OPERVM

D. ANSELMI ARCHIEPISCOPI CANTVARIENSIS, THEOLOGI PRAESTANTISSIMI ET CELEBERRIMI,

TOMVS TERTIVS

Varia continens opuſcula, inſigni pietate atque doctrina multiplici referta, quæ proxima annotata offendes pagina.

COLONIAE,
APVD MATERNVM CHOLINVM.
M. D. LXXIII.

BIBLIOTECA UNIVERSITARIA DE GRANADA

OPERVM

D. ANSELMI ARCHIEPISCOPI CANTVARIENSIS, THEOLOGI PRAESTANTISSIMI ET CELEBERRIMI,

TOMVS TERTIVS

Varia continens opuſcula, inſigni pietate atque doctrina multiplici referta, quæ proxima annotata offendes pagina.

COLONIAE,
APVD MATERNVM CHOLINVM.
M. D. LXXIII.

BIBLIOTECA UNIVERSITARIA DE GRANADA

TOMO HOC TERTIO CONTINENTVR
subiecta hæc opuscula.

Monologion, id est, soliloquium, liber vnus	1 Si quis.
Prosologion, id est, alloquium, liber vnus	28 Ea nunc.
Pro insipiente, liber vnus	29 Dubitanti.
Contra insipientem, liber vnus	37 Quoniam non me.
De incarnatione verbi, liber vnus.	41 Domino & Patri.
Cur Deus homo, libri duo.	51 Sæpè.
De veritate dialogus vnus.	79 Quoniam Deum.
De libero arbitrio, dialogus vnus.	87 Cùm liberum.
De casu diaboli, dialogus vnus.	94 Illud apostoli.
De conceptu virginali, & peccato originali, liber vnus.	109 Cùm in omnibus.
De fermento & azymo, liber vnus.	126 Anselmus.
De diuersitate sacramentorum, liber vnus.	129 Domino & amico.
De processione spiritus sancti, liber vnus.	130 Negatur à Græcis.
De similitudinibus, liber vnus.	145 Voluntas.
De voluntate Dei, liber vnus.	190 Humana ratio.
De concordia præscientiæ & prædestinationis, nec non gratiæ Dei cum libero arbitrio, liber vnus.	191 Detribus illis.
De miseria hominis, liber vnus.	206 Terret me.
De vestimentis, & membris, & actibus Deo attributis, liber vnus.	207 Vbicunque.
De mensuratione crucis.	211 Quoniam.
Liber Meditationum	217 Domine Deus meus.
De meditatione redemptionis generis humani, liber vnus.	223 Anima Christiana.
De passione Domini, dialogus vnus	226 Beatus Anselmus.
Speculum Euangelici sermonis, siue stimulus amoris.	232 Iesum Nazarenum
Homilia Euangelij secundum Lucam.	257 Intrauit Iesus.
De excellentia gloriosissimæ virginis Mariæ, liber vnus	240 Supereminentem.
Epistolarum, liber vnus.	178 Seruus seruorum,
De imagine mundi, libri duo.	290 Mundus.

Quibus nunc hîc accessêre

Elucidarium siue Dialogus, summam totius Christianæ religionis complectens. 250

Carmen diuinum de mundi contemptu, vita Monachorum, adeoque Christianorum omnium.

D. ANSELMI CANTVARIENSIS CARMEN DIVINVM DE MVNDI CONtemptu, vita monachorum, adeoq; Christianorum omnium.

Quid deceat monachum, vel qualis debeat esse,
Qui iubet vt dicam, porrigat ipse manum.
Non tonsura facit monachum, non horrida vestis,
Sed virtus animi, perpetuusq; rigor.
Mens humilis, mundi contemptus, vita pudica,
Sanctaq; sobrietas, hæc faciunt monachum.
Hæc vos in cœlum monachi quadriga leuabit,
Hæc post hanc vitam præmia summa dabit.
Nil tonsura iuuat, iuuat aut vilissima vestis,
Si lupus es, quamuis esse videris ouis.
Nam falli possunt homines, sed fallere Christum,
(Qui nullum fallit) nemo potest hominum.
Ille quidem fucum simulatæ religionis
Damnat, & in reprobis moribus esse nequit.
Vouistis fratres ? vouistis ? vestra rogamus
Viuite solliciti reddere vota Deo.
In maiestatem diuinam peccat abundè,
Quisquis quæ non vult reddere, vota vouit.
Vouistis Domino, vestros conuertere mores,
Iam non peccetis, sit modus & vitijs.
Nunc humilis viuat, qui vixerat antè superbus,
Sit castus quisquis luxuriosus erat.
Quærebat census aliquis? captabat honores?
Huic iam vilescant census, honosq; sibi.
Gaudebat dapibus? gaudebat diuite mensa?
Nunc tenuem victum sobria cœna dabit.
Ille suis lætus successibus esse solebat,
Nũc lachrymis culpas diluat ipse suas.
Ostro conspicuus, gemmis insignis & auro,
Veste modo vili squalida membra tegat.
Verbosus taceat, mitescat feruidus ira,
Inuidus inuidiæ dira venena vomat.
Cuiq; prius cædes placuit, placuêre rapinæ,
Nunc pius, & mitis pacis amator erit.
Quisquis adulantum ventosa laude tumebat,
Nunc hominum laudes æstimet esse nihil.
Et qui sponte malus, gratisq; nocere solebat,
Nunc etiam lasus, vtilis esse velit.
Ad lites facilis fuit, hic ad iurgia præceps,
Fortiter alterius nunc maledicta ferat.
Non hunc contemptus, non hunc iniuria frangat,
Omnia robusto corde molesta ferat.
Pax, animiq; quies inter conuicia duret,
Nam fortem rerum nulla procella mouet.
Hæc veniam fratres conuersio vera meretur,
Hæc valet offensum flectere vita Deum.
Funestũ monacho est, quicquid malè suggerit hostis,
Et conatur eum fallere mille modis.
Esse deum credat præsentem semper vbiq;,
Nec se si peccet, posse latere putet.
Cuncta sit atque videt, nec quicquam præterit illũ,
Omnia sunt oculis nuda & aperta suis.
Cùm quid turpe facit, qui me spectante ruberet,
Cur spectante Deo non magis ipse rubet?

Si patriæ iudex sciret sua facta, timeret,
Si dominus rerum, cur nihil ergo timet?
Sed tacet, & differt, & nondum crimina punit,
Puniet, et meritis arbiter æquus erit.
Propositum vitæ monachi seruate rigorem,
Nec pigeat paruo tempore parua pati.
Exiguus labor est, sed merces magna laboris:
Præterit ille citò, præmia fine carent.
Ergò Deo melius, si nil cognoscitis esse,
Immò si summum creditis esse bonum.
Contemptis mundi rebus labentibus istis,
Iam sint in solo gaudia vestra Deo.
Et mihi quæ possunt amitti nulla videntur,
Nec longum quicquid desinit esse reor.
Nã quid honor? quid opes? qd gloria? quidue inuẽtus?
Forma, genus, vires, fœmina, vestis, ager?
Magna potentia, multa scientia, falsa voluptas,
Vita quid & nostra corporis ista salus?
Non amo quod pestis, quod fur, quod surripit hostis,
Et quæ si parcant, aspera mors adimit.
Quis poterit fari, quis scribere, quis meditari?
Quæ dabis in cœlis præmia Christe tuis?
Quisquis ad hæc igitur paradysi gaudia tendis,
Sedulus angustam nunc age disce viam.
Ne laxes vitijs angustæ mentis habenas,
Diuini semper fræna timoris habe.
Expecta Dominum, formida iudicis iram,
Et quod promittit rex tibi miles ama.
Paruulus esto vide, mentis depone tumorem,
Porta Dei nullum qui tumet arcta capit.
Summa quidem virtus monachi, parere Priori,
Ferre iugum normæ, seq; negare sibi.
Quicquid præcipiet, mox & sine murmure seruæ,
Peccatum solum dedecuisse puta.
Non vilis vestis, non te locus vltimus angat,
Sæpè tui stultos ordinis ista mouent.
Sed si nos sanè sapimus, si vera fatemur,
Aggreditur virtus arduæ, dura probat.
Qui sibi vilescit, qui se nihil æstimat esse,
Et timet, & mundi labilis alta fugit.
Hic est & sapiens, & cœlo proximus iste,
Non sine re monachi nomen inane gerit.
Si vult ditari, varios si quærit honores,
Induit occultum pellis ouina lupum.
Sed qui cuncta videt mundi pius arbiter ille,
Nouit oues, tacitos nouit & ipse lupos.
Hæc ergò monachus labijs & corde frequentet,
Te mihi te solum da Deus, & satis est.
O certè fœlix posessio, quæq; beatum
Sola facit, miserum cætera pondus habent.

FINIS.

PRAEFA-

PRAEFATIO BEATI ANSELMI EPISCOPI CANTVARIENSIS in Monologium.

QVIDAM fratres sæpè me studioseque precati sunt, vt quædam de illis, quæ de meditanda diuinitatis essentia, & quibusdam alijs huius meditationi cohærentibus vsitato sermone colloquẽdo protuleram, sub quodã eius meditationis exemplo describerem. Cuius scilicet scribendæ meditationis magis secundum suam voluntatem, quàm secũdum rei facilitatem, aut meam possibilitatem, hanc mihi formam præstiterũt: quatenùs autoritate scripturæ penitùs nihil in ea persuaderetur. Sed quicquid per singulas inuestigationes finis assereret, id ita esse plano stylo & vulgaribus argumentis simpliciq; disputatione: & rationis necessitas breuiter cogeret, & veritatis claritatem patenter ostenderet. Voluerunt etiam, vt nec simplicibus peneque fatuis obiectionibus mihi occurrentibus obuiare contemnerem, quod quidem diu tentare recusaui, atq; mecũ re ipsa cõparans, multis me rationibus excusare tẽtaui. Quãtò enim id quod petebant vsu sibi optabant facilius: tãtò mihi illud actu iniungebãt difficilius. Tandem tamen victus, tum præcum modesta importunitate, tum studij eorũ non cõtemnenda honestate, inuitus quidẽ propter rei difficultatem & ingenij mei imbecillitatem, quod præcabantur incœpi. sed libenter propter eorũ charitatẽ quantum potui, in eorũ diffinitionẽ effeci. Ad quod cum ea spe sim adductus, vt quicquid facerem illis solis à quibus exigebatur esset notũ, & paulò pòst idipsum vt vilem rem fastidientibus, contemptu esset obruẽdum: scio enim me in eo non tam præcantibus satisfacere potuisse, quàm precibus me prosequentibus finẽ posuisse. Nescio tamen quomodo sic præter spem euenit, vt nõ solũ prædicti fratres: sed & plures alij scripturam ipsam, quisq; eam sibi trãscribendo in longum memoriæ cõmendare satagerent: quam ego sæpe tractans nihil potui inuenire me in ea dixisse, quod non catholicorum patrum, & maximè beati Augustini, scriptis cohæreat. Quapropter si cui videbitur quod in eodem opusculo aliquid protulerim, quod aut minus nouũ sit, aut à veritate dissentiat: rogo ne statim me aut vt præsumptorẽ nouitatum, aut falsitatis assertorem exclamet: sed prius libros beati Augustini de Trinitate diligenter perspiciat, deinde secundum eos opusculum meũ dijudicet. Quod enim dixi, summã Trinitatem posse dici tres substantias, Græcos sequutus sum, qui confitentur tres substantias esse in vna persona eadẽ fide, qua nos tres personas in vna substantia. Nam hoc significant in Deo per substantiam, quod nos per personam. Quæcunq; autem dixi sub persona secum, sola cogitatione disputantis & inuestigantis, ea quæ priùs non animaduertisset prolata sunt: sicut sciebam illos velle quorum petitioni obsequi intendebam. Præcor aũt & obsecro vehementer, si quis hoc opusculũ voluerit transscribere: vt hanc præfationem in capite libelli, ante ipsa capitula studeat præponere. Multum enim prodesse puto ad intelligenda ea quæ legerit ibi. Si quis prius, qua intentione, quóve modo disputata sint, cognouerit. Puto etiam, quid si quis hanc ipsam præfationem viderit prius, non temerè iudicabit: si quid & contra suam opinionem prolatum inuenerit.

BEATI ANSELMI CANTVARIENSIS Episcopi Monologium.

Quòd sit quoddam optimum & maximum & summum omnium quæ sunt. *Caput I.*

SI quis vnam naturam summam omnium quæ sunt solam, sibi in æterna beatitudine sua sufficientem: omnibusq;, rebus alijs hoc ipsum quod aliquid sunt, aut qd aliquo modo bene sunt: per omnipotentẽ bonitatem suã dantem & facientem aliaq; per plura: quæ de Deo siue de eius creatura necessario credimus, aut non audiendo aut non credendo ignorat: puto quia ea ipsa ex magna parte si vel mediocris ingenij est, potest ipse sibi saltem sola ratione persuadere. Quod cũ multis modis facere possit, vnũ ponam quẽ illi æstimo esse promptissimũ. Etenim cùm oẽs frui solis his appetant quæ bona putant, in promptu est vt aliquando mentis oculum conuertat ad inuestigãdum illud, vnde sint bona ea ipsa quæ non appetit, nisi quia iudicat esse bona: vt deinde ratione ducente & illa persequente ad ea quæ irrationabiliter ignorat, rationabiliter ꝑficiat. In quo tamen si quid dixero, quod maior non monstrat autoritas, sic volo accipi: vt quanuis ex rationibus, quæ mihi videbuntur quasi necessarium concludatur. non ob hoc tamen omninò necessarium: sed tantum sic interim videri posse dicatur. Facilè est igitur, vt aliquis sit qui secum tacitus dicat: Cũ tam innumerabilia bona sint, quorum tam multam diuersitatem & sensibus corporeis experimur, & ratione mentis discernimus: est ne credẽdum esse vnum aliquid per quod vnum sunt bona quæcunq; bona sunt, aut sunt bona alia per aliud. Certissimum quidem & omnibus est volẽ-

A tibus aduertere perſpicuum, quia quæcunque dicuntur aliquid, ita vt ad inuicem magis aut minus aut æqualiter dicantur, per aliud dicuntur: quod nõ aliud & aliud, ſed idem intelligitur in diuerſis, ſiue in illis æqualiter ſiue inæqualiter conſideretur. Nam quæcunq; iuſta dicuntur ad inuicem ſiue pariter ſiue magis vel minus, non poſſunt intelligi iuſta niſi per iuſtitiam, quæ non eſt aliud & aliud in diuerſis. Ergo cùm certũ ſit quod omnia bona ſi ad inuicem cõferantur, aut æqualiter aut inæqualiter ſint bona: neceſſe eſt omnia ſint per aliquid bona, quod intelligitur idem in diuerſis bonis, licèt aliquando videantur bona dici alia per aliud. Per aliud enim videtur dici bonus equus, quia fortis eſt: & per aliud bonus equus, quia velox eſt. Cũ enim videatur dici bonus per fortitudinem, & bonus per velocitatem: non tamẽ idẽ videtur eſſe velocitas & fortitudo. Verùm ſi equus, q̃a eſt fortis aut velox, bonus eſt quomodo fortis & velox latro malus eſt? Potiùs igitur quemadmodum fortis & velox latro ideò malus, quia noxius eſt: ita fortis & velox equus idcircò bonus eſt, quia vtilis eſt? Et quidem nihil ſolet putari bonum, niſi aut propter vtilitatem aliquam, vt bona dicitur ſalus, & quæ ſaluti proſunt: aut propter quamlibet honeſtatem, ſicut pulchritudo æſtimatur bona, & quæ pulchritudinem iuuant. Sed quoniam iam perſpecta ratio nullo poteſt diſſolui pacto, neceſſe eſt
B omne quoque vtile vel honeſtum, ſi verè bona ſunt, per ipſum eſſe bona per quod neceſſe eſt cũcta eſſe bona, quicquid illud ſit. Quis autem dubitet illud ipſum, per quod cuncta ſunt bona, eſſe magnum bonum. Illud igitur eſt bonũ per ſeipſum: quoniam omne bonum eſt per ipſum. ergò cõſequitur, vt omnia alia bona ſint per aliud quàm quod ipſa ſunt: & ipſum ſolum per ſeipſum. At nullum bonum quod per aliud eſt, eſt æquale aut maius eo bono quod per ſe eſt bonum. Illud itaque eſt ſummè bonũ, quod ſolum eſt per ſe bonum. Id enim ſummum bonum eſt, quod per ſe eminet alijs: ita vt nec par habeat, nec præſtantius: ſed quod eſt ſummè bonum, eſt etiam ſummè magnum. Eſt igitur vnum aliquid ſummè magnum, & ſummè bonum, id eſt, ſummum omnium quæ ſunt.

De eadem re. Cap. II.

QVemadmodum autem inuentum eſt aliquid eſſe ſummè bonum: quoniam cuncta bona per vnum aliquid ſunt bona, quod eſt bonum per ſeipſum: ſic ex neceſſitate colligitur aliquid eſſe ſummè magnum, quoniã quæcunque magna ſunt per vnum aliquid magna ſunt, quod magnum eſt per ſeipſum. Dico autem nõ magnum ſpatio, vt eſt corpus aliquod: ſed quod quanto maius, tanto melius aut dignius, vt eſt ſapientia. Et quoniam non poteſt eſſe ſummè magnum, niſi id quod eſt ſummè bonum: neceſſe eſt aliquid eſſe maximum &
C optimum, id eſt, ſummum omnium quæ ſunt.

Quòd ſit quædam natura, per quam eſt quicquid eſt, quæ per ſe eſt, & eſt ſummum omnium quæ ſunt. Cap. III.

DEnique nõ ſolum omnia bona per idem aliquid ſunt bona: & omnia magna per idẽ aliquid ſunt magna: ſed quicquid eſt, per vnum aliquid videtur eſſe. Omne nanq; quod eſt: aut per aliquid, aut per nihil: ſed nihil eſt, per nihil. Non enim eſt vel cogitari poteſt, vt ſit aliquid non per aliquid. Quicquid igitur eſt, nõ niſi per aliquid eſt. quod cùm ita ſit, aut eſt vnũ, aut ſunt plura, per quæ ſunt cuncta quæ ſunt. Sed ſi ſunt plura, tunc ipſa referuntur ad vnum aliquid, per quod ſunt: aut eadem plura ſingula ſunt per ſe: aut ipſa per ſe inuicẽ ſunt. At ſi plura ipſa ſunt, per vnum iam nõ ſunt omnia per plura: ſed potiùs per illud vnũ per quod plura ſunt. Si verò ipſa plura ſingula ſunt per ſe, vtiq; eſt vna aliqua vis vel natura exiſtendi per ſe, quam habent vt per ſe ſint. Non eſt autẽ dubium, q̃ per ipſum vnum ſint per quod habẽt, vt ſint per ſe. Verius ergò per ipſum vnum cũcta ſunt, quàm per plura: quæ ſine eo vno eſſe non poſſunt: vt verò plura per ſe inuicem ſint, nulla patitur ratio quoniam irrationalis cogitatio eſt: vt aliqua res ſit per illud cui dat eſſe.
D nam nec ipſa relatiua, ſic ſunt per inuicem. Nã cùm dominus & ſeruus referantur ad inuicem, & ipſi homines qui referũtur, omninò nõ ſunt per inuicem: & ipſe relationes quibus referũtur, non omninò ſunt per inuicem. quia eædẽ ſunt ſubiecta. Cùm itaq; veritas omnimodo excludat plura eſſe, per quæ ſunt cuncta: neceſſe eſt vnum illud eſſe, per quod ſunt cuncta quæ ſunt. Quoniam ergò cuncta quę ſunt, ſunt per ipſum vnum: proculdubio & ipſum vnum eſt per ſeipſum. Quæcunque igitur alia ſunt, ſunt per aliud, & ipſum ſolum per ſeipſum. At quicquid eſt per aliud, minus eſt quàm illud per quod cuncta ſunt alia, & quod ſolũ eſt per ſe. quare illud quod eſt per ſe, maximè omniũ eſt. Eſt igitur vnum aliquid, quod ſolum maximè & ſummè omniũ eſt, quod aũt maximè omnium eſt, & per quod eſt quicquid eſt bonum vel magnũ, & omninò quicquid aliquid eſt, id neceſſe eſt eſſe ſummè bonum, & ſummè magnum, & ſummum omniũ quæ ſunt. Quare eſt aliquid quod ſiue eſſentia, ſiue ſubſtantia, ſiue natura dicatur, optimum & maximum eſt, & ſummum omnium quæ ſunt.

De eadem re, quòd ſicut illa eſt per ſe, & alia per illam: ita alia ſit ex ſe, & alia ex illa. Caput IIII.

AMplius ſi quis intendat rerum naturas, velit, nolit, ſentit non eas omnes cõtineri vna dignitatis paritate: ſed quaſdam earũ diſtingui

A ſtingui graduum imparitate. Qui enim dubitat, quòd in natura ſuo ligno melior ſit equus, & equo præſtantior homo, is profectò non eſt dicendus homo. Cùm igitur naturarum aliæ alijs negari non poſſunt meliores, nihilominus perſuadet ratio aliquam in eis ſic ſupereminere, vt non habeat ſe ſuperiorem. Si enim huius graduum diſtinctio, ſic eſt infinita: vt nullus ſit ibi gradus ſuperior, quo ſuperior alius non inueniatur. Ad hoc ratio deducitur, vt ipſarum multitudo naturarũ nullo fine claudatur. Hoc autem nemo non putat abſurdũ, niſi qui nimis eſt abſurdus. Eſt igitur ex neceſſitate aliqua natura, quæ ſic eſt alicui vel aliquibus ſuperior, vt nulla ſit cui ordinetur inferior. Hæc verò natura, quę talis eſt, aut ſola eſt, aut plures huiuſmodi & æquales ſunt. verùm ſi plures ſunt & æquales ſunt, cùm æquales eſſe nõ poſſint per diuerſa quædam, ſed per idem aliquid: illud vnum per quod æqualiter tam magnę ſunt, aut eſt idipſum quod ipſe ſunt, id eſt, ipſa earum eſſentia, aut aliud quàm quod ipſæ ſunt. Sed ſi nihil eſt aliud, quàm ipſarũ eſſentia: ſicut earũ eſſentiæ non ſunt plures, ſed vna: ita & naturæ non ſunt plures, ſed vna. Idem nanq; naturã hìc intelligo, quod eſſentiã. Si verò id, per quod plures ipſæ naturę tam magnę ſunt, aliud eſt quàm quod ipſæ ſunt: pro certo minores ſunt, quàm id per quod magnæ ſunt. Quicquid enim per
B aliud eſt magnum, minus eſt quamid per quod eſt magnum, quare non ſunt ſic magnæ, vt illis nihil ſit maius aliud. Quod ſi nec per hoc quod ſunt, nec per aliud poſsibile eſt tales eſſe plures naturas, quibus nihil eſt præſtantius, nullo modo poſſunt eſſe naturæ plures huius. Reſtat igitur vnam & ſolam naturam aliquam eſſe, quę ſic eſt alijs ſuperior, vt nullo ſit inferior: ſed quod tale eſt, maximum & optimum eſt omniũ quæ ſunt. Hoc aũt eſſe non poteſt, niſi ipſa ſit per ſe id quod eſt: & cuncta quæ ſunt, ſint per ipſam id quod ſunt. Nam cùm paulò antè ratio docuerit id quod per ſe eſt, & per quod alia cuncta ſunt, eſſe ſummum omnium exiſtentiũ, aut è cõuerſo: id quod eſt ſummum, eſt per ſe, & cuncta alia per illud, aut erunt plura ſumma: Sed plura non eſſe, manifeſtum eſt. Quare eſt quędã natura, vel ſubſtãtia, vel eſſentia, quæ eſt per ſe bona vel magna. & per ſe eſt, id quod eſt, & per quam eſt quicquid verè aut bonum aut magnum aliquid eſt. & quæ eſt ſummum magnum, ſummumq; bonum ſummum ens ſiue exiſtẽs, id eſt, ſummum omniũ quæ ſunt. Quoniam itaq; placet quod inuentum eſt: iuuat indagare, vtrum hæc ipſa natura & cũcta quæ aliquid ſunt, non ſunt niſi ex ipſa, quemadmodũ non niſi per ipſam. Sed licèt poſſet dici: quia quod ex aliquo eſt, etiã per id ipſum quod eſt per aliquid, eſt, & ex eo ipſo: quemadmodum & eſt ex materia, & per artificem, poteſt etiam dici eſſe per materiam & ex artifice: quoniam per vtrunq;, & ex vtroq; & ab vtroq; habet vt
C ſit, quanuis aliter per materiam, & ex materia, quàm per artificem & ex artifice. Conſequenter ergò, vt quomodo cũcta quæ ſunt per ſummam ſunt naturã id quod ſunt: & ideò illa eſt per ſeipſam, alia verò per aliud, ita omnia quæ ſunt, ſunt ex eadem natura ſumma. & idcircò illa ex ſeipſa, alia autem ex alio.

Quòd illa non ſit vllæ iuuante cauſa ducta ad eſſe: nec tamen ſit per nihil aut ex nihilo, & quomodo intelligi poſſit eſſe per ſe, & ex ſe. Cap. V.

QVoniam igitur non ſemper habet eundẽ ſenſum quod dicitur eſſe per aliquid, aut eſt ex aliquo: quærendum eſt diligentius quomodo per ſummam naturã, vel ex ipſa ſint omnia quæ ſunt. & quoniam id quod eſt per ſe ipſum, & id quod eſt per aliud, nõ eandem ſuſcipiunt exiſtẽdi rationem, prius ſeparatim videamus de ipſa ſumma natura, quæ per ſe eſt: poſteà de his, quæ per aliud ſunt. Cùm igitur conſtet, quod illa eſt per ſeipſam quicquid eſt, & omnia alia ſunt per illam id quod ſunt, quomodo eſt ipſa per ſe? Quod enim dicitur eſſe per aliquid: videtur eſſe, aut per efficiens, aut per materiam, aut per aliquod aliud adiumentum vel inſtrumentũ. Sed quicquid ex aliquo his tribus modis eſt, per aliud eſt, & poſterius, & aliquo modo minus eſt eo, per quod habet,
D vt ſit: at ſumma natura nullatenus eſt per aliud, nec eſt poſterior, aut minor ſeipſa, vt aliqua alia re: quare ſumma natura, nec à ſe, nec ab alio fieri potuit nec ipſa ſibi, nec aliquid aliud illi materia vnde fieret, fuit aut ipſa ſe aliquo modo, aut aliqua res ipſam, vt eſſet quod non erat, adiuuit. Quid igitur? Quod enim non eſt à quo faciente, aut ex qua materia, aut ex quibus adiumentis ad eſſe peruenerit, id videtur aut eſſe nihil: aut ſi aliud eſt, per nihil eſſe, & ex nihilo. Quod licèt ex his, quæ rationis luce de ſumma iam animaduerti ſubſtantia putem nullatenus in illam poſſe cadere: non tamen negligam huius rei probationem contexere. Quoniam nanq; ad magnum & delectabile quoddam me ſubitò perduxit hæc mea meditatio, nullam vel ſimplicem peneque fatuam obiectionem mihi diſputanti occurrentem, negligenter volo præterire. Quatenùs & ego nihil ambiguum in præcedentibus relinquens, certior valeam ad ſequentia procedere: & ſi fortè, cui quod ſpeculor perſuadere voluero, omni vel modico remoto obſtaculo quilibet tardus intellectus audita facilè poſsit accidere. Quod igitur illa natura, ſine qua nulla eſt natura, ſit nihil, tam falſum eſt quàm abſurdum erit dicatur, quicquid eſt nihil eſſe, per nihil verò non eſt, quia nullo modo intelligi poteſt, vt quod aliquid eſt ſit per nihil. aut ſi quomodo eſt ex nihilo, aut per ſe, aut per aliud, aut per

A nihil est ex nihilo. Sed constat, quia nullo modo aliud est per nihil. Si igitur est aliquo modo ex nihilo, aut per se, aut per aliud est ex nihilo. Per se autem nihil potest esse ex nihilo, quia si quid est ex nihilo, per aliquod necesse est, vt id per quod est, prius sit. Quoniam igitur hæc essentia prior seipsa non est, nullo modo ex nihilo per se. At si dicitur per aliquam naturam aliam extitisse ex nihilo, non est summa omnium, sed aliquo inferior: nec est per se, hoc est, sed per aliud. Item si per aliud est ipsa ex nihilo, id per quod est magnum bonum fuit cùm causa tanti boni fuit. At nullum bonum potest intelligi ante illud bonum, sine quo nihil est bonum. hoc autem bonum, sine quo nihil est bonum, satis liquet hãc esse summam naturam de qua agitur. Quare res nulla vel intellecta præcesit, per quam ista ex nihilo esset. Denique si hæc ipsa natura est aliquid aut per nihil, aut ex nihilo: proculdubio aut ipsa non est per se & ex se, quicquid est: aut dicitur ipsa nihil, quod vtrunque superfluum est exponere quàm falsum sit. licèt igitur summa substantia non sit per aliquid efficiens, aut ex aliqua materia, nec aliquibus adiuta sit causis, vt ad esse ꝓduceretur: nullatenus tamẽ est per nihil, aut ex nihilo: quia per seipsam, & ex seipsa est quicquid est. Quomodo ergò tandem esse intelligenda est per se & ex se: si nec ipsa
B se fecit, nec ipsa sibi materia extitit, nec ipsa se quolibet modo, vt quod non erat esset, adiuuat: nisi fortè eo modo intelligendum videtur, quod dicitur: quia lux lucet, vel lucens est, per seipsam & ex seipsa. Quemadmodum enim sese habent ad inuicem lux, & lucere, & lucens: sic sunt ad inuicem essentia, esse, & ens, hoc est, existens siue subsistens, ergò summa essentia, & summè esse, & summè ens, id est, summè existens, siue summè subsistens non dissimiliter sibi conuenient, quam lux, & lucere, & lucens.

Quomodo alia omnia sint per illam, & ex illa. Cap. VI.

REstat nunc de rerum earum vniuersitate, quæ per aliud sunt, discutere, quomodo sint per summam substantiam, vtrum quia ipsa fecit vniuersa, aut quia materia fuit vniuersorum. Non enim opus est quærere, vtrum adeò sint vniuersa per ipsam: quia alio faciente, aut alia materia existente, illa tantum quolibet modo, vt res omnes essent adiuuat: cùm repugnet his quæ iam suprà patuerũt, si secundo loco & nõ principaliter sint per ipsam, quæcunque sunt. Primũ itaq; mihi quærendũ esse puto, vtrum vniuersitas rerum, quæ per aliud, sunt, sit ex aliqua materia. Non autem dubito hanc mũdi molem, cũ partibus suis, sicut videmus, formatam cõstare ex terra & aqua, & aẽre & igne, quæ sunt quatuor elemẽta, aliquo modo intelligi posse, sine his formis quas conspi- C cimus in rebus formatis, vt eorum informus aut etiam confusa natura videatur esse materia omnium corporum suis formis discretorũ, non inquam hoc dubito: sed quæro, vnde hic ipsa quam dixi, mundanæ molis materia sit. Nã si huius materiæ est aliqua materia, alia verius est corporeæ vniuersitatis materia. Si igitur vniuersitas rerum seu visibilium seu inuisibilium est ex aliqua materia, profectò nõ solum non potest esse: sed nec dici potest ex alia materia, quàm ex summa natura: aut ex se ipsa, aut ex aliqua tertia essentia: quæ vtique nulla est. Quippè nihil omninò vel cogitari potest esse præter illud summum omnium, quod est per seipsum, & vniuersitatem eorũ quæ non per se, sed per idem summũ sunt. quare quod nullo modo aliquid est, nullius rei materia est. Ex sua verò natura rerum vniuersitas, quæ per se non est, esse nõ potest: quoniam si hoc esset, aliquo modo esset per se & per aliud, quoniam per id per quod sunt cũcta: & non solum id per quod cuncta sunt, quæ sunt omnia falsa. Item, omne quod ex materia est, ex aliquo est, & posteriùs est eo. quoniã igitur nihil est aliud à seipso, vel posterius seipso, consequitur vt nihil sit materialiter ex seipso. Ac si ex summæ materia naturæ potest esse aliquid minus ipsa, summum bonũ mutari & corrumpi potest, quod nephas est dicere. Quapropter, quoniam omne quod D aliud est quàm ipsa, minus est ipsa. Impossibile est aliquid aliud hoc modo esse ex ipsa. Amplius dubiũ non est, quia nullatenus est bonũ per quod mutatur vel corrumpitur summum bonum. Quòd si qua minor natura est ex summi boni materia: cùm nihil sit vnumcunque, nisi per summam essentiam, mutatur & corrumpitur summũ per ipsum bonũ. Quare summa essentia, quæ est ipsum summũ bonum, nullatenus est bonũ, quod est inconueniẽs. Nulla igitur minor natura materialiter est ex summa natura. Cùm igitur eorum essentiam, quæ per aliud sunt, cõstet nõ esse velut ex materia ex summa essentia nec ex se, nec alio, manifestum est qd ex nulla materia est. Quare: quoniã quicquid est per summã essentiã est: nec per ipsam aliquid aliud esse potest, nisi ea aut faciẽte, aut materia existente: cõsequitur de necessitate, vt præter eam nihil sit, nisi ea faciente. & quoniã nihil aliud est vel fuit, nisi illa, & quæ facta sunt ab illa nihil omninò facere potuit per aliud, vel instrumentum, vel adiumentum quàm per seipsam. Ac omne quod fecit sine dubio aut fecit ex aliquo, velut ex materia, aut ex nihilo. Quoniam igitur certissimè patet, quia essentia omnium, quæ præter summam essentiam sunt, ab eadem summa essentia facta est. Et quia nulla materia est, proculdubio nihil apertiùs quàm quòd illa summa essentia tantã rerum molem tam numerosam multitudinem, tam formosæ for-

A sæ formatam, tam ordinatæ variatam, tam conuenienter diuersam, sola per seipsa est, produxit ex nihilo.

Quomodo intelligendum sit quòd omnia fecit ex nihilo. Cap. VII.

SEd occurrit quædam dubitatio de nihilo. Nam ex quocũq; fit, aliquid, id causa eius, quod ex se fit: & omnis causa necesse est aliquid ad essentiam effectus præbeat adiumentum. Quod sic omnes tenent experimento, vt etiam nulli rapiatur cõtendẽdo, vt vix vlli surripiatur decipiendo. Si ergò factũ est ex nihilo aliquid, ipsum nihil fuit causa eius, quod ex ipso factum est. Sed quomodo id quod nullum habebat esse, adiuuit aliud vt peruenire ad esse. Si autem nullum adiumentum de nihilo prouenit ad aliquid, cui aut qualiter persuadeatur, quia ex nihilo aliquid efficiatur. Propterea, nihil aut significat aliquid, aut non significat aliquid. Sed si nihil est aliquid, quæcunq; facta sunt ex nihilo, facta sunt ex aliquo. Si verò nihil non est aliquid: quoniam intelligi non potest vt eo, quod penitùs non est fiat aliquid? nihil fit ex nihilo. Sicut vox omniũ est quia nihil de nihilo. Vnde videtur consequi, vt quicquid fit, fiat ex aliquo. Aut enim fit de ali-
B quo, aut de nihilo. Si igitur nihil sit aliquid: siue nihil non sit aliquid, consequi videtur, vt quicquid factum est, factũ sit ex aliquo. Quod si verũ esse ponitur, omnibus quæ suprà disputata sunt opponitur. Vnde quoniam quod erat nihil aliquid erit: id qd maximè aliquid erat, nihil erit. Ex eo nanq;, quòd quandam substãtiam maximè omnium existẽtem inueneram. ad hoc vt omnia alia ab ea facta essent: sic vt nihil esset vnde facta esset ratiocinando peruenerам. Quare si illud vnde facta sunt, quod putabam esse nihil, est aliquid: quicquid inuentum æstimabam de summa essentia, est nihil. quid igitur intelligendũ est de nihilo. nam nihil qd videam posse obijci tibi penè iam fatuum statui in hac meditatione negligere.

Quòd ea quæ facta sunt ex nihilo, non nihil erant antequam fierent, quantum ad rationem facientis. Cap. VIII.

TRibus itaq; vt puto modis, quòd ad præsentis impedimenti sufficit expedimentum, exponi potest: si qua substãtia dicitur esse facta ex nihilo. Vnus quidem modus est, quo volumus intelligi penitùs non esse factum quod dicitur ex nihilo esse cui simile est cum quærenti de tacente, vnde loquatur, respondetur de nihilo, id est, non loquitur. Secundum quemadmodum de ipsa summa essentia, & de eo quod penitùs nec fuit, nec est: quærendi, vnde factũ sit, rectè responderi potest: de nihilo, id est, nequaquã factũ est, qui sensus de nullo eorũ quæ facta sunt, intelligi potest. Alia significatio est, quæ dici potest quidem vera, esse ta- C men non potest. vt si dicatur sic esse factum ex nihilo, vt ex ipso nihil, id est, ex eo quod penitùs non est, factũ sit: quasi ipsum nihil sit aliud existens, ex quo posset aliquid fieri. quod quoniam semper falsum est, quotiens est ponitur, impossibilis inconuenientia consequitur. Tertia interpretatio qua dicitur aliquid esse factũ de nihilo, cùm intelligimus esse quidem factum: sed nõ esse aliquid vnde sit factũ. Persimilem significationem dici videtur cũ homo contristatus sine causa, dicitur contristatus de nihilo. Secundum igitur hunc sensum si intelligatur, quod suprà conclusum est, quia præter summam essentiam cuncta, quæ sunt ab eadẽ, ex nihilo facta sunt, id est, non ex aliquo: sicut ipsa conclusio præcedentia cõuenienter sequetur, ita ex eadẽ conclusione nihil inconueniens subsequetur, quanuis non incõuenienter & sine omni repugnantia, ea quæ facta à creatrice substantia dici possunt ex nihilo, eo modo quo dici solet, diues & paupere, & recepisse quis sanitatem ex ægritudine, id est, qui prius pauper erat, nũc est diues, quod antea non erat. & qui prius habebat ægritudinem, nũc habet sanitatem, quã antea non habebat. Hoc igitur modo non inconuenienter intelligi potest, si dicatur creatrix essentia vniuersa fecisse de nihilo. siue qd vniuersa per illam facta sunt de nihilo, id D est, quæ prius nihil erant, nũc sunt aliquid. Hac ipsa quippè, voce qua dicitur: quia illa fecit, siue quod ista facta sunt, intelligitur: quia cũ illa fecit, aliqua fecit: & cùm ista facta sunt, nõ nisi aliqua, facta sunt. Sic enim aspicientes aliquem de valde humili fortuna, multis opibus ab aliquo honoribusq; exaltatũ, dicimus: ecce ille fecit istũ de nihilo, aut factus est ille ab isto de nihilo .i. ipse qui prius quasi nihilũ reputabatur, nunc illo faciente verè aliquid æstimatur. Verùm videor mihi videre quoddam quod negligenter discernere cogit, secundũ quid ea quæ facta sunt antequàm fierent, dici possunt fuisse nihil. Nullo nãq; pacto fieri potest aliud rationabiliter ab aliquo, nisi in faciẽtis ratione præcedat aliquod rei faciendę quasi exemplũ, siue (vt aptiùs dicitur) forma vel similitudo aut regula. Patet itaq; quoniã priusquàm fierent vniuersa erant in ratione summæ naturæ, quid, aut qualia, aut quomodo futura essent, quare cum ea quæ facta sunt, clarum sit nihil fuisse antequàm fierent, quantum ad hoc: quia non erãt, quod nunc sunt: nec erat ex quo fierent, non tamen nihil erant, quantum ad rationem facientis, per quam & secundum quam fierent.

Quòd illa ratio sit quædam rerũ locutio, sicut faber dicit prius apud se quod factum est. Caput IX.

ILla autem forma rerum, quæ in eius ratione res creandas præcedebat, quid aliud est

A quàm rerum quædam in ipſa ratione locutio, veluti cùm faber facturus aliquod ſuæ artis opus, prius illud intra ſe dicit mentis cõceptione. Mentem autem ſiue rationis cõcepticnem, locutionem hîc intelligo: non cùm voces rerum ſignificatiue cogitantur, ſed cùm res ipſæ, vel futuræ, vel iam exiſtentes acie cogitationis in mente conſpiciuntur. Frequenti namq; vſu cognoſcitur. quia rem vnam tripliciter loqui poſſumus. Aut enim res loquimur, ſignis ſenſibilibus .i. quę ſenſibus corporeis ſentiri poſſunt ſenſibiliter vtendo, aut eadem ſigna, quæ foris ſenſibilia ſunt, intra nos ſenſibiliter cogitando, aut nec ſenſibiliter his ſignis vtendo. ſed res ipſas vel corporum imaginatione, vel rationis intellectu pro rerum ipſarum diuerſitate, intus in noſtra mente dicendo. Aliter nãque hominẽ dico, cùm eum hoc nomine, quod eſt homo, ſignifico: aliter cùm idem nomen tacens cogito: aliter cùm eum ipſum hominem mẽs, aut per corporis imaginem, aut per rationem intuetur, per corporis quidem imaginẽ, cùm eius ſenſibilem figuram imaginatur. Per rationem verò, vt cùm vniuerſalem eius eſſentiam, quæ eſt animal rationale mortale cogitat. Hæ verò tres loquendi varietates, ſingulæ verbis ſui generis cõſtant: ſed illius, quam tertiam & vltimam poſui, locutionis verba, cùm de rebus non ignoratur ſunt, naturalia ſunt, &
B apud omnes gentes ſunt eadem. Et quoniam omnia alia verba propter hæc ſunt inuenta, vbi iſta ſunt: nullum aliud verbum eſt neceſſarium ad rem cognoſcendam, & vbi iſta eſſe nõ poſſunt, nullũ aliud eſt vtile ad rem oſtendendã. Poſſunt etiam non abſurdè dici, tantò veriora quantò magis rebus, quarum ſunt verba ſimilia ſunt, & eas expreſsius ſignant, exceptis nanque rebus illis, quibus ipſis vtimur pro nominibus ſuis ad eaſdem ſignificãdas, vt ſunt quædam voces, velut A vocalis: exceptis inquam his nullum aliud verbum ſic dicatur rei ſimile, cuius eſt verbum, aut ſic eam exprimit, quomodo illa ſimilitudo quæ in acie mẽtis rem ipſam cogitantis exprimit. Illud igitur iure dicendũ eſt, maximè proprium & principale rei verbũ. Quapropter ſi nulla de qualibet re locutio, tãtum propinquat rei quantum illa, quæ huiuſmodi verbis conſtat: nec aliquid aliud tam ſimile rei futuræ, vel iam exiſtẽtis in ratione alicuius poteſt eſſe: non immeritò videri poteſt, apud ipſam ſummam ſubſtantiam, talem rerum locutionem & fuiſſe, antequàm eſſent, vt per eam fierent: & eſſe cùm facta ſunt, vt per eam ſciantur.

Quòd tamen multa ſit in hac ſimilitudine diſſimilitudo. Cap. X.

SEd quanuis ſummam ſubſtantiam conſtet prius in ſe quaſi dixiſſe cũctam creaturam, quam eam ſecundum eandem & per eandem ſuam intimam locutionem conderet: quemC admodum faber prius mente concipit, quod poſtea ſecundum mentis conceptionem opere perficit. Multam tamen in hac ſimilitudine intueor diſſimilitudinem. Illa nanq; nihil omninò aliunde aſſumpſit, vnde vel eorum quæ factura erant, formam in ſe ipſa compingeret vel ea ipſa, id quod ſunt, perficeret. faber verò penitùs nec mente poteſt aliquid corporeum cõcipere imaginando, niſi id quod aut totum ſimul, aut per partes ex aliquibus rebus aliquo modo iam didicit, nec opus mente conceptum perficere, ſi deſit aut materia, aut aliud, ſine quo opus præcogitatum fieri non poſsit, quãquam enim homo tale aliquod animal poſsit cogitando vel pingendo, quale nuſquam ſit, confingere, nequaquam tamen hoc facere valet, niſi componendo in eo partes, quas ex rebus alijs cognitis in memoriam attraxit. Quare in hoc differunt ab inuicem, illæ in creatrice ſubſtantia, & in fabro ſuorum operum faciendorũ intimæ locutiones, quod illa nec aſſumpta, nec adiuta aliundè, ſed prima, & ſola eam ſufficeret ſuo artifici ad ſuum opus perficiendum. Iſta verò, nec prima, nec ſola, nec ſufficiens eſt ad ſuum incipiendum. Quapropter ea quæ per illam creata ſunt, omninò non ſunt aliquid, quod non ſit per illam. Quæ verò per ipſam fiunt, penitùs nõ eſſent niſi eſſet aliquid, quod non ſit per ipſam. D

Quòd hæc ſummæ eſſentiæ locutio ſit ſumma eſſentia. Cap. XI.

SEd cum pariter ratione docẽte ſit certum, quia quicquid ſumma ſubſtantia fecit, per aliud quàm per ſemetipſam. Et quicquid fecit, per intimam locutionem fecit, ſiue ſingula ſingulis verbis, ſiue potiùs vno verbo ſimul omnia dicẽdo, quid magis neceſſarium videri poteſt, quam hanc ſummæ eſſentiæ locutionem non eſſe, aliud quàm ſummam eſſentiam? Non igitur negligenter prætereundam huius locutionis conſiderationem puto: ſed priuſquam de illa poſsit tractari diligenter, eiuſdem ſummæ ſubſtãtiæ proprietates aliquas ſtudioſe inueſtigandas exiſtimo.

Quòd ſicut omnia per ſummam eſſentiam facta ſunt, ita vigeant per ipſam. Cap. XII.

COnſtat ergò per ſummam naturam eſſe factum, quicquid non eſt idem illi. Dubium autem, non niſi irrationabili menti eſſe poteſt, quòd cuncta quæ facta ſunt, eodem ipſo ſuſtinente vigent & perſeuerant eſſe quamdiu ſunt, quo faciente de nihilo habente eſſe quod ſunt. Simili nãq; per omnia ratione, qua collectũ eſt, omnia quæ ſunt eſſe per vnum aliquid, vnde ipſum ſolum eſt per ſeipſum, & alia per aliud. Simili inquam ratione poteſt probari, quia quæcunq; vigent per vnum aliquid vigent,

A gent. Vnde illud ſolùm viget per ſeipſum, & alia per aliud. Quod quoniam aliter eſſe nõ poteſt, niſi vt ea quæ ſunt facta per aliud vigent: & idà quo facta ſunt, vigeat per ſeipſum, neceſſe eſt, vt ſicut nihil factum eſt, niſi per creatricem præſentem eſſentiam: ita nihil vigeat, niſi per eiuſdem ſeruatricem potentiam.

Quòd illa ſit in omnibus, & omnia ſint ex illa, & per illam, & in illa. Cap. XIII.

QVod ſi ita eſt, immò quia ex neceſsitate ſic eſt, conſequitur vt vbi ipſa non eſt, nihil ſit. Vbique igitur eſt, & per omnia, & in omnibus. Ac quoniam abſurdum eſt, vt ſcilicet, quemadmodum nullatenus aliquid creatum poteſt exire creantis & fouentis immenſitatem, ſic creans & fouens nequaquam valeãt aliquo modo excedere factorum vniuerſitatẽ, liquet quomodo ipſa eſt, quæ cuncta alia portat, & ſuperat, & claudit, & penetrat. Si igitur hæc illis, quæ ſuperiùs ſunt inuenta, iungantur: eadem eſt quæ in omnibus eſt, & per omnia, & ex qua, & per quam, & in qua omnia.

Quòd poſsit aut non poſsit de illa dici ſubſtantialiter. Caput XIIII.

IAm nõ immeritò valdè moueor, quàm ſtudioſè poſſum inquirere, quid omnium quæ de aliquo dici poſſunt, huic tam admirabili na-
B turæ queat conuenire ſubſtantialiter. Quanquàm enim mirer, ſi poſsit in nominibus vel verbis, quæ aptamus rebus factis de nihilo, reperire, quod dignè dicatur de creatrice vniuerſorum ſubſtantia, tentãdum tamen eſt, ad quid hanc indagationem ratio perducat. Itaque de relatiuis quidem nulli dubium, quia nullum eorum ſubſtantiale eſt illi, de quo relatiue dicitur. Quare ſi quid de ſumma natura dicitur relatiue, non eſt eius ſignificatum ſubſtantiale. Vndè hoc ipſum quæ ſumma eſt omnium, ſiue maior omnibus, quæ ab illa facta ſunt, vel aliquid aliud, quod ſimiliter relatiue dici poteſt: manifeſtum eſt, quoniam non eius naturalem deſignat eſſentiam. Si enim nulla earum rerum vnquam eſſet, quarum relatione ſumma, & maior dicitur ipſa: nec ſumma, nec maior intelligeretur: nec tamen idcircò minus bona eſſet, aut eſſentialis ſuæ magnitudinis in aliquo detrimentum pateretur. Quod ex eo manifeſtè cognoſcitur: quoniam ipſa quicquid boni vel magni eſt, nõ eſt per aliud quàm per ſeipſam. Si igitur ſumma natura ſit, poteſt intelligi non ſumma, vt tamen nequaquàm ſit maior aut minor, quàm cùm intelligitur ſumma omnium: manifeſtum eſt, quoniam ſummum non ſimpliciter ſignificat illam ſummam eſſentiam, quæ omninò maior & melior eſt, quàm quicquid non eſt quod ipſa. Quod autẽ ratio docet de ſummo, non diſsimiliter inuenitur in ſimiliter relatiuis. Illis itaque quæ relatiue dicuntur omiſsis, quia nullum eorum ſimpliciter demonſtrat alicuius eſſentiam. Ad alia diſcutienda ſe conuertat intentio. Equidem ſi quis ſingula diligenter intueatur, quicquid eſt præter relatiua: aut tale eſt, vt ipſum omninò melius ſit, quàm non ipſum: aut tale, vt non ipſum in aliquo melius ſit, quàm ipſum. Ipſum autem & non ipſum, non aliud hîc intelligo, quàm verum non verum, corpus non corpus, & his ſimilia. Melius quidem eſt omninò aliquid, quàm non ipſum: vt ſapiens quàm non ſapiens, id eſt, melius eſt ſapiens, quàm non ſapiens. Quamuis enim iuſtus non ſapiẽs melior videatur, quã non iuſtus ſapiens: non tamẽ melius ſimpliciter eſt, non ſapiens quàm ſapiens. omne enim non ſapiens ſimpliciter inquãtum non ſapiens, eſt minus quã ſapiens. quia omne non ſapiens, melius eſſet, ſi eſſet ſapiens. Similiter omninò melius eſt verũ, quã non ipſum. i. quàm non verum: & iuſtum, quàm non iuſtum: & viuit, quàm non viuit. Melius autem eſt in aliquo nõ ipſum, quàm ipſum: vt non aurũ, quã aurum. Nam melius eſt homini eſſe nõ aurum, quàm aurum: quanuis forſitan melius eſſet alicui aurum eſſe, quàm non aurum eſſe: vt plumbo. Cùm enim vtrunq; ſcilicet homo & plumbum ſit non aurũ, tantò melius aliquid eſt, homo quàm aurum, quantò inferioris naturæ eſſet, ſi eſſet aurum: & plumbum tantò vilius eſt, quantò precioſius eſſet, ſi aurum eſſet. Patet aũt ex eo quod ſumma natura ſic intelligi po-D teſt non ſumma, vt nec ſummum omninò melius ſit, quàm non ſummum: necnon ſummum alicui melius, quàm ſummum: multa relatiua eſſe, quæ nequaquàm hac contineantur diuiſione. Vtrùm autem aliqua contineantur, inquirere ſuperſedeo: & ad propoſitũ ſufficiat, quod de illis notum eſt nullum, ſcilicet eorum ſimplicem ſummæ naturæ ſubſtantiam deſignare. Cùm igitur quicquid aliud eſt, ſi ſingula deſpiciantur: aut ſi melius quàm non ipſum, aut non ipſum in aliquo ſit melius, quàm ipſum: ſicut nephas eſt putare, quod ſubſtantia humanę naturæ ſit aliquid, quò melius ſit aliquo modo nõ ipſum, ſic neceſſe eſt, vt ſit quicquid omninò melius eſt, quàm non ipſum. Illa enim ſola eſt, qua penitùs nihil eſt melius: & quæ melior eſt omnibus, quæ non ſunt, quod eſt ipſa. Non eſt igitur corpus, vel aliquid eorum quæ corporei ſenſus diſcernunt. Quippe his omnibus melius eſt aliquid, quod non eſt quòd ipſa ſunt. Mens enim rationalis quæ nullo corporeo ſenſu quid, vel qualis, vel quanta ſit, percipitur: quanto minor eſſet, ſi eſſet aliud eorum quę corporeis ſenſibus ſubiacẽt, tãto maior eſt quã quodlibet eorũ. Pœnitus enim ipſa ſumma eſſentia tacẽda eſt eſſe aliquid eorũ, quibus eſt aliquid, quod non eſt qđ ipſa ſunt ſuperius: & eſt omninò, ſic ratio docet, dicenda, quodlibet eorũ, quibus eſt omne quod non eſt quod ipſa

A sunt inferius, quare necesse est esse eam viuentem, sapientem, potentem, & omnipotentem, veram, iustam, beatam, æternam. & quicquid simpliciter absolutè melius quàm non ipsum. Quid ergò quæratur amplius, quid summa illa sit natura, si manifestum est, quid omnium sit, & quod non sit.

Quòd idem sit illi iustam quod est esse iustitiam, & eodem modo de his quæ similiter de illa dici possunt, & quòd nihil horum monstret qualis illa, vel quanta sit, sed quid sit. Cap. XV.

SEd fortasse cùm dicitur iusta, vel magna, vel aliud similium, nõ ostenditur quid sit, vel potiùs qualis, vel quanta sit. Per qualitatem quippè, vel quantitatem, quodlibet eorum dici videtur. Omne nanque quod iustum est, per iustitiam iustum est: & alia huius similiter. Quare ipsa summa natura non est iusta, nisi per iustitiam. Videtur igitur participatione qualitatis iustitiæ, scilicet iusta dici summè bona substantia: quod si ita est, per aliud est iusta, non per se. Ac hoc contrarium est veritati perspectæ: quia bona, vel magna, vel subsistens, quod est omninò, per se est, nõ per aliud. Si igitur non est iusta, nisi per iustitiam: nec summa potest esse, nisi per se, quid magis conspicuum, quid magis necessarium, quàm quod eadem
B natura, est ipsa iustitia: & cùm iusta per se dicitur esse, non aliud intelligitur quàm per iustitiã. Quapropter, si quæratur, quid sit ipsa summa natura, de qua agitur, quid verius respondetur, quàm iustitia. Videndum igitur quomodo intelligendum sit, quando illa natura, quæ est ipsa iustitia, dicitur iusta. Quoniã enim homo non potest esse iustitia, iustitiam autem habere potest. Nõ enim intelligitur iustus homo, existẽs iustitia, sed habens iustitiam. Quoniam igitur summa natura non propriè dicitur iusta, quia habet iustitiam, sed existit iustitia: cùm dicitur iusta, propriè intelligitur existens iustitia, non aũt habens iustitiam, quare si cum dicitur existens iustitia, non dicitur qualis est, sed quid est: cõsequitur, vt cũ dicitur iusta, non dicatur qualis sit, sed quid sit. Deinde, quoniã de illa suprema essentia idẽ est dicere: quia est iusta, & quia est existens iustitia: & cùm dicitur est existens iustitia, nõ est aliud quàm est iustitia: nihil differt in illa, siue dicatur, est iustitia, siue est iusta. Quapropter cùm quæritur de illa quid est, non minus congruè respõdetur iusta, quàm iustitia, quod verò in exemplo iustitiæ ratum esse cõspicitur, hoc de omnibus quæ similiter de ipsa summa natura dicuntur, intellectus sentire per rationẽ constringitur. Quicquid igitur eorũ de illa dicatur, non qualis, vel quanta, sed magis quid sit monstratur. Sed palàm est, quia quodlibet bonum summa natura sit, summè illud est. Illa igitur est summa essentia, & summa vita, summa ratio, summa salus, summa iustitia, summa sapiẽtia, summa veritas C summa bonitas, summa magnitudo, summa pulchritudo, summa immortalitas, summa incorruptibilitas, summa immutabilitas, summa beatitudo, summa æternitas, summa potestas, summa vnitas, quod non est aliud, quàm summè ens, summè viuens. & alia simpliciter.

Quòd ita sit simplex, vt omnia quæ de eius essentia dici possunt, vnum idemq; sint in illa, & nihil de ea dici possit substantialiter nisi in eo quod quid est. Cap. XVI.

QVid ergò, si illa summa natura tot bona est, erit ne composita tot pluribus bonis, an potiùs non sunt plura bona, sed vnum bonũ tam pluribus nominibus significatum. Omne enim compositum vt subsistat, indiget his ex quibus cõponitur, & illis debet quidem quod est, quia quicquid est, per illa est: & illa quod sunt, per illud non sunt: & idcircò penitùs summum non est. Si igitur summa natura illa composita ex pluribus bonis, hęc oĩa quæ omni cõposito insunt in illã incidere necesse est: Quod nephas falsitatis apta ratione destruit & obruit tota quæ suprà patuit, necesitas veritatis. Cùm igitur illa natura nullo modo composita sit, & tamen omnimodo tot illa bona sit: necesse, vt illa omnia non plura, sed vnum sint. Idem igitur est quodlibet vnum illorum quod omnia sunt simul, siue singula, vt cùm dicitur iustitia, D vel essentia, vnum significat, quod alia, vel omnia simul, vel singula. Quemadmodum itaque vnũ est, quicquid essentialiter de summa substantia dicitur: ita ipsa vno modo vna consideratiõe est quicquid est essentialiter. Cùm enim aliquis homo dicatur, corpus, & rationalis, & homo: non vno modo vel consideratione hæc tria dicitur. Secũdum aliud enim est corpus, & secundum aliud rationale, & singulum horũ non est totũ id, quod est homo. Illa verò summa essentia nullo modo sic est aliquid, vt illud idem secundum alium modum, aut secundum aliam considerationem non sit: quia quicquid aliquo modo essẽtialiter est, hoc est totũ quod ipsa est. Nihil dicitur quod de eius essentia verè dicitur, in eo quod qualis, vel quanta: sed in eo quod quid sit accipitur. Quicquid enim est, vel quale vel quantum, est & aliud in eo quod quid est vndè non simpliciter, sed compositum est.

Quòd sit sine principio, & sine fine. Cap. XVII.

EX quo igitur hæc tam simplex natura creatrix, & vigor omnium fuit, vel vsquequo futura est? an potiùs, nec ex quo, nec vsquequo est: sed sine principio & sine fine. Si enim principium habet: aut ex se, vel per se hoc habet: aut ex alio vel per aliud: aut ex nihilo, vel pro nihilo. Sed constat per veritatem iam perspectã, quia nullo modo ex alio, vel ex nihilo, vel per

A per aliud, vel per nihil est. Nullo igitur modo per aliud, vel ex alio, aut per nihil, vel ex nihilo initium sortita est. Ex seipsa verò, vel per se initium habere non potest: quanquam ex seipsa, & per seipsam sit. Sic enim est ex se per se, vt nullo modo sit alia essentia, quæ est per se & ex se & alia per quam & ex qua est. Quicquid autem ex aliquo vel per aliquid incipit esse: nõ est omninò idem illi ex quo, vel per quod incipit esse. Summa igitur natura non incœpit per se vel ex se. Quoniam igitur nec per se, nec ex se, nec per aliud, nec ex alio, nec per nihil, nec ex nihilo habet principium: nullo modo habet principium, sed neque finem habebit. Si enim finem habitura est, non est summè immortalis & summè incorruptibilis: sed constat, quia est summè immortalis & incorruptibilis, non habebit igitur finem. Amplius si finem habitura est, aut volens, aut nolens deficiet. Sed pro certo non est simplex bonum, cuius voluntate perit summum bonum: At ipsa est verũ & simplex bonũ, quare sua sponte non deficiet ipsa, quam certum est esse summum bonum. Si verò nolens peritura est, non est summè potens, nec omnipotens: sed rationis necesitas asseruit eam summè potentem esse, & omnipotentem. Non ergò nolens deficiet, quare si nec volens neque nolens summa natura finem habebit, nullo modo finem habebit. Amplius, si ita
B summa natura finem habebit, vel principium, non est vera æternitas, quod est suprà inexpugnabiliter inuentum. Deinde cogitet qui potest, quando incœpit, aut quando non fuit hoc verum, scilicet: quia futurum erat aliquid: aut quando desinet, & non erit hoc verum, scilicet: quia præteritum erit aliquid. Quod si neutrum horum cogitari potest, & vtrunque hoc verum sine veritate esse nõ potest, impossibile est vel cogitare, quod veritas principium vel finem habeat. Denique si veritas habuit principium: vel habebit finem, antequàm ipsa inciperet, verũ erat tunc: quia non erat veritas: & postquàm finita erit, verum erit: quia non erit veritas. At quia verum non potest esse sine veritate, erat igitur veritas antequàm esset veritas, & erit veritas postquàm finita erit veritas, quod inconuenientissimũ est. Siue igitur dicatur veritas habere, siue intelligatur non habere principium vel finem, nullo claudi potest veritas principio vel fine: quare idem sequitur de summa natura, quia ipsa summa veritas est.

Quomodo nihil fuit ante, aut erit post illam. Caput XVIII.

SEd ecce iterum insurgit nihil, & quæcunq; hactenus ratio in veritate & necesitate cõcorditer attestantibus differuit, asserit esse nihil. Si enim ea quæ suprà digesta sunt necesariæ veritatis munimine firmata sunt: non fuit aliud ante summam essentiam, nec erit aliud post eam: quare nihil fuit ante eam, & nihil erit C post eam. Nam aliud, aut nihil necesse est præcessisse, vel subsecuturũesse. Qui autem dicit, ea nihil fuit ante ipsam: & nihil erit post ipsam, id pronunciare videtur: quia fuit ante ipsam, quando nihil erat, & erit post ipsam, quãdo nihil erit. Quando ergò nihil erat, illa nõ erat, & quando nihil erit, illa nõ erit, Quomodo ergò non incœpit ex nihilo, aut quomodo nõ deuenit ad nihilum: si illa nõdum erat, cùm iã erat nihil. Quid ergò molita est tãta moles argumẽtorum: si tam facile demolitur nihilũ molimina eorum. Si nanq; constituitur vt summũ esse nihilo, & præcedenti succedat, & subsequenti decebat: quicquid suprà statuit verum, necesitate destituitur per inane nihilum. An potiùs repugnandum est nihilo, ne tot structuræ necessariæ rationis à nihilo, expugnentur, & summum bonum, quod lucerna veritatis quęsitum & inuentum est, amittatur pro nihilo. Potiùs igitur asseratur si fieri potest, quia nihil non fuit ante summã essentiam: nec erit post illã, quàm cùm locus datur ante vel post illam nihilo per nihilum reducatur ad nihilum, illud esse quod per seipsum cõduxit, id quod erat nihil a deesse. Duplicem nanq; vnus pronunciatio gerit sententiam, cùm dicitur: quia nihil fuit ante summam essentiam. Vnus enim est eius sensus, quia priusquam summa essentia esset, fuit cũ erat nihil. Aliter verò eius est intellectus, quia ante summam essentiã, nõ fuit aliud: veluti, si dicã, nihil docuit me volare. hoc autem sic exponam: quia ipsum nihil quod signat nõ aliquid, docuit me volare, & erit salium. aut quia, non me docuit volare. quod est verum. Prior itaq; sensus est, quem sequitur suprà tractata incõuenientia, & omnimoda ratione pro falso repellitur. Alter verò est, qui superioribus perfecta cohæret cõuenientia, & tota illorum cõtexione verus esse compellitur, qui cùm dicitur: nihil fuit ante illã secundum posteriorem intellectũ accipiendũ est, nec sic est exponendum, vt intelligatur aliquando fuisse, quando illa non erat, & nihil erat, sed ita vt intelligatur, quia ante illã non fuit aliquid. Eadem ratio est duplicis intellectus, si nihil dicatur post illam esse futurũ. Si ergò hæc interpretatio, quæ facta est de nihilo, diligẽter discernitur, verisimè nec aliquid, nec nihil summam essentiã aut præcessisse aut subsecutu
D rum esse, & nihil fuisse ante vel post illam esse secuturũ concluditur, & tamen nulla iam constitutorum soliditas nihili inanitate cõcutitur.

Quòd illa sit in omni loco & tempore. Cap. XIX.

QVanquàm autem suprà conclusum sit, quia creatrix hæc natura vbique, & in omnibus, & per omnia sit: & ex eo, quia nec incœpit, nec definit esse consequatur: quia semper fuit, est, & erit, sentio tamẽ quidam cõtradi-

A traditionis ſubmurmurare quod me cogit diligentius, vbi & quando illa ſit, indagare. Itaq; ſumma eſſentia, aut vbiq; & ſemper eſt, aut tantum alicubi & aliquando, aut nuſquam & nunquam. Quod dico, aut in omni loco vel tẽpore, aut determinante in aliquo, vel in nullo. Sed quid videtur repugnantius, quàm vt quod veriſsimè & ſummè eſt, id nuſquam & nunquam eſſe. falſum eſt igitur nuſquam & nunquã eſſe. Deindè, quomodo nullum bonũ, nec penitùs aliquid eſt ſine ea: ſi ipſa nuſquam vel nunquã eſt: nuſquam vel nũquam aliquod bonum eſt, & nuſquam vel nunquam omninò aliquid eſt. Quanquam falſum ſit, nec dicere opus eſt, falſum igitur eſt & illud, quod illa nuſquã & nunquã ſit. Aut eſt ergò determinatè alicubi & aliquando, aut vbiq; & ſemper. At ſi determinatè eſt in aliquo loco vel tempore, ibi & tũc tantũ, vbi & quando ipſa eſt, poteſt aliquid eſſe. Vbi verò & quando ipſa non eſt, ibi & tunc penitùs nulla eſt eſſentia: quia ſine ea nihil eſt, vndè cõſequitur, vt ſit aliquis locus & aliquod tempus, vbi & quando omninò nihil eſt. Quod, quoniã eſt falſum, ipſe nanq; locus, & tempus ipſum aliquid eſt, non poteſt eſſe ſumma natura alicubi, & aliquando determinata quod ſi dicitur, quod determinare ipſa per ſe alicubi & aliquãdo eſt, ſed per potentiam ſuam eſt vbicunque, vel quandocunq; aliquid eſt, nõ eſt verũ, quo-
B niam enim potentiam eius nihil aliud, quàm ipſam eſſe manifeſtum eſt, nullo modo potentia eius ſine ipſa eſt. Cùm ergò nõ ſit alicubi vel aliquando determinatè, neceſſe eſt vt ſit vbiq; & ſemper, id eſt, in omni loco vel tẽpore.

Quod in nullo ſit loco aut tempore.
Cap. XX.

QVod ſi ita eſt, aut tota eſt in omni loco vel tẽpore: aut tantũ quælibet pars eius, vt altera pars ſit extra omnem locum & tẽpus. Si verò partim eſt, & partim nũ eſt in omni loco vel tempore, partes habet: quod falſum eſt. Non igitur partim eſt vbiq; & ſemper: tota autem quomodo eſt vbique & ſemper. aut enim ſic eſt intelligendum, vt tota ſimul ſit in omnibus locis, vel temporibus, & per partes in ſingulis: aut ſit vt tota etiam in ſingulis. Verùm ſi per partes eſt in ſingulis, non effugit partium compoſitionem & diuiſionẽ, quod valdè alienum à ſumma natura inuentum eſt. Quapropter nõ eſt ita tota in omnibus locis vel temporibus, vt per partes ſit in ſingulis. Reſtat altera pars diſcutiẽda, ſcilicet qualiter ſumma natura ſit tota in omnibus, & ſingulis locis vel temporibus. Hoc nimirum eſſe non poteſt, niſi aut ſimul, aut diuerſis temporibus. Sed quoniam ratio loci aut ratio tẽporis, quas hactenus ſimul progreſſas, eiſdẽ veſtigijs vna potuit indagare perſecutio, hic abnuicem diſgrediẽtes diſputationem videntur diuerſis quaſi fugere anfractibus, ſingillatim ſuis inueſtigentur diſcutionibus. Primũ ergò videatur, ſi in ſumma natura tota poſsit C eſſe in ſingulis locis, aut ſimul, aut per diuerſa tempora. Deinde, idipſum in tẽporibus inquiratur. Si igitur tota eſt ſimul in ſingulis locis, per ſingula loca ſunt ſingulę totę. Sicut enim locus à loco diſtinguitur, vt ſingula loca ſint: ita id quod totũ eſt in vno loco, ab eo quod eodẽ tempore totum eſt in alio loco diſtinguitur, vt ſingula tota ſint. Nam quod totũ eſt in aliquo loco, nihil eius eſt quod non ſit in ipſo loco. At de quo nihil eſt, quod nõ ſit in aliquo loco, nihil eſt de eo quod ſit eodem tẽpore extra eundem locũ. Quod igitur totũ eſt in aliquo loco, nihil eſt eius, quod eodem tempore ſit extra ipſum locum. Sed de quo nihil eſt extra quemlibet locum, nihil eius eſt eodem tẽpore in alio loco. Quare quod totum eſt in quolibet loco, nihil eſt ſimul in alio loco. Quod igitur totum eſt in aliquo loco: quomodo totũ ſimul eſt in alio loco, ſi nihil de eo poteſt eſſe in alio loco? Quoniã igitur vnum totũ non poteſt eſſe ſimul in diuerſis locis totum: conſequitur vt per ſingula loca, ſingula ſint tota, ſi in ſingulis locis ſimul aliquid eſt totũ. Quapropter ſi ſumma natura tota eſt vno tempore, in ſingulis omnibus locis: quot ſingula loca eſſe poſſunt, tot ſingulæ ſunt naturę ſummę: quod irrationabile eſt opinari. Non eſt igitur tota vno tempore in ſingulis locis. At verò in diuerſis tẽporibus tota eſt in ſingulis locis, quãdo eſt in vno loco, nullum D bonum & nulla eſſentia eſt interim in alijs locis, quia ſine ea prorſus aliquid non exiſtit. Quod abſurdum eſſe, vel ipſa loca pbant, quæ nonnihil, ſed aliquid ſunt. Nõ eſt ita q; ſumma natura, tota in ſingulis locis, diuerſis temporibus. Quod ſi nec eodem tempore, nec in diuerſis temporibus tota eſt in ſingulis locis, liquet quia nullo modo eſt tota in ſingulis omnibus locis. Nunc igitur eſt indagandum, ſi eadem ſumma natura ſit tota in ſingulis tẽporibus, aut ſimul, aut diſtinctè per ſingula tempora.

Quomodo ſit in omni, & in nullo loco.
Caput XXI.

SEd quomodo eſt aliquid totũ ſimul in ſingulis temporibus, ſi ipſa tempora ſimul nõ ſunt. Si verò ſeparatim & diſtinctè tota eſt in ſingulis temporibus: quemadmodum aliquis homo totus eſt heri, & hodie, & cras, propriè dicitur quia fuit, & eſt, & erit. Ergò eius ætas quæ nihil aliud eſt quàm eius æternitas, non eſt tota ſimul: ſed eſt partibus, extenſa per temporum partes. At eius æternitas nihil aliud eſt, quàm ipſa eſſentia. Summa igitur eſſentia erit diuiſa per partes ſecundum temporum diſtinctiones. Si enim eius ætas per temporum curſus producitur, habet cum ipſis temporibus præſens, præteritum & futurum. Quid autem aliud eſt eius ætas, vel exiſtendi diuturnitas, quàm eius æternitas? Ergò cùm eius æternitas

Anitas nihil aliud ſit, quàm eius eſſentia: ſicut ſuprà digeſta ratio indubitabiliter probat, ſi eius æternitas habet præteritum, præſens, & futurũ: conſequenter quoque eius eſſentia habet præteritum, præſens, & futurum. At quod præteritum eſt, non eſt præſens, vel futurũ: & quod præſens eſt, non erit præteritum, nec futurum: & quod futurum eſt, non eſt præteritum, vel præſens. quomodo ergò ſtabit, quod ſuprà rationabili & perſpicua neceſsitate claruit, quia illa ſumma natura ſcilicet nullo modo compoſita, ſed ſummè ſimplex eſt & ſummè incommutabilis, ſin aliud & aliud eſt in diuerſis temporibus, & per tempora diſtributas habet partes: aut potiùs ſi illa vera ſunt, immò quia liquido vera ſunt, quomodo hęc poſsibilia ſunt? Nullo igitur modo creatrix eſsẽtia, aut ętas, aut æternitas eius recipit præteritum vel futurum. Præſens enim quomodo non habet, ſi verè eſt? ſed fuit ſignificat præteritum: & erit futurum. Nunquã igitur illa fuit, vel erit. quare nõ eſt diſtincta, ſicut nec ſimul tota in diuerſis ſingulis temporibus. Sic igitur diſcuſſum eſt, nec ſic eſt tota in omnibus locis vel tẽporibus, vt ſemel ſit tota in omnibus, & per partes in ſingulis: nec ſic, vt tota ſit in ſingulis, manifeſtũ eſt: quia non eſt vllo modo in omni loco vel tẽpore tota. Et quoniam ſimiliter præuiſum eſt, quia nec ſic eſt in omni loco vel tempore, vt pars ſit in om-
Bni: & pars ſit extra omnem locum vel tẽpus, impoſsibile eſt, vt ſit vbiq; & ſemper. Nullatenus enim poteſt intelligi eſſe vbique & ſemper: niſi aut tota, aut pars. Quod ſi nequaquam eſt vbiq;, & ſemper, aut erit determinatè in aliquo loco vel tempore, aut in nullo, determinatè autem eam in aliquo non poſſe eſſe, iam diſcuſsũ eſt. In nullo igitur loco vel tempore, id eſt, nuſquam & nunquam eſt. Nõ enim poteſt eſſe, niſi aut in omni, aut in aliquo. Sed rurſus cùm conſtet inexpugnabiliter, nõ ſolùm quia eſt per ſe, & ſine principio, & ſine fine: ſed quia aliquid ſine ea nec vſquam nec vnquam eſt, neceſſe illam eſſe vbique & ſemper.

Quomodo melius poſsit intelligi eſſe ſemper quàm in omni tempore, *Cap. XXII.*

QVomodo ergò conuenient hęc tam contraria ſecundum prolationem, & tam neceſſaria ſecundum probationem? Fortaſsè quodammodò eſt ſumma natura in loco vel tempore, quo non prohibetur ſic eſſe ſimul tota in ſingulis locis vel temporibus: vt tamen nõ ſint plures totæ, ſed vna ſola tota: nec eius ætas, quæ non eſt niſi vera æternitas, non ſit diſtributa in præteritum, præſens, & futurum. Nõ enim videntur hac lege loci ac temporis cogi, niſi ea quæ ſic ſunt in loco vel tempore, vel loci ſpatium vel temporis diuturnitatem non excedant. Quare, ſicut de his quæ huiuſmodi ſunt, vnum idemq; totum ſimul nõ poſſe eſſe totum in diuerſis locis vel temporibus omni veritate aſſe- C
ritur: ita in his quę huiuſmodi nõ ſunt, idipſum nulla neceſsitate concluditur. Iure nanque dici videtur, quod tantum eius rei ſit aliquis locus, cuius quantitatem locus, circunſcribendo continet, & continendo circumſcribit: & quod eius rei ſolùm ſit aliquod tempus, cuius diuturnitatem tempus metiẽdo aliquo modo terminat, & terminando metitur. Quapropter cuius amplitudini aut diuturnitati, nulla meta vel à loco vel à tempore opponitur, illi nullum eſſe locum vel tempus verè proponitur. Quoniam nanq; nec locus illi facit quod locus, nec tempus quod tempus: non irrationabiliter dicitur, quia nullus locus eſt eius locus, & nullum tempus eſt eius tempus. Quod verò nullum locum aut tempus habere conſpicitur, id profectò nullatenus loci aut tẽporis legem ſubire cõuincitur. Nulla igitur lex loci aut temporis naturam illam aliquo modo cogit: quã nullus locus aut tempus aliqua continentia claudit. Quænam aut rationalis conſideratio omnimoda ratione non concludat, vt creatricem ſummamq; omnium ſubſtantiam, quam neceſſe eſt alienã eſſe & liberam à natura, & iure omnium, quæ ipſa fecit de nihilo, vlla loci cohibitio vel temporis includat: cùm potiùs eius potentia, quæ non eſt aliud quàm eius eſſentia, cuncta à ſe facta ſub ſe continendo concludat? Quomodo quoque non eſt impudentis imprudentiæ dicere, quod ſummę veritatis aut locus circumſcribat quan- D
titatem, aut tempus metiatur diuturnitatem: quæ nullam penitùs localis & tẽporalis diſtenſionis magnitudinem ſuſcipit vel paruitatem? Quoniam itaque loci hoc eſt vel temporis conditio, vt tantummodò quicquid eorum metis clauditur, nec partiũ fugiat rationem, vel qualem ſuſcipit locus eius ſecundum quãtitatem, vel qualem patitur tempus eius ſecũdum diuturnitatẽ: nec vllo modo poſsit totum à diuerſis locis vel temporibus ſimul contineri quicquid verò loci vel temporis cõtinentia nequaquam coercetur, nulla locorum vel temporum lege ad partium multiplicitatem cogatur, aut præſens eſſe totũ ſimul pluribus locis aut tẽporibus prohibeatur, quoniã inquam hæc eſt conditio loci aut tẽporis, proculdubio ſumma ſubſtantia, quę nulla loci vel temporis continentia cingitur, nulla eorum lege cõſtringitur. Quare quoniã ſummam eſſentiam totam & ineuitabilis neceſsitas exigit nulli loco vel tẽpori deeſſe, & nulla ratio loci aut temporis prohibet omni loco vel tempori ſimul totam adeſſe, neceſſe eſt eam ſimul totã omnibus & ſingulis locis & temporibus præſentẽ eſſe. Nõ enim, quia huic loco vel tẽpori prędens eſt, idcircò prohibetur illi vel illi loco aut tẽpori ſimul & ſimiliter prędens eſſe: nec quoniã fuit, aut eſt, aut erit: ideò æternitatis eius aliquis euanuit à præſenti tempore, & præterito, quod iam non eſt, aut tranſit

A tranſit cum præſenti, quod vix eſt: aut vĕturum eſt cum futuro, quod nondum eſt. Nullatenus nanq; cogitur vel prohibetur legem locorũ vel temporum alicubi aut aliquando eſſe vel non eſſe, quod nullo modo intra locum vel tempus claudit ſuum eſſe. Nam ſi ipſa ſumma eſſentia dicitur ẽſſe in loco aut tempore, quãuis de illa & de localibus ſiue tẽporalibus naturis vna ſit prolatio, propter loquẽdi conſuetudinem: diuerſus tamẽ eſt intellectus, propter rerum diſſimilitudinem. In illa nanq; duo quędam eadẽ prolatio ſignificatio eſt, quia præſentia ſunt locis & tẽporibus, in quibus eſſe dicuntur: & quia continẽtur, & quia cõtinẽtur ab ipſis. In ſumma verò eſſentia, vnũ tãtùm percipitur, id eſt, quia præſens eſt, non etiam quia continetur. Vndè ſi vſus loquendi admitteret, conuenientius dici videretur, eſſe cum loco vel tempore, quàm in loco vel tempore. Verius enim ſignificatur cõtineri aliquid, cùm dicitur eſſe in alio, quàm cùm dicitur eſſe cum alio. In nullo itaque loco vel tempore propriè dicitur eſſe, quia omninò à nullo alio continetur: & tamen in omni loco vel tempore ſuo quodammodò dici poteſt eſſe, quoniam quicquid aliud eſt, ne in nihilum cadat, ab ea præſente ſuſtinetur: in omni loco & tempore eſt, quia nulli abeſt, & in nullo eſt: quia nullum locum aut tempus habet, nec in ſe recipit diſtinctiones locorum aut temporum:
B nec habet, nec illic, vel alicubi, vel tunc, vel nũc, vel aliquando: nec ſecundũ labile prętens, quo vtimur, tempus eſt. aut ſecundum præteritum, vel futurum fuit vel erit: quoniam hæc circunſcriptorum & mutabilium propria ſunt: quod illa non eſt, & tamen hæc de ea quodammodò dici poſſunt: quoniam ſic eſt præſens omnibus circunſcriptis & mutabilibus, ac ſi illa circunſcribatur eiſdem locis & mutetur temporibus. Patet itaque, quod quantum ſatis eſt ad diſſoluendam, quæ inſonabat contrarietatem, qualiter ſumma omnium eſſentia vbiq; & ſemper & nuſquam, & nunquã, id eſt, in omni & in nullo loco, aut tempore ſit, iuxta diuerſorum intellectuum concordem veritatem.

Quomodo melius intelligi poſſit eſſe vbiq;, quàm in omni loco. Cap. XXIII.

VErùm cùm conſtet eandem ſummam naturam non magis eſſe in omnibus locis, quàm in omnibus quæ ſunt, non velut quę cõtineatur, ſed quæ penetrando cuncta cõtineat: cur nõ dicatur eſſe vbique: hoc ſenſu, vt potiùs intelligatur eſſe in omnibus quæ ſunt, quàm tantùm in omnibus locis: cùm hũc intellectum & rei veritas exhibeat, & ipſa localis verbi proprietas nequaquàm prohibeat. Solemus nanq; localia verba ſæpè irrepræhẽſibiliter attribuere rebus, quæ nec loca ſunt, nec circunſcriptione locali cõtinentur: velut ſi dicam, ibi eſſe intellectum in anima, vbi eſt rationalitas. Nam cùm ibi, & vbi, aduerbia localia ſint: non tamen C
localĩ circunſcriptione, aut anima continet aliquid, aut intellectus aut rationalitas continetur. Quare ſumma natura ſecũdum rei veritatem, dicitur aptius vbique eſſe ſecundum hanc ſignificationẽ: vt intelligatur eſſe in omnibus quæ ſunt, quã intelligatur in omnibus. Et quoniam ſicut ſuprà expoſitæ rationes docent, aliter eſſe nõ poteſt, neceſſe eſt eam ſic eſſe in omnibus quæ ſunt, vt vna eademque perfectè tota ſimul ſit in ſingulis.

Quòd nullũ mutabilis ſit accidentibus. Cap. XXIIII.

EAndem quoq; ſummam ſubſtantiam conſtat ſine principio & ſine fine eſſe: nec habere præteritum, aut futurum: nec temporale, hoc eſt, labile præſens quo nos vtimur: quoniã ætas ſiue æternitas eius, quæ nihil aliud eſt quã ipſa, immutabilis & ſine partibus eſt. Nónne ergò ſemper, quòd videtur deſignare totũ tẽpus, multò verius (ſi de illa dicitur) intelligitur ſignificare æternitatem, quæ ſibijpſi nunquam eſt diſsimilis, quàm temporum varietatem, quæ ſibijpſi ſemper eſt in aliquo non ſimilis. Quare ſi dicitur ſemper eſſe, quoniã idem eſt illi eſſe & viuere: nihil melius intelligitur, quã æternè eſſe vel viuere, id eſt, interminabilem vitam ſimul perfectam totam obtinere. Videtur autem eius æternitas, eſſe interminabilis vita D
ſimul perfectè tota exiſtens. Cùm enim ſuprà iam ſatis liqueat, quòd eadem ſubſtantia non non ſit aliud quàm vita ſua & æternitas ſua: nec ſit aliquo modo terminabilis, nec niſi ſimul & perfectè tota: quid aliud eſt vera æternitas, quę ſoli illi conuenit, quàm interminabilis vita ſimul & perfectè nota exiſtens? Nam vel hoc ſolo, veram æternitatem ſoli ineſſe illi ſubſtãtiæ, quæ ſola non facta, ſed factrix eſſe inuenta eſt, apertè percipitur, quoniam vera æternitas principij finisq; meta carere intelligitur, quod nulli rerum creatarum cõuenire, eo ipſo quod de nihil factæ ſunt, conuincitur. Sed hæc eſſentia, quam patuit omnimodè ſibi eſſe eandem ſubſtantialiter, non eſt aliquando à ſe diuerſa vel accidentaliter. Verùm quomodo eſt ſummæ incommutabilis, ſi per accidentia poteſt, non dicam eſſe: ſed vel intelligi variabilis? Et è contra, quomodo non eſt particeps accidẽtis, cùm & hoc ipſum quod maior eſt omnibus alijs naturis, & quod illis diſsimile eſt, illi videatur accidere. Sed quid repugnat quorundam, quæ accidentia dicuntur ſuſceptibilitas & naturalis incommutabilitas, ſi ex eorũ aſſumptione nulla ſubſtantiæ conſequitur variabilitas? Omniũ quippe quæ accidentia dicuntur: alia non niſi cum aliqua participantis variatione adeſſe & abeſſe poſſe intelligũtur & omnes colores: Alia omninò nullam vel accidendo vel recedendo mutationem, circa id de quo dicuntur, efficere noſcun-

Anoſcuntur, vt quædam relatiões. Conſtat nanque, quia homini poſt annum præſentem naſciturо, nec maior, nec minor, nec æqualis ſim, nec ſimilis. Omnes autem relationes has vtiq; cùm natus fuerit ſine omni mei mutatione, ad illum habere potero, & amittere: ſecundum quod creſcet, vel per qualitates diuerſas mutabitur. Palàm itaque fit, quia eorum quæ accidentia dicuntur: quædam aliquatenus attrahũt commutabilitatem: quædam verò nullatenus ſubtrahũt immutabilitatem. Sicut igitur ſumma natura accidentibus mutationem efficientibus nunquam in ſua ſimplicitate locũ tribuit: ſic ſecundum tribuit: ſic ſecundum ea quę nullatenus ſummæ incommutabiliter repugnant, aliquando dici aliquid non reſpuit, & tamen aliquid eius eſſentię, vndè ipſa variabilis intelligi poſsit, non accidit. Vndè hoc quoque cõcludi poteſt, quia nullius accidentis ſuſceptibilis eſt, quippe quemadmodum illa accidentia, quæ mutationem aliquam accedendo vel recedendo faciunt, ipſa ſuo effectu verè accidere rei, quam mutant perpenduntur: ſic illa quæ à ſimili effectu deficiunt, impropriè dici accidentia deprehenduntur. Sicut igitur ſemper ſibi eſſe eſt omnimodò eadem ſubſtantialiter: ita nunquam eſt à ſe diuerſa vllo modo, vel accidentaliter. Sed quoquo modo ſeſe
B habeat ratio de proprietate nominis accidenum, illud ſine dubio verum eſt: quia de ſummè incommutabili natura, nihil poteſt dici vndè mutabilis poſsit intelligi.

Quomodo illa dicenda ſit ſubſtãtia: & quod ſit extra omnem ſubſtantiam & ſingulariter ſit quicquid eſt. Cap. XXV.

SEd ſi ratum eſt, quod de huius naturæ ſimplicitate perſpectum eſt: quomodo ſubſtantia eſt? Nam cùm omnis ſubſtantia admixtionis differentiarum vel mutationis accidentium ſit ſuſceptibilis: huiuſmodi immutabilis ſinceritas omnimodè admixtioni ſiue mutationi eſt inacceſsibilis: quomodò ergò obtinebitur eam eſſe quamlibet ſubſtantiam: niſi dicatur ſubſtantia pro eſſentia, & ſic ſit extra, ſicut eſt ſupra, omnem ſubſtantiam? Nam quantum illud eſſe, quod per ſe eſt quicquid eſt, & de nihilo facit, omne aliud eſſe diuerſum eſt ab eo eſſe, quod per aliud eſſe, diuerſum eſt ab eo eſſe, quod per aliud fit de nihilo quicquid eſt: tantum omninò diſtat ſumma ſubſtantia, ab his quæ non ſunt idem quod ipſa. Cumque ipſa ſola omnium naturarum habeat à ſe ſine alterius naturæ auxilio eſſe quicquid eſt: quomodo non eſt ſingulariter abſque ſuæ creaturæ conſortio quicquid ipſa eſt? Vndè ſi quando illi eſt cum alijs nominis alicuius communio: valdè proculdubio intelligenda eſt diuerſa ſignificatio.

Quòd non contineatur in communi tractatu ſubſtantiarum, & tamen ſit ſubſtantia, & indiuiduus ſpiritus. Caput XXVI. C

COnſtat igitur, quia illa ſubſtantia nullo communi tractatu ſubſtantiarum includitur, à cuius eſſentiali communione omnis natura excluditur. Nempè cùm omnis ſubſtantia tractetur, aut eſſe vniuerſalis, quæ pluribus ſubſtantijs eſſentialiter communis eſt, vt hominem eſſe commune eſt ſingulis hominibus: aut eſſe indiuidua, quæ vniuerſalem eſſentiam communem habet cum alijs, quemadmodum ſinguli homines commune habent cum ſingulis, vt homines ſint: quomodo aliquis ſummam naturam in aliarum ſubſtantiarum tractatu cõtineri intelligit, quæ nec in plures ſubſtantias ſe diuidit, nec cum aliqua alia per eſſentialem communionẽ ſe colligit? quoniam tamen ipſa non ſolùm certiſsimè exiſtit, ſed etiam ſumma omnium exiſtit: & cuiuſlibet rei eſſentia, dici ſolet ſubſtantia, profectò itaque, ſi quid dici poteſt dignè, non prohibetur dici ſubſtantia: & quoniã non noſcitur dignior eſſentia, quàm ſpiritus, & corpus: & ex his dignior eſt ſpiritus, quàm corpus: vtique eadem aſſerenda eſt eſſe ſpiritus, & nõ corpus. Quoniam autem nec vllæ partes ſunt eiuſdem ſpiritus, nec plures eſſe poſſunt eiuſmodi ſpiritus, neceſſe eſt, vt ſit omninò indiuiduus ſpiritus. Quoniã enim, ſicut ſuprà conſtat, nec partibus eſt compoſitus, nec D
vllis differentijs vel accidentibus intelligi poteſt eſſe mutabilis, impoſsibile eſt, vt qualibet ſectione ſit diuiſibilis.

Quòd idem ſpiritus ſimpliciter ſit: & creatæ illi comparata non ſint. Cap. XXVII.

VIdetur ergò conſequi ex præcedentibus, quòd iſte ſpiritus, qui ſic ſuo quodã mirabiliter ſingulari, & ſingulariter mirabili modo eſt, quadam ratione ſolus ſit: alia verò quæcunque videntur eſſe, huic collata, non ſint. Si enim diligenter intendatur, ille ſolus videbitur ſimpliciter & perfectè & abſolutè eſſe: alia verè omnia verè non eſſe, & vix eſſe: quoniam nanque idem ſpiritus, propter incommutabilem æternitatem ſuam nullo modo ſecundum aliquem motum dici poteſt, quia fuit, aut erit: ſed ſimpliciter eſt: nec mutabiliter eſt aliquid, quod aliquando, aut non fuit, aut non erit, neque non eſt quod aliquando fuit, aut erit: ſed quicquid eſt ſemel, & ſimul, & interminabiliter eſt. Quoniam inquantũ huiuſmodi eſt, eſſe eius iure ipſe ſimpliciter & abſolutè & perfectè dicitur eſſe. Quoniã verò omnia alia ſecũdum aliquid mutabiliter aliquando aut fuerunt, aut erunt quod non ſunt: aut ſunt quod aliquando non fuerunt, vel non erunt: & quoniã hoc, quia fuerunt, iam nõ eſt: illud aũt ſcilicet, quia erũt, nondum eſt, & hoc quia in labili breuiſsimoq; & vix exiſtente preſenti ſunt, vix eſt. Quoniam

A ergò tã mutabiliter ſunt: nõ immeritò negãtur ſimpliciter & perfectè & abſolutè eſſe, & aſſeruntur ferè non eſſe, & vix eſſe. Deindè, cùm omnia quæcunq; aliud ſunt quàm ipſe: de non eſſe venerunt ad eſſe, non per ſe, ſed per aliud: & cùm de eſſe redeant ad non eſſe, quantum ad ſe niſi ſuſtineãtur per aliud: quomodo illis ſimpliciter cõuenit, aut perfectè, ſiue abſolutè eſſe, & nõ magis vix eſſe aut ferè nõ eſſe? Cumq; eſſe ſolius eiuſdem ineffabilis ſpiritus intelligi nullo modo poſsit, aut non eſſe incœptũ, aut aliquem pati poſſe, ex eo quod eſt in non eſſe defectum: & quicquid ipſe eſt, nõ ſit, per aliud quã per ſe. i. per hoc quod ipſe eſt, nónne huius eſſe meritò intelligitur ſimpliciter ſolum perfectum & abſolutum: Quod verò ſic ſimpliciter & omnimoda ratione ſolum eſt perfectũ ſimpliciter & abſolutũ, id nimirum quodammodò iure dici poteſt ſolum eſſe: & è contra, quicquid per ſuperiorem rationẽ, nec ſimpliciter, nec perfectè, nec abſolutè eſſe, ſed vix eſſe, aut ferè non eſſe, cognoſcitur: id vtiq; aliquo modo rectè non eſſe dicitur. Secundum hanc igitur rationem ille ſolus creator ſpiritus eſt: & omnia creata, non ſunt: nec tamen omnia non ſunt, quia per illum qui ſolus abſolutè eſt, de nihilo aliquid facta ſunt.

Quòd eius locutio idipſum ſit quod ipſe: nec tamen ſint duo, ſed vnus ſpiritus. Cap. XXVIII.

B IAm nunc his, quæ de proprietatibus huius ſummæ naturæ ad præſens mihi ducem rationem ſequenti occurrunt: perſpectis opportunum exiſtimo, vt de eius locutiõe, per quam facta ſunt omnia, ſi quid poſsim conſiderem. Etenim cùm omnia, quæ de illa ſuprà potui animaduertere, rationis robur inflexibile teneant. Illud me maximè cogit de illa diligentius diſcutere, quia idipſum quod ipſe ſummus ſpiritus eſt, probatur eſſe. Si enim ille nihil fecit, niſi per ſeipſum: & quicquid ab eo factum eſt, per illã eſt factũ: quomodo illa eſt aliud, quàm eſt idem ipſe? Amplius, aſſerunt vtiq; inexpugnabiliter ea quę iã inuẽta ſunt: quia nihil omninò potuit vnquã aut poteſt ſubſiſtere præter errantem ſpiritum & eius creaturam. Hanc verò ſpiritus eiuſdem locutionẽ, impoſsibile eſt inter creata contineri: quoniam quicquid creatum ſubſiſtit, per illam factũ eſt: illa verò per ſe fieri non potuit. Nil quippe per ſeipſum fieri poteſt: quia quicquid fit, poſterius eſt eo per quod fit: & nihil eſt poſterius ſeipſo. Relinquitur itaque, vt hæc ſummi ſpiritus locutio, cùm creatura eſse nõ poſsit, nõ ſit aliud quàm ſum, mus ſpiritus. Denique, hæc ipſa locutio nihil aliud poteſt intelligi, quàm eiuſdẽ ſpiritus intelligentia qua cũcta intelligit. Quid enim eſt aliud illi rem loqui aliquam, hoc loquẽdi modo quàm intelligere? Nam non vt homo, ſemper dicit quod intelligit. Si igitur ſummè ſimplex natura nõ eſt aliud, quàm quod eſt ſua intelligentia, quemadmodum eſt id quod eſt ſua ſapientia: neceſse eſt vt ſimiliter non ſit aliud, quàm quod eſt ſua locutio. Sed quoniam iam manifeſtum eſt, ſummum ſpiritum vnum tantum eſſe, & omnimodè indiuiduum: neceſſe eſt vt ſit illi hæc ſua locutio conſubſtantialis, vt nõ ſint duo, ſed vnus ſpiritus.

C

Quòd eadem locutio non cõſtet ex pluribus verbis, ſed ſit vnum verbum. Cap. XXIX.

CVr igitur dubitem, quòd ſuprà dubium dimiſeram: ſcilicet vtrùm hæc locutio in pluribus verbis, an in vno verbo conſiſtat? Nam ſi ſic eſt ſummæ naturę conſubſtantialis, vt non ſint duo, ſed vnus ſpiritus: vtiq; ſicut ille ſummè ſimplex eſt, ita & iſta. Non igitur conſtat pluribus verbis, ſed vnum verbũ per quod facta ſunt omnia. Sed ecce videtur mihi ſuboriri nec facilis, nec vllatenus ſub ambiguitate relinquẽda quæſtio. Etenim omnia huiuſmodi verba, quibus res quaſlibet mẽte dicimus .i. cogitamus, ſimilitudines & imagines ſunt rerũ quarum verba ſunt, & omnis ſimilitudo & imago, tantò magis vel minus eſt vera, quantò magis vel minus imitatur rẽ, cuius eſt ſimilitudo. Quid igitur tenẽdum eſt de verbo, quo dicuntur & per quod facta ſunt omnia? Erit aut non erit ſimilitudo eorũ, quæ per ipſum facta ſunt? Si enim ipſum eſt vera mutabilium ſimilitudo: non eſt cõſubſtantiale ſummæ incommutabilitati, quod falſum eſt. Si autem non eſt omninò vera, ſed qualiſcunq; ſimilitudo mutabiliũ eſt: non eſt verbũ ſummæ veritatis omninò verum, quod abſurdum eſt. At ſi nullam mutabilium habet ſimilitudinem: quomodo ad illius exemplum facta ſunt? Verùm forſitan nihil huiuſmodi remanebit ambiguitatis, ſi quemadmodũ in viuo homine veritas hominis eſſe dicitur: in picto verò ſimilitudo ſiue imago illius veritatis: ſic exiſtẽdi veritas intelligitur in verbo cuius eſſentia ſic ſummè eſt, vt quodammodò illa ſola ſit. In his verò quæ in eius comparatione quodammodò non ſunt: & tamen per illud & ſecundum illud facta ſunt aliquid, aliqua immutatio illius ſummæ eſſentiæ perpendatur: ſic quippe verbũ ſummæ veritatis quod & ipſum eſt ſumma veritas, nullum augmentũ vel detrimentum ſentiet, ſecundum hoc quod magis vel minus creaturis ſit ſimile: ſed potiùs neceſſe erit, omne quod creatum eſt, tantò magis eſſe, & tantò eſſe præſtantius, quantò ſimilius eſt illi, quòd ſummè eſt, & ſummè magnũ eſt. Hinc etenim fortaſsè, immò non fortaſsè, ſed certo, hinc omnis intellectus iudicat naturas, quolibet modo viuentes præſtare non viuentibus, ſentientes non ſentientibus, rationales irrationabilibus. Quonĩã enim ſumma natura ſuo quodãmodo ſingulari non ſolùm eſt, ſed & viuit, & ſentit, & rationalis eſt: liquet quoniam

D

A quoniam omnia quę ſunt, id quod aliquo modo viuit, magis eſt illi ſimile, quàm id quod nul latenus viuit: & quod modo quolibet vel corporeo ſenſu cognoſcit aliquid, magis eſt, quam quod nihil omnino ſentit: & quod rationale eſt, magis quã rationis capax nõ eſt. Quoniam verò ſimili ratione quædam naturæ magis minúsve ſunt quã aliæ, perſpicuum eſt. Quemadmodum enim natura illud præſtãtius eſt, quod per naturalem eſſentiam propinquius eſt præſtantiſsimo: ita vtique illa natura magis eſt, cuius eſſentia ſimilior eſt ſummę eſſentiæ. Quod ſic quoque animaduerti facile poſſe exiſtimo. Nempe ſi cuilibet ſubſtantiæ quæ & viuit, & ſenſibilis, & rationalis eſt, cogitatione auferatur quod rationalis eſt: deinde, quod ſenſibilis: & poſtea quod vitalis: poſtremo, ipſum nudum eſſe quod remanet: qeis non intelligat, quod illa ſubſtantia quæ ſic paulatim deſtruitur: ad minus, & ad minus eſſe, & ad vltimum ad non eſſe gradatim perducitur. Quæ autem ſingillatim aſſumpta, quamlibet eſſentiam ad minus & minus eſſe deducunt: eadem ordinatim aſſumpta, illam ad magis & magis eſſe perducẽt. Patet igitur, quia magis eſt viuens ſubſtantia, quã non viuens: & ſenſibilis, quàm non ſenſibilis: & rationalis, quam nõ rationalis. Nõ eſt itaq; dubiũ, quo omnis eſſentia eo ipſo magis eſt pręſtãtiorq; eſt, quo ſimilior eſt illi eſſẽ-
B tiæ, quæ ſummè eſt & ſummè præſtat. Satis itaque manifeſtum eſt in verbo, quod facta ſunt omnia, non eſſe eorum ſimilitudinem, ſed veram ſimplicemq; eſſentiam. In factis verò non eſſe ſimplicem abſolutamq; eſſentiam, ſed verè illius eſſentiæ vix aliquam imitationem. Vnde neceſſe eſt, non idem verbum ſecundum rerum creatarum ſimilitudinẽ magis vel minus eſſe verum: ſed omnem creatam naturam eo altiori gradu eſſentiæ dignitatisq́ue conſiſtere: quo magis illi propinquare videtur.

Quòd ipſum verbum non ſit ſimilitudo factorum, ſed veritas eſſentiæ: facta verò ſint aliqua veritatis imitatio: & quæ naturæ magis ſint quàm aliæ & præſtantiores.

Cap. XXX.

SEd cũ ita ſit: quomodo illud quod ſimpliciter eſt veritas, poteſt eſſe verbum eorum quorum non eſt ſimilitudo? cum omne verbũ quo aliqua res ſic mente dicitur, ſimilitudo ſit rei eiuſdem: & ſi non eſt verbum eorum quæ facta ſunt per ipſum: quomodo conſtabit quia ſit verbum? Nempe, omne verbum alicuius rei verbum eſt. Denique ſi nunquam creatura eſſet, nullum eius eſſet verbum. Quid igitur? An concludendum eſt: quia ſi nullo modo eſſet creatura, nequaquam eſset verbũ illud, quod eſt ſumma & nullius indigẽs eſsentia, aut forſe illas ſumma eſsentia, quæ verbum eſt, eſſentia quidem eſset æterna: ſed verbum nõ eſſet, ſi nihil vnquam per illam fieret? Eius enim quod nec fuit, nec eſt, nec futurum eſt: nullum verbum eſse poteſt, verum ſecundum hanc rationem, ſi nunquam vlla præter ſummum ſpiritum eſset eſsentia, nullum omnino eſset verbũ in illo. Si nullum in illo verbũ eſſet, nihil apud ſe diceret: cum idem ſit illi ſic dicere aliquid, quod eſt intelligere: non aliquid intelligeret ſi nihil intelligeret: ergo ſumma ſapientia, quæ non eſt aliud quàm idem ſpiritus, nihil intelligeret: quod abſurdiſsimum eſt. Quid igitur? Si enim nihil intelligeret, quomodo eſſet ſumma ſapientia: aut ſi nullo modo eſſet aliquid prẽter illam, quid illa intelligeret? Sed nunquid ſeipſam non intelligeret, aut quomodo vel cogitari poteſt, quod ſumma ſapientia ſe aliquando non intelligat, cum aliquando mens rationalis poſsit non ſolum ſuimet, ſed & illius ſummæ ſapiẽtiæ reminiſci: ſed & illam & ſe intelligere. Si enim mẽs humana nullam eius, aut ſuam habere memoriam, aut intelligentiam poſſet, nequaquam ſe ab irrationabilibus creaturis, & illam ab omni creatura, ſecum ſola tacite diſputando ſicut nunc mens mea facit, diſcerneret. Ergo ſummus ille ſpiritus, ſicut eſt æternus: ita æternè ſui memor eſt, & intelligit ſe ad ſimilitudinem mentis rationalis: immo non ad vllius ſimilitudinem, ſed ille principaliter: & mens rationalis ad eius ſimilitudinem. At ſi æternè ſe intelligit, æternè ſe dicit. Si æternè ſe dicit, æter-
D nè eſt verbum eius apud ipſum. Siue igitur ille cogitetur nulla alia exiſtente eſſentia, ſiue alijs exiſtentibus: neceſſe eſt verbum illius coæternum illi eſſe cum ipſo.

C

Quòd ſummus ſpiritus ſeipſum dicat coæterno verbo. Cap. XXXI.

SEd ecce quærenti mihi de verbo, quo creator dicit omnia quæ fecit: obtulit ſe verbum, quo ſeipſum dicit, quia omnia fecit. An ergo alio verbo dicit ſeipſum, & alio ea quæ fecit: aut potius eodẽ ipſo verbo quo dicit ſeipſum, dicit quæcunq; fecit. Nam hoc quoq; verbum, quo ſeipſum dicit, neceſſe eſt idipſum eſſe qd ipſum eſt: ſicut conſtat de verbo illo, quo dicit, ea quæ facta ſunt à ſe. Cum enim etiam ſi nihil vnquam aliud eſſet, niſi ſummus ille ſpiritus, ratio tamen cogit verbum illud, quo ſe dicit, ex neceſsitate eſſe. Quod verius quàm hoc verbum eius, non eſſe aliud quã quod ipſe eſt? Ergo ſi & ſeipſum & ea quæ facit conſubſtantiali ſibi verbo dicit: manifeſtum eſt, quia verbi quo ſe dicit, & verbi quo creaturam dicit vna ſubſtantia eſt. Quomodo ergo ſi vna ſubſtantia eſt, duo verba ſunt? Sed forſitan non cogit identitas ſubſtantiæ, verbi vnitatem admittere. Nam idemipſe qui his verbis loquitur, eandem illis habet ſubſtantiam & tamẽ verbum non eſt. Sed vtique verbum quò ſe dicit ſumma ſapientia, conuenientiſsime dici poteſt verbum eius, ſecundum ſuperiorem ratio-

A nẽ: quia ei⁹ perfectã tenet similitudinẽ. Nã nulla ratione negari potest, cũ mẽs rationalis seipsam cogitãdo intelligit, imaginẽ ipsius nasci in sua cogitatiõe: immò ipsam cogitationẽ sui esse imaginẽ, ad sui similitudinẽ tanquã ex eius impressione formatam. Quamcunq; enim rem mens, seu per corporis imaginationem, seu per rationẽ cupit veraciter cogitare, eius vtiq; similitudinem, quantum valet in ipsa sua cogitatione conatur exprimere: quod quantò verius facit, tantò rem ipsam verius cogitat, & hoc quidem cũ cogitat aliquid aliud quod ipsa nõ est, & maximè cũ aliqd⁹ cogitat corpus, clarius perspicitur. Cùm enim cogito notũ mihi hominẽ absentẽ, formatur acies cogitationis meę, in talem imaginem eius qualem illam per visum oculorum in memoriã attraxi: quæ imago in cogitatione verbum est eiusdem hominis, quem cogitando dico. Habet igitur mens rationalis, cùm se cogitando intelligit, secum imaginẽ suã ex se natam. i. cogitationem sui ad suam similitudinẽ, quasi sua impressione formatã: quamuis ipsa se à sua imagine non nisi ratiõe sola separare possit, quæ imago eius verbum eius est.

Quòd vno verbo dicat se & quod fecit.
Caput XXXII.

B HOc itaq; modo quis neget summã sapientiam, cùm se dicẽdo intelligat, gignere consubstantialem sibi similitudinem suam, id est, verbum suum. Quod verbum, licèt de re tam singulariter eminenti propriè aliquid, satis conuenienter dici non possit, non tamen incõueniẽter, sicut similitudo: ita & imago & figura, & character eius dici potest. Verbum autem quo creaturam dicit, nequaquam similiter est verbum creaturæ: quia non est eius similitudo, sed principalis essentia: consequitur igitur vt ipsam creaturam non dicat verbo creaturæ. Cuius ergò verbo eam dicit, si nõ dicit eã verbo eius? Nam quod dicit verbo, dicit: & verbũ alicuius est verbũ, id est, similitudo. Sed si nihil aliud dicit, quàm se aut creaturam, nihil dicere potest: nisi aut suo, aut eius verbo. Si ergò nihil dicit verbo creaturæ: quicquid dicit, verbo suo dicit. Vno igitur eodemq; verbo dicit seipsum, & quæcunq; fecit.

Quòd suo verbo videre possit dicere creaturam.
Caput XXXIII.

SEd quomodo tam differentes res scilicet creans & creata essentia, dici possunt vno verbo: præsertim cùm verbum ipsum sit dicenti coæternum, creatura autem non sit illi coæterna? Forsitan, quia ipsa est summa sapientia & summa ratio, in qua sunt omnia quæ facta sunt: quemadmodum opus quod fit secũdum aliquam artem, non solùm quando fit verum, & antequàm fiat, & postquàm dissoluitur: semper est in ipsa arte nõ aliud, quàm quod est ars ipsa. Idcircò cùm ipse summus spiritus dicit se C ipsum, dicit omnia quæ facta sunt. Nam & antequàm fierent, & cùm iam facta sunt, & cùm corrumpuntur seu aliquo modo variantur, sem per in ipso sunt: non quòd sunt in seipsis, sed quod est idem ipse. Etenim in seipsis sunt essentia mutabilis secundum mutabilem rationẽ creata: in ipso verò sunt ipsa prima essentia, & prima existẽdi veritas: cui prout magis vtcunq; illa similia sint, ita verius & præstantius existũt. Hoc itaq; modo non irrationabiliter alteri potest, quia cùm seipsum dicit summus ille spiritus: dicit etiam quicquid factum est vno eodemq́ue verbo.

Quòd quicquid factum est, in eius verbo & scientia, sit vita & veritas. Cap. XXXIIII.

VErùm cùm constet, quia verbum cõsubstantiale est illi, & perfectè simile: necessariò consequitur, vt omnia quæ sunt in illo eadem, & eodem modo sint in verbo eius. Quicquid igitur factum est, siue viuat, siue nõ viuat, aut quocunq; sit in se, in illo est ipsa vita & veritas. Quoniam autem idem est summo spiritui scire, quod intelligere, siue dicere: necesse est, quòd eodem modo sciat omnia quæ scit, quo ea dicit aut intelligit. Quemadmodum igitur omnia sunt in verbo eius vita & veritas, ita sunt in scientia eius. Qua ex re manifestissimè comprehendi potest, quomodo dicat idem D spiritus, vel quomodo sciat ea quæ facta sunt, ab humana scientia comprehendi non posse. Nam nulli dubium, creatas substantias multò aliter esse in seipsis, quàm in nostra scientia. In seipsis nanq; sunt per ipsam suam essentiam: in nostra verò scientia, non sunt earum essentiæ: sed earum similitudines. Restat igitur, vt tantò verius sit in seipsis, quã in nostra scientia: quantò verius sunt alicubi per suam essentiã, quàm per suam similitudinem.

Quàm incomprehensibili modo dicat, vel sciat res à se factas. Cap. XXXV.

CVm ergò & hoc constet, quia omnis creata substantia, tantò verius est in verbo, & intelligentia creatoris, quàm in seipsa: quantò verius existit creatrix, quàm creata essentia: quomodo cõprehendat humana mens, cuiusmodi sit illud dicere & illa scientia, quæ sic lõgè superior, & verior est creatis substantijs: si nostra scientia tantum superatur ab illis: quantum earum similitudo distat ab earum essentia.

Quòd quicquid ipse est ad creaturam, hoc sit, & verbum eius: nec tamen ambo simul pluraliter.
Cap. XXXVI.

VErùm cùm manifestè rationes superiores doceant, summum spiritum per verbum suũ fecisse omnia, nunquid non & ipsum verbum

A verbum fecit eadem omnia? Quoniam enim illi est consubstantiale, cuius est verbum, necesse est, vt sit summa essentia. Summa autem essentia nõ est, nisi vna, quæ sola creatrix & solum principium est omniũ quæ facta sunt. Ipsa nanque sola fecit, non per aliud, quàm per se, omnia ex nihilo. Quare quæcunque summus spiritus facit: eadem & verbum eius facit similiter. Quicquid igitur summus spiritus est ad creaturam: hoc & verbum eius est, & similiter. Nec tamen ambo simul pluraliter, quia nõ sunt plures creatrices summæ essentiæ. Sicut igitur ille creator est rerum & principium, sic & verbum eius: nec tamẽ sunt duo, sed vnus creator & vnum principium.

Quòd dici non possit, quid duo sint: quamuis necesse sit esse duos. Cap. XXXVII.

STudiosè itaq; attendendum est quiddam quod valdè insolitũ alijs rebus, in summo spiritu & verbo eius videtur euenire. Nam certum est, vnicuiq; singulatim, & vtrisq; simul inesse quicquid sunt in essentia, & quicquid sunt ad creaturam: vt & singulatim perfectũ sit ambobus: & tamen pluralitatem non admittat in duobus. Licèt enim singulatim & ille perfectè sit summa veritas, & creator: & verbum eius sit summa veritas & creator: non tamen ambo simul sunt duæ veritates, aut duo creatores. Sed cùm hæc ita sint: miro tamen modo apertissi- B mum est, quia nec ille cuius est verbum, potest esse verbum suum: nec verbũ potest esse cuius est verbum, vt in eo quod significat, vel quid sint substantialiter, vel quid sint ad creaturam, semper indiuiduam teneãt vnitatem. In eo verò, quod ille non est ex isto, hic autẽ est ex illo; ineffabilem admittant pluralitatẽ, ineffabilem certè. Quamuis enim necessitas cogat, vt sint duo: nullo tamen modo exprimi potest, quid duo sint. Nam & si fortè duo pares, aut aliquid aliud similiter adinuicem possint dici: in his ipsis tamen relatiuis si quæratur, quid sit illud de quo dicuntur, non potest dici pluraliter, quemadmodum dicuntur duæ pares lineæ, aut duo homines similes. Quippe nõ sunt duo pares spiritus, nec duo pares creatores, nec duo aliquid, quod significet eorum aut essentiam, aut habitudinem ad creaturam: sed nec duo aliquid, quod designet propriam habitudinem alterius ad alterũ, quia nec duo verba, nec duæ imagines. Verbum nanque hoc ipsum quod verbum est, aut imago ad alterum est, quia non nisi alicuius verbum est aut imago: & sic ꝓpria sunt hæc alterius, vt nequaquàm alteri coaptẽtur. Nam ille, cuius est verbum aut imago, nec imago, nec verbum est.

Quòd idem verbum sit à summo spiritu nascendo.
Caput XXXVIII.

COnstat igitur, quod exprimi non potest quid duo sint, summus spiritus, & verbũ eius quanuis quibusdam singulorùm proprie- C tatibus cogantur esse duo. Etenim proprium vnius est, esse ex altero: & proprium est alterius, alterum esse ex illo. Quod ipsum nullo vtique verbo videtur familiarius posse proferri, quàm si dicatur proprium esse vnius, nasci ex altero: & propriũ alterius, nasci alterum ex ipso. Certum nanque iam constat, quod verbum summi spiritus, non sic est ex eo, quemadmodum ea quæ ab illo facta sunt, sed quẽadmodum creator de creatore, summum de summo. Et vt plena breuitate omnimoda absoluatur similitudo, penitùs idem ipsum est de eodem ipso: & ita vt nullatenus sit nisi ex eo. Cùm igitur pateat verbũ summi spiritus, sic esse ex ipso solo, vt perfectam eius, quasi proles parentis, teneat similitudinẽ: nec sic esse ex eo ipso, vt fiat ab eo: profectò nullo modo conuenientius cogitari potest: ex illo esse quam nascẽdo. Nempe si innumerabiles res indubitanter dicũtur nasci ex his, ex quibus habent vt sint, cùm nullam eorũ ex quibus nasci dicuntur teneant similitudinẽ, sicut proles parẽtis. Dicimus enim capillos nasci de capite, & poma ex arbore: licèt nec illi capitis, nec ista arboris similia sint: Si inquã, multa huiusmodi non absurdè dicuntur nasci, tantò congruentius dici potest verbum summi spiritus, ex illo existere nascendo, quantò perfectius quasi proles parentis, trahit eius similitudinem ex illo existendo. D

Quòd verissimè ille sit parens, ille verò proles.
Caput XXXIX.

QVòd si cõuenientissimè dicitur nasci, & tam simile est illud quo nascitur: cur æstimetur simile quasi proles parenti, & non potiùs asseratur: quia tantò verior est ille parens & ista proles: quantò magis & ille ad huius natiuitatis perfectionem solus sufficit: & quod nascitur, eius similitudinem exprimit. Nanque in rebus alijs, quas parẽtis prolisq́; certum est habitudinem habere, nulla sic gignit, vt omninò nullius indigens sola per se ad gignẽdam prolem sufficiat: nulla sic gignitur, vt nulla admixta dissimilitudine omnimodam similitudinẽ parentis exhibeat. Si ergò verbum summi spiritus sic est omninò ex ipsius sola essentia, & sic singulariter est illi simile, vt nulla proles sic sit omninò ex sola parentis essentia, aut sic similis parenti: profectò nullis rebus tam conuenienter videtur aptari habitudo parentis & prolis, quàm summo spiritui & verbo eius. Quapropter illius est verissimum proprium esse parentem, istius verò veracissimam esse prolem.

Quòd ille verissimè gignat, ille verissimè gignatur.
Cap. XL.

AT hoc constare nõ poterit, nisi pariter ille verissimè gignat: & istud verissimè gignatur. Sicut igitur illud est perspicuum, ita

A hoc esse certissimum necesse est, quare summi spiritus est verissimè gignere, & verbi eius verissimè gigni. Vellem iam quidem & fortè possem, illum esse verissimè patrem: hoc verò verissimè esse filium concludere. Sed nec hoc negligendum existimo: an patris & filij, & an matris & filiæ magis illis apta sit appellatio: cùm in eis nulla sit sexus discretio. Nam si idcircò conueniéter est ille pater, & proles eius filius, quia vterq; est spiritus: cur nó pari ratione alteri cõuenit esse matrem, alteri filiam: quia vterq; est veritas & sapientia? An quia in his naturis, quæ sexus habent differentiam, melioris sexus est patrem esse vel filium, minoris verò matré vel filiam. Et hoc quidem naturaliter in pluribus: in quibusdam verò è contrario: vt in quibusdã auium generibus, in quibus fœmininus sexus semper maior & validior est: masculinus verò minor & infirmior. Aut certè idcircò magis cõuenit summo spiritui dici patrem quàm matrẽ: quia prima & principalis causa prolis semper est in patre. Nam si maternam causam quolibet modo semper paterna præcedit: nimis est incongruum, vt illi parenti adaptetur nomen matris, cui ad gignendam prolẽ nulla alia causa aut sociatur aut præcedit. Verisimũ est igitur summum spiritum, patrem esse prolis suæ. Quòd si filius semper similior est patri quàm filia. Nihil autem similius est alteri, quàm summo patri proles sua: verissimum est hanc prolem non esse filiam, sed filium. B

Quòd alterius verissimè sit esse genitorem & patrem, alterius genitum & filium. Cap. XLI.

Sicut igitur proprium est illius verissimè gignere, istius verò gigni: sic proprium est illius esse verissimum genitorem, istius verò verissimum esse genitum. Et sicut alter est verissimus parens, alter verissima proles: sic alter est verissimus pater, alter verissimus filius. Inuentis tot & tantis singulorum proprietatibus, quibus mira quædam tam ineffabilis quàm ineuitabilis in summa vnitate probatur esse pluralitas, valdè mihi videtur delectabile, retractare sæpiùs tam impenetrabile secretum. Ecce enim cùm sit impossibile sic, eundem esse qui gignit, & eum qui gignitur: atque eundem esse parentem & prolem: vt necesse sit alium esse genitorem, alium genitum: & aliũ esse patrem, alium filium: sic tamẽ necesse est idem esse illum qui gignit, & illum qui gignitur, necnon parentem & prolem: vt impossibile sit alium esse genitorem, quã quod est genitus: aliud esse patrem, quàm quod est filius.

Retractio communionis amborum & proprietatum singulorum. Cap. XLII.

Et cùm ita sit alius ille, & alius ille: vt omninò pateat, quòd duo sint: sic tamen vnũ & idem ipsum est, id quod est ille & ille vt penitùs lateat quid duo sint. Nam sic est alius pater, alius filius: vt cùm ambos dixerim, videam me duos dixisse: & sic est idipsum quod est, & pater & filius, vt non intelligam quid duos dixerim. Quamuis nanque singulus pater sit perfectè summus spiritus & singulus filius sit perfectè summus spiritus: sic tamen vnus idemque est summus spiritus pater, & spiritus filius: vt pater & filius non sint duo spiritus: sed vnus spiritus: vt sicut singula propria singulorum non recipiunt pluralitatem, quia non sunt duorum: ita id quod commune est amborum indiuiduam teneat vnitatem, quanuis totum sit singulorum. Nam sicut non sunt duo patres aut duo filij, sed vnus pater, & vnus filius, quoniam singula sunt singulorum propria: ita nó sunt duo, sed vnus spiritus: quanuis & singuli patris, & singuli filij, sit perfectum esse spiritũ. Sic sunt oppositi relationibus, vt alter nunquam suscipiat proprium alterius: sicut sunt concordes natura, & alter semper teneat essentiam alterius. C

Quomodo alter alterius sit essentia. Caput XLIII.

Sic enim diuersi sunt, per hoc quod alter est pater, & alter filius, vt nunquã dicatur aut pater filius, aut filius pater: & sic idem sunt per substantiam, vt semper sit in patre essentia filij, & in filio essentia patris. Est enim non diuersa, sed eadem: nõ plures, sed vna vtriusq; essentia. Vndè etiam si alter alterius dicatur essentia, nõ erratur à veritate: sed summa vnitas simplicitasque commendatur communis naturæ. Non enim quemadmodum intelligitur sapiẽtia hominis, per quam homo sapiens est, qui non potest esse per se sapiens: ita intelligi potest, si dicatur pater essentia filij, & filius essentia patris, vt eo modo sit filius existens per patrem, & pater per filium, quasi non possit alter existens esse nisi per alterum: sicut homo non potest esse sapiens, nisi per sapiẽtiam. Sicut nanq; summa sapientia semper sapit per se, ita summa essentia semper est per se: Est autem perfectè summa essentia pater, & perfectè summa essentia filius: pariter ergò perfectus pater per se est, & pariter perfectus filius per se est, sicut vterque sapit per se. Non enim idcircò minus perfecta est essentia vel sapientia filius, quia est essentia nata de patris essentia, & sapientia de sapiẽtia: sed tunc minus perfecta essentia vel sapientia esset, si non esset per se, aut nõ saperet per se. Nequaquàm enim repugnat, vt filius per se subsistat, & de patre habeat esse. Sicut enim pater habet essentiam, & sapientiam, & vitam in semetipso, vt non per alienam, sed per suam essentiam sit, per suam sapientiam sapiat, per suam vitam viuat: ita gignendo dat filio essentiam habere, & sapientiam & vitam in semetipso; vt non per extraneam, sed per suam essentiam, sapientiam, & vitam subsistat, sapiat, & viuat: alioquin nõ erit idem esse patris & filij, nec erit par patri filius D

A filius. Quodque falsum sit, li quidissimè superius peruisum est: quare non repugnat filium, & subsistere per se, & esse de patre: quia hoc ipsum, id est, per seipsum posse subsistere, necesse est illum de patre habere. Nam si quis sapiens, suam me habere sapientiam, cuius prius expers essem, doceret: vtique hæc ipsa sapientia eius facere non incongrue diceretur: sed quãuis mea sapientia ab illius sapientia haberet esse & sapere: tamen cùm iam non esset, nisi sua sapientia esset, nec saperet nisi seipsa. Multo igitur magis æterni patris coæternus filius, qui sic habet à patre esse, vt non sint duæ essentiæ, per se subsistit, sapit, & viuit. Non igitur sic intelligi potest: quod pater filij aut filius patris sit essentia: quasi alter non possit subsistere per se, sed per alterũ: sed ad designandũ, quam habent communionem summè simplicis, summeq; vnius essentiæ, si congrue dici & intelligi potest, quod sic est alter idipsum qd alter, vt alter habeat essentiam alterius. Hac itaque ratione, quoniam vtrique non aliud est habere essentiam, quàm essentiam esse, sicut habet alter alterius essentiam, ita est alter alterius essentia, id est, idem esse est alteri, quod alteri.

Quòd aptius dici possit, filius essentia patris, quàm pater essentia filij: & quòd similiter sit filius patris virtus: & sapientia, & similia. Cap. XLIIII. B

Quod licèt secundum perspectam rationem verum sit: valde tamen magis congruit filium dici essentiam patris quàm patrem essentiam filij, quoniam nanque pater à nullo habet essentiam nisi à seipso, non satis aptè dicitur habere essentiam alicuius nisi suam: quia verò filius essentiam suam habet à patre, & eãdem habet pater, aptissimè dici potest habere essentiam patris. Quare quoniam neuter aliter habet essentiam quàm existendo essentia sicut satis aptius intelligitur habere filius patris essentiam quàm pater filij: ita conuenientius dici potest filius patris essentia quàm pater filij. Nam hæc vna sit fiat prolatio, satis acuta breuitate commendat filium, non solum eandem essentiam habere cum patre: sed hanc ipsam habere de patre, vt hic sit filius est essentia patris. quod est, filius est non differens essentia de patris essentia, immò de patris essentia, similiter ergò est filius, patris essentia, virtus, & sapientia, siue veritas, & iustitia: & quicquid summi spiritus conuenit essentiæ.

Quòmodo quædam ex his quæ sic proferuntur, aliter quoque possint intelligi. Caput XLV.

Videtur tamen quædam ex his quæ sic proferri & intelligi possunt, aliam quoque non incongruam sub hac ipsa pronunciatione intelligentiam suscipere. Liquet enim filium, esse verum verbum, id est, perfectam intelligẽtiam, siue perfectam totius paternæ substantiæ cognitionem, & scientiam, & sapientiam: id est, quæ ipsam patris intelligit essentiam, & cognoscit, & scit, & sapit. Si igitur hoc sensu dicatur, filius patris intelligentia, & sapientia, & scientia, & cognitio, siue notitia: quoniam intelligit, sapit, scit, & nouit patrem, nequaquã à veritate disceditur. Veritas quoq; patris aptissimè dici potest filius, non solum eo sensu, quia est eadẽ filij veritas quæ est & patris: sicut iam perspectũ est, sed etiam hoc sensu, vt in eo intelligatur non imperfecta quædam imitatio, sed integra veritas paternæ substantiæ: quia nõ est aliud, quàm quod est pater. At si ipsa substantia patris est intelligentia, & scientia, & sapientia, & veritas, cõsequenter colligitur: quia sicut filius est intelligentia, & scientia, & sapiẽtia, & veritas paternæ substantiæ: Ita est intelligentia intelligentiæ, scientia scientiæ, sapientia sapientiæ, & veritas veritatis.

Quòd filius sit intelligentia intelligentiæ, & veritas veritatis: & similiter de similibus. Caput XLVI.

De memoria verò quod sentiendum est? an æstimandus est filius intelligẽtia memoriæ, siue memoria patris, aut memoria memoriæ? Equidem cùm summa sapiẽtia sui memor esse negari non possit, nihil competentius quàm in memoria pater: sicut in verbo filius intelligitur: quoniam de memoria nasci verbum videtur, quod clarius in nostra mẽte percipitur. Quoniam nanque mens humana non semper se cogitat, sicut sui semper meminit: liquet cùm se cogitat, quod verbum eius nascitur, de memoria. Vnde apparet, quia si semper se cogitaret, semper verbum eius de memoria nasceretur. Rem etenim cogitare, cuius memoriam habemus, hoc est, mente eam dicere. verbũ verò rei: est ipsa cogitatio ad eius similitudinẽ ex memoria formata: Hinc ita q; liquido animaduerti potest de summa sapientia, quæ sic semper se dicit, sicut semper sui memor est: quia de æterna memoria coæternũ verbũ nascitur. Sicut igitur verbum congrue intelligitur proles: ita memoria, parentis nomen aptissimè suscipit. Si ergò proles, quæ omninò de solo summo spiritu nata est, plena est memoriæ, eius nihil conuenientius, quàm quia memoria eius est idem ipse quippe nõ est in eo quod sui memor est, sic est in sui memoria velut alia res in alia, quemadmodũ ea quæ sic sunt in humanæ mentis memoria, vt non sint ipsa in nostra memoria: sed sic est memor sui, vt ipse memoria sua sit. Consequitur ita q;, vt quomodo filius est intelligentia, siue sapientia patris ita sit & paternæ memorię. At quicquid filius sapit aut intelligit, eius similiter & meminit. C D

A *Quòd in memoria intelligatur pater, ſicut in intelligentia filius: & quomodo filius ſit intelligentia vel ſapientia memoriæ & memoria patris & memoriæ. Cap. XLVII.*

EST igitur filius memoria patris, & memoria memoriæ, id eſt, memoria memor patris, qui eſt memoria, ſicut eſt ſapientia patris, & ſapientia ſapientiæ. id eſt, ſapientia ſapiens patrem ſapientiam, & filius quidē memoria nata de memoria, ſicut ſapientia nata de ſapientia: pater verò de nullo nata memoria vel ſapientia. Sed ecce dum huius patris filijq́, proprietates, communionemq́; delectabiliter intueor: nihil delectabilius in illis contemplandum inueni, quàm mutui amoris affectum. Quoniam enim abſurde negetur ſummus ſpiritus ſe amare ſicut ſui memor eſt, & ſe intelligit, cùm mens rationalis & ſe & illum amare poſſe conuincatur: ex eo quia ſui & illius memor eſſe, & ſe & illum intelligere poteſt: ociosa nanque & penitùs inutilis eſt memoria & intelligentia cuiuslibet rei, niſi prout ratio exigit: res ipſa ametur aut reprobetur. Amat ergò ſeipſum ſummus ſpiritus ſicut ſui meminit & ſe intelligit.

Quòd ſummus ſpiritus ſe amet: & quod idem amor pariter procedat à patre & filio. Caput XLVIII.

B PAlàm certè eſt rationem habenti, eum idcircò ſui memorem eſſe, aut ſe intelligere, quia ſe amat: ſed ideò ſe amare, quia ſui meminit, & ſe intelligit: nec eum ſe poſſe amare: ſi ſui non ſit memor, aut ſe non intelligit. Nulla enim res amatur, ſine eius memoria & intelligētia: & multa tenentur memoria, & intelliguntur, quæ nō amantur. Patet igitur amorem ſummi ſpiritus ex eo procedere: quia ſui memor eſt, & ſe intelligit. Quòd ſi in memoria ſummi ſpiritus intelligitur pater, in intelligentia filius, manifeſtum eſt: quia à patre pariter & à filio ſummi ſpiritus amor procedit.

Quòd vterque pari amore diligat ſe, & alterum. Cap. XLIX.

SEd ſi ſe amat ſummus ſpiritus, proculdubio ſe amat pater, amat ſe filius, & alter alterum: quia ſingulus pater ſummus eſt ſpiritus: & ſingulus filius, ſummus ſpiritus: & ambo ſimul, vnus ſpiritus. Et quia vterque pariter ſui & alterius meminit, & ſe & alterum intelligit: & quoniam omninò idipſum eſt quod amat, vel amatur in patre, & quod in filio, neceſſe eſt vt pari amore vterque diligat ſe & alterum.

Quòd tantus eſt ipſe amor, quantus eſt ipſe ſpiritus. Cap. L.

QVantus ergò eſt amor ſummi ſpiritus, ſic communis patri & filio: ſed ſi ſe tantum diligit, quantum ſui meminit & ſe intelligit: tantum autem ſui memor eſt & intelligit ſe, C quanta eſt eius eſſentia, quod aliter eſſe non poteſt: profectò tantus eſt amor eius quantus ipſe eſt.

Quòd idem amor ſit idipſum quod eſt ſummus ſpiritus, & tamen ipſe cum patre & filio vnus ſpiritus. Cap. LI.

VErùm quid poteſt eſſe par ſummo ſpiritui, niſi ſummus ſpiritus? Iſte itaq; amor, eſt ſummus ſpiritus. Denique ſi nulla vnquam creatura, id eſt, ſi nihil vnquā aliud eſſet, quàm ſummus ſpiritus pater, & filius nihilominus ſeipſos & inuicem pater & filius diligerēt. Conſequitur itaque hunc amorem, non eſſe aliud quam quod eſt pater & filius, quod eſt ſumma eſſentia. At quoniam ſummæ eſſentiæ plures eſſe non poſſunt: quid magis neceſſariū, quàm patrem, & filium, & vtriuſque amorem, vnam eſſe ſummam eſſentiam? Eſt igitur idem amor ſumma ſapientia, ſumma veritas, ſummum bonum: & quicquid de ſummi ſpiritus ſubſtantia dici poteſt.

Quòd totus procedat à patre, totus à filio, & tamen non ſit niſi vnus amor. Cap. LII.

INtuendum eſt diligenter, vtrum ſint duo amores, vnus à patre procedens, alter à filio: an vnus non totus ab vno procedens, ſed partim à patre, partim à filio: an nec plures, nec D vnus partim procedens à ſingulis: ſed vnus totus à ſingulis, & idem totus à duobus ſimul. Sed huiuſmodi dubitationis certitudo, hinc indubitāter cognoſcitur: quia nō ex eo procedit, in quo plures ſunt pater, & filius: ſed ex eo in quo vnū ſunt. Nam nō ex relationibus ſuis, quæ plures ſunt. Alia eſt enim relatio patris, alia filij: ſed ex ipſa ſua eſſentia, quæ pluralitatem non admittit, emittunt pater & filius tantum pariter bonum. Sicut ergò ſingulus pater, eſt ſummus ſpiritus & ſingulus filius, eſt ſummus ſpiritus: & ſimul pater & filius nō duo ſed vnus ſpiritus: ita à ſingulo patre, manat totus amor ſummi ſpiritus: & à ſingulo filio, totus & ſimul à patre & filio non duo toti, ſed vnus idemq́; totus.

Quòd non ſit eorum filius amor. Caput LIII.

QVid ergò? cùm hic amor pariter habeat eſſe à patre & filio: & ſic ſimilis ſit ambobus, vt nullatenus diſſimilis ſit illis, ſed omninò idem ſit quod illi. Nunquid filius eorum aut proles æſtimandus eſt? ſed ſicut verbum mox vt cōſideratur, ſed prolem eſſe eius à quo eſt euidentiſsimè probat, promptam præferendo parentis imaginem: ſic amor aperte ſe prolem negat, quia dum à patre & filio procedere intelligitur, nō ſtatim tam perſpicuam exhibet ſe contemplanti eius ex quo eſt ſimilitudinem: quanūis ipſum cōſiderata ratio doceat omninò

A omninò idipſum eſſe, quod eſt pater & filius. Denique ſi proles eorum eſt: aut alter eorum erit pater eius, alter mater: aut vterque pater ſiue mater eſt: quæ omnia veritati repugnare videntur. Quoniam nanque nullatenus aliter à patre procedit quàm à filio: nulla veritas patitur, vt diſsimili vocabulo ad illū pater & filius referantur. Non eſt igitur alter pater eius, alter mater. Vt autem duo aliqua ſint, quæ ſingula perfectam, & nulla cōſideratione differentem habeant pariter ad aliquid vnum, patris aut matris habitudinē, nulla natura aliquo monſtrari cōcedit exemplo. Ergò non eſt vterque ſcilicet, pater & filius pater aut mater amoris à ſe manantis. Nequaquam itaque videtur veritati conuenire, vt idem amor eorum filius ſit aut proles.

Quòd ſolus pater ſit genitor & ingenitus, ſolus filius genitus, ſolus amor nec genitus nec ingenitus. Cap. LIIII.

SEd videtur tamen amor idem, nec omninò ſecundum communis locutionis modum dici poſſe ingenitus: nec ita propriè ſicut verbū genitus. Solemus enim ſæpe dicere aliquid gigni, ex ea re de qua exiſtit: vt cùm dicimus, ſplendorem aut calorem gigni ab igne: ſeu aliquem effectum ex cauſa ſua. Secundum hanc igitur rationem, amor à ſummo ſpiritu B exiens, non omninò aſſeri poteſt ingenitus: ita verò propriè, ſic verbum, dici genitus non poteſt: quia verbum, veriſsimam eſſe prolem, & veriſsimum filium: amorem verò, nullatenus filium aut prolem eſſe, manifeſtum eſt. Poteſt itaq;, immo debet dici ſolus ille cuius verbum eſt, genitor & ingenitus: quia ſolus eſt pater & parens, & nullo modo ab alio eſt. Solum autem verbum, genitum: quia ſolum filius & ꝓples eſt. Solus verò amor vtriuſque, nec genitus nec ingenitus: quia nec filius, nec ingenitus eſt, nec omninò non eſt ab alio.

Quòd amor idem ſit increatus & creator, ſicut pater & filius: & tamen ipſe cum illis non tres, ſed vnus increatus, & vnus creator: & quòd idem poſſit dici ſpiritus patris & filij. Caput LV.

QVoniam autem idem amor ſingulus eſt ſumma eſſentia, ſicut pater & filius, & tamen ſimul pater & filius & vtriuſque amor non plures, ſed vna ſumma eſſentia, quæ ſola à nullo facta, non per aliud quàm per ſe omnia fecit: neceſſe eſt vt quemadmodum ſingulus pater & ſingulus filius eſt increatus & creator: ita & amor ſingulus ſit increatus & creator, & tamen omnes tres ſimul, & non plures, ſed vnus increatus & vnus creator. Patrem itaq; nullus facit, ſiue creat aut gignit: filium verò pater ſolus gignit, ſed non facit, pater autem pariter & filius non faciunt neq; gignunt, ſed quodammodo, ſi ſic dici poteſt, ſpirant ſuum amorē: quanuis enim non noſtro more ſpiret ſummè incōmutabilis eſſentia, tamen ipſum amorem à ſe ineffabiliter procedentem, nō diſcedēdo ab illa, ſed exiſtendo eſt illa, forſitan nō alio modo videtur poſſe dici aptius ex ſe emittere quàm ſpirando. Quod ſi dici poteſt, ſicut verbū ſummæ eſſentiæ filius eſt eius: ita eiuſdem amor, ſatis cōuenienter appellari poteſt ſpiritus eius, vt cùm eſſentialiter ipſe ſit ſpiritus, ſicut pater & filius, illi nō putentur alicuius ſpiritus: quia nec pater ab vllo alio eſt, nec filius à patre quaſi ſpirante naſcitur, iſte autem æſtimetur ſpiritus vtriuſque quia ab vtroq, ſuo quodam ineffabili modo ſpirante mirabiliter procedit. Qui etiam ex eo quia eſt cōmunio patris & filij, nō abſq; ratione quaſi proprium aſſumere poſſe videtur aliquod nomen, quod patri filioq́; cōmune ſit, ſi proprij nominis exigit indigentia. Quod quidem ſi fiat, ſcilicet vt ipſe amor nomine ſpiritus, quod ſubſtantiam pariter patris & filij ſignificat quaſi proprio deſignetur. Ad hoc quoque non inutiliter valebit: vt per hoc idipſum eſſe quod eſt pater & filius, quāuis ab illis eſſe ſuum habeat, intimetur.

Quòd ſicut filius eſt eſſentia vel ſapientia patris: eo ſenſu, quia habeat eandem eſſentiā vel ſapientiā quam pater: ſic idem ſpiritus ſit patris & filij eſſentia & ſapientia, & ſimilia. Caput LVI. D

POteſt quoque quemadmodum filius eſt ſubſtantia, & ſapientia, & virtus patris, eo ſenſu: quia habet eandem eſſentiam & ſapientiam, & virtutem quam pater: ita vtriuſque ſpiritus intelligi eſſentia, vel ſapientia, vel virtus patris & filij: quia habet omninò eandem quam habent illi.

Quòd pater & filius & eorum ſpiritus, pariter ſint in ſe inuicem. Cap. LVII.

IOcundum eſt intueri in patre & filio & vtriuſque ſpiritu, quomodo ſint in ſe inuicem tanta æqualitate, vt nullus alium excedat. Præter hoc enim, quia vnuſquiſque eorum ſic eſt perfectè ſumma eſſentia, vt tamen omnes tres ſimul non ſint, niſi eſſentia vna ſumma: quæ nec ſine ſe vel extra ſe, nec maior vel minor ſeipſa eſſe poteſt. Per ſingulos tamen idipſum non minus valet probari. Eſt etenim totus pariter in filio & communi ſpiritu, & filius in patre et eodem ſpiritu, et idem ſpiritus in patre et filio: quia memoria ſummæ eſſentiæ tota eſt in eius intelligētia & amore, & intelligētia in memoria & in amore, & amor in memoria & intelligētia. Totā quippè ſuā memoriā ſummus intelligit ſpiritus & amat, & totius intelligentiæ meminit & totā amat, & totius amoris meminit & totū intelligit. Intelligitur aūtie memoria pater, in intelligētia filius, in amore vtriuſque ſpiritus. Tanta igitur pater & filius & vtri-

uſque

A usque ſpiritus,æqualitate ſeſe cõplectuntur, & ſunt in ſe inuicem, vt eorum nullus alium excedere,aut ſine eo eſſe probetur.

Quòd nullus eorum alio indigeat ad memorandum, vel intelligendum, vel amandum: quia ſingulus quiſq; eſt memoria, & intelligentia, & amor: & quicquid neceſſe eſt ineſſe ſummæ eſſentiæ. Cap. LVIII.

SEd in his nullatenus negligenter memorię commendandum,quod intuenti mihi occurrit, exiſtimo. Sic enim neceſſe eſt, vt pater intelligatur memoria,filius intelligentia,ſpiritus amor: vt nec pater indigeat filio, aut communi ſpiritu,nec filius patre vel eodem ſpiritu, ſiue idem ſpiritus patre & filio: quaſi pater per ſe meminiſſe ſolum poſsit,intelligere autẽ non niſi per filium. & amare non niſi per ſuũ filiq́; ſpiritum: & filius per ſe intelligere tantũ queat,per patrem autem memor ſit,& per ſpiritum ſuum amet: & idem ſpiritus per ſe non aliud quam amare valeat, ſed pater illi ſit memor, & filius illi intelligat: Nã cùm in his tribus, vnuſquiſq; ſingulus ſit ſumma eſſentia & ſumma ſapientia ſic perfecta, vt ipſa per ſe memor ſit, & intelligat, & amet: neceſſe eſt vt nullus eorum trium alio indigeat,aut ad memorandum, aut ad intelligendum, aut ad amandum. Singulus enim quiſq? eſſentialiter eſt & memoria & in-
B telligentia & amor:& quicquid ſummæ eſt neceſſe ineſſe eſſentiæ.

Quòd tamen nõ ſint tres, ſed vnus ſeu pater, ſeu filius, ſeu vtriuſq; ſpiritus. Cap. LIX.

QVandam hîc video quæſtionem occurrere. Nam ſi pater ita eſt intelligentia & amor,ſicut eſt memoriam: & filius ſic eſt memoria & amor, quomodo eſt intelligentia: & vtiuſque ſpiritus non minus eſt memoria & intelligentia quàm amor: quomodo non eſt pater,& filius,& alicuius ſpiritus:& quare non eſt filius, pater & alicuius ſpiritus: & cur non eſt idem ſpiritus alicuius pater, & alicuius filius: ſic quippe intelligebatur,quod memoria eſſet pater, filius intelligentia, vtriuſque ſpiritus amor?Verùm hæc quæſtio non difficile ſoluitur,ſi ea quæ iam ratione inuenta ſvnt conſiderentur. Idcircò enim nõ eſt pater filius, aut alicuius ſpiritus, licèt ſit intelligentia & amor: quia non eſt intelligentia genita,aut amor ab aliquo procedens: ſed quicquid eſt gignẽs eſt tantum,& à quo procedit alius. Filius quoque ideò non eſt pater aut alicuius ſpiritus, quanuis ſeipſo memor ſit & amet: quia non eſt memoria gignens,aut amor ab alio ad ſimilitudinem ſui ſpiritus procedens: ſed quicquid exiſtit tantum gignitur, & eſt à quo ſpiritus procedit. Spiritum quoque non cogit eſſe patrem aut filium, hoc, quia contentus eſt memoria aut intelligentia. cum non ſit memoria gignẽs aut intelligentia genita, ſed ſolum quicquid C eſt,procedat. Quid igitur prohibet concludi: quia vnus tantum eſt in ſumma eſſentia pater, vnus filius, vnus ſpiritus, & non tres patres aut filij aut ſpiritus?

Quomodo ex his multi filij naſci videantur. Cap. LX.

SEd ne fortè repugnet,huic aſſertioni quid intueor. nam dubium eſſe non debet quia pater & filius & eorum ſpiritus vnuſquiſque ſeipſum & alios ambos dicit, ſicut ſe & alios intelligit. Quòd ſi ita eſt: quomodo non ſunt in ſumma eſſentia tot verba, quot ſunt dicentes, & quot ſunt qui dicuntur: Si enim plures homines vnum aliquid cogitatione dicant: tot eius videntur eſſe verba,quot ſunt cogitantes: quia in ſingulorum cogitationibus verbum eius eſt.Item,ſi vnus homo cogitat aliqua plura,tot verba ſunt in mente cogitãtis, quot ſunt res cogitatæ. Sed in omni cogitatione cùm cogitat aliquid,quod extra eius mentem eſt, non naſcitur verbum cogitatæ rei ex ipſa re: quia ipſa abſens eſt à cogitationis intuitu,ſed ex rei aliqua ſimilitudine vel imagine, quæ eſt in cogitantis memoria, aut fortè quæ tunc cum cogitat per corporeum ſenſum ex re præſenti in mentem attrahitur. In ſumma verò eſſentia ſic tibi ſemper ſunt præſentes pater & filius & eo- D
rum ſpiritus. Eſt enim, ſicut iam perſpectum eſt, vnuſquiſque non minus in alijs quàm in ſeipſo: vt cum inuicem ſe dicunt, ſic videatur idem ipſe qui dicitur gignere verbũ ſuũ, quẽadmodum cum à ſeipſo dicitur: Quomodo ergò nihil gignit filius, aut eius patriſq́; ſpiritus, ſi vnuſquiſque eorum verbum gignit ſuã, cùm à ſeipſo dicitur vel ab alio. Quod autem verba probari poſſunt de ſumma naſci ſubſtantia:tot eam neceſſe ſecundum ſuperiorem conſiderationem filios gignere, & tot emittere ſpiritus. Hac itaque ratione,videntur in illa eſſe non ſolũ multi patres & filij & procedentes,ſed & alię neceſsitudines: aut certe pater & filius & eorũ ſpiritus, de quibus iam certiſsimum eſt, quia verè exiſtunt, non ſunt tres dicentes quanuis ſingulus quiſque ſic dicens:nec ſunt plura quę dicuntur,cùm vnuſquiſq; ſeipſum & alios duos dicit. Sicut enim ſummæ ſapientiæ ineſt ſcire & intelligere, ita vtique æternæ incommutabilisq́, ſcientiæ & intelligentiæ naturale, eſt id ſemper præſens intueri quod ſcit & intelligit, Nihil autem aliud eſt ſummo ſpiritui huius dicere, quam quaſi cogitando intueri ſicut noſtræ mentis locutio nihil aliud eſt,quam cogitantis inſpectio. Certiſsimũ autem iam conſideratæ rationes reddiderunt,quicquid ſummæ naturæ ineſt eſſentialiter,id perfectè cõuenire patri & filio & eorũ ſpiritui ſingulatim: & tamen idipſum, ſi ſimul dicatur de tribus, non admittere pluralitatem. Cũ ergò conſtet quia ſicut

A ſicut pertinet ad eius eſſentiam, ſcientia & intelligentia: ſic eius ſcire & intelligere non eſt aliquam dicere, id eſt, ſemper præſens intueri quod ſcit & intelligit: neceſſe eſt, vt quemadmodum ſingulus pater,ſingulus filius,&ſingulus eorum ſpiritus,eſt ſciens & intelligẽs:& tamen hi tres ſimul, non ſunt plures ſcientes aut intelligentes ſed vnus ſciens, & vnus intelligens: ita ſingulus quiſque ſit dicens, nec tamen ſint tres dicentes ſimul: ſed vnus dicens. Hinc illud quoq;liquide cognoſci poteſt:quia cum hi tres dicuntur, vel à ſeipſis, vel ab inuicem,non ſunt plura quæ dicuntur. Quid nanque ibi dicitur,niſi eorum eſſentia? Si ergò illa vna ſola eſt,vnum ſolum eſt quod dicitur, ergò vnũ ſolum eſt in illis quod dicit, & vnũ qd dicitur. Vna quippè ſapientia eſt: quæ in illis dicit,& vna ſubſtantia quæ dicitur: conſequitur non ibi eſſe plura verba,ſed vnũ. Licèt igitur vnuſquiſq; ſeipſum & omnes inuicem ſe dicant,impoſsibile tamen eſt in ſumma eſſentia, eſſe verbum aliud præter illud,de quo iam cõſtat,quod ſic naſcitur ex eo cuius eſt verbũ, vt etiam vera eius dici poſsit ſimago,& verè filius eius ſit. In quo mirum quiddam & inexplicabile video. Ecce enim cũ manifeſtum ſit, vnũquenque ſcilicet patrem, & filium, & patris filiq́; ſpiritum,pariter ſe & ambos alios dicere,
B & vnum ſolum ibi eſſe verbũ, nullatenus tamẽ ipſum verbum videtur poſſe dici verbum omnium trium,ſed tantum vnius eorum. Conſtat enim eſſe imaginẽ,& filium eius cuius eſt verbum. & patet, quod nec imago, nec filius ſuimet,nec à ſe procedentis ſpiritus congruè dici poteſt. Nã nec ex ſeipſo, nec ex procedẽte à ſe naſcitur: nec ſeipſum,aut procedẽtem à ſe exiſtendo imitatur. Seipſum quippè non imitatur,nec à ſe trahit exiſtẽdi ſimilitudinem: quia imitatio & ſimilitudo non eſt in vno ſolo, ſed in pluribus:Illũ verò non imitatur, nec ad eius ſimilitudinem exiſtit: quia iſte non habet ab illo eſſe,ſed ille ab iſto.

Quomodo non ſit ibi vnus vnius. Cap. LXI.

REſtat igitur hoc ſolum verbum illius ſolius eſſe, de quo naſcendo habet eſſe, & ad cuius omnimodam ſimilitudinem exiſtit. Vnus ergò pater non plures patres, vnus filius non plures filij, vnus procedens ſpiritus, non plures procedentes ſpiritus ſunt in ſumma eſſentia. Qui cùm ita tres ſint, vt nunquam pater ſit filius,aut procedens ſpiritus: nec filius aliquando ſit pater,aut ſpiritus procedẽs, nec vnquam ſpiritus patris aut filij ſit pater, aut filius: & ſingulus quiſque ſi ſit perfectus,vt nullo indigeat: id tamen quod ſunt, ſic eſt vnum: vt ſicut de ſingulis pluraliter dici non poteſt: ita nec de tribus ſimul.Et cùm pariter vnuſquiſq; ſeipſum,& omnes inuicem ſe dicant,nõ tamen ſunt ibi plura verba ſed vnum:& ipſum nõ ſingulorum aut omnium ſimul,ſed vnius tantum. C

Quòd hoc licet inexplicabile ſit, tamen credendum ſit. Cap. LXII.

VIdetur mihi huius tã ſublimis rei ſecretum tranſcendere omnẽ intellectus aciẽ humani: & idcircò conatum explicandi qualiter hoc ſit,continendum puto. Sufficere nanque debere exiſtimo rem incomprehenſibilem indaganti, ſi ad hoc rationando peruenerit,vt eam certiſsimè eſſe cognoſcat,etiam ſi penetrare nequeat intellectu, quomodo ita ſit: nec idcircò minus his ad habendam fidei certitudinem, quæ probationibus neceſſarijs nulla alia repugnante ratione aſſeruntur,ſi ſuæ naturalis altitudinis incomprehenſibilitate explicare nõ patiantur. Quid autem tam incomprehẽſibile, quàm id quod ſupra omnia eſt? Quapropter ſi ea quæ de ſumma eſſentia hactenus diſputata ſunt, neceſſarijs ratiõib⁹ ſunt aſſerta, quamuis ſic intellectu penetrari non poſsint, vt & verbis valeant explicari: nullatenus tamẽ certitudinis eorum nutat ſoliditas. Nam ſi ſuperior conſideratio rationabiliter comprehẽdit incomprehenſibile eſſe, quomodo eadem ſumma ſapientia ſciat ea quæ fecit, de quibus tam multa nos ſcire neceſſe eſt: quis explicet, quomodo ſciat aut dicat ſeipſam, de qua aut nihil,aut vix aliquid ab homine ſciri poſsibile eſt?Ergò ſi in eo quod ſeipſam dicit,generat pater,& generatur filius. Generationẽ eius quis enarrabit?Sed rurſum,ſi ita ſe ratio ineffabilitatis illius habet,imò quia ſic eſt: quomodo ſtabit quicquid de illa ſubſtãtia ſecundũ patris & filij & procedentis habitudinẽ diſputatũ eſt?Nam ſi vera illud ratione explicitũ eſt, qualiter eſt illa ineffabilis. Aut ſi illa ineffabilis eſt, quomodo eſt ita ſicut diſputatũ eſt? Aut quodantenus de illa potuit explicari: & ideò nihil prohibet eſſe verum,quod diſputatum eſt.Sed quia penitùs non potuit comprehendi,idcircò eſt ineffabilis. Sed ad illud quid reſponderi poterit, quod iam ſupra in hac ipſa diſputatione cõſtitit: quia ſic eſt ſumma eſſentia ſupra & extra omnem aliam naturam, vt ſi quando de illa dicitur aliquid verbis, quæ cõmunia ſunt alijs naturis, ſenſus nullatenus ſit cõmunis. Quem enim ſenſum in oĩbus his verbis quæ cogitaui, intellexi,niſi cõmunem & vſitatũ? Si ergò vſitatus ſenſus verborũ alienus eſt ab illa: quicqd ratiocinatus ſum, non pertinet ad illam. Quomodo igitur verum inuentũ eſt eſſe aliquid de ſumma eſſentia:ſi qd eſt inuentũ longe diuerſum eſt ab illa?Quid ergò?An quodãmodo inuentum eſt aliquid de incõprehenſibili re, & quodammodo nihil perſpectũ eſt de ea? Sæpe nanque multa dicimus, quæ propriè ſicut ſunt non exprimimus,ſed per aliud ſignificamus id quod propriè aut volumus, aut non poſſumus depromere: vt cùm per ænigmata loquimur.

D *Iſaiæ 53.*

A Et ſæpe videmus aliquid, non propè quemadmodum res ipſa eſt, ſed per aliquam ſimilitudinem aut imaginem: vt cùm vultum cuius cõſideramus in ſpeculo: ſic quippè vnam eandemque rem dicimus & non dicimus, videmus & non videmus: dicimus & videmus per aliud: non dicimus & non videmus, per ſuam proprietatem.

Quomodo de ineffabili re, verum diſputatum ſit. Cap. LXIII.

HAc itaque ratione nihil prohibet & verum eſſe, quod diſputatum eſt hactenus de ſumma natura. & ipſam tamen nihilominus ineffabilem perſiſtere: ſi nequaquam illa putetur per eſſentiæ ſuæ proprietatem expreſſa, ſed vtcunq; per aliud deſignata. Nam quæcũque nomina de illa natura dici poſſe videntur: non tam mihi eam oſtẽdunt per proprietatem, quàm per aliquam innuũt ſimilitudinem. Etenim cùm earundem vocũ ſignificationes, cogito, familiarius concipio mente, quod in rebus factis conſpicio, quàm id quod omnẽ humanũ intellectum tranſcendere intelligo: nam valde minus aliquid: immò longe aliud in mente mea, ſua ſignificatione conſtituunt, quam ſit illud ad quod intelligendũ per hanc tenuem ſignificationẽ mens ipſa mea conatur proficere.
B Nam nec nomen ſapientiæ mihi ſufficit oſtendere illud, per quod omnia facta ſunt de nihilo & ſeruantur à nihilo: nec nomẽ eſſentiæ mihi valet exprimere illud, quod per ſingularem altitudinem longe eſt ſupra omnia, & per naturalem proprietatẽ valde eſt extra omnia. Sic ergò illa natura & ineffabilis eſt: quia per verba, ſicuti eſt, nullatenus valet intimari: & falſum nõ eſt, ſi quid de illa ratione docente per aliud velut in ænigmate poteſt æſtimari.

Quòd per rationalem mentem maximè accedatur ad cognoſcendum ſummam eſſentiam. Cap. LXIIII.

CVm igitur pateat, quod nihil de hac natura poſsit percipi per ſuam proprietatem, ſed per aliud: certum eſt, quia per illud magis ad eius cognitionẽ acceditur, quod illi magis per ſimilitudinem propinquat. Quicquid enim inter creata conſtat illi eſſe ſimilius, id neceſſe eſt eſſe natura præſtantius. Quapropter id & per maiorem ſimilitudinẽ plus iuuat mentem indagantem ſummæ veritati propinquare, & per excellentiorem creatam eſſentiam plus docet, quid de creante mens ipſa debeat æſtimare. Proculdubio itaque tanto altius creatrix eſſentia cognoſcitur, quanto per propinquiorem ſibi creaturam indagatur. Nã quòd omnis eſſentia, inquantum eſt, intantum ſit ſimilis ſummæ eſſentiæ, ratio iam ſuprà conſiderata dubitare non permittit. Patet itaque, quia ſicut ſola eſt mens rationalis inter omnes creaturas, quæ ad eius inueſtigationem aſſurgere valeat: ita nihilominus eadẽ ſola eſt, per quam maximè ipſamet ad eiuſdẽ inuentionem proficere queat. Nam iam cognitum eſt, quia hæc illi maximè per naturalis eſſentiæ propinquat ſimilitudinem. Quid igitur apertius, quàm quia mens rationalis quanto ſtudioſius ad ſe diſcendum intendit, tanto efficatius ad illius cognitionem aſcendit: & quãto ſeipſam intueri negligit, tãto ab eius ſpeculatione deſcendit.

C

Quòd mens ipſa ſpeculum eius & imago eius ſit. Cap. LXV.

APtiſsimè igitur ipſa ſibimet eſſe velut ſpeculum dici poteſt, in quo ſpeculetur, vt ita dicam, imaginem eius quam facie ad faciem videre nequit. Nam ſi mens ipſa ſola ex omnibus quæ facta ſunt, ſui memor & intelligens & amans eſſe poteſt: non video cur negetur eſſe in illa vera imago illius eſſentiæ, quæ per ſui memoriam & intelligentiam & amorem in Trinitate ineffabili conſiſtit. At certè inde verius eſſe illius ſe probat imaginem: quia illius poteſt eſſe memor, illam intelligere & amare. In quo enim maior eſt & illi ſimilior, in eo verior illius eſſe imago cognoſcitur. Omninò autem cogitari non poteſt rationali creaturæ naturaliter eſſe datum aliquid tam præcipuum tamq; ſimile ſummæ ſapientiæ quàm hoc: quia D poteſt reminiſci, & intelligere, & amare Id qd optimum & maximum eſt omnium. Nihil igitur aliud eſt inditum alicui creaturæ, quod ſic præferat imaginem creatoris: Conſequi it: que videtur, quod rationalis creatura nihil tantum debet ſtudere, quàm hanc imaginem ſibi per naturalem potentiam impreſſam, per voluntarium effectũ exprimere. Etenim præter hoc, quod creanti ſe debet hoc ipſum quod eſt: huic quoq;, quia nihil tam præcipuũ poſſe quàm reminiſci & intelligere & amare ſummum bonũ, cognoſcitur: nimirum nihil tam præcipue debere velle conuincitur. Quis enim neget quæcũq; meliora ſunt in poteſtate, ea magis eſſe debere in voluntate? Deniq; rationali naturæ nõ eſt aliud eſſe rationalem, quàm poſſe diſcernere iuſtum à non iuſto, verum à nõ verò, bonum à nõ bono, maius bonũ à minus bono: hoc autem poſſe omninò inutile eſt illi & ſuperuacuum, niſi quod diſcernit, amet vel reprobet ſecundum veræ diſcretionis iudicium.

Quòd rationalis creatura ad amandum illam facta ſit. Cap. LXVI.

HInc itaq; ſatis patenter videtur, omne rationale ad hoc exiſtere, vt ſicut ratione diſcretionis aliquid maius vel minus bonum ſiue non bonum iudicat, ita magis aut minus id amet aut reſpuat. Nihil enim aptius quam rationalem creaturam ad hoc eſſe factã, vt ſumma

*A*ma eſſentiam amet ſuper omnia bona, ſicut ipſa eſt ſummum bonum: imò vt nihil amet niſi illam, aut propter illam: quia illa eſt bona per ſe & nihil aliud eſt bonum niſi per illam. Amare autem eam nequit, niſi eius reminiſci & eam ſtuduerit intelligere. Clarum eſt ergo rationalem creaturam, totũ ſuum velle & poſſe ad memorandum & intelligendum, & amãdum ſummum bonum impendere debere, ad quod ipſum eſſe ſuum ſe cognoſcit habere.

Quòd anima ſemper illam amans, aliquando verè & beatè viuat. Cap. LXVII.

DVbium autem nõ eſt animam humanam eſſe rationalem creaturam, ergò neceſſe eſt eam eſſe factã ad hoc, vt amet ſummam eſſentiam. Neceſſe eſt igitur eam eſſe factam aut ad hoc vt ſine fine amet, aut ad hoc vt aliquãdo vel ſponte vel violẽter hũc amorẽ amittat. Sed nephas eſt æſtimare ſummam ſapientiam ad hoc eam feciſſe, vt aliquando tantum bonum, aut contemnat, aut volens tenere aliqua violẽtia perdat. Reſtat igitur eam eſſe ad hoc factam vt ſine fine amet ſummam eſſentiam. Et hoc facere non poteſt niſi ſemper viuat. Sic igitur eſt facta vt ſemper viuat ſi ſemper velit facere ad quod facta eſt. Deinde incõueniens eſt nimis ſummè bono, ſummeq;, ſapienti, & omnipotẽti creatori: vt quod fecit eſſe ad ſe amandum, id
B faciat nõ eſſe quandiu verè amauerit: & quod ſpõte dedit nõ amanti vt ſemper amaret, id auferat vel auferri permittat amanti, vt ex neceſſitate non amet præſertim cũ dubitari nullatenus debeat, quòd ipſe oẽm naturã ſe verè amãtem amet. Quare manifeſtũ eſt, humanę animę nunquã auferri ſuam vitam, ſi ſemper ſtudeat amare ſummã vitã. Qualiter ergò viuet? Quid enim magnum eſt lõga vita, niſi ſit à moleſtiarũ incurſione verè ſecura: Quiſquis enim dum viuit, aut timendo aut patiendo moleſtijs ſubiacet, aut falſa ſecuritate fallitur, quid niſi miſerè viuit. Si quis aũt ab his liberè viuit, beatè viuit. Sed abſurdiſsimum eſt, vt aliqua natura ſemper amando illum, qui eſt ſummè bonus & omnipotens, ſemper miſere viuat. Liquet igitur humanam animam huiuſmodi eſſe, vt ſi ſeruet id ad quod eſt, aliquãdo verè ſecura ab ipſa morte & omni alia moleſtia beatè viuat.

Quòd illa ſe amanti ſeipſam tribuat. Caput LXVIII.

DEnique nullatenus verum videri poteſt, vt iuſtiſsimus & potentiſsimus nihil retribuat amanti ſe perſeueranter: cui non amãti tribuit eſſentiam, vt amãs eſſe poſſet. Si enim nihil retribuat amanti, non diſcernit iuſtiſsimus inter amantem & contemnentem id quod ſummè amare debet, nec amat amantem ſe, aut nõ prodeſt ab illo amari, quæ omnia ab illo diſſonant, retribuit igitur omni ſe amare perſeueranti. Quid autem retribuit? Si nihilõ dedit rationabilem eſſentiam, vt amans eſſet: Quid dabit amanti, ſi amare nõ ceſſet? Si tam grande eſt quod amori famulatur, quàm grãde eſt, quod amori recompenſatur. Et ſi tale eſt amoris fulcimẽtum, quale eſt amoris emolumentũ? Nam ſi rationalis creatura, quæ ſibi inutilis eſt ſine hoc amore, ſi eminet in omnibus creaturis: vtiq; nihil poteſt eſſe præmium huius amoris, niſi quod ſupereminet in omnibꝰ naturis. Etenim ipſum, idem bonum, quod ſic amari exigit non minus ſe ab amante deſiderari cogitur. Nam quis ſic amet iuſtitiam, veritatem, beatitudinẽ, incorruptibilitatẽ, vt his frui non appetat? Quid ergò ſumma bonitas retribuet amãti & deſideranti ſe niſi ſeipſam: Nam quicquid aliud tribuat, non retribuit: quia nec compenſatur amori, nec conſolatur amantem, nec ſatiat deſiderantem, aut ſi ſe vult amari & deſiderari, vt aliud retribuat: nec ſe vult amari & deſiderari propter ſe, ſed propter aliud: & ſic non ſe amari ſed aliud, quod cogitari nephas eſt. Nihil ergò verius, quàm quòd omnis anima rationalis, ſi, quẽadmodum debet, ſtudeat amãdo deſiderare ſummã beatitudinem, aliquando illam ad fruendum percipiat: vt quod nunc videat, quaſi per ſpeculum & in ænigmate, tũc *1. Cor. 13.* videat facie ad faciem.

C

Quòd omnis humana anima ſit immortalis. Cap. LXIX. D

VTrum autem ea ſine fine fruatur, dubitare ſtultiſsimum eſt: quoniam illa fruens nec timore torqueri poterit nec fallaci ſecuritate decipi, nec eius indulgentiam iam experta illam poterit non amare, nec illa deſeret amantem ſe, nec aliquid erit potẽtius, quid eas ſeparet inuitas. Quare quæcunq; anima ſumma beatitudine ſemel frui cœperit, ęternè beata erit. Hinc vtique conſequenter colligitur, quòd illa quæ ſummi boni amorẽ contemnit æternam miſeriam incurrit. Nã ſi dicitur, quòd pro tali conceptu ſic iuſtius puniatur, vt ipſum eſſe vel vitam perdat: quia ſe non vtitur ad id ad quod eſt facta, nullatenus hoc admittit ratio, vt poſt tantam culpam pro pœna recipiat eſſe quod erat ante omnem culpam. Quippè ante quàm eſſet nec culpam habere, nec pœnam ſentire poterat. Si ergò anima contemnens id ad quod facta eſt, ſic moritur vt nihil ſentiat, aut omninò nihil ſit ſimiliter ſe habebit, & in maxima culpa ſine omni culpa, nec diſcernit ſummè ſapiens iuſtitiam inter id, quod nullum bonum poteſt, & nullum malum vult: & id quod maximum bonum poteſt, & maximũ malum vult. Ad hoc ſatis patet quàm inconueniens ſit.

Quòd aut ſemper miſera aut aliquando beata verè ſit. Cap. LXX.

A NIhil igitur videri potest consequentius & nihil credi debet certius, quam hominis animam sic esse factam, vt contemnat amare summam essentiam, æternam patietur miseriam: vt sicut amans æterno gaudebit præmio, ita contemnens æterna pœna doleat. Et sicut illa sentiat immutabilem sufficientiam, ita ista sentiat inconsolabilem indigentiam. Sed nec amantem animam necesse est æternè beatam esse, nec contemnentem miseram, si sit mortalis. Siue igitur amet, siue cótemnat, id ad quod amandum creata est, necesse est eam immortalem esse. Si autem aliquæ sunt animæ rationales, quæ nec amantes, nec contemnentes iudicandæ sint, sicut esse videntur animę infantum, quid de his sentiẽdum est? Sunt mortales siue immortales? Sed proculdubio omnes humanę animæ eiusdem naturæ sunt. Quare, quoniam constat quasdam esse immortales, necesse est omnem animam esse immortalẽ. Verùm cùm omne quod viuit, aut nunquã aut aliquãdo sit verè securũ ab omni molestia, nihilominus est necesse, omnem humanã animam aut semper miseram esse, aut aliquando verè beatam.

Quòd nulla anima iniustè priuetur summo bono, & quòd omninò ad ipsum sit. Cap. LXXI.

B QVæ verò animæ incunctanter iudicandę sunt, sic amantes illud ad quod amãdum factæ sunt, vt illo quandoq; frũi, quæ autem sic contemnentes, vt illo semper indigere mereãtur aut qualiter quóve merito illæ, quæ nec amantes nec contemnentes dici posse videntur, ad beatitudinem æternam miseriámve distribuantur, aliquem mortalium disputando posse comprehendere, proculdubio vel difficillimum vel impossibile existimo, quod tam à summè iusto summeq; bono creatore rerum nulla, ex bono, ad quod facta iniustè priuetur, certissimè est tenendum, & ad idem ipsum bonum est, omni homini toto corde, tota anima, tota mente amando & desiderando nitendum.

Quòd summa essentia sit speranda. Caput LXXII.

SEd in hac intentione humana anima nullatenus se poterit exercere, si desperet, quo intendit se posse peruenire. Quapropter quãtum illi est vtile studium adnitendum, tantum necessaria est spes pertingendi. Amare autem & sperare non potest, quod non credit. Expedit itaque eidem humanæ animæ summam essentiam, & ea sine quibus illa amari non potest credere, vt illa credẽdo tendat in illam. Quod idem apte breuiusq; signari posse puto, si pro eo quod est credendo tendere in summam essentiam, dicatur credere in summam essentiam. Nam si quis dicat se credere in illam, satis videtur ostendere, & per fidem quam profitetur, ad summã se tendere essentiã: & illa se credere, quæ ad hanc pertinent intentionem. nam C non videtur credere in illam, siue qui credit quod attendendum in illam non pertinet, siue qui per hoc quod credit, non ad illam tendit.

Quòd credendum sit in illam. Caput LXXIII.

ET fortasse indifferenter dici potest, credere in illã, & ad illam: sicut pro eodẽ accipi potest credendo tendere in illam & ad illam: nisi quia quisquis tendendo ad illam peruenerit, non extra illam remanebit, sed intra illam permanebit. Quod expressus & familiarius significatur, si dicitur: tendendum esse in quàm si dicitur, ad illam. Hac ita q; ratione puto, congruentius posse dici, credendum esse in illam, quàm ad illam.

Quòd in patrem & filium & eorum spiritum pariter in singulos, & simul in tres credendum sit. Cap. LXXIIII.

CRedendum igitur est pariter in patrem & filium & eorum spiritum, & singulos, & simul in tres: quia & singulus pater, & singulus filius, & singulus eorum spiritus est summa essentia, & simul pater & filius cum suo spiritu sunt vna eademq; summa essentia, in quam solam omnis homo debet credere: quia est solus finis, quem in omni cogitatu actuq; suo per amorem debet intendere. Vnde manifestum D est, quia sicut in illam tendere, nisi credat illam nullus potest: ita illam credere, nisi tendat in illam nulli prodest.

Quæ sit viua, quæ mortua fides. Cap. LXXV.

QVapropter quantacunq; certitudine credatur tanta res, inutilis erit fides, & quasi mortuum aliquid, nisi dilectione valeat & viuat. Etenim nullatenus fidẽ illam, quam competens comitatur dilectio, si se opportunitas offerat operandi, ociosam esse: sed magis se quadam operum exercere frequentia, quod sine dilectione facere non possit, vel hoc solo probari potest: quia quod summam iustitiam diligit, nihil iustum contemnere, nihil valet iniustum admittere. Ergò quoniam quod aliquid operatur inesse sibi vitam, sine qua operari non valeret, ostendit: non absurdè dicitur operosa fides viuere, quia habet vitam dilectionis, sine qua nõ operaretur, & ociosa fides, nõ viueret: quia caret vita dilectionis, cum qua nõ ociaretur. Quare si cæcus dicitur, non tantum qui perdidit visum: sed qui cùm debet habere non habet, cur non similiter potest dici fides sine dilectione mortua: non quia vitam suam, id est, dilectionem perdiderit: sed quia nõ habet quam semper habere debet. Quemadmodum igitur illa fides, quæ per dilectionem operatur, viua esse cognoscitur: ita illa quæ per cõtemptum ociatur mortua esse conuincitur. Satis

A tis itaque conuenienter dici potest viua fides, credere in id in quo credi debet, mortua verò fides, credere tantum id quod credi debet.

Quòd tres summa essentia quodammodo dici possit. Cap. LXXVI.

ECce patet omni homini expedire, vt credat in quandam ineffabilem trinam vnitatem & vnã trinitatẽ. Vnã quidem & vnitatem propter vnam essentiã, trinam verò & trinitatẽ propter tres, nescio quid. licet enim possim dicere trinitatem, propter patrẽ & filiũ & vtriusq; spiritũ, qui sunt tres: nõ tamen possum proferre vno nomine, propter quid tres. velut si dicerem propter tres personas, sicut si diceré vnitatẽ propter vnam substantiã. Non enim putãdæ sunt tres personæ: quia oẽs plures personæ sic subsistũt separatim ab inuicẽ: vt tot necesse sit esse substantias, quot sunt personæ: quod in pluribus hominibus, qui quot personæ tot indiuiduæ sunt substãtiæ, cognoscitur. Quare in summa essentia, sicut nõ sunt plures substantię, ita nec plures personæ. Si quis ita q, inde velit alicui loqui, quid tres dicet esse patrẽ & filiũ & vtriusq; spiritum, nisi fortè indigentia nominis proprie conuenientis coactus elegerit aliquid de illis nominibus, quę pluraliter in summa essentia dici nõ possint, ad designandũ id quod cõgruo nomine dici nõ potest: vt si dicat illam B admirabilẽ Trinitatẽ esse vnam essentiã vel naturã, & tres personas siue substantias. Nam hæc duo nomina aptius eligũtur ad designandã pluralitatẽ in summa essentia: quia persona nõ dicitur, nisi de indiuidua rationali natura & substantia principaliter dicitur, de indiuiduis, quę maximè in pluralitate subsistũt. Indiuidua nãque maximè subsistant. i. subiacent accidẽtibus: & ideò magis proprie nomen substantiæ suscipiũt. Vnde iam supra manifestũ est, summã essentiã quæ nullis subiacet accidentibus, ppriè nõ posse dici substantiã, nisi substãtia ponatur pro essentia. Potest ergò hac necessitatis ratione irreprehensibiliter illa summa & vna Trinitas, siue trina vnitas, dici vna essentia, & tres personæ siue tres substantiæ. Videtur ergò immò incunctãter asseritur. Quia verò nihil est id qd dicitur Deus: & huic soli summę essentię ppriè nomẽ Dei assignatur. Quippe oĩs qui Deũ esse dicit, siue vnũ siue plures: nõ intelligit nisi aliquã substantiã, quã cẽset supra oẽm naturã quę Deus nõ est, ab hominib⁹, & venerandã ppter eius eminentẽ dignitatẽ, & exorandã sibi propter quamlibet imminentem necessitatem.

Quòd ipsa dominetur omnibus, & regat omnia, & sit solus Deus. Cap. LXXVII.

QVid autẽ tam pro sua dignitate venerandum, & pro qualibet re deprecandũ, quã summè bonus, & summè potens spiritus, qui dominatur omnibus & regit omnia? Sicut enim cõstat, quia omnia per summè bonã summeq; C sapientem omnipotẽtiam eius facta sunt & vigent: ita nimis & incõueniens est si æstimetur, quòd rebus à se factis ipse nõ dominetur: siue quòd factæ ab illo, ab alio minus potente, minúsve bono, vel sapiente: aut nulla penitùs ratione, sed sola casuum inordinata volubilitate regantur: cùm ille solus sit, per quem cuilibet, & sine quo nulli bene est: & ex quo, & per quẽ, & in quo sunt omnia. Cùm igitur solus sit ipse nõ solum bonus creator, sed & potentissimus dominus, & sapientissimus rector omnium: liquidissimũ est, hunc solum esse, quẽ omnis alia natura secundum totum suum posse, debet diligẽdo venerari, & venerãdo diligere: de quo solo prospera sunt speranda, ad quem solum in aduersis fugiendũ, cui soli pro quauis re supplicandũ. Verè igitur hic est non solum Deus, sed solus Deus, ineffabiliter trinus, & vnus.

Beati Anselmi liber, qui Monologion præscribitur, explicit.

INCIPIT PROOEMIVM IN Prosologion librum Anselmi abbatis Beccensis, & Archiepiscopi Cantuariensis.

POstquàm opusculum quoddam velut exemplum meditandi de ratione fidei, co- D gentibus me precibus quorundam fratrum in persona alicuius tacitè secum rationando quæ nesciat inuestigandis edidi, considerans illud esse multorum cõcatenatione contextum argumentorum, cœpi mecum quærere: si fortè posset inueniri vnum argumentum, quod nullo alio ad se probandum, quàm se solo indigeret: & solum ad astruendũ, quia Deus verè est, & quia est summum bonũ nullo alio indigẽs, & quo omnia indigent, vt sint & bene sint, & quæcunq; credimus de diuina substãtia sufficeret. Ad quod cùm sæpe studioseq; cogitationes conuerterẽ, atq; aliquando mihi videretur iam capi posse quod quærebam, aliquãdo mẽtis aciem omninò fugeret: tandẽ desperans volui cessare, velut ab inquisitione rei quã inueniri esset impossibile. Sed cùm illam cogitationem, ne mentẽ meã frustra occupando, ab alijs in quibus proficere possent impediret, penitùs à me vellem excludere: tũc magis ac magis volenti & defendenti se cœpit cum importunitate quadam ingerere. Quadam igitur die cùm vehementer eius importunitati resistendo fatigarer, in ipso cogitationũ conflictu sic se obtulit quod desperaueram: vt studiosè cogitationem amplecterer, quam sollicitus repellebã. Aestimans igitur quod me gaudebam inuenisse, si scriptum esset, alicui legenti placiturum. De hoc ipso & quibusdam alijs, sub persona conantis erigere mentem suam ad contemplan-

A dum Deum,& quærentis intelligere quod credit,subditum scripsi opusculum. Et quoniam nec istud, nec illud cuius suprà memini, dignum libri nomine, aut cui autoris præponeretur nomen iudicabam: nec tamẽ sine aliquo titulo,quo aliquem, in cuius manus venirent, quodammodo ad se legendum inuitarent, dimittenda putabam,vnicuique dedi titulum: vt prius, exemplum meditandi de ratione fidei: & sequens,fides quærens intellectum, diceretur. Sed cùm iam à pluribus & his titulus vtrũque transsumptum esset, coẽgerunt me plures, & maximè Reuerendus Archiepiscopus Lugdunensis Hugo nomine,fungens in Gallia legatione apostolica, præcepit autoritate, vt nomen meum,illis præscriberem. Quod vt aptius fieret, illud quidem monologium, id est, soliloquium: istud verò prosologion, id est, alloquium nominaui.

Explicit proœmium.

INCIPIT PROSOLOGION LIBER, REVERENDI PATRIS ANSELmi abbatis Beccensis, Archiepiscopi Cantuariensis, ordinis sancti Benedicti.

B

Excitatio mentis ad contemplandum Deum. Cap. I.

FUGE nunc homuncio fuge paululum occupationes tuas, abscondete modicũ à tumultuosis cogitationibus tuis : Abijce nunc onerosas, & postpone laboriosas dissensiones tuas: Vaca aliquantulum Deo. & requiesce aliquantulum in eo: Intra in cubiculum mentis tuæ, exclude omnia præter Deum,& quæ in te iuuent,ad quærendum eum,& clauso ostio quære eum. Dic nunc, totum cor meum,dic nunc Deo: Quæro vultũ tuum, vultum tuum domine requiro. Eia nunc ergò, tu domine Deus meus doce cor meũ, vbi & quomodo te quærat, vbi & quomodo te inueniat. Domine si nõ es hîc,vbi te quæram absentem. Si ergò vbique es, cur non video te præsentẽ. Sed certè habitas lucem inaccessibilem. Et vbi est lux inaccesibilis,aut quomodo accedam ad lucem inaccesibilem? Aut quis me ducet, aut inducet in illam, vt videam te in illa? Deinde quibus signis,qua facie te quæram. Nunquam te vidi domine Deus meus, non noui faciem tuam. Quid faciet altissimè domine,quid iste tuus longinquus exul? Quid faciet seruus tuus anxius amore tui,& lõge proiectus à facie tua? Anhelat videre te, & nimis abest illi facies tua. Accedere ad te desiderat, & inaccesibilis est habitatio tua. Inuenire te cupit, & nescit locum tuum. Dominus meus es,& Deus meus,& nunquam te vidi. Tu me fecisti, & refecisti, et omnia mea bona tu mihi cõtulisti, et nondum noui te. Denique ad te videndum factus sum, & nondum feci propter quod factus sum. O misera sors hominis, cùm hoc perdidit ad quod factus est. O durus, et dirus casus ille. Heu quid perdidit,et quid inuenit? quid absciscit, & quid remansit? Perdidit beatitudinem, ad quam factus est: et inuenit miseriam, propter quam factus non est: abscescit sine quo infœlix est: et remansit, quod per se non nisi miserum est. Manducabat tunc homo panem angelorum,quem nunc esurit: manducat nunc panem dolorũ,quem tunc nesciebat. heu publicus luctus hominum vniuersalis plãctus filiorum Adæ. Ille ructabat saturitate, nos suspiramus esurie. Ille abundabat,nos mendicamus. Ille fœliciter tenebat, & miserè deseruit: nos infœliciter egemus, & miserabiliter deseramus. et heu, vacui remanemus. Cur non nobis custodiuit,cùm facilè posset, quo tam grauiter caremus? Quare sic nobis obscecrauit lucem, et obduxit nos tenebris. Vt quid abstulit nobis vitã,& inflexit mortẽ? Erũnosi vnde sumus expulsi, quò sumus impulsi? Vnde præcipitati? quo obruti? A patria in exiliũ: à visione Dei in cæcitatẽ nostram: A locunditate immortalitatis in amaritudinẽ & horrorem mortis. Misera D mutatio de quanto bono in quantum malum. Graue damnum,grauis dolor,graue totũ. Sed heu me miserũ vnũ, de alijs miseris filijs Euæ, elongatis à Deo: quid incœpi? quid effeci? quo tendebam? quo deueni? Ad quid aspirabam,in quibus suspiro? Quæsiui bona, & ecce turbatio? Tẽdebam in Deum,et offẽdi in meipsum. Requiem quærebam in secreto meo,tribulationem & doloré inueni in intimis meis. Volebam ridere à gaudio mentis meæ, et cogor rugire à gemitu cordis mei. Sperabatur lætitia, et ecce vnde densentur suspiria. Et ô tu domine vsquequo? Vsq; quo domine obliuisceris nos, vsquequo auertis faciem tuam à nobis? Quando respicies,et exaudies nos? quando illumina bis oculos nostros,et ostendes nobis faciẽ tuã? Quãdo restitues te nobis? Respice domine,exaudi,illumina nos,ostende nobis teipsum. Restitue te nobis, vt bene sit nobis: sine quo tam malè est nobis. Miserere,labores et conatus nostros ad te,qui nihil valem⁹ sine te. Inuita nos, adiuua nos. Obsecro domine,ne desperé suspirãdo: sed respirẽ sperando. Obsecro domine, amaricatũ est cor meum sua desolatiõe: indulcora illud tua consolatione. Obsecro domine, esuriẽs incœpi quærere te, ne desinam ieiunus de te: famelicus accesi,ne recedam impastus. Pauper veni ad diuitem: miser ad misericordẽ, ne redeam vacuus et cõtemptus. Et si ante quã comedã suspiro,da vel post suspiria, quod comedam.

A medam. Domine, incuruatus non possum nisi deorsum aspicere, erige me vt possim sursum intendere. Iniquitates meę supergressæ sunt caput meum, obuoluunt me: & sicut onus graue grauant me. Euolue me, exonera me: ne vrgeat puteus earum os suũ super me,liceat mihi suspicere lucem tuam, vel de longe vel de profundo. Doce me quærere te,& ostende te quærenti: quia nec quærere te possum, nisi tu doceas: nec inuenire, nisi te ostendas. Quærã te desiderando, desiderem quærendo, inueniam amando,amem inueniendo. Fateor domine & gratias ago, quia creasti in me hanc imaginem tuam, vt tui memor,te cogitem,te amem. Sed sic est abolita attritione vitiorum,sic est obfuscata fumo peccatorum,vt non possit facere ad quod facta est, nisi tu renoues & reformes eã. Non tento domine penetrare altitudinem tuã, quia nullatenus comparo illi intellectum meum: sed desidero aliquatenus intelligere veritatem tuam, quam credit & amat cor meũ. Neq; enim quæro intelligere, vt credam: sed credo, vt intelligam. Nam & hoc credo, quia nisi credidero, non intelligam.

Psal.37.

Quòd verè sit Deus, Cap. II.

ERgò domine, qui das fidei intellectũ, da mihi,vt quãtum scis expedire intelligam: quia es, sicut credimus: & hoc es, quod credi- B mus. Et quidem credimus te esse aliquid, quo nihil maius cogitari possit. An ergò non est aliqua talis natura: quia dixit insipiens in cor- *Psal.* de suo non est Deus. Sed certè idem ipse insipiens,cùm audit hoc ipsum quod dico,aliquid quo maius nihil cogitari potest, intelligit, qd audit, & quod intelligit in intellectu eius est, etiam si nõ intelligat aliud esse. Aliud est enim rem esse in intellectu, Aliud intelligere rem esse. Nã cum pictor prœcogitat quæ facturus est, habet quidẽ in intellectu: sed nondũ esse intelligit,quod nondũ fecit. Cũ verò iam pinxit, & habet in intellectu, & intelligit esse quod iam fecit. Cõuincitur ergò insipiens esse vel intellectu aliquid quo nihil maius cogitari potest: quia hoc cùm audit, intelligit: & quicquid intelligitur,in intellectu est. Et certè id qd maius cogitari nequit,nõ potest esse in intellectu solo. Si enim vel in solo intellectu est,potest cogitari esse, & in re qd maius est. Si ergò id quo maius cogitari nõ potest,est in solo intellectu: idipsum quo maius cogitari nõ potest, est quo maius cogitari potest, sed certè hoc esse nõ potest. Existit ergò procul dubio aliquid quo maius cogitari non valet,& in intellectu,& in re.

Quòd non possit cogitari non esse. Cap. III.

QVod vtique sic verè est, vt nec cogitari possit non esse. Nam potest cogitari esse aliquid,quod non possit cogitari non esse, qd maius est quàm quod non esse cogitari potest. Quare si id quod malus nequit cogitari, po- C test cogitari non esse: idipsum quo maius cogitari nequit,nõ est id quo maius cogitari nequit,quod conuenire non potest. Sic ergò verè est aliquid, quo maius cogitari non potest, vt nec cogitari possit non esse. Et hoc es tu domine Deus noster. Si ergò vere es domine Deus meus,vt nec cogitari possis non esse: Et meritò. Si enim aliqua mens posset cogitare aliquid melius te,ascẽderet creatura super creatorẽ: & iudicaret de creatore,quòd valde est absurdũ. Et quidem quicquid est aliud præter solum te, potest cogitari non esse. Solus igitur verissimè omnium,& ideò maximè omnium habes esse, quia quicquid aliud est nõ sic verè est. & idcircò minus habet esse. Cur itaq, dixit insipiẽs in corde suo non est Deus? cùm causa in promptu *Psal.52.* sit rationali menti,te maximè omniũ esse? Cur, nisi quia stultus & insipiens?

Quomodo insipiens dixit in corde suo quod cogitari non potest. Cap. IIII.

VErum quomodo dixit insipiens in corde suo quod cogitare nõ potuit: aut quomodo cogitare non potuit, quod dixit in corde? cùm idem sit dicere in corde, & cogitare. Quod si verè, imò quia verè, & cogitauit: quia dixit in corde,& non dixit in corde, quia cogitare non potuit, non vno tantum modo, dicitur aliquid in corde vel cogitatur. Aliter enim D cogitatur res, cùm vox eam significans cogitatur: aliter cùm idipsum quod res est, intelligitur. Illo itaque modo, potest cogitari Deus nõ esse: isto verò, minimè. Nullus quippè intelligens id quod Deus est, potest cogitare: quia Deus nõ est, licèt hæc verba dicat in corde, aut sine vlla, aut cum aliqua extranea significatione. Deus enim, id est, quo maius cogitari non potest. Quod qui bene intelligit, vtiq; intelligit idipsum sic esse: vt nec cogitatiõe queat nõ esse. Qui ergò intelligit sic esse Deũ, nequit eũ nõ esse cogitare. Gratias tibi bone domine gratias tibi: quia quod prius credidi te donante, iam sic intelligo te illuminante: vt si te esse nolim credere, non possim non intelligere.

Quòd Deus sit quicquid melius est esse quàm non esse, & solus existens per se omnia alia facit de nihilo. Cap. V.

QVi igitur es domine Deus, quo nihil maius valet cogitari. Sed quis es, nisi quod summum omniũ solum existens per seipsum, omnia alia fecit de nihilo. Quicquid enim hoc non est, minus est quàm cogitari possit: Sed hoc de te cogitari non potest. Quod ergò bonum deest summo bono per quod est omne bonum: Tu es itaque iustus, verax, beatus, & quicquid melius est esse quàm nõ esse, melius nanque est esse iustum, quàm non iustum: beatum, quàm non beatum.

A

Quomodo sit sensibilis, cùm non sit corpus.
Caput VI.

VErùm cum melius sit esse sensibilem omnipotẽtem, misericordem, impassibilem quàm non esse: quomodo es sensibilis, si non es corpus? aut omnipotens si omnia non potes? aut misericors simul & impassibilis? Nam si sola corporea sunt sensibilia: quoniam sensus circa corpus, & in corpore sunt: quomodo es sensibilis, cùm non sis corpus, sed summus spiritus qui corpore melior est: sed si sentire nõ est nisi cognoscere, aut non nisi ad cognoscendũ: qui enim sentit cognoscit secundum sensuum proprietatem: vt per visum colores, per gustum sapores: Non inconuenienter dicitur aliquo modo sentire, quicquid aliquo modo cognoscit. Ergò domine quanuis non sis corpus, verè tamen eo modo summè sensibilis es, quo summè omnia cognoscis: nõ quod animal corporeo sensu cognoscit.

Quomodo sit omnipotens, cùm multa non possit. *Cap. VII.*

SEd & omnipotens quomodo est, si omnia non potes? Aut si non potes corrumpi, nec mentiri, nec facere verum esse falsum vt quod factum est, non esse factum, & plura similiter: quomodo potes omnia? An hæc posse non est potentia sed impotentia? Nam qui hæc potest,
B quod sibi non expedit: & quod non debet potest: quæ quanto magis potest, tanto magis aduersitas & peruersitas possunt in illum, & ipse minus cõtra illas. Qui ergò sic potest, non potentia sed impotentia. Non enim dicitur posse, quia ipse possit. Sed quia sua impotentia facit aliud in se posse, sine aliquo alio genere loquendi sicut multa impropriè dicuntur, vt cum ponimus esse, pro non esse: & facere, pro eo quod est non facere, aut pro nihilo facere. Nã sæpe dicimus ei qui rem aliquam esse negat: sic est, quemadmodum dicis esse cùm magis propriè videatur dici: sic non est, quemadmodum dicis non esse. Item, dicimus iste sedet sicut ille facit aut iste quiescit sicut ille facit: cum sedere sit quiddam non facere, quiescere sit nihil facere. Sic itaque cùm quis dicitur habere potentiam faciendi aut patiendi, quod sibi nõ expedit, aut quod non debet, impotentia intelligitur per potentiã, quia quo plus habet hanc potentiam, eo aduersitas & peruersitas in illum sunt potentiores, & ille contra eas impotentior. Ergò domine Deus, inde verius es omnipotens, quia potes nihil per impotẽtiam, & nihil potes contra te.

Quomodo sit misericors, & impassibilis.
Caput VIII.

SEd & misericors simul & impassibilis quomodo es? Nam si es impassibilis, non compateris: si non compateris, non est tibi miserum cor ex compassione miseri, quod est esse C
misericordem. At si non es misericos, vnde miseris est tanta consolatio? Quomodo ergò es, & non es misericors domine, nisi quia es misericors secundum nos, & non es secundum te. Es quippè secundum sensum nostrum, & non es secundum tuũ. Etenim cùm tu respicis nos miseros, nos sentimus misericordis affectum: tu non sentis effectum, & misericors es: igitur quia miseros saluos, & peccatoribus tuis parcis, & misericors non es, quia nulla miseriæ compassione afficeris.

Quomodo totus iustus & summè iustus parcat malis, & quod iuste misereatur malis.
Caput IX.

VErùm malis quomodo parcis, si es totus iustus & summè iustus? Quomodo enim totus & summè iustus facis aliquid non iustũ? Aut quæ iustitia est merenti mortem æternam, dare vitam sempiternam? Vnde ergò bone Deus, bone bonis & malis: vnde tibi saluare malos, si hoc non est iustum, & tu non facis aliquod non iustum. An quia bonitas tua est incomprehẽsibilis, latet hoc in luce inaccessibili quam inhabitas? Verè in altissimo & secretissimo bonitatis tuæ latet fons, vnde manat fluius misericordiæ tuæ. Nam cùm totus & summè iustus sis: tamen idcircò etiam malis benignus es, quia totus summ è bonus es. Minus D
nanque bonus esses, si nulli malo esses benignus. Melior enim est, qui & bonis & malis bonus est, quàm qui bonis tantùm est bonus. Et melior est, qui malis & puniendo & parcendo est bonus, quàm qui puniendo tantum. Ideò ergò misericors es, quia totus & summè bonus es. Et cùm forsitan videatur, cur bonis bona, & malis mala retribuas. Illud certè penitùs est mirandum, cur tu totus & summè iustus & nullo egens, malis & reis tuis bona retribuas. O altitudo bonitatis tuæ Deus, & videtur vnde sis misericors, & non peruidetur. Cernitur vnde flumen manat, & non perspicitur fons vnde nascitur. Nam & de plenitudine bonitatis est: quia peccatoribus tuis pius es, & in altitudine bonitatis latet, qua ratione hoc es. Etenim licèt bonis bona, & malis mala, ex bonitate retribuas: ratio tamen iustitiæ hoc postulare videtur. Cum verò malis bona tribuis, & scitur quia summè bonus hoc facere voluit, & mirũ est cur summè iustus hoc velle potuit. O misericordia Dei, de qua opulenta dulcedine & dulci opulentia nobis pfluis. O immẽsitas bonitatis Dei, quo affectu amãda est peccatoribꝰ. Iustos enim saluas iustitia comitante, istos verè liberas iustitia dãnante. Illos meritis adiuuãtibus, istos meritis repugnãtibus. Illos bona quæ dedisti cognoscẽdo, istis mala quæ odisti ignoscẽdo. O immẽsa bonitas, quæ sic oẽm intellectũ excedis, veniet super me misericordia illa, quæ

A quæ de tanta opulentia tui procedit. Influat in me, quæ profluit de te. Parce per clementiã, ne vlciscaris per iustitiam. Nam etsi difficile sit intelligere, quomodo misericordia tua non absit à tua iustitia: necessariũ tamẽ est credere: quia nequaquã aduersatur iustitiæ, quod exũdat ex bonitate, quæ nulla est sine iustitia: imò verè concordat iustitiæ. Nẽpe si misericors es, quia es summè bonus, & summè bonus non es, nisi quia es summè iustus: verè idcircò es misericors, quia summè iustus es. Adiuua me iuste & summe & misericos Deus, cuius lucem quæro, adiuua me vt intelligam quod dico. Verè ergò ideò misericors es, quia iustus. Ergó ne misericordia tua nascitur ex iustitia tua? Ergó ne parcis malis ex iustitia. Si sic est domine, si sic est, doce me quomodo est? An quia iustũ est te sic esse bonũ, vt nequeas intelligi melior, & sic potenter operari, vt non possis cogitari potẽtius. Quid enim hoc iustius? Hoc vtiq; non fieret, si esses bonus tantum tribuendo, & non parcendo: & si faceres de non bonis tantum bonos, & non etiam de malis. Hoc ita q; modo iustũ est, vt parcas malis, & vt facias bonos de malis. Denique, quod nõ iustè fit, nõ debet fieri, & quod non debet fieri, iniustè fit. Si ergò nõ iustè malis misereris, non debes misereri. Et si non debes misereri, iniustè misereris. Quod si nephas est dicere, fas est credere, te iustè misereri malis
B

Quomodo iustè puniat, & iustè parcat malis.
Caput X.

SEd & iustum est vt malos punias. quid nanque iustius quàm vt boni bona, & mali mala recipiant. Quomodo ergò & iustum est vt malos punias: & iustum est vt malis parcas? An alio modo iustè punis malos, & alio modo iustè parcis malis. Cùm enim punis malos, iustum est: quia illorum meritis conuenit. cùm verò parcis malis, iustum est: non quia illorum meritis, sed quia bonitati tuæ condecens est. Nam parcendo malis, ita iustus es secũdum te, & non secundum nos: sicut misericors es secundum nos, & non secundum te, quoniam saluãdo nos quos iustè perderes sicut misericors es, non quia tu sentias affectum, sed quia nos sentimus effectum: ita iustus es, non quia nobis reddas debitum, sed quia facis quod decet te summe bonum. Sic itaque sine repugnantia iustè punis, & iustè parcis.

Quomodo vniuersæ viæ domini misericordia & veritas, & tamen iustus dominus in omnibus vijs suis.
Caput XI.

SEd nunquid etiam non est iustum secnndũ te domine, vt malos punias. Iustum quippè est, te sic esse iustum, vt iustior nequeas cogitari. Quod nequaquàm esses, si tantum bonis bona, & non malis mala redderes. Iustior enim est, qui & bonis & malis, quàm qui bonis tantùm merita retribuit. Iustũ igitur est secundum te, iuste & benigne Deus, & cùm punis, & cùm parcis. Verè igitur, vniuersæ viæ domini misericordia, & veritas: & tamen iustus dominus in omnibus vijs suis. Et vtique sine repugnantia: quia quos vis punire, non est iustum saluari: & quibus vis parcere, non est iustum damnari. Nam id solùm iustum est, quod vis: & non iustum, quod non vis. Sic ergò nascitur de iustitia tua, misericordia tua: quia iustum est te sic esse bonum, vt & parcendo sis bonus: & hoc forsitan est, cur summè iustus potest velle bona malis. Sed si vtrunque capi potest, cur malos potes velle saluare, illud certè nulla ratione comprehendi potest: cur de similibus malis hos magis salues, quàm illos per summã bonitatem, & illos magis damnes, quàm istos per summam iustitiam. Sic ergò verè es sensibilis, omnipotens, misericors, & impassibilis: quemadmodum viuens, sapiens, bonus, beatus, æternus: & quicquid melius est esse quàm non esse.

Quòd Deus ipsa vita qua viuit, & sic de similibus.
Cap. XII.

SEd certè quicquid es, non per aliud es, quàm per teipsum. Tu es igitur ipsa vita, qua viuis: & sapientia, qua sapis: & bonitas ipsa, qua bonis & malis, bonus es: & ita de similibus. D

Quomodo solus sit incircunscriptus & æternus, cum alijs spiritus sint incircunscripti & æterni.
Cap. XIII.

SEd omne quod clauditur aliquatenus loco aut tempore minus est, quàm quòd nulla lex loci aut temporis coërcet. Quoniam ergò maius te nihil est, nullus locus aut tempus te cohibet: sed vbique & semper es. quod quia de te solo dici potest, tu solus incircunscriptus es, & æternus. Quomodo igitur dicuntur, & alij spiritus incircunscripti & æterni? Et quidem solus es æternus: quia solus omnium sicut non desinis, sic non incipis esse. Sed solus quomodo es incircunscriptus? An creatus spiritus ad te collatus sit circunscriptus, ad corpus verò incircunscriptus. Nempe omninò circunscriptum est, quod cùm alicubi totum est, non potest simul esse alibi, quod de solis corporeis cernitur. Incircunscriptum verò, quod simul est vbique totum, quod de te solo intelligitur. Circunscriptum autem simul & incircunscriptum est, quod cùm alicubi sit totum, potest simul esse totum alibi, non tamen vbique quod de creatis spiritibus cognoscitur. Si enim non esset anima tota in singulis membris sui corporis, non sentiret tota in singulis. Tu ergò domine singulariter es incircunscriptus & æternus: & tamen & alij spiritus sunt incircunscripti & æterni.

Quomodo

Quomodo & cur videtur & non videtur Deus à quærentibus eum. Cap. XIIII.

AN inueniſti anima mea, quod quærebas? Quærebas Deum, & inueniſti eum eſſe quiddam ſummum omnium, quo nihil melius cogitari poteſt. & hoc eſſe vitam ipſam lucem, ſapiẽtiam, bonitatem, æternam beatitudinem, & beatam æternitatem, & hoc eſſe vbique, & ſemper. Nam ſi non inueniſti Deum tuũ, quomodo eſt ille hoc quod inueniſti: & quod illũ tam certa veritate & vera certitudine intellexiſti? Si verò inueniſti, quid eſt quod non ſentis quod inueniſti? Cur non te ſentit domine Deus anima mea, ſi inuenit te? An non inuenit eſſe lucem & veritatem? Quomodo nanque intellexit hoc, niſi videdno lucem & veritatem: aut potuit omninò aliquid intelligere de te, niſi per lucem tuam & veritatem tuam? ſi ergò vidit lucem & veritatem, vidit te: ſi nõ vidit te, non vidit lucem nec veritatem. An & veritas & lux eſt quod vidit, & tamen nondum te vidit: quia vidit te aliquatenus, & non vidit te ſicuti es. Domine Deus meus formator & reformator meus, dic deſideranti animæ meę, quid aliud es quàm quod vidit, vt purè videat quod deſiderat. Intendit ſe vt plus videat, & nihil videt vltra hoc quod vidit, niſi tenebras. imò nõ
B vidit tenebras, quæ nullę ſunt in te: ſed videt ſe non plus poſſe videre propter tenebras ſuas. Cur hoc domine, cur hoc? Tenebratur oculus eius in infirmitate ſua, aut reuerberatur fulgore tuo. Sed certè, & tenebratur in ſe, & reuerberatur à te. Vtique & obſcuratur ſua breuitate, & obruitur tua immenſitate. Verè & contrahitur anguſtia ſua, & vincitur amplitudine tua. Quanta nanque eſt lux illa, de qua micat omne verum, quod rationali mente lucet? Quàm ampla eſt illa veritas, in qua etiam eſt omne quod verum eſt, & extra quam nõ niſi nihil & falſum eſt? Quàm immenſa eſt, quæ vno intuitu videt quæcunque facta ſunt, & à quo, & per quem, & quomodo de nihilo facta ſunt. Quid puritatis, quid ſimplicitatis, quid certitudinis, & ſplendoris ibi eſt? Certè, plus quàm à creatura valeat intelligi.

Quòd maior ſit, quàm cogitari poſſit. Caput XV.

ERgò domine, nõ ſolùm es quo maius cogitari nequit: ſed es quiddam maius quàm cogitari poſsit. Quoniam nanque valet cogitari eſſe aliquid huiuſmodi: ſi tu non es hoc ipſum, poteſt cogitari aliquid maius te, quod fieri nequit.

Quòd hæc ſit lux inacceſsibilis, quam inhabitat. Caput XVI.

VErè domine, hæc eſt lux inacceſsibilis, in qua habitas. verè enim non eſt aliud, qđ hanc penetret, vt ibi te peruideat. Verè ideò C hanc non video, quia nimia mihi eſt: & tamen quicquid video, per illam video: ſicut infirmus oculus, quod videt, per lucẽ ſolis videt: quam in ipſo ſole nequit aſpicere. Non poteſt intellectus meus ad illam, nimis fulget, non capit illam, nec ſuffert oculus animæ meæ diu intendere in illam. Reuerberatur fulgore, vincitur amplitudine, obruitur immenſitate, confunditur capacitate. O ſumma & inacceſsibilis lux. O tota & beata veritas, quàm longè es à me, qui tam propè tibi ſum. Quàm remota es à cõſpectu meo, qui ſic præſens ſum conſpectui tuo. Vbique tota præſens, & non te video. In te moueor, & in te ſum, & ad te non poſſum accedere. Intra me, & circa me es, & non te ſentio.

Quòd in Deo ſit harmonia, odor, ſapor, lenitas, pulchritudo ſuo ineffabili modo. Cap. XVII.

ADhuc lates domine animam meam in luce & beatitudine tua: & idcircò verſatur illa adhuc in tenebris & miſeria ſua. Circunſpicit enim, & non videt pulchritudinem tuam. Auſcultat & non audit harmoniam tuam. Olfacit, & non percipit odorem tuum. Guſtat, & non cognoſcit ſaporem tuum. Palpat, & non ſentit lenitatem tuam. Habes enim hæc domine Deus in te tuo ineffabili modo, D qui ea dediſti rebus à te creatis ſuo ſenſibili modo: ſed obriguerunt, ſed obſtupuerunt, ſed obſtructi ſunt ſenſus animæ meæ vetuſto languore peccati.

Quòd in Deo nec in æternitate eius, quæ ipſe eſt, nullæ ſint partes. Cap. XVIII.

ET iterum ecce turbatio, ecce iterum obuiat mœror, & luctus quærẽti gaudium & lætitiam. Sperabat iam anima mea ſatietatem, & ecce iterum obruitur egeſtate. Affectabam iam comedere, & ecce magis eſurio. Conabar aſſurgere ad lucẽ Dei, & recidi in tenebras meas. Imò non modò cecidi in eas, ſed ſentio me inuolutum in eis. Antè cecidi, quàm conciperet me mater mea. Certè in illis cõceptus ſum, & cum earum obuolutione natus ſum. Olim certè in illo omnes cecidimus, in quo omnes peccauimus. In illo oẽs perdidimus qui facilè tenebat, & malè ſibi & nobis perdidit. quod cũ volumus quærere, neſcimus: cùm quærimus nõ inuenimus: cùm inuenimus, nõ eſt quod quærimus. Adiuua me tu propter bonitatem tuam *Pſal.* domine. Quæſiui vultum tuũ, vultũ tuũ requiram, ne auertas faciem tuam à me. Reuela me de me ad te. Munda, ſana, acue, illumina oculum mentis meę, vt intueatur te. Recolligat vires ſuas anima mea, & toto intellectu iterũ intendat ad te domine, quid es, quid te intelliget. cor meũ? Certè, vita es, ſapiẽtia es, veritas es, bonitas es, beatitudo es, æternitas es, & omne verum

Arum bonum es. Multa ſunt hæc, non poteſt anguſtus intellectus meus totus vno ſimili intuitu videre, vt omnibus ſimul delectetur. Quomodo ergò domine es omnia hæc? An ſunt partes tui, aut potiùs vnumquodq; horum totum eſt quod es? Nam quicquid eſt partibus iunctum, non eſt omninò vnum, ſed quodammodò plura, & diuerſum à ſeipſo, & vel actu vel intellectu diſſolui poteſt. quæ aliena ſunt à te, quo nihil melius cogitari poteſt. Nullæ igitur partes in te ſunt domine, nec es plura, ſed ſic es vnum quoddã, & idem tibi ipſi, vt in nullo tibi ipſi ſis diſſimilis: imò tu es ipſa vnitas, nullo intellectu diuiſibilis. Ergò vita, & ſapientia, & reliqua nõ ſunt partes tui, ſed omnia ſunt vnum: & vnumquodque horum eſt totum quod es, & quod ſunt reliqua omnia. Quomodo nec tu habes partes, nec tua æternitas quæ tu es, nuſquam, & nunquam eſt pars tua aut æternitatis tuæ: ſed vbique totus es, & æternitas tota eſt ſemper.

Quòd nõ ſit in loco aut tempore, ſed omnia ſint in illo. Caput XIX.

SEd ſi per æternitatem tuam fuiſti, & es, & eris, & fuiſſe, non eſt futurum eſſe: & eſſe nõ eſt fuiſſe vel futurum eſſe: quomodo æternitas tua tota eſt ſemper? An de æternitate tua nihil præterit, vt iam nõ ſit, nec aliquid futurum eſt, B quaſi nondum ſit? Nõ ergò fuiſti heri, aut eris cras. Sed heri, & hodie, & cras es: imò non heri nec hodie, nec cras: ſed ſimpliciter es extra omne tempus. Nam nihil aliud eſt heri, & hodie, & cras, quàm in tempore: tu autem licèt nihil ſit ſine te, non es tamen in loco aut tempore: ſed omnia ſunt in te. nihil enim te continet, ſed tu contines omnia.

Quòd ſit ante & vltra omnia etiam æterna. Cap. XX.

TV ergò imples & complecteris omnia, tu es ante & vltra omnia. Et quidẽ ante omnia es, quia antequàm fierent, tu es. Vltra omnia verò, quomodo es. Qualiter enim es vltra ea, quæ finem non habebunt? An quia illa ſine te nullatenus eſſe poſſunt? Tu autem nullo modo minus es, etiam ſi illa redeant in nihilum? Si enim quodammodò es vltra illa. An etiã, quia illa cogitari poſſunt habere finem, tu verò nequaquàm? Nam ſic illa quidem habent finem quodammodò, tu verò nullo modo. Et certè quod nullo modo habet finem, vltra illud eſt, quod aliquo modo finitur. An hoc quoq; modo tranſis omnia etiam æterna: quia tua & illorum æternitas tota tibi præſens eſt, cũ illa nondum habeant de ſua æternitate quod venturũ eſt: ſicut iam non habent, quod præteritum eſt. Sic quippe ſemper es, vltra illa, cùm ſemper ibi ſis præſens, ſeu cùm illud ſemper ſit tibi præſens, ad quod illa nondum peruenerunt.

An hoc ſit ſeculum ſeculi, ſiue ſecula ſeculorum Caput XXI.

ANergò hoc eſt ſeculum ſeculi, ſiue ſecula ſeculorum? Sicut enim ſeculum temporum continet omnia temporalia: ſic tua æternitas cõtinet etiam ipſa ſecula temporũ. Quod ſeculum quidem eſt, propter indiuiſibilem vnitatem: ſecula verò, propter interminabilem immenſitatem. Et quamuis ita ſis magnus domine, vt omnia ſint te plena, & ſint in te: ſic tamẽ es ſine omni ſpacio, vt nec medium nec dimidium, nec vlla pars ſit in te.

Quòd ſolus ſit quod eſt, & qui eſt. Cap. XXII.

TV ſolus ergò domine es quod es, & tu es qui es? Nam quod aliud eſt in toto, & aliud in partibus, & in quo aliquid eſt mutabile: non omninò eſt, quod eſt. Et quod incœpit à non eſſe, & poteſt cogitari non eſſe, & niſi per aliud ſubſiſtat, redit in non eſſe: & quod habet fuiſſe, quod iam non eſt: & futurum eſſe, quod nondum eſt, id non eſt propriè & abſolutè. Tu verò es, quod es: quia quicquid aliquando, aut aliquo modo es, hoc totus & ſemper es. Et tu es qui propriè & ſimpliciter es: quia nec habes fuiſſe, aut futurum eſſe: ſed tãtum præſens eſſe, nec poteſt cogitari aliquando non eſſe. Sed vita es, & lux, & ſapientia, & beatitudo, & æternitas, & multa huiuſmodi bona: & tamen non es D niſi vnum & ſummum bonum, tu tibi omninò ſufficiens, nullo indigens, quo omnia indigẽt, vt ſint, & vt benè ſint.

Quòd hoc bonũ ſit pariter pater, & filius, & ſpiritus ſanctus. & hoc ſit vnum neceſſarium, quod eſt omne & totum, & ſolum bonum. Cap. XXIII.

HOc bonum es tu Deus pater, hoc eſt, verbum tuum, i. filius tuus. Etenim non poteſt aliud, quàm quod es, aut aliquid maius vel minus te eſſe in verbo, quo teipſum dicis, quoniam verbum tuum ſic eſt verum, quòmodo tu verax. Et idcircò eſt ipſa veritas, ſicut tu non alia, quàm tu, & ſic es tu ſimplex, vt de te nõ poſſit naſci aliud, quàm quod tu es. Hoc ipſum eſt amor vnus, & communis tibi & filio tuo eſt, ſanctus ſpiritus ab vtroq; procedens. Nam idem amor non eſt impar tibi aut filio tuo: quia tantum amas te & illum, & ille te & ſeipſum: quantus es tu, & ille: nec eſt aliud à te & ab illo, quod diſpar non eſt tibi, & illi: nec de ſumma ſimplicitate poteſt procedere aliud, quàm quod eſt, de quo procedit. Quod autẽ eſt ſingulus quiſque, hoc eſt, tota trinitas, ſimul pater, & filius, & ſpiritusſanctus, quoniam ſingulus quiſque non eſt aliud, quàm ſummè ſimplex vnitas, & ſummè vna ſimplicitas: quæ nec multiplicari, nec aliud & aliud eſſe poteſt. Porrò vnum eſt neceſſarium. Porrò hoc eſt illud vnum neceſſarium, in quo omne bonum, immò quod eſt omne, & vnum totum, & ſolum bonum.

A *Coniectatio quale & quantum sit hoc bonum.*
Cap. XXIIII.

EXcita nunc anima mea, & erige totum intellectum tuum, & cogita quantum potes, quale & quantum sit illud bonum. Si enim singula bona delectabilia sunt, cogita intentè quã delectabile sit, illud bonum, quod continet iocunditatem omnium bonorum, & non qualem in rebus creatis sumus experti, sed tanto differentem, quanto differt creatorà creatura. Si enim bona est vita creata, quàm bona est vita creatrix? Si iocunda est salus facta, quàm iocunda est salus quæ facit omnem salutem? Si amabilis est sapientia in cognitione rerum conditarum, quàm amabilis est sapientia quæ omnia condidit ex nihilo? Deniq; si multæ & magnæ delectationes sunt in rebus delectabilibus, qualis & quanta delectatio est in illo, qui fecit ipsa delectabilia.

Quæ & quanta bona sint fruentibus eo.
Cap. XXV.

QVI hoc bono fruetur, quid illi erit: & quid illi non erit? Certe, quicquid volet, *Isaiæ 54.* erit: & quod nolet, non erit. Ibi quippe erunt *1. Corin. 2.* bona corporis & animæ, qualia nec oculus vidit nec auris audiuit, nec cor hominis cogitauit. Cur ergò per multa vageris homũcio quærendo bona animę tuę, & corporis tui? Ama v-
B num bonum, in quo sunt omnia bona, & sufficit. Desidera simplex bonum, quod est omne bonum, & satis est. Quid enim amas caro mea, quid desideras anima mea? Ibi est, ibi est, quic- *Matth. 13.* quid amatis, quicquid desideratis. Si delectat pulchritudo, fulgebunt iusti sicut sol. Si velocitas, aut fortitudo, aut libertas corporis, cui nihil obsistere possit, erunt similes angelis Dei, quia *1. Corin. 15.* seminatur corpus animale, & surget corpus spirituale, potestate vtique non natura. Si longa & salubris vita, ibi sana est æternitas, & æterna *Sapien. 5.* sanitas: quia iusti in perpetuum viuent, & salus *Psalm 36.* iustorum à domino. Si satietas: satiabuntur cũ *Psalm. 16.* apparuerit gloria Dei. Si ebrietas: inebriabuntur ab vbertate domus Dei. Si melodia, ibi an- *Psalm. 35.* gelorũ chori concinunt sine fine Deo. Si quælibet non immunda, sed munda voluptas? torrente voluptatis tuæ potabis eos Deus. Si sa- *Ibidem.* pientia: ipsa Dei sapientia ostẽdet eis seipsam. Si amicitia: diligent Deum plus quàm seipsos, & inuicem tanquam seipsos & Deus illos plusquam illi seipsos: quia illi illum & se & inuicẽ per illum: & ille se & illos per seipsum. Si concordia, omnibus illis erit vna voluntas: quia nulla illis erit sola Dei voluntas. Si potestas, omnipotentes erunt suę voluntatis vt Deus suę. Nã sicut poterit Deus quod volet per seipsum: ita poterunt illi quod volent per illum, quia sicut illi non aliud volent, quàm quod illecita ille volet quicquid illi volent, & quod ille volet non poterit non esse. Si honor & diuitiæ, Deus seruos suos bonos & fideles supra multa cõsti- C tuet immo filij Dei, & dij vocabuntur, & vbi e- *Lucæ 12.* rit filius eius, ibi erũt & illi, & hęredes quidem *Roma. 8.* Dei, cohæredes autem Christi. Si vera securitas, certe ita certi erunt nunquam, & nullatenus ista vel potiùs istud bonum sibi defuturum: sicut certi erunt se nõ sua spõte illud amissuros, nec dilectorem Deum illud dilectoribus suis inuitis ablaturum, nec aliquid Deo potentius inuitos Deum & illos separaturum. Gaudium verò quale aut quantum est, vbi tale aut tantũ bonum est? Cor humanum, cor indigens, cor expertum erumnas, immo obrutum erumnis quantum gauderes, si his omnibus abundares? Interroga intima tua, si capere possint gaudiũ suum de tãta beatitudine sua. Sed certe si quis alius, quem omninò sicut teipsum diligeres, eandem beatitudinem haberet, duplicaretur gaudium tuum: quia non minus gauderes pro eo, quàm pro teipso. Si verò duo vel tres, vel multo plures idipsum haberent, tantundẽ pro singulis quantum pro teipso gauderes: si singulos sicut teipsum amares. Ergò in illa perfecta charitate innumerabilium angelorum beatorum & hominum, vbi nullus minus diliget aliũ quàm seipsum: non aliter gaudebit quisq; pro singulis alijs quam pro seipso. Si ergò cor hominis de tanto suo bono vix capiet gaudium suum, quomodo capax erit tot & tantorum gaudiorum? Et vtiq; quoniam quantum quisq; diligit aliquem, tantum de bono eius gaudet: si- D cut in illa perfecta felicitate vnusquisq; plus amabit sine comparatione Deum quàm se, & omnes alios secum: ita puls gaudebit absq; æstimatione de felicitate Dei, quàm de sua & omnium aliorum secum. Sed si Deum sic diligent toto corde, tota mente, tota anima, vt tamen totum cor, tota mens, tota anima non sufficiat dignitati dilectionis: profectò sic gaudebunt toto corde, tota mente, tota anima: vt totum cor, tota mens, tota anima non sufficiat plenitudini gaudij.

An hoc sit gaudium plenum, quod promittit dominus. *Cap. XXVI.*

DEus meus, & dominus meus, spes mea & gaudium cordis mei: dic animæ meæ si hoc est gaudium, de quo nobis dicis per filium tuum: petite & accipietis, vt gaudium vestrum sit plenum. Inueni nanque gaudium quoddam plenum, & plusquam plenum. Pleno quippe *Ioann.* corde plena mente, plena anima pleno toto homine, gaudio illo, adhuc supra modum supererit gaudium. Non ergò totum illud gaudium intrabit in gaudentes: sed toti gaudentes intrabunt in gaudium. Dic domine, dic seruo tuo: intus in corde suo, si hoc est gaudium in quod intrabũt serui tui: qui intrabunt in gaudium domini sui. Sed gaudium illud certe, quo gaudebunt electi tui, nec oculus vidit, nec auris au- *Isaiæ 64.* diuit, nec in cor hominis ascendit. Nondum *1. Corin. 2.*

ergò

A ergò dixi, aut cogitaui domine, quantum gaudebunt, illi beati tui? Vtiq; tantum gaudebunt, quantum amabunt: tantum amabunt, quãtum cognoscent. Quantum te cognoscent domine tunc, & quantum te amabunt. Certè nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascẽdit in hac vita: quantum te cognoscent, & amabunt in illa vita. Oro Deus cognoscã te, amem te, vt gaudeam de te. Et si nõ possum in hac vita ad plenum vt proficiam in dies vsq; dum veniat illud ad plenum, proficiat hîc in me notitia tua, & ibi fiat plena. crescat amor tuus, & ibi sit plenus, vt hîc gaudium meum sit in spe magnũ, & ibi sit in re plenum domine per filium tuum iubes, imò consulis, petere: & promittis accipere, vt gaudium nostrum sit plenum. Peto domine quod consulis, per admirabilem cõsiliarium nostrũ accipiam, quod promittis, per veritatem tuam, vt gaudium meum plenum sit. Deus verax peto accipiam, vt gaudium meum plenum sit. Meditetur interim mens mea, loquatur indè lingua mea. Amet illud cor meũ, fermocinetur os meum. Esuriat illud anima mea, sitiat caro mea, desideret tota substantia mea: donec intrẽ in gaudiũ domini, qui es trinus & vnus Deus benedictus in secula. Amen.

B Explicit prosologion liber Reuerendi patris Anselmi abbatis Beccensis, & pòst Archiepiscopi Cantuariensis.

EIVSDEM BEATI ANSELMI LIber pro insipiente incipit.

DVbitanti, vtrùm sit: vel neganti, quòd sit aliqua talis natura, qua nihil maius cogitari possit: tamen esse illam, huic dicitur primo probari: quod ipse negans vel ambigens de illa, iam habeat eam in intellectu, cùm audiens illam dici, id quod dicitur intelligit: deinde, quia quod intelligit, necesse est, vt non in solo intellectu, sed etiam in re sit. Et hoc ita probatur: quia maius est esse in intellectu & in re, quã in solo intellectu. Et si illud in solo est intellectu, maius illo erit quicquid etiam fuerit in re ac si maius omnibus, minus erit aliquo & non erit maius omnibus, quod vtique repugnat. Et ideò necesse est, vt maius omnibus, quod est iam probatum, est in intellectu, & non in solo intellectu, sed in re sit: quoniam aliter maius omnibus esse non poterit. Respondeti potest, quod hoc iam esse dicitur in intellectu meo, nó ob aliud, nisi quia id quod dicitur intelligo. Nónne, & quæcunque falsa, ac nullo prorsus modo in seipsis existentia, in intellectu habere similiter dici posset, cùm ea dicente aliquo, quæcunque ille diceret, ego intelligerem, nisi fortè tale illud constat esse: vt non eo C modo, quo etiã falsa quæque vel dubia haberi possint in cogitatione, & ideò non dico illud auditum cogitare vel in cogitatiõe habere, sed intelligere, & intelligitur habere, quia scilicet, licèt non possum hoc aliter cogitare nisi intelligendo, id est, scientia comprehendendo, re ipsa illud existere: sed hoc non est. Primo quidem, nõ hoc erat aliud idemque tempore præcedens habere rem in intellectu, & aliud, idq; tempore sequens intelligere rem esse: vt fit de pictura, quæ prius est in animo pictorum, deinde in opere. Deinde, vix vnquam poterit esse credibile, cùm dictum & auditum fuerit illud non eo modo posse cogitari non esse, quo etiã potest non esse Deus. Nã si nõ potest: cur contra negantem aut dubitantem, quod sit aliqua talis natura, tota ista disputatio assumpta est? Postremò, quod tale sit illud, vt non possit nisi mox cogitatum indubitabilis existentiæ suæ certo percipi intellectu, indubio aliquo probandum mihi est argumento: non autem isto, quod iam sit hoc in intellectu meo, cùm auditum intelligo: in quo similiter esse posse quæcunque alia incerta vel etiam falsa ab aliquo, cuius verba intelligerentur dicta; adhuc puto & insuper magis si illa deceptus vt sæpè fit crederentur: quod istud nondum credo. Vndè nec illud exemplum de pictore, picturam, quam facturus est, iam in intellectu habente, satis po- D test huic argumento congruere. Illa enim pictura antequã fieret, in ipsa pictoris arte habetur, & tale quippiam in arte artificis alicuius nihil est aliud, quàm pars quædam intelligentiæ ipsius: quia (sicut sanctus Augustinus ait) cùm faber arcam facturus in opere, prius habet illã in arte. Arca, quæ fit in opere, non est vita: arca, quæ est in arte, vita est: quia viuit anima artificis, in qua sunt ista omnia antequam proferantur. Vt quid enim viuente anima, vita sunt ista? nisi, quia nihil sunt aliud quã scientia, vel intelligentia animæ ipsius? At verò quicquid extra illa, quæ ad ipsam mentis noscuntur pertinere naturã, aut auditum, aut excogitatum intellectu percipitur. Verũ aliud est sine dubio verum illud, aliud intellectus ipse, quo capitur: quocirca etiam si verum sit esse aliquid, quo maius quicquam nequeat cogitari, non tamen hoc auditum & intellectum, tale est: qualis nondum facta pictura in intellectu pictoris. Huc accedit illud, quod prætaxatum est superius, quia scilicet illud omnibus quæ cogitari possint maius, quod nihil aliud posse esse dicitur quàm ipse Deus. Tam ergò secundum rem vel ex specie mihi vel ex genere notam cogitare auditũ vel intellectum habere non possum, quàm nec ipsum Deum, quem vtique ob hoc ipsum etiã non esse cogitare possum. Neque enim aut rem ipsam noui, aut ex alia possum coniicere similli, quandoquidem & tu talem asseris illam,

vt

A vt esse non possit simile quicquam. Nam si de homine aliquo mihi prʃsus ignoto, quem etiã esse nescirem: dici tamen aliquid audirem per illam specialem generalémue notitiã, qua quid sit homo vel homines noui: de illo quoque secundum rẽ ipsam, quæ est homo, cogitare possem: & tamen fieri posset, vt metiẽte illo qui diceret, ipse quem esse cogitarem, homo non esset, cùm tamen ego de illo secũdum veram nihilominus rem, nõ qui esset ille homo, sed qui est homo quilibet cogitarem. Nec sic igitur, vt haberem falsum istud in cogitatione vel in intellectu, habere possum illud cùm audio dici. Deus, aut aliud omnibus maius. Cùm quando illud secundum rem veram, nihilque cogitare posse istud omninò nequeam, potest vllum cogitari verum. Siquidem cùm ita cogitatur: non tam ipsa vox, quę res est vtique vera, hoc est, literarum sonus vel syllabarum, quàm vocis auditæ significatio cogitetur: sed non ita, vt ab illo qui nouit, quid ea soleat voce significari, à quo scilicet cogitatur secundum rem vel in sola cogitatione vera. Verum vt ab eo qui illud non nouit, & solummodò cogitat secundum animi motum illius auditu vocis effectũ significationemq; perceptæ vocis conantem effingere: sibi quod mirum est si vnquam rei veritate potuerit. Ita ergò nec prʃsus alter adhuc ab intellectu meo constat illud haberi, cùm audio,
B intelligoq; dicẽtem esse: aliquid magis omnibus quæ valeãt cogitari: hoc de eo, quod summa illa natura iã esse dicitur in intellectu meo. Quod autem & in re necessariò esse indè mihi probatur: quia ibi fuerit, quicquid est maius, in re illa erit: ac si per hoc, nõ erit illud maius omnibus: quod vtique iam esse probatum est intellectu. Ad hoc respondeo, sic esse dicendum. Est in intellectu, quod secũdum veritatem cuiusque rei nequit saltem cogitari: & in hoc in meo sic esse non denego. Sed quia per hoc esse quoque in re non potest nullatenus obtinere: illud ei esse adhuc penitùs non concedo, quousq; mihi argumento probetur indubio, quod qui esse dicit: hoc quod maius omnibus, aliter non erit omnibus minus: non satis attendit cui loquatur. Ego enim nondum dico, immò etiã nego vel dubito, vlla re vera esse maius illud: nec aliud ei esse concedo, quàm illud si dicendum est, esse cùm secundum vocem tãtum auditam rem prorsus ignotã sibi conatur animus effingere. Quando igitur indè mihi probatur, maius illud rei veritate subsistere, quia constet illud maius omnibus esse: cùm id ego eousque negem, adhuc dubitémve constare: vt ne intellectu quidem vel cogitatione mea eos saltem modo maius ipsum esse dicam, quo dubia etiã multa sunt & incerta. Prius enim certum mihi necesse est, fiat re vera esse alicubi maius ipsum & tamen deindè ex eo quod maius est omnibus, in seipso quoque subsistere non erit ambiguum. Exempli gratia: Aiũt quidam alicubi C Oceani esse insulam, quam ex difficultate vel potius ex impossibilitate inueniendi, quod nõ est, cognominant, aliqui perditam: quanq; fabulãtur multò amplius quàm de fortunatis insulis fertur, diuitiarum, delitiarumq; omnium inestimabili vbertate pollere, nulloque possessore aut habitatore: vniuersis alijs, quas incolũt homines, terris possidẽdorum redundantia vsquequaq; præstare. Hoc ita esse dicat mihi quispiam: & ego facile dictum, in quo nihil est difficultatis, intelligam. Ac si tũc velit consequenter adiungat, ac dicat: nõ potes vltrà dubitare insulam illã omnibus terris præstantiorem verè esse alicubi in re, quã in intellectu tuo non ambigis esse: & quia præstantiùs est non in intellectu solo, sed etiã esse in re. Ideò sic eam necesse est esse, quia nisi fuerit, quicunque alia in re est terra præstantior: illa erit ac si ipsa iam à te præstantior, & intellecta præstãtior nõ erit. Si inquã per hoc ille mihi velit astruere de insula illa, quod verè sit, ambigendum vltrà non esse, aut iocari ipsum credam, aut nescio quem stultiorem debeam reputare. Vtrùm me, si ei concedam: an illum, si se putet aliqua certitudine insulę illius essentiam astruxisse, nisi prius ipsam præstantiam eius solummodò, sicut rem verè atque indubiè existentem: nec vllatenus sicut falsum aut incertum aliquid in intellectu in eo esse docuerit. Hoc interim ad obiecta in- D sipiens ille respondebit, cui cùm de inceps asseritur tale esse maius: illud, vt nec sola cogitatione valeat non esse: & hoc rursùs non aliundè prʃbatur, quàm eo ipso quod aliter non erit omnibus maius idem ipsum possit respondere & dicere. Quãdo enim ego rei veritatem esse tale aliquid, hoc est, maius omnibus dixi: vt ex hoc mihi debeat probari intantum etiam re ipsa, id esse, vt nec posset cogitari nõ esse. Quapropter certissimo primitus aliquo probandum est argumento: aliquam superiorem, hoc est, maiorẽ ac meliorem omnium quæ sunt esse naturam: vt ex hac alia iã possimus omnia probare, quibus necesse est, ac quod maius melius est, illud omnibus nõ carere. Cùm autem dicitur, quod summa res ista non esse nequeat cogitari melius fortasse diceretur, quod non esse aut etiam posse non esse, non possit intelligi: nam secundum proprietatem verbi istius, falsa nequeunt intelligi: quæ possunt vtique eo modo cogitari, quo Deum non esse, insipiens cogitauit, & me quoque esse certissimè scio, sed & posse nõ esse nihilominus scio: summũ verò illud quod est scilicet, & Deus, & esse, & non esse nõ posse, indubitanter intelligo. Cogitare autem me nõ esse, quandiu esse certissimè scio, nescio vtrũ possim, sed si possum, cur & nũquid aliud eadẽ certitudine scio. Si autem non possum, nõ erit iam istud proprium Deo. Cætera libelli illius tam veraciter & tam præclarè sunt magnificeq; præstan-

Aprʃstantia, tanta deniq; restricta vtilitate & pij ac sancti effectus, intimo quodam odore fragrantia, vt nullo modo propter illa quæ virtus rectè quidem sensa, sed minus firmiter argumentata, sibi ista sint contemnẽda: sed illa potiùs argumentanda robustius, ac omnia cum ingenti veneratione & laude suscipienda.

Beati Anselmi liber pro insipiente explicit.

EIVSDEM BEATI ANSELMI LIBER

Contra insipientem incipit.

QVoniam non me reprehendit in his dictis ille insipiens, cõtra quẽ sum locut⁹ in meo opusculo: sed quidam non insipiens & catholicus pro insipiente, sufficere mihi potest respondere catholico. Dicis quidẽ (quicunque es qui dicis hoc posse dicere insipientem) quia non est in intellectu aliquid suo maius quod cogitari nõ possit aliter, quàm quod secũdum veritatẽ cuiusq; rei nequit saltem cogitari: & quod magis cõsequitur, hoc quod dico, quo maius cogitari nõ possit: ex eo quia est
B in intellectu, esse & in re, quam perditam insulam certissimè ex eo cũ describitur verbis audiens eam non ambigit in intellectu suo esse. Ego verò dico, si quo maius cogitari non potest, non intelligitur, vel cogitatur, nec est in intellectu vel cogitatione: profectò Deus, aut nõ est quò maius cogitari non possit, aut non intelligitur vel cogitatur, & non est in intellectu vel cogitatione. Quod quàm falsum sit, fide, & conscientia tua pro firmissimo vtor argumento. Ergò, quo maius cogitari non potest, verè intelligitur & cogitatur, & est in intellectu & cogitatione. Quare, aut vera non sunt quibus conaris contra probare, aut ex eis non consequitur, quod tẽ cõsequenter opinaris concludere. Quod autem putas, ex eo quod intelligitur aliquid quo maius cogitari nequit, non cõsequi illud esse in intellectu: nec si est in intellectu, ideò esse in re. Certè, ergò dico, si vel cogitari potest esse, necesse est illud esse. Nã quo maius cogitari nequit, non potest cogitari esse, nisi sine initio. Quicquid aũt potest cogitari esse & non esse, per initiũ potest cogitari esse. Non ergò quo maius cogitari nequit, cogitari potest esse & nõ esse. Si ergò potest cogitari esse, illud ex necessitate est. Amplius. Si vtiq; vel cogitari potest, necesse est illud esse. Nullus enim negãs aut dubitans esse aliquid, quo maius cogitari non possit, negat vel dubitat, quia si esset, nec actu nec intellectu posset nõ esse. Aliter nanq; non esset, quo maius cogitari non posset: sed quicquid cogitari potest, & nõ est: si esset, posset vel actu vel intellectu non esse. Quare si ni- C hil cogitari potest, nõ potest nõ esse, quo maius cogitari nequit. Sed ponamus nõ esse, si vel cogitari valet: aut quicquid cogitari potest, & nõ est: si esset, non esset quo maius cogitari nõ possit. quod nimis est absurdum. Falsum est igitur non esse aliquid, quo maius cogitari nõ possit, si vel cogitari potest: multò magis, si intelligi & in intellectu esse potest. Plus aliquid dicã: proculdubio quicquid alicubi aut aliquando non est, etiam si est alicubi aut aliquando, potest tamẽ cogitari nunquã nusquam esse: sicut non est alicubi, aut aliquando. Nam quod heri non fuit, & hodie est: sicut heri non fuisse intelligitur, ita nunquã esse subintelligi potest: & quod hoc non est, & alibi est: sicut non est hoc, ita potest cogitari nusquã esse. Similiter cuius partes singulæ non sunt vbi, aut quando sunt aliæ partes eius: omnes partes, & ideò ipsum totũ, possunt cogitari nunquam aut nusquam esse. Nam etsi dicatur tempus semper esse, aut mundus vbique: non tamen illud totum semper aut iste semper est vbique: & sicut singulæ partes temporis non sunt, quando aliæ sunt: ita possunt etiam nunquam cogitari, & singulæ mũdi partes, sicut non sunt vbi aliæ sunt, ita subintelligi possunt nusquam esse: sed & quod partibus iunctum est, cogitatione dissolui & non esse potest. Quare quicquid alicubi aut aliquando totum non est: etiam si est, potest cogitari non D esse: ac quo maius cogitari nequit si est, non potest cogitari non esse, alioquin si est, non quo maius cogitari non possit: quod non conuenit. Nullatenus ergò alicubi, aut aliquando totum non est: sed semper & vbique totum est. Putás ne aliquatenus posse cogitari, vel intelligi, aut esse in cogitatione vel intellectu, de quo hoc intelliguntur. Si enim non potest, non possunt hoc intelligi de eo. Quod si dicitur non intelligi & non esse in intellectu, quod non penitùs intelligitur: dic, quia qui non potest intueri purissimam lucem solis, non videt lucem diei, quæ non est nisi lux solis. Certè vel hactenus intelligitur, & est in intellectu, quo maius cogitari nequit, vt hæc de eo intelligantur. Dixi itaque in argumentatione, quam reprehendis: quia cùm insipiens audit proferri, quo maius cogitari non potest: intelligit, quod audit. Vtique si non intelligit, si nota lingua dicitur: aut nullum, aut nimis obrutum habet intellectum. Deinde dixi, quia si intelligitur, est in intellectu: an non est in nullo intellectu, qd necessariò in rei veritate esse monstratum est? Sed dicis, quia si est in intellectu, nõ tamẽ consequitur quia intelligitur. Vide, quia cõsequitur esse in intellectu, ex eo quia intelligitur. Sic enim quod cogitatur, cogitatione cogitatur: & quod cogitatione cogitatur, sicut cogitatur, sic est in cogitatione: ita quod intelligitur, intellectu intelligitur: & quod intellectu intelligitur,

A sicut intelligitur, sic est in intellectu. Quid hoc planius? Posteà dixi, quia si est, vel in solo intellectu potest cogitari esse & in re, quod maius est. Si ergò in intellectu solo est, idipsum scilicet quò maius nõ potest cogitari: est quò maiꝰ cogitari potest: rogo quid consequentius? An enim si est vel in solo intellectu, non potest cogitari esse in re: aut si potest, nónne qui hoc cogitat, aliud cogitat maius eo, si est in solo intellectu? Quid ergò consequentiùs, quàm si quò maius cogitari nequit, est in solo intellectu, idé esse quò maius cogitari possit. Sed vtique, quò maius cogitari potest, in nullo intellectu est, quò maius cogitari non possit: An ergò nõ sequitur, quò maius cogitari nequit, si est in vllo intellectu, nõ est in solo intellectu. Si enim est in solo intellectu est, quò maius cogitari potest, quod non cõuenit. Sed tale est maius, ac si aliquis insulã Oceani omnes terras sua fertilitate vincentẽ, quæ difficultate, immò impossibilitate inueniendi quod nõ est, perdita nominatur. Dicat idcircò nõ posse dubitari verè esse in re: quia verbis descriptã facilè quis intelligit. Fidens loquor: quia si quis nõ venerit, nisi aut re ipsa, aut sola cogitatione existens, quod maius cogitari non possit, cui aptare valeat cõnexionem huius meæ argumentationis, inueniam & dabo illi perditã insulam amplius non perdẽdam. Palàm aũt iam videtur: quò non valet cogitari maius, non posse cogitari non esse: quod tam certa ratione veritatis existit, aliter enim nullatenus existeret. Deniq; si quis dicit, se cogitare illud non esse. Dico, quia cùm hoc cogitat: aut cogitat aliquod, quò maius cogitari non possit: aut non cogitat. Quòd si non cogitat, non cogitat non esse quod nõ cogitat. Si verò cogitat, vtiq; cogitat aliquod quod nec cogitari possit non esse. Si enim posset cogitari non esse, cogitari posset habere principiũ & finem: sed hoc non potest. Qui ergò illud cogitat, aliquid cogitat, quod nec cogitari non esse possit, hoc verò q̃ cogitat, non cogitat idipsum esse: alioquin cogitat, quod cogitari nõ potest. Non igitur potest cogitari non esse, quò maius nequit cogitari. Quod autem dicis: quia cùm dicitur, quod summa res ista non esse nequeat cogitari: melius fortasse diceretur, quod non esse, aut etiam posse non esse, non possit intelligi: potiùs dicẽdum fuit, non posse cogitari. Si enim dixissem rem ipsam, non posse intelligi non esse: fortasse tu ipse qui dicis, quia secundum proprietatem verbi istius, falsa nequeunt intelligi, objiceres; nihil quod est posse intelligi, non est falsum, est enim non esse quod est: quare non est proprium Deo, non posse intelligi non esse. Quod si esset aliquid eorum quæ certissimè sunt, potest intelligi non esse, similiter & alia certa non esse posse intelligi. Sed hoc vtique non potest obijci de cogitatione, si benè consideretur. Nam etsi nulla quæ sunt possunt intelligi non esse: omnia tamen possunt cogitari non esse, præter id quod summè est. Illa quippe omnia & sola possunt cogitari non esse, quæ initium aut finem aut partiũ habent coniunctionẽ. Et sicut iam dixi: quicquid alicubi, aut aliquando totum non est: illud verò solũ nõ potest cogitari non esse, in quo nec initium, nec finem, nec partiũ coniunctionem, & quod non nisi semper & vbiq; totum vlla inuenit cogitatio. Scito igitur, quia potes cogitare nõ esse, quandiu esse certissimè scis: quod te miror dixisse nescire. Multa nanq; cogitamus nõ esse, quæ scimus esse: & multa esse, quę non esse scimus: non existimando, sed fingendo ita esse cogitamus. Et illud quidem possumus, & istud scimus: non possumus cogitare aliquid nõ esse, quandiu scimus esse: quia simul & illud possumus, & istud scimus: & non possumus cogitare non esse, quia non possumus cogitare esse simul. & non esse. Si quis igitur sic distinguat huius prolationis has duas sententias: intelligit nihil, quandiu esse scitur, posse cogitari non esse, & quicquid est, præter id quò maius cogitari nequit, etiã cùm scitur esse, posse cogitari nõ esse. Si igitur & propriũ est Deo, non posse cogitari non esse: & tamẽ multa possunt cogitari, quandiu sunt non esse. Quomodo tamen dicatur cogitari Deus nõ esse, in isto libello puto sufficienter esse dictum. Qualia verò sint & alia, quæ mihi obijcis pro insipiente, facilè est deprehendere vel parum sapienti: & ideò id ostendere supersedẽdum existimaueram. Sed quoniã audio quibusdam ea legẽtibus aliquid cõtra me valere videri, paucis de illis cõmemorabo. Primum, quod sæpè repetis me dicere: quia quod est maius omnibus in intellectu, & si est in intellectu, est & in re, aliter enim omnibus maius nõ esset omnib. maius. Nusquam omnibus dictis meis inuenitur talis ꝓbatio. Non enim idem valet, quod dicitur; maius omnibus, & quò maius cogitari nequit, ad probandum, quia est in re, quod dicitur. Siquidem cùm dicitur, quò maius cogitari non possit, non esse aliquid in re, aut posse non esse, aut vel non esse posse cogitari, facilè refelli potest. Nam quod non est, potest nõ esse: & quod non esse potest, cogitari potest non esse. Quicquid autem cogitari potest non esse si est: non est quod maius cogitari non possit. Quò si nõ est: vtique si esset, non esset quò maius nõ possit cogitari. Sed dici non potest: quia qui maius non possit cogitari si est, non est qui maius cogitari non possit, aut si esset, non esset quò non posset cogitari maius. Patet ergò, quia necnon est, nec potest non esse, aut cogitari non esse. Aliter enim si est, non est quod dicitur, & si esset, non esset. Hoc autem non tam facilè probari posse videtur de eo, quod maius dicitur omnibus: Non enim ita patet: quia quod non esse cogitari potest, nõ est maius omnibus quę sunt sicut

A sicut quia non est quo maius cogitari non possit, nec sic est indubitabile: quia si est aliquod maius omnibus, non est aliquid quàm quo maius non possit cogitari: aut si esset, non esset similiter aliquid: quoniam certum est, de eo qđ dicitur, quo maius cogitari nequit. Quid enim si quis dicat esse aliquod maius omnibus quæ sunt, & idipsum tamen posse cogitari non esse, & aliquid maius esse, etiam si non sit: posse tamẽ cogitari an hoc sit apertè inferri potest. Nõ est ergò maius omnibus quæ sunt: sicut vbi apertissimè diceretur: ergò non est quo maius cogitari nequit. Illud nanque alio indiget argumẽto, quàm hoc quod dicitur omnibus magis. In isto verò nõ est opus alio, quàm hoc ipso quod sonat: quo maius cogitari non possit, ergò si non similiter potest probari de eo quod maius omnibus dicitur: qđ de se per seipsum probat, quo maius nequit cogitari: iniustè me reprehendisti dixisse quod non dixi, cùm tantùm differat ab eo quod dixi. Si verò vel post aliud argumẽtum posuisti: nec sic me debuisti reprehendere dixisse, quod ꝓbari potest. Vtrũ autem possit facilè perpẽdi qui hoc posse, quo maius cogitari nequit, cognoscit: nullatenus enim potest intelligi, quo maius cogitari nõ possit: nisi id quod solùm omnibus est maius. Sicut ergò quo maius cogitari nequit intelligi-
B tur, & est in intellectu, & ideò esse in rei veritate asseritur, sic quod maius dicitur omnibus intelligi, & esse in intellectu: & idcircò re ipsa esse ex necessitate cõcluditur. Vides ergò quàm rectè me cõparasti stulto illi, q̃ hoc solo quod descripta intelligeretur, perditam insulam esse, vellet asserere. Quod autem obijcis, quælibet falsa vel dubia similiter posse intelligi, & esse in intellectu: quemadmodum illud quod dicebam. Miror quod hoc sensisti contra me dubium probare volentem, cui primum hoc satagebat, vt quolibet modo illud intelligi, & esse in intellectu ostenderem: quo cõsequenter confideratur, vtrum esset in solo intellectu, velut falsa: an & re, vt vera. Nam si falsa & dubia, hoc modo intelliguntur, & sunt in intellectu: quod cùm dicuntur, audiens intelligit quid dicẽs significet: nihil prohibet quod dixi intelligi, & esse in intellectu. Quomodo autem sibi conueniat quod dicis, quod falsa dicente aliquo quæcunque ille diceret, intelligeres: & quia illud quid non est, eo modo quo etiam falsa habentur in cogitatione non dicens auditum cogitare, aut in cogitatione habere, sed intelligere, & intellectu habere, quia scilicet non possum hoc aliter cogitare nisi intelligẽdo, id est, scientia comprehendendo re ipsa illud existere. Quomodo inquam conueniant & falsa intelligi, & intelligere esse scientia cõprehendere existere: aliud nihil ad me, tu videris. Quòd si & falsa aliquo modo intelliguntur: & non omnis sed cuiusdam intellectus est hæc diffinitio, non debui reprehendi: quia dixi, quò C maius cogitari non possit intelligi, & intellectu esse etiam antequam certum esset re ipsa illud existere. Deinde, quod dicis vix vnquam posse esse credibile, cùm dictum & auditum fuerit istud, non eo modo posse cogitari non esse quò etiam potest cogitari non esse Deus. Respondeãt pro me, qui vel paruam scientiam disputandi argumentandiq; attigerunt. An enim rationabile est, vt idcircò neget aliquis quod intelligit: quia esse dicitur id quod negat, quia non intelligit: aut si aliquando negatur, quod aliquatenus intelligitur: & idem est illi, quod nullatenus intelligitur: nónne facilius probatur, quod dubium est, de illo quod in aliquo, quàm de eo quod in nullo est intellectu? Quare nec credibile potest esse, idcircò quamlibet negare, quo maius cogitari nequit, quod auditum aliquatenus intelligit: quia negat Deum, cuiꝰ sensum nullo modo cogitat. Ac si & illud, quia nõ omninò intelligitur, negatur minimè: tamen facilius id quod aliquo modo, quàm id quod nullo modo intelligitur, probatur: Non ergò irrationabiliter contra insipientẽ ad probandum Deum esse attuli, quò maius cogitari non possit: cùm illud, nullo modo: istud aliquo modo intelligeret. Quod verò tam studiosè probas, quo maius cogitari nequit, non tale esse, qualis nõdum facta pictura in intellectu pictoris, sine causa fit. Non enim ad hoc protuli D picturam prægitatam, vt tale illud, de quo agebatur, vellem aserere: sed tantùm, vt aliquid esset in intellectu, quod esse non intelligeretur, possem ostendere. Item, quod dicis: quo maius cogitari nequit, secundum rem vel ex genere tibi vel ex specie notam te cogitare auditum, vel intellectũ habere non posse: quoniam nec ipsam rem nosci, nec eam ex alia simili potes conijcere, palàm est rem aliter esse habere: quoniam nanque omne minus bonũ, intantum est simile maiori bono, inquantum est bonum. Patet cuiuslibet rationabili menti, quia de minoribus bonis ad maiora conscendendo, ex his quibus aliud quid maius cogitari potest, multum possumus conijcere illud, quò nihil potest maius cogitari. Quis enim, verbi gratia, vel hoc cogitare non potest, etiam si non credat in re esse, quod cogitat: scilicet, si bonum est aliquod: quod initium & finem habet: multò melius esse bonum, quod licet incipiat, non tamen desinit: & sicut istud illo melius est, ita istud esse melius illo, quod nec fidẽ habet, nec initium: etiam si semper de præterito per præsens transeat ad futurum, & siue sit in re aliquod huiusmodi, siue non sit valdè tamẽ eo melius esse id, quod nullo modo indiget, vel cogitur mutari, vel moueri: an hoc cogitari non potest: aut non est hoc ex his tribus maius cogitari valet conijcere id, quod maius cogitari nequit. Est igitur, vndè possit conijci, quo

A maius cogitari nequeat. Sic itaque facilè refelli potest insipiens, qui sacram authoritatem nó recipit, si negat quo maius cogitari non valet, ex his rebus conijci posse. Ac si quis catholicus hoc neget: meminerit quia inuisibilia Dei à creatura mũdi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur: sempiterna quoque eius virtus & diuinitas. Sed etsi verum esset non posse cogitari vel intelligi illud, quo maius nequit cogitari, non tamen falsum esset, quo maius cogitari nequit, cogitari posse & intelligi. Si enim nihil prohibet dici ineffabile, licèt illud dici non possit, quod ineffabile dicitur, & quemadmodum cogitari non possit, cui conuenit non cogitabile dici: ita cũ dicitur, quo nihil maius valet cogitari: proculdubio quod auditur, cogitari & intelligi potest etiam, si res illa cogitari non valeat aut intelligi, quo maius cogitari nequit. Nam etsi quisquam est tam insipiens, vt dicat non esse aliquod, quo maius non possit cogitari: non tamen ita erit prudens, vt dicat se non posse intelligere, quid dicat: aut si quis talis inuenitur, nõ modò sermo eius est respuendus, sed & ipse conspuendus. Quisquis igitur negat aliquid esse: quo maius nequeat cogitari: vtique intelligit & cogitat negationem, quam facit: quoniam negationem intelligere, aut cogitare non potest sine partibus eius: pars autem eius est, quo maius cogitari non potest.

Romã. 1.

B Quicunque igitur hoc negat, intelligit & cogitat, quo maius cogitari nequit. Palàm autem est, quia similiter potest cogitari & intelligi, quod non potest non esse: maius vero cogitat qui hoc cogitat, quàm qui cogitat quod possit non esse. Cùm ergò cogitatur, quod maius non possit cogitari, cogitatur quod possit cogitari maius: sed nequit idem simul cogitari, & non cogitari. Quare qui cogitat quo maius non possit cogitari, nõ cogitat quod possit, sed qđ non possit non esse. Quapropter necesse est esse, quod cogitat, quia quicquid non esse potest, non est quod cogitat. Puto, quia monstraui me non infirma, sed satis necessaria argumẽtatione probasse in præfato libello, re ipsa existere aliquid, quo maius cogitari non possit: nec eam alicuius obiectionis infirmari firmitatem. Tantam enim vim huius probationis in se continet significatio: vt hoc ipsum quod dicitur ex necessitate, eo ipso quod intelligitur vel cogitatur, & re vera probetur, existere: & idipsum esse quicquid de diuina substantia oportet credere. Credimus nanque de diuina substantia, quicquid absolutè cogitari potest: melius esse quàm non esse. Verbi gratia: Melius est esse æternum, quàm non æternum: bonum quàm non bonum: immò bonitatẽ ipsam, quàm non bonitatem ipsam. Nihil autem huiusmodi nõ esse potest, quo maius aliquid cogitari non potest: necesse igitur est, quo maius cogitari nõ potest, esse quicquid de diuina essentia credi oportet. Gratias ago benignitati C tuæ & in reprehensione, & in laude opusculi mei. Cùm enim ea quæ tibi digna susceptione videntur, tanta laude extulisti, satis apparet: quia quæ tibi infirma vlsa sunt, beneuolentia non maleuolentia reprehendisti.

Beati Anselmi liber de insipiente explicit.

PRAEFATIO SANCTI

Anselmi Cantuarienſis Epiſcopi, ordinis Benedicti, in librum de fide, quem alias de incarnatione verbi per ſe reperimus prænotatum.

QVanuis post Apostolos, sancti Patres & doctores nostri multi, tot & ãtta de fidei nostræ ratione dicunt ad confutandam insipientiam, & frangendam duritiam infidelium, & ad pascendum eos, qui iam corde fide mundato eiusdem fidei ratione (quam post eius certitudinem debemus esurire) delectãtur: vt nec nostris nec futuris temporibus, vllum illis parem in veritatis cõtemplatione speremus, nullum tamen reprehendendum arbitror, si fide stabilitus, in rationis eius indagine se voluerit exercere. nam & illi, quia breues dies hominis sunt, non omnia quæ possent si diutius vixissent, dicere potuerunt: & veritatis ratio tã ampla tamque profunda est, vt à mortalibus nequeat exhauriri: & dominus in ecclesia sua, cũ qua se esse vsque ad consummationem seculi promittit, gratiæ suæ dona non desinit impertiri. Et vt alia taceam, quibus sacra pagina nos ad inuestigandam rationem inuitat, vbi dicit: nisi credideritis non intelligetis, apertè monet intentionem ad intellectum extendere, cùm docet qualiter ad illum debeamus proficere. Denique quoniã inter fidem & speciem intellectum, quem in hac vita capimus, esse medium intelligo, quãtò aliquis ad illum proficit, tantò eum propinquare speciei (ad quam omnes anhelamus) existimo. Hac igitur ego consideratione, licèt sim homo paruæ nimis scientiæ cõfortatus ad eorum quæ credimus rationem intuendam, quantum superna gratia mihi dare dignatur, aliquando conor assurgere, & cùm aliquid, quod prius nõ videbam reperio, id alijs libenter aperio: quatenus quid securè tenere debeam, alieno discã iudicio. Quapropter mi pater & domine, Christianis omnibus cum reuerentia amande, & cum amore reuerẽde papa Vrbane, quem Dei prouidentia in sua ecclesia summum constituit pontificem, quoniam nulli rectius possum, vestræ sanctitatis præsenti cõspectui subditum opusculum: vt eius auctoritate quæ ibi suscipienda sunt, approbentur: & quæ corrigenda sunt, emendentur.

INCI-

INCIPIT LIBER ANSELMI DE INCARNATIONE VERBI.

CAPVT PRIMVM.

DOmino & patri vniuersæ ecclesiæ in terra peregrinantis, summo põtifici Vrbano frater Anselmus, vita peccator, habitu monachus, sine iubente siue permittente deo, Cantuariæ metropolis vocatus Episcopus, debitam subiectionẽ cum humili seruitio, & deuotis orationibus. Quoniã diuina prouidentia vestram elegit sanctitatem, cui vitam & fidem Christianam custodiendam, & ecclesiam suam regendam cõmitteret: ad nullum alium rectius refertur, si quid contra catholicam fidẽ oritur in ecclesia: vt eius autoritare corrigatur, nec vlli alij tutius si quid contra errorẽ respondetur, ostenditur vt eius prudentia examinetur. Quapropter sicut nulli dignius possum: ita nulli libentius præsentem epistolam, quàm vestræ destino sapientiæ, quatenus si quid in ea corrigendum est, vestra censura castigetur: & quòd regulam veritatis tenet, vestra autoritate roboretur. Cùm adhuc in Becci monasterio essẽ Abbas, præsumpta est à quodam clerico in Frãcia talis assertio: Si in Deo, inquit, tres personæ

B sunt, vna tantũ res: & nõ sunt tres res vna quæq; per se separatim, sicut tres angeli aut tres animæ: ita tamen vt potentia & voluntate omninò sint idem, ergò pater & spiritus sanctus cũ filio est incarnatus. Quod cùm ad me perlatũ esset, incepi cõtra hunc erroré quandam epistolam, quam parte quadã edita, perficere contempsi: credens non ea opus esse, quoniam & ille, contra quẽ fiebat, in concilio à venerabili Remensi Archiepiscopo Reynaldo collecto, errorẽ suũ abiurauerat: & nullus videbatur qui eum errare ignoraret: partem tamen illam quam fecerã, quidam fratres me nesciente transcripserunt, atq; alijs legendam tradiderunt: quod idcircò dico, vt si in alicuius manu pars illa venerit, quanquã ibi nihil falsum sit, tamen tanquã imperfecta & non exquisita relinquatur: & hîc qđ ibi incepi, diligentius inceptum & perfectũ requiratur. Postquàm enim in Anglia ad episcopatum, nescio qua Dei dispositione captus & detentus sum, audiui præfatæ nouitatis auctorẽ in sua perseuerantẽ sententia dicere, se non ob aliud abiurasse quod dicebat, nisi quia à populo interfici timebat. Hac igitur causa quidam fratres precibus suis me coẽgerũt, vt soluerem quæstionem, qua ipse sic irretitus erat, vt nullo modo se expediri ab ea crederet, nisi aut incarnatiõe Dei patris & spiritus sancti, aut deorum multitudine impediret. Quod rogo ne quis putet præsumpsisse me, quasi fortitudinem fidei Christianę meę existimem indigere defensionis auxilio. Quippe si ego contemptibilis C homuncio, tot sanctis & sapientibus vbiq; existentibus, ad confirmandum fidei Christianæ firmamentum, quasi mea indigeat defensione, aliquid scribere tentarem, præsumptor vtique iudicari & deridendus possem videri. Si enim me viderent homines alij, onustum paxillis & finibus & alijs rebus, quibus nutantia ligari & solidari solent, elaborare circa mõtem Olympum ad confirmãdum eum, ne alicuius impulsu nutaret, aut subuerteretur: mirum si se à risu & derisu continerent. quantò magis cùm lapis, qui abscissus est de monte sine manibus, & percussit & cõminuit statuam, quam vidit in somno Nabuchodonosor, iam factus est mons magnus: & impleuerit vniuersam terram, si eum meis rationibus fulcire, & quasi nutantem stabilire nitar, tot sancti & sapientes, qui pro eius æterna firmitate se stabilitos esse gaudent, indignari. Mihi possunt & hoc imputare, nõ studiosæ grauitati, sed iactabundæ leuitati. Si quid ergò de firmitate fidei nostræ in epistola disputauero, non est ad confirmandam illam, sed ad fratrum hoc exigentiam precibus satisfaciendum. Sed si ille, qui præfatam protulit sententiam Deo corrigẽte ad veritatem redijt, nullatenus putet me in hac epistola contra se loqui: quia iam non est quod fuit. Si enim fuit *Ephes. 5.* aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino: non sunt arguendæ tenebræ, quæ iam non D sunt, sed lux approbanda quæ lucet. Veruntamen siue adhuc ad lucẽ redierit siue non, quoniam sentio laborare plures in eadem quęstione, etiam si fides in illis superet rationem, quæ illis fidei videtur repugnare, non mihi videtur superfluum repugnantiam istam dissoluere.

Quòd sacræ fidei quæstiones quas disputamus aut rimamur, non quilibet dialectici, sed in scripturis sacris experti suscipere humiliter debent. Cap. II.

SEd priusquàm de quæstione differam, aliquid præmittam ad compescẽdam eorum præsumptionem, qui nephanda temeritate audent disputare contra aliquid eorum quę fides Christiana confitetur, quoniam id intellectu capere nequeunt, & potiùs insipienti superbia iudicant nullatenus posse esse, quod nequeunt intelligere: quàm humili sapientia fateãtur esse multa, quæ ipsi non valeant comprehẽdere. Nullus quippe Christianus debet disputare quod catholica ecclesia corde credit & ore cõfitetur, quomodo non sit: sed semper eandem fidem indubitanter tenẽdo, amando, & secundum illam viuendo humiliter, quantum potest quærere rationem, quomodo sit. Si potest intelligere, Deo gratias agat: si non potest, non immittat cornua ad ventilandum: sed submittat caput ad venerandum. Citius enim in se potest confidens humana sapientia impingendo

A cornua sibi euellere, quàm innitendo petram hanc euellere. Solent enim quidam, cùm ceperit quasi cornua confidentiæ sibi scientiæ producere, nescientes, quòd si quis æstimat se scire aliquid, nõdum cognouit quemadmodum oporteat eum scire, antequàm habeant per soliditatem fidei alas spirituales præsumendo in
Esaiæ 7. altissimas de fide quæstiones assurgere. Vndè fit, vt dum ad illa quę prius fidei scalam exigũt, sicut scriptum est, nisi crediderit is non intelligetis. præposterè prius per intellectum conantur ascẽdere in multimodos errores: per intellectus defectum cogantur descendere. Palàm nanque est, quia illi non habent fidei firmitatem, qui, quoniã quod credunt, intelligere non possunt, disputant contra eiusdem fidei à sanctis patribus confirmatam veritatem: velut si vespertiliones & noctuæ, non nisi in nocte cœlum videntes, de meridianis Solis radijs disceptent contra aquilas solem ipsum irreuerberato
Actor. 15. *Psal. 18.* visu intuentes. Prius ergò fide mundandum est cor, sicut dicitur de Deo: fide mundãs corda eorum, & prius præceptorum domini custodia illuminandi sunt oculi: quia præceptum domini lucidum, illuminãs oculos, & prius per humilem obediẽtiam testimoniorum Dei debemus fieri paruuli, vt discamus sapientiam, quam dat testimonium domini fidele, sapientiam præstans paruulis. Vndè dominus: Con-
Ioan. 18. *Matt. 2.* fiteor tibi domine pater cœli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, &
B reuelasti ea paruulis. Prius inquam ea quæ carnis sunt postponentes, secundum spiritum vi-
1. Cor. 2. uamus, quàm profunda fidei dijudicando discutiamus, nam qui secundum carnem viuit, carnalis siue animalis est, de quo dicitur: Animalis homo non percipit ea, quæ sunt spiritus
Ibidem. Dei. Qui verò spiritu facta carnis mortificat, spiritualis efficitur: de quo legitur, quia spiritualis omnia iudicat, & ipse à nemine iudicatur. Verum enim est, quia quantò opulentius nutrimur in sacra scriptura, ex his quæ per obedientiam pascunt, tantò subtilius prouehimur ad ea quæ per intellectum satiant, frustrà
Psal. 118. quippe conatus dicere: super omnes docentes me intellexi, qui proferre non audet: quia testimonia tua meditatio mea est. Et mendaciter pronunciat: Super senes intellexi, cui non
Ibidem. vt supra. est familiare quod sequitur: quid mandata tua quæsiui. Nimirum hoc ipsum quod dico, qui non crediderit, non intelliget. Nam qui non crediderit, non experietur: & qui expertus non fuerit, non intelliget. Nam quantum rei auditum superat experientia, tantum vincit audientis cognitionem experientis scientia. & non solùm ad intelligendum altiora prohibetur mens ascendere sine vitæ & mandatorum Dei obedientia: sed etiam aliquando datus intellectus subtrahitur, & fides ipsa subuertitur neglecta bona conscientia. Ait enim de quibusdam Apostolus. Cùm cognouissent C Deum, non sicut Deum glorificauerũt, aut gratias egerunt, sed euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum. Et cùm præciperet Timotheo militare militiam *Roma. 1.* bonam, ait, habens fidem & conscientiam bonam, quam quidam repellẽtes circa fidem naufragauerunt. Nemo ergò se temerè mergat in- *Timo. 1.* condensa difficillimarum quæstionum, nisi prius in soliditate fidei, conquisita morum & sapientiæ grauitate: ne præ multiplicia sophismatum diuerticula in tanta leuitate discurrẽs, aliqua tenaci illa quæretur falsitate. Cumque omnes, vt cautissimè ad sacræ paginæ quæstiones accedant, sunt commonendi, illi vtiq; nostri temporis dialectici (immò dialecticæ hæretici, qui quidem non nisi flatum vocis putant esse vniuersales substantias, & qui colorem nõ aliud queunt intelligere nisi corpus, nec sapientiam hominis aliud quàm animam) prorsus à spiritualium quæstionum disputatione sunt exsufflandi. In eorum quippe animabus ratio, quæ princeps & iudex omnium debet esse, quę sunt in homine, sic est imaginationibus corporalibus obuoluta: vt ex eis se non possit euoluere: nec ab ipsis ea quæ sola & pura ipsa contemplari debet, valeat discernere. Qui enim nondum intelligit, quomodo plures homines in specie sint vnus homo, qualiter in illa secretissima & altissima natura comprehẽdet, quomodo plures personæ, quarum singula quæ- D
que est perfectus Deus, sint vnus Deus. Etcui mens obscurata est ad discernendũ inter equũ suum & colorem eius, qualiter discernet inter vnum Deum & plures relationes eius. Deniq; qui nõ potest intelligere aliquid esse hominẽ, nisi indiuiduum: nullatenus intelliget hominem, nisi humanam personam. Omnis enim indiuiduus homo persona est. Quomodo ergò iste intelliget hominem assumptum esse à verbo non personam, id est, aliam naturam, nõ aliam personam esse assumptam. Hæc dixi: ne quis antequam sit idoneus, altissimas de fide quæstiones præsumat discutere: aut si præsumpserit, nulla difficultas aut impossibilitas intelligẽdi valeat illum à veritate, cui per fidem adhæsit, excutere. Iam veniendum est ad id, propter quod incepimus.

Quòd non sunt tres dij, quãquam tres res personales, vna tamen res essentialis. Cap. III.

DIcit (sicut audio) ille, qui tres personas dicitur asserere esse velut tres angelos, aut tres animas. Pagani defendunt legem suã, Iudæi defendunt legem suã, ergò & nos Christiani debemus defendere fidem nostram. Audiamus quomodo iste Christianus defendat fidem suã. Si, inquit, tres personæ sunt vna tantùm res, & non sunt tres res, vna quæque per se, separatim sicut tres angeli, aut tres animæ: ita tamen

Atamen vt voluntate & potentia omninò sint idem, ergò pater & spiritus sanctus cum filio incarnatus est. Videte quid dicat iste homo, quomodo defendat iste Christianus fidem suam. Certè aut vult confiteri tres deos, aut non intelligit quod dicit. Sed si tres deos confitetur, non est Christianus. Si autem affirmat qđ non intelligit, non illi credendum est, huic homini non est respondendum, autoritate sacræ scripturæ, quia aut ei non credit, aut eam peruerso sensu interpretatur. Quid enim apertius dicit scriptura sacra, quàm quod Deus vnus & solus est. Ratione igitur qua se defendere nitur, eius error demonstrandus est. Vt aũt facilliùs & breuius hoc faciam, loquar tantum de patre & filio: quoniam hæ duæ personæ suis proprijs vocibus aliæ ab inuicem aperte designantur. Nam nomen spiritus sancti non est alienum à patre & filio, quia vterq; est & spiritus, & sanctus. Quo aũt in patre & filio de vnitate substantiæ vel pluralitate personarũ inueniemus, hoc in tribus absque dubio cognoscimus. Dicat ergò: Si duæ personę pater & filius, nõ sunt duæ res, Quæramus primum, quid velit hic dicere duas res: Nam vnamquanq; personam credimus esse hoc, quod commune est ambobus: & esse hoc, quod proprium est sibi. Persona enim patris & Deus est, quod commu
B ne est illi cum filio: & pater est, quod ei proprium est. Similiter persona filij & Deus est, quod commune est illi cum patre: & filius est, quod non nisi de hac sola persona dicitur. In his igitur duabus personis vnum est cõmune, i. Deus: & duo propria quæ sunt, pater & filius. Quæcunq; enim illis sunt communia, vt omnipotens, æternus, in hoc solo communi intelliguntur. Et quæ sunt singulis propria, vt est pater, genitor, vel gignens: & filio, verbum, vel genitus: his duobus nominibus patris, scilicet & filij significantur. Cũ igitur dicit has duas personas esse duas res, quæro: quid dicat ibi duas res, an id quod commune est illis, an ea quæ propria sunt singula singulis. Sed si duas res esse dicit duo propria, id est, patrem & filium: vt tamen id quod commune est non sit plures res, sed vna & sola res: superflue hoc dicit, quia nemo Christianus confitetur patrem & filium secundum hæc duo propria, vnã rem esse, sed duas. Solemus enim vsu dicere rem, quicquid aliquo modo dicimus esse aliquid. Qui aũt dicit de Deo patrem aut filium: aliquid de eo dicit, & omnes sciunt in Deo patrẽ, non esse filiũ: & filium, non esse patrẽ quanuis in vno homine pater sit filius, & filius sit pater: si idem homo est pater & filius. Quod ideò fit: quia in Deo dicuntur oppositæ, in vno verò homine nõ adinuicem: sed ad alium filiũ pater, & ad aliũ patrẽ filius dicitur. hoc ergò modo nihil phibet dicere duas personas, patrẽ & filium esse duas res, si tamen intelligatur cuiusmodi sunt res. Non enim sic sunt pater & filius duæ res, vt in C
his duabus rebus intelligatur eorum substãtia, sed eorũ relationes, quãuis ille per ea quæ subiungit, aperte ostendat, se non intelligere hoc modo duas personas esse duas res. Nam cùm dicit: si tres personæ sint vna tantum res & non tres res, subiungit per se separatim. Quippè talem videtur pronunciare separationem, quæ prohibeat esse simul in eodem homine patrẽ & filium. Per hanc namq; solam putat se posse liberare patrem à communione incarnationis cum filio. Nam per illam separationẽ, qua aliud est esse patrem, & aliud est esse filium, nam aliæ sunt ab inuicem paternitas & filiatio: si credit vnum & solum esse Deum qui est pater & filius, non videt patrem & filium posse separari, quin sint in eodem homine simul. Aut ergò aliam separationem personarum patris & filij loquitur, quàm illam qua secundum propria alij sunt ab inuicem pater & filius, quia per hac non intelligit incarnationem alienam esse à patre: immò si simul sunt pater & filius, opinatur consequi patrem esse participem incarnationis cum filio: Aut si illam dicit, frustra laborat sicut iam dixi, quia Christiana fides hoc modo intelligit patrem & filium esse duas res. Sed cũ ait: sicut sunt tres angeli aut tres animæ, aperte monstrat se non de pluralitate vel separatione illa loqui, quæ illis est personis secũdum propria. Nempe de nulla vna eademq; numero re D
duo angeli dicuntur, aut duę animæ: nec vnum aliquid numero de duobus angelis dicitur, aut de duabus animabus: sicut patrem & filium dicimus de Deo vno numero, & vnum numero Deum de patre & filio. Credimus enim & dicimus, quia Deus est pater, & Deus est filius: & conuersim, pater est Deus, & filius est Deus: & tamẽ nec credimus nec dicimus plures esse deos, sed ita vnum esse Deum numero, sicut natura: quãuis pater & filius non sint vnus, sed duo. Angelum enim & animam secundum substantiam dicimus, non secundũ relationẽ. Nam licèt angeli nomen ab officio dictũ sit: quia angelus nũcius dicitur, tamẽ sicut anima pro specie substãtiæ accipitur, ita & angelus. Quod ipse intelligere se monstrat, cum pariter dicit: sicut sunt tres angeli, aut tres animæ. Talem nãq; signat pluralitatẽ & separationem, qualem habent plures angeli aut animæ, id est, qualem habent plures substãtię. Quod adhuc aperte mõstrare videtur, cùm subdit: ita tamen vt voluntate & potestate omninò sint idẽ. Sic enim intelligit voluntatem & potestatem in illis pluribus rebus, quẽadmodũ in pluribus angelis aut animabus. Quod intelligi nõ potest, si illæ plures res putãtur secundũ proprietates personarũ esse, non secundum hoc quod cõmuniter dicuntur. Nullatenus nanq; patris & filij secundũ ipsas proprietates, id est, secundum paternitatẽ & filiationẽ vlla volũtas aut potẽtia est: sed se-

A cundum diuinitatis ſubſtantiam, quæ communis eſt illis. Quare ſi dicit tres perſonas eſſe tres res ſecundum ipſa propria: palam eſt quàm ſuperflue hoc dicat, quàm etiam inconuenienter addit: ſicut ſunt tres angeli, aut tres animę. Ac ſi dicat eaſdem perſonas duas eſſe res ſecundum hoc quod cõmune eſt illis, id eſt, ſecũdum qđ ſingula quæque & plures ſimul, vnus perfectus Deus eſt. Primum quæro an ſit Chriſtianus. Reſpondebit vt æſtimo, hic ſe eſſe: ergò credit vnum eſſe Deum, & ipſum eſſe tres perſonas, id eſt, patrem, & filium, & ſpiritũ ſanctum, & filij perſonam ſolam incarnatam, alijs tamen duabus cooperantibus. Qui aũt ita credit: affirmat eum non eſſe Chriſtianum, qui aliquid vult aſſerere contra aliquid horum. Si ergò iſte ita credit, negat eum eſſe Chriſtianum qui contra hoc diſputat. Vtrum autem hãc fidem ſubuertere ipſe nitatur, videamus. Cùm igitur dicit, vt de duabus perſonis dicam ſicut incepi, qđ de tribus intelligatur, cùm inquã dicit. Si duæ perſonæ ſunt vna res & nõ duæ: ſicut ſunt duo angeli aut duæ animæ, conſequi patrem quoque eſſe incarnatum, ſi filius eſt incarnatus, puto quia ſic ratiocinatur ſecum: Si vna & eadem numero res Deus eſt, & ipſa eadem eſt pater, eſt & filius: cùm filius ſit incarnatus, quomodo non & pater eſt incarnatus? De vna quippè &
B eadem re non eſt vera ſimul affirmatio & eius negatio: ſed de alia re affirmare aliquid, & de alia idem ipſum negare nihil prohibet. Non enim idem Petrus apoſtolus eſt, & non eſt apoſtolus. Sed etſi alio nomine idem ipſe affirmetur apoſtolus, & alio negetur: vt Petrus eſt apoſtolus, & Simon non eſt apoſtolus, non eſt vtraque vera enunciatio, ſed vna harum falſa. Petrum autem eſſe apoſtolum, & Stephanum non eſſe apoſtolum: quoniam alius eſt Petrus, & alius eſt Stephanus, poſsibile eſt verum eſſe. Si ergò eadem numero & non alia res eſt pater quàm filius, non eſt verum affirmari debere aliquid de filio, & negari de patre: aut affirmari debere de patre, & filio negari. Quicquid igitur eſt pater, eſt & filius & quod dicitur de filio, non debet negari de patre. Eſt autem incarnatus filius: eſt ergò incarnatus quoque pater. Sed hæc ratiocinatio ſi vera eſt & rata, vera eſt hæreſis Sabellij. Si enim quicquid dicitur de vna perſona, dicitur & de altera, idcircò quoniam vna res duæ ſunt perſonę, ergò ſicut de filio dicitur filius, & verbum, & genitus: ita hæc dicentur de patre. Et quemadmodum pater eſt, & pater & genitor, & ingenitus: ſic hæc de filio dicenda ſunt. At ſi ita eſt: non eſt alius pater, quàm filius: nec filius alius à patre. Quare non ſunt duæ perſonæ, ſed vna perſona. Ideò nanq; dicuntur perſonæ duæ: quia alij creduntur ab inuicem pater & filius: ſi tamen Deus erit pater & filius. Nam ſemper pater, eſt alicuius pater, & filius alicuius filius: nec vnquã pater ſuimet ipſius eſt pater, aut filius ſuimet ipſius filius eſt. Sed alius eſt pater, alius cuius eſt pater & ſimiliter alius eſt filius, & alius cuius eſt filius. Quare ſi in Deo non eſt alius pater, & alius cuius eſt pater: nec ſimiliter filius alius eſt, & alius cuius eſt filius, falſe dicitur Deus pater aut filius. Si enim in Deo non eſt alius à patre cuius pater ſit, non poteſt eſſe pater. Et ſimiliter ſi non eſt in eo alius à filio cuius ſit filius, non valet eſſe filius. Quapropter non erit vnde illæ duæ perſonæ dicantur in Deo, quæ ideò dicũtur: quia Deus eſt pater, & Deus eſt filius: & ſemper alius eſt pater, alius eſt filius. Videtis ergò quomodo deſtruatur fides noſtra ſecundum ſenſum eius, qui putat conſequi patrem eſſe cum filio incarnatum, ſi vna & non plures ſunt res in Deo perſonæ plures. Si enim vera eſt hæc eius conſequentia, nõ ſolum hoc quod de patre & filio dixi: ſed in omnibus tribꝰ perſonis tanta ſequetur confuſio: vt quicquid de ſingulis proprie dicitur, de omnibus dicẽdum communiter ſit. Quamobrem non erit, vnde pater & filius & ſpiritus ſanctus procedens à patre & filio ſint alij ab inuicem, ſicut oſtendi in patre & filio. Quare nec vlla erit ibi relatio, quæ nullatenus ibi eſt, niſi ſecundum hoc qđ alij ſunt ab inuicem. Ergò nec plures erũt perſonæ. Poſito nanque vnam rem eſſe tres perſonas: aut illud non ſequitur quod dicit: aut omnia illa ſimul, quæ dixi conſequentur. Similis
D nanque eſt in omnibus vis conſequentiæ. Cur ergò pergit ad incarnationem, quaſi ipſa ſola faciat quæſtionem & non potius dicit, ſi tres perſonæ ſunt vna res non ſunt tres perſonæ. Nam non minus ante incarnationem quàm poſt, facere hanc quæſtionem poteſt. Si autem hoc omninò vult aſſerere: tres, ſcilicet perſonas, ſecundum quod vna quæque Deus eſt, nõ eſſe vnam rem ſed tres res, vnam quãque per ſe ſicut ſunt tres angeli, apertiſsimũ eſt: quia tres deos conſtituit. Sed forſitan ipſe non dicit, ſicut ſunt tres animæ aut tres angeli, ſed ille qui mihi eius mandauit quæſtionem, hanc ex ſuo poſuit ſimilitudinem: ſed ſolum tres perſonas affirmat eſſe tres res ſine additamento alicuius ſimilitudinis. Cur ergò fallitur aut fallit ſub nomine rei, cùm idipſum ſignificetur ſub nomine Dei, Nempe aut Deum eſſe rem illam negabit, in qua tres perſonas, immò quam tres fatemur eſſe perſonas. Aut ſi hoc non negat conſequẽs eſt: vt ſicut ipſe aſſerit perſonas tres non vnam ſed tres eſſe res. Ita quoque affirmet eaſdem perſonas non vnum, ſed tres deos. Quæ quam impia ſint, iudicent Chriſtiani. Sed dicet, non cogit quod dico tres fateri tres deos, quoniam tres illæ res ſimul ſunt vnus Deus: & nos dicimus. Ergò ſingula quæq; de tribus illis, id eſt, ſingula quæq; perſona non eſt Deus: ſed ex tribus rebus conficitur Deus. Pater igitur non eſt Deus, filius nõ eſt Deus, ſpiritus ſanctus nõ eſt Deus,

A Deus, quoniã nec de ſingulis nec de duobus: ſed ſolum de tribus ſimul nominatis, dicendus eſt Deus: quod ſimiliter eſt impium. Nam ſi ita eſt, non eſt Deus ſimplex natura, ſed partibus compoſita. Sed ſi ſimplicem habet intellectum & non multiplicitate phantaſmatum obrutum, intelligit ſimplicia præſtare compoſitis. quantum ad ſimplicitatem & compoſitionem attinet. Quoniam omne compoſitum neceſſe eſt, aut intellectu poſſe diſiungi, aut re ipſa, quod de ſimplicibus intelligi nequit. Cuius enim partes cogitari non poſſunt, id in partes nullus intellectus diſſoluere poteſt. Si ergò Deus tribus ex rebus cõpoſitus eſt, aut nulla natura ſimplex eſt: aut aliqua natura eſt alia, quæ in aliquo eſt præſtantior natura Dei: quæ vtraque quàm falſa ſint, non eſt obſcurum. Quod ſi iſte de illis dialecticis modernis eſt: qui nihil eſſe credunt, niſi quod imaginationibus comprehendere poſſunt: nec putãt aliquid eſſe, in quo partes nullæ ſunt, vel nõ negabit intelligere ſe: quia ſi eſſet aliquid, quod nec actu nec intellectu diſſolui poſſet, maius eſſet quàm quod vel intellectu eſt diſſolubile. Itaq; ſi omne compoſitum ſaltem cogitatione diſſolui poteſt: cùm dicit Deum eſſe compoſitum, dicit Deo aliqđ maius ſe poſſe intelligere: tranſit itaq; eius intellectus vltra Deum, quod nullus facere poteſt intellectus. Sed videamus quid addat, quaB ſi ad inconuenientiam repellendam quæ videtur naſci, ſi tres illæ perſonæ ſunt tres res. Sic tamen, inquit, vt vna trium earũ rerum ſit voluntas & poteſtas. hîc quærendum eſt, an illæ tres res ſecundum hoc quod ſeparatim ab inuicem intelliguntur, an ſecundum communẽ voluntatem & poteſtatem, an neque ſecundum illud ſolum quod ſeparatim habent neq; ſecundum hoc quod cõmune eſt illis: ſed ſecundũ vtrũq; ſimul ſint diuinæ naturæ. Quippè ſi ſecundum illud quod ſunt ſeparatim, habent diuinitatẽ, erunt tres dij: & idem intelligi poterunt ſine voluntate & poteſtate. Semper enim propria diſcretè intelliguntur à communibus, & communia à diſcretis. Sed diuina natura ſine volũtate nullatenus intelligi valet. Quòd ſi ſecundum vnam & communem voluntatem & poteſtatem ſunt, & ſingulæ & binæ & tres ſimul Deus: quid ibi faciunt illæ tres diſcordes res, quæ nec niſi per aliud in vnitatem concordare poſſunt deitatis, nec ad perfectionem, nec ad auxilium aliquod, vt Deus ſit valeant. Nam ſi vna ſufficit voluntas & poteſtas ad perfectionem Dei: quæ ſunt illæ tres res quibus indiget Deus, aut ad quid illis eget. Credimus enim Deum nullo indigere: fruſtra igitur cogitantur illæ tres res in Deo. Ac ſi nec ſolæ tres res, nec ſola voluntas & poteſtas: ſed hæc omnia ſimul conficiunt Deum. Item dico, quia compoſitus eſt: & ea quæ non ſunt per ſe Deus aut dij faciunt Deum. Aut ſi dicit, quia ille tres res ita nomen Dei habent per poteſtatem & volũC tatem, ſicut homo dicitur rex per regiam poteſtatem: non eſt Deus nomen ſubſtãtiæ, ſed accidentaliter dicuntur illæ (neſcio quæ) tres res dij, ſicut tres homines eandem habentes regiam poteſtatem tres reges dicuntur. Tres enim homines vnus rex eſſe nequeunt. Quod quàm nephandum ſit, non eſt opus dicere. Codex magnus implendus eſt, ſi voluero ſcribere abſurditates & impietates quæ ſequuntur, ſi verum eſt vna Dei perſona incarnata reliquas duas conſequi eſſe incarnatas: quia tres iliæ perſonæ ſunt vna res, ſecundum id quod communiter de tribus dicitur: aut ſi ſunt tres res ſeparatæ (quemadmodum ille putat contra quem iſta dixi) quomodo ſolus filius eſt incarnatus. Palàm ergò eſt quoniam nõ debeat eſſe promptus ad diſputandum de rebus profundis: & maximè de illis in quibus non erratur ſine periculo.

Tres perſonas eſſe incarnatas filio incarnato impoſsibile eſt: filio tamen amplius cõuenit incarnari quàm patri & ſpiritui ſancto. Cap. IIII.

SEd forſitam dicit iſte mihi. Sicut putas iſta pariter conſequi ex neceſsitate quæ dicis: ſic & ſequitur quod dico ita neceſſaria mea videtur conſequentia. Ergò oſtende non conſequi quæ dico, & fatebor ego tecum nullum D inconueniens ſequi, ſi ſolus filius eſt incarnatus: aut ſi tres perſonæ ſunt vna res. Quod ſi ab hac oſtentione deficis, non ſoluis ſed magis ligas quæſtionem, cùm tu ipſe mecum probas innumerabilia naſci inconuenientia. Quæ ſi neganda ſunt, ambo debemus pariter concludere tres perſonas non eſſe vnam rem, ſi ſolus filius eſt incarnatus: aut ſi ſunt vna res, omnes pariter eſſe incarnatas. Oſtendendum ergò eſt in quo iſte fallitur: & quomodo incarnationem ſolius filij non ſequitur tres perſonas eſſe tres res ſeparatas aut ſi ſunt vna res, tres perſonæ, omnes eas eſſe incarnatas. Quod vtique Deus vna, & ſola, & individua, & ſimplex ſit natura & tres perſonæ. ſanctorum patrum & maximè beati Auguſtini poſt apoſtolos & euangeliſtas inexpugnabilibus rationibus diſputatum eſt. Sed & ſi quis legere dignabitur duo parua opuſcula mea Monologion ſcilicet & Proſologion, quæ ad hæc maximè facta ſunt: vt quod fide tenemus, de diuina natura & eius perſonis præter incarnationẽ, neceſſarijs rationibus ſine ſcripturæ autoritate probari poſsit, ſi inquam ea aliquis legere voluerit, puto quia & ibi inueniet de hoc, quod nec improbare poterit, nec contemnere volet. In quibus (ſi aliquid quod alibi aut non legi: aut quæ nõ memini me legiſſe, non quaſi docendo quod doctores noſtri neſcierunt, aut corrigendo quod non bene dixerunt: ſed dicendo forſitan,

A ſitan, quod illi tacuerunt: quod tamen ab eorũ dictis non diſcordet, ſed illis cohæreat) poſui ad reſpondendũ pro fide noſtra contra eos qui volentes credere, quod non intelligunt, derident credentes: ſiue ad adiuuandũ religioſum ſtudium eorum, qui humiliter quærunt intelligere quod firmiſsimè credunt, nequaquam ob hoc me redarguendum exiſtimo. Ne tamen hanc legentibus epiſtolam, laborem iniungam quærendi alia ſcripta: vt non ſolummodo fide, verum etiam euidenti cognoſcant ratione tres perſonas non eſſe tres deos, ſed vnum ſolum: nec tamen Deo ſecundum vnam perſonam incarnato, ex neceſsitate ſecundum alias perſonas eundem Deũ incarnari (aliquid hic quantum ad repellendum opinionem huius defenſoris) ſicut ipſe putat, noſtræ fidei ſufficere credo ſubiungam. Aperte dicit, aut patrem & ſpiritum ſanctum cum filio eſſe incarnatum, aut tres illas perſonas eſſe tres res ſeparatas. Quam nimirum ſeparationem talem exiſtimat, vt nec pater nec ſpiritus ſanctus ſint in filio. Nam ſi duæ aliæ perſonæ ſunt in filio, & filius in homine: illæ quoque ſunt in homine. Vnde putat cõſequi, cùm tres perſonæ ſimul ſint in eodem homine, ſi ſunt vna res: nullatenus perſonam filij poſſe in homine ipſo incarnari, ſine alijs duabus perſonis. Perſonas tamen tres eſſe non negat: nec filium eſſe incarnatum. Quod igitur B (vt ſuprà monſtratum eſt) ſi tres perſonæ ſunt tres res ſeparatæ. aut tres deos eſſe conſequi, aut alias (de quibus iam dictum eſt) abſurditates, nunc breuiter oſtendam adiuuante vno ſolo Deo. Primum, quia etiam ſi ſint tres dij, nihil illi proderit ad defendendum patrem & ſpiritum ſanctum ab incarnatione, quod fieri non poſſe putat ſine deorũ multitudine. Denique, quod non ſunt plures dij, ſed vnus ſolus. Poſtea patefaciam, quanuis ſit vnus Deus tres perſonæ, non tamẽ qualibet vna incarnata, alias quoq; incarnari neceſſe eſſe: ſed potiùs eſſet impoſsibile. Diuinę vtiq; naturæ eſt ſicut ſemper & vbiq; eſſe, vt nihil vnquam aut alicubi ſit ſine eius præſentia: alioquin nequaquam vbique & ſemper eſt potens: & quod vbiq;, potẽs non eſt & ſemper nullatenus eſt Deus. Si enim dicit non ipſam diuinam ſubſtantiam ſed poteſtatem eius eſſe ſemper & vbiq;, non tamen negabit poteſtatem illi eſſe, aut accidentalem aut ſubſtantialem, accidentalis quidem nõ eſt Deo poteſtas. quia cum omne ſubiectum ſine accidenti, aut eſſe aut intelligendi poſſit: Deus ſine poteſtate nec eſſe nec intelligi poteſt. Si verò Deo poteſtas ſubſtantialis eſt, aut pars eius eſſentiæ, aut eſt idipſum quod eſt tota eius eſſentia. Pars aũt non eſt: quia (ſicut ſuprà dictũ eſt) quod partes habet, aut actu aut intellectu eſt diſſolubile, quod omninò extraneum eſt à Deo. Idem igitur eſt eſſe Dei, & poteſtas eius. Sicut itaq; poteſtas Dei eſt ſemper & vbiq;, ita quicquid eſt Deus vbique & ſemper eſt. Ergò C cum prædictus noſtræ fidei defenſor ſecundũ ſe, dicit eſſe tres deos: monſtrare nequit, quomodo ſint ſeparatim ea ſeparatione, qua putat ſe patrem & ſpiritum ſanctum ab incarnatione liberare. Non ergò illum poteſt adiuuare multitudo deorũ, ad defendendum patrẽ & ſpiritũ ſanctũ ab incarnatione: quoniam inueniri non poteſt in deorum multiplicatione illa diſtinctio, ſine qua defenſionem iſtam fieri poſſe nequaquam exiſtimat. Quòd autem vnus ſolus Deus ſit & non plures, hinc facilè ꝓbatur: quia aut Deus nõ eſt ſummum bonum, aut ſunt plura ſumma bona, aut nõ ſunt plures dij ſed vnus ſolus. Deum verò ſummum bonum eſſe, nullus negat. quia quicquid aliquo minus eſt, nullatenus Deus eſt: & quicquid ſummum bonum nõ eſt, minus eſt aliquo, quia minus eſt ſummo bono. Summũ certè bonum pluralitatẽ ſui non admittit, vt plura ſint ſumma bona. Si enim plura ſunt ſumma bona, paria ſunt. Summum ergò bonum eſt, quod ſic præſtat alijs bonis, vt nec par habeat nec præſtantius. Summum ergò bonum vnum & ſolum eſt. non igitur ſunt plures dij, ſed vnus & ſolus eſt Deus: ſicut ſummum bonum eſt vnum & ſolum. & ſic ſumma ſubſtantia vel eſſentia ſiue natura, quæ eadem ratione qua ſummum, nullatenus pluraliter dici poſſe probantur. Qui vnus ſolus Deus cum ſint tres perſonæ, pater, & filius, & ſpiritus ſanctus, D non tamen filio incarnato neceſſe eſt alias quoque perſonas (ſicut ille diſputator putat) incarnari, ſed impoſsibile. Perſonas enim non negat plures eſſe, idcircò quoniam aliæ ſunt ab inuicem. Si enim ab inuicem non eſſent aliæ, plures non eſſent. Sed (vt breuius explicẽ quod volo & faciliùs) loquar tantum, ſicut ſuprà feci de patre & filio, quia per hos clarũ erit quid intelligendum ſit de ſpiritu ſancto. Pater ergò & filius ſecundum ſubſtantiam non ſunt plures, nec alij ab inuicem, quia non ſunt duæ ſubſtantiæ, nec alia ſubſtantia patris, alia filij: ſed vna & eadem ſubſtantia ſunt pater & filius. Secundũ perſonam verò ſunt plures & alij ab inuicem: quia pater & filius non ſunt vna & eadẽ perſona, ſed duæ & aliæ inuicem. Dic ergò: ſi filius incarnatus eſt, & filius non eſt alia ſed vna & eadem numero res quæ pater: ergò neceſſe eſt patrem quoque eſſe incarnatũ. Vnam enim & eandem numero rem impoſsibile eſt ſimul eſſe non eſſe in eodem homine incarnatam. Et ego dico: Si filius incarnatus eſt, & filius nõ eſt vna & eadẽ numero perſona quæ pater eſt ſed alia: nõ idcircò eſſe patrem incarnatum neceſſe eſt. Aliam enim perſonam eſſe in vno homine incarnatã, & aliam ſimul nõ eſſe in eodẽ homine incarnatam poſsibile eſt. Et ille: Si Deus filius incarnatus eſt, & Deus qui eſt filius nõ eſt alius ſed vnus & idem numero Deus qui pater eſt. Plus tamen (quanuis diuerſæ perſonæ ſint

pater

A pater & filius) videtur neceſſe eſſe patrem quoque incarnatum cum filio, propter identitatem deitatis, quàm poſsibile eſſe propter diuerſitatem perſonarum, non eſſe ſimul incarnatum.

Filius aſſumpſit naturam humanitatis in vnitatẽ perſonæ nõ naturæ.

Videte quid hic dicit, quomodo claudicat vtroque pede in incarnatione filij Dei. Nam qui rectè ſuſcipit eius incarnationem, credit eum non aſſumpſiſſe hominem in vnitatem naturæ, ſed in vnitatem perſonæ. Hic atem ſomniat, hominem à filio Dei magis eſſe aſſumptũ in naturæ vnitatem, quàm in perſonæ vnitatẽ. Si enim hoc non opinaretur: non diceret magis neceſſarium eſſe patem cum filio incarnatum (quoniam vnus eſt Deus pater & filius) quàm eſſe poſsibile illum ſimul nõ eſſe incarnatum: quia plures ſunt perſonæ. Vtroque igitur pede, id eſt, vtraq; parte claudicat, in incarnatione filij Dei (quia vna natura eſt cum patre, & alia perſona à patre) quicunq; exiſtimat hanc incarnationem ſic eſſe ſecundum naturæ vnitatem: vt filius non poſsit incarnari ſine patre, nec intelligit eam ſic ſecundum vnitatem eſſe perſonæ, vt pater non poſsit incarnari cum filio. Quippè Deus non ſic aſſumpſit hominẽ, vt natura Dei & hominis ſit vna & eadem: ſed vt perſona Dei & hominis, vna eademq; ſit: qđ non niſi in vna perſona Dei eſſe poteſt. Diuerſas enim perſonas, vnam & eandem perſonam eſſe cum vno eodemque homine nequit intelligi. B Nam ſi vnus homo cum ſingulis pluribus perſonis vna perſona eſt: neceſſe eſt plures perſonas, quæ aliæ ſunt à ſe inuicem, eſſe vnam eandemq; perſonam, quod nõ eſt poſsibile. Quapropter impoſsibile eſt Deo incarnato ſecũdum vnamquamlibet perſonam, illum ſecundum aliam quoq; perſonam incarnari.

Cur filius aſſumpſit humanitatem non pater aut ſpiritus ſanctus.

Cur atem Deus magis aſſumpſit hominem in vnitatem perſonę filij, quàm in vnitatem alicuius aliarum perſonarum: quanuis in hac epiſtola noſtrum hoc propoſitum non fuit, tamen quoniam huius rei mentio ſe obtulit, aliquam reddendam rationẽ exiſtimo. Nempe ſi ſpiritus ſanctus incarnatus eſſet, ſicut filius eſt incarnatus, eſſet ſpiritus ſanctus filius hominis: Eſſent igitur duo filij in Trinitate Dei, ſcilicet filius Dei, & filius hominis. Vnde quædã naſceretur dubietatis confuſio cùm de Deo filio loqueremur, vterq; enim eſſet Deus, & filius, quãuis alter Dei, alter hominis: fieret quoq; quaſi quædã inæqualitas diuerſarũ perſonarũ ſecũdum hoc quod filij eſſent qui omninò æquales eſſe debent, cùm alter filius maioris parentis dignitate excelleret: alter minoris parentis humilitate ſubeſſet. Quanto enim maior eſt natura Dei quàm hominis: tanto dignius eſt eſſe filiũ Dei, quàm filium hominis. Si ergò ſpiritus ſanctus natus eſſet ex virgine: cùm filius Dei haberet excellentiorẽ natiuitatem ſolam quæ ex Deo eſt, & ſpiritus ſanctus minorẽ tãtum quæ eſſet ex homine, alia perſona eſſet maior, & alia minor ſecundum dignitatem natiuitatis, quod C non conuenit. Quòd ſi pater, in vnitatem ſuæ perſonæ hominem aſſumpſiſſet, eaſdem faceret in Deo pluralitas filiorum incõuenientias, & adhuc aliam. Nam ſi eſſet filius virginis, duæ perſonæ in Trinitate nomen nepotis aſſumerent: quia & pater & nepos eſſet parentum virginis: & filius eius, virginis eſſet nepos: cũ ipſe tamẽ nihil haberet ex virgine. Quoniam ergò quodlibet paruum inconueniens in Deo eſt impoſsibile non debuit alia perſona incarnari quàm filius. Illo enim incarnato nullum ſequitur inconueniens. Quòd enim patre minor dicitur filius & ſpiritu ſancto ſecundum humanitatem, non tamen illæ duæ perſonæ ideò excellunt filio: quia eandem maieſtatem, qua maiores ſunt humanitate filij, habet & filius: qua & ipſe præeſt cum illis ſuæ humanitati. Eſt & aliud, cur magis conueniat filio incarnatio quàm alij. Qui enim erat incarnandus, oraturus erat pro humano genere. Et ſatis conuenientius ſuſcipit mens humana filiũ patri, quàm aliũ alijs ſupplicare: quanuis hæc ſupplicatio non fiat à diuinitate, ſed ab humanitate ad diuinitatem. Quam idcircò filius Dei facit, quia homo per vnitatem perſonæ filius Dei eſt. Amplius. Qui hominem erat aſſumpturus, venturus erat ad pugnandum contra diabolũ, & ad intercedendũ (ſicut dixi) ꝓ hominibus. Qui ambo diabolus ſcilicet & homo, per rapinam ſe voluerunt D facere ſimiles Deo: cùm propria ſint vſi volũtate. Et quia per rapinam voluerunt nõ niſi falſitatẽ, quoniam nõ, niſi iniuſtè voluerũt. Propria enim voluntas hominis ſiue angeli eſt, quę contra voluntatẽ Dei eſt. Cũ enim vult aliquis, quod Deus velle prohibet, nullũ habet autorẽ ſuæ voluntatis niſi ſeipſum: & ideò ſua propria eſt. Nã quanuis homo voluntatẽ ſuam aliquãdo ſubdat voluntati alterius hominis: propria tamen eſt, ſi contra Deum eſt. quoniã nõ eam ſubdit, niſi vt aliquid, quod vult, attingat: & idcircò ſeipſum habet autorem, cur eam alij ſubdat. Quapropter propria voluntas eſt, quę nulli alij eſt ſubdita. Solius aũt Dei eſt propriã habere voluntatem, id eſt, quæ nulli ſubdita ſit. Quicunq; igitur propria voluntate vtitur ad ſimilitudinẽ Dei, per rapinã nititur: & Deũ propria dignitate & ſingulari excellentia priuare, quantũ in ipſo eſt, conuincitur. Si enim eſt alia aliqua volũtas, quæ nulli ſubdita ſit, nõ erit voluntas Dei omnibus prælata: nec erit ipſa ſola cui nulla alia præſit. Nulla igitur triũ perſonarũ Dei congruentius ſemetipſam exinaniuit formam ſerui accipiens, ad debellandum diabolum, & intercedendũ pro homine, qui per rapinã falſam ſimilitudinẽ Dei præſumpſerãt, quàm filius: qui ſplendor lucis æternæ & vera patris imago, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo: verum per veram æqualitatẽ & ſimilitudinem, dixit: ego & pater vnum ſumus.

Philip. 2. *Sapient. 7.* *Philip. 2.*

Et,

A Et, qui videt me, videt & patrem. Nullus nanq; iustius expugnat reum, vel punit, aut illi misericordius pareit, vel pro eo intercedit, quàm cui specialibus iniuria fieri probatur: nec aliquid conuenientius opponitur falsitati ad expugnandum, aut apponitur ad saluandũ quàm veritas. In illum enim falsam Dei præsumentes similitudinem specialius peccasse videtur, qui vera Dei patris similitudo creditur. Suscepit autem in vnitatem personæ hominem, vt dictũ est: vt sint duæ naturæ, diuina scilicet & humana, vna persona. De qua vnitate personæ quam firmissimè credimus esse non ex duabus personis in Christo, tamen quia potest dici: Vnde parum caute intuentibus videri possit Christus ex duabus & in duabus personis existere: non inutile mihi videtur aliquid dicere.

Ioan. 10.
Ioan. 14.

Quomodo in Christo non dicuntur duæ persona esse, sicut duæ naturæ assumptæ. Cap. V.

DIcunt enim quidam. Quomodo dicis in Christo nõ esse duas personas, sicut duas naturas. Nam Deus & ante hominis assumptionem persona erat, nec postquam hominem assumpsit persona destitit esse: & homo assumptus persona est, quia omnis homo indiuiduus esse, persona cognoscitur. Quia alia persona est Dei, quę fuit ante incarnationem, alia hominis assumpti. sicut igitur Christus est Deus & homo: ita duæ in illo videntur esse personæ. Quę B ratiocinatio per hoc videtur probare duas esse personas in Christo, quia Deus est persona, & homo assumptus est persona. Sed nõ ita est. Sicut enim in Deo vna natura est plures personę, & plures personæ sunt vna natura? ita in Christo vna persona est plures naturæ, & plures naturæ sunt vna persona. Quemadmodum enim pater est Deus, & filius est Deus, & spiritussanctus est Deus, & tamen nõ tres dij, sed vnus est Deus: in Christo Deus est persona, & homo est persona: nec tamen duæ sunt sed vna persona. Non enim est alius Deus, alius homo in Christo: quanuis aliud sit Deus, aliud homo: sed idem ipse est Deus qui & homo. Verbum enim caro factum assumpsit naturam aliam, non aliam personam. Nam cùm profertur homo, natura tantum quæ communis est omnibus hominibus significatur. Cùm verò demonstratiuè dicimus istum vel illum hominem, vel proprio nomine Iesum, personam designamus: quæ cum natura collectionem habet proprietatum, quibus homo communis fit singulis, & ab alijs singulis distinguitur. Nam cùm ita designatur, non quilibet homo intelligitur: sed qui ab angelo nũciatus est, qui Deus & homo, filius Dei & filius virginis est. & quicquid de illo dicitur, aut secundum Deum aut secundum hominem verum est dicere. Neq, enim personaliter filius Dei designari potest vel nominari sine filio hominis: nec filius hominis sine filio Dei, quia idem ipse est filius Dei qui filius hominis, & eadem est verbi & assumpti hominis C proprietatum collectio. Diuersarum verò personarum impossibile est eandem esse proprietatum collectionem, aut de inuicem eas prędicari. Nam & Petri & Pauli non est eadem proprietatũ collectio: & Petrus nõ dicitur Paulus, nec Paulus Petrus. Cùm ergò verbum caro factum est, naturam assumpsit, quæ sola nomine hominis significatur, & semper est alia à diuina natura: non aliam assumpsit personam, quoniam eandem habet cum assumpto homine proprietatum collectionem. Non enim idem est, homo, & assumptus à verbo homo, id est, Iesus. quoniam in nomine hominis, sicut dictum est, sola intelligitur natura: in assumpto verò homine, vel in nomine Iesu, intelligitur cum natura, id est, cum homine collectio proprietatũ, quæ est eadem eidem assumpto homini & verbo. Quapropter non dicimus verbũ, & simpliciter hominem, eandem esse personam: ne non magis dicamus illum hominẽ eãdem esse personam cum verbo, quàm quemlibet hominẽ: sed verbũ, & illum assumptum hominẽ, id est, Iesum, sicut non credimus eundem hominem eandem simpliciter esse personam cum Deo, sed cum illa persona quæ verbum est, & filius est: ne confiteri videamur ipsum hominem, personam eandem esse quæ pater est aut spiritus sanctus. Sed quoniam & verbum est Deus, & ille assumptus homo est homo, verum est dicere: quia Deus & homo eadem persona est, sed in nomine Dei. subaudiendum est verbum: & in nomine hominis, subaudiendus est filius virginis. D

Quòd pater filius & spiritus sanctus non sint tres res separatæ, naturali probatur exemplo. Cap. VI.

DE scriptis illius cui respõdeo in hac epistola, nihil potui videre præter illud qd̃ suprà dixi, sed puto sic rei veritatem patere ex his quæ dixi, vt nulli lateat intelligenti: nihil quod ab illo dicitur, vim veritatis tenere. Sed si reuocatus à multitudine deorum, pluralitatem abneget in Deo personarum: hoc ideò facit: quia nescit vnde loquitur. Nam nec Deum nec personas eius cogitat: sed tale aliqd, quales sunt plures humanæ personæ. Et quia videt vnum hominẽ plures personas esse non posse, negat hoc ipsum de Deo. Non enim idcircò dicuntur tres personæ: quia sint tres res separatę, sicut tres homines: sed quia similitudinem habent quandam cum tribus separatis personis. Consideremus hoc in patre & filio, & idipsum intelligatur de spiritu sancto. Ponamus igitur hominem, qui tantum sit pater & non filius & filium eius qui tantum sit filius & non pater, id est, Adam & Abel. Dicimus itaq; de Adam patre & Abel filio, quia pater non est filius, & filius non

A ũs non est pater. quoniam duo homines & separatæ personæ sunt Adam & Abel: nec est cuius filius sit Adam, aut cuius pater Abel. Sic itaque fatemur in Deo: quia pater nõ est filius, aut filius pater, quãuis duo dij non sint: quoniã pater non habet patrẽ, aut filius filiũ. Similiter spiritus sanctus nõ est pater, aut filius, quia nõ est cuius sit pater, aut cuius sit filius. Quoniã ergò pater & filius & spiritus sanctus tres sunt & alij ab inuicem, & nec de inuicem dici queũt: sicut de patre & filio in diuersis personis hominum ostendimus. ideò dicuntur tres personæ, non quia sint tres res separatæ. Ac si negat tria dici de vno posse, & vnũ de tribus. cùm tria non dicantur de inuicem, sicut in his tribus personis & vno Deo facimus: quoniã hoc in alijs rebus non videt, nec in Deo intelligere valeat: sufferat paulisper aliquid quod intellectus eius penetrare non possit esse in Deo, nec cõparet naturã, quæ super omnia est libera ab omni lege loci & temporis & cõpositionis partium, rebus quæ loco aut tempore clauduntur, aut partibus cõponuntur: sed credat aliquid in illa esse, qd̃ in istis esse neqt, & acquiescat autoritati Christi, nec disputet contra illam.

Originem personarum in diuinis alio naturali exemplo probat. Cap. VII.

VIdeamus tamen, an in rebus creatis, quæ & loci, & temporis, & compositionis partium legi subiacẽt inueniri possit aliquatenus B hoc quod negat in Deo. Ponamus fontem, de quo nascatur & fluat riuus, qui postea colligatur in lacum: sitq; nomen eius Nilus. Sic itaq; discrete discimus, fontem riuum, lacũ: vt fontem nõ dicamus riuum, aut lacum: nec riuum: fontem, aut lacum: nec lacũ, fontem, aut riuũ. fons tamen Nilus vocatur, & riuus Nilus, & lacus Nilus, & duo simul fons & riuus, Nilus, fons & lacus, Nilus: riuus & lacus Nilus: & simul tres fons, & riuus, & lacus, Nilus, cùm tamen non sit alius & alius Nilus: sed vnus idemq; siue cùm singulus quisque, siue cùm bini, siue cùm tres dicuntur Nilus. Tres igitur sunt, fons, riuus, lacus: & vnus Nilus, vnus fluuius, vna natura, vna aqua. & dici non potest quid tres. Nam neque tres, aut Nili, aut fluuij, aut naturæ, aut aquæ sunt: neque tres, aut fontes, aut riui, aut lacus. Vnum igitur dicitur hoc de tribus, & tria de vno: nec tamen tria de inuicem. Quod si obijcit non esse singulum quemq;, aut fontem, aut riuum, aut lacum, aut binos perfectum Nilum, sed partes Nili: cogitet totum hunc Nilum ex quo incepit, vsq; dum desinet esse in tota quasi ætate sua: quia nec ipse totus est simul aut loco aut tempore, sed per partes: nec perfectus erit, donec desinat esse. habet enim Nilus quãdam cum oratione similitudinẽ, quæ quandiu quasi ex oris fonte procedit, perfecta non est: & cùm perfecta est, iam non est. Si quis enim sic consideret & diligenter intelligat, cognoscet totũ Nilum esse fontem, totum esse riuum, totũ esse C lacum: nec fontem esse riuũ, aut lacum nec riuum esse fontem aut lacum: nec lacum esse fontem, aut riuum. Nõ enim est idem ipse fons qui riuus aut lacus, quanuis idipsum sit riuus & lacus quod est fons, id est, idem Nilus, idem fluuius, eadẽ aqua, eadem natura. Tria igitur hæc dicuntur de vno perfecto, & vnum perfectũ totum de tribus: nec tamen ipsa tria de inuicem dicuntur, quanuis hoc aliter valde & perfectius sit in illa natura simplicissima, & ab omni lege loci vel temporis liberrima. Veruntamen si hoc aliquatenus videtur in re, quę partibus cõposita, localis, & temporalis est, nõ est incredibile in illa summè libera natura perfecte esse. Est hoc quoq, hîc considerandũ, quia fons nõ est de riuo nec de lacu: riuus verò de solo fonte, non de lacu: lacus verò de fonte & de riuo: & ita totus riuus de toto fonte & totus lacus & de toto fonte et de toto riuo: sic dicimus in patre & filio & spiritu sancto. Et quia alio modo riuus est de fonte, & alio modo lacus de fonte & riuo, vt lacus non dicatur riuus: sic suo quodãmodo alio: verbũ est de patre, & spiritus sanctus alio modo de patre & verbo: vt idẽ spiritus sanctus nõ sit verbũ aut filius, sed procedẽs. Adhuc volo quiddam dicere, qd̃ quanuis magnã habeat dissimilitudinẽ, nonnullam tamen habet ad incarnationẽ verbi similitudinẽ, qd̃ forsitan aliquis legens cõtemnet: dicam tamẽ, D quia ego alio dicente omninò non contemnerẽ. Si enim riuus per fistulã currat à fonte vsq; ad lacum, nónne solus riuus (quanuis non alius Nilus quàm fons & lacus) vt ita dicam, infistulatus est. Sic solus filius incarnatus est, licèt non alius Deus quàm pater & spiritus sanctus.

Aeternitati punctum comparat. Cap. VIII.

SEd quoniam ista terrena valde longe sunt à summa natura, leuemus ad illam (ipsa opitulante) mentem, & in ea contẽplemur aliquatenus & breuiter quod dicimus. Deus non est aliud, quàm ipsa simpliciter æternitas. Aeternitates autem plures intelligi nequeunt. Nam si plures sunt, aut sunt extra se inuicẽ, aut sunt intra se inuicem. Sed nihil est extra æternitatẽ. ergò nec æternitas est extra æternitatẽ. Item, si extra se inuicem sunt, in diuersis locis sunt: aut temporibus, quod alienũ est ab æternitate. Nõ itaq, sunt plures æternitates extra se inuicem. Si verò in se inuicem, plures esse dicuntur, Sciendum est, quia quotiescunq; repetatur æternitas in æternitate, non est nisi vna & eadẽ æternitas. Dignior est aũt natura quæ in se repetita semper sibi conuenit in perfectam vnitatem, quàm quæ sui admittit pluralitatem. Vbi enim pluralitas, ibi diuersitas: At vbi diuersitas, ibi non est perfecta concordia. Perfecta nanq; est, quæ in identitatẽ & eandẽ vnitatẽ cõuenit. Sic ergò melior est perfecta concordia, quàm imperfecta, & impossibile est in summo bono

A quod eſt ipſa æternitas eſſe imperfectum aliquid, non eſt poſsibile naturã æternitatis pluralitatem admittere. Quapropter quotieſcũq; repetatur æternitas in æternitate, ſemper vna & eadem æternitas eſt. Quod de multis alijs ſimiliter dicitur, vt omnipotentia in omnipotentia non eſt niſi omnipotentia vna. Et vt vnũ de his quæ diuinam nõ habent naturã, in quo ſimiliter eſt, ponã. Punctũ in puncto non eſt niſi pũctum: habet enim punctũ, velut medium, punctum mundi, velut punctum tẽporis .i. preſens tẽpus, æternitatis nõnullam ſimilitudinem nõ parum ad eiuſdẽ æternitatis cõtemplationem vtilem. Vnde latius aliâs diſputandũ eſt, hîc tãtum hoc ſufficiat, quia punctũ ſimplex .i. ſine partibus, & indiuiſibile eſt, velut æternitas: & ideò punctũ cum puncto ſine interuallo nõ eſt niſi vnum punctũ, ſic æternitas cum æternitate non eſt niſi vna æternitas. Ergò quoniã Deus æternitas eſt, non ſunt plures dij: quia nec Deus extra Deum, nec Deus in Deo addit numerũ Deo. Semper igitur vnus & idẽ eſt ſolus Deus. Cùm itaq; Deus de Deo naſcitur: quia qđ naſcitur nõ eſt extra id de quo naſcitur, eſt ꝓles in parente, & parens in prole, vnus ſcilicet Deus pater & filius: & cum Deus procedit de Deo patre & filio, nec exit extra Deum, manet Deus .i. ſpiritus ſanctꝰ in Deo de quo ꝓcedit.

B Et eſt vnus Deus, pater, & filius, & ſpiritus ſanctus. Et quoniã iſta natiuitas & iſta proceſsio ſine principio ſunt, alioquin æternitas nata, & æternitas procedens, qđ falſum eſt, habet principium: nequaquã Deum incepiſſe eſſe patrem aut filium aut ſpiritũ ſanctũ cogitare debemus aut poſſumus. Sicut aũt ſubſtantia diuina æternam & ſingularẽ ſeruat vnitatẽ: ſic horum relatiuorũ patris, ſcilicet & filij, procedentis & de quo procedit natura, inſeparabilem tenet cum vnitate pluralitatem. Nã quemadmodũ neceſſe eſt Deũ ſemper vnũ & eundem eſſe, & non aliũ & alium: ita pater nunquã eſt idẽ filio ſuo, aut procedens illi à quo procedit ſecundũ has relationes. Sed pater alius eſt, & filius alius eſt, procedens alius à quo procedit, nec vnquã dici poſſunt de inuicem. Quoniã ergò cum Deus naſcitur de Deo, vel cũ Deus procedit de Deo: nec ſubſtãtia poteſt amittere ſingularitatẽ: nec relatio pluralitatẽ: idcircò vnũ eſt ibi tria, & tria vnum: nec tamen tria de inuicem dicũtur, nec incredibile debet eſſe in natura, quæ ſuper omnia & omnibus alijs diſsimilis eſt, eſſe aliquid, cuius exemplũ in alijs rebus non valeat perfectè inueniri. hæc aũt tria Latini dicunt perſonar, Græci ſubſtantias. Sicut enim dicimus nos in Deo ſubſtantiam vnam trés perſonas: ita illi dicunt vnã eſſentiam tres ſubſtantias. idipſum per ſubſtantiam, quod nos per perſonã, ſignificantes: nec à nobis aliquatenus in fide diſcrepantes. Quomodo verò filius naſcatur de patre, & ſpiritus ſanctus procedat à patre & filio: nec tamen ſit filius, quoniã ſicuti eſt, videri in C hac vita non poteſt, beatus Auguſtinus velut per ſpeculum in ænigmate, in libro de hac ipſa Trinitate diligẽter contemplatus eſt. Et ego in monologio meo pro mea poſsibilitate diſputaui. Si quis autem velit ſcire, cur in ſumma eſſentia nullus ſit ſexus, cur parens ibi potiùs dicatur pater quàm mater, aut proles filius quàm filia, aut cur pater tantum ingenitus, filius tantum genitus, ſpiritus ſanctus nec genitus nec ingenitus in eodem libello inueniet.

Explicit de fide Chriſtiana, ſiue incarnatione verbi.

B. ANSELMI ARCHIEPISCOpi Cantuarienſis, in Libros duos contra gentiles: quos, Cur Deus homo: nominauit.

PRAEFATIO.

OPus ſubditum, quod propter quoſdam, qui antequàm perfectum & exquiſitum eſſet, primas partes eius me neſciente ſibi tranſcribebant, feſtinantius quàm mihi opportunum eſſet: ac ideò breuius quàm vellem, ſum coactus vt potui conſummare. Nam plura quæ tacui inſeruiſſem, & addidiſſem, ſi in quiete & congruo ſpatio illud mihi edere licuiſſet. In D magna enim cordis tribulatione, quam, vnde & cur paſſus ſim, nouit Deus: in Anglia, rogatus incepi, & in Capuana prouincia peregrinus perfeci. Quod ſecundum materiam de qua editum eſt, (Cur Deus homo) nominaui: & in duos libellos diſtinxi. Quorum prior quidem, infidelium reſpuentium Chriſtianam fidem, quia rationi putant illam repugnare, continet obiectiones, & fidelium reſponſiones: ac tandem remoto Chriſto (quaſi nunquam aliquid fuerit de illo) probat rationibus neceſſarijs eſſe impoſsibile vllum hominem ſaluari ſine illo. In ſecundo autem libro ſimiliter, quaſi nihil ſciatur de Chriſto, monſtratur non minus aperta ratione & veritate naturam humanã ad hoc inſtitutam eſſe, vt aliquando immortalitate beata totus homo, id eſt, in corpore & in anima frueretur: ac neceſſe eſſe vt hoc fiat de homine, propter quod factus eſt: ſed non niſi per hominem Deum, atque ex neceſsitate omnia quæ de Chriſto credimus, fieri oportere. Hanc præfatiunculam cum capitulis totius operis, omnes qui librum hunc tranſcribere volent, ante eius principium, vt præfigant, poſtulo: quatenus in cuiuſcumq; manus venerit, quaſi in eius fronte aſpiciat, ſi quid in toto corpore ſit quod non deſpiciat.

Explicit prologus.

INCL-

INCIPIT LIBER PRIMVS ANSELMI EPISCOPI, CVR DEVS HOmo. Quæſtio, de qua totum opus pendet.

CAPVT PRIMVM.

SAEpe & ſtudioſè à multis rogatus ſum & verbis & literis, quatenùs cuiuſdam quæſtionis de fide noſtra rationes, quas ſoleo reſpõdere quærentibus memoriæ ſcribendo commendem: dicunt enim ſibi placere eas, & arbitrantur ſibi ſatisfacere. Quod appetunt, non vt per rationem ad fidem accedant: ſed vt eorũ quæ credunt intellectu, & delectẽtur contemplatione: & vt ſint, quãtum poſsint, parati ſemper ad ſatisfactionem omni poſcenti ſe rationem, de ea quæ in nobis eſt ſpe. Quã quæſtionem ſolent infideles nobis ſimplicitatem Chriſtianam, quaſi fatuam deridẽtes, objicere: & fideles multi in corde verſare: qua ſcilicet ratione vel neceſsitate Deus homo factus ſit, & morte ſua, ſicut nos credimus & confitemur, mundo vitam reddiderit. Cùm hæc, aut per aliam perſonam ſiue per angelicã ſiue per

B humanam, aut ſola voluntate facere potuerit. De qua quæſtione non ſolum literati: ſed etiam illiterati multi quærunt, & rationẽ eius deſiderant: Quomodo ergò de hac multi tractare poſtulent. & licèt in inquirẽdo, valde videatur difficilis: in ſoluendo tamen, omnibus eſt intelligibilis, & propter vtilitatem rationis q̃ pulchritudinem amabilis: quanuis à ſanctis patribus, inde quod ſufficere debeat, dictum ſit, tamen de illa curabo, quod mihi Deus dignabitur aperire, petentibus oſtẽdere. Et quomodo ea, quæ per interrogationem & reſponſionem inueſtigantur, multis & maximè tardioribus ingenijs magis patent. & ideò plus placet vnum, ex illis qui hoc flagitant, qui inter alios inſtantius ad hoc me ſollicitãt, accipiam mecũ diſputantem: vt Boſo quærat, & Anſelmus reſpondeat hoc modo.

Quomodo accipienda ſint ea, quæ dicenda ſunt.
Cap. II. Boſo.

SIcut rectus ordo exigit, vt profunda Chriſtianæ fidei credamus priuſquam ea præſumamus ratione diſcutere: ita negligentia mihi videtur, ſi poſtquam confirmati ſumus in fide, non ſtudemus quod credimus intelligere. Quapropter quoniam gratia Dei præueniente fidem noſtræ redemptionis ſic puto me tenere, vt etiam ſi nulla ratione quod credo poſſum comprehendere: nihil tamen ſit, quod me ab eius firmitate valeat euellere: à te peto mihi aperiri (quod vt ſcis plures mecum petunt) qua neceſsitate, ſcilicet & ratione Deus, cùm ſit om C nipotens, humilitatem & infirmitatem humanæ naturæ pro eius reſtauratione aſſumpſerit. Anſel. Quod quæris à me, ſupra me eſt, & idcircò altiora me tractare timeo: ne fortè cùm putaueritaut etiam viderit aliquis me non ſibi ſatisfacere, plus exiſtimet rei veritatem mihi deficere, quàm intellectum meũ ad eam capiẽdam nõ ſufficere. Boſo. Nõ hoc tantũ timere debes quantũ & reminiſci: quia ſæpe cõtingit in colloquendo de aliqua quæſtione, vt Deus aperiat quod prius latebat, & ſperare de gratia Dei, quia ſi ea quę gratis accepiſti, libenter impartiris: altiora quæ nondũ attigiſti, mereberis accipere. Anſel. Eſt & aliud, propter qđ video aut vix aut nullatenus poſſe ad plenũ inter nos de hac re nunc tractari: quoniã ad hoc eſt neceſſaria notitia poteſtatis, neceſsitatis, volũtatis: & aliarũ quarundã rerũ quæ ſic ſe habẽt, vt earũ nulla poſsit plene ſine alijs conſiderari. & ideò tractatus earũ ſuũ opus poſtulat nõ mul tum, vt puto, facilè nec omninò inutile. Nã earum ignorantia quædã facit difficilia, quæ per earũ notitiam fiunt facilia. Boſ. Sic breuiter de his, ſuis locis dicere poteris: vt quod ſufficiat ad præſens, opus habeamus, & quod plus dicendũ eſt, in aliud tẽpus differamus. Anſel. Hoc quoq; multũ retrahit à petitione tua, quia materia nõ ſolum precioſa, ſed ſicut eſt de ſpecioſa forma præ filijs hominũ: ſic etiã eſt de ſpe D cioſa ratione ſuper intellectus hominũ. vnde timeo ne quẽadmodũ ego ſoleo indignari pra uis pictoribus, cùm ipſum dominũ noſtrũ informi figura pingi video: ita mihi cõtingat, ſi tam decorã materiam incõpto & contẽptibili dictamine exarare præſumo. Boſ. Nec hoc te debet retrahere: quia ſicut tu permittis, vt qui poteſt melius dicat: ſi nulli præſtituis, vt cui dictamẽ tuũ non placet, pulchrius nõ ſcribat: verùm vt oẽs excuſationes tuas excludam, quod poſtulo nõ facies doctis: ſed mihi & hoc ipſum mecũ petentibus. Anſel. Quoniã video importunitatẽ tuam & illorũ qui hoc tecũ ex charitate & religioſo ſtudio petunt: tentabo pro mea poſsibilitate Deo adiuuãte & veſtris orationibus, quas hoc poſtulantes ſæpe mihi petẽti ad hoc ipſum promiſiſtis, quod quæritis non tam oſtendere quàm tecum quærere, ſed eo pacto quo omnia quæ dico accipi volo, videlicet, vt ſi quid dixero quod maior non cõfirmet auctoritas, quanuis illud ratione probare videar, nõ alia certitudine accipiatur interim, niſi quia mihi ita videtur, donec mihi Deus aliquo modo melius reuelet. Quòd ſi aliquatenus quæſtioni tuæ ſatisfacere potero, certum eſſe debebit: quia & ſapientior me plenius hoc facere poterit. imo ſciendũ eſt, quicquid homo inde dicere vel ſcire poſsit, altiores tantæ rei adhuc latere ratiões. B. Patere igitur vt verbis vtar infidelium: æquum enim eſt vt cùm noſtræ fidei

A rationem ſtudemus inquirere, ponamus obiectiones eorum, qui nullatenus ad fidem eandē ſine ratione volunt accedere. Quanuis enim illi ideò rationem quærant, quia non credunt: nos verò, quia credimus, vnum idemq́, tamen eſt quod quærimus: & ſi quid reſponderis, cui autoritas ſacra videatur contraire, licèt mihi illam oſtendere, quatenus quomodo non obſiſtat aperias. Anſel. Dic quod tibi videtur.

Obiectiones infidelium & reſponſiones fidelium.
Cap. III. Boſo.

OBijciunt nobis deridentes ſimplicitatem noſtram infideles, quia Deo facimus iniuriam & contumeliam, cùm eum aſſerimus, in vterum mulieris deſcendiſſe, natum eſſe de fœmina, lacte & alimentis humanis nutritum creuiſſe: & vt multa alia taceam, quæ Deo noſtro non videntur cōuenire, laſsitudinem, famem, ſitim, verbera, & inter latrones crucem mortēq́; ſubijſſe. Anſel. Nos non facimus Deo iniuriam vllam aut contumeliam: ſed toto corde gratias agentes laudamus & prædicamus ineffabilem altitudinem miſericordiæ illius: vt quanto nos mirabilius & præter opinionem de tantis & tam debitis malis, in quibus eramus, ad tanta & tam indebita bona, quæ perdideram⁹, reſtituit, tanto maiorem dilectionē erga nos & pietatem monſtrauit. Si enim diligenter conſiderarent, quàm conuenienter hoc modo procurata ſit humana reſtauratio, non derideret noſtram ſimplicitatē, ſed Dei nobiſcum laudaret
Rom.5. ſapientem benignitatē. Oportebat nanq; vt ſicut per hominis inobedientiam mors in humanum genus intrauerat: ita per hominis obedientiā vita reſtitueretur. Et quemadmodū peccatū, quod fuit cauſa noſtræ damnationis, initium habuit à fœmina: ſic veræ iuſtitiæ & ſalutis noſtræ autor, naſceretur de fœmina, & vt diabolus qui per guſtum ligni (quē ſuaſit) hominē vicerat, ita per paſsionem ligni quam intulit, ab homine vinceretur. Sunt quoque alia multa quæ ſtudioſe conſiderata ineffabilem quādam noſtræ redemptionis, hoc modo procuratæ, pulchritudinem oſtendunt.

Quòd hæ reſponſiones videantur infidelibus ſine neceſsitate & quaſi quædam picturæ.
Cap. IIII. Boſo.

OMnia hæc pulchra & quaſi quædam picturæ ſuſcipienda ſunt. Sed ſi non ſit aliquid ſolidum ſuper quod ſedeant, non videtur infidelibus ſufficere: cur Deum ea quæ dicimus pati voluiſſe, credere debeamus. Nā qui picturam vult facere, aliquid eligit ſolidū ſuper quod pingat, vt maneat quod pingit. Nemo enim pingit in aqua vel in aēre, quia ibi nulla manent picturæ veſtigia. Quapropter cùm has cōuenientias quas dicis infidelibus, quaſi quaſdam picturas rei geſtæ obtendimus: quoniam non rem geſtam, ſed figmentū arbitrantur eſſe quod credimus, quaſi ſuper nubē pingere nos exiſtimant. Monſtranda eſt ergò prius veritatis rationabilis ſoliditas .i. neceſsitas quę probat Deum ad ea prædicamus debuiſſe aut potuiſſe humiliari. Deinde, vt ipſum quaſi corpus veritatis plus niteat, iſtæ conuenientiæ, quaſi picturæ corporis ſunt exponēdæ. Anſel. Nónne ſatis neceſſaria ratio videtur: cur Deus ea quæ dicimus, facere debuerit: quia genus humanū tam precioſum opus eius omninò periret: nec decebat, vt quod Deus de homine propoſuerat, penitus annihilaretur: nec idem eius propoſitū ad effectum duci poterat, niſi genus humanum ab ipſo creatore ſuo liberaretur.

Quòd redemptio hominis nō potuit fieri per aliam quàm per Dei perſonam. Cap. V. Boſo.

HAEc ipſa liberatio, ſi per aliam quàm per Dei perſonam (ſiue per angelū, ſiue per hominē, eſſe facta quolibet modo diceretur) mens hæc humana hoc multo tollerabilius acciperet. Potuit enim Deus hominem aliquem facere ſine peccato, nō de maſſa peccatrice, nec de alio homine, ſed ſicut fecit Adam, per quem hoc ipſum opus fieri potuiſſe videtur. Anſel. An non intelligis: quia quæcunq; alia perſona hominem à morte æterna redimeret, eius ſeruus idem homo rectè iudicaretur? Quòd ſi eſſet, nullatenus reſtauratus eſſet in illam dignitatem, quā habiturus erat ſi non peccaſſet: cùm ipſe qui non niſi Dei ſeruus & æqualis angelis bonis per omnia futurus erat ſeruus eius eſſet qui Deus nō eſſet, & cuius angeli ſerui nō eſsēt.

Qualiter reprehendant infideles, quòd dicimus Deum morte ſua nos redemiſſe, & ſic dilectionem ſuam erga nos oſtendiſſe, & pro nobis expugnare diabolum veniſſe.
Caput VI. Boſo.

HOc eſt quod valde mirantur: quia liberationem hāc redemptionem vocamus. In qua nanq;, aiunt nobis, captione, aut in quo carcere, aut in cuius poteſtate tenebamini, vnde vos Deus non potuit liberare, niſi vos tot laboribus & ad vltimum ſuo ſanguine redimeret? Quibus cùm dicimus: redemit nos à peccatis, & ab ira ſua, & de inferno, & de poteſtate diabolī, quē quia nos non poteramus, ipſe pro nobis venit expugnare, & redemit nobis regnū cœlorum. Et quia hæc omnia fecit, hoc modo oſtendit quantū nos diligeret. Reſpondēt. Si dicitis, quia Deus hæc omnia facere nō potuit ſolo iuſſu, quem cuncta iubēdo creaſſe dicitis, repugnatis vobiſmetipſis: quia impotentē illū facitis. Aut ſi fateamini, quia potuit: ſed noluit niſi hoc modo quomodo ſapientem illum dicitis, vel oſtēdere poteritis? quē ſine vlla ratione tam indecentia velle pati aſſeritis? Omnia enim hæc quę obtenditis, in eius voluntate cōſiſtunt.

A ſiſtunt. Ita nanque Dei non eſt aliud, quàm voluntas puniendi. Si ergò non vult punire peccata hominum, liber eſt homo à peccatis, & ab ira Dei, & ab inferno, & à poteſtate diaboli, quæ omnia propter peccata patitur: & recipit ea quibus propter eadem peccata priuatur. Nam in cuius poteſtate eſt infernus, aut diabolus: aut cuius eſt regnū cælorum niſi eius qui fecit omnia? Quæcunque itaque timetis aut deſideratis, eius voluntati ſubiacent, cui nihil reſiſtere poteſt. Quapropter ſi humanum genus ſaluare noluit, niſi eo quo dicitis modo: cùm ſola voluntate potuerit vt minus dicam: videte, quomodo eius ſapientiæ repugnatis. Nam ſi homo quod facilè poſſet id cum graui labore ſine ratione faceret, non vtique ſapiens ab vllo iudicaretur. Quippè quod dicitis, Deum taliter oſtēdiſſe quantum vos diligeret, nulla ratione defenditur: ſi nullatenus hominem aliter potuiſſe ſaluare non monſtratur. Nam ſi aliter nō potuiſſet: tunc forſitan neceſſe eſſet, vt hoc modo ſuam dilectionem oſtenderet: nunc verò, cùm aliter poſsit ſaluare hominem, quæ ratio eſt vt propter oſtendendam dilectionē ſuam ea quæ dicitis faciat & ſuſtineat? An enim non oſtendit angelis bonis quātum eos diligat, pro quibus talia non ſuſtinet? Quod verò eum dicitis
B venisse expugnare pro vobis diabolum, quo ſenſu audetis proferre? Nónne Dei omnipotentia regnat vbique? Quomodo ergò indigēbat Deus, vt ad vincendum diabolum de cœlo deſcenderet. Hæc nobis infideles obijcere poſſe videntur.

Quòd nullam diabolus habebat iuſtitiam aduerſus hominem. quare dicatur habuiſſe vel videatur, & cur hoc modo hominem Deus liberaret. Cap. VII.

SEd & illud quod dicere ſolemus, Deum ſcilicet debuiſſe prius per iuſtitiam contra diabolum agere vt liberaret hominem: quàm per fortitudinem, vt cùm diabolus eum, in quo nulla mortis erat cauſa, & qui Deus erat, occideret: iuſtè poteſtatem quam ſuper peccatores habebat, amitteret: alioquin iniuſtam violentiam feciſſet illi, quoniam iuſtè poſsidebat hominē, quem nō ipſe violenter attraxerat, ſed idem homo ſe ſponte ad illum contulerat: non video quam vim habeat. Nam ſi ipſe diabolus aut homo ſuus eſſet, aut alterius quā Dei, aut in alia quàm in Dei poteſtate maneret, forſitan hoc rectè diceretur. cùm aūt diabolus aut homo non ſit niſi Dei, & extra poteſtatē Dei neuter conſiſtat, quā cauſam debuit Deus agere cū ſuo, de ſuo, in ſuo, niſi vt ſeruū ſuū puniret, qui ſuo conſeruo communē dominum deſerere, & ad ſe perſuaſiſſet trāſire, ac traditor fugitiuū, fur furē cū furto domini ſui ſuſcepiſſet. Vterq; nanq; fur erat, cùm alter altero perſuadente ſe ipſum domino ſuo furabatur. Quid enim iuſtius fieri poſſet, ſi hoc Deus faceret? aut ſi iudex omniū Deus hominē ſic poſſeſſum de poteſtate tam iniuſtè poſsidentis, vel ad puniendum iſtum aliter quàm per diabolū, vel ad parcendū illi eriperet: quæ hæc iuſtitia eſſet? Quāuis enim homo iuſtè à diabolo torqueretur, ille tamen eum iniuſtè torquebat. Homo nanq; meruerat vt puniretur, nec ab vllo conuenientius quàm ab illo cui conſenſerat, vt peccaret. Diaboli verò meritum nullum erat vt puniret: imò hoc tanto faciebat iniuſtius: quanto non ad hoc, amore iuſtitię trahebatur, ſed inſtinctu malitiæ impellebatur. Nam hoc non faciebat Deo iubente, ſed incomprehenſibili ſapientia ſua, quæ mala etiam bene ordinat permittendo, & puto illos qui diabolum aliquam opinantur habere in poſsidendo homine iuſtitiā, ad hoc inde adduci: quia vidēt hominē diaboli vexationi ſubiacere iuſtè, & Deū hoc iuſtè permittere: & idcircò putant diabolum illam iuſtè inferre. Contingit enim idē aliquid diuerſis conſiderationibus eſſe iuſtum & iniuſtū, & ob hoc aut non diligēter intuentibus totum, iuſtū aut iniuſtum iudicari. Euenit enim vt aliquis innocentem percutiat iniuſtè: vnde ipſe iuſtè percuti mereatur, ſi tamen percuſſus (qui non debet ſe vindicare) percutiat percutientē ſe iniuſtè hoc facit. Hæc igitur percuſsio ex parte repercutientis iniuſta eſt: quia non debuit ſe vindicare, ex parte verò percuſsi iuſta: quia iniuſtè percutiens, iuſtè percuti meruit. Diuerſo igitur intuitu iuſta & iniuſta eſt ea dē actio, quā contingere poteſt ab alio iudicari iuſtam tantū ab alio iniuſtam. Hoc quoque modo diabolus non iniuſtè dicitur vexare hominem, quia Deus hoc iuſtè permittit: & homo hoc iuſtè patitur. Sed & hoc, quod homo iuſtè dicitur pati, nō ſua iuſtitia iuſtè dicitur pati: ſed quia punitur iuſto iudicio Dei. At ſi obtenditur, chirographum illud decreti quod aduerſum nos dicit apoſtolus fuiſſe: & per mortem Chriſti deletum eſſe: & putat aliquis per illud ſignificari: quia diabolus quaſi ſub cuiuſdam pacti chirographo ab homine iuſtè ante paſsionem Chriſti peccatum, velut vſuram primi peccati, quod perſuaſit homini & pœnam peccati exigeret, vt per hoc iuſtitiam ſuam ſuper hominem videatur probare: nequaquam ita intelligendum puto. Quippè chirographum illud non eſt diabolī: quia chirographum dicitur decreti: decretū enim illud non erat diaboli ſed Dei. Iuſto nāque iudicio Dei decretum erat & quaſi chirographo confirmatum, vt homo qui ſponte peccauerat: nec peccatum nec pœnam peccati per ſe vitare poſſet. eſt enim ſpiritus vadens & non rediens. & qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati. nec qui peccat, impunitus debet dimitti, niſi miſericordia peccatori parcat & eum liberet ac reducat. Quamobrem per hoc chirographum nullam inueniri poſſe diaboli iuſtitiam in ho-

Coloſ.2.
Pſal.77.
Ioan.8.

A minis vexatione credere debemus. Deniq; ſicut in bono angelo nulla omninò eſt iniuſtitia, in malo nulla eſt penitus iuſtitia. Nihil igitur erat in diabolo: cur Deus cõtra illũ ad liberandũ hominẽ ſua vti fortitudine nõ deberet.

Quomodo licèt humilia quæ dicimus de Chriſto nõ pertineant ad diuinitatem: tamen inconueniens videtur infidelibus ea de illo dici ſecundum hominem: & vnde illis videatur idem homo non ſponte mortuus eſſe. Cap. VIII. Anſel.

SVfficere nobis debet ad rationem, voluntas Dei cùm aliquid facit: licèt non videamus, cur ita velit: voluntas nãq; Dei nunquam eſt irrationabilis. B. Verum eſt ſi cõſtet Deũ id velle vnde agitur: nequaquam enim acquieſcunt multi Deum aliquid velle, ſi rationi repugnare videatur. A. Quid tibi videtur repugnare rationi, cùm Deum ea voluiſſe fatemur, quæ de eius incarnatione credimus? B. Vt breuiter dicam. Altiſsimum ad tam humilia inclinari, omnipotẽtem aliquid facere cum tanto labore. A. Qui hoc dicunt, non intelligunt quod crẽdimus. Diuinam enim naturam abſq; dubio aſſerimus impaſsibilem, nec vllatenus poſſe à ſua celſitudine humiliari: nec in eo quod vult facere, laborare. Sed dominum Ieſum Chriſtum dicimus Deum verum & verum hominem: vnam perſonam in duabus naturis, & duas naturas in vna perſona. Quapropter cùm dicimus Deum aliquid humile aut infirmum pati, non hoc intelligimus ſecũdum ſublimitatem impaſsibilis naturæ: ſed ſecundum infirmitatem humanæ ſubſtantiæ quam gerebat, & ſic noſtræ fidei nulla ratio obuiare cognoſcitur. Sic enim nullam diuinæ ſubſtantiæ ſignificamus humilitatem, ſed vnam Dei & hominis monſtramus eſſe perſonam. Non ergò incarnatione Dei humilitas eius vlla intelligitur facta: ſed natura hominis creditur exaltata. B. Ita ſit, nihil imputetur diuinæ naturæ, quod ſecundum infirmitatem hominis de Chriſto dicitur: veruntamen, quomodo iuſtũ aut rationabile probari poterit: quia Deus hominem illum, quem pater filium ſuum dilectũ
Matth.3. in quo ſibi bene complacuit, vocauit: & quẽ filius ſeipſum fecit, ſic tractauit aut tractari permiſit. Quæ autem iuſtitia eſt, hominem omniũ iuſtiſsimũ morti tradere pro peccatore? Quis homo, ſi innocentem damnaret vt nocentem liberaret, damnandus non iudicaretur? Ad idem ergò res deduci videtur inconueniens, quod ſuprà dictum eſt. Nam ſi aliter peccatores non potuit ſaluare, quàm iuſtum damnãdo, vbi eſt omnipotentia? Si verò potuit, ſed noluit: quomodo defendemus ſapientiam eius atque iuſtitiam? A. Deus pater non quemadmodum videris intelligere, hominem illum tractauit, aut innocentem pro nocente morti tradidit. Non enim eum inuitum ad mortem ille coẽgit, aut occidi permiſit: ſed idem ipſe ſponte ſuam mortem ſuſtinuit, vt homines ſaluaret. B. Etiam ſi non inuitum, quoniam voluntati patris conſentit, quodammodo tamen illum coẽgiſſe videtur præcipiendo. Dicitur enim, quia Chriſtus humiliauit ſemetipſum factus obediens patri vſq; ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod & Deus illum exaltauit, & *Philip.2.* quia didicit obedientiam ex his quę paſſus eſt, & quia proprio filio ſuo nõ pepercit pater, ſed *Hebr.5.* pro nobis omnibus tradidit illum. Et idem filius dicit: Non veni voluntatem meam facere, *Rom.8.* ſed voluntatem eius qui miſit me. Et iturus ad *Ioan.6.* paſsionem dicit: Sicut mandatum dedit mihi *Ioan.14.* pater, ſic facio. Item, calicem quem dedit mihi *Eiuſd.18.* pater non bibam illum? Et alibi: Pater, ſi poſsi- *Matth.26.* bile eſt, tranſeat à me calix iſte: veruntamen *Ibidem.* non ſicut ego volo, ſed ſicut tu. Et alibi: Pater, ſi non poteſt hic calix tranſire niſi bibam illũ, fiat voluntas tua. In omnibus iſtis plus videtur Chriſtus obedientia cogẽte, quàm ſpontanea voluntate diſponente mortem ſuſtinuiſſe,

Quòd ſponte mortuus ſit, & quid ſit, factus eſt obediens vſq; ad mortem: & propter quod Deus illum exaltauit. & non veni facere voluntatem meam, & proprio filio ſuo non pepercit, & non ſicut ego volo, ſed ſicut tu vis. Cap. IX. A.

VT mihi videtur, non bene diſcernis inter hoc quod fecit exigente obedientia, & quod ſibi factum, quia ſeruauit obedientiam, ſuſtinuit non exigente obedientia. B. Neceſſe habeo vt hoc apertius exponas. A. Cur perſecuti ſunt eum Iudæi vſque ad mortem? B. Non ob aliud, niſi quia veritatem & iuſtitiam viuendo & loquendo indeclinabiliter tenebat. A. Hoc puto, quia Deus ab omni rationali creatura exigit, & hoc illa per obedientiam Deo debet. B. Sic nos fateri oportet. A. Hanc igitur obedientiam debebat homo ille Deo patri, & humanitas diuinitati, & hanc ab illo exigebat pater. B. Hoc nulli dubium. A. Ecce habes quid fecit exigente obedientia. B. Verum eſt, & iam video quid ſibi illatum: quia obediendo perſeuerauit, ſuſtinuit. Nam illata eſt illi mors: quia perſtitit in obedientia & hanc ſuſtinuit: ſed quomodo hanc obedientiam exigat non intelligo. A. Si homo nũquam peccaſſet, deberet pati mortem: aut deberet Deus hoc ab illo exigere? B. Quemadmodum credimus, nec homo moreretur, nec hoc exigeretur ab illo, ſed huius rei à te audire volo rationẽ. A. Rationalem creaturam iuſtam factã eſſe: & ad hoc vt Deo fruendo beata eſſet, nõ negas? B. Non. A. Deo aũt nequaquã æſtimabis conuenire, vt quam fecit iuſtam ad beatitudinẽ, cogat ſine culpa eſſe miſeram: hominẽ enim inuitum mori, miſerum eſt. B. Patet, quia ſi nõ peccaſſet homo, nõ deberet

A beret Deus ab eo mortem exigere. A. Non ergò coẽgit Deus Chriſtum mori, in quo nullum fuit peccatum, ſed ipſe ſponte ſuſtinuit mortẽ: non per obedientiam deſerẽdi vitam, ſed propter obedientiam ſeruandi iuſtitiam, in qua tã fortiter perſeueravit, vt indè mortem incurreret. Poteſt etiam dici, quia præcepit illi mori pater: cùm hoc præcepit pater, vndè incurreret *Philip.2.* mortem. Ita ergò ſicut mandatum dedit illi pa- *Hebr.* ter, ſic fecit, & calicem quem dedit ei, bibit: & factus eſt obediens patri vſque ad mortem, & ſic didicit ex his quæ paſſus eſt, obedientiam, id eſt, quouſque debeat ſeruari obedientia. Verbum autem quod propoſitum eſt, didicit, duobus modis intelligi poteſt. Aut enim, didicit, dictum eſt pro eo quod eſt, alios diſcere fecit. Aut quia, quod per ſcientiam non ignorabat, experimento didicit. Quòd autem Apo- *Philip.2.* ſtolus cùm dixiſſet, humiliauit ſemetipſum factus obediens vſque ad mortem, mortem autem crucis, ſubdidit, propter quod & Deus illum exaltauit: & dedit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen. Cui ſimile eſt quod Da- *Pſal.109.* uid dicit: De torrente in via bibet, propterea exaltauit caput: non ita dictum eſt, quaſi nullatenus potuiſſet peruenire ad hanc exaltationem, niſi per hanc mortis obedientiam, & hæc exaltatio non niſi in retributionem huius obe- *Luc.10.* dientiæ collata ſit. Prius quàm pateretur dixit, *Ioan.16.* omnia ſibi eſſe tradita à patre, & iterum omnia B patris eſſe ſua. Sed quomodo ipſe cum patre ſanctoque ſpiritu diſpoſuerat ſe non aliter, quàm per mortem celſitudinem omnipotentiæ ſuæ oſtenſurum mundo: quippe quod niſi per illam mortem fieri diſpoſitum eſt: cùm per illam fit: non incongruè dicitur propter illam fieri. Si enim intendimus aliquid facere: ſed proponimus nos prius aliud facturos, per qd illud fiat, cùm iam factum eſt quod volumus præcedere: ſi fit quod intendimus, rectè dicitur, propterea fieri quoniam factũ eſt propter quod differebatur: quia non niſi per illud fieri diſpoſitum erat. Nam ſi fluuium, quem equo vel naui tranſire poſſum: & propono me non niſi naui tranſiturum, & ideò differo me tranſmeare, quia nauis abeſt: cùm iam præſto eſt nauis, ſi tranſeo: rectè de me dicitur, nauis parata fuit, ideò tranſiuit: & non ſolùm ita loquimur, quando per illud quod præcedere volumus: ſed etiam quando non per illud, ſed tantummodò poſt illud facere aliud aliquid ſtatuimus. Si quis enim differt cibum ſumere, propterea quia nondum ea die miſſæ celebrationi affuit: peracto quod prius facere volebat, non incongruè dicitur illi: iam ſume cibum, propterea quia iam feciſti propter quod ſumere differebas. Multò igitur minus inuſitata eſt locutio, cùm Chriſtus dicitur exaltatus propterea, quia mortem ſuſtinuit, per quam & poſtquàm illam exaltationẽ decreuit facere. Poteſt hoc & eo modo intelligi, quo idem dominus C legitur profeciſſe ſapientia & gratia apud Deũ, non quia ita erat: ſed quia ille ſic ſe habebat, ac ſi ita eſſet. Nam ſic poſt mortem exaltatus eſt, quaſi propter illam fierent hæc. Quòd autem ipſe ait: Non veni voluntatem meam facere, *Luc 2* ſed eius qui miſit me: tale eſt, quale eſt & illud. Mea doctrina nõ eſt mea: nam quod quis non habet de ſe ſed à Deo, hoc nõ tam ſuum quàm Dei dicere debet. Nullus enim homo à ſe ha- *Ioan. 6.* bet veritatem quam docet, aut iuſtam voluntatem, ſed à Deo. Nõ ergò venit Chriſtus voluntatem ſuam facere, ſed patris, quia iuſta voluntas quã habebat, nõ erat ex humanitate, ſed ex diuinitate. Proprio enim filio ſuo nõ pepercit *Roma. 8.* Deus, ſed pro nobis omnibus tradidit illum, non eſt aliud, quàm non liberauit illum. Nam multa in ſacra ſcriptura huiuſmodi inueniuntur. Vbi autem dicit: Pater ſi fieri poteſt, tranſ- *Matth 26* eat à me calix iſte, veruntamen non ſicut ego *Ibidem.* volo, ſed ſicut tu. & ſi nõ poteſt hic calix tranſire niſi bibam illum, fiat voluntas tua: naturalem ſalutis per voluntatem ſuam ſignificat appetitum, quo humana caro dolorem mortis fugiebat. Volũtatem verò patris dicit, non quoniam maluerit pater mortem filij quàm vitam, ſed quia humanum genus reſtaurari nolebat pater, niſi faceret homo tam magnum aliquid, ſicut erat mors illa: quia non poſcebat ratio, quod alius facere non poterat. Idcircò dicit filius illum velle ſuam mortem, quam ipſe maluit pati, quàm vt genus humanum non ſaluaretur: ac ſi diceret. Quoniam non vis aliter reconciliationem mundi fieri, dico te hoc modo velle mortem meam. fiat ergò voluntas tua, id eſt, fiat mors mea, vt mundus tibi recõcilietur. Nam ſæpè aliquem velle dicimus aliquid, quia non vult aliud, quòd ſi vellet non fieret illud quod dicitur velle. vt cùm dicimus, illum lucernam velle extinguere, qui non vult feneſtram claudere per quam ventus intrat, qui lucernam extinguit. Sic ergò voluit Deus pater mortem filij, quia non aliter voluit mundum ſaluare, niſi homo tam magnum aliquid faceret, vt iam dixi. Quòd filio volenti ſalutem hominum, tantundem valuit, quoniam hoc alius facere non valebat: quantum ſi illi mori præciperet: vndè ille, ſicut mãdatum illi dedit pater, ſic fecit & calicem quem dedit ei pater, bibit obediens vſque ad mortem. D

Item de eiſdem, quomodo aliter rectè intelligi poſſunt. Caput. X.

POteſt etiam rectè intelligi: quia per illam piam voluntatem, qua voluit filius p ſalute mundi mori, dedit illi pater: tamen coegendo mandatum, & calicem paſsionis, & non pepercit illi: ſed pro nobis tradidit illum, & mortem illius voluit, & quia ipſe filius obediens fuit vſque ad mortem, & didicit ex his

A quæ passus est obedientiam. Quemadmodum enim secundum humanitatem non habebat à se voluntatem iustè viuendi, sed à patre: ita quoque illam voluntatem, qua, vt tantum bonum faceret, mori voluit, nō potuit habere nisi à patre luminum, à quo est omne datum optimum, & omne donum perfectum. & sicut pater tradere, dando voluntatem, dicitur: ita non
Iacob. 1. incongruè fit, si impellere asseritur. Sicut enim dicit filius de Patre: Nemo venit ad me, nisi pater traxerit eum: ita dicere potuit, nisi impulerit eum. Similiter quoque proferre potuit, nemo currit ad mortem propter nomen meum,
Ioan. 6. nisi pater impulerit aut traxerit eū. Quoniam nanque voluntate quisq; ad id, quod indeclinabiliter vult, trahitur vel impellitur: non inconuenienter trahere aut impellere dicitur Deus, cùm talem volūtatem dat, in quo tractu vel impulsu nulla intelligitur violentiæ necessitas: sed acceptę bonę voluntatis spontanea & amata tenacitas. Si ergò hoc modo nequit denegari patrem, voluntatem illam dando filiū eius ad mortem, traxisse vel impulisse: quis non videat eadem ratione mandatum illi, vt mortem sustineret, spontè & calicem, quem non inuitus biberet, dedisse. Et si filius sibi non pepercisse, sed pro nobis spontanea volūtate seipsum tradidisse, rectè dicitur: quis neget rectè dici, quia
B pater, à quo talem habuit voluntatem, illi non pepercit: sed pro nobis tradidit illum, & mortem eius voluit? Hoc etiam modo indeclinabiliter & spontè seruando acceptam voluntatem à patre, filius factus est illi obediens vsque ad mortem. & didicit ex his quæ passus est obedientiam, id est, quàm magna res facienda sit per obedientiam. Nam tunc est vera & simplex obedientia, cùm rationalis natura non necessitate, sed spontè seruat voluntatem à Deo acceptam. Alijs quoque modis rectè possumus patrem voluisse filij mortem intelligere, quanuis isti possint sufficere. Nam sicut velle dicimus eum, qui facit vt alius velit, ita etiam dicimus eum velle, qui non facit vt alius velit, sed approbat quia vult: vt cùm videmus aliquem fortiter pati velle molestiam, vt perficiat quod benè vult: quamuis fateamur nos velle, vt illam pœnam sustineat: non tamē volumus aut amamus pœnam eius, sed volūtatem. Illum quoq; qui prohibere potest & non prohibet, solemus dicere, quia vult quod non prohibet. Quoniam ergò patri voluntas filij placuit, nec prohibuit eum velle aut implere quod volebat, rectè voluisse vt filius mortem tam piè & tam vtiliter sustineret, quamuis pœnam eius non amaret, affirmatur. Non aūt potuisse calicē transire nisi biberet illum, dixit, non quia non posset mortem vitare, si vellet: sed quoniam, sicut dictum est, mūdum erat impossibile aliter saluari. & ipse indeclinabiliter volebat potiùs mortē pati, quàm vt mundus non saluaretur. Idcircò autem dixit verba illa, vt doceret humanū genus aliter non potuisse saluari quàm per mortē C
eius, non vt ostenderet se mortem nequaquàm voluisse vitare. Nam quæcunq; de illo dicūtur, ex his quæ dicta sunt similia, sic sunt exponenda: vt nulla necessitate, sed libera volūtate mortuus credatur. Erat nanq; omnipotens, & de illo legitur, quoniā oblatus est, quia ipse voluit. *Esaiæ 25.*
Et ipse dicit: Ego pono animam meam, & iterum sumo eam: nemo tollet eam à me, sed ego pono eam, & iteram sumo eam. Potestatē habeo ponere animam meam, & iterū sumere eā. *Ioan. 10.*
Quod ergò idē ipse sua potestate & sua voluntate facit, nullatenus ad hoc cogi rectè potest.
B. Hoc solum, quia permittit Deus illū sic tractari, quamuis volentem, non videtur tali patri de tali filio conuenire. A. Imò maximè decet talem patrem tali filio consentire: si quid vult laudabiliter ad honorem Dei, & vtiliter ad salutem hominum: quod aliter fieri non potuit. B. In hoc adhuc versamur, qualiter mors illa rationabilis & necessaria monstrari possit. Aliter nanq; nec ipse filius eā velle, nec pater cogere aut permittere debuisse videtur. Quæritur enim, cur Deus aliter hominē saluare nō potuit, aut si potuit, cur hoc modo voluit. Nam & incōueniens videtur esse Deo: hominē hoc modo saluasse, nec apparet quid mors illa valeat ad saluādum hominem. Mirum enim est, si Deus sic delectatur, aut eget sanguine innocentis: vt non nisi interfecto eo, parcere velit aut possit
nocenti? A. Quoniam accipis in hac quæstione D
personam eorū, qui credere nil volūt nisi præmonstrata ratione, volo tecum pacisci, vt nullū vel minimum inconueniēs in Deo à nobis accipiatur, & nulla vel minima ratio, si maior non repugnat, reijciatur. Sicut enim in Deo quantumlibet paruum inconueniens sequitur impossibilitas, ita quantumlibet paruam rationē, si maiori non vincitur, comitatur necessitas. B. Nihil in hac re libentius accipio, quàm vt hoc pactum inter nos communiter seruetur. A. De incarnatione Dei tantùm, & de his quæ de illo assumpto homine credimus, quæstio est. B. Ità est. A. Ponamus ergò Dei incarnationē, & quæ de illo dicimus homine nunquam fuisse, & cōstet inter nos hominem esse factum ad beatitudinem, quæ in hac vita haberi nō potest, nec ad illam posse peruenire quenquam, nisi dimissis peccatis: nec vllum hominem hanc vitam transire sine peccato, & alia quorum fides ad salutē æternam necessaria est. B. Ita fiat, quia nihil in his inconueniēs aut impossibile Deo videtur. A. Necessaria est igitur homini, peccatorum remissio, vt ad beatitudinē perueniat. B. Sic omnes tenemus.

Quid sit peccare, & pro peccato satisfacere.
Cap. XI. An.

QVærendum est igitur, qua ratione Deus dimittit peccata hoibus: & vt hæc faciamus

A mus apertius, prius videamus quid sit peccare, & pro peccato satisfacere. B. Tuum est ostendere, & meum intēdere. A. Si angelus & homo semper redderet Deo quod debet, nunquam peccaret. B. Nequeo contradicere. A. Non est itaque aliud peccare, quàm Deo non reddere debitum. B. Quid est debitum, quod Deo debemus? A. Omnis voluntas rationalis creaturæ subiecta debet esse voluntati Dei. B. Nihil verius. A. Hoc est debitum, quod debet angelus & homo Deo, quod soluendo nullus peccat: & quòd omnis qui non soluit: peccat. Hæc est iustitia siue rectitudo voluntatis, quæ iustos facit siue rectos corde, id est, voluntate. hic est solus honor & totus quem debemus Deo, & quem à nobis exigit Deus. Sola nanque talis voluntas opera facit placita Deo cùm potest operari, & cùm non potest, ipsa sola per se placet: quia nullum opus sine illa placet. Hunc honorem debitum, qui Deo nō reddit, aufert Deo quod suū est, & Deū exhonorat, & hoc est peccare. Quādiu autem nō soluit quod rapuit, manet in culpa, nec sufficit solūmodò reddere quod ablatum est, sed pro contumelia illata plus habet reddere quàm abstulit. Sicut enim qui lædit salutem alterius, nō sufficit si salutem restituit, nisi pro illata doloris iniuria recompenset aliquid: ita qui honorem alicuius violat, non suf-
B ficit honorem reddere, si non secūdum exhonorationis factam molestiā aliquid quod placet illi, quē exhonorauit, restauret. Hoc quoq; attendendum, quòd cùm aliquis quod iniustè abstulit, soluit, hoc debet dare quod ab illo nō posset exigi, si alienum non rapuisset. Sic ergò debet omnis qui peccat, honorem, quem rapit, Deo soluere, & hoc est satisfactio, quam omnis peccator debet Deo facere. B. In his omnibus, quoniam rationem sequi proposuimus, quanuis aliquantulum me terreas, nil habeo quod possim dicere contra.

Vtrum sola misericordia sine omni debiti solutione deceat Deum peccata dimittere.
Cap. XII. Anſ.

REdeamus & videamus, vtrum sola misericordia sine omni solutiōe ablati sibi honoris, deceat Deum peccata dimittere? B. Non video cur non deceat. A. Sic dimittere peccatum non est aliud, quàm non punire, & quoniam rectè ordinare peccatum sine satisfactione non est nisi punire: si nō punitur, inordinatum dimittitur. B. Rationabile est quod dicis. A. Deum verò non decet aliquid in suo regno inordinatum dimittere. B. Si aliquid aliud volo dicere, timeo peccare. A. Igitur non decet Deum peccatum sic impunitum dimittere. B. Ita sequitur. A. Est & aliud quod sequitur. Si peccatum sic dimittitur impunitum, quia similiter erit apud Deum peccanti & non peccāti: quod Deo non conuenit. B. Non possum negare. A. Vide & hoc: Iustitiam hominum nemo nescit esse sub lege, vt secundum eius quantitatem, C
mensura retributionis à Deo recompensetur. B. Ita credimus. A. Si autem peccatum nec soluitur nec punitur, nulli legi subiacet. B. Non possum aliter intelligere. A. Liberior igitur est omnis iniustitia, si sola misericordia dimittitur quàm iustitia: quòd valdè inconueniens videtur. Ad hæc etiam extenditur hæc inconuenientia, vt iniustitiam Deo simile esse faciat: quia sicut Deus nulli legi subiacet, ita & iniustitia.
B. Nequeo resistere rationi tuæ: sed cùm Deus nobis præcipiat omninò dimittere peccantibus in nos: videtur repugnare, vt hæc nobis præcipiat, quod ipsum facere nō decet. A. Nulla in hoc est repugnantia: quia Deus hæc præcipit nobis, vt non præsumamus quod solius Dei est. Ad nullum enim pertinet vindictam facere, nisi ad illum qui dominus est omnium. nam cùm terrenæ potestates hoc rectè faciunt, ipse facit Deus, & qui ad hoc ipsum sunt ordinatæ. A. Remouisti repugnantiam quam putabam inesse, sed est aliud ad quod tuum volo habere responsum: nam cùm Deus sit liber, vt nullius legis subiaceat iudicio: & sit ita benignus, vt nihil benignius cogitari queat: & nil sit rectū aut decens, nisi quod ipse vult: mirum videtur, si dicimus, quia nullatenus vult, aut non ei licet iniuriā suam dimittere, à quo etiam de his quas alijs facimus, solemus indulgētiam petere. A. Verum est quod dicis de libertate & vo D
luntate & benignitate illius: sed sic eas debemꝰ rationabiliter intelligere, vt dignitati illius nō videamur repugnare. Libertas enim non est nisi ad hoc qdꝰ expedit aut decet, nec benignitas dicenda est, quæ aliquid Deo indecēs operetur. Quòd autem dicitur, quia quod vult, iustum est: & quod non vult, iustum non est, non ita intelligedum est, vt si Deus velit quodlibet inconueniens, iustum sit: quia ipse vult. Non enim sequitur si Deus vult mentiri, iustum esse mentiri: sed potiùs Deum illum non esse. Nam nequaquā potest velle mentiri voluntas, nisi in qua corrupta est veritas, immò quæ deferendo veritatē corrupta est. Cùm ergò dicitur, si deus vultꝫ mentiri, nō est aliud, quàm si Deus est talis naturæ quæ velit mentiri, & idcircò non sequitur iustū esse mēdaciū, nisi ita intelligatur: sicut cùm de duobus impossibilibus dicimus: si hoc est, illud est: quia nec hoc, nec illud est. vt si quis dicat: si aqua est ficca, & ignis est humidus: neutrum enim verum est. Itaq; de illis tantum est verum dicere: si Deus hoc vult, iustum est, quæ Deū velle nō est inconueniēs. Si enim vult deꝰ vt pluat, iustū est vt pluat: & si vult vt aliquis homo occidatur, iustū est vt occidatur. Quapropter si nō decet Deū aliquid iniustè aut inordinatè facere, nō pertinet ad eius libertatem ac benignitatem, ac voluntatem peccantē, qui nō soluit Deo, qdꝰ abstulit impunitum dimittere.
B. Omnia mihi aufers, quæ putabam tibi posse obiici.

A obijci. A. Vide adhuc cur Deũ non deceat hæc facere. B. Libenter auſculto quicquid dicis.

Quòd nihil minus ſit tolerandum in rerum ordine, quàm vt creatura creatori debitum honorem auferat, & quòd non ſoluat quod aufert. Cap. XIII. An.

NIhil minus tolerandum eſt in rerum ordine, quàm vt creatura creatori debitum honorem auferat, & non ſoluat quod aufert. B. Nihil clarius iudico. A. Nihil autem iniuſtius toleratur, quàm quòd nihil minus eſt tolerandum. B. Nec hoc eſt obſcurum. A. Puto ergò, quia non dices Deum debere tolerare, quòd nihil iniuſtius toleratur, vt quòd creatura non reddat Deo quod aufert. B. Immò penitùs negandum eſſe iudico. A. Item ſi deo nihil maius aut melius eſt nihil iuſtius, quàm quæ honorẽ illius ſeruet in rerum diſpoſitiõe ſumma iuſtitia, quæ nõ eſt aliud quàm ipſe Deus. B. Hoc quoque nil apertius. A. Nihil ergò ſeruat deus iuſtius, quàm ſuę dignitatis honorem. B. Quod vtique neceſſariò concedi oportet. A. Videtur tibi, quòd eum integrè ſeruet, ſi ſic auferri ſibi permittit: vt nec ſoluatur, nec ipſe auferentem puniat. B. Non audeo dicere. A. Neceſſe eſt ergò, vt aut ablatus honor ſoluatur, aut pœna ſequatur, alioquin aut ſibijpſi Deus iuſtus non erit, aut ad vtrumque impotens erit: quod nephas eſt etiam cogitare. B. Nihil rationabilius B dici poteſt, vt puto.

Cuiuſmodi honor Dei ſit pœna peccantis. Cap. XIIII. Boſo.

SEd volo à te audire, ſi peccãtis pœna ſit illi honor, aut cuiuſmodi honor ſit. Si enim pœna peccantis non eius honor eſt, cùm peccator non ſoluit quod abſtulit, ſed punitur, ſic perdit Deus honorem ſuum vt non recuperetur, quod his quæ dicta ſunt repugnare videtur. A. Deum impoſsibile eſt honorem ſuum perdere: aut enim peccator ſponte ſoluit quod debet, aut Deus ab inuito accipit. Nam aut homo debitam ſubiectionem Deo ſiue non peccando, ſiue quod peccat ſoluendo voluntate ſpontanea, exhibet: aut Deus inuitum ſibi torquendo ſubijcit: & ſic ſe dominum eius eſſe oſtendit, quod ipſe homo volũtate fateri recuſat. In quo conſiderandum, quia ſicut homo peccando rapit quod Dei eſt: ita Deus puniendo aufert quod hominis eſt. Quippe nõ ſolùm id ſuum alicuius eſſe dicitur, quod iã poſsidet: ſed quod in eius poteſtate eſt vt habeat. Quoniam ergò homo factus eſt, ita vt beatitudinẽ habere poſſet, ſi non peccaret. cùm ergò ꝓpter peccatum beatitudine & omni bono priuatur, de ſuo quãuis inuitus, ſoluit quod rapuit, quia licèt Deus hoc ad vſum ſui cõmodi non tranſferat, quod aufert. ſicut homo pecuniam quã alij aufert in ſuam conuertit vtilitatem: hoc tamen quod aufert: vtitur ad ſuum honorem, per C hoc quia aufert. Auferẽdo enim peccatorem, & quæ illius ſunt ſubiecta, ſibi eſſe probat.

Si Deus vel ad modicum patiatur honorem ſuum violari. Cap. XV. Boſo.

PLacet quod dicis. Sed eſt & aliud ad quod tuam reſponſionem poſtulo. nam ſi Deus ita, ſicut probas, ſuum debet honorem ſeruare: cur vel ad modicum patitur illũ violari. Quod enim aliquo modo lædi ſinitur: nõ integrè aut perfectè cuſtoditur. A. Dei honori nequit aliquid, quantum ad illum pertinet, addi vel minui. Idem nanque ipſe ſibi honor eſt incorruptibilis, & nullo modo mutabilis. Veruntamẽ cùm vnaquæque creatura ſuũ & quaſi ſibi præceptum ordinem, ſiue naturaliter ſiue rationabiliter ſeruat, Deo obedire & Deũ dicitur honorare: & hoc & maximè rationalis natura, cui datum eſt intelligere quod debebat. Quæ cùm vult quod debet, Deum honorat, non quia illi aliquid confert, ſed quia ſpontè ſe eius voluntati & diſpoſitioni ſubdit. & in rerum vniuerſitate pulchritudinem, quantum in ipſa eſt, conſeruat. Cùm non vult quod debet, Deum quantum ad ipſum eſt pertinet, inhonorat. quoniã non ſubdit ſe ſpontè illius diſpoſitioni: & vniuerſitatis ordinem & pulchritudinem quãtum in ſe eſt, perturbat, licèt poteſtatem & dignitatẽ Dei nullatenus lædat aut decoloret. Si enim D ea quæ cœli ambitu continentur, vellent nõ eſſe ſub cœlo, aut elõgari à cœlo: nullatenus poſſent niſi ſub cœlo eſſe, nec fugere cœlũ niſi appropinquando cœlo. Nam & vndè, & qua, & quo, & quæ irẽt ſub cœlo eſſent, & quantò magis à qualibet parte cœli elongarentur. Ita quãuis homo vel malus angelus diuinæ voluntati & ordinationi ſubiacere nolit: non tamen eam fugere valet, quia ſi vult fugere de ſub voluntate iubente currit ſub voluntatem punientem. Et ſi quæris quà tranſit, non niſi ſub voluntate permittentis, & hoc ipſum quod peruersè vult aut agit, in vniuerſitatis præfatæ ordinem, & pulchritudinem ſumma ſapientia conuertit. Ipſa nanq; peruerſitatis ſpontanea ſatisfactio: vel à non ſatisfaciente pœnæ exactio: excepto hoc quòd Deus de malis multimodis bona facit, in eadem vniuerſitate locum tenẽt ſuum & ordinis pulchritudinem. Quas ſi diuina ſapientia, vbi peruerſitas rectum ordinem perturbare nititur, non adderet: fieret in ipſa vniuerſitate, quam Deus debet ordinare, quædam ex violata ordinis pulchritudine deformitas, & deus in ſua diſpoſitiõe videretur deficere. Quę duo quoniam ſicut ſunt incõuenientia, ita ſunt impoſsibilia: neceſſe eſt vt omne peccatũ ſatisfactio aut pœna ſequatur. B. Satisfeciſti obiectioni meæ. A. Palàm eſt ergò, quia Deũ quantũ in ipſo eſt, nullus poteſt honorare vel exhonorare:

A honorare: ſed quantum in ſe eſt hoc aliquis facere videtur, cùm voluntatem ſuã voluntati eius ſubijcit aut ſubtrahit. B. Neſcio quid contra queã dicere. A. Adhuc addã aliquid. B. Tandiu dic, donec me tædeat audire.

Ratio quòd angelorum numerus qui ceciderunt reſtituendus ſit de hominibus. Cap. XVI. An.

DEum conſtat propoſuiſſe, vt de humana natura quam fecit ſine peccato, numerũ angelorum qui ceciderant, reſtitueret. B. Hoc credimus, ſed vellem aliquam huius rei rationem audire. A. Fallis me: non enim propoſuimus tractare, niſi de ſola incarnatione Dei, & tu mihi alias interſeris quæſtiones. B. Ne iraſcaris: hilarem datorem diligit Deus, nam nemo probat magis ſe hilariter dare quod promittit, quàm qui plus dat quàm promittit. dic ergo libenter quod quæro. A. Rationalem creaturam quæ Dei contemplatione beata vel eſt, vel futura eſt, in quodam rationabili & perfecto numero præſcitam à Deo, ita vt nec maiorem nec minorem illum eſſe deceat, non eſt dubitandũ. Aut enim neſcit Deus, in quo numero melius eam deceat conſtitui, quod falſum eſt: aut ſi ſcit, in eo illam conſtituet, quem ad hoc decentiorem intelliget. Quapropter, aut angeli illi qui ceciderunt, facti erant ad hoc, vt eſſent B intra illum numerum: aut quia intra illum numerũ permanere non potuerunt, ex neceſsitate ceciderunt: quod abſurdum eſt opinari. B. Veritas eſt aperta qd̃ dicis. A. Quomodo ergò de illo numero eſſe debuerunt, aut reſtituẽdus eſt ex neceſsitate numerus eorum, aut imperfecto numero remanebit rationalis natura, quę in numero perfecto præſcita eſt: quod eſſe non poteſt. B. Reſtaurandi proculdubio ſunt. A. Neceſſe eſt ergò eos de humana natura: quoniam nõ eſt alia de qua reſtaurari poſsint. B. Cur nõ aut ipſi, aut alij angeli ꝓ illis poſsint reſtitui?

Cur non aut ipſi, aut alij angeli pro illis, poſsint reſtitui. Cap. XVII. An.

CVm videbis noſtræ reſtaurationis difficultatem, intelliges eorum recõciliationis impoſsibilitatem. Alij autem angeli pro illis reſtitui non poſſunt ideò (vt taceam, quoniam hoc repugnare videatur primæ creationis perfectioni) quia nõ debent, niſi tales eſſe poſſint, quales illi fuiſſent ſi non peccaſſent, & cùm illi nulla viſa vindicta peccati perſeueraſſent, quod poſt illorum caſum alijs qui pro illis reſtituerentur, eſſet impoſsibile. Non enim pariter laudabiles ſunt, ſi ſtãt in veritate: & qui nullam nouit peccati pœnam, & qui eam ſemper aſpicit æternam. Nam nequaquam putandum eſt, bonos angelos eſſe confirmatos caſu malorum, ſed ſuo merito. Sic nanq; ſi boni cum malis peccaſſent, ſimul damnati eſſent: ita iniuſti, ſi cum iuſtis ſtetiſſent, pariter confirmati fuiſſent. Quippe ſi aliqui eorum, nõ niſi caſu alio- C rum confirmandi erant: aut nullus vnquã confirmaretur: aut neceſſe erat aliquem caſurum, qui ad alios confirmãdos puniretur: quæ vtraq; abſurda ſunt. Illo itaq; modo confirmati ſunt illi qui ſteterunt, quo pariter confirmati eſſent omnes, ſi perſtitiſſent: quemadmodum oſtendi ſi potui, vbi tractaui cur Deus diabolo perſeuerantiam non dedit. B. Probaſti malos angelos de humana natura reſtaurandos, & patet ex hac ratione: quia non in minori numero erunt electi homines, quàm ſunt angeli reprobi. Sed vtrum plures futuri ſint, ſi potes oſtende.

Vtrum plures futuri ſint ſancti homines, quàm ſint mali angeli. Cap. XVIII. An ſcl.

SI angeli antequam quidam illorum caderent, erant in illo perfecto de quo diximus numero: non ſunt homines facti niſi ꝓ reſtauratione angelorum perditorum, & palàm eſt, quia non erunt plures illis. Si autem ille numerus non erat in illis omnibus angelis: complendum eſt de hominibus, & quod perijt, & quod prius deerat, & erunt electi homines plures reprobis angelis. & ſic dicimus, quia non fuerũt homines facti tantum ad reſtaurandum numerum imminutum: ſed etiam ad perficiendum nondum perfectum. B. Quid potiùs tenedum eſt: an quòd angeli prius facti ſint in numero perfecto? an nõ? A. Quod mihi videtur, dicam. D B. Non plus à te exigo. A. Si homo factus eſt poſt caſum malorum angelorum, ſicut quidam intelligunt in Geneſi: non video poſſe me per hoc probare alterum horum determinatè. Poteſt enim (vt puto eſse) quòd angeli fuerunt prius in numero perfecto, & poſteà factus ſit homo propter reſtaurandum imminutum eorum numerum: & poteſt eſse quòd non fuerunt in numero perfecto, quia differebat deus, ſicut adhuc differt, illum implere numerum facturus humanam naturam ſuo tempore. Vndè aut ſolummodò numerum nondum integrum perficeret: aut etiam ſi minueretur, reſtitueret. Si autem tota creatura ſimul facta eſt & dies illi, in quibus Moyſes iſtum mundum non ſimul factũ eſſe videtur dicere, aliter ſunt intelligendi quã ſicut videmus iſtos dies in quibus viuimus: intelligere nequeo, quomodo facti ſunt angeli in illo perfecto numero. Quippe ſi ita eſſet, videtur mihi: quia ex neceſsitate, aut aliqui homines vel angeli caſuri erant, aut plures eſſent in illa cœleſti ciuitate, quàm illa perfecti numeri conuenientia exigeret. Si ergò omnia ſimul facta ſunt: ſic videntur angeli & duo primi homines in numero perfecto fuiſſe, vt de hominibus, ſi nullus caderet angelus, qd̃ deerat ſolum perficeretur, & ſi aliquis periret, hoc quoq; quod caderet, reſtitueretur: & hominis natura quæ infirmior erat, quaſi Deum excuſaret atque diabolum confunderet, ſi ille ſuum

caſum

A casum infirmitati suæ imputaret, cùm ipsa infrmior staret. Ac si & eadem ipsa caderet, multò magis Deum defenderet contra diabolum, & contra seipsam: cùm ipsa facta valdè infirmior & mortalis, in electis de tanta infirmitate tantò altius ascenderet: quàm vndè diabolus cecidisset, quantò boni angeli, quorum æqualitas ei debetur, profecerũt post ruinam malorũ, quia perseuerauerunt. Ex his rationibus potiùs mihi videtur, quia in angelis nõ fuit ille perfectus numerus, quò ciuitas illa cœlestis perficeretur, quia si homo simul cum angelis factus non est, sicut possibile est esse, & si simul facti sunt, qđ magis putant multi, quoniam legitur: qui viuit
Eccle. 18. in æternũ, creauit omnia simul: videtur necesse esse. Sed & si perfectio mundanæ creaturæ, non tantùm est intelligenda in numero indiuiduorum, quantum in numero naturarum, necesse est humanam naturam, aut ad cõplementum eiusdem perfectionis esse factam: aut illi superabũdare, quod de minimi vermiculi natura dicere non audemus. Quare pro seipsa ibi facta est, & non solùm pro restaurandis indiuiduis alterius naturæ. Vndè palàm est, quia si etiam angelus nullus perijsset, homines tamen in cœlesti ciuitate suũ locũ habuissent. Sequitur itaque, quia in angelis antequàm quidam illorum caderent, non erat ille perfectus numerus: alioquin necesse erat vt aut homines aut
B angeli aliqui caderent: quoniam extra numerũ perfectum ibi nullus manere poterat. B. Nonnihil effecisti. A. Est & alia ratio vt mihi videtur, quæ non parum suffragatur illi sententiæ: quæ angelos non esse factos in perfecto numero existimat. B. Dic illã. A. Si angeli in illo perfecto numero facti sunt, & nullatenus facti sunt homines, nisi pro restauratione perditorũ angelorum, palàm est quia nisi illi angeli ab illa beatitudine cecidissent, homines ad illam nõ ascenderẽt. B. Hoc constat. A. Si quis ergò dixerit: quia tantum lętabũtur electi homines de angelorum perditione, quantum gaudebũt de sua assumptione, quoniam absque dubio hæc non esset nisi illa fuisset, quomodo poterũt ab hac peruersa gratulatione defendi. Aut quomodo dicemus angelos qui ceciderunt, in hominibus restauratos: si illi sine hoc vitio permansuri erãt si non cecidissent, id est, sine gratulatiõe de casu aliorum, isti verò sine illo esse non potuerunt, immò qualiter cum hoc vitio beati esse debebũt. Deinde qua audacia dicemus Deum non velle, aut non potuisse hanc restaurationem sine hoc vitio facere. B. Nónne similiter est in gentibus, quæ ad fidem vocatæ sunt: quia illam Iudæi repulerunt? A. Non: nam si omnes Iudæi credidissent, gentes tamen vocarentur, quia in omni gente, qui timet Deum
Actor. 10. & operatur iustitiam, acceptus est illi. Sed quoniam Iudæi apostolos contempserunt: ea tunc fuit occasio, vt ad gentes illi conuerterentur. B. Nullo modo video quid cõtra hoc dicere possim. A. Vndè tibi videtur accidere singulis illa lætitia de alieno casu? B. Vndè, nisi quia certus erit vnusquisque, quoniam vbi erit nullatenus esset, si alius indè non cecidisset. A. Si ergò hãc certitudinem nullus haberet, non esset vndè vllus de alieno damno gauderet. B. Ita videtur. A. Putás ne aliquem illorum habiturum hanc certitudinem, si multò plures erunt quàm ceciderunt? B. Nequaquàm possum opinari, quod eã habeat, aut habere debeat. Quomodo namque quis poterit scire, vtrum pro restaurando quod imminutum erat, aut pro complendo qđ nondum perfectum erat, de illo numero constituendæ ciuitatis sit factus, sed omnes certi erunt se factos esse ad perficiẽdam illam ciuitatem. A. Ergò si plures erunt quàm reprobi angeli, nullus poterit aut debebit scire se non esse ibi assumptum, nisi pro alieno casu. B. Verum est. A. Non igitur habebit aliquis cur gaudere debeat de alterius perditione. B. Ita sequitur. A. Cùm ita q; videamus, quia si plures erũt homines electi quàm sint reprobi angeli, illa non sequitur inconuenientia quã sequi necesse est, si plures non erũt, & cùm impossibile sit vllum in illa ciuitate futurum inconueniens, videtur necesse esse vt angeli non sint facti in illo perfecto numero: & plures futuri sint beati homines, quàm sint miseri angeli. B. Non video qua
D ratione hoc negari queat. A. Aliam adhuc eiusdem sententiæ posse dici puto rationẽ. B. Hanc quoq; proferre debes. A. Credimus hãc mundi molem corpoream in melius renouandam, nec hoc futurũ esse, donec impleatur numerus electorum hominum, & illa beata perficiatur ciuitas, nec post eius perfectionẽ hoc differendum. Vndè colligi potest Deum ab initio posuisse, vt vtrunque simul perficeret, quatenus & minor, quæ Deũ non sentiret, natura: ante maiorem, quæ Deo frui deberet, nequaquàm perficeretur, & in maioris perfectione mutata in melius suo quodammodo quasi congratularetur, immò omnis creatura de tam glorioſa & tã admirabili sui consummatione ipsi creatori, & sibi inuicem quæq; suo modo æternè congaudendo iocundaretur, quatenus quod voluntas in rationabili natura spõtè facit hoc, & iam insensibilis creatura per Dei dispositionem naturaliter exhiberet. Solemus nanq; in maiorum nostrorum exaltatione congaudere: vt cùm in natalitijs sanctorum exultatione festiua iocundamur, de gloria eorum exultantes. Quam sententiam illud adiuuare videtur: quia si Adam non peccasset, differret tamen Deus illam ciuitatem perficere, donec cõpleto ex hominibus quem expectabat numero, ipsi quoque homines in corporum, vt ita dicam, transmutarentur immortalitatem. Habebant enim in paradiso quandam immortalitatem, id est, potestatem non moriendi, sed nõ erat immortalis hæc potestas

Atestas: quia poterant mori, vt scilicet ipsi non possent mor. Quod si ita est, vt videlicet rationalem illam & beatam ciuitatem, & hanc mundanam sensibilemq́ue naturam Deus ab initio proposuerit, simul perficere videtur, quia aut illa ciuitas non erat completa in numero angelorum ante malorum ruinam, sed expectabat Deus, vt eam de hominibus compleret, quando corpoream mũdi naturam melius innouaret, aut si perfecta erat in numero, nõ erat perfecta in confirmatione: & differenda erat eius confirmatio, etiam si nullus in ea peccasset vsq; ad eandem mundi, quam expectamus renouationem, aut si non diutius illa confirmatio differenda erat, acceleranda erat mundana renouatio, vt cum eadem confirmatione fieret. Sed quod mundum nouiter factũ statim Deus renouare, & eas res quæ post renouationem illam non erunt, in ipso initio antequàm appareret cur factę essent, destruere instituerit, omni caret ratione. Sequitur ergò quia angeli nõ ita fuerunt in numero perfecto, vt eorum confirmatio nõ diu differretur, propterea quia mundi noui renouationem mox oporteret fieri, qđ non conuenit. Quod autem eandem confirmationem vsque ad mundi futuram renouationẽ differre Deus voluerit, inconueniens videtur: præsertim cùm illam in aliquibus tam citò perfecerit. Et cùm intelligi possit, quia in primis
B hominibus quando peccauerunt illam fecisse si non peccassent, sicut fecit in perseuerantibus angelis. Quamuis enim nondum proueherentur ad illam æqualitatem angelorum, ad quam peruenturi erant homines, cùm perfectus esset numerus de illis assumendus. In illa tamen iustitia in qua erant, videtur quod si vicissent, vt non peccarent tentati, ita confirmarentur cum omni propagine sua, quod vltrà peccare non possent, quemadmodum quia victi peccauerunt, sic infirmati sunt, vt quantum in ipsis est sine peccato esse non possint. Quis enim audeat dicere, plus valere iustitiam ad alligãdum in seruitutem hominem in prima persuasione sibi consentientem, quàm valeret iustitia ad cõfirmandum eum in libertate sibi in eadem prima tentatione adhærentem? Nam quemadmodum, quoniam humana natura tota quæ erat in parentibus primis, tota in illis victa est vt peccaret (excepto illo solo homine, quem Deus sicut sine viri semine de virgine facere, sic sciuit à peccato Adæ secernere voluit) ita in eisdem tota vicisset, si non peccasset. Restat ergò vt nõ completa in illo primo numero angelorum superna ciuitas: sed de hominibus complenda fuisse dicatur. Quæ si rata sunt, plures erunt electi homines, quàm sint reprobi angeli. B. Rationabilia mihi valdè videntur quę dicis, sed quid dicemus, quia legitur de Deo: constituit terminos populorum iuxta numerũ filiorum Israël, quod quidam, quia pro filiorũ Israël in uenitur angelorum Dei, sic exponunt, C vt secundum numerum bonorum angelorum assumendus intelligatur numerus electorum hominum. A. Hoc non repugnat prædictę sententiæ, si certum non est quod totidem angeli cecidissent, quot remanserunt. Nam si plures sunt angeli electi quàm reprobi, & necesse est vt reprobos electi homines restaurẽt, & potest fieri vt beatorum numero coæquentur, & sic plures erunt homines iusti, quàm angeli iniusti. Sed memẽto quo pacto incœpi tuæ respondere quæstioni, tuæ videlicet, si quod dixero maior non confirmet authoritas, quamuis illud ratione probare videar, non alia certitudine accipiatur: nisi quia interim mihi ita videtur, donec mihi Deus melius aliquo modo reuelet. Certus enim sum, si quid dico quod sacræ scripturæ absque dubio contradicat, quia falsum est: nec illud tenere volo, si cognouero. Sed si in illis rebus de quibus diuersa sentiri possunt sine periculo, sicut est illud, vndè nunc agimus. Si enim nescimus vtrum plures homines eligendi sint quàm angeli perditi, an nõ & alterum horum æstimamus magis quàm alterum? nullum puto animę periculum: si in quã in his rebus sic exponimus diuina dicta, vt diuersis sententijs fauere videantur, nec alicubi inuenitur, vbi quid indubitanter tenendum sit determinent, non arbitror reprehendi debere. Illud autem quod dixisti, constituit terminos *Deut. 32.*
D populorum seu gẽtium iuxta numerum angelorum Dei, quod in alia translatione legitur, iuxta numerum filiorum Israël, quoniam ambæ translationes aut idem significãt, aut diuersa sine repugnantia, ita intelligẽdum est, vt per angelos Dei, & per filios Israël angeli boni significentur tantummodò, aut soli homines electi. Aut simul angeli & electi homines tota scilicet illa ciuitas superna. Aut per angelos Dei sancti angeli tantùm: & per filios Israël, soli homines iusti. Aut soli angeli per filios Israël, & iusti homines per angelos Dei. Si boni angeli tantùm designantur per vtrunque, idem est: quòd si solùm per angelos Dei, si verò tota cælestis ciuitas, hic est sensus, quia tandiu assumentur populi, id est, multitudines electorum hominum, aut tamdiu erunt populi in hoc seculo, donec de hominibus prædestinatus numerus illius ciuitatis nondum perfectus compleatur. Sed non video nũc quomodo soli angeli aut simul angeli & homines sancti per filios Israël intelligantur: sanctos autem homines filios Israël, sicut filios Abrahæ vocari non est alienum. Qui angeli quoq; Dei per hoc rectè possent vocari, quia vitam angelicam imitãtur: atque similitudo & æqualitas illis angelorum promittitur in cœlo, & quia omnes iustè viuentes angeli Dei sunt: Vndè & ipsi confessores atque martyres dicuntur. Qui enim confitetur & testatur veritatem Dei nuncius, id est, ange-

A lus est,& si malus homo dicitur diabolus: sicut de Iuda dicit dominus, propter similitudinem malitiæ, cur non & bonus homo dicitur angelus,propter imitationem iustitiæ. Quare possumus,vt æstimo, dicere Deum cõstituisse terminos populorum iuxta numerum electorum hominum: quia tandiu erunt populi & erit in hoc mundo hominum procreatio, donec numerus eorundem electorũ hominum cõpleatur,& eo completo cessabit esse hominũ generatio,quæ fit in hac vita. At si per Angelos Dei, intelligimus sanctos angelos tantum:& per filios Israël,tantummodo iustos homines: duobus modis intelligi potest,quia constituit Deus terminos populorũ iuxta numerũ angelorum Dei, aut quia tantus populus, id est, tot homines assumẽtur, quot angeli Dei: aut quia tandiu erunt populi,donec numerus angelorũ Dei compleatur ex hominibus.Et hoc vno modo exponi posse video: constituit terminos populorum iuxta numerum filiorum Dei, item quia (sicut suprà dictum est) tandiu erunt populi in hoc seculo, donec numerus sanctorum hominum assumatur, & colligitur ex vtraque translatione,quia tot homines assumẽtur,quot remanserunt angeli.Vnde tamen nõ sequitur, quanuis perditi angeli ex hominibus restaurandi sunt,tot angelos cecidisse quot perseuerauerunt. Quod tamen si diceretur, inuenien-
B dum erit quomodo ratæ nõ sint suprà positæ rationes,quæ videntur ostendere non fuisse in angelis prius quàm quidam illorũ caderent,illum perfectũ numerũ quẽ suprà dixi, & plures homines electos futuros,quàm sint mali angeli. B. Nõ me pœnitet, quia coëgi te vt de angelis hoc diceres,nam nõ frustra factũ est:nunc redi ad id vnde digressi sumus. A. Constat Deum proposuisse, vt de hominibus angelos qui ceciderant restauraret. B. Certum est. A. Tales ergò oportet esse homines in illa ciuitate superna,qui pro angelis in illam assumẽtur, quales illi futuri ibi erãt pro quibus ibidẽ erũt, id est,quales nũc sunt boni angeli,alioquin nõ erunt restaurati qui ceciderũt.& sequitur quia Deus aut non poterit perficere bonum quod incœpit,aut pœnitebit eum tãtum bonũ incœpisse,quæ duo absurda sunt. B. Verè oportet, vt æquales sint homines bonis angelis. A. Boni angeli vnquám ne peccauerunt? B. Non. A. Potés ne cogitare, quod homo aliquãdo peccauit:nec vnquã Deo pro peccato satisfecit:sed tantum impunitus dimittitur,æqualis sit angelo qui nunquã peccauit? B. Verba ista cogitare & dicere possum, sed sensum eorũ ita cogitare nequeo: sicut falsitatem nõ possum intelligere veritatẽ esse. A. Nõ decet ergò Deũ,hominem peccatorũ sine satisfactione ad restaurationem angelorũ sumere perditorũ, quoniã nõ patitur veritas, eum leuari ad æqualitatem angelorum. B. Sic ostendit ratio. A. Consi-
dera etiam in solo homine,sine eo quod debet C
angelis æquari,vtrum eũ taliter Deus ad beatitudinẽ illam vel talem, qualẽ habebat antequã peccaret debeat prouehere. B. Dic quæ cogitas,& ego considerabo prout potero. A. Ponamus diuitem aliquam in manu tenere margaritã præciosam, quam nunquã pollutio vlla tetigit,quãq; nullus alius possit amouere de manu eius, nisi ipso permittente: & eam disponat recondere in thesaurũ suum,vbi sunt charissima & preciosissima quæ possidet. B. Cogito hoc velut ante nos sic. A. Quid si ipse permittat eandẽ margaritam ab aliquo inuido excuti de manu sua in cœnũ,tamen prohibere posset, ac postea eã de cœno sumens pollutã & non lotam in aliquẽ locum suũ mundum & charũ deinceps illam sic seruaturus recõdat. Putabis ne illum sapientẽ? B. Quomodo hoc possum? nã nónne esset hoc satis melius,vt margaritam suam mundã teneret & seruaret,quàm pollutam? A. Nónne similiter faceret Deus, qui hominẽ angelis sociandum sine peccato,quasi in manu sua tenebat in paradiso, & permisit vt accensus inuidia diabolus eũ in lutum peccati, quanuis consentientẽ dejiceret.Si enim prohibere vellet diabolũ,non posset tentare hominẽ,nónne inquã similiter faceret,si hominẽ peccati sorde maculatũ sine omni lauatione .i.absq; omni satisfactione,talẽ semper mansurũ saltem in paradisum, de quo electus fuerat, reduceret? B. D
Similitudinem si Deus hoc faceret negare nõ audeo,& idcircò eum hoc facere posse nõ obnuo. Videretur enim, aut quod proposuerat peragere non potuisse, aut boni propositi eum pœnituisse,quę in Deum cadere nequeunt.

Quòd homo non possit saluari sine peccati satisfactione. Cap. XIX. Anſel.

TEnet igitur certissimè,quia sine satisfactione .i. sine debiti solutione spontanea, nec Deus potest peccatum impunitum dimittere; nec peccator ad beatitudinem vel talem qualem habebat antequam peccaret, peruenire:non enim hoc modo repararetur homo vel talis,qualis fuerat ante peccatum. B. Rationibus tuis omnimodo contradicere non possum. Sed quid est, quod dicimus Deo: Dimitte no- *Matth.6.*
bis debita nostra,& omnis gens orat Deũ,quoniã credit vt dimittat sibi peccata? Si enim soluimus quod debemus,cur oramus vt dimittat? Nunquid Deus iniustus est, vt iterum exigat quod solutum est?Si aũt non soluimus: cur frustra oramus,vt faciat quod quia non conuenit, facere non potest? A. Qui non soluit frustra dicit dimitte, qui aũt soluit supplicat: quia hoc ipsum pertinet ad solutionem vt supplicet. Nã Deus nulli quicquã debet, sed omnis creatura illi debet: & ideò non expedit homini, vt agat cum Deo,quemadmodũ par cum pari. Sed de hoc non est opus nunc ibi respondere. Cum enim

A enim cognosces,cur Christus mortuus est,forsitan per te videbis quod quæris. B. Sufficit mihi nunc,quod de hac quæstione respondes. Quod autẽm nullus homo ad beatitudinem peruenire queat cum peccato, aut solui à peccato,nisi soluat,quod rapuit peccãdo: sic apertè monstrasti, vt etiam si velim non possim dubitare.

Quòd secundum mensuram peccati oporteat esse satisfactionem, nec eam homo per se facere possit. Cap. XX. Anſel.

HOc quoque non dubitabis,vt puto: quia secundum mensuram peccati oportet satisfactionem esse. B. Aliter aliquatenus inordinatum maneret peccatum, quod esse non potest,si Deus nihil relinquit inordinatum in regno suo.Sed hoc est præstitutum, quia quodlibet paruum inconueniens in Deo impossibile est. A. Dic ergò quid solues pro peccato tuo? B. Pœnitentiam, cor contritum & humiliatũ,abstinentias & multimodos labores corporis,& misericordiam dandi & dimittendi,& obedientiã. A. Quid in his omnibus das Deo? B. An non honoro Deum, quando propter timorem eius & amorem in cordis contritione lætitiam temporalem abijcio, abstinentijs & laboribus delectationes & quietẽ huius vitæ calco,in dando & dimittendo, quæ mea sunt lar-
B giendo,in obedientia meipsum illi subijcio? A. Cùm reddis aliquid quod debes Deo, etiamsi non peccasti,nõ debes computare pro debito quod debes pro peccato. Omnia autẽ ista debes Deo quæ dicis. Tantus nanq; debet esse in hac mortali vita amor: & ad quod pertinet omne desideriũ perueniendi ad id ad quod factus es:& dolor, quia nondũ ibi es:& timor,ne non peruenias,vt nullam lætitiã sentire debeas,nisi de his quæ tibi aut auxiliũ, aut spem dant perueniendi.Non enim mereris habere, quod nõ secũdum quod es,amas & desideras,& de quo quia nondum habes & adhuc vtrum habiturus sis,an non in tanto es periculo, non doles. Ad quod etiam pertinet quietem & delectationes mundanas, quæ animum ab illa vera quiete & delectatione reuocant, fugere: nisi quãtum ad intẽtionem illud perueniendi cognoscis sufficere. Dationem verò ita debes considerare te facere ex debito: sicut intelligis quia quod das à te non habes,sed ab illo cuius seruus es tu, & *Matth.7.*
illi cui das: & natura te docet vt conseruo tuo, id est, homo homini facias, qd tibi ab illo vis fieri,& quia qui non vult dare quod habet:non debet accipere quod non habet. De dimissione breuiter dico,quia nullatenus pertineat ad te vindicta,sicut suprà diximus:quia nec tu tuus es,nec ille tuus aut suus qui tibi fecit iniuriã, sed vnius domini serui facti, ab illo de nihilo estis, si & de cõseruo tuo te vindicas, iudicium quod proprium domini & iudicis omnium est, super illum superbè præsumis. In obedientia C
vẽrò quid das Deo quod non debes: cui iubẽti totum quod es,& quod habes,& quod potes debes? B. Nihil iam audeo in his omnibus dicere me dare Deo quod non debeo. A. Quid ergò solues Deo pro peccato tuo? B. Si meipsum & quicquid possum,etiã quando non pecco illi debeo ne peccem,nihil habeo quod pro peccato illi reddam. A. Quid ergò erit de te? quomodo poteris saluus esse? B. Si rationes tuas considero, nõ video quomodo. Si aũt ad fidem meã recurro,in fide Christiana quæ per dilectionem operatur, spero me posse saluari, & *Galat.6.*
quia legimus,si iniustus cõuersus fuerit ab in- *Ezech 18,*
iustitia sua & fecerit iustitiam,oẽs iniustitias suas tradi obliuioni. A. Hoc non dicitur nisi de illis, qui aut expectabant Christum ante quam veniret,aut credũt in eum postquam venit.Sed Christum & Christianam fidem, quasi nunquã fuissent posuimus,quando sola ratione, vtrum aduentus eius ad saluationem hominum esset necessarius, quærere proposuimus. B. Ita fecimus. A. Sola igitur ratione procedamus. B. Quanuis in angustias quasdam me deducas, desidero tamen multum, vt sicut incœpisti, progrediaris.

Quanti ponderis sit peccatum. Cap. XXI. Anſel.

POnamus omnia illa quæ modò proposu- D
isti,te pro peccato posse soluere, te nõ debere,& videamus vtrum possit sufficere ad satisfactionem vnius tam parui peccati, sicuti est vnus aspectus contra voluntatem Dei. B. Nisi quia audio te hoc ponere in quęstionem,putarem me hoc peccatum vna sola compuctione delere. A. Nondum consideraſti quanti ponderis sit peccatum? B. Nunc ostende mihi. A. Si videres te in cõspectu Dei, & aliquis tibi diceret: aspice illuc, & Deus econtra, nullatenus volo vt aspicias, quare tu ipse in corde tuo,quid sit in omnibus quæ sunt,pro quo deberes contra voluntatem Dei illum aspectum facere. B. Nihil inuenio pro quo hîc debeã: nisi fortè sim in ea necessitate positus,vt sit necesse me aut hoc aut maius peccatũ facere. A. Remoue hãc necessitatem, de solo hoc peccato cõsidera:si possis illud facere pro teipso redimendo. B. Aperte video, quia nõ possum. A. Ne te diutius protrahã,quid si necesse esset aut totum mundum:& quicquid Deus non est perire & in nihilũ redigi: aut te facere tam paruam rem cõtra voluntatẽ Dei? B. Cũ cõsidero actionẽ ipsam,leuissimũ quiddam video esse, sed cũ intueor quid sit contra voluntatẽ Dei, grauissimũ quiddam & nulli dãno cõparabile intelligo:sed solemus aliquando facere cõtra voluntatẽ alicuius non reprehensibiliter,vt res eius seruentur quod postea illi placet cõtra cuius voluntatẽ facimus. A. Hoc fit homini,qui

A aliquādo nō intelligit quid sibi sit vtile aut nō posset restaurare quod perdidit, sed Deus nullo indiget, & omnia si perirent, posset, sicut ea fecit, restaurare. B. Fateri me necesse est, quia pro cōseruanda tota creatura nihil debeō facere contra voluntatem Dei. A. Quid, si plures essent mūdi pleni creaturæ, sicut iste est. B. Si infinito numero multiplicarentur: & similiter mihi obtenderentur, idipsum respōderem. A. Nihil rectius potes: sed considera etiam si contingeret, vt contra voluntatem Dei illum aspectum faceres: quid posses pro hoc peccato soluere? B. Non habeo aliquid maius, quàm quod suprà dixi. A. Sic grauiter peccamus, quotiescūq; scienter aliquid quantūlibet paruum contra voluntatē Dei facimus, quoniam semper sumus in cōspectu eius, & semper ipse precipit nobis ne peccemus. B. Vt audio, nimis periculose viuimus. A. Patet, quia secundum quātitatē peccati exigit Deus satisfactionem. B. Nō possum negare. A. Non ergò satisfacis, si nō reddis aliquid maius, quàm sit id pro quo peccatū facere non debueras. B. Et rationem video sic exigere, & omninò esse impossibile. A. Nec Deus vllum obligatum aliquatenus debito peccati assumere potest ad beatitudinē: quia non debet. B. Nimis est grauis hæc sententia. A. Audi adhuc aliud, cur nō minus sit difficile hominē recōciliari Deo,
B B. Nisi fides me cōsolaretur, hoc solum cogeret me desperare. A. Audi tamen. B. Dic.

Quam contumeliam fecit Deo homo, cùm se permisit à diabolo vinci, pro qua satisfacere non potest.
Caput XXII. Anſel.

HOmo in paradiso sine peccato factus, quasi positus est pro Deo inter Deum & diabolum, vt vinceret diabolum non consentiendo suadenti peccatum, ad excusationem & honorem Dei & confusionem diaboli, cùm ille infirmior in terra non peccaret, eodē diabolo suadente qui fortior peccauit in cœlo nullo suadente. & cū hoc homo facile posset efficere, nulla vi coactus sola suasione sponte se vinci permisit ad voluntatē diaboli & contra voluntatē & honorem Dei. B. Ad quid vis tendere? A. Iudica tu ipse, si non est contra honorē Dei, vt homo reconcilietur illi cū calumnia huius cōtumeliæ Deo irrogatæ, nisi prius honorauerit Deū vincendo diabolū: sicut inhonorauit illū victus à diabolo. Victoria verò talis esse debet, vt sicut fortis ac potestate immortalis consensit facilè diabolo vt peccaret, vnde iustè incurrit pœnam mortalitatis: ita infirmus & mortalis qualem se fecit ipse per mortis difficultatē vincat diabolum, vt nullo modo peccet, quod facere nō potest, quādiu ex vulnere primi peccati cōcipitur & nascitur in peccato. B. Iterū dico, quia ratio probat quod dicis, & impossibile est. A. Adhuc accipe vnū sine quo iustè recōciliatur homo, nec minus impossibile est. C
B. Tot iam proposuisti nobis quæ facere debemus, vt quicquid supperaddas non me magis terrere possit. A. Audi tamē. B. Audio.

Quòd abstulit Deo, cùm peccauit quod reddere nequit. Cap. XXIII. Anſel.

QVid abstulit homo Deo, cū vinci se permisit à diabolo. B. Dic tu vt incœpisti, quia ego nescio quid super hęc mala quæ ostēdisti, potuit addere. A. Nónne abstulit Deo, quicquid de humana natura facere proposuerat? B. Non potest negari. A. Attende indistrictam iustitiam & iudica secundū illam, vtrū ad æqualitatem peccati homo satisfaciat Deo, nisi idipsum quod permittendo se vinci à diabolo Deo abstulit, diabolum vincēdo restituat: vt quemadmodum per hoc quod victus est, rapuit diabolus quod Dei erat, & Deus perdidit: ita per hoc quod vincat, perdat diabolus, & Deus recuperet. B. Nec districtius nec iustius aliquid potest cogitari. A. Putás ne summam iustitiam, hanc iustitiā posse violare? B. Non audeo cogitare. A. Nullatenus ergò debet aut potest accipere homo à Deo, quod Deus illi dare proposuit, si non reddit Deo totū quod illi abstulit, vt sicut per illum Deus perdidit, ita per illum recuperet. Quod non aliter fieri valet, nisi vt quemadmodū per victū tota humana natura corrupta & quāsi fermentata est pec- D
cato, cū quo nullum Deus assumit ad perficiēdam illam ciuitatē cœlestem: ita per vincentē iustificētur à peccato tot homines, quot illum numerum cōplecturi erant, ad quem complēdum factus est homo. Sed hoc facere nullatenus potest homo peccator, quia peccator peccatorem iustificare nequit. B. Et nihil iustius & nihil impossibilius, sed ex his omnibus videtur misericordia Dei & spes hominis perire, quantum ad beatitudinem spectat, ad quam factus est homo. A. Expecta adhuc parum. B. Quid habes adhuc amplius?

Quia quandiu homo non reddit Deo, quod debet, non possit esse beatus nec excusetur impotentia. Cap. XXIIII. Anſel.

SI homo dicitur iniustus, qui homini non reddit quod debet: multò magis iniustus est, qui Deo quod debet non reddit. B. Si potest & non reddit, verè iniustus est. Si verò non potest, quomodo iniustus est? A. Forsitan si nulla in illo est impotentiæ causa, aliquatenus excusari potest. Sed si in ipso impotētia est culpa, sicut non leuigat peccatum: ita non excusat non reddētem debitum. Nam si quis iniungat aliquod opus seruo suo, & præcipiat illi ne dejiciat se in foueam quam illi demonstrat, vnde nullatenus exire possit: & seruus ille contemnens mandatum & monitionē domini sui, spōte se in præmōstratā mittat foueam, vt nullatenus

Anus possit iniunctum opus efficere: putás ne illi aliquatenus impotētiā istam ad excusationē valere, cū opus iniunctum nō faciat? B. Nullo modo, sed ad augmentū potiùs culpæ, quoniam ipse impotentiam illam sibi fecit. Dupliciter nanq; peccauit, quia & quod iussus est facere, non fecit: & quod præceptum est ne faceret, fecit. A. Ita homo qui se sponte obligauit illi debito, qđ soluere non potest: & sua culpa deiecit se in hanc impotentiā: vt nec illud possit soluere quod debebat ante peccatū, id est, ne peccaret, nec quod debet, quia peccauit, inexcusabilis est. Ipsa nanq; impotētia culpa est, quia non debet eam habere, imò debet eam nō habere. nam sicut culpa est, non habere quod debet habere: ita culpa est habere qđ debet nō habere. Sicut ergò culpa est homini, non habere potestatem illam, quam accepit vt posset cauere peccatum: sic culpa est illi habere impotentiam per quam nec iustitiam tenere & peccatum cauere, nec quod pro peccato debet reddere, potest. Sponte nanq; fecit, vnde perdidit illam potestatem, & deuenit in hanc impotentiam. Ideò enim est, nō habere potestatē quam debet habere, & habere impotētiam quam debet non habere. Quapropter impotentia reddendi Deo quod debet, quę facit vt reddat, nō excusat hominē si non reddit, quoniā effectus peccati non excusat peccatum, quod facit. B.
B Et graue nimis est, & ita esse necesse est. A. Iustus ergò homo est, qui non reddit Deo quod debet. B. Nimis est verum, nam iniustus est, quia non reddit: & iniustus est, quia reddere nequit. A. Nullus aūt iniustus admittitur ad beatitudinem, quoniam quemadmodū beatitudo est sufficientia, in qua nulla est indigētia: sic nulli conuenit nisi in quo ita pura est iustitia, vt nulla in eo sit iniustitia. B. Non audeo aliter credere. A. Qui ergò non soluit Deo quod debet, nō potest esse beatus. B. Nec hoc cōsequi negare possum. A. Quod si vis dicere, quia misericors Deus dimittit supplicanti quod debet, idcircò quia reddere nequit, non potest dici dimittere, nisi aut quod hoc homo sponte reddere debet nec potest, id est, quod recōpensari possit peccato quod fieri nō deberet, pro conseruatione omnis rei, quę Deus nō est, aut hoc quod puniēdo erat ablaturus inuito, sicut suprà dixi, id est, beatitudinē, sed si dimittit quod sponte reddere debet homo, ideò quia reddere nō potest: quid est aliud quā dimittit Deus, quod habere nō potest? Sed derisio est, vt talis misericordia Deo attribuatur. At si dimittit, quod inuito erat ablaturus propter impotentiā reddendi, quod spōte reddere debet, relaxat Deus pœnā, & facit beatū hominē propter peccatū, quia habet quod debet nō habere. Nā ipsam impotentiā debet nō habere, & idcircò quādiu illam habet, sine satisfactione peccatū est illi: verū huiusmodi misericordia Dei nimis cōtraria iu stitiæ illius, quæ non nisi C
pœnā permittit reddi propter peccatū. Quapropter quēadmodum Deū sibi esse contrariū: ita hoc modo illū esse misericordē est impossibile. B. Aliā Dei misericordiā video esse quęrēdam quàm istā. A. Verū esto dimittat Deus ei, qui nō soluit debitū, idcircò quod non potest. B. Ita vellem. A. At quandiu nō redder, aut volet reddere aut nō volet. Quod si volet qđ non poterit, indigens erit. Si verò nō volet, iniustus erit. B. Hoc nihil clarius. A. Siue aūt indigēs siue iniustus sit, beatus nō erit. B. Et hoc apertum. A. Quandiu nō reddet beatus esse nō poterit. B. Si rationē sequitur Deus iustitiæ, non est qua euadat miser homuncio, & misericordia Dei perire videtur. A. Rationē postulasti, rationem accipe, misericordem Deū esse non nego, qui homines & iumenta saluat, quemadmodū multiplicauit misericordiam suam. Nos autem loquimur de illa vltima misericordia, qua post hanc vitam beatum facit hominem. hanc beatitudinem nulli dare debere, nisi illi cui penitùs dimissa sunt peccata, nec hanc dimissionem fieri, nisi debito reddito, quod debetur pro peccato secundum magnitudinem peccati suprapositis rationibus puto me sufficienter ostendisse. Quibus si quid tibi videtur posse rationibus obijci, dicere deberes. B. Ego vtiq; nullam tuarum rationum aliquatenus infirmari posse video. A. Nec ego, si bene consi- D
derentur, æstimo: veruntamē si vel vna de omnibus quas posui inexpugnabili veritate roboratur sufficere debet. Siue nanq; vno siue pluribus argumētis veritas inexpugnabiliter mōstretur, æqualiter ab omni dubitatione defenditur. B. Ecce ita est. Quomodo ergò saluus erit homo, si ipse non soluis quod debet nec saluari valet, si non soluit quod debet, aut qua fronte asserimus Deum in misericordia diuitem, super humanum intellectum hanc misericordiam facere non posse? A. Hoc debes nunc ab illis exigere: qui Christum non esse credunt necessarium ad salutem hominis: quorum vice loqueris vt dicant, qualiter homo saluari sine Christo possit. Quod si non possunt vllo modo, desinānt nos irridere & accedant vt iungāt se nobis, qui non dubitamus hominem saluari posse per Christū, aut desperēt hoc vllo modo posse fieri. Quòd si horrent, credant nobiscum in Christum vt possint saluari. B. A te quæro, sicut incœpi, vt ostendas mihi qua ratione saluetur homo per Christum.

Quòd ex necessitate per Christum saluetur homo. Cap. XXV. Anſel.

NOnne sufficienter probatur per Christū hominem posse saluari, cùm etiam infideles non negent hominem vllo modo posse fieri beatum, & satis offensum sit: quia si ponimus Christum non esse, nullo modo potest in-

Auenìri ſalus hominis. Aut enIm per Chriſtum, aut alio aliquo modo, aut nullo modo poterit ſaluus eſſe. quapropter ſi falſum eſt, quia nullo, aut aliquo alio modo poteſt hoc eſſe: neceſſe eſt fieri per Chriſtum. B. Si quis videns rationem, quia alio modo non poteſt eſſe, & non intelligens qua ratione per Chriſtum eſſe valeat, aſſerere velit quia nec per Chriſtum nec vllo modo queat hoc eſſe, quid huic reſpondebimus? A. Quid reſpondendũ eſt illi, qui idcircò aſtruit eſſe impoſsibile quod neceſſe eſt eſſe, quia neſcit quomodo ſit. B. Quia inſipiens eſt. A. Contemnendum eſt ergò quod dicit. B. Verum eſt, ſed hoc ipſum illi oſtendẽdum eſt, qua ratione ſit quod putat impoſsibile. A. An non intelligis ex his quæ ſuprà diximus: quia neceſſe eſt aliquos homines ad beatitudinem peruenire? Nam ſi Deo eſt inconueniens hominem cum aliqua macula perducere ad hoc, ad quod illum ſine omni macula fecit: ne aut boni inccepti pœnitere, aut propoſitum implere non poſſe videatur: multo magis propter eandem incóuenientiam, impoſsibile eſt nullum hominem ad hoc prouehi ad quod factus eſt. Quapropter aut extra fidem Chriſtianam inueniẽda eſt peccati ſatisfactio, qualem ſuprà eſſe debere oſtendimus, quod nulla ratio poteſt oſtendere, aut indubitãter in illa eſſe credẽda eſt. Quod enim in neceſſaria ratione ve-
B raciter eſſe colligitur: id in nullam debet duci dubietatẽ, etiamſi ratio quomodo ſit non percipitur. B. Verùm eſt quod dicis. A. Quid ergò quæris amplius? B. Non ad hoc veni vt auferas mihi dubitationem, ſed vt oſtendas mihi certitudinis meæ rationem, quapropter ſicut me rationabiliter deduxiſti ad hoc, vt videam hominem peccatorẽ hoc debere Deo pro peccato quod & reddere nequit: & niſi reddiderit, ſaluari non valet: ita volo me perducas illuc, vt rationabili neceſsitate intelligam, eſſe oportere omnia illa quę nobis fides catholica de Chriſto credere præcipit, ſi volumus ſaluari: & quomodo valeant ad ſalutem hominis, & qualiter Deus miſericordiâ ſaluet hominem, cùm non dimittat illi peccatũ niſi reddiderit quod propter illud debet, & vt certiores ſint argumentationes tuæ ſic à longè incipe, vt eas ſupra firmũ fundamentum conſtituas. A. Adiuuet me nũc Deus, quia tu nullatenus mihi parcis, nec conſideras imbecillitatem ſcientiæ meæ, cui tam magnum opus iniungis. Tentabo tamen, quãdoquidem incœpi non in me ſed in Deo confidens, & faciam quod ipſo adiuuãte potero.

Sed ne faſtidium hæc volenti legere, nimis longa cõtinuatione generem, à dictis dicenda alio exordio diſtinguamus.

Explicit liber primus.

INCIPIT LIBER SECVNDVS, HOMINEM factum eſſe iuſtum vt beatus eſſet.

CAPVT PRIMVM.

RAtionalem naturam à Deo factã eſſe iuſtam, vt illo fruendo beata eſſet, dubitari non debet. Ideò nanq; rationalis eſt, vt diſcernat inter iuſtum & iniuſtum, inter bonum & malum, inter maius bonũ & minus bonum, alioquin fruſtra facta eſſet rationalis. Sed Deus non fecit eam rationalem fruſtra. Quare ad hoc eam factam rationalem eſſe conſtat. Simili ratione probatur, quia ad hoc accepit poteſtatem diſcernendi, vt odiſſet & vitaret malum: amaretq; & diligeret bonum, atq; maius bonum magis diligeret & eligeret. Aliter nãq; fruſtra illi Deus dediſſet poteſtatem illam diſcernẽdi, quia in vanum diſcerneret, ſi ſecundum diſcretionem non amaret & vitaret. Sed non conuenit, vt Deus tantam poteſtatem fruſtra dederit. Ad hoc itaq; factam eſſe rationalem naturam certum eſt, vt ſummũ bonum ſuper omnia amaret, & diligeret non propter aliud ſed propter ipſum: ſi enim propter aliud, nõ ipſum ſed aliud amat. Ad hoc niſi iuſta facere nequit. Vt igitur fruſtra nõ ſit rationalis: ſimul D ad hoc rationalis & iuſta facta eſt. Quod ſi ad ſummum bonum eligendum & amandum iuſta facta eſt, aut talis ad hoc facta eſt, vt aliquãdo aſſequeretur quod amaret & eligeret aut non. Sed ſi non ad hoc iuſta eſt facta, vt quod ſic amat & eligit aſſequatur, fruſtra facta eſt talis, vt ſic illud amet & eligat, nec vlla ratio erit cur illud aſſequi debeat aliquando. Quandiu ergò amando & eligẽdo ſummum bonum iuſta faciet, ad quod facta eſt miſera erit, quia indigens erit contra voluntatem non habendo quod deſiderat, quod nimis abſurdũ eſt. Quapropter ratiõalis natura iuſta eſt facta, vt ſummo bono fruendo beata eſſet, homo ergò qui rationalis natura eſt, factus eſt iuſtus ad hoc vt Deo fruendo beatus eſſet.

Quòd homo non moreretur, ſi non peccaſſet. Cap. II. Anſel.

QVod autem talis factus ſit, vt neceſsitate non moreretur, hoc facilè probatur, quia vt iam diximus, ſapientiæ & iuſtitiæ Dei repugnat, vt cogeret mortem pati ſine culpa, quem iuſtum fecerat ad æternam beatitudinem. Sequitur ergò quia ſi nunquam peccaſſet, nunquam moreretur.

Quòd cum corpore in quo viuit in hac vita reſurgat. Cap. III. Anſel.

VNde apertè quandoq; futura mortuorũ reſurrectio probatur. Quippe ſi homo perfe-

Aperfectè reſtaurandus eſt, talis debet reſtitui qualis futurus erat ſi nõ peccaſſet. B. Aliter eſſe non poteſt. A. Quemadmodũ igitur ſi non peccaſſet homo, cum eodẽ quod gerebat corpore in incorruptibilitatẽ tranſmutandus erat, ita oportet vt cùm reſtaurabitur, cũ ſuo in quo viuit in hac vita corpore reſtauretur. B. Quid reſpõdebimus, ſi quis dicat quia hoc fieri oportet de illis in quibus humanum genus reſtaurabitur, de reprobis verò non eſt neceſſe. A. Nihil iuſtius aut cõueniẽtius intelligitur, quàm vt ſicut homo ſi perſeueraſſet in iuſtitia, totus, id eſt, anima & corpore æternè beatus eſſet: ita ſi perſeuerat in iniuſtitia, totus ſimiliter æternè miſer ſit. B. Breuiter mihi de his ſatisfeciſti.

Quòd de humana natura perficiet Deus, quod incœpit. Cap. IIII. Anſel.

EX his eſt facilè cognoſcere, quoniam ad hoc de humana perficiet Deus natura qd incœpit: aut inuanum fecit tam ſublimem naturam ad tantum bonum. At ſi nihil precioſius agnoſcitur Deus feciſſe, quàm rationalem naturam ad gaudendum de ſe, valde alienum eſt ab eo vt illam rationalem naturam penitùs perire ſinat. B. Nõ poteſt aliter putare cor rationale. A. Neceſſe eſt ergò, vt de humana natura perficiat quod incœpit, hoc autem fieri ſicut
B diximus nequit, niſi per integrã peccati ſatisfactionem, quã nullus peccator facere poteſt. B. Intelligo iam neceſſe eſſe vt Deus perficiat quod incœpit, ne aliter quàm deceat à ſuo incœpto videatur deficere.

Quòd quanuis hoc neceſſe ſit fieri: tamen hoc non faciet cogente neceſsitate: & quod ſit neceſsitas quæ aufert gratiam aut minuit, & ſit neceſsitas quæ augeat. Cap. V. Boſo.

SEd ſi ita eſt, videtur quaſi cogi Deus neceſsitate vitandi indecentiam, vt ſalutem procuret humanã. Quomodo ergò negari poterit plus hoc propter ſe facere, quàm propter vos? At ſi ita eſt, quam gratiam illi debemus, pro eo quod facit propter ſe? Quomodo etiam noſtrã imputabimus ſalutem eius gratiæ ſi nos ſaluat neceſsitate? A. Eſt neceſsitas quæ beneficienti gratiam aufert aut minuit, & eſt neceſsitas qua maior ex beneficio gratia debetur. Cùm enim aliquis ea neceſsitate cui ſubiacet inuitus benefacit, aut nulla aut minor illi gratia debetur. Cùm verò ipſe ſe ſponte neceſsitati benefaciendi ſubdit, nec inuitus eam ſuſtinet: tũc vtiq; beneficij gratiam meretur maiorem. Non enim hæc eſt dicenda neceſsitas, ſed gratia, quia nullo cogente illam ſuſcepit aut ſeruat, ſed gratis. Nam ſi quid hodie ſponte promittis te cras daturum, eadem cras voluntate das, quanuis neceſſe ſit te cras reddere promiſſum: ſi non poteris aut non vis mentiri, non tamen minus tibi debet ille pro impenſo beneficio cui das, quàm ſi non promiſiſſes: quoniam te C debitorem ante tempus dationis illi facere non es cunctatus nec coactus. Tale eſt cùm quis ſanctæ conuerſationis vouet propoſitum. Quanuis nanque ſeruare illud ex neceſsitate poſt votum debeat, ne apoſtatæ damnationem incurrat, & licèt cogi poſſet ſeruare ſi noluit: ſi tamen non inuitus ſeruat quod vouit, non minus ſed magis gratus eſt Deo quàm ſi non vouiſſet, quoniam nõ ſolum communem vitam, ſed etiam eius licentiam ſibi propter Deum abnegauit, nec ſanctè viuere dicendus eſt neceſsitate, ſed eadem qua vouit libertate. Quare multo magis ſi Deus facit bonum homini quod incœpit, licèt non deceat eum à bono incœpto deficere, totum gratiæ debemus imputare: quia hoc propter nos non propter ſe (nullus egens) incœpit. Non enim illum latuit, quid homo facturus erat cùm illum fecit: & tamen bonitate ſua illum creando ſponte, ſe vt perficeret incœptum bonum quaſi obligaui. Denique Deus nihil facit neceſsitate, quia nullo modo cogitur aut prohibetur aliquid facere. Et cùm dicimus, Deum aliquid facere quaſi neceſsitate vitandi inhoneſtatem quam vtique non timet, potiùs intelligendum eſt quod facit neceſsitate ſeruandæ honeſtatis: quæ ſcilicet neceſsitas non eſt aliud, quàm immutabilitas honeſtatis eius, quam à ſeipſo & non ab alio habet, & idcircò impropriè di- D citur neceſsitas. Dicimus tamen, quia neceſſe eſt, vt bonitas Dei propter immutabilitatem ſuam perficiat de homine quod incœpit, quanuis totum ſit gratia, quod fecit bonum. B. Concedo.

Quòd ſatisfactionem per quam ſaluatur homo non poſsit facere niſi Deus homo. Cap. VI. Anſel.

HOc autem fieri nequit, niſi ſit qui ſoluat Deo pro peccato hominis aliquid maius, quàm omne quod Deus non eſt. B. Ita conſtat. A. Illum quoque qui de ſuo poterit Deo dare aliquid, quod ſuperat omne quod ſub Deo eſt, maiorẽ eſſe neceſſe eſt, quàm omne quod non eſt Deus. B. Nequeo negare. A. Nihil aũt eſt, quod ſuper omne ſit, quod Deus non eſt niſi Deus. B. Verum eſt. A. Nõ ergò poteſt hanc ſatisfactionẽ facere niſi Deus. B. Sic ſequitur. A. Sed nec facere illã debet niſi homo, alioquin nõ ſatisfacit homo. B. Non videtur aliquid iuſtius. A. Si ergò ſicut conſtat neceſſe eſt, vt de hominib⁹ perficiatur illa ſuperna ciuitas: nec hoc eſſe valet niſi fiat prædicta ſatisfactio, quam nec poteſt facere niſi Deus, nec debet niſi homo: neceſſe eſt vt eam faciat Deus homo. B. Benedictus Deus iam magnũ quiddam inuenimus de hoc qd quærimus, ſequere igitur vt incœpiſti. Spero enim, quia Deus nos adiuuabit. A. Inueſtigandum

A Est nunc quomodo possit fieri Deus homo.

Quòd necesse sit eundem ipsum esse perfectum Deum & perfectum hominem.

Caput VII.

Diuina natura & humana non possunt inuicem mutari, vt diuina fiat humana, vel humana diuina: nec ita misceri vt quædam tertia sit ex duabus, quæ nec diuina sit omninò nec humana. Denique si fieri posset vt altera in alteram conuerteretur, aut esset tantum Deus & non homo, aut solum homo & non Deus. Aut si miscerentur ita vt ex duabus corruptis fieret quædam tertia: quéadmodum de duobus indiuiduis animalibus diuersarum specierum masculo & fœmina nascitur tertium, quod nec patris integram nec matris seruat naturam: sed ex vtraque tertiam, nec homo esset, nec Deus. Non igitur potest fieri homo Deus, qué quærimus ex diuina & humana natura, aut cõuersione alterius in alteram, aut corruptiua cõmixtione vtriusque in tertiam: quia hæc fieri nequeunt, aut si fieri valerent, nihil ad hoc qd quærimus valeret. Si autem quolibet modo conlungi ita dicuntur hæ duæ naturæ integræ: vt cùm alius sit homo, alius Deus, & non idem sit Deus, qui & homo, impossibile est vt ambo faciant quod fieri necesse est. Nam Deus non faciet, quia non poterit: vt ergò hoc faciat
B Deus homo, necesse est eũdem ipsum esse perfectum Deum & perfectum hominem, qui hãc satisfactionem facturus est, quoniam eam facere non potest nisi sit verus Deus, nec debet nisi sit verus homo. Quoniam ergò seruata integritate vtriusque naturæ necesse est inueniri Deum hominem, non minus necesse est has duas naturas integras conueniri in vnam personam, quemadmodum corpus & anima rationalis conueniunt in vnum hominem: quoniam aliter fieri nequit, vt idem ipse sit perfectus Deus & perfectus homo. B. Totum mihi placet quod dicis.

Quòd ex genere Adæ & de virgine fœmina Deum oporteat sumere hominem.

Cap. VIII. Ansel.

Restat nunc quærere, vnde & quomodo assumet Deus humanam naturam. Aut enim assumet eam de Adam, aut faciet nouum hominem, quemadmodum fecit Adam de nullo alio homine. Sed si nouum hominem faciet non ex Adæ genere, non pertinebit ad genus humanum quod natum est de Adam: quare non debebit satisfacere pro eo, quia non erit de illo. Sicut enim rectum est, vt pro culpa hominis homo satisfaciat: ita necesse est vt satisfaciens idem sit qui peccator, aut eiusdem generis. Aliter nanque nec Adam, nec genus eius satisfaciet pro se. Ergò sicut de Adam & Eua peccatum in omnes homines propagatum est: ita nullus nisi vel ipsi vel qui de illis nascitur pro peccato hominum satisfacere debet. Quoni-C am ergò illi nequeunt, necesse est vt de illis sit qui hoc faciet. Amplius sicut Adam & totum genus eius per se stetisset sine sustentatione alterius creaturæ si non peccasset: ita oportet vt si idem genus resurget post casum, per se resurgat & releuetur. Nam per quemcunque in statum suum restituatur, per illum vtique stabit per quem statum suum recuperabit. Deus etiam quando humanam naturam primitus fecit in solo Adam: nec fœminam, vt de vtroque sexu multiplicarentur homines, facere voluit nisi de ipso, vnde ipse aperte monstrauit se non nisi de Adam voluisse facere quod de humana natura facturus erat. Quapropter si genus Adæ per aliquem releuatur hominem, qui nõ sit de eodem genere, non in illam dignitatem quam habiturum erat si non peccasset Adam, & ideò non integrè restaurabitur, & Dei propositum deficere videbitur: quæ duo inconuenientia sunt, ergò necesse est, vt de Adam assumatur homo, per quem restauraretur genus Adæ. B. Si rationem sequimur sicut proposuimus, hoc ineuitabiliter oportet esse. A. Inuestigemus nunc, vtrum assumenda sit à Deo natura hominis de patre & matre sicut alij homines, aut de viro sine fœmina, aut de fœmina sine viro. Nã quocunque modo ex his tribus modis sit, de Adam & de Eua erit, de quibus est omnis homo vtriusque sexus, nec aliquis modus ex tri-D bus his facilior est Deo quã alij, vt eo modo potiùs debet assumi. B. Bene procedis. A. Verũ non est opus de multo labore vt ostẽdatur: quia mundius & honestius procreabitur homo ille de solo viro vel fœmina, quàm de commixtione vtriusque, sicut omnes alij filij hominum. B. Sufficit. A. Aut ergò de solo viro, aut de sola fœmina assumendus est. B. Aliunde non potest. A. Quatuor modis potest Deus facere hominem: videlicet aut de viro & de fœmina, sicut assiduus vsus monstrat, aut nec de viro nec de fœmina, sicut creauit Adam, aut de viro sine fœmina, sicut fecit Euã aut de fœmina sine viro, quod nondum fecit, vt igitur hunc quoq; modum probet suæ subiacere potestati & ad hoc ipsum opus dilatum esse, nihil conuenientius quàm vt de fœmina sine viro assumat illum hominem, quem quærimus. Vtrum autem de virgine aut de non virgine dignius hoc fiat, non est opus disputare: sed sine omni disputatione asserendũ est, quia de virgine Deũ & hominem nasci oportet. B. Secundum placitum cordis mei loqueris. A. Est ne solidum hoc quod diximus, aut vanum aliquid sicut nubes, quod dixisti nobis infideles obijcere? B. Nihil solidius. A. Pinge igitur nõ super fictam vanitatem, sed super solidã veritatem, & dic quia valde cõuenit, vt quemadmodum hominis peccatum & causa nostræ damnationis initiũ sumpsit à fœmina: ita medicina

A dicina peccati & cãũsa nostræ salutis nascatur de fœmina: ac ne mulieres desperent se pertinere ad sortem beatorum, quoniam de fœmina tantum malum processit, oportet vt ad reformandam spem earum, de muliere tantũ bonum procedat. Pinge & hic, Si virgo erat, quæ causa fuit humano generi totius mali, multò magis decet vt virgo sit quæ causa erit totius boni. Hoc quoque pinge, Si mulier quam fecit Deus de viro sine fœmina facta est, de virgine conuenit valde vt vir quoque qui fiet de fœmina sine viro fiat de virgine. Sed de picturis quæ possunt pingi super hoc: quia Deus homo de virgine muliere nasci debet: ista nunc sufficiant. B. Valde pulchræ & rationabiles sunt picturæ istæ.

Quòd necesse sit verbum solum & hominem, in vnam conuenire personam.

Cap. IX. Anse.

NVnc quoq; quærendum est in qua persona Deus, qui est tres personæ, hominem assumat. Plures enim personæ nequeunt vnum eundemq; hominem assumere in vnitate personæ. Quare in vna persona tantum hoc fieri necesse est. Sed de hac vnitate personæ Dei & hominis: in qua persona Dei hoc magis fieri oporteat, in epistola de incarnatione verbi ad dominum papam Vrbanum directa, quã-
B tum ad præsentem inuestigationẽ sufficere puto, locutus sum. B. Breuiter tamen hoc tange cur potiùs persona filij debet incarnari, quàm patris & spiritus sancti? A. Si quælibet alia persona incarnaretur erũt duo filij in Trinitate, filius scilicet Dei, qui & ante incarnationẽ filius est, & ille qui per incarnationẽ filius erit virginis: & erit in personis quę semper æquales esse debent, inæqualitas secundũ dignitatẽ naturæ. Dignior nãq; natiuitatem habebit natus ex Deo, quàm natus ex virgine. Item, si pater fuerit incarnatus, erunt duo nepotes in Trinitate: quia pater erit nepos parentum virginis per hominem assumptum: & verbũ cùm nihil habeat de homine: nepos tamen erit virginis, quia filij eius erit filius. Quæ omnia incõuenientia sunt, nec in incarnatione verbi cõtingunt. Est & aliud cur magis conueniat incarnari filio quàm alijs personis: quia cõuenientius sonat filiũ supplicare patri, quàm aliam personam alij. Item homo pro quo erat oraturus, & diabolus quem erat expugnaturus, ambo falsam similitudinem Dei per propriam voluntatem præsumpserant: Vnde quasi specialius aduersus personam filij peccauerant, qui vera patris similitudo creditus. Illi itaq; cui specialius fit iniuria, cõuenientius attribuitur culpæ vindicta aut indulgentia. Quapropter cùm ratio nos ineuitabilis perduxerit ad hoc, vt necesse sit diuinam & humanã naturam in vnam conuenire personã: nec hoc fieri possit in pluribus personis Dei, & hoc conuenientius fieri C pateat in persona verbi quàm in alijs: necesse est verbum Deum & hominem in vnam cõuenire personam. B. Sic est via, qua me ducis vndiq; munita ratione, vt neq; ad dexterã neq; ad sinistram videam me ab illa posse declinare. A. Non ego te duco, sed ille de quo loquimur, sine quo nihil possumus, nos ducit vbicunque viam veritatis tenemus.

Quòd homo idem non ex debito moriatur: & quomodo possit vel non possit peccare: & cur ille vel angelus de sua iustitia laudandus sit, cùm peccare non possit.

Cap. X. Ansel.

VTrum autem homo ille sit moriturus ex debito, sicut alij homines ex debito moriuntur, nunc inuestigare debemus. Sed si Adã moriturus non erat si non peccasset, multò magis iste mortem pati non debebit, in quo peccatum esse non poterit, quia Deus erit. Boso. In hoc volo te aliquantulum morari, siue enim dicatur posse siue non posse peccare, in vtroq; mihi non parua nascitur, vt enim aliquantulum loquor, non quasi de illo qui nunquam fuisset, sicut hactenus fecimus: sed velut de eo quẽ & cuius facta nouimus. quis neget illum multa potuisse facere quæ peccata dicimus. Quippe vt alia taceam, quomodo dicemus eum non potuisse mentiri quod semper peccatum est. D Cũ enim dicat Iudæis de patre: si dixero, quia non scio eum ero similis vobis mendax: & inter hæc verba dicat: nõ scio eum dicat easdem tres nequiuisse proferre dictiones, siue alijs verbis: vt sic diceret, non scio eum. Quod si faceret, vt ipse ait: esset mendax, quod est esse peccatorem. Quare quoniam hoc potuit, peccare potuit. A. Et hoc dicere potuit, & peccare non potuit. B. Hoc ostende. A. Omnis potestas sequitur voluntatem. Cùm enim dico quia possum loqui vel ambulare, subauditur, si volo. Si enim non subintelligitur voluntas: non est potestas, sed necessitas. Nam cùm dico, quia nolens possum trahi & vinci, non est, nec mea potestas, sed necessitas & potestas alterius. Quippe non est aliud possum trahi vel vinci, quã alius me trahere vel vincere potest. Possumus itaque dicere de Christo: quia potuit mentiri, si subaudiatur si vellet? & quoniam mentiri non potuit nolens nec potuit velle mentiri: nec minus dici potest nequiuisse mentiri. Sic itaque potuit & non potuit mentiri. B. Nunc redeamus ad inuestigãdum de illo quasi nondum sit, sicut incœpimus. Dico igitur si peccare non potuit: quia sicut dicis nõ poterit velle, ex necessitate seruabit iustitiam: quare non ex libertate arbitrij iustus erit. Quæ igitur gratia illi pro iustitia sua debebitur. Solemus nanq; dicere, Deum idcircò fecisse angelum & hominem tales qui peccare possent

quate-

A quatenus cùm possent deserere iustitiam, & ex libertate arbitrij seruarent, gratiam & laudem mererentur: quæ illis si ex necessitate iusti essent non deberentur. A. Nónne angeli, qui modò peccare nequeunt, laudandi sunt? B. Sunt vtique quia hoc quod modò non possunt meruerunt, per hoc quod potuerunt & noluerunt. A. Quid dicis de Deo, qui peccare non potest; nec hoc meruit per potestatem peccandi qua non peccauit nónne laudandus est pro iustitia sua? B. Hîc volo, vt respõdeas pro me, nam si dico eum nõ esse laudandũ, scio me mẽtiri. Si aũt dico laudandum, timeo infirmare rationem quam dixi de angelis. A. Angeli non sunt laudandi de iustitia sua, quia peccare potuerunt, sed quia per hoc quodãmodo, à se habẽt quod peccare nequeunt: in quo aliquatenus similes sunt Deo, qui à se habet quicquid habet. Dicitur enim dare aliquid quod non aufert quãdo potest: & facere esse aliquid, qui cùm possit idipsum facere non esse, non facit. Sic itaq; cùm angelus potuit auferre sibi iustitiam, & non abstulit: & facere se non esse iustũ & non fecit, rectè asseritur ipse sibi dedisse iustitiam & seipsum iustũ fecisse. Hoc igitur modo habet à se iustitiam: quia creatura eam aliter à se habere nequit, & idcircò laudandus est de sua iustitia & non necessitate, sed libertate iustus est, quia impropriè dicitur necessitas,
B vbi nec coactio vlla est nec prohibitio. Quapropter quoniam Deus perfectè habet à se quicquid habet, ille maximè laudãdus est de bonis quę habet & seruat, non vlla necessitate: sed, sicut supra dixi, propria & æterna immutabilitate. Sic ergò homo ille, qui idem ipse Deus erit, quoniam omne bonum quod ipse habebit, à se habebit, nõ necessitate sed voluntate, & libertate & à seipso iustus, & idcircò laudandus erit. Quanuis enim humana natura à diuina habeat quod habebit, idem tamen ipse à seipso (quoniam duæ naturæ vna persona erunt) habebit. B. Satisfecisti mihi ex hoc & aperte video: qa & peccare non poterit: & tamẽ laudandus erit de iustitia sua. Sed nunc quærendum æstimo, cùm Deus talem posset facere hominem: cur nõ tales fecit angelos & duos primos homines, vt similiter & peccare non possent, & de iustitia sua laudandi essent? A. Intelligis quid dicas? B. Videor mihi intelligere, & idcircò quæro, cur eos tales non fecit? A. Quoniam non potuit nec debuit fieri, vt vnusquisq; eorum esset idem ipse qui Deus, sicut de homine isto dicimus, & si quæris, cur non vel tot quot sunt personæ Dei, vel saltem de vno hoc fecit, respondeo: quia ratio tunc fieri nullatenus hoc exigebat, sed omninò (quia Deus nihil sine ratione facit) prohibebat. B. Erubesco quia hoc quæsiui, dic quod dicturus eras. A. Dicamus ergò, quia mori nõ debebit, quoniam non erit peccator. B. Concedere me oportet.

Quòd moriatur ex sua potestate, quòd mortalitas C
non pertineat ad puram hominis naturam.
Caput XI. Ansel.

NVnc autem restat indagare, vtrum possit mori secundum humanam naturam: nam secundum diuinam incorruptibilis semper erit. B. De hoc cur dubitare debemus, cùm ipse verus homo futurus sit, & omnis homo naturaliter mortalis sit. A. Non puto mortalitatem ad puram, sed ad corruptam hominis naturam pertinere. Quippe si nunquã peccasset homo, & immortalitas ipsius immutabiliter firma esset: non tamen minus homo esset verus & quãdo mortales in incorruptibilitatẽ resurgent, non minus erunt veri homines, nã si pertineret ad veritatẽ humanæ naturæ mortalitas, nequaquã posset esse homo qui esset immortalis. nõ ergò pertinet ad sinceritatẽ humanę naturæ corruptibilitas siue incorruptibilitas: quoniã neutra facit aut destruit hominẽ, sed altera valet ad eius miseriã, altera ad beatitudinẽ. Sed quoniã nullus homo est, qui nõ moriatur: Idcircò mortale ponitur in hominis diffinitione à philosophis, qui non crediderunt totũ hominẽ, aliquando potuisse aut posse esse immortalem. Quare non sufficit ad demonstrandũ illum hominẽ debere mortalem esse, hoc: quia verus homo erit. B. Quære ergò tu aliam rationem: quia ego illam nescio, si tu nescis, quia
D ille probetur posse mori. A. Dubium non est, quia sicut Deus erit, ita omnipotens erit. B. Vnde est? A. Si ergò volet, poterit animã suam ponere & iterũ sumere. B. Si hoc non potest, non videtur quod sit omnipotens. A. Poterit igitur nunquam mori, si volet: & poterit mori & resurgere. Siue aũt animam suam ponat nullo alio faciente, siue alius hoc faciat, vt eam ponat ipso permittente, quantum ad potestatẽ nil differt. B. Non est dubium. A. Si igitur voluerit permittere, poterit occidi, sed si noluerit, non poterit. B. Ad hoc nos indeclinabiliter perducit ratio. A. Ratio quoque non docuit, quia oportet eum maius aliquid habere, quàm quicquid sub Deo est, quod sponte det, & nos ex debito, Deo. B. Ita est. A. Hoc aũt nec sub illo, nec extra illum inueniri potest. B. Verum est. A. In ipso igitur inueniendum est. B. Sic sequitur. A. Aut igitur seipsum, aut aliquid de se dabit. B. Non possum aliter intelligere. A. Quærendũ est nunc, cuiusmodi hæc datio debebit esse. Dare nanque se nõ poterit Deo: aut aliquid de se quasi non habẽti, vt suus sit: quoniã omnis creatura Dei est. B. Sic est. A. Sic ergò intelligẽda est hęc datio. Quia aliquo modo ponet se ad honorẽ Dei, aũt aliquid de se, quomodo debitor non erit. B. Ita sequitur ex supradictis. A. Si dicimus, quia dabit seipsum ad obediendũ Deo, vt perseuerãter seruando iustitiam subdat se eius voluntati: non erit hoc dare, quod Deus ab illo non exigat ex debito.

Omnis

A Omnis enim rationalis creatura debet hanc obedientiam Deo. B. Hoc negari nequit. A. Alio itaq, modo oportet vt det seipsum Deo, aut aliquid de se. B. Ad hoc nos impellit ratio. A. Videamus si fortè hoc sit vitam suam dare siue ponere animam suã, siue tradere seipsum morti ad honorẽ Dei. Hoc enim ex debito Deus nõ exiget ab illo: quoniam nanq; non erit peccatum in illo, non debebit mori vt diximus. B. Aliter nequeo intelligere. A. Consideremus adhuc, vtrum sic rationabiliter conueniat. B. Dic tu, & ego libẽter audiam. A. Si homo per suauitatem peccauit, an non conuenit, vt per asperitatem satisfaciat. Et si tam facilè victus est à diabolo, vt Deum peccãdo exhonoratet, vt faciliùs non posset, nónne iustum est, vt homo satisfaciens Deo pro peccato, tanta difficultate vincat diabolũ ad honorẽ Dei, vt maiori non possit. An non est dignum, quatenus qui se sic abstulit Deo peccãdo, vt se plus auferre non posset: sic se det Deo satisfaciendo, vt magis se non possit dare? B. Non est aliquid rationabilius. A. Nihil autem asperius aut difficilius potest homo ad honorem Dei sponte & non ex debito pati quàm mortem: & nullatenus seipsum potest homo magis dare Deo, quàm cum se morti tradidit ad honorem illius. B. Vera sunt omnia hæc. A. Talẽ ergò oportet eum esse, qui pro peccato hominis
B satisfacere volet: vt mori possit si velit. B. Video hominem illum plane quem quærimus, talẽ esse oportere: qui nec ex necessitate moriatur, quoniam erit omnipotens: nec ex debito, quia nunquã peccator erit: & mori posit ex libera voluntate, quia necessariũ erit. A. Sunt & alia multa, cur eum valde cõueniat hominũ similitudinem & cõuersationem absq; peccato habere, quæ faciliùs & clariùs per se patent in eius vita & operibus, quàm velut ante experimentũ, sola ratiõe mõstrari possint. Quis enim explicet, quàm necessariè, quã sapiẽter factum sit, vt ille qui homines erat redẽpturus, & de via mortis & perditionis ad viam vitæ & beatitudinis æternæ docendo reducturus, cum hominibus cõuersaretur, & in ipsa conuersatione cũ eos doceret verbo qualiter viuere deberẽt, seipsum exemplũ præberet. Exemplum aũt seipsum quomodo daret infirmis & mortalibus, vt propter iniurias aut contumelias aut dolores, aut mortem à iustitia non recederent, si ipsum hæc omnia sentire non agnoscerent.

Quòd quanuis incommodorum nostrorum particeps sit, miser tamen non sit. Cap. XII. Boso.

OMnia hæc patenter ostendunt eum mortalem, & incommodorum nostrorũ particeps esse oportere. Sed hæc omnia miseriæ nostrę sunt, nũquid ergò miser erit? Ansel. Nequaquam. nam sicut ad beatitudinem nõ pertinet commodum, quod habet quis contra voluntatem: ita non est miseria, apprehendere sa C
pienter nulla necessitate aliquod incommodum secundum voluntatem. B. Concedendum est.

Quòd cum alijs infirmitatibus nostris ignorantiam non habeat. Cap. XIII. Boso.

VErum in hac similitudine, quam habere debet cum hominibus, dic vtrum ignorantiam quoq;, sicut alias infirmitates nostras habiturus sit? A. Quid dubitas de Deo, vtrũ sit omnia sciens? B. Quia quanuis sit immortalis futurus ex diuina natura, mortalis tamen erit ex humana. Cur ergò non similiter poterit ille homo esse verè ignorans, sicut verè mortalis erit? A. Illa hominis assumptio in vnitatem personæ, non nisi sapienter à summa sapientia fiet, & ideò non assumet in homine, quod nullo modo vtile, sed valde noxiũ est ad opus, quod idem homo facturus est. Ignorãtia namque ad nihilum illi vtilis esset, sed ad multa noxia: quomodo enim tot & tanta opera quæ facturus est faciet sine summa sapientia, aut quomodo illi homines credent, si eum sciant nescium. Si autem nesciet, ad quid erit illi vtilis ignorantia illa? Deinde, si nihil amatur, nisi qđ
cognoscitur: sicut nihil erit boni, quod non amet, ita nullum bonum erit quod ignoret. Bonum autem nemo perfectè nouit, nisi qui il D
lud à malo scit discernere, hanc quoque discretionem nullus scit facere, nisi qui malum non ignorat. Sicut igitur ille de quo loquimur, omne perfectè sciet bonum: ita nullum ignorabit malum. Omnẽ igitur habebit scientiam, quanuis eam publicè in hominum conuersatione non ostendat. B. Hoc in maiori ætate ita videtur, sicut dicis: sed in infantia, sicut non erit tempus cõgruum, vt in illo appareat sapientia: ita non erit opus, & ideò nec congruum, vt illam habeat. A. Nónne dixi, quia sapienter fiet illa incarnatio? Sapienter nanque assumet Deus mortalitatem, qua sapienter (quia valde vtiliter) vtetur. Ignorantiam verò non poterit assumere sapienter: quia nunquam est vtilis, sed semper noxia: nisi fortè per eam mala voluntas (quæ nũquam in illo erit) ab affectu restringitur. Nam etsi aliquãdo aliud non nocet, hoc solo tamen nocet, quia scientiæ bonũ aufert, & vt breuiter absoluam qđ quæris, ex quo homo ille erit plenus Deo, semper in seipso erit, vnde nunquam erit sine eius potẽtia & fortitudine & sapientia. Boso. Quanuis hoc in Christo fuisse semper non dubitarem, ideò tamen quæsiui, vt de hoc quoque rationem audirem. Sæpe nanque aliquid esse certi sumus, & tamen hoc ratione probare nescimus.

Quomodo mors eius præualeat numero & magnitudini peccatorum omnium.
Caput XIIII.

Nunc

A NVnc rogo vt doceas me, quomodo mors eius præualeat numero & magnitudini peccatorum omnium: cùm vnum (quod putamus leuissimum) peccatũ tam infinitum mõstres, vt si numerus ostendatur infinitus mundorum, qui sic pleni sunt creaturis sicut iste est, nec possint seruari quin redigantur in nihilũ, nisi faciat aliquis aspectum vnum contra volũtatem Dei, non tamen fieri debeat. A. Si præsens esset homo ille & quis esset scires, & diceretur tibi: nisi occidas hominem illum, peribit mundus iste totus, & quicquid Deus non est, faceres hoc pro conseruanda omnia alia creatura? B. Non facerem etiã si mihi infinitus numerus mundorum ostenderetur. A. Quid si iterum tibi diceretur, aut eum occides, aut omnia peccata mundi venient super te? B. Respõderem me potius illa omnia peccata velle susci pere: non solum huius mundi quæ fuerunt & quæ futura sunt, sed & quæcunque super hæc cogitari possunt, quàm istud solum quod non solum de occisione eius, sed & de qualibet parua læsione, quæ illum tangeret, respondere me existimo debere. A. Rectè existimas: sed dic mihi, cur ita cor tuum iudicat vt plus horreat vnum peccatum in læsione huius hominis: quã alia omnia quæ cogitari possunt: cùm omnia quæcunque fiunt peccata, contra illum sint? B. Quoniam peccatum quod in persona eius fit, B incomparabiliter superat omnia illa, quæ extra personam illius cogitari possunt. A. Quid dicis ad hoc: quia sæpe libenter aliquis patitur quasdam in sua persona molestias, ne maiores patiatur in rebus suis. B. Quia Deus non eget hac patientia, cuius potestati omnia subiacent, sicut tu suprà meæ interrogationi respondisti. A. Bene respondes. Videmus ergò, quia violationi vitę corporalis huius hominis nulla immensitas vel multitudo peccatorum extra personam Dei comparari valet. B. Sapientissimũ est. A. Quãtum bonum tibi videtur, cuius interemptio tam mala est. B. Si omne bonũ tam bonum est, quàm mala est eius destructio: plus est bonum incomparabiliter, quàm sint ea pec cata mala, quæ sine existimatione superat, eius interemptio. A. Verum dicis. Cogita, quia etiam peccata tantum sunt odibilia, quantum sunt mala: & vita ista tantum amabilis, quantum est bona. Inde sequitur, quia vita hæc plus est amabilis, quàm sint peccata odibilia. B. Non possum hoc non intelligere. A. Putás ne, tantum bonum tam amabile posse sufficere ad soluendum quod debetur pro peccatis totius mundi? B. Imo potest plusquam in infinitum. A. Vides igitur quomodo vita hæc vincat omnia peccata, si pro illis detur. Bos. Aperte. Ansel. Si ergò dare vitam, est mortem accipere: sicut datio huius vitæ præualet omnibus hominum peccatis: ita & acceptio mortis.

Quomodo deleat mors eadem etiam peccata eum perimentium. Cap. XV. Boso. C

ITa esse de omnibus peccatis quæ personam Dei non tangunt constat. Sed nunc video aliud quærendum. Nam si tam malum est eum occidere, quàm bona est vita eius: quomodo potest mors eius superare & delere peccata eorum qui eum occiderunt. At si alicuius eorum peccatum delet: quomodo potest aliorũ quoque hominũ aliquod delere. Credimus enim, quia & multi ex illis saluati sunt, & innumerabiles alij saluantur. A. Hanc quæstionem soluit Apostolus qui dixit: quia si cognouissent, 1. Cor. 2. nunquam dominum gloriæ crucifixissent. Tãtum nanque differunt scienter factum peccatum, & quod per ignorantiam fit: vt malũ quod nunquam facere possent pro nimietate sua si cognosceretur, veniale fit quia ignoranter factum est. Deum enim occidere nullus homo vnquam scienter saltem velle possit: & ideò qui illum occiderunt ignoranter, non in illud infinitum peccatum, cui nulla alia comparari possunt peccata proruerunt. Nam si consideraumus eius magnitudinem ad videndum, quàm bona esset vita illa, secundum hoc quod ignoranter factum est: sed quasi scienter fiet, quod nec vnquam fecit aliquis, nec facere potuit. B. Rationabiliter interemptores Christi ad veniam peccati sui pertingere potuisse, monstrasti. A. Quid iam quæris amplius. Ecce iam vides, D quomodo rationabilis necessitas ostendit ex hominibus perficiendum esse supernam ciuitatem: nec hoc posse fieri nisi per remissionem peccatorum, quam homo nullus habere potest nisi per hominem, qui idem ipse sit Deus, atq; sua morte homines peccatores Deo conciliet. Apertè igitur inuenimus Christum, quẽ Deum & hominem confitemur, & mortuum propter nos. hoc autem absque omnium dubietate cognito cuncta quæ ipse dicit certa esse, quoniam Deus mentiri nequit: & sapiẽter esse facta quæ fecit, dubitandum non est, quanuis non eorum ratio intelligatur à nobis. B. Verum est quod dicis, nec aliquatenus quod dixit, esse verum: aut quod fecit rationabiliter esse factum, dubito. Sed hoc postulo, vt quod quasi nõ debere, aut non posse fieri videtur infidelibus, in fide Christiana hoc mihi qua ratione fieri debeat aut possit, aperias: non vt me in fide confirmes: sed vt confirmatum veritatis ipsius intellectu lætifices.

Qualiter Deus de massa peccatrice assumpsit hominem sine peccato, & de saluatione Adæ & Euæ. Cap. XVI.

QVapropter sicut eorum quæ suprà dicta sunt, rationem aperuisti: sic peto vt eorũ quæ tum adhuc quæsiturus, rationem ostẽdas. Primum scilicet, qualiter de massa peccatrice & humano genere, quod totum infectũ erat peccato

A cato hominẽ sine peccato quasi azymũ de fermentato Deus assumpsit. Nam licèt ipsa hominis eiusdem conceptio sit munda, & absq; carnalis delectationis peccato, virgo tamen ipsa vnde assumptus est, est in iniquitatibus concepta: & in peccatis concepit eam mater eius & cum originali peccato nata est, quia & ipsa in Adam peccauit, in quo omnes peccauerunt. A. Postquam constat hominem illum esse Deum & peccatorum reconciliatorem, dubium non est eum sine peccato esse: hoc autem esse non valet, nisi absque peccato de massa peccatrice sit assumptus. Qua ratione verò sapientia Dei hoc fecit, si non possumus intelligere, non debemus mirari: sed cum veneratione tolerare, aliquid esse in secretis tantæ rei quod ignoremus. Quippè mirabilis Deus, restaurauit humanam naturam, quam instaurauit: æqualiter enim vtrunque Deo facilè est, sed homo antequam esset non peccauit vt fieri non deberet. Postquam verò factus est peccando meruit, vt quod & ad quod factus erat perderet: quanuis non perdiderit omninò quod factus erat, vt esset quod puniretur, aut cui Deus miseretur. Neutrum enim horum fieri posset, si in nihilum redactus esset. Tanto ergò mirabiliùs Deus illum restituit quàm instituit: quãto hoc de peccatore contra meritum. Illud non de peccatore, nec contra meritum fecit. Quantum etiam B est Deum & hominem, sic in vnum conuenire, vt seruata integritate vtriusq; naturæ idem sit homo qui Deus. Quis ergò præsumat vel cogitare, quòd humanus intellectus valeat penetrare quàm sapienter, quàm mirabiliter tam inscrutabile opus factum sit. B. Assentior, quia nullus homo potest in hac vita tantum secretũ penitùs aperire, nec peto vt facias, quòd nullus homo facere potest: sed tantum quantum potes. Plus enim persuadebis altiores in hac re rationes latere, si aliquam te monstraueris videre: quàm si te nullam in ea rationem intelligere, nihil dicendo, probaueris. A. Video me ab importunitate tua non posse liberari, sed si aliquatenus potero quod postulas ostendere, gratias agamus Deo. Si verò non potero, sufficiãt ea quæ suprà probata sunt. Cùm enim constat Deum hominem fieri oportere, dubiũ non est sapientiam & potentiam illi non deesse, vt hoc sine peccato fiat. B. Sic libenter accipio. A. Oportuit vtique vt illa redemptio quam Christus fecit, prodesset: non solum illis, qui eo tempore fuerunt, sed & alijs. Sit enim rex aliquis, cui totus populus suæ cuiusdam ciuitatis sic peccauit, excepto vno solo, qui tamen est de illorũ genere: vt nullus eorũ facere possit vnde mortis damnationẽ euadat. Ille autem qui solus est innocens, tantam apud regẽ habeat gratiam, vt possit: & tãtam dilectionem erga reos, vt velit omnes qui credent suo consilio, reconciliare quodam seruitio ipsi regi valde placitu-

ro, quod facturus est die secũdum voluntatem C regis statuto. & quoniam non omnes possunt, qui reconciliandi sunt, ad diem illam conuenire, concedit rex propter magnitudinem seruitij illius, vt quicunq; vel ante vel post diem illam confessi fuerint se velle per illud opus, qd ea die fiet, veniam impetrare, & ad pactum cõstitutum ibi accedere, ab omni culpa sint absoluti prẽterita, & si contigerit vt post hanc veniam iterum peccent, si dignè satisfacere & corrigi deinceps voluerint, per eiusdem pacti efficaciam iterum veniam recipiant: sic tamen vt nullus palatium eius ingrediatur donec factũ sit, vnde culpæ relaxantur. Secundum hanc similitudinem, quoniam non potuerunt omnes homines, qui saluãdi erant præsentes esse quãdo redemptionem illam Christus fecit, tanta fuit vis in eius morte, vt etiam in absentes vel loco vel tempore, eius protendatur effectus. Quòd autem non solum præsentibus prodesse debeat hinc facilè cognoscitur: quia non tot præsentes eius esse morti potuerũt, quot ad supernæ ciuitatis constructionem necessarij sunt, etiam si omnes qui eiusdem mortis tempore vbicunque erant ad illam redemptionem admitterentur. Plures enim sunt dæmones, quàm (de quibus restaurandus est numerus eorum) ea die viuerent homines. Nec credendum est, ex quo factus est homo, vllum tempus fuisse quo mundus iste cum creaturis suis: quæ factæ D sunt ad vsus hominum sic vacuus fuisset, vt nullus esset in illo ex humano genere ad hoc pertinens propter quod factus est homo. Videtur enim incõueniens, & Deus vel vno momento permiserit humanũ genus, & ea quæ fecit propter vsum eorũ, de quibus superna ciuitas perficienda est, quasi frustra extitisse. Nã aliquatenus inuanum esse viderentur, quandiu nõ ad hoc propter quod maximè factæ essent, viderentur subsistere. B. Cõgruenti ratione & cui nihil repugnare videtur monstras nullum vnquam tempus fuisse, ex quo factus est homo, absq; aliquo qui ad eam pertineret (sine qua factus esset vane omnis homo) recõciliationem: quod non solum conuenire, sed etiam necesse esse possumus concludere. Si enim cõuenientius & rationabilius est hoc quàm aliquando nullum fuisse, de quo intentio Dei qua hominem fecit, perficeretur: nec est aliquid quod huic obuiet rationi, necesse est semper aliquẽ ad prædictam recõciliationem pertinentẽ fuisse. Vnde Adam & Euam ad illã pertinuisse redemptionem dubitandum nõ est, quanuis hoc autoritas diuina apertè nõ pronuntiet. A. Incredibile quoq; videtur, quando Deus illos fecit & proposuit immutabiliter facere de illis oẽs homines, quos ad cœlestem ciuitatem assumpturus erat, quod illos duos ab hoc excluserit proposito. B. Imo illos maximè ad hoc fecisse credi debet, vt essent de illis propter quos fa

Acti sunt. A. Bene cõsideras. Nulla tamen anima ante mortem Christi, paradisum cœlestem ingredi potuit, sicut suprà dixi de regis palatio. B. Sic tenemus. A. Virgo autem illa, de qua ille homo assumptus est, de quo loquimur: fuit de illis, qui ante necessitatẽ eius per eũ mundati sunt à peccatis, & in eius ipsa munditia de illa assumptus est. B. Placeret mihi multum quod dicis, nisi cùm ipse debeat à seipso habere mũditiam à peccato: videtur eam habere à matre, & per se mundus non esse, sed per illam. A. Non ita est. Sed quoniam matris munditia per quam mũdus est, non fuit nisi ab illo: ipse quoq; per seipsum & à se mundus fuit. B. Bene est de hoc. Verùm adhuc mihi aliud videtur quærendum. Diximus enim supra: quia non necessitate moriturus erat, & nũc videmus, quia mater eius per eius mortem futuram munda fuit, quod nisi illa fuisset, ipse de illa esse non potuisset. Quomodo non necessitate mortuus est, qui non nisi quia moriturus erat potuit esse? Nam si moriturus nõ esset, virgo de qua assumptus est, mũda nõ fuisset: quoniam hoc nequaquam valuit esse, nisi verã eius mortem credendo: nec ille de illa potuit aliter assumi. Quare si non mortuus est ex necessitate, postquam assumptus est de virgine, potuit non esse assumptus de virgine postquam est assumptus: quod non est possibile. A. Si bene
B quæ suprà dicta sunt consideraſſes, hanc quæstionẽ in illis, vt puto, solutam intellexisses. B. Non video quomodo. A. Nónne, quando quæsiuimus, vtrum ille mentiri potuerit, monstrauimus in mentiendo duas esse potestates? vnã videlicet volendi mentiri, alteram mentiendi: & quoniam cùm mentiendi potestatem haberet, hoc à seipso habuit, vt non posset velle mentiri: idcircò de sua iustitia, qua veritatem seruauit, esse eum laudandum. B. Ita est. A. Similiter est in seruando vitam, potestas volendi seruare, & potestas seruandi. Cùm autem quæritur, vtrũ idem Deus homo potuerit seruare vitam suam vt nunquam moreretur, dubitandum nõ est: quia semper habuit potestatem seruandi, quanuis nequiuerit velle seruare vt nũquam moreretur, & quoniã hoc à seipso habuit, vt scilicet velle non posset, non necessitate, sed libera potestate animã suã posuit. B. Non omninò similes fuerunt in illo istæ potestates mentiendi scilicet & seruandi vitam. Ibi enim sequitur, quia si vellet, posset mentiri: hîc autem videtur, quia si non mori vellet, non magis hoc posset quã posset nõ esse quod erat. Nam ad hoc erat homo vt moreretur, & propter huius futuræ mortis fidem de virgine potuit assumi, sicut suprà dixisti. A. Quemadmodum putas illum non potuisse non mori, aut necessitate mortuum esse: quia non potuit non esse quod erat, ita potes asserere illum non potuisse velle nõ mori, aut necessitate mori voluisse, quoniam quod erat, non esse non potuit. C
Non enim magis ipse factus est homo ad hoc vt moreretur, quàm vt vellet mori. Quapropter sicut non debes dicere, quia non potuit velle non mori, aut necessitate voluit mori: sic non est dicendum, quia non potuit non mori, aut necessitate mortuus est. B. Imò quoniam eidem subiacẽt rationi, scilicet & mori & velle mori, vtrũq; videtur in illa necessitate fuisse. A. Quis se sponte voluit hominem facere, vt eadẽ immutabili voluntate moreretur, & per huius fidem certitudinis virgo munda fieret, de qua homo ille assumeretur? B. Deus filius Dei. A. Nónne monstratum est suprà, quòd Dei voluntas nulla cogitur necessitate: sed ipse se spontanea sua seruat immutabilitate, quãdo dicitur aliquid necessitate facere. B. Verè monstratum est. Sed videmus econtra, quia quod Deus immutabiliter vult, non potest nõ esse, sed necesse est esse. Quapropter si Deus voluit vt ille homo moreretur, non potuit non mori. A. Ex eo quia filius Dei assumpsit hominem ea voluntate vt moreretur, probas eũdem hominẽ non potuisse non mori. B. Ita intelligo. A. An non similiter apparuit ex his quæ dicta sunt, filiũ Dei & assumptum hominẽ vnam esse personã, vt idem sit Deus & homo, & filius Dei & virginis filius? B. Sic est. A. Idem igitur homo sua voluntate non potuit non mori, & mortuus est. P. Negare nequeo. A. Quo- D
modo ergò voluntas Dei nulla necessitate facit aliquid, sed sua potestate: & voluntas illius fuit volũtas Dei, nulla necessitate mortuus est, sed sola sua potestate. B. Argumentationibus tuis obuiare nequeo: nam, nec propositiones quas præmittis, nec consequentias quas infers, vllatenus infirmare valeo. Sed tamen hoc mihi semper occurrit quod dixisti: quia si vellet nõ mori, non magis hoc posset quàm posset non esse quod erat: verè nanq; moriturus erat, quia si verè non fuisset moriturus, nõ fuisset vera fides futuræ mortis eius, per quã & illa virgo de qua natus est, & alij multi mundati sunt à peccato. Nam si vera nõ fuisset, nil prodesse potuisset. Quapropter si potuisset non mori, potuit facere non esse verũ quod verum erat. A. Quare verum erat antequam moreretur, quia moriturus erat? B. Quomodo hoc ipse sponte voluit & immutabili voluntate. A. Si ergò, sicut dicis, idcircò nõ potuit nõ mori, quia verè moriturus erat: & ideò verè erat moriturus, quia hoc ipse sponte & immutabiliter voluit: sequitur illum non ob aliud non potuisse non mori, nisi quia immutabili voluntate voluit mori. B. Ita est, sed quæcunque fuerit causa, verum est tamen: quia non potuit non mori, & necesse fuit illum mori. A. Nimis hæres in nihilo: & (vt dici solet) quæris nodum in scirpo. B. An es oblitus, quid obiecerim excusationibus tuis in huius disputationis nostræ prin-

A principio: quia videlicet quod postulabam, nõ faceres doctis, sed mihi & hoc ipsum mecum petentibus. Sustine igitur, vt pro tarditate & hebetudine nostri ingenij quæram, quatenus mihi & illis etiam in puerilibus quæstionibus, sicut incepisti, satisfacias. A. Iam diximus, quia Deus impropriè dicitur aliquid non posse, aut necessitate facere.

Quòd in Deo non sit necessitas, vel impossibilitas: & quòd sit necessitas cogens, & necessitas non cogens. Cap. XVII.

OMnis quippè necessitas & impossibilitas eius subiacet voluntati. Illius autem voluntas nulli subditur necessitati aut impossibilitati. Nil enim est necessarium aut impossibile, nisi quia ipse ita vult: ipsum verò aut velle aut nolle aliquid propter necessitatem aut impossibilitatem, alienum est à veritate. Quare quoniam omnia quæ vult, & non nisi quæ vult, facit, sicut nulla necessitas siue impossibilitas præcedit eius velle aut nolle: ita nec eius facere aut non facere: quanuis multa velit immutabiliter, & faciat. Et sicut cùm Deus facit aliquid, postquam factum est, iam non potest nõ esse factum, sed semper verum est factum esse: nec tamen rectè dicitur impossibile Deo esse, vt faciat quod præteritum est non esse præteritum. Nil enim ibi operatur necessitas non faci-
B endi aut impossibilitas faciendi: sed Dei sola voluntas, quæ veritatem semper (quia ipse veritas est) immutabilem, sicut est, esse vult. Ita si proponit se aliquid immutabiliter facturum, quanuis quod proponit antequam fiat nõ possit non esse futurum, non tamen vlla est in eo faciendi necessitas, aut non faciendi impossibilitas: quia sola operatur in eo voluntas. Quotiens nanque dicitur Deus non posse, nulla negatur in eo potestas: sed insuperabilis signatur potentia & fortitudo. Non enim aliud intelligitur, nisi quia nulla res potest efficere vt agat ille, quod negatur posse. Nam vsitata est huiusmodi multũ locutio, vt dicatur res aliqua posse, non quia in illa, sed quoniã in alia re est potestas: non posse, non quoniam in illa sed quia in alia re est impotentia. Dicimus nanq;, iste homo potest vinci: pro, aliquis potest eũ vincere: & ille non potest vinci, pro, nullus eũ vincere potest. Non enim potestas est posse vinci, sed impotentia: nec, vinci nõ posse impotentia est sed potestas. Nec dicimus Deũ necessitate facere aliquid, eo quòd in illo sit vlla necessitas: sed quoniam est in alio, sicut dixi impotẽtia, quando dicitur non posse. Omnis quippè necessitas est aut coactio aut prohibitio: quæ duæ necessitates conuertuntur inuicẽ contrariè, sicut necesse & impossibile. Quicquid nãque cogitur esse, prohibetur non esse: & quod cogitur non esse, prohibetur esse. quemadmodum quod necesse est esse, impossibile est non esse, & quod necesse est non esse, impossibile est esse: & conuersim. Cùm autem dicimus aliquid nec esse esse aut non esse in Deo: nõ intelligitur, quòd sit in illo necessitas aut cogẽs aut prohibens: sed significatur, quòd in omnibus alijs rebus est necessitas prohibens eas facere & cogens non facere, contra hoc quod de Deo dicitur. Nam cùm dicimus, quòd necesse est Deum semper verum dicere, & necesse eum nunquam mentiri, non dicitur aliud nisi, quia tanta est in illo constantia seruandi veritatem: vt necesse sit nullam rem facere posse, vt verum non dicat aut vt mentiatur. C

Quomodo vita Christi soluatur Deo pro peccatis hominum, & quomodo debuit Christus vel non debuit pati. Cap. XVIII.

QVapropter cùm dicimus, quia homo ille qui secundum vnitatem personæ (sicut suprà dictum est) idem ipse est qui filius Dei Deus, non potuit non mori aut velle non mori, postquam de virgine natus est, non significatur in illo vlla impotentia seruandi aut volẽdi seruare vitam suam immortalem, sed immutabilitas voluntatis eius, qua se sponte fecit ad hoc hominem, vt in eadem voluntate perseuerans moreretur, & quia nulla res potuit illam voluntatem mutare. Plus enim esset impotentia quàm potentia, si posset velle mẽtiri aut fallere aut mutare voluntatem, quam prius immu D
tabilem esse voluit. Et si (quemadmodum suprà dixi) cùm aliquis sponte se proponit facturum bonum aliquod, & eadem voluntate postea perfecit quod proposuit, quãuis cogi possit si nolit promissum soluere, non tamen dicẽdus est necessitate facere quod facit, sed ea qua proposuit libera voluntate. Non enim necessitate aut impotentia fieri vel non fieri dici debet aliquid, vbi neque necessitas nec impotentia quicquam operantur sed voluntas. si inquam ita est in homine, multo magis necessitas aut impotentia nequaquam nominandæ sunt in Deo, qui nihil nisi quod vult facit: & cuius voluntatem nulla vis cogere aut prohibere valet. Ad hoc enim valuit in Christo diuersitas naturarum & vnitas personę, vt quod opus erat fieri ad hominum restaurationem si humana non posset natura, faceret diuina: etsi diuinæ minime conueniret, exhiberet humana & non alius atq; alius, sed idem ipse esset qui vtrunq; perfecte existens per humanam soluere, quod illa debebat, & per diuinam posset, quod expediebat. Deniq; virgo, quæ per fidem munda facta est, vt de illa posset assumi, nequaquam credidit illum moriturum, nisi quia vellet: quẽ admodum per prophetã, qui de illo dixit: oblatus est, quia ipse voluit, dixerat. Quapropter quoniam vera fuit fides eius, necesse erat ita futurum esse sicut credidit. Quod si te iterũ perturbat, quod dico necesse erat: memento, *Esaiæ 53.*

A quia veritas fidei virginis non fuit causa, vt ille sponte moreretur: sed quia hoc futurum erat, vera fuit fides. Quamobrem si dicitur, necesse erat vt voluntate sola moreretur, quia vera fuit fides siue prophetia, quæ de hoc præcesserat, non est aliud quàm si dicas: necesse fuisse ita futurum esse, quoniam sic futurum erat. huiusmodi autem necessitas non cogit rem esse: sed esse rei facit necessitatem esse. Est nanque necessitas præcedés, quæ causa est vt sit res: & est necessitas sequens, quam res facit. Præcedens & efficiens necessitas est, cùm dicitur cœlum volui, quia necesse est, vt voluatur. Sequens verò, & quæ nihil efficit, sed sic est, cùm dico te ex necessitate loqui, quia loqueris. Cùm enim hoc dico significo nihil facere posse, vt dum loqueris non loquaris, non quòd aliquid te cogat ad loquendum. Nam violentia naturalis conditionis cogit cœlum volui: te verò nulla necessitas facit loqui. Sed vbicunque est præcedens necessitas, est & sequens: nõ autem vbi sequens, ibi statim & præcedens. Possumus nãque dicere, necesse est cœlum volui, quia voluitur: sed non similiter est verum, idcircò te loqui: quia necesse est vt loquaris. Ista sequens necessitas currit per omnia tempora, hoc modo: Quicquid fuit, necesse est fuisse. Quicquid est, necesse est esse. Quicquid futurum est, necesse est futurum fuisse. Hæc est illa necessitas

B quæ (vt tractat Aristoteles de propositionibus singularibus & futuris) videtur vtrumlibet destruere, & omnia esse ex necessitate astruere. Hac sequenti & nihil efficienti necessitate, quoniam vera fuit fides vel prophetia de Christo, quia ex voluntate non necessitate moriturus erat: necesse fuit, vt sic esset: hac, homo factus est: hac, fecit & passus est. Quicquid fecit & passus est, hac voluit quęcunque voluit. Ideò enim necessitate fuerunt, quia futura erant: & futura erant, quia fuerunt: & fuerunt, quia fuerunt: & si vis omnium quæ fecit & quæ passus est veram scire necessitatẽ, scito omnia ex necessitate fuisse, quia ipse voluit. Voluntatẽ ergò eius nulla præcesserit necessitas. Quare si nõ fuerunt, nisi quia ipse voluit: si non voluissẽt, non fuissent. Sic vtiq; nemo tulit animam eius ab illo: sed ipse posuit eam, & iterum sumpsit eam: quia potestatem habuit ponẽdi animam suam, & iterum sumendi eam, sicut ipse dicit.

B. Satisfecisti mihi illum nõ posse probari vlla

Ioan. 10. necessitate mortẽ subijsse, nec me pœnitet, vt hoc faceres, importunũ tibi extitisse. A. Ostẽdimus, vt puto, certam rationẽ quomodo Deus assumpserit hominem sine peccato de massa peccatrice: sed nequaquam negandum æstimo aliam esse præter istam quam diximus, excepto hoc, quia Deus facere potest quod hominis ratio comprehendere non potest. Verùm quoniam & ista mihi videtur posse sufficere, & si aliam nunc inquirere vellem, necesse esset inuestigare quid sit originale peccatum, & quomodo à primis parentibus in vniuersum genus humanum, præter illum, de quo agimus, hominem diffundatur, & incidere in quasdam alias quęstiones quæ suum postulant tractatum, ea qua diximus ratione contẽti, quę de incepto restant opere persequamur. B. Vt vis, sed eo pacto, vt tu aliquãdo auxiliante Deo illam aliam rationem, quam nunc inquirere vetas, quasi debitum exoluas. A. Quoniam voluntatem hanc scio me gerere, quod petis non denego: sed quia de futuris incertus sum, promittere non audeo, sed Dei dispositioni committo. Sed dic nunc, quid tibi de quæstione quam in principio proposuisti, propter quam aliæ multæ se ingesserunt, persoluẽdum videatur. B. Summa quæstionis fuit, cur Deus homo factus sit, vt per mortem suam saluaret hominem, cùm hoc alio modo potuisse facere videretur. Ad quod tu multis & necessarijs rationibus respondens, ostendisti restaurationẽ humanæ naturæ non debuisse remanere: nec potuisse fieri, nisi solueret homo, quod pro peccato Deo debebat: quod debitũ tantũ erat, vt illud cùm non debere soluere nisi homo, non posset nisi Deus, ita vt idẽ esset homo qui Deus: vnde necesse erat, vt Deus assumeret hominem in vnitatem personæ: quatenus qui in natura soluere debebat & non poterat, in persona esset qui posset. Deinde, quia de virgine

D & à persona filij Dei esset assumendus homo ille qui Deus esset, & quomodo sine peccato de massa peccatrice assumi potuerit monstrasti. Vitam autẽ huius hominis tam sublimem, tam preciosam apertissimè probasti, vt sufficere posset ad soluendũ, quod pro peccatis totius mundi debetur, & plus in infinitum. Restat ergò nunc ostendere, quomodo illa soluatur Deo pro peccatis hominum.

Quanta ratione de morte eius sequatur humana saluatio. Cap. XIX. Ansel.

SI propter iustitiã se permisit occidi, nónne ad honorem Dei vitam suam dedit? B. Si possum intelligere quod non dubito, quanuis non videam, quoniam non videam, quomodo rationabiliter, hoc fecerit, cum & iustitiam indeclinabiliter & vitam suam æternaliter seruare potuerit, fatebor illum tale quid sponte dedisse Deo ad honorem illius, cui quicquid Deus non est comparari non potest, & quod pro omnibus hominibus omnium debitis recompensari potest. A. An nõ intelligis, quia cùm iniurias, & contumelias, & mortem crucis cum latronibus sibi (sicut suprà diximus) propter iustitiam, quam obedienter seruabat, illatas benigna patiẽtia sustinuit, exemplum dedit hominibus quatenus prọpter nulla incommoda quæ sentire possunt, à iustitia quam Deo debent declinẽt, quodminimè dedisset,

A disset, si secundum potentiam suam morte pro tali causa illatam declarasset. B. Videtur quòd nulla hoc exemplum necessitate dederit: quoniam multi ante aduentum eius, & Ioannes Baptista. Post aduẽtum ante mortem eius, fortiter mortem pro veritate sustinentes illud sufficienter dedisse noscuntur. A. Nullus vnquam moriẽdo homo præter illum, Deo dedit quod aliquando necessitate perditurus non erat, aut soluit quod non debebat. Ille verò sponte patri obtulit, quod nulla necessitate vnquã amissurus erat, & soluit pro peccatoribus, quod pro se non debebat. Quapropter ille magis dedit exemplũ, vt vnusquisq;, quod aliquando incũctanter amissurus est, pro seipso reddere Deo cùm ratio postulat, non dubitet: quia cùm nullatenus aut pro se indigeret aut cogeretur, pro alijs quibus nil nisi pœnam debebat, tam preciosam vitam, immò seipsum tantã scilicet personam, tanta voluntate dedit. B. Multum appinquas desiderio meo, sed sustine vt quoddam quæram, quod quanuis fatuum forsitan putes quærere, non tamen promptum mihi est, quid respondeam si à me quæratur. Dicis, quia quando mortuus est, dedit quod non debebat. Sed nemo negabit illũ melius fecisse, quãdo illud ad exemplum taliter dedit, & magis hoc placere Deo quã si nõ hoc fecisset, aut dicet eũ nõ debuisse facere, quòd melius esse, &

B quòd magis placere Deo cognouit. Quomodo ergò asseremus eum non debuisse Deo qd fecit, id est, qd melius esse magis placere Deo cognouit: præsertim cum creatura debeat Deo totum quod est, & quod scit, & quod potest. A. Quanuis creatura nil habeat à se, quãdo tamen illi Deus concedit aliquid licitè facere & non facere, dat illi ita suum esse vtrunq;, vt licèt alterum sit melius, neutrum tamen exigatur determinatè. sed siue faciat quod melius est, siue alterum, debere facere dicatur quod facit: & si facit quod melius est, præmium habeat: quia sponte dat quod suum est. Nam cùm virginitas melior sit coniugio, neutrum tamen ab homine determinatè exigitur: sed & qui coniugio vti, & qui virginitatem seruare mauult, & quod facit, debere facere dicitur. Nemo enim virginitatem siue coniugium dicit eligi non debere: sed dicimus, quia quod mauult homo, antequam aliquid horum statuat, hoc debet facere: & si virginitatem seruat, pro spontaneo munere quod offert Deo, præmium expectat. Cùm ergò creaturam dicis Deo debere quod melius scit & potest, si intelligis ex debito, & non subaudis, si Deus iubet, non est semper verum. Siquidem vt dixi, non debet homo virginitatẽ ex debito, sed si mauult debet vti coniugio. Quòd si te mouet verbum quod est debere, nec potes illud intelligere sine aliquo debito: scito, quia sicut contingit posse & necesse aliquando dici, nõ quia sunt in rebus vbi dicuntur: sed quoniam sunt in alio, ita & debere. C Quippè cùm dicimus, debere pauperes à diuitibus eleemosynam accipere: non est aliud quàm diuites debere pauperibus eleemosynã impendere, hoc nanq; debitum non est exigẽdum à paupertate, sed à diuite. Deus quoq; dicitur omnibus debere præesse, non quia ille in hoc aliquo modo sit debitor, sed quoniã omnia debent illi subesse, & debere facere quod vult quomodo quod vult, debet esse. Ita quando vult a qua creatura facere quod suum est facere & non facere, dicitur debere facere: quia quod ipsa vult debet esse. Dominus itaq; Iesus cũ morte (sicut dicimus) sustinere voluit: quoniam suum erat, & pati & non pati, debuit facere quod fecit, quia quod vult fieri debuit: & nõ debuit facere quia nõ ex debito. Nempe quoniam ipse idem est Deus & homo: secundum humanam ex qua fuit homo, sic accepit à diuina natura quę alia est ab humana, esse suum qd habebat: vt nil deberet dare nisi quod volebat: secundum personam verò, sic à seipso habebat quod habebat: & sic perfectè sibi sufficiens erat, vt nec alij quicquam retribuere deberet, nec vt sibi retribueretur: dare indigeret. B. Apertè vt video, qa nulla ratione seipsum morti ex debito, sicut ratio mea videbatur monstrare, dedit ad honorem Dei: & tamen facere debuit quod fecit. A. Honor vtiq; ille totius est Trinitatis: quare quoniam idem ipse est D Deus filius Dei, ad honorem suum seipsum sibi, sicut patri & spiritui sancto obtulit, id est, humanitatẽ suam diuinitati suæ, quæ vna eadem trium personarum est. Vt tamen in eadem ipsa veritate manentes apertiùs loquimur quod volumꝰ: dicamus sicut vsus habet, quia filius spõte seipsum patri obtulit. hoc nãq; modo apertissimè dicitur, quia in persona totus Deus cui secundum hominem se obtulit intelligitur. & per nomen patris & filij immensa quædam in cordibus audientium, cùm patrem filius hoc modo postulare pro nobis dicitur, pietas sentitur. B. Hoc libentissimè accipio. A. Intueamur nunc prout possumus, quãta mihi ratione sequatur humana saluatio. B. Ad hoc tendit cor meũ. Nã quãuis hoc mihi videar intelligere, ipsam tamen rationis contextionem à te volo audire. A. Quantum autem sit quod filius sponte dedit, non est opus exponere. B. Sufficienter patet. A. Eum autem qui tãtum donũ sponte dat Deo, sine resributione debere esse nõ iudicabis. Immò necesse esse video, vt pater filio retribuat: alioquin aut iniustus esse videretur, si nollet: aut impotens si non posset, quæ aliena sunt à Deo. A. Qui retribuit alicui, aut dat quod ille non habet, aut dimittit quod ab illo potest exigi. Prius autem quàm tãtam rem filius faceret, omnia quæ patris erant, sua erant: nec vnquam debuit quod illi dimitti posit. Quid ergò retribuetur nullius rei egenti, aut

A cui non est quod dari aut dimitti possit. B. Ex vna parte video retribuendi necessitatẽ, & ex altera impossibilitatẽ: quia & necesse est Deũ reddere quod debet, & nõ est quod reddat. A. Si tanta & tã debita merces nec illi nec alij redditur, in vanũ filius tantam rem feciſſe videbitur. B. Hoc nephas est æstimare. A. Necesse est ergò, vt alicui alij reddatur, quia illi nõ potest. B. Ineuitabiliter sequitur. A. Si voluerit filius, quod sibi debetur, alteri dare, poterit ne pater iurè illum prohibere, aut illi cui dabit negare? B. Immò & iustum & necessarium intelligo, vt cui voluerit dare filius, à patre reddatur, quia & filio quod suum est dare licèt, & pater quod debet non nisi alij reddere potest. A. Quibus conuenientius fructum & retributionem suæ mortis attribuet, quàm illis propter quos saluandos (sicut ratio veritatis nos docuit) & hominem se fecit: & quibus (vt diximus) in moriendo exemplũ moriendi propter iustitiã dedit: frustra quidẽ imitatores eius erũt, si meriti eius participes, non erũt. Aut quos iustius faciet hæredes debiti, quo ipse non eget ex abundantia suæ plenitudinis, quàm parentes suos & fratres quos aspicit tot & tantis debitis obligatos egestare tabescere in profundo miseriarũ, vt eis dimittatur quod pro peccatis debent, & detur quo, propter peccata carent. B. Nihil rationabilius, nihil dulcius, nihil desiderabilius
B mundus audire potest. Ego enim tantam fiduciam ex hoc concipio, vt iam dicere nõ possim quanto gaudio exultet cor meũ. Videtur enim mihi, q̃ nullum hominẽ reijciat Deus à se sub hoc nomine ascendentem. A. Ita est, si accedit sicut oportet: Quemadmodum aũt sit ad tantę gratiæ participationẽ accedendũ, & quomodo sub illa viuendum, nos vbique sacra scriptura docet, quæ super solidam veritatem quam adiuuante Deo, aliquatenus perspeximus velut super firmum fundamentum fundata est. B. Verè quicquid super fundamẽtum hoc ædificatur, super firmam petram fundatur. A. Puto me aliquantulum iam tuæ satisfeciſſe quæstioni, quanuis hoc melior me facere plenius possit & maiores atq; plures quàm meum, aut mortale ingeniũ cõprehẽdere valeat, huius rei sint rationes. Palàm etiam est, quia Deus vt hoc faceret quod diximus nullatenus indigebat: sed ita veritas immutabilis exigebat, licèt enim hoc quod homo ille fecit, Deus dicatur feciſſe propter vnitatẽ personæ: Deus tamen nõ egebat, vt de cœlo descẽderet ad vincendũ diabolum, neq; vt per iustitiam ageret contra illũ ad liberandum hominẽ, sed ab homine Deus exigebat, vt diabolum vinceret, & qui per peccatum Deum offenderat, per iustitiam satisfaceret. Siquidẽ diabolo nec Deus aliquid debebat nisi pœnam, nec homo nisi vlcem, vt ab illo victus, illũ reuinceres: se quicquid ab illo exigebatur Deo debebat non diabolo.

Quàm magna, & quàm iusta sit misericordia Dei. Cap. XX. C

MIsericordiam verò Dei, quæ tibi perire videbatur, cùm iustitiam Dei & peccatum hominis considerabamus, ita magnam tãquam concordẽ inuenimus iustitiæ, vt nec maior nec iustior cogitari possit. Nempè quid misericordius intelligi valet, quàm peccatori tormentis æternis deputato, & vnde se redimat nõ habenti, Deus pater dicit: accipe vnigenitum meum, & da pro te. Ipse filius: tolle me & redime te. Quasi hęc dicunt, quãdo nos ad Christianam fidem vocant & trahunt. Quid etiam iustius, quàm vt ille cui datur precium maius omni debito, si debito datur affectu, dimittat omne debitum.

Quòd impossibile sit diabolum reconciliari. Caput XXI.

DIaboli verò recõciliationẽ, de qua quæsiuisti, impossibilem intelliges si diligẽter humanã consideres. Sicut enim homo non potuit reconciliari nisi per hominem Deũ qui mori posset, per cuius iustitiam Deo restitueretur, quod per peccatum hominis perdiderat: ita angeli damnati non possunt saluari nisi per angelum domini, qui mori possit, & qui per iustitiam suã Deo reparet, quod aliorũ peccata abstulerunt. & sicut homo per alium hominẽ, D qui non eiusdem generis quanuis eiusdẽ esset naturæ, non debuit releuari: ita nullus angelus per alium saluari debuit: & quanuis omnes sint vnius naturæ, quoniã nõ sunt eiusdem generis sicut homines. Non enim sic sunt oẽs angeli de vno angelo, quemadmodum oẽs homines de vno homine. Hoc quoque remouet eorum restaurationem: quia sicut ceciderunt nullo alio suadente vt caderent: ita nullo alio adiuuante resurgere debẽt, quod est illis impossibile, aliter enim indignitatẽ, quam habituri erant, non possunt restitui, quoniã sine alieno auxilio per potestatem suam quam acceperãt stetisſent in veritate, si non peccaſſent. Quapropter si quis opinatur saluatoris nostri redemptionem vsq; ad illos aliquando debere extendi, rationabiliter conuincitur: quia irrationabiliter decipitur. Quòd nõ dico, quasi precium mortis eius omnibus hominum & angelorum peccatis sua magnitudine non pręualeat: sed quoniam perditorum angelorum reuelationi immutabilis ratio repugnat. B. Rationabilia, & quibus nihil contradici possit, quæ dicis omnia mihi videtur, & per vnius quæstiõis quam proposuimus solutionem, quicquid in nouo veteriq; testamento continetur probatum intelligo.

Quòd in his quæ dicta sunt, veritas veteris & noui testamenti probata sit. Caput XXII.

Cum

ACum enim sic probes Deum fieri hominẽ ex necessitate, vt etiam si remoueantur pauca, quę de nostris libris posuisti, vt quod de tribus personis Dei & de Adam tetigisti, non solùm Iudæis, sed eam paganis sola ratione satisfacias: & idem ipse Deus homo nouum cõdat testamẽtum, & vetus approbet. sicut ipsum veracem esse necesse est confiteri: ita nil quod in illis continetur, verum esse potest aliquis diffiteri. An. Si quid diximus quod corrigendum sit, non renuo correctionem si rationabiliter fit. Si autem testimonio veritatis roboratur, quod nos rationabiliter inueniſſe existimamus, Deo non nobis attribuere debemus, qui est benedictus in secula. Amen.

Explicit secundus liber Anselmi episcopi, Cur Deus homo.

EIVSDEM BEATI ANSELMI ARCHIEPISCOPI CANtuarienſis in dialogum de veritate.

PROLOGVS.

TRES tractatus pertinentes ad studiũ sacræ scripturæ quondam feci diuersis temporibus consimiles: in hoc quia facti sunt per interrogationem & responsionẽ,
B & persona interrogãtis nomine vocatur discipuli, respondẽtis verò nomine magistri. Quartum enim quem simili modo edidi, non inutilem vt puto introducendis ad dialecticam, cuius initium est, de grammatico: quoniam ad diuersum ab his tribus studium pertinet, istis nolo connumerare. Vnus horum trium est de veritate: quid scilicet sit veritas, & in quibus rebus soleat dici, & quid sit iustitia. Alius verò de libertate arbitrij, quid sit: & vtrum eam semper habeat homo, & quot sint eius diuersitates in habendo vel non habendo rectitudinem voluntatis, ad quam seruandam est data creaturæ rationali: in quo naturalem tãtum fortitudinẽ voluntatis ad seruandam acceptam rectitudinem, nõ quomodo necessarium ad hoc ipsum illi sit, sed ad hoc vt gratia subsequatur, ostẽdi. Tertius autem est de quæstione, qua quæritur: quid peccauit diabolus, quia non stetit in veritate: cùm Deus nõ dederit ei perseuerantiam, quam nisi eo dante habere non potuit: quoniam si Deus dediſſet, ille habuiſſet: sicut boni angeli habuerunt illam: quia illis dedit Deus. Quem tractatum, quanuis ibi de confirmatione bonorum angelorum dixerim, de casu diaboli intitulaui: quoniam illud contingens fuit, quod dixi de bonis angelis. Quod autem scripsi de malis, ex proposito fuit quæstionis. Qui videlicet tractatus, quanuis nulla continuatione dictaminis cohæreant: materia tamen eorum & similitudo disputationis exigit, vt simul eo quo illos commemorauí ordine con- C scribantur. Licèt itaque à quibusdam festinãtibus alio ordine sint conscripti, antequam perfecti essent: sic tamen eos, vt hîc posui, volo ordinari.

Explicit prologus.

B. ANSELMI ARCHIEPISCOPI CANtuarienſis dialogus incipit.

Quòd veritas non habeat principium vel finem. Caput I. Discip.

QVoniam Deũ, veritatem esse credimus: & veritatem, in multis alijs esse dicimus, vellem scire: an vbicunque veritas dicitur, Deũ eam esse fateri debeamus. Nãtu quoque in Monologio tuo per veritatem orationis, probas summam veritatẽ non habere principium vel finem: dicens, Cogitet qui potest, quando incœpit aut quando non fuit hoc verum: scilicet, quia futurum erat aliquid: aut quando desinet, aut non erit hoc verum scilicet, quia præteritum erit aliquid. Quod si neutrum istorum cogitari potest, & vtrunque ho- D rum verum sine veritate esse non potest: impossibile est, vel cogitare, quod veritas principiũ, aut finem habeat. Denique si veritas habuit principium, aut habebit finem: antequam ipsa inciperet, verum erat tunc, quia non erat veritas: & postquã finita erit, verum erit tunc, quia non erit veritas. At quia verum non potest esse sine veritate, erat igitur veritas antequam esset veritas, & erit veritas postquam finita erit veritas: quod inconuenientissimum est. Siue igitur dicatur veritas habere, siue intelligatur nõ habere principium vel finem: nullo claudi potest veritas principio vel fine. Hoc tu in monologio tuo. Quapropter veritatis diffinitionem à te audire expecto. Mag. Non memini me inueniſſe diffinitionẽ veritatis: sed si vis, quæramus per rerum diuersitates, in quibus veritatem dicimus esse, quid sit veritas. Disc. Si aliud non potero, vel audiendo mundo.

De veritate significationis. & duabus veritatibus enunciationis. Cap. II. Mag.

QVæramus ergò primum, quid sit veritas in enunciatione: quoniam hanc dicimus sæpius veram, vel falsam. Disc. Quæretur & quicquid inueneris, ego seruabo. Mag. Quando est enunciatio vera? Disc. Quãdo est quod annunciat siue affirmando siue negando. Dico aũt quod enunciat, & quando negat esse q̃d nõ est, quia sic enunciat, quẽadmodum res est.

A Mag. An ergò tibi videtur, quod res enunciata ſit veritas enunciationis? Diſc. Non. Mag. Quare? Diſc. Quia nihil eſt verum: niſi participando veritatem: & idèò veritas, in ipſo verò eſt: res verò enunciata, non eſt in enunciatione vera: vnde non eius veritas, ſed cauſa veritatis dicenda eſt. Quapropter non niſi in ipſa oratione quærenda mihi videtur eius veritas. Mag. Vide ergò, an ipſa oratio, aut eius ſignificatio, aut aliquid eorum quę ſunt in diffinitione enunciationis, ſit quod quæris. Diſc. Nõ puto. Mag. Quare? Diſc. Quia ſi hoc eſſet, ſemper eſſet vera: quoniam eadẽ manent omnia, quæ ſunt in enunciationis diffinitione: & cùm eſt, quod enunciat, & cùm non eſt. Eadem eſt enim oratio, & eadem ſignificatio, & cętera ſimiliter. Mag. Quid igitur tibi videtur ibi veritas? Diſc. Nihil aliud ſcio, niſi cùm ſignificat eſſe quod eſt: tunc eſt in ea veritas, & eſt vera. Mag. Ad quid facta eſt affirmatio? Diſc. Ad ſignificandum eſſe quod eſt. Mag. Hoc ergò debet. Diſc. Certum eſt. Mag. Cùm ergò ſignificat eſſe quod eſt, ſignificat quod debet. Diſc. Palàm eſt. Mag. At cùm ſignificat quod debet, rectè ſignificat. Diſc. Ita eſt. Mag. Cùm aũt ſignificat recte, recta eſt ſignificatio? Diſc. Non eſt dubiũ. Mag. Cùm ergò ſignificat eſſe quod eſt, recta eſt ſignificatio. Diſc. Ita ſequitur. Mag. Item cùm ſignificat eſſe quod eſt, ve
B ra eſt ſignificatio? Diſc. Verè & recta & vera eſt, cùm ſignificat eſſe quod eſt. Mag. Idẽ igitur eſt illi, & rectam, & veram eſſe, & ſignificare eſſe quod eſt? Diſc. Verè idem. Mag. Ergò non eſt illi aliud veritas, quàm rectitudo. Diſc. Apertè nũc video veritatẽ hanc, eſſe rectitudinẽ. Mag. Similiter, cùm enunciatio ſignificat non eſſe quod non eſt. Diſc. Video quod dicis: Sed doce me, quid reſpondere poſsim, ſi quis dicat: quia etiã oratio, cùm ſignificat hoc eſſe quod nõ eſt, ſignificat quod debet, pariter nanq; accepit ſignificare eſſe, & quod eſt, & qđ non eſt. Nã ſi non accepiſſet ſignificare eſſe etiã quod non eſt, nõ idem ſignificaret. Quare etiam cùm ſignificat eſſe quod non eſt, ſignificat quod debet. At ſi quod debet ſignificando, recta & vera eſt, ſicut oſtendiſti: vera eſt oratio, etiã cum enunciat eſſe quod non eſt. Mag. Vera quidem nõ ſolet dici, cũ ſignificat eſſe quod non eſt veritatem tamẽ rectitudinẽ habet, quia facit quod debet. Sed cũ ſignificat eſſe qđ eſt, dupliciter facit quod debet: quoniam ſignificat & quod accepit ſignificare, & ad quod facta eſt. Sed ſecundũ hanc rectitudinem & veritatẽ qua ſignificat eſſe quod eſt, vſu recta & vera dicitur enunciatio: nõ ſecundũ illam, qua ſignificat eſſe, etiam quod non eſt. Plus enim debet propter quod accepit ſignificationẽ, quã propter quod non accepit. Non enim accepit ſignificare rem eſſe cũ non eſt, vel non eſſe cùm eſt: niſi quia non potuit illi dare tũc ſolummodò ſignificare eſſe quando eſt, vel non eſſe quã
C do non eſt. Alia igitur eſt rectitudo & veritas enunciationis: quia ſignificat quod accepit, ſignificare, & ad quod ſignificandum facta eſt. Alia verò, quia ſignificat quod accepit ſignificare. Quippè iſta, immutabilis eſt ipſi orationi: illa verò, mutabilis. Hãc nanq;, ſemper habet, illam verò non ſemper. Iſtam enim, naturaliter habet: illam verò, accidentaliter & ſecundum vſum. Nã cùm dico, dies eſt: ad ſignificandũ eſſe quod eſt, rectè vtor huius orationis ſignificatione: quia ad hoc facta eſt, & ideò tũc rectè dicitur ſignificare. Cùm verò eadẽ oratione ſignifico eſſe quod nõ eſt, nõ ea rectè vtor: quia non ad hoc facta eſt, & idcircò tunc non recta eius ſignificatio dicitur: quanuis in quibuſdã enũciatiõibus inſeparabiles ſint iſtæ duę rectitudines ſeu veritates: vt cùm dicimus, homo animal eſt, aut homo lapis nõ eſt. Semper enim hæc affirmatio ſignificat eſſe quod eſt: & hæc negatio non eſſe quod non eſt, nec illa poſſumus vti ad ſignificandũ eſſe quod nõ eſt: ſemper enim homo animal eſt. nec iſta, ad ſignificandum non eſſe quod eſt: quia homo nunquã lapis eſt. De illa igitur veritate, quã habet oratio, ſecundum quòd aliquis ea rectè vtitur, incœpimus quærere: quoniam ſecundum hanc verã eam eſſe iudicat vſus cõmunis loquutionis. De illa autem veritate, quam non habere non poteſt, poſtea dicemus. Diſc. Redi igitur D
ad id quod incœpiſti: quoniam ſufficienter mihi inter duas veritates orationis diſcreuiſti: ſi tamen aliquam eam veritatem oſtenderis habere, cùm mentitur ſicut tu dicis. Mag. De veritate ſignificationis, de qua incœpimus interim iſta ſufficiant. Eadem enim ratio veritatis, quam in propoſitione vocis perſpeximus conſideranda, eſt in omnibus ſignis quæ fiunt ad ſignificandum aliquid eſſe vel non eſſe, vt ſunt ſcripturæ vel digitorum loquela. Diſc. Ergò tranſi ad alia.

De veritate opinionis. Cap. III. Mag.

COgitationem quoq; dicimus verã, cùm eſt quod aut ratione aut aliquo modo putamus eſſe: & falſum, cùm non eſt. Diſc. Ita vſus habet. Mag. Quid ergò tibi videtur veritas in cogitatione? Diſc. Secundum rationem, quam in propoſitione vidimus, nihil rectius dicitur veritas cogitationis, quàm rectitudo eius. Ad hoc nãq; nobis datum eſt, poſſe cogitare eſſe vel nõ eſſe aliquid: vt cogitemus eſſe, quod eſt: & non eſſe, quod non eſt. Quapropter qui putat eſſe, quod eſt: putat quod debet, atq; ideò recta eſt cogitatio. Si ergò vera & recta eſt cogitatio, non ob aliud quàm quia putamus eſſe quod eſt, aut nõ eſſe, quod non eſt: non eſt aliud eius veritas, quàm rectitudo.

De veritate voluntatis. Cap. IIII. Mag.

Rectè

A REctè conſideras. Sed & in voluntate dicit ipſa veritas, veritatem eſſe: cùm dicit
Ioan.8. diabolum, non ſtetiſſe in veritate. Non enim erat in veritate, neque deſeruit veritatem niſi voluntate. Diſc. Ita credo. Si enim ſemper voluiſſet, quod debuit, nunquam peccaſſet: qui non niſi peccando, veritatem deſeruit. Mag. Dic ergò, quid tu intelligas per veritatẽ? Diſc. Nõ niſi rectitudinem. Nam ſi quandiu voluit, quod debuit, ad quod, ſcilicet, voluntatem acceperat in rectitudine & veritate fuit: & cùm voluit, quod non debuit, rectitudinem & veritatem deſeruit. Non aliud poteſt ibi intelligi veritas, quàm rectitudo: quoniam ſiue veritas ſiue rectitudo non aliud in eius voluntate fuit, quàm velle quod debuit.

De actionis naturalis, & non naturalis veritate. Caput V. Mag.

BEne intelligis. Verum in actione quoque
Ioan.3. nihilominus veritas credenda eſt, ſicut dominus dicit: Quia qui male agit odit lucem: & qui facit veritatem, venit ad lucem. Diſc. Video, quod dicis. Mag. Conſidera igitur, quod ibi ſit veritas, ſi potes. Diſc. Niſi fallor, eadem ratio qua ſupra veritatem in alijs cognouimus, in actione quoque contemplanda eſt. Mag. Ita eſt. Nam ſi male agere, & veritatem facere oppoſita ſunt: ſicut oſtendit do-
Iohan. minus, cùm dicit: Qui male agit, odit lucem:
B & qui facit veritatem, venit ad lucem, idem eſt veritatem facere, quod eſt bene facere. Bene nanque facere, ad male facere contrarium eſt. Quapropter ſi veritatem facere, & bene facere idem ſunt in oppoſitione, non ſunt diuerſa in ſignificatione. Sed ſententia eſt omnium: quia qui facit quod debet, bene facit, & rectitudinem facit. Vnde ſequitur quod rectitudinem facere, eſt facere veritatem. Conſtat nanque facere veritatem, eſſe bene facere: & bene facere, eſſe rectitudinem facere. Quare nihil apertiùs, quàm veritatem actionis eſſe, rectitudinem facere. Diſc. In nullo video titubare æſtimationem tuam. Mag. Inſpice, an omnis actio quæ facit quod debet, veritatẽ facere conuenienter dicatur. Eſt quippè actio rationalis, vt dare eleemoſynam, & eſt irrationalis actio, ignis qui calefacit. Vide ergò, an conuenienter dicamus ignem facere veritatem? Diſc. Si ignis ab eo à quo habet eſſe, accepit calefacere, cùm calefacit, facit quod debet. Ideò nõ video quæ inconuenientia ſit: ignem facere veritatem & rectitudinẽ, cùm facit, quod debet. Mag. Mihi quoque aliter non videtur. Vnde animaduerti poteſt rectitudinẽ ſeu veritatem actiõis, aliã eſſe neceſſariã, aliam non neceſſariã. Ex neceſſitate nanq; ignis facit veritatẽ & rectitudinem cùm calefacit, & non ex neceſsitate facit homo rectitudinẽ & veritatem, cùm bene facit: facere aũt non ſolùm pro eo quod propriè dicitur
C facere, facere veritatem: intelligitur, non tantũ in facto, ſed etiam in verbo & in ſufferẽtia: ſed pro omni verbo Dominus voluit intelligere, cùm dixit: Quoniam qui facit veritatem, venit ad lucem. Non enim ſeparat illum ab hac veritate ſine luce qui patitur perſequutionem propter iuſtitiam, aut qui eſt quando & vbi debet eſſe, aut qui ſtat vel ſedet quando debet, & ſimilia. Nullus nanq; dicit tales non bene facere. Et cùm dicit apoſtolus: Quia recipiet vnuſ- 2.Cor.5.
quiſq; prout geſsit. Intelligẽdum ibi eſt, quicquid ſolemus dicere, vel bene facere, vel male facere. D. Vſus quoq; communis loquutionis hoc habet: vt & pati, & multa alia dicat facere, quæ non ſunt facere. Quare rectam quoq; voluntatem de cuius veritate ante veritatẽ actionis ſuprà contemplati ſumus, inter rectas actiones, niſi fallar, computare poſſumus. Mag. Non falleris. Nam qui vult quod debet, rectè & bene facere dicitur: nec ab his qui veritatem faciunt excluditur. Sed quoniam de veritate inueſtigando illam loquimur, & Dominus de illa veritate, quæ in voluntate eſt ſpecialiter videtur dicere, cùm dicit de diabolo. Quia in ve- Ioan.8.
ritate nõ ſtetit: ideò ſeparatim quid in voluntate veritas eſſet, conſiderare volui. Diſc. Placet mihi ita factum eſſe. Mag. Cùm ergò conſtet actionis veritatem, aliam naturalem eſſe, aliam non naturalem. Sub naturali ponẽda eſt illa veritas orationis, quam ſuprà vidimus, ab D
illa non poſſe ſeparari. Sicut enim ignis cùm calefacit, veritatem facit: quia ab eo accepit à quo habet eſſe: ita & hæc oratio ſcilicet, dies eſt, veritatem facit, cùm ſignificat diem eſſe: ſiue dies ſit, ſiue dies non ſit, quoniam hoc naturaliter accepit facere. Diſc. Nunc primum video in falſa oratione veritatem.

De ſenſuum veritate, & quòd falſitas quæ putatur eſſe in ſenſu, eſt in opinione. Cap. VI. Mag.

PVtãs ne nos præter ſummam veritatem omnes ſedes inueniſſe veritatis? Diſc. Reminiſcor nunc cuiuſdam veritatis, quam in his, de quibus tractaſti non inuenio. Mag. Quæ illa? Diſc. Eſt quidem in ſenſibus corporis veritas, ſed non ſemper. Nam fallunt nos aliquando. Nam cum video aliquãdo per medium vitrum aliquid, fallit me viſus: quia aliquando renunciat mihi corpus, quod video vltra vitrum, eiuſdem eſſe coloris cuius eſt & vitrum, cùm alterius ſit coloris: aliquando verò facit me putare vitrũ habere colorem rei, quã vltra video, cùm non habeat. Multa ſunt alia in quibus viſus & alij ſenſus fallunt. Mag. Nõ mihi videtur hæc veritas vel falſitas in ſenſibus eſſe, ſed in opinione. Ipſe nanque ſenſus interior ſe fallit, non illi mentitur exterior. Quod aliquando facilè cognoſcitur, aliquando difficile. Cùm enim puer timet ſculptum draconem aperto ore, facilè cognoſcitur: quia

hoc

A hoc non facit visus, qui nihil aliud puero renunciat, quàm senibus: sed puerilis sensus interior, qui nondum bene scit discernere inter rem & rei similitudinẽ. Tale est enim, cùm videntes hominem alicui similem, putamus illũ esse cui similis est: aut cùm audiens quis non hominis vocem, putat esse hominis vocem. Nã & hoc facit sensus interior. Quod autem dicis de vitro: ideò est, quia cùm visus transit per corpus aliquod aërei coloris, non aliter impeditur assumere similem coloris qui vltrà videtur, quàm cùm transit per aëra: nisi inquantum illud corpus, quod transit, spissius aut obscurius est aëre: vt cùm transit per vitrum sui proprij coloris .i. cui nullus alius admixtus est color, aut per purissimam aquam, aut per crystallum, aut per aliquid similem habens colorem. Cùm verò transit idem visus per alium colorem: vt per vitrum non sui coloris, sed cui alius color est additus: ipsum colorem, qui prius occurrit, accipit. Quapropter quoniam post vnum acceptum colorem, secũdum quòd illo affectus est, alium quicunque occurrat, aut nullatenus, aut minus integre accipit. Ideò illum quem prius cepit, aut solum, aut cum eo qui pòst occurrit renũciat. Si enim visus, quãtum capax est coloris tantum afficitur priore colore, non potest alium sentire simul colorem. Si autem minus quàm colorem sentire possit, priori afficitur,
B potest aliũ sentire: vt si transit per aliquod corpus, velut per vitrum, quod ita perfectè sit rubicundum, vt omninò visus afficiatur eius rubore, nequit diuerso simul affici colore. Si autem non tam perfectum inuenit ruborem, qui prior occurrit, quãtum coloris capax est, quasi nondũ plenus, adhuc alium valet assumere colorem, inquantum eius capacitas priori colore nõ est satiata. Qui ergò hoc nescit, putat visum renunciare hoc, scilicet, quia omnia quæ post prius assumptum colorem, sentit aut omninò, aut aliquatenus eiusdẽ sint coloris. Vnde contingit, vt sensus interior culpam suam imputet sensui exteriori. Similiter cùm fustis integer, cuius pars est intra aquam, & pars extra, putatur fractus: aut cùm putamus, q̃ visus noster vultus nostros inueniat in speculo: & cùm multa alia nobis aliter videntur visus & alij sensus nunciare quàm sint, nõ culpa sensuum est, qui renunciãt quod possunt, quoniam ita posse acceperunt: sed iudicio animæ imputandum est, quòd non bene discernit, quid possint illi, aut quid debeant. Quod ostendere, quoniam magis laboriosum est quàm fructuosum, ad hoc quod intendimus, in hoc modo tempus cõsumendum non arbitror. Hoc tantũ sufficiat dicere: quia sensus quicquid renunciare videantur, siue ex sua natura hoc faciãt, siue ex aliqua alia causa hoc faciãt quod debẽt, & ideò rectitudinem & veritatẽ faciunt. Et continetur hæc veritas sub illa veritate, quæ est in actiõe. Disc. Satisfecisti mihi tua respõsione, & nolo te amplius morari in hac de sensibus quæstione. C

De veritate rerum essentiæ. Cap. VII. Mag.

IAm considera an prꝛter summam veritatem in aliqua re veritas sit intelligenda, exceptis his quæ suprà conspecta sunt. Disc. Quid illud esse potest? Mag. An putas aliquid esse aliquãdo aut alicubi, quod nõ sit in summa veritate, & quod inde non acceperit q̃ est, inquantum est: aut quod possit aliud esse, quàm quod ibi est? Disc. Non est putandum. Mag. Quicquid igitur est, verè est, inquantum hoc est quod ibi est. Disc. Absolutè cõcludere potes, quia omne quod est, verè est: quoniam non est aliud, quàm quod ibi est. Mag. Est igitur veritas in omniũ quæ sunt, essentia: quia hoc sunt, quod in summa veritate sunt. Disc. Video ita ibi esse veritatem, vt nulla possit esse falsitas: quoniam quod falsò est, non est. Mag. Bene dicis, Sed dic, an aliquid aliud debeat esse, quàm quod est in summa veritate? Disc. Non.

De diuersis intellectibus, debere & non debere, posse & non posse. Cap. VIII. Mag.

SI ergò omnia hîc sunt, quod ibi sunt, sine dubio hîc sunt quod debent. Disc. Verè hîc sunt, quod debent. Mag. Quicquid verò est, quod debet esse, rectè est. Disc. Nihil consequentius. Mag. Si ergò veritas & rectitudo idcircò sunt in rerũ essentia, quia hoc sunt quod sunt, in summa veritate, certum est veritatẽ rerum, esse rectitudinẽ. Disc. Nihil planius, quãtum ad consequentiã argumentationis. Sed secundum rei veritatẽ, quomodo possumus dicere: quia quicquid est, quod debet esse, cũ sint multa opera mala, quæ certũ est nõ esse debere. Mag. Quid mirũ est si eadẽ res debet esse, & nõ esse. Disc. Quomodo potest hoc esse? Mag. Scio te nõ dubitare, quia nihil omninò est, nisi Deo aut faciente, aut permittente. Disc. Nihil mihi certius. Mag. An audebis dicere, quia Deus aliquid faciat, aut permittat non sapienter, aut non bene? Disc. Imò affero, quia nihil nisi bene & sapienter. Mag. An iudicabis nõ debere esse, q̃d tanta bonitas & tãta sapientia facit, aut permittit? Disc. Quis intelligẽs audeat hoc cogitare? Mag. Debet igitur esse pariter, & q̃d faciẽte, & quod permittente Deo fit. Disc. Patet quod dicis. Mag. Dic etiam an putas esse debere, malæ voluntatis effectũ? Disc. Idem est ac si dicas, an debeat esse opus malum, quod nullus sensatus concedit. Mag. Permittit tamen Deus aliquos male facere, quod male volũt. Disc. Vtinã non tam sæpe permitteret. Mag. Idem igitur debet esse, & nõ esse. Debet enim esse, quia bene & sapienter ab eo, quo non permittẽte fieri non D

A non posset, permittitur: & non debet esse, quãtum ad illum, cuius iniqua voluntate concipitur. Hoc igitur modo, quia dominus Iesus solus innocens erat, non debuit mortem pati, nec vllus eam illi debuit inferre, & tamen eam debuit pati, quia ipse sapienter & benignè & vtiliter voluit eam sufferre.

Quòd omnis actio significet aut verum aut falsum. Cap. IX.

MVltis enim modis eadem res suscipit diuersis considerationibus contraria: q̃d in actione sæpe cõtingit, vt in percussione. Percussio nanque & agentis est, & patientis: vnde & actio dici, & passio potest: quanuis secundũ ipsum nomẽ actio vel percussio, & quæ similiter dicta à passiuis in actiua significatiõe dicũtur: magis videantur esse patientis quàm agentis. Quippè secundum id quod agit, magis propriè videtur dici agentia vel percutientia, & secundum id quod pãtitur, actio vel percussio. Nã agentia & percutientia ab agẽte & percutiente dicuntur: sicut prouidentia à prouidente, & continentia à continente, quæ scilicet agens & percutiens, prouidens & continens, actiua sunt: actio verò & percussio ab acto & percusso, quæ passiua sunt, deriuantur. Sed quoniam, vt in vno dicam, quod in certis intelligas: sicut percutiens non est sine per-
B cusso, nec percussus absque percutiẽte: ita percutientia & percussio sine inuicem esse nequeunt: imò vna & eadem res est, diuersis nominibus secundum diuersas partes significata: idcircò percussio, & percutientis, & percussi esse dicitur. Quapropter secundum quòd agens vel patiens eidem subiacent iudicio vel cõtrarijs: ipsa quoque actio ex vtraque parte similiter iudicabitur, aut contrariè. Cùm ergò & qui percutit, rectè percutit: & qui percutitur rectè percutitur: vt cùm peccans, ab eo ad quem pertinet corrigitur, ex vtraque parte recta est, quia ex vtraque parte debet esse percussio. Econtrario, quando ab iniquo iustus percutitur: quia nec iste percuti, nec ille percutere debet, ex vtraque parte non recta est, quia ex neutra parte debet esse percussio. Cùm verò peccans ab eo ad quem non pertinet percutitur, quoniam & iste debet percuti, & ille non debet percutere, debet & non debet esse percussio: & ideò recta & non recta negari nõ potest. Quod si ad supernæ sapientiæ bonitatisq; considereres iudicium, siue ex altera tantum, siue ex vtraque parte, agentis scilicet & patientis nõ debeat esse percussio: quis audebit negare debere esse, quod tanta bonitate & sapientia permittitur? Disc. Neget qui audet, ego verò non audeo. Mag. Quid etiam si secundum naturam rerũ consideres, vt cùm claui ferrei impressi sunt in corpus Domini: an dices fragilem carnem nõ debuisse penetrari, aut acuto ferro penetratam non debuisse dolere? Disc. Contra naturam di- C cerem. Mag. Potest igitur contingere, vt debeat esse secundũ naturã actio vel passio, quæ secundum agentem vel patientẽ esse nõ debet: quoniã nec ille agere, nec iste debet pati. Disc. Nihil horũ negare possum. Mag. Vides igitur sæpissimè posse contingere, vt eadẽ actio debeat esse, & nõ debeat esse, diuersis cõsiderationibus. Disc. Ita apertè hoc ostẽdis, vt nõ possim non videre. Mag. Vnũ inter hæc te scire volo: quia debere & non debere, aliquando dicitur impropriè: vt cũ dico, quia debeo amari à te. Si enim debeo, verè debitor sum reddere quod debeo, & in culpa sum, si non amor à te. Disc. Ita sequitur. Mag. Sed cũ debeo amari à te, nõ est à me exigendũ: sed à te. Disc. Fateri me ita oportet. Mag. Cũ ergò esse dico, quia debeo amari à te, nõ ita dicitur, quasi ego debeã: sed quia tu debes amare me. Similiter cũ dico, quia nõ debeo amari à te, nõ aliud intelligitur, quã quia tu nõ debes amare me. Qui modus loquẽdi est etiam in potẽtia & in impotentia: vt cùm dicitur, Hector potuit vinci ab Achille, & Achilles non potuit vinci ab Hectore. Nõ enim fuit potẽtia in illo, qui potuit vinci, sed in illo qui vincere potuit: nec impotentia in illo, qui vinci non potuit, sed in illo qui vincere non potuit. Disc. Placet mihi quod dicis. Quippè vtile puto hoc cognoscere. D

De latitudine veritatis. Cap. X. Mag.

REctè putas, sed redeamus ad veritatẽ significatiõis, à qua ideò incœpi, vt te à notioribus ad ignotiora perducerẽ. Oẽs enim de veritate significationis loquuntur: veritatẽ verò, quæ est in rerum essentia, pauci considerãt. Disc. Profuit mihi, quia hoc ordine me duxisti. Mag. Videamus ergò, quam lata sit veritas significationis. Nãq; non solum in his, quæ signa solemus dicere: sed & in alijs omnibus, quę dixim⁹, est significatio vera vel falsa. Quoniam nanq; non est ab aliquo faciendum, nisi quod quis debet facere: eo ipso, q̃ aliquis aliquid facit, dicit: & significat hoc se debere facere: q̃d si debet facere quod facit, verũ dicit: si aũt non debet, mentitur. Disc. Quanuis videar mihi intelligere: tamen quod mihi inauditum hactenus fuit, apertius ostende quod dicis. Mag. Si esses in loco, vbi scires esse salubres herbas & mortiferas, sed nescires eas discernere, & esset ibi aliquis, de quo non dubitares, quin illas discernere sciret, tibiq́, interrogãti, quæ salubres essent, & quæ mortiferæ, alias verò salubres diceret esse, alias comederet, cui magis crederes, verbo, an actiõi eius? Disc. Non tantum crederem verbo, quantum operi. Mag. Plus ergò tibi diceret, quæ salubres essent opere quàm verbo. Disc. Ita est. Magist. Sic ita que si nescires non esse mentiendum: & mentiretur aliquis coram te, etiam si diceret

A diceret tibi ipſe, ſe nõ debere mentiri: plus ipſe tibi diceret opere, ſe mẽtiri debere, quàm verbo non debere. Similiter dùm cogitat aliquis aliquid, aut vult aliquid: ſi neſcires, an debere id velle, ſiue cogitare: ſi voluntatem eius, & cogitationem videres, ſignificaret tibi in ipſo opere, quia hoc deberet cogitare & velle. Quod ſi ita deberet, verum diceret: ſin autem, mentiretur. In rerum quoque exiſtentia, eſt ſimiliter vera vel falſa ſignificatio, quoniã eo ipſo, quia eſt, dicit ſe debere eſſe. Di. Video nunc apertè, quod hactenus non animaduerti.

De ſumma veritate. Cap. XI, Mag.

PRogrediamur ad ea quæ reſtant. Di. Præcede & ſequar. Mag. Summam autem veritatem, non negabis eſſe rectitudinem? Diſc. Imò nihil aliud illam poſſum fateri. Mag. Conſidera: quia omnes ſupradictæ rectitudines, ideò ſunt rectitudines: quia illa in quibus ſunt, aut fiunt, aut faciunt quod debent, ſumma veritas nõ ideò eſt rectitudo, quia debet aliquid. Omnia enim illi debent aliquid, ipſa verò nulli quicquã debet, nec vlla ratione eſt quod eſt, niſi quia eſt. Diſ. Intelligo. Mag. Vides etiam, quomodo iſta rectitudo cauſa ſit omnium a-
B liarum veritatum & rectitudinum, & nihil ſit cauſa illius? Diſ. Video, & animaduerto in alijs quaſdam eſſe tãtùm effecta, quaſdam verò eſſe cauſas & effecta: vt cùm veritas, quę eſt in rerũ exiſtẽtia, ſit effecta ſummæ veritatis: ipſa quoque cauſa eſt veritatis, quæ cogitationis eſt, & eius, quæ eſt in propoſitione, & iſtæ duæ veritates nullius ſunt cauſa veritatis. Ma. Benè cõſideras, vndè iam intelligere potes, quomodo ſummam veritatem in meo Monologio probaui non habere principium vel finem per veritatem orationis. Cùm enim dixi, quando non fuit verum, quia futurum erat aliquid: non ita dixi, ac ſi abſque principio iſta oratio fuiſſet, quæ aſſereret futurum aliquid eſſe: aut iſta veritas, eſſet Deus: ſed quoniam non poteſt intelligi, quando oratio iſta eſſet, veritas illi deeſſet, vt per hoc quia non intelligitur, quãdo iſta veritas eſſe non potuit, ſi eſſet oratio in qua eſſe poſſet, intelligatur illa veritas ſine principio fuiſſe, quæ prima cauſa eſt huius veritatis. Quippe veritas oratiõis nõ ſemper poſſet eſſe, ſi eius cauſa non ſemper eſſet. Etenim non eſt vera oratio, quæ dicit futurũ eſſe aliud, niſi re ipſa ſit aliquid futurum, neque aliquid eſt futurum, ſi non ſit in ſumma veritate. Similiter de illa intelligendum eſt veritate orationis, quæ dicit: quia præteritum eſt aliquid. Nam ſi nullo intellectu veritas orationi huic, ſi facta fuerit, deeſſe poterit: neceſſe eſt, vt eius veritatis quæ ſumma cauſa eſt, iſtius, nullus finis intelligi poſſit. Idcircò nanque verè præteritum dicitur eſſe aliquid, quia ita eſt in re: & ideò eſt aliquid præteritum, quia ſic eſt in veritate ſumma. Quapro-
C pter, ſi nunquam potuit non eſſe verum, futurum eſſe aliquid, & nunquã poterit non eſſe verum, præteritum aliquid eſſe, impoſsibile eſt principium ſummæ veritatis fuiſſe, aut finẽ futurum eſſe. Diſc. Nihil tuæ rationi obijci poſſe video.

De veritatis diffinitione. Cap. XII. Mag.

REdeamus ad indagationẽ veritatis, quam incœpimus. Diſ. Totum hoc pertinet ad indagandam veritatem: veruntamen redì ad quod vis. Mag. Dic ergò mihi, an tibi videatur eſſe aliqua rectitudo alia, præter has quas contemplati ſumus? Di. Non alia præter has: niſi illa, quæ eſt in rebus corporeis, quæ multum eſt, aliena ab iſtis, vt rectitudo virgæ. Mag. In quo tibi illa videtur differre ab iſtis? Diſ. Quia illà viſu corporeo cognoſci poteſt, iſtas ratiõis capit contemplatio. Mag. Nónne rectitudo illa corporum ratione intelligitur præter ſubiectũ, & cognoſcitur? Aut ſi de alicuius corporis abſentis linea dubitetur, an recta ſit, & monſtrari poteſt, quia in nullam partem flectitur: Nónne ratione colligitur, quia rectam eam neceſſe eſt eſſe? Diſ. Etiam. Sed eadem, quæ ſic ratiõe intelligitur, viſu ſentitur in ſubiecto. Illę verò nõ, niſi ſola mente percipi poſſunt. Mag. Poſſumus igitur, niſi fallor, diffinire: quia veritas eſt rectitudo ſola mente perceptibilis. Diſc. Nullo modo hoc dicentem falli video. Nempe nec plus, nec minus continet iſta diffinitio veri-
D tatis quàm expediat: quoniam nomen rectitudinis diuidit eam ab omni re, quæ rectitudo non vocatur. Quod verò ſola mente percipi dicitur, ſeparat eã à rectitudine viſibili. Sed quoniam docuiſti me omnem veritatem eſſe rectitudinem, & rectitudo idem videtur mihi eſſe, quod iuſtitia.

De iuſtitia & eius diffinitione. Caput XIII.

IVſtitiam quoque doce me, quid eſſe intelligam. Videtur nanque, quia omne quod rectum eſt eſſe, iuſtum etiam eſt eſſe: & cõuerſim, quia quod iuſtum eſt eſſe, rectum eſt eſſe. Iuſtum enim & rectum videtur, ignem calidum eſſe: & vnumquemque hominem, diligentem ſe diligere. Nam ſi quicquid debet eſſe, rectè & iuſtè eſt: nec aliquid rectè & iuſtè eſt, niſi quod debet eſſe: ſicut puto, non poteſt aliud eſſe iuſtitia, quàm rectitudo. In ſumma nanq; & ſimplici natura, quanuis non ideò ſit recta & iuſta, quia debeat aliquid dubium: tamen non eſt idem, eſſe rectitudinem & iuſtitiam. M. Habes igitur diffinitionem iuſtitiæ: ſi iuſtitia non eſt aliud quàm rectitudo. Et quoniam de rectitudine ſola mẽte perceptibili loquimur, inuicem ſeſe diffiniunt veritas, & rectitudo, & iuſtitia: vt qui vnam earum nouerit, & alias neſcierit per notam ad ignotarum ſciẽtiam pertingere poſſit: immò qui nouerit vnam, alias neſcire non poſsit.

A poſsit. Diſc. Quid ergo? An dicemus lapidem iuſtum, cũ à ſuperioribus inferiora petit: quia hoc facit, quod debet: quemadmodum dicimus hominem iuſtum, qui quod debet facit? Mag. Non ſolemus huiuſmodi à iuſtitia iuſtũ dicere. Diſc. Cur ergò magis homo quàm lapis iuſtus eſt, ſi vterq; iuſtè facit? Mag. Tuipſe an non putas facere hominis, à facere lapidis aliquo modo differre? Diſc. Scio quia homo ſponte, lapis naturaliter & non ſponte facit. Mag. Idcircò lapis non dicitur iuſtus: quia nõ eſt iuſtus, qui facit quod debet, ſi nõ vult quod facit. Diſc. Dicemus ergò iuſtum eſſe equũ, cùm vult paſcere: quia volẽs facit quod debet? Mag. Non dixi iuſtum eſſe eum, qui facit volens quod debet: ſed dixi non eſſe iuſtum, qui non facit volens quod debet. Diſc. Dic ergò, quid ſit iuſtus? Mag. Quæris, vt video, diffinitionem iuſtitiæ, cui laus debetur: ſicut contrario eius ſcilicet iniuſtitiæ debetur vituperatio. Diſc. Illã quæro. Mag. Conſtat, quia illa iuſtitia non eſt in vlla natura, quæ rectitudinem nõ agnoſcit. Quicquid enim non vult rectitudinem, etiamſi eam tenet, non meretur laudem: quia tenet rectitudinem: velle autem illam nõ valere, qui neſcit eam. Diſc. Verum eſt. Mag. Rectitudo igitur, quæ tenẽti ſe laudem acquirit, non eſt niſi in rationali natura: quæ ſola rectitudinem, de qua loquimur, percipit. Diſc.
B Ita ſequitur. Mag. Ergò quoniam omnis iuſtitia eſt rectitudo: nullatenus eſt iuſtitia, quæ ſeruantẽ ſe facit laudabilem, niſi in rationalibus. Diſc. Non poteſt aliter eſſe. Mag. Vbi igitur tibi videtur iſta iuſtitia in homine, qui rationalis eſt? Diſc. Non eſt, niſi aut in voluntate, aut in ſcientia, aut in opere. Mag. Quid, ſi quis rectè intelligit, aut rectè operatur, non aũt rectè velit: laudabit eum quiſquam de iuſtitia? Diſc. Non. Mag. Ergò non eſt iſta iuſtitia, ſcientiæ rectitudo, aut rectitudo actionis: ſed rectitudo volũtatis. Diſc. Aut hoc erit, aut nihil. Mag. Videtur tibi ſufficiẽter eſſe diffinitiua iuſtitia, quam quærimus? Diſc. Tu vide. Mag. Quicũque vult quod debet: putas eum rectè velle, & habere rectitudinem voluntatis? Diſc. Si quis neſciens vult quod debet: vt cũ vult oſtiũ claudere contra illum qui ipſo neſciente vult in domo alium occidere, ſiue iſte habeat, ſiue nõ habeat aliquam voluntatis rectitudinem, nõ habet illam quam quærimus. Mag. Quid dicis de illo, qui ſcit ſe debere velle quod vult? Diſc. Poteſt contingere, vt intelligens velit quod debet. Nam cùm latro cogitur ablatam reddere pecuniam: palàm eſt, quia non vult ſe debere: quoniã igitur cogitur velle reddere, quia debet: ſed hic nullatenus laudãdus eſt hac rectitudine. Mag. Qui cibat eſuriẽtem pauperem propter inanem gloriam: vult ſe debere velle quod vult. Idcircò nanq; laudatur, quia vult facere quod debet: quid itaque de iſto iudicas? Diſc. Nõ eſt huius rectitudo laudanda: & ideò
C non ſufficit ad iuſtitiam, quam quærimus. Sed oſtende iam quæ ſufficiant. Mag. Omnis voluntas ſicut vult aliquid ita vult, ppter aliquid. Nam quemadmodum conſiderãdum eſt, quid velit: ita videndum eſt, cur velit. Quippe non magis recta debet eſſe volendo quod debet: quàm volendo propter quod debet. Quapropter omnis voluntas habet quid & cur. Omninò nanque nihil volumus niſi ſit cur velimus. Diſc. Omnes hoc in nobis cognoſcimus. Mag. Cur autem tibi videtur vnicuique volendum quod vult, vt laudabilem habeat voluntatem. Quid enim volendũ ſit, palàm eſt: quia qui nõ vult quod debet, iuſtus non eſt. Diſc. Nec minus apertum mihi videtur: quia ſicut volendũ eſt vnicuiq; quod debet: ita volẽdum eſt, ideò quia debet, vt iuſta ſit eius voluntas. Mag. Bene intelligis hæc duo neceſſaria eſſe voluntati ad iuſtitiam velle, ſcilicet quod debet, ac ideò quia debet. Sed dic, an ſufficiant? Diſc. Cur nõ? Cùm aliquis vult quod debet, quia cogitur: & ideò cogitur, quia hoc velle debet: nónne hic quodammodo vult, quod debet quoniam debet? Diſc. Non poſſum negare. Sed alio modo vult ille, alio modo vult iſte. Mag. Diſtingue iſtos modos. Diſc. Iuſtus nanq; cum vult quod debet, ſeruat volũtatis rectitudinem: nõ propter aliud in quam iuſtus eſt, quàm propter ipſam rectitudinem. Qui aũt non niſi coactus,
D aut extranea mercede cõductus, vult quod debet: ſi ſeruare dicendus eſt rectitudinem, non eam ſeruat propter ipſam, ſed propter aliud. Mag. Voluntas erga iuſta eſt, quę ſui rectitudinem ſeruat propter ipſam rectitudinem. Diſc. Aut iſta, aut nulla voluntas iuſta eſt. Mag. Iuſtitia igitur eſt rectitudo voluntatis propter ſe ſeruata. Diſc. Verè hæc eſt iuſtitiæ diffinitio, quam quærebam. Mag. Vide tamen, ne fortè aliquid in ea debeat corrigi. Diſc. Ego nihil in ea corrigendum video. Mag. Nec ego. Nulla nãq; iuſtitia eſt, quæ non eſt rectitudo: nec alia quàm rectitudo voluntatis, iuſtitia dicitur per ſe. Dicitur enim rectitudo actionis, iuſtitia: ſed non niſi cum iuſta voluntate fit actio. Rectitudo autem voluntatis, etiamſi impoſsibile ſit fieri quod recte volumus: tamen nequaquam amittit nomen iuſtitię. Quod autem ſeruata dicitur, fortè dicet aliquis: ſi rectitudo voluntatis non niſi cũ ſeruatur, dicenda eſt iuſtitia: nõ mox vt habetur, eſt iuſtitia: ſed nec accipimus iuſtitiam, cùm illam accipimus: ſed nos ſeruãdo facimus eam iuſtitiam eſſe. Nam prius accepimus illã & habemus, quàm ſeruemus. Non enim ideò illam accipimus, nec idcircò illam primitus habemus, quia ſeruamus: ſed illã incipimus ideò ſeruare, quia accipimus & habemus. Sed ad hoc reſpõdere nos poſſumus: quia ſimul accipimus illam, & velle, & habere. Non enim illam habemus niſi volendo, & ſi eam vo-

A volumus hoc ipso solo eam habeamus. Sicut aũt illam simul habemus & volumus, ita illam simul volumus & seruamus: quoniã sicut eam non seruamus, nisi cùm illam volumus, sic non est quando eam vellmus non seruemus: sed quandiu eam volumus, seruamus, & donec seruamus, volumus. Quoniam ergò eodem tempore contingit nobis illam, & velle, & habere: nec diuerso tempore in nobis sunt & velle, & seruare, eam ex necessitate simul accipimus & habere illam, & seruare, & sic quandiu habemus, seruamus: nec vlla ex his generatur incõuenientia. Quippè sicut eiusdem rectitudinis acceptio, natura prius est quã habere, aut velle illam: quoniam habere illam aut velle, nõ est causa acceptionis, sed acceptio facit velle illam & habere. Simul enim incipimus illam & accipere, & habere, & velle: & tamen simul sunt tẽpore, acceptio, & habere, & velle: & mox vt accepta, est habita: & volumus eã ita habere, seu velle illam: quanuis natura prius sint, quàm seruare illam, simul tamen sunt tempore. Quare à quo simul accepimus, & habere, & velle, & seruare volũtatis rectitudinem: ab illo accipimus iustitiam, & mox vt volumus, & habemus eandem rectitudinem voluntatis, iustitia dicenda est. Quod verò addidimus, propter se: ita necessarium est, vt nullo modo eadem rectitudo, nisi propter se seruata, iustitia sit. Disc. Nihil

B possum cogitare contra. Mag. Videtur tibi, ꝙ ista diffinitio possit aptari summæ iustitiæ, secũdum qđ de re loqui possumus, de qua nihil, aut vix propriè aliquid, potest dici? Disc. Licèt non sit tibi aliud volũtas, aliud rectitudo: tamẽ sicut dicimus, potestatem diuinitatis, aut diuinam potestatem, siue potẽtem diuinitatẽ: cùm in diuinitate non sit aliud potestas, quàm diuinitas, ita non incõuenienter dicimus, ibi rectitudinem voluntatis, aut voluntariam rectitudinem, seu rectam voluntatem. Si verò rectitudinem dicimus propter se seruari, de nulla alia rectitudine tam conuenienter dici posse videtur. Sicut enim non aliud illam, sed ipsa se seruat: nec per aliud, sed per se: & ita non propter aliud, sed propter se. Mag. Indubitanter ita q; possumus dicere, quia iustitia est rectitudo voluntatis, quæ rectitudo propter se seruatur. Et quoniam verbi, quod hîc dico (seruatur) non habemus participiũ passiuum præsentis temporis, pro præsenti, possumus vti passiuo præterito participio eiusdẽ verbi. Disc. Hunc vsum habemus notissimum, vt præteritis participijs passiuis vtamur pro præsentibus, quæ latinitas non habet, sicut non habet, præterita participia à verbis actiuis & neutris, & pro præteritis, quæ non habet, vtitur præsentibus: vt si dicatur de aliquo, hic quod studens & legens didicit, non nisi coactus docet, id est, quod dùm studuit, & legit, didicit: & non nisi cùm cogitur docet. Mag. Bene ergò diximus, iustitiam esse rectitudinem voluntatis seruatam propter se, id est, C quæ seruatur propter se. Et hinc est, quòd iusti dicuntur aliquando recti corde, id est, rectivoluntate: aliquando recti sine adiectione cordis: quoniam nullus alius intelligitur rectus, nisi qui rectam habet voluntatem: vt est istud: Gloriamini omnes recti corde. Et illud: Videbunt recti & lætabũtur. Disc. Satisfecisti etiam prius de diffinitiõe iustitiæ: trãseamus ad alia.

Quòd vna sit veritas in omnibus veris.
Caput XIIII. Mag.

REdeamus ad rectitudinẽ seu veritatem, quibus duobus nominib⁹, (quoniam de rectitudine mente sola perceptibili loquimur) vna res significatur, quæ genus est iustitiæ: & quæramus, an sit vna sola veritas in omnibus istis, in quibus veritatem dicimus esse: an ita sint veritates plures, sicut plura sunt, in quibus constat esse veritatem. Disc. Hoc multum nosse desidero. Mag. Constat, quia in quacunque re sit veritas, nõ est aliud quàm rectitudo. Disc. Non hinc dubito. Mag. Si ergò plures sunt veritates secundum plures res, plures quoque sint rectitudines. Disc. Hoc quoque non minus certum est. Mag. Si secundum diuersitates rerum, necesse est esse diuersas rectitudines: vtique secũdum res ipsas habent esse suum eædẽ rectitudines, & sicut res ipsę in quibus sunt variantur: sic quoque rectitudines varias esse necesse est. Disc. In vna re in qua rectitudinẽ esse dicimus, ostende quod in cæteris intelligam. Mag. Dico, quia si rectitudo significationis, ideò est alia quàm voluntatis rectitudo, quia ista volũtate, illa in significatione est: habet suum esse rectitudo propter significationẽ & secundum eam mutatur. Disc. Cùm enim significatur esse, quod est: aut non esse, quod est: recta significatio est. & constat esse rectitudinem, sine qua significatio recta nequit esse. Si verò significetur esse quod non est, aut non esse qđ est, aut si nihil omninò significetur nulla erit rectitudo significationis, quæ non nisi in significatiõe est. Quapropter per significationem habet esse, & per eam mutatur eius rectitudo quemadmodum color per corpus habet esse non esse. Existente nãq; corpore, colorem eius necesse est esse: & pereunte corpore, colorem eius manere impossibile est. Mag. Non similiter se habet color ad corpus, vt rectitudo ad similitudinẽ significationum. Disc. Ostẽde dissimilitudinẽ. Mag. Si nullus aliquo significare velit signo quod significandũ est: erit vlla per signa significatio? Disc. Nulla. Mag. An ideò nõ erit rectum, vt significetur quod significari debet? Disc. Non idcircò minus erit rectum, aut minus hoc exiget rectitudo. Mag. Ergò non existente significatione, nõ perit rectitudo, qua rectũ est: & qua exigitur, vt quod significãdum est, significetur. Disc. Si interijsset,

A set, non esset rectum hoc: nec ipsa hoc exigeret. Mag. Putás ne cùm significatur, quod significari debet, significationem tunc rectã esse propter hanc, & secundum hanc ipsam rectitudinem? Disc. Immo: non possum aliter cogitare. Si enim alia rectitudine recta esset significatio, pereunte ista nihil prohibet rectam esse significationem. Sed nulla est recta significatio, quæ significat quod nõ est rectum significari, aut quod non exigit rectitudo. Mag. Nulla igitur significatio est recta alia rectitudine, quàm illa quæ permanet pereũte, significatione. Disc. Palàm est. Mag. An ita q; non vides, quia non ideò est rectitudo in significatione, quia tũc incipit esse cùm significatur esse quod est, vel non esse quod non est. Sed quia significatio tunc fit secundum rectitudinẽ quæ semper est, nec ob hoc abest à significatione, quia perit cùm non sicut debet, aut cùm nulla fit significatio, sed quoniam tunc significatio deficit à non deficiente rectitudine. Disc. Sic video, vt non possim non videre. Mag. Rectitudo ergò, qua significatio recta dicitur, non habet esse & non esse, aut aliquem motum per significationem quomodocunq; moueatur ipsa significatio. Disc. Mihi nihil iam clariùs. Mag. Potés ne probare colorẽ similiter se habere ad

B corpus, quomodo rectitudo se habet ad significationẽ? Disc. Promptior nunc sum probare, quia valde dissimiliter. Mag. Puto quia iam tibi notum est: quid de voluntate, & eius rectitudine, & de alijs quę rectitudinem habere debent sentiendum sit. Disc. Omninò video hac ipsa ratione probari, quomodo ipsa sit, rectitudinẽ immobilem permanere. Mag. Quid ita q; consequi existimas de ipsis rectitudinibus? Sũt aliæ ab inuicem, aut est vna & eadem omnium rectitudo? Disc. Suprà concessum est: quia si ideò sunt plures rectitudines, quoniam plures sunt res in quibus considerãtur, necesse est eas existere & variari secũdum res ipsas: quod nequaquam fieri demonstratum est. Quapropter non ideò sunt plures rectitudines, quia plures sunt res in quibus sunt. Mag. An habes aliquã aliam rationem, cur tibi plures esse videantur, præter ipsam rerum pluralitatem? Disc. Sicut istam nullam esse cognosco, ita nullam aliam inueniri posse cõsidero. Mag. Vna igitur & eadem est omniũ rectitudo. Disc. Sic me fateri necesse est. Mag. Amplius, si rectitudo non est in rebus illis, quæ debent rectitudinem, nisi cùm sint secundum quod debent, & hoc solùm est illis rectas esse: manifestum est earum omnium vnam solam esse rectitudinem. Disc. Non potest negari. Mag. Vna igitur in omnibus illis est veritas. Disc. Et hoc negari impossibile est: Sed tamẽ ostende mihi, cur dicimus huius vel illius rei veritatẽ velut ad distinguẽdas veritatis differentias, si nullam ab ipsis rebus assumunt diuersitatem? Multi nanque vix concedent nullam esse differentiam inter ve- C ritatem voluntatis, & eam quę dicitur actionis, aut alicuius aliorum. Mag. Impropriè huius vel illius rei esse dicitur: quoniam illa non in ipsis rebus aut ex ipsis, aut per ipsas in quibus esse dicitur, habet suum esse: Sed cùm res ipsæ secundum illam sunt, quæ semper præstò est his quæ sunt sicut debent, tunc dicitur huius vel illius rei veritas: vt veritas vocis, actionis, voluntatis: quemadmodum dicitur tempus huius vel illius rei, cùm vnum & idem sit tempus omnium, quæ sunt in eodem tempore simul: & si non esset hæc, vel illa res, non minus esset idẽ tempus. Non enim dicitur ideò tempus huius vel illius rei, quia tempus est in ipsis rebus: sed quia ipsæ sunt in tempore. Et sicut tempus per se consideratum, non dicitur tempus alicuius: sed cùm res, quæ in illo sunt, consideramus, dicimus tempus huius vel illius rei: ita summa veritas per se subsistens nullius rei est: sed cùm aliquid secundum illam est, tunc eius dicitur veritas, vel rectitudo.

Beati Anselmi dialogus de veritate explicit.

B. ANSELMI
ARCHIEPISCOPI CANTUARIENSIS dialogus de libero arbitrio incipit. D

Quòd potestas peccandi non pertineat ad libertatem arbitrij. Cap. I. Disc.

VM liberum arbitrium videatur repugnare gratiæ & prædestinationi & præscientiæ Dei: ipsa libertas arbitrij quid sit nosse desidero, & vtrum illam semper habeamus. Si enim libertas arbitrij est, posse peccare & non peccare, sicut à quibusdam solet dici: & hoc semper habemus, quomodo aliquãdo gratia indigemus? Si autem hoc non semper habemus, cur nobis imputatur peccatum, quando sine libero arbitrio peccamus? Mag. Libertatem arbitrij non puto esse, potentiam peccandi & non peccandi. Quippè si hoc eius esset diffinitio: nec Deus, nec angelus, qui peccare nequeũt, liberum haberent arbitrium, qđ nefas est dicere. Disc. Quid, si dicitur aliud esse liberum arbitrium Dei & angelorum bonorum, aliud nostrum? Mag. Quanuis differat liberum arbitrium hominum à libero Dei arbitrio & angelorum bonorum: diffinitio tamen huius libertatis in vtrisque secundum hoc nomen, eadem debet esse: licèt enim animal differat ab animali siue substantialiter siue accidẽtaliter, diffinitio tamen secundum nomẽ animalis omnibus animalibus est eadẽ. Quapropter talem oportet dare diffinitionem libertatis

A tis arbitrij, quæ nec plus, nec minus illa contineat. Quoniam ergò liberum arbitrium diuinum & bonorum angelorum peccare non potest, nõ pertinet ad diffinitionem libertatis arbitrij, posse peccare. Denique nec libertas, nec pars libertatis est peccandi potestas. Quod vt plane intelligas, intẽde ad ea quæ dicam. Disc. Ad hoc hîc sum. Mag. Quæ tibi voluntas liberior videtur, illa quæ sic vult & potest non peccare, vt nullatenus valeat flecti à non peccandi rectitudine: an illa quæ flecti aliquo modo potest ad peccandum? Disc. Cur non sit liberior illa, quæ ad vtrunq; se habet non video. Mag. An nõ vides, quoniam qui sic habet quod decet, & quod expedit, vt hoc amittere nequeat, liberior est, quàm ille, qui sic habet hoc ipsum, vt possit perdere: & ad hoc quod dedecet & non expedit valeat adduci? Disc. Nulli dubium hoc esse puto. Mag. Hoc quoque non minus indubitabile dices: quia peccare semper dedecens & noxium est. Disc. Nullus sanæ mentis aliter sentit. Mag. Liberior itaque voluntas est, quæ à rectitudine non peccandi declinare nequit, quàm quæ illam potest deserere. Disc. Nihil mihi rationabilius asseri posse videtur. Mag. An putas, quod additum minuit, & separatum auget libertatem, id aut libertatem esse, aut partem libertatis? Disc. Non hoc putare possum. Mag. Potestas ergò peccandi, quæ B addita voluntati minuit eius libertatem, & si deriuatur auget: nec libertas est, nec pars libertatis.

Quòd tantùm homo & angelus peccauerunt per hanc potestatem & liberum arbitrium: & quamuis potuerunt seruire peccato, non tamen eis potuit dominari peccatum. Cap. II. Disc.

NIhil consequentius. Mag. Non pertinet ad libertatem arbitrij, quod sic est extraneum à libertate. Disc. Rationibus tuis nullatenus contradicere queo. Sed non parum me mouet: quia & angelica & nostra natura in principio habuit potestatem peccandi, quam si non habuisset non peccasset: quare si per hãc potestatem, quæ sic aliena est à libero arbitrio peccauit vtraque prædicta natura: quomodo dicemus eam peccasse per liberum arbitrium? Aut si per liberum arbitrium non peccauit, ex necessitate peccasse videtur. Nempe aut sponte, aut ex necessitate: aut si sponte peccauit, quomodo nisi per liberum arbitrium? Quare si non per liberum arbitrium, vtique ex necessitate peccasse videtur. Est & aliud, quod in hac
Ioan. 8. peccandi potestate me mouet. Qui enim peccare potest, seruus potest esse peccati: quoniam qui facit peccatum, seruus est peccati. Qui autẽ seruus potest esse peccati, huic potest dominari peccatum: Quomodo libera fuit illa natura, aut cuiusmodi liberũ arbitriũ illud erat, cui peccatum dominari poterat? Mag. Et per potestatem peccandi & sponte per liberum arbitrium & non ex necessitate nostra, & angelica natura primitus peccauit, & seruire potuit peccato: & tamen non illi peccatum dominari poterat, vnde illa nõ libera, aut eius arbitrium non liberum dici possit. Disc. Opus habeo, vt quod dicis, aperias: quia clausum est mihi. Mag. Per liberum arbitrium peccauit apostata angelus, siue primus homo: quia per suum arbitrium peccauit, quod sic liberũ erat, vt nulla alia re cogi posset ad peccandum, & ideò iustè reprehenditur: quia hanc haberet arbitrij sui libertatem, non aliqua re cogente, non aliqua necessitate: sed sponte peccauit. Peccauit autem per arbitrium suum, quod erat liberum, sed non per hoc, vnde liberum erat, id est, per potestatem qua poterat non peccare & peccato non seruire: sed per potestatem, quam habuit, peccandi: qua nec ad non peccandi libertatem iuuabatur, nec ad peccandi seruitutem cogebatur. Quod autem consequi tibi videtur: quia si potuit seruus esse peccati, potuit ei dominari peccatum: & ideò nec illum, nec eius arbitrium liberum fuisse. Non ita est: Etenim qui suæ potestatis est, vt non seruiat, nec alienæ potestatis est, vt seruiat, quanuis potestate sua seruire possit: quandiu non illa, quæ est seruiendi, sed illa, quæ non est seruiendi, vtitur potestate: nulla res potest illi damnari, vt seruiat. Nam etsi diues liber possit se facere seruũ pau- D peris: quandiu hoc non facit, nec ille nomen amittit libertatis, nec pauper illi proprie dicitur dominari: Aut si dicitur, improprie dicitur, quia hoc nõ in eius, sed in alterius est potestate. Quamobrem nihil prohibet angelum & hominem ante peccatum liberos fuisse, aut liberum arbitrium habuisse.

Quomodo postquàm se fecerunt seruos peccati, liberum habuerunt arbitrium. Cap. III. Disc.

SAtisfecisti mihi, quia nihil certè hoc prohibet ante peccatum. Sed postquàm se fecerunt seruos peccati: quomodo liberum arbitrium seruare potuerunt? Mag. Licèt peccato se subdidissent, libertatem arbitrij tamen naturalem in se interimere nequiuerunt: sed facere potuerũt, vt iam non sine alia gratia quàm erat illa, quam prius habuerũt, illa libertate vti non valeant. Disc. Credo: sed intelligere desidero. Mag. Consideremus cuiusmodi arbitrij libertatem habuerunt ante peccatum: quia certum est eos, liberũ arbitriũ habuisse. Disc. Hoc expecto. Mag. Ad quid tibi videntur habuisse illam libertatem arbitrij? An ad assequẽdum, quod vellẽt: an ad volendum, quod deberent, & quod illis velle expediret? Disc. Ad volendum quod deberent, & quod expediret velle. Mag. Ergò ad rectitudinem voluntatis, habuerunt libertatem arbitrij. Quandiu nanque

A que voluerunt, quod debuerunt, rectitudinem habuerunt voluntatis. Disc. Ita est. Mag. Dubium est adhuc cum dicitur, quia libertatẽ habuerunt ad rectitudinẽ voluntatis, si non addatur aliud. Quæro igitur, quomodo habebant illam libertatem ad rectitudinẽ voluntatis: an ad capiendum eam sine datore, cùm illam nondũ haberent: an ad accipiendum nondum habitã, si daretur vt haberent: an ad deserendũ quam acceperant, & per se resumẽdum desertam: an ad semper seruandum acceptam? Disc. Ad capiendum rectitudinem sine datore, nõ puto illos habuisse libertatem, quoniam nihil potuerunt habere, quod non acceperunt. Ad accipiendum verò à datore, quam nondum habebãt, vt eam haberent, non est dicendum eos habuisse libertatem: quia non est credendum eos factos sine recta voluntate, quamuis non negandum sit eos libertatem habuisse recipiendi cãdem rectitudinem, si eam desererẽt, & ab ipso datore primo illis redderetur, quod in omnibus fæpe videmus, qui de iniustitia ad iustitiã superna gratia reducuntur. Mag. Vnde est, quod dicis eos posse recipere perditam rectitudinem, si reddatur: sed nos illam libertatem, quam habuerunt antequam peccarent, quærimus: cum sine dubio liberum habuerunt arbitrium, nõ illam qua nullus indigeret, si nunquã veritatem deseruisset? Disc. Prosequar itaq; & B respondebo ad ea, quæ restant de his, quæ interrogasti. Ad deserendum autem eandẽ rectitudinem, eos libertatem habuisse non est verũ: quia deserere volũtatis rectitudinem, est peccare: & potestatem peccandi, nec libertatẽ, nec partem esse libertatis suprà monstrasti. Ad resumẽdum verò per se rectitudinem desertam, libertatem non acceperunt: cum ad hoc rectitudo illa data sit, vt nunquam deseratur. Ipsa namq; potestas resumendi desertam, generaret negligentiam seruandi habitam. Quapropter restat libertatem arbitrij datam esse rationali creaturæ, vel naturę, ad seruandã acceptam rectitudinẽ voluntatis. Mag. Benè ad interrogata respondisti. Sed adhuc opus est vt consideremus, propter quid illam rectitudinẽ seruare debeat rationalis creatura: an propter ipsam rectitudinẽ, aut propter aliud? Disc. Si non illa libertas data esset illi naturę, vt voluntatis rectitudinẽ propter ipsam seruaret rectitudinẽ, non valeret ad iustitiam: quoniam constat iustitiam esse rectitudinem voluntatis propter se seruatam: sed ad iustitiam prodesse arbitrij libertatem credimus. Quare indubitanter asserendum est, rationalem naturam non eam accepisse, nisi ad seruãdam rectitudinẽ voluntatis propter ipsam rectitudinẽ. Mag. Quoniam omnis libertas est potestas: illa libertas arbitrij est potestas, seruandi rectitudinem voluntatis propter ipsam rectitudinẽ. Disc. Non potest aliud esse. Mag. Iam itaq; clarum est, liberum arbitrium non esse aliud quàm arbitriũ potens C seruare rectitudinem volũtatis propter ipsam rectitudinẽ. Disc. Clarum itaq; est. Sed quandiu ipsam rectitudinem habuit, seruare potuit quod debuit. Postquam autem illam deseruit, quomodo potest seruare quod non habet? Absente ergò rectitudine, quã seruare possit, non est liberum arbitrium, quod eam seruare valeat. Non enim seruare valet, quod non habet. Mag. Etiam si absit rectitudo voluntatis, non tamen rationalis natura minus habet quod suum est. Nullam nanq; potestatem habemus, vt puto, quæ sola sufficiat sibi ad actum: & tamen cùm ea desint, sine quibus ad actũ minimè perducuntur nostræ potestates, non minus eas, quantũ in nobis est, habere dicimur. Sicut nullũ instrumẽtum solũ sibi sufficit ad operandũ: & tamen cũ desunt illa, quæ, quibus instrumẽto vti nequimus, instrumentum nos cuiuslibet operis habere sine falsitate fatemur. Quod, vt in multis aduertas, in vno tibi monstrabo. Nullus visum habẽs dicitur, nullatenus videre posse monte. Disc. Qui montem videre non potest, profectò nullum habet visum. Mag. Habet ergò potestatem & instrumentũ videndi mõtem, qui visum habet: & tamen si mons abest, & dicis ei: vide montem, respondet tibi: Non possum, quia abest: si adesset possem videre. Itẽ si mons adesset, & lux abesset: responderet se montem non posse videre, quia non posset ab- D sente luce: sed si lux adesset, tũc posset. Rursum si visum habenti lux & mõs præsens esset, & aliquid visui obstaret: velut si aliquis illi oculos clauderet, diceret, se nõ posse videre montem: sed si nihil visui eius obsisteret, tũc sine dubio montem videndi potestatem haberet. Disc. Hoc totum omnibus notum est. Mag. Vides ergò, quia potestas vidẽdi aliquod corpus, alia est in vidente, alia in re videnda, alia in medio: idem neq; in vidente, neq; in re videnda: & ea quæ est in medio, alia est in adiuuante, alia in non impediente, id est, cùm nihil quod impedire possit impedit. Disc. Video planè. Mag. Quatuor igitur istæ potestates sunt, quarum si quælibet vna desit, aliæ tres sunt: nec singulæ, nec omnes simul aliquid possunt efficere: nec tamen absentibus alijs negamus, aut qui visum habet, habere visum, aut instrumentum siue potestatem videndi: aut rem visibilem, posse videri: aut lucem, posse visum iuuare.

Quomodo potestatem habeant seruandi rectitudinem, quam non habent. Cap. IIII. Mag.

QVarta autem potestas impropriè dicitur: quod enim solet impedire visum, nõ ob aliud dicitur dare potestatẽ videndi, cum non impedit, nisi quia non aufert. Potestas autem videndi lucem, non nisi in tribus rebus est, quia tũc est idem, & quod videtur, & quod ad-

A iuuat. Nam hoc est omnibus notum. Disc. Nulli itaque est ignotum. Mag. Si ergò absentem re, quæ videri possit, in tenebris positi, & clausos siue ligatos oculos habentes, quantum ad nos pertinet, videndi quamlibèt visibilem rem potestatem habemus, quid prohibet nos habere potestatem seruandi rectitudinem voluntatis propter ipsam rectitudinem, etiam absente ipsa rectitudine, quãdiu & ratio in nobis est: qua eam valemus cognoscere, & voluntas qua illã tenere possumus? Ex his enim constat præfata libertas arbitrij. Disc. Satisfecisti intellectui meo, potestatem seruandi rectitudinem volũtatis rationali naturæ semper inesse, atq; hanc potestatem in primi hominis & angelorum arbitrio liberam fuisse, quibus inuitis rectitudo voluntatis non poterat auferri.

Quòd nulla tentatio cogat inuitum peccare.
Caput V.

SEd nunc quomodo est humanę voluntatis arbitrium hac potestate liberum, cùm sæpe rectam habẽs homo voluntatem, ipsam rectitudinem inuitus cogente tentatione deserat? Mag. Nemo illam deserit, nisi volendo. Si ergò inuitus dicitur volens, nemo deserit illam inuitus: ligari enim homo potest & inuitus: quia nolens potest torqueri inuitus, quia nõlens potest occidi: velle autem non potest
B inuitus, quia nõ potest velle nolens velle. nam omnis volens, ipsum suum velle vult. Disc. Quomodo dicitur inuitus mentiri, qui mentitur ne occidatur: cùm hoc non nisi nolens facit? Nam sicut inuitus mentitur, sic inuitus vult mentiri: & qui inuitus mentiri vult, nolens vult mentiri. Mag. Ideò forsitan inuitus mentiri dicitur: quia cùm sic vult veritatem, vt mentiatur, nisi propter vitam: & vult mẽdacium, quia propter vitam: & non vult mendacium propter mendacium ipsum, quoniam vult veritatem: & ideò volens & nolens mentitur. Alia nanq; voluntas est, qua volumus aliquid propter se, vt cùm volumus salutem propter se: & alia cũ aliquid volumus propter aliud, vt cùm volumus absinthium bibere propter salutem. Vnde potest forsitan dici, secundum has diuersas volũtates: quia inuitus, & non inuitus mẽtitur. Quapropter cùm dicitur inuitus mẽtiri: quia id non vult, inquantum vult veritatem, non repugnat illi sententiæ qua dico, neminẽ inuitum deserere rectitudinem voluntatis, quia mentiendo vult eam deserere propter vitam, secundũ quam voluntatẽ non inuitus eam deserit, sed volens, de qua voluntate nunc loquimur: de illa nanq; loquimur, qua vult mentiri propter vitam: non de illa, qua non vult mendacium propter se. Aut idcircò certè mentitur inuitus: quia inuitus, aut occiditur, aut mentitur: id est, inuitus est in hac angustia, vt ex necessitate horũ vnũ quodlibèt fiat: quãuis enim necesse sit illum aut occidi, aut mentiri: non tamen necesse est illum
C occidi. quia potest non occidi, si mentitur: nec necesse est illum mentiri: quia potest non mẽtiri, sed occiditur. Neutrum enim est determinatè in necessitate: quia vtrumlibèt est in voluntate vel potestate. Itaq; licèt inuitus aut occidatur aut mẽtiatur: non tamẽ ideò sequitur, vt inuitus mentiatur, aut vt inuitus occidatur. Est & alia ratio, quã frequẽs habet vsus, cur inuitus & nolens & ex necessitate dicitur aliquis facere, quod tamẽ volens facit. Nã quod nõ nisi difficilè facere valemus, & ideò nõ facimus: dicimus hoc nos facere nõ posse. Et ex necessitate nos siue inuitos deserere, quod sine difficultate dimittere nequimus: & idcircò cũ facimus, hoc nos inuitos & nolentes & ex necessitate facere asserimus. Hoc igitur modo, qui mentitur ne moriatur, mentiri inuitus & nolẽs dicitur & ex necessitate, quia mendaciũ vitare non valet sine mortis difficultate. Sicut igitur qui mentitur propter vitam, impropriè dicitur inuitus mentiri, quoniã mentitur volens, ita nõ propriè dicitur inuitus velle mẽtiri, quoniam hoc nõ nisi volens vult. Nã sicut cùm mentitur, vult ipsum mentiri, sic cùm vult mentiri, vult ipsum velle. Disc. Non possum negare, quod dicis. Mag. Quomodo itaq; non est libera voluntas, quam aliena potestas sine suo assensũ subijcere non potest? Disc. Nónne simili ratione possumus dicere, voluntatem equi esse liD berã, quia appetitui carnis non seruit nisi volens? Mag. Non est hoc similiter: in equo nãq; nõ ipsa volũtas se subijcit, sed naturaliter subiecta semper necessitate appetitui carnis seruit. In homine verò, quandiu ipsa voluntas recta est, nec seruit, nec subiecta est cui nõ debet, nec ab ipsa rectitudine vlla vi aliena auertitur, nisi ipsa cui non debet, volens consentiat: quẽ consensum non naturaliter, nec ex necessitate, sicut equus, sed ex se apertè videtur habere. Disc. Satisfecisti huic obiectioni meæ de voluntate equi. Redi vbi eramus. Mag. An negauimus oẽm rem liberam esse ab ea re, à qua cogi non volens, vel prohiberi nõ potest? Disc. Nõ video quomodo negẽ. Mag. Dic etiã quomodo superat recta voluntas, & quomodo superatur? Disc. Velle ipsam rectitudinẽ perseueranter, est illi vincere: velle aũt quod nõ debet, est illi vinci. Mag. Puto, quia tentatio rectam voluntatẽ non nisi volentẽ, aut ipsa rectitudine prohibere, aut ad id quod non debet, cogere potest: vt illã velit, & istud nolit. Disc. Nec hoc vlla ratione falsum esse video. Mag. Quis ergò potest voluntatem dicere, non esse liberam ad seruandam rectitudinẽ, & liberam à tentatione & peccato: si nulla tentatio potest illam nisi volentem auertere à rectitudine ad peccatum, id est, ad volendũ quod non debet. Cum ergò vincitur, nõ aliena vincitur potestate sed sua. Disc. Hoc monstrant ea, quæ dicta sunt.

A sunt. Mag. Nónne vides ex his consequi, quia nulla potestas potest vincere rectam voluntatem? Nã si potest, habet potestatẽ vincendi, & sua potestate vincitur: sed hoc esse non potest, quoniam voluntas non nisi sua vincitur potestate. Quare nullatenus potest tentatio vincere rectam voluntatem, & cùm dicitur, impropriè dicitur. Non enim aliud intelligitur, quàm quia voluntas potest se subijcere tentationi: sicut è cõuerso cùm imbecillis dicitur posse vinci à forti: non sua potestate dicitur, sed aliena. quoniam non significatur aliud, nisi fortis habet potestatem vincendi imbecillem.

Quomodo sit nostra voluntas potens contra tentationes, licèt videatur impotens. Cap. VI. Disc.

QVanuis sic omnia impugnantia voluntati nostræ subijcias, atq; nullam tentationem illi dominari permittas, vt in nullo possim obuiare assertionibus tuis: non tamen possum dissimulare quandam impotentiam esse in eadem volũtate, quam ferè omnes exprimimus: cùm violẽtia tentationis superamur. Quapropter nisi illam potẽtiam quam probas, & illam impotentiam quam sentimus, facias conuenire: non potest animus meus in quietem huius quæstionis peruenire. Mag. Istam impotentiam quam dicis voluntatis, in quo putas esse?
B Disc. In eo, quia non potest perseueranter rectitudini adhærere. Mag. Si per impotentiam non adhæret, aliena vi auertitur à rectitudine. Disc. Credo. Mag. Quæ est hæc vis? Disc. Vis tentationis. Mag. Hæc vis non auertit à rectitudine: si ipsa non vult, quod suggerit tẽtatio. Disc. Ita est. Sed ipsa tentatio, ipsa sua vi cogit eam velle quod suggerit. Mag. Quomodo cogit eã velle? An ita, vt possit eam quidẽ nolle, sed nõ sine graui molestia: an ita vt nullatenus possit nolle? Disc. Quanuis fateri me oporteat, nos aliquando sic præmi tentationibus, vt sine difficultate non valeamus nolle, quod suggerunt: non tamen possum dicere, quod sic nos vnquam opprimant, vt quod mouent nullatenus nolle possimus. Mag. Nescio quomodo possit dici. Si enim vult homo mentiri, vt non sustineat mortẽ, vt seruet vitam ad tẽpus: quia dicet impossibile velle eum non mentiri, vt vitet æternam mortẽ, & sine fine viuat. Quapropter iam dubitare hanc impotentiam seruandi rectitudinem non debes, quam dicis in nostra voluntate esse: cùm tentationibus cõsentimus non esse ex impossibilitate, sed ex difficultate. Frequenti nanq; vsu dicimus, vt nos non posse aliquid: non, quia nobis est impossibile: sed quia sine difficultate non possumus. Hæc autem difficultate nõ possumus. Hæc autem difficultas non permittit libertatẽ voluntatis vinci. Impugnare nanque potest inuitam voluntatem, expugnare nequit inuitam. Hoc itaque modo, puto te posse videre: quomodo conueniant potentia voluntatis, quam ratio veritatis C asserit: & impotentia, quam humanitas nostra sentit. Sicut enim difficultas nequaquam voluntatis interimit libertatem: ita illa impotentia, quam non ob aliud in voluntate dicimus esse: nisi quia non potest tenere suam rectitudinem sine difficultate, non aufert eidem voluntate perseuerandi in rectitudine potestatẽ.

Quomodo voluntas fortior sit, quàm tentatio etiam cùm ab illa vincitur.
Cap. VII. Disc.

SIcut nequaquam valeo, quod probas, negare: ita nullatenus queo voluntatem fortiorem esse tentationi, cum ab ea superatur, affirmare. Nam si voluntas seruandi rectitudinem fortior esset quàm tentationis impetus: fortius illa volẽdo, quæ tenet, resisteret: quàm illa insisteret. Non enim aliunde scio, me magis vel minus fortiorem habere voluntatẽ, nisi quia magis vel minus fortiter volo. Quapropter cum minus fortiter volo, quod debeo: quàm tentatio mihi suggerit quod nõ debeo, quomodo tentatio fortior non sit voluntate mea non video. Mag. Vt video, æquiuocatio voluntatis te fallit. Disc. Ipsam vellem æquiuocationem cognoscere. Mag. Sicut visus æquiuocè dicitur, ita & voluntas. Vocamus enim visum, instrumentum videndi, id est, radium procedentem per oculos, quo sentimus D lucem, & ea quę sunt in luce: & dicimus visum, instrumenti ipsius opus, quando illo vtimur, id est, visionem. Eodem modo dicitur voluntas, ipsum instrumentum volendi, quod est in anima, & quod conuertimus ad volendum hoc vel illud: sicut visum ad videndum diuersa conuertimus, & dicitur voluntas, vsus eius voluntatis, quæ est instrumentum volendi: sicut dicitur visus vsus eius visus, qui est instrumentum videndi. Sicut igitur visum, qui est instrumentum videndi habemus etiam cum non videmus: visus autem, quod est opus eius, non est nisi cum videmus: ita voluntas, instrumentum scilicet volendi, semper est in anima etiam cum non vult aliquid, velut cum dormit: voluntatẽ verò, quam dico vsum siue opus eiusdem instrumenti, non habemus nisi quando volumus aliquid. Illa vtique voluntas, quam dico instrumẽtum volendi, vna & eadem semper est quicquid velimus: Illa verò, quæ opus est, tam multiplex est quàm multa & quàm sæpe volumus: quemadmodum visus, quem etiam in tenebris vel clausis oculis habemus, semper idem est quicquid videamus. Visus autem, id est, opus eius, qui & visio nominatur, tam numerosus est quàm numerosa, & quàm numerose videmus. Disc. Planè video, & amo hanc voluntatis distinctionem: & iam mihi videor videre, quam ex eius ignorantia patiebar deceptionẽ: sed tamẽ tu prosequare, quod incœpi-

A sti. Mag. Cum ergò videas duas voluntates esse instrumentum volendi, & opus eius: in qua harum duarum intelligis fortitudinem constare volendi? Disc. In illa quæ est instrumẽtum volendi. Mag. Si ergò scias virũ ita fortem vt eo tenente taurum indomitum, taurus non posset se mouere: & videas eundem virum tenentem arietem, vt ipse aries sese de manibus eius excutiat, putabis ne illum minus fortem in tenendo arietem, quàm in tenendo taurum? Disc. Illum quidem non dissimiliter fortem in vtroq; opere iudicabo, sed eum sua fortitudine non æqualiter vti fatebor: fortius enim operatur in tauro, quàm in ariete. Sed ille fortis est, qui fortitudinem habet, actio verò eius fortis dicitur, qua fortiter fit. Mag. Sic intellige volũtatem, quam voco instrumẽtum volendi inseparabilem fortitudinem habere: quia aliquando magis, aliquando minus vtitur in volendo. Vnde quod fortius vult, nullatenus deserit, ablato eo quod minus fortiter vult: & cùm offertur fortiùs quod vult, statim dimittit quod non pariter vult: & tunc voluntas, quam dicere possumus actionẽ instrumenti huius, agit opus suum cum aliquid vult. Tũc inquam voluntas, actio magis vel minus fortis dicitur: quoniam magis vel minus fortiter fit. Disc. Aperta iam mihi esse quæ explicas, necesse est vt fatear. Mag. Vides igitur, quia
B cùm homo habitam rectitudinem voluntatis aliqua ingruente deserit tentatione, nulla vi aliena abstrahitur: sed ipse conuertit se ad id quod fortius vult.

Quòd nec Deus potest auferre voluntatis rectitudinem. Cap. VIII. Disc.

NVnquid vel Deus potest illi auferre rectitudinem? Mag. Vide quomodo nõ possit. Totam quidem substantiam, quam de nihilo fecit, potest redigere in nihilum. A voluntate verò habentem rectitudinem, non valet illam separare. Disc. Huius tuæ mihi inauditæ assertionis multũ à te rationem expecto. Mag. Nos loquimur de illa voluntatis rectitudine, qua iusta dicitur voluntas, id est, quæ propter se seruatur. Nulla autem est iusta volũtas, nisi quæ vult, quod Deus vult eam velle. Disc. Sic oportet fateri, quę hoc non vult planè iniusta est. Mag. Seruare itaq; rectitudinem volũtatis propter ipsam rectitudinem, est vnicuiq; seruanti eam velle, quod Deus vult illum velle. Si ita q; Deus separat hãc rectitudinẽ ab alicuius voluntate, aut volens facit hoc, aut nolẽs? Disc. Nolens non potest. Mag. Si ita q; aufert alicuius voluntati præfatam rectitudinem, vult quod facit. Disc. Absq; dubio vult. Mag. Vtique si ab alicuius voluntate vult separare eandem rectitudinem, non vult eum rectitudinẽ seruare voluntatis propter ipsam rectitudinẽ. Disc. Sic sequitur. Mag. Sed iam positum est, seruare hôc modo rectitudinem volũtatis esse C omni seruanti velle, quod Deus vult illum velle. Disc. Si positum non esset, ita tamen esset. Mag. Ergò si Deus hanc rectitudinẽ tollit ab aliquo, non vult eum velle, quod vult eũ velle. Disc. Nihil consequentius, & nihil impossibilius. Mag. Igitur nihil magis impossibile, quã Deum rectitudinẽ voluntatis auferre. Quod tamen facere dicitur, quando non facit vt eadẽ rectitudo nõ deseratur. Porro diabolus vel tẽtatio, dicitur hoc facere sine voluntate ipsam vincere, & à rectitudine quam tenet abstrahere: quoniam non permitteret ei aliquid, aut minaretur auferre, quod magis quàm ipsam rectitudinem vult: nullatenus ipse ab illa quã aliquatenus vult posse auertere. Disc. Sic planum videtur mihi quod dicis, vt nihil contradici posse existimem.

Quòd nihil liberius sit recta voluntate. Cap. IX. Mag.

CErnis itaq; nihil liberius recta voluntate, cui nulla vis aliena potest suam auferre rectitudinem. Nempe si dicimus: quia cùm vult mentiri ne perdat vitam aut salutem, cogitur deserere timore mortis aut tormenti veritatem: non est verum. Non enim cogitur magis velle vitam quam veritatem: sed quoniam vt aliena prohibetur vtrunq; seruare simul, ipsa eligit quod mauult: sponte vtiq; & non inuita D quanuis in necessitate, vtramlibet deserendi posita sit non sponte, sed inuita. Non enim minus fortis est ad volẽdum veritatem, quàm ad volendum salutẽ: sed fortius vult salutẽ. Nam si præsentem videret gloriam æternam, quam statim post seruatam veritatem assequeretur, & inferni tormenta, quibus post mẽdacium sine mora deputaretur, proculdubio mox viriũ sufficiẽtiam ad seruãdam veritatẽ habere cerneretur. Disc. Apertè hoc videtur eum maiores vires exhibere ad volendum salutem æternam propter se, & veritatẽ propter præmium: quam ad salutem temporalem seruandam.

Quomodo peccans sit seruus peccati, & quod magis miraculum sit, cùm Deus reddit rectitudinem illam deserenti, quàm cum mortuo reddit vitam. Cap. X. Mag.

SEmper itaq; habet rationalis homo liberum arbitriũ: quia semper habet potestatem seruandi rectitudinem voluntatis propter ipsam rectitudinem, quanuis aliquando cum difficultate. Sed cum libera voluntas deserit rectitudinem per difficultatem seruandi: vtiq; pòst seruit peccato, per impossibilitatem per se recuperandi. Sic ergò fit spiritus vadẽs & nõ *Psal.77.* rediens: quoniam, Qui facit peccatum, seruus *Ioan.8.* est peccati. Quippè sicut nulla voluntas antequam haberet rectitudinẽ, potuit eam Deo nõ dante capere: ita dũ deserit acceptã, non potest eam,

A eam, nisi Deo reddente recipere. Et maius
porta. miraculum existimo, cùm Deus voluntati desertam reddit rectitudinem, quã cùm mortuo reddit vitã amissam. Corpus enim necessitate moriendo non peccat, vt vitã nunquã recipiat: voluntas verò per se rectitudinem deserendo, meretur vt illa semper indigeat. Et si quis spõte sibi mortẽ infert, non aufert sibi aliquid, qd nunquã erat amissurus. Qui verò volũtatis rectitudinẽ deserit hoc abijcit, qd ex debito erat seruaturus. Disc. Valde verũ est quod dicis de
Iam.8. seruitute. Quia seruus fit peccati qui facit peccatũ, & de impossibilitate recuperandi desertã rectitudinẽ, nisi ab eo à quo prius data ea reddatur, & vt illam semper teneant indesinenter conferendum est omnibus quibus datur.

Quòd ista seruitus non auferat libertatem arbitrij. Cap. XI.

SEd hac sententia multum represisti exultationem meam, qua iam putabam esse securum hominem semper habẽtem libertatem arbitrij. Quare ipsam seruitutem exponi mihi postulo: ne fortè libertati præfatæ repugnare videatur. Vtraq; enim scilicet, hæc libertas, & seruitus est in voluntate: secundum quamlibet aut liber, aut seruus est homo. Si ergò seruus, quomodo liber est? Aut si liber, quomodo seruus? Mag. Si bene discernas: quando nõ ha
B bet præfatam rectitudinem sine repugnantia & seruus est, & liber. Nunquã enim est eius potestatis rectitudinem capere, cùm nõ habet sed semper est eius potestatis seruare, cum habet. Per hoc, quia redire non potest à peccato, seruus per hoc, quia abstrahi non potest à rectitudine, liber est. Sed à peccato & eius seruitute, non nisi per alium potest reuerti. A rectitudine verò, non nisi per se potest auerti: & à libertate sua nec per se, nec per aliũ potest priuari. Semper enim naturaliter liber est ad seruandã rectitudinem si eam habet: etiam quando, quam seruat, nõ habet. Disc. Sufficit mihi hoc huius libertatis & seruitutis, vt in eodẽ homine possint esse, simul facta concordia.

Cur cùm homo non habet rectitudinem magis dicitur liber: quia non potest ei auferri, cùm habet: quàm cùm eam habet seruus: quia cùm non habet per se non potest recuperare eam. Caput XII.

SEd multũ nosse desidero, cur quando non habet rectitudinem, magis dicitur liber: quia non potest ei ab alio auferri cùm habet: quàm cùm rectitudinem habet seruus, quoniam eam non potest recuperare per se, cùm non habet. Per hoc enim, quia redire non potest à peccato seruus est. Per hoc quod abstrahi non potest à rectitudine, liber est. Et sicut nũquam abstrahi potest, si habet: ita nunquam potest redire, si non habet. Quapropter sicut semper habet illam libertatem: ita semper habere videtur illam seruitutem. Mag. Ista seruitus nõ C est nisi impotentia. Siue enim dicamus eã impotentiam esse redeundi ad rectitudinem, siue impotentiam recuperandi, aut iterum habendi rectitudinem: non ob aliud est homo seruus peccati nisi per hoc, quia nequit redire ad rectitudinẽ, aut recuperare, aut habere illam, qua potest homo non peccare. Cùm autem habet eandem rectitudinem, non habet impotẽtiam non peccandi. Quare quando habet rectitudinem illam, non est seruus peccati. Potestatem autem seruandi rectitudinem semper habet, & cùm rectitudinem habet, & cũ non habet, & ideò semper est liber. Quòd autem quæris, cur quando nõ non habet rectitudinem magis dicitur liber: ideircò quoniam alio ei potest auferri, quando habet: quoniam seruus, tũc cùm habet rectitudinẽ, ideò quia non potest eã recuperare per se quando non habet: tale est ac si quæras, cur homo cùm sol adest, magis dicitur habere potestatem vidẽdi solem, propter hoc, quia intueri illum potest cùm adest: quoniam dicitur cùm sol abest, habere impotentiam videndi solem, quoniam quando abest non potest eum facere sibi præsentem. Sicut enim & quando abest habemus in nobis visum, quo illum videmus, cùm adest: sic etiam quando voluntatis rectitudo nobis deest, habemus tantũ in nobis aptitudinem intelligendi & volendi, D qua eam possumus seruare propter se, cùm eã habemus. Et sicut quando nobis nihil deest ad videndum solem, nisi præsentia eius: tunc tolummodo nõ habemus illam potestatẽ, quam nobis facit eius præsentia: sic tantũmodo quãdo nobis illa rectitudo deest, tunc habemus illam impotentiam, quam facit nobis eius absentia. Semper igitur homo habet arbitrij libertatẽ, sed non semper seruus est peccati: sed quãdo non habet rectam voluntatem. Disc. Si intentè cogitassem, quæ suprà dicta sunt, quando videndi potestatẽ in quatuor potestates distribuisti, non hæc dubitassem: quare fateor culpã huius dubitationis meæ. Mag. Parcam tibi, tamen nunc sed deinceps ea quæ dicimus sic sint præsentia, cùm opus erit huiusmodi: vt ea nobis necesse non sit repetere. Disc. Gratam habeo tuam indulgentiam. Sed ne mireris, si ea quæ non consueui, nõ sunt mihi propter vnam auditionem semper omnia ad intuendum in corde præsentia.

Quòd potestas seruandi rectitudinem voluntatis propter ipsam rectitudinem, sit perfecta diffinitio liberi arbitrij. Caput XIII. Magist.

DIc adhuc, si quid in diffinitiõe libertatis arbitrij, quam fecimus dubitas? Discip. Vnum est, quod adhuc me aliquantulum in ea solicitat. Nam sæpe habemus potestatẽ seruandi ali-

A dialiquid, quæ tamen libera non est, vt aliena vi impediri nó possit. Quamobrem cùm dicis, quia libertas arbitrij est potestas seruandi rectitudinem voluntatis propter ipsam rectitudinem, vide ne fortè addendum sit, quod illam potestatem tam liberam designet esse, vt nulla vi superari possit. Mag. Si potestas seruandi rectitudinem voluntatis propter ipsam rectitudinem, aliquando inueniri posset absq; illa, quam perspeximus, libertate: expediret, vt quod dicis adderetur: Sed cùm dicta diffinitio sic perfecta sit ex genere & differentijs: vt nec minus aliquid claudat, nec plus quàm illa, quã quęrimus, libertas: nihil illi addendum, aut demendum intelligi potest. Est enim, potestas, libertatis genus. Quòd autem additum est, seruandi, separat eam ab omni potestate, quæ non est seruandi sicut est potestas ridendi, aut ambulandi. Addendo verò, rectitudinem, decernimus eam à potestate seruãdi aurum, & quicquid non est rectitudo. Per additamentum voluntatis, segregatur à potestate seruandi rectitudinem aliarum rerum, vt virgæ, aut opinionis. Per hoc autem quod dictum est propter rectitudinem ipsam, diuiditur à potestate seruandi rectitudinem voluntatis propter aliud, vt cùm seruatur propter pecuniam, aut naturaliter. Seruat enim naturaliter canis rectitudinẽ voluntatis, cùm amat catulos suos, aut dominũ
B suum sibi bene facientem. Quoniam igitur nihil est in hac diffinitone, quod non sit necessarium ad concludendam libertatem arbitrij rationalis volũtatis, & ad alia excludenda, & sufficienter illa includitur, & alia excluduntur, nec abundans vtiq;, nec indigens est hæc nostra diffinitio. Itá ne tibi videtur? Disc. Mihi vtique perfecta videtur. Mag. Dic quoque, si quid vis amplius de libertate hac, propter quã imputatur illam habenti, siue faciat bonum, siue malum. De hac enim sola nunc nostra est sermo.

Diuisio huius libertatis. Cap. XIIII. Disc.

REstat nunc, vt diuidas eandem libertatẽ. Quamuis enim secundum hanc diffinitionem communis sit omni rationali creaturæ vel naturæ, multum tamẽ differt illa quæ Dei est, ab illis quæ rationali naturæ sunt, & illæ ab inuicem. Mag. Libertas arbitrij alia est à se, quę nec facta est, nec ab alio accepta, quę est solius Dei: alia à Deo facta, & accepta, quę est angelorum. Facta autem siue accepta, alia est habens rectitudinem, quam seruet, alia carens. Habens, alia tenet separabiliter, alia inseparabiliter. Illa quidem quæ separabiliter tenet, fuit angelorum omnium antequam boni confirmarentur & mali caderẽt & est omnium hominum ante mortem, qui habẽt rectitudinem eandem. Quæ verò tenet inseparabiliter, est electorum angelorum & hominum. Sed angelorum electorum, post reproborũ ruinam. C & hominum, post mortẽ suam. Illa autem quæ caret rectitudine: alia caret recuperabiliter alia irrecuperabiliter. Quæ recuperabiliter caret, est tantum in hac vita omnium hominum carẽtium, quanuis illam multi non recuperẽt. Quæ autem irrecuperabiliter caret, est proborum hominum & angelorum, scilicet angelorum, post ruinam: & hominum, post hanc vitam. Disc. De diffinitione & diuisione libertatis huius, Deo annuente, mihi satisfecisti: vt nihil queã inuenire, quod necesse habeam de illis interrogare.

Beati Anselmi dialogus de libero arbitrio explicit.

B. ANSELMI ARCHIEPISCOPI CANTUARIENSIS dialogus de casu diaboli incipit.

Quòd etiam ad angelos dicatur: Quid habes, quod non accepisti? & à Deo non sit nisi bonum, & esse: & omne bonum sit essentia, & omnis essentia bonum. Cap. I. Disc.

ILlud Apostoli: Quid habes qđ non accepisti: dicitur hominibꝰ tantũ, an & angelis? Mag. Nulla creatura habet aliqđ à se. Quod enim seipsum à se nõ habet, quomodo habet à se aliquid. Deniq; si non est aliquid nisi vnus qui fecit: & quæ facta sunt, sunt ab vno: clarum est, quia nullatenus potest haberi aliquid, nisi qui fecit, aut quod fecit. Disc. Verè clarum. Mag. Sed neq; ipse factor, neq; quod factum est, potest haberi nisi ab ipso factore. Disc. Nec hoc minus clarum. Mag. Ille igitur solus à se habet, quicquid habet: & omnia alia, non nisi ab illo habent aliquid: & sicut à se non, nisi nihil, habent: ita ab illo non nisi aliquid, habent. Disc. Non planè video quod ais, quod à Deo non habent alia, nisi aliquid: Nam quis fecit alius, vt multa quæ videmus transire de esse ad non esse, nó sint quod erant etiamsi omninò in nihilum non transeant. Aut quis facit non esse quicquid non est: nisi ille qui facit esse omne quod est. Item si nõ est aliquid, nisi ideò quia Deus fecit: necesse est, vt quod non est, idcircò non sit: quia ipse non facit. Sicut ergò illa quæ sunt, ab illo habent esse aliquid: Ita quæ nõ sunt, vel quæ de esse trãseunt ad non esse, videntur ab eodem ipso habere nihil. Mag. Non solùm ille dicitur facere aliquid esse, aut non esse aliquid, qui facit vt sit quod non est: aut non sit quod est, sed etiam ille qui potest facere aliquid, vt non sit, & non facit: dicitur facere esse non esse. Quippe non tantum, dicitur facere aliquem nudum esse, aut non esse indutum qui eum dispoliat: D *1. Cor. 4.*

A spoliat: sed & qui spoliantem, cùm prohibere possit, non prohibet: sed ille dicitur propriè facere, iste impropriè. Cùm enim ille dicitur, quia facit esse nudum, aut non esse indutum: non aliud intelligitur, nisi quia cùm posset non fecit vt non esset nudus, aut maneret indutus. Hoc modo Deus dicitur multa facere, quæ nõ facit: vt cùm dicitur inducere in tentationem, quoniam non defendit à tentatione cùm possit: & facere non esse quod non est, quoniam cùm possit, non facit esse. At si consideres ea quæ sunt cùm transeunt ad non esse, non ipse facit ea non esse. Quoniam nanq; non solùm non est aliqua alia essentia nisi illo faciẽte: sed nec aliquatenus manere potest quæ facta est, nisi eodem ipso faciente vt maneat. Cùm ipse desinit seruare quod fecit, non ideò id quod erat redit in non esse, quia ipse facit nõ esse: sed quia cessat facere esse. Nam & cùm quasi iratus destruendo aliquid aufert esse, non est ab illo non esse: sed illo tollente velut suũ quod præstiterat, qđ ab eo factũ seruabatur vt esset, redit in non esse, quod non ab illo, sed à se antequam fieret habebat. Si enim ab aliquo tunicã repetas, quam præstiteras illi modò, ad tẽpus, non habet à te nuditatẽ: sed te quod tuum erat tollente, redit in id quod erat antequã induretur à te. Nempe sicut à summo bono, non est nisi bonũ, & omne bonũ est à summo bono: ita
B à summa essentia non nisi essentia, & omnis essentia est à summa essentia. vnde quoniam summum bonũ est summa essentia, consequẽs est, vt omne bonum sit essentia, & omnis essentia bonum. Nihil ergò & nõ esse, sicut est essentia, non est bonum. Nihil ita q; & non esse, non est ab illo, à quo nõ est nisi bonum & essentia. Disc. Aperte nunc video, quia sicut bonum & esse, non est nisi à Deo: ita nõ est à Deo, nisi bonum & esse. Mag. Vide ne vllatenus putes cũ in diuinis libris legimus, aut cùm secundum illos dicimus, Deũ facere malum, aut facere nõ esse, quod negem propter quod dicitur, aut reprehendam, quia ita dicitur: sed non tantum debemus inhærere improprietati verborũ veritatem tegenti, quãtum inhiare proprietati, veritatis sub multimodo genere locutionis latẽti. Disc. Ista non nisi non intelligenti aut calumnioso habes opus dicere. Mag. Redi ad id quod incepisti, & vide si non solùm homini, sed & angelo potest dici, quia non habet quod non accepit.

Cur videatur diabolus, ideò non accepisse perseuerantiam, quia Deus non dedit. Cap. II. Disc.

SAtis patet, non minus angelo quàm homini conuenire. Constat ergò, quia ille angelus qui stetit in veritate, sicut ideò perseuerauit, quia perseuerantiam habuit: ita ideò perseuerantiam habuit, quia accepit: & ideò accepit, quia Deus dedit id. Consequens est igi- C tur, quia ille qui in veritate non stetit, quemadmodum ideò non perseuerauit, quia perseuerantiam non habuit, sic ideò nõ habuit perseuerantiam, quia non accepit, & ideò accepit, quia Deus non dedit. Si ergò potes, volo vt ostendas mihi culpam eius, cùm ideò non perseuerauit, quia ille non dedit, quo non dante nihil habere potuit. Certus sum enim etiamsi non videam, non illum nisi iustè à summo iusto damnatum, nec sine culpa iustè illum potuisse dãnari. Mag. Vnde putas cõsequi, si bonus angelus ideò accepit perseuerantiã, quia Deus dedit: malũ ideò non accepisse, quia Deus nõ dedit. Disc. Quia si bono angelo datio est causa acceptionis, puto nõ dationem esse malo angelo causam non acceptionis, & si ponitur non datio, inde necessariam esse causam vt sequatur non acceptio, vt omnes scimus, quia cùm non accipimus, quod volumus, non ideò non datur, quia non accepimus, sed ideò non accipimus, quia non datur. Denique quocũque legi aut audiui facere quæstionem hanc, hac ratione eam, inquantum memini, constituunt: quia si bonus angelus, ideò non accepit, quia Deus dedit: malus angelus, ideò non accepit, quia Deus non dedit: nec memini me adhuc huius cõsequentiæ solutionem vidisse.

Quòd ideò Deus non dedit, quia ille non accepit. Cap. III. Mag. D

NVlla est ibi consequentia, potest enim non dare, non esse causa non accipiendi: etiam si dare, semper esset causa accipiendi. Disc. Ergò si ponatur non dare, non necesse est sequi, non accipere. Quare potest esse accipere, etiamsi non sit dare. Mag. Non est ita. Disc. Exemplo volo mihi ostendas, quod dicis. Mag. Si ego porrigo tibi aliquid, & tu accipis: non ideò do, quia accipis, sed ideò accipis, quia do: & est datio, causa acceptionis. Disc. Ita est. Mag. Quid si ipsum porrigo alij, & non accepit: ille ne ideò nõ accipit: quia non do? Disc. Potiùs videtur, quia tu ideò nõ das, quia ille non accipit. Mag. Hoc igitur non dare, non est causa non accipiendi, & tamen si pono non me dedisse, causa est consequendi illum non accepisse. Aliud nanque est rem, causam esse alterius rei: aliud positionem rei, esse causam vt sequatur aliquid. Cùm enim incendium non sit causa ignis, sed ignis incendij, positio tamen incendij semper causa est, vt sequatur esse ignem. Si enim est incendium, necesse est ignem esse. Disc. Necesse est me sic esse fateri. Mag. Vides ergò, vt puto, si tu ideò accepisti, quia ego dedi non tamen idcircò consequi illum qui non accepit, ideò nõ accepisse, quia ego non dedi: & tamen consequi, quia si ego non dedi, ille non accepit Disc. Video, & placet mihi, quia video. Mag.

An

A An amplius dubitas, quia ſicut angelus qui ſtetit ideò accepit perſeuerantiam, quia Deus dedit ita non ſtatim idcircò Deus nō dedit, quia ille non accepit. Diſc. Nondū mihi hoc oſtendiſti: ſed illud tantum ſufficienter demonſtraſti, ſcilicet non eſſe conſequens ex eo: quia bonus angelus ideò accepit, quia dedit, malum ideò non accepiſſe, quia Deus non dedit. Si enim vis aſſerere Deum illi ideò non dediſſe, quia non accepit. Quæro, cur non accepit? Aut quia non potuit, aut quia non voluit. Nā ſi non habuit poteſtatem, aut volūtatem accipiendi, Deus nō dedit. Si enim Deus dediſſet, pro certo habuiſſet. Quare ſi non potuit habere poteſtatem, aut voluntatem accipiendi perſeuerātiam, niſi dante Deo: quid peccauit, ſi non accepit, quod Deus illi non dedit poſſe aut velle accipere? Mag. Deus dedit illi poteſtatē & voluntatem accipiendi perſeuerātiam. Diſc. Accepit igitur quod Deus dedit: & habuit, quod accepit? Mag. Verè habuit & accepit. Diſc. Accepit ergò, & habuit perſeuerantiam. Mag. Nō accepit & ideò non habuit. Diſc. Nónne dixiſti Deum illi dediſſe & illum accepiſſe poteſtatem & voluntatem accipiendi perſeuerantiā? Mag. Dixi, ſed non dixi Deum illi dediſſe accipere perſeuerantiam: ſed tantum velle & poſſe perſeuerantiam accipere. Diſc. Ergò ſi voluit, & potuit, accepit perſeuerantiam. Mag.

B Non eſt neceſſarium conſequens. Diſc. Non video, cur non: niſi mihi oſtēdas. Mag. Incœpiſti vnquam aliquid cū voluntate & poteſtate perficiendi: quod tamen voluntate ante finē rei mutata non perfeciſti? Diſc. Sæpe. Mag. Voluiſti igitur, & potuiſti perſeuerare, in quo perſeueraſti? Diſc. Volui vtiq;, ſed non perſeueraui in voluntate: & ideò non perſeueraui in actione. Mag. Quare non perſeueraſti in voluntate? Diſc. Quia non volui. Mag. Nónne quādiu voluiſti perſeuerare in actione, voluiſti perſeuerare in ipſa voluntate? Diſcip. Non poſſum negare. Mag. Cur ergò dicis, non voluiſſe perſeuerare in illa? Diſc. Iterum reſponderem, quia perſeuerare volui, ſed non perſeueraui in hac voluntate: niſi rem viderem in infinitum procedere, te ſemper idipſum interrogante, & me eadem reſpondente. Mag. Non ergò debes dicere: ideò non volui perſeuerare in voluntate huius voluntatis. Sed cùm quæritur: quare non perſeueraſti in actione, in qua voluiſti & potuiſti perſeuerare. Reſpōdere potes vel debes, quia non perſeueraui in voluntate. Quod ſi quæritur iterum, quare non perſeueraſti in voluntate: Alia cauſa reddenda eſt, vnde ſcilicet contigerit defectus illius voluntatis: quā, quia non perſeueraſti velle voluntatem. Non enim reſpondendo aliud oſtendis quàm idipſum quod quæritur, id eſt, non perſeueraſti in voluntate perſeuerandi in actione. Diſc. Video quia non videbam quid dicerem.

C Mag. Dic ergò vno verbo quid ſit perſeuerare, quātum res exigit, in faciēdo aliquid. Diſc. Perficere. Nam perſeuerare in ſcribendo aliquid dicimus, perſcribere, inducendo perducere. Mag. Dicamus igitur ſimiliter, etiāſi non ſit in vſu, quod perſeuerare in volūtate, ſit perſeuerare velle. Diſc. Ita fiat. Mag. Cùm ergò non perfeciſti quod voluiſti, & potuiſti: cur nō vt feciſti? Diſc. Quia non perſeuerare volui. Mag. Ita ergò: dic qa diabolus qui accepit velle, & poſſe accipere perſeuerantiam, & velle & poſſe perſeuerare: ideò non accepit nec perſeuerauit, quia non perſeuerare voluit. Diſc. Itē quæro: quare non perſeuerare voluit? Cū enim dicis, quia nō perſeuerare voluit quod voluit, tale eſt ac ſi dicas: quod voluit prius, poſtea nō voluit. Quoniam ergò non voluit quod prius voluit, quare non voluit: niſi quia non habuit voluntatem? Non dico voluntatem, quam prius habuit cū voluerit, ſed quam non habuit, cū non voluit. Hāc autem voluntatem, quare non habuit: niſi quia non accepit? Quare autem nō accepit, niſi quia Deus nō dedit. ſed ideò Deus non dedit, quia ille non accepit? Mag. Iterū dico, quia non ideò non accepit, quia Deus nō dedit: ſed ideò Deus nō dedit, quia ille nō accepit. Diſc. Hoc oſtende. Mag. Sponte dimiſit voluntatem, quā habuit: & ſicut accepit, habuit quouſq; habuit, ita potuit accipere & ſemper tenere, quod deſeruit. Sed quia deſeruit, D non accepit. Quod ergò ideò non accepit tenere quod deſeruit: non ideò nō accepit, quia Deus non dedit: ſed Deus non dedit, quia ille non accepit. Quis non videat, quia non ideò non voluit tenere, quia deſeruit: ſed ideò deſeruit, quia non voluit tenere. Semper namque tenenti prius eſt, non velle tenere quàm velle deſerere. Ideò enim vult aliquis deſerere q̄d tenet, quia non vult tenere. Diſc. Quæro igitur, quare tenere non voluit quod tenebat, niſi quia Deus non dedit velle? Mag. Non ſemper prius eſt nō velle tenere, quàm velle deſerere. Diſc. Quando nō ſit, oſtende mihi. Mag. Quādo aliquando rem propter ſe non vis tenere: ſed deſerere, vt carbonē ignitum in manu nuda poſitum: tunc forſitan prius eſt non velle tenere quàm velle deſerere, & ideò vis deſerere, quia non vis tenere. Prius enim quàm teneas non vis tenere: velle autem deſerere non potes, niſi cū tenes. Cùm autem tenes quod propter aliquid non vis tenere, nec tamen propter aliquid deſerere vis: & magis vis aliquid quod non potes habere, niſi deſeras quod tenes: tūc velle deſerere prius eſt, quàm non velle tenere. Auarus nanque, cùm vult tenere nummum, & mauult panem, quem nequit habere, niſi nummum det: prius vult dare, id eſt, deſerere nummum quàm nō velit tenere: nō enim illū ideò vult dare, quia non vult tenere: ſed quia vt panem habeat, neceſſe habet dare. Nam & antequam

Aquam habeat, vult tenere & habere, & cùm habet, nequaquam non vult tenere, quandiu non habet neceſſe deſerere. Diſc. Verum eſt. Mag. Non ergò ſemper eſt prius, non velle tenere, quàm velle deſerere, ſed aliquando prius eſt, velle deſerere. Diſc. Non poſſum negare. Mag. Dic ergò quia nō ideò non voluit cùm debuit & quod debuit, quia voluntas deficit, Deo dare deficiente, ſed quia ipſe volendo, quod non debuit, bonam voluntatem expulit mala ſuperueniente. Quapropter non ideò non habuit bonam voluntatem perſeuerantē, aut non accepit, quia Deus non dedit, ſed ideò Deus non dedit, quia ille volendo, quod nō debuit, eam deſeruit, & eam deſerendo non tenuit.

Quomodo ille peccauit, & voluit ſimilis eſſe Deo. Cap. IIII. Diſc.

INtelligo quod dicis. Mag. Dubitas adhuc diabolum non ideò voluiſſe deſerere quod habebat, quia non voluit tenere, ſed ideò non voluiſſe tenere, quia voluit deſerere. Diſcip. Non dubito ſic eſſe poſſe, ſed nondum feciſti me certum ſic eſſe. Prius ergò oſtende, quid voluit habere quod non habebat, vt vellet deſerere tenebat, ſicut in auaro monſtraſti. Deinde, ſi nihil condici poterit ita eſſe, me non dubitari fatebor. Mag. Peccaſſe illum non dubitas, quoniam à iuſto Deo non potuit iniuſtè

B dānari. Sed quæris, quomodo peccauit. Diſc. Ita eſt. Si iuſtitiam perſeueranter ſeruaſſet, nō peccaſſet vnquam, nec miſer eſſet. Diſc. Ita credimus. Mag. Iuſtitiam verò nullus ſeruat, niſi volendo quod debet, neq, deſerit, niſi volendo quod nō debet. Diſc. Nulli dubium. Mag. Volendo aliquid igitur, quod velle tunc non debebat, deſeruit iuſtitiā, & ſic peccauit. Diſc. Ita ſequitur. Sed quæro, quid voluit? Mag. Verum quod habebat, debebat velle. Diſc. Debebat verè velle q̄d à Deo acceperat, nec hoc volendo peccauit. Mag. Voluit igitur aliquid quod non habebat, nec tunc velle debebat: ſicut Eua ſimilis voluit eſſe dijs, prius quàm Deus hoc vellet. Diſc. Nec hoc ita ſeui negare nequeo. Mag. Nihil autem velle poterat niſi iuſtitiam, aut commodum, ex commodis enim conſtat beatitudo, quam vult omnis rationalis natura. Diſc. In nobis poſſumus hoc cognoſcere, qui nihil volumus niſi quod iuſtum & commodum putamus. Mag. Iuſtitiam verò volendo peccare, non potuit. Diſc. Verum eſt. Mag. Peccauit ergò volendo aliquod commodum, quod nec habebat, nec tunc velle debuit, quod tamen ad augmentum beatitudinis eſſe illi poterat. Diſc. Palàm eſt, quoniam aliter non potuit. Magiſt. Cernis vt puto, quia plus aliquid quàm accepit inordinate volendo, volūtatem ſuam extra iuſtitiam extendit. Diſcip. Apertè nunc video: quia peccauit, & volendo quod non debuit, & nolendo quod debuit, & palàm eſt, quia ideò nō voluit plus quàm debuit, quia C noluit tenere iuſtitiam, ſed ideò iuſtitiam non tenuit, quia aliquid voluit, quod volēdo illam deſeruit: ſicut in auaro de nūmo & pane monſtraſti. Mag. At cùm hoc voluit, quod Deus illum velle nolebat, voluit inordinatè, ſimilis eſſe Deo. Diſc. Si Deus cogitari non poteſt, niſi ita ſolus, vt nihil illi ſimile cogitari poſſit, quomodo potuit diabolus velle quod non potuit cogitare? Non enim ita obtuſæ mentis erat, vt nihil aliud ſimile Deo cogitari poſſe neſciret. Mag. Etiam ſi voluit omninò par eſſe Deo ſecundum aliquid minus Deo, contra voluntatē Dei hoc voluit inordinatè ſimilis eſſe Deo, quia propria voluntate, quæ nulli ſubdita fuit, voluit aliquid. Solius enim Dei eſſe debet, ſic voluntate propria velle aliquid vt ſuperiorem non ſequatur voluntatem. Diſc. Ita eſt. Mag. Non ſolum autē voluit eſſe æqualis Deo, quia præſumpſit habere propriam voluntatem: ſed etiam maior voluit eſſe, volendo quod Deus illum velle nolebat: quoniam voluntatem ſuam ſupra voluntatem Dei poſuit. Diſcip. Satis liquet. Mag. Iam tibi manifeſtum eſſe puto ex rationibus ſupradictis diabolum ſponte dimiſſe velle quod debebat, & iuſtè amiſiſſe quod habebat: quia ſponte & iniuſtè voluit quod non habebat, & velle non debebat. Diſc. Nihil puto manifeſtiùs. Mag. Quanuis igitur bonus angelus ideò accepit perſeuerātiam, quia De- D us dedit: non ideò non accepit tamen malus angelus, quia Deus non dedit: ſed Deus ideò non dedit, quia ille non accepit: & ideò non accepit, quia accipere noluit. Diſc. Mihi quidem ſatisfeciſti ad ea quæ quæro: vt nec in his quæ proponis, nec in ipſa cōſequentia concluſionum tuarum nullam videam ſenſu meo titubare veritatem.

Quòd boni angeli ante caſum malorum peccare potuerunt. Cap. V. Mag.

PVtás ne bonos angelos ſimiliter potuiſſe peccare, antequam mali caderent? Diſc. Puto: ſed ratione comprehendere vellē. Mag. Hoc certum habes: quia ſi non potuerunt peccare, non poteſtate, ſed neceſsitate ſeruauerūt iuſtitiam. Quare non magis meruerunt gratiam à Deo, quia ſteterunt alijs cadētibus: quàm quia ſeruauerunt rationabilitatem, quam perdere nequiuerunt. Sed nec iuſti rectè, ſi benè conſideres, dicerentur. Diſcip. Sic monſtrat ratio.

Quomodo boni confirmati ſunt in ſtatu, & mali in caſu ſuo. Cap. VI. Mag.

ILli ergò qui ceciderunt, ſi non peccaſſent cū poſſent, tāto meliores eſſent quàm iſti, quāto & verè eſſe iniuſti, & gratiam à Deo mererētur. Vnde ſequitur, quia aut electi homines, maiores & meliores erunt angelis bonis, aut reprobi angeli perfectè non reſtaurabuntur,

A quoniam non tales erunt homines, qui pro illis sumuntur, quales illi futuri erant. Disc. Hæc duo penitùs neganda existimo. Mag. Poterant igitur boni angeli peccare ante casum malorũ, nec aliter quàm sicut ostensum est, de illis qui peccauerunt. Disc. Aliter esse posse non video. Mag. Illi angeli qui magis voluerunt iustitiam quam habebant, quàm illud plus quod non habebant: bonum, quod quasi propter iustitiam quantum ad voluntatẽ pertinuit, perdiderunt, iustitia retribuente acceperunt: & de illo, qd habebant, in vera securitate permanserunt. Quapropter à Deo sunt profecti, vt sunt adepti quicquid potuerunt velle: nec iam videãt, quòd plus velle possunt, & propter hoc peccare nequeunt. Illi verò angeli qui maluerunt illud plus, quod nondum Deus illis dare volebat, quàm stare in iustitia in qua facti erant: eadem iustitia iudicante, & illud, propter quod illam contempserunt, nequaquam obtinueruut: & quod tenebant bonum, amiserunt. Sic ergò distincti sunt angeli, vt adhærẽtes iustitiæ nullum velle bonum possint quo non gaudeant, & deferentes illam nullum velle queant, quo non careant. Disc. Nihil pulchrius aut iustius hac distinctione. Sed si posses dicere, vellem audire cuiusmodi commodum illud fuit, quod & boni angeli iustè volendo sic perfecerunt, & mali iniustè concupiscendo sic defecerunt. Magist. Quid illud fuerit non video, sed quicquid fuerit sufficit scire: quia fuit aliquid ad quod crescere potuerunt, quod non acceperunt, quando creati sunt, vt ad illud suo merito proficerent.

B

Quæstio, an voluntas, & eius conuersio ad quod non debet, si ipsum malum quod malos facit, & cur non possit rationalis creatura per se de malo cõuerti ad bonum, sicut potest de bono ad malum. Cap. VII. Disc.

ET nobis nunc sufficiat hucusque de hoc inuestigasse. Sed nescio, quid sit, vt cùm me sperem ad finem quæstionis iam pertingere, tunc magis videam velut de radicibus succisarum quæstionum alias pullulantes consurgere. Ecce enim cùm manifestissimè videam, peruersum angelũ nulla ratione deuenire potuisse in immoderatam boni indigentiam, non propter immoderatam concupiscentiam: non parum me mouet, vnde ipsam inordinatam habuit voluntatem. Si enim bona fuit propter bonam voluntatem, de tanto bono cecidit in tantum malũ. Item, si bona fuit, Deus illam illi dedit: quia non, nisi nihil, habuit à se. Si ergò voluit, quod Deus dedit velle, quid peccauit? Aut si à se habuit hanc voluntatem, habuit à se aliquod bonum, quod non accepit. Quod si mala est: & aliquid est: iterum occurrit, quia non nisi à Deo est, à quo omne qd est, aliquid est. Et similiter quæri potest, quid peccauit habẽdo voluntatẽ, quam Deus dedit, aut quomodo potuit Deus dare malam voluntatẽ. Si verò mala voluntas ab ipso diabolo fuit, & aliquid est: habuit aliquid à se & nõ est omnis essentia bona, nec malum erit nihil, sicut solemus dicere. siquidem mala voluntas, essentia est: aut si mala voluntas nihil est: propter nihil, & ideò sine causa tam grauiter damnatus est. Quod aũt dico de voluntate, hoc idem dici potest de concupiscentia, siue desiderio: quoniam & concupiscẽtia & desiderium voluntas est, & sicut est bona & mala volũtas, ita est & bona & mala cõcupiscentia, & bonum & malum desiderium. Quod si dicitur, quia voluntas est aliqua essentia, & ideò bonum est aliquid: sed conuersa ad hoc quod debet velle fit bona voluntas: ad id verò quod non debet conuersa, dicitur voluntas mala. Quicquid dixi de volũtate, video posse dici de ipsa conuersione voluntatis. Mouet enim multũ me, vnde ipsam peruersam habuit diabolus voluntatis conuersionẽ, & cætera quæ de voluntate modò dixi. Est adhuc aliquid quod valde miror, cùm cõsidero hanc voluntatis conuersionẽ: cur videlicet Deus talem fecerit illam naturam, quam tanta excellentia sublimauerat, vt de eo quod debuit velle, posset conuertere voluntatẽ suam ad id quod non debuit: sed de eo quod non debe, non posset ad id quod debet. cùm magis videatur potestatẽ debuisse talis creatura à tali factore accipere faciẽdi bonum, ad quod facta sunt: quàm faciendi malum, ad quod vitandum facta est. Quod etiã in nostra natura quæri potest: quoniam credimus, nullũ hominẽ posse bonam voluntatem habere nisi dante Deo: malam verò, semper habere posse sola permissione Dei.

C

D

Quòd voluntas eius, & conuersio sit, non ipsum malum. Cap. VIII. Mag.

NEc voluntatem, nec voluntatis conuersionem puto negari posse aliquid esse. Nam etsi non sunt substantiæ, non tamen probari potest eas non esse essentias: quoniã multæ sunt essentiæ præter illam, quæ propriè dicitur substantia. Deniq; bona non magis est aliquid, quàm mala voluntas: nec est ista magis malum, quàm illa bonum. Non enim magis est aliquid volũtas, quæ vult dare misericorditer, quàm illa, quę vult rapere violenter: nec magis hæc malum, quàm illa bonum est. Ergò si mala volũtas est ipsum malum, quo malus aliquis dicitur: erit & bona voluntas ipsum bonum, quo fit aliquis bonus: sed mala voluntas erit nihil, si est ipsum malũ, quod credimus esse nihil. Bona igitur voluntas nihil erit, quoniam ipsa nõ magis est aliquid, quàm mala voluntas. Quare ipsum bonum, quod bonos facit, non poterimus negare nihil esse: quoniam ipsum est bona voluntas, quæ nihil erit. Sed falsum esse nullus ambigit, bonã voluntatẽ, siue bonũ ipsum esse nihil.

A nihil. Itaque mala voluntas non est ipsum malum, quod malos facit: sicut nec bona voluntas est ipsum bonũ, quod bonos facit. Hoc ipsum quod dixi de voluntate, potest considerari in conuersione voluntatis. Non enim magis est aliquid conuersio illa, quæ conuertit voluntatem de rapina ad tribuendum: quàm illa, quæ conuertit eandem voluntatem de largitate ad auaritiam: & cætera quæ de voluntate paulo antè dixi. Disc. Mihi quoq; idipsum videtur vt asseris. Mag. Neque ergo voluntas mala, neq; praua voluntatis conuersio, est ipsum malum, quo angelus vel homo sit malus, quod nihil esse dicimus: nec bona voluntas, nec bona voluntatis conuersio, est bonum quo boni fiunt.

Quòd iniustitia sit ipsum malum, & sit nihil. Cap. IX. Discip.

QVid ergo dicemus ipsum malum, quod malos facit: & quid ipsum bonum, quod bonos facit. Ma. Iustitiam credere dicimus, ipsum bonum, quo fiunt boni, id est, iusti, & angeli & homines, & quo ipsa voluntas bona siue iusta dicitur. Iniustitiam verò ipsum malũ esse, quod nihil aliud dicimus esse, quàm boni priuationem, quod malos & malam voluntatem facit: & ideo eandem iniustitiam, nõ aliud esse asserimus, quàm priuationem iustiB tiæ. Quandiu enim voluntas primum data rationali naturæ, & simul in ipsa datione ab ipso datore conuersa, immo non conuersa, sed facta recta ad hoc quod velle debuit: stetit in ipsa rectitudine, quam dicimus veritatem siue iustitiam, in qua facta fuit iusta fuit. Cùm verò auertit se ab eo quod debuit, & conuertit se ad id quod non debuit, non stetit in originali (vt ita dicam) rectitudine, in qua facta est: quam cum deseruit, magnum aliquid perdidit. & nihil pro ea, nisi priuationem eius, quæ nullam habet essentiam, quam iniustitiam nominamus, suscepit.

Quomodo malum videatur esse aliquid. Cap. X. Discip.

QVod dicis, malum esse priuationem boni, concedo, sed nihilominus video bonum priuationem esse mali. Et sicut percipio in priuatione mali aliquid aliud fieri, quod bonum dicimus: ita animaduerto in priuatione boni aliquid aliud fieri, quod malum dicimus. Quapropter licèt quibusdam argumentis malum nihil probetur: vt quoniam malum non nisi vitium aut corruptio est, quæ nullo modo sunt nisi in aliqua essentia, & quantò magis ibi sunt, tantò magis illam rediguntin nihilum: & si eadem essentia omnino deueniat ad nihil, vitium quoq; & corruptio inueniuntur nihil: licèt inquam sic, aut alio modo probetur nihil, esse malum non potest minus mens nisi sola fide acquiescere, si non illud mihi auferatur, quod mihi auferatur, quod mihi etiam probat malum non nisi aliquid esse. Nam cùm auditur nomen mali: frustra horrent corda nostra, quod in huius nominis significatione intelligũt, si nihil significetur hoc nomine. Item, si vox hoc scilicet malum nomen est, vtique significatum est. Si autem significatum est, significat: sed non nisi aliquid significat. Quomodo ergo malum est nihil, si quod significat nomine eius est aliquid. Denique cùm manente iustitia, tanta videatur tranquillitas, tãta quies: vt, in multis nihil aliud videatur iustitia, quàm quiescere à malo: sicut est castitas, patientia: recedente autem iustitia tam diuersus, tam laboriosus tamq; multiplex occupat animum affectus, qui velut crudelis dominus miserũ hominunculum cogat tot turpium & laboriosorum operum sollicitum esse, & ipsis operibus tam grauiter laborare: mirũ est si poterit ostendi nihil hæc omnia operari. Magist. Puto, quia non ita es insanus, vt dicas nihil, esse aliquid: cùm tamen non possis negare nihil, esse nomẽ. Quapropter si nihil potest probari aliquid esse per nomen nihil: quomodo æstimas te probare esse malum aliquid per nomen mali. Disc. Nihil agit exemplum, quod litem lite resoluit. Nam & hoc ipsum nihil, nescio quid sit. Quapropter quoniam quæstio est de malo in manibus, quod dicis esse nihil: si vis me docere, D quid sit malum doce me prius, quid intelligam esse nihil, deinde ad alia, quibus præter nomen mali me dixi, me moueri de eo, vt aliquid esse videatur, respondebis. Mag. Cùm nequaquam differant nihil esse, & non aliquid esse, quomodo dici potest quid sit, quod non est aliquid? Discip. Si non est aliquid, quod hoc nomine significatur, non significat aliquid. Si verò non significat aliquid, non est nomen, sed vtique nomen est: quanquam igitur nullus dicat, nihil esse aliquid: sed semper nihil esse, cogamur fateri nihil. Nemo potest nomen nihili significatum esse diffiteri. Verum si hoc ipsum nomen non significat nihil, sed aliquid: id quod significatur, videtur non posse esse nihil, sed magis aliquid. Si ergo quod significatur non est nihil, sed aliquid: qualiter verum erit, vt significetur per hoc nomen quod est nihil? Quippe si verè nihil dicitur, verè nihil est, & idcirco non est aliquid. Quare si quod significatur hoc nomine, non est nihil, sed aliquid, quemadmodum consequentia videtur ostendere, falsè & incongruè vocatur hoc nomine. At econtrà, si secundum iudicium omne, id quod nominatur nihil, verè est nihil, & nequaquam est aliquid: vsquam ne videtur aliquid consequẽtius, quàm vt hoc ipsum nomen nihil significet, id non significet aliquid. Quid itaq; est: quia hoc nomen videlicet non significat nihil, sed aliquid: & non signficat aliquid,

A sed nihil. Mag. Forsitan non repugnant, significare nihil, & aliquid. Disc. Si non repugnant: aut ista vox diuersa consideratione significat nihil, aut aliquid: aut inuenienda res est aliqua, quæ sit aliquid, & nihil. Ma. Quid si vtrunque inueniri potest, & diuersæ scilicet significationis consideratio in hoc nomine, & eandem rem esse aliquid & nihil. Disc. Vtrunque vellem cognoscere. Ma. Constat, quoniam hęc vox scilicet nihil, quantum ad significationem nullatenus differt ab eo, quod dicit, non aliquid. Nihil quoque hoc apertiùs, quàm quod hæc vox scilicet, non aliquid, omnem rem penitus & omne quod est aliquid, intellectu remouendum, nec omnino vllam rem, aut penitus quod aliquid sit intellectu retinendum sua significatione constituit: sed quoniam remotio alicuius rei significari nullatenus potest, nisi cum significatione eius ipsius, cuius significatur remotio. Nullus enim intelligit, quid significet non homo, nisi intelligendo quid sit homo: necesse est vt hæc vox quæ est, non aliquid, destruendo id quod est aliquid, significet aliquid. Quoniam verò auferendo omne quod est aliquid, nullam significat essentiam, quam in audientis intellectu retinendam constituat: idcirco vox nõ aliquid nullam rem, aut quod sit aliquid, significat. igitur hæc vox, non aliquid, his diuersis rationibus aliquatenus si-
B gnificat rem, & aliquid: & nullatenus significat rem, aut aliquid: significat enim remouendo, & non significat constituẽdo. Hac ratione nomen nihil, quod perimit omne quod est aliquid: & destruendo non significat nihil, sed aliquid: & constituẽdo non significat aliquid, sed nihil. Quapropter non est necesse nihil, esse aliquid: ideo quia nomen significet aliquid quolibet modo, sed potius necesse est nihil, esse nihil: quia nomen eius significat hoc modo aliquid. Hoc ita q; modo non repugnat malum nihil esse, & mali nomen esse significatum: sed sic aliquid perimendo significat, vt nullius rei sit constitutiuum.

Quomodo malum, & nihil, non possint probari per nomen suum aliquid esse, sed quasi aliquid.

Cap. XI. Discip.

NEqueo negare nomen nihili secundum prædictam à te rationem, aliquo modo significare aliquid: sed satis notum est, quia illud aliquid quod isto modo hoc nomine significatur, non nominatur nihil. nec cùm audiuimus hoc nomen, accipimus illud pro illa re, quam ita significat. Illud igitur quæro pro quo hoc nomen ponitur: & quid intelligimus, cùm ipsum audimus, illud inquã quæro, quid sit. Illud enim hoc nomine propriè significat, & idcirco nomen est: quia eius significatum est. non quia supra dicto modo negando significat aliquid: eius quippe nomen est, pro cuius significatione inter nomina computatur, & illud vocatur nihil. Illud quæro, quomodo sit C aliquid, si propriè vocatur nihil: aut qualiter sit nihil, si nomen significatum significat nihil: aut quomodo idem sit aliquid, & nihil? Illud idem quæro de nomine mali, & de eo quod significat, & quod malum nominatur? Mag. Rectè quæris, quia licet supraposita ratione, malum & nihil significent aliquid: tamen quod significatur malum, non est aut nihil, sed & alia ratio qua significant aliquid: & quod significatur est aliquid, sed non verè est aliquid sed quasi aliquid. Multa quidem dicuntur secundũ formam, quæ non sunt secundum rem vt timere, secundum formam vocis dicitur actiuum, cùm sit passiuum secundum rem. Ita quoq; cæcitas, dicitur aliquid secundum formam loquendi, cùm nõ sit aliquid secundum rem. Sicut enim de aliquo dicimus: quia visum habet & visus est in eo: ita dicimus quia habet cæcitatem, & cæcitas est in eo: cùm hoc non sit aliquid, sed potius non aliquid: & hanc habere, non sic habere aliquid: imo carere eo, quod est aliquid. Cæcitas namq; non est aliud, quàm non visus, aut absentia visus, vbi visus debet esse, non visus vel absentia visus non magis est aliquid, vbi visus debet esse, quàm vbi nõ debet esse. Quare cæcitas non magis est in oculo aliquid, quia ibi debet esse visus: quàm non visus vel absentia visus in lapide, vbi nõ debet esse visus. Multa quoq; alia similiter dicuntur aliquid secun- D dum formam loquendi, quę non sunt aliquid: quoniam sic loquimur de illis, sicut de rebus existentibus. Hoc ergo modo malum, & nihil, significant aliquid, & quod significat est aliquid, non secundum rem, sed secundum formam loquendi. Nihil enim non aliud significat, quàm non aliquid, aut absentiam eorum quę sunt aliquid: & malum non est aliud, quàm non bonum, aut absentia boni, vbi debet & expedit esse bonum. Quod autem non est aliud, quam absentia eius, quod est aliquid, vtiq; nõ est aliquid. Malum igitur vere est nihil, & nihil non est aliquid: & tamen quodammodo sunt aliquid: quia sic loquimur de his, quasi sint aliquid: cùm dicimus, nihil, vel malum fecit: aut nihil, aut malum est, quod fecit: sicut dicimus, aliquid, vel bonum fecit: aut aliquid, vel bonum est quod fecit. Hinc est quod cum negamus omnino esse aliquid quod dicit aliquis. ita dicimus: hoc quod dicis, nihil est. Nam & hoc quod propriè non dicitur: non de eo quod est aliquid dicitur. & cum ita dicitur, sicut modò dixi, non dicitur: eo quod sit aliquid, sed quasi aliquid, dicitur. Disc. De ratione nominis mali, qua me putabam posse probare malum esse aliquid, satisfecisti.

Quòd angelus à se non potuit habere voluntatem primam, & quòd multa dicuntur posse aliena potestate, & non posse aliena impotentia.

Cap. XII.

Restat

A REstat nunc vt me ad alia quæ mihi malum esse aliquid persuadere nituntur, quid respondere valeam edoceas. Mag. Vt veritatem rei enodare possimus, longè aliquantulum exordiri nos oportet: sed & opus est, vt tu ea quę dicam, non sis contentus singula tantùm intelligere: sed omnia simul memoria quasi sub vno intuitu colligere. Disc. Ego quidem intentus ero, quantum potero: veruntamen si in aliquo tardior quàm velis extitero, non te me expectare pigeat, prout videris tarditatem meam expetere. Mag. Ponamus ergo Deum nunc facere angelum, quem velit facere beatum: & non simul totum, sed per partes, & hactenus iam esse factum, vt iam sit aptus ad habendam voluntatem, sed nondum velit aliquid. D. Pone quod vis, & expone quod quæro. Mag. An ergo putas, quòd ipse angelus per se possit velle aliquid? Disc. Non bene video, quod dicis per se. Quod enim (sicut suprà iam dixisti de omni creatura) nihil habet quod nõ accepit, nihil potest per se. Ma. Per se dico, per hoc quod iam habet, vt qui habet pedes, & quę sufficiant ad potentiam ambulandi, potest ambulare per se. qui autem habet pedes, & non habet incolumitatem pedum, non potest ambulare per se. Hoc itaque modo quæro, an ille angelus qui iam aptus est ad volẽdum, & non-
B dum quicquã vult, possit per se velle aliquid? Disc. Puto, quia potest si aliquando vult. Mag. Non respondes ad interrogationem meam. D. Quomodo? Mag. Ego quæro de nihil volente, & de potestate quę præcedit rem: & tu respondes de voluntate & potestate quæ fit cum re. Nam omne quod est, eo ipso quo est, potest esse. Non autem omne quod est, potuit esse antequam esset. Cùm ergo quæro, vtrum ille qui nihil vult possit velle: quæro potestatem ante voluntatem, qua se possit mouere ad voluntatem. Tu verò cùm respondes, quia si vult potest: dicis potestatem, quę fit cum ipsa voluntate. Necesse enim est si vult, vt possit velle. Disc. Scio duas esse potestates: vnam quæ nondum est in re, alteram quæ iam est in re. Sed & hoc non possum nescire: quia quicquid ita potest esse, vt iam sit, si aliquando nõ fuit, potuit prius esse. Si enim non potuisset, nunquam esset. Bene ergo æstimo me respondisse: quia qui ideo potest velle, quia iam vult: necesse est eum prius potuisse, quàm vellet. Mag. Putas, quia quod nihil est, omnino nihil habet: & ideo nullam habet potestatem, & sine potestate omnino nihil potest. Dis. Hoc non possum negare. Mag. Aestimo, quia mundus antequam fieret, nihil erat. Disc. Verum dicis. Mag. Ergo omnino nihil potuit antequam esset. Disc. Ita sequitur. Mag. Non ergo potuit esse antequam esset. Di. Et ego dico. Si nõ potuit esse, impossibile fuit, vt esset aliquando. Mag. Et possibile & impossibile erat antequam esset: & quidem in cuius potestate non erat vt esset, erat impossibile: sed C Deo in cuius potestate erat vt fieret, possibile erat. quia ergo Deus mundum facere poterat, prius quàm fieret, ideo est mundus: non quia ipse mundus prius potuit esse. Disc. Rationi non possum contradicere: sed vsus loquendi non consentit. Ma. Non est mirum. Multa namque in communi locutione dicuntur impropriè: sed tamen oportet medullam veritatis inquirere. Necesse est improprietatẽ perturbantem, quantum res expetit & possibile est, secernere. Ex qua improprietate loquendi fit, vt sæpissime dicamus rem posse: non quòd illa possit, sed quoniam alia res potest: & rem, quę potest, non posse: quoniam alia res non potest. vt si dico: liber potest à me scribi, vtiq; liber nihil potest: sed ego possum scribere librum. Et cum dicimus: ille non potest vinci ab illo, non aliud intelligimus quam ille non potest vincere illum. Hinc est quod dicimus, Deum non posse aliquid sibi aduersum, aut peruersum quoniam sic est potens in beatitudine & iustitia, immo, quoniam beatitudo & iustitia non sunt in illo diuersa, sed vnum bonum sic est omnipotens in simplici bono, vt nulla res possit, quæ noceat summo bono. Ideo non potest corrumpi vel mentiri. Ita ergo quicquid non est, antequam est, sua potestate esse non potest: sed si potest alia res facere, vt sit: hoc modo, aliena potestate potest esse. Quanuis autẽ plu- D ribus modis diuidi possit potentia, vel impotentia: hoc tantum nunc tibi sufficiat, quia multa dicuntur posse non sua sed aliena potestate: & multa non posse non sua sed aliena impotentia. De propria igitur potestate loquor, cum quæro de angelo, quem nouum potuimus fieri: & hactenus iam esse, factum iam, & aptus iam sit ad habendam voluntatem, sed nihil adhuc velit: an ipse possit per se velle aliquid, & de ipsa mihi respondе. Disc. Si iam sit, aptus est ad voluntatem vt nihil illi aliud desit quàm velle: non video, cur per se non possit. Quicunque enim aptus est ad videndum, & clausis oculis in luce positus nihil videt, potest tamen videre per se. quare ergo non volens simpliciter non velit per se sicut nõ videns potest per se videre. Magist. Quia ille non videns habet visum, & voluntatem qua potest mouere visum: nos verò de illo, qui nullam habet voluntatem loquimur. Quare respondе mihi, si qua res seipsam mouet de non velle ad velle: vt sic ipsa se velit mouere. Disc. Si dixero, quia moueatur non volens: consequens erit, vt non à se, sed ab alio moueatur. nisi forte si quis subito claudit oculos ad ictum venientem: aut si cogitur quis aliquo incommodo, vt velit quod prius nõ volebat. Nescio enim tunc prius se velit mouere ad hanc voluntatem. Magist. Nullus cogitur vel timore vel sensu alicuius incõmodi, nec attrahitur amore alicuius com-

A modi ad volendum aliquid: nisi qui prius habet naturalem voluntatem vitandi incommodum aut habendi commodum: qua voluntate se mouet ad alias voluntates. Disc. Negare nequeo. Mag. Dic ergo, quia quicquid se mouet ad volendum, prius se vult ita mouere. Dis. Ita est: Magist. Quod ergo nihil vult, nullo modo potest se mouere ad volendum. Dis. Non possum contradicere. Magist. Restat igitur, vt ille angelus qui iam aptus factus est ad habendam voluntatem, sed tamen nihil vult, non possit habere primam voluntatem à se. Disc. Necesse fateri me: quia nihil potest per se velle, qui nihil vult. Mag. Beatus autem non potest esse, si non vult beatitudinem. Dico enim nunc beatitudinem, non beatitudinem cum iustitia: sed quam volunt omnes etiã iniusti. Omnes quippe volunt bene sibi esse. Excepto namque hoc, quod omnis natura bona diuiditur in duo bona, & duo his contraria mala vsu dicuntur. vnũ bonum, & quod dicitur iustitia: cui cõtrarium malum iniustitia, alterum bonũ est, quod mihi videtur posse dici commodum, & huic malum opponitur incommodum. Sed iustitiam quidam non omnes volunt, neque omnes fugiunt iniustitiam. commodum verò non solum omnis rationalis natura, sed & omne quod sentire potest vult, & vitat incommodum. Nam nullus vult, nisi quod aliquo modo putat sibi com-
B modum. Hoc igitur modo, bene sibi esse omnes volunt, & malè sibi esse nolunt. De hac beatitudine nunc dico: quia nullus potest esse beatus, qui non vult beatitudinem. Nullus namq; beatus potest esse, aut habendo quod nõ vult, aut non habendo quod vult. Disc. Non est negandum. Mag. Nec beatus esse potest, qui non vult iustitiam. Disc. Nec hoc minus concedendum.

Quòd accepta sola voluntate beatitudinis, nec aliud possit velle, nec illam non velle: & quicquid vellet, non esset iusta, vel iniusta voluntas.
Cap. XIII. Mag.

DIcamus ergo Deum illi dare primum solam beatitudinis voluntatem, & videamus an idcirco, quia accepit aliquã voluntatem, iam se possit ipse mouere ad volendum aliud quàm quod accepit velle. Dis. Prosequere quod incœpisti, ego enim paratus sum intelligere. Mag. Constat quia nondum aliud vult quam beatitudinem, quia non aliud accepit velle. D. Vnde est? Ma. Quæro ergo à te, an possit se mouere ad aliud volendum? Dis. Nequeo videre, quomodo se moueat ad volendũ aliud quàm beatitudinem, quia aliud nõ vult. Nam si vult se mouere ad aliud volendum, vult vtiq; aliud. Ma. Sicut ergo nulla voluntate adhuc data nihil poterat se velle: ita sola voluntate beatitudinis accepta, nullam aliam à se potest habere voluntatem. Dis. Ita est. M. Nonne si putat prodesse aliquid ad adipiscẽdum bea- C
titudinem, potest se mouere ad volendũ illud? Dis. Dubito quid respondeam, nam si non potest, non video quòd velit beatitudinem, qui non potest velle quo se adipisci posse beatitudinem putat. Si verò potest, non intelligo quomodo non possit velle aliud. M. Qui vult aliud non propter rem quam videtur velle, sed propter aliud: quid propriè iudicandus est velle? an illud q̃ dicitur velle, an illud propter quod vult? Dis. Illud itaq; propter quod vult videtur velle. Mag. Qui ergo vult aliquid propter beatitudinem, non aliud vult quàm beatitudinem. quare potest, & quod putat prodesse ad beatitudinem, & solam beatitudinem velle. D. Satis est planum. Mag. Quæro adhuc, an accepta hac sola voluntate possit non velle beatitudinem? Dis. Non potest vtrunque simul & velle & non velle. Mag. Verum est. Sed non hoc quæro: sed quæro, an possit deserere hanc voluntatem, & mouere se de velle ad nõ velle beatitudinem? Disc. Siquidem hoc facit nolens, non ipse facit: si verò volens, aliud vult quàm beatitudinẽ, sed non vult aliud. Quare manifestum puto, quia nullatenus potest per se nõ velle, ad quod solum accepit velle. Mag. Bene intelligis. Sed responde mihi adhuc, si non potest non velle beatitudinem: quanto maiorẽ eam intelliget, qui nihil nisi beatitudinem vult, & non potest D
nisi velle beatitudinem? Dis. Si non tanto magis valet beatitudinẽ, quanto meliorem ac maiorem illam putaret: aut omnino si vellet beatitudinẽ, aut vellet aliud propter quod meliorem nollet: sed dicimus, quia illam vult, & non aliud. Ma. Vult ergo esse beatus, quanto altius hoc esse posse cognoscit. D. Procul dubio vult. Mag. Ergo vult similis esse Deo. D. Nihil apertius. M. Quid tibi videtur, an esset iusta voluntas, si hoc modo similis vellet esse Deo? D. Nec iustam volo dicere, quia vellet quod non conueniret: nec iniustam, quia ex necessitate vellet. Mag. At eum qui vult beatitudinem solam, commoda tantum velle posuimus. Si ergo ille, qui nihil vellet nisi commoda, non posset habere maiora & veriora: vellétne minora quibuscunq; vti posset? Disc. Imo non posset nec vellet quælibet infima, si maiora nõ posset. M. Nonne cum vellet cõmodo infima & immunda, quibus irrationabilia animalia delectantur: esset eadem voluntas iniusta & vituperabilis? Dis. Quomodo iniusta aut reprehendenda voluntas esset: quia vellet, quod non posse velle accepisset? Mag. Voluntatem tamen ipsam siue cùm vult summa accommoda, siue cùm vult infima, constat esse opus & donum Dei: sicut est vita, aut sensibilitas: aut non esse in eo iustitiam, siue iniustitiam. D. Non est dubium. Mag. Ergo inquantum essentia est bonum, aliquid est: quantum verò ad iustitiam pertinet siue iniustitiam, nec bona nec mala est. Disc. Nihil

A Nihil clarius. Mag. Sed non debet esse beatus, si non habet iustam voluntatem: imo non potest perfectè nec laudabiliter esse beatus, qui vult quod nec potest nec debet esse. Disc. Multum patet.

Quòd similiter sit, si sola accepta voluntas rectitudinis, & idcirco vtramq; voluntatem accepit simul, & vt iustus, & vt beatus esset.
Cap. XIIII. Mag.

COnsideremus ergo de iustitiæ voluntate. Si daretur eidem angelo velle solum, quod eũ velle cõueniret: an posset aliud velle, aut si non posset nõ velle per se quod accepisset velle? Dis. Omnino quod vidimus in voluntate beatitudinis, necesse est in hac quoque voluntate euenire. Mag. Ergo nec iustam nec iniustam haberet voluntatẽ. Sicut enim ibi non esset voluntas iniusta, si vellet inconuenientia: nec idcirco esset iusta voluntas, quoniam sic hoc accepisset vt nõ posset aliter velle. Quoniam ergo nec solummodo volendo beatitudinem, nec solummodo volẽdo quod conuenit, cùm ex necessitate sic velit, iustus vel iniustus, potest appellari: nec potest nec debet esse beatus, nisi velit: & nisi iuste velit necesse est, vt sic faciat Deus vtramq; voluntatem in illo conuenire: & vt beatus esse velit, quatenus addita iustitia sic temperet voluntatem beatitudinis, vt & refecet voluntatis excessum, & excedendi
B non amputet potestatem: vt cùm per hoc quod volet beatus esse, modum possit excedere: per hoc quod iuste volet, non volet excedere: & sic iustam habens beatitudinis voluntatem possit & debeat esse beatus: qui non volendo, quod non debet velle, cùm tamen possit, mereatur: vt quod velle non debet, nunquã velle possit, & semper tenendo iustitiam per moderatam voluntatem nullo modo indigeat, aut si deseruerit iustitiam per immoderatam volũtatem omnino indigeat. D. Nihil conuenientius cogitari potest. M. Memento, quia cùm superius considerabamus solam beatitudinis voluntatẽ, sine hac meta quam addidimus: vt sub Deo se coerceat: dicebamus in ea non esse iustitiam vel iniustitiam quicquid vellet. Dis. Bene memini. M. An putas aliquid esse, quod additum eidem voluntati temperet illam, ne plus velit quam velle oportet, & expedit? Dis. Nullus intelligens nihil hoc esse putabit. Mag. Hoc satis credo, animaduertis non aliud esse quàm iustitiam. Dis. Nihil aliud cogitari potest. Ma. Certum est igitur iustitiam esse aliquid.

Quòd iustitia sit aliquid. Cap. XV. Disc.

IMmo valde aliquid bonum. M. Antequam acciperet iustitiam hanc, voluntas illa debebat velle & non velle secundum iustitiam? Disc. Non debebat: quod ideo non debebat, quia non acceperat. Ma. Postquam autem non accepit; non dubitas debere, nisi aliqua vio- C
lentia amittat? D. Semper eam huic debito al- C
ligata puto, siue teneat quod accepit, siue sponte deserat. Mag. Rectè asseris. Sed quid si voluntas eadem iustitiam tam vtiliter & tam sapienter additã sibi, nulla indigentia & nulla violentia cogente deserat, vtendo sponte sue potestate, id est, plus volendo quàm debeat: an remanebit aliquid aliud cum ipsa voluntate, quàm quod prius considerabamus ante additamentũ iustitiæ? Quoniam nihil aliud est additũ quàm iustitia, separata iustitia nihil aliud certum est remanere quàm quod prius erat, nisi quia debitricem fecit eam accepta iustitia, & quasi quædam pulchra vestigia sui reliquit derelicta eadem iustitia. Eo enim ipso quo debitrix iustitiæ permanet, monstratur honestate iustitiæ fuisse decorata. Sed & hoc satis iustum est, vt quod semel accepit iustitiã, seruare eam semper debeat, nisi violenter amiserit. Et certè multum dignior natura probatur: quæ vel aliquando habuisse, & semper debere vt habeat tam honestum bonum cõmuniter: quàm quia hoc ipsum non habere nec debere aliquando cognoscitur. Mag. Bene consideras, sed adde huic tuæ sententiæ: quia quanto natura quæ hoc habuit q̃ debet, monstratur laudabilior: tanto persona, quę non habet quod debet, conuincitur vituperabilior. Disc. Vehementer assentio. M. Discerne mihi bene, quid ibi monstrat naturam laudabilem, & quid faciat personam vi- D
tuperabilem. D. Habuisse vel debere, monstrat naturalem dignitatem: & nõ habere, facit personalem inhonestatem. Habere enim, factum est ab eo qui dedit: non habere, factum ab ipso qui deseruit. Ideo namque debet, quia accepit: ideo verò non habet, quia deseruit. M. Non ergo reprehendas in ipsa voluntate, quæ non stetit in iustitia, debere iustitiam, sed non habere iustitiam. D. Omnino nihil aliud ibi reprehẽdo quàm absentiam iustitiæ, siue non habere iustitiam. Nam sicut iam dixi: habere, decorat: non habere verò, deturpat. & quo magis illud decet, eo magis istud dedecet: imo non ob aliud voluntatem illam deturpat ex propria culpa non habere, quam quia illam decorat ex bonitate dantis habere debere. Mag. Nonne iam voluntatẽ ipsam, quæ non habet iustitiã, quam debet habere, iudicas iniustam, & in illa esse iniustitiam? Disc. Quis non ita iudicet. Mag. Si non esset iniusta, nec esset in illa iniustitia: puto quia nihil in ea reprehenderes. D. Nihil omnino. M. Ergo nihil aliud in ea illa reprehendis, quàm iniustitiam, & quia iniusta est. Dis. Non possum aliud quicquam in ea reprehendere. Mag. Si ergo nihil aliud ibi reprehendis, quàm absentiam iustitiæ, & illam non habere iustitiam: sicut paulo antè dixisti: & iterum verum est, quia nihil aliud reprehendis in illi quàm in illa esse iniustitiam, siue illam esse iniustam: palam est, quia non aliud in illa est iniustitia,

A aut esse iniustam, quàm absentia iustitiæ, aut non habere iustitiam. Disc. Nullo modo possunt hæc esse diuersa. Mag. Sicut igitur absentia iustitiæ, & non habere iustitiam, nullam essentiam habent: ita iniustitia & esse iniustum, nullum habent esse, & idcirco non est aliquid, sed nihil. Dis. Non est consequentius aliquid. Magi. Memento etiam iam constare: quia recedente iustitia excepto debito iustitiæ, nihil aliud ibi remansit, quàm quod habebat ante susceptam iustitiam. Dis. Constat vtiq;. Mag. Ac iniusta non erat, nec iniustitiam habebat antequam haberet iustitiam. Disc. Non. Mag. Ergo aut recedente iniustitia, non est in illa iniustitia, nec est iniusta: aut nihil est iniustitia, vel esse iniustum. Disc. Non potest videri aliquid magis necessarium. Mag. At iniustitiam illam habere, & esse iniustam, post desertam iustitiam concessisti. Disc. Immo non possum non videre. Mag. Nihil igitur est iniustitia, vel esse iniustum. Disc. Credentem me fecisti scire, quod nesciens credebam.

Quòd iniustitia non sit nisi absentia debitæ iustitiæ.
Cap. XVI. Mag.

AEstimo etiam te cognoscere iam, quòd cùm iniustitia non sit aliud quàm absentia iustitię: nec iniustum esse aliud quàm
B non habere iustitiam: cur non antè datam, sed post derelictam iustitiam, eadem absentia iustitiæ vocetur iniustitia: & non habere iustitiã, sit iniustum esse, & sit vtrunq; reprehensibile. non enim propter aliud, nisi quia non dedecet abesse iustitiam, nisi vbi debet esse. Sicut enim virum, qui nondum debet habere barbam, nõ dedecet non habere: cùm verò iam debet habere indecorum est non habere. Ita naturam, quæ non debet habere iustitiam, nõ deformat non habere: illam verò quæ habere debet, dehonestat non habere, & quanto magis debet habere, virilem ostendit naturam: tanto magis non habere, fœdat virilem figuram. Dis. Sufficienter video iniustitiam non esse, nisi absentiam iustitiæ vbi debet esse iustitia. Mag. Cùm possimus solam voluntatem beatitudinis præfato angelo dari, vidimus eum nihil potuisse velle aliud. Disc. Apertè vidimus quod dicis.

Cur desertor angelus non posit redire ad iustitiam.
Cap. XVII. Mag.

AN modò derelicta iustitia, & remanente illa solum voluntate, quæ prius fuerat, beatitudinis, potest idem desertor ad voluntatem iustitię redire per se, ad quam non potuit antequam daretur venire? Dis. Sed modò multo minus. Tunc enim conditione naturæ non poterat habere: nunc verò merito quoque culpæ non debet habere. Mag. Nullo ergo modo potest habere iustitiam à se, cùm non habet iustitiam. quia nec antequam eam acce-
pit, nec postquam eam deserit. Dis. Non debet C aliquid habere à se. Mag. Nonne aliquo modo vel cùm ipse haberet potuit ipse sibi dare iustitiam. Dis. Quomodo potuisset? Mag. Pluribus modis dicimus facere. Dicimus enim facere aliquid, cùm esse facimus rem: & cùm facere possimus vt non sit, & non facimus. Hoc itaq; modo potuit ipse sibi dare iustitiam, quia potuit sibi auferre eam, & potuit non auferre: quomodo ille qui stetit in veritate, in qua factus est, non fecit cùm potuit vt eam non haberet: & ita eam ipse sibi dedit, & totũ hoc à Deo accepit. Ab eo enim acceperant ambo habere, & posse tenere, & posse deserere. Hoc vltimum ideo Deus dedit, vt possent sibi dare aliquo modo iustitiam. Si enim nullo modo eam sibi possent auferre, nullo modo possent sibi dare. Quid ergo hoc modo sibi dedit eã, hoc ipsum à Deo accepit, vt sibi eam daret.

Quomodo malus angelus se fecit iniustum, & bonus se iustum, & quòd malus sic debet Deo gratias pro bonis quæ accepit & deseruit, sicut bonus qui seruauit accepta.
Cap. XVIII. Discip.

VIdeo, quia non auferendo potuerunt sibi dare iustitiam, sed alter sibi dedit, alter sibi abstulit. Mag. Vides ergo Deo parem eos habere gratiam, quantum ad bonitatem ipsius, nec diabolum ideo minus debere Deo D reddere quod Dei est: quia sibi abstulit quod Deus dedit, & noluit accipere quod Deus obtulit. Dis. Video. M. Semper igitur debet Deo gratias agere malus angelus pro beatitudine quam sibi abstulit: sicut bonus pro ea quam sibi ipse dedit. Dis. Verissimum est. Mag. Aestimo, quia animaduertis Deũ nullo modo posse facere iniustum, nisi iniustum nõ faciendo iustum cùm possit. Deus iniustum facit, quando non facit iustum, quem iustum facere potest. Nam ante acceptam iustitiam nullus est iustus vel iniustus: & nullus post acceptam iustitiã fit iniustus, nisi sponte deserta iustitia. Sicut ergo bonus angelus fecit se iustum, non auferendo sibi iustitiam cùm potuit: ita Deus malum angelum, angelum facit iniustum, non reddendo ei iustitiam cum possit. Di. Facile cognoscitur.

Quòd voluntas in quantum sit, bonum est, & nulla res mala sit. Cap. XIX. Mag.

REdeamus ad considerationem voluntatis, & reminiscamur quod considerauimus voluntatem scilicet beatitudinis quicquid velit nõ esse malum, sed esse bonum aliquod antequã accipiat iustitiam. Vnde consequitur, quia cùm deserit acceptam iustitiam: si eadem essentia est, quę prius erat bonum aliquod, quantum ad hoc quod est: quantum verò ad hoc quia iustitia non est, in illa quæ fuit, dicitur mala & iniusta. Nam si velle Deo similem

A lem esse, malum esset, filius Dei non vellet similis esse patri. Aut si velle quaslibet infimas voluptates esset malum, mala diceretur voluntas brutorum animalium. Sed nec voluntas filij Dei est mala, quia est iusta: nec voluntas irrationalis mala dicitur, quia nõ est iniusta. Vnde sequitur nullam voluntatem esse malum, sed esse bonum in quantum est, quia opus Dei est, nec nisi in quantum est iniusta, malam esse. & quoniam nulla res mala dicitur nisi mala voluntas, aut propter malam voluntatẽ: vt malus homo, & mala actio: nihil est apertiùs quàm nullam rem esse malam, nec aliud esse malum, quàm absentiam iustitiæ derelictæ in voluntate, aut in aliqua re propter malam voluntatem.

Quomodo Deus faciat malas voluntates & actiones, & quomodo accipiantur ab eo.
Cap. XX. Disc.

SIc tua disputatio veris & necessarijs apertisq; rationibus concatenatur, vt nulla ratione quod dicis, dissolui posse videã: nisi quia video aliud consequi, quod nec dici debere credo, nec quomodo non sint, si vera sunt quæ dicis, non video. Nam si velle esse similem Deo non nihil nec malum, sed quoddam bonũ est: non nisi ab eo à quo est omne bonum, quod est, haberi potuit. Si ergo angelus non habuit
B quod non accepit: quod habuit ab illo accepit à quo habuit. Quid autẽ ab illo accepit, quod ille non dedit? Quare si habuit velle esse similem Deo: ideo habuit, quia Deus dedit. Mag. Quid mirum si quemadmodum dicitur inducere in tentationem, quando non liberat de ea, ita fatemur eum dare voluntatem malam, non prohibendo eam cum potest: præsertim cùm potestas volendi quælibet non nisi ab illo sit. Disc. Hoc modo non videtur esse inconueniens. Mag. Si ergo datio non est sine acceptione: quemadmodum non inusitatè dicitur dare, & qui sponte concedit, & qui non approbando permittit: ita non incongruè accipere dicitur, & qui concessa suscepit, & qui illicita præsumit. Disc. Nec incongruum nec inusitatum mihi videtur quod dicis. Mag. Quid ergo dicimus contra veritatem? si dicimus: cùm diabolus voluit, quod non debuit, hoc illum & à Deo accepisse, quia Deus permisit: & non accepisse, quia ille non consensit. Disc. Nihil hoc repugnare videtur veritati. Magist. Cùm igitur diabolus conuertit voluntatem ad quod non debuit, & ipsum velle, & ipsa conuersio fuit aliquid: & tamen non nisi à Deo, & de Dei voluntate aliquid habuit, quoniã nec velle aliquid, nec mouere potuit voluntatẽ, nisi illo permittente qui fecit omnes naturas substantiales & accidentales, vniuersales & individuales. In quantum enim voluntas & conuersio siue motus voluntatis est aliquid, bonũ est, & Dei est. In quantum verò iustitia caret, sine qua esse nõ debet: non simpliciter malum, sed aliquid ma-
lum est, & quod malum est non Dei, sed volen- C tis, siue mouentis voluntatem. Simplex quippe malum est iniustitia: quoniam non est aliud quam malum quod nihil est. Aliud verò malũ est natura, in qua est iniustitia: quia est aliquid & aliud quam iniustitia, quæ malum & nihil est. Quare quod aliquid est à Deo fit, & Dei est, quod verò nihil est, id est malũ ab iniusto fit & eius est. D. Quod quidem Deus naturas rerum omnium faciat fatendum est. Quod verò singulas actiones, peruersarum voluntarum velut ipsum prauum motũ voluntatis, quo ipsa mala voluntas se mouet, faciat quis concedat. Ma. Quid mirum, si dicimus Deum facere singulas actiones, quæ fiunt mala voluntate cùm fatemur eum facere singulas substantias, quæ fiunt iniusta volũtate & inhonesta actione. D. Non habeo quid contradicam, quippe nec negare possum verè aliud esse quamlibet actionẽ nec fateri volo nõ fieri à Deo, q; verè aliquam habet essentiam. Neq; ista tua ratio vllo modo accusat Deum, aut excusat diabolum: sed omnino Deum excusat, & diabolum accusat. Sed vellem scire, vtrum idem desertor angelus ista de se præsciuerit.

Quòd malus angelus non potuit præscire se casurum esse. Cap. XXI. Mag.

CVm quæris, verum ille angelus qui non stetit in veritate præsciuerit se esse casurum, discernendum est de qua scientia D dicas. Nam si de illa scientia quæritur, qua non nisi cum certa ratione aliquid intelligitur: omnino respondeo: non posse sciri quod potest non esse. Quod enim nõ esse potest, nequaquã esse, certa potest colligi ratione. Quapropter constat illũ nullatenus potuisse præscire casum suum, quem necesse non erat futurum. Ponamus enim non fuisse futurum casum illum, an itaq; putas præsciri potuisse si futurus non erat? D. Videtur non posse præsciri, quod potest futurum non esse, nec posse nõ esse futurũ, quod præscitur. Sed reminiscor nunc illius famosissimæ quæstionis de præscientia diuina & libero arbitrio: quãuis enim tanta autoritate asseratur, & tanta teneatur vtilitate, & nullatenus propter humanã rationem dubitandum sit diuinam præscientiam & liberum arbitrium sibi inuicem consentire, tamen quantum ad rationis considerationem, quæ videtur spectare insociabiliter videntur dissentire: vnde videmus in hac quæstione nonnullos sic in vnam partem vrgentes, vt alteram omnes deserant, vnda infidelitatis suæ submergente, perire: multos verò velut cõtrarijs ventis hincinde contra inuicem sustentando quassantibus, periclitari. Cùm ergo diuinam constet præscientiam esse, omniũ quæ fiunt libero arbitrio, nec aliud horum sit ex necessitate: nihilominus videtur posse non esse futurum quod præscitur. Magist. Breuiter interim respondebo. Præscientia Dei non
propriè

A propriè dicitur præscientia. Cui enim omnia semper sunt præsentia, non habet futurorum præscientiam, sed præsentium scientiam. Cùm ergo alia sit ratio de præscientia futuræ quàm de præsentis rei scientia: non est necesse diuinam præscientiam, & illam de qua quærimus, eandem habere consequentiam. Disci. Assentio. Magi. Redeamus ad illam quæ erat in manibus, quæstionem. Discip. Placet quod dicis. Sed eo pacto, vt cum de illa cuius mentionem fecimus quæsiero, mihi respondere quod inde Deus tibi dignabitur ostendere non renuas. Valde nanque necessaria est eius solutio si iam ab aliquo facta est, aut si fiat: fateor enim non Deum alicubi excepta diuina auctoritate, cui indubitanter credo, me legisse rationem, quæ mihi sufficeret ad eiusdem solutionis intellectum. Magist. Cùm ad illam veniemus, si fortè venerimus, erit sicut Deus dabit. Nunc autem quoniam supraposita ratione patet apostatam angelum non potuisse præscire ruinam suam, ea præscientia quam rei necessitas sequitur: accipe adhuc aliam rationẽ, quæ non solùm præscientia, sed & æstimatione, aut qualibet suspitione suum eum præsensisse casum excludit. Disc. Hoc accepto. Mag. Si adhuc in bona voluntate stans præsciebat se casurum, aut volebat vt ita fieret, aut nolebat. Dis. Vnum horum necesse est verum esse. Mag. Sed si cum præsci-
B entia voluntatem habebat aliquando cadendi, iam ipsa mala voluntate ceciderat. Disc. Patet quod dicis. Mag. Non itaque volendo cadere priùs sciuit se casurum, quàm caderet. Discip. Non potest aliud obijci conclusioni tuæ. Mag. Ac si præsciebat se casurum & nolebat: tantùm miser erat dolendo, quantùm magis stare volebat, & quò erat iustior, eò debebat esse fœlicior. Disc. Negari non potest. Magist. Ac tantò iustior erat, quantò magis volebat stare, & quò erat iustior, eò debebat esse fœlicior. Discip. Non potest negari. Mag. Ergò si nolendo præsciebat se casurum, tantò erat miserior, quantò debebat esse fœlicior, quod non conuenit. Di. Ita quidem consequi negare nequeo. sed hoc sæpe non solum sine inconuenientia. sed & sæpe non solum sine incõuenientia, sed & laudabiliter & superna gratia fieri cognoscitur: multotiens enim vt pauca de incommodis iustorum commemorem, quantò quis iustior est, tanto maiore doloris compassione de alieno casu afficitur. Sæpe enim eum qui maiorem habet in iustitia constantiam, videmus ab iniustis maiorem pati persequutionis instantiam. Magist. Non est eadem ratio in hominibus & in illo angelo. Hominis enim natura propter peccatum primi parentis iam innumerabilium incommodorum facta est passibilis, ex qua passibilitate multis modis gratia nobis operatur incorruptibilitatem. Ille verò adhuc nullo peccato præcedente alicuius mali non inuenerat passionem. D. Satisfeci sti obiectio- C ni meæ. Patet enim quia hæc ipsa ratio sicut separat ab ipso malo angelo sui casus præscientiam: ita nihilominus omnẽ segregat opinionem. Mag. Est & aliud quod mihi satis videtur ostendere nullo modo eum suã antè putauisse futuram præuaricationem. Nempe vt coactam putauisset aut spontaneam: sed nec nullatenus erat vnde se aliquando cogi suspicaretur: nec quãdiu voluit in veritate perseuerare, vllo modo putare potuit se sola voluntate illam deserturum. Suprà nanque iam monstratum est eum quandiu rectam voluntatem habuit in hac ipsa voluntate voluisse perseuerare. Quapropter volendo tenere perseueranter quod tenebat: nullo modo video vnde potuisset, vel suspicari nulla alia accedente causa: sola se illud deserturum voluntate. Non nego illum sciuisse, quia posset mutare voluntatem quam tenebat, sed dico illum nõ potuisse putare: quia aliquando omni alia cessante causa, sponte mutaret voluntatem quam perseueranter tenere volebat. Di. Qui diligenter intelligit quod dicis, patenter videt quia nullo modo scire vel putare potuit angelus malus se facturum quod malefecit.

Quòd sciuit se non debere velle hoc quod volendo peccauit, & deberet puniri si peccaret.
Cap. XXII.

SEd & hoc volo vt pariter ostendas si sciuit D se non debere velle quòd præuaricando voluit. Magist. In hoc dubitare non debes si suprà dicta consideras. Si enim nescisset se non debere velle quod iniustè voluit, ignorasset se debere voluntatem tenere quam deseruit. Quapropter nec iustus esset tenendo, nec iniustus deserendo iustitiam quam nescisset. Immo nec poterat non velle plus quàm habebat, si nesciebat se debere esse contentum eo quod acceperat. Denique quia ita rationalis erat, vt nulla re prohiberetur vti ratione, non ignorabat quid deberet vel non deberet velle. Dis. Rationem tuam non video posse infirmari: sed tamen inde mihi videtur quædam oriri quæstio. Si enim sciebat se non debere deserere quod acceperat, vtique sciebat nihilominus se debere puniri si desereret. Quomodo igitur sponte potuit velle vnde miser esset, qui acceperat inseparabiliter velle vnde beatus esset?

Quòd non debuit scire, quia si peccaret puniretur.
Cap. XIII. Mag.

SIcut certum est quia debere se puniri si peccaret ignorare non potuit, ita quia puniretur si peccaret scire non debuit. Disc. Quomodo hoc ignorauit si ita rationalis erat, vt eius rationalitas non impediretur veritatem cognoscere: sicut sæpe nostra impeditur regnante corruptibili corpore. Mag. Quia rationalis erat, potuit intelligere quia iustè si peccaret

A caret puniretur. Sed quoniam iudicia Dei multa & inuestigabiles viæ eius, nequiuit comprehẽdere an Deus faceret quod iustè facere posset. Sed & si quis dicat, quia nullatenus credere potuit Deum creaturam suam propter eius culpam damnaturum quã tanta sua bonitate fecerat: præsertim cùm nullum exemplum iustitiæ vlciscentis iniustitiam præcessisset, & certus esset numerũ in quo facturi erant, quideo frui deberent tanta sapientia esse præstitutum: vt sicut nihil habebat superfluũ ita si minueretur, imperfectus esset, nec tam præclarũ opus Dei ex aliqua parte permansurũ imperfectum: nec vlla ratione scire posset, si homo iam factus erat, Deũ humanam naturam pro angelica: aut angelicã pro humana si caderet substituturũ: sed potiùs vnam quãq; in id ad quod facta erat pro se, non pro alia restitutam, aut si factus nõdum homo erat: multo minus putare posset ad substitutionẽ alterius naturæ illum esse faciendũ. Si inquam aliquis hoc dicat, quæ inconueniẽtia inest. Sed redeamus ad hoc quod dixerã, illum scilicet hanc non debuisse habere scientiã. Si enim sciuisset nõ posset volẽs & habens beatitudinem sponte velle: vnde miser esset quare non esset iustus non volendo quod non deberet: quoniam nõ posset velle. Sed & hac ratione considera vtrum scire quod quæris debuerit. nam si sciisset aut peccasset, aut non? Discip.
B Vnum horum esset. Mag. Si præuisa tanta pœna nulla indigentia & nulla re cogente peccasset: tanto magis puniendus esset. Disc. Ita est. Mag. Non ergò hæc præscientia illi expediebat. Disc. Verè peccaturo nõ expediebat præscire pœnam. Mag. Quòd si non peccasset, aut sola bona voluntate non peccasset, aut timore pœnæ. Disc. Nihil aliud dici potest. Mag. Sed quoniam nõ cauisset peccatum solo amore iustitiæ, ipso opere monstrauit. Dis. Non est dubium. Mag. Si verò timore cauisset, nõ essetiustus. Disc. Palàm est nullo modo eum debuisse scire indictam sibi pœnam suũ sequuturam peccatũ. Sed quoniam eum angelum qui stetit, & eum qui non stetit in veritate, pari scientia præditos in prima conditione credimus: non video cur illi negata sit scientia ista, cui tam tenax erat bona voluntas, vt sufficeret ad cauendum peccatum. Mag. Non tamẽ posset nec deberet contemnere pœnã quam præsciisset. Disc. Sic videtur. Mag. Sicut ergò solus amor iustitiæ, ita solũ odium pœnæ sufficeret ad non peccandum. Disc. Nihil planiùs. Mag. Duas igitur habuisset causas nõ peccandi: vnam honestam & vtilem, alterã inhonestam & inutilem, id est, amorem iustitiæ & odium pœnæ. Nam non satis est honestũ solo odio pœnę non peccare, & ad non puccandum inutile est odium pœnæ vbi solus amor iustitiæ sufficit. Discip. Non est quod posim obijcere. Mag. Quid ergo? Nónne multo nitidius placet eius perseue- rantia? cùm illa sola perseuerãdi causa videtur C in illo quæ vtilis est & honesta quia spontanea, quàm si simul sese illa ostenderet, quæ inutilis & inhonesta, quia necessaria intelligitur.

Quòd etiam bonus angelus hoc scire non debuit.
Caput XXIIII. Disc.

SIc patet quod dicis, vt quod paulò antè volebam eum sciuisse, nunc gaudeam eũ nesciuisse: nisi quia nunc eandem negare nõ possumus habere scientiam, quam ipso angeli exemplo peccantis ignorare non potest. Mag. Quod nũc vterq; scilicet bonus angelus & malus certus est, quia talem culpam talis sequitur pœna: sicut scientia est ambobus diuersa, ita est scientiæ causa non eadem & finis dissimilis. Nam quod ille scit ipso sui experimento, hoc iste didicit solo alterius exemplo. Sed ille illo modo quia non perseuerauit, iste alio modo quia perseuerauit. Quapropter sicut illi quoniam vituperabiliter non perseuerauit scientia sua est ad pœnam: sic isti qui laudabiliter perseuerauit scientia est ad gloriam. Si ergò ille dicitur hoc solo, quia hanc habet scientiam, iam peccare nõ posse: satis patet, quia sicut gloriosa est scientia quæ ex laudabili perseuerantia est comparata: sic ad gloriam est impotentia peccandi, quę ex gloriosa scientia est nata. Quemadmodum ergò malus angelus vituperandus est, quia non potest ad iustitiam redire: ita iste D laudãdus est, quia nõ potest abire. Sicut enim ille iam redire non potest, quia sola mala voluntate abijt, sic iste iam ambire nõ potest: quia sola bona voluntate permansit. Palàm igitur est, quia sicut illi non posse recuperare, quod deseruit est pœna peccati: ita huic non posse deserere quod tenuit est præmium iustitiæ.

Quòd ille si etiam hoc solo dicitur iam non posse peccare, quia nunc habet scientiam ex casu diaboli, tamen illi sit ad gloriam.
Caput XXV. Disc.

VAlde pulchra esset huius scientiæ atque impotentiæ tua ista contemplatio si quẽadmodum asseris: ideò bono angelo eadem scientia & impotentia & quia perseuerauit, cõtigissent. Non enim eas adeptus esse videtur quia ipse perseuerauit: sed quia desertor non perseuerauit. Mag. Si ita est vt dicis: gaudere potest bonus angelus de casu apostatæ angeli: vtpotè cui expediebat vt ille caderet. quoniã adeptus est hãc scientiam qua nec peccare nec miser esse amplius possit, non quia ipse bene meruit: sed quia alius male meruit: quę omnia sunt nimia absurdiate plena. Disc. Quanto absurdius videtur: sicut tu mõstras casum peccãtis angeli profuisse stanti: tanto magis necessarium est: vt ostendas istũ non ideò adeptũ esse scientiã de qua agitur quia ille peccauit. Mag. Nõ debes dicere ideò bonum angelũ ad scientiam

A tiam profeciſſe hanc quia malus peccauit: ſed bonum angelum ideò profeciſſe ad hanc ſciẽtiam exemplo cadentis: quia ille peccauit. Si enim neuter peccaſſet: vtriq; daturus erat Deus eandem ſcientiam merito perſeuerãtiæ alio modo ſine alicuius cadentis exemplo. Nullus enim dicit, Deum alio modo potuiſſe angelis ſuis hanc dare ſcientiam. Cùm ergò ille peccauit exemplo eius iſtum docuit, quod docturus erat non impotentia, quia alio modo non potuit, ſed maiore potentia qua de malo bonum facere potuit: vt nec malum inordinatũ in regno omnipotentis ſapientię permaneret. Diſc. Placet mihi valde quod dicis. Mag. Patet itaq; ſi bonus angelus hoc ſolo iam peccare nõ poſſet, quia ſcit peccatum mali angeli pœnam ſecutam eſſe: quod tamen hæc impotentia non illi eſſet ad minutionem laudis: ſed ad præmium ſeruatæ iuſtitiæ. Sed ſcis quia ſuprà claruit eũ idcircò peccare non poſſe: quoniam merito perſeuerantiæ à Deo perfectus eſt, vt iam non videat quid plus velle queat. Diſc. Nihil excedit eorum quæ ſuprà ratione inueſtigante cõperimus à memoria mea.

Quòd horremus audito nomine mali, & quid faciat opera quæ videtur iuſtitia facere, cùm ipſa & malum nihil ſit. Cap. XXVI.

B SEd cùm omnibus quæſtionibus meis ſatisfeceris, illud adhuc expecto aperiri, qd ſit qđ horremus audito nomine mali, & quid faciat opera quæ iniuſtitia, quæ malum eſt, videtur facere, vt in raptore, in libidinoſo, cùm malum nihil ſit. Mag. Breuiter tibi reſpondebo. Malum quod eſt iniuſtitia ſemper nihil eſt, malum verò quod eſt incommoditas aliquando ſine dubio eſt nihil, vt cæcitas: aliquando eſt aliquid, vt triſtitia & dolor. Et hanc incommoditatem quę eſt aliquid ſemper odio habemus. Cùm itaq; audimus nomen mali, non malum quod nihil eſt, timemus: ſed malum quod aliquid eſt quod abſentiam boni ſequitur. Nã iniuſtitiam & cæcitatem quæ malum & nihil ſunt, ſequũtur multa incommoda, quæ malum & aliquid ſunt, & hæc ſunt quæ horremus audito nomine mali. Cùm autem dicimus quia iniuſtitia facit rapinam, aut cæcitas facit hominem cadere in foueam: nequaquam intelligẽdum eſt quod iniuſtitia aut cæcitas faciant aliquid: ſed ſi iuſtitia eſſet in voluntate & viſus in oculo, nec rapina fieret, nec caſus in foueam. Tale eſt cùm dicimus abſentia gubernaculi impellit nauem in ſcopulos, aut abſentia frœni facit equũ diſcurrere, quod nõ eſt aliud quàm ſi gubernaculum abeſt naui, & frœnum equo: quæ ſi adeſſent nec venti nauem impellerent: nec equus diſcurreret. Sicut nanque gubernaculo nauis & frœno regitur equus, ſic iuſtitia gubernatur voluntas hominis & viſu pedes.

Vnde veniat malum in angelum qui bonus erat. Cap. XXVII. Diſc. C

SIc mihi de malo quæ eſt iniuſtitia ſatisfeciſti, vt iam omnes in corde meo quæ de illo ineſſe ſolebant quæſtiones ſint deterſæ. De hoc enim malo quæſtio naſci videtur: quoniam ſi eſſet aliqua eſſentia, eſſet à Deo à quo neceſſe eſt eſſe omne quod aliquid eſt, & impoſſibile eſt eſſe peccatum ſiue iniuſtitiam. De malo verò quod eſt incommoditas, ſi aliquando eſt aliquid, nihil video rectæ fidei obuiare. Sed ne tædeat te breuiter reſpondere fatuæ interrogationi meæ: vt ſciam qualiter hoc ipſum quærentibus reſpondeam, quippè non ſemper facilè eſt inſipienti inſipienter quærẽti, ſapiẽter reſpondere. Quæro igitur vnde primum venit malum quod dicitur iniuſtitia, ſiue peccatum in angelum qui factus eſt iuſtus? Magiſt. Dic tu mihi vnde venit nihil in aliquid? Diſc. Nihil nec venit nec recedit. Magiſt. Cur ergò quæris vnde venit iniuſtitia quę nihil eſt? Diſc. Quia quando iuſtitia recedet inde vbi erat, dicimus accedere iniuſtitiam. Magiſt. Dic ergò quod magis propriè & apertiùs dicitur, & quare de abſceſſu iuſtitiæ? Si quidem ſæpe apta interrogatio expedit reſponſionẽ, & inepta reddit impeditionem. Diſc. Cur ergò receſſit ab angelo iuſto iuſtitia? Mag. Si propriè vis loqui non receſſit ab eo: ſed ipſe deſeruit eam volẽdo quod non debuit. Diſc. Cur deſeruit eam? D Mag. Cùm dico quia volendo quod non debuit eam deſeruit, apertè oſtendo, cur & quàm illam deſeruit. Nam ideò illam deſeruit, quia voluit quod velle non debuit, & hoc modo id volendo quod nõ debuit illam deſeruit. Diſc. Cur voluit quod non debuit? Mag. Nulla cauſa præceſſit hãc voluntatem, niſi quia velle potuit. Diſc. An ideò voluit quia potuit? Magiſt. Non quia ſimiliter poteſt bonus angelus velle: nec tamẽ voluit. Nam nullus vult quod velle poteſt: ideò quia poteſt ſine alia cauſa, quãuis nunquam velit ſi non poteſt. Diſc. Cur ergò voluit? Mag. Non niſi quia voluit. Nam hęc voluntas nullam aliam habuit cauſam, qua impelleretur aliquatenus aut attraheretur: ſed ipſe ſibi efficiẽs cauſa fuit ſi dici poteſt effectus.

Quòd poteſtas volendi quod non debuit: bona fuit ſemper & ipſum velle bonum quantum ad eſſe. Cap. XXVIII. Diſc.

SI poteſtas ipſa volendi & ipſum velle fuit aliquod bonum: fuit à Deo. Mag. Vtrunque fuit aliquid, & poteſtas quidem non niſi bonum aliquid & ſpontaneum donũ Dei: velle autem ſecundum eſſentiam bonũ: ſed quoniam non iuſtè, factum eſt malum, & tamen à Deo fuit à quo eſt omne quod aliquid eſt. Nẽpè non ſolum hoc habet aliquis à Deo, quod Deus ſponte dat, ſed etiam quod iniuſtè rapit Deo permittente. Et ſicut dicitur Deus facere quod

A qũod permittis fieri: ita dicitur dare quod permittit rapi. Quoniam igitur permittente Deo angelus malus per rapinam vſus eſt poteſtate à Deo ſponte data, à Deo habuit vti quod non eſt aliud quam ipſum velle. Non eſt enim aliud velle quàm vti poteſtate volẽdi, ſicut idem eſt loqui & vti poteſtate loquendi.

Beati Anſelmi dialogus de caſu diaboli explicit.

DE CONCEPTV VIRGINALI ET PECCATO ORIGINALI.

Quæ ſit originalis & perſonalis natura. Cap. Primum.

VM in omnibus religioſæ tuæ voluntati velim, ſi poſsim, obſequi & frater & fili chariſsime. B. tunc vtiq; maximè debitorẽ me iudico, cùm eam à me in te excitari intelligo, Certus autem ſum cùm in libro: Cur Deus homo (quem vt ederem tu maximè inter alios me impuliſti, in quo te mecum diſputantem aſſumpſi) legis aliam prœter illam quam ibi B poſui, poſſe videri rationem, quomodo Deus accepit hominem de maſſa peccatrice humani generis ſine peccato: quia ſtudioſa mens tua ad quærendum, quæ nam ſit illa, non parũ prouocatur. Quapropter iniuſtus videri timeo: ſi quid inde mihi videtur, dilectioni tuæ abſcondo. Dicam igitur ſic breuiter de hoc quod ſentio vt nullius de eadem re fidelem improbem ſententiam: nec meam (ſi veritati repugnare rationabiliter poterit oſtendi) peruicaciter defendam. Illam tamen eiuſdem rei rationem, quam in eodẽ opuſculo poſui, omnino ratam & ſufficienter (ſi bene conſideretur) exiſtimo. nihil enim prohibet eiuſdem rei rationes plures eſſe quarum vnaquęq; ſola poteſt ſufficere. Ad videndum igitur qualiter Deus hominem aſſumpſit de generis humani maſſa peccatrice ſine peccato: primùm de originali peccato neceſſe eſt inueſtigare. quia de hoc ſolo naſcitur hæc quæſtio. Nam ſi videtur, quomodo Chriſtus huic ſubiacere nõ potuit: æqualiter aſſumptio ſiue conceptio illius hominis ab omni peccato libera fuit, palam erit. Originale ab origine denominari dubium non eſt. Si ergo originale peccatum non eſt niſi in homine: videtur dici ab origine humanæ naturæ, quod eſt ab eius initio originale, eò quòd ab ipſa humanæ naturæ origine trahatur. Aut ab origine, hoc eſt, ab initio vniuſcuiuſque perſonæ quoniam in ipſa eius trahatur origine. Sed quod ab initio humanæ naturæ deſcendat, non videtur: quando origo illius iuſta fuit, quando primi C parentes iuſti facti ſunt ſine peccato. Videtur itaque dici originale ab ipſa origine vniuſcuiuſque perſonæ humanæ: quamuis ſi quis dicat peccatũ vocari originale, eò quòd ab illis deſcendat in ſingulos, à quibus habet originem naturæ, non contradicam: ſi tamen non negetur originale peccatum, cum ipſa vniuſcuiuſq; perſonæ trahi origine. Licet enim in vnoquoque homine ſimul fuit natura, qua eſt homo ſicut omnes alij: & perſona, qua diſcernitur ab alijs, vt cùm dicitur ille, vel iſte ſine proprio nomine: vt Adam & Abel, & vniuſcuiuſq; peccatum ſit in natura & perſona. fuit enim peccatum Adæ in homine, quod eſt in natura: & in illo qui vocatus eſt Adam quod eſt in perſona. Eſt tamen peccatum, quod quiſque trahit cum natura, & in ipſa ſui origine & eſt peccatum quod nõ trahit ab ipſa natura ſed ipſe facit illud poſt quam iam eſt perſona diſcreta ab alijs perſonis. Illud quidem quod trahit in ipſa origine, vocatur originale, quod poteſt etiam dici naturale, non quòd ſit ex eſſentia naturæ, ſed quoniam propter eius corruptionem cùm illa aſſumitur. Peccatum autem quod quiſq; facit poſt quam perſona eſt, perſonale poteſt nominari, quia vitio perſonæ fit. Simili ratione poteſt dici originalis, & perſonalis iuſtitia. Siquidem Adam & Eua originaliter, hoc eſt, in ipſo ſui initio mox vt homines extiterunt ſine interuallo D iuſti ſimul fuerunt. Perſonalis autem dici poteſt iuſtitia, cùm iniuſtus accipit iuſtitiã, quam in origine non habuit. Ergo Adam & Eua ſi iuſtitiam ſeruaſſent originalem, qui de illis naſcerentur originaliter, ſicut illi, iuſti eſſent.

Qualiter humana natura corrupta eſt. Cap. II.

QVoniam autem perſonaliter peccauerũt cùm originaliter fortes & incorrupti haberent poteſtatem ſemper ſeruandi ſine difficultate iuſtitiam, totum quod erant infirmatum & corruptum eſt. Corpus quidem, quia tale poſt peccatum fuit qualia ſunt brutorum animalium corruptioni & carnalibus appetitibus ſubiacentia, anima verò, quia ex corruptione corporis & eiuſdem appetitibus atq; ex indigentia bonorum quę perdidit, carnalibus affectibus infecta. & quia tota natura humana in illis erat, & extra illos nihil erat, tota infirmata & corrupta eſt. Remanſit igitur in ea debitum iuſtitiæ integræ ſine omni iuſtitia quam accepit, & debitũ ſatisfaciendi, quia eam deſeruit cum ipſa corruptione, quam propter peccatum incurrit. Sicut itaque, ſi non peccaſſet, qualis facta eſt à Deo talis propagaretur: ita poſt peccatum, qualẽ ſe fecit peccando, talis propagatur. Quoniam igitur per ſe nec ſatisfacere pro peccato, nec iuſtitiam derelictam recuperare ya-

A let,& corpus quod corrumpitur aggrauat ani-
sapient. 9. mam: & tunc maximè, quando infirmum est, vt in infantia & in vtero matris, vt nec intellige re iustitiam possit: videtur esse necesse eam infantibus nasci, cum debito satisfaciendi pro primo peccato, quod semper cauere potuit & cum debito habendi originalem iustitiam, quã semper seruare valuit. Nec impotentia excusat eam in ipsis infantibus: quia in illis non soluit quod debet, quoniam ipsa sibi fecit eam deserendo iustitiam in primis hominib. in quibus tota erat: & semper debitrix est habere potestatem, quam ad seruandam semper iustitiam accepit: hoc esse videri potest in infantibus originale peccatum. Addamus etiam peccata proximorum parentum, quæ redduntur in tertiam & quartam generationem. Quamuis enim quæri possit, vtrum hæc omnia intelligenda sint in originali peccato an non, tamẽ ne propter hoc quod quæro videar leuigare illud, ponã istud esse tale: vt à nullo grauius offendi possit.

Quod non sit peccatum nisi in voluntate rationali. Cap. III.

VErùm siue hoc totum sit originale peccatum, siue aliud minus, puto nullatenus illud posse asseri esse in infante, antequã habeat animam rationalem: sicut nec in Adam
B fuisse iustitiam prius quàm fieret homo rationalis. Nam si Adam & Eua generassent sine precedenti peccato: non tamen esset in semine iustitia, nec esse posset prius quàm formarentur in viuentem hominem. Si ergo semen hominis non est susceptibile iustitiæ prius quàm fiat homo, non potest suscipere originale peccatum antequam homo fiat. Nempe originale peccatum esse injustitiam dubitari non debet. Nam si omne peccatum est iniustitia, & originale peccatum est peccatum, vtique est & iniustitia. Sed si dicit aliquis: non est omne peccatum iniustitia, dicat posse simul in aliquo & esse peccatum & nullam esse iniustitiam: quod videtur incredibile. Si verò dicitur originale peccatum non esse absolute dicendum peccatum, sed cum additamento originale peccatum, sicut pictus homo non vere homo est, sed vere est homo pictus, profecto sequitur: quia infans qui nullum habet peccatum nisi originale, mũdus est à peccato: nec fuit solus inter homines filius virginis in vtero matris & nascens de matre sine peccato: & aut nõ damnatur infans qui moritur sine baptismo, nullum habens peccatum præter originale, aut sine peccato damnatur. Sed nihil horum accipimus. Quare omne peccatum est iniustitia, & originale peccatum est absolute peccatum. vnde sequitur, quòd est iniustitia. Item si Deus non damnat nisi propter iniustitiam: damnat autem aliquem propter originale peccatum, ergo non est aliud originale peccatum quam iniustitia. Quod si ita C
est, originale peccatum non est aliud quam iniustitia, id est, absentia debitæ iustitiæ. non enim videtur esse iniustitia nisi in natura quę, cũ debet habere, iustitiam non habet vtique originale peccatum clauditur sub eadem diffinitione iniustitiæ. At si iustitia est rectitudo voluntatis propter se seruata, nec ista rectitudo potest esse nisi in rationali natura: ergo non est vlla natura susceptibilis iustitiæ præter rationalem. Quare quoniam iniustitia nõ potest esse, nisi vbi iustitia debet esse, originale peccatum quod est iniustitia, non est nisi in natura rationali. Rationalis autem natura non est nisi Deus, & angelus & anima hominis, per quam homo dicitur rationalis, & sine qua nõ est homo. Quoniam ergo nõ est originale peccatum nec in Deo nec in angelo, non est nisi in hominis anima rationali. Sciendum quoq; est, quia iustitia non potest esse nisi in voluntate, si iustitia est rectitudo voluntatis propter se seruata: quare nec iniustitia. Non enim vocatur absentia iustitiæ iniustitia, nisi vbi debet esse iustitia. Nihil itaque præter ipsam iustitiam vel iniustitiam dicitur iustum vel iniustum nisi voluntas, aut propter voluntatem iustam vel iniustam. Per hanc dicimus iustum vel iniustum hominem vel angelum, iustam vel iniustam animam siue actionem.

D

Quod nihil per se sit iustum aut iniustum nisi ipsa iustitia vel iniustitia. & quod nihil puniatur nisi voluntas vel iniustitia. Cap. IIII.

NIhil enim siue substantia siue actio siue aliquod aliud per se consideratum est iustum nisi iustitia, aut iniustum vel peccatum nisi iniustitia: nec ipsa voluntas in qua est iustitia siue iniustitia. Aliud enim est vis illa animæ, per quam ipsa anima vult aliud, quæ vis instrumentum volendi potest dici (sicut visus instrumentum videndi) quam voluntatem nominamus: & aliud est iustitia, quàm habendo iusta voluntas, & qua carendo iniusta vocatur. dicuntur enim voluntates eiusdem instrumẽti affectionis & vsus, quòd hic longum est inferere. Nec ipsi appetitus, quos Apostolus carnẽ *Galat. 5.* vocat, quæ concupiscit aduersus spiritum: & *Roman.7* legem peccati quæ est in membris repugnantẽ legi mentis, iusti vel iniusti sunt per se cõsiderandi. Non enim iustum faciunt vel iniustum sentientem, sed iniustũ tantum voluntate, cùm *Roman.8* non debet, consentientem. Dicit enim Apostolus, nihil damnationis esse his qui sunt in Christo Iesu, qui non secundum carnem ambulant, id est, non carni voluntate consentiunt. Nam si sentientẽ sine consensu iniustũ facerent, sequeretur damnatio. Quare non eos sentire, sed eis consentire peccatũ est. Si enim iniusti iusti per se essent,

A se essent, quoties illis cõsentiretur iniustum faceret. Sed quando bruta animalia illis consentiunt, non dicuntur iniusta. Item si peccata essent auferentur in baptismo: cùm omne peccatum abstergitur, quod nequaquam fieri palam est. Quare non est in eorum essentia vlla iniustitia sed in voluntate rationali illos inordinatè sequente. Cùm enim illis resistit voluntas cõ delectando legi Dei secundum interiorem hominem, tunc est iusta voluntas. Iustitiam enim quam lex iubet, & legem Dei dicit, quia à Deo est, & lege mentis, quia per mentem intelligitur. sicut lex vetus lex Dei dicitur, quia à Deo est, & lex Moysi, quia per Moysen ministrata
Num. 25. est. Quòd quidem dixi nullam actionem per se iniustam dici: sed propter iniustam voluntatem, in illis planum est, quæ nõ iniustè possunt fieri aliquando: vt est hominem occidere, sicut fecit Phinees: & vtriusque sexus commixtio, vt in coniugio: & sicut in brutis animalibus. In illis verò quæ nunquam nisi iniuste possunt esse, vt est periurium, & quædam alia, quæ nec sunt nominanda non ita facile intelligitur.
Sed si aliqua actio, qua fit aliud: quæ non est nisi dum fit aliud, & peracto eo transit, vt iam non sit, aut opus quod fit & remanet. Verbi gratia: Cum in scribendo quod scribi non debet transit scriptio, qua fiunt scripturæ quæ remanent, esset peccatum transeunte actione,
B vt iam non sit, transiret similiter peccatum, nec iam esset, aut quamdiu remaneret quod fit, nũquam deleretur peccatum: Sed videmus peccata sæpe non deleri actione deleta, & deleri non opere non deleto. Quare actio quæ transit nec opus quod remanet est aliquando peccatum. Denique si de actionibus voluntarijs, quæ iniustè fiunt, arguuntur membra & sensus quibus fiunt, respondere possunt. Deus nos, & potestatem quæ in nobis est, subiecit voluntati: vt ad imperium eius non possimus mouere nos & facere quod vult, immo illa mouet nos velut instrumenta sua, & facit opera quæ videmur facere: nec nos possumus illi per nos resistere: nec opera quæ facit, possunt non fieri dominæ quam Deus nobis dedit, nec possumus, nec debemus non obedire. Quando illi obedimus: Deo qui hanc legem nobis dedit, obedimus. Ergo quid peccant membra, vel sensus, vel opera, quæ Deus sic subiecit voluntati, si seruant quod Deus illis ordinauit. Quicquid igitur faciunt, totum imputandũ est voluntati. Quod cum ita sit, miratur forsitan quis: cur pro culpa voluntatis membra puniantur vel sensus. Verum non ita est, non enim punitur nisi voluntas. Nam nihil est alicui pœna nisi quod est contra voluntatem: & nulla res pœnam sentit, nisi quæ habet voluntatem, membra autem & sensus per se nihil volunt. Si igitur voluntas in membris & sensibus operatur ita in illis ipsa torqueturaut delectatur. Quod si quis non accipit, sciat in sensibus & membris non nisi a- C
nimam, in qua est voluntas, sentire & operari, & ideo in illis torqueri aut delectari. habet tamen vsus, vt actiones, quas fecit iniusta voluntas, vocemus peccata: quia in voluntate qua fiunt est peccatum: Dantur etiam quibusdam nomina, quibus significatur eas iniustè fieri, vt fornicatio, mẽdacium. Sed aliud intelligitur cum quasi actio vel prolatio, aliud cum vtrum iuste vel iniuste fiat consideratur.

Quòd malum quod est peccatum siue iniustitia nihil sit. Cap. V.

DEnique omnis essentia est à Deo, à quo nihil iniustum. Quare nulla essentia est iniusta per se. Iniustitia autem omnino nihil est, sicut cæcitas. Non enim aliud est cæcitas quàm absentia visus vbi debet esse: quæ res non magis est aliud in oculo vbi debet esse visus, quàm in ligno vbi non debet esse. Non enim est iniustitia talis res quia inficiatur & corrumpatur anima. velut corpus veneno, & quæ faciat aliud sicut videtur, quando malitiosus homo mala facit opera. Nam quemadmodum cùm indomita fera ruptis vinculis discurrendo sæuit: & cum nauis si gubernator dimisso gubernaculo dimittit eam, ventis & motibus maris vagatur & inuehitur in quælibet periculа, dicimus quia hoc facit absentia cathenæ, vel D
gubernaculi: non absentia eorum aliquid sit, aut quicquam faciat: sed quoniam si adessent, facerent ne sequiret fera, aut periret nauis. Ita cũ malus homo sæuit, & in quælibet animæ suæ pericula, quæ sunt mala opera impellitur clamamus, quia hoc operatur iniustitia: non quod ipsa vlla essentia sit, aut faciat aliquid: sed quoniam voluntas (cui subditi sunt omnes voluntarij motus totius hominis) absente iustitia diuersis appetitibus impulsa, se & omnia sibi subdita, in multimoda mala leuis & effrenata & sine rectore præcipitat: & quod totum iustitia, si adesset, prohiberet ne fieret. Ex his ergo facile cognoscitur: quia iniustitia nullam habet essentiam, quamuis iniustæ voluntatis affectus & actus, qui per se considerati aliquid sunt, vsus iniustitiam vocet. Hac ipsa ratione intelligimus malum nihil esse. Sicut enim iniustitia non est aliud, quàm absentia debitæ iustitiæ. Ita malum non est aliud, quam absentia debiti boni. Nulla autem essentia, (quamuis mala dicatur,) est nihil, nec malam esse, est illi esse aliquid. Nulli enim essentiæ est aliud malam essentiam esse, quàm deesse illi bonum quod debet habere. Deesse verò bonum quod debeta desse, non est aliquid esse. Quare malum esse, non est vlli essentiæ aliquid esse. Hæc breuiter de malo, quod semper est nihil, indubitanter sicut de iniustitia: dixi. Incommoditas enim

A non est malum: vnde incommoda mala dicuntur, quæ aliquando nihil est: vt surditas & cæcitas: aliquando videntur esse aliquid: vt dolor, & tristitia. Quod autem iustitia sit rectitudo voluntatis propter se seruata: & iniustitia non sit aliud quàm absentia debitæ iustitiæ, & nullam habet essentiam, quod etiam omnis essentia sit à Deo, & nihil sit à Deo nisi bonum, sufficienter me puto ostendisse in eo tractatu quem feci de casu diaboli. Sed de iustitia plenius, in illo quem edidi de veritate.

Quòd cum punit Deus pro peccato, non puniat pro nihilo.

Cap. VI.

QVidam cùm audiunt peccatum nihil esse, solent dicere. Si peccatum nihil est cur punit Deus hominem pro peccato, cum pro nihilo puniri nemo debeat. Quibus, quamuis humilis sit quæstio, tamen quia quod quærunt ignorant, aliquid breuiter respondendum est. Licet pariter nihil sit absentia iustitiæ, & vbi debet esse iustitia, & vbi non debet esse punit tamen Deus rectè peccatores non pro nihilo, propter aliquid (quod in præfato libro dixi: quia debitum sibi honorem, quem sponte reddere noluerunt, ab inuitis exigit. & B ne quid inordinatum sit in regno eius, eos seperatim à iustis ordine competenti disponit. Creaturas autem, in quibus iustitia non debet esse, non punit pro absentia iustitia, hoc est, pro nihilo: quia non est aliquid, quod ab illis exigat, nec ordo congruus vniuersitatis rerum hoc expostulet. Sic itaque cum punit Deus pro peccato, quod est absentia debitæ iustitiæ, quæ nihil est: non omnino punit pro nihilo, & verum est: quia nisi sit aliquid propter quod punire debeat, omnino non punit pro nihilo. Iam peccatum & iniustitiam nihil esse: & hæc non esse nisi in rationali voluntate, nec vllam essentiam propriè dici iniustam nisi voluntatem, ex his quæ dicta sunt, apertum esse existimo.

Quòd semen hominis dicatur immundum & concipi in peccatis quamuis in eo non sit peccatum.

Cap. VII.

VIdetur itaque sequi, quòd aut infans statim ab ipsa conceptione animam habet rationalem sine qua voluntatem rationalem nequit habere: aut in eo non est originale peccatum mox cum conceptus est. Quod autem mox ab ipsa conceptione rationalem animam habeat, nullus humanus suscipit sensus. Sequitur enim, vt quotiens susceptum semen humanum etiam ab ipso momento susceptionis, parit: antequam perueniat ad humanam figuram, totiens damnetur in illo anima humana: quoniam non reconciliatur per Christum quod est nimis absurdum. Hæc igitur pars huius diuisionis penitus relinquenda est. Sed si non statim infans ab ipsa conceptione habet peccatum: quid dicit Iob Deo: Quis potest facere mundum, de immundo conceptum semine: nisi tu qui solus es? Et quomodo verum est, quod dicit Dauid. In iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea. Quæram igitur, si possum quomodo (quamuis non statim ab ipsa conceptione) sit in infantibus peccatum, de immundo tamen semine, iniquitatibus & peccatis concipi dicantur. Sæpe vtiq; diuina Scriptura asserit aliquid esse, quando non est: idcirco, quia certum est futurum esse. Sic quippe Deus Adæ de ligno vetito dicit. In quacunque die comederis ex eo, morte morieris non quod ea die mortuus sit corpore: sed quoniam de illa necessitatem accepit aliquando moriendi. Et Paulus similiter ob necessitatem moriendi aliquando ait. Si autem Christus in vobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus verò viuit propter iustificationem. Non enim corpora eorum quibus loquebatur mortua erant, sed moritura propter peccatum: quia per vnũ hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors. Sicut in Adam omnes peccauimus, quando ille peccauit: non quia tunc peccauimus ipsi, qui nõdum eramus, Sed quia de illo futuri eramus, & tunc facta est illi necessitas, vt cùm essemus, peccaremus: quoniam per vnius inobedientiam peccatores constituti sunt multi. Simili modo de immundo semine, in iniquitatibus & in peccatis concipi potest homo intelligi, non quod in semine sit immunditia peccati, aut peccatum siue iniquitas: sed quia ab ipso semine & ipsa conceptione, ex qua incipit homo esse, accipit necessitatem: vt cùm habebit animam rationalem, habeat peccati immunditiam: quæ non est aliud quàm peccatum & iniquitas. Nam & si ex vitiosa concupiscentia semine generetur infans, non tamen magis est in semine culpa, quàm est in sputo vel in sanguine. si quis mala voluntate exspuit, aut de sanguine suo aliquid emittit, non enim sputum aut sanguis, sed mala voluntas arguitur. Patet igitur quomodo, & in infantibus non statim ab ipsa conceptione sit peccatum: & vera sunt quę de diuina Scriptura opposui, quippe non est in illis peccatum, quia non habent (sine qua non inest peccatum) voluntatem: & tamen dicitur inesse quoniam in semine trahunt peccandi, (cùm homines iam erunt) necessitatem. Si ergo hæc vt puto vera sunt, quod assumitur de parente ad prolem: quia nullam habet voluntatem, nullum est in eo peccatum.

C

Iob 14.

Psalm. 50.

Genes. 2.

Roman. 5.

D

Roman. 5.

Vt supra.

Quòd

A *Quòd in semine sumpto de virgine non sit peccatum, nec necessitas futuri peccati. Cap. VIII.*

ITaque perspicuum est, quod in eo quòd filius Dei in personam suam assumpsit de virgine, nulla potuit esse peccati macula. Sed dictum est, quia semen à parentibus trahitur cum necessitate peccati futuri, cùm fuerit animatum anima rationali. hoc vtique non est propter aliud nisi quia humana natura nascitur in infantibus (vt dixi) cum debeo satisfaciendi pro peccato Adæ, & secundum quod posui, proximorum parentum, quod nequaquam facere potest, & quamdiu non facit peccat, & quia sola per se non valet iustitiam habe- *Sapient. 9.* re quam deseruit: & anima quæ grauatur corpore quod corrumpitur, nequit eam saltem intelligere, quæ nec seruari potest nec haberi nõ intellecta. Quapropter si ab his necessitatibus semen assumptum de virgine liberum ostendi poterit, palam erit quia nullam peccati necessitatem traxit. Quòd sola quidem necessitas qua humana natura sola per se iustitiam recuperare nequit, & illa qua corpus quod corrumpitur aggrauat animam, vt eandem iustitiam nec acceptam in ætate perfecta sine auxilio gratiæ seruare, nec in infantibus saltem intelligere queat, ab illo semine sint alienæ fa- B cile monstrari valet per vnitatem personalem assumentis & assumptæ naturæ: si prius necessitas illa repellitur, qua ad satisfactionem pro peccatis primorum & proximorum parentum astringi videtur. Sed quia illud nullum sequatur à proximis parentibus debitum, dubium non erit, si à debito primorum parentum intelligi poterit. Hoc igitur adiuuante Deo conabor primum, quomodo cognosci possit inuestigare: quatenus hoc demonstrato in alijs nõ sit necesse multum laborare.

Cur peccatum, quo damnatur genus, magis imputatur Adæ quàm Euæ, cùm ille pòst & per illam peccauerit. Cap. IX.

AD quod mihi videtur quærendum in primis, cur sæpius & specialius peccatũ, quo damnatum est humanum genus, magis imputetur Adæ quàm Euæ: cùm ipsa prius peccauerit & Adam pòst & per illam. Dicit enim Apostolus: Sed regnauit mors ab Adam *Roman. 5.* vsque ad Moysen, etiam in eos qui non peccauerunt in similitudinem præuaricationis Adę. Multa quoque alia leguntur, quę magis Adam quam Euam criminari videntur. Quod ideo fieri existimo, quia illa duorum copula tota intelligitur in nomine principalis partis, sicut sæpe per partem totum solet significari: Aut quoniam Adam cum costa sua quamuis in mulierem ædificata, dici poterat Adam sicut legitur: C quia Deus masculum & fœminam fecit eos, & benedixit eis. Et vocauit nomen eorum Adam *Genes. 5.* in die quo creati sunt: Aut idcirco, quia si non Adam sed sola Eua peccasset, non necesse erat totum humanum genus perire, sed solam Euam. Poterat namque Deus de Adam, in quo semen omnium creauerat, aliam facere mulierem: per quam de Adam propositum Dei perficeretur. Eisdem rationibus significabo per nomen Adæ eos ambos: nisi cum necesse erit eos discernere.

Cur grauentur peccato Adæ qui eius conscij non fuerunt.

Cap. X.

EST quidem vnusquisque filius Adæ homo per creationem, & Adam per propagationem, & persona per individuitatem, qua discernitur ab alijs. Non enim habet homo esse ab Adam, sed per Adam. Nam sicut Adam non se fecit hominem: ita non fecit in se naturam propagandi, sed Deus qui eum creauit hominem, fecit in eo hanc creaturam: vt de illo propagarentur homines. Dubium autem non est, vnde vnusquisque alligetur debito, de quo agitur: non enim inde, quia homo est, nec quia persona est. Nam si idcirco vnus- D quisque huius debiti reus est, quia est homo, aut persona: necesse erat Adam priusquam peccasset ad hoc debitum astrictum esse, quia erat homo & persona, quod est absurdissimum. Restat igitur, vt per hoc tantum sit debitor, quia est Adam: sed non simpliciter, quia est Adam: sed quia est peccator Adam. Nempe sequeretur, quia si nunquam peccasset Adam: tamen qui de illo propagarentur, cum hoc debito nascerentur, quod impium est. Non incõgruum est hoc repetere, quod iam supra dictum est: cur scilicet vnusquisque peccato vel debito Adæ grauatur, idcirco quia de illo propagatur cùm eiusdem peccati conscius nõ fuerit. Cum enim fecit Deus Adam, fecit in eo naturã propagandi, quam subiecit eius potestati, vt ea vteretur pro sua voluntate, quamdiu ipse vellet subditus esse Deo: non vt illa vteretur bestiali vel irrationali voluptate, sed humana & rationali voluntate. Sicut enim est bestiarum nihil velle cum ratione: ita hominum est nihil velle sine ratione, quod semper debent, quia potestatem hanc accepit Adam, & eam semper seruare potuit. Dedit etiam illi Deus gratiam, vt sicut quando illum condidit, nulla propagandi operante natura, aut voluntate creaturæ, simul fecit eum & rationalem & iustum: ita simul cùm rationalem haberent animam, iusti essent quos generaret operante natura & voluntate, si non peccaret. Eadem quippe ratio-

A ne,qua mõstratur rationalem naturam iustam esse creatam, quod in præfato feci opusculo, probatur etiam, quod qui ex humana natura propagaretur non præcedente peccato, ex necessitate iustitiam pariter haberent cum rationalitate. Siquidem qui creauit primum hominem sine parentum generatione, creat etiã omnes qui per creatam fiunt ab illo propagandi naturam. Omnis igitur homo, si peccatum nõ præcessisset, simul esset, sicut Adam, & iustus & rationalis. Quoniam verò Adam subditus noluit esse Dei voluntati, ipsa natura propagãdi quamuis remaneret, non fuit subdita eius voluntati, sicut esset si non peccasset: & gratiam quàm de se propagandi seruare poterat, perdidit: atq; omnes qui operãte natura quam acceperat, propagantur, eius astricti debito nascuntur. Quamobrem quoniam humana natura (quæ sic erat in Adam tota, vt nihil de illa extra illum esset,) peccando sine omni necessitate Deum exhonorauit. vnde & per se satisfacere non potuit, gratiam, quam acceptam propagandi de se semper potuit seruare perdidit: & peccatum secum comitãte pœna peccati, quantumcunque per datam propagandi naturam propagetur, trahit.

Quòd propagatio de virgine non subiaceat legi & meritis naturalis propagationis, & quod tres sint.
Cap. XI.

B NVnc igitur cõsiderandum est, vtrum hæc quasi hæreditas peccati, & peccati pœna ad hominem per virginem de Adam propagatam iustè pertranseat. Certum quidem est, quod Adam non accepit, naturam propagandi nisi per virum simul & mulierem. Siquidem humana natura non habet, & imposs sibile cognoscitur, vt solus vir, aut sola mulier hominem generare queat, natura tantùm voluntate propria operante. Sicut namque limus terræ non acceperat naturam aut voluntatem, qua operante vir primus de illo fieret, quamuis esset de quo à Deo fieri posset: sic non est facta mulier de costa viri, aut vir de sola mulie re operante natura aut voluntate hominis. Sed Deus propria voluntate & potestate fecit virum de limo vnum, & alterum de sola fœmina & fœminam de solo viro: licet enim nihil fiat, nisi voluntate Dei faciente aut permittente: quædam tamen sola potestas & voluntas eius facit: quædam creata natura quædam voluntas naturæ. Sed sicut creatura natura nihil per se facere potest, nisi quod à voluntate Dei suscepit: ita voluntas naturæ nequit per se quicquam operari, nisi quod natura adiuuat aut concedit. Sola Dei voluntas fecit in principio rerum naturas, dans quibusdam, competentes singulis voluntates: vt naturæ & voluntates secundum ordinem sibi traditum, suum opus in C rerum cursu persoluerent: & adhuc multa facit cum de eiusdem naturis & voluntatibus operatur, quod ille secũdum suum vsum & propositum nequaquam faceret. Solius quippe voluntatis Dei est opus cum mare siccum iter intra se populo prębet, cum mortui resurgunt, cum aqua subito in vinum cõuertitur, cum spiritu sancto corda hominum ea quæ nec per se nec per aliam creaturam sciunt, docentur, cùm noxiæ voluntates à suo impetu sola gratia regente ad hoc quod prodest, conuertuntur, cũ alia multa fiunt quæ nec creatura nec eius voluntas per vsitatum cursum suũ operatur. Natura leuia sursum, grauia deorsum trahit, terrã aliquando priùs voluntate colente & feminante: aliquando nullo voluntatis opere præcedente herbas & arbores innumeras producere & eas fructificare facit: & alia multa quæ facilius vsu quam doctrina agnoscimus. Voluntati imputantur illa, quæ sunt huiusmodi, iter facere, ædificare, scribere, loqui, & similia quæ non nisi voluntas facit. Cum igitur omnia quæ fiunt, si diligenter considerentur, fiant aut sola volũtate Dei, aut natura secũdum vim à Deo illi inditam, aut voluntate creaturæ: & ea quæ nec natura creata, nec volũtas creaturæ, sed solus Deus facit: semper miranda sint apparet, quia tres sunt cursus rerum, scilicet mirabilis, naturalis, voluntarius: & mirabilis quidem alijs, aut eorũ D legi, nullatenus subditus est, sed liberè dominatur: neque illis facit iniuriam, quando eis obuiare videtur, quia nihil habent, nisi quod ab illo acceperunt, nec ille dedit eis aliud nisi sub se. Quoniam ergo propagatio viri de sola virgine, ita nõ est naturalis aut voluntaria, sed mirabilis: sicut illa quæ mulierem protulit de solo viro, & sicut creatio viri de limo, palam est, quia nequaquam subiacet legibus & meritis illius propagationis: quoniam & voluntas & natura quamuis discretè operentur, aliud enim ibi facit voluntas, aliud natura pariter tamen verus est homo & Adam de non homine, & Ieſus de sola muliere, & Eua de solo viro. sicut est verus homo. quilibet vir aut mulier de viro & muliere. Omnis autem homo aut Adam est aut de Adam est: sed Eua de solo Adam est. & omnes alij de Adam & Eua. Quoniam namq; Maria, de qua sola est Iesus, de Adam & Eua est, non potest ipse de eisdem non esse. Sic namque expediebat, vt qui redempturus erat genus humanum, esset & nasceretur de patre & matre omnium.

Quòd mala Adæ nulla rectitudine ad illum hominem transeant. Cap. XII.

QVomodo autem filius virginis non subiacet peccato, aut debito Adæ, sic quoque difficile non est intelligere. Siquidem Adam factus est, & iustus & liber à peccato, & debito sæpefato & à pœna peccati, & beatus & potens seruare semper acceptam iustitiam, & per iustitiam eam, quam dixi, libertatem & beatitudinem. Quoniam ergo cùm hæc bona sine omni difficultate posset seruare sibi, non seruauit, ea sibi ipse abstulit: & horum se contrarijs subiecit, factus est itaque seruus peccati, siue iniustitiæ & debiti, quod reddere nequit: & miseriæ de qua est impotentia bona perdita reparandi. Sicut igitur aliter nequiuit sibi auferre bona quę habebat, & attrahere mala quæ non habebat, quam non seruando sibi bona cum potuit: ita nulli alij valuit eadem bona auferre atque mala inferre, nisi non seruando bona cum seruare quiuit. Seruare autẽ nulli potuit ea bona, nisi illis quorum generationis potestatem voluntati subditam accepit. Nulli ergo personæ quamuis de eo propagatæ transmittere mala prædicta potuit, in cuius generatione nec natura illi data est propagandi. nec voluntas eius quicquam operata est aut operari valuit.

Quòd si non esset Deus sed purus homo, necesse tamen esset illum talem esse qualis primus homo factus est.
Cap. XIII.

B QVare Adæ male prædicta nulla ratione aut rectitudine ad hominem conceptũ de virgine pertranseunt. Item si diligenter puro rationis intuitu, sapientem Dei speculamur iustitiam: nimis absurdum intelligitur, vt per illud semen quod non creata natura, nec voluntas creaturæ, non vlli data potestas producit aut seminat: sed solius Dei voluntas propria ad procreandum hominem, noua virtute mundum à peccato de virgine segregat, alieni peccati seu debiti siue pœnæ ad eundem hominem necessitas vlla pertranseat: etiam si non assumatur in persona Dei, sed vt purus homo fiat. Nam eadem ipsa ratione: qua non debuit Deus, Adam facere nisi iustum, nec aliquo debito siue incommodo grauatum, apertè mens rationalis cognoscit eum, quem similiter propria voluntate & virtute procreauit, alicui malo subditum fieri non debere. quoniam nimis inconueniens est omnipotenti & sapienti Dei bonitati, talem facere rationalem naturam sola propria voluntate de materia, in qua est nullum peccatum. Quod qui non intelligit, non cognoscit quid Deo non conueniat. Quapropter etiam si purum hominem sic faceret Deus, vt dictum est, necesse esset eum non minori præditum iustitia & beatitudine, quàm fuit Adam cùm primum factus fuit.

Quòd propositæ rationi non refragetur, quod scriptum est: hominem de immundo semine & in iniquitatibus conceptum, etiam si de aliquibus propriè dictum sit.
Cap. XIIII.

NAm si alicuius mens non capit, quod de semine hominis dixi, scilicet: non esse in illo peccatum ante animam rationalem sed immundum dici peccato & iniquitate propter futuram immunditiam, cum iam erit homo: atque putat illum immundum esse in ipsa conceptione propria, quia sicut ipse mihi opposui legitur. Quis potest facere mundum de immundo cõceptum semine. & in iniquitatibus conceptus sum, in peccatis concepit me mater mea? non hoc laboro, quia non indigeo vt quod non potest capere capiat: Sed peto, vt quod breuiter dicam, attendat. Illi vtique qui hoc dixerunt aut noluerunt ea intelligi de omni hominis semine: aut tantùm de illo quod cum consensu seminatur voluptatis, quod non esset nisi brutorum animalium, si homo non peccasset. At si de omni hoc senserunt, ergo semen de sola virgine sumptum immundum tanti viri asserunt, quod impium est credere. Non itaque hoc de illo scripserunt. Sed si de aliquo hominis semine hoc iuxta D hunc sensum protulerunt nõ nisi de illo quod cum prædicta voluptate concipitur, intelligi voluerunt. Hoc autem nullatenus refragatur nostrę rationi, quę semen de virgine sumptum asserit esse mundum, quamuis de massa peccatrice.

Quomodo massa peccatrix non sit tota peccatrix.
Cap. XV.

NAm quemadmodum cæcitas non est nisi in aliqua parte hominis, quamuis homo dicatur cæcus, nisi in oculo vbi debet esse visus: non enim est in manu, vel in pede: nec surditas, nisi in aure: cùm homo dicitur surdus: ita licet massa generis humani peccatrix nominetur, non tamen in vlla parte, eius peccatum nisi, vt dixi in voluntate quæ in nulla hominis conceptione semen habere cognoscitur. Quamobrem nulla ratione vera aut verisimili contradicente, si considerentur quę supra dicta sunt, iam liberè possumus concludere: quia nulla ratio, nulla veritas, nullus intellectus permittit ad hominem de virgine conceptum de peccato massæ peccatricis, quamuis de illa sit assumptus aliquid potuisse aut debuisse accedere, etiam si non esset Deus.

Cur Ioannes & alij qui similiter concepti sunt per miraculum, non sint per se liberi.
Cap. XVI.

A QVòd si objiciuntur mihi Iohannes baptista & alij, qui de sterilibus & in quibus præsenectute, natura generādi iam erat emortua, propagati sunt, & quasi per similem rationem putantur debuisse nasci sine peccato & pœna peccati, quia per miraculum concepti sunt: valde vtique intelligenda est ab istis aliena ratio illa quæ virginalem conceptionem liberam ab omni peccati monstrat necessitate, Aliud est enim inauditum & inopinabile atque naturæ incognitum facere: & aliud naturam aut ætate, aut aliquo vitio debilitatam sanare, & ad suum opus reuocare. Nam si Adam non peccasset, sicut ipse nulla senectute, nulla causa infirmatus deficeret: sic natura propagandi creata in illo, & ad vtendum, vt iam dictum est, eius potestati subdita, nullo casu à suo cursu impediretur. Non ergo in Ioanne & similibus est aliquid nouum naturæ Adæ, sicut est in filio virginis, datum: sed quod suis causis infirmatum erat, cognoscitur esse reparatum. Quare quoniam illi per propagationem naturalem datam Adæ sunt generati, nequaquam possunt aut debent ei, de quo agimus, in conceptionis assimilari miraculo, aut ab originalis vinculo peccati absoluti possunt ostendi.

Cur Deus incarnatus sit, cùm de Adam posset facere homines non Deos sine peccato tot, quot sufficerent.
Cap. XVII.

B FOrsitan dicet aliquis, si purus homo, qui Deus non esset, potuit fieri de Adam sine omni peccati contagione sicut dicis, cur necesse fuit Deum incarnari, cùm aut per vnum talem, qui esset sine omni peccato posset peccatores redimere: aut tot, quot necessarij erant ad perficiendam supernam ciuitatem, homines simili miraculo facere. Ad hæc breuiter respondebo. Ideo Deus factus est homo, quia non sufficeret ad redimendos alios, sicut in præfato opusculo monstratum est, homo non Deus. Idcirco etiam non fecit tot homines tales, quot necessarij erant: ne si nullus de propagatione naturali saluaretur, frustrà naturam illam in Adam condidisse, & quasi quod non bene fecisset, correxisse videretur: quod summę sapientię non conuenit de aliqua natura facere: non longè suprà inuestigare proposui, quomodo semen sumptum de virgine in quo mōstratum erat, nullum esse peccatum liberum à necessitatibus prædictis in quibus omnes alios homines cōcipi posueram, posset intelligi: & de illa quidem necessitate, qua recuperare iustitiam, quam deseruit humana natura per se nequit: & de illa quæ corpus quod corrumpitur aggrauat animam, & maximè in infantibus illum liberari posse, quia homo ille Deus esset, cōfidebam, si prius ab illo necessitas peccati & debiti Adæ proximorum parentum rationabiliter alienaretur. Incœpi itaque quærere quomodo valeret hoc intelligi, de necessitate peccati & debiti Adę & de alijs, vt postea facilius quòd quærebam, inueniretur: & abundante gratia illius, de cuius conceptione agitur, munditia factum est, vt non modò ab omni peccato & debito & necessitatibus præfatis liberum cognosceretur: sed insuper hominem ita conceptum esse debere prædictum non minori iustitia vel beatitudine, quàm in qua factus est Adam intelligibili ratione, etiam si nō Deus sed purus homo esset, probaretur. Siquidem pariter irrationabile videbatur, & peccatum & pœnam peccati ab illis parentibus ad illum per talem propagationem descendere, & Deum sponte rationabilem naturam iniustam aut nulla eius promerente iniustitia, miseram facere. C

Quòd de virgine iusta Deus conceptus sit, non ex necessitate, quasi de peccatrice non posset, sed quia sic decebat.
Cap. XVIII.

QVamuis ergo de mundissima virgine filius Dei verissime conceptus sit, non tamen hoc ea necessitate factum est, quasi de peccatrice parente iusta proles rationabiliter generari per huiusmodi propagationem nequiret. Sed quia decebat, vt illius hominis conceptio de matre purissima fieret. Nempe decens erat, vt eā puritate qua maior sub Deo nequit intelligi, virgo illa niteret, cui Deus pater vnicum filium suum, quem de corde suo æqualem sibi genitum, tanquam seipsum diligebat, ita dare disponebat: vt naturaliter esset vnus idemque communis Dei patris & virginis filius, & quam ipse filius substantialiter facere sibi matrem eligebat, & de qua spiritus sanctus volebat, & operaturus erat, vt conciperetur & naceretur ille de quo procedebat. Qualiter autem virgo eadem per fidem ante ipsam conceptionem mundata sit, dixi, vbi aliam rationem de hoc ipso vnde agitur hîc reddidi: quæ duæ rationes intellectui meo videntur ad quæstionem vnaquæque per se sufficere, sed ambæ simul animo vim rationis & decorem actiones quærenti copiosè satisfacere. D

Quomodo ista ratio & altera alibi data, concordent & differant.
Cap. XIX.

ET quamuis ad idem tendant, in hoc tamen differunt, quòd ipsa quidem quam hîc protuli, monstrat Deum etiam de peccatricis virginis substantia, quoniam nusquam est in hominis natura prēter voluntatem peccatum, prolem debere iustam: immo non nisi iustam

A iustam nulla ratione repugnante tali propagatione producere. Illa verò probat, quòd etiam si in tota virginis essentia peccatum esset, tamē ad huiusmodi conceptionis munditiam, per fidem munda fieri posit. Atque in ista omnis mortis necessitas & cuiuslibet corruptionis siue laboris ab illo homine apertè excluditur. In illa autem quæstio oriri de hoc ipso videtur: sed sufficienti ratione si diligenter perspecta fuerit soluitur. Quapropter ex vtraque palam est: quia nihil nisi pia voluntate Dominus noster & redemptor sustinuit in omnibus, quæ passus est.

Quòd natus de virgine, pro originali peccato habuerit originalem iustitiam.
Cap. XX.

VT mihi videtur, de peccato quidem originali sicut proposui sufficienter ostensum est, quomodo ad hominem de virgine conceptum nulla ratione descendere à parentibus potuit: sed potius iustus beatus fieri ratione exigente debuit. Quamobrem quoniam de iusto patre secundum diuinam, & de iusta matre secundum humanam naturam, iustus ab ipsa origine, vt ita dictum sit, natus est non incongruè pro originali iniustitia, quam omnes filij Adæ habent, a sua origine iustitiam
B originalem habere dicendus est. At de personali iniustitia superfluum est disputare, quòd ad illum non attigerit. quoniam humana natura nunquam in illo sine diuina fuit, nec illius anima vnquam aggrauata contra voluntatem, aut vllo modo impedita est corpore corruptibili. quæ anima, quoniam ipsa, immo, totus ille homo & verbum Dei Deus, vna persona semper exiſtit, nunquam sine perfecta iustitia, & sapientia, & potestate fuit. quam semper à seipso ille secundum personam sicut Deus habuit, licet in naturis humana à diuina quod habuit accepit, altiorem autem aliam ratione, quomodo Deus assumpsit hominem de massa peccatrice sine peccato, velut azymum de fermento, prēter istam quam hic: & illam, quam alibi posui, esse non nego: quam, si mihi ostensa fuerit, libenter accipio: & meas si quod non arbitror, contra veritatem poterint ostendi, non teneo.

De quantitate originalis peccati.
Cap. XXI.

PORrò peccatum originale nec maius potest esse quàm dixi, nec minus: quia cum infans iam rationalis est, humana natura non habat in illo iustitiam quam accepit in Adam, & quam semper deberet habere, nec eam excusat impotentia: quia non habet vt suprà iam dictum est. Illud tamen non per omnia tam graue, sicut suprà posui, exiſtimo. C Nam quoniam ad hominem de virgine conceptum ostendere volebam illud non pertinere, tale istud constitui, cui aliud non posit addi: nec sicut dixi, propter hoc quod inuestigabam viderer pondus eius minorare. De quo quid mihi videatur, breuiter nunc aperiam. Peccatum Adæ in infantes descendere: vt sic puniri pro eo debeant, ac si ipsi singuli illud fecissent personaliter sicut Adam, non puto: quamuis propter illud factum sit, vt eorum nullus possit nasci sine peccato quod sequitur damnatio. Cum enim dicit Apostolus, quia mors regnauit ab Adam vsq; ad Moysen etiam in eos qui non peccauerunt in similitudinem præuaricationis Adæ, apertè videtur significare: quod non illis personaliter imputetur ipsa Adæ præuaricatio, aut aliud tam magnum, quamuis omnes filios Adę excepto virginis filio peccatores & filios iræ in scriptis suis pronunciet. Nam cū ait, etiam in eos qui non peccauerunt in similitudinem præuaricationis Adæ: potest sic intelligi, ac si dicat: etiam in eos qui non tantum peccauerunt quantùm Adam peccauit præuaricando. Et cum ait: lex autem subintrauit, vt abundaret delictum, aut intelligemus peccatum ante legem in illis, qui non peccauerunt, in similitudinem præuaricationis Adæ minus quàm Adæ peccatum: aut si non minus erat, abundauit in eis peccatum post legem vltra peccatum Adæ, quod intelligere nequeo, cùm illud cōsidero de cuius pondere & satisfactione in cap. Cur Deus homo, quod mihi visum est, sicut iam legisti, exposui. Verum est tamen, quod nullus ad hoc ad quod homo factus est, & propagatio illi data est, restituitur, nec à malis in quæ incidit humana natura, eruitur: nisi per satisfactionem illius peccati, per quod in eadem mala ipsa se præcipitauit. Dicit aliquis: si non habent singuli peccatum Adæ, quomodo asseris nullum saluari sine satisfactione peccati Adæ. Nam qualiter iustus Deus exigit ab illis satisfactionem peccati, quod non habent? Ad quod dico. Deus non exigit ab vllo peccatore plus quàm debet. Sed quoniam nullus potest reddere quantùm debet, solus Christus reddidit pro omnibus qui saluantur plus quam debetur: sicut iam in præfato opusculo dixi. Adhuc alio quoque modo videndum est, qua ratione peccatū minus sit in infantibus quàm in Adam cum ab illo in omnes descendat. Per vnum enim hominem quod est per Adam peccatum intrauit in hunc mundum: & per peccatum mors. Cur autem minus sit non cognoscitur, si cur & quomodo insit non intelligatur. D

Roman. 5

Ibidem.

Cur & quomodo peccatum descendat in infantes.
Cap. XXII.

Quod

A QVod quamuis supradictum sit, quantum opus erat ad hoc quod quærebatur, tamen non erit superfluum si hoc breuiter repetitur. Equidem negari nequit infantes in Adam fuisse cum peccauit: sed in illo causaliter siue naturaliter, velut in semine fuerunt, in seipsis personaliter sunt: quia in illo fuerunt ipsum semen, in se singuli sunt diuersæ personę. In illo non alij ab illo, in se alij quàm ille. In illo fuerunt ille, in se sunt ipsi, fuerunt igitur in illo, sed non ipsi: quoniam nondum erant ipsi. Forsitan dicit aliquis, istud esse quo alij homines in Adam fuisse dicuntur, quasi nihil & inane quoddam est, nec est nominandum esse. Dicit ergo illud esse, fuisse nihil aut falsum siue vanum, quo fuit Christus secundum semen in Abraam, in Dauid, & in alijs Patribus: & quo omnia quæ sunt ex semine fuerunt in seminibus, & nihil fecisse Deum: cùm omnia quæ procreantur ex semine, ipse fecit prius in seminibus ipsis: & dicat nihil vel vanum aliquid esse hoc, quod si verè non esset, hæc quæ videmus esse, non essent. Si enim verum non est ea quæ natura procreat ex seminibus, in illis prius aliquid fuisse, nullo modo ex ipsis essent. Quod si hoc dicere stultissimum est, non est falsum vel vanum, sed verum & solidum esse fuit, quo fuerunt omnes alij homines in Adam. Nec fecit Deus inane aliquid, cùm eos
B in illo fecit esse. Sed sicut dictum est, in illo fuerunt non alij ab illo: & ideo longe aliter quàm sunt in seipsis. Verum quamuis constet eos in illo omnes fuisse, solus tamen filius virginis valde diuerso modo ab alijs in illo fuit. Omnes quippe alij sic fuerunt in illo, vt per naturam propagandi, quæ potestati & voluntati eius subdita erat, de illo essent: solus verò iste non sic in eo fuit, vt per naturam aut voluntatem eius de illo fieret. De alijs acceperat Adam quando peccauit, vt esset hoc, de quo illi futuri erant, & vt de illo esset: de isto verò vt esset hoc, vnde futurus erat: non aũt vt de illo esset, quia non erat potestate, vt de illo propagaretur. Sed nec in potestate eius erat, vt de alia essentia, aut de nihilo fieret. Quare non erat in eo, vt hic aliquo modo esset. Nã nec in potestate naturę, nec in potestate volũtatis eius erat, vt esset quoquo modo. Erat tamẽ in eo natura, de qua propagandus erat, non eius sed Dei potestate. Nam & si vsque ad virginem matrem in parentibus & voluntas seminauit, & natura germinauit, vt ipsa virgo partim naturali partim voluntario cursu ad suum esse ab Adam produceretur, sicut omnes alij: in illa tamen nec voluntas creaturæ prolem seminauit, nec natura germinauit, sed spiritus sanctus & virtus altissimi de virgine muliere virum mirabiliter procreauit. De alijs ergo erat in Adam, id est, in eius potestate, vt de illo essent, de isto verò non erat in illo, vt aliquo modo esset, sicut non C erat in limo, vnde vir primus factus est, vt de illo esset mirabiliter, neque in viro, vt Eua de illo quemadmodum facta est, esset. Sed nec in aliquo eorum in quibus fuit ab Adam vsque ad Mariam erat vt esset, fuit tamen in illis, quia erat in eis. Vnde ipse assumendus erat, quemadmodum erat in limo, vnde primus homo factus est, & in eo vnde Eua facta est, non in voluntate creaturæ aut potestate, sed sola diuina virtute, sed iste tanto mirabilius & maiori gratia, quanto illi puri homines, hic homo Deus factus est. Valde itaque diuerso modo iste erat in Adam, quando peccauit, quàm erant illi qui voluntario & naturali cursu procreantur. Illos ergo quodammodo facit Adam, quos per acceptam potestatem humana voluntas seminando, & natura germinando procreat. Istum vero non nisi Deus fecit, quamuis de Adam, quia non per Adam, sed per se velut de suo. Quid ergo conuenientius ad ostendendum magnitudinem bonitatis Dei & ad plenitudinem gratię Adæ concedebat, quàm vt quorum esse in illius potestate sic erat, vt quod ille naturaliter erat. hoc illi per illum essent, ita quoque in eius esset arbitrij libertate: vt qualis erat ipse in iustitia & felicitate, tales eos propagaret: hoc igitur illi datum est. Quoniam itaque in tantæ gratiæ celsitudine positus, quæ bona sibi & illis seruanda acceperat, sponte deseruit: idcirco filij perdiderunt, quæ pater illis D
cum seruando dare posset, non seruando abstulit. Hæc mihi sufficere videtur ratio, cur ad infantes peccatum & mala descendant Adæ, si diligenter remota nostra voluntate, quæ sæpe & multum impedit mentem ab intellectu rectitudinis, ipsa pura iustitia consideretur. Qualiter aũt peccatum idẽ mihi videatur ad eos descendere, paucis expediam. Est peccatum à natura, vt dixi: & est peccatũ à persona. Itaq; quod est à persona, potest dici personale. quod aũt à natura, naturale quod dicitur originale, & sicut personale transit ad naturam: ita naturale ad personam, hoc modo. Quod Adam comedebat, hoc natura exigebat, quia vt hæc exigeret, sic creata erat. Quod vero de ligno vetito comedit, non hæc voluntas naturalis, sed personalis Adæ propria fecit: quod tamen egit persona nõ fecit sine natura. Persona enim erat quod dicebatur Adam: natura quod homo, fecit igitur persona peccatricem naturam: quia vbi Adam peccauit, homo peccauit. Siquidem non quia homo erat, vt vetitum præsumeret impulsus est: sed propria voluntate quam non exegit natura, sed persona concepit, attractus est. Similiter fit in infantibus econuerso. Nempe, quod in illis non est iustitia, quam debent habere, non hoc fecit illorum voluntas personalis sicut in Adam: sed egestas naturalis, quam ipsa natura accepit ab Adam. In Adam namq;, extra quem de illa nihil erat, est nudata

iustitia

A iustitia quam habebat: & ea semper nisi adiuta careret, hac ratione: quia natura subsistit in personis, & personæ non sunt sine natura, fecit natura personas infantium peccatrices. Sic spoliauit persona naturam bono iustitię, in Adam, & natura egens facta, omnes personas quas ipsa de se procreat eadem egestate peccatrices & iniustas facit. Hoc modo transit peccatum Adæ personale in omnes, qui de illo naturaliter propagantur, & est in illis originale siue naturale. Verum patet magnam esse distantiam inter peccatum Adæ & peccatum eorum, quia ille peccauit propria voluntate, illi naturali peccant necessitate, quam propria & personalis meruit illius voluntas. Sed cùm nemo dubitat, quia par pœna non sequetur imparia peccata, in hoc tamen similis est & personalis & originalis peccati damnatio, quia nullus admittitur ad regnum Dei, ad quod factus est homo, nisi per mortem Christi, sine quo non redditur, quod pro Adæ peccato debetur, quamuis non omnes pariter in inferno torqueri mereantur. Nam post diem iudicij nullus erit angelus, aut homo: nisi aut in regno Dei, aut in inferno. Ita igitur & peccatum infantium minus est quàm peccatum Adæ: & nullus tamen sine illa vniuersali satisfactione saluatur, per quam magnum & paruum dimittitur peccatum. Cur autem non sit sine illa morte, & quomodo per illam
B sit salus hominum, in præfato libro sicut Deus mihi dedit, quæsiui & dixi.

Quod peccata parentum post Adam non computentur in originali peccato filiorum.

Cap. XXIII.

PArentum verò proximorum peccata ad originale peccatum non æstimo pertinere. Quippe si Adam nequiuisset ad eos, quos generaturus erat, iustitiam suam producere, nequaquam posset eis suam iniustitiam transmittere. Quare quoniam nullus post Adam filijs suis quiuit iustitiam suam seruare, nullam video rationem, cur proximorum parentum peccata filiorum debeant animabus imputari. Denique nulli dubium est, quod infantes nullam seruant rectitudinem voluntatis propter ipsam rectitudinem. In hoc ergo sunt omnes pariter iniusti: quia nullam habent, quam omnis homo habere debet, iustitiam. Hæc nuditas iustitiæ descendit ad omnes ab Adam, in quo humana natura se spoliauit eadem iustitia. Nam & si in Adam illi remansit aliqua iustitia, vt in rebus aliquibus rectam seruáret voluntatem: sic tamen priuata est illo bono, quo sibi iustitiam custodire poterat in posteros, vt in nullo eorum ipsa cum aliqua iustitia se propagare queat. Plus itaque in infantibus auferre sibi non valuit, quàm omnem iustitiam & C
beatitudinem, quæ nulli datur aliquo carenti debita iustitia. Quod autem proximorum parentum iniustitia possit hanc augere iustitiæ nuditatem, qua non valet in infantes ab Adæ peccato maior descendere, non videtur possibile. Nam vbi nulla est iustitia, nulla potest auferri iustitia. Vnde autem nulla potest absentari iustitia, ibi addi nulla valet iniustitia. Nullam ergo infantibus suis addere queunt iniusti parentes iniustitiam super prædictam nuditatem iustitiæ. At vbi nulla iustitia, nihil prohibet aliquam inuenire iniustitiam. Verisimilius igitur & possibilius videtur, si parentes iniusti aliquam suis infantibus addere dicuntur iustitiam, quòd iusti suis aliquam dare possent iustitiam. Quod si sit, habent infantes iustorum aliquam iustitiam. Si verò hoc est, leuius damnantur quàm infantes iustorum, si moriuntur sine baptismo: aut si saluentur, cum aliquo suo præcedenti merito eliguntur. Quod Paulus *Roman. 5.*
Apostolus negat, vbi per Iacob & Esau probat nullum nisi omnium merita præcedente gratia saluari. Quoniam itaque nullam dant iusti parentes ante baptismum infantibus suis iustitiam, nullam vtique addunt iniusti suis iniustiam. Quod si dicitur, non addunt iniusti parentes suis infantibus aliquam iniustitiam, qui bus auferre nequeunt vllam iustitiam: sed originalem quam habent ab Adam faciunt in eis D
grauiorem. ergo & iusti in suis reddunt eam leuiorem. Quare si minus sint iniusti infantes iustorum quàm iniustorum, minus debent reprobari quàm illi. Quod, dicat, qui audet, & ostendere potest: Ego verò non audeo, cùm mixtim videam & iustorum infantes ad baptismi gratiam eligi, & ab illa reprobari. Sed & hoc si quis dicit, non valet ostendere. Quippe sicut hoc modo, non est iusto iustior, nisi qui voluntate magis aut appetit aut vitat quod debet: ita non est iniusto iniustior, nisi qui plus amat aut contemnit quod non debet. Si igitur infantes nequeunt ostendi mox vt animam habent, alius alio maius vel minus velle quod debet aut quod non debet, nemo potest probare quod in infantibus alius alio nascatur iustior vel iniustior: Pariter ergo nec iusti sua iustitia reddere videntur in suis infantibus originalem in iustitiam leuiorẽ, nec iniusti in suis sua iniustitia grauiorẽ. Quapropter si parẽtes iniusti nec numero nec magnitudine queãt originale peccatũ suis infantibus suo peccato augere, videtur mihi peccata parentũ post Adã in infantum originali peccato non deputari. Nec nego propter merita bona parentũ filijs multa & magna beneficia corporis & animæ impendi, propter peccata parentum filios & nepotes vsq; ad tertiam & quartam generationem, & forsitã vltra diuersis tribulationibus in hac vita flagellari, & ea perdere bona etiã in anima, quę forsitan per

illos

A illos consequerentur, si iusti essent, quorum exempla nimis longum est inferere. Sed dico peccatum originale in omnibus infantibus conceptis naturaliter æquale esse: sicut peccatum Adæ, quod est causa, cur nascuntur in illo ad omnes pertinet æqualiter.

Peccata parentum quomodo noceant animabus filiorum. Cap. XXIIII.

SI autem peccata parentum aliquando nocent animabus filiorum, hoc modo potius fieri existimo: non quod ea illis Deus imputet, aut quòd eos in aliqua delicta propter parentes inducat. Sed sicut sæpe meritis parentum filios iustorum à peccatis eruit: ita filios iniustorum eorum meritis in suis aliquando derelinquit. Quoniam enim nemo liber est à peccato, nisi Deo liberante: cum non liberat, dicitur inducere: & cum non mollit, indurare. Namque satis videtur susceptibilius, quod animam peccatricem, cui nihil præter pœnam debet propter parentum peccata, in suis dimittat peccatis, vt pro ipsis puniatur, quam quod eam alienis oneret, vt pro eis torqueatur. Ita igitur sine repugnantia & originale peccatum est idem in omnibus, & filius non portabit iniquitatem patris, & vnusquisque onus suum portabit & recipiet, prout gesit in corpore siue bo-
B num siue malum, & reddet Deus peccata parentum filijs etiam in tertiam & quartam generationem, etiam si hoc fit in anima, & quicquid aliud legitur, quod animabus filiorum imputari peccata parẽtum significare videtur. Quippe, non moritur anima filij peccato patris, sed suo: nec portat quis iniquitatem patris, cùm in sua relinquitur, sed suam: nec onus alienum, sed suum: nec recipit prout pater, sed vt ipse gesit in corpore: Sed quoniam propter peccata parentum à suis malis non est liberatus, ea quæ portat, eisdem peccatis parentum imputantur.

Quomodo nullus portet peccatum patris, sed suum. Cap. XXV.

AT si obijcitur, quia omnes qui non saluantur per fidem, quæ est in Christo, portant iniquitatem & onus Adæ, vt per hoc velit probare infantes, aut aliorum quoque parentum iniquitatem similiter debere portare, aut illius non debere, consideret diligenter: quia non portant peccatum Adæ, sed suum. nam aliud fuit peccatum Adæ: aliud infantum, quia differunt, vt dictum est. Illud enim fuit causa, istud est effectus. Adam caruit debita iustitia, non quam alius, sed quam ipse deseruit. Infantes carent ea, non quam ipsi, sed alius dereliquit. Non est ergo idem peccatum Adæ, & infantum. & cùm dicit Apostolus, quod supra posui: quia mors regnauit C ab Adam vsque ad Moysen, etiam in eos qui non peccauerunt in similitudinem præuaricationis Adæ, sicut significat infantum minus esse quam Adæ peccatum: ita apertè monstratur aliud esse. Quapropter cùm damnatur infans pro peccato originali: damnatur non pro peccato Adæ sed pro suo. Nam si ipse non haberet suum peccatum, non damnaretur. Ita ergo non portat iniquitatẽ Adæ sed suam, quam uis ideo dicatur portare: quia iniquitas illius peccati istius causa fuit. Hæc autem causa quæ fuit in Adam, vt infantes in peccato nascantur, non est in alijs parentibus: quia non habet in eis humana natura potestatem, quemadmodũ dixi, vt filij iusti propagentur. quare non ita sequitur, vt pro peccato illorũ sit in fantibus peccatum, sicut pro peccato Adæ.

Quid sit originale peccatum, quòd sit omnibus æquale. Cap. XXVI.

ORiginale igitur peccatum non aliud intelligo, quam quod est in infante mox vt animam habet rationalem, quicquid prius in corpore nondum animato factum sit, vt est aliqua membrorum corruptio, vel pòst, siue in anima siue in corpore futurum sit. Quapropter prædictas æstimo rationes in omnibus infantibus naturaliter ptopagatis esse æquale & omnes qui in illo solo moriuntur æqualiter D damnari. siquidem quicquid peccati super illud additur personale est, & sicut persona propter naturam peccatrix nascitur, ita natura propter personam magis peccatrix redditur, quia cùm peccat persona quælibet, peccat homo. Hoc peccatum quod originale dico, aliud intelligere nequeo in ipsis infantibus, nisi ipsam, quam suprà posui, factam per inobedientiam Adæ iustitiæ debitæ nuditatem, per quam omnes filij sunt iræ, quoniam & naturam accusat spontanea, quam fecit in Adam iustitiæ desertio, nec personas excusat, vt dictum est, recuperandi impotentia, quam comitatur beatitudinis quoque nuditas: vt sicut sunt sine omni iustitia, ita sint absque omni beatitudine, per quas duas nuditates in huius vitæ exilio positi sunt, & parentes, peccatis & miserijs incessanter vbique occurrentibus & vndique irruentibus nisi quantùm diuina defenduntur dispositione.

Contra illos qui non putant infantes non debere damnari. Cap. XXVII.

SVnt quòrum animus, infantes debere damnari, qui sine baptismo moriuntur, ob solam iniustitiam quam dixi, vult accipere,

A pere, quoniam nullus homo iudicat eos reprehendendos de peccato alienæ personæ: & quia nondum sunt iusti & intelligentes in tali ætate: nec putant Deum districtius innocentes debere iudicare quàm iudicant homines. Quibus dicendum est, quia aliter Deus erga infantes debeat agere, aliter homo. Nam homo non debet exigere à natura, quod ipse non dedit, & quod sibi nõ debetur. Nec iustè redarguit homo hominẽ cum culpa nasci, sine qua ipse non nascitur & de qua non nisi per alium sanatur. Deus verò rectè exigit à natura quod dedit, & quod sibi iustè debetur. Sed & hoc iudicium quo infantes damnantur, non est alienum multùm, si consideretur ab hominum iudicio. Si quis enim vir & vxor eius ad magnam quandam dignitatem & possessionẽ nullo suo merito, sed gratia sola profecti, simul crimen graue inexcusabiliter committunt & pro eo iuste deijciuntur, & in seruitutem rediguntur: quis dicet filios quos post damnationem generant, eidem non debere subiacere seruituti: sed potius ad bona, quæ parentes iustè perdiderunt, gratis oportere restitui? Tales primi parentes & filij eorum, quos iustè pro culpa sua de beatitudine in miseriam damnati, in eodem generant exilio. De similibus ita q; simile debet esse iudicium, sed de illis tanto districtius, quantum delictum eorum probari potest improbe-
B rabilius. Deniq; omnis homo, aut saluatur aut damnatur: omnis homo qui saluatur, ad regnũ cælorum admittitur, & omnis qui damnatur, ab eo excluditur. Qui verò admittitur, prouehitur ad similitudinem angelorum: in quibus nullum vnquam fuit, aut erit peccatum, quod fieri nequit, quamdiu est in eo aliqua macula peccati. Impossibile itaque est aliquem hominem cum aliquo, quamuis pro vno, peccato saluari. Quare si quod dixit originale peccatum, est aliquod peccatum: necesse est omnem hominem in eo natum, in illo non dimisso damnari.

Quomodo impotentia habendi iustitiam excusat eos post baptismum. Cap. XXVIII.

DIxi impotentiam habendi iustitiam, non excusare iniustitiam infantium. Quæret ergo aliquis forsitan, dicens: Si infanti peccatum, id est, iniustitia ante baptismum, nec excusatur impotentia habendi iustitiam, sicut dicis, & in baptismo non remittitur peccatum, nisi quod prius erat, cum post baptismum sit sine iustitia quamdiu infans est, nec intelligere potest iustitiam quam seruet: siquidem iustitia est rectitudo voluntatis propter se seruata: quomodo non est iniustus etiam postquam baptizatus est. Si ergo baptizatus, moritur in infantia: non statim post baptisma cùm pœnitere nondum scit, quoniam non habet debitam iustitiã, nec excusatur impotẽtia, iniustus transit C de hac vita sicut faceret ante baptismum, nec ad regnum Dei admittitur intra quod nullus iniustus recipitur, quod catholica nõ tenet ecclesia. Quod si in baptismo peccatum in infantia futurum remittitur infantibus cur non & illa quæ in sequenti fiunt ætate? Ad quod respondeo, quòd in baptismo peccata penitus, quæ ante baptismum erant, delentur. Quapropter originalis impotentia iustitiam habendi iam baptizatis non imputatur ad peccatum, sicut prius. Quemadmodum igitur impotentia habendi iustitiam prius excusare nõ poterat absentiam iustitiæ quoniam ipsa erat in culpa: sic post baptismũ illam omnino excusat, quia remanet sine omni culpa. Vnde fit vt iustitia, quæ ante baptismum debebatur ab infantibus sine omni excusatione, post baptismum ab illis non exigatur quasi ex debito. Quandiu ergo sola originali impotentia non habẽt iustitiam, non sunt iniusti: quoniam non est in eis absentia debitæ iustitiæ. Non enim est debitum, quod sine omni culpa est impossibile. Quare sic moriuntur, quia non sunt iniusti, non damnantur, sed & iustitia Christi qui se dedit pro illis, & iustitia fidei matris ecclesiæ, quæ pro illis credit, quasi iusti saluantur. Hæc breuiter de originali peccato pro capacitate intellectus mei non tam affirmando quam coniectando dixi, donec mihi Deus aliquando melius reuelet. Si D cui verò aliter visum fuerit, nullius respuo sententiam, si vera probari poterit.

Explicit liber Anselmi de conceptu virginali & peccato originali.

DECLARATIO CVI IVSDAM DE EODEM LIBRO INCIPIT.

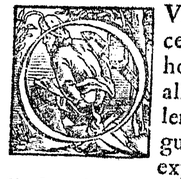

QVidam, quod hîc dicitur, scilicet in semine quo concipitur homo, non magis esse culpam aliquã vel originalẽ vel actualem, quàm est in sputo vel sanguine, si quis mala voluntate expuat, aut de sanguine suo aliud emittat, repræhẽdunt, falsum esse ex hoc astruentes, quod in ipso semine sit quidam fomes peccati & corruptionis naturæ humanę, & inde origo peccati originalis. Sed si ab eis quęratur, quid appellent fomitẽ peccati qui in illo sit, & corruptionem naturę: non video quid respondere possint de ratione, nulla enim res ratione carens, vel ad peccatum incitare potest, vel ad virtutem vt ait Ambrosius, de sacris sermo. primo. Iudæus vrceos baptizat & calices, quasi insensibilia vel culpã possint habere vel gratiam. Quod igitur nec culpam potest habe-

A re nec laudem, non poteſt fomes eſſe peccati vel virtutis. Tale eſt ſemen quo concipitur homo, cum ſit inſenſibile. ergo inſenſibile ſemen illud, cum in eo non ſit, nec eſſe culpa poſſit: nec eſt, nec eſſe poteſt fomes peccati. Quòd autem in eo ipſo ſit cauſa corruptionis humanæ naturæ: nõ videtur ſi vocant corruptionem eam quæ de peccato proceſsit, & cum peccato ineſt. Eſt enim quædam naturæ noſtræ corruptio, quæ de peccato quidẽ proceſsit: ſed cum peccato ineſt aliquando, aliquando cum peccato non ineſt. Corruptio illa quæ tantummodo pœna eſt & non peccatum, vt morbi corporum noſtrorũ, & aliæ incommoditates, & mors ipſa: quæ corruptio ſine peccato fuit in corpore Chriſti & ſine peccato mortali eſt in ſanctis hominibus in hac vita, eadem cum peccato ineſt peccatoribus. Hæc corruptio nõ habet cauſam in ſemine nec ex ſemine: licet pertranſeat in omnes qui gignuntur paterno ſemine. Sed cum ſit pœna peccati habet cauſam in peccato primi parentis propter quod inflicta eſt non ſemini inſenſibili, ſed eis qui ſentire & ſuſtinere debent moleſtiam afflictionis. De hac autem corruptione oritur quædam alia corruptio quæ in ſemine quidem eſt, non autem à ſemine cauſam habet: vt cum de morbidis parentibus ſemen morbidum formatur in morbidam prolem. de qua medici conſiderant: ſed
B in hac nec culpa eſt, nec culpa originalis vel actualis. Et de hac non puto eos dicere. Si autem vocant corruptionem ipſum peccatum: quomodo quædã poteſt dici corruptio virtutis, ea longè alia eſt à prædicto ſemine: vt præmiſſa Ambroſij docet auctoritas. Quid ergo appellant fomitẽ peccati vel corruptionem naturæ quæ eſt in ſemine? Fortè dicere volent, quod hæc auctoritas vera ſit, ſed de ſeminibus ex quibus homines ſint, ſic eſſe non poſſunt: ſicut etiam ab Ambroſio de illis dictum non fuerit. Nam quod in tali ſemine ſit peccatum oſtendit Auguſtinus in ſecundo libro de nuptijs & concupiſcentia. Natura hominis inquit habet auctorem Deum, in qua ex vitio inobedientię trahitur originale peccatum. Nam ſi ſemen ipſum nullum habet vitiũ, quid eſt quod ſcriptum eſt in libro ſapientiæ? non ignoratis, *Sap.13.* quoniam neque eſt illorum natio, & naturalis malitia ipſorum, & quoniã non poterat mutari cogitatio illorũ in perpetuũ. Semen enim erat maledictum ab initio. Nempe de quibuſcunq; dicat iſta: de hominibus dicit. Quomodo eſt ergo cuiuſlibet hominis malitia naturalis, & ſemen maledictum ab initio? niſi ad illud reſpi- *Rom.5.* ciatur: quod per vnum hominem peccatum in mundum, & per peccatũ mors: & ita in omnes homines pertranſijt, in quo omnes peccauerunt. Cuius autem hominis cogitatio non poteſt mutari in perpetuum: niſi quia per ſeipſam non poteſt, niſi gratia diuina ſubueniat, qua non ſubueniẽte quid ſunt homines? niſi quod C
ait Petrus Apoſtolus: velut muta animalia procreata naturaliter in captiuitatem in interitum. Hęc Auguſtinus. Ecce aiunt: habetis in hac auctoritate, culpam eſſe in ſemine. Eis ergo qui hæc prætendunt reſpondemus. Primo, dicant vnde oſtendere poſsint Auguſtinũ ſenſiſſe hîc de ipſo ſemine, quo homo ſeminatur. Semen enim æquiuocè dicitur & de eo quod eſt cauſa: & de eo quod eſt ex cauſa, vt illud: Semen Abrahæ ſumus. Iuxta quem modum, ſemẽ ma- *Ioan.8.*
ledictum eſt: id eſt, illi ſunt maledicti qui ſunt de ſemine vel generatione in malitia perſeuerantiũ, ſi ipſi ſunt in eodem perſeuerantes. Non ita eſt, aiunt. Dicit enim hoc manifeſtè Auguſtinus quærens: Quomodo eſt cuiuſlibet hominis malitia naturalis, & ſemen maledictum ab initio? Cuiuſlibet, inquit, hominis malitia naturalis, & ſemen maledictum ab initio. Sicut enim cuiuſlibet hominis malitia eſt naturalis: ita cuiuſlibet hominis ſemen maledictum: dicimus, quia non valet hoc zeugma, id eſt, repetitio, à ſuperiori: nec ipſe Auguſtinus, eam repetitionem fecit. Quare non cogimur conſentire eam facientibus, ſed ſic dicimus: Cuiuſlibet hominis malitia eſt naturalis: & ipſe eſt ſemen maledictum nõ eius ſemen maledictum, quia in eo non eſt peccatum. vel poſſumus figuratiuè dicere, ipſum ſemẽ maledictum eſſe, pro eo quod ex eo erunt qui maledicti erant, D
iuxta illud. Maledicta terra in operibus tuis, id *Gene.3.*
eſt, opera tua in terra. Non enim terra maledicta eſt, cùm ipſa alibi dicatur ſancta, licet eam peccatores operentur: Vt, lõcus in quo ſtas, *Exod.3.*
terra ſancta eſt, alioquin eadem & maledicta, & ſancta eſſet. Sic ſemẽ maledictum, quia maledicti qui ex ſemine. Iuxta quem modum Anſelmus noſter optimè & verè exponit illam auctoritatem Iob de immundo ſemine, quod tamen in ſe, neq; immundum eſt, neque maledictum. Imo, inquiunt, de ſemine quod eſt materia carnis humanæ videtur dicere. Auguſtinus dum ſic incipit: Nam ſi ſemen ipſum nullum habet vitium, ad quid enim fieret relatio per ipſum? Non enim proceſsit ſermo de ſemine, ſed ſæpe fit per hoc pronomen non relatio, ſed proprietatis quædã expreſsio eius rei, quæ in cauſa dicti eſt: vt etiam Palladius de ruſticatione incipit. Pars prima eſt prudentiæ, ipſam cui præceptorus eſt æſtimare perſonam. Nulla igitur per ipſam fit relatio, ſed proprietatis eius quæ in perſona eſt expreſsio. Ac ſi dicat: Ipſam perſonam, id eſt, virtutem vel ſcientiam, vel dignitatem, vel artem, vel profeſsionem perſonæ, vel tale quid eius. Sic & hic accipitur, ipſum cum de ſemine agitur, quaſi dicat: Ipſum ſemen, id eſt, ratio ſeminis ea eſſe, vt non ſine vitio ſit. Nam ſi non in vitio eſt, ſi nullum habet vitium, quid eſt quod ſcriptum eſt &c. Ad hoc reſpondemus. Quicquid ſit de relatione

vel

A vel de proprietatis expreſsione per hoc pronomen, ipſum, in ſemine nullum eſſe peccatum probat Auguſtinus, aliam quæſtionem faciens Hieronymo de origine animæ dicenti, quòd quotidie Deus creat nouas animas. Quod Auguſtinus nec recipiens, nec improbans, quærẽs autem quid Hieronym. reſpondeat obiectis, quæſtionem talem facit ei in epiſtola de origine animæ. Si anima huius infantuli recens nati infundendo creata eſt, & creando infuſa, quando vel quomodo peccauit in Adam, hæc quæſtio nunquam poſſet eſſe illius, qui diceret in ſemine, quo concipitur homo, eſſe peccatũ originale. Diceret enim ei, Quid quæris hic quod tuipſe indubitanter fateris? In ſemine peccatum & vitium, quod trajcitur de primo homine in omnes poſteros, fruſtra quæris quomodo peccauit, qui ſeminaliter de Adam proceſsit. Semen autem culpam ſecum trahit, hoc inquam diceretur ei. Quare ſi hæc Auguſtinus ſentiret: nunquam Hieronymo eam quæſtionem faceret. huic autem quæſtioni nihil eſt à Hieronymo reſponſum, nec eam ipſe Auguſtinus ſoluit, qui de origine animæ nullam certam ſententiam protulit. Videãt moderni præceptores, quomodo eam ſoluãt. In tantum per ipſum Auguſtinum obtinuimus in auctoritate eius ſuprapoſita, non eum intellexiſſe de ſemine quod ſperma eſt: hoc quod dixit, in ſemine
B eſſe vitium. Rata eſt ergo ſententia Ambroſij & noſtri Anſelmi generaliter, quę intelligenda eſt quod in re ſenſibili nec gratia ſit nec culpa. Attamen adhuc opponunt de auctoritate Ioannis Damaſceni, qui dicit, quod poſt conceptũ ſiue conſenſum beatæ virginis ſpiritus ſanctus ſuperueniens omne peccatum in ea purgauerit, & omnem fomitem peccati. Et inde, credo, volunt habere auctoritatẽ, quod oportet aliquatenus ſemen illud virginale, licet nõ eſſet ex viri commixtione, tamen mundatum eſſe à peccati fomite, ſpiritus ſancti operatione. Ad hoc reſpondemus, nihil nos Ioanni Damaſceno in dictis ſuis præiudicare, vtpote ψ eius ſcripta nulla legerimus, niſi quatenus ea ab alijs in teſtimoniũ introducta multis in locis cognouimus. At nobis promptum eſt Hieronymi noſtri ſanctiſsimi & doctiſsimi teſtimonium ferre in contrarium, dicentis in ſermone de aſſumptione eiuſdem dominæ & reginæ noſtræ: Beata, inquit, & glorioſa virgo Maria: quamuis dudum incomparabilis eſſet vniuerſis, quæ ſub cælo ſunt, virginibus, vt decenter poſſet in ſe ſuſcipere diuinitatis admixtionem, ſalua vtraque natura, tamen cum gratia repletur, cum ſpiritu ſancto perfunditur, cum ſpiritu ſancto obumbratur, fit precioſior meritis, celſis ſublimior, faſtigijs pulchrior, ſanctitate glorioſior ſuorum meritis & prærogatiuis meritorum: ita vt nullis iam vſibus ſit ipſa eadem mancipanda niſi diuinis. Rogo te Ioannes Damaſcene, vel quicunq; es in tali ſententia, qui putas beatam Dei matrem poſt annunciationem ſancti angeli, tunc primùm in ſuperuentione ſpiritus ſancti amiſiſſe vel peccatum vel fomitem peccati. Rogo, in quam, te per eandem beatam theotocon deſiſte, noli æmulari in malignantibus, ceſſa ſynceriſsimum vas incruſtare, ſolue calciamenta pedum tuorum, quæ impediunt progreſſum rectæ intentionis tuæ. Si quidem zelum Dei habes in hac parte: *Exod.3.*
ſed fortè ſecundum ſcientiam. Forſitan enim *Roma.10.*
putas in hoc errore, Deo te obſequium exhibere, quòd ſi nolueris ceſſare ſcito quod terra hæc, quam calcas, deuorat habitatores ſuos, vltionem faciens in omnes filios diffidẽtiæ. Adhuc audi, quid dicat inde noſtrorũ temporum ſpiritus ſancti organum beatus Bernardus Ab- *Luc.1.*
bas Clareuallenſ. Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus altiſsimi obumbrabit tibi. Superius dicta eſt gratia plena, & nũc quomodo dicitur: Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, &c. Nunquid potuit repleri gratia & necdum habere ſpiritum ſanctum, cùm ipſe ſit dator gratiarum? Si autẽ iam ſpiritus erat in ea quomodo adhuc tanquã non venit ſuperuenturus repromittitur? An fortè ideo non dicit, ſimpliciter veniet in te: ſed addidit ſuperueniet, quia & prius quidem fuit in ea per multam gratiam: ſed ſuperuenire nunciatur, propter abundantioris gratiæ plenitudinem, quam effuſurus eſt D
ſuper illam. At verò cùm plena ſit, illud amplùs quomodo capere poterit? Si autem aliud plus capere poteſt: quomodo autem plena fuiſſe intelligenda eſt? An prior quidem gratia eius tantum repleuerat mentem, ſequens vno & ventura perfundere debet: quatenus ſcilicet plenitudo diuinitatis, quę antè in illa ſicut & in multis ſanctorum ſpiritualiter habitat, etiam ſicut in nullo ſanctorũ corporaliter in ipſa habitare incipiat? Quid eſt virtus altiſsimi obumbrabit tibi? Qui poteſt capere capiat, & fortè propter hæc maximè dictum ſit obumbrabit tibi: quia res nimirum in ſacramento erat, & quod ſola per ſe trinitas in ſolo & cum ſola virgine voluit operari, ſoli datum eſt noſſe, cui ſoli datum eſt experiri. Hæc nos quidem breuiter introduximus contra hoc quod opponunt de Ioanne Damaſc. cui nos dare determinationem præſumptuoſum eſſet: qui quo ſenſu dixerit penitus ignoramus. At ſi ille Hieronymo & noſtris contraria hîc dixit, libet in hoc eodem potius adhærere non ei, ſed Hieronymo & noſtris. Opponitur adhuc Anſelmo noſtro, quod in hoc libro dixerit, quod nulla ratio, nulla veritas, nullus intellectus permittit ad hominem de ſola virgine conceptum & de peccato maſſę peccatricis aliud potuiſſe vel debuiſſe accidere, etiam ſi non eſſet Deus, quamuis de illa maſſa eſſet aſſumptus. Dicunt enim Chriſtum non potuiſſe nec voluiſſe peccare:

A non quia filius virginis: sed quia Deus fuit Christus, aiunt: nec voluit nec peccare potuit. ergo Deus fuit. Quid ergo dicemus de sanctis angelis, qui ex gratia confirmationis non volunt nec possunt peccare? vel si Adam antequã peccasset aliquos, qui ante ipsum iniustitia confirmarentur, genuisset: de illis quid dicemus? Vtique si illi cùm nec vellent nec possent peccare, nõ ideo Deus vel Dij essent: sicut in Christo videndum, vtrum quòd peccare non potuit nec voluit, sola diuinitas eius homini vnita in causa fuerit. Nam quòd ipsa plurimùm & maximè adinuenerit, omni cõstat fideli. Sed aliud est, causam simpliciter esse, aliud causæ supplementum conferre. Dicent fortè, quia post peccatum Adæ nulla caro mortalis non vnita Deitati absque peccato esse prævaluit vel prævalere potuit, quocunque modo Deus aliquem vel aliquam absque semine viri creasset, dummodo de Adam esset. Sed cùm hoc dicunt causam peccati, vt suprà in semine ponũt: quod vtiq; Deus sicut facit esse ex mare & fœmina, sic facere potest ex fœmina sola. Ipsi igitur soluant quæ suprà diximus & ex auctoritate & ex ratione, & libenter audiemus. Quod si non potuerint, constabit nobis sicut constat ex Anselmi ratione irrefragabili, quicunq; gignitur alio modo quàm Adam generauit, quod non teneatur præiudicio peccati originalis q̃
B per traducẽ ex Adam descendit: licet ille Deus non sit vt Christus fuit, & ita si voluerit nõ peccare poterit, & non velle peccare, cùm posse non peccare valebit, donec ei confirmans gratia non posse velle & non posse peccare superauxit. Consentit nobis Augustinus in tertio contra Iulianum: fruſtra, inquit, putas ideo in paruulis non esse delictum, quia sine voluntate, quę in eis nulla est, esse nõ potest. Hoc enim rectè dicitur propter proprium cuiusq; peccatum: non propter primi parentis originale delictum siue contagium. Quod si nullum esset, profecto nulli malo paruuli obstricti, nihil mali vel in corpore vel in anima sub tanta Dei potestate paterentur. Vide in his verbis prudens lector hanc Maximam incurrere. A quocunq; remouetur pœna peccati, ab eodem & peccatum remouetur: & non conuertitur. A quibus ergo paruulis remouet in corpore & animo peccati pœnam Augustinus priùs ab eis remoueri docet peccatum omne & contagium peccati. Illi ergo nõ essent nec Deus nec Dij: & tamen possent si vellent non peccare, & confirmati non possent peccare. Rectè ergo & & verissimè Anselmus,
quia cum eo est veritas:
& filius veritatis
Augustinus.

Explicit de conceptu virginali & peccato originali.

EIVSDEM B. ANSELMI EPISTOLA SIVE LIBER DE FERMENTATO ET AZYMO INCIPIT.

ANSELMVS seruus ecclesiæ Cantuariensis Vualerammo Nuuenburgensi Episcopo. Sciẽti breuiter loquor. Si certus essem prudentiam vestram non fauere successori Iulij Cæsaris, & Neronis, & Iuliani, & potestati contra successorem & vicarium Petri Apostoli, libentissimè vos, & amicissimum & reuerendum Episcopum salutarem: quoniam autem ad defensionem veritatis contra græcos, qui ad vos venerunt, quæritis secundum posse nulli deesse debemus: opusculum vobis misi, quod de processione spiritus sancti edidi contra illos. De sacrificio verò, in quo idem Græci nobiscum nõ sentiunt, multis Catholicis rationalibus videtur: quia quod agunt, non est contra fidem catholicam. Nam & azymum & fermentatum sacrificans panem sacrificat. Et cum legitur de domino, quando corpus suum de pane fecit: quia accepit panem, & benedixit: non addidit azymum, vel & fermentum: certum tamen est, quia azymum benedixit: forsitan, quia res quę D fiebat, nõ hoc exigebat. Et cum alibi, se & carnem suam, panem vocauit: sicut isto pane homo viuit temporaliter, ita illo in æternum: non ait, azymum vel fermentum: quia vterque pariter panis est. Non enim differunt azymus & fermentum substantialiter, vt quidam putant: sicut homo nouus ante peccatum, & inueteratus fermento peccati: nequaquam substantialiter differunt. Propter hoc ergo solùm videtur se & carnem suam panem vocasse, & de pane corpus suũ fecisse: quia sicut panis iste azymus siue fermentatus, dat vitam transitoriam: ita corpus eius æternam: non quia fermentatus est vel azymus, quamuis in lege vbi verè omnia in figura fiebãt, præceptum sit azymum in pascha panem comedere: vt ostenderetur, quòd Christus quem expectabant, syncerus & mundus futurus esset: & nos, qui manducaturi eramus corpus eius, similiter mundi esse moneremur ab omni fermento malitiæ & nequitiæ. Iam verò postquam de veteri figura ad nouam veritatem venimus, & azymam Christi carnem comẽdimus, non est nobis necessaria illa vetus figura in pane, de quo carnem ipsam cõficimus. Apertissimũ tamen est, quia melius sacrificatur de azymo, quàm de fermentato: tum, quia multò aptius & purius & diligentius fit: tum, quia dominus hoc fecit. Vnde illud non est tacendum, quia cùm Græci anathematizant Azymitas, sic enim nos vocant, anathematizant

A matizant Christum. Si autem dicunt, quia Iudaizamus, dicant similiter Christum iudaizasse. Et si audent asserere Christum propter iudaismum, vt præceptum de azymo datum seruare, de azymo corpus suum fecisse, absurdissimè errant: cùm illum tam syncerum nouitatem fecisse in fermento vetustatis existimant. Patet igitur, quia cum azymo vsus est ad illud opus: non hoc fecit, vt præceptum de azymo seruaret, sed aut vt fermentarios, quos præuidebat, reprobans, Azymitas approbaret: aut certè, si etiam fermentarij approbarentur, azymitas quoque approbaret. Quòd autem nos iudaizare dicunt, non est verum: quia non sacrificamus de azymo, vt legem veterem seruemus, sed hoc diligentiùs fiat, vt dominum, qui hoc non iudaizando fecit, imitemur. Cùm enim facimus aliquid quod Iudæi, vt iudaismũ seruarent, faciebant, non iudaizamus, quia nõ propter iudaismum, sed propter aliam causam hoc facimus. Si enim in diebus paschæ azymum panem aliquis comedat: siue, quia non habet alium, siue quia magis delectatur illo quàm fermentato: aut si quis propter infirmitatem præputium circumcidere cogitur, aut si boui suo quis trituranti ne esuriat os non obturat, nullus nisi insipiens hoc agentem iudaizare iudicabit. Cùm itaq; nos panem azymum sacrificamus: ideo per azymi figuram talem
B dominum Iesum fuisse significemus: sed vt ipsum panẽ in corpus eius diuina virtute operante, sicut ipse fecit, significemus: nequaquam in hoc vetustatem legis seruamus, sed Euangelij veritatem celebramus. Deniq;, quando
Luc. 22. idem ipse hoc fecit, & ait discipulis suis: Hoc facite in meam commemorationem. Si voluisset vt nos, quibus hoc Apostolis præcepit, non de azymo faceremus, præmonuisset nos in eis, & dixisset: ne faciatis hoc de azymo. Quare cum dicens: Hoc facite, azymum non excepit: Quis est, cuius intellectũ audet excipere quod ipse fecit, & per hoc prohibere, quòd non solùm nullo sermone prohibuit, sed etiam opere præcepit? Quis inquã nisi plus sapiens quàm oportet sapere, tantùm confidat de sapientia sua, vt præsumat hoc proferre? quia cùm dixit Dominus: hoc facite, sicut competenter subintelligimus, quod ego: sic indubitanter sit subaudiendum, sed non hoc vnde ego. Item si diuina, per ea quę digniora cognoscimus, exequi debemus: cùm sacrificium, de quo agitur, de panis siue azymi siue fermentati substantia cõstat esse celebrãdum, quem panem digniorem æstimamus ad faciendam dominici corporis varietatem, nisi illum quem & vetus lex elegit ad significandam, & Euangelium ad exhibendam eandem veritatem. Si itaq; respondemus Græcis, nos hoc de azymo non propter figuram, sed propter prædictas causas facere: nihil hic intelligi valet, cur nos græci anathematizandos, aut saltem reprehendendos, recte iudicent. At si dicunt, hoc nos non agere posse de azymo sine intellectu figuræ, per quod iudaizare probamur: ergo nec similiter queunt ad hoc ipsum vti fermentato sine figura, quia & vetus scriptura per fermentum designat peccatum, quæ execratur in pascha suo comedere fermentatum: & noua dum monet nos in pascha nostro epulari non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ & nequitiæ. Dicimus etiam, quia nos non iudaizamus si figuram tenemus in azymo: quoniam non significamus Christum sine fermẽto peccati venturum tanquam Iudæi: sed monstramus eum talem venisse sicut Christiani, & per hoc monemus tales nosmetipsos exhibere, quales pascha nostrum est, quod manducamus: illi autẽ nec Iudæos nec Christianos in hoc se profitentur, quia Deum in fermenti sui figura, nec venturũ, vt Iudæi: nec venisse, vt Christiani sine peccato signant: sed potius paganis fauere videntur; qui illum sicut alios homines peccato fermentatum existimant. Si verò aiunt Christianos non debere vti figuris: quia vetera transierunt, in quibus erant necessariæ: negant, vt alia taceam, baptismũ esse figuram cuiusdam mortis & sepulturæ, contra Apostolum dicentem: Quicunq; baptizati sumus, in Christo Iesu, in *Roman. 6.* morte ipsius baptizati sumus. Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem. Aut D si concedunt nos vti figuris, sed non in eisdem rebus, quibus in figura lex vetus vtebatur: & ideo non esse panem azymum assumendum ad vllam figuram, quia adhuc in eadem lege accipitur: quare baptizant in aqua, cùm patres nostri omnes in Moyse baptizati sunt in nube & *1. Cor. 10.* mari? quod negare nequeunt in figura fuisse: vitent quoque aquam, ne videantur baptizare baptismo Ioannis, qui baptizauit in aqua. Si ergo irreprehẽsibiliter figuratur baptismus in aqua: licet illud baptisma vetus, quod fuit huius noui figura, in aqua fuerit: quæ est ista Græcorum sapientia, quæ propter hoc, quia vetus pascha, per quod nostrũ figurabatur, celebratum est in azymis, detestatur nos sacrificare corpus Christi, qui est pascha nostrum, de azymo in figura, siue ad commemorandum, quia talis fuit ille cuius corpus sacrificamus, scilicet sine peccati infectione, siue ad commonẽdum nos, quia corpus eius comedimus: tales debere esse secundum Apostolum dicentem: Expur- *1. Cor. 5.* gate vetus fermentum, vt sitis noua conspersio, sicut estis azymi. Etenim pascha nostrum, immolatus est Christus. Itaque epulemur, non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ & nequitiæ: sed in azymis sinceritatis & veritatis. Siue enim in figura sacrificemus azymum panem, siue sine omni figura, nullatenus nos Græci reprehensibiles valent ostendere: sed aut soli nos bene agimus, illi non bene: aut nos

A melius & diligentiùs, si illi bene. Nempe satis ostendunt se nullam habere rationem ad suam partem confirmandam, & nostram infirmandam: cùm hoc contra nos proferunt, quod nullo modo contra nos, aut cùm illis esse cognoscitur. Obijciunt enim nobis, sicut in vestra legi epistola, quod dicit Apostolus: Litera enim occidit, spiritus autem viuificat. Et quod Amos propheta: Sacrificate, inquit, de fermentato laudem. Vnde nituntur ostendere, quòd litera, quæ vetus Pascha celebrari iubet, in azymis nos occidit: cùm eam seruamus azymum sacrificando, non bene Apostoli verba intelligentes. Literam enim tunc dicit occidere, quando illa iubens à peccato declinat, peccatum ostendit: quoniam nisi adiuuet gratia, vt fiat quod iubetur, inobedientem & præuaricatorem facit. Quod in epistola ad Romanos idem apertè monstrat Apostolus, dicens: Peccatum non cognoui, nisi per legem. Nam concupiscentiam nesciebam esse peccatum, nisi lex diceret. Non concupisces. Occasione autem accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam. Sine lege enim peccatum mortuum erat. Ego autem viuebam sine lege aliquando. Sed cùm venisset mandatum, peccatum reuixit. Ego autem mortuus sum, & inuentum est mihi mandatum, quod erat ad vitam, hoc esse ad mortem. Nam peccatũ occasione accepta per mandatum seduxit me, & per illud occidit. Sic litera sine adiuuante gratia occidit, spiritus autem viuificat: sicut ait idem Apostolus ad Titum: Cùm autem benignitas & humanitas apparuit saluatoris nostri Dei, non ex operibus iustitiæ, quæ fecimus nos: sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit, per lauacrum regenerationis & renouationis spiritus sancti, quem effudit in nos abundè per Iesum Christum saluatorem nostrum, vt iustificati gratia ipsius hæredes simus secundum spem vitæ æternæ. Ideo cum dixisset: Sufficientia nostra ex Deo est, qui & idoneos nos fecit ministros noui Testamenti, addidit: Non litera, sed spiritu. Litera enim occidit, spiritus autem viuificat. Ac si dicat: Fecit nos Deus ministros noui Testamenti, quod non est in litera occidente, sicut vetus: sed in spiritu viuificãte. Ad vtrumque verò, ad occisionem scilicet literæ, & ad viuificationem spiritus pertinet, quod subiunxit: Quod si ministratio mortis literis deformata in lapidibus fuit in gloria: ita vt non possent filij Israel intendere in faciem Moysi, propter gloriam vultus eius, quæ euacuatur: quomodo non magis ministratio spiritus erit in gloria? Nam si ministratio damnationis in gloria est, multò magis abundat ministerium iustitiæ in gloria. Nam nec glorificatum est, quod claruit in hac parte propter excellentem gloriam. Si enim quod euacuatur, per gloriam est: multò magis quod manet in gloria est. Habentes igitur talem spem, multa fiducia vtimur, & non sicut Moyses ponebat velamen super faciem suam, vt non intenderent filij Israel in faciem eius, quod euacuatur: sed obtusi sunt sensus eorum. Vsq; in hodiernum diem enim idipsum velamen in lectione veteris Testamenti manet non reuelatum, quod in Christo euacuatur: sed vsque in hodiernum diem, cùm legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum. Cùm autem conuersus fuerit ad Dominum, tunc auferetur velamen. Dominus autem spiritus est. Vbi autem spiritus Domini, ibi libertas. Nos verò omnes reuelata facie gloriam Domini speculantes, in eandẽ imaginem transformamur à claritate in claritatem, tanquam à Domini spiritu. Ideo habentes hanc administrationem, iuxta quam misericordiam consequuti sumus, non deficimus. De occisione literæ & viuificatione spiritus, superfluum mihi videtur super hoc aliquid addere. Satis itaque patet, quia nec Græcis prodest, nec nobis obest, quod de occidente litera obijciunt. Quod autem assumunt de propheta: Venite in Galgala, & impiè agite, & sacrificate de fermentato laudem: intelligendum est esse dictũ, aut approbando tale sacrificium, aut reprobando. Sed si hoc præcipit propheta, vt secundum eos loquar, illos occidit litera, qui literam seruando de fermentato sacrificant. At si hæc exprobando dictum est, qua fronte sacrificant, quod propheta in sacrificium execratur: aut qua ratione hæc in auctoritatem sibi assumunt? Quòd autem hoc propheta non iubendo, sed reprehendendo dixerit, dubium non est: vel cum hoc impiè, auctoritas sociauerit. Dixerat enim. Venite ad Bethel, & impiè agite. Et paulò post, continuata increpatione ait: Et sacrificate de fermentato laudato laudem. Aut ergo tanta ratione partem suam Fermentarij defendant, quanta suam roborant Azymitæ. aut si nec illud valent, nec istud volunt, saltem non reprehendant Azymitas. In tertia quæstione sic intelligo: mandastis, quia Græci detestantur nostra cõnubia: vbi cognati cognatis copulantur: quod cur faciant, nullam video auctoritatem aut rationem. Nam si hoc in suis fieri prohibent connubijs, aut non extendunt cognationes vsque ad septimam generationem, sicut nos: aut impossibile videtur seruari quod præcipiunt. Sunt enim sæpe in vna cognatione, plus quàm centum viri aut mulieres egentes coniugio. Totidem itaq; cognationes inuenire necesse est, de quibus singulis singuli eligantur viri & mulieres, quibus illa de vna cognatione singulis singuli copulentur. Aut itaque detestabilia sunt indubitanter eorum connubia, si inter septem generationes sunt. Nec debent reprehendere nostra, quando cognati cognatis coniunguntur de alia cognatione, quod nulla prohibet auctoritas vel ratio: aut impossibile est, vt dixi, seruare quod præcipiunt: vt scilicet tot cognationes exquirantur ad vnius cognationis connubia, quot sunt in illa viri & mulieres petentes coniugia. Quòd sine omni auctoritate & ratione absque dubio rationabiliter refutandum iudicatur.

à. Cor. 3.
Amos 4.
Rom. 7.
Exod. 20.
Amos.
Titum 3.
2. Cor. 3.

Beati Anselmi Epistola de Fermentato & Azymo explicit.

EIVSDEM B. ANSELMI EPISTOLA, SIVE LIBER DE DIVERSITATE SACRAMENTORVM INCIPIT.

DOMINO & amico Vualerammo, gratia Dei Nuuenburgensi venerabili Episcopo, Anselmus seruus Ecclesiæ Cantuariẽsis Archiepiscopus salutem, seruitium, orationes, dilectionis affectum. Gaudeo, & gratias ago Deo: quia sicut scribitis, glorificat eum in vobis catholica ecclesia: quoniam in vestra mutatione, diuinæ voluntatis apparet gratia, & Domini Papæ Paschalis amicitiam habetis & familiaritatem, vt iam mihi liceat vestram amicabiliter salutare sanctitatem. Quòd vestra sublimis humilitas me comparat Mineruæ, & vocat montem, non in me accipio: quoniam nihil in me, cur hoc dici debeat de me, intelligo. Non tamen debeo esse ingratus vestræ benignitati: quoniam hoc facit abundantia vestræ erga me bonæ voluntatis. Solemus enim sæpe sentire meliora de his quos diligimus, quàm ipsi mereantur. De laude igitur quæ ad me non pertinet, cor non gloriatur: sed de dilectione, quæ semper amanda est, gratias agendo lætatur. Quærit vestra reuerentia de Sacramentis Ecclesiæ: quoniam non vno modo fiunt vbique, sed diuersis modis in diuersis locis tractantur. Vtique si per vniuersam ecclesiam vno modo & concorditer celebrarentur, bonum esset & laudabile: quoniam tamen sunt multæ diuersitates, quæ non in summa Sacramenti, nec in virtute eius, aut fide discordant, neque omnes in vnam consuetudinem colligi possunt: æstimo eas potiùs in pace concorditer tolerandas, quàm discorditer cum scandalo damnandas. Habemus enim à sanctis patribus, quia vbi vnitas seruatur charitatis in fide catholica, nihil efficit consuetudo diuersa. Si autem quæritur, vnde natæ sint istæ consuetudinum diuersitates, nihil aliud intelligo, quàm humanorum sensuum varietates. Quæ quamuis in rei veritate & virtute non dissentiant, in aptitudine tamen, & differentia administrationis nõ concordant. Quod vnus aptiùs esse iudicat, alius sæpe minus aptũ existimat. Neque in huiusmodi varietatibus non consonare puto, ab ipsius rei veritate exorbitare. Nempe quòd alij in sacrificando corpore & sanguine Domini, singulas cruces singulis faciunt ab initio in Canone: alij solummodo singulas singulis, vbi sigillatim nominatur panis vel corpus, & sigillatim calix vel sanguis. vbi verò oblatio nominatur, vnam crucem ambobus faciunt: quoniam sicut vnus est Christus, qui seipsum obtulit pro nobis, ita vna est oblatio & vna est hostia in pane & vino, quam offerimus, non video istos magis in hoc discordare à Christo, qui sigillatim vtrumque benedixit quoniam omnes illi discordant, qui calicem post cœnam nõ sacrificant, sicut Christus fecit: & qui vtrumque simul, vno nomine vocant oblationem vel hostiam, quod Christus non fecit. Vnde possumus colligere, quia à nobis inuicem in huius actione, seruata rei veritate possumus esse dissimiles sine reprehensione: cùm ab ipso auctore ipsius sacrificij simus diuersi sine offensione. Vbi autem dicimus: Hæc dona, hæc munera, hæc sancta sacrificia: siue sigillatim pani & vino singulæ cruces assignentur, siue vna cruce duo simul sanctificentur, non video in hac diuersitate reprehensibilem discordiam: nisi forsitan, quia conuenientiùs ambo vna cruce notantur, sicut vno verbo benedictionis sanctificantur. Cùm enim plures homines, aut diuersas res simul benedicimus non singulas reddimus, sed omnibus vnam crucem sufficere credimus. Quod verò nonnulli ab initio calicem operiunt quodam pectorali, alij panno complicato propter munditiæ custodiam, nec nudum dimittunt calicem: sicut CHRISTVS nudus crucifixus est, vt significatis ostenderet se mundo reuelatum: non magis intelligo eos debere reprehendi propter nuditatem CHRISTI, quę non significatur ab illis in sacrificio: quoniam quia non monstrant in eodem sacrificio eum esse crucifixum extra ciuitatem, extra domum & sub nudo cælo, quæ tamen magis non carent ratione. Non Christus qui passus est pro nobis, nobis relinquens exemplum, vt sequamur vestigia eius: in his quoque dedit nobis exemplum propter iustitiam sustinendi incomparabilem contemtum & paupertatem. Adeo enim contemtus est & execrabilis iudicatus, vt nec mori dignus haberetur inter aliquam hominum habitationem, neq; inter homines nisi inter execrabiles, neque sub tecto aliquo nisi sub cælo. de quo eijci non potuit, vt secundum prophetiam, opprobrium & abiectio plebis æstimaretur. Pauper verò ita fuit, vt veniẽs in mundũ, nõ in sua, sed in aliena domo nasceretur, & natus propter inopiã loci in præsepio

1. Pet. 2.
Psalm. 21.

A brutorum animalium poneretur, & viuens in
Luc. 9. mundo nō haberet vbi caput suum reclinaret, nec moriens vnde nuditatem suam tegeret, nec mortuus vnde inuolueretur, nec sepulchrum aut locum vbi corpus mortuum collocaretur. Quæ omnia magis sunt viuendo per effectum, cum ratio exigit, imitanda, quam per nuditatē sacrificij nuditas Christi significanda. Neque coniecturare possum, cur potius curandum sit, vt panno operiatur sacrificium quoniam Christus passus est nudus, non sub tecto vel intra ciuitatem, sed sub nudo cælo. Si autem vsus non habet, vt extra tectum, fiat propter perturbationes aëris: similis causa videtur, vt calix in sacrificando non discooperiatur, propter quasdam quæ contingere possunt incommoditates. Tutius itaque & diligentius puto, vt calix ne aut musca aut aliquid indecens in illum caderet, quæ sæpe contigisse cognoscimus, operiatur: quàm discoopertus contingētibus immunditijs exponatur. Hæc sapientiæ vestræ pro meo intellectu nullius meliorem rationem respuens, respondeo: De his qui sacrificant de fermento, misi vobis olim quandam epistolam.

Beati Anselmi Archiepiscopi Cantuarien sis epistola de diuersitate sacramentorum explicit.

B. ANSELMI DE PROCESSIONE SPIRITVS SANCTI, CONTRA GRAECOS EPISTOLA.

EGatur à Græcis, quòd spiritus sanctus de filio procedat, sicut nos Latini confitemur. Nec recipiunt Doctores nostros Latinos, quos in hoc sequimur. Qui, quoniam Euangelia nobiscum venerātur, & in alijs de trino vno Deo credunt, hoc ipsum per omnia quod nos, qui de eadem re certi sumus: spero per auxilium spiritus sancti, quia si malunt solidæ veritati acquiescere, quàm pro inani gloria contendere, per hoc quod absque ambiguitate confitentur, ad hoc quod non recipiunt, rationabiliter duci possunt. Quamuis igitur multi sunt, qui hoc melius me possint efficere: tamen quoniam mihi à pluribus iniungitur, quorum petitioni, tum pro debito veritatis amore, tum pro eorum charitate & religiosa voluntate non audeo resistere, inuoco eundem spiritum sanctum, vt ad hoc me dignetur dirigere. Hac itaque spe pro meæ scientiæ humilitate, scientioribus altiora relinquēs, quod postulant aggrediar, & Græcorum fide, atque his quæ credunt indubitanter & confidenter, pro certissimis ad reprobandum quod nō credunt, vtar.

CRedunt quidem vnum, & solum ac perfectum esse Deum: nec vllam eum habere partem, sed totum esse quicquid est. Hunc quoq; confitentur esse patrem, & filium, & spiritum sanctum: ita vt si solus dicatur pater, aut filius, aut spiritus sanctus: siue duo simul, pater & filius, aut pater & spiritus sanctus, aut filius & spiritus sanctus: siue tres simul, pater, filius, spiritus sanctus, idem totus perfectus designetur Deus quamuis non idem significet nomen patris aut filij, quod nomen Dei. Non enim idem est esse Deum, quod est esse patrem, aut filium. Nomen autem spiritus sancti, ideo quia spiritus sanctus aliculus intelligitur spiritus, pro relatiuo nomine ponitur. Nam quamuis pater sit spiritus & sanctus: & filius sit spiritus, & sanctus: non tamen pater alicuius spiritus, nec filius alicuius spiritus, sicut spiritus sanctus alicuius est spiritus. Est enim spiritus Dei, & spiritus patris, & filij. Quāuis enim Græci negent de filio illum procedere: non tamen negant eum esse spiritum filij. Credunt quoq; & cōfitentur Deum de Deo esse nascendo, & Deum de Deo esse procedendo quia filius Deus est de patre Deo, nascendo. & spiritus sanctus est de patre Deo, procedendo. Nec putant alium esse Deum qui nascitur, quam de quo nascitur: & qui procedit, quàm de quo procedit: quamuis secundum nomina significantia, quia est de quo aliquis nascitur & est qui de aliquo nascitur, & est qui de aliquo procedit, pluralitatem admittat: secundum quam plures, & alij sunt ab inuicem pater, & filius, & spiritus sanctus. Nam cum dicitur Deus esse pater, significatur esse de quo aliquis nascitur: & cum nominatur filius, intelligitur esse qui de aliquo nascitur & quando spiritus sanctus nominatur, quia non absolutè spiritum, sed spiritum Dei intelligimus monstratur esse qui de aliquo procedit. Sed cum dicitur, quia filius est de patre, & spiritus sanctus de patre: intelligitur, quia hoc quod est filius, aut spiritus sanctus, habet de patre. Sed alio modo intelligitur filius esse de patre, & aliter spiritus sanctus. Filius enim est de patre suo, id est, de Deo qui est pater eius. Spiritus sanctus verò nō est de Deo patre suo: sed tantum de Deo, qui est pater. Ergo filius secundum quod est de Deo, dicitur filius eius: & ille de quo est pater eius. spiritus sanctus autem nō secundum quod est de Deo dicitur filius eius: nec ille de quo est pater eius. Certum est etiam, quia Deus non est pater, aut filius, aut spiritus sanctus alicuius nisi Dei, nec vlla res est Deus, nisi idem pater & filius & spiritus sanctus. Et sicut vnus Deus est, sic vnus tātum pater, vnus filius, vnus spiritus sanctus est. Vnde fit, vt non sit in illa trinitate pater, nisi eiusdem filij: nec filius, nisi eiusdem patris, neq; spiritus sanctus eius spiritus, nisi eiusdem patris & filij. Hæc itaque sola causa pluralitatis est in Deo: vt pater, & filius, & spiritus sanctus, dici nō possint de inuicem: sed alij, sicut ab inuicem: quia prædictis duobus modis est Deus de Deo, quod totum potest dici relatio. Nam quomodo filius existit de Deo nascendo, & spiritus sanctus procedendo, ipsa diuersitate natiuitatis & processionis referuntur ad inuicem: vt diuersi & alij ab inuicē. Et quando substantia habet esse de substantia, duæ fiunt ibi relationes insociabiles: si secūdum illas nomina ponantur substantiæ. Cùm enim homo est gignēdo, de homine, dicitur homo de quo est homo, pater: & homo qui est de homine filius. Impossibile igitur est patrem esse illum filium, cuius pater est: & filium esse illum patrē cuius filius est: quamuis patrem esse filium & filium esse patrem nihil prohibeat. cum vnus homo pater est, & filius: quoniā ad alium est pater, ad alium filius. Nempe cùm Isaac sit pater Iacob, & filius Abraæ, pater est filius, & filius est pater sine repugnantia: quoniam ad alium pater dicitur, quàm ad suum patrem: & filius ad alium, quàm ad suum filium. patrem autem esse in eodem illius filium, cuius pater est: aut filium esse illius patrem, cuius est filius, non est possibile. Ita ergo in Deo, cùm Deus sit pater & filius, & spiritus sanctus: nec sit pater, nisi eiusdem filij: nec filius, nisi eiusdem patris: nec spiritus alicuius, nisi eiusdem patris & filij: pater non est filius, aut spiritus sanctus: filius non est pater, aut spiritus sanctus: nec spiritus sanctus est pater, aut filius. Quippe quoniam filius de patre, & spiritus sanctus de patre: nec ille de quo est aliquis, potest esse ille qui de se est, nec ille qui de aliquo est, valet esse is de quo est, sicut iam dictum est. idcirco nec pater est filius aut spiritus sanctus: nec filius siue spiritus sanctus est pater. Filius autem, vt interim aliam causam dicam, quoniam nondum constat, quòd spiritus sanctus de illo sit & procedat: ideo non est spiritus sanctus, nec spiritus sanctus est filius: quia filius nascēdo habet esse de patre, spiritus sanctus verò non nascendo sed procedendo, nec filius potest esse suus spiritus, nec spiritus sanctus valet esse ille cuius spiritus est.

HIs præmissis, quomodo indiuisibilis vnitas, & insociabilis pluralitas in Deo se ad inuicem habeant, inquiramus. Quoniam autem hæc quæ dicta sunt, pariter credimus indubitanter, & confitemur: & nos qui dicimus spiritum sanctum de filio procedere, & Græci qui nobiscum de hac re nō sentiunt, debemus absque vlla ambiguitate, quę ex his necessariè consequuntur vno consensu suscipere. Sequitur enim secundum vnitatis Dei, quæ nullas habet partes, proprietatem: vt quicquid de vno Deo, qui totus est, quicquid est, dicitur de toto Deo patre, dicatur & de filio, & de spiritu sancto: quia vnusquisque solus, & totus, & perfectus Deus est. Supradicta verò relationis oppositio, quæ ex eo nascitur (quia supradictis duobus modis Deus de Deo est) prohibet patrem, & filium, & spiritū sanctum de inuicem dici: & propria singulorū alijs attribui. Sic ergo huius vnitatis, & huius relationis consequentiæ se contemperant: vt nec pluralitas, quę sequitur relationē tranſeat ad ea in quibus prædictæ simplicitas sonat vnitatis: nec vnitas cohibeat pluralitatem: vbi eadem relatio significatur: quatenus nec vnitas amittat aliquando suam consequētiam, vbi non obuiat aliqua relationis oppositio: nec relatio perdat quod suū est, nisi vbi obsistit vnitas inseparabilis. Quod si per exempla consideremus, clarius erit. Qualiter quidem vnitatis simplicitas à se excludat pluralitatem, quæ est in relatiuorum nominum significatione, facile est cognoscere, confitemur enim, quia pater non est filius, aut spiritus sanctus, nec filius pater, aut spiritus sanctus, nec spiritus sanctus pater aut filius. Sequitur ergo alios ab inuicem & plures esse patrem, & filium & spiritum sanctum. At pater est Deus, filius est Deus, & spiritus sanctus est Deus. Quid itaq; consequentius, si prædictarum personarum pluralitas suam seruat proprietatem quàm patrem & filium & spiritum sanctum plures deos & alios ab inuicem? Sed hoc nullatenus admittit inuiolabilis simplicitas diuinitatis, quam vnum solum Deum esse credimus. Sic repellit vnitas essentiæ Dei relatiuorum consequentiam. Considerandū quoque est, quomodo relationum pluralitas obuiet vnitatis consequentię si prius posuerimus aliqua ex his, in quibus nulla obsistit oppositio. Dicimus vnum Deum esse patrem, & esse filium, & esse spiritum sanctum: & vnum eundem Deum esse, siue singuli, siue bini siue tres simul dicantur. Si ergo Deus est, æternus, propter vnitatem Deitatis: ex necessitate sequitur, quia æternus est pater, æternus est filius æternus est spiritus sanctus. Et quoniam siue singuli, siue plures simul sunt vnus Deus, non est nisi vnus æternus. Similis est consequentia, si Deus dicitur creator, siue iustus, siue aliquid aliorum: in quibus nulla prædicta intelligitur relatio. Videamus nunc, quomodo hanc vnitatis Dei cōsequentiam restringat relatio. Dicimus enim, quia Deus est pater. Quoniā ergo vnus est Deus pater, & filius, & spiritus sanctus, exigit vnitas Dei vt filius sit pater, & spiritus sanctus sit pater: sed obuiet relatio, quæ prohibet filium aut spiritum sanctū esse patrem. Quippe nec natura permittit, nec intellectus capit existentē de aliquo esse de quo existit: aut de quo existit, esse existentem de se. Existit autem filius & spiritus sanctus de patre: quare non potest filius aut spiritus sanctus esse pater, quāuis Deus sit pater, & vnus idemq; Deus sit pater & filius

A filius & ſpiritus ſanctus. Idipſum & cognoſcitur, ſi dicitur Deus eſſe filius, vult enim vnitatis Dei conſequentia, vt pater & ſpiritus ſanctus ſit filius. Sed pater de quo eſt filius, non poteſt eſſe qui de ſe eſt. Spiritus verò ſanctus, qui exiſtit de patre procedendo, non eſt ille qui eſt de patre naſcendo. Item cùm dicitur, Deus eſt ſpiritus ſanctus: requirit vnitas prædicta, patrem quoq; & filium eſſe ſpiritum ſanctum: ſed nec pater, de quo eſt ſpiritus ſanctus poteſt ille eſſe qui de ſe eſt: nec filius qui exiſtit de patre naſcendo, eſt ille qui de eodem patre eſt procedendo, id eſt, ſpiritus ſanctus. Cùm autem apparebit, quia ſpiritus ſanctus eſt de filio: tunc quoque palam erit, quia propter hoc nequit eſſe filius ſpiritus ſanctus, & ſpiritus ſanctus filius. Conſideremus adhuc, quomodo ſupradictæ oppoſitiones obſiſtunt conſequentiæ prædictæ vnitatis, Deus eſt de Deo. Hoc ergo ſemel accepto, quoniam idem Deus eſt pater & filius & ſpiritus ſanctus: ſequitur ſecundum hanc identitatem, vt Deus pater ſit Deus de Deo, & Deus de quo eſt Deus: & ſimiliter filius Deus de Deo, & Deus de quo eſt Deus & eodem modo ſpiritus ſanctus. Verùm quærere vtrum quiſquis ſit Deus, de quo eſt Deus: non eſt aliud quàm conſiderare, vtrum ſingulus quiſque ſit Deus de Deo. Non enim poteſt Deus de Deo Deus eſſe niſi pater aut filius aut ſpiritus ſanctus: & niſi de patre aut de B filio aut de ſpiritu ſancto. Inſpiciamus, vtrum vnuſquiſq; ſit Deus de Deo: & patebit vtrum ſit ſingulus quiſq; Deus de quo eſt Deus. Sed pater non poteſt eſſe de Deo, propter prædictã oppoſitionem. Cùm enim nõ ſit Deus niſi aut pater aut filius aut ſpiritus ſanctus, aut duo ex his, aut tres ſimul: non poteſt eſſe Deus pater de Deo, niſi aut de patre hoc eſt de filio, aut de ſpiritu ſancto, aut de duobus, aut de tribus. De ſeipſo non poteſt eſſe: quia exiſtens de aliquo & de quo exiſtit, non poteſt idem eſſe. De filio non eſt, quia filius eſt de ipſo, & ideo non poteſt eſſe de filio. De ſpiritu ſancto non eſt, quia de illo eſt ſpiritus ſanctus, nec valet ille eſſe qui de ſe eſt. De duobus vel de tribus ſimul nequit eſſe pater, propter eandem oppoſitionis rationem. Filium verò Deum neceſſe eſt eſſe de patre Deo, quia pater non eſt de illo. De filio verò, hoc eſt, de ſeipſo eſſe nequit: quia non eſt, idem, exiſtens de aliquo, & de quo exiſtit. Vtrum autẽ ſit de ſpiritu ſancto, aut ſpiritus ſanctus de illo, pòſt monſtrabitur. Sed prius dicemus de ſpiritu ſancto, ſi ſecundum cõſequentiam prædictã ſit de patre & de ſeipſo. De patre quidem neceſſe eſt eum eſſe, quia nulla obuiat oppoſitio, non enim eſt pater de illo. De ſeipſo verò impoſsibile eſt eum eſſe: quia non poteſt exiſtens de aliquo, & de quo eſt, idem eſſe. In his omnibus nihil obuiat conſequentiæ vnius identitas, niſi aliqua de ſupradictis oppoſitio. Quod verò in his cognoſcitur, in C omnibus quæ de Deo dicuntur immutabiliter euenire neceſſe eſt.

NVnc quærendum eſt per ſupradictas irrefragabiles rationes, vtrum filius ſit de ſpiritu ſancto, aut ſpiritus ſanctus de filio. Dico, quia ſicut per ſupradictam rationẽ, aut pater eſt de filio, aut filius de patre, aut de ſpiritu ſancto pater, aut ſpiritus ſanctus de patre: ita eſt aut filius de ſpiritu ſancto, aut ſpiritus ſanctus de filio. Quod qui negat, neget etiã neceſſe eſt vnum ſolum Deum eſſe, aut filium Deum eſſe, aut ſpiritum ſanctũ Deum eſſe, aut Deum eſſe de Deo: quia ex his ſequitur quod dico. Ampliùs, nõ eſt alius aut ſpiritus ſanctus de patre, niſi de patris eſſentia: quæ vna eſt illi cum filio & ſpiritu ſancto. Cùm ergo dicitur quia filius eſt de Deo patre, ſi idem Deus eſt, pater & ſpiritus ſanctus, ſequitur ſecundũ vnitatem Deitatis, vt ſit etiã de ſpiritu ſancto. Eodem modo, quando confitemur ſpiritum ſanctum eſſe de Deo patre, ſi idem Deus eſt pater & filius, ſequitur ſecundum eandem Deitatis vnitatem, vt ſit & de filio. Ex his igitur apertè cognoſcitur, quia aut filius eſt de ſpiritu ſancto, aut ſpiritus ſanctus de filio, quoniã vtrumque nequit eſſe verum, aut falſum. Neceſſe eſt ergo ſpiritum ſanctũ eſſe de filio, ſi poteſt monſtrari filium non eſſe de illo. Nam ſi quis dicit non ſequi, filium eſſe de patre & ſpiritu ſancto, quoniam vnus eſt Deus pater & ſpiritus ſanctus, etiam ſi non opponitur aliud aut ſpiritum ſanctum eſſe de patre & filio, quoniam vnus eſt Deus pater & filius, quamuis non ſit filius de ſpiritu ſancto: conſideret, quia cum eſt Deus de Deo aut eſt totus de toto, aut pars de parte, aut pars de toto. Sed Deus nullam habet partem, impoſsibile igitur eſt, vt ſi Deus eſt de Deo, vt totus ſit de parte, aut vt pars de toto, aut vt pars de parte. Neceſſe eſt igitur, vt ſi eſt Deus de Deo, totus ſit de toto. Cùm ergo filius dicitur eſſe de Deo qui eſt pater, & ſpiritus ſanctus aut alius totus erit pater, alius totus ſpiritus ſanctus, vt de toto patre ſit, & non de toto ſpiritu ſancto: aut ſi idem totus Deus eſt pater & ſpiritus ſanctus, ex neceſsitate cùm eſt de Deo toto, quia eſt vnus totus, tã pater quàm ſpiritus ſanctus: eſt pariter de patre & ſpiritu ſancto, ſi non repugnat aliud. Eodẽ modo cum dicitur ſpiritus ſanctus eſſe de toto Deo, qui eſt pater & filius: aut alius totus erit pater, alius totus filius vt ſit de toto patre, & non de toto filio ſpiritus ſanctus: aut cùm eſt de patre ſpiritus ſanctus non poteſt non eſſe de filio, ſi non eſt filius de ſpiritu ſancto. Nulla enim alia ratiõe poteſt negari ſpiritus ſanctus eſſe de filio. Dicet aliquis quoniã vnus Deus pater & ſpiritus, cùm filius eſt de patre, ſequitur eum eſſe de ſpiritu ſancto: aut cùm ſpiritus ſanctus eſt de patre, quia idem eſt Deus pater & filius, eſt etiam de filio: cum

A cum pater gignit filium, neceſſe eſt eum gignere quoq; ſpiritum ſanctum: quia vnus idemq; Deus eſt filius & ſpiritus ſanctus. Et cùm ſpiritus ſanctus procedit de patre, propter eandem vnitatem Deitatis filij & ſpiritus ſancti, procedit & filius de patre ita ſicut ſpiritus ſanctus. Si verò vnitas Deitatis in filio & ſpiritu ſancto non illam habet vim conſequentiæ, vt vterque ſimiliter ſit genitus & procedẽs: videtur, quòd non ex eo quòd vnus eſt Deus pater & ſpiritus ſanctus, ſequitur filium eſſe de ſpiritu ſancto, aut ſpiritum ſanctum eſſe de filio: quoniam idem Deus eſt pater & filius, vt dicis. Ad quod ego: Habent vtique à patre eſſe filius & ſpiritus ſanctus, ſed diuerſo modo: quia alter naſcendo, alter procedẽdo vt alij ſint ab inuicem, per hoc quod dictum eſt. Et ideo cùm naſcitur vnus non poteſt cum eo naſci ille, qui per hoc eſt alius ab eo quia non ſimiliter naſcitur, ſed procedit. Et cùm vnus procedit, nequit ille ſimul procedere qui per hoc eſt alius ab illo, quia non ſimiliter procedit, ſed naſcitur. Et ideo non habet hîc vnitas illa vim conſequentiæ: quia pluralitas obuiat, quæ ex natiuitate naſcitur, & proceſsione. Nam & ſi per aliud nõ eſſent plures filius & ſpiritus ſanctus: per hoc ſolum eſſent diuerſi. Cum autẽ dico ex eo, quia pater vnus Deus eſt cum filio aut cum ſpiritu ſancto, ſequitur filium eſſe de ſpiritu ſancto, B aut ſpiritum ſanctum eſſe de filio, nulla ibi pluralitas generatur, quæ vnitatis obuiet conſequentiæ: quia non vtrunq; dico eſſe, ſed alterũ tantum. Omnimoda igitur & inexpugnabili neceſsitate concluditur: quia ſi vera ſunt quæ ſuprà dixi: nos pariter cum Græcis credere, aut filius eſt de ſpiritu ſancto, aut ſpiritus ſanctus eſt de filio. Quòd autem filius non ſit de ſpiritu ſancto, palam eſt ex catholica fide. Nõ enim eſt Deus de Deo, niſi aut naſcendo vt filius, aut procedendo vt ſpiritus ſanctus. Filius autem non naſcitur de ſpiritu ſancto. Si enim naſci de illo, eſt filius ſpiritus ſanctus, & ſpiritus ſanctus pater eius: ſed alter alterius nec pater, nec filius eſt. Non ergo naſcitur de ſpiritu ſancto filius, nec minus apertum eſt, quia non procedit de illo. Eſſet enim ſpiritus eiuſdem ſpiritus ſancti. Quod aperte negatur, cùm ſpiritus ſanctus dicitur & creditur ſpiritus filij. Non enim poteſt eſſe ſpiritus ſui ſpiritus. Quare non procedit filius de ſpiritu ſancto. Nullo ergo modo eſt de ſpiritu ſancto filius. Sequitur itaque inexpugnabili ratione, ſpiritum ſanctum eſſe de filio, ſicut eſt de patre.

FOrſitan negabunt Græci ſpiritũ ſanctum eſſe Deum de Deo, ſicut eſt filius Deus de Deo: quoniam probamus per hoc illum eſſe & procedere de filio, nec eſt poſitum in illo ſymbolo, in quo reprehendimur ab illis addidiſſe proceſsionem eius de filio. Sed qui hoc putat, negat aut patrem eſſe Deum, de quo eſt ſpiritus ſanctus, aut ſpiritum ſanctum eſſe C Deum, qui eſt de patre: aut hoc ipſum: quod eſt ſpiritus ſanctus, eſſe de patre. Ac patrem nõ eſſe Deum, aut ſpiritum ſanctum, nullus ſuſcipit Chriſtianus. Videamus igitur, vtrum hoc ipſum, quod eſt eſſentialiter ſpiritus ſit de patre, quod quendam epiſcopum, Græcis forſitan fauentẽ, in Barenſi ciuitate ſenſi nolle ſentire? Nam ſi non eſt ipſum de patre, quod eſt: cum ſit vnus Deus idemq; Deus qui pater, inueniri nequit vnde ſit alius à patre. Non enim niſi alius eſt: quia pater habet filium, & ſpiritus ſanctus non habet filium. Per hoc enim probari poteſt, quia alij ſunt ab inuicem: non tamen hæc eſt cauſa, vt diuerſæ ſint perſonæ. Quippe ſi duo ſint homines: quorum alter habeat filiũ, alter non: quamuis per hoc oſtendi poſsint eſſe diuerſi, non tamen ob hoc alij ſunt ab inuicem: quia quoquo modo ſe habeant in habendo vel non habendo filium: diuerſitatem tamen non amittunt. Ita in patre & ſpiritu ſancto, non quia alius filium habet, alius non habet, idcirco ſunt diuerſi: ſed quoniam diuerſi ſunt, idcirco nihil prohibet eos in habendo & non habendo filium, eſſe diſsimiles. Similiter reſponderi, poteſt. ſi ideo alius dicitur, quia non ab illo procedit ſpiritus ſanctus, ſicut ipſe procedit à patre. Quippe, vt ſecundum illos loquar qui negãt ſpiritum ſanctum de filio procedere, ſicut non eſt hæc cauſa: quia ſpiritum D ſanctum filius de ſe procedentem non habet ſicut pater, vt alius ſit à patre (ſequeretur enim, vt ſi ſpiritus ſanctus procederet de filio, filius non eſſet alius à patre) ita per hoc non eſt ſpiritus ſanctus à patre alius, quia non habet filium aut ſpiritum de ſe procedentem ſicut pater. Et quemadmodum filius, non ideo eſt alius à patre, quia patrem habet, & pater non habet patrem. (Si enim pater haberet patrem, alius tamen eſſet à patre) ita ſpiritus ſanctus, quia de aliquo procedit, & pater à nullo, non propter hoc eſt alius à patre: quia ſi pater ab aliquo procederet, non minus tamen eſſet alius à patre de quo procedit. Palàm igitur eſt, quia non ideo eſt ſpiritus ſanctus alius à patre: quia non habet filium, aut ſpiritum ſanctum de ſe procedentem ſicut pater: nec quia de aliquo procedit, & pater de nullo. Sed neq; per hoc intelligi poteſt eſſe à patre alius, quia ſpiritus patris, ſi de illo non habet eſſe. Poteſt enim intelligi aliquis alius ab aliquo, prius quã ſit illius: quamuis alicuius nequeat eſſe, niſi ſit alius: vt cum dicitur, homo dominus alicuius aut homo alterius hominis: prius enim intelligitur alius ab illo, cuius eſſe dicitur, quã ſit eius dominus vel homo. Sed itaq; ſpiritus ſanctus non eſt de patre, nihil prohibet eum intelligi prius alium ab illo, quã ſit illius. Quare non facit illũ aliũ eſſe à patre, hoc quid ſpiritus eius eſt, ſi per hoc non habet, vt ſit alius ab illo, per quid eſt ſpiritus illius.

A illius. Sicut filius per hoc est alius à patre, per quod est filius eius, quod non est aliud, nisi quod de ipso existit nascendo. Videtur itaque, quod spiritus sanctus non sit per aliud à patre alius, nisi quia ab illo habet esse quod est: quãuis alio suo modo quam filius. Inuestigemus tamen hoc diligentiùs, vtiq; aut postquam fuit spiritus sanctus, hoc quod est, cõtigit illi alium esse à patre, aut in existendo habet vnde alius est. Contigit enim aliquem esse quod est, prius quàm sit alius: & contigit aliquem alium in existendo fieri, prius autem quem quam esse aliũ, quàm sit hoc quod est, non est possibile. Namque primus homo, prius quàm de illo esset homo aliquis, erat ipse homo, sed non alius erat: cum verò extitit de illo aliquis, & ille de quo extitit, postquam hic fuit factus, est alius: & qui de illo extitit, simul habuit esse, & alius factus est. Aut ergo spiritus sanctus, sicut dixi, postquam fuit, factus est à patre alius, aut habet in existendo propter quod alius dicitur. Sed si postquam fuit contigit illi aliam esse à patre: cùm non sit alia persona, nisi quoniam alius est ab illo, non fuerunt illæ semper tres personæ: quia ista nõ semper fuit, si non semper fuit spiritus sanctus alius à patre. Quomodo itaque falsa sunt hæc, patet quoniam in existendo, habet vnde alius est. Esse autem nequit, nisi aut ex aliquo, sicut filius: aut ex nullo, sicut pater:

B Quod si ex nullo, quemadmodũ pater, existit: aut ita existit vnusquisq; per se, vt neuter ab altero quicquam habeat: sed sunt duo dij, pater, & spiritus sanctus: aut quoniam vnus Deus est. Si vterq; de nullo est penitus, nihil inueniri valet in fide Christiana, vnde sint ab inuicem alij: sed vnus idemque pater, & spiritus sanctus, & vna persona, quæ vera fides abhorret. Non est ergo verum, spiritum sanctum à nullo esse. Si autem est ab aliquo, non est nisi ex Deo qui est pater, & filius, & spiritus sanctus: sed à seipso nequit esse, quoniam nulla persona à seipsa potest existere: nisi sola patris. Quare si quis eum negat esse à filio, negare nequit illum à patre esse. Si quis autem dicit, quia licet non habeat esse de patre: tamẽ per processionem alius potest intelligi. Ad hoc quoque respondendum arbitror, ne possit aliquid in hac quæstione nostræ obijci assertioni, cui nostra respõsio non obuiet: nec miretur aliquis me tantum in hoc commorari, quoniam non paruæ auctoritatis erat ille inter suos, quem sensi non sentire spiritum sanctum, hoc quod est, habere ex patre: nec tunc habui opportunitatem respondendi.

6 QVi ergo spiritum sanctum dicere vult ex sola processione alium esse à patre, licet non sit ex illo: intelligit, aut idipsum esse procedere de patre solummodo quid est mitti, vel dari à patre: vt cùm mittit, vel dat eum pater, tunc tantum procedit à patre: aut hoc esse procedere, quod est de patre esse: si idem est C procedere, quod est dari vel mitti procedit pariter à filio, sicut à patre spiritus sanctus: quoniam ab illo similiter mittitur & datur. Item, si non est aliud spiritui sancto procedere quàm mitti vel dari, non est alius à patre, nec procedit à patre, nisi cum datur vel mittitur, quod nemo puto, intelligit. Semper enim est alius à patre spiritus sanctus, etiam ante creaturã: non autem datur vel mittitur, nisi creaturæ: nec tamen dicendum est, quod accidat ei dari vel mitti. Nam cùm ipse sit vbique & immutabilis, accipienti quidem accidit aliquid: quia circa illum fit, quod prius non erat & abesse potest: circa spiritum sanctum verò nihil fit quod nõ erat. Cùm enim cæcus in luce non sentit lucem, non magis nec minus habet aliquid lux, & si depulsa cæcitate sentiat cæcus lucem, circa illum fit motus, non circa lucem. Patet itaq;, non esse spiritum sanctum alium à patre per sic intellectam processionem, vt nõ sit aliud illi procedere, quàm dari vel mitti. Est quoq; patens, eum per processionem habere esse de patre, & per hoc alium esse à patre: sicut filius non per aliud est à patre alius, quàm per hoc quia de illo existit. Est igitur Deus de Deo: & procedit de Deo: quia & ipse est Deus, & pater Deus, de quo est, & procedit. At si dicimus, duas spiritus sancti posse nominari processiones: vnã quando existit de patre: alteram, quando datur vel mittitur. Non puto hoc esse negandum D si vnaquæque in suo sensu accipitur. De illa quippe processione qua datur vel mittitur, nõ incongruè dominum sic dixisse intelligimus: Spiritus vbi vult spirat, & vocem eius audis, & nescis vnde veniat, aut quo vadat. Sic enim hoc potuisse dici videtur: Nescis, vnde procedat, *Ioan.3.* aut quo recedat. Cùm enim datur, quasi de occulto venit, & procedit: cùm verò subtrahitur, velut ad occultũ vadit, & recedit. De hac processione potest dici: quia idem illi est procedere quod mitti. Siue igitur non procedat, nisi existendo de patre, siue non nisi cum datur aut mittitur ad sanctificandã creaturam, siue vtroque modo procedat sequitur, vt procedat de filio. Si enim est de patre, Deus est de Deo: vnde probatur, vt dictum est, esse quoque de filio & procedere ab illo. Namque procedit de quo est, & de illo existit à quo procedit. Si verò tũc tantum procedit cùm mittitur vel datur, procedit à filio à quo datur & mittitur. Quod si vtroque modo procedit, pariter vtroque modo procedere cognoscatur à filio. Ecce videmus spiritum sanctum esse de Deo, & procedere de Deo, quod non est positum in præfato symbolo: si ergo ideo negant eum esse & procedere de filio, quia ibi tacetur, negent esse similiter eum de Deo & procedere, quia ibidem non dicitur. Aut si hoc diffiteri nequeunt, non timeant confiteri nobiscum spiritum sanctum esse & procedere de filio: quoniam hæc in eo-

dem symbolo non inueniuntur. Ac si dicant, satis ibi significatur, quia est & procedit de Deo, quia à patre procedit, quia pater est Deus & nos similiter dicimus, quia aperte monstratur procedere de filio, cum dicitur procedere de Deo quia filius Deus. Interrogo enim, vtrũ ideo intelligendus sit spiritus sanctus esse de patre, quia de Deo est: aut idcirco esse de Deo, quia est de patre: licet enim inuicem alterum altero probetur. Si enim est de patre, est de Deo: & si est de Deo, est de patre: quoniam nulla supradicta obuiat relatio, non tamen similiter inuicem sunt, alter alterius causa. Nam si esse spiritum sanctum de patre, est causa vt sit de Deo, cùm dicitur esse de patre, non est intelligendum quod sit de hoc, quod pater est Deus, id est, de diuina essentia: sed de hoc quod Deus pater est, id est, de hoc vnde refertur ad filium. Erit igitur diuina essentia in spiritu sancto: non de Deitate patris, sed de relatione, quod stultissimum est dicere. Quamuis & si hoc velit aliquis accipere, non minus sequitur spiritum sanctum de filio, quàm de patre procedere: Nempe nulla relatio est patris, sine relatione filij: sicut nihil est filij relatio, sine patris relatione. Si ergo alia nihil est sine altera, non potest aliquid de relatione patris esse sine relatione filij. Quare sequitur, spiritum sanctum esse de vtraque, si est de vna. Itaque

B si est de patre secundum relationem, erit simul & de filio secundum eundem sensum. Verum quia nemo tam insipiens est, qui hoc opinetur, credendum & confitendum est, ideo de patre spiritum sanctum esse, quia est de Deo. Non autem magis est pater Deus quàm filius, sed vnus solus verus Deus, pater & filius. Quapropter si spiritus sanctus est de patre, quia est de Deo qui pater est, negari nequit esse quoq; de filio, cùm sit de Deo qui est filius.

7 *Ioan.17.* COnsideremus etiam, quid Dominus dicit in Euangelio. Ait enim: Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deum & quem misisti Iesum Christum. Aut ergo ita intelligẽdus est iste solus verus Deus, vt cùm nominamus solum patrem, non significetur ille solus verus Deus, neq; quando nominamus solum filium: sed tunc solummodo intelligatur iste solus verus Deus, quando simul dicimus patrem & filium. Aut solus verus Deus intelligitur cùm nominamus aut solum patrem, aut solum filium: aut si solo patre nominato, aut solo filio, non intelligitur solus verus Deus sine adiectione nominis alterius: nõ est pater perfectus neq; filius perfectus Deus, sed est Deus compositus ex patre & filio. Sed credimus patrem esse perfectum & solum verum Deum, & filium similiter perfectum, & solum verum Deum. Cum ergo nominamus patrem solum, aut filium, non aliud intelligimus, excepta relatione qua referuntur ad inuicem, quàm solum verum Deum & eundem: quem in vtriusque prolatione cognoscimus. Itaque cùm dixit Dominus: Hæc est autem vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deum & quem misisti Iesum Christum. Si addidisset dicens, & de hoc solo vero Deo procedit spiritus sanctus: quis auderet separare filium ab illa processione, cùm ille solus verus Deus non magis aut minus sit pater quam filius? Quapropter si idem solus verus Deus intelligitur, cùm solus pater dicit ir, aut filius, & cùm ambo simul nominantur, quid apertius, quàm quia de solo vero Deo, qui pater est & filius, procedit spiritus sanctus, cùm dicitur à patre procedere? Quare sicut intelligeretur de filio procedere, si idem filius dixisset de solo vero Deo illum procedere quando dixit se & patrem solum verum Deum esse: ita cùm dicit eum de patre procedere, absq; dubio eum de se significat procedere. Dicit etiam Dominus: Paracletus spiritus sanctus, quem mittet pater in nomine meo. Et, cum autem venerit ille Para- *Ioan. 14.* cletus, quem ego mittam vobis à patre. Quid *Ibidem.15.* ergo intelligendum est, cùm dicit: Quem mittet pater in nomine meo: an quia spiritus sanctus habebit nomen eius, & cùm mittet pater spiritum sanctum idem sit, quod mittere filium? Sed quod ait: Quem ego mittam vobis à patre, non recipit hunc sensum: quia eundem D ipsum spiritum sanctum, quem mittit pater, mittit filius, neque mittit filius filium. Denique nusquã legimus & omnino negamus, spiritum sanctum esse filium. Quid itaque est? Quem mittet pater in nomine meo, nisi quem pater mittet, filius quoque mittet? Sicut cùm dicit quem ego mittam à patre, non est aliud quàm ego mittam & pater. Filius namque est nomen illius qui dicebat: mittet pater in nomine meo. Non est ergo aliud: Mittet pater in nomine meo nisi mittet pater in nomine filij. Quid igitur est, mittet pater in nomine filij, nisi mittet pater, tanquam si mittat filius: vt in missione patris, missio intelligatur filij? Quod verò ait, quem ego mittam vobis à patre, quomodo intelligendum est? Vtique, à quo eum mittit filius, ab eo mittitur. Mittit autem eum à patre. Ergo à patre mittitur, Sed ille mittit à quo mittitur. Pater itaque mittere intelligitur, cùm filius dicit: Ego mittam à patre. Quid est ergo: Ego mittam à patre, nisi ego mittam tanquam si pater mittat, vt vna & eadem sit missio mea & patris? Cùm vtique filius tanta diligentia ostendat vnam esse missionem patris & suam: vt nec pater mittat, nisi cùm filius mittit: nec filius mittat, nisi cùm mittit pater. Quid vult significari, aut quid vult intelligi nisi quia non aliter se habet ad patrem spiritus sanctus, & aliter ad filium: nec magis est vnius quàm alterius. Quamobrem nimis difficile, immo

A impoſſibile eſt oſtendere, quomodo non procedat ab vtroque. Vnde enim filio cum patre dare ſimul vel mittere ſpriritum ſanctum, & hunc eſſe vtriuſque, ſi ſimul non eſt de vtroq;? Cur enim magis dat filius ſpiritum ſanctum, quàm ſpiritus ſanctus filium? Aut cur magis ſpiritus ſanctus eſt filij, quàm filius ſpiritus ſancti: niſi quia filius non eſt ita de patre ſimul & de ſpiritu ſancto, ſicut ſpiritus ſanctus eſt de patre, ſimul & de filio? Si ergo ſpiritus ſanctus non de filio, non datur à filio, nec dicitur eſſe filij: ſicut filius non datur à ſpiritu ſancto, nec dicitur eſſe ſpiritus ſancti: quoniam non eſt de ſpiritu ſancto. Si autem dicunt, quia ſpiritus ſanctus mittit etiam filium, ſicut idem ipſe dicit per prophetam: Et nunc Dominus Deus miſit me & ſpiritus eius: hoc ſecundum hominem quem gerebat, intelligendum eſt, qui patris & ſpiritus ſancti vna voluntate & diſpoſitione mundum redempturus in mundo apparuit. *Eſa. 48.* Quæro tamen ab his, qui negant ſpiritum ſanctum eſſe & procedere de filio: quomodo intelligunt eum ſic eſſe ſpiritum filij, vt filius tanquam ſuum ſpiritum illum mittat. An putant, quia pater dedit filio ſpiritum ſuum tanquam à ſe non habenti, aut enim habet à ſe, aut ab alio. Sed ab alio non poteſt habere, niſi à patre. Accepit igitur à patre, à quo habet, & dedit ei pater ſpiritum ſanctum, vt à ſe non habenti.

B Hic oſtendant, cùm æquales ſint pater & filius & ſpiritus ſanctus, & vnuſquiſque ſibi ſufficiens, quæ fuit cauſa, vel quæ indigentia filij, vt pater daret ei ſpiritum ſuum, magis quàm ſpiritui ſancto filium ſuum. Non negamus hoc modo habere filium ſpiritum ſanctum à patre: quia à quo habet eſſe, ab eo habet, vt de ſe ſpiritum ſanctum exiſtentem habeat, ſicut pater: quoniam idem eſſe eſt patris & filij. Non eſt enim idem accipere à patre eſſentiam, de qua procedit ſpiritus ſanctus, & accipere à patre ſpiritum ſanctum. Cùm enim dicitur habere à patre eſſentiam, de quo ſpiritus ſanctus procedit, nulla monſtratur indigentia filij. Cùm verò dicitur, quia filius accipit à patre ſpiritum ſanctum, quem de ſe non habet ſicut pater, videtur ſignificari filius quaſi minus aliquid habere quã habeat pater, & velut ad ſupplementum ei dare ſpiritum ſanctum. Sed non apparet, cur magis egeat filius ſpiritu ſancto, quàm ſpiritus ſanctus filio. Si enim reſpondetur, ad hoc datum eſſe ſpiritum ſanctum filio, vt cùm ipſe cum patre quoque eundem ſpiritum ſanctum, par illi cum patre gratia imputaretur. Terrena eſt hæc opinio, & longè ab intellectu diuinitatis extranea, vt tanquam homo homini, Deus Deo indigenti ſubueniat. Namque ſi dat Pater Spiritum ſanctum Filio, dat Deus Deum Deo: pater enim Deus, & filius Deus, & ſpiritus ſanctus Deus, & vnus idemq; Deus. Non enim legimus Deum à Deo Deum accipere: niſi hoc dicatur, cum Deus eſt de Deo, vt Filius & Spiritus ſanctus. Dicitur C ergo Spiritus ſanctus Filij ſpiritus, nõ ob aliud, niſi quia ex ipſo eſt.

POſt reſurrectionem legimus, quia inſufflauit Dominus diſcipulos ſuos, & ait illis: Accipite Spiritum ſanctum. Quid ſibi vult iſta *Ioan. 20.* inſufflatio? Scimus enim, quia flatus ille, qui de ore eius tunc proceſſit, non erat Spiritus ſanctus. Non ergo credimus illam inſufflationem ſine aliquo myſterio factam eſſe. Quid igitur rectiùs hîc intelligi poteſt, aut apertiùs, quàm hoc ideo illum feciſſe, vt intelligeremus Spiritum ſanctum de illo procedere. Ac ſi diceret: Sicut videtis hunc flatum, per quem vobis Spiritum ſanctum, ſicut ſenſibilis inſenſibilia ſignificari queunt, ſignifico de intimo corporis mei, & de perſona mea procedere: ita ſcitote Spiritum ſanctum, quem vobis per hũc flatum ſignifico, de ſecreto Deitatis meæ, & de mea perſona procedere. Vnam enim perſonam verbi & hominis, & in ea duas naturas, diuinam, ſcilicet & humanam credimus & confitemur. Sed dicent forſitan: Status vtique ille non erat de ſubſtantia humana, & tamen quaſi ſuam illum emittebat. Quapropter docetur, per huiuſmodi Spiritus ſancti dationem: quia cùm dat Filius Spiritum ſanctum, dat & mittit ſuum ſpiritum: ſed non de ſuæ diuinitatis eſſentia. Dicant igitur, ſi qui hoc opinantur: quia D ſicut flatus non eſt humana natura cum emittitur ab homine: ita Spiritus ſanctus non eſt diuina ſubſtantia, cùm datur vel mittitur à Deo filio, quod nullus confitetur Chriſtianus. Dicant etiam cum audiunt: Verbo Domini cæli *Pſal. 32.* firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum. Si ibi non negant intelligendum per ſpiritum oris Domini, Spiritum ſanctum, non illum eſſe de eſſentia Domini, cuius oris ſpiritus dicitur: quia ſpiritus qui ex ore ſolet hominum procedere, non eſt de ſubſtantia illius de cuius ore procedit. Quod ſi non audent dicere ſpiritum ſcilicet Dei, non eſſe de eſſentia Dei: & per verba rerum ſenſibilium, id eſt, per ſpiritum oris intelligunt Spiritum ſanctum de ſecreto eius eſſentiæ, procedere, cuius oris ſpiritus dicitur. fateantur etiam eundem Spiritum ſanctum de illius eſſentia procedere: cuius labiorum ſpiritus dicitur. Legimus enim in propheta de Chriſto: Quia ſpiritu labiorum ſuo- *Eſa. 11.* rum interficiet impium. Aut ergo oſtendant diuerſitatem inter ſpiritum labiorum, quod fieri nequit. aut pariter concedant Spiritũ ſanctum procedere de illo, cuius oris, & de illo cuius labiorum ſpiritus deſignatur. At ſi dicunt, nequaquam per ſpiritum labiorũ ibi intelligi Spiritum ſanctũ debere: ſed verba prædicationis eius, quę ex iſto aërio ſpiritu humano in ore formauit: quia verbis ſuis interficiet impium, eum docendo, ab homine auertit impietatem.

A Non vtiq; hoc faciunt verba ſenſibilia & iſte ſpiritus ſenſibilis: ſed Spiritus ſanctus, de quo dicit Deus per prophetam. *Ezech. 2.* Auferam cor lapideum de carne veſtra, & dabo vobis cor carneum, & ſpiritum meum ponam in medio veſtri. Spiritus ergo ſanctus interficiet impium cùm cor eius conuertitur ab impietate ad impietatem. Quod ſi intelligimus in illo impio Antichriſtum quem Dominus Ieſus interficiet ſpiritu oris ſui: nõ puto, quod aliquis attribuat virtutem illam ſpiritui vocis humanæ tantùm, quantùm ſpiritui diuino. Si ergo Spiritus ſanctus intelligitur in his dictis, cum pariter dicatur ſpiritus oris Domini, cuius verbo cæli firmati ſunt, id eſt Patris: & ſpiritus oris domini Ieſu, & ſpiritus labiorum eius non apparet, cur magis intelligi debeat procedere de ore patris, quàm de ore Filij. Et ſi per os patris intelligimus eſſentiam patris. Non enim eſt aliud os eius quàm eſſentia eius, vt ſicut verbum Domini, eſt de eſſentia eius: ita ſpiritus oris eius, non ſit niſi de eſſentia eius: quid apertius, quam ſicut ſpiritus oris patris eſt de eſſentia patris & procedit: ita ſpiritus oris & labiorum filij, de filij eſſentia ſit & procedat. Puto enim, *Pſal. 32.* quia nemo intelliget ſimpliciter, vbi dictũ eſt: Verbo Domini cæli firmati ſunt: & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum. verba tranſitoria, & ſpiritum qui de hoc aëre aſſumptus per loquentis os emittitur. Sed quomodocunque hoc aliquis exponere conetur, ſufficit quòd in illa in-

B ſufflatione Domini in diſcipulos, cuius feci mentionem, factum eſt ad ſignificandum, quia de eiuſdem perſonæ ſecreto procedebat ille ſpiritus, quem dabat: de cuius occulto ſpiritus ille procedebat, quem inſufflabat. Denique cum ſcriptura diuina ſignificat aliquod ſecretum per ſenſibilium ſimilitudines, nõ per omnia quæ ſignificant, & ſignificãtur, ſimilia poſſunt eſſe. Non enim hoc eſſet ſimilitudo. ſed identitas: niſi fortè quis dicere voluerit illam inſufflationem ita ſimpliciter eſſe factam à ſapientia Dei ſine omni ſpirituali ſignificatione. Sed neminem puto ita inſenſatum vt hoc non ſentiat. Item Filius dicit de Spiritu ſancto. Non *Ioan. 16.* enim loquetur à ſemetipſo, ſed quæcunq; audiet loquetur. Quid eſt, Nõ loquetur à ſemetipſo: niſi ab alio habet quod loquetur? Et quid eſt, ab alio habebit quod loquetur, niſi ab alio habebit ſcientiam eorum quæ loquetur. Vnde poſtquam dixi. Non loquetur à ſemetipſo, addidit: ſed quæcunque audiet, loquetur. Quid eſt audire Spiritum ſanctum, niſi quaſi diſcere? Et quid eſt diſcere, niſi ſcientiam accipere? Si ergo ſcientia eius non eſt aliud niſi eſſentia eius: ab illo habet eſſentiã à quo audit ea quæ loquetur, & quæ docet: quoniam idem eſt illi loqui quod docere. Non audit autem neque habet eſſentiam ab alio niſi à Patre & Filio. Verum ſi habet eſſe à Patre ſecũdum ſupradictam rationem, habet & à Filio. Vnde & idem Filius C dicit: Ille de meo accipiet, & annunciabit vobis. Quippe quid eſt aliud hoc dicere, quàm à *Ibidem.* me audiet, hoc eſt, à me ſciet quòd annunciabit vobis? Cùm dixit: Quæcunque audiet loquetur non determinauit à quo audiet. Cùm verò ait: De meo accipiet, ne quis ſoli Patri attribuat quod ab alio audit, apertè ſe eſſe: à quo ſicut à patre ſcientiam ſiue eſſentiam accipiat, demonſtrat. Sicut enim cum dicitur: Non loquetur à ſeipſo, ſed quæcunque audiet loquetur, ſignificatur ab eo eſſe & procedere à quo audit. Ita cum profert filius: De meo accipiet, palam oſtendit eum de ſuo: hoc eſt de eſſentia ſua eſſentiã habere & procedere. Quod enim diuina eſſentia non eſt, ſub Spiritu ſancto eſt, nec ipſe accipit aliquid de hoc quod ſub ſe eſt. Quare cùm Filius dicit: De meo accipiet, non aliud ibi ſuũ ſignificat quam ſuam eſſentiam. Illud forſitan quod dixit Filius: De meo acci- *Matth. 11.* piet, aliter conabuntur intelligere quàm ego expoſuerim. Sed quid dicent vbi ait: Nemo nouit Filium niſi Pater, neque Patrem quis nouit niſi Filius, aut cui voluerit Filius reuelare? Audiuimus, quia nemo nouit Patrem aut Filium niſi Pater, aut Filius, aut cui reuelat Filius. Non dicit autem nemo: quaſi nullus homo: ſed ac ſi diceret, nullus omnino. Quippe ſi hoc intelligeret, non adderet, niſi Pater, quia Pater non eſt homo. Et cùm ait: neque Patrem quis D nouit. In hac monoſyllaba dictione videlicet quis nõ magis intelligitur humana quam quælibet perſona. Omnino igitur nullus habet hãc notitiam niſi Pater & Filius, & cui Filius idem reuelat. Aut itaq; Spiritus ſanctus non cognoſcit Patrem & Filium, quod impium eſt opinari: aut Filius reuelat ei ſui & Patris ſcientiam, quæ non eſt aliud quàm eiſdem Spiritus ſancti eſſentia. Quòd ſi dicunt, quia licet Filius quantum ad pronunciationem attinet: nullum ad hanc admittit notitiam, niſi ſe & patrem, & cui ipſe reuelat, non tamen Spiritum ſanctum, aut ab illa ſeparatum aut illum à Filio accipere fatendum eſt: quoniam Pater & Filius non ſe cognoſcunt, niſi per hoc quòd vnum ſunt cum Spiritu ſancto. Et ideo cum ait: Patrem & Filium inuicem ſe noſſe, intelligendus eſt ſimul Spiritus ſanctus. Et cùm reuelat Filius non Spiritui ſancto, ſed creaturæ reuelat. Si inquam hoc dicitur, non ſtatim conſtanter inferemus. Ergo ſi vbi apertè veritas ſecundum quod verba oris eius pronuntiant, negat Spiritum ſanctum noſſe, niſi reuelante Filio Patrem & Filium, dicunt nos non tantum verba attendere debere, quantùm vnitatem eſſentiæ, quæ vna tribus & inſeparabilis eſt: multò magis debemus huius vnitatis ſeruare conſequentiam, de qua ſuprà loquutus ſum cùm eam nullo, aut ſcripto aut ſenſu negat auctoritas: nec profert aliquid quod contrarium ſit, aut aliquo modo

A repugnet. Eligant itaque Græci vnum de duobus si apertè volunt veritati resistere: aut scilicet Spiritum sanctum non nosse Patrem aut Filium nisi reuelante Filio: aut propterea quia in hoc quod per se cognoscunt Pater & Filius vnum sunt cum Spiritu sancto: quoniam ipsi dicuntur se nosse consequi ex necessitate: vt in eadem notitia intelligatur Spiritus S. Nempe nihil est medium si volunt hanc notitiam à Spiritu sancto, aut veritatem à verbis penitus abdicare. Quæ vtraque execratur vera confessio. Sicut enim ait veritas: Nemo nouit Filium nisi Pater, neque Patrem quis nouit nisi Filius. & cui voluerit Filius reuelare. Siquidem eligunt Spiritum sanctum nosse patrem & Filium per reuelationem filij, habet à filio nosse, quod nō est aliud illi quàm esse. Est igitur & procedit à Filio: quoniam ab illo procedit à quo est. Si autem dicunt, cùm Pater & Filius dicuntur nosse se quia essentia per quam se noscunt eadem est Spiritui sancto, consequi Spiritum sanctum eiusdem esse consortem notitiæ: cùm legitur illum à patre procedere, de quo ait filius: Ego & Pater vnum sumus, confiteantur nobiscum, propter essentialem identitatem Patris & Filij, illum à filio proculdubio procedere.

Ioan. 10.

9

B SI verò obijcitur cum dicitur: Filium à Patre nasci, & Spiritum sanctum à Patre & Filio procedere: quia quosdam gradus & quædam interualla constituimus quasi Spiritus sanctus esse non possit, nisi Filius prius nascatur à patre, vt posterior filio sit Spiritus sanctus: & ideo rectiùs dici quòd pariter sint à Patre Filius nascendo & Spiritus sanctus procedendo: ita vt nec Filius à Spiritu sancto sit, nec Spiritus S. à Filio, sicut splendor & calor pariter sunt de vno sole, nec splendor à calore est, nec calor à splendore. Si inquam hoc aliquis nostræ obijcit assertioni. Respondemus. Nos nec gradus dignitatis ponimus in Deo, qui vnus est; nec in existendo Filium de Patre, aut Spiritum sanctum de Patre & Filio interualla in æternitate, quæ est extra omne tempus statuimus. Similiter enim omnes Christianam fidem tenentes confitemur, nec minorem nec posteriorem Filium esse Patre: quamuis non nisi de illo sit. Ita quoque nos qui dicimus Spiritum sanctum de Filio esse siue procedere: nec minorem, nec posteriorem cum Filio fatemur. Nempe quamuis splendor & calor de Sole procedant nec possint esse nisi sit ille de quo sunt, nihil tamē prius aut posterius in tribus, in Sole & splendore & calore intelligimus: multo itaque minus cùm hæc in rebus temporalibus ita sint, in æternitate quæ tempore non clauditur prædictæ tres personæ in existendo susceptibiles interualli possint intelligi. Quod autem dicitur, quia Filius & Spiritus sanctus sic possunt esse de solo Patre, vt nec Filius sit de Spiritu sancto: nec Spiritus sanctus de Filio, sicut splendor & calor simul procedunt de vno Sole: vt alter non sit de altero, non rectè hoc nobis opponitur. Cum enim dicimus Filium de Patre, & Spiritum sanctum de Patre esse, Filium fatemur Deum & Spiritum sanctum esse de Patre Deo, & has tres personas vnum solum Deum esse, & idipsum esse de eodem ipso. In sole verò non dicimus solem esse de sole, cum splendor aut calor est de sole, nec idipsum esse solem, & quid est de sole, nec illa tria vnum esse solem. Nam si sol & splendor vnus esset sol, aut si sol est calor similiter vnus sol esset: necesse esset aut splendorem esse de calore cum esset de toto sole: qui idipsum esset quod calor, aut calorem de splendore esse qui de sole haberet esse qui non à splendoris differret essentia. Ponamus tamen Filium & Spiritum sanctum ita pariter esse de solo Patre: sicut calor & splendor sunt de vno sole. Sed si ita est: vnde habent qui hoc dicunt, quòd Spiritum sanctum confitentur esse Filij, & Filium negant esse Spiritus sancti? Nam sicut nulla ratio admittit, vt calor sit splendoris, aut splendor caloris: ita non patitur veritas, vt Spiritus sanctus magis sit Filij, quàm Filius Spiritus sancti. Quapropter si negare non audent Spiritum sanctum esse Filij, negant Filium & Spiritum sanctum, ita esse pariter de solo Patre: sicut sunt splendor & calor de vno sole. Quare si hoc nobis obijciunt, quod dixi de splendore & calore solis, nec cum illis, nec contra nos est.

C

D

10

SIcut nobis dicitur nè omninò separent filium à patris communione in hac Spiritus sancti processione, asserunt eum de patre per filium procedere. Sed hoc quomodo intelligi possit, non videtur: præsertim cùm nusquam legant vnde hoc apertè probare queant. Nam si hoc sibi suffragari existimant, quod legimus de Deo: Quia ex ipso & per ipsum & in ipso sunt omnia, vt ex quo sunt omnia sit Pater, & per quem Filius, & in quo Spiritus sanctus: & inter omnia quæ sunt per Filium Spiritus sanctus accipitur. Hoc quidem quòd ex Patre sint omnia, & per Filium, & in Spiritu sancto: sine scrupulo accipimus: illud verò quòd Spiritus sanctus sit inter omnia quæ sic esse dicit Apostolus, nimis est scrupulosum asserere. Impossibile namque est vnam quamlibet de illis tribus personis inter illa omnia claudere, & duas alias excludere. Quòd si Pater & Filius sunt inter omnia quæ sunt ex Patre, & per Filium, & in Spiritu sancto: videat mens rationalis quanta sequatur confusio. Cùm ergo dicat Apostolus: Ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia: intelligere debemus sine dubio omnia creata à Deo quæ ita sunt ex ipso & per ipsum & in ipso: sicut aliud ex alio, & per aliud, & in alio. Quicquid enim factum est, non est idem Deo, sed ab illo aliud. Spiritus autem sanctus non

Roman. 11.

A non est aliud, sed idem ipsum quod Pater & Filius, vtiq; nihil aliud intelligi potest, quo ostendi possit Spiritum sanctum per filium de patre (sicut aiunt) procedere. Cùm enim Pater & Filius non differant in vnitate Deitatis: nec Spiritus sanctus procedat de Patre nisi de Deitate: si eadem Deitas est Filij: nequit intelligi quomodo procedat de Deitate Patris per Deitatem Filij, & non de eiusdem Filij Deitate nisi fortè quis dicat Spiritum sanctum non procedere de Deitate Patris: sed de paternitate. nec per Deitatem Filij, sed per filiationem: quæ opinio sua se patenti fatuitate suffocat. Quod si dicit: quia cum dico illum procedere de Deitate Patris & Filij: non possumus deitatem Spiritus sancti ab hac Patris & Filij deitate separare: quoniam vna & eadem est deitas trium: & ideo sequi: si de deitate Patris & Filij procedit: de sua quoq; eum procedere, & ob hoc Spiritum sanctum de seipso procedere. Ad hoc iam suprà me sufficiēter memini respondisse: quia nulla persona ex seipsa esse potest: nam sicut Filius cum est de Patris essentia quamuis non sit alia, sed eadem filij essentia quæ est patris, non tamen est de seipso, sed de Patre solo. ita Spiritus sanctus cùm est de essentia Patris & Filij, quæ est eadem illi, non tamen est de seipso, sed tantummodo de Patre & Filio. Dicēt: Cur non similiter dicere possumus Spiritum sanB ctum de Patre per Filium procedere, sicut dicimus à Patre omnia per verbum facta quod est Filius. Sicut enim cùm Pater facit, per verbum suum, non facit per aliud quàm per hoc quod ipse est, hoc est per essentialem potestatē: quæ est eadem verbi, & nō dicitur tamen facere nisi per verbum. Cur non similiter dicimus Spiritum sanctum à Patre procedere per verbum cùm non procedat de patre nisi de hoc quod idem est illi cum Filio, quamuis non vt creatura, sed vt idipsum de eodem ipso? Videamus quid sequatur si hoc dicimus. Et pax sit inter nos. Nempe quę facta sunt à Patre per verbum, facta sunt ab ipso verbo. Ipsum namq; verbum *Iam.3.* dicit: Quæcunq; Pater fecerit, hæc & Filius similiter facit. Dicamus igitur quia Spiritus sanctus cùm procedit à Patre per Filium: procedit & à Filio similiter: sicut quæ facta sunt à Patre per verbum: facta sunt similiter ab ipso verbo. Nisi fortè intelligunt Spiritum sanctum procedere de Patre per Filiū: quemadmodum cùm fons fluit in riuum, & riuus colligitur in lacum: dicitur lacus esse de fonte per riuum. Sed ibi non est riuus in fonte sed extra fontem: sicut est filius in patre & non extra patrem. Quare sic nō est Spiritus sanctus de Patre per Filium, sicut est lacus de fonte per riuum. Si tamen sic est, negari nequit esse de filio: quamuis sit de Patre per Filium: sicut fatendum est lacum esse de riuo, quamuis sit de fonte per riuum. Qui enim negat lacum esse de riuo: quoniam prius est de fonte riuus: dicat se nō esse de patre suo, sed de Adam, quoniam per patrem suum est de Adam. Dicat etiam Filium virginis non esse de Maria, nec de Dauid, nec de Abraam: quoniam isti prius fuerunt de Adam, & dicat falsum esse quod dictum est Abraæ: In semine tuo benedicentur omnes gentes. Et ad Dauid: De fructu ventris tui, ponā super sedem tuam. Et ad Mariam: Benedictus fructus ventris tui. Dicatque Christum non esse semen horum vel fructum, sed Adæ: quoniam isti ab illo descenderunt. Sed neque de Adam est Filius virginis secundum hunc sensum: sed de limo de quo factus est Adam. At inferent: Bene dicimus Spiritum sanctum non procedere de Filio: sed de Patre per Filium, quamuis sit de patre & de filio: sicut dicis lacum esse de fonte & de riuo. De processionis namq; verbo quæstio est inter nos, quam vos asseritis esse de Filio, nos negamus. Ecce enim videtis riuum de fonte procedere, quasi de originali principio. Lacus autem nò procedit, sed colligitur de riuo: quamuis habeat esse de illo. Ita igitur & si Spiritus sanctus habeat esse de filio, non tamen procedere propriè dicitur de filio, sed de patre quasi de principio. Hoc forsitan diceretur rectè si Filius nascens de Patre procederet extra Patrem, & medio quodam spatio interueniente priùs intelligeretur esse Spiritus sanctus de Patre quàm de Filio, sicut riuus de fonte fluens extra fontem procedit, & quodam interuallo in lacum colligitur, & prius est lacus de fonte quàm de riuo: & ideo est de fonte per riuum, non de riuo per fontem. Verùm cùm Filius nascens de Patre non exeat extra patrem, sed in ipso manens: nec loco, nec tempore, nec essentia diuersus sit à Patre: & cùm vnum sit idemq; Patri & Filio id vnde procedit Spiritus S. nec intelligi potest, nec dici debet Spiritum sanctū procedere de Patre & non de Filio. Non ergo videtur qua ratione dicatur Spiritus sanctus non procedere de Filio, sed de patre per Filiū: cùm etiam si per Filium nequeat non de Filio. Si quis tamen vult dicere Filium de patre procedere magis propriè quam Spiritum sanctum de Filio: quamuis Spiritus sanctus de illo fit sicut riuus: magis illi videtur procedere de fonte quàm lacus de riuo, nō concedat Spiritum sanctum procedere de Filio, de quo habet esse sicut lacus de riuo. Nos non negamus nascentem aliquo modo procedere de illo de quo nascitur: & Spiritum sanctum asserimus suo modo non quasi de duobus fontibus, sed verè de vno fonte procedere: ita tamen vt nomen natiuitatis, nec processio filij amittat, nec Spiritus sancti processio recipiat. Non est igitur cur magis dici debeat Filius procedere de patre quàm Spiritus sanctus de filio.

C

D

Genes. 22.

Psal. 131.

Luca 1.

11

DIligentiùs consideremus quomodo lacus sit de fonte, pariter & de riuo: vt per

A hoc ſicut per temporale & locale aliquid poteſt intelligi quod æternum eſt, cognoſcamus Spiritum ſanctum eſſe de Patre & Filio. Multa enim in horum conſideratione, ſicut in Epiſtola ad venerabilis memoriæ Vrbanum de incarnatione verbi ſcripſi, inueniuntur, quæ vni Deo & tribus perſonis per quandam ſimilitudinem aptantur. Conſtat enim quòd vna eadem q; aqua eſt quæ & fons & riuus & lacus dicitur: non tres aquæ, quamuis tres ſint, fons, riuus, & lacus. Diſcernamus ita q; inter fontem, riuum, & lacum & videamus quomodo ſingula hæc cùm tria ſint in vna intelligantur aqua. In fonte quidem aqua de abyſſo aſcendens ebullit: in riuo de fonte deſcendens fluit, in lacum colligitur & manet. Per fontem ergo intelligitur aqua de abyſſo ebulliens per riuum: quia de fonte fluit in lacum: quia ſimul ibi coadunatur. Videmus autē quia riuus non eſt de hoc vnde aqua fons dicitur: ſed de hoc quod eſt, id eſt, de aqua. nec lacus eſt de hoc vnde aqua dicitur fons aut riuus: ſed de ipſa aqua quę vna & eadem eſt in fonte & riuo. Non ergo de hoc vnde differunt fons & riuus, ſed de hoc in quo vnum ſunt lacus exiſtit. Si ergo non magis fons eſt hoc vnde lacus eſt quàm riuus: nequit intelligi lacus magis eſſe de fonte quàm de riuo. Si itaque cùm dicitur: Deus Pater aut Filius aut Spiritus ſanctus vna in tribus intelligitur
B eſſentia & vnus Deus: quod nomen eſt ipſius ſignificatiuum eſſentiæ: ſed in Patre intelligitur gignens: in Filio genitus: & in Spiritu ſancto ſingulari quodam & ineffabili modo procedens. Quemadmodum igitur lacus non eſt de hoc vnde diuerſi ſunt ab inuicem fons & riuus: ſed de aqua in vnum ſunt: ita Spiritus ſanctus non eſt de hoc vnde alij ſunt ab inuicem pater & filius, ſed de diuina eſſentia in qua vnū ſunt. Si ergo non magis eſt pater hoc vnde Spiritus ſanctus eſt quam Filius, intelligi nequit cur magis ſit de patre quam de filio. Quod ſi dicunt non eum eſſe poſſe de duabus cauſis ſiue ex duobus principijs. Reſpondemus: quoniam ſicut non credimus Spiritum ſanctum eſſe de hoc vnde duo ſunt Pater & Filius: ſed de hoc in quo vnum ſunt: ita non dicimus duo eius principia ſed vnum principium. Quippe cum dicimus, Deum principium creaturæ, intelligimus Patrem & Filium & Spiritum ſanctum vnum principium nō tria principia. ſicut vnum Creatorem non tres Creatores, quamuis tres ſint Pater & Filius & Spiritus S. quoniā per hoc in quo vnum ſunt: non per hoc in quo tres ſunt, eſt Pater aut Filius aut Spiritus ſanctus principiū ſiue Creator. Sicut igitur quamuis Pater ſit principium & Filius ſit principiū: & Spiritus ſanctus ſit principium: non tamen ſunt tria principia ſed vnum, ita cùm Spiritus ſanctus dicitur eſſe de Patre & de Filio, non eſt de duobus principijs, ſed de vno quod eſt Pater & Filius, ſi tamen dici debet Deus habere C principium aut cauſam. Principium namq; videtur non niſi rei incipientis eſſe, & cauſa non niſi effectus alicuius, & Spiritus ſanctus nunquā incipit eſſe nec eſt effectus alicuius. Quod enim incipit eſſe: proficit de non eſſe ad eſſe. Et nomen effectus rei quæ fit aptari videtur propriè. Quomodo tamē verum eſt filium eſſe de patre: & Spiritum ſanctum de Patre & Filio, ſi ſuo quodam & ineffabili modo intelligitur? quoniam aliter proferri nequit, dici nō incongruè poteſt Pater quodammodo principium Filij: & Pater & Filius principium Spiritus ſancti. Nec tamē duo confitemur principia, vnum Patrem ad Filium, alterum Patrem & Filium ad Spiritum ſanctum. Sicut non credimus alium Deum patrē de quo eſt Filius, & alium Deum patrem & Filium de quo eſt Spiritus ſanctus: quamuis de eodem Deo ſiue de eodem principio ſuo quiſq; modo ſit: alter ſcilicet naſcendo, alter procedendo: ſed quodam ſingulari & ineffabili modo intelligitur iſta ,,proceſsio. Proceſsio namq; multis modis dicitur, de quibus iſte ſolitarius intelligitur: ſicut natiuitas filij ſingularis cognoſcitur. Idipſum intelligitur ſi dicimus Patrem eſſe cauſam Filij, & Patrem & Filium cauſam Spiritus ſancti. Non enim duas poſſumus dicere cauſas: aliam videlicet filij: aliam Spiritus ſancti, ſed vnā, quemadmodum non duo Dij ſunt ſed vnus Deus, de quo eſt D Filius & Spiritus ſanctus. 12

SI autem quæritur, cū Dominus dixit: Cum venerit paracletus ſpiritus veritatis qui à *Ioan. 15.* Patre procedit: cur non addidit, & à Filio, vel à me, ſi ſic voluit intelligi? Non eſt hoc inuſitatum in dictis illius, vt cum attribuit aliquid patri quaſi ſoli, vel ſibi vel ſpiritui ſancto. velit in alijs intelligi quod de vno loquitur. Nā cum dicit: Beatus es Symon Bariona: quia caro & *Matth. 16.* ſanguis non reuelauit tibi: ſed pater meus qui in cælis eſt. Nónne ipſe Filius & Spiritus ſanctus intelligendus eſt reuelaſſe cū patre. Quoniam enim Pater non reuelat per hoc quia pater eſt, ſed per hoc quia Deus eſt, & idem Deus eſt Pater & Filius & Spiritus ſanctus. Sequitur: Vt quod reuelat Pater reuelet Filius & Spiritus ſanctus. Item cum dicit: Nemo nouit Filium *Matth. 11.* niſi Pater: neque Patrem quis nouit niſi Filius: & cui voluerit filius reuelare: quaſi ſolus Filius cognoſcat & reuelet Patrem, & ſolus Pater cognoſcat Filium, intelligendum eſt ibi reuelare & noſſe tribus perſonis eſſe commune: quoniam non per hoc quod alij ſunt ab inuicem, ſed per hoc quod vnum ſunt Pater & Filius & Spiritus ſanctus cognoſcunt & reuelant. Cum enim dicit Patrem noſſe Filium, & Filium noſſe Patrem & reuelare ſe & Patrem, apertè vult intelligi: quia Pater cognoſcit Spiritum ſanctum, & Filius noſcit & reuelat Spiritum ſanctum, quoniam idipſum quod eſt Pater & Filius eſt & Spi-

A & Spiritus ſanctus. Similiter cum dicit: Qui me videt, videt & patrem, non eſt ſeparandus Spiritus ſanctus quoniam qui videt hoc vnde *Ioan. 14.* vnum ſunt pater & filius & ſpiritus ſanctus non poteſt videre vnum de his tribus ſine alijs duobus. De Spiritu ſancto quoq; dicit ad Apoſtolos: Cum autem venerit ille ſpiritus veritatis *Ioan. 16.* docebit vos omnem veritatem, quaſi ſolus ſpiritus ſanctus doceat omnem veritatem: cum nec ſine patre nec ſine filio doceat omnem veritatem. Non enim per hoc quia eſt ſpiritus alicuius ſcilicet patris & filij ſpiritus, ſed per hoc quod vnum eſt cum patre & filio, id eſt, per hoc quod Deus eſt, docet omnem veritatem. Videtis igitur quomodo in his quæ poſui vni quaſi ſoli attribui, ab alijs non poſſit perſonis ſeparari. Multa huiuſmodi in ſacra ſcriptura legimus: vt quod de vna perſona ſingulariter dicitur, indifferenter de tribus intelligatur. Quicquid enim de vna perſona pronunciatur: de alijs pariter oportet intelligi: niſi cùm de hoc vnde aliæ ſunt: vt dixi, ab inuicem obuiare cognoſcitur. Quapropter cum credimus ſpiritum S. de patre procedere: quoniam Deus de Deo, id eſt, eſſentia Spiritus ſancti de eſſentia patris quæ vna eſt: tribus eſſe intelligitur, neceſſe eſt vt de Filio eum ſimiliter eſſe confiteamur ſi Filius non eſt de illo, de hoc enim eſt Spiritus S. quod eſt Filius & quod eſt Pater.
B

17

SEd dicet aliquis: ideo intelligimus Filium & Spiritum ſanctum reuelare quod ſolus Pater reuelare dicitur: & Patrem & Spiritum ſanctum reuelare & noſſe quod ſolus Filius facere dicitur: & Patrem & Filium docere quod ſolus Spiritus ſanctus doctū ire promittitur: quia quod de vno ſolo in vno loco legitur, de alijs alibi apertè ſignificatur. Cum verò dicit Spiritum ſanctum de Patre procedere, nō legimus alicubi eum de Filio procedere. Per quod monemur, non noſtro ſenſu quod nuſquam dictum eſt aſſerere. Ad quod reſpondemus, quia potius docemur per hæc quæ ſic dicta ſunt, ea quæ in ſimilibus dictis tacentur, ſimiliter intelligere, præſertim cum ex his quæ dicuntur nulla ratione contradicente, ea quæ non dicuntur rationabili neceſsitate conſequi apertiſsimè videmus. Cum enim dicit Dominus ad Patrem. Hæc eſt autem vita æterna vt *Ioan. 17.* cognoſcāt te ſolum verum Deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum. An ideo debemus ſeparare ab hac ſalubri & vitali cognitione Spiritū ſanctum, quia nuſquam legitur? Hæc eſt autem vita æterna vt cognoſcant patrem ſolum verum Deum & Spiritum ſanctum? Aut, hæc eſt vita æterna vt cognoſcant filium ſolum verum Deum & Spiritum ſanctum? Aut cum legimus. *Ioan. 5.* Quia ſicut pater habet vitam in ſemetipſo, ſic dedit & filio vitam habere in ſemetipſo, dicemus ſpiritum ſanctum nō habere à Patre à quo eſt vt habeat in ſemetipſo vitam, ſicut habet pa- C ter & filius, quoniam hoc nuſquam dicit filius de Spiritu ſancto, ſicut de ſeipſo. Item cum dicit: Pater in me eſt & ego in patre, & qui videt *Ioan. 14.* me, videt & patrem, an negabimus Spiritum S. eſſe in patre, & filio & patrem & filium eſſe in Spiritu ſancto? Aut eum qui videt filium videre Spiritum ſanctum ſicut videt patrem, ſi hæc non eadem pronunciatione leguntur: quæ de patre & filio proferuntur: immo quoniam vnus idemque Deus eſt pater & filius & ſpiritus ſanctus. Cum dicitur cognoſcere ſolum verum Deum patrem & filium eſſe vitam æternam, inſeparabiliter intelligēdus eſt in illa cognitione Spiritus S. Et cum legimus: Quia ſicut pater habet vitam in ſemetipſo: ſic dedit filio habere vitam in ſemetipſo: non debemus vitam eandem exiſtimare alienam à Spiritu S. aut quod illam nō à ſemetipſo habeat. Et cum audimus: Pater in me eſt & ego in patre, & qui me videt, videt & patrem: cognoſcere debemus per hæc quæ ita dicuntur: quia Spiritus ſanctus non eſt extra patrem & filium, aut pater & filius extra Spiritum ſanctum: quia per viſionem filij videtur Spiritus ſanctus ſicut & pater. Sicut enim non eſt alius Deus pater alius Deus filius, alius Deus ſpiritus ſanctus: ſic non habet Deus in ſeipſo aliud quàm Deum. non eſt Deus extra Deū: nec Deus diſsimilis Deo. Denique non legimus in Propheta aut Euan- D geliſta aut Apoſtolo his verbis. Deum vnum eſſe tres perſonas. aut vnum Deum eſſe trinitatem. aut Deum de Deo. Sed neque illo Symbolo in quo non eſt prolata proceſsio Spiritus ſancti de Filio inuenimus nomen trinitatis. Quomodo autē ex his quæ legimus hæc apertiſsimè ſequuntur: conſtanter ea & corde credimus & ore confitemur. Quare non tantùm ſuſcipere cum certitudine debemus quæ in ſacra ſcriptura leguntur: ſed etiam ea quæ ex his nulla alia cōtradicente ratione rationabili neceſsitate ſequuntur.

14

QVamuis quę ſupra iam dicta ſunt ſufficere poſsint, adhuc tamen aliquid addam: vnde Spiritus ſanctus cognoſcatur eſſe de filio. Confitentur Greci nobiſcum ſpiritum ſanctum eſſe ſpiritum Dei. & Spiritum patris. & ſpiritum Filij. Quæro itaq; ſi eodem modo intelligitur eſſe illum ſpiritum Dei, & ſpiritum patris, & ſpiritum filij, aut diſsimiliter? Certum eſt autem: quia non dicitur ſpiritus Dei ſicut poſſeſsio, vt cum dicitur, æquus alicuius vel domus. Maior enim eſt qui poſsidet quàm quod poſsidetur. Deus autem non eſt maior Spiritu ſancto: quia Spiritus ſanctus eſt Deus, nec Deus eſt maior Deo. Neque dicitur ſpiritus Dei vt membrum Dei, ſicut manus vel pes hominis. non enim Deus habet membrum aut partē vllam. Quomodo ergo intelligendus eſt

A ſpiritus eſſe Dei: niſi hoc quod eſt ex Deo eſt? Non autem ſignificat aliud nomẽ Patris quàm Deum quod eſt Pater, aut relationem eius ad Filium ex qua nomen Patris habet. Similiter dicendum eſt de filio. Quid namq; intelligitur in nomine filij: niſi Deus qui filius eſt: aut relatio quæ refertur ad patrem per quam filius appellatur. Sed nullus ſenſus capit Spiritum S. eſſe ſpiritum patris: aut filij ſecundum quod alter eſt pater: alter filius, ſed ſecundum quod vterque vnus idemq; Deus eſt. Quare idem eſt intellectus cũ dicitur: Spiritus ſanctus ſpiritus Dei: & ſpiritus patris: & ſpiritus filij, ſed ſpiritus Dei & ſpiritus patris dicitur: quia eſt & procedit de Deo & de patre. Itaq; eſt & procedit de filio: quia eodem ſenſu ſpiritus filij dicitur. Nam cum dicitur ſpiritus ſanctus ſpiritus Dei & ſpiritus Domini: ſi non intelligimus ibi ſpiritum filij eo ſenſu quo ſpiritum patris: aut ſeparabimus filiũ à nomine Dei vel Domini: aut bifariam intelligetur ſpiritus Dei: ſiue ſpiritus Domini. Sed vnde hunc habent ſenſum: aut vbi legitur in ſacra ſcriptura, quod ſimiliter non intelligatur de patre & de filio: cum legimus ſpiritum Dei & ſpiritum Domini, aut quid inuenitur: vnde hoc non ſequatur? Nam ſi dicunt cũ dicitur: ſpiritus patris duobus modis intelligitur. Eſt enim ſpiritus patris quia eſt de patre: & quia datur à patre. filius verò patris nõ eſt niſi quia datur à filio. Hoc eſt quod B quæro vnde habeant. Et ſi dicunt quod in nulla autentica dictum eſt pagina: nec ſequitur ex eo quod ſcriptum ſit. Cur nos reprehendunt: cum dicimus ſpiritum ſanctum procedere de filio? ideò quia hæc verba non legunt: cum ex his quæ legunt & credunt hoc ex neceſsitate ſequi intelligimus. Iudicent quo que ipſi quid potius ſuſcipiendum, ſit quamuis in ſacra pagina vtrumq; taceatur, an hoc quod nos dicimus Spiritum S. procedere de filio: quod oſtendimus ex his conſequi quæ veraciter credimus: an quod ipſi dicunt ſpiritũ ſanctum aliter eſſe patris: aliter eſſe filij: quod nec auctoritate nec ratione, nec ex his quę certa ſunt poſſunt oſtendere: vtique aut debent ceſſare ab hac ſua ſententia, ſi tamen hoc dicunt, vt audio quod ſpiritus ſanctus aliter eſt filij ſpiritus quàm ſpiritus patris, cum nuſquam hoc legant: vel vnde hoc probent: aut ſaltem nos reprehendere nõ debent quod dicimus ſpiritum ſanctum procedere de filio: quamuis his verbis non legamus: quoniã ex his quæ pariter credimus: hoc conſequi monſtramus. Sed ſi ceſſant ab hac ſua aſſertione: credant pariter nobiſcum ſpiritum ſanctum ſimiliter eſſe patris & filij ſpiritum & intelligent eum à filio ſicut à patre procedere. Et ſi nos reprehendere deſinunt: fateantur nobiſcum hoc vnde cognoſcunt nos reprehendi non debere.

AD hoc autem quod nos reprehendunt C in Symbolo illo quod pariter nos & illi ſuſcipimus & tenemus addidiſſe Spiritum ſanctum à filio procedere: & quærunt cur hoc factum ſit, & quare hoc priùs eorum Eccleſiæ monſtratum non eſt: vt communiter conſideraretur & communi conſenſu adderetur quod addendum erat. Ad hoc inquam reſponſum ſufficiens habemus. Nam ſi quæritur cur factũ ſit: dicimus, quia neceſſe erat propter quoſdam minus intelligentes qui non animaduertebant in illis quæ vniuerſa credit Eccleſia contineri, & ex his ſequi ſpiritum ſanctum de filio procedere: ne fortè hoc credere dubitarent. Quod quàm neceſſarium fuerit per illos qui hoc negant: quia in illo Symbolo poſitum non eſt cognoſcimus. Quoniam igitur & neceſsitas cogebat & nulla ratio prohibebat: & vera fides hoc admittebat: fiducialiter aſſeruit latinitas quod credendum & confitendum eſſe cognoſcebat. Scimus enim quod non omnia quę credere & confiteri debemus ibi dicta ſunt, nec illi qui Symbolum illud dictauere: voluerunt fidem Chriſtianam eſſe contentã ea tantummodo credere & confiteri quæ ibi poſuerunt: vt alia taceam: non ibi dicitur Dominus ad Infernum deſcendiſſe, quod tamen pariter & nos & Græci credimus. Si autem dicunt nullo modo debuiſſe corrumpi Symbolum tanta auctoritate firmatum: nos non iudicamus eſſe corru- D ptionem vbi nihil addidimus quod his quę ibi dicta ſunt aduerſetur. Et quamuis defendere poſſemus hanc adiectionẽ non eſſe corruptionem, ſi quis tamen hoc contentiosè voluerit aſſerere: reſpondemus nos illud non corrupiſſe ſed aliud nouum edidiſſe: illud ſecundum proprietatẽ græci dictaminis tranſlatum cùm illis integrum ſeruamus & veneramur. Illud autem quò frequentiùs in populi audientia vtimur: latino more dictatum cum additamento ſupradicto edidimus. Quod autem quæritur quare hoc Græcorum Eccleſiæ conſenſu factum non eſt. Reſpondemus quia & nimis erat difficile Latinis eorum Epiſcopos ad conſulendum de hac re colligere, nec erat neceſſe. Vnde non dubitabant in hoc quæſtionem adducere. Quę eſt enim Eccleſia quę vel per amplitudinem vnius regni dilatatur, cui nõ liceat aliquid ſecundum rectam fidem conſtituere quod in conuentu populi vtiliter legatur aut cantetur? Quantò ergo magis licuit Latinis hoc conſtanter proferre in quo omnes gentes & omnia regna quæ latinis vtuntur literis pariter concordant.

COlligamus breuiter quod ſuprà pluribus rationibus effectum eſt. Conſtat inexpugnabili ratione Spiritum ſanctum eſſe de Filio: ſicuti eſt de Patre, nec tamen eſſe de duobus diuerſis ſed de vno. Ex eo enim quod Pater & Filius vnum ſunt, id eſt ex Deo, & eſt

A & eſt Spiritus ſanctus non ex eo vnde alij ſunt ab inuicem, ſed quoniam Deus de quo eſt Spiritus ſanctus eſt pater & filius: idcirco verè dicitur eſſe de patre & filio qui duo ſunt. Et quoniam pater non eſt prior aut poſterior filio: aut maior aut minor, nec alter magis aut minus eſt Deus quàm alter: nõ eſt Spiritus ſanctus priùs de patre quàm de filio, nec de filio quàm de patre, nec maior nec minor eſt exiſtens de patre quàm exiſtẽs de filio, nec magis nec minus eſt de vno quam de altero. Nam de altero ſi prior aut poſterior, vel maior vel minor: aut magis, aut minus de vno eſſet quàm de altero: ex neceſsitate ſequeretur, vt aut Spiritus ſanctus non eſſet de hoc in quo vnum ſunt pater & filius, aut ipſum vnum non eſſet perfectè & ſimpliciter vnum: ſed eſſet ibi aliqua diuerſitas de qua illa quam dixi in exiſtendo de eodem vno ſpiritu ſancto eſſet varietas. Sed dici non poteſt quod Spiritus ſanctus non ſit de hoc in quo vnum ſunt pater & filius, alioquin non eſſet de Deo. Nec credi debet quod in ipſo vno ſit ſecundum quod eſt aliqua diuerſitas. Quare nec priùs nec pòſt, nec maior aut minor, nec magis aut minus eſt Spiritus ſanctus de patre quàm de filio, aut de filio quàm de patre. Non enim vnus idemque ſpiritus ſanctus qui ſimul eſt totus de Deo toto: magis aut minus poteſt eſſe de vno & ſummo ſimplici Deo. Quod ſi B dicitur: quia ſpiritus ſanctus principaliter eſt de patre: quaſi magis ſit de patre quam de filio. Non ita dicendum eſt vt intelligatur vlla prædictarum varietatũ ineſſe, ſed quoniam filius hoc q̃ eſt de patre habet: idcirco hoc ipſum quod Spiritus ſanctus eſt de filio habere de patre: de quo habet eſſe non inconuenienter aſſeritur. Quoniam tamen ſic habet eſſe de patre & omnino idipſum ſit quod pater: & vnus idemq; Deus. Sicut ſolus & ſimplex Deus non poteſt eſſe maior vel minor ſeipſo, nec prior nec poſterior, nec aliquid in ſe habet diuerſum, ſic filius nec prior nec poſterior, nec maior nec minor eſt patre, nec habet aliquid in ſe diuerſum ab eo: ſed ſicut habet ab illo perfecte eſſe: ita habet per omnia ab eodem æquale illi & ſimile, immo idipſum eſſe. Quapropter ſicut pater non eſt magis Deus quàm filius: quamuis filius habebat eſſe de patre: ita non eſt magis ſpiritus ſanctus de patre quam de filio: licet filius à patre habeat: vt de illo ſit ſpiritus ſanctus. In eo enim in quo eſt vnus idemque cum patre, id eſt, in eo quod Deus eſt, nec eſt alius ille & alius pater, neque diſſimiliter ſunt id quod ſunt, ſed in eo quod ille eſt pater, iſte filius, alius eſt ille, & alius eſt iſte. Et ſicut filius non eſt alius Deus quàm pater: ita ſecundum quod Deus eſt nõ habet aliquid ab alio quàm à ſeipſo. Nam cum dicimus Deum de Deo filium de patre non alium intelligimus [illegible] de Deo alio, ſed eundem ipſum Deum de eodem ipſo Deo quamuis dicamus aliũ de alio, C filium ſcilicet de patre. Sicut enim ſupradictũ eſt: quemadmodum Deus ſecundum nomen ſignificans vnitatem, nullam recipit diuerſitatem, ita ſecundum nomina ſignificantia Deum eſſe de Deo, neceſſario admittit pluralitatem. Si ergo dicitur quod Spiritus ſanctus principaliter à patre ſit, nõ aliud ſignificatur quàm quia ipſe filius de quo eſt Spiritus ſanctus à patre habet hoc ipſum vt Spiritus ſanctus ſit de illo: quoniam id quod eſt habet à patre. Nõ quemadmodum in rebus creatis cùm aliquid aſſerimus eſſe: principaliter volumus ſignificare q̃ magis ſit hoc quod dicitur eſſe principaliter, quàm illud ad quod refertur.

17

VT cùm diſpenſator alicuius domini eius præcepto paſcit familiam domus, do minus principaliter & magis eam paſcere recte dicitur quàm diſpenſator. Nam omnia quæ ſunt domini ſunt diſpenſatoris æqualiter: ſicut ea quæ ſunt patris filij quoq; ſunt non inæqualiter. Quæret forſitan aliquis & mirabitur dicens: Quomodo poteſt intelligi vt habeat aliquid eſſe de aliquo & non ſit aliquo modo id de quo eſt principalius & dignius: & hoc quod ex eo eſt quodammodo minus & quaſi ſecundarium: præſertim cùm id quod eſt de aliquo videatur indigere vt ſit ex eo de quo eſt: illud verò de quo eſt nequaquam egeat eo, quod de ſe eſt. Ad quod reſpondendum, quia D ſicut eſſentia Dei valde diuerſa & aliena eſt à creata eſſentia: ita cum dicimus Deum de Deo exiſtere naſcendo vel procedendo: longe aliter intelligenda eſt iſta natiuitas ſiue proceſſio: quàm cum dicimus in alijs rebus aliquid naſci vel procedere. Ibi enim nihil eſt, aut natura aut tempore: aut in aliquo priùs aut poſteriùs, magis aut minus, aut aliqua ratione aliquo indigens: ſed totum quod eſt: non tamen æquale vel ſimile ſibi & coæternũ quam idem ſibijpſi & per ſe ſibijpſi omnino ſufficiens, nec naſcitur vel procedit ibi aliquid quaſi de non eſſe proficiens ad eſſe. Sicut igitur intellectus noſter non poteſt tranſire vltra æternitatem, vt quaſi de principio eius iudicet: ſic non poteſt de hac natiuitate vel proceſsione, nec debet ad ſimilitudinem creaturæ ſentire vel iudicare. Sed quoniam & quod naſcitur & quod procedit: non eſt aliud niſi id de quo eſt naſcens vel procedẽs, quod eſt ſolus & vnus Deus, ſicut idem Deus non eſt ſeipſo maior vel minor: ita in tribus: hoc eſt in patre & filio & ſpiritu ſancto non eſt aliquid maius vel minus, nec eſt alius alio hoc quod eſt maius vel minus: quãuis verum ſit quid Deus eſt de Deo naſcendo & procedendo. Ecce videmus quanta veritate & quanta neceſsitate ſequatur ſpiritum ſanctum de filio procedere. Quod ſi verum non eſt, aut aliquid eorum ex quibus hoc diximus conſequi: falſum eſt quod cõtra Chriſtianam fidem

quam

A quam cum Græcis tenemus aut nõ cõsequenter conclusimus quod ostendi nequit. Quare si verum non est, fides Christiana destruitur. Palàm etiam est intelligenti si falsum esse ponitur: quia nulla inde veritas nascitur. Consideremus quoque quid eueniat cum pro verò asseritur. Vtiq; si verum est Spiritum sanctum procedere à filio sicut à patre: sequitur quia filij spiritus est sicut patris: & mittitur & datur à filio sicut à patre, quod diuina docet auctoritas: & nulla penitus sequitur falsitas. Cùm autem processio spiritus sancti à filio negata tantam inducat falsitatẽ vt illa ex quibus eam consequi monstrauimus destruat contra fidẽ Christianam: nec vllam generet veritatem: & asserta tantam probet veritatem: sicut ostendimus, nec vllam vllatenus secum trahat falsitatẽ: cogitet cor rationale qua ratione illam excludat à fide Christiana. Deniq; si error est hanc credere de filio spiritus sancti processionem: ipsa diuina auctoritas nos in errorem inducit: cum & illa ex quibus hæc sequitur processio: & quę illam sequuntur nos docet, nec alicubi, aut illam negat, aut quod illi repugnet aliquo modo pronunciat auctoritas. Si ergo opponitur: quia nusquam eam profert diuina auctoritas: ideo non esse dicenda. Dicatur similiter: quia nusquam illam negat, nec aliquid dicit quod repugnet non esse negandam. Dicimus etiam:
B quia satis illam affirmat cùm illa asserit vnde probatur: & nullo modo aliquid significet vnde negetur.

PAtet ergo sicut suprà præmisi præter hoc: quia filius existit nascendo & spiritus sanctus procedendo. Hac quoq; causa: quia scilicet Spiritus sanctus est de filio. eos de inuicem non posse dici: & propter hoc solum filium nõ posse esse de Spiritu sancto. Nam quoniam vt dictum est: aut Filius est de Spiritu sancto: aut Spiritus sanctus de Filio. Si non esset Spiritus sanctus de Filio: sequerẽtur de Spiritu sancto Filium esse. Apparet itaque per suprà dictas rationes: quia Pater est Deus de quo Deus est, & non est Deus de Deo, & Filius est Deus de Deo, & Deus de quo est Deus, & Spiritus sanctus Deus de Deo: nec est Deus, de quo est Deus. Et quamuis de Patre sint duo, id est, Filius & Spiritus sanctus, non tamen duo Dij sunt de Patre, sed vnus est Deus qui est Filius & Spiritus sanctus. Et licet duo sint de quo est Filius, & qui est de Filio, id est, Pater & Spiritus sanctus, non tamẽ sunt duo Dij: sed vnus Deus, qui est Pater & Spiritus sanctus: quamquam Spiritus sanctus sit de duobus, id est, de Patre & Filio, non tamen de duobus est Dijs, sed de vno Deo, qui est Pater & Filius. Si autem Pater & Filius & Spiritus sanctus bini considerentur liquet ex his quæ dicta sunt, quia necesse est alterum ex altero: aut esse quia ille non ex se est. aut nõ esse, quia ille est ex se. Nam si cõferamus patrem & filium, videmus filium C esse de patre: quia pater non est de illo, & patrẽ non esse de filio, quia filius est de patre. Et similiter si consideremus conferendo patrem & Spiritum sanctum inueniemus Spiritum sanctum esse de patre, quia non est de illo pater: & patrem non esse de spiritu sancto: quia spiritus sanctus de illo est. Ita quoque si filius & spiritus sanctus, quomodo sunt ad inuicem speculemur: intelligimus Spiritum sanctum esse de filio, quia filius non est de illo: & filium non esse de Spiritu sancto: quia Spiritus sanctus est de Filio. Apparet igitur quod suprà dixi: quia relationes prædictæ licet sint in vno: non possunt vnitati immittere pluralitatem suam: nec vnitas relationibus singularitatem suam. Porrò sex sunt differentiæ Patris & Filij & Spiritus sancti ex his nascentes nominibus, id est, habere patrem & non habere patrem, habere filium & non habere filium: habere spiritum sanctum de se procedentẽ, & non habere spiritum sanctum de se procedentem. Harum differentiarum singulus quisq; habet vnam propriam qua differt ab alijs duobus: & duas ita communes & proprias, vt qua communicat vni, ea differat ab altero. Pater namque habet filium solus quo differt ab alijs duobus: habet spiritum sanctum procedentem de se quod cõmune est illi cum filio, & quo differt à spiritu sancto. Patrem autẽ non habet sicut nec spiritus sanctus, D
& in hoc differt à filio. Filius solus habet patrẽ: in quo differt à patre & spiritu sancto. Et illi commune cum patre sicut dictũ est: quia procedit de illo spiritus sanctus vnde ab eodẽ spiritu sancto diuisus est: caret autẽ filio sicut spiritus sanctus: vnde discrepat à patre. Spiritus S. solus est de quo alius non procedit. Commune est illi cum patre vt dixi, non habere patrem in quo dissimilis est filio. Cum filio quoq; est illi commune: vt iam monstratũ est non habere filium: vnde patri nõ concordat. Solus itaq; pater est qui est de nullo, & de quo sunt alij duo. Solus econtra spiritus sanctus est qui de duobus: & de quo nullus. Solus filius qui de vno, & de quo vnus. Est autẽ tribus cõmune ad duos habere relationẽ, pater enim ad filium & Spiritũ S. refertur: sicut ad illos qui de se sunt, filius ad patrem & ad spiritum sanctũ quia est de patre, & spiritus sanctus de illo. Spiritus S. ad patrem & filium: quia est de vtroq;. Possidet ergo vnusquisque suas proprietates: quarum collectio in alio non est eadem ad similitudinem diuersarum hominum personarum. Per hoc enim hominum personæ diuersæ sunt ab inuicem: quia vniuscuiusque proprietatum collectio non est in alio eadem. Interest tamen aliquid. Nam in personis hominum si vna est persona: vnus est homo, & si vnus est homo: vna est persona. Item si plures sunt personę: plures quoq; sunt homines. Et si iste plures sunt:

illæ

A illæ & pluralitatem non effugiunt. In Deo verò quamuis tres personæ sint: vnus tamen est Deus: & licet sit vnus Deus: nequaquã tamen personæ pluralitatem amittunt. In hoc itaq; quod relatiuè Deus ad Deum dicitur, sicut plures homines: personarum admittit pluralitatem & diuersitatem. In hoc verò quod per se, id est, in Deo: inseparabilem ad similitudinem vnius hominis seruat singularitatem: pluralitas namque humanarum personarũ non est nisi in pluribus hominibus, nec vnus homo pluralitatem accipit personarum. Deus verò vnus est, tres personæ, & personæ tres vnus Deus. Hoc itaq; modo: nec vnius nec diuersarum integre seruat aliarum personarum proprietatem.

CVr autem ita sit: quamuis in præfatã Epistola de incarnatione verbi, de hoc aliquantulum diximus breuiter tamen hîc repetam. Sæpe fit vt plura conueniunt in vnum sub eodem nomine & eadem qualitate quam habebãt singula antequam vnũ fierent. Quippe si puncto punctum addimus sine interuallo, aut æqualem lineam inæquali lineæ, aut superficiem æqualem inæquali superficiæ collocamus: non fit nisi vnus punctus, vna linea, vna superficies. In multis si quis voluerit quærere, inueniet simile. Hoc itaq; modo, quamuis non sint plures æternitates: si tamen dicitur æterni-
B tas in æternitate: non est nisi vna æternitas, & lumen in lumine vnum tantùm lumen est. Eodem modo quæcunq; de Dei dicuntur essentia: si in se replicentur: nec quantitatem augent, nec pluralitatem admittunt. Quoniam autem Deus est æternitas: sicut extra æternitatem nihil est omnino: ita extra Deum penitus non est aliquid. Atque sicut æternitas non est nisi vna ęternitas in ęternitate: sic Deus in Deo vnus est solus est Deus. Habemus autem ex vera fide Deum esse de Deo nascendo: & Deum de Deo procedendo. Sed quoniam nõ est aliquid extra Deum cum nascitur, Deus de Deo: vel cum procedit Deus de Deo, non erit nascẽs vel procedens extra Deum sed manet in Deo. Quoniam ergo Deus in Deo non est nisi vnus Deus cùm nascitur Deus de Deo vnus solus est Deus gignens & genitus: cum procedit Deus de Deo: vnus tantummodo Deus est & procedens: & de Deo quo procedit. Vnde ineuitabiliter sequitur: quoniam Deus nullas habet partes: sed totus est quicquid est: vnum eundemq; & non alium & alium Deum totum esse patrem: totum esse filium, totum esse Spiritũ S. Quare pater & filius & spiritus sanctꝰ per hoc: quia cùm est Deus, in Deo non est nisi vnus Deus: seruant in Deitate ad similitudinem vnius hominis singularitatẽ. Per hoc verò: quia cùm Deus est de Deo aut nascendo aut procedendo: non potest vnus, idemq; esse qui est de aliquo, & de quo est secũdum nomina has relationes significantia: tenent sicut diuersæ ho- C
minum personæ pluralitatem. Notandum tamen quia nec Deus est sine persona nec persona sine Deo: & quia singulis personis attribuimus aliquando propria singularum: aliquando vni quasi propriũ, quod commune est alijs. Nam cum dicimus: solus pater est in tribus personis qui à nullo est: solus filius qui est de vno & de quo vnus: solus spiritus sanctus de quo nullus est, singulas personas nominantes: singulis propria attribuimus. Cum verò legimus: Nemo nouit filium nisi pater, neque patrem *Matth. 11.* quis nouit nisi filius. Et, Quæ sunt Dei nemo *1. Cor. 2.* cognouit nisi spiritus Dei, quamuis videatur scriptura quod de vna dicit persona negare de alijs: commune tamen est omnibus quod singulis quasi proprium attribuit. Non enim ignorat pater aut filius seipsum & quæ Dei sunt: neque spiritus sanctus patrem aut filium. Cur autem & quando quod de vno quasi de solo dicitur: de alijs intelligatur, satis suprà dictum est.

HAEc de processione spiritus sancti alijs cogentibus: non de me sed de eodem spiritu sancto confidens, pro latinis contra Græcos scribere: & ea occasione de vnitate Deitatis, & de trinitate personarũ aliquid addere præsumpsi: quamuis innumerabiles sint inter illos qui latinis vtuntur litteris qui hoc melius quàm ego facere possint. Quicquid ergo dixi quod suscipiendum sit non mihi attri- D
buatur: sed spiritui veritatis. Si autem aliquid protuli quod aliquatenus corrigẽdum sit: mihi imputetur: non sensui latinitatis.

Beati Anselmi de processione Spiritus sancti Epistola explicit.

EIVSDEM B. ANSELMI ARCHIEPISCOPI CANTVARIENSIS LIBER DE SIMILITVDINIBVS INCIPIT.

De diuisione voluntatis. Caput I.

VOLVNTAS tripliciter intelligitur. Voluntas etenim dicitur, illud animæ instrumentũ: quo vult, & affectio eiusdem instrumenti. Affectio verò, est affectio eiusdem instrumenti volendi. Hęc voluntas, quę dicitur affectio, est ad tempus quasi sopita: quia est eorum, quæ mens non memorat: sed mox vt ea recolit, etiam instrumentum volendi appetit. Item voluntas dicitur velle vel vsus ipsius instrumenti.

De

A *De similitudine inter mulierem, & voluntatem.*
Cap. II.

VOluntas itaque illa, quæ est instrumentum volendi, sic est inter Deum & Diabolum: quomodo mulier inter suum legitimũ virum, & aliquem adulterum. Vir enim præcipit, vt sibi soli coniungatur: adulter verò persuadet, vt & sibi copuletur. Si itaque se soli legitimo viro coniungat, legitima est: & ipsa filios legitimos generat: Si autem adultero se iunxerit, adultera est: & ipsa filios adulterinos parit. Similiter ergo Deus imperat voluntati, vt societur ipsi soli: Diabolus verò ex altera parte suggerit, vt coniungatur & sibi. Si itaque se soli Deo coniunxerit, id est, Spiritus sancti suggestionem, velut semen bonum receperit, fit eius coniunx legitima: filiosq; legitimos generat, id est, virtutes, & opera bona: Mox enim ad imperium eius aperiuntur omnes animæ & corporis sensus ad implendum quod præcepit Deus.

De sensibus animæ. *Cap. III.*

IPsa namque aperitur ad virtutum affectionem & ad volendum optanda, Memoria verò ad memorandum memoranda, cogitatio ad cogitandum cogitanda, intellectus ad discernendum quid sit volendum vel memoran-
B dum siue cogitandum. Animus quoq; ad charitatem erigitur, ad humilitatem disponitur, ad patientiam roboratur, ad alias virtutes generandas aperitur.

De sensibus corporis. *Cap. IIII.*

SImiliter & corporis sensus aperiuntur ad imperium eius: videlicet. Visus ad rectè videndum: Auditus ad audiendum Dei verba: Gustus ad gustanda: Odoratus ad odoranda: Tactus ad tangenda. Oculi quoq;, ad vigilandum & plorandum. Os ad verum loquendum: Manus ad rectè operandum: Pedes ad ambulandum quò debent. Sicq; vna sola voluntas, postquam Dei voluntati est iuncta, tot virtutes generat & opera bona.

De obedientia. *Cap. V.*

HVius autem voluntatis affectio siue vsus, obediens voluntas vel obedientia dicitur: quia Dei voluntati obediens, eam habet aduocatam, si quæratur, cur hoc vel illud velit. Quòd si hæc voluntas, quæ dicitur instrumentum volendi Diabolo se iunxerit: eius recipiendo suggestionem velut inordinatum semen adultera mater effecta, filios adulterinos, id est, vitia & opera mala generat. Vniuersos enim hominis sensus claudẽs ad ea quæ C præcipit Deus, pandit ad ea quæ iubet Diabolus: ipsa namq; priùs aperitur ad affectionem vitiorum & ad ea volendum: ac deinde hominis sensus aperit ad ipsa perpetrandum.

De inobedientia & propria voluntate.
Cap. VI.

HVius verò affectio siue vsus, inobediens voluntas vel inobediẽtia vel etiam propria voluntas dicitur. Propria quippe voluntas est, quæ Dei voluntatem sibi aduocatam habere non potest: vt si quæratur, cur hoc vel illud velit, respondere veraciter non valet: quia & Deus vult vt hoc velit. Affectio autem siue vsus ille ex diabolica nascens suggestione Dei voluntatem sibi aduocatam nõ potest habere, vtraque igitur voluntas est propria. Vnde propria voluntas, quæ quia à Dei voluntate porrò priuatur, ob hæc propria rectè nominatur. Hæc autem voluntas propria, superbia est illa, quam initiũ omnis peccati Scriptura nuncupat.

De superbia. *Cap. VII.*

SVperbia ideo vocatur: quia suprà quàm debeat graditur. Superbia namque supergressio dicitur. Propria itaque voluntas: quia Dei voluntati non subijcitur, sed supra eam extollitur: ob hoc rectè superbia dicitur. D
Ipsa quoque omnis peccati est initium: quia ex ea nascitur omne peccatum. Et quoniã homo illam habet à se, nec voluntatẽ Dei, quàm sequatur, vult habere super se: ipsi Deo aufert quod propriè & singulariter debet habere.

Quòd propria voluntas soli Deo conueniat.
Cap. VIII.

SOlus enim Deus quicquid vult debet velle propria voluntate: ita vt aliam quam sequatur non habeat supra se. Cum igitur homo vult aliquid per propriam voluntatem: Deo aufert quasi suam coronam. Sicut enim corona soli regi competit, sic propria voluntas soli Deo. Et sicut regem aliquem inhonoraret, qui suam coronam ei auferret: sic homo inhonorat Deum, qui aufert ei propriæ voluntatis priuilegium: habendo quod ille debet habere solum. Sed sicut propria voluntas Dei, fons est & origo totius boni: ita propria voluntas hominis, totius est exordium mali.

De similitudine inter propriam voluntatem & fontem. *Cap. IX.*

HAEc est velut fons quidam: qui in tria capita diuiditur, & ex quibus riui diuersi & innumerabiles deriuantur: qui locis

A cis in quibusdam ab inuicem separantur: aliquibus verò duo & duo: vel plures pluribus coniunguntur. Ita quoque propria voluntas in genera tria diuiditur: è quibus vitia diuersa & sine numero nascuntur, quæ aliquando in homine sunt disiuncta: quandoque vero duo vel plura coniuncta.

De tribus generibus propriæ voluntatis.
Cap. X.

PRopria namque voluntas aut est in delectatione, aut in exaltione, aut curiositate.

De generibus delectationis. *Cap. XI.*

DElectationis genera sunt duo principalia: vnum exterius in quinque corporis sensibus, aliud interius in animæ affectionibus.

De quinque corporis sensibus. *Cap. XII.*

SVnt autem corporis sensus, visus, auditus, gustus, odoratus, & tactus, qui ideo sensus dicuntur: quia per eos exteriora sentiuntur. Per visum enim formæ & colores: per audi
B tum soni: per gustum sapores: per olfactum odores: per tactum dura vel mollia, calida vel frigida, aspera vel lenia, grauia & leuia sentiuntur. Horum autem sensuum delectatio rarius est bona: sæpius verò mala. Bona etenim est cum Dei voluntatem sibi aduocatam habet, mala verò cùm eam sibi aduocatam habere non potest.

De generibus delectationis malæ.
Cap. XIII.

HVius autem delectationis malæ genera sunt triginta & vnum: è quibus quinq; sunt simplicia: decem duplicia: alia decem triplicia: quinque quadruplicia, vnum verò ex quinque partibus constat.

De quinque simplicibus generibus.
Cap. XIIII.

QVinque itaque sunt simplicia: quia plerunque delectatur per se vnusquisque quinque sensuum. Aliquando enim solus vanè delectatur visus, vt in conspiciendo equos certatim concurrere: aut accipitres volantes, alias aues capere. Aliquando solus auditus, vt cùm hominem delectat ad aurem suam diu nolam percutere: quia eam audit dulciter sonare. Aliquando solus gustus, vt in comedendo mel immoderatè: non tamen visu delectabile. Aliquando solus olfactus, vt cùm aliquis defert feniculum naribus suis suspensum C
vt sibi suauiter redoleat. Aliquando solus tactus, vt cùm aliquem immoderatè refectum contrectare oblectat ventrem suum.

De decem duplicibus. *Cap. XV.*

DEcem verò sunt duplicia: quia plerumque delectantur simul duo & duo ijdem sensus. Aliquando enim condelectantur visus & auditus: vt cùm nimis delectando canes bestias insequi videntur: & clamare post ipsas audiuntur. Aliquando visus & gustus vt cùm magna delectatione vinum limpidissimũ conspicitur saphyrino cypho, & bibitur. Aliquando visus & olfactus, vt in videndo simul & olfaciendo nimis rubentes rosas. Aliquando visus & tactus: vt in conspiciendo & complanando aliquem muricipem album. Aliquãdo auditus & gustus, vt cùm aliquem sic bibere delectat vt inter labia sua sonitum quẽdam pitissando faciat. Aliquando auditus & olfactus, vt cùm aliquem bibendi auiditate delectat auscultare mustum ebulliens applicata aure: & eius odorem naribus attrahere. Aliquando auditus & tactus, vt cùm aliquem nimis delectat, citharam resonantem audire, & eãdem percutiendo tangere. Aliquando, gustus & olfactus, vt cum immoderate eduntur gallinæ, pipere & cymino diligenter conditæ. Aliquando, gustus & tactus: vt cum gulositate mandũtur ficus maturæ, dulces ad edendum, & lenes & molles ad tangendum. Aliquando, olfactus & tactus: vt cùm vnguento bene olenti quis vngitur.

De decem triplicibus. *Cap. XVI.*

DEcem quoque sunt triplicia: quia sæpe terni & terni delectantur corporis sensus supra dicti. Aliquando enim condelectantur visus, auditus & gustus vt cùm nimis auide collyridæ eduntur: quæ quasi nix candidæ videntur: sponteque manibus & dentibus sic atteruntur vt resonare audiantur. Aliquando visus, auditus & olfactus: vt cum aliquis in horto residet: virides herbas aspiciat: fabulas audiat: flores olfaciat. Aliquando visus, auditus, & tactus: vt cum mulier speciosa delectationis causa conspicitur: luxuriosa loqui auditur: sed interea tangitur. Aliquando visus, gustus, & olfactus: vt cùm aliquem delectat inspicere vinum herbis confectum scintillare: bibere & olfacere. Aliquando visus, gustus, & tactus vt cùm aliquis est saturatus recemis: vineam tamen deambulat: vt quam pulchrè in ea racemi dependeant videat: & hos atque illos contrectans degustat. Aliquando visus, olfactus & tactus: vt cùm diu nimis lilia conspicit, olfacit & tangit. Aliquando auditus, gustus, &

A olfactus: vt cùm diuites delectat ſeruos in ſyluis clamantes audire: quorundam iam captorum carnes pipere conditas interim edere. Ali quando auditus, guſtus & tactus: vt cùm aliquis in balneo reſidens fabulas audit: edit & bibit, aquæ teporem circumquaque tangit. Aliquando auditus, olfactus, & tactus, vt cum aliquis cantilenas audit, dum in lecto mollibus ſtrato quieſcit: vbi & herbas vndique ſparſas olfacit. Aliquando guſtus, olfactus & tactus, vt cum nocte manduntur immoderatè poma ſapida, odorifera & mollia.

De quinque quadruplicibus Cap. XVII.

QVinque verò quadruplicia ſunt: quia plerunque ſimul quaterni, & quaterni delectantur. Aliquando enim delectantur ſimul viſus, guſtus, auditus, & olfactus: vt cùm in nuptijs ludi videntur: cantilinæ audiuntur: cibi & potus delitioſi ſumuntur, eorumque odor ſentitur. Aliquando auditus, guſtus, olfactus, & tactus: vt cùm in nocte nihil ibi videtur quo delectatur: ſed cùm auditu, guſtu, & olfactu delectatur: tactus vt cùm ſponſus ſponſam amplexatur: aut alius ab alio libidinoſe tangitur. Aliquando guſtus, olfactus, tactus, & viſus: vt cùm ibi nihil delectabile audiui auditur: ſed aſſunt alia quibus cæteri ſenB ſus quiſque ſuo modo delectatur. Aliquando olfactus, tactus, viſus & auditus: vt cùm ibi nihil guſtatur: ſed flores illic aſperſos delectat conuiuas olfacere, tangere, inſpicere: diuerſos muſicorum ſonos auſcultare. Aliquando tactus, viſus, auditus, & guſtus: vt cùm nihil habet homo quo delectetur olfactus, ſed talia quibus cæteri quatuor ſenſus condelectentur.

De vltimo genere delectationis malæ. Cap. XVIII.

VNum autem ex quinque partibus conſtat: quia quandoque delectantur ſimul omnes corporum ſenſus. Aliquando enim delectat hominum domum interius ornatam conſpicere, ebrios in ea decantantes audire: ibidem & vinum de cornibus deauratis potare, & flores per domum diſperſos olfacere: ipſos vel cornua aurea vel alia tactu delectabilia contrectare. Triginta itaque & vnum genera ſunt delectationis ad quinque corporis ſenſus pertinentia: qui his triginta & vno delectantur modis ex quibus duplicia ſimplicibus ſunt peiora: duplicibus triplicia: triplicibus quadruplicia: quadruplicibus illud quod ex quinque partibus conſtat. Quantò enim plures ſenſus in delectatione ſociantur: tantò ipſa delectatio peioratur. Attamen aliquando peior eſt vnius quàm omnium ſimul delectatio.

De detractione. Cap. XIX. C

GRauius eſt enim detractionem libenter audire quàm flores pulchros aſpicere, tangere, olfacere, interea bibere ſemel aut plus quam eſt neceſſe: aliquod verbum otioſum audire. Sed in eodem partibúſve peccatis peius eſt plures quàm pauciores ſenſus delectari. Peius eſt enim delectari viſu & auditu inhoneſti ioci, quàm viſu tantum, aut auditu tantum. Item peius eſt immoderatè delectari guſtu & olfactu potus confecti: quàm tantũ guſtu, aut tantum olfactu alicuius delicioſi cibi. Itaque ex iſtis triginta & vno generibus delectationis, alia ſunt mala, alia peiora. Mala in quibus pauciores delectantur ſenſus: aut ſi fuerint plures oblectantur in leuioribus. Peiora in quibus delectantur plures: aut ſi fuerint pauciores: in grauioribus delectantur. Tot igitur & talia ſunt genera delectationis qua delectãtur quinque ſenſus corporis.

De animæ delectatione. Cap. XX.

ILlius verò qua delectatur anima: genera ſunt multo plura. Quicquid enim exteriores ſenſus ſentiunt: ſentiendo animæ innuunt: quale ſit illud quod ſentiunt: vt quæ qualitatem repręſentauerint ſibi, & quod ſentiebant ſentire omiſerint, delectat animam idem D cogitare, & totidem modis quot ſibi ſenſus repræſentauere. Sicut enim ſenſus ſingulos aut binos, aut ternos, aut quaternos: aut ſimul omnes delectat illud vel illud ſentire & animæ repræſentare: ita & animam delectat cogitare: quia ſenſus eiſdem modis illud vel illud ſenſerunt, ſentiendoque ſibi repræſentauerunt: illud quoque quod ſibi ſenſus nunquam repræſentauerunt: quia nunquam ſenſerunt: ſed ſi ſenſiſſent repræſentare poſſent. Tot modis delectat animam cogitare quot ſibi ſenſus valerent repræſentare. Nunquam enim viſus repræſentauit ei domum auream totam: quia non vidit, nec auditus ſonum toto mundo diffuſum: quia non audiuit. Nec guſtus panem melle dulciorem, quia non guſtauit. Nec olfactus vinum balſamo fragrantius: quia non olfecit. Nec tactus indumenta lanea lineis leniora: quia non tetigit: nec alia multa ei repręſentauerunt ſenſus, quia non ſenſerunt: ſed ſi ſenſiſſent, repræſentare poſſent. Et tamen aut hæc alia huiuſmodi inania eam imaginari delectat: aut ſi ſenſus ſenſiſſent: eíque ſinguli aut bini aut terni aut quaterni, aut ſimul omnes repræſentaſſent. Sunt & alia delectationis animę genera, quæ nec ſenſus valent illi repręſentare, nec ipſa poteſt per imaginationem cogitare, vt cũ in ſuperbia delectatur ſine omni imaginatione. Hanc etenim ſenſus non valent illi repræſentare, quia nec viſus poteſt diſcernere

A nere vtrum ſit alba vel nigra, nec auditus an ſit ſonora aut rauca, nec guſtus an ſit dulcis vel amara: nec olfactus an ſit redolens aut fœtida: nec tactus an ſit mollis vel dura: lenis vel aſpera, calida vel frigida. Ipſa quoque anima non valet imaginari, vtrum ſuperbia illa ſit talis aut talis: quia eſt in exaltatione ſolius cogitationis. Multò igitur plura genera ſunt delectationis qua anima delectatur, quàm illius qua quinque corporis ſenſus oblectantur: quia & eadem delectat illam memorare: quę illos ſentire & totidem modis quot ſibi repræſentauere, & alia imaginari quæ illi ſibi non repræſentauerunt, quia nunquam ſenſerunt: ſed ſi ſenſiſſent, repræſentare poſſent: & quædam cogitare, quæ nec illi poſſunt ſentire: nec ipſa per imaginationem cogitare, ſed ſimpliciter ſine omni imaginatione.

De quindecim generibus exaltationis. Cap. XXI.

EXaltationis autem genera ſunt quindecim, è quibus quatuor ſunt ſimplicia, ſex duplicia, quatuor triplicia, vnum verò quadruplex.

De quatuor ſimplicibus. Cap. XXII.

B QVatuor itaque ſunt ſimplicia, quæ eſt exaltatio aliquando in ſola opinione, vt ſi quis opinetur ſe eſſe dignum pontificatu, nec tamen velit fieri Epiſcopus. Aliquando in ſola voluntate, vt ſi velit fieri Epiſcopus, nec tamen opinetur ſe eſſe dignum Epiſcopatu. Aliquando in ſola locutione, vt ſi iactet ſe eſſe dignum nec tamen velit fieri, ſciens ſe eſſe indignum. Aliquando in ſolo opere, vt ſi infimus per ignorantiam aſſideat iuxta regem.

De ſex duplicibus Cap. XXIII.

SEx verò ſunt duplicia, quia aliquando extollitur homo in opinione ſimul & voluntate, vt cùm prioratu aliquo ſe eſſe dignum exiſtimat, & hoc vult vt prior fiat. Aliquando in opinione & locutione & non in voluntate, vt cùm aliquis aliquam non vult prælationem quæ ſibi aufertur, & ex hoc ipſe ſe attollens meliorem ſe alijs arbitratur: & inde ſe iactat, ita tamen ne auertatur. Aliquando in opinione & opere, vt ſi aliquis ſe æſtimat dignum ſedere iuxta Epiſcopum, & alicubi per ignorantiam aſſideat iuxta eum. Aliquando in voluntate & locutione, vt cùm aliquis volens Epiſcopari: iactat inde ſe eſſe dignum: licet ſe ſciat eſſe indignum. Aliquando in voluntate & opere: vt cùm aliquis in conuiuio vult reſidere in ſuperiori loco, & ibi ſe ingerit inuitante nullo quamuis indignum ſe æſtimet loco tam alto. Aliquando in locutione & opere: vt cùm prælatus aliquam in ſe fragilitatem videt: ob hoc quam ſi honeſtè poſſet ipſam prælationem defereret, & tamen in verbis & actibus ſuis quandam extollentiam oſtentat: nec ipſam eius fragilitatem quis animaduertat. C

De quatuor triplicibus Cap. XXIIII.

QVatuor autem ſunt triplicia: quia aliquando delectatur homo in opinione & voluntate & locutione: vt cùm dignũ ſe prælatione æſtimat, & eam vult, & inde ſe iactat. Aliquando in voluntate: locutione & opere: vt cùm ideo quia vult prælationem habere: fingit verbo & opere & actu dignum ſe eſſe: quamuis ſciat ſe indignum. Aliquando in locutione opere & opinione, vt cùm aliquis licet iactet dignum ſe eſſe prælatione, & ea libẽtius agat quibus dignus videatur eſſe: & hoc idem arbitretur de ſe: non vult tamen prælationem habere vt ſanctior iudicetur eſſe. Aliquando in opere: opinione & voluntate: vt cũ prælatus ſubditos opprimit immoderatè vt ſuam prælationem qua dignum ſe æſtimat eſſe: quamdiu vult poſſidere ſine vllo obſtaculo habere poſſit.

De vno quadruplici. Cap. XXV. D

VNum eſt quadruplex: quia plerumque ſe homo attollit in opinione, voluntate, locutione & opere, vt cum laude dignũ ſe æſtimat, & eam appetit: & ipſe ſe laudat, & quædam magna operetur vt laudem acquirat. Quindecim itaque ſunt extollentiæ genera: quatuor ſimplicia quæ ſunt mala. Sed duplicia quæ ſunt peiora. Quatuor triplicia quæ ſunt peſſima. Vnum verò quadruplex quod cæteris omnibus peius eſt. Quantò enim in pluribus homo extollitur: tanto excellentia ipſa peioratur. Item ſciendum quia ſolius operis excellentia quæ ſemper eſt per ignorantiam eſt mala. Solius autem locutionis peior. Solius verò opinionis peſſima. Solius autem voluntatis omnibus alijs peior. Stultum eſt enim cùm aliqua vilis perſona per ignorantiam aſſidet iuxta dignam. Sed ſtultius eſt cum inde ſe iactat dignum. Stultiſsimum verò cùm hac ſe æſtimat dignam. Multò autem ſtultius eſt cum vult reſidere iuxta eam: cùm ſciat ſe indeeſſe indignam ea. Contra eam extollentiam quo eſt in opere: ipſe Dominus ait: Cùm *Lucæ 14.* inuitatus fueris ad nuptias: recumbe in nouiſſimo loco. Contra eam verò quæ eſt in locu- *Proue. 27.* tione, Solomon dicit: Laudette alienum & non os tuum. Contra eam quæ eſt in opinione Apoſtolus ait: Noli altum ſapere: ſed ti- *Roman. 11.*

A me. Contra eam verò quę est in voluntate, Dominus iterum dicit discipulis suis: Qui voluerit inter vos primus esse: erit vester seruus. Cótra omnia verò extollentiæ genera, Item ipse dicit: Omnis qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat exaltabitur.

Matth. 20.

Luc. 14.

De curiositate & eius diuisione.
Cap. XXVI.

CVriositas est studium perscrutandi ea quæ scire nulla est vtilitas: Huius autem sedecim sunt genera: è quibus quinque sunt simplicia. Sex duplicia. Quatuor triplicia: Vnum verò quadruplex.

De quinque simplicibus.
Cap. XXVII.

QVinque itaque sint simplicia: quia aliquando in sola cogitatione curiositas est vt cùm aliquis studiosè cogitat quomodo alterius secreta scire valeat. Aliquando in verbo: vt cùm illud curiosè interrogat. Aliquando in actu: vt cùm circa illum deambulat quasi aliquid quærat si forte quod quærit indicio aliquo cognoscere valeat. Aliquando in visu: vt cùm sollicitè considerat quo ille intendat: quid agat, quomodo sedendo, stando, am
B bulando vel aliquo alio modo se habeat. Aliquando in auditu, vt cũ intente auscultat quid ille de alio, aut alius de illo dicat.

De sex-duplicibus. Cap. XXVIII.

SEx verò sunt duplicia: quia aliquando in verbo & actu: vt cùm eum amicabiliter alloquitur, & interim ei aliquid operatur: vt cum sermonibus blandis: cum seruitio quod ei facit extorqueat ab eo quęrit. Aliquando in verbo & visu: vt cùm allum rogat vt eum secum aspiciat dicens: Putas ne iste ita vel ita ageret: nisi talis vel talis esset? Aliquando in verbo & auditu: vt cùm prope illum residet & ad alium loquitur qui ex alia parte sedet tamen attentè auscultat quid ille posterius dicat. Aliquando in actu & visu: vt cùm aliquid agit ne animaduertatur dum eum aspicit, sed credatur semper intendere operi quod facit. Aliquando in actu & auditu: vt cùm ante eum vadit & venit auscultare ea quæ dicit. Aliquando in visu & auditu: vt cùm curiosè quæ agit considerat & studiosè quę dicit auscultat vt per hoc secreta quæ quærit agnoscat.

De quatuor triplicibus. Cap. XXIX.

QVatuor autem sunt triplicia, quia aliquando est in verbo actu & visu: vt cùm aliquis enumerat & mensurat & considerat quantum sol vel luna distent à terra: vel C quam magna sint ipsa luminaria. Aliquando in actu visu & auditu: vt cùm aliquis se occultat causa videndi & audiendi aliorum secreta. Aliquando in visu, auditu & verbo: vt cùm aliquis iuxta vias residet vt videat transeuntes: audiat & interroget rumores. Aliquando in auditu, verbo & actu vt cùm causa audiendi & interrogandi futura, dæmonibus sacrificat.

De vno quadruplici. Cap. XXX.

VNum verò est quadruplex: quia aliquando est in visu: auditu verbo & actu, vt cũ aliquis intuetur & auscultat quosdam quos consiliari conspicit & de quibus suspicatur aliquid mali: vt & consilium eorum quoquo modo agnoscere possit accedens ad eos quærit an viderint aliquid quod se circa eos perdidisse fingit: & interea inspiciendo & auscultando circa eos quærit quod nusquam perdidit.

De generibus curiositatis.
Cap. XXXI.

ITem curiositatis genera sunt viginti & octo è quibus tria sunt simplicia: nouem duplicia, decem triplicia: quinq; quadruplicia; vnum verò ex quinque partibus constat. D

De tribus simplicibus. Cap. XXXII.

TRia sunt simplicia. Quia aliquando curiositas est in solo gustu: vt cùm defertur piscis alicui pisa comedenti: & priusquã ipsa consumpserit degustat cuius saporis sit piscis. Aliquando in olfactu: vt cùm eum naso suo apponit vt sciat cuius odoris sit. Aliquando in tactu vt cùm aliquis pannum nouum videns contrectat: solummodo vt sciat vtrum sit asper vel lenis an grossus siue subtilis.

De nouem duplicibus.
Cap. XXXIII.

NOuem verò sunt duplicia: quia aliquando est in gustu & visu, vt cùm quis degustat ferculum sibi oppositum antequam consumpserit primum, & interim considerat si is qui residet iuxta eum melius habeat ferculum. Aliquando in gustu & verbo, vt cùm illud degustat, & an pipere conditum sit interrogat. Aliquando in gustu & olfactu: vt cùm degustat & olfacit. Aliquando in gustu & tactu: vt cùm gustu scire quærit an sit sapidum: & tactu an sit calidum: frigidum vel tepidum. Aliquando in olfactu & visu: vt cùm aliquis dũ legit herbam iuxta se incognitam inuenit & à legendo cessans eam naso suo apponens olfacit, diu-

A diuque intuens eam studet agnoscere quæ sit. Aliquando in olfactu & verbo vt cùm eam olfaciens quærit ab alio quæ sit. Aliquando in olfactu & tactu: vt cùm eam olfacit & contrectat vt sciat vtrum sit mollis an dura: lenis vel aspera, quod totum non ideo facit vt sibi necessaria sit. Aliquando in visu & tactu, vt cùm veniens ante mensam vbi est pransurus: mox subleuata mappa qua panis est coopertus intuetur an sit candidus, & eum contingit vt sciat an sit calidus. Aliquando in verbo & tactu: vt cùm eum non discooperit sed interrogat an calidus vel ex quo coactus sit, & cùm coopertum contingit & premit vt sciat an sit calidus.

De decem triplicibus.
Cap. XXXIIII.

DEcem verò sunt triplicia: quia aliquando est in visu & verbo & gustu: vt cùm alicubi quis residens & ante se potum cypho deferri videns: statim assurgit & intuens cuius coloris sit: quærit etiam quis potus sit & degustat an bonus sit. Aliquando in visu & verbo & olfactu: vt cùm eum non degustat sed olfacit & interrogans considerat qualis sit. Aliquando in visu verbo & tactu vt cum alicui comedenti defertur cibus inter duas scutellas & antequam finierit quod prius edebat: scutel
B lis apertius cuiusmodi ille sit cibus, considerat, & an bene sit coctus inuestigat: & vt cum contingit an calidus seu frigidus sit agnoscat. Aliquando in visu & gustu & olfactu: vt cùm de eo nihil interrogat: nec eum contrectat: sed est curiosus eum videre: & eum degustat & olfacit. Aliquando in visu & gustu & tactu: vt cũ de nihil inquirit: nec eum olfacit sed cum curiositate videndi eum degustat & contrectat causa qua dixi: Aliquando in visu & olfactu & tactu: vt cùm de eo nihil inquirit nec èum degustat: sed tantum intuetur olfacit atque contrectat. Aliquando in verbo & gustu & olfactu: vt cùm aliquis conuiuantibus superuenit: & an cibi & potus quos habent sint boni requirit & quosdam degustans alios olfacit. Aliquando in verbo gustu & tactu: vt cùm non olfacit eos, sed panem contrectat aut alios cibos. Aliquando in verbo, olfactu & tactu: vt cùm eos non degustat, sed olfacit. Econtra aliquando in gustu olfactu & tactu: vt cùm de eis nihil interrogat: sed tamen degustat, olfacit & contrectat.

De quinque quadruplicibus.
Cap. XXXV.

QVinque verò sunt quadruplicia: quia aliquando est in visu & verbo & gustu & olfactu: vt cùm aliquis deambulans in nundinis, has vel illas merces considerat: cuius hæ vel illæ præcij sint, inuestigat, vina vel poma, vel alios fructus degustat: olfacit piper vel cyminum vel alia bene olentia, hoc totum ea tantum faciens de causa, vt sciat quæ vel qualia sint ista vel illa. Aliquando in visu & verbo & gustu & tactu, vt cùm supra dicta facit: excepto quod nihil ibi olfacit, sed merces contrectans voluit & reuoluit. Aliquando in visu & verbo & olfactu & tactu, vt cùm ibi nihil degustat: sed alia facit supradicta. Aliquando in visu & gustu & olfactu & tactu, vt cùm non inquirit cuius hæc, vel illa sint precij: sed cætera quæ diximus facit. Aliquando in verbo & gustu & olfactu & tactu: vt cùm non est curiosus videre ea: quia sæpius vidit talia, sed cætera facit supradicta. C

De vltimo genere curiositatis.
Cap. XXXVI.

VNum verò ex partibus consistit quinque quia aliquando est in visu & verbo & gustu & olfactu & tactu, vt cùm curiosè ad hæc vel ad illa oculos conuertit: & cætera omnia quæ suprà diximus facit. Quadraginta itaque & quatuor curiositatis sunt genera, è quibus octo sunt simplicia, quindecim duplicia, quatuordecim triplicia, sex quadruplicia. Vnum verò ex quinque partibus constat. Hæc autem tam multiplex curiositas quam & exaltatio & delectatio, de quibus superius diximus: omnes ex propria voluntate nascuntur. D
Nisi enim homo prius habuerit voluntatem delectandi vel exaltandi vel inuestigandi curiosè: quæ nulla sibi est vtilitas scire: nunquam delectabitur vel extolletur, vel curiosè inutilia scrutabitur: sed tamen horum vitiorum mala præcedit voluntas sequuntur & ipsa: ita nascuntur ex ea, ex his verò alia omnia. Ex delectatione namque nascitur luxuria, adulterium, fornicatio, immunditia, ventris ingluuies, ebrietas & alia huiusmodi vitia. De exaltatione verò inanis gloria, inuidia, ira, tristitia & auaritia, & alia similia. De curiositate autem inquietudo, susurratio, detractio, & cætera alia. Omnia verò in familia propriæ voluntatis existunt: & ex sese quædam exercitum magnum faciunt: illi voluntati velut cuidam dominæ obediunt.

De similitudine inter propriam voluntatem & adulteram reginam.
Cap. XXXVII.

PRopria namque voluntas est velut quædam adultera regina: quæ se cuidam regi adultero coniunxit: ex quo etiam tres filios habuit. Ex his verò tribus tot alij filij & nepotes geniti: itaque multiplicati vt numerari non possint: omnes autem in familia illius

A regis & reginæ consistunt. eorumq; iussa quisque suo modo perficiunt. Rex itaque cùm regina ista cuidam alij regi aduersatur: collectoque filiorum & nepotum exercitu regnum illius aggressum prædatur. Hic autem exercitus sic seruos illius regis inuadit, vt aut plures, plures: aut vnus, vnum, aut plures vnum: aut vnus plures aggrediatur. Quoscunque verò deuincere possunt vinctos & abductos in carcerem trudunt: exigentes ab eis quantum nunquam persoluere possunt: sed omnibus affecti miserijs in carcere illo deficiunt. Hæc autem regina propria est voluntas omnium obedientium domina: quæ ideo vocatur adultera: quia separatur à Deo cui esse deberet coniuncta: & diabolo coniungitur: à qua deberet esse disiuncta. Ipse verò diabolus idcirco rex dicitur & adulter quia in hominibus regnans per voluntatem propriam animabus eorum: Dei videlicet sponsis abutitur. Cui se postquam propria voluntas iunxerit: ex illius semine, id est, peruersa suggestione tria principalia vitia: scilicet delectationem, extollentiam, curiositatem cõcipit: & per quinque corporis sensus velut ea pariens emittit. Ex his verò tribus tot alia vitia nascuntur sicque implicantur vt absque numero habeantur. Omnia verò ex familia diaboli propriæque voluntatis existunt: & ex seipsis quandam admirandam multitudinẽ reddunt.

B Diabolus itaque propriaque voluntas Deo regi regum aduersantur: & congregata vitiorum militia: regnum illius scilicet hunc mundum aggredientes prædantur. Hæc autem militia sic humanum genus inuadit: vt aut plura vitia plures homines: aut vnum, aut plura vnum aut vnum plures: in diuersis modis accipiant. Quẽcunque verò superare possunt mala consuetudine ligatum in infernum detrudunt: vbi ab eo vnumquodque vitium exigit: quicquid vnquam per illud commisit: quod quia nũquam persoluere poterit, & ei miseria nunquam deerit.

De similitudine inter propriam voluntatem & venenosam herbam. Cap. XXXVIII.

RVrsus propria voluntas cuidam herbæ venenosæ atque mortiferæ assimilatur: quam medicus quidã peritissimus progeniei cuiusdam interdixit: primis parentibus comminans: quia si ex ea comederent: leprosi effecti proculdubio interirent. At illi præceptis eius obedire noluerunt, sed ex eadem herba comederunt: vnde & leprosi effecti leprosos quoque filios genuerunt: atque vt medicus eis comminatus fuerat mortui sunt. Quorum filij licet patres suos agnouerint herba illa infirmatos fuisse & mortuos, seque ipsos lepra percussos & morituros: Eandem tamen herbam super omnes alias diligunt: indeque C cibos vniuersos suos condiunt: mane quoque surgentes ex eadem quasi pro medicamento accipiunt, sed & somnum sero capturi similiter faciunt. Hi igitur quam sint dementes omnis qui audit aduertere potest. Sed nec minus dementantur qui propria voluntate vtuntur. Ipsa est enim herba diaboli venenosa suggestione venenata, & omnibus ea vtentibus pestifera. Hanc Deus qui nostris pie medetur peccatis: primis humani generis parentibus interdixit: cùm eos comedere pomum sub mortis cõminatione prohibuit: quia præceptum eius transgressi ex eo comederunt: mox peccatores effecti & in anima mortui postquam alios peccatores genuerũt: & ipsi carne mortui sunt homines tamen eandem voluntatem præcæteris diligunt, & eam immiscent omnibus penè quæ agunt: nihil itaque istis dementius: quam quod nihil vtuntur sua morte libentius.

Quòd propriæ voluntati omnia vitia deseruiunt. Cap. XXXIX.

HVic denique propriæ voluntati postquam suam in homine sedem construxerit: alia vitiorum seruiunt quasi milites terras tenentes: alia velut pro solidatis militantes. Illa etenim vitia quasi terras tenentes ei obediunt: quæ pro seipsis, in hominibus D consistunt: vt adulterium. Qui enim adulteratur: hoc ea solum facit de causa: quia eum vitium ipsum delectat. Illa verò seruiunt ei velut militantes pro solidatis quæ sunt in homine præ alijs vitijs: vt cupiditas preciosarum vestium: pro gloria inani. Nemo enim præciosas vestes nisi ad inanem gloriam quærit. Item vitium aliquando huic, aliquando illi vitio seruit: vt auaritia aliquando ventris ingluuiei: aliquãdo exaltationi. Rursus aliquando alterum alteri cedit: vt luxuria gloriæ inani. Aliquando enim luxuria repellitur: ne laus concupita perdatur. Omnia verò siue hoc siue illo modo propriæ voluntati, diabolo quoque famulantur, è quibus in homine tribus modis procreata nascuntur. Diaboli enim suggestione & carnis delectatione: spiritusque consensu vnumquodque vitium consummatur.

De similitudine inter suggestionem, delectationem, consensum & canem. Cap. XL.

EX his igitur tribus: suggestione videlicet, delectatione, & consensu: Suggestio est velut canis ponderosus. Delectatio vt leuis & acer catulus. Consensus autem quasi canis fortis & immensus. Ponderosus etenim canis cùm quempiam iuxta se transeuntem audierit: semel vel bis post eum latrans statim

A tim quiescit: si tamen ille viam suam in directũ tenuerit. Si verò respiciens instigauerit eum: canis quoq; latrando licet non mordeat insequitur eum. Catulus leuis & acer instat acriter: & nisi cito percussus fuerit: acrius mordet. Fortis verò canis & immensus, & fortiter instat: & nisi magna vi obruatur: hominem strangulat. Quare ponderosus canis non est respiciẽdus. Catulus verò mox repercutiendus. Canis verò immensus viriliter obruendus. Similiter autẽ si peccati suggestio animum pulsat: qui ab amore præsentium tendit ad æterna: mox eum deserit: si intentionem suam tenuerit firmiter. Si autem ad eam attendens in se receperit: & cogitando quasi eam incitando reuoluerit: & ipsa sæpius eum infestat: quamuis non vulneret dum est suggestio sola. Sed diutius eam replicauerit ponderosus canis: in catulum transit, id est suggestio in delectationem: quæ acriter instat, & nisi cito reijciatur animam vulnerat. Quare mox vt venire cœperit debet eam repellere anima sponsa Christi: cogitans quia magna est ignominia illi vt in eius conspectu appareat fœdata delectatione tam turpi. Nisi enim repulit delectationem: catulus transit in immensum canem, id est, delectatio in consensum transit: quæ si arripiens animam: eam nisi magna vi obruatur occidit: sed mox vt cœperit aduentare: debet cum anima magna vi obB ruere, id est, immenso terrore mortis æternæ in se destruere. Suggestioni ergo ne attendamus: delectationem mox reprimamus: consensum fortiter obruamus: sicque cor nostrum studeamus custodire: vt nec vna superflua cogitatione diabolus illud valeat violare.

De similitudine inter cor humanum & molendinum. Cap. XLI.

COr enim nostrum simile est molendino semper molẽti: quod dominus quidam cuidam seruo suo custodiendum dedit. præcipiens ei vt suam tantum annonam: videlicet frumentum, vel hordeum, vel etiam auenam in ea molat, & ex eodem quod moluerit & ipse viuat. Verum illi seruo quidam inimicatur: qui huic molendino semper insidiatur, qui si quando illud vacuum inuenerit: aut arenam ibi statim proijcit quæ illud dissipat: aut picem qua conglutinat: aut aliquid quod fœdat: aut paleam quæ tantum illud occupat. Seruus igitur ille si molendinum suum bene custodierit: dominique sui tantum annonam in eo moluerit: munda ex eo farina egreditur iuxta genus annonæ quæ intus molitur. Ex eodem autem quod moluerit, & domino suo seruit: sibique ipsi victum acquirit. Si verò inimicum suum violare molendinum suum permiserit: mala ex eo farina procedit: quia mala est annona quam molit. Hæc autem farina & vehementer displicet domino illi: nec seruus ex C ea sibi victum sed famem conquirit. Hoc itaque molendinum semper aliquid molens: cor est humanum assidue aliquid cogitans. Hoc Deus vnicuique homini seruandum tradidit: iubens vt in eo molat illos tantum cogitatus, quos ipse suggerit. Quorum cogitatuum alij vt frumentum, alij vt hordeum, alij vt vt auena sunt. Puri quippe vt frumentum sunt: quos anima replicat cùm in contemplatione posita pure de Deo cogitat. Hi autem hordeo assimilãtur qui de virtute in virtutem quasi per quosdam labores ascendere meditantur. Hi etenim licet sint boni: minus tamen superioribus sunt perfecti. Illi verò sunt vt auena: quibus homo intendit sua deserere vitia. Boni namq; sunt & isti: sed tamen imperfectiores prædictis. Hos itaque omnes vult Deus: vt homo toto corde reuoluat, & ex eisdem sibi victum æternum adquirat. Sed quia homini semper aduersatur diabolus, & semper insidiatur cordi illius, quod si aliquando vacuum bonis cogitationibus inuenerit, statim replet si potest malis. Harum autem malarum, aliæ cor dissipant, vt iræ & inuidiæ. Aliæ conglutinant & coinquinant, vt gastrimargiæ & luxuriæ. Aliæ tantum occupant, vt vanæ gloriæ non minus nociuæ. Hic igitur homo si cor suum bene custodierit, sanctosque bene cogitatus in eo reuoluerit, munda per hos verba per foramen molendini D emittuntur: mundus per oculos visus, mundus per aures auditus, mundus per os gustus, mundus per nares odoratus, mũdus per totum corpus tactus, secundum genera cogitationũ mundarum quæ intus voluuntur. Ex his autem cogitationibus mundis, & Deo eas cogitando deseruit, & æternam sibi vitam acquirit. Si verò diabolum cor suum corrumpere permiserit, & mox vitia persensus progrediũtur, iuxta genera cogitationum malarum quæ intus voluuntur. Hęc autem & Deo vehementer displicent, nec homo ex eis victum sibi acquirit sed mortem. Cùm enim ad finem quisque peruenerit, quantum boni vel mali nunc moluerit, tantum ad vitam vel mortem sibi præparatum inuenerit. Verùm sciendum, quia horum molentium, id est, in hac vita laborantium tria genera sunt.

De similitudine inter molentes & laborantes. Cap. XLII.

HAEc autem velut tres sunt homines de mane vsque ad vesperam manu molentes. Horum itaq; primus quicquid molit, in saccum suscipit & abscondit. Alter verò partem capit, partem in flumen negligentia cadere finit, partem verò ventus rapit. Tertius autem quicquid molit impetus fluminis secum tollit, vel ventus dissoluit. Veniente vespeta quando à labore cessatur, & fructus

laboris inquiritur: quid putas singulos habituros? Qui farinam totam reseruauit totum laborem suum bene recognouit. Qui verò partem collegit, inde lætatus est quod habuit: inde autem mœstus quod vento vel flumine amisit. Qui verò totum amisit, eò tristior fuit. Flumé pro seculi decursu accipitur. Vento verò gloria designatur inanis. Molendinum quod tota die molit, præsens labor est huius seculi: qui à mane vsque ad vesperam nunquã finit. Mane nobis erat quando nati fuimus, vespera verò erit quãdo per mortis debitum hinc transibimus. Tempus itaque præsens dies quo laborare debemus, vnde in vespera viuamus. Et sicut mola circumcirca ducta ad eundem semper locum reuertitur, sic labor iste singulis annis more solito reiteratur. Modo namque aratur, seminatur, metitur, panificatur, comeditur: quod iterumque ad idem reuertitur. In vespera ergo cùm dicetur: Voca operarios, & redde illis mercedem: lætabuntur iusti tota farina seruata, id est, vita sua. Alij autem qui non eam totam seruaueruut in hoc mœsti erunt: læti tamẽ quòd ex parte laboris sui Deum recognouerunt. Verùm alij qui omne tempus suum in vanitate ponunt, & quod faciunt non ab humana laude abscondunt: quasi omne studium vitæ suæ in decursum fluminis proijciunt, farinámque suam vento committunt: vnde & in fine, pane vitæ æternæ, carebunt: Væ illis.

Matth. 20.

Quòd bonitas cuiusque fidelis deo & omnibus bonis sit vtilis. Cap. XLIII.

QUO diligentior ad studium bonitatis quilibet efficitur, quo fructus vberior inde prouenire probatur. Sciendum itaque est quòd bonitas cuiusque omni creaturæ est vtilis & bona exceptis dæmonibus, & damnatis hominibus. Deo etiam qui nullius est indigens: quadam ratione prodesse videtur: Hominibus est vtilis, quando enim ex vitæ merito quis ad æternam beatitudinẽ peruenit, numerus electorum incrementum accipit. Qui quanto amplius creuerit, tanto minus æterna retributio expectanda erit. Nam cum numerus ille sanctorum impletus fuerit, retributio iustorum mox accipienda erit: tunc quidẽ in corporibus quam iam habent in animabus. Si autem vnusquisque fidelis mox vt hanc vitam deserit, corpore simul & anima æternam beatitudinem consequeretur: omnis qui hoc videret eius sequi sanctitatem compelleretur: itaq; meritã fidei quodammodo videretur euacuari. Bonis itaque vtilis est his qui cum deo sunt, quia eorum meritum sua præsentia auget. Et illis qui impresentiarum sunt, vel adhuc futuri sunt prodest: quia locum in illo cœtu beatorum implet, qui nullo modo in fine vacuus esse potest. Facit etiam aliud, malitiam peruersorum, siquidem excludit exemplo suæ bonitatis: Soli ac Lunæ bonus homo, cæterisq; creatu ris est vtilis: quia in consummatione iustorum commutabitur in melius quicquid est omniũ creaturarum. Sol quippe sicut Propheta ait: Septempliciter lucebit sicut lux septem dierum, & luna erit sicut sol. Aliæ creaturę licet pulchrę sint, mutabuntur in melius: cùm illas Deus mutabit in statum exinde non cõmutandum. Angelis quoque bonus homo vtilis est, quia se omnibus illis amicum facit. Qui enim mihi amicum acquireret, qui me: tanquam seipsum diligeret, & quem ego tanquam meipsum amarem, magnas ei grates deberem. Quisquis ergo bonus studuerit esse, in bonorum amicitiã transibit: ita vt vnumquemque tanquam semet ipsum amabit, & omnes eum eodem modo charum habebunt. Tantus enim amor: tantaque concordia inerit omnibus, vt omnes amici vnius, sint amici alterius. Qualiter autem bonus Deo sit vtilis, videamus. Omnipotens Deus ciuitatem magnam quandam, & admodum speciosam ad suam gloriam ædificauit, quam copiosa ciuium multitudine repleuit. Quorum nonnulli cùm propriam voluntatem potius elegerunt facere, quàm sub voluntate & ordinatione Dei permanere, miserabiliter corruerunt, & domus & ædificia magna & spatiosa ex parte vacua remanserunt. Vt igitur aliquis qui vrbem magnam fieri ordinasset, qui multa in ea palatia construxisset: multasque mansiones: in vrbis ædificationem fecisset, sed habitatores non haberet, & omnes quoscunque potuisset ad se inuitasset. Sic facit Deus, omnes enim vt ad se veniant, & vt sibi ad suæ ciuitatis ædificationem subueniant, precatur, admonet inuitat, bonas leges pollicens, pacem & securitatem promittens.

Esa. 30.

De commendatione supernæ Ierusalem. Cap. XLIIII.

IBI namque iura legum immobilia, optimæ consuetudines, ibi ciues non ex timore alicuius suas occultant opes, immo gaudent dum palàm omnibus apparent. Nullus siquidem ibi incursus malorum, pestis nulla violentia omnisque rapina procul inde remota. Præterea locus amœnus & magna dulcedine refectus, domus paratæ: ædificia ampla, diuersi generis mansiones. Vnde & ipse Dominus: In domo Patris mei mansiones multæ sunt. Et Propheta Baruch: O Israel, quàm magna est domus Dei, & quàm ingens locus possessionis eius. Magnus & non habet consummationem, excelsus & immensus. Tenebræ ibi nullæ, luce indeficiente circumlucente: infirmitas nulla, sanitas indefessa, nihil incommodi, omnia ad votum. Ad hanc itaque ædificationem inuitat nos Dominus, dicens: Venite

Ioan. 14.
Baruch 3.
Matt. 11.

ite ad me omnes qui laboratis & onerati estis & ego reficiam vos. Qui ergo venire voluerit Dei proculdubio adiutor erit. Vnde Apostolus Dei adiutores sumus: Dei ædificatio estis. In bonitate ergo quicunque steterit, non solùm sibi & omni creaturæ vtilis erit, sed etiam ipsi suo & omnium conditori, vt diximus, beneficium præstabit: Hæc etenim ciuitas sancta, cui se sponte associauit, si vel vnus homo defuerit bonus, nunquam perficietur.

1. Cor. 13.

Quòd bonitas boni hominis damnatis, & damonibus sit inutilis. Cap. XLV.

NOtandum etiam quòd sicut bonitas hominis boni, hominibus est ad lætitiam incrementum, sic dæmonibus & hominibus damnatis erit ad detrimentum. Dæmonibus namque & hominibus damnatis sanctorum consummatio erit interminabilis luctus & æterna damnatio. Nam cùm isti obtinebunt corporis & animæ gaudium sempiternum, tunc similiter & illi ibunt in supplicium æternum. Quod quia dæmones non latet, modis omnibus laborant sanctorum incrementum impedire: quoniam quidem donec vltimus illorum eis associetur non includuntur, sed habent potestatem tentandi electos Dei quatenus qui probati inuenientur digna remuneratione coronentur, victi verò atque reprobi perenniter puniantur. Vigilemus ergo, vt Saluator admonet, quia aduersarius noster circuit, quærens quem deuoret. Illum autem deuorat quem sua suggestione in malis actibus indurat. Notandum etiam quòd qui bonis alterius arridet sanctis consentit: qui verò inuidet, diabolis. Siquidem magis puto eius saluationem sperandam, qui parum boni facit, & benefactis aliorum fauet, quam illius qui multa & inuidet. Is etenim cui benefacta aliorum placent si damnatus etiam esset iuste taliter cõqueri posset: O vos sancti semper de vestra iustitia iuste lætatus fui: itaque si beatitudinis vestræ particeps non fuero: inde damnationem accipiam vnde semper gaudebam.

De similitudine inter Deum & quemlibet regem suos iudicantem. Cap. XLVI.

INter saluandos siquidem & damnandos sic Deus discernit: quomodo rex quidam inter fideles & infideles imperij sui. Hic itaque rex præparato ex vna parte conuiuio magno, & ex alia parte quodam carcere tenebroso, dispositi, quia quoscunque sibi fideles poterit comprobare, postquam omnes congregati fuerint faciet simul discumbere: quoscunq; aũt sibi infideles conuincere poterit, postquã & ipsi fuerint congregati in tenebrosum illum carcerem simul faciet detrudi. Omnes itaq; ad se inuitat, vt quis fidelis, quisve infidelis agnoscat. Horum autem fidelium & infidelium qui omnes inuitantur, alij præcedunt, alij subsequuntur. Fidelium igitur cuicunque, vt venerit postquam vere esse fidelis comprobatus fuerit: datur mixtum interea sibi donec inueniant omnes qui cum eo sunt cœnaturi, vt simul incipiant omnes epulari. Infidelium vt venerit quisque postquam conuictus fuerit infidelis esse: flagellatur interim vsquequo congregentur, & alij qui cum eo in carcerem sunt detrudendi, vt simul in eo incipiant omnes cruciari. Mox ergo vt fuerint omnes congregati, & fideles vel infideles esse fuerint comprobati. Hi simul omnes in conuiuium collocati satiantur: illi verò in carcerem trusi fame & siti moriuntur. Hic igitur rex ipse Deus est, qui sic discernit inter bonos & malos mundi istius. Ipse etenim præparato hinc paradiso, hinc inferno, constituit: quia quoscunque sibi fideliter obsequentes inuenire poterit, postquam omnes ad eum ex hoc seculo tranieuntes fuerint congregati, in simul omnes in paradisum in corpore & anima collocabit. Quoscunque verò reperire poterit præceptis suis resistentes, postquam & ipsi conuenerint: omnes simul in infernum horribiliter cum diabolo detrudet. Omnes itaque per prædicatores suos ad se inuitat: vt quomodo sibi quisque velit obedire agnoscat, verùm eius præceptis alij obediunt, alij verò resistunt. Vtrorumque autem alij prius alij moriuntur posterius, eius examini repræsentantur. Quicunque itaq; ei obediens fuisse comprobatur, requies ei sed in anima sola interim datur: quicunque verò de inobedientia conuincitur & ipse in anima sola cruciatur. Postquam autem omnes mortui, & vt dictum est, sigillatim examinati fuerint, finitoque seculo cunctisque resuscitatis, illud etiam generale iudicium peractum fuerit, boni omnes in cælum translati in anima, simul & in corpore lętabuntur: mali verò in infernum detrusi & ipsi in anima simul & corpore torquebuntur.

De quatuordecim beatitudinibus corporis & animæ. Cap. XLVII.

MVlti homines quibus nonnunquam boni mores & iusta opera proponuntur, vt & se in eis, seculi postposita vanitate exerceant, admonẽtur inquirere solent quamobrem, quo præmio: qua retributione. Respõdetur itaque illis quod scriptum est: Quia nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus diligentibus, se. Quòd cum illi non clarè quid sit aduertere possunt, repetitur hoc ipsum alijs verbis & dicitur eis, præmium quod his qui in hac

Esa. 64. 1. Cor. 2.

A Hac vita Deo seruiunt in futura vita recompensatur vita æterna, beatitudo æterna, æterna iucunditas, sufficientia simul omnium commodorum secundum voluntatem, & sine omni indigentia. Hæc ergo cum illis hoc modo dicuntur, bona quidem & magna vt sunt, videntur: sed quia non intelligunt quid in ipsa vita habituri sint: nec subito quid sit omnium commodorum secundum voluntatem sufficientia, & sine omni indigentia percipere possunt, hærét animo nec multùm efficaci sapore ad audita trahuntur. Quid igitur agendum, vt hæc illis aliquatenus sapiant, & sic ad bona opera euigilent? Puerorum more cibandos æstimo eos, qui si aliquãdo grossum aliquod pomum edendũ percipiunt, illud ob dentium teneritudinem & oris angustiam assumere nequeunt, si pro illorum capacitate prius non fuerit particulatim diuisum. Ita q; diuidamus in partes magna quę diximus, vt inde possint ad vitã nutriri, de quibus agimus. Quæ vt melius eluceant, consideremus quæ in hac vita mens auldiùs amet humana, & ex his prout possumus coniectemus illa eos habituros in vita æterna. Multo excellentius siquidem inter multimoda mundi pericula constituti domini fuerint præcepta secuti atque cùm ipsi illius adepti fuerint plenitudinẽ desiderij sui, se nequaquam fraudatos percipient. Hoc igitur vt prætaxauimus faciamus, & à
B minimis paulatim progrediamur. Quatuordecim igitur sunt beatitudinis partes quas finito generali examine, perfectius omnes electi habebunt, totidemque miseriæ genera quæ mali tunc sustinebũt. Hæ autem beatitudinis partes atque miseriæ, sic sibijnuicem sunt omnino contrariæ quomodo & ipsi qui eas accipiunt in remuneratione.

Quæ sint quatuordecim partes beatitudinis.
Cap. XLVIII.

PArtes verò beatitudinis sunt, pulchritudo, agilitas, fortitudo, libertas, sanitas, voluptas, longæuitas, sapientia, amicitia, concordia, honor, potestas, securitas, gaudium. Ista vt æstimo sunt propter se & propter quæ alia quæque ab hominibus appetuntur. Si autem in his aliqua sunt quæ aliquando serui Dei non modo non appetunt, sed etiam magnopere, in hac vita curare subterfugiunt. Vt sunt verbi gratia, pulchritudo corporis atque voluptas, vtique idcirco non ea fugiunt, quod hæc naturaliter nolint: sed ne Deũ in his quoquo modo possint offendere: Nam si per ea nihil offensionis in Deum contrahi posse certe sentirent, vel se ab æternorum amore bonorũ impediri non pertimescerent, profectò iucundius in ipsis quàm in eorum contrarijs se deducerent. Partes verò miseriæ quatuordecim prælibatis beatitudinibus contrariæ hæ sunt.

Quæ sint quatuordecim partes miseriæ. C
Cap. XLIX.

TVrpitudo, ponderositas, imbecillitas, seruitus, infirmitas, anxietas, vitæ breuitas insipientia, inimicitia, discordia, dedecus impotentia, timor, tristitia. Notandũ quod sicut septem priores illius beatitudinis partes ad corporis beatitudinem: septemq; posteriores ad animæ pertinent beatitudinem: sic quoque septem prioris huius miserię partes corporis septemq; vltimæ miseriam perficiunt mentis. Quicunque ergo illas omnes beatitudinis partes habere poterit perfectam corporis & animę beatitudinem possidebit. Quemcunque verò has omnes miseriæ partes tolerare contigerit: summæ corporis & animæ miserię subiacebit. Verùm in hac vita: nec vnam illius beatitudinis & huius miseriæ partem quisquam potest habere, nec rursus ex toto ea carere. In alia verò vita aut perfectam habens beatitudinem miseriæ nullatenus subiacebit: aut summæ subiacens miseriæ omnino beatitudine carebit, quod vt totum comprobare possimus, per singulas beatitudinis atque miseriæ partes curramus.

De pulchritudine & turpitudine.
Cap. L.

D

PArs igitur prima beatitudinis est pulchritudo, & miseriæ per contrarium turpitudo. Illam omnes habere, hac verò concupiscunt carere. Verùm hîc neutram habere perfectam, vel neutra possunt carere. Quænam est illa speciositas hominis, quæ multo est minor pulchritudine floris seculi? Quis enim vt lilium candet? quisve vt rosa rubet? Quia cũ quantulamcunq; pulchritudinem habet, nec summæ turpitudini subiacere, nec ergo vel illam vel istam perfectè habere, nec eis in hac vita potest omnino carere. In alia verò vita perfectè alteram habebit alteraq; omnino carebit. Pulchritudo etenim bonum quoddã est, & quod naturaliter à cunctis haberi amatur. In illa siquidem vita pulchritudo iustorum solis pulchritudini qui septempliciter quam modo sit, splendidior erit, adæquabitur. Vnde scriptum est: Fulgebunt iusti sicut sol in conceptu Dei. *Matth. 13*
Amplius, corpus Christi claritati solis prælucere nescio quemquam posse ambigere. Huic autem similes teste Apostolo erimus qui ait: Reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ. Hac autem au- *Philipp. 3.*
ctoritate comprobata, si quis etiam velit sibi ratione comprobari, credo nulli debere incredibile videri iustos pulchritudinem solis in illa vita, vbi mortale hoc absorbebitur tantummodo sortiri, cùm verè dicantur & sint templum & sedes Dei, quod nunquam in diuina pagina de sole

A de sole isto visibili meminimus legi. Hoc igitur tali & tanta pulchritudine iustus rutilabit. Si verò iniustus fuerit, cœno & omni cadauere fœtidior erit omniq́ue fuligine turpior erit. Ibi ergo pulchritudinem perfectam aut summam habebit turpitudinem.

De agilitate & ponderositate.
Cap. LI.

SEcunda pars beatitudinis est agilitas, miseriæ verò econtrà ponderositas. Has verò nec omnino habere nec rursus his homo potest penitus carere. Nam quanta est hominis agilitas quam minimus passerum superat? quia tamen quocunque modo mouere se potest nec summæ ponderositati subiacet, in futuro autẽ aut perfectè agilis erit, aut sic ponderosus vt se omnino mouere non possit. Sed velocitas quæ pulchritudine non minus amatur tanta nos comitabitur, vt ipsis angelis Dei æquè celeres simus, qui à cælo ad terras & econuerso dicto citius dilabuntur. Quæ celeritas vtrum sit in angelis, si probari necesse esset. Exempli gratia dici posset hominem mortali adhuc carne grauatum mox à Iudæa in Chaldæam per angelum delatum, indeq́ue tradito prandio, quod deferebat sine mora relatum.
Ergo cum istis omnino par velocitas nobis e-
B rit: quibus sicut promissa est illorum æqualitas inerit. Apostolus etiam qui corpora nostra quantacunque locorum intercapedine separata membratim fuerint siue dispersa in ictu oculi asserit resurrectura: satis innuit quam ve
1. Cor. 15. locitatem eadem corpora incorruptibilia sint habitura. Corruptibile quippe hoc, sicut ipse testatur, induet incorruptionem, & mortale hoc induet immortalitatem. Huius quoque velocitatis exemplum in radio solis licet intueri, qui statim orto sole in plaga Orientali pertingit vsque ad vltima plagæ Occidentalis, vt in eo perpendamus nõ esse impossibile quod de nostra dicimus futura velocitate: præsertim cùm rebus animatis soleat inesse maior velocitas quàm inanimatis. Huic etiam radio solis simile exemplum velocitatis habemus in nobis. Radius quippe oculorum nostrorum in subleuatione palpebrarum vsque ad cælum pertingit, & ictus earum totus in semet ac interger redit. Amplius constat quidem animas sanctorum quæ iam cælestia tenent: necdum plena fœlicitate frui, donec incorruptibilitate corporum suorum potiantur: quam cùm adepti fuerint, non erit quod amplius velint. Hęc itaque corpora si eas à sua velocitate aliquatenus tardiores aut grauiores efficere deberent: nimirum eorum potius consortium abhorrerent quàm appeterent. Igitur ea quam diximus velocitate dotabitur homo sanctus, cùm ad veram vitam fuerit translatus. Malus verò tanto pœnarum pondere premetur: vt nec pedem quidem, vel manus vel aliquid sui corporis possit mouere. Vnde & illud in Euangelio: *Matt. 22.* Ligatis manibus & pedibus, mittite eum in tenebras exteriores.

De fortitudine & imbecillitate.
Cap. LII.

TErtia pars beatitudinis fortitudo dicitur, miseriæ verò imbecillitas quæ ei opponitur. Sed quæ est hominum fortitudo in hac vita, quorum pœnam nauim Echinus in mari retentat? Quia tamen homo imbecillia quædam superare valet, nec omnino imbecillitati subiacet. Itaque nec fortitudinem perfectam nec summam hic habet imbecillitatem. Verum præstabunt viribus, quicunque supernis meruerint ciuibus associari: intantum vt nullatenus illis, quisquam obsistere valeat, vel si mouendo quid, aut euertendo voluerit, à suo statu quin illico cedat. Nec in eo quod dicimus maiori laborabunt conatu, quàm nos modo in oculorum nostrorum motu. Nec quæso similitudo illa angelorum, nostro excidat ab animo quam adepturi sumus in futuro, quatenus si in hac fortitudine, aut in
D. his quæ dicturi sumus ad exemplum non occurrit, vel ipsa per quam angelis ad æquabimur, ad ea comprobanda profit. Si igitur in quibus angelos valere constat, nostra nihilominus fortitudo valeat: neminem autem qui dubitet puto existere, angelos ea quæ volunt fungi fortitudine. Cùm igitur similes eis fuerimus, nunquam imbecilliores illis erimus.
Sed fortasis quæreret aliquis, quid nobis tunc illa fortitudo præstabit, cùm singulis tam conuenienter, vt conuenientius nequeant vbique dispositis nihil immutandum, nihil euertendum, nihil statuendum sit, in quo vires suas exercere possit. Qui hoc dicit, paucis nobiscum quid in huiusmodi habeat vsus humanus, attendat, & videbit quia non semper omnibus quæ habemus, & quæ nos habere non parum gaudemus actu vtimur. Sicut verbi gratia, ipso visu potestate aliqua nonnullarum scientia rerum & multis in hunc modum: sic & tunc de qua agitur fortitudine erit. Sola namque possessio eius nobis grata erit, & exultatio grandis: licet in actu nequaquam sit necessaria nobis cunctis, vt dictum est, in suo statu conueni
enter locatis. Hæc eadem quæstio, si aut de velocitate, aut de aliqua beatitudinis partium mouetur, hac solutione si non aptiorem lector inuenerit, soluatur. In futuro igitur, vt iam præ
habuimus, & sic iustus fortis erit, vt etiam si vel litterram commouere possit, & sic econuerso iniustus imbecillis, vt nec etiam vermes amouere queat ab oculis suis.

A

De libertate & seruitute. Cap. LIII.

QVarta pars beatitudinis libertas dicitur, miseriæ verò seruitus. Liber est qui cogi non potest ad ea quæ nolit, nec prohiberi ab eo quod velit. Sed quis in hac vita valeat esse, qui hanc possit libertatem habere, quis non quotidie patitur quod nolet? quis valeat assequi omne quod vellet? Quia tamen non ad omnia homo quæ non vult cogitur, nec ab omnibus quæ vult prohibetur: nec omnino libertate priuatur, nec omnino seruituti subijcitur. In futuro autẽ, aut perfectam habebit homo libertatem, aut omnimodam inibit seruitutem. Sed vt iam prædiximus, & auctoritate Apostolica idipsum confirmauimus, angelis consimiles erimus. Quicunque angelis assimilabuntur, eorum quoque libertatem necessario assequentur. Itaque sicut angelis nihil obsistit, nec aliquid eos impedire potest, vel constringere quin pro velle sua cuncta penetrent liberrime, ita non erit aliquod obstaculum quod nos retardet: nulla clausula quæ nobis vllatenus obstet, non elementum quod nobis ad velle nostrum paruum omnino non exercet. Amplius certe dominicum corpus cui corpora nostra configuranda Paulus testatur, vt iam supra meminimus, clauso sepulchro à mortuis surrexit: ac deinde ad discipulos ob-
B ferratis ianuis palpandum introiuit, nobisque in hoc futuræ libertatis grande documentum reliquit. In illa etenim vita si bonus fuerit, nihil patietur quod nolit, sed agere permittetur quæcunque voluerit. Si verò fuerit malus, ad omnia quæ noluerit cogetur, & ab omnibus quæ voluerit prohibebitur.

De sanitate & infirmitate. Cap. LIIII.

QVinta pars beatitudinis est sanitas, miseriæ verò infirmitas. Illa autem homo ab ortu suo carere, hanc autem incipit tolerare. Ex quo enim nascitur prima vox eius indicat quod patiatur. Mox denique incipit esurire, sitire, lacessere, suis in pannis sordescere. Hinc cæcus vel surdus, mutus vel claudus, cardiacus vel scabiosus, leprosus, paralyticus, alióve morbo efficitur infirmus. Quia tamen eius infirmitas leniri quibusdam medicamentis potest, nec summæ infirmitati subiacet, verùm in futuro, & sic sanus erit quòd nullatenus infirmabitur: sed summa sanitate perfruetur. De hac sanitate quid melius dici poterit, quã quod Psalmista canit: Salus inquiẽs, iustorum
Psalm. 36. à Domino. Quibus autem fuerit à Domino vera sanitas, quæ surripere valuit infirmitas? Verùm de ista sanitate, quam in seculo futuro habebimus, quod exemplum afferre queam, vt quæ sic intelligatur non video: quia nil sanitatis quod est, ei comparare possem, aut ego in C
me, aut aliquis sub mortali degens carne sensit in se: hic etenim tunc nobis sani videmur, cùm in nobis nihil quod doleat sentimus: falli mur tamen nonnunquam in hoc. nam frequẽter in aliqua parte corpus infirmamur, nec tamen hoc ipsum nisi aut motu corporis, aut tactu aliquo vllo pacto experimur. Ac de his qui nec ita infirmantur, sed ex omni parte sibi sani esse videntur, quid dicemus vt vtrum sint sani aut non sint, probemus. Pone tibi quemlibet sanissimum corpore, & de sanitate illius scisci tare sanus est suo iudicio. Hic talis paulò durius tangatur, aut in aliqua sui corporis parte arctius constringatur, & statim videbis quia clamabit, fine, lædis me, vexat me. Quid est hoc, nónne prius se esse sanum dicebat: & nunc mo dice tactus ita dolenter succlamat: iste ne tibi sanus videtur? Non puto nequaquam salus huiusmodi nobis dabitur, quorum salus à Domino futura esse promittitur, Nam absterget De- *Apocal. 21.*
us omnem lachrymam ab oculis sanctorum, & iam non erit amplius neque luctus, neq; clamor, neque vllus dolor: quoniam priora transierunt, & non esurient neque sitient amplius, nec cadet super illos sol, neq; vllus æstus. Dextera enim sua Deus teget eos, & brachio sancto suo defendet illos. Quid itaque eis nocere valebit, quibus dextera Dei tegmentum erit. Qualis autem sit illa sanitas, certè scio me, nec D
meo, nec alicuius sensu vel experimento accepisse, febrium verò & diuersarum infirmitatum qualitates si cuiusmodi sint quis interrogaret, tamen quia ego illas in me tanquam ab eis accepi quæ sint, qui eas experimento didicerunt in se. Ad quod nec sensu percepi, nec ab vllo qui percepit, vt dixi, accepi, non eodem modo credere, tamen & incunctanter, vt mea quidem fert opinio, astruere licet, sanitatem vitæ futuræ ita vigere, & immutabilem ac inuiolabilem fore: vt ineffabili quadam dulcedine suauitatis totum hominem repleat, & omne quod alicuius in se vicissitudinis, mutabilitatis aut læsionis suspitionem prætendere queat, procul arceat atque repellat. Sic igitur iustus erit sanus, at verò quemlibet iniustum tanta ibi infirmitate scias infirmari, vt nullo postmodum medicamine queat medicari.

De voluptate & anxietate. Cap. LV.

SExta pars beatitudinis est voluptas, miseriæ verò anxietas. Illam homines appetũt, hanc verò refugiunt. Verùmcũ eam in hac vita quærunt, non nisi per anxietatem inuenire possunt. Cumque ad id peruenerint quod voluptatem putant, non nisi laborãdo eodem perfrui valent: quo si etiam vsi fuerint immoderatius, rursum eis in anxietatem conuertitur.

A tur. Quia tamen in eo qualitercunq; delectantur: nec omnimodam anxietatem patiuntur. Post hanc verò vitam aut in omnimoda voluptate sunt, aut omnino replebuntur anxietate.

De similitudine ferri igniti. Cap. LVI.

SIcut enim ferrum ignitum omni sui parte continet ignem: sic in se boni voluptatem, mali verò in se sentient anxietatem. Hanc verò voluptatẽ neminem in hac mortalitate viuentem esse puto, vel fuisse qui eam, vt est senserit vel gustauerit, vt illius saporem vel habitudinem alijs declarari possit.

De duabus beatitudinibus totidemq; miserijs. Cap. LVII.

DIcamus tamen aliquid ad hanc declarandam. Dicamus duas beatitudines, & itẽ miserias esse duas, maiorem videlicet atq; minorem. Maiorem, regnum Dei, minorem verò in qua Adam fuerat primo positus, paradisi gaudium dicimus. Item maiorem miseriam, æternum ignem gehennæ, minorem autem ærumnas fatemur vitæ præsentis: quas dum viuimus incessanter patimur. Beatitudi-
B nem quippe neutrã aliquando experti sumus. Quòd si saltem illam paruam beatitudinem quam Adam in paradiso positus habuit, experti essemus forte per hanc illam maiorem, aliquo modo coniectando videre possemus: sicut nunc in minori miseria nati, nutriti, & adulti, multa de maiori miseria quotiens volumus edicere & explanare valemus. Itaque cùm voluptas, de qua agimus, cõstet esse vna portio summæ beatitudinis, quo illam modo explicemus vt capiatur non video: nisi fortè illud agamus aliqua contraria similitudine magnæ miseriæ, quam ex minori coniectamus. Sit igiturante oculos cordis positus, exempli causa, homo aliquis qui tam in ipsis oculorum suorum pupillis, quàm & in singulis mẽbris ferrum ignitum, & candens infixum habeat: ita vt nec medullæ, nec intestina, nec omnino quicquam in toto ipso cruciatu, immanitate illius careat, vel eam leuius quàm in oculis aliquatenus sentiat. Quid dicam, anguſtiatur? Quis hunc æstimet sanæ mentis inter ista? Eodem modo, sed penitus contraria consideratione, in illa futura vita delectatio quædam ineffabilis bonos inebriabit, & inæstimabili dulcedine sui totos eos inenarrabili abundantia satiabit, quid dixi totos? oculi, aures, nares, os, manus, guttur, cor, iecur, pulmo, ossa, medullæ, extra etiam ipsa & cuncta singillatim singulaq; membra eorum, in communi tam mirabili delectationis & dulcedinis sensu replebuntur, vt verè totus homo torrente voluptatis Dei potetur, & ab vbertate domus eius inebrietur. Verùm e contrario, vt C
dictum est, credimus de iniusto.

De longæuitate & vitæ breuitate. Cap. LVIII.

SEptima pars beatitudinis est longæuitas, miseriè verò vitæ breuitas. Illa beatitudinem corporis, hæc autem miseriam perficit. Tunc enim primum prædictas beatitudinis partes corpus habere potest, cùm eas diu retinere valet. Nam si eas omnes haberet, & statim moriẽdo amitteret, quid eas sibi habuisse prodesset. At longeuitatem habere perfectam non potest, qui aliquando moriturus est. Quantumlibet enim viuat diutius, somnium sibi esse videtur quod vixit cùm moritur: nõ ergo longæuitatem homo hic habet, vbi quandoq; moriturus est: qui tamen quia mori citius posset, nec vitam omnino breuem hic habet, in futuro autem aut longissimam, aut vitam habebit breuissimam. Si enim bene vixerit nunc, tunc viuet quantum & Deus. Vnde scriptum est: Iu- *Sapient. 5.*
sti aurem in perpetuum viuent. Si verò male vixerit, non nisi moriendo viuere tunc poterit. Nihil ergo breuius illa vita, cui mors fuerit semper iuncta. Nunc autem notandum, quia septem prædictæ beatitudinis miseriæq; partes ad corpus pertinent, cæteræ verò quæ sequuntur ad animam. D

De sapientia & insipientia. Cap. LIX.

OCtaua itaque pars beatitudinis ad animam pertinens est sapientia, miseriæ verò insipientia. Illam habere, hacq; carere homo se æstimat: si quid agnouerit quod alius nesciat. Sed quæ est eius sapientia, qui seipsum ignorat. Qui enim perfecte agnoscere valeat cuiusmodi res sit anima sua, quísve nouit quale sit corpus eius interius, vel quale posterius vel etiam exterius? Quia tamen & se & alia quoquomodo cognoscere potest, nõ omnino insipiens est, verùm in futuro aut perfecte sapiens, aut omnino erit insipiens. Sapientia igitur quam omnes in hac vita non vtiliter amant, tanta in futura vita bonis erit, vt eorum quæ scire voluerint, nihil sit quod ignorent. Bonus enim perfecta quæ Deus est, sapientia replebitur, eamq; facie ad faciem intuebitur. Quam dum ita perspexerit, creaturæ totius naturam videbit, quæ in Deo melius quàm in seipsa consistit. Tunc etenim iusti cuncta scient quæ Deus fecit scienda, tam ea quæ præterita, quàm ea quę postmodum sunt futura. Ibi à singulis omnes, ibi ab omnibus singuli cognoscentur, nec quenquam omnino latebit quæ patria, qua gente, qua stirpe quis editus fuerit, vel quid etiam in vita sua fecerit. Hic fortasis aliquis ait.

A *Quòd peccata singulorum singulis pateant. Cap. LX.*

QVid est hoc, peccata quæ feci scient omnes? Ad hoc ea confessus sum, vt deleren tur & obliuiscerentur, vt nulli amplius panderentur, bene. Sed cùm tu in illa gloria ab omni criminũ sorde purgatus vultui Dei præsens astiteris, ingratus ne ei poteris esse pro tanta misericordia quam tibi fecit, remissis illis & illis delictis? Non, inquies. Et vnde inquam gratias ages, si nihil eorũ vndeiure gratias illas debeas, in tua memoria habeas? Vt igitur in laudibus illius æternaliter iucunderis, per quæ quanta miseria sis erutus, vt puto coram habebis. Cùm ergo singulorum conscientiæ singulis pateant, fateri audeo ea quoque peccata cunctis electorum patere: pro quorum curatione tu Deo gratiosus existis assiduè, nó ad tuam confusionem, sed ad magnam Dei misericordiam eiusq; glorificationem tuamque congratulationem. Non enim tunc pro peccatis tuis te maior angustia cordis premet, scelerúmve tuorum magis pudebit, quàm aliquem olim magnis vulneribus sauciatum, iamque ex omni parte sanatum, aboliti languoris molestia premit. Vel nunquid eorum quæ in cunis positus infans egerat, nunc grandæuum pudet. Tunc quippe cùm integra sanitas, perfecta mũ-
B ditia, plena remissio, secura omnium offensionum impunitas tibi certo arriserit, cognitio vel recordatio peccatorum tuorum in nullo tibi magis horrori esse vel confusioni valebit, quàm est modò B. Petro Apostolorum principi, qui Christum negauit, abnegatio sua, beatæ Marię Magdalenę peccata sua, & multis alijs multa quæ sequuntur iam donata crimina sua. Verùm super hoc agnitis delictis velut in enormi ac fœda infirmitate sua pietas, virtus, sapientia medici qui te sanauit sublimius à cunctis admirabitur, laudabitur, magnificabitur. Laus autem & magnificentia gloriæ Dei, tua si bene aduertis gloria est. Sed dices: Et quidem consentio laudem Dei gloriam esse meam, verùm cùm hinc inde tot & tot ad mei comparationem innocentes prodeant, qui consideratis vitæ meæ obscœnitatibus, me omnino sicut æquum erit, horrori habendum iudicent, quid dicam tristitia nempe suum & suum iniustitia præmium exigit. In his frater nolo timeas, aliter enim erit quàm existimas, illum siquidem quem tu tibi comparatum iudicas innocentem penitus, nõ ibi reperies de te, quemadmodum putas sentientem. Namque videns ille de quo agis, plane nequaquam intelliget te, nequaquam se, sed Deum quando peccasti offendisse, cùm ergo viderit Deum tibi debita funditus dimisisse, nec in cor ascendet, vt te inde aliquatenus iudicet. In hoc enim ipso Deum offendere se cognosceret, si te Deo per omnia reconciliatum pro his quæ olim feceras vllate- C
nus contemnendum cogitaret. Magis autem gratiosus ineffabilem Dei clementiam admirabitur: non solum in te, sed etiam in se. In te, quia te de tam profundo iniquitatis eripuit: In se, quia sola gratia eius ne itidem in profundum rueret: tenuit se. laudando igitur magnificabit in te post gratiam Dei, vim atque constantiam quibus enitens voraginem tanti mali viriliter euasisti: iuxta quam quod & ipse considerabit nisi à Deo adiutus fuisset: nõ ita forsitan iter iustitiæ tenuisset. Vides igitur quoniam nihil improperij vulgata cognitio peccati tui, immo quàm multum laudis & gratiarum cognita remissio sui generabit.

Altercatio inter hominem iustum & angelum. Cap. LXI.

IPsi etiam angeli si te societate sui propter peccata tua indignum vellent iudicare, haberes qualiter contra eos iure te posses defensare. Quonam inquis modo? audi, propone angelum aliquem quasi talia tibi improperantem: Tu homo de puluere factus: tu puluer quandoque futurus, contra Deum te extulisti: cõtra præceptum eius te in cœnum omnis peccati & immunditiæ tumidus deiecisti, & nunc nostri similis esse quæris, quos nunquam in aliquo voluntati Dei contraisse cernis. Ad hæc D
ita respondeas: Si ego vt tu dicis de puluere factus sum: certè non mirum si vento tentationis impulsus: in sordes sum criminum lapsus. Verùm agnita & credita misericordia Christi, spretis omnibus quæ illum nolle scire potui, in cunctis quæ illum velle intellexi memetipsum exercui. Vnde tribulationes, angustias in fame, siti, & vigilijs, verberibus, contumelijs, alijsque modis innumeris ad honorem eius, sustinere non renui, & quæque mundana pro viribus meis nihilipendens, ipsius tantummodo solius gratiæ per singula recõciliari studui. Vos autem quid horum vnquam sui causa sustinuistis? semper vos gloria: semper iucunditas est comitata, semper vos tenuit dextera Dei atque defendit ab impugnatione omnis peccati: ita vt nulla vobis surriperet macula eius. Itaque si à voluntate illius non cecidistis, ipsius donũ est, à quo iugiter tentati estis. Sed quia hæc ratiocinatio illos tantummodo respicit, qui perditioni suæ vim fecerunt, & regnum cælorum violenter rapuerunt. Alij qui in illo sunt, sed alio modo intraturi, alia ratione paritatem angelorum sibi sunt vendicaturi. Sed quæris quæ forsitan ista? Dicent ergo illis quòd in regno Dei vestra quærimus æqualitate beari, dono & gratiæ Iesu Christi domini nostri id ascribimus, quia ad hoc dignatus est homo fieri, pati, mori: vt nos ab omni delicto in sanguine suo iustificatos ipsius regni consortes

A sortes efficeret. Vos igitur considerate an sanguis Christi, qui pro nobis est effusus, queat nobis non esse perfecta causa salutis? Quid ad hoc angeli qui libenter eò quòd boni sunt, rationi acquiescere volunt dicerent, nisi quæ dicta sunt ratione niti, & huiusmodi homines iure suam æqualitatem debere sortiri? Cùm itaq; angeli atq; homines quos magis te iudicaueras innocentes tibi consentiant, tibi in cunctis pro veritate rationis honorem deferant, perpende si vales quàm grata sit sapientia ista: qua tu sicut ab omnibus, sic omnes à te cognoscentur in vita illa. Si autem fueris malus, vera omnino sapientia priuatus, tantis vrgeberis doloribus, vt non solùm insipiens, verùm omnino fias & amens.

De amicitia & inimicitia. Cap. LXII.

NOna pars beatitudinis est amicitia, miseriæ verò inimicitia. Perfecta autem amicitia est quæ in inimicitiam cõuerti non potest. Sed quis habet amicitiam tantam, etiam filius ergo patrem? Quia tamen nec vllus habet hîc inimicitiam tantam quæ conuerti non possit in amicitiam: nec omnino habet hîc inimicitiam summam, in futuro autem aut amicitiã perfectam, aut inimicitiam quisque inueniet summam. Bonum etenim quemque sic Deus
B omnesq; alij diligẽt boni, vt eum habere odio vltrà non possint. Quantum namque quisque seipsum, tantum & tamdiu diliget & alterum: nec enim video quomodo aliter esse possit, præsertim cùm omnes vnũ corpus Christi sint, & Christus qui est ipsa pax sit omnium caput, nec minori sese affectu complectantur, quàm membra vnius corporis sibi inuicem copulantur: putas abundans eris in dilectione quando hoc tibi fuerit in possessione. Attamen ista transi & cõtemplare ipsum, per quem hæc bona tibi peruenere, & percipies: quia ille plus quàm tu teipsum, & quàm omnes alij se incomparabiliter amet te, & tu super teipsum, & super omnes alios ineffabili quadam suauitate illum amabis. Malum autem quemq; sic Deus omnesque boni habebunt odio, vt nec filius quidem pietatẽ habeat de patre in pœnis conspecto.

De concordia & discordia. Cap. LXIII.

DEcima pars beatitudinis est concordia, miseriæ verò discordia. Concordiam homo tam rarã hic habet, vt nec sibijpsi semper concordet. Sic enim corpus & anima dissident sibi, vt quod vnum appetit, alterum nolit. Verum quia non semper hæc faciunt, sed aliquando idem volunt: non in discordia summa persistunt. In alia verò vita, vel in concordia, vel in summa persistunt discordia. Corpus enim & anima cuiusq; sancti, immo concordię C
tantæ erunt omnes iusti, quantæ in præsenti sunt oculi nostri. Sicut enim oculus vnus verti non potest quo nõ vertatur & alius: sed in eandem partem semper voluuntur: Sic etiam corpus & anima, vel societas illa iustorum nihil poterunt velle diuersum: sed eandem semper voluntatem habebunt. Corpus enim vnum erimus, ecclesia vna erimus, sponsa Christi erimus, quicunque ibi erimus. Ipsa Dei voluntas non erit à tua diuersa, sed sicut tu quod ille: ita & ille volet in cunctis quod tu, caput namque à suo corpore quomodo discreparet?

Quòd omnes iusti idem velint. Cap. LXIIII.

SIc forsitan dices: Eia si Deus & omnis ille beatorum cœtus volent quod ego, tunc & augmẽtum mei boni mecum volent quod ego ibi non velle non potero. Ero itaque pro velle meo de maioribus in cœlo. Huic tuæ imbecillitati respondeo. Quia si etiam beato Petro in gloria par esse volueris, eris: in gloria dico, quia vt Petrus sis in persona, velle non poteris. Namque si hoc velles, teipsum nihil esse velles, quod velle nequibis. Sed nec in gloria illi æquari, si meritis eius impar fueris velle po
teris: quia pulcherrimam illius corporis compositionem, quam in hoc conspiceres violari, D
plus omni commodo amabis. Nec etiam in humano corpore, vel pes loco aut officio manus, vel manus pedis fungi exoptat, aut os siue nasus vbi oculi sunt, aut oculi vbi os, aut nasus relictis sedibus suis cupiũt transferri, aut si transferrentur, conuenienter & sine iniuria non id paterentur. Eodem modo in illa admirabili & glorificata dispositione & æquè disposita glorificatione beatæ ciuitatis Dei, ita quisq; quod adeptus fuerit amabit, vt statum suum potiori gradu immutari non velit. Quare? Quia cuique satis erit sua fœlicitas & beatitudo sibi pro meritis suis misericorditer impertita. Amplius, sibi qui iam tunc in ipsius corporis vnitate locati fuerint, maiora quàm sint adepti desiderarent, eo ipso miseri essent, quo nondum haberent quod vellent. In quo enim alicui quod cupit deest, in eo miser sit necesse est. Sed absit ab illo regno omnis miseria. Aderit itaque omnibus omnis sufficientia, quam perficiet in singulis vnanimis & plena concordia. Mali verò in discordia tanta persistent: vt eorum corpus & anima semper dissideant. Nam & corpus animam odio habebit, eò quòd male vnquam cogitauerit, & anima corpus, eò quòd male cogitata opere compleuerit, pro quibus omnibus torquentur in pœnis.

De honore & dedecore. Cap. LXV.

AVndecima pars beatitudinis honor dicitur, miseriæ verò dedecus. Honorari homo ab omnibus appetit, aut eorum verbis aut factis. Verbis quidem, vt eum collaudent, factis autem, vt sibi eum præponant. Sed cùm honorem huiusmodi appetit, tale est, ac si vnus mus quærat ab alijs laudari, eisque in regimine proponi. Hunc tamen honorem licet nullus sit penè nemo potest hîc ad plenum habere. Nullus enim vel imperator laudatur à cunctis, vel omnibus alijs præponitur: quia tamen nec vllus à cunctis hîc blasphematur, vel alijs omnibus substernitur: nec omnino inhonoratur. In futuro autem aut honorabitur, aut econtra omnino exhonorabitur, qui honor cuiusmodi sit, breui sub exemplo considerabimus.

De paupere in regem adoptato.
Cap. LXVI.

ECce sit ante oculos nostros positus aliquis pauper, omni solatio destitutus, vlcerum & aliarum infirmitatum fœditate corruptus, & omni quo vel à frigoris asperitate defendatur, tegmine nudus. Hunc igitur talem tali modo iacentem, & in nullo semet iuuare valentẽ, si rex aliquis potentissimus transiens videret, & miseratus eius vlceribus mederi iuberet, curatumq; suis regalibus ornamen-
B tis indutum, sibi præsentari præciperet, & adductum in filium adoptaret, ac deinde præciperet, vt in regno suo filius suus à cunctis haberetur, atque in nullo quod imperaret, à quoquam contradiceretur, hęredem suum filijque sui proprij cohæredem cõstitueret, & eum suo nomine vocari vellet, nonné diceres hunc magnifice & inopinatè honoratũ? Et certe Deus nobis hæc omnia faciet. Nati enim de putredine carnis replemur multis miserijs, in quibus miserijs constitutos, & omni solatio destitutos, omniumq; infirmitatum passionibus obnoxios: ac peccatorum & corruptibilitatis vlceribus plenos, sola misericordia ductus accipiet, & curabit nos, & sanitati restitutos, ornamentis perfectæ iustitiæ & incorruptibilitatis ornabit, adductosq; in filios suos sibi adoptabit, regni sui consortes efficiet & hæredes, filioque suo vnigenito sibi per omnia æquali & coomnipotenti concorporales statuet & cohęredes, omniq; creaturæ iubebit, vt in omni quod volemus nobis obediat, vocatosq; nos nomine suos deos faciet. Ipse enim dicit: Ego dixi, Dij estis, & filij excelsi omnes, sed ipse Deus deificans est, tu verò Deus deificatus. At fortasse ais. Hæc ratio tua in illis quidem magnis Apostolis seu martyribus potest existere rata, in me autem qui vtinam inter illos vel minimus esse merear, non intelligo quonam pacto constare queat. Ad hoc intende quæso & intellige, quia nullum iustorum ab ista Deitate excepit Deus, vbi ait: Dij estis, & filij excelsi C omnes.

De similitudine inter ignem & deitatem.
Cap. LXVII.

VErùm vt dicta melius eluceant, considera sub exemplo naturam ignis & naturam rerum ignitarũ, si fortè ibi aliquatenus queas imaginari qualiter illi summę deitati pro modulo tuo possis participando deificari. Ecce ignis vnus est, & in sua natura calidus. In hunc igitur ignem pone lignum, plumbum & ferrum simul. ita que cùm lignum fuerit in carbones conuersum, & plumbum liquefactum: ita vt in carbonibus nihil nisi ignis appareat, & plumbo nihil caloris addi queat: necdum tamen poterunt ferro in calore coæquari quod nondum forsitan penitus incanduit igni. Licet igitur aliud alio magis in calore profecerit, singulum tamen seruata natura sui vsitato loquutionis modo: quia quod ignitum est, per se dicitur ignis. Sic erit in illa beata supernorum ciuiũ societate, de qua loquimur. Nam quemadmodum hi qui summæ deitati sunt propinquiores, & ob hoc alijs præstantiores, Dij dicẽtur: ita & qui illis sunt inferiores: quoniam vna & eadem qua & ipsi summæ deitati pro sua capacitate participant, simili nomine deos dicendos necesse est. Talis honor, vt præ- D
libauimus, iustis pro modo meritorum exhibebitur. Quisquis verò malus econtra sic exhonorabitur, vt in omni fœtore delectus, vermium etiam dominium subijciatur.

De potentia & impotentia.
Cap. LXVIII.

DVodecima pars beatitudinis est potentia, miseriæ verò impotentia. Veram ille potentiam obtinet, qui quæcunque voluerit, facere potest. Quod quia nullus hic valet facere, nec veram hic potentiam potest habere: quia tamen quandoque quod vult facere potest, nec omnino impotentiæ subiacet. Verùm in futuro, aut verè præpotens, aut erit omnino semperq; impotens. Bonus autem quicquid voluerit facere poterit: quoniam ipsum omnipotentem in omnibus suę voluntati concordantem habebit. Malus verò nihil quod velit agere quibit. Quando ergo cum tanto honore, & cum cæteris prætaxatis hãc adeptus fueris omnipotentiam, non video qua ratione possis cupere ampliorem. Igitur dum possessione harum beatitudinum quas digessimus, fœlix fueris, nonné sufficiens tibi videberis? Et maximè, inquis. Age igitur si in omnibus istis vel vna die, sicut exposita sunt, securus viueres, gauderes sine dubio. Si autem mense, vel vno anno lætificaueris, & si toto tempore vitæ

A vitæ tuæ quid faceres? dares precium? vtique libens quicquid haberem, & me ipsum insuper, si sic & non aliter ea adipisci valerem, Si verò ad hæc omnino securus existeres, quòd ea dum viueres nullo euentu amitteres, omitto dicere, vtrum vel cogitare possis, an non, quid exultationis tibi deesset,

De securitate & timore.
Cap. LXIX.

TErtiamdecimam itaq; beatitudinis partem accipe securitatem, miseriæ verò timorem. Hæc alias siquidem omnes beatitudinis partes confirmat, nec habere possunt perfecte sine illa: verum in hac vita nihil quis potest habere, vnde securus valeat esse, Sub eodem enim momento pauper ex diuite mortuus ex viuo potest existere. Ergo nec alias beatitudinis partes, nec securitatẽ perfectam hic habet: quia tamen non semper patitur quod timet, sed quandoq; effugere potest, nec summum timorem hic habet. In futuro autem aut securitatem perfectam, aut econtra summum habebit timorem. Bonus autem quicquid voluerit habebit, & nihil ex eo se amissurum timebit.

B *Quòd nullus amittat iam semel adepta bona.*
Cap. LXX.

DIco enim quia si ea perditurus est, aut ipse volet ea perdere sua sponte, aut deus volet ei volenti illa auferre aut aliquis alius Deo fortior superueniens ea tollat ab illo, Deo & ipso non volente. Sed certe nec ipse abiecto tanto bono in miserias quas se euasisse gratiosus exultabit recidere volet, nec Deus qui illud tam larga & clementi bonitate donauit, id ei aliquando auferre volet, nec vllus fortior Deo superueniet, qui Deo iustum protegente, hoc illi inuito aliquatenus tollet. Malus verò & semper tormenta quæ patietur pauebit, & nunquam ex eis euadere poterit.

De gaudio & tristitia. Cap. LXXI.

QVartadecima igitur beatitudinis pars gaudiũ, miseriæ verò tristitia est. Gaudium perfectum solus ille potest habere qui prędictas omnes beatitudinis partes potest obtinere. Quarum quia vllam nemo hîc habere potest: patet quia nec gaudiũ summum hic retinere valet, sic & ille solus vere tristitiam patitur summam, quem prædictæ omnes miseriæ partes ommino coartant. Verùm quia nullus ex toto hic eas patitur, liquet: quia nec in summa tristitia hic habeatur. In seculo autem futuro, aut lætitia aut tristitia quisq; replebitur summa. Bonus enim quisq; omnino tunc po- C
terit gaudere: quia prædictas omnes beatitudinis partes obtinebit perfectè: quid ergo beatius isto quo tũc replebitur iustus gaudio? Adhuc tamen ad cumulum beatitudinis suæ aliud habebit vnde magis possit gaudere, quia enim quisque sic vt se alterum amabit. Patet quia sic de illius fœlicitate, vt de sua gaudebit. O quot igitur & quanta gaudia quisque obtinebit, qui de tot & tantis beatitudinibus sanctorum iubilabit. Quòd si tantum de alijs, quos vt se diliget gaudebit, quantum de Deo quem supra se diliget exultabit? Gaudium enim erit ei intus & extra, gaudium sursum atq; deorsum: gaudium circumcirca, vbique gaudium plenum. Malus verò econtra tristitia replebitur summa: quia omnes miseriæ partes, quibus nihilominus se circumseptum sentiet, ineuitabiliter sine fine patietur, & indesinenter.

De cupiditate mundani honoris.
Cap. LXXII.

SIc agunt illi, qui mundi huius honores appetunt: quomodo pueri qui sequuntur papiliones. Papiliones enim cùm volant, tramitem rectum nunquam tenent, sed huc illucque se agitant, cumq; alicubi residere videantur, nec ibi diu morantur. Hos autem cum pueri capere volunt, citò post eos currere satagunt: & quia non ad suos pedes, sed ad papiliones D
intendunt, aliquando in foueam cadunt, seque immaniter lædunt. Plerunq; verò cùm eos vident alicubi resedisse, incedũt suauiter & caute, vt eos valeant comprehendere, quod dum faciunt, manibus quoque plaudunt, & ad inuicem leni voce dicũt, Ecce iam eos habebimus. Sed cùm propius accedentes eos apprehendere tentant, papiliones auolant, si quando verò eos apprehenderint, exultant de nihilo, quasi magnum quid fuerint adepti. Similiter autem faciunt qui huius mundi honores appetunt. Honores enim huius mundi nunquam certam tenent viam, sed incertis diuerticulis de vno ad alium transuolant. Cumq; sub alicuius substiterint potestate, nec ibi diu possunt remanere. Hos ergo cùm stulti homines assequi cupiunt, festinant post eos quibuscunque modis possunt, & quia non considerant quo eos modo assequãtur: sed vt quoquomodo adipiscantur, sæpius in grauia crimina decidunt, quibus suas animas vehementer lædunt. Aliquando verò cùm viderint eos alicubi quasi paratos sibi esse, accedunt illuc latenter & multum callide: vt quasi nullo sciente valeant eos obtinere, quo dum appropiant vehementer gaudent & exultant, sed cùm propius accesserint eosq; se posse iam apprehendere putauerint, honores de manibus eorum se excutiunt, & aliqua de causa ad alios aliquos se transferunt. Quos si quando adepti fuerint, gratulãtur quasi in ali-

A quem verum honorem fuerint assequuti, cum ad veri honoris culmen peruenire nō possint, si non hos cùm suorum satisfactione commissorum reliquerint.

De similitrdine inter Deum & aliquem dominum. Cap. LXXIII.

ITa inter Deum & homines agitur, quomodo inter dominum aliquem & seruos illius, qui vulgo naturales vocantur. Si enim dominus naturali seruo aliquid iusserit: & seruus domino libenter obedierit, agit seruus quod debet & quod domino placet. Si autem domini sui præceptis restiterit: gratiam ipsius statim amittit. Quam si voluerit recuperare, ac de inceps domino suo fideliter seruire: sicut prius debuerat naturaliter fecisse, si ei dominus tunc iusserit, iurat quòd eius obediat præceptis, eique fideliter seruiet quamdiu vixerit, quo facto dominus ei condonat quod deliquit, & si ita sibi placuerit, aliquid proprietatis vnde viuat habere concedit: Verùm aliquanto temporis trāsacto seruus paulatim incipit quæ iurauerat obliuisci & ab amore domini sui tepescit. & quia ea quæ dominus iubet, sibi dura videntur: prius quædam postmodum plura transgreditur, donec in omnibus penè periurus habeatur, sicque rursus domini sui gratiam
B perdit, quam prius recuperauerat sponsione correctionis. Quid ergo amplius faciet? quid alius promittere potest? Naturale ius corrupit, iusiurandum violauit. Est tamen aliud quod adhuc faciendum inuenit seruus. Licentia enim domini sui aliquid retinuerat de proprietate vnde se potest, vt antea reconciliare. Postquam ergo se erasse cognoscit, ad dominum suum redit, eum exorans huiusmodi verbis, Domine, inquit, confiteor meam iniquitatem, quia quod tibi naturaliter debueram, quodque postmodum iureiurando promiseram: totum ad meam transgressus sum miseriam. Sed adhuc semel indulge mihi, si placet quicquid deliqui, & ego tibi reddam quicquid proprietatis per tuam licentiam hactenus retinui: me autē ipsum ita in tuo seruitio astringam quòd meam ex toto voluntatem dimittam, tuam verò inquantum potero faciam. Et vt eam semper valeam implere, ponam me in illorum subiectione, qui me illam sciant & velint docere & admonendo, corripiendo, castigando faciant custodire. De quibus omnibus faciam tibi iusiurandum si mihi indulseris quicquid hactenus deliqui. Tunc dominus, & ego adhuc, inquit, indulgeo tibi omnia quæ petis, si tu omnia feceris quæ promittis. Sed hoc scias, quia nisi hanc conuentionem custodieris: vel si eam casu in aliquo violaueris, nisi ad eandem pœnitendo redieris per aliam conuentionem me placere non poteris. Eodem itaq; modo inter Deum & homines agitur. Deus ènim primo C homini quiddam præcepit, cui si ille obedisset, profecto fecisset q facere debuisset, & quod Deo placuisset: sed quia illius præceptum præterijt, gratiam eius statim perdidit. Hanc ergo si voluerit homo recuperare, sicut Deus iubet, iurat in baptismate quod audiuimus illum seruum iurasse. Sed quia & hoc ipsum sæpius transgreditur, relictis omnibus cum propria voluntate monachus efficitur: aut ergo monachus saluabitur, aut alter damnabitur.

De similitudine inter Diabolum & improbum placitatorem. Cap. LXXIIII.

VErùm sciendum est, quia sic placitat diabolus contra hominem: quomodo improbus placitor contra alium aliquem. Improbus enim placitator licet non habeat rectum, tamen propter improbitatem suam veniens ad placitum, hoc quod est iniustum iustum, & quod est iustum ostendere vult iniustum. Sed cùm eum aliquis iurisperitus audit: & quia non rectam habeat causam agnoscit, iudicat esse iniustum quod ille dicebat iustum, & esse iustum quod ille assereb at iniustum: sicque ille conuictus à placito discedit dolens q aliquid facere non poterit. Sed aliquanto tempore transacto postquam hoc iudicium putat D obliuioni esse traditum, rursus suā incipit causam, dicens sibi fieri iniuriam. Quòd si aliquis sibi dixerit, hoc iam esse diffinitum, dicit non recte esse iudicatum. Sed ille qui semel iam vicit, non attendat ad ea quæ dicit, sed tantum dicat: quia quod semel est bene diffinitū, non esse iterum incipiendum. Sic enim sine labore semper ab inimico suo se liberare poterit. Similiter autem Diabolus placitat contra hominem. Locus autem placiti huius est cor hominis alicuius. Ad hunc itaque locum Diabolus venit ad placitum. Et licet sciat quòd rectum non habeat, tamen ibi asserit verum esse quod falsum est, & econtra. ibi namque dicit cogitationem quam immittit, verā esse, scilicet quòd homo debeat mundum diligere, diuitias & honores appetere, desideria carnis adimplere, hæc & his similia facere, quod quidem falsum est. Ex alia verò parte dicit esse falsum quòd homo debeat mundum relinquere, diuitias & honores contemnere, desideria carnis abscindere, eleemosynis peccata sua redimere, monachatum demum accipere, hæc & alia plura facere. Quod totum verum probatur esse. Sed cùm aliquis qui inter rectos non rectosq; cogitatus scit discernere, audit diabolum in corde suo hæc dicere, iudicat iniustum esse cogitatum, quem ille esse iustum dicebat, & esse iustum quem iniustum affirmabat. Et hoc iudicio facto abijcit iniustum & sequitur iustum, contem-

A contemnensq; seculum accipit monachatum. Sicque diabolus conuictus à cordis placito recedit, contristaturq; quia vincere non potuit, sed postquam sperat diabolus, quia homo oblitus fuerit quod antea sic iudicauerat, putans eum in aliqua parte posse inuenire immunitum, ad eundem locum cordis reuertitur, renouatoque placito quasi non recte diffinito conqueritur. Quòd si ille pro certo cognouerit, quia rectum iudicauit in eo quòd seculum relinquendum esse censuit, Diabolus statim non esse rectum respondet, vt eum tam cito vel ita omnino desereret, adhuc posse sibijpsi remanendo in seculo indulgere, pauperibus vel suis ad eum respicientibus subuenire. Sed ille qui semel mundum ipsumque diabolum recte superauit, nō curat ea quæ fraudulenter illi dicit, sed firmum tenet: quia quod semel iuste est stabilitum, non esse denuo destruendum. Et quod rectè diffiniuit relinquendum, non esse iterum appetendum. Sic enim facile Deo subueniente diabolum poterit superare.

De similitudine inter Deum & quemlibet regem. Cap. LXXV.

DEus ipse sic inimicitias exercet aduersus diabolum, quomodo rex quidam contra principem quendam inimicum suū:
B hic autem rex habet in regno suo villam admodum amplam.

De regno & villa & castello & diuigione. Cap. LXXVI.

IN villa verò castellum quoddam, supra castellum autem vnum diu igionem. In villa quædam domus sunt validæ, plures inualidæ. In castello autem firmitas est tanta, vt si aliquis illuc confugerit, nisi inde redierit, ab aliquo lædi non possit. Tanta verò securitas est in diuigione, vt si quis illuc semel poterit ascēdere, nunquam eum inde libeat redire. Hæc autem omnia ille rex habet in potestate sua. Inimicus verò eius est ita fortis, vt quicquid extra villam inuenit, sine vllo obstaculo comprehensum abducit. In ipsam quoque villam sæpius intrat, & domos quas inuenit inualidas, violat, eosq; qui inhabitant captiuos cum suis asportat. Illas verò quas firmas inuenit postquam eas irrumpere nequit, ad extremum inuitus dimittit. In castellum quoque non potest ascendere, nec illuc confugientibus quicquam mali facere, nisi redierint ad prelium villæ. Sed si amore suorum parentum redierint: quia eos audiunt occidi & male tractari, vel per foramen aut fenestram curiosè respexerint, tunc eos facile occidere aut vulnerare poterit. Quapropter necesse est eis, vt nunquam ad clamorem parentum attēdant, nec ad bellandum reuertantur vel respiciant, sed semper vt cœperunt fugiant, donec vsque ad summitatem diuigionis peruenerint. Postquā enim illuc peruenerint, erunt omnino securi. Itaque rex ille Deus est, qui cum diabolo bellum habet. Hic in suo regno habet Christianismum, in suo verò Christianismo monachatum, supra monachatum conuersationem tantummodo angelorum. In Christianismo quidam in virtutibus sunt validi, plures verò inualidi. In monachatu autem firmitas est tanta, vt si quis illuc confugiens, monachus effectus fuerit, nisi inde pœnitendo redierit, à diabolo lædi non possit. In angelorū verò conuersatione gaudium est securitatis tantæ, vt quisquis illuc ascenderit, nolit inde vnquam redire. Hæc autem omnia rex idem Deus habet in potestate sua. Inimicus verò eius, id est, Diabolus tantæ potestatis est, quòd omnes Iudæos atque paganos, quos extra Christianismum suum reperit, nullo obsistente rapit, & in infernum demergit. In ipsum quoque Christianismum sæpius intrat, & eos quos debiles inuenit, tentando violat, animas quoque corporibus inhabitantes captiuas asportat. Illos verò qui fortes sunt & bene muniti, postquam eos superare nequit: tandem licet tristis dimittit. In monachatum quoque nō valet irrumpere: nec his qui monachi sunt, quicquam facere mali, nisi ad seculum redierint, corpore vel aliqua parentum affectione. D

De similitudine inter monachum & potionem & medicum & abbatem. Cap. LXXVII.

ATtendant nouitij, quia sic agit qui monachatus arriperit difficultatem, quemadmodum infirmus qui grauem accipit potionem. Plerumque etenim contingit, vt qui aliquam patitur infirmitatem corporis potionem quærat, qua ab illa infirmitate curari valeat. Cumque ei medicus dicit, vt illam vel illam potionem accipiat, & sic sanari poterit. Emit eam, vel gratis eam accipit datam. Sed cùm potio fortis, eius viscera rimatur, membra omnia percurrit, malos humores contrahit, vires tollit, corpus dissoluit, terræ infirmum prosternit, desiderium maximum bibendi in eo accendit, vel dormiendi, vel foras ad ventum eundi, eique medicus hæc interdicit comminans: quia morietur si hoc fecerit. Heu me infirmus inquit, cur potionem hanc accepi? male mihi erat, & modo est peius. Heu quanto meo malo illos vidi, qui hoc consilium mihi dederunt, nec mihi quia & hoc me oporteret pati prædixerunt. Si enim hoc sciissem, nunquam potionem accepissem. Sic & sic iste conqueritur dum potione coartatur: cùm verò mali humores defluere cœperint, totumq; corpus

A paulatim leuiari, gaudet, exultat: quia talem potionem accepit, per quam ad priſtinam ſanitatem redire ſe ſentit, & homines qui hoc conſilium ei dederunt benedicit. Similiter verò multotiens accidit, vt aliquis qui animę ſuę infirmitatem conſiderat medicinam inde ſpiritualem quęrat, qua ab illa vitiorum ſuorum infirmitate mundari valeat. Cumque ei aliquis ſpiritualis homo dicit, quòd per monachatum poſſet ſaluari, dat quicquid habet, vt in monaſterio aliquo ſuſcipiatur, vel ei gratis aliquando conceditur & ſuſcipitur. Sed cùm ordinis difficultas cogit eum vigilare dum vellet dormire, eſurire dum vellet edere, ſitire dum vellet bibere, tacere dum vellet loqui, legere vel cantare cum vellet quieſcere, ſedere cum vellet ſtare vel ambulare, aut ſtare vel ambulare cum vellet ſedere, Iniurias ſuſtinere multas, propriam voluntatē ex toto deſerere. Me miſerum, inquit, hunc habitum quare ſuſcepi? antea male agebam, ſed modò peius ago: quia tot & tanta quæ mihi iubentur, adimplere non valeo, & vix niſi inuitus aliquid boni perficere valeo. Quid igitur? væ mihi, væ mihi, vt quid his credidi qui mihi hoc conſuluerunt? Putabam quòd omnes iſti homines eſſent ſancti. Hæc & his ſimilia nouitius dicit, dum ordo illi in primis videtur grauis. Sed poſtquam ſentit, & ſecum conſiderat: quia hæc vnanimiter pa-
B tiendo ſic omnia ſua poſſe aboleri peccata, ſicque ſanitatem animæ citius recuperare, totum quod antea graue videbatur, paulatim leue efficitur, & quaſi iam nihil male habens, lætari incipit, Deo gratias agit, quia monachatum ſuſcipere meruerit, & omnes qui tale conſilium ſibi dederunt, benedicit.

De contentione inter monachos nutritos & conuerſos. Cap. LXXVIII.

VErùm quia de conuerſis & nutritis congregatur ordo monachorum: dicēdum quia ſolet eſſe contento quædam inter nutritos monachos atq; conuerſos. Attendunt enim nutriti ſe nulla crimina commiſiſſe: nec ſe in ſeculi ſordibus coinquinaſſe, ſed quia mundam ab infantia vitam duxerunt: & in Dei ſeruitio ſemper laborauerunt. Illos verò econtrario vixiſſe conſiderant: & ideo merito inferiores eſſe iudicant. At contra quia conuerſi ſcientiam exteriorum habent, res monaſterij ſapienter tractant, nutritis ipſis neceſſaria inueniunt, ordinem quoq; ſuum feruentius plerumque cuſtodiunt. Illos verò parum in his valere conſiderant: ideo ſe meliores illis æſtimāt, ſicq; alijs alij ſe præferunt dum non ſuam, ſed aliorum infirmitatem attendunt. Sed ſi vere monachi eſſent ſic eſſet inter eos quomodo inter angelos in cælis & homines ſanctos. Angeli enim ſunt quaſi nutriti, ſancti verò homines quaſi conuerſi. Sed nec angeli ſanctos de- C
ſpiciunt, quia tentationibus aliquando victi ſunt, nec ſancti angelos: quia nullam quam vincerent, paſsi ſunt tentationē. Si enim Michaël diceret Petro: Tu Dominum negaſti, poſſet Petrus reſpondere: Verum quidem eſt quod dicis, ſed tu pro Domino nunquam vel vllum colaphum ſuſtinuiſti. Quod omnino non faciunt: ſed ita exiſtunt concordes, ac ſi omnes eſſent angeli vel homines. Sic ergo ſunt iſti, ac ſi nutriti ſint omnes aut conuerſi.

De ſimilitudine inter monachos & angelos. Cap. LXXIX.

SIc eſt inter monachorum congregationem in terris, & congregationem angelorum in cælis, quomodo inter eos qui adhuc ſunt exterius in cella nouitiorum, & illos qui iam ſunt interius in congregatione monachorum, qui vt præualeant in omnibus ſe perfectè cuſtodiunt. Hos enim abbas per ſemetipſum iam omnia docuit quæ vult eos obſeruare, illis verò magiſtros ex iſtis præponit qui eos doceant quæ debeant cuſtodire. Iſti iam probati ſunt in omni humilitate & obedientia & patientia, & obſeruatione omnium quæ ordo expoſcit. Illi verò adhuc probandi ſunt, vtrum velint eſſe humiles, obedientes, patientes & D
obſeruare omnia quæ ordo requirit. Vnumquemque ergo illorum is qui ei magiſter deputatus eſt probat, & arguendo, & increpando. Plerunq; etiam flagellando tentat an aptus ad ſuſcipiendum in congregatione aliorū exiſtat. Quem ſi viderit cuncta patienter ſuſtinere, & aliorum conſortio per omnia dignum eſſe, venit ad abbatem annuncians ei coram omni congregatione. Domine, inquit, nouitius ille quem mihi commendaſtis, ita perfectè ſe habet omnibus modis, quòd iam eſt dignus inter nos eſſe ſi iubetis. Quibus auditis Abbas aut eum recipit communi conſilio fratrum, aut adhuc dimittit ad exemplum aliorum nouitiorum. Sicque de iſto nouitio condigne agitur, qui ſeruorum Dei conſortio iam dignus habetur. Illum autē nouitium quem magiſter ſuus viderit inobedientem, impatientem, ſuperbum, ſuſceptione indignū, poſtquam eum diu tolerauit, multiſq; modis emendare tentauit: tandem ſi nihil proficere poteſt, venit ad Abbatem, & talia ei refert: Domine, inquit, nouitius ille quem habendam in cuſtodia vt eum docerem: quomodo poſſet eſſe dignus conuerſatione noſtra, ita peruerſe ſe habet in omnibus quæ agit, vt nec inter reliquos nouitios dignus ſit conuerſari. Prouidere itaq; vobis conuenit, quid potius de eo faciendum ſit. Ad hoc ille reſpondens, magiſtrum hortatur, vt eum adhuc omnibus modis emendare conetur, dicens melius eſſe illum inter reliquos tolerare quàm

A quàm ad ſeculum reuerti dimittere. Sicq; nouitius iſte nec in congregatione recipitur, nec à cella nouitiorum expellitur. Similiter ergo eſt conſiderandum per omnia inter Deum & Angelos & monachos, quomodo inter illum Abbatem & magiſtros atq; nouitios.

De ſimilitudine inter Deum & quemlibet imperatorem. Cap. LXXX.

VIdendum eſt ſic eſſe inter Deum & homines & angelos, quomodo inter imperatorem terrenum & ſibi obſequentes. Tria quippe ſunt genera hominū quæ terreno imperatori ſeruiunt. Alij enim ſeruiunt pro terris quas habent, nihil aliud quærentes niſi quod tenent. Alij quia terras recuperare volunt quas eorum parentes aliqua ſua culpa perdiderunt, alij verò pro ſolidatis tantum. Illos itaque Dominus honeſtius tractat, qui nihil vnquam deliquerūt, nec aliud quàm quod habent quærunt. Hi radicati ſunt, & fundati, nec euelli formidant dum ſe in voluntate Domini ſui conſeruant. Illos quorum parentes ſibi peccauerunt, quiq; pro illorum hæreditate ſibi ſeruiunt, aliquando vilius tractat, modiſq; diuerſis tentat, videlicet conuitiando, comminando, quædam grauia iubendo: quandoque etiam flagellando. Qui ſi hæc omnia humiliter
B ſuſtinuerint, & domini ſui miſericordiam patienter expectauerint, tandem eis Dominus hæreditatem patrum ſuorum reddit. Si verò noluerint hæc tolerare, nec ſuam valent hæreditatem recuperare: nec aliud vult eis Dominus dare. Illi autem qui nihil aliud quærunt quàm ſolidatas, & vt bene paſcantur, tamdiu imperatori obſequuntur quamdiu hæc eis largitur. Quæ ſi illis abundanter donauerit, laudant eum, & dicunt: quia vere domino tali ſeruiendum eſt: quia talia ſeruientibus ſibi confert. Si verò hæc illis dare deſtiterit, ſtatim recedunt ipſo vituperato, & incipiunt ſeruire ipſius inimico. Tria igitur hæc ſunt genera hominum, alicui terreno imperatori militātium. Similiter autem tria ſunt genera eorum, qui ſuperno regi deſeruiunt. Primum igitur genus ſunt angeli, qui æterna beatitudine ſtabiles ſibi ſine omni intermiſsione ſunt ſeruientes. Aliud verò homines boni ſunt, qui in quantum poſſunt ſuæ voluntati obediunt, ſicq; ad regnum cælorum in patris ſui Adæ culpa perditum hæreditario iure peruenire contendunt. Tertium autem hi qui tantū pro terrenis ſeruiunt commodis, quaſi milites ſtipendiarij. Sic ergo per omnia eſt conſiderandum inter hæc tria genera & Deum: quomodo inter alia tria ſupra dicta & imperatorem ſuum.

Quid monacho proſit ſi aliquod bonum inuitus faciat. Cap. LXXXI.

CONtingit aliquādo quempiam ſic abundare humoribus malis vt niſi ſecetur aliter ſanari non poſsit. Vt ergo ab eis poſſit ex toto mundari: ſponte ſua prius ſe facit ligari: rogans etiam eos qui eum ſecturi ſunt vt non eum dimittant quicquid ipſe dicat donec eum perfectè ſecuerint. Cum ergo putredinem pungere cæperint & reſecare: clamat & dicit ſe prius nihil mali habere, comminaturq; eos niſi eum dimiſerint occidere. Sed illi qui eum hoc dicere propter dolorem ſciunt, non verba illius attendunt: ſed vt cœperant putredinem perfectè abſcindūt. Cum autem ad plenum mundatus melius habuerit eiſdem quos antea minabatur occidere, gratias agit quod non eum ad voluntatē ſuam dimiſerint. Quid ergo? Non quod nō ideo prodeſt ei ſectio quia eam tolerauit inuitus cum ad eam tolerandam ſe fecit ligari ſponte ſua? Prodeſt reuera: quia per eam abſciſſa eſt infirmitas, & reparata eſt ſanitas. Similiter autem plerunq; contingit vt aliquis redundet vitijs & intelligat quod aliter ſaluari nō valeat niſi à ſe ferro diſtrictioris pœnitentiæ fuerint reſecata: vt ergo inde purgari perfectè queat: alicui in monaſterio ſponte ſua ſe alligat. Profeſsionem etenim faciens ibi ſtabilitatem morumq; ſuorum confeſsionē promittit: ſeq; intra monaſterij clauſtra eo tenore recludit: vt medici ſpirituales videlicet ſui paſtores, qui eum corrigere debēt, quicquid ipſe D
poſtea dicat non eum dimittant: ſed eius vitia reſecent & emendent. At plerumque cum eum cœperint ad meliora ſtimulare: & eius vitia corripiendo reſecare, recalcitrat atq; iraſcitur: dicens ſe non eſſe culpabilem vnde reprehenditur: ipſoſq; qui eum arguunt aliquando etiam perimere minatur. Hi verò qui hoc eū proferre propter ordinis diſtrictionem cognoſcunt, nō eum ideo dimittunt, ſed ab eo diſtrictè ſtultitiam vt præualēt nunc hoc nunc illo modo abſcindunt. Cum itaq; fuerit emendatus à vitijs & mitior factus ad ſe reuerſus eiſdem gratias reddit, quibus iraſcebatur quod eum reprehenſum correxerint. Quid igitur? Nunquid nam ideo nō ſibi proderit illa tanta diſtrictio: quia eam infirmitatem carnis inuitus ſuſtinuit: cum ad eam ſufferendam ſponte ſua in monaſterio ſe alligauerit? proderit vtiq;, quia & per eam liberatur ab omni infirmitate vitiorum: & redit ad veram ſanitatem virtutum. Sed dicet aliquis. Melius eſſet vt Deo ſine profeſsione ſeruiret ſpontaneus quàm in monaſterio profeſsione ſe alligans ſeruire cogeretur inuitus.

Quàm magna ſit ſpes monachi profeſsi. Cap. LXXXII.

HVic autem reſpondendum, quia tanta diſtantia eſt inter illum qui non vult facere Deo promiſsionem ſeruiendi ſibi: & eum qui libenter eam facit, quanta inter homines

A mines duos qui ambo ex debito debent ſeruire Domino vni, ſed vnus eorum accedit ad Dominum & dicit: Domine ex toto corde tibi ſeruire volo ſed me eſſe tibi fidelem promittere nolo, quia ſi hoc tibi promitto: & poſtea tibi peccarem, grauius delinquens grauiori vindicta dignus exiſterem: quanto autem melius potero ſeruiam tibi, ſed ſi quando peccauero tibi: iudica me vt illum qui ſe tibi eſſe fidelem minime promiſit. Alter verò venit & dicit: Domine ex toto corde te diligo: tibiq; fidelitatem & ſubiectionem promitto vt ſi aliquando fecero contra præceptum tuum: non me iudices vt alienum ſed emendes vt proprium ſeruum. His itaq; dictis euenit vt ambo idem peccatum poſtea faciant: ac deinde pœnitentes ad miſericordiam Domini ſui veniant. Dicit itaque Dominus illi qui ſibi fidelitatem promittere noluit. Quare hoc feciſti? At ille, Domine inquit confiteor quia deliqui: ſed tamen non me tibi non eſſe delicturũ promiſi. Sed ille: Ideó ne inquit, noluiſti mihi fidelitatem promittere: vt poſſes contra me liberius peccare? ergo & ego contra te: non vt erga meum: ſed vt aduerſus alienum agam, totumq; quod erit mei iuris vſq; ad vltimum quadrantem exigam. Hoc ita iudicato cõuertitur ad alium & dicit: Et tu ſerue qui mihi fidelitatem promiſeras & ideo ibi magis cauere debueras: quare hoc feciſti? At
B ille: Domine ait, Cõfiteor reuera me deliquiſſe: tibiq; fidelitatem promiſiſſe: ſed poſtquam me pœnitet quia deliqui: debeo ego peius pati: quia tibi fidelitatem antequam deliquiſſem promiſi: quam qui hanc tibi non vult promittere & poſtquam peccauit? Ideo quippe me volui eſſe tuum, vt ſi quando peccarem non me iudicares vt alienum: ſed emendares vt proprium. At Dominus: Ita eſt, inquit, vt dicis. Cum ergo voluero de te vindictam accipiam vt de meo. Sic autem & Deus inter profeſſum monachum & nolentem profiteri iudicat ſi eos contra eum peccaſſe pœniteat. Non ſolum autem profeſſum minus iudicat non profeſſo: ſed etiam quolibet laico adhuc in ſeculo conſtituto. Licet enim vterq; idem peccatum committat: tamen toto ex corde monachum pœniteat deliquiſſe: cumq; ordinem cui ſe ſubdidit feruenti amore cuſtodiat: maiorem quàm laicus miſericordiam conſequetur: quantumlibet ille pœniteat ſecularibus adhuc detentus. Si verò pœnitere noluerit maiori quam laicus damnationi ſubiacebit.

De ſimilitudine inter monachum peccantem & laicum. Cap. LXXXIII.

QVod vt apertius à ſimili videamus, homines duos vnius Domini ſeruos intueamur, ambo itaq; à domino illo poſſeſſiones proprias obtineant ſibi: iureiurãdo proC miſſo quod & fideles exiſtant. Vnus tamen illorum conditione tali hoc faciat: quod ſi quid in eum quandoque delinquat, de proprio ſuo prout fuerit iuſtum ſibi emendet. Alter verò dominum adeo diligat, vt nihil proprium retinere: ſed omnibus ei dimiſsis familiarius ſibi malit ſeruire. Hoc etiam pactum cum eo faciat quod ſi aliquando quid contra eum committat, de ſe ipſo non de re aliena, ſed vt de proprio quam voluerit vindictam aſſumat. His igitur actis ſi culpam eandem committat vterque ac deinde pœnitentia ducti velint emendare, ſed ille de proprio quod nec adhuc totum vult dare pro illius culpæ ſatisfactione, iſte verò de ſeipſo: quoniam etiam totum iam prius domini ſui mancipauerat poteſtati, videatque Dominus quòd ille tantum facere noluerit, ſed poſtquã ſibi peccauit quantum iſte prius quàm in eam delinqueret fecit. De quo inquam, maiorem velle videtur habere miſericordiam: an cum illo videtur velle mitius agere quem operibus comprobat ſe minus diligere? Quòd ſi
D hunc alterum velit altero durius arguere. Serue inquiens, male tu quanto mihi eras familiarior: tanto es culpabilior: Poteſt iſte ſibi reſpõdere. Domine inquiens, verum eſt quod dicis: ſed quamdiu pœnitere nolui: ac poſtquam toto ex corde pœniteo: meque ipſum in emendationem trado: nunquid nam peius illo debeo pati qui nec illud quod habet tibi totum vult dare pro ſatisfactione ſui cõmiſi? Iuſtúm ne videtur vt quia te magis dilexi minorẽ debeam miſericordiam cõſequi immo maiorem mihi facere deberes miſericordiam, quo nullam maiorem tibi facere poſſum ſatisfactionẽ? Quid aliud Dominus diceret quàm quod veritas habet? Hunc ergo mitius iudicat vt ex toto proprium. Illum verò ſeuerius, vt minus ſibi priuatum. Sic ergo & Deus celerius indulget monacho qui ſe ei totum committit: quàm laico dare nolenti vel ſua pro his quæ commiſit.

De ſimilitudine inter monachum & arborem. Cap. LXXXIIII.

ETenim rurſus à ſimili poteſt videri: acceptabilius eſt Deo bonum opus monachi quàm hominis cuiuſquã ſecularis. Solet quippe accidere duos eſſe homines ſub domino vno: ſingulas habentes arbores in proprio ſolo. Arbores autem illæ fructum ferunt bonum vtrique. Verum illi, Dominum inæqualiter diligunt: & ei de fructu earum impariter ſeruiũt. Vnus enim eorũ: quia eum minus diligit: cùm arboris ſuæ fructus fuerit maturus: colligit, fertq; inde domino ſuo quantum ſibi fuerit viſum. Adeo aũt dominum alius amat vt ad eum veniens, arborem ipſam ei offerat. Domine, inquit, arborem habeo quandam: bonum valde fructum ferentem, quæ quia veſtræ congruit digni-

A dignitati, malo eam veſtri eſſe iuris quam mei, eam igitur offero vobis vt à modo vobis fructificet ſoli: ipſam quoque veſtro aſsignabo præpoſito: vt ex ea fructum colligat, indeq; vobis prout velle vos nouerit diligenter deſeruiat. Sed etiam ego quanta diligentia potero: eandem veſtræ vtilitati cuſtodire curabo. Cuius igitur horum obſequiũ domino illi magis videtur acceptum. An illius qui quantumcunq; voluerit dat ei de fructu proprlæ arboris? Immo magis illius qui arbotem totam dat ei cum fructu. Sic ergo & ſeruitium monachi Deo eſt magis acceptum, quàm hominis ſecularis. Ipſi enim ſunt homines duo qui ſub Deo velut arbores quaſdam habent ſeipſos. Ipſi quoque vtrique ſunt apti ad ferendum fructum operis boni. At quoque non eodem modo diligunt Deum: nec ei pariter bene operando deſeruiunt. Secularis enim: quia eum minus diligit: tunc tantum cùm bene operandi animum habuerit: boni operis offert deo quantum voluerit. Monachus verò cum diligit in tantum eum accedens totum ei offerat ſeipſum: factis ac verbis alloquens eum: Domine, inquit, meæ hactenus poteſtatis eram: quòdq; mihi libeat bonum malum vt faciebam. Verum: quia tuus omnino debeo eſſe: tibiq; ſoli tantum bona opera fructificare: me totum tuæ trado poteſtati, vt à modo tibi fructificem ſoli, quod vt me-
B lius tibi facere valeam, mẽ vni ex eccleſiæ tuæ prælatis ſubdam qui me cuſtodiens ea tantum opera doceat agere quæ tibi nouerit magis placere: ſed & ego pro modulo meo meipſum cuſtodire ſtudebo. Cuius ergo munus Deo eſt acceptabilius? An illius qui ſibi offert quędam ex operibus ſuis, pluribus verò ſubtrahit? Immo illius magis qui dat ei ſeipſum cum operibus cunctis. Nec ideo propria priuatur mercede: quia ſæpe bonũ opus cogitur agere. Sicut enim is qui arborem totam commiſit præpoſito domini ſui vt ex ea fructum colligeret, ex quo & domino ſuo prout eum velle noſſet, deſeruiret: vt inquam proprium non perdat meritum, ſed ille colligat fructum prius quàm matureſcat: aut vt in arbore dimittat econtra donec putreſcat: ſic monachus qui ſe totum commiſit prælato vt eum cuſtodiret, eaq; opera tantùm ab eo agenda exiget quæ Deo placere potius noſſet. Sic inquam, propriam non perdit mercedem ſi quid operis boni agere cogatur: antequam velit: vel econtra prohibeatur cum agere velit: donec & ipſam amittat voluntatem agendi. Non ergo omittere debet quicquid boni prælatus ei præcipiat: vel præſumere vt agat à quibuſcunque eum prohibeat. Sit enim illius prouidere quid præcipiat quíd ve prohibeat, huius verò ſequi eũ in bono per omnia.

De ſimilitudine inter matronam & diuinam voluntatem. Cap. LXXXV.

ACcidit quandoque matronãm aliquam, C filias cum ancillis ſuis magiſtræ cõmendare: vt eas, opera mulieribus congrua doceat. illis verò præcipit vt ei cunctæ obediant quodq́ue faciendum iniunxerit expedite adimpleant. Hoc itaq; diſpoſito magiſtra eas in vnum congregat, iniungit cui q; quid agere debeat: & ne foras egrediantur obſeruat.

De filiabus matronæ. Cap. LXXXVI.

QVibus ita ſub eius magiſterio aſtrictis: bonæ quidem filiæ per omnia ſibi obtemperant, ſed nec abeundi foras licentiam quærere curent.

De ancillis eius bonis Cap. LXXXVII.

ANcillæ quoq; ſimiliter faciunt, excepto quod inſtabiliores exiſtunt, quia enim tædet eas in cuſtodia diutius eſſe: licentiam foras exeundi quærunt quandoq;. Quam ſi obtinere non valent: non inde triſtantur vel murmurant: tantùm dicunt: quia datam libenter acciperent. Quòd ſi eis conceſſa egrediuntur quò eis viſum fuerit: ceſſantq́ue interim ab operibus ſuis.

De ancilla latrone. Cap. LXXXVIII.

INter eas autem quandoque eſt latro quæ- D
dam, præceptis magiſtræ vix obedire volẽs. Hæc igitur: quia cuſtodia tædio ſemper ei exiſtit: licentiam exeundi ſæpius quęrit, & cauſas quæ rationabiles videantur adinuenit, quã ſi obtinere non poteſt: contriſtatur vehementer & dolet ſuæq́; magiſtræ ſi audet durius reſpondet. Si verò aperta cauſa ei non fuerit: ei occultè detrahit: quodq́; faciebat opus intermittit. Quòd ſi operari iuſſa fuerit, prætendit protinus quod ſit infirma. Ac ſi quando ſe ſolam viderit protinus exilit, oſtium petit, huc illucq́; circumſpicit: mandat illi vel illi licentiam quærere ſecum loquendi. Quòd ſi in hoc reperta fuerit atq; correpta: proſilit ſtatim in huiuſmodi verba: Quid, inquit, feci quod ſic debeam córripi? quæ mira viſa ſum agere, quia inferuntur mihi cõtumeliæ ſed iam ſatis apertum videtur quam iniuſte contra me agatur. Itaq; reſidet mœſta: dolens quod ita ſit reprehenſa, at poſtquam ad modicum ille dolor recedit: maturitatem quandam prætendit cumq́; æſtimat quod ab alijs reputetur matura, licentiam rurſus quærere tentat: quam ſi habere nequiuerit, protinus ſubdit. Stultus eſt, inquit, qui bene agit cum ęquè boni tractentur & mali. Quod ſi licentiam habere poterit, foras confeſtim egreditur: huc illucq́; vagatur iuuenum conſortia expetit, multa non agenda committit. Vt ergo hac ſimilitudine poteſt colligi: tria ſunt genera voluntatis in ſubditis.

A *De obedientia, licentia, & inobedientia.*
Cap. LXXXIX.

HOrum autem primum obedientia. Secundum licentia. Tertium inobedientia. Hæc verò genera omnia inueniri possunt in monachis: quos matrona quædam magistræ cuidam commendauit, id est, voluntas diuina voluntati Abbatis eorum supposuit.
De licentia Licentia igitur multos decipit: obedientia verò & inobedientia contraria sunt, harum media licentia est. Is ergo quem obedientia constringit claustra non egredi vult tamen exire regulæque districtionem licenter declinare: quamuis nolit sine licentia, id præsumere, & idcirco actum suum licentia qua præualet conatur defendere, peccatum profecto habet ex illa illicita voluntate. Non enim postquã mortuus mundo claustrum subijt, ad mundi negotia vel voluntate vllatenus redire debuit: velle tamen suum non nisi permissus facto implere voluit. Obedientia ergo quam in hoc amplexus est: ipsum factũ excusabit, sed velle quod contra obedientiam habuit periculosum nisi pœnituerit illi erit. Quòd nonnulli minus attendentes licentia quàm pro implenda voluntate sua expetunt, sæpe falluntur. Vt igitur breuiter loquar & succinctè: sub ipsa obedientia viuentes sunt matronæ regalis filiæ. Ancillarũ
B verò nomine licentiæ adhærentes accipe, inobedientia verò quæ dicitur & ipsa latro rebelliones signantur in ordine monastico.

De similitudine inter monachum & denarium.
Cap. XC.

RVrsus à simili possumus videre quæ in perfecto monacho debeãt esse, tria cuique bono insunt denario quæ cùiq; perfecto debent inesse monacho. Denarius quippe bonus puro ex ære, recto pondere, monetaque legitima debet constare. Si enim vnum ex his defuerit, venalis esse non poterit. Vt ergo venalis valeat esse, hæc tria pariter debet habere. Hæc quoque debet habere & monachus vt vere monachus esse reputetur. Eius quippe metalli puritas, pura est eius obedientia, nulla enim inobedientiæ impuritas, sed sola in eo debet esse obedientia. Rectum verò illius pondus, stabilitas est propositi eius. Non ergo leuiter exufflari debet ab eo quod cœperit, sed vsque in finem perseuerare stabilis. Illius autem moneta habitus est monachalis, atq; tonsura antè & retro, & his consimilia. Sicut enim denarius à moneta dignoscitur cuius sit regionis: Sic ab istis monachus cuius sit ordinis: Sic ab istis monachus cuius sit ordinis. Is autem monachus qui adeò est senex, vt antè & retro iam nequeat inclinare, denario illi est similis cuius monetam temporis antiquitas iam deleuit. Iste verò qui habitum monachalem non C adhuc, sed vitam suscepit, & ideo nomen non habet monachi, assimilatur nummo ponderoso: monetam tamen non habenti, & ideo non æquè venali: verum sicut thesaurum congrare desiderat, huiusmodi nummum ita vt habentem monetam amat. Sic Deus qui thesauro cęlesti nos omnes reponere cupit, huiusmodi hominem æquè vt habitum monachi habentem ibi reponit. Quem autem viderit habitum quidem monachalem habere, sed ex ære impuro, id est, inobedientem esse, hunc thesauro cælesti nunquam reponit sicut nullus denarium falsum licet aptè monetatum suo thesauro reponere quærit. Quem verò viderit obedientem esse: etsi aliquando fragilitate peccet humana: non hunc tamen repellit si vere pœniteat. Vt enim à valido denario, denarius falsus: sic à perfecto differt monachus imperfectus. Inualidus quippe denarius minus habet pondus quã debeat habere, sed illud quod habet puro ex ære constat. Falsus verò eandem quam bonus monetam prætendit sed interius latet falsitas æris. Sic falsus monachus eundem quem perfectus habitum habet: sed inobedientiæ falsitas interius latet. Debilis verò, sed obediens licet non tantam quando aliquando cadat habeat stabilitatem: obedientiæ tamen retinet puritatem. Mox etenim pœnitet eum quia deliquit, quodq; ei præcipitur: pura obedientia D facit. Ille ergo vt denarius falsus à cælesti thesauro repellitur: hic verò pro sui modulo vigoris ibi reponitur. Nihil igitur: cuiquam prodest habitum monachi exteriorẽ habere si non studuerit & interiorẽ retinere. Duo quippe sunt ordinis genera viro religioso conuenientia. Vnum exterius quo religiosus videtur, aliud verò interius quo religiosus habetur. Et illud quidem exterius factificij: hoc verò interius naturalis est ordinis. Facticij quippe ordinis factitiæ sunt consuetudines vt in ordine monachorum reperiuntur plures. has enim homines adinuenerunt, quibusdam de causis rationabilibus seruandas instituerunt. naturalis verò ordinis naturales sunt virtutes: & humilitas, charitas, & aliæ plures. Has enim Deus ipsi naturaliter indidit homini suæque causa salutis seruandas mandauit: ille itaque facticius ordo sine isto nihil homini prodest: iste verò sine illo etiam saluare hominem potest: vt tamen seruari valeat iste valde necessarius sibi est & ille.

De similitudine inter corrigiam & sotularem. & ordinem facticium & naturalem.
Cap. XCI.

SIc enim est inter ordinem facticium & naturalem: quomodo inter corrigiam & sotularem. Corrigia namque sola colligata pedi,

A pedi, nullo est munimento pedi: immo magis inconueniens videtur esse si ibi sola circumligeretur. Sotularis verò etiam solus pedem munit: satisque decenter conuenit ei, ne tamen cadat vel tortus fiat: necessaria sibi est corrigia vt ligetur ex ea. Sic licet facticius ordo nihil solus prosit: sed magis dedeceat: naturalis verò sine illo & prosit & deceat: vt tamẽ iste firmius teneatur: necessarius ille sibi habetur. Hinc quippe est quod qui religionem interius seruare desiderat: habitu monachali exterius se alligat: qui quod exterius demonstrat: semper eum esse coarguat. Quòd si postea noluerit hoc esse: magis dedecet eum habitus ipse. Si enim, verbi gratia: monachus superbus fuerit qui habitu exteriori humilitatem prætendit: multo incõuenientius esse videtur quam si careret humilitatis habitu. Decet igitur vt quod ostendit exterius: studeat & habere interius. Nihil enim pene exterius habet in habitu vel professione siue consuetudine: quod non eum commoneat aliquid interius habere.

De vestibus monachi. *Cap. XCII.*

QVod enim viles nigrasque fert vestes, vt se vilem reputet peccatoremq; commonet. Quòd verò eisdem à capite vsq; ad
B pedes tegitur: hoc eum facere à principio vitæ vsque ad finem hortatur. Hæc enim est talaris tunica & polymita quam filio suo Ioseph, fecisse legitur Iacob patriarcha. Quòd autem eædem in modum sunt crucis: eum semper habere commonet memoriam dominicæ passionis.

De corona & tonsura monachi.
Cap. XCIII.

COrona denique capillorumque tonsura eum esse debere sacerdotem & regẽ demonstrat. Sacerdotes quippe in lege mitra tegebant caput: ad similitudinem cuius, & huic caput raditur. Reges autem coronis vtuntur: ad cuius similitudinem huius capilli tondentur. Hæc itaque coartant eum vt sacerdotis & regis gerat officium.

De spirituali sacrificio monachorum.
Cap. XCIIII.

OFficium sacerdotis erat in lege: generis diuersi pecora mactare. Huius ergo similiter officium debet esse leonem iræ & crudelitatis: lupum rapacitatis: taurum feritatis: vulpem astutiæ: hircum immunditiæ: glirem somnolentiæ: equum & mulum luxuriæ: asinum pigritiæ, aliaque bestialia vitia occidere. Regis autem officium proprium est regere regnum: hostes inde propellere ne iusto iniustus iniuriam faciat prouidere: malis depressis bonos exaltare. hoc itaque officium debet esse C monachi: vt suæ mentis regnum regat & corporis: hinc enim omnia expellere debet vitia: prouidere ne malus bono appetitus resistat: sed vt bonus malũ sibi semper subijciat. Quicquid postremo exterius ostendit in habitu vel consuetudine vel etiam in professione: studeat & interius habere. Alioquin nihil sibi corona siue tonsura proderit vllusve habitus monachalis. At sunt plerique qui facticio ordini imputant quod naturalem nõ seruant. Dicunt enim bono animo se pati non posse quod eis imponuntur consuetudines tantæ. Quæruntur etiam quod in seculo meliores fuerint, eosque monachatus deteriores effecerit. Verum quisquis hoc dicit, denario falso est similis.

De similitudine inter monachatum & ignem.
Cap. XCV.

FAlsus quippe denarius bonus plerumque esse videtur: at si in ignem fuerit missus protinus, falsus esse probatur. Sic plerumque male morigeratus homo, bonis esse moribus videtur in seculo: verum si rigorem arripuerit aliquo instinctu monachatus: culpisque postmodum exigentibus regulariter increpatus protinus probatur non esse quod videbatur. Qui enim humilis videbatur & patiens, mox superbus inuenitur & impatiens. Quòd si D hoc imputauerit ordini, tale est ac si denarius dicat igni, tu me falsum fecisti. Non autem falsum eum fecit: sed quod erat ostendit. Sic denique istum non ordo male morigeratum effecit, sed quia hoc iam esse declarauit. Non igitur ordinem sed seipsum accuset, moresq; peruersos in bonos commutet nisi enim esse bonis moribus videatur, bona si qua exterius agit paruipenduntur.

De interiori virtute & exteriori.
Cap. XCVI.

DVo quippe virtutis sunt genera quæ inter se sic differunt vt corpus & anima. Vnum enim interius & inuisibile. Aliud verò exterius est atque visibile. Interius namque est charitas, humilitas: patientia, benignitas: cæteraque similia: Exterius verò ieiunare: eleemosinas dare: in orationibus vigilare, lachrymari: aliaque huiusmodi. At sicut corpus sine anima non diu subsistere valet: anima verò sine corpore potest. Sic exterius genus sine interiori non diu subsistit: cùm interius faciat sine exteriori. Diu enim charitatem habere quis potest etiam si non ieiunet: cum diu pro Deo ieiunare non possit: si eum modo amet. Vt tamen plerumque spiritus malignus corpus assumit: illudq; vegetando subsistere facit. Sic inanis gloria cor hominis intrat: illudque vir-

A tutis genus exterius simulat: Sicut enim charitas ieiunare: sic & inanis gloria facit. At sicut corpus exanimatum cito fœtet atq; contemnitur: sic exterius genus sine interiori despicitur. Cum enim quispiam ieiunio quidem intentus: sed irasci facile videtur: de ieiunio laudetur ab aliquo, confestim respondetur ab altero: quis, inquit, de illius curet ieiunio qui sic inflatur pro nihilo. Si autem frequentius manducaret: sed humilis & patiens esse videatur, si quia non ieiunat, ab aliquo repræhendatur, illico ab altero respondetur: Bene vtique vt manducet promeretur, quia adeò patiens est & benignus.

De similitudine inter monachum & hortulanum.
Cap. XCVII.

SCiendum ad virtutes tendenti, quod agere debeat more hortulani. Hortulanus quippe, qui plantare appetit herbas: prius terræ naturam considerat vbi eas plantet. Nisi enim terræ earum natura conuenerit: crescere & fructificare nullatenus poterunt. Sic qui virtutum facere vult plantarium: quo in loco plantet eas sibi est præuidendum. Si enim locus fuerit vitiosus & ipse virtutes in vitia redigentur.

De ædificante domum & quod superbia sit vallis maxima bestis vitiorum plena.
B *Cap. XCVIII.*

RVrsus sic eum agere decet: velut qui domum ædificare debet: Qui enim ædificium facere vult stabile, soliditatē prius considerat terræ, quo scilicet fundamentum firmum supponere, parietem erigere, tectum superimponere tutusque possit inhabitare. Sic qui virtutum vult facere ædificium quo securus inhabitet ab insidijs dæmonum: quo in loco sui constituat illud: sibi est præuidendum. Si enim locus non fuerit firmus: nec ædificium diu subsistere poterit. Hoc itaq; solum vel terra bona est humilitas: cuius cunctis virtutibus congruit natura easque velut firmum fundamentum sustentat. Non est in altum eleuata superbia: sicut quidam putant, sed demissa & vallis maxima bestia vitiorum plena & caligine tenebrarum densissima. Nam quanto amplius quis superbia inuoluitur: tanto lucem veritatis minus intuetur: Nec clarè iustum ab iniusto quamdiu in tenebris, id est, in cæcitate cordis sui iacet: discernere superbos potest: sed quæ sunt distorta æque sectatur vt recta. Vnde fit vt in valle ista tenebrosa vitiorum, sit copia quasi bestiarum crudelium multitudo magna. Nam leones crudelitatis, vulpes calliditatis, serpentes quoque venenosæ inuidiæ, ranæ garrulitatis & iracundiæ: cæteraq; etiam vitiorum animalia solent ibi superabundare. Quæ quanto plus cuiq; familiares habentur: tanto minus quam C sint crudeles videntur. Consuetudo enim vitij est, vt non facile videatur ab illo qui eo premitur sed mox vt cessauerit & ab eo se alienauerit, tunc demum considerat in quanta fœditate & miseria iacuerat & quam graues morsus malarum bestiarum toleraverat.

De monte humilitatis & septem gradibus eius.
Cap. XCIX.

HVmilitas autem mons magnus est, in cuius summitate lux est non modica, & honestarum personarum, id est, sanctarum virtutum pulcherrima turba. Sed qui ad hunc peruenire desiderat: necesse est vt per gradus quosdam ascendat si hunc montem agnoscere & inhabitare affectat.

De primo gradu humilitatis. Cap. C

PRimus itaque gradus in monte humilitatis est cognitio sui. Hunc vnusquisque sic debet habere, vt se inferiorem omnibus iudicet esse: imitans Apostolum qui se omni suorum coapostolorum dixit esse minimum. Si e- *1. Cor. 15.*
nim esset aliquis homo qui ita peccasset: vt dominus eius sibi iusto iudicio pedes & manus amputare oculos eruere & totum corpus dilaniare posset nec tamen faceret, sed ex sua misericordia illum toleraret: vehementer se domini sui debitorē cognoscere deberet, & eo magis humiliari, quo se minus perpenderet meruisse à domino sic tolerari. Nos igitur dominum nostrum in multis offendimus omnes, & in tantum vt nos ex vindicta iustitiæ suæ, membratim posset dilaniare: aut iugi languore in præsenti affligere, aut pœnis post modum æternis tradere. D

Quòd qui in deum peccat, omnem creaturam contra se excitat. Cap. CI.

EX qua offensione non solum iram Dei promeruimus, sed etiam totā creaturam aduersum nos excitamus. etenim si seruus alicuius à domino suo recederet: & inimico domini sui adhæret: non solum ipsum dominum exacerbaret: sed etiam totam eius familiam iustissime irritaret. Cum igitur dominum creatorem cunctorum offenderimus: aduersum nos omnem creaturā quantum spectat ad meritum nostrum, in iram commouimus. Potest ergo nobis iusta cōsideratione terra dicere: Non debeo vos sustinere, sed potius absorbere: quoniā à creatore meo non timuistis peccando recedere: & inimico eius diabolo, scilicet adhærere. Potest etiā cibus dicere & potus: Non meruistis vt vos pascere debeamus: immo potius vt confusionem vobis præparemus. Ab illo

A illo enim peccando recessistis: per quem nec ales esurit. Sol quoque: Vobis ad salutem non debeo lucere: sed ad vindictam Domini mei qui est lux lucis & fons luminum penitus coercere. Sic etiam singulæ quæque creaturæ, contra nos possunt surgere irrefragabili ratione. Proinde expedit nobis humiliari ne diu dilata vindicta, tanto acrius adueniendo mala nostra puniat, quanto diutius tolerauit quod prius punire poterat. Vt ergo humiliemur, quid simus: quod nati fuerimus vel quid fecerimus, mente pertractemus: & nos viles peccatores multoque supplicio dignissimos fore cognoscemus. Qui se ergo talem iudicat: iam in primo gradu humilitatis stat.

De secundo gradu humilitatis. Cap. CII.

SEcundus gradus est dolor. Nam sunt nonnulli qui se peccatores esse cognoscunt: sed nullum inde dolorem habere dignoscuntur, quibus necesse est vt doleant, si veniam mereri desiderant: quia non valet ad salutem vt se cognoscat quis peccatorem, nisi inde habeat dolorem. Nam si domino suo aliquis peccaret: & inde dolorem non haberet: quid putas dominus eius de eo diceret? Quomodo ei offensam posset dimittere, quamdiu eū pro
B offensione sua nequaquam sciret dolorem habere? Ridiculum potius quam aliud videretur si veniam peteret de hoc, vnde dolere se non fateretur. Necesse est enim vt dolorem habeat quisquis de perpetratis culpis veniam consequi, desiderat.

De tertio gradu humilitatis.
Cap. CIII.

DEinde sequitur confessio, quia qualiter se peccator cognoscat & doleat, confiteri studeat. Multi enim sunt qui se peccasse cognoscunt & dolent, & tamē celant quoniam quidem hoc confiteri, erubescentes non
De confessione. audent. Et quia sciunt confessionem necessariam ad salutem fore, ita in cordibus suis coram Deo pœnitent & illi confiteri proponunt, multoque maiorem pœnitentiam agunt, quàm si cōfiterentur, eis iniungeret aliquis sacerdotum: verum in hac re penitus decipiuntur, quia nullus Deo quicquam confiteri potest quod ipse ignoret. Omnia enim ei nuda sunt & aperta. Vult itaque Deus, vt quicunque ei peccauerit ac si ipse nesciret, ita suo loco alij nescienti, confiteri ne dissimulet, quatenus hoc iudicio manifestè comprobet: quia si Deus hoc ignoraret, ipse veraciter ei manifestaret. Ad hoc si *Hebr. 4.*
his qui maiorem pœnitentiam, ex proprio arbitrio non confessus vult agere, quam aliquis si confiteretur vellet ei imponere, putat maius se fecisse ex propria voluntate quam si confiteretur: pensent apud se quid sibi plus constiterit, an confiteri & paruam pœnitentiam agere, an sine confessione spontanea voluntate longo pœnitere tempore. Cumq; magis elegit pœnitentiam gratis protelare quàm reatum suum per confessionem manifestare, agnoscat pro certo, quia nondum verè confessioni illam suam spontaneam pœnitētiam quamlibet grauis fuerit, adæquauit: quoniam quidem necdum sibi tantum constitit grauiter clam pœnituisse quantum confessionem cui eam facere debuit feciſſe. Quare minus est semper quemlibet grauiter sine cōfessione pœnitere, quam puro ex corde confessionem facere. C

De quarto gradu humilitatis.
Cap. CIIII.

CVm itaq; tres gradus in montem humilitatis habeamus: sequitur persuasio quæ vnicuique habenda est, quartus videlicet prælibatæ virtutis gradus. Cum enim necessarium sit vt confiterentur. Sciendum est quòd ita cōfiteri debemus, vt hoc ipsum quod confitentur ita esse persuadeamus, tunc enim pura est confessio, si eam sequitur voluntaria persuasio.

De quinto gradu humilitatis. Cap. CV.

QVinto igitur gradu confessio apponatur: vt scilicet qualem se quis cognoscit, dolet, confitetur & suadet, talem quoq; se ab alijs consentiat iudicari. Sunt enim plerique satis semetipsos iudicantes: sed nequaquam possunt ab alijs pati, iudicari, vituperari. Qui enim vt ad montē verè humilitatis ascendant: necesse est vt sicut semetipsos despiciendos iudicant: sic & alios si se iudicando despexerint, tolerare sciant. Qua in re opus est patientia quæ sexto loco est apponenda. D

De sexto gradu humilitatis.
Cap. CVI.

HAEc itaque vnicuique familiaris sic esse debet: vt quandoq; ei aliqua iniuria fit, ita eam suscipiat patienter quasi commodum sibi magnum fieret. Profecto si aliquis seruorum alicuius districti hominis peccasset & dum sibi exinde fierent multæ molestiæ, non reclamaret: sed potius iustè talia pati se diceret, citius apud dominū misericordiam inueniret. Nos itaque qui multa contra creatorem nostrum commisimus: tanto studiosius humiliari debemus: quanto magis indulgentia eius nos indigere videmus.

De septimo gradu humilitatis.
Cap. CVII.

A NEc ſolum abſq; murmuratione pati debemus moleſtias: ſed vt etiam grauiter puniamur ad vindictam Dei amemus. Supremus enim amor montis humilitatis gradus eſſe videtur. Quoniam quidem eſt tunc Deo grata ſatisfactio cùm in eius mente qui ſatisfecit nulla manet murmuratio, ſed pia iugiter ſeruet dilectio.

Recapitulatio graduum humilitatis.
Cap. CVIII.

QVod autem ſuperius dilatè per partes oſtendimus: nunc eadem breuiter & ſummatim ſub exemplo recolligamus. Si enim dominus quiſpiam ſeruum haberet quem pro culpa ſua tradere morti deberet: poſitaque ratione cum eo, ſuam ſeruus culpam occultare velut in tenebris vellet. Aut ſi cognoſceret: quod eſt primus humilitatis gradus, non inde doleret. Aut ſi doleret: quod eſt ſecundus, coram alijs domino licet iubente confiteri nollet. Aut ſi confiteretur: quod eſt tertius, perſuadere nollet vt hoc ita crederetur. Aut ſi vellet inde culpabilis credi: quod eſt quartus, pati tamen nollet vt diceretur culpabilis. Aut ſi hoc ſibi dici pateretur: quod eſt quintus, non tamen pati vellet vt ſicut culpabilis tractaretur. Aut ſi hoc patiens: quod eſt ſextus: non ita tractari. Amaret: quod eſt ſeptimus, licet hoc velle dominum ſuum ſciret: non ei profecto culpam illam dominus dimitteret, immo magis vt iniquum ſeruum eum puniret. Sic nec noſtras nobis culpas Dominus dimittet: ſi non nos gradibus iiſdem humiliauerimus ſicut ipſe iubet.

Cognitio ſui primus. *Dolor. 2.* *Confeſſio tertius.* *Perſuaſio quartus.* *Conceſſio quintus.* *Patientia ſextus.*

B *Amor ſeptimus.*

Quomodo vnuſquiſq; ſe minorem omnibus putet.
Cap. CIX.

VErum quia nonnunquam ideo extollimur quia nos alijs non rectè comparamus. Videndum eſt nobis quo id modo facere debeamus. Si enim nos alijs volumus comparare: ea tantum debemus conſiderare quæ à nobis ſunt in nobis: nó à Deo quaſi præſtita nobis. Sic namq; agit qui de bonis à Deo ſibi præſtitis ſuper alium extollitur, velut qui veſtibus alienis indutus gloriatur. Non ergo hæc aliorum bonis comparare debemus: ſed mala tantum noſtra quæ à nobis ſunt in nobis habemus, quod ſi fecerimus: mala videlicet noſtra bonis aliorum vt conferamus nos inferiores eſſe cæteris omnibus nobis ipſis videbimur. Quod contra: quia ſuperbi faciunt etiam ſi ſint omnibus deteriores: cunctis tamen ſe iudicant eſſe meliores: ſua enim bona tantum attendentes aliorum malis comparant, quorum mala nullatenus conſiderare deberent.

Quòd obſit conſideratio alterius peccati.
Cap. CX.

CONſideratio namque vel cognitio alieni peccati, mala multa in diuerſis parit. Si enim peccator eſt qui alterius culpam cõſiderat, malo illius exẽplo in ſuo peccato perſeuerat. Si verò pœnitens à peccato, à pœnitentia frigeſcit, eodem exemplo. quod ſi eodem peccato vel etiam alio tentabatur, facilius exemplo ſuperatur: ſi autem tentatione carebat, eo ipſo tentatur quod vitium illius conſiderat. Si verò iuſtus præferendo ſe illi in ſuperbiam extollitur: quem ſibi diligebat etiam in Deo, nunc eum incipit habere odio. non ergo facile conſideranda eſt alterius culpa: cuius conſideratio tot generat mala: virtus verò illius ſemper debet attendi, quia eius conſideratio per contrarium vadit. Ipſa namq; peccatorem conuerti, pœnitentem pœnitere, magis tentatum tentationi reſiſtere, non tentatum ſic permanere: iuſtum humiliari, diligentem verò magis diligere facit. Alterius igitur virtutem non vitium, ſuumque vitium non virtutem attendere debet, quiſquis ad culmen humilitatis aſcendere ſtudet. *1. Cor. 13.*

De duabus ſororibus hunc montem cuſtodientibus.
Cap. CXI. D

HVius autẽ humilitatis pulcherrimi montis, ſuæ ſorores ſunt cuſtodes, verecundia ſcilicet quæ eſt apud Deum: & verecundia quæ eſt apud homines. Nam cùm tentatur aliquis: ſi ante mentis ſuę oculos, has duas firmiter reduxerit, hanc facile ſuperare poterit. Sic enim vbijpſi loqui debet.

De verecundia quæ eſt apud Deum.
Cap. CXII.

SIergo hoc peccatum vel illud fecero, quomodo ante Deum & ſanctos eius angelos qui me vident, oculos meos leuare potero? Quid dicam cum reatum meũ omnis creatura Dei videbit, boni & mali angeli & diaboli me accuſabunt, nequaquam peccabo: immo propter te Domine morte afficiar tota die, cuſtodiamque vias meas vt non delinquam. Sic ſibi vnuſquiſq; proponat: ſic ſemetipſum conſideret: ſic ſe ab irruentibus beſtijs eruat. Sed conſiderandum: quia verecundia quæ eſt ante Deum, ſemper eſt libera, & cuſtos fidelis.

De verecundia quæ eſt apud homines.
Cap. CXIII.

VEruntamen illa quæ eſt apud homines verecundia, nonnunquam fallax eſt & latro

A latro peſsima. Solet enim contingere vt aliquando mentem alicuius vbi iam ſæpe dictus mons humilitatis eſt conſtituendus, hircus luxuriæ, lupus rapacitatis: vel alia quælibet vitiorum beſtia tentet irrumpere: quam cum verecundia quæ apud homines eſt, ne intraret prohibere deberet: ſic ſibimetipſi interdum male conſulendo loquitur. Magna erit, inquit, confuſio ſi huic tentationi luxuriæ: vt poſtmodum ſciatur aditum dedero: ſed nullus hominum hoc videbit: & ego bene celabo meipſum, nec amplius erit cognitum: modicæ nunc voluptati conſentiam: & cùm voluero memetipſum corrigam. Ac deinde pœnitendo ſatis melior quàm modo ſum, ero. Multi enim poſt ruinam ſurrexerunt & poſtmodum meliores fuerunt. Sic nimirum verecundia quæ eſt apud homines: malo ſuo conſilio nonnunquam fallitur, & fallit: & malam vitij, beſtiam in montem quem tueri deberet, ſubintrare promittit. Quæ cum intrare permiſſa fuerit non facile expelli poterit. Nam ſi is qui ſcelus commiſit: confiteri aliquando voluerit: ea cogitatio quæ prius promittebat ei quod ſe emendaret mox vt voluiſſet: poſt perpetratam culpam dicit: Quomodo confitebor: qua fronte reatum meum aperiam? non amplius honorem habebo ſi me manifeſtauero: ſed qui modo apprecior: omni tempore vilis ero. Quid igitur faciam? ſaturabor

B voluptuoſe viuendo: nondum viam iuſtitię tenere valeo. Ecce quomodo miſer homo decipitur, quàm callide vincitur: quàm aſtutè ſuperatur. Ipſe namque humilitatis montem paulatim proficiendo ſtatuit: ipſe cuſtodes eiuſdem montis conſtituit: ipſe cuſtodes eoſdem à propugnaculis montis expulit: ipſe poſtmodum ſemetipſum male cuſtodiẽdo, mancipium hoſtibus ſuis tradidit. In me ſiquidem eſt vnde cum Dei gratia proficio: in me etiam vnde deficio: non mihi proficiendi aliquis vim facit: non ad defectum aliquis venire cogit: ſuggerit Deus, ſuggerit ratio, ſuggerit virtus, vt recte viuam: & eſt in me materia arbitrij, ſcilicet libertas, quod hoc facere poſſum ſi volo. Verum econtra ſuggerit diabolus, ſuggerit appetitus & vitium vt voluptuoſe viuam: & habeo poſſibilitatem hoc faciendi ſed contradicere nolo.

Deconſultatione duarum prædictarum ſororum.
Cap. CXIIII.

SCiendum eſt quia cum verecundia, quæ eſt apud homines interdum fallat: multiſq; modis per eam aditus nobis vitiorum fiat. Verecundia quæ eſt apud Deum nec fallit, nec fallitur. Hæc etenim quando ad montem reuocatur poſtea: & locum ſuum videlicet montem humilitatis, quem tueri deberet fallente ſorore ſua vitijs ſubuerſum quaſi porcorum roſtris diſiectum inuenit vehementer turbatur, dolet, ingemit, ſæpe etiam lachrymas fundit, miſera miſerabiliter ſecum quærit, qualiter beſtia intrauit funeſta, quæ fuerit cauſa: quod exordium: quis ve aditus? Et dum illam vehementer execratur: ecce fallax furor, fallaciter eam plerumque ſic conſolatur. Eia quare tantum doles, cur tot, tantiſque lachrymis teipſam affligis? grauius te ille vel ille peccauit & veniam obtinuit: humanum eſt peccare, nec tanti ponderis eſt peccatum quanti facis illud. Taliter male conſulendo dolorem tentat lenire, ſed fidelis cuſtos quæ ſe coram Deo formidat accuſari: ſicut fallere neſcit, ſic malum conſilium admittere cõtemnit. Nam commiſſa & dolendo plangit, & plangendo indefinenter ſui conditoris indulgentiam quærit: atque locum ſuum curioſius deinceps cuſtodit. C

Quòd non ſemper miſericordia Dei debeat cogitari.
Cap. CXV.

NOtandum eſt igitur, quia tempore tentationis, ante perpetrationem culpę nunquam miſericordia Dei debet cogitari: ſed iuſtitia & iudicium eius: furor & indignatio illius. Hæc debent penſari, hęc ante mentis oculos reduci: hæc ſæpenumero cum magno horrore retractari. Dum quis tentatur non debet dicere: Miſericordia Domini magna eſt: ſed hoc potius. Horrendum eſt incidere in manus Dei viuẽtis. Quando appetitus luxuriæ quemlibet pulſat non cogitet tunc: Quacunque die peccator ingemuerit, omnia peccata eius obliuioni tradentur, ſed potius ſæpe recogitando tractet, quod maledictus omnis qui peccat in ſpe. Et illud Eſaiæ primo. Væ genti peccatrici, populo graui iniquitate, filijs ſceleratis, ſemini nequam. Si autem per incuriam fuerit peccati admiſsio: tunc demum Dei miſericordia propenſius eſt cogitanda ne deſperatio veniæ ſuperueniat. Tempore itaque tentationis, modis omnibus vnuſquiſque debet conari ne ſuperetur: quia licet Deus veniã promiſerit pœnitenti: non tamen ſpopondit delinquenti vt ei daret voluntatem pœnitendi. Cum autem certum ſit, quod Dei gratiã promeretur quiſquis declinat à malo & facit bonum, & iram & indignationem incurrit omnis qui operatur peccatum: magnopere curandum eſt, vt & vitia vitemus & virtutibus adhereamus. D *Eſa. 1.*

Quæ comparatio ſit inter aſcendentes.
Cap. CXVI.

TRia ſunt neceſſaria aſcendenti, innocentia, beneficium, prælatio. Innocentia talis eſſe debet, vt nulli noceat. Beneficium vt omnibus proſit. Prælatio vt ſe inferiorem omnibus iudicet. Vnde Apoſtolus: Superiores inuicem arbitrantes. Hæc tria debet vnuſquiſq; *Philipp. 2.*

A alijs impendere: & nihil horum ſibi fieri, ex debito exigere. Nam ſi ſeruus alicuius domino ſuo in multis peccaſſet: non ſolùm iram domini deſeruiret: ſed etiam omnium cõſeruorum ſuorum indignationem incurreret: & ſi aliqua iniuria ei interim fieret: nó iuſte conqueri deberet. Dicit aliquis, innocentiam & beneficiũ alijs libenter impendo: ſed me omnibus alijs inferiorem credere nequeo. Sunt etenim homicidæ, adulteri, latrones & huiuſmodi. Ad hoc. Quandocunq; comparationem facis inter te & alium noli ponere in trutina quod tuum non eſt, immo quod tuum eſt, videlicet mala tua & poſtmodum bona ſua. Talis comparatio vel talis conſideratio ſemper ſit inter aſcẽdentes. Si quid verò boni in te videas, non tibi ſed
1. Cor. 4. Deo imputes. Vnde Apoſtolus: Quid habes quod non accepiſti? Si autem accepiſti: quid gloriaris quaſi non acceperis.

De ſimilitudine inter cænouexiam & charitatem.
Cap. CXVII.

SIc igitur debemus innocentia, beneficio & prælatione vti, in faciendo & recipiendo: ſicut vſualiter portatur cænouexia. Quippe illam qui ſubeunt: faciem ad locum quo tendunt, ad locum autem vnde veniunt: dorſa vertunt. Tribus etiam alijs modis poteſt, ſed non
B conuenienter portari: videlicet, vt facies ſint contra facies vel dorſum contra dorſum: vel facies ad locum vnde procedere: terga verò quo ire debeant, conuertantur. Et notandum quod non minus quam à duobus cænouexia in operando portatur: nec charitas quam per cænouexiam volumus ſignari: minus quàm inter duos poteſt haberi. Si ergo in monte aliquo ædificarent ſibi homines plures domum, & de valle oporteret lapides, cementum & alia quæ ad ædificationem domus pertinerent, cænouexijs ſurſum in montem portari: ſi in quam illi portitores inſtrumentum illud ita acciperent, vt vterq; ſibi dorſum aut faciem vel dorſa quo tenderent: facies verò verterent vnde procedere vellent: & dum ſic ire competenter nequirent, verbis litigare inciperent: de letigio ad pugnos & capillos venirent. deinde ad arma. Rogo quid diceret aliquis præteriens ſi ſic eos hac de cauſa pugnantes inueniret? Vtique quod inſanirent. In nobis igitur hæc omnia conſideremus quia talem habitudinem in fraterna charitate tenere debemus: vt ſic quaſi quandam cænouexiam ſpiritualem portemus. Nos enim in excelſo monte, in cæleſti ſcilicet patria domum nobis ædificare, ſatagare debemus, quæ ſola virtutum operatione conſtruitur: ad quam humilitatis gradibus aſcenditur. Quæ neceſſe eſt vt fiant per innocentiam: beneficium, prælationem, ſcilicet vt quemlibet mihijpſi præferam cùm hæc alijs frequenter exhibeo, & ſi mihi exhibita non fuerint patiC enter tolero. Gradus pergendi in montem virtutum: ad domum cæleſtis patriæ mihi congruos facio: & cænouexiam bene porto, ſi autem alijs hæc impendere detrecto: quaſi dorſum contra dorſum verto: dum illum pergentem & quaſi antecedentem, ſubſequi deberem faciem illi vertendo. At ſi mihi hæc quaſi per debitum fieri quæro: & ille quod poſtulo facit quamuis non libenter, quoniam exigo: quaſi faciem contra faciem in ſubiectione cænouexiæ verto: Cum verò exigo, & ille quod exigitur denegat: quoniam illum per exactionem irrito: terga vertimus ad locum ad quem ire debemus, & facies vnde prodimus. Sic iſtis tribus modis qui cænouexiam portare ſatagit: plerumque lites & diſcordias ſuſtinebit. Faciem ergo hoc eſt intentionem ſemper habeamus ſuper innocẽtiam, beneficium & prælationem: vt illa omnibus impendamus, & à nullo eadem requiramus. Hoc enim eſt terga vertere: ad illa videlicet præſentia & labentia: facies verò ad futura & ipſa perpetualia.

De ſimilitudine inter qualitates corporis & animæ.
Cap. CXVIII.

SIcut qualitates corporeæ: ſic etiam genera ſunt duo qualitatis animæ. Qualitas quip- D pe corporis aliquando ſubitanea: aliquando verò eſt continua. Subitanea vt cum repente repentina infirmitate nigreſcit: vel verecundia rubeſcit, ſed mox hac & illac tranſeunte ad colorem priſtinum homo redit. Continua: vt cùm aſsiduam patitur infirmitatem, quæ ſibi continuum parit palorem. Sic animæ qualitas aliquando ſubitanea, aliquando verò continua. Subitanea vt cùm irruente ſubita tentatione, ſubito in peccato nigreſcit: ſed ſtatim per confeſsionem & pœnitentiam ad priorem pulchritudinem redit: Continua, vt cùm aſsiduè in peccato iacet per quod & aſsidue ante Deum deformis apparet. Hæc autem genera duo qualitatis animæ: genera ſunt duo indignitatis ſuæ. Qui indignus eſt ſecundum ſubitaneam qualitatem non ideo tamen ad iudicium ſibi aſſumit Chriſti corpus & ſanguinem. Qui verò ſecundum continuam indignus exiſtit: ille ad iudicium ea ſibi aſſumit.

De cordis immunditijs. Cap. CXIX.

NOuerit quoque qui ſuam diſcutere intendit infirmitatem: tria eſſe genera immunditiæ cordis. Primum namque genus eſt amor non amandorum, veluti luxuriæ & ſimilium. Secundum verò eſt odium eorum quæ odio non debent haberi ſicut eſt, odium alienæ proſperitatis. Tertium autem nec amor nec

A nec odium: ſed quædam cogitationis vanitas, vt cum cogitamus vnde iſte veniat vel quo ille vadat.

De ſimilitudine inter corporis infirmitates & animæ. Cap. CXL.

RVrſus attendendum duo eſſe genera infirmitatis animæ: quemadmodum ſunt infirmitatis corporeæ. Corporis namq; infirmitas aliquando eſt, quaſi infirmitas naturalis: aliquando verò eſt caſualis. Quaſi naturalis namque eſt, vt ſicus ab ipſa hominis infantia ſibi quaſi continuus. Caſualis verò eſt: vt febris quæ frigore repentino vel alio caſu accidit homini. Hæc itaque quia occaſione accidit extrinſeca: facilius curari poteſt vna medicina. Illa verò quæ quaſi naturaliter adhæret homini: non vna repentina curari, ſed cum frequenti medicina poteſt minui & alleuiari, donec facilius valeat portari. Ita quoq; vitiorum quæ ſunt animæ infirmitates: alia quaſi naturalia: alia verò ſunt quaſi caſualia. Quaſi naturalia quippe ſunt, vt ingluuies & luxuria quæ ex ipſa carne cõcreſcunt ab infantia homini. Caſualia verò vt mendacium, quod aliqua extrinſecus accidenti cauſa ſæpe profertur etiam non præmeditatum. Hæc ergo: quia cauſis exterioB ribus accidũt, leuiori cuſtodia euitari poſſunt. Illa verò: quia intus naturæ cohærent: licet non vna abſtinentia omnino deleri, continua tamen inſtantia eo vſque poſſunt minui: quo ſatis facile valeant tolerari. His ergo delendis ſemper inſtare debemus licet omnino ea delere non poſsimus. Sicut enim naturalem corporis infirmitatem patiens ſtulte agit, ſi ſibi medicinam adhibere neglexerit: quia ſemel vel bis adhibita non ſtatim curatus fuerit. Sic naturali vitiorum infirmitate detentus inſipienter facit, ſi ſibi cuſtodiam adhibere deſtiterit: quia aliquotiens adhibita ſtatim à tentatione liberatus non fuerit.

De appetitu, & quid interſit inter appetitum & voluntatem. Cap. CXXI.

NVllus namque appetitu vitiorum prorſus carere poteſt: ſed eum vice appetitus veræ commoditatis, quaſi naturaliter retinet. Poſtquam enim humana natura perfectam beatitudinem amiſit: perfectam quoque ſui commoditatem perdidit: ſemper tamen naturalem affectionem eiuſdem commoditatis habet: & quia perfectam commoditatem habere non poteſt, nec perfectæ commoditatis appetitum amittere valet. Habet itaque appetitus ingluuiei & luxuriæ aliarumque falſarum commoditatum & per hos incedit quærẽdo illam perfectam commoditatem: cuius appetitum retinet naturalem. Hos autem appetitus diabolus accendit aliquando per falſas commoditates: C & per eas voluntati aliquod peccatum ſuggerit, aliquando verò per ſemetipſum ipſi voluntati perſuadet, vt eoſdem appetitus ad peccandum incitet: vt cùm ebrioſo qui amplius bibere nequit, aliquid ad ſuum velle cómode ſuggerit, vt habeat appetitum amplius bibendi. Sic autem diabolus incitat voluntatem ad peccandum aut per hos appetitus, aut per ſemetipſum, velut ſi aliquis latro aliquem ad ſe deſpoliandum incitaret: aut artificio aliquo vt carnem eius caleſaceret: aut dicendo ei ſimplici verbo vt ſe exueret. Ad quem verò cùm ille nihil ſuſpicans fallaciæ appropinquat: ſubito capitur: vapulat: verſa vice deſpoliatur: quandoq; deinde occiditur. Appetitus verò iſti non aliud ſunt quàm quædam commoditatis neceſsitates. Non enim idem eſt appetitus quod voluntas. Appetitus namque mali non eſt malus, ſed voluntas mali eſt mala. Hos igitur appetitus, quia diabolus ſemper accendit: ſtudio magno & cuſtodia ſunt reſtringendi.

De ſimilitudine inter aquam & humanam naturam. Cap. CXXII.

HVmana namq; natura tam facile per vitia, quàm per planũ profunditur aqua. Sic ergo agere debet qui eam reſtringere appetit, velut qui aquam currentem retinere contendit. Sicut enim ille qui aquam con- D cludit in ſtagnum atque coërcet: ſic iſte naturam humanam vagam, infra regulam aliquam cohibere debet. Vtq; ille procurat ne qua parte dirumpatur ſtagnum qua effluat aqua: ita & iuſtum præuidere condecet ne ſuam in quoquam violet regulam, quo ad peccatum proruat. Sic enim reſtringi carnis appetitus poſſunt: quod eſt quandam facere pacem inter ipſam carnem & ſpiritum: quam quidẽ pacem nemo melius habere poterit, quàm qui diſtrictioni ordinis monaſtici ſemetipſum ſubiugare ſtuduerit. Ipſa etenim eſt quaſi quædam clauſura vel ſtagnum viuarij: quoniam quidem ſicut piſces decurrente aqua viuarij moriuntur, ſi clauſuræ ipſius minuatim ac ſæpe crepant nec reficiuntur: ita omnis religio monaſtici ordinis funditus perit: ſi cuſtodia eius per modicarum contemptum culparum, paulatim à feruore ſui tepeſcit: atteſtante ſcriptura quæ dicit: Qui modica ſpernit paulatim decidet. *Eccleſ. 19.*

Quòd quatuor modis pax agatur. Cap. CXXIII.

QVatuor quippe modis pax agitur, quibus homo ad veram quietem perducitur. Aut enim fit ab aliquo inter aliquos duos: aut inter ſemetipſum & alterum, aut

A inter carnem & ſpiritum: aut inter corruptibilitatem noſtram & incorruptibilitatem quam Deo donante expectamus. Si tres ſuperiores modos nunc habuerimus, tunc demum ad illam pacem perueniemus: de qua dicit Apoſtolus: Habete pacem cum Deo. Duo itaque primi modi fiunt per concordiam. Eſt enim pax carnalis, eſt & ſpiritualis. Concordia etiam eſt carnalis & ſpiritualis. Pax & concordia carnalis eſt quam habent infideles, vel etiam falſi Chriſtiani cùm in peccato concordant, & inde quamcunq; pacem obtinent. Hanc autem pacem Chriſtus non commẽdauit vbi dixit: Non veni pacem mittere in terram, ſed gladium. Per terram terrenos, per gladium ſeparationem, qua ſeparamur à carnalitate potes intelligere. Tertius verò modus per ſpiritus fit victoriam, ſibi ſubiugantis carnem. De hoc etiam idem
Ioan. 14. Dominus ait: Pacem relinquo vobis, pacem
Pſal. 118. meam do vobis. Et Propheta. Pax multa dili-
Pſal. 75. gentibus legem tuam. Et: In pace factus eſt lo-
Pſal. 36. cus eius. Et, Inquire pacem, & perſequere eam. Quartus verò modus erit remunerationẽ corruptione noſtra tranſmutata, vt iam diximus, in incorruptionem.

De quadripartito ſtatu humanæ naturæ.
Cap. CXXIIII.

B NOtandum ſiquidem: quia humanæ naturæ quatuor ſunt ſtatus, quibus pro diuerſis meritis beata vita vel miſera redditur. Duo namque primi beati, duo poſtremi miſeri: Beatorum autem alius minus beatus: alius verò beatiſsimus. Ita quoq; miſerorum, alius minus miſer: alius verò miſerrimus eſt. Status itaque minus beatus fuit ille quo ante peccatum Adam in paradiſo ſtetit. Beatiſsimus verò eſt ille quo nunc in cælo ſanctorum animæ ſunt. Minus autem miſer ſtatus noſter eſt quo dum viuimus in hoc ſeculo ſumus. Miſerrimus verò ille erit, quo reprobi permanebunt in pœnis inferni. Vt ergo in beatiſsimo ſtatu æternaliter quieſcamus, in Dei ſeruitio temporaliter laboremus.

De ſimilitudine inter hominis obſequium & præmium.
Cap. CXXV.

HOmo quia æternum habere non poſſet præmium: niſi Deo, laborando æternum exhiberet obſequiũ Deus ſuę præmium vitæ quæ eſt æterna: vitæque hominis quæ eſt temporalis, ſeruitio comparat. Si homo enim quamdiu vixerit Deo deſeruierit & Deus hoc ei coadiuuet, & ipſe recompenſabit. Qui verò non à principio quidem vitæ ſuæ, Deo deſeruire cœperit: ſed ex quo tamen cœperit ſi vſq; ad finem perſeuerauerit: Deus ab eo vitæ præcidentis ſeruitium non exiget: ſicut nec ipſe à Deo vitæ illius præcedentis exigit præmium. C
Si autẽ homo econtra quoad vixerit Deo male deſeruierit: & Deus ei malum rependet meritum quamdiu & ipſe vixerit. Quòd ſi non à principio vitæ ſuæ male Deo cœperit ſeruire, ſed ex quo tamen cœperit vſque ad finem voluerit perſeuerare: non ei Deus vitę præcedentis ſeruitium bonum recompẽſabit in malum: ſicut nec ipſe vitæ illius præcedentis præmium habere voluerit malum, nam & ſuæ vitę præcedentis bono & Dei præcedentis vitæ malo carebit præmio. Deo ergo ſeruiat ſemper omnis homo: quiſque eo ordine quo conſtitutus ab ipſo eſt.

De tribus hominum ordinibus.
Cap. CXXVI.

TRes quippe ſunt ordines hominum: videlicet orantes, agricultores, & defenſores. Hos autem ordines ſic ad diuerſa officia Deus in hoc mundo diſpoſuit quemadmodũ quidam paterfamiliâs oues & boues & canes maximos in domo ſua diſtribuit.

De exemplo ouium, boum, & canum.
Cap. CXXVII.

OVes namque ad hoc habet vt lac ſibi & lanam ferant. Boues verò vt terram exerceant. Canes autem vt tam oues quàm D
boues à lupis defendant. Si igitur horũ quodcunque animalium ſuum gerat officium, illud ad vitam dominus ſeruat: quia eius ſibi vtilis eſt vita: ſi verò officium quod eſt ſuum non egerit: morte ſua iudicatur dignum, quia eius vita nullum fert fructum. Si enim ouis lac vel lanam non attulerit: bos autem terram non exercuerit: quem alium fructum ferre poterint? Rurſus ſi canis cuſtodiæ pecudum deputatus, eas lupos permiſerit laniare: aut eaſdem ipſe vel alios canes cœperit ſtrangulare: quid aliud dominus agere debet quam eum obruere? Sic & Deus de illis ordinibus agit, quos ad officia diuerſa in hoc mundo diſpoſuit. Quoſdam namque vt clericos, monachos: ad hoc ipſum diſpoſuit vt pro alijs orent: miteſq; vt oues lacte prædicationis eos imbuant: lanaq; ſui boni exempli feruentes in Dei amore faciant. Alios verò vt agricultores ad hoc diſpoſuit: vt de ſuo velut boum labore ipſi viuant & alij. Quoſdam etiam vt milites ad hoc inſtituit, vt aſperitatem prout neceſſe fuerit oſtẽdant: tam orantes quã agricultores ab aduerſis gentibus velut à lupis defendant. Si ergo ſui quiſq; ordinis officium impleat: longam promeretur vitam: quia cæterorum viuit ad vtilitatem. Si verò iſtud agere noluerit: vita ipſa indignus exiſtit: quia fructũ non affert propter quem viuit. Si enim clerici monachiq; orationem vel prædicationem alijs impendere, vel etiam bonum exemplum prætendere

A tendere aut terram agricolæ noluerint excolere quod aliud poterunt officium explere. Rurſus ſi milites alios defendere noluerint: aut etiam more rabidorum canum eoſdem aut ſeipſos occiderint vel oppreſſerint: quid de illis: niſi quod de rabidis canibus debet fieri. Vnuſquiſque ſui ordinis gerat officium: ne & totũ quod viuit deputetur mendacium.

De mendacio. *Cap. CXXVIII.*

SI enim quod ordinis ſui eſt non egerit: omnis eius exterior habitus mentitur, qui eũ ordinis illius eſſe teſtatur. Actus quoque illius & verba, ipſaque mentitur cogitatio: quia mẽdacium teſtatur pro vero. Cùm enim quiſpiam quid agit vel dicit vel cogitat ſic eſſe agẽdum, dicendum, cogitandúmque alijs iudicat. Plus etenim loquitur plerumque homo actu quàm verbo ſicut hoc poteſt videri exemplo.

Exemplum de medico. *Cap. CXXIX.*

MEdicus namque herbam aliquam ſi diceret ægroto ſalutiferam eſſe, ac vt ex ea comederet: aliam verò mortiferam, ipſe tamen ex ea guſtaret: plus ei actu quàm verbo diceret: quia plus ei hanc actu, quàm eam verbo comedendã ſuaderet. Cum igitur quid-
B piam quis agit vel dicit vel cogitat ſic eſſe agẽdum, dicendum, cogitandumque cæteris manifeſtat: quod ſi ita eſt: verum actu & verbo & mente loquitur. Si verò non eſt eiſdem omnibus, econtra mentitur. In quantum igitur verum dicitur, bene, in quantum verò mendaciũ profertur, male viuitur: quia omne peccatum mendacium eſſe probatur. Siquidem non niſi cogitatione, locutione & opere peccatur: quibus quotiens peccamus Deo, & hominibus mentimur. His itaque tribus Dei timorem ponamus cuſtodem, quia teſtante ſcriptura. Ti-
Eccleſ. 1. mor Domini expellit peccatum. Timor denique ſpiritus ſancti eſt donum, aliorumq; omnium primum.

De ſeptem donis ſpiritus ſancti.
Cap. CXXX.

Decimo. SEptem quippe ſunt dona ſpiritus ſancti videlicet: timor, pietas, ſcientia, fortitudo, conſilium, intellectus, ſapientia. Horum autem donorum vt dictum eſt timor eſt primum, aliorumq; veluti quoddam fundamentum. Hunc namque ſpiritus ſanctus mentis in campo ſupponit aliaq; dona ſuo in ordine velut in ædificio ſuperimponit. Prius enim mentem metuere facit: ne pro peccatis ſuis ſeparetur à Deo: & in pœnis inferni cum diabolo tor-
De pietate. queatur. Huic denique timori ſuperimponit pietatem: cùm menti ſic metuenti ſuijpſius aſpirat compaſsionem pieque recolere facit quàm C
miſera erit: ſi à Deo ſeparata, & in inferno cum diabolo fuerit tota. De hinc verò ſcientiam *De ſcient.* ſuperimponit pietati, cùm mens quæ ſic timet ſibique compatitur: quo valeat modo ſaluari ſcrutatur eique ſpiritus ſanctus huius rei cognitionem largitur. Exinde autem fortitudi- *De fortitu-*
nem ſuperimponit ſcientiæ: cùm mens pau- *dine.*
da ſibique compatiens iamque quid agere debeat ſciens fit fortis ſpiritus ſancti dono ad operandum quæ didicit, quibuſque ſaluari ſe poſſe confidit. Poſt hæc verò conſilium fortitudini ſuperædificat: cùm mens iam fortis ad operandum quæ pie timendo ſcit eſſe faciendi ſui experimento didicit Spiritus ſan- *De conſilio.*
cti gratia quid de his omnibus alijs conſulere debeat.

Quòd de donis ſpiritus ſancti quinque ad actiuam: duo verò ad contemplatiuam pertinent.
Cap. CXXXI.

HAec autem quinque ſpiritus ſancti dona ad actiuam: duo verò quæ ſequuntur, id eſt, Intellectus & ſapientia ad contemplatiuam pertinent vitam. Ipſa tamen ſpiritus ſanctus primis quinque ſuperimponit: vt ſuorum ædificium donorum poſsit omnino compleri: Poſtquã enim ſpiritus ſanctus mentem facit pauentem: ſibique compatientem ea D
quæ ſcit eſſe facienda fortiter operantem: & de ipſis ſuis exemplis alijs conſulentem: accedit, eandemque ad intelligendum cur hæc vel illa Deus præcipiat: cur homo licet alteri beneficiat, nullam ab eo remunerationẽ exigere debeat. De intellectu. Quorum vt intellectum ſpiritus ſanctus menti aſpiret: ad poſtremum etiam ſapientiam ſuperacumulat vt quod videlicet ratione intelligit ſit ſibi ſapidum atque dulciſsimum, ſoloque rectitudinis amore ſequitur quod intelligit eſſe ſequendum. De ſapientia. Ab hac tamen ſapientia quam extremam poſuimus: Spiritus ſanctus dona ſua dinumerare per Prophetam incipit: & vſque ad
timorem à quo cœpimus aſcendere dinume- *Iſa. 2.*
rando deſcendit. Vnde notandum quod nobis innuit deſcendendo quomodo ex eiſdem donis conſtruat in nobis ædificium aſcendendo. Hoc igitur ædificio ita compoſito ſanctus in eo ſpiritus reſidet: totamq; familiam domus interioris, id eſt, omnis animæ ſenſus regit & ad obſequium ſui diſponit.

De qualitatibus animæ & moribus.
Cap. CXXXII.

HInc animæ qualitates quæ prius erant inſtabiles iam in bonos redigit mores. Mores quippe qualitates ſunt animæ in habitum iam redactæ: nõ enim tunc mores dicuntur

A cuntur cum cito aduenlunt citoque recedunt ſed cum in anima ſtabiles exiſtunt.

Quòd mores boni & mali ſint.
Cap. CXXXIII.

HOrum autem morum alij boni: alij verò ſunt mali. Boni igitur virtutes: mali autem vitia dicuntur.

De virtute & vitio. Cap. CXXXIIII.

VIrtutes autem bona exterius opera: vitia verò pariunt mala. Non tamen quotiens agitur opus virtutis vel vitij: virtus ipſa vel vitium propriè dicitur haberi. Tunc enim primum proprie habentur cum ex conſuetudine poſsidentur: vnde & homines iuſti vel vitioſi dicuntur. Cum autem perfectè habentur licet ipſa omnino ſint diſsimilia: haud tamen diſsimilia ſemper habent opera.

De ſapientia & ſtultitia quandoq; in eodem conuenientia. Cap. CXXXV.

QVædam enim ex ipſis vt ſapientia perfecta atq; ſtultitia eadem faciunt plerumque fieri opera. Sicut enim perfectè ſapiens dimittere non vult quin agat quod ſibi bo-
B num videtur: ſic & ille qui perfectè ſtultus. Verum hoc ideo ille facit, quia ſcit bonum non eſſe vt illud dimittat: ſtultus verò quia ſic putat. Eſt autem alius medius nec ita ſapiens: quin metuat falli, nec ita ſtultus vt in malo quod cœperit perſeuerare velit. Hoc ergo ſibi bonum videtur perſæpe dimittit, quia magis quàm ſibi alterius credit conſilio.

De odio & amore peccati.
Cap. CXXXVI.

ITem perfectum peccati odium perfectuſq; amor eidem plerumque, opus exhibet exterius. Sicut enim qui perfectè odit in ſe peccatum non curat quis illud agnouerit: ſic & qui idem delictum in ſe perfectè diligit. Verum hoc ille vt ſibi Deus indulgeat: iſte verò pro ſua hoc facit impudentia. Alius verò medius eſt: qui nec ita peccatum odit vt hoc omnes velit ſcire: nec rurſus ſic amat vt & omnes velit neſcire. Hic igitur & pluribus illud abſcondit, & vni tamen per confeſsionem patefacit.

De humilitate & ſuperbia. Cap. CXXXVII.

RVrſus perfecta humilitas perfectaq; ſuperbia: opera quædam habent ſimilia. Sicut enim perfectè humilis cum peccat vult vt eius prælatus ſuam diſtrictè puniat culpam: ſic & valdè ſuperbus. Verum hoc ille pro C
eiuſdem culpæ remiſsione, iſte verò vult pati pro indignatione: dedignatur namque vt prælatus ipſius ſui miſertus, vel ad modicum ſibi parcat: immo magis vt ſuam immoderatè puniat culpam, deſiderat. Eſt autem alius medius qui nec omnino diſtrictè puniri: nec ſuam ſibi culpam vult ex toto donari. Hic itaq; cum aliquando peccat partim puniri: partimq; dimitti, ſuam ſibi culpam deſiderat.

De tribus verecundiæ generibus.
Cap. CXXXVIII.

TRia enim ſunt verecundiæ genera, quæ & ipſam operantur exterius diuerſa. Alia namque eſt coram Deo tantum, alia verò tantum coram hominibus: alia autem partim coram Deo, & partim coram hominibus. Verecundia namque coram Deo tantum eſt: cùm quia tales ſumus quales non eſſe decet: erubeſcimus, noſtraque peccata ſi non alijs obeſſent: coram hominibus fateremur. Verecundia verò corã hominibus tantum eſt: cum quia agnoſcimus quales eſſe debemus, verecundamur: noſtraque delicta etiam vni detegere per confeſsionem erubeſcimus. Verecundia autẽ partim coram Deo: partimque coram hominibus eſt, vt cùm nec ita de noſtris peccatis corã Deo erubeſcimus: vt ea etiam coram hominibus fa- D
teri velimus: nec ita rurſus coram hominibus vt ea vel vni per confeſsionem detegere erubeſcamus. Quæ itaque verecundia eſt tantum coram hominibus, eſt bona: quæ verò partim coram Deo, partim coram hominibus eſt melior, quæ autem coram Deo tantùm eſt, optima eſt. hæc enim poſtrema vt dictum eſt: ſi nõ obeſſet alijs ſuam homines confiteri culpam coram omnibus faceret. Media verò nec ita eſt perfecta: vt corã omnibus velit: nec ita eſt perfecta vt ſaltem coram vno per confeſsionem ſuam erubeſcat culpam fateri. Prima autem etiam coram vno erubeſcit culpa fateri: bona tamen eſt & ipſa, quia licet ſub rubore, culpam tamen confitetur vel vni quandoque.

De tribus quæ notantur in iuuene.
Cap. CXXXIX.

IN iuuene quoque tria notantur: quibus ad probitatem venturus prænoſcitur. Hæc autem ſunt taciturnitas, corporis continentia, verecundia. Taciturnitas videlicet vt prius taceat, poſterius dicat. Corporis autem continentia: vt non leuiter oculos huc illucque reducat, manus pedéſve ne moueat, ſed omnia corporis ſui membra decenter contineat. Verecundia verò, vt erubeſcat coram hominibus cum quid vetitum agat, totuſque rubora ſuffuſus oſtendat quod erubeſcit. Ad hæc itaque tria

De tacitornitate, & continentia corporis.

De verecundia.

A tria iuuenis quiſque nitatur: quia vnoquoque eorum ad altiora prouehitur: ſi quidem tacendo & audiendo ſapientium doctrinam: paulatim concipit ſcientiam, quibuſdamque incrementis ad ſpiritualem vitam per eorum verba pertingit.

De ſimilitudine inter diuerſa alimenta & præcepta.
Cap. CXL.

SIcut enim alimentis diuerſis ad perfectam corporis ætatem: ſic præceptis diſsimilibus ad ſpiritualem perducitur vitam, vt enim educatur prius ſimplici lacte matris: dehinc aliquo alio, deinde farinæ commixto: poſtea micis panis: poſtmodum etiam cruſtis donec quolibet ſolido cibo valeat vti. Sic enim primum iubetur in Deum credere: dehinc eum diligere, deinde timere. poſtea bene operari, poſtmodum etiam aduerſa pati: quouſque ſibi præceptum quodlibet ſecure poſsit iniungi.

De exemplo noui vaſis. Cap. CXLI.

QVia ſpirituali doctrina ſemel ad plenum imbutus: nouo vaſi ſimilis eſſe videtur. Vt enim vas nouum potu bono ſemel affectum: vix eius ſaporem amittit: etiam ſi alio poſtmodum repleatur diuerſi ſaporis: ſic iuue-
B nile cor ſpirituali doctrina imbutum, vix eius dulcedinem perdit: etiam cum ſeculari occupatur, poſtea cui intendit. ſi autem tacendo ſapientium verba contemnit audire: nec ad vllam aſcendet ſcientiam ſpiritualis vitæ.

De exemplo cultri. Cap. CXLII.

VTque qui proprio caret cultro: merito eſurit ſi alieno incidere nolit: ſic & iſte propria carens ſcientia: iure ſpirituali fame deperit, cum aliena nolit tacendo ſcientia vti. Tacendo igitur ſapientium verbis attendat: vt ad ſcientiam ſpiritualis vitæ doctrinæ eorum pertingat. Continendo autem corporis membra: vt ſuprà dictũ eſt: in melius proficit: quia mentem hoc modo ſtabiliorem & placitam reddit. Mens verò ſtabilis & placida: placida exterius verba reddit & ipſa.

De exemplo aquæ quietæ & ſolis radijs.
Cap. CXLIII.

VT enim aqua quieta cum ex vna parte ſolis ſuſcipit radium: ex altera quietum & ipſum aliquo in pariete reddit: ſic mens pacata ſuſcipiens aure cui ſpiam verbum: ore remittit & ipſum pacatum. Vt verò aqua commota radium commotum: ſic & mens turbata verbum reddit turbatum & omnem exterius actum. Vt ergo ad quietem mentis & oris & operis ſibi proficiat iuuenis: quæque mem- C
bra decenter contineat. Erubeſcendo autem ſicut & dictum eſt in melius proficit: quia verecundia pœnitentiam parit, cuius alia quidem ſicca, alia verò humida eſt.

De pœnitentia ſicca & humida.
Cap. CXLIIII.

SIccã namque pœnitentia eſt, cùm aliquem quidem ſui peccati pœnitet: ſed humore pietatis ſuiq; ipſius compunctione caret. Humida verò eſt cum habet vtrumque, ſuumque luget peccatum magna cordis contritione. Vt ad hanc ergo ſibi profit pœnitentiam, non iuuenis tantùm, verum etiam omnis homo erubeſcat cùm quid agit illicitum.

De exemplo arborem magnam ſuccidere volentis.
Cap. CXLV.

ESt autem ſciendum quam magni alicuius pœnitet criminis ſibi eſſe agendum, more arborem magnam ſuccidere volentis. Sicut enim ille minora in circuitu arbuſta prius curat ſuccidere, ne ſibi arborem ipſam ſuccidenti poſsint obeſſe: ſic & huic vitia minora illi crimini vicina prius ſunt extirpanda, ne qua ſibi crimen ipſum deſtruenti ferant impedimenta. D

De detractione. Cap. CXLVI.

DEtractionis vitium, quod maximè ex otioſitate ſolet naſci, multum eſt cauendum: quia perniciоſum eſt multis. Vnde B. Clemens inter cætera quæ ab ore B. Petri ſe didiciſſe fatetur hoc modo ſcribit.

De tribus homicidij generibus.
Cap. CXLVII.

TRia ſunt genera homicidij, quæ pari pœna plectuntur: Interfectio fratrum, detractio, odium. De qua etiam Paulus dicit: Si co- *Calat. 5.*
medetis & inuicem mordetis, videte ne ab inuicem conſummamini. Comedit namque alter alterum, & quaſi morſum in eum facit quotienſcunq; aliquis aliquem male loquendo viliorem efficit: vnde neceſſe eſt vt ab inuicem conſummantur, pœnis videlicet gehennalibus detruſi miſerrimè puniantur. Sic igitur is qui alterum detrahendo comedit, conſumitur ab eo quem morſibus detractionis cõſumere geſtit. Nam cùm eius vitam per detractionem dilacerat, ſemetipſum ante iuſtum iudicem Deum condemnat. Sicque plerumq; contingit, vt is qui alteri derogat niſi reſipiſcat, coram Deo in damnationem cadat: quamuis ille cui detrahitur nihil læſionis ex ipſa detractione ſentiat.

Quid

A Quid autem detractio operetur, vel quid sit inquiramus, & inquirendo quod dominus dederit breuiter dicamus non ideo quòd nesciatur, sed idcirco vt quod scitur melius teneatur.

De exemplo ignis & venti & humanæ mentis.
Cap. CXLVIII.

SOlet enim contingere, vt ignis in aliqua materia aliquando paululum ardeat, & si vento impellitur, ad maiorem ardorem crescat. Taliter etiam est mens humana salubri admonitione pulsata ad opus agendum, post suggestionem ocyus surgit ad quod prius surgere neglexerat: sicque vt ignis vento mouetur, sic mens à torporis desidia, admonitione excitatur.

De detractionis descriptione.
Cap. CXLIX.

DEtractio itaque est quotienscunq; quis aliquid ea intētione de aliquo dicit, vnde ipse vel minus amari siue minus appreciari possit. Detractio verò malis duritiam, pœnitentibus refrigerationem, tentatis exemplum peccandi, quasi fomenta malitię præstat. Naturale siquidem est, vt sicut id quod à nullis fieri audio, facere formido: sic illud quod à plu
B ribus vel etiam à paucis fieri percipio, facilius præsumo, & quò plures eandem rem fecisse cognouero, eò minus eam facere dubito. Bonus ergo etsi nec pœnitens de aliquo criminali fuerit, nec tentationem aliquam inde habuerit, & alium illa vel illa criminalia perpetrasse per detractionem audierit, nisi sibi vigilanti oculo præuiderit, materiam superbiendi accipit. Proprium namque est superbiæ singularitate semper gaudere. Quapropter summopere cauendum est peccatum detractionis; quia fomes est tantæ perditionis.

De commendatione charitatis.
Cap. CL.

1. Ioan. 3. TOllit enim charitatem, sine qua impossibile est quemquam Deo placere. Qui enim non diligit, manet in morte. Plus namque peccat qui amorem proximi à corde alterius minuit, quàm qui victum ab ore pauperis rapit. Nam sicut anima preciosior est quàm corpus, sic grauius est animę victum auferre quam corporis. Victus verò animæ est amor Dei &
Roma. 13. proximi. Qui enim diligit proximum, legem impleuit. Qui igitur dilectionem qua debet anima sustentari tollit, quantū in se est animam occidit. Propterea cauendum est ne quisquam aliquid sinistrum de aliquo loqui præsumat, nisi propter emendationē eius hoc faciat. Nam prælato aut illi quem puto posse consulere pec
canti, & vitiorum vulnera mederi, debeo alte- C rius malefacta propter emendationem detegere, quę per memetipsum nequeo emendare. Et ne alius corrumpatur ipsius offensione, compendiose etiam possum eum monere, ne tali iungatur singulari aliqua familiaritate: aliter verò nullo modo de aliquo quicquam aduersi loqui debeo.

Quòd noceat detractio, & prosit bonum audire.
Cap. CLI.

CAeterum verò sicut nocet multis de quolibet malū dicere, sic pluribus solet prodesse de alijs bona audire. Nam cum bona de aliquo referuntur, hi qui boni sunt, eius facta æmulantur, eoque propensius in sua bonitate perseuerare nituntur quò alij eiusdem bonitatis sectatores laudantur. Si autem pœnitus fuerint, tanto studiosius suam pœnitentiā, vt boni efficiantur peragunt, quanto gloriosiores bonos esse malis sedula relatione percipiunt. Porrò si mali fuerint erubescunt, cùm de alijs bona referri audiant, à quibus semetipsos vacuos esse considerant, tantoque facilius ad pœnitentiam reuocantur, quantò plures & fortè debiliores se bona operari eis referuntur. Sic igitur omni Christiano in sedula consuetudine semper bona de alijs æstimare, bona loqui, nihil mali credere nihilque proferre. D

De scientia voluntate & vsu.
Cap. CLII.

CVm in omnibus actionibus nostris summopere quærendum sit, vt boni simus, alioquin beati esse non poterimus: Quærendum est quibus potius vtendum sit vt boni efficiamur. Tria itaque mihi esse videntur, quæ necessaria sunt volenti effici bonus, scilicet scientia, voluntas, & vsus. Nam nisi quis habeat scientiam bonum faciendi, nequaquam bonū vnde salutem consequatur, operari poterit. Et si habet scientiam, sed voluntatem operandi non habuerit, bonus nullo modo est. Quòd si boni agnitionem, & voluntatem operandi obtinuerit, nec tamen eius vsum opere compleuerit cum possit, bonus nequaquam erit.

De exemplo citharistæ. Cap. CLIII.

VT si is qui citharista esse debuerit, citharam non cognouit, qualiter citharœdus erit? Si etiam instrumentum illud non agnouerit, & si agnouerit, sed tangere illud noluerit, qualiter citharœdus erit? Si autem illud agnouerit & tetigerit, sed eius vsum habere contempserit, nunquam propter cognitionem & voluntatem sine vsu huius artis peritus erit. Taliter namque licet quis habeat scientiam bene vi-

A ne viuendi & voluntatem, nequaquam bonus erit, nisi etiam boni operis vsum tenuerit iuxta suam possibilitatem.

De similitudine inter desides & peccantes.
Cap. CLIIII.

SVntautem quidam sanctarum Scripturarum ignari, & dum aliquid de eis quod possent ad ædificationem sui retinere audiunt, contemnendo dicunt: Ad quid istud tantillum tenebo? Non ex re tam parua sapiens ero. Car ergo mihi laborem imponam? Dimittam, quiescam, viuam vt potero: quia frustra sapientiæ amplius studebo, non enim omnes peribant qui sapientes non sunt. Hæc & his similia, piger & insipiens sibimet proponit, nec percipit: quia antiquus hostis ad interitum eius talia sibi suggerit, quatenus in omni vita sua nulli intendat vtilitati: sed in negligentia & torpore semper viuat & pereat. Amplius quoque satis, inquit, sunt sapientes in mundo, satis Scriptores, satis qui habent peritiam artium, non est opus vt ego me discendo fatigem. Præterea pueritiam iam exiui, iam senectuti appropinquo, nec iam possem ad magnum scientiæ fructum venire, si modo inciperem laborare: sic secum piger tractat, & in sui torporis desidia perseuerat. Simili etiam modo nonnunquam
B peccator irritatur, ne ad bonæ operationis exercitium aliquando exurgat. Solet enim contingere, vt is qui luxuriæ inquinamento fœdatus, interdū semetipsum cognoscat, & facti sui pœniteat, sed cùm iterum tentatio aduenerit, & locus peccandi affuerit, dicit: Quare istam voluptatem perderem, satis etiam hanc admittere potero, sicut & multas alias feci, & cum in futuro satiatus fuero, omnia in simul confitebor, & sic bonus efficiar. Satiabor igitur donec Deo de omnibus satisfaciam, & tunc tantum ieiunabo, tunc totaffligtionib. tot verberibus corpus castigabo: tantum eleemosynis & parsimonijs studebo, vt in me nihil remaneat dignum supplicio. Cùm enim adhuc illa & illa in me restant sine confessione, cur me ab hac sola compescerem delectatione? Talia nonnulli interdū sibimetipsis prauè consulunt, nec miseri attendunt, quanta erroris caligine interius obtenebrentur. Nam quanto sunt peccatis obligati maioribus, ac bonitate pauperiores, tanto deberent esse ad omne delectamentum diabolicæ suggestionis excutiendum ardentiores. Sicut enim virtus virtuti accumulata prodest, sic vitium appositum vitio obest.
Eccles. 9. Quisquis ergo hodie quicquam boni operari potest, nullatenus hoc procrastinare debet. Vnde Salomon: Quodcunque potest manus tua facere, instanter operare: quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia est apud inferos.

De similitudine inter pauperes, stultos & negligentes. Cap. CLV. C

VErùm huiusmodi homines ita in peccādo negligentes, imitantur etiam pauperes insipientes. Siquidem pauper insipiens cùm obolum acquirit, aut aliud quid parui munusculi dicit: At quid illud tantillum seruarem? non propter hoc dites ero, expendam itaque hoc in pomis, aut nucibus, aut qualibet alia re mihi delectabili. Non enim istud custodiendo sollicitus volo haberi. Sic stolidus dū parui pendit modica, nunquam proficit ad maiora. Sapiens autem pauper, parua quæ nanscitur custodit, & quo minus se habere considerat: eo magis nacta, retinere desiderat, quatenus ex paruulorum congerie ad maiora quæ rat quandoque pertingere. Sic nimirum is qui se pauperem scientiæ ac bonitatis sentit, debet facere si ad aliquem effectum scientiæ ac bonitatis velit peruenire. Nam sicut plura grana massam & guttæ flumen, & multi nummi diuitem faciunt, sic multæ scientiarum sententiæ sapiētem, & plures bonitatis actiones, bonum quemlibet efficiunt.

De scientia & tribus partibus eius.
Cap. CLVI.

CVm igitur scientia sit necessaria, vt bonus quis efficiatur, & manifestum sit nullum eam posse comprehendere, qui minimas eius partes negligit colligere, nisi fortè quis subito illuminetur, sicut Apostoli & Prophetæ: quærendum est quomodo per gratiam Dei illam valeamus acquirere. Tribus itaque causis videtur mihi illam posse adipisci, doctrina scilicet, experimento, & ratione. D

De doctrina. Cap. CLVII.

PEr doctrinam quippe quæ capitur lectione & sermocinatione, scientia acquiritur. Quia cùm quis legit, aut legentem siue loquentem audit, ad hoc vt eorum quæ leguntur siue referuntur scientiam habeat, intendit.

De experimento. Cap. CLVIII.

EXperimento verò acquiritur scientia, dū rei quam aliquis probauit, certam habet notitiam. Ex ratione quoque percipitur cùm per naturalem mentis discretionem, in istis quæ facienda siue omittenda sunt quis solidatur. Scientia igitur his tribus rebus acquiritur, sed quia inflat nisi eam charitas ædificet, nil prorsus proficit absque voluntate bonitatis. Voluntas itaque bona est quæ Dei voluntati subiecta est, quę tunc voluntati Dei subiecta *Deratione ne.*

A est,quando id vult, quod Deus vult illam velle debere,& tunc iusta siue recta dicitur,quando id quod Deus vult eam velle debere, amplectitur.

Quod non semper debemus velle quod Deus vult. Cap. CLIX.

NOn enim semper velle debemus quod Deus vult,sed hoc velle debemus quod Deus vult nos velle debere. Voluit enim Deus beatum Martinum ab hac vita tollere,sed si eius discipuli hoc tunc voluissent,crudeles vtique extitissent. At noluerunt quod Deus voluit, sed voluerunt quod Deus voluit eos velle debere,& viam iustitiæ tenuere. Qui ergo cum scientia voluntatem bene operandi portat, maxima ex parte bonitati appropinquat. Vnde sciendum est,quia quicunque bonam voluntatem habere desiderat, necesse est vt à vanitate sese alienare studeat. Nam sicut vna operatio aliam à se diuersam operationẽ excludit, sic cogitatio cogitationem expellit, & voluntas nihilominus voluntatem repellit. Cũ enim manu scribo,non agrum semino: deinde etiam cùm seminauero, scriptionem excludo: sic itaque cùm & ipse inane quid cogito,non interim vtilitatem penso. Et cùm postea vtile quid pensauero, inanitatem expello.
B His igitur quæ diximus de scientia & voluntate tranſcursus, videamus etiam quàm sit necessarius vsus bonæ operationis.

De vsu. Cap. CLX.

QVippe sicut corpus humanum sine frequenti ciborum vsu nequit subsistere, sic anima absque virtutum frequentatione non potest viuere. Qui ergo ad effectum bonitatis venire desiderat, necesse est vt cum scientia & voluntate etiam ipsum vsum habeat.

Quòd bonus homo de omnibus sibi bonum faciat. Cap. CLXI.

BOnus homo de omnibus hominibus bonis & malis vtilitatem sibi acquirit. Siquidem cùm aliquid boni de homine bono vel malo audit,gaudet & Deo inde gratias agit. Quod cùm facit mercedem à Deo bonæ voluntatis accipit, ac si cooperator fuisset eiusdem operis. Malum autem si audierit, dolet, quod sibi in mercedem reputatur quasi eiusdem mali destructor fuisset, vel diminutor. Sed dicit aliquis: de bono & prosperitate inimici mei nequeo gratulari, neque de damno eius contristari,quod si ore confiteor, me condemno, corde enim mentior.

Quomodo inimici diligi possint. Cap. CLXII. C

AD hoc cõsiderandum est qualiter is qui in bono perficere desiderat: sibi ipsi vim inferre debet,vt proficere valeat. Licet carnalis appetitus meus damnum inimici mei appetat: non tamen hoc ore profiteri debeo, sed potius damnum eius plangere,& contra appetitum carnis meæ illius prosperitati fauere. Illius damnum solum verbis, si corde simul ne queo demonstrare mihi displicere. Nam si rationem consideramus,rectius agimus quando Deo obedimus,quam faciamus quando carnali voluptati consentimus. Præceptum enim Domini est,vt inimicos diligamus. Si ergo eos affectuose diligere nequeo: quomodo carnalitatem meam ad amorem eorum flectere valeo? tamen velle debeo eos me posse amare & donec valeam hoc agere verbum quod potestati meæ subiacet bonum, & non malum de illis promulgare. Cumque hoc ago non mentior quando dico me illos diligere: quoniam velle adiacet mihi : perficere autem non habeo. Condelector tamen dominico præcepto secundum rationem spiritus mei vt eos diligam: quamuis corruptibilitas carnis meæ repugnet. Iam enim non operor ego illud, sed quod regnat in me peccatum. Aliud enim est sentire, aliud consentire. Malus verò homo econtrario sibi de bonis & malis peccatum accumulat: cùm bonis omnibus inuideat: malis verò fauorem exhibeat. Huius finis interius, mors & tribulatio: iusti autem finis est Christus, vita & exultatio.

Matth.5. Luc. 6.

Rom.7.

Ibidem.

D

De intellectu, amore & vsu. Cap. CLXIII.

TRibus modis sentitur Deus, videlicet intellectu,amore & vsu. Per intellectum sapimus, per amorem iustificamur, per vsum beatificamur. In quantum quis Deum intelligit, sapiens est, in quantum verò amat iustus, verùm in quantum vtitur beatus. Quando quod rectum est videmus, Deum per intellectum mentis sentimus: quoniam quidem quæcunque rectitudo est,ab illo est.

De similitudine inter Deum & Solem. Cap. CLXIIII.

SIcut enim ex splendore Solis, ipsum Solem sentimus antequam illum perspicuè videamus: Sic ex mentis nostræ speculatione Deum sentimus, quando verum quid ex ipsa veritatis luce perspicimus :sicque illum intelligendo & amando per fidem & spem ad præsens sentimus. In futuro autem non iam per spem sentiemus, quia videbimus eũ sicuti est,

1.Ioan.3.

A non tamen eum omnes æqualiter videbũt,nec eius amore omnes æqualiter calebunt.

De similitudine inter ignem & Dei amorem. Cap. CLXV.

SIcut enim diuerso modo lignum & ferrum ignis ardore calent, sic cœlestes spiritus vel beatorum animæ inæqualiter Dei amore feruent.

Quomodo sancti Deum videbunt. Cap. CLXVI.

1.Corin.13 NVnc autem videmus eum in ænigmate, & quasi in pictura ea quæ dicimus, veluti pictum solem aut mare videremus. Solem quippe aut mare cum depicta videmus. Non sicut est in ipsa re ea habemus. Cùm verò solem clare lucentem perspicimus, aut mare turbulentum vel tranquillum cernimus,rem sicuti est veraciter intuemur, quamuis tantam quanta in se est intueri nequeamus. Sic sancti Dei in gloria sua Deum videbunt: sed magnitudinem diuinitatis eius, siue immensitatem potentiæ illius comprehendere nequibunt. Non enim immẽsus esset, si intellectu alicuius comprehendi potuisset.

B *De quatuor modis præcipiendi,& totidem obediendi. Cap. CLXVII.*

ALiquando bene præcipitur & bene obeditur,& econtra: interdum male præcipitur & male obtemperatur : aliquando bene præcipitur & male obeditur, aliquando male præcipitur & bene obeditur. Bona est præceptio,& bona est obeditio,cum præcipitur ne castitatem quis violet & seruentur. Mala est iussio, & mala obeditio, si iubetur furari vel huiusmodi,& fiat. Bonum est præcipere,& malum obedire,vt si,verbi gratia, aliquis captiuetur,& ad capitis plexionem veniatur,ne fugiat ligatur. Huic autem si forte aliquis dicat. fuge, pro te vinculis istis me ponam, ponam pro te accipiam. Bona quidem talis præceptio, quia ex perfecta charitate descẽdit, sed mala ad hoc concessio: quia prorsus obuiat charitati. Nam vbi dictum est: Alter alterius onera portate, nõ dictum est,onera imponite. Mala est iussio & bona obeditio, vt si quis poma cedrina vel aliud aliquid quod sine periculo habere non posset, quis prælatus sibi afferri præciperet. Vnde Dauid,aquam de cisterna sibi afferri præcepit: quæ quia in periculo suorum allata est,pœnitit præcepti,nolitque eam bibere, sed eam domino libauit.

Gilb.6.

1.Reg.23.

De timore, commodo & amore. Cap. CLXVIII.

DEo quidem tribus de cauſis homines C seruiunt, videlicet timore,commodo & amore. Sunt namque nonnulli,qui si pœnas inferni non esse scirent, pro nulla repromissione æternorum bonorum à suis voluptatibus cessarent. Qui licet pœnas illorum qui Deum minime verentur euadant, non tamen plenam retributionem inuenient. Alij autem Deo seruiunt,vt magnum inde habeant commodum,siue in præsenti vita, siue in hac & futura. Quibus si Dnus voluerit quadam ex ratione poterit dicere: Gratia commodi vestri, mandata mea seruastis,non quia purè me diligebatis: sed quoniam à me lucrari volebatis. Sicut hi qui regi seruiunt,Nõ quia regem multi,sed donaria diligunt regis, Alius est qui vere Deum diligit,& solo amore eius præcepta eius custodit. Iste profecto legaliter seruit, & bonam perfectamque mercedem sibi acquirit. Igitur sicut Deo ille nil præposuit, sic illi Deus iusta recompensatione reddere debet seipsum qui rebus omnibus excellit.

Quod in anima tres sint naturæ. Cap. CLXIX.

IN anima tres sunt naturæ, videlicet ratio, voluntas,& appetitus. Ratio assimilatur angelis,appetitus brutis animalibus, voluntas vtrisque. Voluntas inter rationem & appetitum D media est: aliquando enim ad rationem, aliquando ad appetitum se habet,sed quando ad rationem se conuertit : quia ea quæ sunt rationabilia & spiritualia sapit, dicitur homo rationalis & spiritualis. Quando verò ad appetitũ se tenet, quia ea sapit quæ sunt carnalia & irrationabilium animalium, dicitur homo carnalis siue animalis. Vnde scriptum est: Animalis homo non percipit ea quæ Dei sunt. Spiritualis autem dijudicat omnia,& ipse à nemine iudicatur. Cùm itaque iuxta hoc quod voluntas se habet, dicitur homo carnalis siue spiritualis,Sciendum est quòd interdum quædam sentiuntur in carne,quibus voluntas minime consentit.

1. Corin. 2.

De suggestione, delectatione, & consensu. Cap. CLXX.

TRes namque delectationes sunt,vna quæ sentitur in carne præter voluntatem quæ vocatur suggestio. Alia quæ sentitur in voluntate cogitationis,non tamen in voluntate actionis,quæ dicitur delectatio. Tertia quæ sentitur cum voluntate operandi, & nominatur consensus. Sed illam quæ nominatur suggestio,nulla pœna comitatur. Nam vbi non est consensus voluntatis, nulla sequitur pœna delectationis. Vnde Apostolus : Nihil damnationis est his qui sunt in Christo Iesu, qui non

Romans. 8.

A secundum carnem ambulant. Et alibi: Conde lector legi Dei secundum interiorem hominẽ, video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuum me ducentem in legem peccati, quæ est in membris meis. Interiorem hominem vocat ipsam rationem, legem membrorum delectationem sine voluntate, legem Dei obseruationem mandatorum eius, quæ & lex mentis dicitur: quia mente seruatur, legem autem peccati, quam prius legem membrorum nominauerat.

De nominibus animæ.
Cap. CLXXI.

NOta quòd plura sunt nomina animę. Vocatur enim aliquando spiritus, mens, animus, ratio, intellectus, interior homo. Dicitur etiam anima vegetabilis, sensibilis, rationalis. Sed cùm plura nomina habeat, ad illa adhuc redeamus de quibus sermo fuit prius: quia voluntas in illis aut certe se habebit: & erit legitima: aut illa deserendo fornicatrix, vilis & abiecta. Namque si voluntas, quæ est media inter rationem & appetitum rationi concordauerit, legitime viuit, si verò appetitui, fornicatrix erit. Est ergo ratio siue spiritus quasi vir, voluntas vt sponsa, appetitus carnis quasi adulter: non igitur ei voluntas in aliquo con-
B sentiat. Scriptum est enim: Concupiscentia cũ
Iacob. 1. conceperit parit peccatum: peccatum cum consummatum fuerit, generat mortem.

De sordido exemplum.
Cap. CLXXII.

QVemadmodum si sordidus aliquis, & omni fœtore plenus occurreret alicui dicens se cum eo velle consiliari, non debet mundus subsistere: sic nec voluntas appetitui carnalia acquiescere.

De quadrato lapide.
Cap. CLXVIII.

QVadratus lapis sex æqualia habet latera, in quod horum ceciderit, firmiter iacebit: sic prouidendum est viro iusto, vt in suo persistat proposito. Huius autem latera, sex hæc sunt, prosperitas, aduersitas, sui libertas, subiectio, in secreto esse & in publico, & in quibus singulis si à diabolo impulsetur, stet: nec à proposito moueatur.

De peccato. Cap. CLXXIIII.

DE peccato tribus modis loquimur. Secundum naturam, id est, districtam iustitiam, vt illud: Qui dixerit fratri suo, fa-
Matth. 5. tue erit gehennæ ignis. Secundum gratiam, vt
Quacunque hora ingemuerit peccator peccatum suum remittetur ei. Et: Conuertimini ad
C *Zachar. 1.* me, dicit Dominus, & ego conuertar ad vos. Secundum disciplinam, vt cùm præcipitur homini tantum, vel tantùm pœnitere. Disciplina est sub gratia, quia nullus pœnitere vel satisfacere posset, nisi gratia præueniret.

De similitudine cerę. Cap. CLXXV.

VIdeas hominem in vanitate ab infantia vsque ad profundam senectutem conuersatum, sola terrena sapientem, & in his penitus obduratum. Cum hoc age de spiritualibus, huic de subtilitate diuinæ contemplationis loquere, hunc secreta rimari cœlestia doce, & prospicies eum nequaquam posse ad hæc videre: nec mirum, indurata est cera, in istis ætatem nutriuit, aliena ab istis sequi dicit. Econtra consideres puerum ætate & scientia tenerum, nec bonum nec malum discernere valentem, nec te quidem intelligere de huiusmodi differentem. Nec quidem mirum. Mollis est enim cera, & quasi liquens, nec imaginem sigilli quoquo modo recipiens. Medius horũ adolescens & iuuenis est, ex teneritudine atq; duritia, quasi ex senectute atque pueritia congruè temperatus. Si ergo hunc instruxeris, ad quemcunque vtilitatis profectum voles siue honestatis, aptè informare valebis.
D

De conatu diaboli contra nouitium.
Cap. CLXXVI.

CVm diabolus nequit monachatum alicui dare odio, nititur eum conuersationis in qua est subruere fastidio. Et licet illi monachatum propositum tenẽdum ad horam quasi concedat: tamen hoc, quia sub talibus, aut etiam inter tales, aut in tali loco fuscepit, multimodis versutijs fallaciter impulsum pœnitere nouitium quandoque facit: vt dum illi persuadet incœptum propositum ingratũ existere, nec ad meliora proficiat, nec quod accepit diu teneat, aut in eo vtiliter persistat: Quippe dum incessanter laboriosis cogitationibus de mutando, aut si mutari non valet, saltem de improbando proposito meditatur, nunquam interim ad finem perfectionis labor eius perueniat: sed prorsus à Deo respuatur. Nam, quoniam illi fundamentum quod posuit displicet, nullatenus illi structuram bonæ vitæ superędificare libet, vt sit: vt quemadmodũ arbuscula si sæpe transplantetur, aut nuper plantata in eodem loco crebra concultatione inquietetur, nequaquam radicare valens, ariditatem citò attrahit, nec ad aliquam fructus fertilitatem peruenit. Sic infœlix monachus, si sæpius de loco ad locum proprio appetitu mouetur, aut in vno permanẽs, frequeter eius odio cõcutitur.

De

A *De pueris plantæ comparatis.*
Cap. CLXXVII.

DIc quæso si plantam arboris in horto tuo plantares, & mox illam ex omni parte ita concluderes, vt ramos suos nullatenus extendere posset, cùm eam post annos excluderes, quales putas ramos extenderet? Profecto inutilis arbor, rugosa, & gibbis plena, ramis suis incuruis perplexa. Hoc vtique facitis, ô vos puerorum magistri de pueris vestris, qui plantati sunt per oblationem in ecclesiæ horto, vt crescant & fructificent Deo. Vos autem in tantum terroribus, minis & verberibus vndique illos coartatis, vt nulla penitus liceat sibi libertate potiri. Itaque in discrete oppressi, prauas & spinarum more perplexas cogitationes infra se congerunt, fouent, nutriunt, vnde fit, vt quia nihil amoris, nihil pietatis, nihil beneuolentiæ circa se in vobis sentiunt, nec illi alicuius boni in vobis, sed quicquid est odij, impietatis, maleuolentiæ postea spem habeant. Contingit itaque miserabili modo, vt sicut corpore crescunt, sic & in eis timor tantum, & inuidia, & suspicio omnis mali crescat ex vobis, semper proni & incurui, ad vitia secũ præmeditantes, aut quomodo vestras insidias & machinationes valeant cluitate, aut deinde seculo redire.
B

De lamina auri exemplum.
Cap. CLXXVIII.

VIdistis quæso vnquam artificem ex lamina auri vel argenti, folis percussionibus imaginem speciosam formasse? Non puto. quid tunc? quatenus aptam formam ex lamina formet, nunc eam suo instrumento leuiter premit & percutit, & postmodum planat, nunc etiam leuamine, leuius leuat & informat, sic & vos si pueros vestros cupitis moribus ornatos esse, necesse est, vt cum depressionibus verberum impendatis eis paternæ pietatis, & mansuetudinis leuamen atque subsidium. Tenera quidem teneris, sicut & ipsi teneri sunt, lac scilicet non solidum cibum præbentes eis necdum ad perfectam ætatem proiectis.

De charitate. Cap. CLXXIX.

QVi charitatem in corde retinet, hoc vnde Deus gratias ei scit, habet: illi verò ad quem tantummodo habetur misericordiæ. Quas enim gratias mihi debet Deus si quis me diligit? amplius cui dilectio alterius seruit, solius commodi munus perfunctoriè suscipit. Verbi gratia, beneficium vnum, bonorem vnum prandium vnum, vel quodlibet officij genus in hunc modum. Alius verò charitatem quæ commodi minus exhibuit intransitiue sibi retinuit. Charitas enim officium ab eõ C
qui hoc suscipit transit. Charitas verò ipsa quæ Deus est, in eo re manet qui eam alijs impendit, bonum autem permanens, bono transeunti melius est. Hæc igitur considerando profectò perspiciemus magis esse nobis gaudendũ si alios diligimus, quàm si ab alijs diligamur. Nihil mihi debet aliquis, nec ego alicui, ergo charitas est exhibenda, non exigenda.

Quòd tribus ex causis omnis res amatur.
Cap. CLXXX.

QVicquid amatur aut natura amatur, aut recte, aut spe commodi. Natura enim est vt omne bonum amemus & vtile. Rectum verò vt bene facientem nobis amemus. Spe commodi quandoq; res amatur. Alia propter vsum, vt mel, cò quòd sit bonum & suaue, etiam secundum vsum. Alia verò secundum effectum, vt absinthium & nonnulla naturalis potio: quæ cùm dent sanitatem, nullam tamen in vsu præbent suauitatem.

Quòd tribus modis Deus diligendus sit.
Cap. CLXXXI.

TRibus etiam his modus diligendus est Deus. Natura, quia omnibus & melior & *Naturâ.*
vtilior, & ideo plus cæteris est amandus. D
Rectitudine, quoniam omnia quæ habemus *Rectitudi-*
præstat nobis, etiam hoc ipsum quod sumus, & *ne.*
tanto eum amare debemus plus nobisipsis, quanto maior ipse est, qui se pro nobis dedit: & nobis eisdẽ semetipsum daturus est. Et quoniam ei personaliter non possumus reddere illud: nõ enim is persona eius eget, ostendit nobis quibus debeamus vicem reddere dicens: Mando vobis, vt diligatis inuicem, sicut dilexi *Ioan. 15.*
vos. Et Apostolus: Sicut pro nobis Christus a- *1. Ioan. 3.*
nimam suam posuit, ita debetis pro fratribus animas ponere. Diligere igitur debemus nos inuicem: tum quia & bruta quædam animalia hoc faciunt, tum quia vnius familiæ, scilicet Christi sumus; & quia in regno eius singulos sicut nosipsos diligemus & quia ibi æqualiter ab ipsis diligemur; indecens enim est si in hoc mundo habuerimus odio quos ibi sumus habituri charissimos. Sciendum est enim quòd quicunque ibi aderunt nobis vicem reddent pro dilectione præsenti. Spe etiam commodi *Spe com-*
vel remunerationis diligendus est Deus; quo- *modi.*
niam immortalitatem & incorruptibilitatem nobis promittit.

De tribus libertatibus. Cap. CLXXXII.

LIbertatis siquidem modos tres dicimus esse, libertatem videlicet actionis, quam omnes volunt, id est, vt libere facere possint

A sint quæ volunt. Dicitur etiam libertas intelligentiæ, quam non omnes volunt. Est etiam libertas rectæ voluntatis, quæ semper est bona, hanc pauciſsimi volunt, id est, vt ea velint quæ debent. Notandum quòd libertas actionis ſine libertate bonæ voluntatis, ſemper est mala. Vnde libertas intelligendi est media, quæ bona est quotienſcunq; libertati rectæ voluntatis adhæret, mala autem cum ſine illa est. Habet primo quis quantulamcunque libertatem intelligendi, id est, ſcit intelligere quid ſibi expedit, velit illam in bono, & ſic promerebitur adipiſci libertatem intelligendi quicquid expedit, volendi quodcunq; debet, agendi quicquid prodest. Sub libertate volendi est libertas arbitrij.

De venatione diaboli. Cap. CLXXXIII.

DIabolus per peccati ſuggeſtionem quotidie it ad venandum. Eos verò intra retia ſua retinet, quos nec dolor pro peccato proprio afficit. Illos autem iam amittere incipit, quos pro carnis intemperie lugere iam conſpicit. Quoſdam autem tertij ordinis, id est, ſanatos à carnalibus & ſpiritualibus peccatis omnino perdit. Primi omnino lugeant, doleant adhuc ſecundi, tertij verò gaudeant.

B *Quod Deus non horreat peccatum. Cap. CLXXXIIII.*

HOrrere Deus dicitur animam peccatricem non quod horreat peccatum, quod nihil est, ſed quia non est ibi debita iuſtitia quam ibi amaret, vt dicimus nos horrere domũ in qua nihil est quod amemus, ſed hoc & illud impropriè. Virtutibus igitur adhæreamus poſtponendo vitia, & hanc patientiam amplectendo cum iugi exercitio. Patientia etenim vel quælibet virtus ſine exercitio, quaſi plumbea lancea est.

De viſione A. de fluuio. Cap. CLXXXV.

VIdit vt aſſerere ſolebat A. in infirmitate poſitus, & in ecſtaſi quodammodo extra ſe raptus. Vidit inquam fluuium vnum rapidum atque præcipitem, in quem confluebant omnium fluxuum purgaturæ, & quarumcunque terreſtrium rerum lauaturæ, videbatur, itaque a qua ipſa nimis turbulenta & immunda, & omnium ſpurcitiarum ſorde horrida. Rapiebat igitur in ſe quicquid attingere poterat, & deuoluebat tam viros quàm mulieres infra ſe diuites & inopes ſimul. Fœda quidem erat aqua, ex ea tamen viuebant & delectabantur in illa, vt ille aſſerebat qui eum ducebat. Illo verò ab ipſo inquirente, quiſnam torrens ille eſſet, vel quid multitudo illa in eo voluntas prætenderet, adiecit ille præduc patris noſtri atque ait: Ne mireris. Torrens, mundum ſignificat quo rapiuntur, in cuius illecebroſis ſpurcitijs inuoluuntur omnes ipſum amantes. Ex his dictis, inquit: C

De vero monachatu. Cap. CLXXXVI.

VIs ne videre quid ſit monachatus verus? Ad hoc alter: Volo. Duxit itaque illum quaſi in conſpectu cuiuſdã magni clauſtri & admodum ſpatioſi & ſpecioſi, & ait: Circunſpice. Aſpexit & ille. Et ecce parietes clauſtri illius obducti erant argento puriſsimo, herba quoque virens in medio erat & ipſa argentea, mollis quidem & redolens & vltra humanam opinionem delectabilis. Hæc more alterius herbæ ſub his qui in ea pauſabant, leniter flectebatur, & ſurgentibus illis ipſa quoq; ſurgebat. Vt quid immorer? Quicquid est iocunditatis ibi erat. Cùm ergo hoc perpetuo habitandum elegiſſet A. ductor eius ſe ei ſpopondit ſi vellet veram oſtenſurum patientiam. Sed quia vt aſſolet, interim euigilauit, promiſſi demonſtratorem amiſit. Has igitur duas viſiones à ſancta paternitate, & à paterna ſanctitate relatas libenter audiamus, & audiendo de uote teneamus, tenendo mente iugiter reuoluamus, vt vnius horrorem dum vacat, fugiamus, alterius velut amœnæ iocunditati & iocundæ amœnitati inſiſtamus, nos qui monachatum tenemus. D

De ſecuritate & pace religionis. Cap. CLXXXVII.

SIcut bubo dum in cauerna cum pullis ſuis est, lætatur, & ſuo modo bene ſibi est: dum verò inter coruos & corniculas ſeu alias aues est, incurſatur ac dilaniatur, & omnino ſibi male est, vtpote, quia hic roſtro percutit, ille alis in eum irruit, alter verò vnguibus diſcindit. Ita & mihi. Quando enim cum monachis meis ſcilicet filijs, conuerſari queo, mihi bene est & grata ac ſingularis vitæ meæ conſolatio, quando verò remotus ab illis inter ſeculares conuerſor: hincinde me variarum cauſarum incurſus dilacerant, & quæ non amo ſecularia negotia vexant. Male itaque mihi est quando ſic ſum ac tremens pertimeſco animæ meæ diſpendium. Hic idem pater noſter, quadam vice de trans mare regreſſum regem Gulielmum minorem adijt, & vt Romam ad Papam Vrbanum pro ſtola ſui archiepiſcopatus eundi ſibi licentiam daret, humiliter & manſuete petijt. At rex ad nomen Vrbani turbatus, dixit ſe illum pro Papa non tenere, nec ſtræ conſuetudinis eſſe, vt abſque ſua electione alicui liceret in regno ſuo Papam nominare. Hinc igitur orta quędam grauis diſſenſio est inter regnum & ſacer-

A & ſacerdotium adeò quidem magna, quod & ipſe abſque aſſenſu regis Anglia exiuit, Romam petijt, ibique aliquamdiu cum maximo honore & reuerentia, tam ab ipſo Papa, quàm à Romanis ſublimiter commorans, tandem precatu regis ac totius regni Angliam reuiſens ſuæ profecto ſedi, Deo quidem annuente ac populo fauente reſtitutus est.

De exemplo leporis. Cap. CLXXXVIII.

DIſcedente autem quadam vice eòdem patre noſtro à prædicti curia regis, pueri regis quos nutriebat, leporem ſibi occurſantem in via, canibus inſecuti ſunt, fugientem etiam intra pedes equi, quem pater ipſe inſidebat conſecuti ſunt. Ille verò ſciens miſeram beſtiolam ſic ſe refugio conſubijſſe, retentis habenis, equum loco fixit, nec cupitum beſtiæ voluit præſidium denegare. Quam canes circundantes, & linguis ſuis hanc grato obſequio hincinde lingentes: nec ſe ſub equo poterant eijcere, nec in aliquo lædere. Quod videntes admirati ſunt qui aderant. At pater pius vbi quoſdam aſpexit ex militibus ridere, & quaſi pro capta beſtiola lætitiæ fræna laxare, ſolutus in lachrymas, ait: Ridetis? & huic B vtique infœlici nullus riſus, nulla lætitia, hoſtes eius circa eam ſunt, & ipſa ſola de vita ſollicita confugit ad nos, præſidium ſuo modo flagitans. Hoc plane filij est & hominis animæ morientis. Nam cum de corpore exit, mox inimici ſui maligni, ſcilicet ſpiritus qui eam in corpore degentem, per anfractus vitiorum multimodis perſequuti ſunt crudeliter aſſunt, parati ſunt eam rapere, & in mortem æternam præcipitare. At ipſa nimis anxia huc illucque circunſpicit, & qua tueatur defenſionis & auxilij manum ſibi porrigi ineffabili deſiderio concupiſcit. Dæmones autem econtrario vident, & immenſa lætitia gaudent, ſi nullo eam adminiculo fultam inuenire queant. Quibus dictis laxato fræno iter arripuit, & beſtiam vltrà perſequi clara voce canibus interdixit. Tunc illa ab omni læſione immunis, exultans & hilaris præpeti curſu campos ſyluaſque reuiſit.

De exemplo auiculæ. Cap. CLXXXIX.

ALia quoq; vice conſpexit puerum quendam cum auicula in via ludentem, quæ pedem filo annexum habens, ſæpe eum laxius ire permittebatur, fuga ſibi conſulere cupiens, auolare nitebatur. At puer filum manu tenens retrahens auiculam ad ſe vſque deijciebat, hoc ingens gaudium pulchrumq; ſpectaculum puero præſtabat: factum est hoc ſemel, & iterum factum frequentius. Quod pater benignus aſpiciens auiculæ condoluit, & vt rupto filo libertati redderetur præcepit. Et ecce filum rumpitur auiſque auolat, puer plorat, pater exultat, & vocatis qui aderant: Conſideratis, inquit, iocum pueri? Et confeſsis conſideraſſe, ait: Simili conſideratione iocatur diabolus cum hominibus multis, quos irretitos ſuis laqueis pro ſua voluntate in diuerſa vitiorum impedimenta pertrahit. Sunt enim quidam, vt verbi gratia dicam, auaritiæ ſeu luxuriæ, & ſimilium flammis ſuccenſi, & ex mala conſuetudine addicti, his contingit aliquando vt ſua facta conſiderent, fleant ſeq; amodo à talibus ceſſaturos ore promittãt, ſi more auis liberos ſe volare autumant. Sed quia prauo vſu irretiti ab hoſte tenentur, nolentes in eadem vitia deijciuntur: ſirque hoc ſæpius nec omnimodis liberantur: niſi magno conatu & gratia Dei funis rumpatur prauæ conſuetudinis. D

De malitia & fœditate peccati. Cap. CXC.

SI hinc, inquit A. peccati pudorem & illinc cernerem inferni horrorem, & neceſſario vni illorum haberem immergi, prius me in infernum mergerem quàm peccatũ in me immitterem. Malim enim purus à peccato & innocens gehennam intrare, quàm peccati ſorde pollutus cælorum regna tenere, cùm conſtet ſolos malos in inferno torqueri, & ſolos bonos in cæleſti beatitudine foueri. C

De verbis defuncti. Cap. CXCI.

VErba defuncti Osberni monachi ad A. in ſpiritu delata, & ab eodem A. poſtmodum expoſita. Ter, inquit, ille defunctus antiquus ſerpens inſurrexit in me, ſed Vrſarius domini mei liberauit me, hæc dicens euanuit. Benedictus verò pater noſter viſionem illam expergefactus à ſomno, ad memoriam reuocans, ac ſingula propenſius inſpiciens: quando & quibus libuit ſic eam expoſuit. Primo, inquiens, pro peccatis, quibus obligatus ante baptiſmum fuerat in eum inſurrexiſſe hoſtem antiquum. Secundo pro peccatis quæ fecit poſt baptiſmatis ſacramentum, ante profeſsionem. Tertio pro illis quæ fecit poſt profeſsionem ante obitum. Sed ter cecidit: peccata enim quibus aſtrictus fuerat ante baptiſmum, fidem parentum in ipſo ſacramento deleta diabolus inuenit. Illa etiam quę in ſeculo, vel in monaſterio ante profeſsionem commiſit, in ipſa profeſsione monaſtica æquè abolita ſerpẽs ille antiquus reperit. Quæ verò poſt profeſsionem fecit, vera confeſsione

A ante obitum monachus ille deleuit. Per illum dominum Vrsarium designari dixit ordinem angelicum. Sicut enim Vrsarij vrsos, ita angeli spiritus malignos à sua sæuitia coercent & opprimunt ne nobis noceant in quantum volunt.

Beati Anselmi liber de similitudinibus explicit.

EIVSDEM B. ANSELMI CANTVARIENSIS ARCHIEPISCOPI, LIBER DE VOLVNTATE DEI INCIPIT.

HVmana ratio cùm de Deo semper debeat tractare, & ad laudem eius aliquid conuenienter dicere, nomina per quæ proprie loquatur non habet, sed nomina hominibus data & imposita accipit, & per ipsum effectum omnipotentiam eius saltem vel tenui oratione aperire conatur, & hoc facit ex istis rebus colligens effectum voluntatis Dei secundum occultam iustitiam, vel secundum misericordiam, vel secundum iræ ipsius virodictam. Ad incomprehensibilem enim deitatis proprietatem aspirare non potest. Hinc nos quoque de voluntate Dei aliquid dicere cupientes, actum rerum attendimus, quoniam ad ipsius celsitudinis culmen anhelare non valemus. Voluntatem igitur Dei appellamus, quic quid in nobis ipse misericorditer operatur, reuocando nos ab errore, vel pte confirmando iustitiæ. Voluntas quoque dicitur pœna & reprobatio quorundam Dei occulta, districtione facta iustitiæ. Voluntas Dei est (vt breuiter dicam) quicquid fit, vt fieri inuenitur in creaturis. Sed dicitur: si omnia procedunt ex volũtate Dei, quam constat semper bonam & rectam esse: tunc omnia & recta sunt: & si hoc est tunc frustra iudicatur aliquis iniquus, vel damnatur impius: quod fateri, contrarium inuenitur catholicæ fidei. Dicendum est igitur, voluntatem Dei multipliciter accipi: vt quicquid postea opponatur, sine omni difficultate opulentius aperitur. Voluntas itaque Dei accipitur aliquando in scripturis, æquipollens omnipotenti suæ præscientiæ, & ordinationi sagaciter omnia disponenti. Vnde dicitur: Omnia quæcunq; voluit Dominus fecit, hoc est, quicquid Deus ab æterno facturum se ordinauit: nihil inexpletum reliquit. Accipitur etiam Dei voluntas, nomen rerum secundum quendam effectum misericordiæ Dei: vt ibi: Vult Deus omnes saluos fieri, quod est dicere, facit sanctos velle, vt omnes salui fiant quod ipse tamen vult, hoc est, ipse disposuit: sed sanctos facit velle, Dei & proximi inspirando dilectionem, qua dilectione non inconuenienter fiũt in Ecclesia orationes à sanctis pro schismaticis, & hæreticis, iudæis quoque & gentilibus. Institutio diuina, Dei voluntas non impropriè appellatur. Dei autem institutio in duo diuidi potest, in præcepta diuinarum scripturarum, & in legem naturalem: quæcunq; homini incita est naturalis, quæ est: Quod tibi nolueris, alteri ne feceris, &c. Cui, quicunq; obuiat, Dei voluntatem non seruat. Præcepta etiam diuinarũ scripturaarum, & rectę obseruationes Ecclesiarum, voluntas Dei non immerito appellantur: quibus, quicunque obseruanter non acquiescit, à Dei voluntate deuiare, penitus dicitur, cũ tamen ab ordine præscientiæ eius nullatenus valeat exorbitare. Ecce, voluntas Dei quatuor modis accipitur à Doctoribus magistris, scilicet pro scientia Dei, pro voluntate sanctorum qui volũt & iniustos charitatíve saluari, pro ratione humana, quarto ꝓ præceptis diuinis. Si qnis verò oculo mẽtis hos modos considerat non vlterius in Dei voluntate determinãda impeditus laborauit: sed vocis acceptione fideli intendens ingenio, de verbis facile dijudicabit. Ita que cum dicitur, adulterium, vel homicidium vult, vel non vult Deus fieri. Hæ verò propositiones non repugnant sibi, nec contradicunt: ambæ enim veræ sunt & indubitabiles si quis huius vocis æquiuocationem multiplicem, quę est, vult fideliter attendat. Nam Deus vult adulterium, hoc est, præscit, præuidet. Vnde nullus dubitat, quia omnia videt, & omnia præscit. Item, non vult, hoc est, non præcipit, vel mentibus fidelium inspirando non facit velle. Vel non vult Deus adulterium. i. ex vi rationis animæ, ex naturali scilicet lege data à Deo, non habemus quod quis in hoc nec etiã in alio debeat offendere proximum. Iuxta has autẽ determinationes, potest quilibet has Dei voluntates determinare apertè. Sed videndum est quoddam satis subtilius, quod occurrit huic de voluntate disputationi. Nã voluntati Dei voluntas hominis adhæret plerunq;, sed inde damnatur homo, voluntati Dei quoq; nõ adhęret hominis volũtas, & inde remuneratur homo. Item, vult homo quod nõ vult Deus, & habet inde præmium à Deo: nõ vult homo quod vult Deus, & inde cõsequitur laudem, & multis alijs hanc voluntatem variari modis sagacium industria per se poterit indagare. Sed nunc ad expositionem supradictorũ redeamus, vult Deus quod vult homo, si damnose, vt homicidiũ, vel adulterium, quod vult Deus, hoc est, præsciuit: sed homo etiã hac voluntate damnatur, prohibitũ est enim ei. Vult Deus vt pater alicuius moriatur, vel vult alicuius hominis mortẽ, quod homo nõ vult affectu naturali, vel compassione proximi, & remuneratur ex hoc tali

Voluntas Dei quæ dicatur.

Voluntas Dei multipliciter dicitur.

Psalm. 113.

1. Tim. 2.

Tob. 4.

A tali effectu, si in cæteris regulam rectè viuendi non excesserit in omnibus tamen quæ vult & quæ facit, diuinæ voluntati concordare intendit, & nihil contra eum facere disponit: quia tunc tantum est bona voluntas humana, quando vult illud quod Deus vult illam velle: & sic concordat diuinæ, quæ magistra est humanæ. Magna quidem voluntas Dei incomprehensibilis est, sicut ipse Deus contra quam vult homo quia non plenè eam cognoscit, quod in futuro erit. In præsenti verò quosdam effectus eius percipit secundum perceptionem vel prohibitionem, & ille obedit. In his autem supradictis, non est æquum intelligere aliquem aliquod falsum vel superfluum dictum fuisse, vel contra sanctorum auctoritatem. Dicit enim Augustinus in Enchiridio, cap. 100. Propterea magna voluntas eiusdem Domini exquisita in omnes voluntates eius, vt & miro & ineffabili modo non fiat præter voluntatem eius, quod etiam contra eius voluntatem fit, quod non fieret si non fineret, nec vtiq; nolens finit, sed volens: nec fineret bonum fieri malè, nisi omnipotens & de malo posset facere bene. Est & alia huius voluntatis diuisio. Alia enim potest dici efficiens, alia approbans, alia concedens, alia permittens. Efficiens voluntas in Deo facit quicquid vult: Efficiens in homine, quod
B potest homo & vult ipso actu. Approbans est quæ approbat aliquid, & hæc ad hominem pertinet & ad Deum. Approbans in Deo est, quæ vult omnes saluos fieri: quoniam nullum prohibet, quantum ad se, saluum fieri: immo si quis ad hoc laborat, approbat. Patens est quidẽ quæ sit approbans in homine. Concedens est, quæ concedit vt fiat aliquid. Concedente autem voluntate, vult Deus, vt homo qui melius non proposuit, vxorem ducat. Permittens voluntas est, quę permittit aliquid fieri, etsi displiceat quandoq;. Et hoc modo dicitur Deus vel-

Roman. 9. le mala, quæ permittit fieri. Vnde dicitur: Quẽ vult indurat, & cui vult miseretur. Augustinus de ciuitate Dei: Cum dicitur Deus mutare voluntatem, vt quibus lenis erat: Verbi gratia, reddatur asper, illi potius quàm ipse mutantur, sicut mutatur sol oculis lauciatis, & asper quodammodo ex miti & ex delectabili, molestus efficitur, cum ipse apud se maneat idẽ qui fuit. Dicitur etiam voluntas Dei, quam facit in cordibus obedientiam mandatis eius, de qua

Philip. 2. dicit Apostolus: Deus qui operatur in nobis & velle. Secundum hanc voluntatem etiam velle dicitur, quod ipse non vult, sed ipse suos id volentes facit: sic orant pro quibusdam piè sanctę que inspirati ab eo sancta voluntate, & quod orant non facit. Secundum verò voluntatem suam, quæ eius præscientia sempiterna est, omnia quæcunq; voluit fecit, non solum præterita vel præsentia, sed etiam futura. Gregorius: Deus vult omnes homines saluos fieri, id est, nulli saluantur, nisi quos vult saluari, vel de omni genere hominum aliqui saluantur. Vel vult omnes saluos fieri, id est, non cogit aliquẽ damnari. Item, de coniuge infideli dimittendo, dici oportet, non dimittat, quia & si licet non expedit. Item in libro de paruulorum baptismo: Sicut bono male vti malum est, sic malo bene vti bonum est.

Beati Anselmi liber de voluntate Dei explicit.

EIVSDEM B. ANSELMI CANTVARIENSIS ARCHIEPISCOPI, LIBER DE CONCORDIA PRÆscientiæ & prædestinationis, nec non gratiæ Dei cum libero arbitrio incipit.

DEtrib. illis quæstionibus, in quibus Dei præscientiæ atq; prædestinationi, necnon & gratię liberum arbitrium repugnare videtur, quod mihi Deus dignabitur D aperire, curabo ipso adiuuante, scribendo ostendere.

Quod præscientia Dei videatur discordare à libero arbitrio, quod non est.

VIdetur quidem præscientia Dei, & liberum arbitrium repugnare: quoniam ea quæ Deus præscit, necesse est esse futura, & quæ per liberum arbitrium fiunt, nulla necessitate proueniunt, sed repugnant, impossibile est simul & præscientiam Dei esse quæ omnia præuidet, & aliquid per libertatem arbitrij fieri. Quæ impossibilitas si abesse intelligitur, repugnantia quæ videtur inesse penitus remouetur. Ponamus itaque simul esse præscientiam Dei quam sequi necessitas futurarum rerum videtur, & libertatem arbitri, per quam multa sine necessitate fieri videntur, & videamus, vtrum impossibile sit hæc duo simul esse. Quod si est impossibile, oritur inde aliud impossibile. Impossibile siquidem est, quo posito aliud impossibile sequitur. Sed si aliquid est futurum sine necessitate, hoc ipsum præscit Deus, qui præscit omnia futura: quod autem præscit Deus, necessitate futurum est, sicut præscitur. Necesse est itaque aliquid esse futurum sine necessitate. Nequaquam ergo recte intelligenti hæc repugnare videntur, præscientia, quam sequitur necessitas & libertas arbitrij, à quæ remoue-

A remouetur neceſsitas: quoniam & neceſſe eſt, quod Deus præſcit futurum eſſe, & Deus præſcit aliud aliquid eſſe ſine omni neceſsitate.
Sed dices mihi: Non remoues tamen à me neceſsitatem peccandi vel non peccandi: quoniã Deus præſcit me peccaturum vel non peccaturũ? & ideo neceſſe eſt me peccare, ſi pecco, vel non peccare ſi non pecco. Ad quod ego: Non debes dicere, præſcit me Deus peccaturum vel non peccaturũ, ſed præſcit me Deus peccaturũ ſine neceſsitate vel non peccaturũ: & ita ſequitur, quia ſiue peccaueris, ſiue nõ peccaueris vtrunq; ſine neceſsitate erit: quia præſcit Deus futurũ eſſe ſine neceſsitate hoc q̃ erit: vides igitur non eſſe impoſsibile, ſimul eſſe præſcientiam Dei, per quam futura quæ præſcit dicuntur eſſe ex neceſsitate, & libertatẽ arbitrij, per quã multa fiunt ſine neceſsitate. Si enim eſt impoſsibile, ſequitur aliud impoſsibile, ſed nulla naſcitur ex hac impoſsibilitas. Forſitan dices: Nõdum aufers à corde meo vim neceſsitatis cùm dicis: quia neceſſe eſt me peccaturum eſſe, vel non peccaturum ſine neceſsitate, quia hoc præſcit Deus. Neceſsitas enim videtur ſonare coactionem vel probationem. Quare ſi neceſſe eſt me peccare ex voluntate, intelligo me cogi aliqua occulta vi ad voluntatem peccandi, & ſi nõ pecco, à peccandi volũtate prohiberi. Quapropter neceſsitate videor inde peccare ſi pecco,
B vel non peccare, ſi non pecco. Et ergo ſciendũ eſt, quia ſæpe dicimus, neceſſe eſt, quod nulla vi eſſe cogitur, & neceſſe non eſſe quod nulla prohibitione remouetur. Nam dicimus neceſſe eſt Deum immortalẽ eſſe, & neceſſe eſt Deũ non eſſe iniuſtũ, non quod vis aliqua cogat eũ eſſe immortalem aut prohibeat eſſe iniuſtum: ſed quoniam nulla res poteſt facere, vt non ſit immortalis aut vt ſit iniuſtus. Sic itaq; ſi dico neceſſe eſt eſſe tẽ peccaturũ, vel non peccaturũ, ſola voluntate ſicut Deus præſcit, nõ eſt intelligendum quod aliquid prohibeat voluntatem quæ non erit aut cogat illa eſſe quæ erit, hoc ipſum namq; præſcit Deus, qui præuidet aliquid futurum ex ſola voluntate: Sed voluntas nõ cogitur aut prohibetur vlla alia re, quia ſic ex libertate fit quod fit ex voluntate. Si igitur hæc diligenter intelliguntur puto quia & ptæſcientiam Dei & libertatem arbitrij ſimul eſſe, nulla prohibet inconuenientia. Deniq; ſi quis intellectum verbi propriè cõſiderat, hoc ipſo quod præſciri aliquid dicitur, futurum eſſe pronuntiatur. Non enim niſi quod futurum eſt præſcitur, quia ſcientia non eſt niſi veritatis. Quare cum dico, quia ſi præſcit aliquid neceſſe eſt illud eſſe futurum. i. ac ſi dicam, ſi erit, ex neceſſitate erit, ſed hæc neceſsitas non cogit nec prohibet aliquid eſſe aut non eſſe. Ideo enim quia ponuntur res eſſe, dicuntur ex neceſsitate eſſe, aut quia ponuntur non eſſe, affirmantur non eſſe ex neceſsitate: non quia neceſsitas cogat aut prohibeat rẽ eſſe aut non eſſe. Nam cum di- C
co: Si erit, ex neceſsitate erit, hic ſequitur neceſsitas quæ rei poſitionem non præcedit. Idẽ valet ſi ſic pronuncietur. Quod erit, ex neceſsitate erit. Non enim aliud ſignificat hic neceſsitas, niſi quia quod erit non poterit ſimul non eſſe. Pariter autem verum eſt quia fuit & eſt, & erit aliquid non eſt ex neceſsitate, & quia neceſſe eſt fuiſſe omne quod fuit, & eſſe quod eſt & futurum eſſe quod erit. Quippe non eſt idẽ rem eſſe præteritam, & rem præteritam eſſe præteritam, aut rem eſſe præſentem, & rem præſentem eſſe præſentem: aut rem eſſe futuram, & rem futuram eſſe futuram: ſicut nõ eſt idem rem eſſe albam, & rem albam eſſe albam. Lignum enim non eſt ſemper neceſsitate album, quia aliquando prius quàm fieret album: potuit non fieri album, & poſtquam eſt album, poteſt fieri non album: lignum verò album, ſemper neceſſe eſt eſſe album: quia nec antequam fit, nec poſtquam eſt album, fieri poteſt vt album ſimul ſit non album. Similiter res non neceſsitate eſt præſens: quoniam antequam eſſet præſens potuit fieri, vt præſens nõ eſſet, & poſtquam eſt præſens poteſt fieri non præſens. Rẽ autem præſentem neceſſe eſt eſſe præſentem ſemper: quia nec prius quam ſit nec poſtquam eſt præſens, poteſt præſens ſimul eſſe & non præſens. Eodem modo res aliqua, vt quædam actio non neceſsitate futura eſt, quia prius quã D
ſit, fieri poteſt vt non ſit futura. Rem verò futuram neceſſe eſt eſſe futuram: quoniam futurum nequit eſſe ſimul & non futurum. De præterito autem ſimiliter verum eſt, quia res aliqua nunc eſt neceſsitate præterita: quoniam antequam eſſet, potuit fieri vt nõ eſſet, & quia præteritum ſemper neceſſe eſt eſſe præteritum, quoniã non poteſt ſimul eſſe præteritum & nõ eſſe præteritum. Sed in re præterita eſt quoddam quod non eſt in re præſenti vel futura.
Nunquam enim fieri poteſt, vt res quæ præterita eſt fiat nõ præterita: ſicut res quædã quę præſens eſt, poteſt fieri non præſens, & aliqua res quę nõ neceſsitate futura eſt, poteſt fieri vt nõ ſit futura. Itaq; cũ dicitur futurũ de futuro, neceſſe eſt eſſe quod dicitur, quia futurũ nunquã eſt nõ futurũ, ſicut quotiens idẽ dicimus de eodem. Cùm enim dicimus, quia omnis homo eſt homo: aut ſi eſt homo, homo eſt: aut omne albũ eſt albũ, & ſi eſt albũ, album eſt: neceſſe eſt eſſe quod dicitur: quia nõ poteſt aliquid ſimul eſſe & non eſſe. Quippe ſi non eſt neceſſe, omne futurũ quod futurũ: quoddã futurũ non eſt futurũ, quod eſt impoſsibile. Neceſsitate ergo omne futurũ, futurũ eſt, & cùm futurũ dicitur de futuro ſi eſt futurũ, futurũ eſt: ſed neceſsitate ſequẽte quæ nihil eſſe cogit. Cum aũt futurũ dicitur de te, nõ ſemper res neceſsitate eſt quãuis ſis futura. Nam ſi dico cras ſeditio futura eſt in populo, non tamen neceſsitate erit ſeditio

A tio, Poteſt enim fieri antequam ſit vt non fiat, etiam quæ futura eſt. Aliquando verò eſt, vt res ſit ex neceſsitate quæ dicitur futura, vt ſi dico cras eſſe futurum ortum ſolis. Si ergo cum neceſsitate pronũtio futurum de re futura, hoc modo ſeditio cras futura, neceſsitate futura eſt aut ortus ſolis cras futurus, neceſsitate futurus eſt. Seditio quidem quæ non erit ex neceſsitate ſola ſequenti neceſsitate futura aſſeritur: quia futura de futura dicitur. Si enim cras futura eſt, neceſsitate futura eſt. Ortus verò ſolis duabus neceſsitatibus futurus intelligitur, ſcilicet & præcedenti quæ facit rem eſſe: ideo enim erit quia neceſſe eſt vt ſit, ſequenti quæ nihil cogit eſſe, quoniam idcirco neceſsitate futurus eſt quia futurum eſt. Quapropter cũ dicimus, quia quod Deus præſcit futurum neceſſe eſt eſſe futurum: non aſſerimus ſemper rem eſſe neceſsitate futuram: ſed rem futuram, neceſsitate eſſe futuram. Non enim poteſt futurum ſimul non eſſe futurum. Idem ſenſus eſt ſi ſic dicitur: Si Deus præſcit aliquid non addendo futurum: quoniam in præſcire intelligitur futurum. Nam non eſt aliud præſcire quàm ſcire futurũ: ideo ſi præſcit Deus aliquid neceſſe eſt illud eſſe futurum. Non ergo ſemper ſequitur præſcientiam Dei rem neceſsitate futuram eſſe: quoniam quamuis omnia futura præſciat, non tamen præſcit cuncta futura neceſsitate
B ſed quædam præſcit ex libera rationalis creaturæ voluntate futura. Notandũ quippe eſt, quia ſicut neceſſe non eſt Deum velle quod vult ita neceſſe nõ eſt in multis, velle hominem quod vult, & ſimiliter neceſſe eſt eſſe quicquid Deus vult: ita neceſſe eſt eſſe quod vult homo in his, quæ Deus ita ſubdit humanæ naturæ & voluntati, vt ſi vult fiant, ſi non vult non fiant. Quoniam enim quod Deus vult non poteſt non eſſe, cum vult hominis voluntatem nulla cogi vel prohiberi neceſsitate ad volendum vel ad non volendum, & vult effectum ſequi voluntatem, tunc neceſſe eſt voluntatem eſſe liberam, & eſſe quod vult. In huiuſmodi ergo verum eſt, quia neceſsitate fit opus peccati, quod vult homo facere, quamuis non neceſsitate velit.
Quod ſi quæritur de peccato ipſius voluntatis cum peccat volendo, vtrum ſit neceſsitate? Reſpondendum eſt, quia ſicut non vult neceſsitate, ita non eſt peccatum voluntatis neceſsitate. Nec neceſsitate operatur eadem volũtas: quia ſi non vellet ſponte non operaretur, quamuis quod facit neceſſe ſit fieri, vt ſupra dixi. Nam quoniam non eſt aliud ibi peccare quam velle quod non debet, ita non eſt peccatum voluntatis neceſſarium: ſicut velle non eſt neceſſarium, tamen verum eſt, quia ſi vult homo peccare, neceſſe eſt eum peccare, ſed ea neceſsitate quam ſupra dixi nihil cogere aut prohibere.
Itaque quod vult libera voluntas, & patet & non poteſt non velle, & neceſſe eſt eum velle. Poteſt namque non velle antequam velit, quia C
libera eſt, & cùm vult non poteſt non velle, ſed eam velle neceſſe eſt, quoniam impoſsibile illi eſt idipſum ſimul & velle & non velle. Opus verò voluntatis cui datum eſt vt quod vult ſit, & quod non vult non ſit: voluntarium ſiue ſpõtaneum eſt, quoniam ſpontanea voluntate fit, & bifarium eſt neceſſarium, quia & voluntate cogitur fieri, & quod fit non poteſt ſimul non fieri. Sed has neceſsitates facit voluntatis libertas, quæ prius quàm ſint eas cauere poteſt.
Hæc omnia Deus qui ſcit omnem veritatem & non niſi veritatem: ſicut ſunt ſpontanea vel neceſſaria videt, & ſicut videt ita ſunt. Hac ergo conſideratione palam eſt, quia ſine omni repugnantia, & Deus præſcit omnia, & multa fiunt ex libera voluntate quæ antequam ſint, fieri poteſt, vt nunquam ſint: & tamen quodammodo ſunt neceſsitate, quæ neceſsitas, vt dixi, deſcendit de libera voluntate: Cognoſci poteſt etiam non omnia quæ præſcit Deus eſſe ex neceſsitate, ſed quædam fieri ex libertate voluntatis: per hoc quod cùm vult aut facit Deus aliquid, ſiue ſecundum æternitatem, dicat immutabilem præſcientiam in qua nihil eſt præteritum aut futurum: ſed omnia ſimul ſunt ſine omni motu, vt ſi dicimus quia non voluit aut volet, nec fecit, nec faciet aliquid: ſed tamen vult & facit, ſiue ſecundum tempus, velut cùm proferrimus, quia volet aut faciet, D
quod nondum factum eſſe cognoſcimus, negari nequit ſcire quæ vult & facit præſcire quæ volet atque faciet. Quare ſi ſcire atque præſcire Dei neceſsitatem ingerit omnibus quæ ſcit aut præſcit, nihil ſunt ſecundum æternitatem, aut ſecundum vllum tempus vult aut facit, ipſe facit ex libertate, ſed omnia ex neceſsitate. Quod ſi abſurdum eſt vel opinari non neceſsitate eſt, aut non eſt omne quod ſcit Deus, aut præſcit eſſe vel non eſſe: ergo nihil prohibet aliquid ſciri vel præſciri, ab illo in noſtris voluntatibus & actionibus fieri, aut futurum eſſe per liberum arbitrium: vt quamuis neceſſe ſit eſſe quod ſcit aut præſcit, tamen multa fiunt nulla neceſsitate, ſed libera voluntate, quemadmodum ſuprà monſtraui. Nempe quid mirum ſi hoc modo aliquis eſt ex libertate & non ex neceſsitate, cùm multa ſunt quæ recipiunt oppoſita, diuerſa ratione. Quæ namque magis oppoſita ſunt quam adire & abire? Videmus tamen cùm tranſit aliquis de loco ad locum, quia idem ire, eſt ei adire & abire, Abit enim de loco, & adit ad locum. Item ſi conſideremus ſolem ſub aliqua parte cœli, cùm ſemper cœlum luſtrando ad eandem partem feſtinet, videmus quia idem locus eſt à quo recedit, & ad quem accedit, & indefinenter ei, eodem tẽpore appropinquat à quo elongatur. Patet etiã curſum eius non ignorantibus, quia ſi cælum

conſi-

A consideremus, semper transit ab Occidentali parte ad Orientalem. Si verò terram attendimus, nunquam nisi ab Orientali ad Occidentalem, & sic semper contra firmamentum vadit: & licet tardius cum firmamento quod ipsum in omnibus planetis cernitur. Ita ergo nulla oritur repugnantia, si secundum prædictas rationes asserimus idem aliquid esse necessitate futurum, quia est futurum, & nulla cogi necessitate esse futurum: nisi ea necessitate, quâ suprà dixi fieri à libera voluntate. Si verò per hoc quod de homine dicit Iob Deo: Constituisti terminos eius, qui præteriri non poterunt: vult aliquis ostendere, quia nullus potuit accelerare vel differre diem in qua moritur, quam uis aliquando nobis videatur aliquis facere ex libera voluntate vnde moritur. Sed non est quod obijcitur, contra hoc quod suprà diximus. Nam quoniam Deus non fallitur, nec videt nisi veritatem, siue ex libertate, siue ex necessitate veniat: dicitur, constitui apud se immutabiliter, quod apud homines prius quàm fiat, mutare potest. Tale etiam Paulus Apostolus de his qui secundum propositũ vocati sunt sancti, dicit: Quos præsciuit & prædestinauit conformes fieri imaginis filij sui, vt si ipse primogenitus in multis fratribus. Quos autem prædestinauit, hos & vocauit, & quos vocauit, hos & iustificauit, quos autem iustificauit illos

B & magnificauit. Hoc quippe propositum secũdum quod vocati sunt sancti, in æternitate, in qua non est præteritum vel futurum, sed tantum præsens immutabile est, sed in ipsis hominibus ex libertate arbitrij aliquando est mutabile. Sicut enim quamuis in æternitate non fuit, aut erit aliquid, sed tantum est: & tamen in tempore fuit & erit aliquid sine repugnantia: ita quod in æternitate mutari nequit in tempore aliquando, per liberam voluntatem antequã fit, esse mutabile probatur absque inconuenientia: quamuis ibi nihil sit nisi præsens, non est tamen illud præsens temporale sicut nostrum, sed æternum in quo tempora cuncta continentur. Siquidem quemadmodum præsens tempus continet omnem locum, & quæ in quolibet loco sunt: ita æterno præsenti simul claudi tur omne tempus, & quæ sunt in quolibet tempore. Cùm ergo ait Apostolus, quia Deus præsciuit sanctos suos, prædestinauit, vocauit, iustificauit, magnificauit, nihil horum prius aut posterius apud Deum est, sed omnia simul æterno præsenti sunt intelligenda. Habet enim æternitas suum simul in quo sunt omnia, quæ simul sunt loco vel tempore, & quæ sunt diuersis in locis vel temporibus. Vt autem ostenderet idem Apostolus nõ illa verba se pro temporali significatione posuisse, illa etiã quæ futura sunt præteriti temporis verbo pronunciauit. Nondum enim quos præsciuit adhuc nascituros, iam temporaliter vocauit, iustificauit magnificauit. Vnde cognosci potest, eum propter indigentiam verbi significantis æternam præsentiam, vsum esse verbis præteritæ significationis: quoniã quæ tempore præterita sunt, ad similitudinem æterni præsentis omnino immutabilia sunt. In hoc siquidem magis similia sunt æterno præsenti, temporaliter præterita quàm præsentia: quoniam quæ ibi sunt, nunquam possunt non esse præsentia, sicut temporis præterita non valent vnquam præterita non esse: præsentia vero temporis omnia quæ tiãsseunt fiunt non præsentia. Hoc ergo modo quicquid de his quæ libero fiunt arbitrio, velut necessarium sacra Scriptura pronuntiat, secundum æternitatem loquitur: in qua præsens est omne verum immutabiliter, non secundum tempus, in quo non semper sunt voluntates & actiones nostræ, & sicut dum non sunt, non est necesse eas esse: ita sæpe non est necesse vt aliquando sint. Nam non semper scribo, aut volo scribere, & sicut dum non scribo aut non scribere volo, non est necesse me scribere, aut velle scribere: ita necesse nõ est vt aliquando scribam vel velim scribere. Cùm autem res aliter esse cognoscatur in tempore quàm in æternitate: vt aliquando verum sit: quoniam aliquid non est in tempore, quod est in æternitate: & quod fuit in tempore quod ibi non fuit, & erit temporaliter quod ibi non erit: nulla ratione negari videtur posse. Similiter aliquid in tempore est mutabile quod ibi est immutabi- D le. Quippe non magis opposita sunt, mutabile in tempore & immutabile in æternitate, quàm non esse in aliquo tempore: & esse semper in æternitate, & fuisse vel futurum esse secundum tempus, atque non fuisse vel non futurum esse in æternitate. Siquidem non dico aliquid nunquam esse in tempore, quod semper est in æternitate, sed tantum in aliquo tempore non esse. Non enim dico actionem meam crastinam nullo tempore esse, sed hodie tantum nego eam esse, quæ tamen semper est in æternitate. Et quãdo negamus fuisse vel futurum ibi esse aliquid quod in tempore fuit aut erit, non asserimus id quid fuit, aut erit nullo modo ibi esse, sed tantum præterito vel futuro modo dicimus nõ ibi esse quod ibi indesinenter est, suo præsenti modo: in his verò nulla videtur aduersari contrarietas. Sic vtique sine vlla repugnantia dicitur aliquid esse mutabile in tempore antequam sit, quod in æternitate manet immutabiliter, non antequam sit vel postquam est: sed indesinenter quia nihil est ibi secundum tempus. Nam hoc ipsum ibi est æternaliter, quia temporaliter aliquid est, & antequam sit potest non esse sicut iam dixi. Sufficienter ex his quæ dicta sunt puto patere, quia præscientia Dei & liberum arbitrium nequaquam inuicẽ repugnant, quod facit vis æternitatis quæ claudit omne tempus, & quæ sunt in quolibet tempore.

A pore. Sed quoniam non in omnibus liberum habemus arbitrium, videndum est vbi & quæ sit illa libertas arbitrij, quã semper habere creditur homo, & quod sit illud arbitrium. Non enim idem est arbitrium; & libertas quã dicitur liberum. In multis dicitur libertas & arbitrium, vt cum aliquem dicimus libertatem habere loquendi aut tacendi, & in eius arbitrio esse quid horũ velit. In pluribus quoque alijs similiter dicitur libertas, & arbitrium quæ non semper adsunt, aut ad salutem animę nobis necessaria sunt. Pro illo autem arbitrio tantum & pro illa libertate, ista ventilatur quæstio; sine quibus homo saluari nequit, postquam potest illis vti. Nam ideo conqueruntur multi, quia putant ad salutem vel damnationem nihil vale re liberum arbitrium, sed solam necessitatem, propter Dei præscientiam. Quoniam ergo non saluatur homo postquam ad intelligibilem peruenit ætatem, sine sua iustitia: ibi est inuestigãdum hoc arbitrium, & hæc libertas vnde agitur, vbi sedes iustitiæ est. Primum itaque ostendenda est iustitia: deinde ista libertas, & istud arbitrium. Est quidẽ iustitia quælibet magna vel parua, rectitudo voluntatis propter se seruata. Libertas autem ista est potestas seruandi rectitudinem voluntatis propter ipsam rectitudinem. Quas definitiones puto me apertis

B ctatu quem feci de veritate, alteram verò in eo quem edidi, de hac ipsa libertate. in quo etiam ostensum est quomodo naturaliter & inseparabiliter sit in homine hæc libertas, quamuis non ea semper vtatur: & quod sit ita fortis, vt nulla res homini fortitudinem alias certitudinem prædictam, id est, iustitiam quam habet valeat, quamdiu hac libertate voluerit vti, auferre. Iustitia verò non est naturalis, sed fuit separabilis in principio ab angelis in cælo, & hominibus in paradiso, & est adhuc in hac vita: nõ tamen necessitate, aut necessitatis vi impellente, sed habentium illam propria voluntate. Sed quoniam iustitiam qua iustus est aliquis, constat esse rectitudinẽ voluntatis quam dixi: quæ rectitudo tunc tantum est in aliquo cùm ipse vult, quod Deus vult eũ velle. Patet quia Deus eandem rectitudinem non potest inuito auferre, quoniam non potest hoc velle. Sed neq; vlla potest, vt eam habens, nolens vlla necessitate eam deserat, Quippe vellet illum non velle, quod vult eum velle, quod esse nequit. Sequitur ergo Deum velle hoc modo rectam voluntatem, ad volendum recte, & ad seruandum eandem rectitudinem esse liberam, quæ quando potest quod vult, liberè facit, quod facit, vult. Vnde quod apertissimè cognosci potest aliquam esse liberam voluntatem cum actione sua, non repugnante Dei præscientia, sicut suprà monstratum est. Ponamus nunc exemplũ aliquod in quo appareat, & recta & iusta voluntas & libertas arbitrij & ipsum arbitriũ, & quo- C modo recta voluntas impugnetur vt deserat rectitudinem, & qualiter eam libero seruat arbitrio. Habet aliquis in corde vt veritatem teneat, quia intelligit rectum esse amare veritatem. Hic vtique rectam iam habet voluntatem & rectitudinem voluntatis. Aliud autem est voluntas, & aliud rectitudo qua recta est. Accedit alius & nisi mentiatur minatur illi mortem. Videmus nunc in eius esse arbitrio, an deserat vitam pro rectitudine voluntatis, an rectitudinem pro vita. Hoc arbitrium quod & iudicium dici potest liberum est: quoniam ratio qua intelligitur rectitudo, docet rectitudinem illam eiusdem rectitudinis amore semper esse seruandam, & quicquid obtenditur vt deseratur esse contemnendum, atq; voluntatis est vt ipsa quoq; reprobet ac eligat, quemadmodum rationis intellectus monstrat. Ad hoc enim maximæ datæ sunt rationali creaturæ voluntas & ratio. Quapropter idem voluntatis arbitrium, vt eandem rectitudinem deserat, nulla cogitur necessitate, quamuis mortis impugnetur difficultate. Licet enim necesse sit aut vitam aut rectitudinem relinquere: nulla tamen necessitas determinat quam seruet aut deserat. Nempe sola voluntas determinat ibi quid teneat, nec aliquid facit vis necessitatis; vbi operatur electio sola voluntatis. At cui non est deserendi rectitudinem voluntatis quam habet necessi- D tas: palàm est quia non deest seruandi potestas siue libertas. Semper enim hæc potestas libera est. Hæc enim est libertas quam esse dixi potestatem seruandi rectitudinem voluntatis, propter ipsam rectitudinem. Hac ipsa libertate rationalis naturæ & arbitrium liberum & voluntas libera dicitur. Restat nunc vt consideremus cùm Deus omnia præscire, siue scire credatur: vtrum eius scientia sit à rebus, aut res habeat esse ab eius scientia. Nam si Deus à rebus habet scientiam: sequitur quod illæ prius sint quàm eius scientia, & sic à Deo nõ sint: à quo nequeunt esse nisi per eius scientiam. Si verò quæcunque sunt, à scientia Dei sumunt essentiam: Deus factor & actor malorum operum est, & ideo iustè punit malos: quod non suscipimus. Hæc autem quæstio facilè solui potest si prius cognoscitur bonum, quod est iustitia verè aliquid esse, malum verò quod est iniustitia, omnino carere existentia. Quod in tractatu de casu diaboli: & in libello quem de conceptu virginali & peccato originali titulaui, aptissimè monstraui. Non est enim iniustitia qualitas, aut actio, aut aliqua essentia, sed tantum absentia debitæ iustitiæ, nec est nisi in voluntate, vbi debet esse iustitia. Per quam voluntatem iustitia vel iniustitia dicitur omnis rationalis natura, & quælibet eius actio iusta vel iniusta. Omnis quippe qualitas vel omnis actio & quicquid aliquam habet essentiam, à Deo est: à quo

A est omnis iustitia: & nulla iniustitia, facit igitur Deus omnia quæ iusta vel iniusta voluntate fiunt, id est, bona opera & mala. In bonis quidem facit quod sunt, & quod bona sunt, in malis verò facit quod sunt, sed non quod mala sunt. Nam omni rei est iustam vel bonam aliquid esse: nulli verò rei est aliquid esse iniustã vel malam. Siquidem bonum vel iustum esse, est iustitiam habere: quod est aliquid. malum verò esse vel iniustum, est non habere iustitiam quam debet habere quod non est aliquid. Iustitia namque aliquis est: iniustitia verò nihil, sicut dixi. Est autem aliquod bonum quod dicitur commodum: cuius cõtrarium est malum quod est incommodum. Hæc malum aliquando nihil est, vt cæcitas: aliquando est aliquid: vt dolor. Sed hoc malum cùm aliquid est Deum facere non negamus: quia ipse est sicut legitur,
Esa. 45. faciens pacem: & creans malum. Ipse namque creat incommoda, quibus exercet & purgat iustos: & punit iniustos. Itaque de tanto malo quod est iniustitia: per quam dicitur iniustum: certum est, quia nunquam est aliquid, nec alicui rei est esse aliquid iniustam esse. Et sicut Deus non facit iniustitiam: ita nõ facit aliquid iniustum esse, qui tamen facit omnes actiones & omnes motus: quia ipse facit res à quibus & ex quibus & per quas & in quibus fiunt, & nulla res habet vllam potestatem volendi aut fa-
B ciendi, nisi illo dante. Ipsum quoq; velle quod aliquando iustum est: aliquando iniustum: nec est aliud quàm vti potestate volendi & voluntate, quas Deus dat in quantum est, bonum est, & à Deo est. Quod tunc quidem quando recte est: bonum & iustum est: quando verò non rectè: hoc solo, quia non rectè est, malum est & iniustum. Est autem aliquid rectè esse, & hoc est à Deo: non esse verò rectè, non est aliquid nec est à Deo. Nam sicut cùm aliquis vtitur gladio, aut lingua, aut potestate loquendi: nónne est aliud gladius aut lingua siue potestas: cùm rectus est eorum vsus: & aliud cùm non est rectus? Ita voluntas qua vtimur ad volendum: sicut ratione vtimur ad rationandum, non est aliud, quãdo quis illa rectè vtitur: & aliud quando nõ rectè, nec magis nec minus est hoc quod est essentialiter cum est iusta, quàm cùm iniusta est voluntas, per quam dicitur aut substantia aut actio iusta vel iniusta. Sic itaq; facit Deus in omnibus volũtatibus & operibus bonis, & quod essentialiter sunt, & quod bona sunt. in malis verò nõ quod mala sunt, sed tantũ quod per essentiam sunt. Quemadmodum enim non est essentia rerum nisi à Deo, ita non est recta nisi ab ipso. Huius verò rectitudinis de qua loquor absentia quæ est iniustitia: non est nisi in voluntate rationalis creaturæ, quæ semper debet habere iustitiam. Cur autem non habeat quam semper debet habere: & quomodo Deus bona faciat, sola bonitate, & mala non sua C culpa, sed hominis vel diaboli, & qualiter homo bona faciat per liberum arbitrium præsulante gratia, & malum sola sua operante propria voluntate. & quid habeat Deus in malis sine culpa sua: & homo in bonis cum laude sua, & tamen bona hominis videantur aperte imputanda Deo, & mala homini: cùm de gratia & libero arbitrio tractaturi sumus: vt puto Deo donante apertius patebit. Nunc autem tantum dico quod malus angelus ideo iustitiam non habet, quia eam deseruit, nec postea recepit. homo verò idcirco illa caret: quia in primis parentibus eam abiecit, & postea aut non illam recepit: aut receptam reiecit. Puto quia gratia Dei adiuuante monstrauimus: quod præscientiam Dei & liberum arbitrium simul esse: si diligenter considerentur quæ diximus, non sit impossibile neque possit aliquid obiici quod non sit dissolubile.

Quòd si prædestinatio, & quod prædestinatio nihil inferat necessitatis libero arbitrio.

NVnc ergo in eo sperantes: qui huc vsque non perduxit discordiã, quæ inter prædestinationem & liberum arbitrium videtur esse, aggrediamur dissoluere. Ad quod per ea quæ suprà diximus: sicut in sequentibus patebit: non parum perfecimus. Prædestinatio videtur idem esse quod præordinatio D siue præstitutio & ideo quod Deus prædestinare dicitur, intelligitur præordinare: quod est statuere futurum esse. Quod autem Deus statuit futurum esse necessitate videtur futurum esse, quare quicquid Deus prædestinat: necesse est futurum esse. Si ergo Deus prædestinat bona & mala quæ fiunt, nihil fit per liberum arbitrium: sed omnia ex necessitate. At si tantum bona prædestinat, sola bona sunt ex necessitate: nec est liberum arbitrium nisi ad mala: quod nimis est absurdum. Non ergo sola bona prædestinat Deus. Si autem bona quædam opera facit liberum arbitriũ, per quæ fiunt iusti absq; prædestinatione, non prædestinat Deus omnia bona opera quæ iustos faciunt. Quare nec illos iustos, qui sunt per opera liberi arbitrij. Nõ *Roma. 8.* ergo præsciuit Deus eos, quia quos præsciuit: hos & prædestinauit. Sed falsum est Deum nõ præscire aliqua bona opera, aut aliquos iustos. Non igitur quædam solius liberi arbitrij opera bona iustificauit, sed illa sola quæ Deus prædestinat. Si ergo Deus prædestinat omnia & prædestinata sunt ex necessitate: cùm nihil per liberũ arbitrium necessitate fiat, sequi videtur nihil esse liberum arbitriũ manente prædestinatione, aut si statuimus in aliquibus liberum arbitrium perire in illis prædestinationẽ. In primis itaq; ante quæstionis responsionem, videndum est: quia prædestinatio non solum bonorum est, sed malorum potest dici: quemadmodum Deus mala quę non facit dicitur facere: quia permittit. Nam dicitur hominem indurare cùm non emollit: ac inducere in tentationem, cum non liberat. Non est ergo inconueniẽs eum hoc modo prædestinare, dum malos & eorum mala opera non corrigit. Sed bona specialius præscire & prædestinare dicitur: quia in illis facit quod sunt & quid bona sunt: in malis autem nõ nisi quod sunt essentialiter, non quod mala sunt, vt suprà dictum est. Sciendum quoq; : quia sicut præscientia non in Deo dicitur propriè: ita nec prædestinatio: quia illi nec antè nec post aliquid est, sed omnia sunt illi simul præsentia. Consideremus nunc an aliqua possint prædestinari, per liberũ arbitrium futura. Dubitari vtiq; non debet: quia eius prædestinatio & præscientia non discordant, sed sicut præscit, ita quoq; prædestinat. In quæstione de præscientia cognouimus aliqua præsciri aperte futura per liberum arbitrium, sine omni repugnantia. Vnde veritas quoque euidens & ratio docet prædestinari, similiter per liberum arbitrium quædam futura absq; omni inconuenientia. Nam neque præscit Deus, neq; prædestinat, quemadmodum iustum futurum necessitate. Non enim habet iustitiam, qui eam nõ seruat libera voluntate. Pariter igitur quãuis necesse sit fieri quę præsciuntur, & quę prædestinantur: quædam tamen præscita & prædeB stinata non eueniunt ea necessitate, quæ præcedit rem & facit, sed ea quæ rem sequitur, sicut supra diximus. Non enim ea Deus quamuis prædestinat, facit voluntatem cogendo, aut voluntati resistendo, sed in sua illa potestate dimittendo. Quamuis tamen sua voluntas vtatur potestate, nihil tamẽ facit, quod Deus non facit in bonis sua gratia, in malis non sua, sed eiusdem voluntatis culpa, quod sicut promisimus clarius cùm de gratia loquemur apparebit. Et sicut præscientia quæ non fallitur, non præscit nisi verum, sed erit aut necessarium, aut spontaneum, ita prædestinatio quæ non mutatur, non prædestinat nisi sicut est, est in præscientia. Et quemadmodum quod præscitur licet in æternitate sit immutabile, tamen in tempore aliquando antequam sit, mutari potest, ita est per omnia de prædestinatione. Patet igitur ex his quæ dicta sunt, si bene considerentur: qua nec prædestinatio excludit liberum arbitrium, nec liberum arbitrium aduersatur prædestinationi. Siquidem omnia illa quibus suprà monstrauimus, liberum arbitrium præscientiæ non repugnare, pariter ostendunt illud prædestinationi concordare. Non ergo rationabiliter quotiens aliquid contingit, operante spontanea voluntate, velut cum homo homini facit iniuriam vnde ab illo occiditur, quidam clamant dicentes. Sic præscitum, & prædestinatum erat à Deo, & ideo necessitate factum est, nec aliter fieri potuit. Quippe nec qui aliC um iniuria irritauit, nec qui se vindicauit hoc fecit necessitate, sed sola voluntate, quia si non sponte voluisset, neuter quod fecit, fecisset.

De concordia gratiæ & liberi arbitrij.

REstat nunc vt de gratia & eodem libero arbitrio, eadem gratia adiuuante, consideremus. Quæstio ista inde nascitur, quia diuina scriptura ita loquitur aliquando, vt nihil videatur liberum arbitrium prodesse ad salutem, sed sola gratia. Aliquando verò ita velut tota nostra salus, in libera nostra consistat voluntate. De gratia siquidem dicit Dominus: Sine me nihil potestis facere. Et, Et nemo venit ad me nisi pater meus traxerit eum. *Ioan. 15.* *Ibidem 6.* Et Paulus Apostolus: Quid autem habes quod non accepisti? Et de Deo: Cuius vult miseretur, & quem vult indurat: &, neque volentis neque currentis sed miserentis est Dei. Multa quoque alia leguntur quæ soli gratiæ sine libero arbitrio bona nostra opera ad salutem nostram videntur attribuere. Plures etiam asserunt experimento se probare quòd homo nequaquam vllo libero fulciatur arbitrio, quoniam multos absque numero immenso mentis & corporis conatu nituntur, vt bene viuant, qui quadam difficultate imo impossibilitate aggrauati, nihil proficiunt, aut post magnum profectum repente irreparabiliter deficiunt. D Liberum autẽ arbitrium monstrat eadem scriptura, nos habere hoc modo: Dicit Deus per Esaiam: Si volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis. *Esa. 1.* Et Dauid: Quis est homo qui vult vitam: diligit dies videre bonos? Prohibe *Psal. 33.* linguam tuam à malo & labia tua ne loquantur dolum. Diuerte à malo & fac bonum. Et Dominus in Euangelio: Venite ad me omnes qui *Matth. 11.* laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Tollite iugum meum super vos, & discite à me: quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Plura etiam alia & innumerabilia sunt, quæ videntur liberum arbitrium ad bene operandum excitare, & qui monita contemnit exprobrare. Quod auctoritas diuina nequaquam faceret, si voluntatis libertatem nullam in homine cognosceret. Sed nec vllo modo esset, cur Deus bonis vel malis pro meritis singulorum iuste retribueret, si per liberum arbitrium, nullus bonum vel malum faceret. Quoniam ergo in sacra scriptura quædam inuenimus, quæ soli gratiæ fauere videntur: & quædam, quæ solum liberum arbitrium statuere sine gratia putantur: fuerunt quidam superbi qui totam virtutem & efficaciam in sola libertate arbitrij constitere sunt arbitrati: & sunt nostro tempore multi qui liberum arbitrium esse aliquid penitus desperant. In hac itaque quæstione hæc erit intentio: vt liberum arbitrium simul esse cum

A gratia & cum ea operari in multis monſtremus: ſicut illud præſcientia atque prædeſtinatione concordare reperimus. Sciendum eſt, quia ſicut non de alio libero arbitrio ſit hoc, vt ſuprà dixi, quoniam niſi de illo ſine quo ſalutem nemo meretur: poſtquam intelligibilem habet ætatem, ita non de alia gratia quàm de illa, ſine qua nullus ſaluatur homo. Omnis enim creatura, gratia exiſtit: quia gratis facta eſt, & multa bona dat Deus per gratiam in hac vita, ſine quibus homo ſaluari nõ poteſt. In infantibus quidem, qui baptizati moriuntur antequam ſuo poſsint vti libero arbitrio: non apparet concordia quam quærimus, quoniam in illis gratia ſola operatur ſalutem ſine illorum libero arbitrio. Nam hoc quoque gratia eſt, quia datur alijs voluntas vt illis ſua fide ſubueniant. In habentibus itaq; intelligibilem ætatem: monſtrandum eſt quod inueſtigamus: quia de his ſolum verſatur hæc quæſtio. Quicunque autem ex his ſaluantur: per iuſtitiam ſaluari dubium nõ eſt. Iuſtis enim promittitur vita æter-
Sapient. 5. na: quia iuſti in perpetuum viuent, & apud dominum eſt merces eorum. Quod autem iuſtitia ſit rectitudo voluntatis, ſacræ ſcripturæ mõſtrat auctoritas. Qua de re, ſufficit vnum exemplum proponere. Cùm enim dixiſſet Dauid:
Pſal. 93. Non repellet Dominus plebem ſuam, & hæreditatem ſuam non derelinquet: quoadu ſque
B iuſtitia cõuertatur in iudicium, vt doceret nos quid eſſet iuſtitia, interrogando ait: Et qui iuxta illam? Ad quod ipſe ſibi reſpondens ait: Omnes qui recto ſunt corde: hoc eſt, qui recta ſunt voluntate. Quamuis enim corde credamus & intelligamus, ſicut corde volumus, non tamen iudicat ſpiritus ſanctus illum rectum habere cor: qui rectè credit & intelligit & non rectè vult: quia non vtitur rectitudine fidei & intellectus ad recte volendum: propter quod datum eſt rationali creaturæ, rectè credere & intelligere. Nam neque rectum intellectum dicendus eſt habere, qui ſecundum illum non recte vult operari: propter quod fides dicitur & datur. Recte igitur intelligamus Dauid dixiſſe, rectos corde, rectos voluntate. Sed ne quis exiſtimet auctoritate diuina dici iuſtum illum vel rectum, qui non niſi propter aliquid tenet rectitudinem voluntatis: dicimus iuſtitiam rectitudinẽ eſſe voluntatis propter ſe ſeruatam: qui enim ſolum propter aliquid illam ſeruat, non eam diligit, ſed aliud propter quod illam ſeruat, & ideo nõ eſt dicendus iuſtus: nec talis rectitudo nominanda eſt iuſtitia. Quando de præſcientia & libero arbitrio tractabamus, exemplo quodã monſtrauimus eſſe poſſe ſimul rectitudinem hanc, quam voco iuſtitiam & liberum arbitrium, per quod planum eſt intelligere in alijs multis ſimiliter eſſe. Si ergo poſſumus oſtendere nullam creaturam hanc adipiſci poſſe rectitudinem niſi per gratiam: manifeſta erit inter gratiam & liberum C arbitrium ad ſaluandum hominem: concordia quam quærimus. Dubium itaque non eſt: quia voluntas non vult recte, niſi quia recta eſt. Sicut namq; non eſt acutus viſus: quia videt acute, ſed ideo videt acute: quia acutus eſt: ita voluntas non eſt recta, quia vult recte, ſed recte vult quoniam eſt recta. Cum autem vult rectitudinẽ, proculdubio recte vult. Non ergo vult rectitudinem niſi quia recte eſt. Idem autem eſt voluntati rectam eſſe & rectitudinem habere. Palam igitur eſt, quia non vult rectitudinem, niſi quia rectitudinem habet. Non nego voluntatem rectam velle rectitudinem, quam nondum habet quando vult maiorem quam habeat, ſed illam dico nullam eam poſſe velle rectitudinem: ſi non habet rectitudinem qua illam velit. Conſideremus nunc vtrum aliquis hanc rectitudinem nõ habens eam aliquo modo à ſe habere poſsit. Vtique à ſe illam habere nequit: niſi aut volendo aut non volendo. Volendo quidem nullus valet eam per ſe adipiſci, quia nequit eam velle: niſi illam habeat. Quòd autem aliquis nõ habens rectitudinem voluntatis illam valeat per ſe non volendo aſſequi: mens nullius accipit. Nullo igitur modo poteſt eam creatura habere à ſe. Sed neque creatura valet eam habere ab alia creatura. Sicut namque creatura nequit creaturam ſaluare: ita non poteſt illi dare per quod poteſt eam ſaluare. D
Sequitur itaque quia nulla creatura rectitudinem habet, quam dixi voluntatis, niſi per Dei gratiam. Hanc autẽ rectitudinem per liberum arbitrium ſeruari poſſe ſicut ſuprà dixi, monſtrauimus. Deo igitur largiente inuenimus gratiam eius, ad ſaluandum hominem cum libero arbitrio cõcordare, ita vt gratia ſola poſsit hominem ſaluare nihil eius libero arbitrio agente. Sicut fit in infantibus & in non intelligentibus: ipſa ſemper adiuuat liberum arbitrium naturale, quod ſine illa nihil valet ad ſaluté, dando voluntati rectitudinem quam ſeruet per liberum arbitrium. Et quamuis non omnibus *Rom. 9.*
det: quoniam cui vult miſeretur, & quem vult *Ibid. 11.*
indurat: nulli tamen dat pro aliquo præcedenti merito, quoniam quis prior Deo dedit & retribuetur ei? Si autem voluntas per liberum ſeruando arbitriũ quod accepit: meretur aut augmentum acceptæ iuſtitiæ, aut etiam poteſtatem pro bona voluntate, aut præmiũ aliquod. Hæc omnia fructus ſunt primæ gratiæ, & gratia pro gratia, & ideo totum imputandum eſt gratiæ, quia neque volentis eſt quod vult: neque currentis eſt, quod currit, ſed miſerentis eſt Dei. Omnibus enim excepto ſolo Deo, dicitur: Quid habes quod non accepiſti? quid *Rom. 9.*
gloriaris quaſi non acceperis? Quomodo qui- *1. Cor. 4.*
dem libertas voluntatis tenentis acceptam rectitudinem: nulla neceſsitate vt illam deſerat: expugnatur, ſed difficultate impugnatur, nec eidem

A eidem voluntati inuita: ſed volens cedat, in tractatu de libertate arbitrij puto me oſtendiſſe. Quibus autem modis poſt eandem rectitudinem acceptam, liberum arbitrium gratia adiuuet vt ſeruet quod accepit: quamuis non omnes valeam enumerare: mulufariam enim hoc facit, tamen non erit inutile aliquid mihi dicere. Nemo certe ſeruat rectitudinem hanc acceptam niſi volendo, velle autem illam aliquis nequit niſi habendo. Habere verò illam nullatenus valet niſi per gratiam. Sicut ergo illam nullus accipit niſi gratia præueniente: ita nullus eam ſeruat niſi eadem gratia ſubſequente. Nempe quamuis illa ſeruetur per liberum arbitrium: non tamen eſt tantum imputandum libero arbitrio quantum gratiæ, cùm hæc rectitudo ſeruatur: quoniam illam liberum arbitrium non niſi per gratiam præuenientem & ſubſequentem habet & ſeruat: Sic autem gratia ſubſequitur donum ſuum vt nunquam ſiue paruum ſiue magnum ſit: illud dare deficiat niſi liberum arbitrium volẽdo aut rectitudinem quam accepit, deſerat. Nunquam enim ſeparatur hæc rectitudo à voluntate niſi quãdo aliud vult quod huic rectitudini non concordat: ſicut cùm quis accipit rectitudinem volendi ſobrietatem, & reijcit eam volendo immoderatam bibendi voluptatem. Quod cum facit ſua voluntate, & ideo ſua culpa, perdit gratiã quam
B accepit. Adiuuat etiam gratia liberum arbitrium quando vt deſerat rectitudinem acceptam impugnatur mitigando, aut penitus remouendo viam tentationis impugnantis: aut augendo affectum eiuſdem rectitudinis. Denique cùm omnia ſubiaceant diſpoſitioni Dei: quicquid contingit homini quod adiuuat liberum arbitrium ad accipiendum aut ad ſeruandum hanc de qua loquor rectitudinem: ſuæ gratiæ imputandum eſt. Dixi omnem iuſtitiam eſſe rectitudinem voluntatis propter ſe ſeruatam, vnde ſequitur omnem habentem hanc rectitudinẽ: habere iuſtitiam & eſſe iuſtum; quoniam omnis habens iuſtitiam iuſtus eſt. Non tamen ſentio iuſtis omnibus promiſſam eſſe vitam perpetuam, ſed illis tantum qui ſunt iuſti ſine omni iniuſtitia. Illi enim proprie & abſolute dicuntur iuſti & recti corde. Eſt enim aliquis ſecundum aliquid iuſtus, & ſecundum aliquid iniuſtus, vt qui caſtus eſt inuidus. Talibus non promittitur beatitudo iuſtorum: quoniam ſicut vera beatitudo eſt ſine omni indigentia: ita nulli datur niſi iuſto ſine omni iniuſtitia. Nam quoniam beatitudo quæ iuſtis promittitur: erit ſimilitudo angelorum Dei: ſicut in angelis bonis nulla eſt iniuſtitia: ita nullus illis ſociabitur cum aliqua iniuſtitia. Quomodo autem fiat homo ſine omni iniuſtitia non eſt huius noſtri propoſiti oſtendere. Scimus tamen perfecto ſtudio hæc Chriſtiano, & per gratiam Dei eſſe poſsibile. Si bene conſiderentur quæ dicta ſunt: aperte cognoſcitur: quia cùm aliC quid dicit ſacra ſcriptura pro gratia, non amouet omnino liberum arbitrium, neque cum loquitur pro libero arbitrio, excludit gratiam: quaſi ſola gratia, aut liberum arbitrium ſolum ſufficiat ad ſaluandum hominem, ſicut videtur illis qui hanc faciunt quæſtionem. Ita quippe intelligenda ſunt dicta diuina: vt hoc excepto quod dixi de infantibus: nec ſola gratia nec ſolum liberum arbitrium ſalutem hominis operetur. Quippe cum dicit Dominus. Sine me nihil poteſtis facere. non ait: nihil valet vobis veſtrum liberum arbitrium: ſed nihil poteſt ſi- *Ioan. 15.*
ne mea gratia. Et cùm legitur: Neque volentis *Roman. 9.*
neq; currentis, ſed miſerentis eſt Dei: non negatur in volente neq; in currente aliquid prodeſſe liberum arbitrium, ſed ſignificatur non eſſe imputandum libero arbitrio: quod vult & quod currit, ſed gratiæ. Nam cùm ait: Neque volentis neque currentis eſt, ſubaudiendum eſt: quod vult, & quod currit velut cùm aliquis nudo, cui nihil debet, & qui nullum à ſe poteſt indumentum habere, dat veſtem: non tamen quamuis ipſe habeat poteſtatem vtendi & non vtendi, accepta veſte, ſi ea vtitur imputandum eſt induto: quia indutus eſt, ſed danti veſtem. Quapropter ita dici poteſt: Non eſt induti quod eſt indutus, ſed miſerentis, id eſt, veſtem dantis. Multo verò magis hoc diceretur ſi ille qui dedit veſtem dediſſet etiam poteſtatem D
ſeruandi eam & vtendi, ſicut Deus homini cùm dat rectitudinem ſæpeſactam: dat etiam poteſtatem ſeruãdi & vtendi: quia dedit prius liberum arbitrium ad ſeruãdum illam & vtendum. Si verò nudo cui nihil debetur non daretur veſtis: aut ſi ipſe acceptam proijceret: nulli ipſi imputaretur eius nuditas. Ita cùm Deus alicui concepto & nato in peccato: cui nihil niſi pœnam debet: dat velle & currere: non eſt volentis neque currentis, ſed miſerentis eſt Dei: & qui eandem gratiam non accipit, aut acceptam reijcit: eius eſt non Dei quod in ſua duritia & iniquitate permanet. Idem intellectus habendus eſt in alijs, in quibus ſcriptura loquitur pro gratia vt ſcilicet liberum non excludatur arbitrium. Similiter quando ita loquuntur diuina dicta vt libero arbitrio ſoli, videantur ſalutem hominis attribuere: nullo intellectu gratia ſeparanda eſt. Sicut ergo quãuis naturalis vſus non procreet prolem ſine patre, nec niſi per matrem: non tamen remouet vllus intellectus aut patrem, aut matrem à generatione prolis: ita gratia & liberum arbitriũ non diſcordant ſed conueniunt ad iuſtificandum & ſaluandum hominem. In his tamen in quibus videtur ſcriptura liberum arbitrium ad rectè volendum & operandum inuitare: quia cur hominem inuitet ad recte volendum, & quare arguat non obedientem: cùm ipſam rectitudinem nemo poſsit niſi gratia dante ha-

A bere vel accipere. Sciendum, quia ſicut terra innumerabiles herbas & arbores ſine quibus humana natura alitur aut etiam quibus perimitur, ſine omni hominis cura profert: illa verò quæ nobis ad vitam nutriendam maxime ſunt neceſſaria, non ſine magno labore atq; cultore necabſque feminibus, ita corda humana ſine doctrina ſiue ſtudio: ſponte quaſi germinant cogitationes & voluntates nihil vtiles ſaluti, aut etiam noxias, illas verò ſine quibus ad ſalutem animę non proficimus, nequaquam ſine generis ſui ſemine: & laborioſa cultura concipiunt & germinant. Vnde illos homines quibus talis cultura impenditur agriculturam Dei vocat Apoſtolus. Eſt autem ſemen huius agriculturæ verbum Dei: imo non verbum ſed ſenſus qui percipitur per verbum. Vox namq; ſine ſenſu nihil conſtituit in corde. Nec ſolum ſenſus verbi, ſed omnis ſenſus vel intellectus rectitudinis: quem mens humana ſiue per auditum, ſiue per lectionem, ſiue per rationem ſiue quolibet alio modo concipit, ſemen rectè volendi dicitur. Nullus namq; velle poteſt quod prius corde non concipit: velle autem credere quod eſt credendum, eſt recte velle. Nemo ergo recte poteſt hoc velle ſi neſcit, quid credendũ eſt. Cùm enim præmiſiſſet Apoſtolus: Omnis quicunq; inuocauerit nomen Domini ſaluus erit. ſubiunxit: Quomodo inuocabunt in
B quem non crediderunt? Aut quomodo credent ei quem non audierunt? Quomodo audient ſine prædicante? Quomodo verò prædicabunt niſi mittãtur? Et paulo poſt: Ergo fides ex auditu: auditus verò per verbum Chriſti. Quod autem dicit fidem eſſe ex auditu: intelligendum eſt, quia fides eſt ex hoc quod concipit mens per auditum: neque ita vt ſola conceptio mentis faciat fidem in homine: ſed quia fides eſſe nequit ſine cõceptione. Addita namque rectitudine volendi conceptioni, per gratiam fit fides: quia credit quod audit. Auditus autem eſt per verbum Chriſti: hoc eſt per verbum prædicantium Chriſtum. Prædicantes verò non ſunt niſi mittantur: ſed quod mittuntur gratia eſt. Quapropter & prædicatio gratiæ eſt: quia gratia eſt quod deſcendit ex gratia: & auditus eſt gratia, & intellectus ex auditu gratia, & rectitudo volendi gratia eſt. Verùm miſsio, prædicatio, auditus, intellectus, nihil ſunt, niſi voluntas velit quod mens intelligit, quod voluntas facere nequit niſi accepta rectitudine. Recte namque vult cùm vult quod debet: ita quod mens ex auditu verbi concipit, eſt prædicantis: & rectitudo eſt incrementum quod Deus dat: ſine quo neq; qui plantat, neque qui rigat eſt aliquid, ſed qui incrementũ dat Deus. Sicut ergo Deus in principio per miraculum fecit frumentum & alia de terra naſcentia, ad alimentum hominum ſine cultore & ſeminibus: ita ſine humana doctrina mirabiliter fecit corda Prophetarum & Apoſtolorum, necnon C & euangeliſtarum, fœcunda ſalutaribus ſeminibus. Vnde accipimus quicquid ſalubriter in agricultura Dei ad alimentum animarum ſeruamus: ſicut nõ niſi de primis terræ ſeminibus habemus quod ad nutrimentum corporũ propagamus. Siquidem nihil vtile ad ſalutem ſpiritualem prædicamus, quod ſacra ſcriptura ſpiritus ſancti miraculo fœcundata non protulerit, aut intra ſe non contineat. Nam ſi quid ratione dicimus aliquando quod in dictis eius aperte monſtrare aut ex ipſis probare nequimus. hoc modo per illam cognoſcimus vtrum ſit accipiendum aut reſpuendum. Si autẽ aperta ratione colligitur & illi ex nulla parte contradicitur: quoniam ipſa ſicut nulli aduerſatur veritati: ita nulli fauet falſitati: hoc ipſo: quia non negat quod ratione dicitur, eius auctoritate ſuſcipitur. At ſi ipſa noſtro ſenſui indubitanter repugnat: quamuis nobis ratio noſtra videatur impugnabilis: nulla tamẽ veritate fulciri credenda eſt. Sic itaq; ſacra ſcriptura omnis veritatis quã ratio colligit auctoritate continet: cum illam aut aperte affirmat, aut nullatenus negat. Videamus nunc in exemplis quomodo verbum ſit ſemen, aut quomodo quibus dicitur: Si volueritis & audieritis me, intelligunt & cogitant quod dicitur velle & audire: hoc eſt obedire. Qui enim audit & nõ obedit, dicitur non audire. Sed obedire nequeunt niſi D velint. Velle autem obedire, eſt recte velle. Rectè verò velle nemo poteſt niſi habeat rectitudinem volũtatis, quam nullus habet homo niſi per gratiam. Verum rectitudo volendi aliquid nulli datur niſi intelligenti velle, & quod velle debet. Videamus ita q; quod dictum eſt: Si volueritis & audieritis me: modo ſemen eſſe nequaquam per ſe ad aliquem fructum germinãs ſine adiectione rectitudinis: nec ipſam rectitudinem dari niſi ſeminibus. Similiter cum dicit Deus. Conuertimini ad me, ſemen eſt ſine germine quamdiu hominis voluntatem ſi conuertit Deus ad volendum cõuerſionem quam cogitat, cum audit cõuertimini, ſine quo ſemine nullus poteſt velle conuerti, dicitur etiam conuerſis, conuertimini, aut vt magis conuertantur aut ſeruent quod conuerſi ſunt. Qui verò dicunt conuerte nos Deus: iam aliquatenus conuerſi ſunt: quia rectam voluntatem habent cum volunt conuerti, ſed orant pro hoc quod iam acceperunt vt augeatur conuerſio: ſicut illi qui credentes, auge nobis fidem dixerunt. Ac ſi dicerent illi & iſti: Auge in nobis quod dediſti, perfice quod cœpiſti. Quod de his oſtendi, in ſimilibus quoq; intelligendum eſt. Sicut igitur terra non germinat naturaliter ea quæ maxime neceſſaria ſunt ſaluti corporis noſtri ſine ſeminibus: & licet Deus non det incrementum omni ſemini: non tamen ceſſant agricolæ noſtri ſeminare in ſpe meſsis aliquantulæ: ita

Roma. 10.

1. Cor. 3.

Eſa. 1.

Luc. 17.

terra

A terra cordis humani non profert fructum fidei & iuſtitiæ ſine congruis ſeminibus, & quamuis Deus non faciat cuncta huiuſmodi ſemina germinare: tamen præcipit agricolis ſuis in ſpe, inſtantiſsime verbum ſuum ſeminare. Oſtendimus vt puto quomodo non ſit ſuperuacuum homines ad fidem Chriſti & ad ea quæ fides exigit inuitare: quamuis tamen omnes hanc imitationem ſuſcipiant. Dixi etiam poſt: quare arguantur illi qui verbum Dei non ſuſcipiunt cùm hoc facere nequeãt, niſi gratia eorum voluntates dirigente. Dicit enim Dominus de
Ioan. 16. ſpiritu ſancto. Ille arguet mundum de peccato: quia non crediderunt in me. Ad quod licet forſitan difficile ſit reſpondere: quod tamen Deo dante poſſum: tacere non debeo. Notandum eſt: quia impotentia quæ deſcendit ex culpa non excuſat impotentem, culpa manente. Vnde in infantibus in quibus exigit Deus à natura humana iuſtitiam, quam accepit in primis parentibus cum poteſtate ſeruãdi illam in omnem prolem ſuam: non excuſat eam impotentia habendi iuſtitiam: quoniam propter culpam in hanc corruit impotentiam hoc ipſum namque: quia non habet quod per ſe reſumere nequit: hoc eſt illi habendum impotentia in qua ideo cecidit: quia ſponte deſeruit quod ſeruare potuit Quoniam ergo peccando deſeruit iuſtitiam: ad peccatum illi imputatur im-
B potentia quam ipſa peccando ſibi fecit. Nec ſolum impotentia iuſtitiam habendi, ſed etiam impotẽtia illam intelligendi. Similiter in non baptizatis imputatur ad peccatum: quoniam pariter deſcendit à peccato. Poſſumus etiam rationabiliter aſſerere: quia quod à prima conditionis humanæ dignitate ac fortitudine atq; pulchritudine minorata & corrupta eſt: illi ad culpam imputatur. Per hoc namque minorauit quantum in ipſa fuit honorem & laudem Deo. Quippe ſecundum dignitatem operis: laudatur & prædicatur ſapientia opificis. Quanto igitur natura humana pręcioſum opus Dei vndeipſe glorificandus erat in ſe minorauit atque fœdauit, tanto ſua culpa Deum exhonorauit. Quod illi ad tantum ſtatuit peccatum, vt non niſi per mortem Dei deleatur. Siquidem ipſos motus ſiue appetitus quibus propter peccatum Adæ ſicut bruta animalia ſubiacemus, quos Apoſtolus vocat carnis concupiſcentiam quam inuitum ſe tolerare manifeſtat, cum di-
Rom. 8. cit: Quod odi illud facio, id eſt, nolens concupiſco, ſatis oſtendit ſacra auctoritas imputari ad peccatum. Quippe cum de ſolo motu iræ ſi-
Matth. 5. ue opere vel voce dicit Dominus: Qui iraſcitur fratri ſuo: reus erit iudicio. aperte monſtrat culpam non eſſe leuem, quam tam grauis ſcilicet mortis ſequitur damnatio. Ac ſi dicat: Qui facit quod homo non debet facere: nec faceret ſi non peccaſſet: auferri debet ex hominibus. Et cum Paulus de illis qui carnem, id eſt, concupiſcentias ſentiunt nolentes, ait: Nihil C damnationis eſt his qui ſunt in Chriſto Ieſu, *Roma. 8.* qui non ſecundum carnem ambulant, hoc eſt non voluntate conſentiunt: ſiue dubio ſignat eos qui non ſunt in Chriſto, ſequi damnationem, quotiens ſentiunt carnem etiam ſi non ſecundum illam ambulant. quoniam ſic factus eſt homo: vt etiam ſentire, ſicut de ira dixi non deberet. Si quis igitur quæ dixi diligenter conſiderat: nullatenus eos qui propter culpam ſuam verbum Dei ſuſcipere nequeunt rectè arguendos dubitat. Quibus autem datur gratia fidei Chriſtianæ, ſicut illis in baptiſmo dimittitur originalis iniuſtitia cum qua naſcuntur: ita omnis culpa impotentiæ & totius corruptionis, quam propter peccatum primi hominis incurrerant, & per quam inhonoratur Deus, ignoſcitur. De nulla namque culpa quæ ante baptiſmum in illis erat: poſt baptiſmum arguitur, quamuis ipſa corruptio & appetitus, quæ ſunt pœna peccati, non ſtatim in baptiſmo deleantur, nec vllum illis imputatur delictum poſt baptiſmum niſi quod ſua voluntate fecerunt. Vnde apparet: quia corruptio & mala quæ fuerunt pœna peccati & poſt baptiſmũ remanent: non ſunt per ſe peccata. Sola namque eſt per ſe iniuſtitia peccatum, & illa quæ ſequuntur iniuſtitiam propter cauſam ſuam iudicantur peccata donec ipſa remittatur. Nam ſi peccata eſſent: in baptiſmo delerentur, in quo omnia pec D
cata in ſanguine Chriſti lauantur. Item ſi proprie peccata dicerentur, eſſent in brutis animalibus peccata, ad quorum ſimilitudinem illa propter peccata noſtra ſuſtinet natura. Eſt & aliud quod valde timendum eſt quod in primo peccato humanæ naturæ cognoſci poteſt. Quoniam enim homo eſt ſpiritus vadens & *Pſal. 66.* non rediens: poſtquam ſponte cadit (vt de voluntarijs peccatis nunc loquimur tantum) nullo modo poteſt reſurgere niſi gratia reueletur: ſed merito ſuo de peccato in peccatum vſque in abyſſum peccatorum ſine fundo: hoc eſt profundo ſine æſtimatione demergatur, niſi miſericordia retineatur, ita vt etiam illi bonum vertatur in odium & ſit ei in mortem. Vnde dicit Dominus Apoſtolis: Si mundus *Ioan. 15.* vos odit ſcitote quia me priorem vobis odio habuit. Et Apoſtolus: Bonus odor ſumus *2. Cor. 2.* Deo, alijs quidem odor mortis in mortem, alijs autem odor vitæ in vitam, propter quod dicitur de eo, qui cui vult miſeretur & quem *Rom. 9.* vult indurat. Verum quorum miſeretur non omnium æqualiter miſeretur: neque quos indurat omnes æqualiter indurat. Cur autem in hac vita perſeueret in nobis pœna peccati deleto peccato, alia quæſtio eſt. De qua licet nunc tractare non propoſuerimus, breuiter tamen dico: quia ſi incorruptionem ſtatim in baptiſmo vel in martyrio mutarentur fideles periret meritum, vt homines niſi illi qui primi ſine

A exemplo crederent: nullo modo saluarentur. Nempe deficerẽt fides & spes, sine quibus nullus homo habens intellectum, regnũ Dei mereri potest, fides namq; & spes sunt earum rerum quæ nondum videntur. Cum enim viderentur homines qui ad Christum conuerterentur statim transire ad incorruptibilitatem: nullus esset qui saltem velle posset se subtrahere à tanta beatitudine quam videret: Vt gloriosius per fidei atque spei meritum beatitudinem quam desideramus adipiscamur: manemus quamdiu in hac vita sumus in hoc quod iam non imputatur ad peccatum quamuis euenerit propter peccatum. Denique non promittitur nobis per baptismum & fidem Christianam beatitudo quam habebat Adam ante peccatum in paradiso: sed quam habiturus erat quando completus esset numerus hominum qui assumendi erant ad perficiendum ciuitatem supernam: quæ & de angelis & de hominibus est complenda: vbi non generabunt homines sicut facerent in paradiso. Si ergo conuersi ad Christum mox transirent in illam incorruptibilitatem, non essent homines de quibus colligi posset ille numerus quoniã ad beatitudinem quam viderent nullus posset non festinare. Hoc puto esse quod dicit Apostolus de illis: Qui per fidem operati sunt iustitiam & hi, inquit, omnes testimonio fidei probati *Hebr. 11.*

B non acceperunt repromissionem, Deo pro nobis melius aliquid prouidente, ne sine nobis consummarentur. Si enim quærit quid nobis melius prouiderit ex hoc quia illi non acceperunt repromissionem: nihil conuenientius responderi posse video: quàm quod suprà dixi: quia saltem si illis propagatis non differretur promissa iustis beatitudo, periret meritum in illis qui non per fidem hoc: sed per experimẽtum cognoscerẽt: propagatio enim hominum de qua nati sumus deficeret: quoniam omnes ad incorruptibilitatem quam præsentem viderent, currerent. Magnum itaque bonum nobis prouidit Deus: cum sanctis testimonio fidei probatis distulit acceptionem repromissionis vt & nos propagaremur & maneret fides per quam cum illis repromissionẽ promereremur & simul cum illis consummaremur. Alia quoque ratio est cur baptizati atque martyres non statim fiunt incorruptibiles. Nempe si quis seruum suum, quem proposuerat magnis aliquando ditare honoribus grauiter verberet pro culpa, pro qua nullo modo per se queat satisfacere, post hanc verberationem constituto tempore detrusurus eum in horrendum carcerem, vbi grauissimis torqueatur supplicijs, & sit aliquis potens apud Dominum, qui pro illo satisfaciens eum reconciliet: vtique plagæ quas reus ante satisfactionem, dum erat in culpa merito suscepit: non delentur, sed maiora tormenta in quæ dum retrusus fuerat, reconciliatione præueniente auertentur, honores quoq; C suos quos suo tempore acceptur us erat si non peccasset, & quibus cariturus erat post culpam suam si non reconciliaretur, propter perfectã satisfactionem sicut prius statutum fuerat, sine omni mutatione traduntur. Quippe si ante reconciliationem exhæredatus esset illis honoribus quemadmodũ exhæredatus erat post culpam: irrecuperabiliter si non reconciliaretur non haberet locum subueniendi vlla reconciliatio. Sed quoniam non potuit exhęredari honore quem non habebat, nondum habere debebat: hanc exhęredationem prœuenire potest reconciliatio & eam auertere. Si tamen seruus ille dum iacet in ægritudine vapulationis donec ipsa transeat, corde & ore domino suo fidelitatem & correctionem vouet & soluit. ita est inter Deum & hominem. Quippe quando humana natura primùm peccauit: hac pœna flagellata est vt nunquam prolem naturaliter nisi talem, qualem videmus infantes nasci generaret, ac post hanc vitam in inferno: à regno Dei ad quod facta erat in perpetuum exularet: nisi aliquis illam quam, vel quod ipsa sola per se sola facere non poterat reconciliaret. A quo autem reconciliari queat non est nisi Christus. In omnibus igitur infantibus naturaliter genitis in peccato & flagellatio nascitur: quæ cũ reconciliationem accepit, flagellatio merito remanet quam ante reconciliationem susc epit. D Quæ autem in inferno tormenta passura erat: in illis quos Christus redemit remittuntur, & regno Dei quod post conuersionem paradisi terreni, suo tempore acceptura erat donatur: si tamen in fide quam promittunt In baptismo vsque in finem perseuerent. Quod autem quidam experimento existimant probare, nihil valere liberum arbitrium: quia multi immenso conatu nituntur vt bene viuant, & quadam (vt aiunt) impossibilitate obstante: nihil perficiunt aut post profectum irrecuperabiliter deficiunt: non destruunt quod rationabiliter monstratum est, liberum scilicet arbitrium cum gratia valere. Vt autem nitentes non proficiant aut post profectum deficiant non impossibilitate, sed aliquando graui: aliquando facile superabili difficultate fieri existimo. Sæpissime namque asserere solemus impossibile nobis esse: quod sine difficultate perficere non valemus. Si enim diligenter vnusquisque motus voluntatis suæ consideret: intelligit se nunquam rectitudinem voluntatis acceptam per gratiam nisi aliquid volendo quod simul velle nequit deserere. Quod certe non facit deficiente potestate seruandi eandem rectitudinem, quæ potestas est ipsa libertas arbitrij: sed deficiente voluntate seruandi quę per se non deficit, sed alia voluntate illam vt dixi expellente. Quoniam autem ista consideratio magis versatur in voluntate, aliquid altius de volun-

A voluntate: quod vt puto, non erit inutile dicendum existimo. Sicut enim habemus in corpore membra & quinq; sensus singula ad suos vsus apta: quibus quasi instrumentis vtimur: vt sunt manus aptæ ad capiendum: pedes ad ambulandum: lingua ad loquendum: visus ad videndum: ita & anima habet in se quasdam vires quibus vtitur velut instrumentis ad vsus congruos. Est namque ratio in anima qua sicut suo instrumento vtitur ad ratiocinandum, & voluntas qua vtitur ad volendum. Non enim est rationalis voluntas tota anima, sed est vnaquæque aliquid in anima. Quoniam ergo singula instrumenta habent, & hoc quod sunt & aptitudines suas & suos vsus: discernamus in voluntate propter quam ista dicimus instrumentum & aptitudines eius & vsum eius: quas aptitudines in voluntate possumus nominare affectiones. Affectus quippe est instrumentum volendi aptitudinibus suis. Vnde dicitur hominis anima cum vehementer vult aliquid, affectam esse ad volendum illud vel affectuose esse vel velle. Voluntas vtique dici videtur æquiuocè tripliciter. Aliud enim est instrumẽtum volendi: aliud affectio, aliud vsus eiusdem instrumenti. Instrumentum volendi est vis illa animæ qua vtimur ad volendum: sicuti est ratio instrumentũ ratiocinandi qua vtimur cum ratiocinamur, & visus instrumentum videndi

B quo vtimur cum videmus. Affectio huius instrumenti est: qua sic afficitur ipsum instrumẽtum ad volendum aliquid, etiam quomodo illud quod vult non cogitat: vt si venit in memoriam aut statim: aut suo tẽpore illud velit. Nam sic est instrumentum volendi affectum ad volendum salutem, & quando illam non cogitat applicare: vt mox cum venerit in memoriam: statim eam velit. Et sic est affectum ad volendũ somnum etiam quando illum non cogitat: vt cum venit in mentem velit illum suo tempore. Nunquam enim ita est affectum vt aliquando velit ægritudinem aut vt velit nunquam dormire. In iusto quoque homine similiter est affectum idem instrumentum ad volendum iustitiam, etiam cum dormit: vt cùm eam cogitat: statim eam velit. Vsus verò eiusdem instrumẽti est quem non habemus nisi cum cogitamus rem quam volumus. Dicitur autem voluntas & instrumentum volendi, & affectio eius: & vsus eius. Instrumentum quidem voluntatem vocamus: quando dicimus nos conuertere ad diuersa voluntatem: modò scilicet ad volendũ ambulare: modo, ad volendum sedere: modo ad volendum aliud & aliud. Hoc instrumentum semper habet homo: quamuis nõ semper illo vtatur, sicut habet visum, qui est instrumentum videndi etiam quando illo non vtitur, vt cum dormit, & cum eo vtitur conuertit illum, modo ad videndum cælum, modo ad videndum terram, modo ad vidẽdum aliquid aliud.

Et sic semper habemus instrumentum ratiocinandi, hoc est rationem, qua non semper vtimur: & quam ratiocinando ad diuersa conuertit animus. Affectio verò instrumenti volendi dicitur voluntas: quando dicimus hominem semper habere voluntatem vt bene sibi sit: vocamus namque hanc voluntatem, affectionem illam eiusdem instrumenti, qua vult homo bene sibi esse. Eodem modo cùm sanctus homo asseritur, etiam cum dormit & non hoc cogitat: indefinenter habere voluntatem iustè viuendi dicitur. Et cùm hanc voluntatem asserimus alium alio maiorem habere: non aliud dicimus voluntatem quàm illam affectionem ipsius instrumenti qua vult iuste viuere. Instrumentum verò non est in alio maius & in alio minus. Vsus autem huius instrumenti voluntas nominatur: vt cum dicit aliquis, modo habeo voluntatem legẽdi, id est, modo volo legere, aut modo habeo voluntatem scribendi, hoc est modo volo scribere. Sicut enim videre, est vti visu qui est instrumentum videndi: & vsus eius est visio vel visus: quando visus significat idem quod visio significat enim etiam visus instrumentum ipsum: ita velle est vti voluntate quæ est instrumentum volendi, & vsus eius est voluntas quę nõ est nisi quando cogitamus quod volumus. Voluntas igitur quæ instrumentum est: vna sola est, id est, instrumentum volendi vnum solum est in homine, sicut vna sola est D ratio, id est vnum solum instrumentum ratiocinandi. Voluntas verò qua instrumentum illud afficitur duplex est. Nam sicut visus plures habet aptitudines scilicet ad videndum lucem, & per lucem ad videndum figuras, & per figuras ad videndum colores: ita instrumentum volendi duas habet aptitudines quas voco affectiones. Quarum vna est ad volendum commoditatem, altera ad volendum rectitudinem. Nempe nihil vult voluntas quæ est instrumentum, nisi aut commoditatem aut rectitudinem. Quicquid enim aliud aut propter commoditatem, aut propter rectitudinem vult, & ad has etiam si fallitur: putat se referre quod vult. Per affectionem quidem quæ ad volendum commoditatem pertinet: semper vult homo beatitudinem & beatus esse. Per illam verò quæ nunc est ad volendum rectitudinem: rectitudinem vult, & rectus, id est, iustus esse. Propter commoditatem autem vult aliquid: vt cum vult arare vel laborare vt habeat vnde tueatur vitam & salutem, quæ commoda iudicat esse. Propter rectitudinem verò: vt cum vult laborare, vel discere, vt sciat recte, id est, iuste viuere. Voluntas verò quæ est vsus fæpedicti instrumenti: non est nisi cum cogitat aliquis quod vult: vt dictum est. Huius voluntatis multiplex est diuisio: de qua non modò, sed forsitan aliâs dicemus. Velle autem æquiuocum est: sicut videre. Quemadmodum namque dicitur

videre

A videre qui vtitur visu & qui non vtitur, sed qui habet aptitudinem videndi: ita asseritur velle & qui vtitur instrumento volendi cogitando quod vult, & qui non vtitur, quoniam affectionem, hoc est aptitudinem habet volendi. Per hoc etiam cognosci potest aliam esse voluntatem instrumentum volendi, aliam eius affectionem: alium vsum eiusdem instrumenti: quia si dicitur iustus homo etiam cum dormit & nihil cogitat, habere voluntatem iuste viuendi, & iniustus homo negatur habere cum dormit voluntatem iuste viuendi: eadem voluntas negatur de iniusto, quę asseritur de iusto. Palam autem est quia cum dicimus non esse iniusto dormienti voluntatem iustè viuendi: non negatur voluntas in eo esse quam dixi instrumentum, quoniam eam semper habet omnis homo dormiens & vigilans. Quapropter quoniam non alia voluntas pronunciatur hoc modo, in bono esse homine quam illa quæ remouetur à malo: non significatur in bono esse voluntas quæ est instrumentum, sed illa qua afficitur instrumẽtum. Quoniam autem in dormiente nisi somniet non sit voluntas quæ est vsus dubium non est: quare cum dicitur in dormiente iusta voluntas iustè viuendi: non intelligitur, voluntas vsus. Non est igitur voluntas affectio: voluntas instrumentum aut voluntas vsus, voluntatem quoque instrumentum non esse voluntatem
B vsum nullus ignorat: quoniam cum dico me non habere voluntatem scribendi: nemo intelligit me non habere instrumentum volendi. Alia est ergo voluntas instrumentum: alia voluntas affectio, alia voluntas vsus. Voluntas quidem instrumentum mouet omnia alia instrumenta quibus sponte vtimur, & quæ sunt in nobis, vt manus, lingua, visus, & quę sunt extra nos vt stilus & securis, & facit omnes voluntarios motus. Ipsa verò se suis affectionibus mouet: vnde dici potest instrumentum seipsum mouens. Dico voluntatem instrumentum omnes voluntarios motus facere, si diligenter consideramus, sed ille verius dicitur facere omne quod facit natura aut voluntas, qui facit naturam & instrumentum volendi cum affectionibus suis: sine quibus idem instrumentum nihil facit. Ex his duabus affectionibus quas etiam voluntates dicimus descendit omne meritum hominis siue bonum siue malum. Quæ duæ voluntates etiam nihil differũt: quia illa quę est ad volendum commodum inseparabilis est, illa verò quæ est ad volendum rectitudinem separabilis fuit: vt suprà dixi in principio in angelis, & in primis nostris parentibus, & est adhuc in hac vita manentibus. In hoc quoque differunt: quia illa quæ est ad volendum commodum, non est hoc quod ipsa vult. Illa verò quæ ad volendum rectitudinem, rectitudo est. Nullus quippe rectitudinem vult nisi rectitudinem habens: neque potest aliquis rectitudinem velle nisi rectitudine. Palam autem est eius voluntatis quæ est instrumentum istam esse rectitudinem. Hanc pronunciamus cùm iustitia designatur rectitudo voluntatis propter se seruata. Hæc est etiam veritas illa voluntatis in qua arguitur à Domino diabolus non stetisse: quod dixi in tractatu de veritate. Nunc considerandum est quomodo ex his duabus voluntatibus quas voco aptitudines siue affectiones procedant sicut dixi, merita hominum siue ad salutem, siue ad damnationem. Rectitudo quidem quantum in ipsa est: nullius mali causa est & omnis meriti boni mater est, hæc enim fauet spiritui concupiscenti aduersus carnem, & delectatur legi Dei secundum interiorem hominem, id est, secundum eundem spiritum. Si autem ex illa malum aliquando sequi videtur: non est ex ipsa sed ex alio. Per rectitudinem quippe Apostoli erant bonus odor Deo. Sed quod quibusdam erant odor mortis in mortem: nõ procedebat ex Apostolorum iustitia, sed ex maliuolorum nequitia. Illa verò voluntas quæ est ad volendum commodum, non semper mala, sed quando consentit carni concupiscenti aduersus spiritum. Sed vt hoc planius intelligatur: inuestigandum est vnde tam vitiosa & tam prona sit ad malum ista voluntas. Non enim credendum est talem illam Deum fecisse in primis nostris parentibus. Cum enim protuli naturam humanam propter peccatum incurrisse corruptionem & appetitus ad similitudinem brutorum animalium, non dixi quomodo talis voluntas orta sit in homine. Aliud namque sunt appetitus vitiosi: aliud vitiosa voluntas appetitibus consentiens. De tali ergo voluntate quærendum puto vnde homini acciderit. Sed si primam rationalis naturæ conditionem consideremus facile nobis huius talis voluntatis causa patebit. Intẽtio namq; Dei fuit vt iustam faceret atque beatam naturam rationalem ad fruendum se: sed neq; iusta neq; beata esse potuit, sine voluntate iustitiæ & beatitudinis. Voluntas quidem iustitiæ est ipsa iustitia: voluntas verò beatitudinis nõ est beatitudo: quia nõ omnis habet beatitudinem qui habet eius voluntatem. In beatitudine autem secundum omnium sensum est sufficientia competentium commodorum sine omni indigentia: siue angelica intelligitur beatitudo: siue illa quam habebat Adam in paradiso. Quamuis enim maior sit beatitudo angelorum quàm illa quę erat hominis in paradiso: non tamen ideo negari potest Adã beatitudinem habuisse. Sicut namque calor magnus est sine omni frigore: & tamen potest esse alius maior calor: & quemadmodũ frigus est sine omni calore: cum tamem maius valet frigus esse, ita nihil prohibet Adã beatum fuisse in paradiso sine omni indigẽtia: licet maior esset angelica beatitudo. Nempe aliquid

C

Galat. 5. Roma. 7.

D

2. Cor. 2.

A aliquid minus alio habere: non semper est indigere, sed aliquando cùm ea haberi oporteat, carere: quod non erat in Adam, est indigere: vbi verò est indigentia, ibi est miseria. Non autem fecit Deus sine præcedente culpa rationalem creaturam miseram, quam ad intelligendum & amandum se creauit. Fecit igitur Deus hominem beatum sine omni indigentia. Simul ergo accepit rationalis natura & beatitudinis voluntatem & beatitudinem iustitiæ, id est, rectitudinem quæ est ipsa iustitia, & liberum arbitrium: sine quo iustitiam seruare non potuit. Si autem Deus ordinauit has duas voluntates siue affectiones: vt voluntas quę est instrumentum vteretur ea, quæ est iustitia ad imperium & regnum: docente spiritu, qui & mens & ratio dicitur, & altera vteretur ad obedientiam sine omni incommoditate. Beatitudinem quidem dedit homini: vt de angelis taceã: ad commodum eius. iustitiam verò ad honorem suum, sed iustitiam ita vt illam posset deserere: quatenus cùm illam nõ desereret: sed perseueranter seruaret, prouehi mereretur ad consortium angelorum. Quod si illam desereret: nullatenus eã per se deinceps resumere posset & beatitudinem angelorum non adipisceretur, & illa quam habebat priuaretur, & in similitudinem brutorũ animalium cadens cum illis corruptioni & sæpe fatis appetitibus subiaceret.
B Voluntas tamen beatitudinis maneret: vt per indigentiam bonorum quæ perdidisset graui miseria iustè puniretur. Quoniam ergo deseruit iustitiam, perdidit beatitudinem, & voluntas quam bonam & ad bonum suum accepit fruens desiderio commodorum quæ non velle nequit: quia vera commoda rationali naturę conuenientia quę perdidit habere non valet, ad falsa & brutorum animalium commoda quæ bestiales appetitus suggerit, se conuertit: & ita cum ea vult inordinate rectitudinem, aut ne accipiatur oblatam repellit aut expellit: cum verò licite vult eam, non hoc facit. Hoc igitur modo voluntas instrumenti creata bonum in quantum habet esse, & iusta & fortis ad seruandum acceptam iustitiam per liberum arbitrium facta est mala: non in quantum est, sed in quantum iniusta facta est per absentiã, sponte desertæ iustitiæ quam semper habere deberet. Infirma quoque modo facta est ad volendum iustitiam desertam. Non enim per liberum arbitrium ita potest eam velle: tamen illam non habet quemadmodum valet seruare cum habet. Voluntas etiam commodi: condita bonum in quantum est aliquid, mala, id est, iniusta facta est quia non est subiecta iustitiæ, sine qua nihil velle debet. Voluntas ergo instrumentum: cum sponte facta sit iniusta post desertam iustitiam: manet in quantum in ipsa est necessitate iniusta & ancilla iniustitiæ, quia per se redire nequit ad iustitiam sine qua nunquam libera est, quia naturalis libertas arbitrij sine illa ociosa est. Ancilla etiam facta est suæ affectionis quę ad commodum est: quia remota est iustitia, nihil potest velle nisi quod illa vult. Dico autem & instrumentum & affectionem eius velle: quia & instrumentum est voluntas & affectio voluntas. Nec incógrue vtraque voluntas velle dicitur: quia illa vult quę affectione sua vult: & affectio vult per quam illa vult: sicut videre dicitur & homo qui visu videt, & visus quo videt. Vnde non absurde possumus dicere affectiones eius volũtatis: quam instrumentum dixi animæ quasi instrumenta eiusdem instrumenti esse: quia nihil nisi istis operatur. Perdito igitur instrumento volendi iustitiam, id est, rectitudinem, nullo modo nisi per gratiam reddatur, potest voluntas instrumentum velle iustitiam. Quapropter quoniam nihil velle debet nisi iuste: quicquid vult sine rectitudine, vult iniuste: Appetitus verò quos omnes vocat Apostolus carnẽ & concupiscentiam: in quantum sunt, non sunt mali vel iniusti, sed quia sunt in rationali creatura vbi non debẽt esse dicuntur iniusti. In brutis siquidem animalibus non sunt mali vel iniusti: quia ibi debent esse. Iam ex his quæ dicta sunt agnosci potest, hominem ideo non habere semper iustitiã, quam sine intermissione debet habere: quia nullo modo potest illam per se adipisci: vel recuperare. Palam etiam est: quia Deus bona facit opera, sua sola bonitate: quoniam ipse creat voluntatem cum libero arbitrio, & dat illi iustitiam per quam operatur. Mala verò facit sola culpa hominum, quia ea non faceret si homo illa facere non vellet, facit tamen hæc quod sunt: quoniam condidit in homine voluntatem, qua sine iustitia vtitur sola culpa hominis: mala sunt quæ operatur. Non enim est culpa Dei qui creauit in eo cum libertate arbitrij voluntatem, & contulit ei iustitiam vt nihil nisi iustè vellet, sed culpa hominis, qui iustitiã deseruit quam seruare potuit. Deus igitur habet in bonis quidẽ quod bona sunt per essentiam: & quod bona sunt per iustitiam: in malis verò solummodo quod bona sunt per essentiam, nõ quod mala sunt per absentiam debitæ iustitiæ, quæ non est aliquid. Homo autem habet in bonis, quod mala non sunt: quia cum posset deserere iustitiam & mala facere non deseruit: sed seruauit per liberum arbitrium dante & subsequente gratia. In malis verò hoc solum quod mala sunt: quia ea sola propria, id est, iniusta voluntate facit. Puto me iam congruè posse finem ponere tractatui de tribus difficilibus quæstionibus: quem in spe auxilij Dei incœpi, in quo si quiddam dixi quod quærenti cuilibet sufficere debeat: non mihi imputo, sed gratiæ Dei mecum. Hoc autem dico: quia si quis mihi quęrenti de quæstionibus eisdem, quando in eis mens mea rationem, quærendo

C

D

fluctua-

A fluctuabat, ea quæ retuli respondisset: gratias egissem quia mihi satisfeciſſet. Quoniam ergo quod inde manifestante Deo cognoui, mihi valde placuit, intelligens quia similiter quibusdam placeret: si hoc scriberem. quod gratis accepi: gratis volui petentibus impendere.

Beati Anselmi liber de concordia præscientiæ & prædestinationis & gratiæ & liberi arbitrij,
explicit.

EIVSDEM B.
ANSELMI LIBER DE MISERIA HOMINIS
INCIPIT.

ERRET me vita mea. Namque diligenter discussa, apparet mihi aut peccatum, aut sterilitas ferè tota vita mea: & si quid fructus in ea videtur, sic est aut simulatum aut imperfectum, aut aliquo modo corruptum: vt possit aut non placere, aut displicere Deo. Ergo ô peccator, vita tua iam ferè to-
B ta aut in peccato est, aut damnabilis, aut infructuosa, & contemptibilis? Sed quid separo infructuosam à damnabili? Vtique, si est infructuosa, est & damnabilis. Constat enim & ve-
Matth. 7. rum esse, quod veritas Dei dixit: Omnis arbor, quæ nõ facit fructum bonum, excindetur, & in ignem mittetur. Denique si quid ago vtile, prorsus nullatenus illud compenso alimentis corporis, quibus abutor. Sed quis pascit pecus quod nec tantum prodest, quantum consumit: & tamen tu benignus Deus tu nutris, & expectas tuum inutilem, verum & fœtentem peccatis. Quàm tolerabilius canis putridus fœtet hominibus, quam anima peccatrix Deo quàm infœlicius ista Deo, quàm ille hominibus. Heu non hominem, sed opprobriũ hominis, vilius pecore, peius cadauere. Tædet animam meam vitæ meæ, viuere erubesco, mori pertimesco, quid ergo restat tibi ô peccator, nisi vt in tua tota vita plores totam vitam tuam, vt ipsa tota se ploret totam. Sed est in hac anima mea miserabiliter mirabilis, & mirabiliter miserabilis: quia non tantum dolet, quantum se nosci: sed sic secura torpet, velut quid patiatur ignoret. Anima sterilis quid agis quid torpes anima peccatrix? Dies iudicij venit, iuxta est dies Domini magnus, iuxta & velox nimis dies iræ, dies illa, dies tribulationis & angustiæ, dies calamitatis & miseriæ, dies tenebrarum & caliginis, dies nebulæ & turbinis, dies tubæ & clangoris. O vox diei domini amara. Quid dormitas anima tepida & digna euomi? quid dormitas? qui C
non expergiscitur, qui non tremit ad tantum tonitruum, non dormit, sed mortuus est. Arbor infructuosa, vbi sunt fructus tui? arbor digna securi & igne, digna succidi & succendi, qui sunt fructus tui? Vtique spinæ pungentes & amara peccata, quæ vtinam sic te pœnitendo pungerent, vt consurgerent: sic amarescerent, vt euanescerent. Forsan paruum quid, putas peccatum aliquod, vtinã districtus iudex paruum existimaret aliquod peccatum. Sed heu me: nonne omne peccatum per præuaricationem Deum exhonorat? Quòd ergo peccatum peccator audebit dicere paruum? Deum enim exhonorare, quando est paruum? O lignum aridum & inutile, æternis ignibus dignum, quid respondebis in illa die, cùm exigetur à te vsque ad ictum oculi omne tempus viuendi tibi impensum, qualiter fuerit à te expensum? Tunc quippe condemnabitur quicquid fuerit inuẽtum in te operis vel ocioſi sermonis & silentij vsque ad minimam cogitationem: etiam quod vixisti, si non fuerit ad Dei voluntatem directum. Væ quot peccata ibi proruent ex improuiſo, quasi ex insidijs, quæ modò, non vides? Certe plura & fortasis terribiliora his, quæ nunc non vides. Et quæ non esse mala putas & quæ nunc esse bona credis, nudata facie apparebunt ibi nigerrima peccata. Ibi proculdubio
recipies prout gesisti in corpore cùm tunc nul- D
lum erit tempus misericordiæ, cum pœna recipitur, & cùm dilatio nulla datur. Hic cogita quid gesisti, quid oporteat te recipere. Si multa bona, pauca mala, multum gaude, si multa mala, pauca bona, multum luge. O inutilis peccator: an non sufficiunt tibi hæc ad inanem rugitum? an nõ sufficiunt ad eliciendum sanguinem, & medullas in lachrymas. Væ mirabilis duritia, ad quam confringẽdam leues sunt tam graues mallei. O insensibilis torpor ad quem concitãdum sunt obtusi tam acuti aculei. Proh letalis sopor, ad quem excitandum raucum est tam terrificum tonitruum. Peccator inutilis, satis hæc tibi debent esse ad continuandum luctum: sufficere tibi possunt ad forbendas iuges lachrymas. Sed quid debeo de grauedine de magnitudine imminentis miseriæ quicquã dissimulando, tacere, & oculis animę meę frui. An vt improuiſi irruant repentini dolores, & subito ingruat intolerabilis. Certe non sic expedit peccatori. Si enim dixero, quicquid potero excogitare, nondum ad id quod res est, poterit operari. Igitur deducant oculi mei lachrymas per diem & noctem, & non taceant. Auge ergo peccator, auge superioribus ærumnis pondus, adde terrorem, vlulatũ super vlulatum: nam ipse te iudicabit, ad cuius contumeliam spectat, quicquid inobediens Deo, aut præuaricator peccat: qui mihi bonum pro malo reddidit, cui ego malum pro bono: qui nunc patien-

A patientissimus, tunc districtissimus, clementissimus nunc iustissimus tunc. Heu me, heu me, cui peccaui: Deum inhonoraui, omnipotentem prouocaui. Peccator quid feci? cui feci? quam male feci? Væ, væ, ira omnipotentis ne irruat super me. Ira omnipotentis vbi poteris capi in me. Non est qui te possit tolerare. In toto me angustiæ, hinc erunt accusantia peccata, inde terrens iustitia, subtus patens horridum chaos inferni, desuper iratus iudex, intus vrens conscientia, foris ardens mundus. Iustus vix saluabitur, peccator sic reprehensus in quam se premet? Constrictus vbi latebo, quomodo apparebo? Latere erit impossibile, apparere intolerabile. Illud desidero, & nusquam erit: istud execrabor, & vbiq; erit. Quicquid tunc, quicquid erit tunc: quis eruet me de manibus Dei? vnde mihi consilium? vnde salus? Quis est, qui dicitur magni consilij angelus: qui dicitur saluator, & nomen eius vociferer. Iam ipse est, iam ipse est Iesus, ipse idem est iudex, inter cuius manus tremo. Respira iam ô peccator, respira ne desperes, spera in eo quem times. Affuge ad eum à quo aufugisti: Inuoca importunè, quem superbè prouocasti: Iesu Iesu propter hoc nomen tuum, fac mihi secundum nomen tuum. Iesu Iesu, obliuiscere superbum prouocantem. Nomen dilectum, nomen delectabile, nomen confortans peccatorem, & beatæ spei.
B Quid enim est Iesus, nisi saluator? Ergo Iesu, propter temetipsum esto mihi Iesus, qui me creasti, non perimas: qui me redemisti, ne condemnes, qui me creasti tua bonitate, ne perimas opus tuum mea iniquitate. Rogo pijssime, ne perdat mea iniquitas: quod fecit tua omnipotens bonitas. Recognosce benignissime, quod tuum est, & absterge, quod alienum est. Iesu Iesu miserere, dum tempus est miserendi: ne damnes in tempore iudicandi. Quæ namq; tibi vtilitas in sanguine meo, si descendero in æternam corruptionem. Neque enim mortui laudabunt te Domine, neq; omnes qui descendunt in infernum. Si me admiseris intra latissimum tuæ misericordiæ sinum, non erit angustior propter me Domine. Admitte ergo, ô desideratissime Iesu, admitte me intra numerum electorum tuorum: vt cum illis te laudem, te perfruar & glorier in te inter omnes qui diligunt nomen tuum. Qui cum Deo patre & spiritu sancto gloriaris per interminata secula. Amen.

Beati Anselmi Archiepiscopi Cantuariensis, Liber de miseria hominis explicit.

EIVSDEM B.
ANSELMI CANTVARIENSIS ARCHIEPISCOPI,
LIBER DE VESTIMENTIS, ET MEMBRIS ET ACTIBVS DEO ATTRIBVTIS
INCIPIT.

VBicunque sacra scriptura sparsim diuersis libris in Deo motus animæ: seu humana membra describit, id est, caput, capillos, oculos, palpebras, aures, nares, os, labia, cor, linguã, imaginem, vterum, manus, dexteram, sinistram, digitos, siue digitum, brachium, alas, scapulas, ventrem, posteriora, pedes. Item motus animæ iram, furorem, oblivionem, pœnitentiam, recordationem, & alia his similia, non carnaliter iuxta historiam à rectè intelligentibus scienda sunt, sicut à Iudæis & plerisque hæreticis carnaliter intelligenda sunt & confitenda. Si quis Deo humana membra, seu motus animæ more humano inesse credit: procul dubio in corde suo idola fabricat. Igitur, vt dictum est, figuraliter in Deo caput cum legimus, ipsam essentiam diuinitatis eius, quæ omnia præcedit, & cui sunt omnia subiecta, intelligere debemus. Capillos verò eius D
capitis, sanctos angelos, seu vniuersos electos typicè accipi oportet. De quo quidem sacrario in libro Danielis scriptum est. Aspiciebam *Danie. 7.*
donec throni positi sunt, & antiquus dierum sedit. Vestimentum eius, quasi nix candidum: & capilli capitis eius, quasi lana munda. Hic enim signat per vestimentum candidum Dei, quod & per capillos capitis eius, sanctos videlicet angelos, & multitudinem sanctorum dealbatorũ. Vel certe ideo capilli eius lanæ mundæ comparantur, vt per hoc antiquus dierum esse credatur. Oculos dicitur habere, pro eo quod omnia videt, & nihil eum latet in conspe
ctu eius, vt ait Apostolus: Nulla creatura inuisi- *Hebr. 4.*
bilis est: Omnia enim nuda & aperta sunt oculis eius. Aliter verò oculi respectu gratiæ eius intelliguntur, Vt est in psalmo: Oculi Domini *Psal. 33.*
super iustos. Item alibi: Oculi Domini præcepta eius, per quæ lumen scientiæ subministrat, mystico accipiuntur: vt est illud in Psalmo: Præ- *Psal. 18.*
ceptum Domini lucidum illuminans oculos. Palpebræ Domini, occulta & incomprehensibilia iudicia eius, siue spiritualis in diuinis libris eius locutio innuitur. De quibus occultis & incomprehensibilibus sacramentis atq; iudicijs dicitur in Psalmo: Palpebræ eius inter- *Psal. 10.*
rogant filios hominum, id est, probant. Aures habere dicitur Deus, propter hoc quia omnia audit, & nihil eum sub silentio latet. De quo in

A libro Sapientiæ ſcriptum eſt, Auris cæli audit
Sapient. 1. omnia, & tumultus murmurationum non abſcondetur. Nares Dei, inſpiratio eius in corde
2. Reg. 22. fidelium, vt eſt illud in libro Regum: Aſcendit fumus de naribus eius, id eſt, lachrymoſa compunctio, pœnitentiũ inſpiratione eius. Facies, cognitio diuinitatis eius ad homines. De qua
Pſal. 99. cognitione in Pſalmo ſcriptum eſt: Oſtende nobis Domine faciem tuã & ſalui erimus. Hoc eſt, dona nobis cognitionem tuam: quę cognitio per filium hominis hominibus innotuit, i-
Matth. 11. pſo dicẽte in Euangelio: Nemo nouit Patrem, niſi Filius, & cui voluerit Filius reuelare. Aliter verò facies Dei ſignificat inuiſibilem eſſentiam diuinitatis Dei filij. De qua ipſe Dominus ad Moyſen per Angelum reſpondens ait:
Exod. 33. Poſteriora mea videbis, faciem autem meam videre non poteris. Acſi dicat, incarnationem meam videbis in nouiſsimis diebus, diuinitatem autem meam videre non poteris. Os Dei, filius patris, id eſt, Chriſtus dominus. De quo Eſaias Propheta ex perſona Iudæorum affatus
Thre. 1. ait: Quia oſ eius ad iracũdiam prouocauimus. Aliter verò os eius, Domini ſermo & eius ſuſſio accipitur. De quo ſermone Domini prædi-
Eſa. 58. ctus Propheta ait: Os Domini locutũ eſt hæc. Verbum Dei, filius patris, per quem omnia facta ſunt: De quo in Pſalmo: Verbo Domini cæli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis virtus
B eorum. Etalibi: Miſit Deus verbum ſuum, &
Pſal. 32. ſanauit eos. Et in Euangelio ſecundum Ioan-
Pſal. 101. nem. In principio erat verbũ. Lingua Dei my-
Ioan. 1. ſticè ſignificat ſpiritũ ſanctum, per quem Deus pater ſecretũ ſuum manifeſtauit hominibus,
Pſal. 44. vt in Pſalmo: Lingua mea calamus ſcribæ. Labia Dei myſticè, conſonantia vtriuſque teſtamenti intelliguntur. De quibus teſtamentis in
Prouer. 15. Prouerb. ſcriptum eſt. Diuinatio in labijs regis, in iudicio non errabit os eius. Brachia Dei patris, eius filius intelligitur & ſpiritus ſanctus intelliguntur ſicut eſt illud in Eſaia Propheta.
Eſa. 51. Et brachia mea populos iudicabunt. Brachium Dei patris, ſingulariter filius eius accipitur. &
Hier. 21. de quo Hieremias ait: Et nunc Domine Deus, qui eduxiſti populum tuum de Aegypto in manu forti, & brachio extento. Idcirco autem filius Dei patris brachium dicitur: quia creatura electa ab ipſo continetur. Dextera Dei patris, id eſt, vnigenitus filius, de quo in Pſalmo ex
Pſal. 117. perſona hominis aſſumpti. Dextera, inquit, domini fecit virtutem. Aliter verò domini dextera, gloriam patris & æternam beatitudinem ſignat: de quo in Pſalmo ex perſona patris ad
Pſal. 109. filium: Sede à dextris meis. Dicitur autem & dextera Dei, omnis electa creatura in cælo & in terra: ſicut per ſiniſtram eius intelligitur reproba creatura, id eſt, dæmones & omnes impij, qui ad læuam poſiti, æterna ſupplicia ſuſtinebunt. Manus Dei patris, filius eius accipitur: pro eo quod per ipſum facta ſunt omnia;
ſicut eſt illud in Eſaia: Omnia manus mea fecit C
Eſai. 66. & facta ſunt omnia. Aliter verò manus Dei poteſtas eius intelligitur. De qua poteſtate in libro Hieremiæ ſcriptum eſt: Sicut lutum in ma-
Hier. 18. nu figuli, ita vos in manu mea domus Iſraël. Item, per manus Domini, flagellum accipitur. De cuius percuſsione in Sophonia propheta
Soph. 1. ſcriptum eſt: Extendam manum meam ſuper Iudam, ſuper habitatores Hieruſalem, & diſperdam de hoc loco reliquias Baal, & cætera. Pro qua domini percuſsione beatus Iob de ſemetipſo ait: Manus Domini tetigit me. Digi-
Iob. 19. tus Dei ſingulariter Spiritus ſanctus accipitur, A quo ſpiritu ſancto lex duabus in tabulis la-
Ibidem. pideis in monte Sinai ſcripta narratur. Ipſe enim ſcripſit, qui ſcribenda dictauit idem Spiritus ſanctus. De quo ſpiritu ſancto Dominus in Euangelio: Si ego in digito Dei eijcio dæmonia, id eſt. Si ego in ſpiritu Dei eijcio dæmonia. Sicut enim digitus cum manu vel brachio, manus verò & brachium cum corpore vnum ſunt in natura ita pater & filius, & ſpiritus ſanctus tres quidem perſonæ, ſed vna ſubſtantia diuinitatis. Digiti Dei, pluraliter, ſancti intelliguntur Prophetæ, per quos Spiritus ſanctus libros legis ac prophetarum, ſua inſpi-
Pſal. 8. ratione ſcripſit, de quibus ſcriptum eſt: Videbo cælos tuos opera digitorum tuorum. Per cælos enim libros legis & Prophetarum: per digitos verò ſanctos, vt dictum eſt, prophetas in- D
ſinuauit. Imago Dei patris inuiſibilis, vnigenitus filius, de quo Apoſtolus: Imago Dei inuiſibilis. Aliter namque eſt imago Dei in filio ſuo, quem non aliunde ſed ex ſemetipſo, hoc eſt, ex ſubſtantia ſua per omnia ſibi ſimilem
Coloſ. 1. genuit & æqualem. Aliter verò eſt in anima hominis, quam non ex ſe, id eſt, de ſua ſubſtantia, ſicut plerique hæretici opinati ſunt genuit, ſed ex nihilo creauit. Sicut aliter imago eſt cuiuſlibet regis in filio eius, quem ex ſemetipſo ſibi ſimilem genuit, id eſt, homo hominem. Aliter verò in annullo eius, ſiue in cæra imago eius expreſſa, quę non eſt quod ipſe: ſicut filius, qui naturaliter hoc eſt quod & pater. Cor Dei patris arcanum ſapientiæ eius myſticè innuit. Ex
Pſal. 18. quo verbum, id eſt, filium ſuum impaſsibiliter ſine initio genuit, ipſo dicente propheta: Eructauit cor meum verbum bonum. Alas habere dicitur Deo, pro eo quod more auis electos ſuos tanquam pullos ſub ſe colligit, fouet, & ab inſidijs diaboli & malorum hominum protegit: bene Propheta ait: Sub vmbra alarũ tua-
Pſal. 90. rum protege me. Scapulas dicitur habere Deus: quia infirma membra eccleſiæ quaſi in ſcapulis ſuis portat & portando protegit de quo
Pſal. 109. in pſalmo. Scapulis ſuis obumbrabit, tibi & ſub pennis eius ſperabis. Venter Dei, ſecreta origo ſubſtantiæ eius accipitur. Vnde in pſalmo: Ex vtero ante luciferum genui te. Aliter
Iob. 38. venter Dei incompræhenſibilia iudicia eius, quæ

A quærimari nequeunt myſticè inſinuantur: De quo occulto iudicio eius in libro Iob ſcriptum eſt: De cuius vtero egreſſa eſt glacies. & gelu
Exod. 33. de cælo quis genuit? Poſteriora filij Dei, incarnatio eius accipitur. De qua poſteriori parte, filius in monte Sinai ad Moyſen per angelum loquens ait: Poſteriora mea videbis, faciem autem meam videre non poteris. Pedes Dei, ſtabilimentum virtutis eius, eò quòd vbique
Eſa. 66. præſens, & vniuerſa illi ſubiecta ſunt, ipſo dicente per Eſaiam prophetam: Cælum mihi ſedes eſt, terra autẽ ſcabellum pedum meorum. Aliter pedes filij Dei incarnatio intelligitur, quæ diuinitati ſubiecta eſt, tanquam capiti pedes, ſicut per caput diuinitas, ita per pedes eius humanitas exprimitur. De qua humanitate in
Exod. 24. Exodo ſcriptum eſt: Videbant Dominum, hoc eſt, Moyſes & Aaron & Madab & Abihu, & ſeptuaginta de ſenioribus populi, & ſub pedibus eius quaſi opus lapidis ſaphyrini, & quaſi cælum cùm ſerenum eſt. Sicut enim per lapidem ſaphyrinum, cæleſtes creaturas vel ſanctos angelos: ita per cælum ſerenum, ſanctam Eccleſiam electorũ ex hominibus aſſumptam, figuraliter monſtrare voluit. Super quas creaturas homo aſſumptus Dei filius in perpetuum
Pſal. 8. regnat. De quo in Pſalmo: Omnia ſubieciſti ſub pedibus eius. Aliter autem pedes Domini, id eſt, Ieſu Chriſti ſignificati ſunt ſancti prædi-
B catores, de quibus in Deuteronomio ſcriptum
Deu. 33. eſt: Qui appropinquant pedibus eius, accipient de doctrinis illius. Veſtimentum filij Dei, aliquando caro eius quæ à diuinitate aſſumpta eſt, in diuinis libris figuraliter accipitur. De quo indumento carnis Eſaias vaticinans ait:
Iſa. 6. Quis eſt iſte qui venit de Edom tinctis veſtibus de Boſra? Rurſus veſtimentum eiuſdem domini, ſancta Eccleſia accipitur, quæ per fidem dilectionem ei coniuncta eſt. De qua ſcriptum eſt. In Pſalmo: Dominus regnauit, decorem indutus eſt. Et in alio Pſalmo: Confeſsionem & decorem induiſti, amictus lumine ſicut veſtimento. Pallium Chriſti, eccleſia eius in-
Geneſ. 49. telligitur, de qua in libro Geneſis ſcriptum eſt. Lauit in vino ſtolam ſuam, hoc eſt, in ſanguine paſsionis carnem ſuam, & in ſanguine vuæ pallium ſuum, id eſt, eccleſiam ſuam. Calciamentum Domini noſtri Ieſu Chriſti myſticè ſignat incarnationem eius, quam ex mortalitate humani generis aſſumere dignatus eſt. De qua incarnatione ſua ipſe per prophetã in Pſal-
Pſal. 59. mo ait: In Idumeam extendam calciamentum meum, id eſt, ante plebem gentium manifeſtabo incarnationem meam. Greſſus domini aduentus filij Dei in mundum, & regreſsio ad pa-
Pſal. 67. trem, de quibus Pſalmiſta ait: Viſi ſunt greſſus tui Deus, ingreſſus Dei mei, regis mei, qui eſt in ſancto. De cælo enim venit in vterum virginis, de vtero verò naſcendo poſitus eſt in præſepio. Poſtquam omnia impleuit, pro quibus
à patre miſſus venerat, appenſus eſt in ligno C
crucis. De cruce autem depoſitus corpus ſepultum eſt: ſecundum verò animam ad infernа deſcendit: tertia autem die per potentiam ſuæ diuinitatis carnem ſuam de ſepulchro ſuſcitauit, & poſt diem reſurrectionis ſuæ quadrageſima die, videntibus Apoſtolis aſcendit in cælum, ſedet ad dexteram patris, id eſt, in gloria eius. Hi ſunt greſſus filij Dei. Iſte deſcendens in ſacris ſcripturis legitur: Aſcendere dicitur Deus cùm filius carnem ex nobis aſſumptam in cælum captiuam euexit, ſicut in Pſalmo: Aſcendens in altum, captiuam duxit *Ibidem.*
captiuitatem: quia naturam humani generis, quæ à diabolo in mundo captiua retinebatur, aſſumens in cælum ſecum vbi nunquam antea fuerat, tanquam captiuam deportauit. Abſcondere dicitur Deus faciem ſuam, cùm ſe quibuſdam eorum exigentibus culpis abſcondit, ſicut in populo Iudæorum nunc impletum videmus, qui negantes filium Dei, ſcientiam veri Dei ita perdiderunt, vt ſimiles forent gentibus, qui Deum non nouerunt. Oſtendere dicitur Deus faciem ſuam, cum reſpectu gratię ſuę quibus vult, ſcilicet electis ſuis, ſeipſum in corda eorum occulta inſpiratione inſinuat, & ad diligendum ſe amorem ſuum infundit. Sedere dicitur, non corporaliter humano more, ſed potentionaliter ſuper omnem creaturam rationalem præſidere, vt eſt illud in Pſalmiſta: D
Regnauit Dominus ſuper gentes, Deus ſedet ſuper ſedem ſuam. Sedere etiam dicitur Deus ſuper Cherubim, quod interpretatur multitudo vel plenitudo ſcientiæ, per quod ſignificantur ſancti angeli ſeu mẽtes ſpiritualium virorum, in quibus Deus viſibiliter præſidet & regnat. In illis enim ſedet, qui ſcientia eius & dilectione pleni ſunt. In prouerbijs quippè Salomonis ſcriptum eſt: Anima iuſti, ſedes eſt ſapientiæ. Sapientia verò Dei patris Chriſtus eſt, qui in animabus ſanctorum dicitur ſedere. Deſcendere dicitur in mundum, quando aliquid nouum, quod antea non fecerat, in creatura humana operatur: ſicut filius Dei patris deſcendiſſe narratur, quando veram carnem de Maria virgine propter redemptionem noſtram ſuſcepit, & verus homo fieri dignatus eſt, non amittendo quod erat, ſed aſſumendo quod non erat. De cuius deſcenſione, id eſt, incarnatione ſcriptum eſt in Pſalmo: Et inclinauit cæ- *Pſal. 17.*
los, & deſcendit, & caligo ſub pedibus eius. Cælos inclinauit, quando ante aduẽtum ſuum per nuncios angelos ſiue prophetas, miſit qui eius aduentum hominibus nunciarent. Caligo ſub pedibus eius fuit, quia impij homines ob ſuam malitiam incarnationem eius agnoſcere noluerunt, ſed neque adhuc poſſunt. Stare dicitur Deus, cùm nos infirmos, id eſt ſuam creaturam ad pœnitentiam & conuerſionem patienter ſuſtinet, vt eſt illud in Abacuc pro-

A pheta: Stetit & mensus est terram, & dissoluit gentes, id est, stetit ad subueniendum, & dissoluit credentes in se à peccatorum vinculis. *Abac. 3.* Transire dicitur Deus, cùm de cordibus quorundam hominum, in quibus antea per fidem inhabitare credebatur, postea surripiente perfidia vel quolibet delicto, ab eis recedit, & ad alios transit: quemadmodum de Iudæis ad gentes, de hæreticis ad catholicos, seu de quibuslibet irreligiosis & negligentibus pro vitio suo recedere dicitur Deus, & ad alios transire, qui non localiter, aut visibiliter, sed inuisibiliter occulto iustoq; iustitio facere consueuit. Ambulare dicitur Deus, non de loco ad locũ transeundo, quod est impium credere, sed ambulare eius est, in cordibus sanctorum delectari, *2. Corin. 6.* sicut scriptum est: Et inhabitabo in eis, inambulabo, & ero illorum Deus. Vel certe ambulare Dei est, in sanctis prædicatoribus suis de loco ad locum transire. Loqui Dei, est inuisibiliter sine sono vocis, vel quolibet strepitu occultè in mentibus sanctorum volũtatem suam atq; rectum intellectum inspirare, seu futura sanctis reuelare. Quæ loquutio Dei, vt quidã volunt, tribus modis accipitur. Primo namque modo, per subiectam creaturam: sicut ad *Exod. 3.* Moysen in rubo igneo apparuit, vel sicut ad Abraham, vel Iacob, & cæteris sanctis, quibus in angelis apparere dignatus est. Secundo ve B rò modo in somnis, sicut ad Iacob & ad Zachariam prophetam, & ad Ioseph sponsum Mariæ, & in alijs sanctis, quibus secretum reuelare voluit. Tertio autem modo, neque per creaturam visibilem, neque per hominem, sed occulta tantum inspiratione inuisibiliter corda suorum tangendo loquentes efficit: quemadmodum in libris Prophetarum scriptum est, cùm ipsi prophetæ subitò afflati spiritu diuino exclamabant dicentes: Hæc dicit Dominus. Videre Dei est acta bona approbare, sicut illud in Genesi: Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona, id est, intelligentibus bona esse demonstrauit. Aliter videre Dei, est mala hominum sciendo reprobare, sicut Esaias Pro- *Esa. 59.* pheta: Et vidit Dominus, & malum apparuit in oculis eius. Item aliter videre Dei, est nos vi- *Psal. 138.* dentes facere, vt est illud in Psalmo: Proba me Deus, & scito cor meũ, interroga me & cognosce semitas meas. Et vide si via iniquitatis in me est. Modus iste loquutionis, & in libro beati Iob similiter reperitur, vbi de sapientia pa- *Iob. 28.* tris, per quam plurima & insignia loquutus est de Deo patre, adiecit: Tunc vidit illam, & enarrauit, & inuestigauit, & præparauit, id est, videntes fecit, atque prædicantes, & inuestigantes, atque alijs annunciantes. Cognoscere Dei, est cognoscentes facere: sicut ait ad Abraham: *Genes. 22.* Nunc cognoui, quoniam timeas Dominum. Neq; enim in tempore cognouit, qui scit omnia antequam fiant: sed cognoscere Deus dicitur, cognoscentes facere, vt qui prius de se C quales essent, incogniti erant, post eius interrogationem, id est, probationem sibimetipsis manifesti fierent: sicut est & illud in lege Moysi de populo Israëlitico. Vt tentem eos, inquit, *Exod. 15.* vtrum custodiant mandata mea an non. Nescire Dei, est quosdam reprobos reprobare, sicut *Matth. 25.* illud in Euangelio: Nescio vos. Zelare dicitur Deus, cùm creaturam suam quam non vult perire, sæpe castigat, corripit, atque flagellat, & flagellando ad se reducit. Vel zelare dicitur Deus, cùm nullum peccatum impunitum vult relinquere, iustus est enim: & ideo omnis iniustitia execrabilis est illi, quam vt dictum est, nullo modo impunitam patitur. Irasci dicitur Deus, non animi motu vel qualibet perturbatione, quæ illi omnino accidere non potest: sed creaturæ delinquenti, id est, hominibus impijs & peccãtibus iustam dicitur inferre vltionem, hoc est reddere illis qui meruerunt, & hæc vltio diuina, ira vel furor dicitur. Pœnitere Deus dicitur, non quòd mere hominum pro transactis operibus suis pœniteat. Qui enim omnia nouit antequam fiant, pro præteritis actibus suis pœnitere non potest. Sed pœnitentia Dei, est statuta mutare, & quod prius aliter inchoatum fuerat in aliud mutare, id est, aut de malo in bonum, aut de bono exigentibus culpis in *1. Reg. 15.* malum. Sicut de Saul legitur pœnituisse Deũ, D quòd constituisset eum regem. Vel sicut nunc videmus in populo Iudæorum actum, qui cùm esset populus Dei, ob impietatem suam facti sunt synagoga Sathanæ. De malo verò in bonum, sicut accidit populo gentium, qui antè populus diaboli, modò factus est Dei. Hoc quippè modo occulto Dei iudicio Iudas proditor, de Apostolatus gradu lapsus in inferni barathro demersus est: latro verò post crimen rapacitatis, de cruce ad paradisum translatus est. Hanc quoq; mutationem de bono ad malum, siue de malo ad bonum, vt dictum est, quę occulto iustoque iudicio Dei, seu per seueritatem iustitiæ, siue per misericordiam eius fiat, pœnitentiam Dei dicimus, quod expressius in libro Hieremiæ scriptum est: Non pœnitere Dei, est statuta mutare nullo modo, vt est illud *Psal. 109.* in Psalmo: Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum, id est, pater ad filium: Tu es sacerdos in æternum. Sacerdos Dei patris dictus est filius Dei, non secundum diuinitatem, sed secundum humanitatẽ, in qua se pro nobis per passionem & mortem suam acceptabile sacrificium Deo patri obtulit, vt esset sacerdos, qui & sacrificium est. Obliuiscì dicitur Deus, cùm quibusdam impijs & peccatoribus non misereretur, quod vtique non facit per crudelitatem, quę in Deo non est, sed per occultum iustumq; Dei iudicium. Indurare dicitur Deus quorundam malorum corda, sicut de Pharaone rege *Exod. 10.* Aegypti scriptum est, non quòd omnipotens Deus

A Deus per potentiam suam eorum corda indurauit, quod impium est ita credere, sed exigentibus eorum culpis, cùm duritiã cordis, quam si ipsi omnia mala perpetrando, nutriunt, non aufert: quasi illos ipse induret quos iusto iudicio indurari permittit. Dormire Dei est, cùm vnigenitus filius patris in assumpta carne mori dignatus est pro nobis: cuius mors recte somnus prædictus est, ipso dicente per Hieremiam *Hier. 31.* prophetã: Ideo quasi de somno excitatus sum, & vidi, & somnus meus dulcis est mihi. Aliter dormire dicitur Deus, cùm fides eius inter prosperitates huius mundi, & inter quorundam corda fidelium non vigilat, sed dormit. Hanc dormitionem ipse tunc significabat, cum *Matth. 8.* in mari inter fluctus maris dormiuit. Vel certe dormire Dei est, anxijs tardius subuenire, sicut *Psal. 43.* est illud in psalmo: Exurge, quare obdormis Domine. Vigilare Dei, est in defensionem electorum suorum & vltionem inimicorum suorum, se manifestum demonstrare.

Beati Anselmi liber de expositione membrorum, vestimentorum, & actuum Deo attributorum explicit.

B EIVSDEM B. ANSELMI CANTVARIENSIS ARCHIEPISCOPI, LIBER DE MENSVRATIONE CRVCIS INCIPIT.

Matth. 5. VONIAM iubente filio tuo Christo: Perfecti estote sicut & pater vester cælestis perfectus est. Et Apostolo exhortante, vt ad perfectionem feramur: omnibus modis ad perfectionem vitæ tendere debemus. Tendentes autem sine ductore, errare possumus: optime consulit nobis in eo bonitas tua Deus meus, qui eundem vnicum tuum nobis in ductorem tradere dignatus es, vt nobis factis & verbis viam veritatis ostenderet ac doceret. Cui etenim vt eum confidenter sequeremur perfectionis testimonium perhibuisti, dicens: *Matth. 17.* Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui: ipsum audite. Ipse igitur vt faceret voluntatem tuam, quoddam compendium viæ perfectionis breuibus sub verbis, sed plurimũ ponderosis, nobis ostendit, dicens: Si quis vult venire post me abneget semetipsum, & tollat *Matth. 16.* crucem suam, & sequatur me. In quibus verbis ostendit paucitatem perfectorum, libertate arbitrij eum sequi volentium: ipse tamen vult C noster esse ductor, initium viæ perfectionis, medium & finis, & qua intentione sit ambulandum. Singula autem in suis locis patebunt. Paucitatem perfectorum innuis domine in eo quod dicis: Si quis, quasi aliquis ex multis vult post me venire. Et quare hoc Deus meus, nisi ex quodam torpore & pusillanimitate nimia, eò quòd plerique animum suum ad tendendum sursum cogere nolunt, & perfectam viam attentare non audent.

NAscitur autem pusillanimitas etiam nimio timore maxime propter peccata præterita, & quòd minus propria respiciunt merita: propter vtilitatem: quòd nimis timent impedimenta: & quòd statim non sentiant se proficere, quotidianus lapsus, & quòd tuam minus considerant bonitatem. Ista etiam sæpe multos repellunt, ne audeant attentare viam perfectam, immò & ipsos incipientes sæpe in tantum deijciunt vt procedere se posse desperent. Sed primum scilicet nimis timor propter peccata præterita, non debet nos impedire: quia si bene eo vtimur, omnia computantur nobis in bonum præstandi nimiam bonitatem tuã, cognoscendi te atq; amandi & laudandi. Notandum verò quòd principaliter tria damna sunt in peccatis, scilicet quòd in eis meremur pœnam æternam: demeremur æternam D beatitudinem: tempus (quod pessimum est) sine amore & laude nosti creatoris expendimus. Prima duo pertinent ad hominem, tertium verò ad tuum damnum pertinere videtur Deus meus. Cùm ergo ex indebita & nimia misericordia tua, iam morti nos deputatos reuocare digneris ad vitam tuam: tam fideliter ad te deberemus cõuerti vt damna nostra dissimularemus, & modis omnibus instare: vt laudem tuam quam negleximus, saltem in aliquo residuo nostri temporis suppleremus. Quantum est Domine dissimulare timorem pœnæ propter amorem tuum? At cur propter desiderium beatitudinis nostræ minueremus famam laudis tuæ: cùm eam pati æternaliter meruissemus: etiam propter furorem tuum? Primum quæremus te laudare qui es regnum Dei, vt dicis in Euangelio: Regnum Dei intra vos est, & *Luc. 17.* hoc adijcietur vobis ex superabundanti. Da nobis Domine charitatem, non quærentem quæ sua sunt, sed quæ tua sunt vt non cogat timor pœnæ tibi seruire pro peccatis, vel amor nostræ beatitudinis pro mercede, quia tempus & vires non sufficiunt nobis ad laudandum te: cuius bonitas exuperat omnem sensum, & sic pusillanimitatem timor non incutiet peccatorum. Terret etiam nos quandoque nostrorum paruitas meritorum, ne ad perfectionem vitæ tendere audeamus: quia ad eam promerendam non sufficiunt. Sed huic obicitur:

A quia tu Domine iusisti nos emere & adiunxisti, quia gratis emere debemus. Dixisti enim:
Esai. 55. Sitientes venite ad aquas. Quid est Domine quòd vinum seruoris in laude tua, & lac mundæ conscientiæ absque vlla commutatione debemus emere, nisi quòd tibi sufficit quantumcunque parum sit, quod habemus tibi dare immo & hoc ipsum quod damus tuum est. Inducit etiam pusillanimitatem quòd indignos nos videmus, eò quòd petimus quod vtique verum est: quia si homo mille annis seruiret, Deo etiam feruentissime non mereretur ex condigno, dimidiam diem esse in regno cælorum: Sed domine non debemus cõsiderare tantum nostram vtilitatem sed tuam laudem: cuius bonitas exuperat omnem intellectum. Pusillanimes etiam facit nos: quia nimia impedimenta nostra videmus. Sed domine si audacter te sequi proponimus, pro certo habere debemus quod aufers quicquid nos retardat à laude tua. Quicquid enim non aufers secundum tuam voluntatem, libenter portare debemus. Stultitia enim nostra sæpe putat ea esse impedimenta, quæ tua occulta sapientia ad nostrum ordinauit profectum. Quinto terret quòd non statim sentimus nos proficere, sed domine sæpe differs quod petitur, vt excites magis appetitum, non differs quòd nolis dare, sed vt aucto desiderio abundantius possis dare. Sextum
B quod retrahit nos, sunt quotidiani nostri defectus. Sed contra hoc est remedium, vt semper deputemus aliquam horam diei ad examinandum nos, qualiter habeamus nos in interioribus & exterioribus, & quicquid inuenimus quod nobis sit vtile ad profectum, ad hoc firmissime laborare proponamus, & defectus quoscunque reijcere studeamus. Non autem terreat nos si fortè nonnunquam aliqua die contra propositum faciamus, qua non minus proponamus: quia longe facilius redit ad te qui ex infirmitate facit contra propositum, quàm qui statum suum dissimulans, se non proposuit emendare: immo quandoq; maior est ei pœna quam culpa, & bonitas tua malis nostris nouit bene vti sæpe faciens defectus nostros ad augmentum humilitatis prodesse, vt verum sit, quòd septies in die cadit iustus &
Prouc. 24. fortior resurgit. Septimo pusillanimes nos facit, quòd tuam non perpendimus bonitatem. Cum enim tibi orando loquimur non deberemus te cogitare quasi durum ad exaudiendum, sed patrem benignissimum, qui etiam antequam oramus scis quid sit necesse nobis, & ex naturali bonitate tua in infinitũ pronior es ad exaudiendum, quantum in te est, quam nos auidi ad rogandum. Da dulcissime Domine vt non simus pusillanimes, sed magnanimes in infirmitatibus nostris nos deijcere contendentibus, medicinam tuarum gratiarum opponentes non pusillanimes, sed magnanimes te sequi firmiter proponamus, maxime si C
non est in nobis tanta fortitudo quòd post te gigantem qui exultasti ad currẽdam viam currere possimus, hoc tamen remedium habemus, quod post te clamare possumus: Trahe *Cant. 1.*
nos post te, & clamorem nostrum audiat & exaudiat auris tua.

SEcundo innuis libertatem arbitrij te sequi volentium in via perfectionis cùm dicis: Si quis vult, quia hoc relinquis hominum voluntati, sed nunquid potestati? non. Sed potestatem tibi Domine reseruasti, cùm omnis potestas à Deo sit. Cur ergo causabitur homo
Roma. 13. contra te, si te sequi vult & non potest? Certe ideo quòd te non sequitur, quia licet non possit per se, tamen per te, qui non ideo reseruasti tibi potestatem nostri profectus vt non possimus, qui omnia opera nostra operaris: sed vt magis admiremur & laudemus abyssum bonitatis tuæ, quòd eadẽ quæ tu facis in nobis grata tibi sint & accepta, & iudicas ea digna mercede: & ita quòd etiam calicem aquę frigidę non
Matth. 10. dimittis absque mercede: & eo ipso nostram alicuius voluntatem, quam adeò liberam propter tui similitudinem fecisti, vt cogi non possit. Multis etiam alijs modis ad viam veritatis & perfectionis nos allicere studuisti. Vnde hoc merebamur domine vt ad nos descenderes, & humanitatem nostram tibi tam mirabi- D
liter vnires, & in ea tam humiliter cum homine conuersareris nisi quòd nos ad perfectionem tui amoris sic prouocare volebas, vt dum visibiliter Deum cognoscimus, per hunc inuisibilium &c. Quis ergo homo dignus erat vt filius Dei mortem pro eo pateretur. Aut quis vnquam meruit tuo corpore & sanguine reficiri: nisi quòd tu Deus meus in hoc ostendisti auiditatem amoris tui circa nos, vt saltem ex multitudine & magnitudine tam mirabilium beneficiorum tuorum ad mutuam dilectionẽ accenderes cor nostrum, & in captiuitatem amoris tui redigeres. Innumerabilia nimis sunt beneficia tua Domine, quibus voluntatem nostram excitas, vt perfectè & ardenter te sequi velimus: maximè autem quę prouocarent, imo si sic dicere liceret, cogeret voluntatem nostram tuæ consideratio bonitatis, ex qua omnia bona creata procedunt. Qui autem pauca expertus est, & nondum exercitatus de te qui spiritus es, spiritualiter cogitare voluerit, sic meditari de te poterit inchoare. Primo assumat in mentem suam aliquam animam virtutibus perfectam, & de illa ita specialiter cogitet, quasi nulli corpori sit coniuncta: imaginetur autem in illa omnem perfectionem virtutum, quæ vnquam de aliqua anima poterit cogitari, scilicet quàm bona, quàm dulcis, quàm patiens quàm misericors, quàm sapiens, quàm charitatiua, quàm fidelis, quàm pia, quàm iusta, quàm vera,

A vera, quàm humilis &c. Cùm autem circa animam talia cogitauerit, cogitet quòd hæc anima est similis creatori in virtutibus, qui eam in similitudinem suam fecit, & postea transferat se ad creatorem, vt omnia quæ in anima perfecta poterunt inueniri, in creatore infinita cogitet & immensa, & ea ipsa naturam suam esse:
Roma. 1. & sic quodammodo, inuisibilia Dei per ea quę facta sunt, conspiciat intellecta. Hic est quidem initialis modus cogitandi de te Domine, quem qui sollicite sequitur meditando te, intrabit fontem viuum & dulcedinem tuæ naturæ, quæ quanto maior est omnibus beneficijs tuis, tanto magis afficit nostram voluntatem, vt sequamur ardenter Iesum filium tuum, ad laudem bonitatis tuæ nos informantem.

TErtio enim se dedit nostrum ductorem & instructorem, cùm subdit: venite post me. Quantumcunque curramus feruenter sequendo nullus præcedit te, & nullus vadit
Rom. 8. iuxta te: Omnes nos oportet ire post te, quia tu
Ioan. 1. es primogenitus in multis fratribus. Primo di-
Matth. 4. cis Domine discipulis: Venite & videte. Postea dicis: Venite post me, vt quod in te viderunt imitentur. Deinde dicis: Venite ad me
Matth. 11. omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos, &c. vt iugum tuum suaue, & onus tuum leue, quod qui susceperint hilariter possint portare ad gloriam patris tui. Tandem di-
B cis: Venite benedicti patris mei, percipite re-
Mch. 25. gnum. Sic domine iste est fidelissimus legatus tuus, qui primo ponit se nobis in exemplum, cùm dicit: Venite & videte, & postea inuitat ad veniendum post se. Venientes ad se vocat, vt reficiat ne deficiant. Tandem assumet ad requiem, vbi tamen requiem nõ habebimus nocte ac die, dicentes: Sanctus, sanctus, sanctus
Esai. 6. dominus Deus sabaoth. Ibi absterges Domine
Apoc. 21. omnem lachrymam ab oculis dilectorum tuorum, quoniam non erit amplius mors vltrà neque luctus, &c. Sed Domine quomodo istud possit esse, non bene potest comprehendere anima mea, quę aliquo modo experta est quanta sit afflictio noscere te & non posse laudare te: cùm & ipsa afflictionẽ generet propter gratitudinem, quod licet ei affligi, pro eo quòd non potest laudare te: imo omnia quæ vnquam ad laudem tuam cogitare, loqui vel agere potest, afflictionem ei generant: quia his indignã se putat, & quia tibi in nullo poterit respondere. Sic ergo anima incarcerata, in vmbris collocata, sic insatiabiliter affligitur pro laude tua: quomodo satiabitur cum in meridie apparuerit ei bonitas tua, cum vtique videat ad plenum eam non posse laudari. Si forte dicis mihi Domine, quòd hoc erit maximum gaudium, eius quod perfecte cognoscet bonitatem tuam, & illam tam immensam, quòd eam non poterit aliqua creatura plene laudare. Verum credo quòd de bonitatis tuæ immensitate gaudebit, C
tamen adhuc pœnitet eam perfecte non posse laudare nisi aliquo modo, vulnera eius alligarentur, & percussuræ plagæ eius sanarẽtur: quia tunc primum oleum additum esset camino. Vnde si placet tibi Domine credo quòd etiam pœna & afflictio laudis tuæ quam habet hîc anima, ibi satiabitur & alligabitur pallio laudis, cum tu qui reples in bonis desiderium nostrũ, tantum dederis te laudare, quantum desideramus: imo longe supra desideratum. Sic enim dixisti: Quia vos plorabitis & flebitis nunc, *Ioan. 16.*
mundus autem gaudebit. Tristitia vestra vertetur in gaudium. Sanata autẽ pœna quam hîc habuit, & impleto quod hic desiderauit, aliam pœnam pro maiori laudatione ibi, sicut nec hic à se habere non potest. Tu etiam non dabis ei, *Sapien. 11.*
qui omnia disponis in numero, põdere, & mensura: quia tunc non erit tempus flendi sed ridendi, cùm apparuerit nobis tuus vnicus filius, si volumus post ipsum venire.

QVarto ergo ostendit nobis initium viæ qua debemus post Christũ venire, cum dicit: abneget semetipsum. qui ergo in via perfectionis vult sequi Christum Iesum, laboret primo vt abneget semetipsum. Merito ergo debemus nos abnegare cum nihil iuris habeamus in nobis. Sunt autem septem causæ, quarum quælibet sufficeret hominem compel D
lere, vt fateatur in se nihil iuris habere. Prima, quia tu Domine nos creasti: sicut ergo nihil in nobis boni est quod tu non creaueris: ita dignum est quòd omnia bona nostra sint tua, quę nullo modo licet auferri à te sancto sanctorũ, ne sacrilegium committamus. Cur ergo non abnegaremus nos qui nostri non sumus? Nam quandocunque aliquid à nobis abnegamus, nec hoc abnegatum propter te conferimus: sed aliunde quantumlibet etiam modico temporis spacio donamus, mox alienum inuadimus. Secunda causa est, quia nos æternæ morti deditos, tua morte præciosissima redemisti, pro omnibus mortuus es, vt qui viuunt iam sibi nõ viuant, sed ei qui pro omnibus mortuus est, vt *2. Cor. 5.*
dicit vas tuum electum. Ergo sicut omnes & totos redemisti, sic & omnes & toti tui sunt. Qui vult ergo saluus esse, restituat tibi illum preciosissimum sanguinem quem pro eo fudisti. Tertia, quia nos ingratos omnibus bonis tuis & auersos à te propter peccata à diabolo defendisti, postquam à te nostro domino recessimus turpiter & inique, sub tua protectione esse merito non deberemus. Sicq; nos hostis sine defensione captiuos habens ad suam voluntatẽ debuisset in æterna supplicia demersisse, nisi tu ex superabundãti bonitate nos defendisses ab eo, & ad pœnitentiam reseruasses, & propter hanc causam propriè sumus tui ser-

A ul, quasi ab hoste seruati. Similiter tui sunt qui cunque per tuam gratiam laqueos diaboli euitauerint: & ideo tibi nihil auferri debet ex eo quod vel te dante non cecidit, vel si ceciderat est erectum. Quarta causa est, quia cum æternam mortem peccatis nostris meruissemus, tu nos reduxisti ad vitam eam dimittendo. Cur ergo tibi non viuemus nos penitus abnegando, à quo habemus quod æternaliter mortui non sumus. Quinta causa est, quòd eadem bonitate qua nos creasti, etiam conseruas ne in nihilum redigamur. Quomodo enim aliquo sub sistere valeamus, nisi te conseruante? Si ergo tu es vita nostra, nulla alij viuere debemus, sicut nullo alio subsistere valemus. Sexta causa est securitas. Qui enim se totum abnegat, vt eum habeat, qui sibi perijt vt tibi valeat, qui sibi nihil est vt tibi aliquid sit. Si nihili in se habet, nihil sui amittere timet, sed semper securus est te quod tuum est conseruare. Si minentur ei pœnæ inferni vel ignis purgatorius, parum timore eorum afficitur, quia cantabit vacuus coram latrone viator, & se non timet perdere qui se abnegat. Si enim tu eum qui tuus est ad pœnas mittere velles: semper tamen de te in bonitate sentiret, paratus sustinere quod velles, nec diceret, cur ita facis? Cui prædicta sententia non placet, da ei Domine se abnegare vt intelligat.

Septima verò causa deberet maximè nos vrge
B re, scilicet vt tibi vices redderemus siue rependeremus: quia puer natus est nobis, & filius datus est nobis: qui das quotidie tenobis in cibũ, &tandem dabis te nobis in premium, & in mer
Esai. 7. cedem magnam nimis. Domine quid dignum non poterit esse tantis beneficijs tuis? Quid ad hoc dignum poterimus dare? An oportet aliquid præter id non penitus abnegare, & tibi da re dulcissime Domine? Si vnus homo esset tanti quanti omnes creaturæ, quas vnquam fecisti quantus esset si daret se totum tibi, qui dedisti te totum nobis? Cuius bonitas in infinitum præponderat, qui se putat meliorem quàm te, tantum de se reseruet tibi, quanto meliorem quã
Matth. 16. tu. Propter huiusmodi causam dicis: Si quis vult venire post me, abneget semetipsum: immo domine iam cogor dicere saluo verbo tuo, quòd nullus semetipsum valeat abnegare. Quomodo enim se abnegabit, qui nunquam aliquid iuris in se habuit? Sed Domine in hoc verbo ostendis maximam gratitudinem tuam, vt hoc tanti æstimes, vt quicunque in se sibi aliquid iuris vsurpauerat, si ab hoc ceciderat, vt vlterius se tibi rapere non attentat. Da mihi domine, vt me abnegem, immo vt reddam quod rapui violenter. Debemus autem secundum legem ablatum reddere in quadruplum, vt nõ solum nos, sed & nostra reddamus, scilicet naturalia fortuita & gratuita. Naturalia sunt quæ communiter natura omnibus hominibus administrat. Quædam in anima tantum, vt intellectus & affectus, quædam in corpore mediante anima, vt quinque sensus interiores. Reddamus ergo intellectum, sed suum proprium relinquentes, qui nos multó à cognitione veritatis impedit. Quãdiu enim homo sensu suo ita innititur, vt ab eo recedere nolit, vix sensum alterius quantumcunque rationalem apprehendit. Faciendum igitur est secundum Apostolum: Quicunque inter vos sapiens esse vult, stul
1. Cor. 3. tus fiat vt sapiens sit. Si enim humiliter se stultum reputaret ad tempus, tunc veram sapientiam à te, siue à tuis apprehendere posset: quia v-
Prouer. 11. bi humilitas, ibi sapientia. Paulus enim credi-
Act. 9. tur didicisse euangelium in illis tribus diebus, cùm cæcus esset. Reddamus etiam affectum Deo semper postponendo nostram voluntatem voluntati diuinæ, & maxime in oratione nostra: quia in omni oratione nostræ vtilitati suam debemus proponere voluntatem: immo sua voluntas si ea recte vtimur, semper est nostra vtilitas. Sæpe autem venit de proprio sensu: quia non credimus domini voluntatem esse quicquid circa nos contingit, & ita abutimur ea minus gratè suscipiendo, sicut dicit Augustinus: Optimus ille tuus minister est, qui non hoc à te audire desiderat, quod ipse voluerit, sed hoc velle quod à te audiet. Sed cum his duobus, scilicet intellectu & affectu, & quin-
D que sensus exteriores reddamus mortificando eos ab omnibus vanitatibus, & ad tuum obsequium conuertendo. Iam aliquantulum habemus de prima parte quam nobiscum abnegare debemus, scilicet de naturalibus bonis. Secunda pars sunt fortuita quæ dicere possumus temporalia & amicos. Hæc enim omnia calcanda sunt, ne impediant tuum amorem. Minus enim amat te qui tecum aliquid amat, quod non propter te amat, vt dicit Augustinus: Valde deberet homo indignari, diligere modica, quem tantæ dignitatis fecisti, vt ei liceat te amare. Occultius autem nocet nimius amor amicorum quàm temporalium, quia tegit se velamine charitatis: ita quod sæpe putet homo charitatem esse quod dilectio est, carnalisque ita dulciter & suauiter mẽtem captiuam tenet, quòd nesciat homo quàm duris vinculis fuerit ligatus, nisi postquam fuerit absolutus. Sic totum cor nostrũ tuo debemus amori, vt quicquid de eo alteri damus, tibi subtrahimus? Necessarium ergo est, vt omnia quæ fortuna nobis offert diligenda, siue res temporales, siue amicos, propter te abnegemus. Tertia pars restitutionis sunt gratuita, scilicet virtutes quas in fontem suum penitus refundere debemus, nihil ex his nobis ascribendo: sed tibi, à quo omne donum perfectum, pro eis grates referendo. Si omnia quæ in his tribus scili-
Iacob. 1. cet bonis naturalibus, fortuitis & gratuitis inue-

A nientur, abnegamus, nos tibi quod fraudauimus in quadruplum restituimus, & hoc sit nobis initium vitæ perfectæ, sic nosmetipsos penitus abnegare.

QVinto cõsiderandum est, quale medium perfectionis sit nobis propositum, vt amulemus per ipsum, scilicet vt crucem nostram tollamus. Crux autem à cruciatu dicitur: Domine, si crucẽ nostram tuum seruitium dicerem, secundum opinionem eorum, hoc intelligerem qui nesciunt: quoniam iugum tu-
Matth. 11. um suaue est, & onus tuum leue. Nec sentiunt quàm bonus & quàm suauis tuus sit spiritus in nobis. Dico autem crucem esse cruciatum cordis, quem de hoc habere debemus quòd non sumus, ita fideles & feruentes in omni seruitio tuo & laude tua vt deberemus. Hæc crux habet longitudinem, latitudinem, sublimitatem, atque profundum. Debemus ergo habere cruciatum, eò quòd tantum humiliamur vt deberemus, & hoc est profundum crucis. Non tantum amamus & laudamus quantum bonitas tua exigit, & hæc est sublimitas. Non sumus tam fideles, vt deberemus, & hæc est latitudo. Quòd non semper continuamus, nec laudem tuam copiosè extollimus, & ab infidelitate toto nisu desistimus, & hæc est longitudo. Ad profundum humilitatis cogit nos prima propria cognitio. Satis enim est hominiad humi-
B litatem cognoscere seipsum, maxime si recordamur iniquitatum nostrarum antiquarum: quia iniquè in conspectu tuo egimus. Deus meus quia reuera tam fidelis nobis es, quòd etiam in peccatis nobis existẽtibus peccatis peccata dimittere, & gratiam tuam tam abundanter, sicut vellemus, largiri es paratus: quanto maiora quis de te præsumit, tanto magis necesse est eum humiliari: quia tanto nequius egit contra te peccando, quanto tu interim largius ei benefacere cogitabas. Vnde Bernardus: Quanto benignius de illo, tanto indignius de me sentire cogor. Item defectus quotidiani humiliant, eò quòd ita instabiles in laude tua sumus: immo nunquam in eodẽ statu permanemus. Quanto tu quotidie pronior es ad indulgendum, tanto plus humiliat cõtra tuam delinquere bonitatem. Item pondus gratiæ humiliat & deprimit, cùm consideramus quòd ea indigni sumus, qui magis in inferno esse mereueramus. Item quòd tu tantum humiliatus es pro nobis Domine Deus meus. Item quòd in natura diuinitatis tuæ omnem excedis humilitatem, cui si velimus similari: necesse habemus humiliari. Item quòd adeò tam frigidi sumus, vt nec amore, nec laude, nec in aliquo respondere tuæ bonitati possumus. Hæc & multa alia quę magis communia sunt, ad humilitatem nobis sufficiunt, immo superbię alium locum relinquunt. Valde autem necessaria est nobis profunditas humilitatis ad tuam sublimitatem: quia quanto quis se reputat indig-
C niorem, tanto magis gratus est beneficijs, & quanto gratior tanto magis laudabilior. Et qui maxime gratus est, maxime te laudabit. Da igitur nobis Domine veram humilitatem, id est, ita cruciari, quòd in hac vita non possumus ad plenum humiliari, vt sic habeamus crucis profundum.

SVblimitas crucis, est cruciari pro eo, quod tead plenum laudare non possumus & amare. Quod causa amoris tui habeamus quæ lingua dicere, vel quis intellectus sufficiat capere nescio. Si aliquid gratis amare volumus, vbi melius quam in te amorem nostrum locabimus. Si pro muneribus quanto plura dabis? Sed quãto plus promittis, tanto magis gratis amari mereris. Si amare volumus eos qui nos amant, quanto æquius nos te amabimus? Etsi expectamus & desideramus, vt quis exturquent à nobis amari: nónne tu es Deus meus, qui tam crebro pulsas & mendicas ad ostium nostrum, dicens: Præbe fili cor tuum mihi, imo & sæpe repulsus, te iterum ingeris impudenter. Si verò aliquid volumus diligere quia bo-
Prouer. 23. num, cur non potius te immensum bonum, qui totum nostrum tibi vendicas affectum, vt bonitatem tuam amemus & laudemus? Si verò aliquid dignũ iudicamus amore nostro, quod tanta fecimus pro te, cur non iudicamus similiter de te, qui tot & tanta fecisti pro nobis? Si D verò consideramus passiones tuas, tu animam tuam pro nobis dignantissime posuisti, vt totam animam nostram possideres. Infinita sunt Domine quæ nos te amare compellunt: quia omnia quæ creasti tuam prædicant bonitatem, quoniam qui in omnibus non intelligunt, non tibi, sed tuæ imputent cæcitati. Sed quia probatio dilectionis, exhibitio est operis. Necesse habet anima sic se conformare ad dilectionem tuam, vt sicut te habeas ad eam, sic semper se à te habere nitatur. Maxime autem in istis. Primo, sicut tu amas semper, ita & ipsa semper amet: & hoc ostẽdere tibi nititur, vt omnem affectum suum tuæ contemperet voluntati. Sunt autem quatuor affectiones ad quas aliæ reduci possunt: scilicet gaudium, dolor, spes, & timor. Primæ duæ sunt circa præsentia vel præterita, & aliæ duæ sunt circa futura. Sic igitur tibi confirmare nostras affectiones debemus, vt de omnibus quæ tibi aduersa sunt, timeamus & doleamus, & quæ tibi honesta de his superemus & gaudeamus, omnes alias affectiones de cordibus nostris effugantes. Quanta vtilitas in hoc esset quòd fallas & inutiles affectiones vitaremus. Vtique si homo se vere secundum has quatuor affectiones examinaret, quando aliquos motus sentiret, quomodo tu eum eriperes Domine solus nosti. Si enim originem motuum nostrorum diligenter aduerteremus, sæpe inueniremus esse vitij quod

putauis-

A putauimus esse virtutis, & sæpe illo impedimur, quo credimus promoueri. Secundò, sicut semper habes nos præ oculis tuis, ita etiam te semper debemus cogitare præsentem. Hoc cogit nos ab omnibus cogitationibus nostris, verbis, factis & moribus esse sub moderamine disciplinæ: quoniam non auderet sponsa inhoneste se habere sponso suo præsente: imo in omnibus intenderet sibi placere & quærere ab eo consilium & auxilium, vt in omnibus secundum suam posset agere voluntatem. Cùm autem in omnibus tibi placere intendimus, semper securam conscientiam habebimus, etiam si se aliquid minus vtile præter te intentioni nostræ ingesserit incidenter. Tertio, sicut semper & continue seruis nobis omnia opera nostra operando vel sustinendo ne esse desinamus, vel per alios vel quocunq; modo: ita nunquam particula diei bonę debet nos præterire, quin in tuo seruitio expendatur. Quartò, sicut semper tueris nos, & custodis nos ab omnibus malis, siue per te, siue per tuos: ita diligenter debemus nos abstrahere ab omnibus quæ nos possent in tuo seruitio impedire. Quintò, sicut largitas tua nunquã lassatur in dando: ita nunquam debemus voluntariè deficere in orando. Sextò, sicut semper es benignus in relaxando, ita nunquam debemus defectibus nostris terreri: quin statim post culpam veniam
B postulemus. Quando enim cor hominis est distortum, & à te quodammodo alienum, multò est pronius ad leuitates, & ad quærendum exterius falsas cõsolationes, quàm sibi dum apud te esset. Vnde non est differenda acquisitio veniæ, ne diuturnior recessus difficiliorem reditum operetur. Taliter nos debemus ad te habere & semper cruciari, quòd te tantum non amamus vt debemus. Quomodo autem te laudare debeamus, & de quibus gratias agere debeamus, est in principio suprà dictum. Da nobis Domine toto desiderio ad amandũ & laudandum te aspirare, & pro eo quòd digne non possumus cruciari, & hoc nobis tollendæ crucis sit altitudo.

LAtitudo autem crucis est fidelitas semper spiritum crucians & dilatans, vt omnem hominem subijciat tuæ laudi, ac seruituti. Hæc maxime facit hominem in oratione communem cogens vt quicquid sibi vel aliquibus specialiter suis desiderat: quia eos humiles quodammodo videt, nihil tamen hominum, sed totum ad laudem tuæ desideret bonitatis. Vnde cum fidelitas maxime in oratione consistat, considerandum est qualiter debeat orare qui voluerit exaudiri. Debet enim orare sapienter, ardenter, humiliter, fideliter, perseueranter, & confidenter. Sapienter, vt oret quæ tuæ laudi sunt expedientia & proximorum saluti. Si verò in quibusdam dubitamus, vtrum expediant, sicut salus corporis & similia, quæ quandoq; nocere, quandoq; pro- C desse possunt: pro his semper sub conditione est orandum: scilicet si tibi sit placitum & honestum. Ardenter, scilicet deuote, vel ad minus serioſe, vt bene videamus quid petendum sit à te, intente de corde nostro petamus, non alienis, sed proprijs verbis cordis vel oris, quia vtraq; æquè intelligis & auscultas. Humiliter, vt non de nostro merito, sed tantum de tua gratia confidamus. Quamuis enim peccata dimiseris, & quandoque aliquid tibi seruire concedas, semper tamen tales nos reputare debemus quales nosipsos peccando fecimus: qui nihil nisi malum per nos facere possumus. Fideliter vt in oratione offeramus nos ad carẽtiam omnis gaudij, & patientiam omnis pœnæ quæ ad vtilitatem nostram cedere valeat per tuum adiutorium, vt in exauditione desiderij nostri actio tua laudem attollat. Sed Domine merebor sic offerendo me tibi, cum tamen vt totus tuus ad hoc tenear, etiam si nunquam volueris me exaudire. Perseueranter, vt nunquam cessare proponamus à desiderio omnium quæ tibi sunt laudabilia & honesta. Si qua verò in nobis vel in nostris superuenerit necessitas, quamuis pro hac semper cum intentione non possumus orare, tamen aliquotiens cum omni fidelitate qua possumus pro ea orabimus, & deinceps voluntati tuæ nostrum desiderium committemus semper primam fidelitatem, & D si non in actu tamen in habitu retinentes. Confidenter, vt postulemus in fide, nihil hæsitantes. Sunt autem septem causæ quæ cogunt nos tuæ confidere bonitati. Prima, quia iustum esse desiderium tu das. Et ad quid dares, nisi etiam velles exaudire? Secunda, quia non ad nostram vtilitatem, sed ad tuam gloriam volumus exaudiri. Tertia, quia maiora quæ pro nobis fecisti animant nos, vt etiam de minoribus confidamus. Omnia enim quæ petere possumus tam minora sunt, quàm quòd dignanter pro nobis es incarnatus & passus. Quarta, quia tam facile est apud te in maximis, quàm in minimis exaudire. Quinta, quia nos ad hoc prouocat tuæ consideratio bonitatis. Sexta, quia intercessorem te Iesu Christe habemus & omnes sanctos. Septima, quia infinitam ad nos habes bonitatem. Si enim modica dilectio quam ad te habemus ad hoc nos cogit, & in omnibus tuæ voluntati libẽter parere velimus: cur idem de inæstimabili dilectione tua non præsumeremus? Alioquin fideliores vellemus apparere quam tu. Si tales nos tibi exhiberemus, qualem te nobis econuerso, non crederemus. Sic Domine orabimus, & propter hoc in oratione confidentiam habebimus, nihilominus tamen cruciabimur, quòd hoc dignè exequẽdo omnem hominem ad tuam laudem per effectum trahere non possumus & amplecti, & hæc spiritualis nostræ crucis est latitudo.

Longi-

ALongitudo autem crucis tuæ toti vitæ nostræ debet comensurari, vt quamuis consideremus tecum esse iucundum, & in te domo tua laudare, & in abysso tuæ dulcedinis absorberi: tamen non tædeat nos portare crucem tuam cruciari scilicet in misera hac vita pro tuæ laudis augmento. Quid magni est domine si tecum sim in patria, vbi sum securus ab omni malo, & vbi habeam quicquid volo? Da mihi Domine vt nunquam me pungendo sic superent claui timoris & miseriæ huius vitæ: vt anre velim descendere: vel saltem deponi de cruce quàm à te Domine hoc fuerit mandatũ. Sed neque hoc desiderarem vt ab hac cito facias me deponi: sed vt semper mallem propter te pendere in cruce quàm à miserijs his facias me in absconditio sepeliri. Tu enim Domine nec descendisti de cruce, nec sic te deponi petisti. Voluntas ergo semper affligendi pro augmento tuę laudis: crucis erit longitudo. Si quis vult venire post me, tollat crucem suam quotidie, & sequatur me. & sic currat per medium viæ perfectionis. Si nos tollamus, Domine tu ipse portabis.

FInem autem viam perfectionis, id est, perseuerantiam in voluntate, semper pro te patiendi innuis in eo quòd dicis: quotidie. Si enim vno die prius quàm tu iusseris, cru
B cem deponere volumus eam quotidie tollimus. Qui autem perseuerauerit, vsque ad eam deponas, hic in abundanti laude tua sepulchrũ ingredietur pacis æternæ. Quamuis in hoc verbo intelligere possumus: quòd sicut cruciatus pro tua laude quotidie deficiendo cadit, ita crucem quotidie tollere debemus, laudis tuæ desiderium resumendo.

Crux quanto diutius iacet: tanto difficilius tollitur.

QVa verò intentione in via ista sit ambulandum, innuis vltimo cùm dicis: sequatur me. Quod tam de gressu corporis, quàm de mentis possumus intelligere. Quia multi non solum portantes crucem, sed & se suspendentes in cruce, te gressu corporis sunt sequuti. Sequamur igitur te non tantum gressu bonorum operum, sed & intentione cordium, vt non solum consideremus, quibus operibus nos præcesseris: sed qua intentione feceris, & in hac te sequi studeamus. Inuenimus autem quòd in omnibus cogitationibus verbis & factis tuis principaliter quæsieris gloriam tui patris. Tu ergo Domine Iesu Christe, dirige intentionem nostram, vt in omnibus gloriam eius quæramus, & tuam nos abnegando, profundum, sublimitatem, latitudinem & longitudinem crucis portando, & in ea perseuerando ad laudem & gloriam tuam: qui cum patre & spiritu sancto viuis ac regnas Deus, per omnia C secula seculorum. Amen.

Beati Anselmi liber de mensuratione crucis explicit.

EIVSDEM B. ANSELMI LIBER MEDITATIONVM INCIPIT.

DOMINE Deus meus, da cordi meo te desiderare, desiderando quærere, quærendo inuenire, inueniendo amare, amando mala mea redimere, redempta nõ iterare: da domine Deus cordi meo pœnitentiæ compunctionem, spiritui contritionem, oculis lachrymarum fontem, manibus eleemosynæ largitatem. Rex meus extingue in me desideria carnis, & accende vim tui amoris. Redemptor meus expelle à me spiritum superbiæ, & concede mihi propitius thesaurum humilitatis tuæ. Saluator meus amoue à me furorem iræ, & indulge mihi sensum patiẽtię. Creator meus, euelle à me animi rancorem, & largire mihi mentis dulcedinẽ. Da pater clementissime solidam mihi fidem, spem congruam, charitatem perfectam. Rector meus auerte à D me animi vanitatẽ, mentis inconstantiam, cordis vagationem, oris scurrilitatem, oculorum elationem, ventris ingluuiem, opprobria proximorum, scelera detractionum, curiositatis pruriginem, diuitiarum cupiditatem, potentatuum rapinam, inanis gloriæ appetitum, hypocrisis malum, adulationis venenum, contemptum inopum, oppressionem debilium, auaritiæ ardorem, inuidiæ rubiginem, blasphemiæ mortem. Reseca in me temeritatem meorum factorum iniquam pertinaciam, inquietudinẽ, ociositatem, somnolentiam, pigritiam, mentis hebetudinem, cordis cæcitatem, sensus obstinationem, morum truculentiam, boni inobedientiam, consilij repugnationem, linguæ effrenationem, pauperum prædam, impotentum violentiam, innocentum calumniam, subditorum negligentiam, circa subditos seuęritatem, aduersus domesticos impietatem, erga proximos duritiam. Deus meus, misericordia mea, oro te per dilectum filium tuum, da mihi opera misericordiæ pietatis studia, compati afflictis, subuenire egenis, succurrere miseris, consulere erroneis, cõsolari mœstos, releuare oppressos, pauperes recreare, flebiles refouere, dimittere debitoribus, parcere in me peccantibus, odientes me diligere, pro malis bona reddere, neminem despicere sed honorare, bonos imitari, malos cauere, virtutes amplecti, vitia reijcere, in aduersis patientiã, in prosperis con-

tinen-

A tinentiam, custodiam oris, & ostium circumstantiæ labijs meis, terrena calcare, cælestia sitire. Ecce plasmator meus, multa rogaui, cùm nec pauca promerui. Fateor heu fateor, non solum quæ postulo non debentur bona, sed multa mihi debentur, & exquisita supplicia. Animant me publicani, meretrices & latrones, qui à faucibus hostis momentaneè eruti, sinu recipiuntur pastoris. Tu enim omnium factor Deus, licet in cunctis tuis sis mirabilis operibus, mirabilior tamen in visceribus crederis pietatis. Vnde temet per quendam tuum dixisti: Miserationes eius super omnia opera eius, & quasi de singulo loquente, de vniuerso populo tuo dixisti confidenter: Misericordiam meam non dispargam ab eo. Nullum enim spernis, nullum abijcis, nullũ perhorrescis, nisi qui te fortè amens exhorruerit: ergo non modo non iratus percutis, sed te irritantibus dona si quæsierint, tribuis, Deus meus cornu salutis meæ & susceptor meus. Ego infœlix te irritaui, ego malum coram te feci furorem tuum prouocaui, iam promerui, peccaui & passus es, deliqui & adhuc sustines. Si pœnitet parcis. si reuertor suscipis, insuper dum differo præstolaris. Reuocas errantem, inuitas repugnãtem, excitas torpentem, amplecteris redeuntem, doces ignorantem, mœrentem mulces, à ruina suscitas, post lapsum reparas, petenti largiris, quærenti inuenis, pulsanti aperis. Ecce domine Deus salutis meæ, quid opponam nescio, quid respondeam, ignoro: nullum confugium, nullum à te patet latibulum. Ostendisti bene viuẽdi viam, dedisti gradiendi scientiam, minatus es mihi gehennam, & pollicitus es paradisi gloriam. Nunc pater misericordiarum & totius consolationis, confige timore tuo carnes meas: quatenus quæ minaris metuendo euadam, & redde mihi propitius lætitiam salutaris tui, vt quæ spondes diligendo participem. Fortitudo mea Domine, firmamentum meum Deus & refugium meum, & liberator meus, suggere quid de te cogitem, doce quibus sermonibus inuocem, de quibus operibus te placem. Scio namque, scio vnum quo placaris, & aliud quod non spernis. Est vtique spiritus contribulatus tibi sacrificium, & acceptas cor contritum & humiliatum. His me Deus meus, adiutor meus ditamuneribus. His contra inimicum muni protectionibus, hoc de flammis vitiorum præsta refugium, hoc à desideriorum passionibus pande pius refugium. Fac Domine virtus salutis meæ, ne sim in eorum ordine qui credunt prospero tempore, & recedunt tentationis tempore. Obumbra caput meũ in die belli, esto spes mea in die afflictionis meæ, & salus in tempore tribulationis meæ. Ecce Deus illuminatio mea & salus mea, rogaui quibus egeo, intimaui quæ timeo, sed remordet me conscientia, reprehendunt me cordis secreta, & quod amor ministrat, timor dissipat, zelus incitat, metus increpat actæ vitæ fortitudinem: sed tua ingerit pietas fiduciam. Tua hortatur benignitas, mea dehortatur malignitas, & vt verius fatear, occurrunt memoriæ phantasmata peccatorum, quæ reuerberant aciem, vel audaciam præsumentium animorum. Cùm enim odio quis dignus sit, qua fronte gratiam requirit? Cùm pœna debetur, qua temeritate gloria poscitur. Lacesit iudicem, qui postposita satisfactione delicti, præmijs quærit honorari. Regi insultat obnoxius supplicio, qui flagitat donari indebito præmio. Et dilecti patris affectum stultus exacerbat filius, qui post illatas contumelias ante pœnitudinem hæreditatis vsurpat celsitudinẽ. Quod mi pater me egisse recolo, merui mortem & peto vitam, commoui regem meum: cuius impudens nunc inuoco auxilium, contempsi iudicium iudicis, quem temere postulo adiutorem, insolens renui audire patrem quem demum præsumo habere tutorem. Heu mihi quàm sero venio, heu heu quàm tarde festino, heu quia curro post vulnera, dedignatus incolumis præcauere iacula, neglexi prospicere tela, modò solicitor de morte vicina, vulneribus inflixi, quia scelera sceleribus addere non timui, recenti tabe cicatrices respersi: quia prisca flagitia modernis inquinationibus reciprocaui, & quæ diuina solidauerat gratia vel medicina, mea dissoluit prurigo phrenetica. Cutis quæ superducta vulneribus morbum celauerat, sanie erumpente putruit: quia iterata iniquitas concessam misericordiam exinaniuit. Noui quippe scriptum: In quacunq; die iustus peccauerit, omnes iustitiæ eius in obliuione erunt. Si iustitia aboletur iusti ruentis, quanto magis peccatoris in idipsum ruentis? Quoties vt canis redij ad vomitum, & vt sus petij volutabrum? Fateri mihi itaq; & recordari impossibile est quot mortalium homines peccare ignorantes docui, nolentibus delinquere persuasi, resistẽtes coẽgi, volentibus cõsensi, qũot sanè gradientes in laqueum duxi, viam quærentibus foueam retexi, mala patrare non horrui, donorum Dei obliuiscì non metui. Sed tu iuste iudex signasti quasi in sacculo pecuniam peccata mea, & obseruasti omnes semitas meas, & cunctos gressus meos dinumerasti. Tacuisti semper, siluisti, patiens fuisti. Væ mihi, demum loqueris quasi parturiens. Deus deorum Domine, præstabilis super nequitiã, noui quia manifestus venies, noui quia non semper silebis, cùm in conspectu tuo ignis exardescet, & in circuitu tuo tempestas ingruerit valida, cum aduocaueris cælum desursum, & terrã discernere populum tuum. Ecce tot milibus populorum nudabuntur omnes iniquitates meæ, tot agminibus patebunt scelera mea, non solum actuum, sed etiam cogitationum simulque locutionum. Tot iudicibus inops astabo quotquot

Psal. 44.
Psal. 88.
Psal. 17.
Psal. 139.
B
C
D
Exech. 18.
Esa. 42.

A quot me præcesserunt in bono opere. Totarguentibus confundar quotquot mihi præbuerunt sancta viuendi exempla. Tot vincar testibus, quot me monuerunt proficuis sermonibus sæpeq́ue imitandos iustis mihi dederunt actionibus. Domine mi Deus non suppetit quod dicam, non occurrit quid respondeam, & ecce iam illi interim discrimini, vrget me conscientia, cruciant cordis arcana, coartata auaritia, accusat superbia, consumit inuidia, inflammat concupiscentia, incestat luxuria, dehonestat gula, confutat ebrietas, detractio lacerat, ambitio supplantat, rapacitas obiurgat, discordia dissipat, ira perturbat, leuitas dejcit, torpor opprimit, hypocrisis fallit, adulatio frãgit, fauor extollit, calumnia pungit. Ecce liberator meus de gentibus iracundis. Ecce cum quibus vixi à die natiuitatis meæ, quibus studui, quibus fidem seruaui, ipsa me studia quæ dilexeram damnant, quæ laudaueram vituperant. Hi sunt quibus acquieui amici, quibus parui magistri, quibus seruiui domini, consules quibus credidi, ciues quibus cohabitaui, domestici quibus consenui. Heu mihi rex meus & Deus meus: quia incolatus meus prolongatus est. Væ mihi illuminatio mea: quia habitaui cum habitantibus cedar. Et cum sanctus dixerit multum, quanto magis ego infœlix dicere possum: nimis incola fuit anima mea. Firmamentum meum, non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Spes mea non est in filijs hominum quem si remota pietate iudicaueris iustum inuenias, & nisi præueneris miserando impium, nõ erit quem glorifices pium. Credo namq; salus mea quod audiui, quomodo benignitas tua ad pœnitẽtiam me adducit, turris fortitudinis, sonuerunt necessaria mihi labia tua. Nemo potest venire ad me, nisi pater qui misit me traxerit eum. Enimuero quia instruxisti me, tantaq́; propitius institutione formasti totis medullis cordis toto annisu mentis te omnipotens pater cũ dulcissimo puero, teq́; dulcissima proles cum serenissimo inuoco paracleto. Trahe me quatenus post te currere in odorem vnguentorum tuorũ delectet. Quam magna domine Deus meus multitudo dulcedinis tuæ, quam abscondisti timentibus te. Abscondisti quia conseruasti, non quia abscondisti. Abstulisti cum ea magis multiplicasti. Solet aliquando quod absconditur diligentius inuestigari, & inuentum arctius amari, dilata in te non minuuntur, sed magis crescunt desideria: non est ergo tuus amor transitorius, sed æternus. Qui te diligunt non tepescũt, sed feruescunt. Non est tuus amor ociosus, memoria tua super mel dulcis, meditatio de te plus quã cibus iuuat. De te loqui plena est refectio, te nosse perfecta consolatio, tibi adhærere vita æterna, à te separari mors perpetua. Fons viuus his qui te sitiunt, esca indeficiens qui te esuriunt. Gloria te quærentibus, gaudium inuenientibus: odor tuus suscitat mortuos, respectus curat ægrotos: lux tua omnem fugat caliginẽ, visitatio tua cunctam repellit tristitiam. Nullus apud te mœror, procul à te omnis dolor, nulla tecum mœstitia, nulla indigentia, nulla vbi es necessitas, nullius boni est difficultas, nunquam ibi tenebræ, nec terror nominatur gehennæ, nullius noctis tetra cæcitas, nec tumultus improbitas, nunquam famis sitisq́; inopia, frigoris nec æstus circa te moratur penuria, non inualido corporis, prorsus nec corruptio mentis, non zelus, neque contentio, nec omnino ambitio, illinc abest solicitudo finis & cura mortis, labor senectutis, languor ęgritudinis, ibi nescitur passio aëris & varietas temporis. Hęc est enim magna multitudo dulcedinis tuę domine quam abscondisti timentibus te, sed perfecisti sperantibus in te. O quàm bona absconsio quæ efficitur perfectio, non enim hæc absconsio æstimatur perditio, sed magis conseruatio quæ fit perfectio. O gloriose rex quã vera sunt tua iudicia iustificata in semetipsa, verè desiderabilia super aurũ & lapidem precio sum multum vtique, & dulciora super mel & fauum. O vita mea, Deus meus, rogo te per nomen redemptoris mei dilecti filij tui, largire propitius, vt custodiam ea. Cognoui namq;, quia in custodiẽdis illis retributio multa. Gloria mea, Deus meus, abscondis thesaurum tuum, vt incites cupidum, recondis margaritam, vt augeas quærentis amorem, differs dare vt doceas petere, dissimulas audire petentem, vt facias perseuerantem. Postremò incipientibus quærere promittis, vt non nisi verè perseuerantibus salutem tribuas, quod planè indicat illa flebilis, quę tuum in sepulchro natum Christum inter mortuos quærebat viuum, durantibus adhuc tenebris, quam accenderas vt quęreret, sed quærenti dilarebas vt perseueraret: perseuerauit sperans, & sperauit perseuerans: & quia in spe perseuerauit, videre te meruit. Beata visio & plena exultatio. O summum gaudium & consummatum desiderium, desiderabilis vultus, iocundus aspectus. O spes & fœlix perseuerantia, nisi enim speraret non perseueraret, & nisi perseueraret, spei fructum nõ perciperet. Sic enim Deus meus, misericordia mea absconderis timentibus te, vt inueniaris sperantibus in te, sic elongaris quærentibus vt appropinques perseuerantibus: Qui elongant se à te, peribunt, qui autem expectant te non confundentur: Qui timent te sperent in te: quoniam protector & adiutor eorum es. Per timorem venitur ad amorem. Timendus es, vt dominus, amandus vt pater. Timor tuus sanctus permanet: quia sanctos permanere facit quos possidet. Nihil deest timentibus te: quia oculi tui super eos, & aures tuæ in preces eorum. Misericordia mea & refugium meum,

B
C
D
Ioan. 6.
Psal. 7.
Psal. 24.

A susceptor meus & liberator meus, sic timorem adhibe mihi vt amorem subinferas, sic irrogametum, vt tui augeas desiderium: sicq; me participem timentium te, vt & custodientiũ mandata tua facias, vt per timoris seruitutem ad amoris pertingere merear, gratiam. Inuoco te Deus meus inuoco te, quia propè es omnibus inuocantibus te: sed inuocantibus in veritate. Tu enim veritas es, donec me quæso clementiam tuam sancta veritas inuocare: quia quomodo hoc fieri oporteat, nescio: sed doceri à te beata veritas humiliter imploro. Abs te sapere desipere est, te verò nosse perfectum est scire. Erudi me ô diuina sapientia, & doce me legem tuam. Credo sane, quia quem tu erudieris beatus est, & de lege tua docueris eum. Desidero inuocare te, quod quæso vt fiat in veritate. Quid est inuocare in veritate veritatem, nisi in filio patrem? Ergo sancte pater, sermo tuus veritas est, principium verborum tuorum veritas. Hoc quippè est verborũ tuorum principium, quod in principio erat verbum. In ipso principio te summum adoro principium: in ipso veritatis verbo te perfecta inuoco veritas: quòd in ipsa tandem dirigas me, & doceas in veritate. Quid enim dulcius quàm genitorem in nomine vnigeniti exorare, patrem recordatione filij ad pietatem flectere, regem charissimæ prolis denotatione mitigare? Sic rei solent
B carceribus eripi, sic mancipati vinculis liberari, sic tristem capitis excipientes sententiam, non solum vitam, sed insuper nanciscì insolitam gratiam, dummodo iratis patribus dilectę prolis intimauerint charitatem. Sic delinquentes seruuli euadũt supplicia dominorum, dum pro eis interuenit dulcedo filiorum. Sic te pater omnipotens, per omnipotentis filij tui postulo charitatem: educ de carcere animam meam ad confitendum nomini tuo, libera me à vinculis peccatorum, per coæternum tibi vnicum flagello natum, meq́ue cui propria merita letabilem minantur sententiam, preciosæ ad dexteram tuam confedentis prolis interpellatione restaura placatus ad vitam. Quem alium enim dirigam intercessorem pro me tibi nescio: nisi hunc qui est peccatis nostris propiciatio, qui sedet ad dexterã tuam, qui etiam communi sibi gloria pietatem tuam interpellat pro nobis. Ecce aduocatus meus apud te Deum & patrem, ecce pontifex summus, qui non eget alieno expiari sanguine: quia proprio fulget profusus cruore. Ecce hostia sancta beneplacens & perfecta, in odorem suauitatis, & oblata & accepta. Ecce agnus sine macula, qui se coram tondentibus obmutuit, qui plagis cæsus, sputis illitus, probris affectus os suum nõ aperuit. En qui peccatum non fecit, peccata nostra
Esai. 53. pertulit, & languores nostros suo liuore sanauit. Aspice pie pater pijssimum filium tuum pro me tam impio passum. Respice pater clementissime eum qui patitur, & reminiscere benignus pro quo patitur. Nónne hic est ille innocens mi Domine, quem vt seruum redimeres, filium tradidisti? Nunquid non auctor vitæ hic est, qui vt ouis ad occisionem ductus, tibiq́ue obediens vsque ad mortem factus, atrocis non timuit necis subire genus? Recole totius salutis dispositor: quia hic ipse est quem etsi ex tua virtute genuisti, meę tamen infirmitatis participem fieri voluisti. Verè hæc est tua deitas, quę meam induta naturam crucis ascendit patibulum, qui assumptaq́ue carne triste tulit supplicium. Reduc Deus meus oculos maiestatis super opus ineffabilis pietatis, intuere dilectum natum toto corpore extensum, cerne manus innocuas pio manantis sanguine, & remitte placatus scelera quæ patrauerunt manus meæ. Considera inerme latus crudeli fossum cuspide, & renoua me sacrosancto fonte illo, quem inde fluxisse credo. Vide immaculata vestigia quæ non steterunt in via peccatorum: sed semper ambulauerunt in lege tua, diris confixa clauis, & perfice gressus meos in semitis tuis: fac me odio habere omnem viam iniquitatis, viam iniquitatis misericors amoue à me: facq́ue me propicius viam veritatis eligere. Oro te rex seculorum per hunc redemptorem meum: fac me currere viam mandatorum tuorum, vt ei valeam spiritu vniri, qui non horruit mea carne vestiri. Nunquid non attendis pie pater adolescentis filij charissimum caput niuea ceruice deflexa: preciosa resolutum in morte? Aspice mitissime conditor dilectæ sobolis humanitatem, & miserere super infirmi plasmatis debilitatem. Candet nudatum pectus, rubet cruentum latus, tensa arent viscera, decora languent lumina regia pallent ora, procera rigent brachia, pendent crura marmorea, rigat terebratos pedes sancti sanguinis vnda. Specta gloriosæ genitor gratissimæ prolis lacerata membra, & memorare benignus quæ mea est substantia. Conspice Dei hominis pœnam, & releua conditi hominis miseriã. Vide redemptoris supplicium, & remitte redempti delictum. Hic est domine mi, quem propter peccata populi tui percussisti, licet ipse sit dilectus, in quo tibi bene complacuisti. Hic est ille innocens, in quo dolus inuentus non est, & tamen cum iniquis deputatus est. Quid commisisti dulcissime puer, vt sic iudicareris? Quid commisisti amantissime inuenies, vt sic tractareris? Quod scelus tuum, quæ noxa tua, quæ causa mortis, quæ occasio tuæ damnationis? Ego enim sum tui plaga doloris, tuæ culpa occisionis. Ego tuæ liuor passionis, tui cruciatus labor. Ego tuæ mortis meritum: tuæ vindictæ flagitium. O mirabilis censuræ conditio, & ineffabilis mysterij dispositio, peccat iniquus, & punitur iustus: deliquit reus & vapulat innocens, offendit impius, damnatur pius: quod

A quod mœretur malus, patitur bonus, quod perpetrat seruus, exoluit dominus: quod committit homo, sustinet Deus. Quo nate Dei, quo tua descendit humilitas, quo tua deflagrauit charitas, quo processit pietas, quo excreuit benignitas, quo tuus attigit amor, quo peruenit compassio? Ego enim iniquè egi: tu pœna mulctaris. Ego facinus admisi, tu vltione plecteris: ego crimen edidi, tu torturę subijceris: ego superbiui, tu humiliaris: ego tumui, tu attenuaris, ego inobediens extiti, tu obediẽs patri scelus inobedientiæ luis, ego gulæ parui, tu inedia afficeris. me ad illicitum rapuit concupiscentia ardorem, te perfecta charitas ducit ad crucem. ego præsumpsi vetitum, tu subijsti eculeum. ego delector cibo, tu laboras in patibulo. ego fruor delitijs, tu laniaris clauis, ego pomi dulcedinem, tu fellis gustas amaritudinẽ, mihi reo ridens congaudet Eua: tibi pie plorans cõplorans compatitur Maria. Ecce rex glorioſe, ecce impietas mea, & claret pietas tua, en mea iniustitia, & tua liquet iustitia. Quid Deus meus & rex meus? Quid retribuam tibi pro omnibus quæ retribuisti mihi? Non enim inueniri potest in corde hominis quod condignè talibus referatur præmijs. Nunquid potest sagacitas machinari humana, cui comparetur miseratio diuina? Nec est creaturæ moliri officium quo iustè creatoris recompenset præsidium.
B Est autem nate Dei in hac tua admirabili dispositione: cui mea fragilitas in aliquo suppeditet, si tua visitatione compuncta mens, carnem suam crucifigat cum vitijs & concupiscentijs. Et si hoc à te conceditur: quasi iam tibi incipit compati vel viuere: quia & tu pro peccatoribus dignatus es mori: sicq́ue per interiorem victoriam ac duce armabitur ad exteriorem palmam: qua deuicta persecutione spirituali non vereatur pro amore tuo subijci gladio materiali. Ita exiguitas conditionis si tuæ complaceat pietati, magnitudini valebit pro viribus respondere conditoris. Et hoc cælestis medicinæ bonæ Iesu, hoc tui antidotum amoris. Oro te per antiquas misericordias tuas infunde meis visceribus, vt relecta vipereæ cogitationis labe, reintegret me incolumitati pristinæ, quo gustato nectare tuæ suauitatis, faciat me illecebrosa mundi prospera toto affectu despicere, & nulla eius aduersa pro te formidare, memorq́ue perpetuæ nobilitatis semper fastidiam ventos huius transitorij timoris. Nihil quæso sine te mihi dulcescat, nihil complaceat, nihil preciosum, nihil præter te arrideat speciosum: vilescant obsecro abs te mihi omnia, sordescant vniuersa, quod tibi aduersum est, & mihi molestum sit, & beneplacitum indeficiens desiderium: tædeat me gaudere sine te, & delectet me tristari pro te. Sit mihi nomen tuum refocillatio, & memoria tua mea consolatio, fiant mihi lachrymę meæ panes die ac nocte, tuas inuestigando iustificationes, sit C bonum mihi lex oris tui super milia auri & argenti, sit obedire tibi amabile, resistere execrabile. Rogo te spes mea, per omnes pietates tuas, vt propitieris omnibus iniquitatibus meis. Adaperi aures meas mandatis tuis, & ne declines flagito per nomen sanctum tuum, in verba malitiæ cor meum ad excusandas excusationes in peccatis. Peto etiam per admirabilem humilitatem tuam, non veniat mihi pes superbię, & manus peccatoris non moueat me. Ecce omnipotens Deus pater domini mei, dispone benignus quo mihi miserearis: quomodo quicquid preciosius inueni, deuote tibi obtuli, quicquid carius reperi, supplicìter præsentaui, mihi nihil reliqui quin tuæ exposuerim maiestati, nihil iam supereſt quod adijciam: quia totum tibi delegaui spem meam. Direxi tibi aduocatum meum, tuum dilectum filium, misi gloriosam progeniem inter me & te mediatorem. Misi inquam intercessoré per quem confido veniam, misi verbis: quia pro meis dixi missum factis, enumeraui sanctissime tibi sobolis mortem, quam pro me fuisse credo perpessam. Credo à te missam deitatem, nostram suscepisse humanitatem, in qua dignum duxit vincula, alapas, sputa, irrisionesq́ue perferre, necnon crucem clauosq́ue suscipere. Hanc olim infantiæ vagitibus demolitam, pueritiæ pannis astrictam, sudoribus vexatam, ieiunus D maceratam, vigilijs afflictam, itineribus fessam, post affectam flagris, laceratam supplicijs, deputatam cum mortuis. Ditatam verò gloria resurrectionis, cælorum gaudijs induxit, & in dextera tuæ celsitudinis collocauit. Tu placatio mea & propiciatio mea hic intende pius quomodo genueris filium, & quem redimeris seruum, hic aspice factorem, & ne despicias factura: amplectere serenus pastorem, & recipe misericors allatã propitius humeris ouem. Hic ipse est fidelissimus pastor ille, qui dudum errabundam ouem per abrupta montium, præcipita vallium multis quæsierat, varijsq́ue laboribus, qui iam morienti iam per longa exilia deficienti, tandem inuentæ gaudens se supponit, & miro sibi adnisu charitatis innixam de confusionis abysso leuaui: pijsq́ue coastrictam complexibus ad nonagintanouem vnam quæ perierat deportauit ouem. Ecce domine mi rex omnipotens Deus, ecce pastor bonus refert tibi ouem quam commisisti ei. Suscepit te disponente ad saluandum hominem, quem tibi restituit omni labe immunem: ecce tibi tuum charissimus plasma filius reconciliat, quod à te procul deuiauerat. En gregi tuo mitis pastor reformat quod prædo violentus abegerat: reddit tuis conspectibus seruũ, quem sua propria fecerat conscientia fugitiuum, vt qui per se pœnam meruit, per factorem mundi mereatur veniam, quiq́ue pro culpis suis sperabat ge-

A hennam, tanto duce iam confidat reuocari ad patriam. Potui per me te ſancte pater offendere, ſed non potui per me te mihi placare: factus eſt adiutor meus tuus dilectus filius, meâ participans humanitatem, vt curaret infirmitatem: quatenus vnde culpam emiſerat offenſionis, inde tibi immolaret ſacrificium laudis, meque per hoc tuæ redderet pietati placabilem: quò ſedens ad dexteram tuam ſemper me ſubſtantiæ oſtenderet eſſe conſortem. Ecce ſpes mea, ecce tota fiducia. Si me pro mea, vt dignum eſt deſpicis iniquitate, reſpice ſaltem miſertus in me pro dilecte ſobolis charitate: in filio attende quid propitieris in ſeruo. Vide carnis ſacramentum, & carnis remitte reatum: recole quod bonus perpeſſus eſt filius, & obliuiſcere quod malus operatus eſt ſeruus. Quotiés beatę prolis tibi ſaucia patent vulnera, deliteſcant obſecro vulnera mea, quotiens rubet precioſus ſanguis pio de latere: deleantur ſupplico tabes meæ pollutionis. Et quia te caro laceſsiuit ad iram, caro te inflectat præcor ad miſericordiá, vt ſicut me caro ſeduxit ad culpam, caro deducat ad veniam. Multum quidem eſt quod mea meretur impietas, lõge autem maius eſt quòd redemptoris mei poſsit pietas, magna enim eſt mea iniuſtitia: multo verò maior eſt redemptoris mei iuſtitia. Quanto enim ſuperior eſt Deus homine, tam mea malitia eſt inferior bonitate eius, vt qualitate, ita etiá quantitate. Quid enim delinquere poſſet homo, quod non Dei filius redimeret factus homo? Quæ tantum ſuperbia tumeret, quam non tanta humilitas ſterneret? Quidnam eſſet mortis impertum, quod nati Dei non deſtrueret crucis ſupplicium? Nimirum Deus meus ſi æqua lance inſquitas peccantis hominis & redimentis gratia librentur authoris: non tantum oriens diſtat ab occidente, ſeu inferior ſeparatur infernus à ſummo cęli cardine, quantum pietas redemptoris ſuperat malitiam peccatoris.

Iam lucis optime creator, iam culpis ignoſce meis pro dilecti filij tui laboribus immenſis. Iam quæſo eius pietati mea impietas: eius modeſtiæ mea peruerſitas, & manſuetudini donetur ferocitas. Iam ſua humilitas meâ ſuperbiam: patientia eius meam impatientiam, benignitas duritiam, obedientia inobedientiam, tranquillitas inquietudinem, dulcedo amaritudinem, ſuauitas iram, charitas lucrifaciat crudelem obſtinatiam. Iam diuini amor numinis patris omnipotentis proliſque beatiſsimę ſancta communicatio, paraclete ſancte ſpiritus, mœrentium clementiſsima conſolatio ſpiritus alme. Iam cordis mei penetralibus potenti illabere virtute, & tenebroſa quæque negłectę lucis latibula luminis coruſci fulgore plus inhabitator lætifica, tuique roris abundantia longo ariditatis marceſcentia ſqualore viſitando fœcunda. Saucia interioris hominis arcana: tui amoris iaculo, & tepentis iecoris medullas, flammis ſalutaribus penetrando ſuccende, ſanctique feruoris igne illuſtrando, mentis & corporis vniuerſa depaſce. Pota tuę voluntatis torrente vt iam nihil mundanorum deguſtare libeat venenatæ dulcedinis. Iudica me & diſcerne de gente non ſancta cauſam meam. Doce me quia Deus meus es tu, facere voluntatem tuam. Credo ergo, quemcunque inhabitaueris, in eo patris ac pariter filij domicilium condis. Beatus qui te merebitur hoſpitem habere, quoniam per te pater & filius apud eum facient manſionem. Veni iam, veni benigniſsime dolentis animæ conſolator: in opportunitatibus & tribulationibus adiutor. Veni mundator ſceleris, curator vulneris, veni fortitudo fragilium, reuelator labentium: Veni doctor humilium, deſtructor ſuperborum, veni orfanorum pius pater. Conſolator miſerorum: viduarum dulcis iudex, veni ſpes pauperum, refocillator deficientium. Veni ſydus nauigantium, portus naufragantium. Veni ô omnium viuentium decus ſingulare, morientium vnica ſalus. Veni ſanctiſsime ſpiritus, veni & miſerere mei, apta me tibi & condeſcende propitius mihi, vt mea tuæ magnitudini exiguitas, tuoque robori mea imbecillitas ſecundum tuarum multitudinem complaceat miſerationum. Per Ieſum, &c.

MIſerere Domine famulis & famulabus tuis, N. & dirige actus eorum quotidie in bonum & omnia peccata eorum dimitte, & dimitte in cor eorum talem intellectum, vt ex toto corde tibi fideliter ſeruiant & tibi placeant, & omni tempore in tuo ſancto ſeruitio permaneat. Per dominum noſtrum.

FAmulos & famulas tuas quæſumus Domine fratres & ſorores meos omneſque debitores meos corpore pariter & mẽte purifica vt in tua inſpiratione compuncti: noxias delectationes vitare prealeant. Per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum.

DIgnus eſt mercenarius vel operarius mercede ſua: orationibus tuis credit & optat iuuari, & farcina peccatorum à te ſubleuari. Per dominum noſtrum.

Beati Anſelmi liber meditationum explicit.

A B. ANSELMI DE MEDITATIONE REDEMPTIONIS GENERIS HVMANI LIBER INCIPIT.

Quæ ſit virtus ſaluationis & vbi. Cap. I.

ANIMA Chriſtiana, anima de graui morte reſuſcitata: anima de miſera ſeruitute Chriſti ſanguine redempta & liberata: excita mentem tuam: memento reſuſcitationis tuæ, recogita redemptionem & liberationem tuam: retracta vbi & quæ ſit virtus ſaluationis tuæ: verſare in meditatione eius, delectare in contemplatione eius, excute faſtidium tuum, fac vim cordi tuo: intende in hoc mentem tuam, guſta bonitatem redemptoris tui: accendere in amorem ſaluatoris tui: mande ſauum verborum, fuge plus quam mellitum ſaporem, gluti ſalubrem dulcorem, mande cogitando, fuge intelligendo, gluti amando & gaudendo, lætare mandendo, gratulare fugendo, iocundare glutiendo. Vbi ergo & quæ eſt virtus & fortitudo ſaluatoris tui? Certe Chriſtus te ſuſcitauit: Ille bonus Samaritanus te ſanauit. Ille bonus amicus anima ſua te liberauit. Chriſtus inquam, ergo virtus ſaluationis tuæ: virtus eſt Chriſti. Vbi eſt virtus Chriſti? Vtiq; cornua in manibus, ibi abſcondita eſt fortitudo eius. Cornua quidem in manibus eius: quia brachijs crucis confixę ſunt manus eius, quę autem fortitudo in tanta infirmitate? Quę altitudo in tanta humilitate? Quid venerabile in tanto contemptu? Sed certe ideo abſconditum quia in infirmitate: & ideo celatum, quia in humilitate. Ideo occultum quia in contemptu. O fortitudo abſcõdita hominem in cruce pendentem ſuſpẽdere mortem æternam, genus humanum prementem hominem in ligno confixum, defigere mundum perpetuę morti affixum. O celata poteſtas: hominem damnatum cum latronibus ſaluare homines damnatos cum dæmonibus hominem in patibulo extenſum omnia trahere ad ſeipſum. ô virtus occulta vnam animam emiſſam in tormento: innumerabiles extrahere de inferno, hominem mortem corporis ſuſcipere & mortem animarum perimere.

Luc. 3.

Cur ſit occultata & tandiu dilata. Cap. II.

CVr bone domine, pie redemptor: potens ſaluator, cur tantam virtutem operuiſti: tanta humilitate? An vt falleres diabolũ, qui fallendo hominem deiecit de paradiſo? Sed vtiq; veritas nullum fallit. Qui ignorat, qui non credit veritatem, ipſe ſe fallit. Qui videt veritatẽ & odit & contemnit, ipſe ſe fallit. Veritas itaq; nullum fallit, An ideo vt ipſe diabolus ſe falleret? Sed vtiq; ſicut veritas nullum fallit, ita non intendit vt aliquis ſe fallat: quamuis hoc dicatur facere cum permittit. Non enim aſſumpſiſti hominem vt te notum operires ſed vt ignotum aperires. Verum Deum verum hominem te dixiſti & operibus oſtendiſti. Res per ſe occultata fuit non ſtudio occulta, non ſic eſt facta vt abſconderetur, ſed vt ſuo ordine perficeretur, nec aliquẽ deciperet, ſed vt quẽadmodum oportebat fieret. Et ſi dicitur occultata: nõ eſt aliud quam non eſt omnibus reuelata. Nam & ſi veritas non omnibus ſe manifeſtat: nulli tamen ſe negat. Ergo domine nec vt falleres, nec vt aliquis ſe falleret ſic feciſti, ſed vt faceres quod & quomodo faciendum erat per omnia in veritate perſtitiſti. Qui ergo ſe ſe fellit in tua veritate non de te, ſed de propria queratur falſitate. An diabolus habebat aliquid iuſte aduerſus Deum vel aduerſus hominem propter quod Deus prius deberet aduerſus eũ pro homine hoc modo agere quã aperta fortitudine, vt dum illectum illum hominem iniuſte occideret, iuſte poteſtatem quam ſuper iniuſtos habebat, perderet. Sed certe diabolo nec Deus debebat aliquid niſi pœnã: nec homo niſi vincere: ita vt quemadmodum ab illo ſe facile permiſit vnici peccando: ita illum vinceret vſq; ad difficultatem mortis, iuſtitiam integram ſeruando. Sed & hoc non niſi Deo debebat homo. Nam non peccauit aduerſus diabolum, ſed aduerſus Deum. nec homo diaboli erat, ſed & homo & diabolus Dei erant. Sed & quod diabolus vexabat hominem: non hoc faciebat zelo iuſtitiæ & nequitiæ, nec iubente Deo ſed permittente: non diaboli ſed Dei iuſtitia exigente. Nihil ergo erat in diabolo cur Deus aduerſus eum ad ſaluandum hominem, fortitudinem ſuam celare aut differre deberet.

Qua & cuius neceſsitate ſe ſic humiliauit. Cap. III.

AN aliqua neceſsitas coẽgit vt altiſsimus ſic ſe humiliaret, & omnipotens ad faciendum aliquid tantum laboraret? Sed omnis neceſsitas & impoſsibilitas eius ſubiacet voluntati. Quippe quod vult: neceſſe eſt eſſe, & quod non vult, impoſsibile eſt eſſe. Sola ergo voluntate & quoniam omnis eius voluntas ſemper bona eſt: ſola fecit hoc voluntate. Non enim Deus egebat vt hoc modo hominẽ ſaluum faceret: ſed humana natura indigebat, vt hoc modo domino Deo ſatisfaceret. Non egebat Deus vt tam laborioſa pateretur ſed indigebat homo vt ſic Deo reconciliaretur, nec egebat Deus vt ſic humiliaretur, ſed indigebat homo vt ſic de profundo inferni erueretur.

A Diuina natura hũmiliari aut laborare non eguit,nec potuit.hęc omnia humanam naturam vt ad hoc restitueretur propter quod facta erat necesse erat facere, sed nec illa nec quicquid Deus non est: poterat ad hoc sufficere. Nam homo ad quod institutus est non restituitur: si non ad similitudinem angelorum in quibus nullum est peccatum prouehitur. Quod est impossibile fieri nisi omni percepta peccatorum remissione: quæ non fit nisi præcedente integra satisfactione, quam satisfactionem talem oportet esse vt peccator aut aliquis pro illo det aliquid Deo de suo quod debitũ non fit,quod superet omne quod Deus non est. Si enim peccare est Deum exhonorare, & hoc homo facere non deberet; etiam si necesse esset quicquid est quod Deus non est perire: vtiq; veritas immutabilis & aperta ratio exigit, vt qui peccat reddat aliquid Deo pro honore ablato maius quàm sit hoc pro quo illum exhonorare non debuit.Quod quoniã humana natura sola non habebat:nec sine debita satisfactione reconciliari poterat: sic nec illa,nec quicquid Deus nõ est ad hoc sufficeret:Ne ergo iustitia Dei in regno suo peccatum inordinatum relinqueret: subuenit bonitas Dei, & eam in suã personam assumpsit filius Dei: vt in ea persona esset homo Deus qui haberet quod superaret: non solum omnem essentiam quæ Deus non est, sed
B & omne debitum quod soluere peccatores debent, & hoc cum nihil pro se deberet, solueret pro alijs: qui quod debebant reddere non habebant.Preciosior est namque vita hominis illius, quàm omne quod Deus nõ est, & superat omne debitum quod debent peccatores pro satisfactione. Si enim filij interfectio superat omnem multitudinem & magnitudinem peccatorum quæ cogitari possunt extra personam Dei, palam est, quia vita eius magis est bona quàm omnia peccata sint mala quæ extra personam Dei sunt.Hanc vitam homo iste cum ex debito mori non debebat: quoniam peccator non erat: ipsonte dedit de suo ad honorem patris:cùm eam sibi auferri propter iustitiam permisit, vt exemplum hominibus alijs daret:iusti tiam Dei ab illis non esse deserendam propter mortem quam ex necessitate aliquando soluere debent:cùm iste qui eam non debebat & seruata iustitia vitare posset: eam sibi illatam propter iustitiam sponte sustineret. Dedit itaque humana natura Deo in illo homine spõte non ex debito quod suum erat, vt redimeret se in alijs in quibus quod ex debito exigebatur reddere non habebat. In omnibus his diuina natura non est humiliata, sed humana est exaltata,nec est illa imminuta,sed ista misericorditer est adiuta.

Quomodo dicatur factus obediens & huiusmodi, cùm sola libera voluntate hoc fecerit.
Cap. IIII.

NEc humana natura in isto homine passa C est aliquid vlla necessitate,sed sola libera voluntate. Nec alicui violentię succubuit, sed spontanea volũtate ad honorem Dei & vtilitatem aliorum hominum quæ illi mala voluntate sunt illata:laudabiliter & misericorditer sustinuit. Nec vlla cogente obedietia,sed potenti disponente sapientia. Non enim illi homini pater vt moreretur cogendo præcepit,sed ille quod patri placiturum & hominibus profuturum intellexit hoc sponte fecit. Non enim ad hoc eũ cogere potuit pater: quod ab eo exigere non debuit, nec patri tantus honor potuit non placere quem tam bona voluntate filius sponte obtulit. Sic itaq; patri liberam obedien tiam exhibuit cùm hoc quod patri placiturum sciuit: sponte facere voluit. Denique quoniam pater illi hanc voluntatem bonam dedit quamuis liberam: non immerito dicitur quia eam velut præceptum patris accepit. Hoc itaq; modo obediens fuit patri vsq; ad mortem. Et sicut mandatum dedit illi pater: sic fecit. Et calicem quem dedit illi pater bibit. Hæc est enim perfecta & liberrima humanæ naturæ obedientia *Ioan. 14.* *Ioan. 18.* cùm voluntatem suam liberam sponte voluntati Dei subdit,& cum acceptam bonam voluntatem sine omni exactione spontanea libertate opere perficit. Sic homo ille redemit omnes alios: cum hoc quod sponte dedit Deo: computat pro debito quod illi debebant. Quo pre- D
cio non semel tantum à culpis homo redimitur sed etiam quotiens cum digna pœnitentia redierit,recipitur. Quę tamen pœnitentia peccati non promittitur. Quod quoniam in cruce factum est per crucem noster Christus nos redemit. qui ergo ad hanc gratiam volunt cum digno affectu accedere,saluantur. Qui verò illam contemnunt: quia debitum quod debent non reddunt:iustè damnantur.

De meditatione circa hoc,& de quo gaudendum circa passionem Christi.
Cap. V.

ECce anima Christiana, hæc est virtus salutionis tuæ, hæc est causa libertatis tuæ: hoc est precium redemptionis tuæ. Captiua eras: sed hoc modo es redempta. Ancilla eras,& sic es liberata. Sic es exul reducta,perdita,restituta,& mortua resuscitata. Hoc mandat homo, hoc ruminet, hoc sugat, hoc glutiat cor tuum cum eiusdẽ redemptoris tui carnem & sanguinem accepit os tuum hoc fac in hac vita quotidianũ panem & victum, & viaticum tuum: quia per hoc & non nisi per hoc,& tu manebis in Christo, & Christus in te: & in futura vita erit plenum gaudium tuum. Sed ô tu Domine,tu qui vt ego viuerem, mortem suscepisti. Quomodo lætabor de libertate mea, quæ non est nisi de vinculis tuis? Qualiter gratulabor

A bor de salute mea, cùm non sit nisi de doloribus tuis? Quomodo gaudebo de vita mea,quæ non est nisi de morte tua? An gaudebo de his quæ passus es, & de crudelitate illorum qui ea tibi fecerunt? Quoniam nisi illi fecissent tu passus non esses. Et si tu passus non esses hæc mea bona non essent. Aut si de illis dolebo, quomodo de istis propter quæ illa fuerunt, & quæ non essent nisi illa fuissent,gaudebo? Sed certe illorum nequitia nihil facere potuit,nisi qui tu sponte permisisti; nec tu passus esses nisi quia pie voluisti. illorum itaque debeo crudelitatem execrari, mortem & labores tuos compatiendo imitari: piam voluntatem tuam gratias agendo amare ac sic secure de bonis mihi collatis exultare.

De beneficijs homini à Christo exhibitis.
Cap. VI.

ERgo homuncio: illorum crudelitatẽ dimitte Dei iudicio,& tracta de his quę debes saluatori tuo. Considera quid tibi erat & quid tibi factum sit, & pensa qui hoc tibi fecit quo amore dignus sit. Intuere necessitatem tuam & benignitatẽ eius, & vide quas gratias reddas: & quantum debeas amori eius. In tenebris: in lubrico, in descensu subter irremeabile chaos inferni eras immersus, & quasi plumbeum pondus pendens à collo tuo te de-
B orsum trahebat. Onus importabile desuper te premebat,hostes inuisibiles te toto conatu impellebant. Sic eras sine omni auxilio & nesciebas,quia sic conceptus & natus eras. O quid tibi tunc erat & quò te ista rapiebant: expauesce memorando:contremisce cogitando. O bone domine Iesu Christe sic posito;nec petenti nec opinãti vt sol mihi illuxisti, & quomodo eram ostendisti. Abiecisti plumbum quod deorsum me trahebat, & remouisti onus quod desuper me premebat, impellentes me repulisti: ac illis te pro me opposuisti. Vocasti me nomine nouo quod mihi de tuo nomine dedisti,& incuruatum ad aspectũ tuum erexisti dicens. Confide,ego te redemi: animam meam pro te dedi. Si adhæres mihi & mala in quibus eras euades, & in profundum quo properabas non cades sed perducam te ad regnũ meum & faciem te hæredem Dei & cohæredem meum. Exinde accepisti me in tuitionem tuam: vt nihil noceret animæ meæ contra voluntatem suam.Et ecce licet adhuc non adhæsirem tibi sicut consuluisti: nondum tamen in infernum me cadere permisisti, sed adhuc expectas vt adhæream & facias quod promisisti.Certe domine sic eram, & hoc fecisti mihi. In tenebris eram,quia nihil nec meipsum sciebam in lubrico: quia imbecillis & fragilis ad lapsum peccati erã in descensu super chaos inferni: quia in primis parentibus descẽderam de iustitia ad iniustitiã per quam descenditur ad infernum,& de beatitudine ad temporalem miseriam:de qua caditur ad æter- C
nam miseriam. Pondus originalis peccati deorsum me trahebat: & onus importabile iudicij Dei me premebat, & inimici mei dæmones vt me alijs peccatis damnabiliorem facerent quantum in ipsis erat vehementer insistebant. Sic destituto omni auxilio: illuxisti mihi & quomodo eram ostendisti. Quia & cùm ego nondum hoc noscere poteram, alios qui pro me essent,& postea meipsum antequam postularem: hæc me omnia docuisti, plumbum trahens & onus grauans & hostes impellentes reiecisti. Quia peccatum in quo natus & conceptus eram, & damnationem eius amouisti, & malignos spiritus ne vim animæ meæ facerent, prohibuisti. Christianum me fecisti vocari de nomine tuo per quod & ego confiteor & tu cognoscis me inter redemptos tuos & erexisti & eleuasti me ad noticiam & amorem tuum: fecisti me considere de salute animæ meæ pro qua dedisti animam tuam, & mihi si te sequerer promisisti gloriam tuam. Et ecce cum nondũ sequar te sicut consuluisti,sed insuper multa peccata fecerim quæ tu prohibuisti: adhuc expectas vt te sequar & dones quod promisisti.

De gratijs agendis super his.
Cap. VII.

COnsidera anima mea: intendite omnia D
intima mea quantum illi debeat substantia mea tota. Certe domine, quia me fecisti: debeo amori tuo meipsum totum: quia me redemisti: debeo meipsum totũ: quia tantum promittis: debeo meipsum totum: immo tantum debeo amori tuo plus quam meipsum: quantum tu es maior me pro quo dedisti teipsum,& cui promittis teipsum. Fac precor domine me gustare per amorem quod gusto per cognitionem. Sentiam per affectum quod sentio per intellectũ: plus debeo quàm meipsum totum sed nec plus habeo, nec hoc ipsum possum per me reddere totum. Trahe me domine in amorem tuum & hoc ipsum totum. Totum quod sum tuum est cõditione: fac totum tuum dilectione. Ecce domine coram te est cor meũ: conatur, sed per se non potest: fac tu quod ipsum non potest. Admitte me intra cubiculum amoris tui,peto,quæro,pulso. Qui me facis petere,fac & accipere. Das quærere: da inuenire. Doces pulsare: Aperi pulsanti. Cui das,si negas petenti? Quis inuenit, si querens frustratur? Cui aperis si pulsanti claudis? Quid das non oranti: si amorem tuum negas oranti? A te habeo desiderare: à te habeam impetrare. Adhære illi, adhære importune anima mea. Bone domine, pie domine ne reijcias eam, fame à moris tui languet, refocilla eam, satiet eam dilectio tua: impinguet eam affectus tuus, impleat eam amor tuus: occupet me totum & possideat

A me totum: quia tu es cum patre & spiritu sancto Deus solus benedictus in secula seculorum. Amen.

Beati Anselmi liber de meditatione redemptionis generis humani explicit.

EIVSDEM B. ANSELMI DIALOGVS DE PASSIONE DOMINI INCIPIT.

BEATVS Anselmus episcopus, longo tempore ieiunijs, lachrymis, & orationibus gloriosam virginem exorabat, vt ei dilecti filij sui passionem dignaretur perfectius reuelare, cui tandem apparens beata virgo dicebat: Tanta & talia passus est meus filius prædilectus, quod nullus fidelis sine lachrymarum effusione potest exprimere. Tamen quia glorificata sum, amplius flere non possum, & ad preces tuas & pro salute multorum tibi passionem mei filij per ordinem explicabo. Beatus ergo. An. quæsiuit per singula, & beata virgo ad singula respondebat. A. Dic mihi charissima domina quale fuit initium passionis filij
B tui? Ma. Quando filius meus à cœna facta cum discipulis suis surrexit, Iudas Scarioth sacerdotum principes adijt, & filium meum tradés, pro triginta argenteis vendidit. A. Quales fuerunt illi denarij? M. Hismaëlitici, quibus & Ioseph venditus fuit ante multos annos, & hæreditaria successione fuerant deuoluti ad illos Iudæos, qui filium meum emerũt, & vnusquisque denarius valebat triginta vsuales: Iudas verò tam auarus fuit, quod quando denarios vidit Christum pro eis tradidit, & licet Christus ei prædixisset sæpius: tamen ille Iudas per hoc non fuerat emendatus. An. Fuisti tunc cum filio tuo, & discipulis eius? Ma. Non, sed scias, quando filius meus cœnauerat, & quando pedes discipulorum lauerat, & corpus suum & sanguinem suum discipulis dederat & dulciter prædicauerat, ac Iudas pontifices adierat, filius meus de monte Sion cum discipulis suis per portam ad natatorium Siloë, vbi erat hortus quẽ introiuit, & discipulis dormientibus ascendit ad montis Oliueti, pedem: quantum ad iactum lapidis à discipulis, & orauit sic patrem:
Psal. 68. Exaudi me Domine, quoniam benigna est misericordia tua, secundum multitudinem miserationum tuarum respice in me. Ne auertas faciem tuam à puero tuo: quoniam tribulor, velociter exaudi me. Intende animæ meę & libera eam propter inimicos meos eripe me. An. Quare orauit? Ma. Propter tres rationes. Prima, quia delicate nutritus fuit vtpote filius virginis, & de stirpe regia natus: quia nobiles magis dolent quam ignobiles. Secunda, quia tanta angustia eum inuasit, quod guttas sanguineas sudauit de toto corpore: quia Deus fuit, & ideo omnia quæ pati debuit præsciuit: videlicet conspuitionem, blasphemias, flagellationem crucifixionem & huiusmodi. Tertia, quia præsciuit, quod Iudæi non deberent ei misereri. Et quando sic orauit: Pater, si possibile est *Matth. 26.* transeat à me calix iste: veruntamen non mea voluntas, sed tua fiat angelus Domini apparuit ei confortans eum, dicens: Constans esto Domine modo genus humanum debes redimere. Post hoc filius meus ad discipulos redijt: eosq; dormiẽs inuenit, quibus & dixit. Non potuistis vna hora vigilare mecum? Dicens etiam: Ecce appropinquat, qui me tradet: & ecce Iudas venit cum turba Iudæorũ magna: dixitq; Iudæis. Duo itaq; pares sunt, scilicet Iacobus & Iesus: vnde do vobis signum: Quemcunq; osculatus fuero, ipse est, tenete eum. Et cùm Iudas accederet cum turba, processit Iesus ad eos dicens: *Ibidem.* Quem quæritis? Qui responderunt: Iesum Nazarenum. Quibus Iesus: ego sum, & cum dixisset ego sum, omnes ceciderunt retrorsum. Iterum dixit Iesus: Si me quæritis, finite hos abire, vt scriptura impleatur: Quia quos dedisti mihi: non perdidi ex eis quenquam. Tunc Iudas *Ioan. 18.*
D osculabatur eum. cui dixit Iesus: Iuda, osculo tradis filium hominis. At illi iniecerunt manus in Iesum, & tenuerunt eum. Tunc Petrus eduxit gladium, & percussit seruum principis sacerdotum, qui vocabatur Malchus. An. Contigit ibi aliquod miraculum? M. Filius meus applicuit sibi seruum, & curauit auriculam eius, & dixit Petro: Mitte gladium tuũ in vaginam. Omnis enim qui acceperit gladium, gladio peribit: An putas, quia non possum rogare patrem *Matth. 26.* meum, & exibebit mihi plusquam duodecim legionis angelorũ. Tunc omnes discipuli relicto eo, fugerunt. A. Dic pijssima domina, fuisti tunc cum illo? M. Non. A. Quare, cùm eum tantum diligeres? Ma. Nox instabat, & non expediebat vt mulieres tunc foris inuenirentur. An. Vbi ergo dulcissima fuisti tunc? Ma. Fui in domo sororis meæ, matris Ioannis euangelistæ. Ans. Quomodo ergo, vel à quo nunciatum tibi fuit factum huiusmodi? Ma. Audi nunc, quod multum est lamentabile. Venerunt discipuli currentes & lachrymabiliter clamantes: O charissima domina, dilectus filius tuus magister noster captus est: & nescimus quo ducatur, vel quid fiat ei. Ans. Fleuisti tunc domina? Mar. Licet scirem, quod genus humanum redimere deberet, tamen propter maternum affectum, doloris gladius animam meam pertransiuit. Ans. Quò tunc fuit ductus filius tuus dilectus? Maria. De horto prædicto per vallem Iosaphat in ciuitatem, & ducebatur in palatium scribarum, & pontificum, & pharisæorum iuxta

A iuxta templum in domum Annæ: & quæsiuit Annas de doctrina eius & discipulis. At ille respondit: Ego palam locutus sum modo: ego semper docui in synagoga, in templo, vbi omnes Iudæi conueniũt, & in occulto locutus sum nihil quid me interrogas? Tunc assistens vnus ministrorum dabat ei alapam inexpertę crudelitatis dicens: Sic respondens pontifici? Filius autem meus vt agnus mansuetus respondit ei: Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo: si autem bene, quid me cædis? Tunc ligauerunt oculos ei tanquam furi: Quod tamen nulli fit, nisi prius condemnetur. Et illuserunt ei tota nocte, spuentes in faciem eius, & percutientes eum dixerunt, Prophetiza nobis, quis est qui te percussit? Ioannes verò existens intus, qui notus erat pontifici, introduxit Petrum. Quem videns ostiaria dixit: Tu es ex discipulis hominis istius? Petrus verò ter negauit cum iuramento quod nunquam eum vidisset, neq; nouisset. Et statim gallus cantauit. Et conuersus Iesus respexit Petrum, & recordatus est Petrus verbi domini quod dixerat ei: Quia prius quã gallus cantet, ter me negabis. Et egressus Petrus fleuit amarè. An. Vbi fuisti charissima domina cùm hæc fierent. Ma. Statim cum discipuli mihi dixissent, quæ facta fuerant omnia ossa mea contremuerunt, surgensq; cucurri cum Maria Magdalena iuxta templum, audienśque tu-
B multũ, volui intrare, sed non fui permissa: vnde stabam foris plorans & clamans: Heu dilecte fili mi, lumen oculorum meorum, quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontẽ lachrymarum: vt plangam intersectum filij mei. Ma. ergo Magdalena circuibat vndiq; & introspiciens per fenestras, & audiens negationem Petri commota est totis viscеribus pro desolatione vnici filij mei, eò quòd princeps discipulorum eum negasset, & dixit: O Iesu bone, qualem finem sortitus es: vel quid fiet de te. cum iste princeps discipulorum te negauerit. O Iesu non te negabo in æternum. Ego autem stabam plena dolore, audiens omnes illusiones & contumelias, quas filio meo dilecto inferebant, & Petrum negantem, & omnia quæ tota nocte ibi fiebant. Cùm ergo Petrus eum tertiò negasset, filiusq; meus eum respexisset, & propter quod eũ negauerat, fleuisset amarè: egressus foras inuenit nos foris stantes, cum dolore dixit: Petre Petre, quid agitur cum Iesu? Qui clamans & eiulans lachrymosa voce respondit. Heu charissima domina, absque misericordia tractatur, & cruciatur vsq; ad mortem. Et currens abscondit se præ timore in lapide, qui vocatur gallicantus, & non comparuit donec Iesus mortuus fuit in cruce. An. Dic domina charissima, quid feci sti cùm hoc audires. M. Gladius Simeonis pertransiuit animam meam. A. Quid factum fuit post hæc? Ma. Mane facto eduxerunt eum de domo Annæ: & duxerunt eum ad Caipham principem sacerdotum. Túc
C primo, postquam captus fuerat, vidi eum, & accurrens quasi leæna raptis fœtibus videbam illam desiderabilem faciem sputis Iudæorũ maculatam, dicens lachrymando, Heu dilectissime fili, quàm miserabiliter te modo video, quæ totiens tuo dulcissimo aspectu gaudebam. Et volens illum amplecti, non fui permissa accedere, sed trusa à Iudæis huc & illuc, contumeliose sum amota, & populus vndiq; concurrebat, sicut quando fures & latrones condemnantur. Ans. Habuisti tunc aliquam spem, quod liberari posset? Ma. Etiam: sciebam enim, quod ita ingeniosus fuit & facundus, & sperabam quod se excusaturus esset, si ad iudicium veniret, tunc stetit quasi agnus mansuetissimus & non aperuit os suum. Item, fuit etiam ita amicabilis, quod sperabam quod deberent eius misereri. Et modico tempore dilapso, adeò consputus fuit, quòd quasi leprosus apparebat: Inuenerunt enim multa falsa te- *Esai. 53.*
stimonia: dicentes eum esse legis destructorem, & populi peruersorem. Tandem duo falsi testes accesserunt, dicentes. Hic dixit: Possum destruere templum Dei, & post triduum reædificare illud. Et Caiphas dixit: Dic nobis si tu es Christus. Iesus respondit: Si dixero vobis: non creditis mihi. Si autem interrogauero vos: non respondebitis, neque dimittetis: Amen, dico vobis: amodo videbitis filium hominis
D sedentem à dexteris virtutis Dei, & venientem in nubibus cæli. Tunc princeps sacerdotũ scidit vestimenta sua, & ait: Quid adhuc desideramus testes? Audistis blasphemiam: Quid vobis videtur? Tunc omnes clamabant: Reus est mortis. Hac prolata scientia, gladius Simeonis pertransiuit animam meam. An. Quo tunc ductus fuit? Ma. Ad iudicem Pilatum. An. Sperasti ibi aliquid domina charissima? Ma. Multum speraueram, cùm turba conuenisset, cui sæpe dulciter prædicauerat, & quorum infirmos sanauerat, & eos in deserto pauerat, quod eum de manibus Iudæorum liberare deberent, Tunc vnanimiter clamabant coram Pilato: Crucifige, crucifige eum. Et imposuit ei turba, quod dixerat se filium Dei esse, & quod prohibuisset tributa dari Cæsari. Tunc Pilatus quæsiuit eum de regno suo dicens. Tu es rex Iudæorum? Et respondit Iesus: A temetipso hoc dicis: an alij tibi dixerunt de me. Respondit Pilatus. Nunquid ego Iudæus sum? Gens tua, & pontifices tradiderunt te mihi, quid fecisti? Respondit Iesus: Regnum meũ non est de hoc mũdo: si ex hoc mundo esset regnũ meum, ministri mei vtiq; decertarent, vt non traderer Iudæis, nunc autem regnum meum non est de hoc mundo. Dixit itaq; Pilatus, Ergo rex es tu? Respõdit Iesus. Tu dicis quia rex sum ego. ego ad hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, vt testimonium perhibeam veritati: omnis qui ex veritate

A veritate est, audit vocem meam. Dixit ei Pilatus. Quid est veritas? Hanc quæstionem non soluit ei Christus: quia si soluisset, eum vtiq; liberasset, & ideo genus humanum redemptum non fuisset. Tunc Iudas videś, quod damnatus esset pœnitentia ductus, retulit triginta argenteos principibus sacerdotum & senioribus populi, dicens. Peccaui tradens sanguinem iustũ. At illi dixerunt, quid ad nos tu videris. Et proiectis argenteis in templum recessit ab eis, & abiens laqueo se suspendit. Pilatus autem conuocatis principibus sacerdotum & magistratibus & plebe, dixit ad eos: Nullam causam inuenio mortis in homine isto, ex his in quibus eũ accusatis. At illi inualescebant dicentes. Commouit populũ docens per vniuersam Iudæam, incipiens à Galilæa vsq; huc. Tunc Pilatus audiens Galilæã, & quod Galilæus esset, misit Iesum ad Herodẽ, qui & tunc erat Hierosolymis. Herodes autẽ viso Iesu gauisus est valde: Erat enim ex multo tempore cupiens videre eum, eo quòd audierat multa de eo, & quia sperabat aliquod signum ab eo fieri. Interrogabat ergo Iesum multis sermonibus: videlicet si esset ille puer quẽ pater suus volebat interficere & propter eum multos pueros interfecerat. Item si esset ille qui cæcos illuminauerat, & qui Lazarum suscitauerat, & adolescentem filium viduę in porta ciuitatis Naym, & multa alia miracula

B fecisset, & rogauit eum vt aliquod signum faceret, promittens vt eum de manu Iudęorum eriperet: Iesus autem nihil ei respondit. Et posuit Herodes coronam super caput eius, promittẽs quod si faceret ei signum quod ipsum regni sui participem faceret & pariter cohæredem. Ista corona Romani coronãtur imperatores. Iesus autem non respondit ei. Stabant autem principes sacerdotum & scribæ constãter accusantes eum. Anselmus, O dulcissima, quid tunc sperabas? Maria, Sciebam Herodem esse regem naturalis elegantiæ: & ideo sperabam, quod regi excellentissimo filio meo parcere debuisset. Spreuit autem filium meum, & indutum veste alba remisit eum Pilato. Et facti sunt amici Herodes & Pilatus: nam antea amici non erant ad inuicem. Sciens autem Pilatus quanta immanitate & crudelitate in mortem filij mei cõspirauerint Iudæi, præmisit quosdam qui Iesum ab Herode conducerẽt ne ipsum in via interficerent. Remisso ergo filio meo conuocatis Pilatus omnibus Iudæis dixit ad eos. Obtulistis mihi hunc hominem quasi auertentem populum, *Luca 23.* & ecce ego corã vobis interrogans nullam causam mortis in eo inuenio, ex his in quibus eum accusatis. Sed neq; Herodes, nam remisi vos ad illum. Ecce nihil dignum morte actum est ei. Emendatum ergo illum dimittam? At illi petebant Barrabam qui propter homicidiũ missus erat in carcerem. Pilatus dixit: Quid enim mali fecit: Nullã causam mortis inuenio in illo: corripiam ergo eum & dimittam? At illi instabant C vocibus magnis vt crucifigeretur clamantes. Crucifige, crucifige eum. Sedente ergo Pilato pro tribunali, misit ad eum vxor sua: Nihil tibi & iusto illi. Multa enim in hac nocte passa sum per visum propter illum. Pilatus autem sperans quod crudelitati Iudæorũ satisfacere deberet: apprehensum Iesum flagellari fecit in statua ligatum ita quod à planta pedis vsq; ad verticem non esset in eo sanitas. Hæc statua ita spissa fuit quod circa duas spannas manus manũ tangere non potuit. Vnde accipiebant corrigias & ma- *Matth. 27.* nus eius ligabãt. A. Sperasti ibi aliquid, domina charissima? M. Multum sperabam propter *Ioan. 19.* hanc causam quam tibi manifestabo, Delicata enim & naturalis ingenuitas & membrorum principaliũ compages mihi matri eius solummodo nota spem pręstitit. Aestimabam si quidẽ nudato corpore formosis membrorum lineamentis victi parcerent: sed heu in momento tẽporis, totalis corporis eius superficies ita sanguine superfundatur ac si purpura esset circũdatus, & in stuporem & deformitatẽ transformatus: omnibus apparuit quasi lepra percussus. Milites verò plectentes coronam de spinis imposuerunt capiti eius, & veste purpurea circunderunt eũ ac veniebant ad eum & dicebant. Aue rex Iudæorũ, & dabant ei alapas. Hanc coronam habet rex Francię. Hæc corona non fuit D de spinis, sed de iuncis marinis, qui habent acutiores aculeos quam veræ spinæ. Hanc coronã cum lancea percutientes capiti eius imprimere conabantur ita quod sanguis per eius faciẽ defluebat, & sic cruentatũ eduxit eũ Pilatus foras, *Ibidem.* & dixit. Ecce rex vester. Illi aũt clamabant, Tolle tolle, crucifige eũ. respondit eis Pilatus. Accipite eũ vos & crucifigite. Responderunt: Nos legem habemus, & secundum hanc legẽ debet mori: quia filiũ Dei se fecit. Cum ergo audisset Pilatus hos sermones: magis timuit. Et ingressus prætoriũ: dixit ad Iesum. Vnde es tu? Iesus autem responsum nõ dedit ei. Dicit ei Pilatus. Mihi non loqueris. Nescis, quia potestatem ha- *Ioan. 19.* beo crucifigere te, & potestatẽ habeo dimittere te. Respõdit Iesus. Non haberes potestatem aduersum me vllã: nisi tibi datũ esset desuper. Propterea qui tradidit me tibi maius peccatũ habet. Et exinde quęrebat Pilatus dimittere eum. Iudæi autẽ clamabant dicentes. Si hunc dimittis non es amicus Cæsaris. Videns aũt Pilatus quod nihil proficeret sed magis tumultus fieret, accepta aqua lauit manus corã omni populo & dixit. Innocẽs ego sum à sanguine iusti- *Matth. 27.* huius, vos videritis. Et respondens vniuersus populus dixit: Sanguis eius super nos & super filios nostros. Instabãt ergo magnis vocibus vt crucifigeretur, & inualescebant voces eorũ. Et Pilatus adiudicauit fieri petitiones eorũ. Dimisit autem illis eum qui propter homicidiũ missus fuit in carcerẽ quem petebant. Ad nimiam autem

A autem plebis instantiam Pilatus huius mortis sententiam protulit ad filium meum dicens. Iesum Nazarenum abiudico vitæ, & adiudico morti ignominiosæ crucis. An. Quid fecisti dulcissima cùm hæc audires? Ma. Hac prolata sententia gladius Simeonis pertrãsiuit cor meum & animam meam. Ansel. Quid factum fuit post hæc? Ma. Susceperunt Iesum dilectum fi- *Ioann. 19.* lium meum & eduxerunt eum: vt scribit Ioannes, & baiulans sibi crucem exiuit in eum locum qui dicitur caluariæ locus: vbi eum crucifixerunt. Cruxque adeò magna erat quod habuerat quindecim pedes in longitudine. Et adeò debilitatus erat filius meus præterita nocte & illa die, quod eam portare non poterat. *Luæ 23.* Vnde & Lucas scribit: Apprehenderunt Simonem quendam Cyrenensem: & imposuerant illi crucem portare post vnicum filium meum. Quod fecerunt non causa miserationis quòd compaterentur ei, sed quia præ debilitate id facere non poterat. An. Sequebantur autem aliquæ mulieres cum educeretur? Ma. To- *Ibidem.* ta turba conueniebat. Vnde Lucas scribit: Sequebatur autem illũ turba multa populi & mulierum quæ plangebat & lamentabantur eum. Sequebantur etiam pueri proijcientes lutum & lapides in eum. Conuersus autem filius meus Iesus ad mulieres dixit. Filiæ Hierusalem nolite flere super me, sed super vosipsos flete

B & super filios vestros qui latum & lapides mittunt in me: nescientes quid faciunt quoniam ecce dies venient in quibus dicent: Beatæ steriles & ventres qui non genuerunt, & vbera quæ non lactauerunt. Tunc incipient dicere montibus, cadite super nos & collibus operite nos. Quia si in viridi ligno, hoc est, in pueritia hoc faciunt: in arido, hoc est, in senectute quid fiet? Vel in viridi ligno, hoc est in me: in arido, hoc est in alijs sanctis meis quid fiet? Ducebantur & alij duo nequam cum eo vt crucifigerentur. Hoc fecerunt ad sui maiorem confusionem. Cum autem educeretur filius meus principalis cum duobus sceleratis extra portam ciuitatis cum ingenti pressura irruentis populi & insultantis: volui eum sequi & videre, sed non potui præ maxima multitudine populi quæ ad opprobrium filij mei conuenerat. Sed tandẽ vna cum Maria Magdalena deliberabam: quod per viam obiacentis plateæ circa quendã fontẽ cucurrimus: quatenus illi obuiam veniremus. Et cũ veniremus iuxta fontẽ: obuiũ habuimus meum filiũ deformatum, pressum omni dolore. Qui benigne inclinans se ad me dicebat: Aue mater, ac si diceret, grates tibi refero electa mater mea pro multimodis beneficijs mihi impẽsis, & ꝓ multo labore quo in summa paupertatis adiectione enutriuisti tẽplũ corporis mei & nunc in destructione constitutũ inter cõtumelias & opprobria sequi nõ dedignaris nec veris: quamuis omnib, contẽptui habeamur. Et postquam venerunt in locum Caluariæ, ibi eũ C crucifixerunt & latrones cum eo vnũ à dextris & alium à sinistris. An. Quomodo fecerunt ei? Ma. Audi Anselme: quod modo referam nimis est lamentabile, & nullus euangelistarum scribit. Cum venissent ad locum Caluariæ ignominiosissimum vbi canes & alia morticina proiciebantur, nudauerunt Iesum vnicum filium meum totaliter vestibus suis, & ego exanimis facta fuit: tamen velamen capitis mei accipiẽs circumligaui lumbis suis. Post hoc deposuerunt crucem super terram & eum desuper extẽderunt & incutiebant primo vnum clauum adeò spissum quod tunc plene sanguis non potuit emanare: ita vulnus clauo replebatur. Acceperunt postea funes & traxerunt aliud brachiũ filij mei Iesu: & clauum secundũ ei incusserunt. Postea pedes funibus traxerunt & clauũ acutissimum incutiebant, & adeò tensus fuit ꝙ omnia ossa sua & membra apparebant, ita vt im- *Psal. 21.* pleretur illud: Psal. Dinumerauerunt omnia ossa mea. Et tũc impleta fuit prophetia ipsius David, id est, ipsius Christi dicentis in Psal. Audi filia & vide: Quasi diceret filius meus: Audi charissima mater mea sonum malleorum, & vide qualiter manus meas & pedes meos confixerũt *Psal. 44.* quia nemo mihi compatitur nisi tu sola mater mea electa, audi & vide & compatere mihi. Hæc audiens & videns: gladius Simeonis cor meum & animam meam transfixit. Post hæc e- D rexerunt crucem cum magno labore & fuit adeò altè suspensus quod eius pedes nunquam attingere poterant. Et cum erectus fuisset tunc propter ponderositatem corporis vulnera lacerata sunt & aperta, & tunc primo sanguis de manibus & pedibus copiosius emanauit. Ego autem induta fui quadam veste qua mulieres regionis illius vti solent, qua tegitur caput & totum corpus, & est quasi lintheum: & fuit ista veste tota respersa sanguine. An. Quid factum est post hæc? Ma. Postquam crucifixerunt filiũ meum: diuiserunt sibi vestimenta sua, & mittebant sortem super vestem inconsutilem, vt im- *Psal. 21.* pleretur quod dictum est per prophetam: Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestẽ meam miserunt sortem. Et sedentes obseruabant eũ. Et scripsit Pilatus super caput eius literis hębraicis, græcis & latinis: [Iesus Nazarẽnus rex *Matt. 27.* Iudæorum.] Tunc Iudæi rogabant Pilatum vt non scriberet Rex Iudæorum, Sed quia dixit *Ioan. 19.* rex sum Iudæorum. Pilatus respondit. Quod scripsi scripsi. Prætereuntes autem blasphemabant eum mouentes capita sua & dicẽtes. Vah *Matt. 27.* qui destruit templum Dei & post triduum reædificat illud. Salua temetipsum: si filius Dei es descende nunc de cruce. Similiter & principes sacerdotũ illudentes cũ scribis & senioribus dicebant: Alios saluos fecit: seipsum nõ potest saluum facere. Si rex Israel est: descendat nunc de cruce & credemus ei. Confidit in Deo, libe- *Ibidem.*

ret

A ret eum nunc si vult: dixit enim, Quia filius Dei sum. An. Quid ad huiusmodi insultus respondit filius tuus. Ma. Dilectus meus orauit
Luc. 23. pro eis dicens: Pater dimitte illis, quia nesciunt quid faciunt. Et stabat populus expectans & deridebat eum. Tunc matri potuit dicere illud
Psal. 44. Psalmi. Audi filia & vide, audi voces blasphemantium filium tuum, & vide dolorē meum. Scis enim quod de Spiritu sancto concepisti me & quod virgo genuisti me, & qualiter aluisti me. Vnde ex quo isti non credunt in me: tu
Luca 23. tamen crede in me & compatere. Tunc iterum gladius Simeonis animam pertransiuit. Audiens hoc latro qui à sinistris pendebat, insultabat ei dicēs: Si tu es Christus salua temetipsum & nos. Respondens autem alter qui à dextris pendebat, increpans eum dixit: Neque tu times Deum, qui in eadem damnatione es, & quidem nos iustè, quia digna factis recipimus: hic verò nihil mali gesit. Et dicebat ad Iesum, Memento mei Domine dum veneris in regnū tuum. Et dixit illi Iesus. Amen amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. An. Quid fecisti tunc domina charissima? Ma. Stabam iuxta crucem tam plena mœrore, quòd consolationem ferre non poteram, & mecum stabant so-
Ioan. 19. rores meæ, & Maria Magdalena. Et cùm filius meus vidisset me & Ioannem discipulum suum quem diligebat, dixit: Mulier ecce filius tuus.
B O quàm miserabilis licentia. Deinde dicit di-
Matth. 27. scipulo: Ecce mater tua. Erat autem quasi hora sexta: & factæ sunt tenebræ super vniuersam terram vsque ad horam nonam. Et clamauit Iesus voce magna dicens. Eli eli lamma sabacthani. Hoc est, Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquisti me? Quidam autem dicebant. He-
Ioan. 19. liam vocat iste. Sine videamus si veniat Helias liberans eum. Postea sciens Iesus quia omnia consummata essent, dixit: Sitio. Quid Domine sitis? Salutem peccatorum. Erat autem vas positum aceto plenum, & currens vnus, im-
Luca 23. plens spongiam aceto & circumponens hastæ dabat ei bibere, vt citius moreretur. Et cum gustasset dixit: Consummatum est. Et post hoc dixit Pater in manus tuas commendo spiritum meum. In hac commendatione cum hostia sanguinis commendabat Christus Deo patri matrem dulcissimam quæ scrinium est, & purissimum habitaculū sancti spiritus vna cum om-
Ioan. 19. nibus, qui de spiritu sancto victuri sunt vsque
Matth. 27. in finem seculi. Et pòst inclinato capite tradidit spiritum. Tunc velum templi scissum est in duas partes à summo vsque deorsum, & terra mota est, & petræ scissæ sunt: & maxime illa petra in qua stetit crux scissa fuit ita vt manus imponi potuissent, & monumenta aperta sunt, & multa corpora sanctorum qui dormierunt surrexerunt & exeuntes de monumentis post resurrectionem eius venerunt in sanctam ciuitatem, & apparuerunt multis. Centurio autem & qui cum eo erant custodientes Iesum viso ter- C
ræmotu & his quæ fiebant, timuerunt valde, & *Luca 23.*
ipse centurio glorificauit Deum dicens. Verè hic homo iustus erat. Ecce quomodo omnia elementa Christo compatiebantur, soli autem Iudæi indurati fuerunt. Et omnes qui simul aderant ad spectaculum istud ex eis: videntes quæ fiebant, pectora sua percutientes reuertebantur. Stabant autem omnes noti eius de lon- *Luca 2.*
ge, & mulieres quæ secutæ erant eum à Galilea hæc videntes. An. Charissima domina habuit adhuc finem dolor tuus. M. Non. An. quia nondum plene prophetia Simeonis impleta fuit, scilicet, & tuam ipsius animam pertransibit gladius. Audi ergo quod super omnia est lamentabile. Iudæi ergo quoniam parasceue erat, rogabant Pilatum vt non remanerent in cruce corpora sabbato. Erat enim magnus dies ille sabbati, rogabant Pilatum vt frangerentur eorum cru-
ra & tollerentur. Venerunt autē milites & pri- *Ioan. 19.*
mi fregerunt crura & alterius qui crucifixus erat cum eo. Ad Iesum autem cum venissent & viderent eum iam mortuum non fregerunt eius crura, sed vnus militum lancea latus eius aperuit & cōtinuo exiuit sanguis & aqua. Cumque hoc viderem quod talem crudelitatem in iam mortuum exercerent: quasi exanimis iam facta fui, & tunc verè impleta est prophetia Simeonis quæ dicit: Et tuam ipsius &c. Et tunc
cœpi clamare & eiulare: sed iā omnino lachry- D
mæ in me defecerunt tantum fleueram nocte præterita & die illa & dicebam. Eia dulcissime fili mi vbi est nunc consolatio quam semper in te habui? Quis mihi det vt ego moriar pro te fili mi Iesu? His & alijs similibus dulcissimi vnici filij mei mortem deplanxi. Tunc magnum gaudium fuit factum in limbo quando anima Christi in ipsum descendit & patres inde liberauit, & limbum destruxit, & infernum obstruxit, ita quod nullus Christianus illuc venire poterit nisi proprio suo arbitrio, nec aliquis eorum qui intus sunt: ante diem iudicij exire poterit. Tribus autem vectibus infernum obstruxit. Et hęc est ratio, quia ante mortem suam nullam habuerunt contritionem, confessionē vel satisfactionem: quæ nullus ante passionem Christi habere potuit, scilicet contritionem, confessionem, satisfactionem. An. Quid factum fuit post hæc? M. Post hæc rogauit Pilatum Ioseph ab Arimathia vt tolleret corpus Iesu dicens inter alia: Domine nisi corpus citò tradideris: honesta mulier mater ipsius iuuenis moritur præ dolore, Pilatus quæsiuit si iam mortuus esset. Et expertus à centurione de omnibus quæ ibi acciderant: iussit dari corpus Christi. Et venit Ioseph & tulit corpus Iesu. Nota hoc. An. Quod multum est lamentabile. Dum Ioseph corpus deponeret: stabam sursum respiciens quando brachium dissolueretur, vt tangerem & deoscularer sicut & feci, & cum

depositus

A depositus esset de cruce: posuerunt eum super terram bene ad tres passus de loco crucis. Et ego caput eius in sinum meum recipiens amarissime flere cœpi, dicens: Heu dulcissime fili qualem consolationem de te habeo, quē nunc mortuum coram me video. Tūc accurrens Ioannes euangelista: cecidit super pectus Iesu plorans & dicens. Heu heu de isto pectore heri portabant dulcia, hodie tristia & lamentabilia. Tunc Petrus aduenit, & quod ipsum negauerat amarissime flere cœpit, tūc Maria Magdalena plus omnib. flere cœpit super dominum suū dicēs: Quis mihi modo peccata dimittet? Quis me modo excusabit apud Simonem & apud sororem meā? Venit etiā Iacobus qui frater filij mei appellabatur, qui simillimus sibi erat, & cū multis lachrymis hoc dicebat. Heu domine talem gratiā mihi indigno præ cęteris cōtulisti q̄ dulcissima facies tua erat mihi simillima. Heu modo apparet vultus tuus mihi dissimilis. Tuę manus & pedes clauis sunt confixi, corpus verò vndique vulneratum: meum autem corpus vndique apparet ex toto illæsum. Iurauitq; quod nū quam cibum nec potum sumpturus esset quousq; ad similitudinem sui conformaretur. Tūc cæteri omnes discipuli accurrebant lamentantes super eum, tunc filius meus ad consolationem meam & discipulorum glorificatus fuit tibi coram nobis: ita quod nulla plaga aut liuor
B in corpore suo apparuit præter quinq; vulnerū cicatrices: quas reseruaturus est vsq; in diem iudicij, & adeò sanus apparuit in corpore ac si nūquam passus fuisset. De quo ego & discipuli immensam consolationē recepimus. Et cū eum sepelire vellent, cū magno mœrore corpus fortissime tenui, & sepeliri vix permisi dicēs: Charissime Ioānes relinque mihi mortuū filium meū quē non potui habere viuū. Sed si necesse est vt hoc facias rogo te vt me cūipso sepelias. Ioānes respondit: Scis domina charissima quod aliter esse nō potuit, & genus humanū sic redemi debuit. Tandem inuita permisi vt sepeliretur, & cum in sepulchrum positus fuisset, ad eū intrare volui, & super sepulchrū me proieci & adeò miserabiliter egi, quod omnes fleuerunt. Et cū me Ioannes ad ciuitatem ducere vellet, & à sepulchro amouere lachrymans, rogaui: Chare Ioannes non facias mihi iniuriam: vt me separem à dulcissimo filio meo Iesu quoniam hīc expectare vellem donec moriar, & iterum omnes fleuerunt: Ioannes verò me tandem in ciuitatem introduxit. Populus autem me videns in dutam vestem aspersam sanguine sicut ante Iesum steteram, & sanguis eius super me stillauerat vnanimiter clamabant gementes. O quanta iniuria facta est hodie in Hierusalem in ista domina & filio suo, & compatiebantur nobis. Iudæi autem propter inuidiam recluserunt Ioseph viuum in muro, quia Christum sepeliuit. Vxor autem eius locum filio eius Iosepho post ostendit. Tandem post annos quadraginta ve- C
nerunt Titus & Vespasianus, Hierusalem destruentes & Ioseph viuum de muro excluserūt. Et sicut Iudæi Christum pro triginta denarijs emerunt, ita triginta Iudæos pro vno denario vendiderunt.

Beati Anselmi dialogus de Passionē Domini explicit.

B. ANSELMI ARCHIEPISCOPI CANTVARIENSIS LIBER QVI SPECVLVM EVANGELICI SERMONIS, aliàs stimulus amoris inscribitur, incipit.

Quòd salubre sit Christiano venerari & amplecti infirma Saluatoris. Cap. I.

IESVM Nazarenum à Iudæis innocenter condemnatum: à gentibus cruci affixum: nos Christiani diuinis honoremus obsequijs Saluatoris nostri in- D
firma nos qui Christi sumus reuerenter venerari amanter amplecti, fortiter imitari dignum est & salubre & honorificum. Hæc enim sunt instrumenta fortissima quibus omnipotens virtus & inuestigabilis sapientia Dei restaurationem mundi potenter ac mirificè operata est, & vsque modo operatur. Christus Dominus minoratus est ab angelis, vt nos æquaret angelis, & quis propter Christum se non humiliet? Christus Dominus pro peccatis nostris crucifixus est, & crucis amara suis amatoribus dulcorauit. Mortuus est & mortem enecauit, vt viueremus per illum. Et quis non amet Christum Dominum? Quis non patiatur pro ipso? Christus per crucis ignominiam ad supernæ claritatis gloriam transiuit, & data est ei pro sua reuerentia à Deo patre omnis potestas in cælo & in terra, vt adorent eum omnes angeli Dei, & in nomine Iesu omne genu *Matth. 28.*
flectatur: cælestium, terrestrium, & infernorum. *Philip. 2.*

Quòd gloriatio Christiani debeat esse in nomine crucifixi. Cap. II.

VBi est ergo gloriatio tua Christiane: nisi in nomine crucifixi Domini tui Iesu Christi. In nomine quod est super omne nomen, in quo qui benedictus est super terram benedicetur in cælis? Gloriamini in no-

A mine ſancto eius filij redemptionis, date honorem ſaluatori veſtro: qui magna fecit in vobis, & magnificate nomen eius mecum dicentes. Adoramus te Ieſu Chriſte rex Iſrael: lux gentium, princeps regum terræ: domine ſabbaoth, virtus Dei omnipotẽtis fortiſsima. Adoramus te precioſum redemptionis noſtræ præcium: hoſtia pacifica quæ ſola odoris tui inæſtimabili ſuauitate: patrem qui in altis habitat ad reſpiciendum humilia inclinaſti: & filijs iræ placabilem reddidiſti. Tuas Ieſu Chriſte miſerationes prædicamus, tuæ ſuauitatis memoriam cum abundantia eructamus, tibi Chriſte ſacrificium laudis immolamus pro multitudine bonitatis tuæ quam oſtendiſti nobis ſemini nequam filijs ſceleratis & perditis.

De magna miſericordia quam Deus habuit ad genus humanum.
Cap. III.

CVm enim adhuc eſſemus inimici tui Domine, & mors antiqua in omnem carnem iniquum exerceret dominium: cui omne ſemen Adam lege primordialis culpæ obnoxium erat, recordatus es vberrimæ miſericordiæ tuæ & proſpexiſti de ſublimi habitatione tua in hanc vallem plorationis & miſeriæ. Vidiſti Domine afflictionem populi tui & tactus dul-
B core charitatis intrinſecus, appoſuiſti cogitare ſuper nos cogitationes pacis & redemptionis. Et quidem cũ eſſes filius Dei verus Deus Deo patri ſanctoque ſpiritui coæternus & conſubſtantialis: lucem habitans inacceſsibilem, portansque omnia verbo virtutis tuæ, non deſpexiſti in hoc noſtræ mortalitatis ergaſtulum: altitudinem tuam inclinare vbi noſtram & guſtares & abſorberes miſeriam noſq; reparares ad gloriam. Parum enim fuit charitati tuæ ad conſummandũ opus noſtræ ſalutis Cherubim aut Seraphim aut vnum ex angelis deſtinare, ipſe ad nos venire dignatus eſt per mandatum patris: cuius nimiam charitatem experti ſumus in te. Veniſti inquam non locum mutando: ſed præſentiam tuam nobis per carnem exhibendo. Deſcendiſti à regali ſolio ſublimis gloriæ tuæ in humilem & abiectam in oculis ſuis puellam, primo virginalis continentiæ voto ſigillatam. In cuius ſacroſancto vtero ſola ſpiritus ſancti inenarrabilis virtus & te concipi fecit, & naſci in vera humanitatis natura: ita vt nec maleſtatem diuinitatis in te: nec integritatem virginitatis in matre violaret natiuitatis occaſio.

De miſerijs quas Deus accepit pro homine.
Cap. IIII.

O Amanda, ô admiranda dignatio Deus immenſæ gloriæ, vermis contemptibilis fieri non deſpexiſti, Dominus omniũ conſeruus ſeruorum apparere voluiſti. Parum C tibi viſum eſt patrem te nobis eſſe, etiam Domine noſter eſſe dignatus es. Et tu Domine vniuerſorum qui nullam habens indigentiam, inter ipſa natiuitatis tuæ initia non horruiſti abiectiſsimæ, paupertatis deguſtare incommoda. Vt enim ait ſcriptura, tibi cum naſcereris non erat locus in diuerſorio, neque cunabula quæ teneritudinem tuam exciperent habuiſti, ſed tu in vili præſipio ſordentis ſtabuli: tu qui terrã palmo concludis, inuolutus panniculis reclinatus es, & hoc ipſum à brutis animalibus mater tua mutuo accepit. Conſolamini, conſolamini qui in ſordibus paupertatis enutrimini: quia vobiſcum eſt Deus in paupertate, non cubat in delicijs ſplendidi cubilis: nec enim inuenitur in terra ſuauiter viuientium, quid vltra gloriaris ô diues in re lutea, in volutabro lecti picti & delicati, cùm rex regum ſuo recubitu ſtramenta pauperum honeſtare maluerit? Quid dura ſtrata deteſtaris cum tenet infantulus in cuius manu ſunt omnia tuis ſericis, tuis plumis duras lumentorum ſtipulas præelegerit, ſed & tenella hæc tua Chriſte infantia à perſecutorum gladijs tuta non fuit. Adhuc enim inter dulcia ma *Matth.2.*
tris vbera fugens dependebas: quando apparuit angelus in ſomnis Ioſeph: dicens. Surge & accipe puerum & matrem eius & fuge in Aegyptum, & eſto ibi vſque dum dicam tibi, futurum eſt enim vt Hærodes quærat puerum ad D perdendum eum. Iam extunc bone Ieſu pati cœpiſti. Non ſolum autem illam infantiæ tuæ vexationem in teipſo pertuliſti, ſed & mortem in puſillis tuis quorum multa millia inter mamillas matrum pro te Herodis trucidauit immanitas.

De geſtis Chriſti ab infantia.
Cap. V.

INfantia verò teneriori decurſa diſcendæ humilitatis nobis exemplum præbuiſti. Non enim ſediſti cum conſilio vanitatis: ſed in medio Doctorum interrogans & audiens illos: cùm tamen Dominus ſcientiarum tu eſſes atq; ipſa Dei patris ſapientia. Sed & obedientiæ nobis formam præſtitiſti: dum parentum imperio tu imperator mundi humiliter ſubditus extitiſti. At verò vbi robuſtioris ætatis plenitudo aduenit miſſurus manus ad fortia: egreſſus es in ſalutem populi tui vt gigas fortis ad currendam viam totius noſtræ miſeriæ. Et primum quidem vt per omnia te fratribus aſſimilares: ſeruum tuum baptizantem peccatores in pœnitentiam: tanquam peccator adijſti, baptizare quoque te poſtulaſti innocens agne Dei: quem nulla peccati ſtilla vel contagio vnquam maculauit. Baptizatus es, non te in aquis ſed aquas in te ſanctificans, vt per eas ſanctificares nos. De baptiſmo in deſertum in ſpiritu fortitu-

A fortitudinis egreſſus es, vt & vitæ ſolitariæ in te non deeſſet exemplum. Solitudinem ac ieiunium quadraginta dierum famis acerbitatem, tentamenta illuſoris ſpiritus æquanimiter toleraſti, vt omnia hæc nobis tolerabilia efficeres. Demum veniſti ad oues quæ perierant domus Iſrael, diuini verbi lampadem palam extollens, ad illuminationem orbis terræ & regnum Dei annuncians cunctis obtemperantibus verbo tuo, ſermonem ſequentibus ſignis confirmaſti: virtutem diuinitatis tuæ oſtendiſti in cunctis male habentibus: omnia omnib. gratis exhibens quæ ſaluti eorum congruerent vt omnes lucrifaceres. Sed obicuratum eſt inſi
Rom. 1. piens cor eorum Domine, & proiecerunt ſermones tuos retrorſum, neque attenderunt ad omnia mirabilia quæ operatus es in eis: exceptis perpaucis nobilibus athletis quos inter infima & abiecta mundi elegiſti, vt per ipſos alta & fortia mirificè expugnares. Nec ſolum ingrati gratuitis tuis beneficijs extiterunt: ſed & cõtumelijs affecerunt te dominum dominantium, & fecerunt in te quæcunque voluerunt. Te enim faciente in eis opera Dei quæ nemo alius fecit qui dixerunt: Non eſt hic homo à Deo, in principe dæmoniorum eijcit dæmonia: dæmonium habet, ſeducit turbas, vorax eſt & potator vini, amicus publicanorum & peccatorum.

B

De cœna cum diſcipulis & Iuda traditore.
Cap. VI.

QVid fles? quid ſuſpiras ô homo Dei dum ſuſtines verborum iniurias? Non audis quanta propter te in Dominum Ieſum ceciderunt opprobria? Si patrem familias Beelzebub vocauerunt, quanto magis domeſticos eius. Et hæc quidem & ſimilia blaſphemantes,
Pſal.31. & aliquotiens lapidibus te impetentes: Ieſu bone, patienter ſuſtinuiſti, & factus es coram eis quaſi homo non audiens, & non habens in ore ſuo redargutiones. Nouiſsime autem & iuſtum ſanguinem tuum bone Ieſu à diſcipulo tuo, filio perditionis triginta argenteis appreciati ſunt, vt præcipitarent animã tuam in mortem ſine cauſa. Et te quidem perditiſsimi traditores tui perfidia non latebat quando in cœna ablutionis etiam coram ipſo genuflexo procũbens, maledictos pedes eius veloces ad effundendum ſanguinem tuum, ſanctiſsimis manibus tuis attrectare, lauare & extergere dignatus es. Et extento collo adhuc ambulas ô terra & cinis: adhuc ſuperbia te ſupra te eleuat, adhuc impatientia te exagitat. Intuere humilitatis & manſuetudinis ſpeculum Dominum Ieſum Chriſtum vniuerſæ creaturæ factorem, tremendum iudicem viuorum atq; mortuorum ante pedes hominis traditoris ſui ge-
Matt. 11. nua incuruantem: Diſce quia mitis eſt & humilis corde, & confundere in ſuperbia tua, erube- C
ſce in impatientia tua. Hoc quoq; erat manſuetudinis tuæ Domine Ieſu quod perfidum illũ in cœtu fratrum palam detegere & confundere noluiſti, ſed leniter admonitum accelerare iuſſiſti quod parabat. In omnibus his non eſt auerſus furor eius à te ſed egreſſus foras ſatagebat circa frequens maleficium. Quomodo cæciditi de cælo Lucifer qui mane oriebaris in delicijs paradiſi? Glorioſus apparuiſti: ciuium cæli ſocius & verbi diuini conuiua. Quomodo *Eſa.14.*
ergo reputatus es inter filios tenebrarum qui nutriebaris in croceis: quomodo amplexatus es ſtercora? Tũc clarificata eſt familia tua Chriſte in modum ſocietatis angelicę, tunc demum diuiniſsimi eloquij vberrima inundatione fœlix conuentus ille ſacer ex ore tuo potatus eſt. Siquidem corruptus ille vter foras miſſus fuerat, quem huius limpidiſsimi liquoris infuſione ſciebas indignum.

De diuerſione Domini Ieſu ad locum traditionis, & triſtitia ibidem habita. Cap. VII.

DAto autem charitatis & patientiæ ſaluta
ri mandato, & diſpoſito fratribus regno patris tui ad locum traditori tuo notum cum illis diuertiſti: ſciens omnia quæ ventura erant ſuper te. Ibi animæ tuæ triſtitiam quam ex imminente paſſione ſponte aſſumpſiſti: ſi- D
cut & cætera quæ paſſus es in auribus fratrum profiteri non erubuiſti, dicens: Triſtis eſt ani- *Matt.26.*
ma mea vſque ad mortem. Poſitis itaque genibus procidiſti in faciem tuam orans in agonia, & dicens: Abba pater, mi pater ſi poſsibile eſt tranſeat à me calix iſte. Et anguſtias quidem cordis tui certiſsime indicabat ſudor ille ſanguineus, qui orationis tempore de ſanctiſsima carne tua guttatim decurrebat in terram. Dominator Domine Ieſu Chriſte: vnde animæ tuæ hæc tam vehemens triſtitia: vnde tanta ſudoris anxietas & tam anxia ſupplicatio? Nónne voluntarium omnino patri ſacrificium obtuliſti & mihi inuitus pertuliſti? Vtiq; Domine. Arbitramur autem quod & hoc quoq; ad conſolationem infirmorum membrorum tuorum aſſumpſiſti: ne fortè deſperet quis ſi caro infirma remurmuret: vbi ad paſſionem prõptus eſt ſpiritus. Nimirũ & vt maioris erga te amoris & gratitudinis ſtimulos haberemus naturalẽ carnis infirmitatem: huiuſmodi indicijs in te expreſsiſti, quibus doceremur, quia verè languores noſtros portaſti, & non abſque ſenſu doloris, paſſionum ſentes percurriſti. Vox enim illa, vox carnis fuiſſe videtur non ſpiritus, ex eo quod ſubiunxiſti: Spiritus quidem promptus *Matt.26.*
eſt: caro autem infirma, quam promptus enim fuerit ſpiritus tuus bone Ieſu ad paſſionem: euidenter oſtendiſti, quando venientibus vna cum proditore tuo viris ſanguinum, querentibus ani-

A bus animam tuam cũm laternis, facibus & armis per noctem: vltrò occurristi, & signo dato quod acceperant à duce flagitij teipsum manifestasti. Nam accedentem ad osculum sanctissimi oris tui cruentam bestiam auersatus non es, sed os, in quo dolus inuentus non est: ori quod abundauit malitia dulciter applicuisti.

De traditione IESV.
Cap. VIII.

2. Cor. 6. O Innocens agne Dei, quid tibi & lupo illi? Quæ conuentio Christi ad Belial. Sed & hoc benignitatis tuæ erat Domine: vt omnia illi exhiberes quæ praui cordis pertinaciam emollire potuissent. Nam & veteris amicitiæ illum cõmonuisti, dicens: Amice ad quid venisti? Et horrore sceleris sui cor impij ferire voluisti cùm dicebas: Iuda osculo filium hominis tradis? Et ecce Philistijm super te Sampson. Non illos abs te terruit quod in hora comprehensionis tuæ omnipotenti brachio terræ eos allisisti, non quidem defensionis causa, sed vt cognosceret humana præsumptio, nihil se posse aduersum te nisi quãtum permitteretur à te. & quis audiat sine gemitu qualiter in illa hora homicidas manus tibi iniecerunt: & innocentes manus tuas bone Iesu vinculis constringentes te agnum mansuetissimum nihil obloquen
B tem ad instar latronis contumelioſe traxerunt ad victimam. Sed nec tunc misericordiam tuam super inimicos tuos distillare fauus dulcedinis tuæ Christe cessauit. Nam & mutilatam à discipulo tuo auriculam inimici tangens sanasti, ac defensoris tui zelum à læsione trahẽtium te compescuisti. Maledictus furor eorũ, quia pertinax: quem nec maiestas miraculi: nec pietas beneficij confringere potuit.

De colaphis, sputis & flagellis.
Cap. IX.

C Onsilio malignantium aduersus te pontificum præsentatus, & veritatem es prout docui confessus: quasi de blasphemia adiudicatus est morti. Amantissime Domine Iesu quanta illic indigna opprobria à propria gente pertulisti? Vultũ tuum honorabilẽ in quẽ desiderant angeli prospicere: qui omnes cælos adimplet lætitia: quem deprecantur omnes diuites plebis, polluti labij sui sputis inquinauerunt, sacrilegis manibus cæciderunt, velo operuerunt in derisionem, & te Dominum vniuer
Matt. 26. Luc. 22. sæ creaturę tanquam fœtuum contẽptibilem colaphizauerunt. Adhuc autem & animam tuam incircunciso cani deglutiendam tradiderunt. Vinctum siquidem ante faciẽ Pilati te perduxerunt, postulantes supplicio crucis interemi te: qui peccatũ non noueras, & virum homicidam donari sibi: agnũ lupo, aurum luto postponentes. O indignũ & infœlix cõcambium. Et quidẽ C non ignorabat impius ille per inuidiam hoc fieri in te: nec tamen abstinuit temerarias à te manus, sed repleuit amaritudine animam tuam sine causa. Illudendum Herodi te misit: Illusum recepit: nudum in conspectu irrisorum astare te iussit: nec pepercit amarissimis verberibus virgineam carnem tuam diuellere, plagas plagis, liuores liuoribus crudeliter infligens.

De illusione IESV.
Cap. X.

O Electe puer Domini Dei mei, quid tanta amaritudine, quid tanta confusione dignum commiseras? prorsus nihil ego homo perditus totius contritionis, totius confusionis tuæ tibi causa extiti. Ego vuam acerbã comedi, & dentes tui obstupuerunt, quia quæ non rapuisti tũc exoluebas. In omnibus his nõ est persidorum Iudæorum sanata impietas. No uissime autem in manus incircuncisorum militum deuolutus es morte turpissima consumendus. Parum erat sacrilegis illis crucifigere te, nisi prius & ipsi repleuissent illusionibus animam tuam. Quid enim de illis, ait scriptura? Et con- *Matt. 26.*
gregauerunt ad eum vniuersam cohortem in prætorium, & exuentes eum vestimentis suis: induunt enim tunica purpurea, & chlamidem coccineã circundederunt ei, & plectentes coro D
nam de spinis imposuerunt capiti eius, & arundinem in dextera eius & genu flexo illudebant ei, dicentes: Aue rex Iudæorum & dabant ei alapas, & expuentes in eum accipiebant arundinẽ, & percutiebant caput eius.

Psal. 68.

De crucifixione IESV.
Cap. XI.

ET postquam illuserunt ei, induerunt eũ vestimentis suis, & duxerunt vt crucifigeretur baiulantem sibi crucem. Et perduxerunt illum in Golgoltha. & dabant ei vinum myrrhatum cum felle mixtum bibere, & cũ gustasset noluit bibere. Tunc crucifixerunt eum, *Luc. 23.* & duos latrones cum eo: hinc & hinc, medium *Ioan. 19.* autem Iesum. Iesus autem dicebat: Pater dimitte illis, quia nesciunt quid faciunt. Postea sciẽs Iesus: quia omnia consummata erant vt scriptura consummaretur dixit: Sitio, & currens vnus ex eis acceptam spongiam impleuit aceto, & imposuit arundini & dabant ei bibere. cum ergo accepisset acetum dixit: Consummatum est. Et clamans voce magna dixit: Pater in manus tuas commendo spiritum meum, & inclinato capite emisit spiritum. Tũc vnus militum lancea *Luc. 23.* latus eius aperuit, & continuo exiuit sanguis & *Ioan. 19.* aqua.

Incentiuum amoris. Cap. XII.

Exper-

A EXpergiscere nunc anima mea, & excutere de puluere & contemplare attentius virum hunc memorabilem: quem, ecce in speculo euangelici sermonis quasi præsentem intueris. Attende anima mea quis est iste qui ingreditur habens imaginem quasi regis, & nihilominus serui despectissimi confusione repletus. Coronatus incedit, sed ipsa eius corona cruciatus est illi, & mille puncturis speciosam eius verticem diuulnerat. Regali purpura induitur, sed potius in ea despicitur quam honoratur. Sceptrum in manu gestat sed eo ipso caput eius reuerendum feritur. Adorant coram ipso positis in terra genibus & regem conclamant, & continuo ad conspuendum amabiles genas eius subsiliunt, maxillas palmis concutiunt, & honorabile collum exhonorant. Vide anima mea: quomodo per omnia vir iste coartatur & spernitur. Sub crucis onere dorsum incuruare iubetur, & suam ipsius portare ignominiam. Ad locum deductus supplicij myrrha potatur & felle. In crucem subleuatur, & dicit: Pater dimitte illis quia nesciunt quid faciunt. Qualis est hic qui in omnib. pressuris suis, nec semel os suum aperuit, vt aut querele, aut excusationis, aut comminationis, aut maledictionis verbum aduersus maledictos canes illos proferret. Et nouissime verbũ benedictionis qua-
B le à seculo non est auditũ super inimicos suos effudit. Quid hoc viro mansuetius? quid benignius anima mea vidisti? Adhuc autem attenti us illum intuere: quia & grandi admiratione & tenerrima compassione dignus apparet. Vide nudum & verberibus laceratum, in medio latronum cruci ignominioſe ferreis clauis affixum: aceto in cruce potatum, & post mortem lancea in latere vulneratum, & copiosos sanguinis riuos ex quinque vulneribus manuum, pedum, & lateris effundentem. Fletum deducite oculi mei, & liquesce anima mea igne compassionis super contritione amabilis viri illius, quem in tanta mansuetudine tantis vides afflictum doloribus.

De glorificatione in morte.
Cap. XIII.

ETiam quidem infirma eius anima mea vidisti & miserta es, nunc & maiestatem eius attende & amplius miraberis. Quid
Luc. 23. enim ait scriptura? A sexta autem hora tenebræ factæ sunt super vniuersam terram, vsque ad horam nonam, & obscuratus sol, & velum templi sciſſum est à summo vsque deorsum, & terra mota est, & petrę sciſſæ sunt: & monumenta aperta sunt, & multa corpora sanctorum qui dormierant surrexerunt. Qualis est hic, quia cælum & terra compatiuntur ei, cuius mors mortuos viuificat? Cognosce anima mea cognosce hic est Dominus Iesus Christus saluator tuus vnigenitus Dei filius, verus Deus, verus homo C
qui solus sub sole sine macula inuentus est. Et ecce quomodo cum sceleratis reputatus est, & *Esa. 53.*
quasi vir leprosus, & nouissimus virorum æstimatus est. Et tanquam abortiuum quod proijcitur à vulua: sic proiectus est ab vtero matris suæ infœlicis synagogæ. Iste formosus præ filijs hominum: quàm deformis præ filijs hominum factus est? Siquidem vulneratus est pro- *Ibidem.*
pter iniquitates nostras, & attritus est propter scelera nostra. Et factus est holocaustum suauissimi odoris in conspectu tuo pater æternæ gloriæ: vt auerteret indignationem tuam à nobis & consedere nos sibi faceret in cœlestibus.

Deprecatio ad patrem.
Cap. XIIII.

REspice Domine sancte pater de sanctuario tuo, & de excelso cælorum habitaculo, & intuere hanc sacrosanctam hostiã quam tibi offert magnus Pontifex noster sanctus puer tuus Dominus Iesus Christus pro peccatis fratrum suorum, & esto placabilis super multitudinem malitiæ nostræ. Ecce vox sanguinis fratris nostri Iesu clamat ad te de cru ce. Quid enim est Domine quod pendet in ea. Pendet inquam, quia præterita quasi præsentia coram te sunt: Cognosce pater, tunica filij tui D
veri Ioseph, hæc est, fera pessima deuorauit e- *Gen. 25.*
um: & conculcauit in furore suo vestimentum eius, & omnem decorem illius reliquijs cruoris inquinauit. Et ecce quique sciſſuras lamentabiles in eo dereliquit. Vide Domine pallium quod in manu adulterę generationis, id est, Aegyptiæ meretricis: pudicus ille adolescens reliquit, meliorem æstimans iacturam vestimenti quam innocentiæ sanctę, magisq; eligens spoliatus à carnis pallio in carcerem mortis descẽdere, quam pro mundi gloria adulterinæ voci acquiescere. Illi inquam voci qua dictum est: Hæc omnia tibi dabo si procidens adoraueris *Matt. 4.*
me: quod vtique esset dormire cum adultera. Et nunc Domine pater, scimus quia viuit filius tuus, & ipse dominatur in tota terra Aegypti, imo in omni loco dominationis tuæ. Eductus enim ad imperium tuum de carcere mortis & inferorum, & attonsus mortalitatis comam mutata veste carnis in immortalitatis decore reflo ruit, & cum gloria suscepisti eum. Subneruauit Diripha rationis imperium, & cum triumpho nobili virtute propria cælos penetrauit. Et ec- *Gen. 27.*
ce gloria & honore coronatus: in dextera maiestatis tuæ assistit vultui tuo pro nobis. Frater enim & caro nostra est.

Quòd filius pro nobis debitum soluit.
Cap. XV.

A RESpice Domine in faciē Christi tui, qui tibi vsque ad mortem obediens factus est, nec recedant ab oculis tuis cicatrices vulnerum eius in perpetuum, vt memineris quantam satisfactionem pro peccatis nostris ab eo susceperis. Vtinam domine appendas in statera peccata nostra quibus irā meruimus, & calamitatem quam passus est pro nobis innocēs filius tuus. Certe domine hæc grauior apparebit & magis digna vt per ipsam effundas misericordiam tuam super nos, quàm sint illa, vt pro peccatis nostris contineas in ira misericordias tuas. Gratias tibi Domine pater, referat omnis lingua de superabundantia pietatis tuæ, qui vnico filio cordis tui non pepercisti: sed pro nobis illum tradidisti in mortem, vt tantum tamque fidelem aduocatum haberemus in cælis coram te.

Quòd pro tanta passione diligendus sit filius.
Cap. XVI.

ET tibi domine Iesu fortissime zelotes, quid gratiarū, quid retributionis digneretribuā ego homo puluis & cinis & vile figmentum. Quid enim pro salute mea facere debuisti & non fecisti? Ab imo pedis vsque ad summum verticis totum in aquas passionum te demersisti, vt me totum de illis extraheres, & B intrauerunt aquæ vsq; ad animam tuam. Nam & animam tuam in mortem perdidisti, vt animam meam perditam mihi redderes. Et ecce duplici debito me obligasti. Nā & pro eo quod dedisti, & pro eo quod mei causa perdidisti, debitor tibi sum. Et pro mea quidem vita bis à te mihi data, semel in creatione, semel in redēptione: quid magis iuste tibi reddam quam ipsam non habeo, pro tua autem preciosa anima ita contribulata, quid ab homine dignè rependi possit non inuenio. Nam si cælum & terram & omnem ornatum eorum pro ea rependere possem, certe nec sic vsq; ad mensurā debiti nullatenus attingerem. Vt autem idipsum, & quod debeo, & mihi possibile est tibi domine retribuam, tui muneris est. Diligendus mihi es toto corde, tota anima, tota mente, tota virtute, & tua mihi sequenda vestigia, qui mori dignatus es pro me. Et quomodo fiet istud in me nisi per te? Adhæreat anima mea post te, quia tota virtus eius dependet ex te.

Humilis petitio ad filium.
Cap. XVII.

ET nunc domine Iesu redemptor meus te vt verum Deum adoro, in te credo, in te spero, & quibus possum desiderijs ad te suspiro. Adiuua imperfectionem meam ad tuę passionis glorioſa insignia, in quibus salutem meam operatus es totum me inclino. Tuæ victoriosæ crucis regale vexillum in nomine tuo C Christe adoro, tuum spineū diadema, tuo rubentes sanguine clauos, tuo sancti lateri impressam immensam lanceam, tua vulnera, tuum sanguinem, tuam mortem, tuam sepulturam, tuam victoriosam resurrectionem & glorificationem Christe supplex adoro & glorifico. Odor enim vitæ mihi spirat in omnibus his. Horum viuifico odore spiritum meum Domine à peccati morte resuscita. Horum virtute ab astutijs satanæ me custodi, meque conforta, vt & iugum mandatorum tuorū suaue mihi fiat, & onus crucis quod post te baiulare me iubes, humeris animæ meæ leue sit atque portabile. Quæ est enim fortitudo mea, vt iuxta præceptum tuum mundi pressuras tam multiplices animo inuicto sustineam? Nunquid pedes mei tanquam ceruorum, vt te velociter currentem per spinas & confraga passionum consequi valeam? Sed audi quæso vocem meam, & inclina super me famulum tuum suauem illam crucē, quæ lignum vitæ est his qui apprehenderint eam, vt & spiritu curram alacriter. Portabo infatigabiliter eam quæ ab inimicis est crucem post te. Illam inquam diuinissimam crucem humeris meis impone, cuius latitudo est charitas super omnem creaturam se extendens: cuius longitudo æternitas, cuius sublimitas omnipotentia, cuius profunditas inscrutabilis sapientia est. Cōfige illi manus meas & pedes meos & totam formā passionis tuæ me famulum tuum indue. Da mihi obsecro continere ab operibus carnis quæ odisti, & facere iustitiam quam dilexisti, & in vtroq; tuam quærens gloriam, & sinistram quidem meam clauo temperantiæ, dexteram verò clauo iustitiæ in illa sublimi cruce confixam arbitrabor. Da menti meę iugiter meditari in lege tua, & omnem cogitatum meum iactare in te, & dextrū pedem meum eidem ligno vitæ prudentiæ clauo affige. Da vt ministram spiritus mei sensualitatē, nec eneruet præsentis vitæ infœlix fœlicitas, nec conturbet perennis vitæ præmia fœlix infœlicitas, & sinister quoque pes meus fortitudinis clauo in cruce tenebitur. Vt autem & spinarum capitis tui aliqua in me similitudo appareat, detur obsecro menti meæ & salubris pœnitentiæ compunctio, & alienæ miseriæ compassio & stimulus zeli emulantis quod rectum est coram te, & ad te conuertar in ærumna mea, dum triplex mihi configitur spina. Libet vt & spongiam per arundinem ori meo porrigas, & acetī amaritudinem gustui meo adhibeas. Libet vt per scripturas tuas rationi meæ conferas gustare & videre quomodo florens hic mundus tanquam spongia inanis est, & omnis concupiscētia eius aceto amarior. Ita pater in me fiat, vt calix iste Babylonis aureus inebrians omnem terram, nec inanime splendore seducat, nec falsa dulcedine inebriet, quemadmodum eos qui tenebras

A tenebras lucem, & lucem tenebras, amarum dulce, dulce amarum arbitrantur. Vinum myrrhatum cum felle mixtum, suspectum est mihi pro eo quòd tu ex eo bibere noluisti: forte quia nimiam acerbitatem inuidiæ & nequitiæ crucifixorum tuorum indicabat. Tuæ quoque viuificæ morti famulum tuum configura, faciens in me vt moriar quidem peccato secundū carnem, viuam autem iustitiæ secundum spiritum. Vt autem integram crucifixi imaginem portare me glorier, illud quoque quod post mortem tuam insatiabilis malitia Iudæorum impiorum in te exercuit, hanc in me similitudinem exprime. Vulneret cor meum viuus & efficax sermo tuus, & penetrabilior omni lancea acutissima, & pertingens vsq; ad interiora animæ meæ, producat ex ea tanquam à dextro latere meo, vice sanguinis & aquæ, amorem tuum domine & fratrum meorum. Postremò & munda sindone primæ stolæ spiritum meum inuolue, in qua requiescam ingrediens ad te in locum tabernaculi admirabilis, & abscondas me donec pertranseat furor tuus.

De resurrectione. Cap. XVIII.

DIe autem tertio post diem laboris, post diem simplicis glorię, & mane prima sabbati perpetui inter filios tuos me indi- B gnum resuscita, vt in carne mea videam claritatem tuam, & adimplear lætitia vultus tui. O saluator meus & Deus meus, veniat, veniat oro tempus, vt quod nunc credo, reuelatis tandem oculis aspiciam, quod nunc spero, & à longe saluto, apprehendam, quod nunc pro viribus meis desidero, vlnis animæ meæ amplectar ac deosculer, & in amoris tui abysso totus absorbear. O saluator meus & Deus meus. Sed nunc interim benedic anima mea saluatorem tuum, & magnifica nomen eius quod est sanctum, & sanctissimis delicijs plenum.

Oratio ad patrem & filium & spiritum sanctum.
Cap. XIX.

OQuàm bonus & suauis es domine Iesu animæ quærenti te: Iesu redemptor captiuorum, saluator perditorum, spes exulum, laborantium fortitudo, angustiati spiritus latitudo, animæ lachrymosæ, & post te in fudore currentis, dulce solatium & suaue refrigerium, corona triumphantium, vnica merces & lætitia omnium supernorum ciuium, vberrime fons omnium gratiarum, inclita proles summi Dei. Summe Deus te benedicant omnia quæ in cælo sunt sursum, & quæ in terra deorsum, quia magnus es tu, & magnum nomen tuum. O immarcesibilis decor Dei excelsi, & purissima claritas lucis æternæ, vita omnem vitam viuificans, lux omne lumen illuminans & conseruans in perpetuo splendore, mille mil- C lena millia luminum fulgentia ante thronum diuinitatis tuæ à primæuo diluculo. O æternum & inæstimabile clarum & dulce profluuium fontis absconditi ab oculis nostris, qui solus ortum nescit, fundo caret, circumscriptionis terminum non habet, nihil perturbationis admittit. Eructauit te cor Dei altissimi de suæ profunditatis impenitrabili abysso, vita vitam, lux lucem, Deus Deum, æternus æternum, immensus immensum, ac per omnia sibi coæqualem, & de plenitudine tua omnes accepimus. Te enim largissime fons omnis boni septemplicis gratiæ preciosum lumē. Te inquā pijssime spiritus deprecor, vt si qua pro fragilitate mea in veritate maiestatis tuæ minus intellexi, & in præceptis dominicis intellecta per lasciuiā carnis neglexi, tua me visitatione illustrare digneris: quibus ea decenter & mihi necessariè corrigam, meique erroris per te misericordiam consequar vt per te quem in periculoso huius vitæ pelago in auxilium aduocaui, sine naufragio adoptatum perennis requiei littus perducar. Te itaque pater clementissime peto vt qui me primitus creasti per passionem vnigeniti tui recreasti, quicquid ad laudem tuam pertinet, me cogitare facias & amare. Sed quia fragilis sum, nec possum perficere, sedula tamē confessione concedas me studere, vt redemptionis ac saluationis tuæ gratiam consequar D Et quicquid deinceps operis agam, ex tua & per tuam & in tua gratia ad laudem tuam totū peruenire facias, meque deinceps tuere à peccatis, & in bonis operibus validiorem esse præcipias, & vt quamdiu in hoc corpusculo viuam aliquid seruitij tibi semper exhibeam. Post exitum verò animæ meæ à corpore veniam omnium peccatorum consequi, & vitam æternam me percipere concedas. Per eum qui tecum viuit & regnat, per omnia secula seculorum. Amen.

Beati Anselmi liber, qui speculum euangelici sermonis, aliàs stimulus amoris inscribitur, explicit.

EIVSDEM B. ANSELMI IN HOMILIAM EVANGELII SECVNDVM LVCAM: INTRAVIT IESVS in quoddam castellum, Præfatio.

INtrauit Iesus in quoddā castellum. Quid ad gloriam Dei genitricem lectio ista pertineat vt in festiuitate eius legatur, pleriq; solent quærere. Vnde quid ego sentirem in conuentu fra- *Luc. 10.*

A trum,prout potui vulgariter iam plus exposui. Et quia nunc dixi auditoribus placuit,dicta literis mandare,&ab eisdem dominis abbatibus Gulielmo Viscanensi, Arnolpho Tuarnensi, iussus imo coactus sum. Quod ideo dixi,vt ex positiuncula ista tanquam à præsumptuoso edita non displiceat: quoniam non præsumptio, sed obedientia edidit. Iam nunc ergo expositi unculam istam salua fide,ac sine præiudicio melioris, ad laudem eiusdem virginis & matris Iesu humiliter scribere aggrediar.

Explicit præfatio.

Euangelium secundum Lucam.
Cap. X.

IN illo tempore. Intrauit Iesus in quoddam castellum: & mulier quædam Martha nomine,excepit illum in domum suam,&c.

Homilia lectionis eiusdem
beati Anselmi.

IN scriptura sacra res vna & eadem multotiens inuenitur diuersa significare, sicut leo, hœdus,ignis,aqua,vel etiam sol & alia multa. Est enim leo de tribu Iuda,& est leo qui circuit quærens quem deuoret. Est hœdus emis-
B sarius,qui peccata nostra portauit, est hœdus à sinistris qui damnatur. Est ignis quem Dominus misit in terram, & quem vult vt ardeat, est ignis qui super impios cadit, vt non videant solem. Est aqua cuius flumina fluunt de ventre credentis, est aqua cuius tempestas non demergit. Est sol iustitiæ qui nos illuminare solet, est sol qui nos vrit per diem. Licet ergo castellum aliâs malum significet, vt illud de quo dicitur: Ite in castellum,vbi & quod additur,quod contra vos est,plane manifestat quid significet: tamen hoc castellum in quod intrauit Iesus, singularem intemeratam virginem eiusdem Iesu genitricem salua scripturarum regula, per similitudinem accipimus. Castellum enim dicitur quælibet turris & murus in circuitu eius. Quæ duo sese inuicem defendunt, ita vt hostes per murum ab arce,& à muro per arcem arceantur. Huiusmodi castello non incongruè virgo Maria assimilatur,quam virginitas mentis & corporis,quasi murus ita vndique vallauit: vt nullus vnquam libidini esset ad eam accessus, nec sensus eius aliqua corrumperentur illecebra. Et quia virginitatem cum libido non possit solet impugnare superbia, est in eadem virgine turris humilitatis,quæ à muro virginitatis omnem repellit superbiam. Et quia humilitatem cùm superbia non possit,solet impugnare libido, murus virginitatis à turre humilitatis omnem repellit libidinem. Itaque hæc duo,murus videlicet virginitatis, & turris humilitatis ab alterutro muniuntur, & nunquam in humili virgine fuerit, nec superba virginitas nec inquinata humilitas: sed semper in eadem permanserit,& humilis virginitas,& virginalis humilitas. Quamuis autem quod dicitur ita verum sit,vt nihil verius fides Christiana credere possit, ponamus tamen aliqua de euangelio virginitatis eius, & humilitatis testimonia. Quippe cùm ab angelo filius ei promitteretur, respondit: Quomodo fiet istud, quoniam vi- *Luc.1.*
rum non cognosco? Si cuilibet virgini desponsatæ in animo suo disponenti nubere diceretur,filium habebis non miraretur neque interrogaret quomodo istud fieret, vtpote quæ se desponsatam, & in proximo nupturam sciret, & à viro grauidari vsu naturæ speraret: hæc autem non immerito mirata est,& quomodo fieret quod promittebatur scisscitata quoniam quamuis desponsatam tamen se nunquam nupturam, neque virum cognituram certissime sciebat. Hæc de virginitate. De humilitate verò dicendum est,quòd cum ab angelo salutaretur, & mater Dei eligeretur, quomodo fieret salua virginitate, cui tantum timebat, doceretur: & benedicta super omnes mulieres prædi- *Ibidem.*
caretur,respondit: Ecce ancilla Domini. Et in alio loco: Quia respexit humilitatem ancillæ suæ. O sublimis virgo mater Dei. O mater humilis ancilla Dei. Quid sublimius esse posset? quid humilius de se sentire posset? Sunt qui ca- D
stellum hoc Magdalũ fuisse arbitrantur, à quo Maria Magdalena cognominatur. Quod si verum est, prædictæ interpretationi famulatur. Magdalum enim turpis dicitur, & humilitati comparatur. Hic verò non nominatur,sed tantum quoddam dicitur, quod indiscussum præterire non debemus. Quoddã, id est,singulare castellum fuit virgo Maria. Quamuis enim & multæ aliæ murum virginitatis habeant,& turrim humilitatis,id est, & virgines sint & humiles: tamen salua virginitate,matres esse nõ possunt, neq; filios generare, quod ista sola fecit. Et ideo castellum hoc meritò quoddã. i. singulare dicitur: quia ista singulariter & mater & virgo,quod nulla alia esse potuit vel poterit: verum concedamus aliquam & matrẽ esse & virginem, quãuis sit impossibile. Etiam sic virgo Maria singularis erit,quia vnicũ Dei filium genuit,qui sicut est vnicus vnico patri: ita est vnicus vnicę matri. Et ideo etiã si virgo pariat nulla vel eundem vel talẽ generabit alium. Est ergo castellũ quoddã in quod intrauit Iesus, porta verò per quam intrauit est fides. Quia enim credidit perfecta sunt à domino ei quę ab angelo dicta sunt, sicut ait ad eã Elizabeth: nec quia Iesus intrauit castellũ hoc, violatum est. Iesus enim saluat non violat,cõfracta solidat,nõ confringit solida. Secundũ nomen eius,ita & opus eius. Et mulier quędam Martha nomine,excepit eum in domum suam,& huic erat soror nomine

A mine Maria: duæ istæ sorores sicut patres sancti plenissime nobis exposuerunt, duas in sancta ecclesia vitas designãt, Martha scilicet actiuã, Maria contẽplatiuam. Ista laborat ad exhibenda indigẽti omnia humanitatis officia, illa vacat & videt quoniã Deus est. Ista circa exteriora occupatur, illa interiora contemplatur, Sicut enim mater Dei est singularis, ita & istarum vitarũ effectus, quarum istæ sorores typum tenent, in ea extitit singularis. Nunquã in aliqua persona, imo in omnib. sic. Martha operata est nunquã aliàs, sic Maria contẽplationi vacauit. Nunquam illa vel hæc aliàs quod suum est sic exhibuit. Cũ Martham vel Mariã dico, eorũ significata intelligo. Sed iam videamus actionẽ huius Marthę, deinde cõsideremus contẽplationẽ huius Marię. Et vt planius id faciamus, quid alij per Marthã operantur, & quid est ista operata, cõferamus. Alij hospitẽ quẽlibet in domo sua suscipiunt, ista non quẽlibet sed proprium Dei filium, qui nõ habet vbi caput reclinet, nõ in domo, sed in vtero suscipit. Alij nudum quẽ libet veste mutabili atq; corruptibili vndeliber compositа operiunt, illa verbũ Dei in eadem virginea carne in vnitate personæ assũpsit, quæ sine fine incõmutabilis atq; incorruptibilis permanet. Alij quemlibet esurientem & sitientem cibo vel potu exteriori reficiunt, ista Deum & hominem humanitatis indigentem, nõ solum
B exterioribus cibis vel potibus pauit, verumetiam interiori suo lacte aluit. *Matth.* Et vt breuiter illa ex misericordiæ opera percurramus, quæ cum vni ex minimis suis fuit, Deus sibi facta confitetur. Ista non quemlibet ex minimis, sed summũ Dei filium hospitẽ suscepit, nudum carne, vel etiam pannis operuit, esurientem pauit, sitientem lacte potauit, infirmum per infantiam & iacentem non solum visitauit, sed etiam balneando, fouendo, leniendo, gestando frequentauit *Lucæ 10.*
vt merito de ea dicatur Martha satagebat circa frequens ministerium. Comprehenso & crucifixo, quasi in carcere posito affuit, sicut scriptũ *Ioann. 19.*
est: Stabat iuxta crucem Iesu mater eius. Inter hæc autem turbatur, & sollicita erat cùm fugeret Aegyptum à facie Herodis, qui suũ talem filium adeò persequebatur, vt multos suspectæ ætatis pueros occideret. Turbabatur cũ Iudęos insidiantes, & mortem ei inferre molientes cognosceret. Ad vltimum turbata est valde, & iuxta Simeonis vocem, suam ipsius animam pertransijt gladius, cùm videret suum talem filium comprehendi, ligari, flagellari, conspui, spinis coronari, derideri, colaphizari, crucifigi, mori, sepeliri. Vnde ei congruit quod dicitur: Martha Martha sollicita es, & turbaris erga plurima. *Luc. 20.*
Nemo verò dubitat quòd beata Maria filiũ suũ vellet liberari de omni tribulatione, & seipsam in perturbatione adiuuari à diuinitate, quam filio suo esse sciebat per theoriam quæ est pars Mariæ. Hoc est quod Martha conqueritur, quod eam soror reliquerit solam ministrare, & eius C
auxilium in ministerio flagitat. Hæc de parte Marthæ. Porro de parte Mariæ quę optima prędicatur, quãta vel qualis in beata Maria fuerit, quis digne loquatur? Si talis est, vt diximus, imo quia melior est quã diximus in beata Maria, pars Marthæ quæ tamẽ à Domino non laudatur: sed tamen nõ vituperatur qualis est pars quã optimam Maria elegit, quę sic laudatur vt ab ea nõ auferri dicatur? O quã magna multitudo dulcedinis fuit in beata virgine, quãdo spiritus sanctus super eam venit,& virtus altissimi obumbrauit ei,& de eodem spiritu sancto concepit. Quid de Deo nõ sapiebat, in qua sapientia Dei latebat,& in cuius vtero corpus sibi aptabat? Christus est, vt ait Apostolus, Dei virtus *1. Corint. 1.*
& Dei sapiẽtia,& in eo sunt omnes thesauri sa- *Coloss. 2.*
piẽtiæ & scientiæ absc̃õditi, Christus aũt in Maria. Ergo Dei virtus,& Dei sapientia,& omnes thesauri sapiẽtiæ & scientiæ in Maria. Hæc non tantũ ad pedes, sed etiam ad caput Domini sedens, audiebat verbũ ex ore eius. Hæc conseruabat omnia verba angelorũ, pastorum, magorũ, necnon ipsius filij sui, conferẽs in corde suo. Nemo vnquam sicut ista gustauit quàm suauis est Dominus. Inebriabatur ab vbertate domus *Psalm. 35.*
Dei,& torrente voluptatis suæ potabatur. Nec mirum, quoniam apud eam, imo intra eam erat fons vitæ, de quo manabat tanta perfectio vtriusq; vitæ. Circa plurima, vt Martha occupaba- D
tur: circa vnum, vt Maria delectabatur: quia vnum est necessarium, plurima auferuntur, vnũ manet. Singulariter igitur partem Marthæ peregit, singulariter optimam partem Mariæ elegit: sed pars Marthæ ei auferetur. Iam enim non erit sollicita, vt ministret ei sicut puero cui omnes ordines angelorum ministrant sicut Domino. Iam non turbabitur fugiens in Aegyptum cum eo à facie Herodis, quia ipsa ascendit in cælum,& Herodes descendit ad infernum à facie eius. Iam non turbabitur erga plurima quæ fecerunt filio suo Iudæi, quia omnia subiecta sunt ei. Iam filius Mariæ à Iudæis vel militibus non flagellabitur nec occidetur: quia Christus ex mortuis resurgens iam non moritur, mors illi vltrà non dominabitur. Pars ergo Marthæ ei auferatur, sed bono suo: pars verò Mariæ ei perficitur, quę non auferetur ab ea. Exaltata est *Roman. 6.*
enim super choros angelorum, repletum est in bonis desiderium suum, videt Deũ facie ad faciem sicuti est, gaudet cum filio in ęternũ. Hęc est pars optima quę non auferetur ab ea: cuius & nos participes simus, & meritis & precibus eius. Per Iesum Christum filium eius, qui viuit & regnat cum Deo patre in vnitate Spiritus sancti, per omnia seculorum secula, Amen.

Beati Anselmi Homilia Euangelij secundum Lucam: Intrauit Iesus,
&c. explicit.

B. AN.

A B. ANSELMI ARCHIEPISCOPI CANTVARIENSIS LIBER DE EXCELLENTIA GLORIOSISSIMÆ Virginis Mariæ incipit.

Quòd Maria excellit omnes creaturas. Cap. I.

SVpereminentem omni quod post hominem Deum creatum est, excellentiam beatæ matris Dei quomodocunq; & saltem lippienti oculo cordis contemplari anhelans, & contemplando quod mihi inde capere conceditur, ad communem notitiam proferre desiderans horreo peccatorum quibus præmor enormitatem, & valde timeo ne mihi tanta alta petenti, mox objiciatur hoc sacræ scripturæ dictum: Tollatur impius ne videat gloriam Dei. *Esa.26.* Verum cum recogito sanctum filium eius ob hoc vt peccatis hominum mederetur factum esse filium eius, nõ nihil spei concipio, quod vel parum cõcipiendi de sublimitate tantæ matris B Dei scilicet genitricis, omniumq́ue tam angelorum quàm hominum regina, sciens videlicet illam magis propter peccatores quàm propter iustos esse factam Dei matrem. Dicit enim ipse *Matth.9.* bonus filius eius, se non venisse vocare iustos, *1.Timo.1.* sed peccatores. Apostolus quoque testatur, quòd Christus in hũc venerit mundum peccatores saluos facere, quorum se fatetur primum esse. Si igitur ipsa propter peccatores, scilicet propter me, meiq́ue similes facta est Dei mater, quomodo immanitas peccatorum meorum cogere poterit desperare veniam eorum, cùm tam ineffabile bonum sit factum ex ea obcurationem eorum? At ipsa curatio ad quos efficacius progredietur, aut in quibus misericordius operabitur, quàm in illis à quibus tantum bonum amatur, amplectitur & veneratur. Excitemus ergo mentem nostram ò fratres, & enitamur quantum possumus, vt in celsitudinem tantæ virginis attendamus, & quæ nobis miseratio filij eius reuelare dignata fuerit, pro laude eius prolata ruminemus. Erit enim fortasis hoc ipsum optare nobis causa non paruæ salutis & sauciatis ex vitiorum punctionibus animis medicina salubris. Quomodo namque fieri potest, vt ex memoria laudis eius salus non proueniat peccatorum: cuius vterus factus est via ad sanandum peccatores venienti saluatori? Quid dixi via, cum idem vterus thalamus Dei aula Dei in qua habitaret sit factus? verè etenim habitauit in eo: quoniam seipsum ipse in eo, & ex eo quod prius non erat, fecit. O habitaculum mirabile, O habitare ineffabile, quẽ cæli cælorum quem omnes rerum creatarum machinæ capere nequeunt: virginalis vterus beatæ Mariæ cepit, quando eundem ipsum de se verum & perfectum Deum & hominem in vna persona concepit & generauit: via tamen ipse vterus extitit, quia per illum Deus homo factus, in mundum visibilis venit.

De origine virginis Mariæ. Cap. II.

QVamuis igitur hoc solum de sancta virgine prædicari, quæ Dei mater est: excedat omnem altitudinem quæ post Deum dici vel cogitari potest, & altissimum quid habeat etiam hoc ad contemplandum & ruminandum mens humana quæ ad dominum anhelat: tamen quoniam modo venit in cor vt de ea aliquid dicam: primò, parum de eius origine, ac deinceps, si quid tenuitas sensus mei de ipsa quod dignitatis illius existimem non aduersari, capere poterit in medium proferre libet. Adsis igitur domina & non mea quæ execror: sed tua quæ præcor merita in illis digneris attendere, quæ vereor. Tu quidem nosti mentem meam in hoc esse quod me omnino indignum iudico de te loqui, aut aliquid scribere. Sed quoniam insitæ tibi pietatis oculo super multos mei similes scio te respexisse, aliquo licet dignitati tuæ non digno meæ deuotionis obsequio: velim agere erga te, quatenus ipso consuetæ misericordiæ tuæ oculo, quando que digneris me respicere. Tacitis itaque illis ab initio omnis creaturæ, vsque ad sanctum sui aduẽtum, sunt de hac virgine prophetata, sicut tam per eos qui ante legem, quàm & per eos qui sub lege iusti fuerunt. Illud conijcio apud me, natiuitatem eius, quam quidem ex linea generationis humanæ non nescio descendisse: magna quædam atque miranda diui norum signorum indicia præcurrisse. Quæ tamen illa fuerint solus ipse sine scrupulo nouit: qui eam antequam nasceretur in matrem elegit: quod in ea vt æstimo, & non incongrue actum credi potest: quatenus eo maior veneratio fidelium circa eius ortum existeret. Quo enim alio modo sublimitatem tantæ rei altiori secreto celari quisque perpenderet? Nec enim Ecclesia Dei inconcussæ authoritatis ducit ipsam scripturam: quæ ortum illius ab angelo prænunciatum refert. Nam licet beatus Hieronymus iuxta alterius cuiusdam scripturæ materiam, quam in adolescentia sua legisse: cuius auctorem se fatetur ignorare, eam refecerit, dicit tamen non eo pacto se scripsisse quod scripsit, vt aliquam descriptæ rei certitudinem Ecclesijs vellet inferre, sed hoc solo vt rogantibus amicis similem morem gereret. Vnde quemadmodum

A modum dixi, scriptum illud in auctoritatem ecclesia suscipere noluit, videlicet indecens esse reputans de beata matre Dei, quid dubitabile in laudem eius recitari, cùm ea quæ incunctanter de illa vera existũt, tanta laudis materia sint referta, vt quicunque in laudando eam morari desiderat, necesse sit vt facultas eius, magnitudini rei & veritati succumbat. Sicut enim sola præ cunctis meriti singularis enituit, ita quicquid eam attinet speciali quadam veritatis firmitate dignum est enitere.

De annunciatione Angelica. Cap. III.

NAta igitur & infantiles annos exuta, quã castè, quàm sanctè, quàm Deo digne vitam instituerit & institutam egerit, quis vel cogitatu non dicam, dictu queat coniecturare? Nulli deniq; dubium, castissimum corpus & sanctissimam animam eius funditus ab omni fuisse macula peccati, iugi angelorum custodia protecta, vtpote aulam quam suus & omnium creator Deus corporaliter inhabiturus, & ex qua hominem in suæ personæ vnitate ineffabili fuerat operatione suscepturus. Et quid mirum? Nam inter omnes vsus obtinuit, si tamen cęlestibus ad terrena potest esse comparatio vlla, vt cùm præpotens aliquis & persona di B ues, aliquo vadit hospitaturus, vt clientes præcurrant, vt locum muniant, mundent, ornant, & custodiant: quo venienti Domino suo aptus ad habitandum & congruus fiat. Quòd si talis apparatus fit pro aduentu terreni hominis & momentaneæ potestatis, qualis apparatus omnis boni putamus, fiebat pro aduentu cælestis regis & æterni in corde sacratissimæ virginis, quæ illum non solum erat in semet transitiuæ hospitatura, sed etiam ex substantia sua factũ hominem paritura? Siquidem vbi venit plenitudo temporis quod suo aduentu ipse Deus ante tempora prædestinauit, misit Deus angelum Gabrielem, vnum de primis principibus suis, scilicet regni sui, nuntiare tibi ô beatissima fœminarum instare salutem generis humani, & se eandem salutem operaturum, & ex te castissima per spiritus sancti operationem, verũ Deum & hominem nasciturum. O Domina audis quæ feruntur ad rem omni seculo inauditam, paues & miraris, nulla tamen incredulitate moueris: verum indubitanter tenes apud te omnimodo impossibile fore non fieri, quod angelus dixit futurum esse. Credidit ergo & certissime intellexit Deum tam bonum, tam pium, tam omnis misericordiæ visceribus plenũ, vt ad terras de cælesti sede descenderet, & homo factus per indebitã sibi mortem genus humanum à perpetua vellet morte qua tenebatur eripere. Respondens ergo nuntio ait: Ecce an- *Luce 1.* cilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuũ. O fides Deo accepta. O humilitas grata. O obe C dientia omni sacrificio iocundius Deo oblata. Quid ergo quod venientis Dei oculos offenderet in illa poterat residere, in qua tantarum virtutum insignia veniens inuenit redolere. Certe sola fide Abraam fertur Deo placuisse: *Gen.15.* & hoc quia Deo credidit, ad iustitiam illi reputatum fuisse. Super humiles autem & quietos, *Esa.66.* ac verba sua trementes, spiritum suum requiescere, & obedientiam se pro sacrificijs male asserit Deus. Cùm igitur in his quæ tantopere Deo placent, sancta virgo Maria tam excellenter illi placuit, vt nequaquam crederet quis illam alia qua ratione excellentius placere potuisse. Nimirum tenemus fide. Ab omni si quid adhuc in illa originalis siue actualis peccati supererat ita mundatum cor illius, vt nec super eam spiritus Domini, scilicet super humilem & quietam & trementem verba sua totus requiesceret, ipsam voluntati dominicæ castissimo ac simplici corde obedientem, & omni holocausto suauius acceptaret, virtuteq́ue altissimi obumbratãt filium Dei ex illa incorporaret. Hic se suberigat intentio mentis humanæ & pro posse paucis intendat: quanti penderit omnipotens Deus merita huius beatissimæ virginis. Intendat inquam, & contempletur, videat & admiretur, vnum filium sibi consubstãtialem, coæternum omnipotentem ex sua natura sine initio Deus pater genuit, & per eum omnes creaturas visi D biles & inuisibiles ex nihilo fecit. Hunc igitur sibi tam vnicum quàm dilectissimum: & in omnibus omnino æqualem, non passus est remanere solummodo suum, sed eundem ipsum voluit in rei veritate esse beatæ Mariæ vnicum & dilectissimum & naturalem filium, nec ita vt duo essent, vnus videlicet filius: alius filius sanctæ Mariæ virginis, sed vnus idẽ ipse qui filius Dei in vna persona esset filius sanctæ Mariæ virginis, & qui filius sanctæ Mariæ, vnus & idem ipse esset in vna persona filius Dei. Quis hæc audiẽs non obstupescet & quod Deus tale quid velle potuerit, non vltra omne quod dici potest admirabile ducat? Puella de propagine Adam nata, de peccatrice progenie orta, subito versa vice, maledictionis Euæ: benedicta prædicatur super omnes mulieres, & concipit & parturit, & parit hominem Deum, omnes præuaricationes propulsaturum, eosq́ue qui sibi obtemperarent in cælesti regno suo sibi coheredes constituturum.

De amore virginis ad filium. Cap. IIII.

QVàm mirabilis natura & ineffabilis affectus amoris considerari queat, inter hũc talem tantæ matris filium, & hanc talem tanti filij matrem, perpendant hi saltẽ quoquo modo, qui vnico dilectionis feruore sese altrinsecus

A trinsecus amant, mater scilicet filium, & filius matrem. Perpendat inquam, aliqua bona mater quo affectu teneatur circa vnicum & bonũ filium suum, & bonus filius simili modo perpendat, qua pietate moueatur erga bonam & dilectissimam ac dulcissimam suam matrem, & aliquatenus tentet si quomodo in se coniectare valeant amorem huius bonæ matris erga vere bonum & vnicum filium suum, & istius boni filij erga vere bonam & dulcissimam matrem suam. Equidem omnes homines ex coniunctione duarum personarum, hoc est, maris & fœminæ procreantur, & amorem suum vtriq; personæ, id est, patri & matri naturaliter debent qui sic generantur, ipsumq; nihilominus amorem suum parentes ambo qui eos genuerunt. Cùm autem amorem, quem pater & mater singuli debent filio suo, debet hæc fœliciss ima matrum sola filio suo, amorem etiam quẽ debet quilibet filius simul suo patri & matri, ille filius verę virginis fuæ debet soli matri. Nam sicut alij filij nascuntur ex patre & matre: ita filius eius natus est ex ea sola matre. Excedit itaque omnes amores parentum in filios, aut filiorum in parentes, amor istius matris in filium suum, & istius filij in matrem suam. Et hæc ita se habent iuxta rationem filiationis quæ facta probatur extra legem humanæ procreationis.

Alio quoque modo si placet amorem huius fi-
B lij & huius matris perscrutemur, & quantum in de nobis concessum prout possumus, speculemur. Certè quæ generat, est temporaliter nata, qui generatur Deus est per quem omnia tempora sunt; & ipsamet virgo creata. Ostendit ergo ipse prius amorem quem habebat erga matrem virginem & amorem, quo nullum putemus esse posse maiorem, matrem suam fecit illam, & virginitatem illi non ademit. Equidem hæc duo ipsa iocundius amabat, scilicet virginitatem & fœcunditatem. Virginitatem, quia hanc placere Deo per omnia intelligebat, fœcunditatem, quia sine hac, maledictũ legis quæ adhuc carnaliter custodiebatur, incurrere metuebat. Vicit tamen amor in ea seruandæ virginitatis, & exclusit ab ea timorem incurrendæ maledictionis. Virgo itaque & tenera & delicata, regali stirpe progenita & speciosissima totam intentionem suam, totum amorem suum, totum studium suum ad hoc intendit, vt corpus & animam suam Deo virginitate perpetua consecraret. Sciebat enim quod quanto sancti us eam seruaret, tanto sublimius ei qui omnium castissimus: immo qui ipsa castitas est appropinquaret. Amplectendo igitur quod acceptabilius Domino esse cognouit, legem superauit, spreuitque maledictum datæ legis, & credidit reputans secum illum cui placere quærebat tantæ bonitatis & tantæ sapientiæ, vt antè se, vel de se tutum concilium, ne quid peccati in istis subiret, inueniret, nec decepta est. Quis enim sperauit in Domino, & derelictus est ab eo? De
C nique vbi tam sanctam intentionem eius, tam castum propositum eius, tam firmam fidem, cõstantem spem & indeficientem vidit charitatem eius, misericordiæ suæ intuitu egit circa illam, vt nec sanctitas intentionis eius frustraretur, nec castitas propositi eius violaretur, ne aut sanitas fidei infirmata, à spei constantia tituba-ret, aut charitatis in ea plenitudo deficeret. Dedit ergo illi, vt & virgo quod magis optabat permaneret, & vt nemo illam à maledicto legis liberrimam dubitaret, fœcunda fieret. Et vnde fœcunda? de illo sine quo omnis fœcunditas in sterilitatem conuertitur, & igni consumenda succiditur. Et reuera dignum fuit, vt eo in virgine superueniente illa fœcundaretur, quæ paritura erat Deum, per quem totus mundus saluaretur. Quid ergo hîc dicemus? Est ne putatis, vlla mens hominis, quæ modum huius dilectionis quam Deus ad hanc virginem habuit, queat penetrare: quando & illi quod carius amabat, sic integre seruabat, vt eam tam dignè & castè fœcundatam, suiipsius matrem fecit. Po
D test ne quæso, vllus hominum, aut angelorum istius amoris immensitatem penetrare, vel dignitati honoris illius quicquam cogitatu percipere comparabile? Erigite obsecro fratres mei, erigite aciem mentis vestræ ad contemplandũ tam miram diuinæ operationis dignationẽ & tam ineffabilem & stupendam omni seculo huius mulieris gratiam & exaltationem. Et tu ô beatissima fœminarum in quam fluxit tam copiosa & supereminens gratia omnium gratiarũ quid enim animi quæso gerebas ad eum qui tibi hæc magna fecit? Vnde sicut ipsa dixisti, iam ab omni generatione beata dici meruisti. Vere magnificauit anima tua Dominũ, & spiritus tuus exultauit in Deo salutari ipsius. Salutare mirabile, quod non solum domina te inæstimabili salute sublimauit, sed & totũ mundũ peccatorũ vulneribus putridũ, ex te prodiens mirabili dispensatione sanauit. Verùm dum illũ qui sibi hæc miranda fecit paruulũ inter manus suas versari, & ad verba sua pendere, & ad parui & teneri corporis lęsiones paruulorũ more vagire conspiceret, quo precor affectu pijssimus eius animus mouebatur, quóve studio ad occurrendum cunctis quæ incommoda illi fore timebat, parabatur castissimum corpus eius. De us fili huius fœliciss imæ matris, qui es virtus & vera sapiẽtia summi patris, oramus te quatenus ipsa misericordia qua factus es homo pro nobis, insinuare digneris cordibus nostris, quo animo, qua cogitatione ferebatur hæc dulciss ima tua mater, cũ te inquam, talem ac tantillũ in brachijs suis exultans & læta teneret, cùm tibi infantulo dulcibus osculis & frequentib. congauderet, cum te lachrymantem super genua sua, quibus poterat modulis consolaretur, cùm denique alijs & alijs studijs ad quæ ipsam

materna

A materna pietas informabat tibi pro qualitatum vicissitudinibus sedula blandiretur? Doce inquam nos, vel paululum mente percipere affectum ipsum quo replebatur cor illius, vt si eum peccatorum nostrorũ squaloribus obruti, quãtus fuerit plene non meremur contingere, saltem pauca mereamur in nostris ærumnis aliquatenus respirare: nec putetur ab aliquo contemnẽdum, vel parum quid sentire quemlibet in se de affectu illius matris in filiũ suum. Nullo siquidem modo crediderim, quòd is qui ad eum intelligendum prouehi meruerit, ab amoris eius dulcedine extraneus vsquequaq; existere possit. Qui autem in dilectionis suauitatem transit, nullo pacto diffidendũ quin & in retributionis eius participium transiturus sit. Quam verò retributionẽ sui amoris sit adepta: tota Christianitas nouit quæ illã super omnes cælos exaltatam & angelicis choris prælatã certissime credit. Eia fratres quantum possumus enitamur aliquo modo affectũ illius tam bonę matris agnoscere, & in nobis saltem rei magnitudini succumbẽdo degustare, quo ipsius meritis adiuuari & dilectionis eius salutaris recreari: & aliqua futuræ consolationis mereamur remuneratione sublimari. Quicunq; igitur aliquem sincero & dulci dilectionis affectu diligit, omnia commoda & iocunda ei succedere
B cupit illius incommodis si quę acciderint mœstus ingemit, voluat & reuoluat hunc suum affectum apud se & cogitet quid sibi esset, si adhuc quem fingere multiplicatus in se sedem maior existeret. Quæ cum fecerit & hunc suum amorem quantumcunq; intellectu suo magnificatũ amori illius pijssimæ matris dominæ nostræ in Deum filium suũ aliquatenus comparari posse putauerit, nescio vtrum audiendus in hac sua æstimatione. Nec mirũ, ipse enim spiritus Dei ipse amor omnipotentis patris & filij, ipse per quem & in quo amatur omne quod bene amatur. Ipse inquam, corporaliter, vt bene dicam, veni in eã, singulariq; gratia præ omnibus quæ creata sunt: siue in cælo siue in terra requieuit in ea, & reginam ac imperatricem cæli & terræ, & omniũ quæ in eis sunt fecit eam, & alicui bono ad tempus debriato in animũ cadet se quicquam amoris habere quod illi amori queat cõparabile æstimari, quẽ hæc beatissima matrum ad ipsum habebat, à quo se tam ineffabili dignitate sublimitam intelligebat. Superat ergo omnes omnium rerum creatarum amores & dulcedines magnitudo amoris istius virginis in filium suum, & dulcedinis immensitas qua exultabat & liquæfiebat anima eius in eundem dominum Deum suum. Itaq; cui saltẽ ita concessum fuerit sæpe dulci studio posse cogitare de illa, magnum promerẽdæ salutis indicium esse coniecto. Sed quid dicã? si tantus fuerit amor eius, & vere maior erga hunc dilectissimum filium suũ, quo quæso vel quali gaudio repleba-
C tur tota substãtia eius, quando eum quem tantopere diligebat, quem creatorem ac dominatorem omnium rerum esse sciebat, secum egentem secum edentẽ, se quæcunq; nosse volebat dulci affatu docentem, haberet quid caperet?

De compassione beatæ Mariæ pro filio crucifixo. *Cap. V.*

CVm ergo tanta dilectione, tanta exultatione beata Dei genitrix ex præsentia illius & cõuersatione foret iocundata perpendat qui potest quibus doloribus, quibus gemitibus quibus suspirijs cruciabatur: quando eum à se crudelium manibus auelli, quando ad condemnandum eum tradi, quando ad subeundum mortem iudicio iudicis iniqui tribunali conspiceret sisti. Fortè tamen inter hæc ei poterat esse, vt more loquar humano, aliqua spei consolatio de euasione illius, dum sententiam mortis eius pendere cõspiceret, audiretq; subalterationes præsidis ipsum liberare quærentis. Corripiam ergo eum & dimittam, & Iudæorum pessimæ plebis ne liberaretur regnũ Cæsaris contra præsidentẽ appellantis. Verùm dum prolata certa sententia mortis illius omnis eam spes euadendi desereret, eumque crucem in qua suspendi debebat humeris vsq; ad
D locum suæ passionis subuehere cõspiceret gemebunda. Est ne præcor aliquis qui queat percipere qualitatem pectoris eius? Adiectus est his doloribus eius dolor alius Petrus, & alij discipuli eius de nihili in Apostolatum electi, & iam in tantæ celsitudinem virtutis, vt iam dæmonibus imperarent erecti: necnon secretorum illius conscij & familiares in cunctis effecti, instãte hora traditionis eius fugam ineunt, & eum pro quo se mortem paulo ante subituros promiserant obliti tantorum bonorũ sponsionisq; suę solũ ipsa considerante relinquunt. Vide ipsum ad passionem omnibus amicis destitutum tendentem, hac voce sequebatur gemens. Vadis propitiator ad immolandum præ omnibus, nõ tibi occurrit Petrus qui dixit: pro te moriar. Reliquit te Thomas qui ait: Eamus & moriamur cum eo omnes, & nullus ex his nisi tu solus duceris qui me castam conseruasti filius meus & Deus meus. Verum hęc verba ex magnæ pietatis fonte producta, ita paucis ad hæc commemorasse sufficiat, vt ea oculus pietatis attendens, dum tantę matris gemebundus affectibus compatitur pij amoris illius fructu remunerari aliquando mereatur. Sed cùm ad ipsam eius passionem ventum fuisset, & ipse cruci affixus hinc ipsam matrem suam, hinc discipulum quem diligebat propè astantes intuitus esset ne matrem penitus orbatam relinqueret ei præsentem discipulorum suo loco in filiũ surrogauit: Mulier, inquit, ecce filius tuus. O commutatio pro æterno & incommutabili

A Deo, purum & corruptibilem hominem: pro naturali & vnico filio ſeruum accepit in filium. O domina quæ præcor, in te ſibi ſuccedebant cum tam inæſtimabilem commutationem ab ipſo quem ſuper omnia diligebas tibi fieri audiebas. Verè pertranſiuit animam tuam gladius doloris qui tibi amarior fuit omnibus doloribus cuiuſuis corporeæ: quidquid enim crudelitatis inflictum eſt corporibus martyrũ leue fuit aut potius nihil comparatione tuæ paſſionis, quę nimirum ſua immenſitate tranſfixit cuncta penetralia tua tuíque benigniſimi cordis intima. Et vtique pia domina non crediderim te potuiſſe vllo pacto, ſtimulos tanti cruciatus, quin vitam amitteres ſuſtinere, niſi ipſe ſpiritus vitæ, ſpiritus conſolationis, ſpiritus ſcilicet dulciſſimi tui filij, pro quo moriente conquerebaris, tantopere torquebaris, te confortaret, te conſolaretur, te intus doceret non eſſe mortem eum abſumentem, ſed magis triumphum omnia ei ſubijcientem, quod in ipſo fieri coram moribundo videbas. Mortuus eſt tamen, & ab oculis tuis te ſpectante ſepulchro recluſus. Cætera ſilentio premo, penitus ignorans, vbi vnde aliquid dicendum aſſumam, ex quo luctus tui modũ ô pudiciſſima virgo alicui proponere queam. Siquidem cùm illum quem te virginem concepiſſe, virginem peperiſſe, & poſt partum virginem noueras perman-
B ſiſſe necnon per quem te intelligebas ab omni generatione beatam dici meruiſſe, videbas iniquorum ſæuitia tam crudeli nece peremptum, tam ſubito tuis aſpectibus abſtractum & ſepulchri antro recluſum, quid ego? neſcio quid haberem, vbi vel vnde acciperem, quod in conſiderationem tui ſtatus animi quem gerebas eo tempore cuilibet panderem: ſed acerbitas doloris & mœroris in reſurrectione eiuſdem filij tui domini Dei noſtri in lætitiam eſt conuerſa. Et in quam qualémve lætitiam?

De gaudio reſurrectionis.
Cap. VI.

INtendamus fratres mei: Supra dum gaudij eius exultationem qua replebatur in cõuerſatione, ſecum adhuc in carne mortali degentibus iſtius filij ſui conſiderare niteremur in ipſo noſtri animi niſu defecimus, & eam vltra omnem humanum intellectum magnam & mirandam eſſe aduertimus. Si ergo tam magna fuit, tunc cùm ipſum bene ſciret paulò pòſt moriturum, quæ vel quanta putatis fuit: tunc cum ipſum iam calcatis mortis legibus reſurrexiſſe, non ſolum in æternum victurum, ſed & cæli & terræ omníque creaturæ perenni iure dominaturum? Nolo hanc immenſitatem gaudij eius penetrare quis laboret: quoniam quæ ipſis angelis Dei eſt admiranda & impenetrabilis, non facile crediderim, quòd cuiuis homini mortali poſſit eſſe penetrabilis. At ſi aliquis quærit, C quare euangeliſtæ non referant ipſum piiſſimum dominum à morte reſurgentem, huic ſuę dulciſſimæ dileCtiſimæque matri vt eius dolores mitigaret, primo ac præcipuè apparuiſſe. Dicimus quod à quodam ſapiente de hoc ipſo ſciſcitãtes audiuimus ſic, tanta eſt ſuſcitata auctoritas narrationis euangelicæ, vt nihil in ea dependens, nihil inane, nihil ſuperfluum reperiatur: ita quòd ſi matri domini, ſi dominæ mundi ipſius filius ab inferno reſurgẽs ſcriberetur, ſicut alij cuilibet apparuiſſe, eamque de ſua reſurrectione docuiſſe, quis non tale ſcriptum ſuperfluum duceret, reginam videlicet cæli & terræ, omniſque creaturæ coæquare illis quibus apparuit viro aut mulieri? Spiritus eius in illa plenè & perfectè quieſcebat, qui ſibi & eſſe illius & facta eius omnia luce clarius reuelabat, & euangeliſtæ ſcriberent tunc vel tunc illi talem ſemet exhibuiſſe. His itaque paucis aliculus forſitan inquiſitioni, prout accepimus reſponſis, adhuc aliquid gaudij huius beatiſsimæ virginis matris ſpeculando præ oculis conſtituamus, non ea ſpe, vt modum illius nos in hac mortalitate viuentes, perfectè intellecturos fore opinemur: ſed vt inde aliquantulum deguſtando qua poſsimus illud deuotione veneremur. Sic enim inſpectum & deguſtatum magnum in eius amorem anhelantibus ſolet generare profectum. Eia ſi gaudium habuit D eodem ſuo filio ſecum in carne degente, ſi gaudium habuit eodem ſuo filio calcata morte ab inferis reſurgente, non minori gaudio exultauit ipſo ſuo filio in ea carne quam de ſe aſſumptam nouerat, coram oculis ſuis cęlos penetrare, quis hoc dixerit: immo quis gaudium eius omnibus quæ illud præceſſerunt gaudijs non crediderit eminere? Bonæ matres ſolent magnificè in hoc mundo exhilarari, cum vident filios ſuos terrenis honoribus ſublimari: & iſta mater proculdubio bona nõ ineffabili gaudio lætaretur quando filium ſuum vnigenitum omnes cælos dominandi iure penetrare, ac in Dei patris omnipotentis vidit cõſeſſum aſcendendo pertingere? Imo quid huic gaudio vnquam fuit ſimile? Quid in medium prolatum ſaltem per illud aliquo modo poſsit mens humana in iſtud aciem ſuam dirigere? Sed & hæc gaudiorum ſuorum magnitudo nonnihil incrementi accepit, cùm aduenſente ſuper diſcipulos ſpiritu ſancto, mox ad prædicationem illorum, fidem filij ſui tanta hominum multitudo ſuſcepit. Nec mirum inde alicui videatur, quòd dico gaudium eius incrementum in credentium conuerſione ſumpſiſſe. Ibi enim excepto gaudio quod de ſalute generis humani in iſtorum conuerſione concipiebat, filium non gratis fuiſſe mortuum, cùm tam efficaciter operari videbat fidem amoris eius in eis qui amatores eius extiterant. Gaudium itaq; ei erat in cælo, & gaudium in terra, gaudium inſuper nomini creatura. Gaudium in cælo, quia fructus ventris eius benedictus iam erat victor mortis & orbis, in cælo regnabat, & cuncta cæleſtis curię agmina inæſtimabili magnificẽtia lætificabat. Gaudium in terra: quoniam eorum pro quorum ſalute matrem Dei ſe factam ſciebat, abiecto iugo diaboli à quo captiui tenebantur, liberam in ipſam ſalutem currere conſpiciebat. In omni quoque creatura gaudium habuit, eò quòd illũ à priſtina oppreſsione erui ad illum ad quem facta fuerat ſtatum redire vidit. Poſtquam enim homo Deum contempſit, & eius mandatis tumidus contraire non timuit in nulla creatura quam Deus ad ſubſidium eius inſtituit, iuſto iudicio aliquid iuris amplius habere debuit. Cum igitur & in contumacia ſua contra Deum omnium rerum dominum perſtitit & tamen vſum rerum in ſubſidium ſuum retorquere non deſtitit, domino Deo iniuſtitiam & Dei creaturæ violentiam intulit & oppreſsionem. At nunc cum iam recõciliatus homo per mortem filij huius beatiſsimæ matris redit in gratiam Dei, famulandi ſcilicet ei pro quo ſe inſtitutam eſſe cognouit hæc ſacratiſsima domina vidiſti: intellexiſti, hæc per te tali modo impleta eſſe, magnifice es gauiſa. Iſta fratres dicimus dulce habẽtes, & vos dulce habere cupientes, ſæpe voluere, in memoria amo-
B rem & gaudium huius dominę, quibus iugi exundantia in Deum & Deo iocundabatur tota illius ſubſtantia. Nihil enim vtilius poſt Deum memoria matris eius, nihil ſalubrius meditatione pij amoris quo feruebat in memoria & contemplatione filij ſui, nihil iocundius ſapore pertractati gaudij eius, quo multiplicitèr paſcebatur in eodem & per eundẽ filium ſuum. Sæpe quippe vidimus & audiuimus plurimos hominum in ſuis periculis recordari horum, & omnis periculi malũ ilico euaſiſſe. Velociorq; eſt nonnunquã ſalus memorato nomine eius quàm inuocato nomine domini Ieſu vnici filij ſui. Et id quidem non ideo fit quod ipſa maior & potentior eo ſit, nec enim ipſe magnus & potens eſt per eam ſed illa per ipſum. Quare ergo propitior ſalus in recordatione eius quàm filij
" ſui ſæpe percipitur. Dicam quid ſentio. Filius
" eius dominus eſt & iudex omnium diſcernens
" merita ſingulorum, dum igitur ipſe à quouis
" ſuo nomine inuocatus, nõ ſtatim exaudit, profecto id iuſte facit. Inuocato autẽ nomine ma-
" tris, etſi merita inuocantis non merentur, vt exaudiatur: merita tamen matris intercedunt vt exaudiatur. Hoc deniq; vſus humanus quotidie probat, cùm quis propoſito dominico nomine efficaciter ab alio aliquid impetrat, quod ſimpliciter ſua prece nequaquam impetrare poteſt. Itaque ſi tam vtilis aliquando in ſubueniendo memoria nominis matris Dei exiſtit, non mirum ſi magnæ ſalutis afferat fructum frequens meditatio amoris eius, ſi plenam iD cunditatem dabit dulci ſtudio cogitata & recogitata immenſitas gaudij eius.

De gaudio beatæ Mariæ in filij aſcenſione.
Cap. VII.

QVapropter adhuc in ſpeculatione gaudij eius verba vertamus, & mentes noſtras ipſius dulcedine aliquantiſper enutriamus. Perpendamus itaq; cùm tanti gaudij magnitudo impleuerit intima piiſsimæ dominæ huius, ex his quæ iam paululum intuendo prout potuimus prælibauimus: vtrum ei ſuper illa adhuc adijcere aliquid gaudij potuerit, id q reuelante ſpiritu ſancto, remota omni ambiguitate, ſciebat ſe decurſo labentis vitæ ſpatio in beatitudinem regni cæleſtis aſcenſuram, & filium ſuum omnipotenti Deo patri in ſua deitate coæqualem, ſicut eſt in indeficienti contemplatione viſuram, ſeque poſt eum omni creaturæ cæleſtium, terreſtrium, & infernorũ perenni iure dominaturam. Ad immenſitatem gaudij huius quis conſiderabit, qui non in ipſa conſideratione penitus ab ea opprimatur? Et ſi cauſa gaudij tanta eſt, gaudium ipſum quale & quantum eſt? Sed ô bone Ieſu, iſtius tuę dulciſsimæ matris fili: quomodo potuiſti pati vt te in regnum tuæ gloriæ remeante, illam quaſi orbatam in miſerijs mundi relinqueres, & non D eam ſtatim tecum regnaturam aſſumeres? Fortaſsis domine, ne tuæ cæleſti curiæ veniret in dubium, cui potius occurreret tibi, videlicet domino ſuo, cùm poſt regnum tuum in aſſumpta carne petenti, an ipſi dominæ ſuæ ipſum regnum iam ſuũ materno iure effectum aſcendenti. Nam vt in partes ſuo occurſu diuideretur, quatenus pars tibi & pars illi in primo aduentu obſequeretur, non deceret æſtimo, præſertim cùm tota ſit tua, totaque per te eadem cæleſtis curia ſua. Prudentiori ergo & digniori conſilio vſus, præcedere illam volebas, quatenus ei locum immortalitatis in regno tuo præpararet, ac ſic comitatus tota curia tua feſtiuius ei occurreres, eamque ſublimius ſicut decebat tuam matrem ad teipſum exaltares. Equidem non eſt ab re credere ipſum his de cauſis matrem ſuam preceſsiſſe, cùm ipſe idem vnigenitus huius beatiſsimæ virginis promiſerit ſuis diſcipulis, ſe ſi abiret eis locum in cæleſti ſede præparaturum. Si ergo locus ab eo præparabatur ad gloriam & honorem diſcipulorum, quomodo non præpararetur ad honorem & gloriam matris ſuæ, dominæ ſcilicet & reginæ angelorum? Erat præterea, vt hic quidem videtur, vtilis & neceſſaria fidei noſtræ conuerſatio ſua poſt aſcenſionem domini inter Apoſtolos eius: quia licet ipſi per reuelationem ſpiritus ſancti edocti in omnem fuerint veritatem, incomparabiliter tamen emi-

A nentius ac manifestius ipsa per eum spiritum veritatis, illius veritatis profunditatem intelligebat, & per hoc multa eis per hanc reuelabantur, quæ in se non solum simplici scientia, sed ipso effectu, ipso experimento dedicerat de mysterijs eiusdem domini nostri Iesu Christi. Nec dilatio suæ assumptionis quoquo modo iacturam aliquam inferre poterat immensitati amoris & gaudij sui: quoniam ipse perfectio amoris & gaudij, ita illam reficiebat plenitudine sui, vt hoc ipsum ei ad amoris & gaudij augmentum magnopere fieret, quod se illic esse videbat, vbi Deum quem præ cunctis amabat magis velle sciebat. Igitur vbicunque erat & ipsa in Deo, & Deus in ipsa iocundabatur qua iocunditate ipsa fœlix, sed præ cæteris vbique fieri cupiebat, quod sapientiæ Dei potissimum placere intelligebat. Hac æstimabili amoris & gaudij immensitate prædita fuit, hæc virgo sanctissima, quamdiu etiam in omni mortali carne placeret sapientissimo filio suo.

De assumptione beatæ Dei genitricis Mariæ.
Cap. VIII.

VErùm cùm ipse in regnum suum eam assumere, & ei magnificentiam regni suæ gloriæ decreuisset ostendere: cuius pre-
B cor, dignitatis & honoris apparatibus intendebat tota curia angelorum: quibúsve vocibus exultationis & salutis resonabat numerosa tabernacula antiquorum patrum ipsi curiæ tunc associatorum? Certè crediderim omnes illius beatæ patriæ ciues festiuiori solito, ac sublimiori nitore decoris, ad aduentum matris domini sui præparari, ac noua quadam & ineffabili iocunditatis gratia pro tantæ rei expectatione coniubilare. Et quid mirum? Ipse Iesus Deus & dominus omnium filius eius benedictus, huius castissimæ virginis & dominæ rerú, ipse ei sicut suæ vnicæ matri totus festiuus occurrere volebat, & aliquis de familia sua se tanti gaudij immensitate subtraheret? Vtiq; inter homines moris scitur esse vnumquemque bonum seruum, cuiusuis præpotentis domini, eo maiori gaudio in amici domini sui aduentu exultare, quo ipsum dominum suum cognouerit aduentãtem amicum magis amare. Cùm verò de aduentu parentum domini sui agitur: de quorum speciali dilectione nullus vlla dubitatione tenetur, ille nimirum magis fœlicem se æstimat, qui maiori iubilo & festiuiori occursu lætitiæ fræna relaxat. Si ergo hæc ita se habent apud homines: quibus si qua bonitas ineſt, longe tamen supernorum bonitati impar est, contempletur animo qui potest quo gaudio, qua festiuitate, quibus concentibus iubilabant omnes beatorum spirituum ordines, quando & vnicam domini sui matrem aduentare, & ipsum dominum suum ei videbant omni sua gloria decoratum velle occurrere. Stipatus itaque mille millibus, imo innumerabilibus angelorum agminibus, Deus ipse huic pissimæ matri suæ, de hoc mundo migranti occurrit, eamq́ue super omnes cælos exaltatam, cunctæ secum creaturæ perenni iure dominaturam in throno glorię collocauit. O dies tanti occursus glorioſa & fœlix. Dies tam præclaræ exultationis beata & celebris. Dies tam sublimis glorificationis festiua & omni seculo admirabilis. Dies enim illa non solum te domina ineffabiliter sublimauit, sed cælũ ipsum quod penetrasti, necnon cuncta quæ in eo sunt noua & ineffabili gloria decorauit. Noua quidem cælum gloria decorauit: quia priorem gloriam eius ex præsentia tui vltra quàm dici possit, aut cogitari magnificault. Nam cùm tu domina illuc ascendis, noua illud & præcellenti virtutum tuarum dignitate irradias, immensaq́ue miserationum tuarum & gratiarum luce perlustras. Eadem quoque dies ascensus tui eorum, qui ciues eius ab initio creaturę esse meruerunt, solito festiuiori exultationis gaudio induit, quia per glorioſum fœcundæ virginitatis tuæ fructum semirutam vident ciuitatem suam reintegrari. Verè in tuo aduentu per quam tantum bonum meruerunt gaudij sui magnitudo iure debuit augmentari. Terram etiam dies exaltationis tuæ ô beatissima fœminarum, mira gra- D
tia irrigauit, quia dum te quã de se & in se aliorum hominum lege progenitam cognouit vsq; ad creatoris omnium thronum exaltatam cognoscit, ac antiquam maledictionis pœnam quam in peccato primorum suorum filiorum merito excepisse sciebat, iam per tantæ benedictionis tuę abundantiam sese euadere indubitãter credebat. Quid amplius dicere possum domina? Immensitatem quippe gratię & glorię & fœlicitatis tuæ considerare cupienti, sensus deficit, lingua fatiscit. Quemadmodum enim omnia quæ in cælo sunt glorificationem tuam inæstimabiliter decorantur: ita per eandé glorificationem, cuncta quę in terra subsistunt, ineffabiliter sublimantur. Singula nempe in immensæ dignitatis decus profecerunt, cùm per tuam beatam & integerrimã virginitatem dominum Deum suum, quem non cognouerant agnoscere, & agnitum colere & amare meruerunt. Quia igitur super omnes cælos in dextera domini Dei sui filij tui benedicti exaltari dignè cognouerunt, eo etiam didicerunt se eidem Deo suo totum debere quod sunt quando ea quæ inter illa & de illis vna tantam dignitatis eminentiã meruisti. Nihil igitur aut idolis homines, aut vllæ aliæ rerum species intellexerũt idolorum cultoribus se debere, vbi & singularem authorẽ sui ex tuo castissimo vtero ad restitutionem primæ creationis suæ progenitum susceperũt, & te per quam amissam dignitatem suam

A suam recuperauere, omni creaturæ tam sublimiter præponi accipere.

Quantum profuit beata virgo Maria creaturæ humanæ. Cap. IX.

QVas itaq; laudes, quásve gratiarum actiones, non solum humana natura, sed omnis creatura huic sanctissimę virgini debet. Pura enim sanctitas & sanctissima puritas pijssimi pectoris eius, omnem omnis creaturæ puritatem siue sanctitatem transcendens incomparabili sublimitate hoc promeruit, vt reparatrix perditi orbis dignissime fieret. Vnde quid laudis pro tam ineffabili bono ipse per eam reparatus mundus, ei iure debeat æstimare nullatenus sufficit. Ne tamen aliquis eorum nimis insolens, autumet nos magis more indiscretè laudãtium, ista dicere quàm rem sicut est considerare. Ne igitur videatur cuiquam quid considerationi fidelium quocunq; modo commemorando velle præfigere, plenius ea quæ humanæ naturæ per eam bona prouenere, commemorare iuuat, aut si qualiter omnes aliarum rerum formæ per ipsam sunt reparatæ siue reformatæ: nihilominus prout poterimus in medium proferre delectat. Quod ea quidem re facere placet, vt præ oculis aliquatenus deformatis singularibus beneficijs eius nemo relin-
B quatur: cuius consideratio immensitate promeritæ laudis illius non obruatur. Nota igitur omni seculo loquar, & de quo ad quid proiecti sumus huius dominæ meritis pro posse ediceam. Ita que natura mea ad similitudinem Dei in principio creata fuit, quatenus indesinenter ipso Deo frueretur, & eius gloria sine omni corruptione & mutabilitate aliquando potiretur. Hoc tam grande bonum natura statim in primis hominibus perdidit, & in huius mundi miserias infœlix & præceps ruit, dehinc in æternas miserias decurso vitæ labẽtis articulo multo infelicius ruitura. Transierunt multa secula, & damnationis istius immanitas super omnes filios hominum semper est in deterius roborata. Nec enim Dei summi sapientia summa, vllam in massa creationis humanæ viam inuenit, per quam vt disposuerat in mundum veniens tam luctuosæ perditioni subueniret: donec ad istam de qua loquimur virginem ventum esset. Sed hæc mox vbi in mundum per humanæ generationis lineam venit, tanta omnis boni virtute & constantia perfecte resplenduit, vt eam ipsa sapientia Dei vere dignam iudicaret, per quam in homine veniens, non modò reatum primorum hominum: sed & totius mundi peccata deleret, & diabolum sui operis inimicum cum suis elideret: necnon damna cælestis patriæ illuc hominem deducendo reintegraret. Quis igitur ista perpendens æstimare queat, qua laude digna sit quæ tantorum beneficiorum sola præ cunctis effici merult mediatrix? C
Liberati ergo à lege mortis qua detinebamur, resurgimus in gloriam quam in primo parente perdidimus: immo in ampliorem quàm vel ipse in se, vel nos in ipso amisimus. Qui etenim adhuc etiam in carne mortali per fidẽ ad amissam gratiam seu patriam tendimus, in filiationem Dei per benedictũ filium benedictæ matris Mariæ transimus, eundemque filius eius nobis fratrem ipso auctore arcessimus. A morte enim resurgens nos fratres suos appellauit, & quòd ad patrem suum & patrem nostrum, Deum suum & Deum nostrum foret ascensurus, familiari affectu nobis intimari præcepit. Quòd igitur tantum patrem & tantum fratrem sortiti sumus, vtique beatę Marię ascribere debemus: cuius integerrima & benedicta fœcunditate, in tantam dignitatem surreximus, quam quidam dignitatem nostra natura nequaquam adepta fuisset, si illius beatæ Mariæ fœcunda virginitas Deum de sua substantia non genuisset. Cùm igitur tam inæstimabili dignitatis honore, etiam in huius mundi squaloribus degens per piæ matris Dei Mariæ merita humana natura sit exaltata, qualis quali gloria decorabitur, cùm hunc ipsum fratrem suum, eius omnipotenti patri coæqualem in sua maiestate regnantem aspexerit, eiusque regni cohæres existens, perpetua & incommutabili glorificatione vultum ipsius præsens constituerit? Aduer- D
tat inquam aduertat, quæ gloria vel quod gaudium, vel quæ iubilatio erit omnibus illis qui in regnum beatitudinis assumpti, Deum dominumque rerum omnium in suæ carnis substantia sibi similem viderint: & cuncta quæ siue in cælo siue in terra, seu in inferno subsistunt ad nutum illius pendere eumque fraterno affectu immo vltra omnem fraterni amoris affectum, seipsos amare, velle poterunt sine mora, sine contradictione, sine defectu sibi æternaliter ministrare. Super hoc cum ipsam dominam, per quam tanta bona eis prouenere, præ oculis habuerint iuxta Deum, quem de suo vtero virgo filium peperit residentem, & iure materno cælo terræque cum eodem suo filio præsidentem, consideremus qua exultatione exultabunt pro tanta gloria eius, quo honore subleuabuntur in tanta potentia eius. Omnis itaq; creatura defert eis honorem, non solùm quia videbunt naturæ ipsorum consortem esse suum creatorem: sed etiam quia dominã summam & vnicã dominatricem, cæli & terræ Mariam ex his conspicient esse factam reginam angelorum. His igitur ita consideratis, tu quicunque ex humana stirpe progenitus es: quomodo potes & quantum potes erige aciẽ mentis tuæ in eam, & quas potes laudes persolue, considerans quas grates, quas laudes, quæ obsequia ei perpetuo debeas, per cuius beatam & integerrimam fœcunditatem de tanto malo

A ad tantum bonum, vt breui oſtendimus compendio, ſis proiectus, gnarus attende. Nulla te ab horũ conſideratione ſeculi delectatio moueat, nulla cuiuſuis amoris deſidia à debita laudum exhibitione retardet.

Quantum profuit omni creaturæ, etiam præter humanam. Cap. X.

VErùm quoniam aliquantiſper animaduertimus, quid boni per excellentiam beatæ matris Dei Mariæ merita adepti ſumus, paucis etiam vt propoſuimus, pro poſſe quid aliarum ſpecies rerum, per eadem eiuſdem merita ſint adeptæ, aduertamus. Scio quidem ſuperius me quædam dixiſſe & commemoraſſe, ſed ad tantæ dominæ eminentiã commendandam pijs auribus non videtur fore ſuperfluum eandem præſentare ſententiam. Omnem itaque creaturam tam cæleſtem quàm terreſtrem ad ſui creatoris laudem & gloriam inſtitutam: nemo ſanæ mentis ambigit, nemo ſapiens ſilet. Quapropter ſi aliquid eius laudi, aũt gloriæ ſuæ honori derogat in quoquam, bene intuentibus liquet quòd idemipſum cætera ſuæ ſubintegritatem ei ſeruantia, quodam exinde confuſionis verbere ſauciat. Nec enim ad domini ſui fidelitatem integrè ſeſe teneret, ſi verecundiam domini ſui & auctoris æquaB nimiter & inconcuſſa tranquillitate ſuſtineret. Homo igitur qui à Deo inter cæteras creaturas ſublimis naturæ creatus eſt, dum Deum per ſuę inobedientiæ reatum inhonorauit, omnia quæ ſui iuris prius erant, amiſit, omniaque quæ ſui ſtatus integritatem ſeruauerunt, quadam confuſione, ipſa reatus ſui immanitate quantum in ipſo fuit, vulnerauit: adiecta eſt eis ſuper hac confuſione & alia confuſio: quia huic quem à ſuo conditore per malæ vitę merita exorbitare videbant, per ſuæ conditionis legem miniſterij ſui obſequium nullo tempore abnegare valebant. Ingerebatur igitur operibus Dei contumelioſa quædam oppreſsio, & fiebat de eis grauis & iniurioſa abuſio. Ius ſiquidem nullum in his quę Dei ſunt iuſte debet habere, qui voluntati eius non veretur prauis actibus contraire. In eo itaque quod lumine cæli & ſiderum motu in ſuis vſibus homo reus potiebatur, idem cælum & ſidera ipſa magni honoris detrimenta patiebantur. Nempe illi ſeruiebãt, propter quem ſe nequaquã inſtituta ſciebant. Ad obſequium quippe ſiue ſeruitium iuſti hominis, non iniuſti qui tunc erat, condita fuerunt. Hoc ipſum de aëre, de terra, & quæ profert, de mari & omnibus aquis, ac de his quæ continent licet dicere & ſentire. Omnes igitur rerum formę, informi quadam & contumelioſa obfuſcatione tegebantur, eò quòd ipſi qui Deum ſuum inceſſanter offenderant, miniſtrare ac ſubdi ſine intermiſſione cogebãtur. Dirauit autem hæc in rerum ſubſtantijs iniuria C quouſq; venit in carnem, illa de qua loquimur beata virgo Maria. At vbi venit ipſa, in ſeque filium Dei incomparauit, & priſtinam dignitatem in Deo qui naſcebatur humana natura recuperauit, nihil vltrà confuſionis, aut iniuriarum alicui rerum ſpeciei reſedit: immo libertatem patriæ creationis ſuę confeſtim recipere meruit. Nam ipſa cui lege ſuæ conditionis ius libertatis maximum erat obſequendi, videlicet illi, quem ad Dei imaginem conditum nouerat, cùm ipſum in creatoris ſui ſimilitudinẽ quam peccando in ſe corruperat, per bona opera redire conſpexit, non mirum ſi deinceps obſequendo dominatui eius, contumelioſe iugum ſeruitutis excuſit.

De eodem alio modo. Cap. XI.

ALio autem modo ſi placet cõſideremus qualiter omnis creatura ad vtilitatẽ hominis ſit creata, & quemadmodum eadem vtilitas ob peccatum primi hominis quodammodo euanuerit, quóue pacto per beatam Dei matrem virginem Mariam, primam ſuæ vtilitatis recuperauerit dignitatem. Certe homo qui mentis ſubſiſtens rationi, carnis fragilitate deprimitur, ad hoc conditus fuerat, vt contemplationis oculo formę iugiter intenderet creatoris: ſed quia ipſe conditor eius incir- D cunſcriptus ſpiritus eſt, & nemo vnquam carnis corruptibilitate preſſus vllatenus in magnitudinis eius notitiam, vel admirandæ dignitatis illius ſpeculationem, ſicut eſt pertingere poteſt, propoſita illi aliarum rerum exiſtentia eſt, quatenus earum conſideratione, ſublimitas eius quæ per ſe nequit videri, ab ipſo intellecta conſpiceretur. Verùm vbi poſt primorum hominum peccatum generationis humanæ propago in deſideria cordis ſui prolapſa eſt & per vitia ſorduit, non ſolum creatoris contemplatio, ſed & rerum creatarũ mirifice diſpoſitionis ſalutifera meditatio ab ea procul euanuit. Vides ergo quali modo in lapſu hominis ruit dignitas rerum. In conſideratione enim illarum homo reſurgere debuit in agnitionẽ Dei: & ſic quaſi quidam ei gradus fieri debuerunt pertingendi ad creatorem ipſius & ſui, ſed & hæc etiam dignitas in eis perijt, quando qui ea digne vteretur, nullus fuit aut extitit. Nec vllatenus receperunt, ex quo primus homo corruit amiſſam eminentiam tanti boni, donec ille agnus qui peccatum mundi tolleret, in perſona Dei & hominis prodijt modo per beatam Mariam. Verùm in cognitionem Dei homine per hunc agnum reuocato, omnis etiam alia creatura in ſtatu ſuæ cõditionis & honore proprij congenitique decoris eſt reuocata. Huius igitur tanti boni effectum illi cenſemus profecto imputandum, per cuius virgineum vterum is ve-

A is venit in mundum, qui & humanam naturam in tantã ſicut dixímus, dignitatis excellentiam ſua ſapientia reuocauit, & omnem ſimul creaturam priuilegio amiſsi honoris mira diſpenſatione redonauit. Quid ergo huic beatiſsimæ ac ſacratiſsimæ virgini dominæ noſtræ omnis tam rationalis quàm irrationalis creatura iure debeat qui valet, ex his quæ paucis perſtrinximus dilatato ſenſu aduertat. Vtiq; cuncta quæ Deus bona & vtiliter fecit, in eo ſtatu quo condita fuerunt, ſicut diximus & oſtendimus, eſſe deſtiterunt, & per hanc beatiſsimam virginem in ſtatum priſtinum reuocata ſunt & reſtituta. Sicut ergo Deus ſua potentia parando cuncta, pater eſt & Deus omnium: ita beata Dei genitrix Maria ſuis meritis cuncta reparando mater eſt & domina rerum: Deus enim eſt dominus omnium ſingula in ſua natura propria iuſſione conſtituẽdo, & Maria eſt domina rerum ſingula congenitæ dignitati per illã quam meruit gratiam reſtituendo. Et quemadmodum Deus ex ſua ſubſtantia genuit eum, per quem cunctis originem dedit: ita beata virgo Maria de ſua carne mundiſsima peperit illum, qui decorem primæ creationis omnium, cunctis reſtituit. Item ſicut nulla rerum ſpecies, niſi per Dei filium facta ſubſiſtit, ita lex debitæ damnationis neminem deſerit, niſi quem ab ea fiB lius beatæ Mariæ virginis abſoluit. Quis igitur iſta recto ſenſu & corde ſincero perpendens, plene percipere queat excellentiam huius virginis, per quam tam inæſtimabilia bona habet rerum natura, per quam tam inæſtimabili gratia, à tam ineffabili deiectione erectus eſt mundus? Quis inquam tam miram, & omni prorſus rei præter hanc inauditam gratiam huius beatiſsimæ mulieris oculo mentis aſpiciens non obſtupeſcat, & non modo elinguis, verum etiam à tantę rei comprehenſione prorſus immunis fiat.

Oratio eiuſdem beati Anſelmi ad beatiſsimam virginem Mariam. Cap. XII.

QVapropter ea quæ nobis ſunt impenetrabilia intermittentes, precibus impetrare nitamur, vt quod intellectu capere nequimus ſalutari ſaltem affectu obtinere mereamur. Rogamus ergo te domina per ipſam gratiam, qua te pius & omnipotẽs Deus, ſic exaltauit, & omnia tibi ſecum poſsibilia eſſe donauit: quatenus id apud ipſum nobis impetres & obtineas, vt plenitudo gratiæ quam meruiſti, in nobis ſic operetur, quo participiũ beati præmij nobis eius miſericorditer quandoque condonetur. Ad hoc quippè Deus noſter, per te factus eſt frater noſter: vt quemadmodum ipſe dignatus eſt conſors fieri noſtræ humanitatis, ſic nos mereamur conſortes fieri ſuæ diuinitatis. Intende ergo domina pijſsima, C vt nobis ad effectum proueniat, propter quod Deus noſter ex tuo caſtiſsimo vtero factus homo inter homines venit, nec ſis quæſumus exoratu difficilis: quia proculdubio, idem benigniſsimus filius tuus Dominus noſter Ieſus Chriſtus erit ad concedendum quicquid voles promptiſsimus & exaudibilis. Tantummodo itaq; velis ſalutem noſtram, & verè nequaquam ſalui eſſe non poterimus. Quid igitur ſtringet larga miſericordiæ tuæ viſcera domina contra nos, vt nobis ſaluari nos? Certe Deus noſter (teſte propheta) miſericordia noſtra eſt, & tu eiuſdem domini noſtri abſque dubio vera mater es. Si tu ergo quæ Dei mater es: & eo reuera miſericordiæ mater & gratiæ, denegas nobis effectum miſericordiæ cuius tam mirabiliter facta es mater: quid faciemus cùm idem filius tuus aduenerit: cunctos æquo iudicaturus iudicio? Siquidem licet ipſe filius tuus ſit per te factus frater noſter: vbi voluntatem tuam ſuę videlicet dilectiſsimę matris magis porrectam aduerterit: illuc ſeruata æquitatis ratione: à qua te nullatenus diſcrepare videbit, iudicij ſui ſententiam, ſiue ad miſericordiam inflectendo ſeu ad iuſtitiam intendendo promulgabit. Subueni ergo nobis domina pijſsima & non conſiderata peccatorum noſtrorũ multitudine velle tuum ad miſerendum nobis inflecte. Cogita quæſo & recogita D apud te, quia non ad damnandum, ſed ad ſaluandum peccatores: conditor noſter ex te factus eſt homo. Cur itaque non iuuabis nos peccatores quando propter nos in tantam celſitudinem es leuata: vt te domina habeat & veneretur omnis pariter creatura? An ideo vtrum pereamus, amplius non curabis: quia quicquid de nobis miſeris vltra eueniat gloriæ tuæ iactura nulla inde proueniet? Et quod quidem bona domina fortaſsis aliquo modo dici poſſet: ſi pro tui ſolius exaltatione & vtilitate mater Dei facta fuiſſes, ſed vtique Deus qui hominem aſſumpſit ex tua caſtiſsima carne hoc fecit pro tua & noſtri omnium ſalute. Si ergo tu quæ plena ſalute es potita, non intendis vt eadem ſalus pro modulo noſtro etiam ad nos vſque pertingat: iam tuorum ſufficiens commodorum noſtrorum negligens eſſe videberis: & quæ pro totius mundi ſaluatione meruiſti fieri mater altiſsimi, cum nos poſtpoſueris quos obuoluit finis ſeculi: quid quæſo proderit nobis tua glorioſa & fœlix exaltatio: & quid inde habemus dulcis & affectuoſa exultatio? Vt ergo filium tuum totius mundi ſaluatorem: & te eius reconciliatricem eſſe veraciter ſentiamus: eo nos propenſiori ſtudio iuua precamur & foue: quo in ſecibus mundi natos & alitos potiori leuamine proſpicis indigere. Ab initio deniquè renouationis humanæ, omnibus ſub tuum præſidium confugientibus

A hucusque succurristi,& idcirco præ omni creatura: omni laude dignissima dici & esse meruisti. Eia succurre oramus, vt laus quam per tot secula digne possedisti: continua tibi duret in gratia ipsa qua mundo perdito subueneristi. Tibi ergo nos commendamus, tu procura ne pereamus effice potius vt salus nostra de die in diem multiplicetur & filio tuo domino nostro Iesu Christo vita nostra iugi deuotione famuletur. Qui cum Deo patre & spiritu sancto viuit per omnia secula seculorum, Amen.

Beati Anselmi liber de excellentia virginis Mariæ explicit.

B. ANSELMI CANTVARIENSIS ARCHIEPISCOPI ELVCIDARIVM, SIVE DIALOGVS, SVMMAM totius Christianæ Theologiæ breuiter cõplectens: In quo interlocutores sunt Discipulus interrogans, & Magister respondens: vt per literam D. discipulum intelligas: per M. magistrum.

B *PRAEFATIO AVTORIS.*

SAEPIVS rogato à condiscipulis quasdam quæstiunculas enodare, importunitati illorũ non fuit facultas negando obuiare, præsertim metuenti illo elogio multari, si creditum talentum mallem in terra occultari. Iob enim dicit: Diuitias quas deuorauit, extrahet Deus de ventre eius. quas abscondit à verbi Dei famem patiente. Et vt labor meus non solùm præsenti proficiat ætati, disputata curaui stilo transmittere posteritati: rogans vt quicunque studuerit his legendo incumbere, pro me satagat Deo preces effundere. Titulus itaque operi, si placet, Elucidarium præfigatur: quia in eo obscuritas diuersarum rerum elucidatur. Nomen autem meum ideo volui silentio contegi, ne inuidia tabescens, suis iuberet vtile opus contemnẽdo negligi. Quod tamen lector postulet vt in cælo conscribatur, nec aliquando de libro viuentium deleatur.

Matth. 25. *Iob. 20.*

Fundamentum igitur opusculi supra petrã, id est Christum, iaciatur: & tota machina quatuor firmis columnis fulciatur. Primam columnam erigat Prophetica auctoritas: Secundam stabiliat Apostolica dignitas: Tertiam roboret Expositorum sagacitas: Quartam figat Magistrorum solers subtilitas (id est sublimitas.)

DISCIPVLVS.

Gloriose magister, rogo vt ad inquisita mihi ne pigriteris respondere, ad honorem Dei, & vtilitatem sanctæ Ecclesiæ.

MAGISTER.

Equidem faciam, inquantum mihi vires ipse dabit: nec me labor iste grauabit. Disc. Dicitur quòd nemo sciat quid sit Deus: & valde videtur absurdum, adorare quod nescimus. Ab ipso ergo exordium sumamus: & in primis dic mihi quid sit Deus. M. Quantum homini licet scire, Deus est substantia spiritualis, tam inæstimabilis pulchritudinis, tam ineffabilis suauitatis, vt Angeli qui septuplo Solem sua vincunt pulchritudine, iugiter desiderent in eum insatiabiliter prospicere. D. Quomodo intelligitur Trinitas vnus Deus? M. Aspice Solem, in quo sunt tria, scilicet ignea substantia, splendor, & calor: quæ in tantum sunt inseparabilia, vt si velis inde splendorem segregare, priues mundum Sole: & si iterum calorem tentes seiungere, careas Sole. In ignea igitur substantia intellige Patrem, in splendore Filium, in calore Spiritum sanctum. D. Quare vocatur pater? M. Quia ipse est fons & origo, à quo omnia procedunt: cuius sapientia filius appellatur. Disc. Quare dicitur filius? M. Quia vt splendor à Sole, à patre generatur. Amborum autem amor, spiritus sanctus nuncupatur. D. Quare spiritus D sanctus? M. Quia ab vtroque æternaliter procedens, quasi ab eis spiratur. Illa itaque vis diuinitatis quæ omnia creando patrat, Pater vocatur: illa autem quæ omnia continet, ne in nihilum dissoluantur, Filius appellatur: illa verò quæ omnia inspirando viuificat & ornat, Spiritus sanctus nuncupatur. Ex patre omnia: per filium omnia: in spiritu sancto omnia. Pater memoria, filius intelligentia, spiritus sanctus voluntas intelligitur. D. Cùm omnipotentia vel summa clementia de patre prædicetur, quare non mater vocatur? M. Quia generatio principaliter à patre procedit. D. Cùm verò veritas vel sapientia de filio dicatur, cur non filia appellatur? M. Ideo quòd filius similior est patri quàm filia. D. Cur spiritus sanctus amborum filius non dicitur, vt vnus esset pater, alter mater? M. Quia simul & æqualiter ab vtroq; procedit: & ipse est vinculum totius diuinitatis. D. Vbi habitat Deus? M. Quamuis vbique potentialiter, tamen in intellectuali cælo substantialiter. D. Quid est hoc? M. Tres cæli dicuntur: vnum corporale, quod à nobis videtur: aliud spirituale, quod spirituales substantiæ sancti vel angeli inhabitare creduntur: tertium intellectuale, in quo Trinitas sancta à beatis facie ad faciem contemplatur. D. Quomodo dicitur Deus in omni loco totus esse? M. In omni loco totus esse ideo dicitur, quia in nullo loco impotentior est plus quàm in alio. Vt enim in cælo,

A lo, sic potens est in inferno. Simul esse dicitur, quia eodem momento quo in oriente, eodem cuncta disponit in occidente. Semper autem in omni loco esse prædicatur, quia in omni tempore cuncta moderatur. In nullo loco esse dicitur, quia locus est corporeus, Deus autẽ incorporeus, & ideo illocalis. Idcirco in nullo loco continetur, cum ipse cõtineat omnia: in quo viuimus, mouemur & sumus. In hoc enim differt Deus ab alijs creaturis spiritualibus, quæ proprietate substantię finiuntur, & loco tenentur: vt angelus qui assistebat in Asia Apostolo oranti, non eodem tempore simul adesse poterat alibi. Locale enim est, quod cùm alicubi totum est, non potest simul esse alibi. Illocale verò est, quod simul est vbique totum. & hoc est solius Dei proprium. D. Scit Deus omnia? M. Intantum, vt omnia præterita, præsentia & futura quasi coràm posita prospiciat. Et antequã mundum crearet, omnium prorsus & angelorum & hominum nomina, mores, voluntates, dicta, facta, & cogitationes, ac si præsentialiter adessent, præsciuit, vnde Græcè Theos, id est omnia videns dicitur. D. Qualiter Deus loquitur angelis & hominibus? M. Angelis interna inspiratione, hominibus verò per angelos. D. Cùm Deus sine initio fuerit, nunquid credendum est quòd ante creatũ mundum solitariam vitam duceret? M. Scriptum est: Quod factum B est, in ipso vita erat. In quo patet omnem creaturam semper fuisse visibilem in Dei prædestinatione, quę posteà visibilis ipsi creatori & alijs creaturis apparuit in creatione: vt artifex qui vult construere domum, prius tractat quomodo velit quæq; disponere: & machina quæ pòst surgit in ædificio, prius stabat in ingenio. Vnde Deus dicitur non esse antiquior sua creatura tempore, sed dignitate. D. Quæ causa fuit vt crearetur mundus? M. Bonitas Dei: vt essent quibus gratiam suam impertiret. D. Qualiter est factus? M. Ipse dixit, & facta sunt omnia. D. Dixit sono verborum? M. Dei dicere, est verbo, id est in filio omnia creare: vt dicitur: Omnia in sapientia fecisti. D. Fuit mora in creando? M. In nictu oculi, id est, quàm citò possis oculum aperire. D. Creauit per partes? M. Omnia simul & semel fecit: vt dicitur, Qui manet in æternum, creauit omnia simul. Distinxit autẽ omnia per partes sex diebus: tribus elementa, & tribus ea quæ sunt infra elementa. Prima itaq; die fecit diem æternitatis, scilicet spiritualem lucem, & omnem creaturam spiritualem. Secunda die cælum, quod spiritualem creaturam secernit à corporali. Tertia die creauit mare & terram. Alijs tribus diebus, prima die fecit diem temporalitatis, scilicet Solem & Lunã & stellas in supremo elemẽto, quod est ignis. Secunda die in medio elemento, quod est aqua, pisces & volucres. Et pisces quidem in crassiorem partem aquæ reliquit: volucres autem in tenuiorem partem, quæ est aër, sustulit. Tertia C die bestias & hominem de vltimo elemẽto, id est de terra, cõdidit. D. Sentiunt elementa Deum? M. Deus nihil vnquam fecit, quod insensibile sit. Quę enim sunt inanimata, nobis quidẽ sunt insensibilia & mortua: Deo autem omnia viuunt, & omnia creatorem suum sentiunt. Cælum quippe eum sentit, quia ob eius iussum incessabili semper reuolutione circuit. vnde dicitur: Qui fecit cælos in intellectu. Sol & Luna *Psal.135.* eum sentiunt, & stellæ, quia loca sui cursus inuariabiliter seruando repetunt. Terra eum sentit: quia semper certo tẽpore fructus & germina producit. Flumina eum sentiunt, quia ad loca vnde fluunt, semper redeunt. Mare & venti eum sentiunt, quia ei imperanti mox quiescendo obediunt. Mortui eum sentiũt, quia ad eius imperium resurgunt. Infernus eum sentit, quia quos deuorat, eo iubente reddit. Omnia bruta animalia Deum intelligunt, quia legem sibi insitam iugiter custodiũt. D. Quid est hoc quod dicitur, Vespere & mane? M. Vespere est finis iam consummati, imò ordinati operis: mane autem incipientis, vel potius ordinãdi operis. D. Apertius edissere. M. Primò igitur Deus vt potens rex constituit sibi præclarum palatium, quod dicitur regnum cælorum: deinde carcerem, id est hunc mundum, in quo exitialem locum, id est infernum, constituit. Ad quod palatium prædestinauit quendam certum numeD rum electorum militum, quem nec liceat excedi, & quem necesse esset compleri. Porrò hunc numerum voluit constare ex angelis & hominibus. Ipsum autem numerum determinauit in decem, nouem quidem ordinibus angelorum, & decimo hominum. D. Quare nouem angelorum? M. Propter trinitatem. In nouenario enim numero ternarius tertio fit repetitus. D. Quare vno hominum? M. Propter vnitatem: vt vnitas in trinitate ab angelis & hominibus laudaretur, coleretur, adoraretur. D. Cur numerum electorum voluit ex angelis tantum & hominibus constare? M. Duas principales creaturas fecit Deus: vnam spiritualem, alteram corporalem. Voluit igitur ab vtraque laudari: de spirituali ab angelis, de corporali ab hominibus. Disc. Quando facti sunt Angeli? Mag. Cùm dictum est, Fiat lux. D. Dixit hæc verba Deus? Mag. Non: sed per hæc verba, illorum sublimis natura nobis insinuatur, dum lux vocantur. Disc. Quæ est natura angelica? Mag. Spiritualis ignis, vt dicitur: Qui facit Ange- *Psal.103.* los suos flammam ignis. Disc. Habent nomina Angeli? Mag. Tanta scientia est in Angelis, vt non indigeant nominibus. Disc. Michaël, Gabriël, Raphaël, non sunt nomina? Mag. Magis sunt agnomina, quia ab accidenti sunt eis ab hominibus impositа, cùm eis non sint in cælis propria: vnde & primus Angelus ab accidenti Sathaël, id est DEO contrarius, nomen-

Act. 17. *Act. 27.* *Ioan. 1.* *Eccl. 18.*

A nomen accepit. D. In quo fuit Deo contrarius? M. Cùm videret se omnes angelorum ordines gloria & decore præcellere, spretis omnibus voluit Deo æqualis, immo maior, existere. D. Quomodo maior, vel æqualis? M. Meliorem statum quàm ei Deus dedisset, voluit Deo inuito arripere, & alijs per tyrannidem imperare. D. Quid tunc? M. De palatio est propulsus, in carcerē detrusus: & sicut prius pulcherrimus, ita pòst factus est nigerrimus: qui prius splendidissimus, postea tenebrosissimus: qui prius omni honore laudabilis, pòst omni horrore execrabilis. D. Præsciuit casum suum? M. Minimè. D. Quamdiu mansit in cælo? M. Non plenam horam in veritate stetit: quia mox vt creatus est, cecidit. D. Quare diutius ibi non fuit? M. Ne aliquid de interna dulcedine gustaret, qui tam immaturè sibi tantam maiestatē vsurparet. D. Quid alij peccauerunt? M. Quia ei consenserunt. D. Qualiter? M. Placuit eis eius extollentia, cogitantes si Deo præualuisset, ipsi alijs præferrentur in potentia. D. Quid euenit eis? M. Cum eo proiecti sunt principes eorum in exitialem lacum, id est in infernum: alij in hunc tenebrosum aërem, in quo tamen vt in inferno ardent. D. Quare non omnes in infernum? M. Vt electi per eos probentur, & coronentur magis: reprobi autem per eos seducantur, & in extremo examine cum eis æterno in-
B cendio tradantur. D. Quare non sunt reuersi? M. Non potuerunt. D. Quare? M. Quia sicut nullo instigante ceciderunt, ita nullo adiuuante surgere debuerunt, quod erat eis impossile. Et aliud eis oberat, quod sua sponte malum elegerunt, iustè ablata est eis voluntas totius boni: & iam non volunt: & quia nolunt, nunquam redire poterunt. D. Cur non redemit eos Christus, sicut homines? M. Angeli sunt omnes pariter creati, non ab vno angelo sicut homines ab vno homine nati. Ideo si Christus ab vno angelo naturam angelicam sumeret, illum redimeret, alij extra redemptionem remanerent. Nec illum solùm redimeret, cùm mori non potuisset. Deus enim pro satisfactione nō nisi mortem voluit, angeli autem immortales sunt: ideo irrecuperabiles fuerunt. D. Quare non creauit eos Deus tales, ne peccare possent? M. Propter iustitiam, vt aliquod meritum illorum esset, quod iustè remunerari debuisset. Si enim ita creati fuissent, vt peccare non possent, quasi ligati essent: & inde meritum non haberent, quod quasi coacti facerent. Dedit ergo Deus eis liberum arbitrium, vt sua sponte & vellent & possent eligere bonum, & si voluntate eligerent, iustè in remunerationem acciperent, quòd ne vnquā peccare possent. D. Cùm Deus præsciret eos tales futuros, quare creauit eos? M. Propter ornatum sui operis. Vt enim pictor nigrum colorem substernit, vt albus vel rubeus preciosior sit, sic collatione malorum iusti clariores fiunt. D. Cur non creauit alios C
angelos pro eis? M. Alij angeli non debuerunt pro eis restitui siue creari, nisi tales essent, quales illi fuissent si permansissent non visa vlla pœna peccantium, quod erat impossibile. nam vt illi peccauerunt, mox in pœnas proruerunt. D. Sciunt dæmones omnia? M. Ex angelica natura ineſt eis plurima scientia: non tamen sciunt omnia. Et quanto illorum natura est subtilior hominum, tanto in omnibus artibus peritiores sunt quàm vllus hominum. Futura nesciunt, nisi quantum ex transactis colligunt, vel quantum Deus eos finit scire. Porrò cogitationes & voluntates nemo scit nisi Deus, & cui voluerit reuelare. D. Possunt omnia quæ volunt? M. Bonum quidem nec volunt, nec omnino poterūt. Ad malum verò valde efficaces sunt, non tamen quantum volunt, sed quantum à bonis angelis permittuntur. D. Quid dicis de bonis angelis? M. Post lapsum illorum confirmati sunt, vt nunquam cadere nec peccare possint. D. Quid est, non possint? M. Nunquam velint. D. Cur etiam illi non sunt confirmati? M. Non tamdiu expectauerunt. D. Num casus illorum fuit causa confirmationis istorum? M. Nequaquam: sed meritum ipsorum. Cùm enim viderent illos malum superbiēdo eligere, indignati sunt, & summo bono fortiter inhęserunt: vnde continuò in remuneratione confirmationem
D acceperunt: & qui prius de sua beatitudine incerti erant, tunc facti sunt certi. D. Qualem formam habent angeli? M. Quodammodo Dei. Vt enim imago ceræ imprimitur signaculo, sic expressa est in eis Dei similitudo. D. Quæ similitudo? M. In eo quòd sunt lux, quòd sunt incorporei, & omni pulchritudine decorati. D. Sciunt omnia, vel possunt? M. Nihil est in rerum natura quod eos lateat, cùm in Deo omnia conspiciant. Sanè omnia quę facere volunt, sine difficultate poterunt. D. Nónne casus malorum minuit numerum bonorum? M. Etiam: sed vt impleretur electorum numerus, homo est decimus creatus. D. Vnde? M. de spirituali & corporali substantia. D. Vnde corporalis? M. De quatuor elementis: vnde & microcosmus, id est minor mundus dicitur: habet namque ex terra carnem, ex aqua sanguinē, ex aëre flatum, ex igne calorem. Caput eius est rotundum, in cælestis sphæræ modum: in quo duo oculi vt duo luminaria in cælo micant: quod etiam septem foramina, vt septem cælum harmonię ornāt. Pectus, in quo flatus & tussis versantur, similatur aëri, in quo venti & tonitrua concitantur. Venter omnes liquores, vt mare omnia flumina, recipit. Pedes, totum corporis pondus, vt terra cuncta, sustinent. Ex cælesti igne visum, ex superiore aëre auditum, ex inferiore olfactum, ex aqua gustum, ex terra habet tactum. Partem duritiæ lapidum habet in ossibus, virorem arborum in vnguibus, decorem gramini-

A gramínum in crinibus, sensum cum animalibus. hæc est substantia corporalis. D. Vnde spiritualis substantia? M. Ex spirituali igne, vt creditur, in quo imago & similitudo Dei exprimitur. D. Quæ imago vel similitudo? M. Imago in forma accipitur, similitudo in qualitate vel quantitate consideratur. Diuinitas consistit in trinitate. huius imaginem tenet anima: quæ habet memoriam, per quam præterita vel futura meminit vel recolit. Habet intellectum, quo præsentia & inuisibilia intelligit: habet voluntatem, qua malum respuit, bona eligit. In Deo consistunt omnes virtutes: huius similitudinem habet vel tenet anima, quæ capax est omnium virtutum. Et sicut Deus comprehendi non potest ab omni creatura, cùm ipse comprehēdat omnia: ita anima à nulla visibili creatura potest comprehendi, cùm ipsa omnia inuisibilia comprehendat: non enim potest cælum ei obsistere quin cælestia tractet: non abyssus quin infernalia cogitet. hæc est substantia spiritualis. D. Formauit eum Deus manibus? M. Iussu tantum: per verba innuitur nobis eius fragilis natura. D. Quare de tam vili materia creauit eum? M. Ad dedecus diaboli, vt plus confunderetur, cùm hic fragilimus & luteus intret gloriam, de qua ipse gloriosus cecidis-
Adam. set. D. Vnde nomen accepit? M. Cùm esset minor mundus, accepit nomen ex quatuor clima-
B tibus mundi, quæ græcè dicuntur anatole, dysis, arctos, mesembria: quia genus suum quatuor partes mundi impleturum erat. In hoc etiam similitudinem Dei habet, vt sicut Deus præest omnibus in cælo, sic homo præesset in terra omnibus. D. Cur creauit Deus animalia, cùm his non indigeret homo? Mag. Præsciuit eum Deus peccaturum, & his omnibus indigueturum. D. Cur creauit Deus muscas & culices, & talia, quæ sunt homini nociua? M. Tantam diligentiam exhibuit Deus in muscis & formicis & culicibus formandis vel creandis, quantam in alijs. D. Ad quid talia? M. Misericordia sua, atque omnia ad laudem gloriæ suę. Muscæ quidem & culices & his similia propter superbiam hominis sunt conditæ: vt cum eum pungunt, quid sit cogitet, qui nec vermiculis minutis resistere valet, quāuis ei omnia à Deo
Exod. 8. subiecta sint. Vnde & Pharaonem nō vrsi, non leones vastauerunt, sed culices, muscæ, & cinifes. Formicæ autem, siue arancæ, vel talia quę instant operibus, ideo sunt creata, vt de eis studij & pij laboris exępla sumamus. Omnis itaque Dei creatio, considerati magna est delectatio, dum in quibusdam sit pulchritudo & decor, vt in floribus; in aliquibus medicina, vt in herbis: in quibusdam pastus, vt in frugibus: in quibusdam significatio, vt in vermibus & auibus. Omnia igitur bona, & propter hominem creata. D. Vbi fuit Adam creatus? M. In Hebron: vbi etiam pòst mortuus est & sepultus, & positus fuit in Paradiso ipso creato. D. C
Quid est Paradisus, vel vbi? M. Locus amœnissimus in oriente, in quo arbores diuersi generis contra varios defectus erant consitæ: vere bi gratia, vt si homo congruo tempore de vno comederet, nunquam amplius esuriret: congruo tempore de alio, nunquam amplius sitiret: si de alio verò, nunquam lassaretur. Ad vltimum, si de ligno vitæ vteretur non amplius senesceret, non infirmaretur, nunquam moreretur. D. Vbi fuit creata mulier? M. In Paradiso de latere viri dormientis. D. Quare de viro? M. Vt sicut in carne vna, ita per dilectionem esset cum eo in mente vna. D. Cur non sunt omnes electi pariter creati vt Angeli? M. Voluit in hoc etiam Deus habere Adam sui similitudinem, vt sicut ab ipso omnia, ita omnes homines nascerentur ab illo. vnde & Eua ab illo. Disc. Quamobrem non creauit eos Deus tales, ne possent peccare? Mag. Propter maius meritum. Si enim tentati non consensissent, mox ita firmati essent, vt nec ipsi nec posteri eorum vnquam peccare possent. Voluit ergo Deus, vt si bonum eligerent liberè, & istud acciperent in remuneratione, & econuerso. Disc. Qualiter gignerent, si in paradiso permansissent? Mag. Quemadmodum manus manui, ita sine concupiscentia iungerentur: & sicut oculus se leuat ad videndum quæ competunt, ita sine delectione illud sensibile D
membrum, suum perageret officium. Disc. Quali modo pareret mulier? Mag. Sine sorde, & absque dolore. Disc. Esset infans ita debilis, & non loquens, ita vt nunc? Mag. Mox vt nasceretur ambularet, & absolutè loqueretur: & contra singulos defectus de lignis ibi positis vteretur, & præfixo à Deo tempore de ligno vitæ ederet, & sic in vno statu postmodum permaneret. Disc. Quamdiu debuerunt esse in Paradiso? Mag. Vsquequo impleretur numerus angelorum qui ceciderant, & ille numerus electorum qui erat implendus si Angeli non cecidissent. Disc. Quomodo posset Paradisus eos capere omnes? Mag. Sicut nunc gene- *Eccle.1.*
ratio post generationem per mortem præterit, & generatio per vitam aduenit: ita tunc parentes per meliorem statum assumerentur: filij verò præfinito tempore (quod creditur circa triginta annos) post esum ligni vitæ suis posteris cederent, & ad extremum omnes pariter in cælis, Angelis coæquarentur. Disc. Erant nudi? Mag. Nudi erant: & non plus de illis mem- *Genes. 3.*
bris quam de oculis erubescebant. Disc. Quid est quod dicitur, Post peccatum viderunt se nudos, quasi ante hoc non viderint? Mag. Post peccatum mox per concupiscentiam in inuicem exarserunt, & in illo membro exorta est confusio, vnde humana procedit propagatio. D. Cur in illo membro plus quam in alijs? M. Vt scirent quòd tota posteritas illorum eodem

crimine.

'A crimine obnoxia teneretur. D. Viderunt Deum in paradiſo? M. Viderunt per aſſumptam
Sapient. 2. formam vt Abraham, & alij prophetæ. D. Quare ſeduxit eos diabolus? M. Propter inuidiam: inuidit enim illis ne ad honorem illum peruenirent, de quo ipſe ſuperbus cecidiſſet. D. Cur permiſit Deus hominem tentari, cum ſciret eum ſuperari? M. Quia præſciuit quanta bona
Geneſ. 3. de eius peccato eſſet facturus. D. Locutúſne eſt ſerpens? M. Diabolus locutus eſt per ſerpentem, vt hodie loquitur per obſeſſum hominem, quemadmodum Angelus locutus eſt per
Num. 22. aſinam: cùm nec ſerpens nec aſina ſcirent quid
Apoc. 12. & 20. per eos verba illa ſonarent. D. Quare magis per ſerpentẽ, quàm per aliud animal? M. Quia ſerpens tortuoſus eſt & lubricus: & diabolus quos ſeducit, tortuoſos & lubricos facit: tortuoſos fraudulentia, lubricos luxuria. D. Fuit ſcientia boni & mali in illo pomo? M. Non in pomo, ſed in tranſgreſsione. Ante peccatum autem ſuum homo ſciuit bonum & malum: bonum per experientiam, malum per ſcientiam: poſt peccatum autem ſciuit malum per experientiam, bonum verò per ſcientiam. D. Naſcerentur mali in paradiſo? M. Tantummodo electi. D. Quare nunc naſcuntur? M. Propter electos, vt exerceantur per illos, & probentur
Geneſ. 3. vt aurum in fornace. D. Quamdiu fuerunt in paradiſo? M. Septem horas. D. Cur non diu-
B tius? M. Quia mox vt mulier creata eſt, confeſtim etiam eſt præuaricata. tertia verò hora vir creatus impoſuit nomina animalibus. hora ſexta mulier formata, continuò de vetito pomo præſumpſit, viroque mortem porrexit, qui ob eius amorem comedit: & mox hora nona Deus de paradiſo eos eiecit. D. Quid fuit Cherubim, vel flammeus gladius? M. Gladius fuit igneus murus quo poſt peccatum circundatus eſt paradiſus. Cherubim quoque angelica cuſtodia, vt & ignis corpora arceret, angelici autem ſpiritus à loco voluptatis inhiberent. D. Quo fuit tunc Adam? M. In Ebron eſt reuerſus, vbi & creatus eſt: ibique filios procreauit. Occiſum autem Abel à Cain, centum annos luxit: & Euæ amplius copulari noluit. Sed quia Chriſtus à maledicto ſemine Cain noluit naſci, per angelum admonitus Euę iterum eſt ſociatus, & pro Abel eſt Seth genitus, de cuius ſtirpe eſt Chriſtus natus. Volo te etiam ſcire quòd à tempore Adæ vſque ad Noë non pluit, & iris non fuit, & homines carnes non edebãt, & vinum non bibebant: eratque totum tempus quaſi vernalis temperies, copiaq; omnium rerum. quæ omnia pòſt immutata ſunt propter peccata hominum. D. Quid peccauit homo quòd expulſus eſt de paradiſo? M. Sicut Deus eſſe concupiuit: & ideo contra eius præceptum de interdicta arbore comedit. D. Quid magni vel mali fuit comediſſe pomum? M. Tam graue aut grande periculum fuit, vt toto mundo redimi non poſſet. D. Hoc proba. M. Iuſtúm ne C
tibi videtur, vt homo obediat diuinæ voluntati? Nihil enim iuſtius, quàm vt omnis creatura rationalis nihil præponat voluntati creatoris. D. Ergo voluntas creatoris maior eſt quàm totus mundus? M. Vtique. Si igitur tu ſtares coram Deo, & aliquis diceret tibi, Reſpice retro, aut totus mundus interibit: diceret autem Deus, Nolo vt retro reſpicias, ſed in me reſpicias: deberes tu Deum contemnere, qui eſt creator omnium rerum, & gaudium angelorum, vt liberares tranſitorium mundum? D. Minimè. M. Hoc autem Adam fecit. coram Deo ſtetit: & diabolo inclinante retro aſpexit, & maius peccatum quàm mundus eſſet commiſit. D. Quomodo maius? M. Quia ſex criminalia flagitia in hoc vno crimine cõmiſit, quibus ætates ſuæ poſteritatis inuoluit. D. Quæ fuerunt illa? M. Primum ſuperbia fuit, cùm Deo æqualis eſſe voluit: & ideo factus eſt omnium infimus, qui fuit omnibus prælatus. de hac dicitur: Immun- *Luc. 15.*
dus eſt coram Deo omnis qui exaltat cor ſuũ. Secundum inobedientia extitit, cùm mandatum Dei præteriuit: & ideo facta ſunt ei omnia inobedientia, quæ prius erant ſubiecta. de hac dicitur rurſum: Quaſi ſcelus eſt ariolandi, nol- *1. Reg. 15.*
le obedire. Tertium auaritia erat, cùm plus quàm conceſſum fuerat, concupiuit: & ideo omnia conceſſa iuſtè amiſit. de hac dicitur per Apoſtolum: Auaritia eſt idolorum ſeruitus. *Galat. 5.*
Quartum erat ſacrilegium, cùm vetitum in ſa- D
cro loco quaſi per furtum ſubripuit: & ideo de ſacrario excludi promeruit. de hac dicitur: Qui prophanat ſancta, à ſanctis exterminabitur. Quintum fuit ſpiritualis fornicatio. Anima enim illius erat Deo coniuncta: ſed cũ ſpreto Deo diabolum admiſit, quaſi cum extraneo adulterium commiſit: & ideo veri ſponſi amicitiam & cõſortium amiſit. de hac dicitur: Per- *Pſal. 72.*
des omnes qui fornicantur abs te. Sextum, homicidium perpetrauit, quo ſe & omne genus humanum in mortem præcipitauit. de hoc dicit Moyſes: Qui occiderit, morte moriatur, ſci- *Leuit. 24.*
licet æterna. vnde & in interiori homine mox eſt mortuus, & iacuit in ſepulchro corporis ſepultus. D. Nonne ille miſer à nequiſsimo ſpiritu & mendaciſsimo erat ſeductus? M. Etiam, ſed non ideo minus fuit noxius. Si enim quis ſeruo ſuo opus iniungeret, & monſtraret ei foueam, ne intus caderet, de qua ſurgere non poſſet: ille verò contempto domino ſponte in foueam caderet, & iniunctum opus inactum remaneret, non eſſet reus? D. Imò duplici culpa eſſet obſtrictus: vna, qua dominum contempſit: alia, qua ſe ad iniunctum opus impotentem fecit. M. Ita fecit Adam. Deum contempſit: opus obedientiæ deſeruit: foueam mortis incidit. D. Quali modo oportuit eum reuerti? M. Honorem quem Deo abſtulit, reddere debuit: & pro peccato quod fecit, ſatisfacere.

Acere. Valde enim iuſtum eſt, vt qui alij ſua abſtulit, & ablata reſtituat, & pro iniuria illata ſatisfaciat. D. Quid abſtulit Adam Deo? M. Totum quod propoſuit in ſua cura de ſuo genere facere. D. Qualiter debuit ablatum honorem reddere? M. Diabolum ita vincere, vt ipſe victus eſt ab eo, & ſeipſum omneſque prædeſtinatos ad vitam tales reſtituere, quales futuri erant ſi permanſiſſent. D. Qualiter autem debuit ſatisfacere? M. Quia peccatũ maius mũdo commiſit, aliquid maius mundo Deo ſoluere debuit. Horum neutrum vlla ratione potuit facere: ideo in morte permanſit. D. Et cur penitus non perijt? M. Statutum Dei immutari non potuit. propoſuit enim ex genere Adæ electorum numerum implere. D. Quid ergo? M. Quia debitum honorem Deo non ſoluit, Deus ab eo inuito accepit, cùm eum pœnis ſubegit. D. Quomodo honor Dei eſt pœna hominis? M. Quia quem dulcem patrem vt filius in gloria habere contempſit, hunc ſuum dominũ in tormentis vt rebellis ſeruus ſenſit. D. Cùm ſoluere vellet, & non poſſet, cur Deus, cùm miſericors ſit, non ei dimiſit, aut talem in gloria ſumpſit? M. Si Deus ideo ei ſuum honorem dimitteret, quia habere non poſſet, impotens videretur: Si autem peccatorem hominem impunitum in gloria aſſumeret, vnde angelum pro vna cogitatione extruſiſſet, iniuſtum eſſet. Sed
B in regno eius nihil inordinatum relinquitur. peccator ergo puniri debuit. Quis enim gemmam de cœno ſublatam, in theſauros ſuos recondat non purgatam? D. Ad quem finem ergo debuit deuenire? M. Quoniam tranſfuga ſeruus & fugitiuus cum furto domini ſui ad ſęuiſsimum profugit tyrannum, filius Regis miſſus eſt de palatio in carcerem poſt exulem ſeruum, qui tyrannum contereret, & fugitiuum ſeruum cum rebus in gratiam Regis reduceret. D. Quare homo redire potuit poſt lapſum? M. Quia ſicut non per ſe, ſed per alium impulſus cecidit, ita dignum erat, cùm per ſe non poſſet, & vellet, vt per aliũ adiutus reſurgeret. D. Cur non miſit angelum, vt eum redimeret? M. Si angelus hominem redemiſſet, tunc illius ſeruus eſſet: homo autem ſic reſtitui debuit, vt æqualis angelis eſſet. Et aliud oberat. Angelus in ſua natura inualidus erat hominem redimere: ſi autem homo fieret, minus poſſet. D. Quare non creauit Deus alium hominem de terra, & miſit eum pro perdito? M. Si nouũ hominẽ Deus creaſſet, & miſiſſet, tunc ad genus Adæ redemptio non pertineret. de ſuo enim genere debuit eſſe, qui pro homine ſatisfaceret. D. Cur non miſit Deus Patriarcham vel Prophetam? M. Patriarchæ & Prophetæ in peccatis concepti & nati erant: (& ideo genus humanum redimere non poterant) pro quibus & ipſi redimendi erant. D. Euolue cætera. M. Quia igitur angelus redimere non debuit, & homo per ſe ſatisfacere nõ potuit: Dei filius per quem facta ſunt omnia, vt C
& redemptio per illum fieret, aſſumpſit plenum hominem: & in duabus naturis factus eſt vna perſona. Et in illa natura quę Deus erat, vicit diabolum, vt ipſe vicerat hominem, & omnibus prædeſtinatis cælum aperuit, & angelis coæquauit: quod ſolus Deus potuit. In ea autem natura qua homo fuit, malum mundi ſoluit, cùm mortem indebitã ſubijt: quod ſolus homo debuit facere. D. Benedictus ſermo oris tui, qui de cælis mihi deduxit filium Dei. Sed dic mihi cur filius Dei ſit incarnatus, & non pater, nec ſpiritus ſanctus. M. Si pater aut ſpiritus ſanctus incarnaretur, duo filij in trinitate computarentur: vnus filius virginis, qui eſſet incarnat⁹: alter filius Dei. Et alia cauſa erat. Filius eſt ſimilitudo Dei: angelus autem & homo aſſumpſerant ſibi ſimilitudinem Dei. Debuit ergo ille incarnari, cui ſpecialiter iniuria facta fuerat: vt iſtum miſericorditer ſaluaret, illum iuſte damnaret. Aliud etiam: Quia omnia per filium, ideo redẽptio per eum. D. Cur voluit naſci de virgine? M. Quatuor modis fecit Deus homines. Vno modo abſque patre & matre, ſed de terra, vt Adam. Secundo modo de ſolo viro, vt Euam. Tertio modo de viro, & fœmina, vt quotidie naſcũtur homines omnes per mundum. Quarto modo de ſola fœmina: quod priuilegium Chriſto reſeruatum eſt: vt ſicut mors per fœminam virginem intrauit in mundum, ita per fœ- D
minam vita intraret, qua mortem excluderet. D. Cur non venit mox illo tempore ante diluuium, vel poſt diluuium? M. Si ante diluuium veniſſet, dicerent homines illius temporis non fuiſſe neceſſe eum veniſſe, cùm ipſi à parentibus ſuis omnia bona didiciſſent, qui nuper exiſſent & à Deo & ab angelis eius omnia edocti eſſent. Si autem mox poſt diluuium veniſſet, dicerent Deum Noë & Abraham locutum fuiſſe. & omnia agenda vel vitanda ab eis didiciſſe. D. Quare non venit tempore legis? M. Si tunc veniſſet, dicerent Iudæi ſe copioſe à lege inſtructos: Gentiles verò à Philoſophis ſe abundè edoctos. D. Cur non diſtulit vſque ad finem mundi? M. Tunc pauci eum imitarentur, & electorum numerus non impleretur. Neceſſe ergo fuit eum venire, quando venit plenitudo temporis. D. Quod fuit illud tempus? M. Quod præ- *Gal. 4.*
fixit Deus ante tempora ſecularia, ſcilicet cum Iudæi ſe magis lege grauari quàm releuari ingemiſcebant: & Gentiles relicto naturali vſu contra naturam turpiter viuerent, & neque ſacerdos neque Leuita ſubueniret, neceſſe erat *Luc. 10.*
vt verus Samaritanus adueniret, qui ſemiuiuũ iumento ſui corporis imponeret, & ad ſtabulũ ſupernæ curiæ perduceret. D. Quomodo potuit naſci ſine peccato de maſſa peccatrice? M. Ab initio Deus quoſdam qui eum colerent, familiarius ſegregauit, de quibus virgo quaſi de linea deducta pullulauit: quæ velut olim virga

A arida ſine humore florem, ita ſine concupiſcentia mundo edidit Saluatorem. D. Qualiter genuit eum? M. Sine ſorde, & ſine dolore. Clauſa enim ianua thalamum vteri introiuit, humanam naturam ſibi coniunxit, clauſa porta vt verus ſponſus de thalamo proceſsit. D. Cur nouem menſes fuit clauſus in vtero? M. Vt homines qui erant clauſi in miſerijs huius mundi ſiue inferni, reduceret ad cõſortium nouem ordinum angelorum. D. Qua hora natus eſt? *Sap. 18.* M. Media nocte: vt dicitur, Dum medium ſilentium tenerent omnia, & nox in ſuo curſu medium iter haberet, ſermo tuus à regalibus ſedibus venit. D. Cur in nocte? M. Primò quia occultus venit: deinde vt eos qui in nocte erant er- *Coloſ. 2.* roris, ad lucem perduceret veritatis. D. Sciuit aliquid Chriſtus infans? M. Omnia planè, vtpura Deus: in quo fuerunt omnes theſauri ſapientiæ abſconditi. D. Potuit ambulare vel loqui mox vt natus eſt? M. Secundum potentiam vtrũ quæ poterat: ſed humanam naturam omnia imitari volebat. D. Contigit aliquid miri eo naſcente? M. Septem ſpecialia miracula. D. *Mat. 2.* Quæ fuerunt illa? M. Stella nimis præfulgida apparuit. Circulus aureus vel purpureus circa Solem claruit. Fons olei de terra prorupit. *Luc. 2.* Pax maxima fuit. Vniuerſus orbis ad cenſum eſt deſcriptus. Numerus ad triginta millia hominum qui Dominum recuſarunt, eſt vna die B occiſus: & animal brutum locutum eſt. Diſc. Vellem hæc myſtica audire. Magiſt. Stellæ ſignant ſanctos. Stella igitur præclara illuxit, quia ſanctus ſanctorum venit. Circulus aureus circa Solem fulſit, quia Sol iuſtitiæ auro ſuæ diuinitatis Eccleſiam illuſtrare, & purpura ſuæ paſsionis coronare venit. Oleum ſignat miſericordiam. Fons olei de terra fluxit, quia fons miſericordiæ de virgine manauit. Pax ingens extitit, quia pax vera in terris apparuit. Mundus ad cenſum eſt deſcriptus, quia ad ſupernum regnum criſmate eſt ſignatum humanum genus. Qui Dominum recuſarunt, occiſi ſunt, *Luc. 19.* quia qui dixerunt: Nolumus hunc regnare ſuper nos, diſperierunt. Pecus loquebatur, quia ad laudem Dei populus gentium conuertebatur. D. Omnia quę deſiderat cor meum, audio. ſed quæro te, vbinam hæc reperiſti? M. In mari magno, in quo ſunt animalia quorum non eſt numerus. D. Quare attraxit tres magos cũ mu- *Mat. 2.* neribus? M. Quia tres partes mundi, ſcilicet Aſiam, Aphricam, & Europam, fide & opere ad ſe trahere voluit. Diſcip. Cur magis fugit in *Exod. 14.* Aegyptum, quàm in aliam terram? Magiſt. Vt oſtenderet ſe verum Moyſem: vt ſicut Moyſes populum Dei de Pharaone & Aegypto liberans, in terram duxit promiſionis, ita ipſe populum fidelium de diabolo & inferno liberans, ad regnum duxit beatitudinis. vnde & *Mat. 2.* poſt ſeptem annos reuertitur in Iſraël, quia per ſeptem dona ſpiritus ſancti reduxit nos de mũ do ad cæleſtem Hieruſalem. D. Quare in tri- C ginta annis nec docuit, nec ſigna fecit? M. Ex em- *Luc. 3.* pli gratia venit in mundum: ideo voluit prius facere, & tunc docere: vt dicitur: Quæ cœpit Ie- *Actо. 1.* ſus facere, & docere. Per hoc igitur exemplum præbebat, ne quis ante legitimam ætatem docere præſumat: vel prius velit docere, quam diſcat. D. Cùm in eo fuerit plenitudo diuinita- *Luc. 3.* tis, & nihil poſſet ei gratiæ accedere, cur eſt baptizatus? M. Vt nobis aquas ad baptiſma ſancti ficaret. D. Quare baptizatur in aqua? M. Aqua contraria eſt igni. Quid eſt peccatum, niſi ignis? Sicut enim ignis extinguitur aqua, ita peccatum baptiſmo aquæ. Sicut in animo, in carne concupiſcentia. vnde & igne ſupplicij punitur. vt hic ignis extinguatur, in aqua baptizatur. Eſt & aliud. Aqua ſordes diluit, ſitim extinguit: ita gratia ſpiritus ſancti in baptiſmate ſordes peccatorum abluit: ſitim animæ verbo Dei reſtinguit: imaginem Dei per culpam amiſſam reſti- *Pſal. 44.* tuit. D. Cùm ſcriptum ſit de eo, Speciоſus forma præ filijs hominum: erat corpore pulcher? M. Secundum naturam talis fuit, qualis in monte diſcipulis ſuis apparuit. Sed quia homines eius claritatem ferre non poterant, ſub larua apparuit, quæ forma deſpicabilis fuit: vnde dicitur: Vidimus eum non habentem ſpeciem neque decorem. D. Erat paſsibilis & mortalis? M. Paſsio vel mors, peccati eſt pœna. ſed ipſe abſque peccato venit, & ſine peccato vixit. igitur ſecundum naturam impaſsibilis & immortalis fuit: ſed ſecundum potentiam vtrunq; eſſe voluit, & paſsibilis, & mortalis. D. Quare mortuus? M. Propter obedientiam, vt dicitur, Factus *Rom. 5.* obediẽs vſq; ad mortem. D. Exegit ab eo mortem pater? M. Minimè. D. Cur occiderunt eum Iudæi? hoc volo à te audire. M. Quia iuſtitiam viuendo, & veritatem docendo indeclinabiliter tenuit, hanc obedientiã humanitatis diuinitati debuit hanc Deus ab omni rationabili exigit creatura. D. Quis vnquam pater vnicum & bonum filiũ occidi permittat, ſi prohiberi queat? M. Cùm Deus vidit filium ſuum egregium opus velle, ſcilicet tyrannum expugnare, & captiuũ ab eo liberare, ad tam laudabile opus eſ conſenſit, & eum mori permiſit. D. Quomodo apud eum iuſtum fuit, quòd optimum pro impio dedit? M. Quia peſsimus hominem ſeduxerat, iuſtum erat vt optimus pro eo obſes fieret, qui peſsimum reuinceret, & innocentem priſtinæ libertati reſtitueret. Sed & tali modo charitatem ſuam Deus oſtendit mundo: vt dicitur, Vt ſeruũ redimeres, filium tradidiſti. D. Si pater tradidit filiũ, vt dicitur: Proprio filio ſuo nõ pepercit Deus, ſed pro nobis omnibus tradidit illũ: & ſi filius ſeipſum tradidit, vt dicitur: Qui *Gal. 2.* tradidit ſemetipſum pro nobis: quid peccauit *Ioan. 18.* Iudas, qui etiam tradidit illum? M. Pater tradidit filium, & filius ſeipſum propter charitatem: Iudas verò propter auaritiam. D. Quare voluit mori

A mori in ligno? M. Vt eum qui per lignum vicit, reuinceret: & illum qui in ligno cecidit, redimeret. D. Cur in cruce? M. Vt quadrifidum mundum ſaluaret. D. Valuit mors eius ad exhaurienda omnium peccata? M. Tranſcendit etiam infinitè. Diſc. Proba. Magiſt. Si coram te Chriſtus ſtaret, & eum Dominum maieſtatis ſcires, & aliquis diceret, Interfice hunc, aut totus mũdus interibit: interficeres eum, vt ſaluares mundum? D. Nequaquam. M. Quare? D. Quia vita eius longè dignior videretur, quã infiniti mundi: & tale piaculum viderer committere, quod innumeris mundis non poſſet expiari. M. Sicut vita Chriſti dignior eſt infinitis mũdis, ſic mors eius ſufficit ad redemptionẽ omniũ. D. Quid dedit ei pater pro merito? M. Quid daret ei, cũ *Luc. 15.* ſua eſſent omnia? vt dicitur, Fili mi, omnia mea tua ſunt. D. Non potuit mercedem ſuæ mortis dare cui vellet? M. Potuit. ideò etiam dedit homini, pro quo hæc omnia ſuſtinuit: pro paſsione impaſsibilitatem, pro morte immortalitatẽ, pro peregrinatione patriam æternam. D. Quot horas fuit mortuus? M. Quadraginta. D. Quare? M. Vt quatuor partes mundi quæ in Decalo- *Mat. 27.* go erant mortuæ, viuificaret. D. Qui crucifixerunt eum? M. Quia pro Iudæis & Gentilib. mori voluit, Iudæi mortem conſillati ſunt, Pagani verò crucifixerunt eum. D. Cur iacuit in ſepulchro duas noctes, & vnũ diem? M. Duæ noctes B ſignificant duas mortes, corporis & animæ. dies ſignat ſuam mortem, quę fuit lux noſtrarum mortiũ. vnam abſtulit, alteram ad exercitium electis reliquit: quam denuò veniens exterminabit. D. Quò iuit anima eius poſt mortem? M. In cęleſtẽ paradiſum, vt dixit ad latronem: Ho- *Luc. 23.* die mecum eris in paradiſo. D. Quando ad infernũ deſcendit? M. Media nocte reſurrectionis, qua hora angelꝰ Aegyptũ deuaſtauit, ea ho- *Pſal. 138.* ra. i. media nocte, Chriſtus infernũ deſpoliauit & noctẽ vt diem illuminauit: vt dicitur. Et nox vt dies illuminabitur. & cũ triumpho inde rediens, raptos inde in paradiſo collocauit. pòſt corpus ſuũ in ſepulchro viſitauit, quod de mortuis excitauit. Quidã ſentiunt qꝺ ab hora mortis vſq; ad horam reſurrectionis in inferno cũ electis fuerit: & inde cũ eis abiens reſurrexit. Non eſt ita. tandiu fuit in inferno, ac deuaſtauit, quã diu ad iudiciũ veniens actus culuſq; exami- *1. Cor. 15.* nabit. In mométo, in ictu oculi, id eſt, quã cito oculum potes mouere. D. Quare nõ ſtatim poſt mortem reſurrexit? M. Dicerent non eũ mortuum fuiſſe, ſed in tormentis obſtupuiſſe. Si autẽ poſt multũ temporis reſurrexiſſet, eſſet dubiũ an ipſe eſſet. D. Cur ergo tam cito reſurrexit? M. Vt citius ſuos conſolaretur, qui de ſua mor- *Mat. 20.* te triſtabantur. D. Quare in die prima hebdo- *Luc. 24.* madæ? M. Vt mundum in ea die renouaret gau- *Ioan. 20.* dio ſuæ reſurrectionis, qua eum creauerat: vel qua primus homo morti indebitè inobediẽdo ſubſtrauerat. D. Cur in tertia die ſuę paſsionis? M. Vt eos qui tribus temporibus, ante legem, C ſub lege, ſub gratia, in peccatis mortui erãt, ſub leuaret: & vt nos, qui factis, dictis, cogitationibus labimur, per fidem ſanctæ Trinitatis reſurgamus. D. Vbi mãſit illis quadraginta diebus? M. In paradiſo terreno, vt creditur, cum Elia & Enoch, & cum ijs qui cum eo ſurrexerant. D. Qualem formam poſt reſurrectionem habuit? M. Septies ſplendidiorem quàm Sol. D. Quali forma viderunt eum ſui? M. Tali vt ante conſueuerant eum videre. D. Apparuit eis veſtitus? M. Veſtes ex aëre aſſumpſerat: quo aſcendente, in aëre euanuerunt. Diſcip. Quoties apparuit? Mag. Duodecies. Primo die octies: primò Ioſeph ab Arimathia in carcere, in quem poſitus erat eo quòd eum ſepelierat, vt ſcripta Nicodemi declarant. Secundo Matri ſuæ, vt Sedulius manifeſtat. Tertiò Mariæ Magdalenæ, vt Marcus aſſerit. Quartò duabus mulieribus à ſepul- *Mar. 16.* chro reuertentibus, vt Mattheus pandit. Quin- *1. Cor. 15.* tò Iacobo, vt Paulus teſtatur, qui ſe in ſexta feria deuouerat non manducaturum donec videret Chriſtum viuum. Sextò Petro, vt Lucas nar- *Luc. 24.* rat, qui propter negationem ab alijs ſegregatus in fletib. permanebat. Septimò duobus diſci- *Ibidem.* pulis in via Emaus, vt idem Lucas refert. Octa- *Ioan. 20.* uò omnib. ianuis clauſis, vt Ioannes deſcribit. Nonò in nona die, quando eum Thomas palpa- *Ibidem.* uit. Decimò ad mare Tiberiadis. Vndecimò in *Ioan. 21.* monte Galilææ. Duodecimò recũbentibus vn- *Mat. 28.* decim diſcipulis apparuit. D. Cur dicit Euan- D geliſta: Apparuit primò Mariæ Magdalenæ? M. *Mar. 16.* Euangelia cum ſumma auctoritate ſunt edita: *Ibidem.* ſed ſcribere Euangeliſtæ nolebant niſi ea quæ omnib. nota erant. vnde dicitur, Multa & alia fe- *Ioan. 21.* cit Ieſus, quæ non ſunt ſcripta in libro hoc. i. in euangelio. In alijs aũt quædam, non tamen omnia inueniuntur. D. Aſcendit ſolus? M. Quicũ eo ſurrexerunt, cũ eo etiã aſcenderunt. D. Qua forma aſcẽdit? M. Vſq; ad nubes ea forma qua ante paſsionẽ: ſuſceptus aũt à nubibus, ea qua in monte apparuit. D. Quare non ſtatim aſcendit cùm ſurrexerat? M. Propter tres cauſas. Primò, vt ſui experimento diſcerent eum veraciter ſurrexiſſe, quem viderant manducare & bibere. Secundò pòſt quadraginta dies voluit aſ- *Act. 1.* cendere, vt demonſtraret eos qui decalogum legis per quatuor euangelia impleuerint, poſſe cælũ aſcendere. Tertiò, qꝺ eccleſia, quæ corpus Chriſti eſt, poſt paſsionẽ quã ſub Antichriſto erit paſſura, deinde poſt quadraginta dies creditur cælũ aſcenſura. D. Quid eſt Chriſtum *Coloſ. 3.* in dextera patris ſedere? M. Humanitatẽ in glo- *Hebr. 1.* ria diuinitatis quieſcere. D. Qualiter pro nobis interpellat patrem? M. Repræſentando pro nobis iugiter ſuam paſsionẽ. D. Cur non mox miſit Spiritum ſanctum, ſed poſt decem dies? M. Ob tres cauſas. Primo, vt Apoſtoli ieiunijs & orationibus ſe aptos eius aduentui præpararent. Secundò, quod hi Spiritum ſanctum ac-

A ceperunt, qui decem præcepta legis explent. Tertiò, quòd in quinquagesimo die à resurrectione: vt sicut populus Dei post liberationem
Act. 2. ab Aegypto quinquagesimo die accepit legem timoris, ita populus fidelium post liberationem suam à mundo, quinquagesimo die acci-
Leuit. 25. peret legem amoris. In iubileo etiam anno. i. quinquagesimo, recepit populus libertatem amissam & hæreditatem: ita in hac die recepit populus Christianus amissam libertatem, & paradisi hæreditatem. Dis. Habet Christus nunc plenum gaudium? M. Quodammodo habet, & quodammodo non habet. Quantum ad suâ personam, plenissimum: quantum ad corpus
1. Corin. 15. suum, quod est Ecclesia, adhuc minimè. Adhuc enim non sunt subiecta omnia sub pedibus eius. A Iudæis enim adhuc blasphematur, à Gentilibus subsannatur, ab hæreticis dilaceratur, à malis Christianis impugnatur, à sacerdotibus luxuriæ deditis, & ob hoc publicè anathematizatis, vilipenditur. In membris etiam suis quotidie patitur. D. Quomodo est Ecclesia corpus eius, & electi membra eius? M. Vt corpus capiti inhæret, & ab eo regitur, ita Ecclesia per sacramẽtum corporis Christi ei coniungitur, imò vnum cum eo efficitur: à quo omnes iusti in suo ordine vt membra à capite gubernantur. Cuius capitis oculi sunt Prophetæ, qui futura præuiderunt. sunt & Apostoli, qui a-
B lios à via erroris ad lumen iustitię deduxerunt. Aures, sunt obedientes. Nares, discreti. Phlegma quod per nares ejcitur, sunt hæretici, qui iudicio discretorum de capite Christi emunguntur. Os, sunt doctores. Dentes, sunt sacræ scripturæ expositores. Manus, Ecclesiæ defensores. Pedes, sunt agricolæ Ecclesiam pascẽtes. Porrò fimus qui de vẽtre porcis egreditur, sunt immundi & luxuriosi altaris ministri, & alij intra Ecclesiam facinorosi, qui ventrẽ matris Ecclesiæ onerãt, quos per mortis egestionem dæmones vt porci deuorant. D. Quare de pane corpus eius, & sanguis eius de vino conficitur?
Ioan. 6. M. Corpus ideo de pane, quia ipse dixit: Ego sum panis viuus, qui de cælo descẽdit. Sanguis
Ioan. 16. autem ideo de vino, quia ipse dixit: Ego sum vitis vera. Et sicut pane corpus nutritur, ita Christi cibo anima reficitur. Et sicut panis ex multis granis conficitur, ita Christi corpus ex multis electis colligitur. Et sicut panis igne coquitur, ita Christus in camino passionis assatur. Qui panis etiam dicitur caro, quia vt agnus immolatur. Vinum etiam ex multis acinis eliquatur, & in torculari exprimitur: ita corpus Christi ex multis iustis compaginatur, qui in prælo crucis torquetur. Quod vinum in sanguinem vertitur, vt anima nostra quæ in sanguine est, per hoc viuificetur. D. Cùm species panis & vini videatur, quomodo caro & sanguis prædicatur? M. Cùm verè sit illud quod Maria genuit, quod in cruce pependit, quod cælos pe-
C netrauit, species panis ideo remansit, nè tu si purum (vt verè est) sanguinem de latere stillantem cerneres, hunc labijs attingere abhorreres: & vt maius meritum haberes, cùm non visu sed intellectu crederes. D. Quæ est salus in hoc? M. Summa. Sicut enim esca in carnem comedentis vertitur, ita quisq; fidelis per comestionem huius cibi in corpus Christi conuertitur. Igitur per fidem, mundi vitijs & concupiscẽtijs Christo concrucifigimur, & in baptismate Christo consepelimur: ideo & ter immergimur. per cibũ corporis eius ei incorporamur: & ideo necesse est vt illuc quò Christus est, pertransferamur, D. Habent plus sanctitatis, qui plus accipiunt? M. Vt de manna dicitur, Qui plus colle- *Exod. 16.*
gît, non plus habuit: nec qui minus collegit, minus habuit, ita omnes ęqualiter sumũt, & vnusquisque totum Dei agnum comedit, & tamen integer in cælo permanet. D. Quam mercedẽ habebunt qui hoc dignè tractant? M. Duplici præmio remunerabuntur. vna corona, quia hoc cum veneratione tractãt: altera, quia se ad hoc
D dignis moribus coaptant, coronabuntur. Dis. Quid de his sentis, qui hoc indignè & contra Apostolica instituta tractant? M. Qui contra ius fasq́ue in adulterio, fornicatione, & cæteris flagitijs vitam agunt, vel ecclesias vendunt, aut ordines emunt, & prauo exemplo populũ Dei occidunt, & omnia hæc temerè defendunt, hi tales sunt Domini traditores, simul & crucifixores. D. Qua causa debent sacerdotes missam celebrare? M. Dei causa solius, & suæ salutis, atque totius ecclesię. D. Sed ipsi lucri causa celebrant, vt ab hominibus honorentur, & temporalibus rebus ditentur. Qui mysterium igitur passionis Christi pro fauore humano & temporali lucro vendunt, quid aliud agunt nisi quòd Dominum tradunt? Cùm verò sordidis manibus, & polluta conscientia & fornicaria delectatione illum tractare præsumunt, in cuius con-
Iob. 15. spectu nec cæli mundi sunt, quid aliud faciunt nisi Dominum crucifigunt? Potest populus ex eis trahere? * M. Cùm filij Heli polluerent Do- *exèplum incõmodi aut aliud quippiam.*
1. Reg. 2. mini sacrificium, totus penè populus cum eis subijt interitũ, quia faciebant contra legis Domini præceptum. Quanto magis hi, qui Christiani vocantur, & ministri Christi esse videntur, & fornicationi ac luxurię subiacent, vxores ducunt, filios ac filias procreãt, quod illicitum est, cùm manifestò ratum teneat vniuersa Ecclesia, quod dictum est à Domino primo pastori, scilicet B. Petro, deinde successorib. eius, videlicet Apostolicis viris, Archiepiscopis: Quod- *Matt. 16.*
cunq; ligaueris super terram, erit ligatum & in cælis: & quodcunq; solueris super terram, erit solutum & in cælis: ac in omnibus synodis sint excommunicati, & excommunicentur, polluuntur: dum admonentur, paruipendunt: dum excommunicantur, nõ est timor Dei in eis, sed derident, & dicunt, Hoc anathema super nos, &

A & super filios nostros. vnde patet quia quotquot cæci cæcos istos duces in foueam sequuntur, imò communicando eis comitantur, cum
Eccles. 13. ijsdem etiam pœnis participantur. Disc. Quid si iusti eis communicauerint? Magist. Qui tangit picem, inquinabitur ab ea. Et ideo qui eis communicant, quamuis iusti, tamen ab eis contaminantur. Disc. Quid si resipuerint? Magist. Non eis error nocebit. Dis. Conficiunt corpus Domini tales? M. Quamuis damnatissimi & in iusti, tamen per verba quæ recitant, fit corpus Domini: non enim ipsi, sed Christus consecrat, & per inimicos salutem filijs operatur. Illi ad perniciem suam sumunt, alij ad salutem accipiunt. vnde & à pessimis non peioratur, & ab optimis non melioratur. Sic solis radius à cœno cloacæ non sordidatur, nec à sanctuario splendificatur. Dis. Cùm ergo bonũ sit quod per eos conficitur, & accipientib. non ab eis, sed à Christo detur: cur bonum accipienti in perniciem vertitur? M. Bonum accipienti non solùm prodest, imò etiam obest, si contra interdictum publicum hoc ab eo accipit, à quo non debet. Dis. Proba. Mag. In Paradiso nullum pomum ma-
Genes. 3. lum erat, cùm Dominus fecerit omnia valdè bona: sed homo bonum in malum sibi vertit, cũ hoc à serpente imo à diabolo percipere non spreuit. D. Si quis positus est in mortis periculo, non muniendus est ab his viatico? M. Si quis
B zelo iustitiæ ab eis communionem recipere renuerit, & se per os sacerdotis ecclesiastici in vnitate Ecclesiæ quotidie communicare non dubitauerit, hunc credo hac fide saluari si obierit: si quis verò eorum opera mala execrans, & bonum Christi venerans * simpliciter, plena fi-
** Deest sum pserit, aut aliquid simile.* de, saluari, quia & Ioseph corpus Iesu à Pilato infideli petijt, & accepit. Discip. Possunt Deum pacare pro populo? Magist. Imò magis offendunt. Suo enim ingressu loca sacrata contaminant: vestes sacras & vasa Deo dicata suo cõ
Ioan. 19. tactu commaculant. Nomen eorum absque memoria peribit. Hos abhorret angelorum conuentus: hos fugit ipse Dominus: vt dicitur,
Deut. 32. Prouocauerunt eum filij sui, imò non filij sui, in sordibus. ideo abscondam faciem meam ab eis, dicit Dominus. Filios propter sacerdotium dicit: non filios, propter sordes, subiunxit. Horum sacrificium non suscipit Dominus, sed
Malac. 1. execratur & abominatur: vt dicitur, Sacrificium vestrum odit anima mea, dicit Dominus: quia panem pollutum obtulistis mihi. Et ite-
Esa. 1. rum: Ne afferatis sacrificium frustra: Sacrificium vestrum abominatio est mihi. Corpus Domini cùm pollui nequeat, quantum in ipsis est polluunt, cùm indiscretè velut alium ci-
Psalm. 108. bum sumunt. Oratio eorum non suscipitur, sed fiet in peccatum, quia non exaudiet Dominus. Benedictio eorum in maledictionem
Malac. 2. conuertitur: vt dicitur, Conuertam benedictionem vestram in maledictionem, ait Do-
C minus. Et iterum: Noluerunt benedictionem, & elongabitur ab eis: elegerunt maledictio- *Psalm. 108.*
nem, & veniet eis. Discip. Sumunt hi corpus Domini? M. Soli filij Dei accipiũt corpus Christi ad salutem, qui Christo sunt incorporandi, & Deum visuri. hi autem qui in Christo nõ manent, quamuis videantur ad os porrigere, corpus tamen Christi sumunt, sed ad iudicium sibi manducant & bibunt. Et quia hoc sumunt negligenter, vt alium panem, & aliud vinum, *Deuter. 32.*
vertitur eis in fel draconum, & venenum aspidum insanabile. D. Nónne Iudas idem accepit quod Petrus? Magist. Nequaquam: quia Petrus Dominum dilexit: ideo acceptum sacramentum cum Domino communicauit. Iudas verò quia Dominum odiuit, speciem quidem panis accepit, sed virtus sacramenti in Christo *Ioan. 13.*
remansit: ideo post buccellam mox diabolus in eum introiuit: quoniam Iudę nõ corpus, sed buccellam tantũ intinctam, sed non consecratam dedit. Petrus Domino adhærebat, & eius verbis obediebat. Iudas cùm Domino corpore ambulabat: cũm traditoribus spiritu & mente erat. Hi ergo dum censum debitę seruitutis Domino sunt redditura nocturnis laudibus, amplexibus delectantur illecebrosæ copulationis. Similiter dum pro se & pro commissis Deum placare debent officijs diuinis, libros alludunt & fouent in gremijs. Vsibus diligenter in
D fistunt ventrinis: perquirunt mulieres, vt eorũ liberi accuratius sedeãt, vel stent in plateis. Ipsi *Deuter. 32.*
Dominum ad iracundiam prouocant his & huiusmodi: vt dicitur, Ipsi me prouocauerũt in eo qui non erat Deus, & ego prouocabo eos, &c. D. Est eis obediendũ? M. Vbi bonum præcipiunt, non eis, sed domino obediendũ est, dicũt *Matth. 23.*
enim & non faciunt: vbi malum imperant, con- *Actor. 5.*
tẽnendi sunt, quia obedire oportet Deo magis quàm hominibus. D. Possunt soluere vel ligare? M. Si ab Ecclesia publicè separati non sint, quamuis ipsi vinculo excommunicationis fortiter ligati sint, vtrunq; possunt: quia nõ ipsi, sed Christus per eorũ officium ligat & soluit. si aũt iudicio Ecclesię fuerint excluſi, spernendi sunt vt hæretici. Quamdiu Iudas cũ Apostolis fuit, vt amicus apparuit, vt alij Apostoli: prædicauit, baptizauit, signa fecit: postquàm ab eis recessit vt publicus hostis apparuit. Quod fecit & monuit, aliquibus profuit: sibi obfuit. Ita isti quãdiu sunt in cõmunione Ecclesiæ, omnia sacramenta per eos facta erũt rata: si seclusi fuerint, quęcunq; egerint, erunt irrita. nihil prodest eis interesse. Quia igitur sunt lupi aperti, à Christi
ouibus sunt fugiendi: vt dicitur, Exite de me- *Esai. 52.*
dio illorum populę meus, ne participes sitis pœnis & tormentis illorum. D. Nũquid potest homo sua propter eos relinquere? M. Ista separatio nõ potest corporaliter fieri, nec debet: quia si boni à malis separantur, iam nemo ad bonum per eos conuertitur. In quibusdam tamen

A sunt deuitandi, & præcipuè in conuiuio, & in
1. Cor. 5. seruitio Dei: vt dicitur, Cum huiusmodi nec cibum sumere. Fugiendi sunt mente & voluntate & opere, ne consentiatur operibus eorum.
Discipul. Qualiter fit consensus ad actus illorum? Magist. Si illorum malefacta laudantur, & ad perpetranda flagitia, consilio, ope vel pecunia auxiliantur. Ideo non solum qui faciunt, sed & qui consentiunt facientibus, digni sunt morte. Itaque quamuis mali ab Ecclesia publicè non sunt segregati, non sunt deuitandi, nisi sibi omnes inuicem & prælati & subditi ita in malo consentiant, vt nullus eorum prauitatem arguat: tunc omnibus modis sunt fugiendi, quia tunc causa fiunt ruinæ populi. Disc. Quid de pastoribus eis consentientibus? Mag.
1. Reg. 4. Legitur de Heli, quòd quia filijs prauè agentibus consenserit, & eos tepide super transgressione corripuerit, mortem corporis incurrerit. vbi manifestè ostenditur, quia mortem, quam ille perpessus est in corpore, isti patiuntur in anima. Ipsi peccata delinquentium fouent, quatenus ab eis temporalia stipendia percipiant, & ab æterna beatitudine secluſi pœnas æternas cum eis luant. Aliqui cùm pastoris iura suscipiunt, ad lacerandum subditos inardescunt: pecunias ab eis extorquent & diripiunt, & sacri ordinis per omnia infideles existunt: vt di-
Esa. 1. citur, Pastores tui infideles, socij furti: sequun-
B tur munera, manus eorum plenæ rapina. Disc. Sunt ordinandi sacerdotum filij? Magist. Minimè. Canonum decreta, & Sanctorum Patrum constituta prohibent eos ad sacros ordines accedere, nec in Ecclesia aliquam prælationem habere, quia ex fornicatione & transgressione sunt procreati. Ex Patribus enim venenatis virus veneni transit in filios. Discipul.
Gen. 2. Proba. Magist. Legitur in Genesi quòd Deus Adæ præcepit ne comederet de ligno scientiæ boni & mali: at ille non de ligno, sed interdicti ligni fructu comedit, & veneno transgressionis omnem posteritatem infecit. Hic aliquid
? fortè, latet. patet* quia fructus venenati ligni à veneno inobedientiæ immunis non fuerit, quamuis fructum ligni comedere non vetuerit. Dis. Quod est lignum scientiæ boni & mali? Mag. Scientiæ diuinarum scripturarum, & secreta mysteriorum Dei: quod præcipuè ipsis commendatum
Luc. 8. est: vt dicitur, Vobis datum est nosse mysteriũ Dei. Discipul. Quod lignum mali? Magist. Notitia secularis, & abiectio mandatorum Dei. vt dicitur, Malè facere sciunt: bene autem nunquam. Isti quamuis sint inferiores, volunt videri superiores. Ambiunt honores: appetunt magis præesse quàm subesse. Isti ad sacros ordines nullatenus sunt promouendi. Inter cæteros semper habeantur verecundi, & reijciant pœnitendo venenum quo à Patribus sunt illecti, & resipiscant tali pudore cæteri sacerdotes. Hi nisi resipuerint pœnitendo secundum modum culpæ, arbor cum radice exterminabi- C
tur sine fine: vt dicitur, Propterea Deus destru- Psal. 58.
et te in finem, id est, vsque in finem: & euellet radicem tuam de terra viuentium. Discipul. Dic quæso, horum reproborum sacerdotum & infidelium quis erit finis, vel cruciatus eorum? Magist. Vt legitur: Corrupti sunt, & abomina- Psal. 13.
biles facti sunt in operibus suis. ideo ad nihilũ deuenient tanquam aqua decurrens. Vt oues, Psal. 48.
sic & pastores in inferno positi erunt: mors depascet eos, quoniam Deus spreuit eos. Discip. Debent malis verba Dei dici? Magist. Si sciuntur, non sunt eis dicenda: quia proditor est qui eis, cùm sint hostes, referat Dei secreta. vnde præcipitur: Nolite sanctum dare canibus, nec Matth. 7.
mittatis porcis margaritas, ne cõculcent & mordeant. Vbi autem nesciuntur: propter electos qui inter eos latent conuertendi, sunt sermones Dei proferendi: sicut & Dominus non cessauit Petro & alijs saluandis verba salutis ministrare, quamuis sciret Iudam & Pharisæos inde scandalizando cruciari. Disc. Debent tolerari mali, cùm Christus Iudam tolerarit? Mag. Mali Matt. 13.
in Ecclesia sunt tolerandi, sed non imitandi, quoadusque ille cum vẽtilabro veniat, qui grana de paleis excutiat, & zizanijs igni traditis tri- Matt. 3.
ticum in horrea sua recondat. Discipul. Segregatum ab omni malo collocet te Dominus, magister bone, in cœlesti gremio. Amen.
Anima mea exultat in Domino, quòd detersо D
ignorantiæ nubilo, tanto per te illustratus sum scientiæ radio. Quæso itaque, decus Ecclesiæ, vt liceat mihi adhuc inquirere. Magist. Quære quæ vis, & audies quæ cupis. Discipul. Di- Ioan. 1.
citur, malum nihil esse: & si nihil est, valde mirum videtur, cur Deus homines vel angelos damnet, cùm nihil faciant, vel fecisse videantur. Si autem aliquid est, videtur à Deo esse, cùm omnia sint ab ipso: & sequitur quod Deus sit auctor mali, & iniustè eo modo qui hoc faciunt damnari. Magist. A Deo nempe sunt om- Gen. 1.
nia, & omnia fecit valde bona: & ideo malum probatur nihil per substantiam esse. Omnia autem quæ Deus fecit, subsistunt. Omnis verò substantia bona est: sed malum non habet substantiam. ergo malum nihil est. Quod autem malum dicitur, nihil aliud est quàm vbi non est bonum: sicut cæcitas vbi non est visus, aut tenebræ vbi non est lux: cùm cæcitas aut tenebræ non sint substantiæ. Nota hæc tria. Creatura re posita est in prædicamento substantiæ. Substantia est res omnium rerum, prædicamẽtorum in esse suo considerata. Natura dicitur omnis res in esse suo, præter ea quæ discordant à prima cõstitutione secundum suas habitationes. Voluntas autem sit natnra, quæ discordans à creatore non remanet natura, sed peruersitas naturæ, & hæc talis dicitur peccatum. Factura species est in honore, id est, homo in animali, qui relicto naturali bono, peruersa vtitur voluntate. Hæc omnia

A omnia secundum diuinos tria sunt: Creatura, Natura, & Factura. Natura, vt ex eis nascẽtia. Factura, quæ homo vel angelus facit vel patitur. Faciunt peccata, patiuntur pœnas peccati. Hæc
Sapien. 1. Dominus non fecit, sed fieri permisit: vt dicitur, Deus mortem non fecit. Peccatum autem nihil aliud est, quàm quod præceptum est non facere, aut aliter quàm præceptum est agere: sicut nec malum aliquid, nisi bono, id est gaudio carere. Quod saltem vocabulum habeat, adeò tali modo habet, cùm sit per illam substantiam quam fecit Deus. Iustè verò damnat eos Deus, id est, non dat eis gaudium, qui non faciunt quàm sit præceptum. Dis. Quis est auctor peccati? Mag. Ipse homo, incentor verò diabolus. D. Est graue peccare? M. minimum peccatum scienter commissum, grauius est toto mundo. Quicquid autem mali vel peccati agitur, totum in laudem Dei vertitur: & ideò in omni creatura Dei nihil mali esse vel fieri comprobatur.
Dis. Quid dicis? homicidium & adulterium nõ
1. Reg. 17. est peccatum? M. Homicidium sæpe dicitur bo-
Iudit. 13. num, vt occisio Goliæ à Dauid, & Holophernis à Iudith. quod tunc malum dicitur, cùm proprio impulsu perpetratur. Coniugium bonum dicitur: sed ideo malum est adulterium, quia aliter fit quàm sit concessum. Quæ tamen in laudem Dei conuertuntur, cùm ab eo iniusti iustè puniuntur. Sicut enim Imperator est laudabi-
B lis, qui milites suos bene remunerat: ita est etiam laudabilis, imò laudabilior, qui prædones & latrones damnat. Ita vtique sicut Deus in saluatione iustorum glorificatur, sic in perditio-
Sap. 11. ne impiorum per omnia laudatur. Disc. Cùm scriptum sit, Nihil eorũ odisti, quę fecisti, quomodo dicitur Deus amare bonos, malos autẽ odio habere? M. Cuncta diligit Deus quę creauit: sed non cuncta in vno loco locauit. Sicut pictor omnes colores diligit, sed quosdam præ alijs diligit, & vnumquemq; apto loco ponit: ita Deus vnumquemque sibi conuenienti loco disponit. ideo dicitur eos diligere, quos in cœlesti palatio recipit: illos odisse, quos in infernali carcere mergit. Disc. Quid est liberum arbitrium? M. Libertas eligendi bonum vel malum, id est, in potestate hominis esse & velle & posse bonum vel malũ. Hoc in paradiso homo habuit liberũ arbitrium: nunc verò habet capti
? peccato uum*: quia bonum nõ vult nisi gratia Dei prę-
depres- ueniatur: nec potest nisi eum subsequatur. D.
sum. Quid dicis de his qui seculum vel mundum relinquũt, religionis habitum sumunt, transacto aliquo tempore reijciunt, & peiores quàm prius fuerunt fiunt? quidam verò aliqua bona incipiunt, postea deserunt, & ad iniquitatem re-
Iob 36. deunt? M. De his dicit Iob, Simulatores & calli di prouocant iram Dei. Sæpe seruus errantem filium ad patrem pertrahit, & ipse ad opus suũ recedit: ita isti electos ad Deum pertrahunt, & ipsi ad mala studia redeunt. Augusti. Sic etiam timor ad regnum ducit, & ipse non introibit. C
Sicut enim diabolus seruit Deo, ita membra eius seruiunt electis etiam tali modo. Dis. Quo modo diabolus seruit Deo? Mag. Quia gloriosus princeps despexit esse in palatio, fecit eum Deus laboriosum fabrum in hoc mundo, vt co actus totis viribus seruiat, qui vacare Deo fruendo nolebat. vnde dicitur: Faciam tibi eũ seruum sempiternum. Cuius fabri caminus, est af-
Iob 40. flictio & tribulatio. folles & mallei, sunt tentationes & suggestiones. forcipes, sunt tortores, & persecutores. limæ ferreæ, sunt linguæ maledicentium & detrahentium. Tali camino & his instrumentis purgat ipse aurea vasa cœlestis regis. hæc sunt electi, in quibus renouat imaginẽ Dei: reprobos autem qui contra regem agunt, ipse tortor vt hostis peribit. Tali modo seruit diabolus Deo. D. Qualiter seruiunt mẽbra diaboli electis? M. Cùm eos trahunt ad regnum simulatione, vel impellunt aduersitate. Simulatione quidem eos trahunt, cùm bona exterius simulant quæ interius non amant. Tunc filij Dei adhuc in errore positi, per eorum exempla, bona arripiunt, quæ toto corde diligunt: & cùm illi bona deserunt, quę non amauerunt, isti firmius incepto bono inhærebunt: vt olim cùm mali angeli ceciderunt, boni firmius steterunt. Aduersitate autem eos impellunt, cum eis temporalia quæ plus iusto diligunt, auferunt, & eis ne carnalia desideria implere præualeant, obsi- D
stunt. Vnde diabolus & mali vtiles, imò necessarij comprobantur, cùm per eos electi examinati ad cœlestia deportantur. Dis. Cur mali hîc diuitijs affluunt, potentia florent, sanitate vigent: econtra boni inopia tabescunt, à malis iniustè opprimuntur, debilitate marcescunt? M. Propter electos his redundant mali vt hæc despiciant, quibus florere etiam pessimos videãt. Diuitijs abundant, primò vt mala quæ concupiscunt, iusto Dei iudicio explere per pecuniam valeant. Secundò, vt si qua bona fecerint, per hæc remunerentur. Omnia enim quę faciunt, pro terrenis agunt. Gregorius. vnde & mercedem suam recipiunt. Potentia splendẽt, primò propter seipsos, vt mala quæ amant, potenter expleant. Secundò propter reprobos, vt eos in malis defendãt. Tertiò propter electos, vt eos castigent, & à malis actibus emendent. Sospitate autem pollent, nec cum hominibus flagella sentiunt, vt pòst eos grauior dolor excruciet. Boni autem ideo inedia, oppressione & languore afficiuntur, ne in malis delectentur: aut si aliqua contra Deum egerunt, deleantur, si non pro patientia coronentur. Disc. Cur & contrà quidam boni hîc diuitijs abundant, potentia sublimantur, valitudine roborantur: mali autem penuria, infirmitcte & oppressione laborant? M. Quibusdam electis diuitiæ ideo conceduntur, vt bona quæ amant, rebus implere valeant: & per hæc etiam admonentur, si hæc tem

A poralia, ſuauia, quanto magis æterna videntur. Potentia ſublimantur primò propter ſeipſos, vt bona quæ mente conceperint, potenter exercere poſsint. Secundò propter electos, vt eis in bonis tutela ſint. Tertiò propter reprobos, vt reprimant, ne tantum quantum volunt noceant. Sanitate ſolidantur, ne iuſti de eorum ægritudine contriſtentur, ſed de eorum ſalute lætentur. Econtra mali quidam hîc egeſtate, afflictione, corporis dolore ſuſpirant, vt per hæc diſcant quàm amara ſunt ad quæ prauis moribus feſtinant. Diſ. Quidam mali quare diu viuunt, quidam verò boni citius moriuntur: & econtra aliqui boni diuturnam vitam ducũt, mali verò celerius obeunt? Magiſt. Mali ideo diu viuere permittuntur, vt electi per eos exerceantur, & à vitijs corrigantur: ipſi verò pòſt maiori ſupplicio torqueãtur. vnde Auguſtinus: Boni autem citius tolluntur, ne diutius hîc aduerſis atterantur, ſed manſuris gaudijs inſerantur. Econtra, vita longæua iuſtis datur, vt meritum illorum augeatur, cùm plures per illorum exempla conuertantur. Mali ſanè celeriter ad tormenta rapiuntur, vt electis adhuc errantibus timor incutiatur, & ſic ab errore retrahantur. D. Sunt fœlices, qui aduerſis non tanguntur? M. Imò infœliciſsimi ſunt, quibus hîc permittitur ſuauiter viuere, & omnia deſideria ſua pro libitu ſuo implere. Sed aduerſitate non tanguntur, quia tali

B modo vt arida ligna adignem nutriuntur. Ecõtra ſunt illi fœliciſsimi, qui hîc à ſuis deſiderijs arcentur, & multis aſperitatibus exercentur, quia tali modo ad regnum vt filij flagellis eru-

Hebr. 12. diuntur: vt dicitur, Deus flagellat omnem filium quem recipit. Volo te ſcire quod reprobi quamuis corona regni potiantur, omnino impotentes ſunt, & ſine ſupplicio nũquam erunt. Electi verò quamuis in carcere poſiti, ſemper potentes ſunt, & nunquam præmio carebunt. Diſ. Pro Dei amore fac me hoc lucidius audire vel ſcire. M. Reprobi autem impotentes ſunt, quia præuenti ira Dei bonum nolunt, & ideo nullo modo poſſunt: malum autem & volunt & poſſunt. Malum verò probatum eſt nihil eſſe: ideo eos conſtat nihil poſſe. Sine ſupplicio non ſunt, quia ſua conſcientia cruciantur, continuo timore anxiantur, ne capiantur, ne occidãtur, ne res ſuæ tollantur. vnde dicitur: Non eſt

Eſa. 57. pax impijs, dicit Dominus. Econtra Electi nimium potentes ſunt, quia præuenti gratia Dei & bonum volunt & poſſunt: malum verò reſpuunt. Præmio non carent, quia ſine timore manent, & futuræ libertatis certi gaudent: vnde di-

Prouer. 28. citur, Iuſtus abſque timore erit. Aliud etiam tibi volo inſinuare, quòd malis nihil boni contingat, & bonis nihil mali eueniat. Diſc. In Dei nomine quid dicis? Nónne mali hîc conuiuijs deliciantur, decore, ac commixtione mulierum, ac liberorum complexione iocundantur, precioſa veſte gloriantur, pecunia ac magnificis ædificijs exaltantur: & econtra boni hîc carceribus includuntur, verberibus tunduntur, fame & ſiti & alijs cruciatibus affliguntur? Magiſt. Cùm fortuna malis per proſpera arriſerit, & eos copia de ſuo cornu his bonis quæ enumeraſti repleuerit, tunc aſsimilantur piſci, qui mordens hamum gratulatur, ſed hoc tripudio de aqua tractus enecatur. Aut illi cui poculum mellis præbetur, & pòſt ſine fine amarum mare epotare cogetur. nam pro epulis replentur, vt ille diues, abſinthio amaritudinis, pro mulierum amore, ſulphureo fœtore: pro veſtium nitore induentur confuſione: pro pecunia & ædificijs hæreditabunt vermes in infernalibus antris. vnde dicitur, Ducunt in bonis *Iob 21.* dies ſuos, & in puncto ad inferna deſcendunt. Porrò boni quos aſſeris huiuſmodi incommodis affici, ſimiles ſunt illi qui piper vel aliquam herbam amaram prælibat guſtu, vt vinum pòſt ſumptum ſuauius ſapiat. Ita ipſi pro carcere recipientur in æterna tabernacula: pro verberibus, obtinebunt gaudium & lætitiam: pro fame & ſiti, non eſurient neque ſitient amplius: *Apoc. 7.* pro cruciatibus, fugiet ab eis dolor & gemitus. Ex qua re probatur iuſtos ſemper locupletes & beatos, impios ſemper eſſe inopes & miſeros. Diſcipul. Vnde ſunt dignitates? Magiſt. A Deo ſunt vtique omnes dignitates vel poteſtates malorum ſeu bonorum: vt dicitur, Non eſt poteſtas niſi à Deo. Cur autem aliquando D mali, aliquando verò boni poteſtates ſortian- *Rom. 13.* tur, iam ſuperius dictum eſt. Diſcipul. Quam ſententiam profers de his qui eas vendunt & emunt? Magiſt. Qui eas emunt, cum Simone mago interitum ſubibunt: qui verò vendunt, cum Giezi lapram animæ incurrunt. Diſcipul. Habent prælati maius meritum apud Deum? M. Ordo officij, aut dignitas poteſtatis nihil cõfert homini apud Deum, ſi deſit meritum. Porrò, qui in eccleſiaſticis rebus præſunt, vt epiſcopi & presbyteri, ſi verbo & exemplo bene præſunt, tot præmia præ alijs habebunt, quot animæ per eos ſaluæ fient: vt dicitur, Super omnia *Luc. 12.* bona ſua conſtituet eos. Si autem ſubditis verbum ſalutis ſubtrahunt, & eos in foueam mortis per praua exempla ducunt, tot pœnas præ alijs hæreditabũt, quot animæ per eorum exempla perierunt, vel quot ſaluare prædicando neglexerunt: vt dicitur, Cui plus cõmittitur, plus *Luc. 12.* ab eo exigetur. Et iterũ, Potentes potenter tor- *Sap. 6.* menta patientur. Qui autem in ſecularibus præ lati ſunt, vt reges & iudices, ſi iuſtè iudicant, & cleméter ſubditos tractant, maiorem gloriam præ alijs à iuſto iudice Deo conſequẽtur: quia qui bene miniſtrant, bonũ ſibi gradum acquirũt. Si aũt iniuſtè & crudeliter populũ Dei opprimũt, atrocia ſupplicia præ alijs habebũt: quia *Ibidem.* duriſsimũ fit iudiciũ his qui præſunt, & iudiciũ ſine miſericordia ei qui non fecit miſericordi- *Iacob 2.* am. D. Cùm electi non ſint de mundo, cur cum repro-

A reprobis patiuntur aduerſa mundi? Mag. Quia communicant malis, ideò cum ipſis aſpera tolerant: quia verò ſæpe mundialibus irretiuntur, ideò à mundi infortunijs affliguntur. Diſc. *Pſal. 113.* Cùm Deus omnipotens ſit, vt dicitur, Omnia *Sap. 12.* quæcunque voluit fecit: & iterum, Subeſt tibi * *abunda-* poſſe omne quod volueris: cur dicitur de eo *te videtur.* quòd quædam non poſsit, * vel poteſt: vt eſt mentiri, & præteritum facere quin ſit præteritum? Magiſt. Cùm hoc de Deo dicitur, non impotentia, ſed ſumma potẽtia prædicatur, quòd videlicet omnis creatura nequeat eum ad hoc flectere, vt velut ſtatutum ſuum immutare.

Diſc. Quid eſt prouidentia diuina? Mag. Ea cognitio qua omnia futura præſciuit, imò aſpexit *Mat. 13.* vt præſentia. Diſc. Si Deus cuncta futura præſciuit, & ea ita per Prophetas ventura prædixit, & non poſsit in ſua prouidentia falli, & cælum & terra prius trãſeant, quàm verba Dei poſsint immutari: videtur quod ex neceſsitate cuncta euenerint quę vnquam contigerunt, vel adhuc ventura ſunt. Mag. Duæ neceſsitates ſunt: vna naturalis, vt ſolem in oriente oriri, vel diem noctem ſequi. Altera voluntaria, vt aliquem ambulare vel ſcribere. Quæ Deus vult vt fiant, vt cælum & terra, ineuitabile eſt non euenire, ſed per omnia neceſſe eſt ita contingere. Quæ autem fieri tantùm permittit, vt homines per libe-

B rum arbitrium bonum vel malum facere, non eſt neceſſe euenire. Omnia quæ futuri homines erant facturi, Deus futura præſciuit, & per Prophetas fienda prædixit: non tamen ſua præſcientia aliquam neceſsitatem eis intulit vt fierent, ſed potius ipſi neceſsitatem intulerunt, cũ ſuam voluntatem explerent. Diſ. Accidit aliquid caſu? Mag. Nihil omnino: ſed omnia ordinatione. D. Quomodo ergo aliquæ Dei Eccleſiæ, vel ædificia bonorum, fortuito igne inuadente, quaſi caſu cremantur? M. Caſus nihil eſt.

Iob 5. Scriptum eſt autem: Nihil fit in terra ſine cauſa. Vnde patet quod nulla Eccleſia, vel aliqua caſa etiam in mundo nec comburitur nec deſtruitur, niſi prius à Deo adiudicetur. Contingit autem hoc tribus modis. Primo ſi eædem ædes per iniuſtè acquiſita conſtructæ ſint. Secundo ſi inhabitantes, eas per immunditias coinquinant. Tertio ſi eas homines plus quam æternas diligant. Sed nec minimum pecus homini moritur vel infirmatur, niſi Dei nutu iudicetur. D. Cùm mors & ægritudo ſint pœnæ peccati, cur hæc patiuntur pecora, cùm per diſcretionem ſe peccare neſciant? M. Per ea homo punitur, cùm eorum dolore vel morte in animo torquetur. D. Hoc potes eſſe de domeſticis: quid dicis de agreſtibus animalibus? M. Quod ea ægritudine vexãtur, euenit eis ex corrupto aëre, vel ab alijs rebus quę ob peccatũ hominis in cõtraria mutãtur. D. Quid eſt prędeſtinatio Dei? M. Ea ordinatio, qua ante ſeculũ creatũ quoſdam ad ſuum regnum pręordinauit, de quibus nullus perire poſsit: & oés ſaluari neceſſe ſit. D. C Si nullus poteſt ſaluari, niſi prędeſtinati vel prę ordinati, ad quid alij creati ſunt, vel in quo ſunt rei, quod pereunt? M. Quicquid prædeſti- *Rom. 8.* nati faciant, perire nequeunt: quia omnia cooperantur illis in bonum, etiam ipſa peccata. Nã poſt grauiora facinora humiliores erunt, & de ſua ſaluatione vberiores laudes Deo referunt. Reprobi autem propter electos ſunt creati, vt per eos in virtutibus exerceantur, & à vitijs corrigantur, & eorum collatione glorioſiores appareant: & cum eos in tormentis viderint, de ſua euaſione amplius gaudeãt. Qui etiam propter ſeipſos iuſtè pereũt, cũ malum ſpõte ſua eligũt & vellẽt ſine fine viuere, vt poſſent ſine fine peccare. D. Quare permittit Deus electos peccare? M. Vt patefiat in eis diuitias miſericordiæ ſuæ. D. Saluantur prædeſtinati ſi nõ laborãt? M. Prædeſtinatio taliter inſtituta eſt, vt precibus vel laboribus obtineatur: vt dicitur, Per multas tribu- *Acto. 14.* lationes oportet nos intrare in regnũ Dei. Paruulis itaq; per mortis acerbitatẽ: prouectis aũt ætate datur prędeſtinatio per laborũ exercitationem. Quia verò ſcriptũ eſt. In domo patris *Ioan. 14.* mei manſiones multę ſunt: vnuſquiſq; obtinebit manſionẽ ſecundũ propriũ laborẽ: ita quis prout plus laborauerit, digniorẽ: qui minus, inferiorem poſsidebit. Nullus tamen plus laborare poterit, quam eũ diuina gratia iuuerit. Nec aliam manſionẽ quis habiturus erit, quam eam D ad quam ante mundi exordium prærordinatus fuit: quia non volentis neq; currentis, ſed Dei *Rom. 9.* eſt miſerentis. Ita nullus reproborũ quicquam plus facere prævalet, quàm diuina cenſura permittit, nec aliam pœnam habebit, quàm eũ diuinum iudicium, ante mundum, ſecundum ſuum meritum habiturum præſciuit: vt dicitur, *Ibidem.* Ante quam bonum vel malum facerent, dici- *Mala. 1.* tur, Eſau odio habui, Iacob autem dilexi. Sicut illi dicuntur rei, qui multa de Deo audierunt. & obſequi noluerunt: ita videntur innoxij, qui nunquam aliquid de Deo audierunt, & ideo non fecerunt. Homines ſunt ita creati, vt naturaliter per dilectionem proximi ſeruiant Creatori, per illud: Quod tibi non vis *Tob. 4.* fieri, alij ne feceris. Nullus vult pati furtum, adulterium, homicidium? non faciat vlli. Cum hoc homines in proximo ſpernunt, Deo qui eſt vera dilectio, contradicunt. Diſcipul. Poſſunt excuſari qui Deum ignorant, & bona, & ideo faciunt mala. Magiſt. Qui ignorat, ig- *1. Cor. 14.* norabitur. Qui enim Deum in fide & opere, vt Gentes, ignorat, hunc Deus vt hoſtem ſuum damnat. Qui autem Deum per fidem nouerũt, ſed voluntatem eius ſimpliciter vt Ruſtici ignorant, ſi damnantur, non grauiter damnantur: vt dicitur, Seruus neſciens voluntatem domini ſui, & non faciens, vapulabit plagis paucis. Qui *Luc. 12.* aũt per ingeniũ ſuũ ſcire poſſunt, ſed per malitiam ſcire diſſimulãt, vt clerici & monachi, du-

rius

A rius punientur: vt dicitur, Qui scit, & non facit,
Ibidem. plagis vapulabit multis, Qui verò bona audire
nolunt, & quæ debent facere discere contem-
nunt, duplici animaduersioni subiacebunt. Pri
mò pro contumacia, quod scienter peccant: se-
cundo pro contemptu, quia vel bonum discere
Iob 20. recusant: vt dicitur, Reuelabunt cæli iniquita-
tem illorum, & terra aduersus eos consurget in
die furoris Domini, qui dixerũt Domino Deo
&c. D. Sunt animæ ab initio creatæ, aut crean-
tur quotidie nouæ in nouis corporibus? M. De
us omnia simul & semel per materiam fecit: vt
Eccl. 3. dicitur, Qui fecit quæ futura sunt. postmodum
autem vniuersa per speciem distinxit. Ab ini-
tio non sunt igitur animæ creatæ in visibili ma
teria. Formantur autem quotidie per speciem,
& mittuntur in corporum effigiem: vt dicitur,
Ioan. 5. Pater meus vsque modò operatur, & ego ope-
Psal. 32. ror. & alibi: qui finxit sigillatim corda eorum,
id est animas. D. Cùm Deus summè bonus &
summè sanctus non nisi bonas & sanctas ani-
mas creet, & ipsæ animæ propter obedientiam
eius corpora intrent, omni admiratione & om-
ni stupore est admirandum, cur eant in infer-
num, si illud corpusculum mox fuerit mortu-
um. Magist. Deus, à quo omnis bonitas & om-
nis sanctitas, non nisi bonas & sanctas creat ani
mas, & ipse (scilicet animæ) mirabiliter deside-
rant corpus intrare, vt nos naturaliter cupimus
B viuere. veruntamen cùm intrauerunt illud im-
mundum & pollutum vasculum, tanta auidita-
te illud amplectuntur, vt plus illud diligant
quàm Deum. Iustum igitur est, vt cùm ipsæ
(scilicet animæ) sordidum vas, imò carcerem
quo clauduntur, amori Dei præponant, eas De
us à consortio suo excludat. Discip. Sciunt ani
mæ aliquid in corporibus infantium? Magist.
Luc. 1. Legitur de beato Iohanne Baptista, quod ani-
ma eius in matre sensit Christum adesse. vnde
opinantur quidam animas quidem paruulo-
rum scientia non carere, sed præ debilitate cor
pusculi non posse exercere. Disc. Cur vocas cor-
pus immũdum de homine Christiano natum?
Iob 14. Magist. Quia de immundo semine concipitur:
vt dicitur, Quis potest facere mundum de im-
Psal. 50. mundo conceptum semine? & alibi dicitur, In
iniquitatibus conceptus sum. Discip. Cùm ho
mo totus in baptismate emundetur, & coniugi
um bonum prædicetur, quomodo semen eius
immundum dicitur? Magist. Homo in baptis-
mate interius & exterius sanctificatur: sed rur-
sum semen eius per carnis concupiscentiam co
inquinatur. Disc. Cùm illa commixtio nequeat
fieri absque delectatione carnali, & ille in-
fans non possit repugnare parentibus, vtputa
adhuc informatus, quomodo ipse est immun-
dus, aut culpæ, aut pœnæ obnoxius? M. Crimen
huius pollutionis parentes deferens transfun-
ditur, quasi hæreditario iure in generatione
prolis: & ideo tenentur obnoxij culpæ Adæ, in
quo omnes peccauerunt, & in quo omnes mor C
tui sunt. Disc. Si omnes in Adam motrui sunt, *1. Cor. 15.*
quomodo nascuntur viui? Magist. Sicut siquis
ad aliquam fenestram se demonstret, & statim
reuertatur: sic homo nascens quasi se demon-
strat in mundo, & mox in mortem reuertitur.
Discip. Si peccata relaxantur in baptismo, cur
baptizantur qui de eis nascuntur? Magist. Si ali
qua pasta veneno fuerit corrupta, omnes pa-
nes ex ea confecti sunt mortiferi, sic in Adam
fuit massa corrupta: & ideo ex eo nati sunt om
nes peccato corrupti, & idcirco morte digni, ni
si fuerint in morte redẽptoris per baptismum
viuificati. Sicut ergo parentes pro seipsis in ba
ptismate sunt emũdati, ita filios oportet pro sei
psis pro morte Christi in baptismo renouari: vt *1. Cor. 15.*
dicitur, Oẽs in Christo viuificabuntur. D. Cur
permittit Deus quosdam nasci vt baptizentur:
aut natos prius subtrahit morte, quàm regene- *Psal. 53.*
rentur? Magist. Iudicia Dei abyssus multa: ideo
occulta. quamuis causa eluceat, cùm notum sit
quòd propter electos fiat: vt videlicet cùm i-
stos tam immeritos & sine peccato viderint in
pœna, & se post multa facinora tam indebitos
in gloria, vberius iubilantes Deo gratias refe-
rant, cuius gratia meritas pœnas euaserunt.
Discip. Quam pœnam habent paruuli sine ba-
ptismo mortui? Magist. Tenebras tantùm.
Discipul. Nocet aliquid infantibus, quod de
illicito coniugio, scilicet de adulterio, de cog- D
natis, vel monachis, vel sanctimonialibus na-
scuntur? Magist. Nihil omnino, si fuerint ba-
ptisma consecuti, sicut nec tritico nocet si fura- *Ezec. 18.*
tum per furem fuerit seminatum. Discip. No-
cent peccata parentum filijs, vel filiorum paren
tibus? Magist. Scriptum est: Pater non porta-
bit iniquitatem filij, nec filius portabit iniqui-
tatem patris. Si filij parentibus in malum non
consenserint, aut parentes filios suos ab his
prohibere non potuerint, nihil nocebunt pec-
cata alterutrorum alterutris: sicut nec Iosue
profuit quod prauum patrem habuit, & rursum
non obfuit quòd nequam filium genuit. Si au-
tem parentes filijs, vel filij parentibus consen-
sum præbuerint in peccatis, mali sunt, cùm ipsi
etiam non pro illorum, sed pro suis malis dam-
nabuntur. Discip. Est graue peccatum, duce-
re cognatam? Magist. Secundum naturam,
nullum: sed secundum statutum, magnum.
Discip. Quomodo hoc probas? Magist. Nul-
lum fuit peccatum comedere pomum: sed con
tra præceptum Dei comedere, fuit maximum.
Discipul. Quare olim sancti Patres duxerunt
suas consanguineas? M. Charitas apud illos nó
extendit se latius quàm ad amicos: vt dicitur,
Diliges amicum, & odio habebis inimicũ. De- *Matt. 5.*
buerunt ergo cognatorum filias accipere, qui-
bus possent amorẽ impendere. Apud nos autẽ
extẽdit se charitas etiã ad inimicos: vt dicitur,
Diligite inimicos vestros. Quia igitur ipse san *Luc. 6.*
guis

A guis non cogit cognatos diligere, statuit Eccle
sia per spiritum sanctum, alienorum filias duce
re, vt vxor inter nos & extraneos sit dilectionis
vinculum, quò charitas se dilatet per omne ge-
nus humanum. D. Quomodo probas non esse
peccatum cognatam ducere? M. Licet duobus
fratribus duas sorores ducere? Disc. Licet. M.
Soror vxoris meæ sit mea cognata per eius san
guinem. Rursus meus frater cognatus efficitur
vxoris meæ per meum sanguinem. Si igitur se-
cundum naturam est peccatum, cur ducit me-
us frater meam & suam cognatam? Igitur se-
cundum naturam peccatum nullum est, sed se-
cundum interdictum graue periculum. Disc.
Non possum intelligere quomodo sit illicitum
commatres vel filiolas ducere. Magist. Hoc, si-
cut superius dixi, secundum naturam non est
peccatum, sed secundum sacramentum. Sicuti
enim vxor tua est filij tui mater in generatione
sic illa quæ eum suscepit de fonte, fit eius ma-
ter in spirituali regeneratione, & ita fit comma
ter soror vxoris tuæ, & filiola soror filiæ tuæ. Si
militer si tu alterius filiam leuaueris, compater
id est, frater sui patris eris, & non licet illi duas
sorores, aut mulieri duos fratres accipere. Igi-
tur per sacramentum tale coniugium est peni-
tus illicitum. D. Propter quod sacramentum?
M. Per carnale connubium significatur Christi
sacramentum. Sicut enim vir mulieri commix
B tus, vnum cùm ea efficitur: ita Ecclesia per com
mixtionem corporis Christi, vnum cum ipso,
& ipse per assumptionem humanæ naturæ, vnũ
Gen. 2. cum ea efficitur: vt dicitur, Erunt duo in carne
Ephe. 5. vna: ego autem dico in Christo, & in Ecclesia.
Sicut ergo humana natura à Christo erat alie-
na, quam sibi coniunxit, ita debet fœmina esse
ex aliena parentela, quam vir in matrimonio
ducit. D. Quid de commatribus, & filiolabus?
M. Commatres & filiolæ ideo nobis in copula
interdicuntur, quia nobis spiritualiter in sacra
mento coniunctæ noscuntur: & indignum iu-
dicatur, vt de spirituali ad carnale descenda-
tur. D. Licet pluſquam vnam vxorem ducere?
M. Sicut Christus non nisi vni catholicæ Eccle-
siæ copulatur, sic lege diuina vir iure non nisi
vni muliери associatur. vnde primi patres nupti
as repetisse non leguntur. Quòd autem inter
1 Cor. 7. Christianos vna mortua alia ducitur, non est di
uinum iussum, sed Apostolicum permissum ob
incontinentiæ medicamentum, ne in fornica-
tionis prolabantur abyssum. Porrò quod ter-
tiò repetitur, fornicationi ascribitur. Discip.
Anima mea gratulare, quia omnia quæ deside-
rasti, contigit me audire. Eia nunc nobilis do-
ctor, pocula spiritus sancti tibi abunde infu-
sa, conseruis largiter eructa: & qui tam de præ-
latis Ecclesiæ dixisti, de reliquis ministris quid
sentias, insinua. Magist. Primò igitur sacerdo-
Matt. 5. tes si bene vixerint, exemplo sunt lux mundi.
Ibidem. si rectè docuerint verbo, sunt sal terræ. Reli-

qui ministri sunt fenestræ in domo Domini, C
per quos lumen scientiæ splendet his qui sunt
in tenebris ignorantiæ. Si benè vixerint, & non
docuerint, sunt carbones ignis, qui ardent &
non lucent. Si benè docuerint, & male vixe-
rint, sunt ardens candela, quæ alijs lucet, & sibi-
met cera liquescente deficit. Vel campana, de
qua alijs dulcis sonus redditur, & ipsa assiduo
pulsu atteritur. Si autem nec bene viuunt nec
docent, sunt fumus qui ignem offuscat, & aci-
em oculorum reuerberat, de his dicitur, Stel- *Apoc. 8.*
læ non luxerunt: ideo de cælo ceciderunt. Disc.
Quid dicis de mundi contemptoribus, scilicet
mõnachis, vel alijs habitu religionis? Magist. Si
propositum suum religiose viuendo impleue-
rint, cum Domino iudices erunt. Sin autem, mi
serabiliores omnibus hominibus sunt: quia
non habent seculum, nec Deum. de his dicitur,
Descendunt in infernum viuentes, quia scien- *Psal. 54.*
tes. D. Quid sentis de militibus? M. Parum bo-
ni. de præda enim viuunt, de rapina se vestiunt:
inde possessiones emũt, & exinde beneficia re-
dimunt. de his dicitur, Defecerunt in vanitate
dies eorum, ideo ira Dei ascendit super eos. D. *Psal. 77.*
Quam spem habent mercatores? Magist. Paru-
am: nam fraudibus, periurijs, lucris, omne pe-
nè quicquid habent acquirunt. D. Nónne sa-
cra loca frequenter visitant, libenter Deo sacrĩ
ficant, eleemosynas multas dant? M. Hæc om-
nia ideo faciunt, vt Deus eis res suas augeat, & D
habitas custodiat, & per hæc percipiũt mercedẽ
suam. de his dicitur, Qui confidunt in multitu-
dine diuitiarũ suarũ: & sicut in inferno depo- *Psal. 48.*
nentur, & mors depascet eos. Quid sentis de va
rijs artificib. M. Penè pereunt. nã quicquid faci
unt, cũ maxima fraude agũt. de his dicitur: Nõ *Iob 34.*
sunt tenebræ, & non est vmbra mortis, vt abscõ
dantur ibi qui operantur iniquitatem. D. Ha- *Psal. 52.*
bẽt spem ioculatores? M. Nullam. Tota namq; *Osee 5.*
intentione sunt ministri Satanæ. de his dicitur, *Psal. 2.*
Deum nõ cognouerũt: ideo Deus spreuit eos,
& Dominꝰ subsannabit eos: quia derisores de-
ridentur. D. Quid dicis de pœnitentib. publi-
cis? M. Noli dicere pœnitentibus, sed Deũ irri- *Prou. 2.*
dentib. Deum etenim derident: seipsos decipi
unt: qui lætantur cùm malefecerint, & exultant
in reb. pessimis. Cùm homines occiderint, can
tant: cùm adulterauerint, exultant: cũ peierant,
aut sacrilegiũ perpetrant, cachinnãt. In pœnitẽ *Iudith 16.*
tiæ simulatione cõstituti, diuersa fercula quæ-
runt, varijs poculis inebriari gestiunt, & omni-
bus delicijs plus quã alij diffluũt. de his dicitur
Dabit dominus in carnes eorũ vermes, & ignẽ
inextinguibilẽ. D. Quid de fatuis dicis aut fen-
tis? M. Inter pueros reputantur: melius enim fa
cere nesciunt, & ideo saluantur. D. Quid de a-
gricolis dicis? M. Ex magna enim parte saluan-
tur, quia simpliciter viuunt, & populum Dei
suo labore & sudore pascunt: vt dicitur, Labo *Psal. 127.*
res manuum suarum qui mãducant, beati sunt.

D. Quid

A D. Quid de paruulis? M. Quotquot non loquentes, vt sunt triennes, duntaxat baptismacõsecuti, saluantur: vt dicitur, Talium est enim
Luc. 18. regnum cælorum. Qui verò quinquennes sunt & suprà, quidam pereunt, quidam saluantur. D. Vt videtur, pauci sunt qui saluantur. M. Arcta est via quæ ducit ad vitam: & pauci sunt qui ambulant per eam. Tamen vt columba grana pura eligit, ita Christus suos electos de his omnibus generibus latentes colligit: qui etiã quos-
2. Tim. 2. dam de genere latronum assumit. Nouit enim qui sunt eius: pro quibus etiam sanguinem fudit. D. Cum scriptum sit: Christus pro impijs
Rom. 5. *Hebr. 2.* mortuus est, & gratia Dei pro omnibus gustauit mortem: profuit mors impijs? M. Christus pro solis electis mortuus, qui tunc erant impij, id est in infidelitate positi. Pro omnibus autem dicit, scilicet de omnibus gentibus, & de omnibus linguis, & non solum illius temporis, sed
Matt. 15. pro omnibus futuris, & pro his qui erant in inferni claustris: vt dicitur: Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israël. Domus Israël est regnum Deum videntium, hoc est angelorum. Oues quæ perierunt domus Israël,
Ioan. 10. sunt electi, quos venit Christus sua morte redi-
Ioan. 17. mere: vt dicitur: Animam meam pono pro ouibus meis. inde habes: Pro eis rogo, non pro
Ibidem. mundo: & iterum, Dilexisti eos ante constitu-
Mar. 14. tionem mundi: pro his dicitur: Hic est sanguis,
B qui pro vobis & pro multis effundetur. Non dicit, pro omnibus. Nihil enim contulit reprobis ob sua demerita mors Christi, & si tali modo etiam pro ipsis mortuus est. Omnes enim iniqui ab initio mundi consenserunt in necem
Matt. 23. Christi: vt dicitur, Venient hæc omnia super ge-
Psal. 144. nerationem istam, scilicet malorum. D. Cum
Luc. 15. Christus sit ipsa misericordia, & miserationes eius super omnia opera eius, qui non venit vocare iustos sed peccatores, cur non est misertus eorum? M. Christus est super eos misericors, qui se cognoscunt miseros: impij autem putant se iustos, ideo non vocat eos Dominus: vt dici-
Psal. 58. tur, Non misereberis omnibus qui operantur iniquitatem. Et cùm ipse sit ipsa iustitia: si super membra diaboli flecteretur misericordia,
Psal. 144. esset iniustus. Ergo iustis est misericordia, im-
Matth. 5. pijs verò iustitia. Porrò miserationes eius super omnia opera eius, quia solem suum oriri facit super iustos & iniustos, & pluit super eos, & pascit eos. D. Possunt aliquibus signis internosci boni & mali? M. Possunt. iusti namque sibi boni conscij, & de futura spe certi, sunt vultu hilares: oculi eorum quadam gratia micantes: in incessu modesti: de abundantia cordis dulces in verbis. Mali autem de praua conscientia & cordis amaritudine sunt vultu nebuloso, & verbis & factis instabiles: risu immoderati, tristitia mordaces: in ingressu intemperati, scilicet modo tardi, modo festini: venenum quod in corde gerunt, nunc amaris, nunc impu-

ris dictis fundunt. D. Si in morte Christi pec- C
cata sunt remissa, cur baptizamur? M. Peccata per mortem Christi relaxantur, si in fide mortis Christi baptizamur. D. Quot modis relaxantur peccata? M. Septem modis. D. Quibus? M. Primo per baptismum, secundo per martyrium, tertio per confessionem & pœnitentiam: vt dicitur, Confitebor iniustitiam meam Do- *Psal. 31.*
mino, & tu remisisti iniquitatem meam, quarto per lachrymas: vt dicitur, Beati qui lugent, *Matt. 5.*
quoniam ipsi consolabuntur, quinto per eleemosynam, vt dicitur: Sicut aqua extinguit ignẽ, *Eccl. 3.*
ita eleemosyna peccatum, sexto per indulgentiam in nos peccantibus: vt dicitur, Si dimiseri- *Matt. 6.*
tis hominibus, & pater meus dimittet vobis, septimo per charitatis opera: vt dicitur, Charitas *1. Pet. 4.*
operit multitudinem peccatorum. D. Quid valet confessio? M. Quantum baptismus. Sicut enim in baptismo originalia, ita in confessione remittuntur peccata actualia. Est etiam iudicium. Duo sunt iudicia Dei: vnum hîc per confessionem, aliud in vltimo die per examinationem: in quo ipse Deus iudex, diabolus accusator, homo reus. In isto verò sacerdos Christi vicarius iudex, homo & accusator & reus.
Pœnitentia est sententia. Qui hic iudicatur, nõ *Nah. 1.*
ibi accusatur: vt dicitur, Non iudicat Deus bis in idipsum. & alibi, Si nos iudicaremus, non vti- *1. Cor. 11.*
que iudicaremur. D. Valet eleemosyna vel pœ D
nitentia, si non deferantur peccata? M. Si omnia medicamenta nõ valent ad sanandum vulnus quamdiu ferrum fuerit infixum, nisi ferrũ extrahatur: ita omnia benefacta non proderũt, nisi peccatum relinquatur: vt dicitur, Qui facit *Ioan. 8.*
peccatum, seruus est peccati: & nemo potest alienum seruum facere liberum. D. Proderunt benefacta malis? M. Pro omnibus bonis quæ fecerunt, recipient homines retributionem, siue in hac vita, siue in futura. In hac vita: vt dicitur de diuite, Recepisti bona in vita tua. In fu- *Luc. 16.*
tura verò, vt dicitur, Centuplum accipietis. Ita *Matt. 19.*
econtrà de omnibus malis quæ fecerit homo, punietur, aut in hoc seculo, aut in futuro: vt dicitur, Ante Dei vultum tibi nil remanebit inultum. Igitur aut homo punit pœnitendo, aut Deus vindicat puniendo. D. Cur concessit Deus Iudæis legalia sacrificia, cùm non auferrẽt peccata? M. Ne idolis immolarent, quem ritum in Aegypto positi didicerant. Ideo etiam tanto tẽpore circumduxit eos per eremum, vt hunc morem obliuiscerentur, & propter aliud: Sicut Iudaicus populus erat figura imò vmbra Christiani populi, ita vmbra in eo debuit præcedere veri sacrificij, vt in paschali agno, vel rufa vitula, vel hirco. Postquam autem Christus veritas venit dare benedictionem, qui legem dederat, vmbraticis historijs finem imposuit, & singulare sacrificium quod aufert peccata seipsum offerens instituit. D. Cùm homines non colerent nisi vnum Deum ab initio, vnde cœpit idolorum

A lorum sculpturæ superstitio? M. Apud Babel
Genes. 10. turrim Gigantum exorta legitur: cuius altitudo quadraginta quatuor stadiorum fuisse legitur: in qua primus rex huius mundi, cui nomen Nemroth, qui & Ninus, regnauit: qui Belo patri suo imaginẽ faciens, cunctos sibi subiugatos eam adorare imperauit. quem pòst alij imitati, charis suis, aut præpotentibus regibus mortuis idola fecerunt, quæ vulgus colere cõpulerunt: vt Cretenses suo regi Ioui, & Athenienses Cecropi: Latini Iano, Romani Romulo: vnde dicitur,

Papinius. Primus in orbe Deos fecit timor.

Dæmones verò formulas intrabant: & populum per responsa seducentes ludificabant. D. Vbi fuit Babel? M. In loco quo nunc est magna Babylonia, quem de latere & bitumine construxit Semiramis regina: vt lateres igni, bitumen aquæ resisterent. Cuius longitudinem & latitudinem per quadraginta miliaria extendisse dicitur. In hac ciuitate idololatria cœpisse perhibetur. In hac etiam Antichristus nasciturus fertur: vt dicitur, De Babylone coluber exibit, qui totum mundum deuorabit. D. Prodest Hierosolymam petere, aut alia loca sacra inuisere? M. Melius est pecuniam cum qua ituri sunt, in pauperes expendere. Si qui autem amore Christi accensi, vel suorum peccatorum
B facta confessione, & pecunia de propria hæreditate vel proprio sudore acquisita ierint, & se in itinere apud cõgregationes sanctorum orationibus commendauerint, de rebus suis ipsis vel alijs pauperibus impertierint, laudandi sunt, quia & Helena & Eudoxia laudãtur, quæ hæc fecerunt. Si qui verò propter curiositatem vel laudem humanam ad sacra loca discurrũt, hoc in mercede accipiunt, quòd amœna loca aut ædificia viderunt, vel laudem quam amauerunt audierunt. Si qui autem pecunia per lucrum aut per fraudem, aut per ruinam, aut per
Eccle. 1. oppressionem coaceruata perrexerint, ita Deo vel sanctis erunt accepti, sicut Is qui filium coram patre immolat, & sic cruentis manibus ad eum veniat. D. Cur Deus non concessit homini, vt sumpto cibo saltem per septimanam posset carere illo? M. Fames est vna de pœnis peccati. Homo sic creatus erat vt si vellet, sine labore viueret beatus. Postquam autem cecidit, non nisi per laborem redire potuit. Qui si famem vel frigus, & cætera cuncta incommoda non sustineret, laborare nollet, & sic semper extorris à regno remaneret. Indidit ergo ei famem Deus, vt hac necessitate coactus laboraret, & ad æterna hac occasione redire queat. Et hoc tantum de electis accipe: nam reprobis omnia ad pœnam data sunt. D. Est homini terminus vitæ constitutus: & si potest hunc excedere viuendo, vel præuenire moriendo? M. Vnicuique statutũ est à Deo quamdiu viuere debeat in hoc seculo: vltra quem terminum homo nõ potest viuere vel vnum momentum: vt dicitur C
Constituisti terminos eius, qui præteriri non *Iob. 14.*
poterunt. Potest autem multis modis anteuenire, siue in arma vel in bestias ruendo, seu veneno vel laqueo vitam extorquendo, aut flammis vel vndis insiliendo, sicut mercenarius pra uis moribus potest efficere, vt non solùm mercede priuetur, verùm etiam ante conflictum tempus expellatur. D. Proba. M. Deus eduxit filios Israël de Aegypto, vt daret eis terram re- *Hebr. 3.*
promissionis, quam propter peccata non sunt
adepti, sed antequam illuc venirent, sunt in deserto prostrati. D. Peccat iudex si eos punit? M. Imò peccat si non punit. vindex est enim iræ Dei, in hoc ipsum constitutus. D. Peccant ministri, qui à iudicibus missi damnatis mortis supplicium inferunt? M. Minimè: sed potius *Psal. 57.*
lauant manus suas in sanguine peccatoris. D. Qui in criminibus fuerunt deprehensi, & à iudicibus in equuleum vel aliud suppliciũ damnati, & in ipso mortis articulo pœnituerint, est spes aliqua de eis? M. Magna. Quidam enim per illud supplicium purgantur, & vt latro in *Luc. 23.*
cruce, saluantur: qui orationibus sanctorum de omnibus pœnis saluantur. D. Quæ causa est quòd pueri melius quæque possunt discere, quàm senes? M. Quia anima adhuc in ipsis est noua, & ad vniuersa curiosa. In senibus verò quotidiano vsu vel auditu est sensus obtusus, & per multas cogitationes attenuatus. D. Quò D
venit arca testamenti? M. Imminente Hieruialem excidio à Babylonijs, Hieremias ex præcepto Domini condidit eã in sepulchro Moysi cum alijs prophetis. hæc tempore nouissimo ab Elia & Enoch proferetur, reuelante Domino. D. Intellexerunt prophetæ quæ scripserunt? M. Intellexerunt. D. Quare tunc ita obscurè & non manifestè scripta sua ediderunt? M. Non debuerunt. Cæmentarij namque est construere, pictoris verò pingere. Patriarchæ itaque quasi designantes ecclesiæ locum, figuris foderunt: Prophetæ fundamenta eius scripturis suis posuerunt: Apostoli prædicationibus parietes extruxerunt: illorum sequaces expositionibus depinxerunt. Sed & sacra scriptura non est nisi filius Dei scripta, quibus mater ecclesia per clauem Dauid aperit omnia clausa. Non filij autem tantùm foris vident, & non intelliguot, quia nec amant, nec credunt. D. Habent homines custodes angelos? M. Vnicuique genti, vnicuique ciuitati præsunt angeli, qui iura, leges, iustos mores iustè dispensant & ordinant. Vnaquæque etiam anima dum in corpus mittitur, angelo committitur, qui eam semper ad bonum incitet, & omnia opera eius Deo & angelis in cælo referat. D. Cùm Deus omnia sciat, & sancti angeli in eo cuncta cernant, quid potest eis referri quod nesciant? M. Angelos actus nostros Deo & angelis narrare, non est aliud quàm de nostro profectu in Deo

A congratulari: vt dicitur, Gaudium erit angelis
Luc. 15. Dei super vno peccatore pœnitentiam agente: sicut econtra illorum contristari, est de nostris male gestis indignari. D. Sunt iugiter angeli in terra cum his quos custodiũt? M. Cùm opus fuerit, in auxilium veniunt, maximè cùm precibus fuerint inuitati: non est enim mora veniendi, cùm in momento de cælo ad terras, & iterum ad cælum relabi possint. Qui cùm ad nos
Matth. 18. veniant, gloria intima non fraudantur, quia semper vident faciem patris, quocunque mittantur. D. Qualiter apparent angeli hominibus? M. In forma hominis. homo etenim cùm sit corporeus, non potest videre spiritus: propter quod assumunt de aëre corpus, quod homo videre & audire possit. D. Sunt dæmones hominibus insidiantes? M. Vnicuique vitio præsunt dæmones, qui sub se habent innumerabiles, qui animas iugiter ad vitia illiciunt, & mala hominum suo principi cum magno cachinno referunt. Si quis tamen illorum ab alliquo iustorum pugnans vincitur, mox ab angelo custode eius in abyssum retruditur, nec amplis cum aliquo iustorum congredi permittitur, quamuis alius à principe dæmonum in locum eius subrogetur. Sicut enim à diabolo homo victus mox de paradiso est electus: ita cum quis dæmonum à sanctis superatur, confestim confusus in tartara damnatur. D. Possunt dæ-
B mones obsidere quos volunt? M. Gregem porcorũ intrare non potuerũt nisi permissi: quanto minus homines? Aliquando corpus viri sanMatth. 8. cti obsident, illi ad coronam, sibi ad pœnam: malorum autem animas semper obsident, interdum etiam corpora necant. Corpus hominis in baptismate vt templum spiritui sancto oleo & chrismate dedicatur, vt dicitur: Tem-
1. Cor. 3. plum Dei sanctum est, quod estis vos. Igitur hoc templo semper aut spiritus sanctus aut immundus inhabitat. D. Quid valet vnctio olei infirmis? M. Peccata confessa, & non iterata, vel quotidiana per hanc vnctionem relaxantur, vt
Iacob. 5. dicitur: Qui in peccatis est, dimittentur ei. Si de peccato pœnitentiam non egit, ista vnctio non solùm ei nihil prodest, sed etiam multum obest. D. Prodest pœnitentia in extremis? M. Qui peccata sua vi q; ad mortem differunt, non ipti peccata, sed peccata eos deserunt, quia eos diutius seruos habere nolunt. qui tamẽ ex corde pœnitent, etiam in ipsa morte misericordiã inuenient, sicut latro in ipso mortis exitio: vt
Luc. 23. dicitur, Quacunque hora ingemueris, saluus
Ezech. 18. eris. D. Vnde mors dicitur? M. Ab amaritudine: vel à morsu pomi vetiti, vnde mors est orta. Sunt autem tres mortes: scilicet immatura, vt infantum: acerba, vt iuuenum: naturalis, vt senum. D. Cùm peccata in baptismate dimittantur, & cùm mors sit pœna peccati, cur permittitur post baptisma etiam electis mors dominari? M. Vt possint pro Christo pati, & magis co-
C ronari. Est & aliud. Si immortalitas corporum in baptismate daretur, non pro Deo, sed pro hac immortalitate ad baptisma ab omnibus festinaretur, & sic nullus ad regnum reuerteretur. Peccatum verò Deus in baptismo dimisit, pœnas autem peccati non dimisit, vt iusti per fidem ambulent, & per operationem se exer- 2. Cor. 5.
ceant, donec mors à vita absorbeatur. D. Dimittuntur reprobis peccata in baptismate? M. Dimittuntur. sed cùm ipsi pòst in eadem peccata relabuntur quæ dimissa erant, etiam in eos reuoluuntur: vt dicitur, Omne debitum dimisi Matth. 18.
tibi. & mox subditur, Tradidit eum tortoribus donec redderet vniuersum debitum. D. Cur permittit eos Deus ad baptisma vel ad alia sacramenta accedere, cùm eos sciat ab his discedere? M. Propter electos, vt dictum est, vt trahant eos exemplo. D. Quæ est blasphemia spi- Ibidem.
ritus, quæ non remittitur in hoc seculo neque in futuro? M. Impœnitentia & diffidentia. In spiritu sancto datur remissio omnium peccatorum. qui igitur de gratia spiritus sancti diffidit, & non pœnitet, hic blasphemat spiritum sanctum: & hoc est irremisibile peccatum. D. Nocet bonis si occidantur, vel subitanea morte moriantur? M. Nihil penitus. Non enim subitanea morte moriuntur, qui sese semper cogitauerunt morituros. Siue ergo ferro immo-
D lentur, siue à bestijs dilacerentur, aut flammis vel vndis immergantur, aut suspendantur, vel in rota frangãtur, vel quolibet infortunio moriantur, semper preciosa est in conspectu Do- Psal. 115.
mini mors sanctorum eius: vt dicitur, Quacun- Eccli.
que die iustus moriatur, iustitia eius non auferetur ab eo. Et talis mors non obest, imò multum prodest: quia si quid peccati contraxerunt per humanam fragilitatem, relaxatur per mortis acerbitatem. D. Prodest malis si diu decubant in lectis antequam moriantur? M. Nihil. Quacunque enim morte moriantur, mala & subitanea morte moriuntur: & qui nunquam cogitauerũt se morituros: & ideo semper mors peccatorum pessima. D. Obest iustis aliquid si in cœmeterio ecclesiæ non sepeliantur? M. Nihil prorsus. Totus enim mundus est templum Dei, quod dedicatum est sanguine Christi: & siue in campo, siue in sylua, vel in palude, vel in quouis loco sepeliantur vel proijciantur, vel à bestijs vel à beluis deuorentur, semper in gremio ecclesiæ confouentur, quæ per latitudinem terræ diffunditur. Disc. Confert iustis aliquid quòd in sacratis locis tumulantur? Mag. Per quosdam iustos loca sacrantur, in quibus tumulantur. Qui autem in pœnis sunt, in eo prodest quòd corpora in sacris locis sepeliantur, quia eorum precibus adiuuantur, quibus per sepulturam sociantur. Et in hoc etiam prodest, quòd cùm amici illorum ibi conueniunt, de monumentis admoniti preces pro eis Domino fundunt. Disc. Prodest malis,

A lis, si in loco sacro sepeliantur? Mag. Imò obest multum, si eis sepultura iunguntur, à quibus per meritum longè disiunguntur. vnde & multi leguntur sæpe per dæmones effossi, & à sacris longius protecti. Disc. Longè te faciat Deus, bone Doctor, à malis, & ciuibus æthereis societ te Christus in astris. Iam innumeris hydræ capitibus præcisis, alijs atque alijs renascentibus pro eis, eia arripe gladium tuæ nobilis linguæ, & syluam quæstionum in qua erro, succide: vt liceat mihi errabundo per te ad campum scientiæ exire: & qualiter circa morientes agatur euolue. Magist. Sicut sponsus cum multitudine militum ad suscipiendam sponsam venit, & eam cum cantu gaudens adducit: ita cùm iustus in extremis agit, angelus sui custos cum multitudine angelorum venit, & animam eius sponsam Christi de carcere corporis tollit, & cum maximo dulcissimæ melodiæ cantu, & immenso lumine, ac suauissimo odore ad cæleste perducit palatium in spiritualem paradisum. Disc. Est hic paradisus locus corporeus? vel vbi? Magist. Non est locus corporalis, quia spiritus non habitant in locis: sed est spiritualis mãsio beatorum, quam æterna sapientia perfecit ab initio, & est in intellectuali cælo, vbi ipsa diuinitas qualis est, ab eis facie ad faciem contuetur. Disc. Perducuntur illuc omnes animæ iu-
B storum? Magist. Perfectorum animæ cùm de corpore exuuntur, illuc inducuntur. Disc. Qui sunt perfecti? Mag. Quibus præcepta non sufficiunt, sed plus quàm præceptum sit faciunt: vt martyres, monachi, virgines, &c. Martyrium, & virginitas, & seculi abrenunciatio, non sunt præcepta, sed diuina consilia: ideo qui hæc faci-
Psal. 126. unt, regnum cælorum quasi hæreditario iure possidebunt: vt dicitur. Cùm dederit dilectis suis somnum, ecce hæreditas Domini. Iusti autem quibusdam mansionibus adhuc differuntur, vt dicitur: vt illis proficiat ad honorem, nobis verò ad salutem. Disc. Qui sunt iusti? M. Qui præcepta Domini implent sine querela. hi à corporibus exuti, in terrenum paradisum, vel potius in aliquod spirituale gaudium ab angelis perducuntur, cùm spiritus in locis corporalibus non habitare credantur. Est quidam ordo iustorum qui imperfecti dicuntur, qui tamen in libro Dei scribuntur: vt sunt coniugati, qui mortui pro meritis in amœnissima habitacula recipiuntur. Ex his multi ante iudicium precibus sanctorum, & eleemosynis viuentium in maiorem gloriam assumuntur: omnes tamen post iudicium angelis consociabuntur. Sunt quidam de electis quibus multũ deest de perfectione, qui crimina sua differunt pœnitere. hi sicut peccans filius seruo traditur ad vapulandum, ita à sanctis angelis dæmonibus permittuntur ad purgandum: qui tamen eis nocere non poterunt plus quàm ipsi promeruerunt, aut quàm sancti angeli permittunt. Discipul. Quid potest fieri per quod hi liberentur? Mag. C
Missæ, eleemosynæ, orationes, alijq́ue pij labores his prosunt, maximè si ipsi viuentes hęc pro alijs fecerunt. Et quidam ex his septimo die, alij trigesimo, alij anniuersario liberantur: quidam verò post multum tempus. Tamen post iudicium omnes, vt dictum est, angelis coæquabuntur. Discip. Cur magis aguntur hi dies? Magist. Tria & quatuor sunt septem. per tria, fides trinitatis: per quatuor, homo qui cõstat ex quatuor elementis, intelligitur. Anima etiam habet tres vires, quæ sunt rationabilis, irascibilis, concupiscibilis. & omne tempus septem diebus voluitur. Agitur itaque septimus dies, vt quicquid anima in tribus viribus suis per quatuor qualitates corporis, in fide trinitatis in septem diebus huius temporis contra septiformem spiritum, quem in baptismo suscepit, peccauit, relaxetur. Triginta per tria & decem surgunt. per tria noua lex, propter fidem trinitatis: per decem, vetus lex, propter decalogum intelligitur. Triginta etiam diebus omnis mensis labitur. Agitur itaque trigesimus dies, vt quicquid homo in mensibus in noua vel in veteri lege deliquit, deleatur. Annus est Esa. 61.
Christus: vt dicitur, Annus acceptabilis Do- Psal. 64.
mino. Menses sunt duodecim Apostoli: vt dicitur, Benedices coronæ anni benignitatis tuæ. Solis cursus, per annum: reditus Lunæ post mẽsem. Agitur igitur anniuersarius dies, vt quic- D
quid contra Solem iustitiæ Christum, & Lunam eius Ecclesiam, & doctrinam Apostolorum, qui sunt menses boni anni, egit, remittatur. Discipul. Quid est purgatorius ignis? Magist. Quibusdam est purgatio in ista vita cruciatus corporis, quos mali eis aliquo modo inferunt. Aliquibus per afflictiones carnis, quas sibi per ieiunia, per vigilias, per alios labores ipsi ingerunt. Quibusdam verò charorum vel rerum amissio. Quibusdam dolores vel ægritudo. Aliquibus victus, vel vestitus egestas. Quibusdam ipsius mortis acerbitas. Post mortem verò purgatio erit aut nimius calor ignis, aut magnus rigor frigoris, aut aliud quod libet genus pœnarum, de quibus tamen minimum maius est quàm maximum quod in hac vita excogitari potest. Dum ibi sunt positi, apparent eis angeli, vel alij sancti in quorum honore aliquid egerunt in hac vita, & aut auram, aut suauem odorem, aut aliquod solamen eis impendunt vsque dum liberati introibunt in illam aulam quæ non recipit vllam maculam. Discip. Quali forma sunt ibi positi? Magist. In forma corporum quæ hîc gesserunt. Dicitur & de Dæmonibus quòd eis corpora de aëre dentur, in quibus crucientur. Discip. Cùm corpus sit insensibile, & per se nihil possit operari nisi quod anima per illud operatur quasi per instrumentum, qua ratione damnatur? M. Cùm homines inimicum suum obsident, prius

A ædificia sua destruunt vel incedunt, post ipsum excruciatum interimunt vel incedunt, vt & de amissis doleat in animo, & de per illata vulnera corporis exitio. Corpus est animæ vestimentum vel habitaculum: quod quia contempto creatore anima dilexit, destruitur, & cum eo comburitur: & de sui habitaculi vel vestimenti incendio cruciatur. Est & animæ instrumentum, non quale est tubicini tuba, vel carpentario ascia: sed ita ei coadunatur, vt quicquid egerit anima, corpus etiam fecisse dicatur: & ideo iustè cum ea damnatur. Disc. Quot animæ peruenient ad cœlum? Mag. Quot Angeli ibi permanserunt. Disc. Satis mihi fecisti de his, nunc dic qualiter agatur circa malorum exitum. Mag. Cùm mali in extremis sunt, dæmones maximo strepitu conglobati veniunt, aspectu horribiles, gestibus terribiles, qui animam cum perualido tormento de corpore excutiunt. & crudeliter ad inferni claustra pertrahunt. Disc. Quid est infernus? vel vbi? Mag. Duo sunt inferni, superior & inferior. Superior infima pars huius mundi, quæ plena est pœnis. nam hîc exundat nimius æstus, magnum frigus, fames, sitis, varij dolores corporis: verbera animi, vt timor & verecundia.

Psal. 141. De hoc dicitur, Educ de carcere, hoc est de inferno, animam meam, id est, vitam meam. Inferior verò est locus spiritualis, vbi ignis in-
B extinguibiles: de quo dicitur, Eruisti animam
Psal. 85. meam de inferni inferiori. Qui sub terra dicitur esse, vt sicut corpora peccantium terra cooperiuntur, ita animæ peccantium sub terra in
Luc. 16. inferno sepeliantur: vt de diuite dicitur, Sepultus est in inferno, &c. In quo nouem species pœne esse leguntur.

Disc. Quæ sunt illæ pœnæ? Magist. Prima ignis, qui sic semel accensus est, vt si totum mare influeret, non extingueretur. Cuius ador sic iustum materialè vincit ignem, vt iste pictum ignem. ardet & non lucet. Secunda pœna est intolerabile frigus: de quo dicitur, Si igneus mons immitteretur, in glaciem verteretur. De
Matth. 8. his duabus dicitur, Fletus, & stridor dentium Tertia pœna est vermes immortales, id est, serpentes & dracones visu & sibilo horribiles, qui vt pisces in aqua, ita viuunt in flamma. Quar-
Prouer. 19. ta pœna, est fœtor intolerabilis. Quinta pœna est, flagra cædentium, vt mallei ferrum percutiunt. Sexta pœna, tenebræ palpabiles: vt dici-
Iob 10. tur, Terra tenebrarum, vbi nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat. Septima pœna, confusio peccatorum, quia omnia peccata ibi patent omnibus, & se abscondere non valent. Octaua pœna, horribilis visio dæmonum & draconum quos igne scintinlante vident: & miserabilis clamor flentium & insultantium. Nona pœna sunt ignea vincula quibus in singulis membris constringuntur. Disc. Quare tot miserias patiuntur? Mag. Quia consortium nouem ordinum angelorũ neglexerunt, iustè C
nouem tormentis addicti mœrebunt. Et quia in igne concupiscentiarũ hîc exarserunt, iustè ibi in igne ardebunt. Quia verò frigore malitiæ, hîc riguerunt, iustè ibi pœnali frigore stridebunt. Dicuntur namq; exertius igne candere, vt ferrum in fornace: interius frigore, vt glacies in hyeme: vt dicitur, Transeunt ab a- *Iob 24.*
quis niuium ad calorem nimium. Et quia inuidia & odium hîc eos vt vermes corroserunt, meritò eos ibi vermes mordebunt. Quia hîc fœtore luxuriæ dulciter delectantur, iustè ibi fœtore putrido atrociter cruciantur. Et quia disciplinam recipere noluerunt, & cum hominibus flagellari non meruerunt, ibi ideo sine
cessatione loris tunduntur: vt dicitur, Sunt pa- *Prouer. 19.*
rata iudicia deridoribus, & percutientes mallei stultorum corporibus. Quia tenebras vitiorum hîc amauerunt, & ad lucem Christum venire noluerũt, ideo horridis tenebris ibi obscu
rantur: vt dicitur, In æternum non videbunt lu- *Psal. 48.*
men. Et quia hîc peccata cõfiteri neglexerunt, quæ facere non debuerunt, ideo omnibus ibi nudis & apertis perpetuò confundentur. Quia hîc bona videre & audire dedignãtur, iustè ibi terribili visu & miserabili auditu replebuntur. Et quia hîc per singula vitia defixi erant, iustè
ibi erunt per singula membra constricti. Op- *Apoc. 9.*
tant mori, & mors fugiet ab eis. Disc. Quali- D
ter sunt ibi positi? Mag. Capita sunt eis deorsum mersa, dorsa ad inuicem versa, pedes sursum erecti, & vndique in pœnas distenti. Disc. Heu, ad quid natus est homo, qui talli plectitur supplicio? M. Quid fles? quid lachrymis fluis? Diabolus tantùm & sua membra ista patientur. Disc. Qui sunt membra diaboli? Mag. Superbi, inuidi, fraudulenti, infidi, gulosi, ebriosi, luxuriosi, homicidæ, fures, crudeles, prædones, latrones, immundi, auari, adulteri, fornicatores, mendaces, periuri blasphemi, malefici, detractores, discordes. Qui in his fuerint inuenti, ibunt in prædicta supplicia, nunquam rediturí. Disc. Heu videbunt eos iusti? Mag. Iusti videbunt malos in pœna, vt magis gaudeant quod hanc euaserunt pœnam. Et mali etiam ante iudicium videbunt bonos in gloria, vt magis doleant quòd hanc neglexerunt. post iudicium boni quoque videbunt malos in pœnis: mali verò nunquam amplius videbunt bonos. Disc. Non dolent iusti cùm eos vident ita torqueri? Mag. Non. Licet pater videat filium aut filius patrem in pœna, aut filia matrem, aut mater filiam ibi conspiciat, aut vir vxorem, aut vxor virum, non solùm non dolent, sed ita est eis delectabile, sicut nobis cùm videmus pisces in gurgite ludere: vt dicitur, Lætabitur iustus *Psal. 57.*
cùm viderit vindictam peccatorum. Disc. Non orant iusti pro malis? Mag. Contra Deum sentirent, si pro damnatis orarent. ita enim Deo vniti sunt, quòd eis iudicia Dei per omnia

A nia placebunt: ideo & in eis gaudebunt. Disc. In quo inferno erant iusti ante aduentum Christi? M. In superiori, in quodam loco iuncto inferiori, in quo poterant alterutrum conspicere. Qui erant ibi, quamuis carerent supplicio, videbatur eis esse in inferno, cùm essent separati à regno. Illis autem qui erant in inferiori inferno videbatur, quòd illi qui erant in illo inferno iuncto inferiori, erant in refrigerio
Luc. 16. paradisi: vnde & diues rogabat à Lazaro guttam super se stillari. D. Quam pœnam habebant illi qui erant in illo inferno iuncto inferiori? M. Quasdam tenebras tantùm: vnde dicitur, Habitantibus in regione vmbræ mortis, lux ôrta est eis. Quidam ex eis erant in quibusdam pœnis. Venit ergo Dominus ad infernum superiorem nascendo, vt redimeret captiuos à tyranno: vt dicitur, Dices his qui vincti sunt, exite: & his qui in tenebris sunt, reuelamini. Vinctos vocat, qui erant in pœnis: alios verò in tenebris, quos omnes absoluit, & in gloriam duxit rex gloriæ. D. Cognoscunt se iusti & boni in gloria? M. Animæ iustorum omnes iustos cognoscũt & nomine & genere, & merita ipsorum quasi semper cum eis fuissent. Malos omnes etiam intantũ cognoscunt, vt propter quod meritum vnusquisque ibi sit, sciant. Mali quo-
que malos cognoscunt, & bonos quos vident,
Ibidem. intantum vt etiam nomina illorum sciant, vt
B diues Abrahæ & Lazari. Disc. Orant animæ iustorum pro charis suis? M. Iusti orant pro his quos in Domino amauerunt, vel pro his qui eos inuocant vt à malo seruentur, & à mundi tentamentis liberentur: & si in errore sunt, vt corrigantur, & eis celerius associentur. Disc. Qualiter orant Deum? Mag. Desiderium illorum est oratio eorum. Quicquid enim desiderant, sine dilatione percipient. Illorum etiam orare, est cruciatus corporis vel bene gesta pro Christo, Deo repræsentare. Non tamen aliquid orãt, nisi quod ipse Deus disponit facere, alioquin incassum orarent. Disc. Habent plenum gaudium sancti? M. Nequaquam. Sicut enim ad conuiuium venientes, de sua susceptione sunt læti, de absentibus amicis solliciti: cùm autem omnes simul venient, amplius gaudebunt: ita animæ iustorum de sua nunc quidem gloria lætantur, de absentia autem nostra solicitantur. Cùm autem corpora sua receperint, & omnes in vnum conuenerint, tunc plenum gaudium habebunt. D. Quæ est domus Dei, & multæ mansiones? M. Domus patris est visio omnipotentis Dei, in qua iusti vt in domo gloriantur. Mansiones sunt diuersæ pro meritis remunerationis. D. Sciunt animæ quæ hîc aguntur? M. Animæ iustorum sciunt omnia quæ hîc aguntur: quę autem in pœnis sunt, nesciunt, nisi quæ eis angeli vel sancti referunt. Quæ verò in inferno sunt, non plus norunt quid hîc aga-
tur, quàm viui sciunt quid ibi geratur. Vt ta- C
men olim prophetæ quædam sciuerunt, quæ alij ignorauerunt, non tamen omnia: ita quædam animæ inter malos quædam sciunt quæ aliæ nesciunt, quamuis non omnia. Itaque omnia quæ sciunt, vel eis diuinitus reuelantur, vel eis à morientibus & illuc venientibus nunciantur. Disc. Possunt animæ apparere quando volunt, vel quibus volunt? M. Animæ sanctorum apparent quando volũt, & quibus volunt, siue vigilantibus, siue dormientibus. Quæ autem in pœnis sunt, non apparent nisi ab angelis permittantur, & vt pro liberatione sua rogent, aut liberatæ gaudium suum amicis suis nuncient. Quæ autem in inferno sunt, nulli apparêre possunt. Si autem aliquando videntur apparêre, siue in somnis, siue vigilantibus, non illę sed dæmones esse creduntur in illorum specie, qui
etiam in angelos lucis se transfigurant, vt decipiant. Si autem velociter contigerit, pro alicui- *2. Cor. 11.*
us merito fit: vt sancto Martino anima latronis apparuit vbi altare destruxit: aut pro admonitione, vt anima Benedicti papæ in monstro apparuit, cuius caput & cauda asinus, medietas vrsus fuit, quæ se die noctuque per aspera & ignea loca trahi, & post iudicium deglutiendam asseruit olla gehennali. D. In qua forma apparent? Mag. In humana, corpore assumpto de aëre. Disc. Vnde veniunt somnia? Aliquando à Deo, cùm aliquid futuri reuelatur, sicut D
Ioseph per stellas & manipulos quòd fratri- *Matth. 2.*
bus præferretur. Aliquando vt aliquid necessarium admonetur, vt alio Ioseph vt fugeret in *Gen. 37.*
Aegyptum. Aliquando à diabolo, cùm aliquid tentare, aut bonum impedire nititur: vt in passione Domini de vxore Pilati legitur. Aliquan- *Matth. 27.*
do ab ipso homine, cùm quod viderit vel audierit vel cogitauerit, hoc in somnis imaginatur, & in timore positis per tristitiam, & in spe læta ludificatur. Discip. Benedictum Dei verbum, qui tot secreta mihi referat per os tuum. Nunc si rogare auderem, libenter de Antichristo audirem. Mag. Antichristus in magna Babylonia de meretrice generis Dan nascetur. In matris vtero à diabolo replebitur, & in Corozaim à maleficis nutrietur. Vniuerso orbi imperabit, & totum genus humanum sibi quatuor modis subiugabit. Vno modo nobiles sibi diuitijs adsciscet, qui sibi maximè affluent, quia omnis abscondita pecunia erit ei manifesta. Secundo modo vulgus sibi terrore subdet, quia maxima fœuitia in Dei cultores grassabitur. Tertio modo, sapientia & incredibili eloquentia clerum obtinebit, quia omnes artes & omnem scripturam memoriter sciet. Quarto modo, mundi contemptores, vt sunt monachi, signis & prodigijs fallet. Faciet enim stupenda miracula, vt iubeat ignem de cælo descendere, & aduersarios suos corã se consumere, & mor-

A tuos ſurgere, & ſibi teſtimonium dare. Diſc. Suſcitabit mortuos verè? Mag. Nequaquam, ſed diabolus eius maleficio corpus alicuius damnati intrat, & illud apportat, & in illo loquitur in omnibus ſignis & prodigijs mendacibus & virtutibus. Hic antiquam Hieruſalem reædificabit, in qua ſe quaſi Deum coli iubebit. Hanc Iudæi ex toto orbe venientes, ſummo voto ſuſcipient: ſed per prædicationem Eliæ & Enoch ad Chriſtianam religionem redibunt, & omnes penè dirum martyrium ſubibunt. Tandem in fine ſeculi Iudæi conuertentur ad Deum: non tamen omnes: ſed pars erit in quibus regnabit Archelaus, id eſt Antichriſtus. Archelaus enim princeps populi interpretatur. Nazaræus, ſanctus interpretatur. Chriſtiani prius Nazaræi vocabantur: ſed poſteà a-
Act. 11. pud Antiochiam in communi concilio à Petro mutatum eſt hoc nomen, & dicti ſunt Chriſtiani. Diſc. Quali ætate venient illi duo, ſcilicet Elias & Enoch? Mag. In ea qua aſſumpti ſunt: qui etiam ab Antichriſto (qui vocatur antemos, id eſt, contrarius, vel arnoymæ, id eſt, nego, vel titan, id eſt, ſolus gigas) interficientur. In tribus enim mundi partibus Aſia, Aphrica, Europa, tribus linguis appellatur. In Hebræa
Vide Iren. lib. 5. circa finē. & Pri maſium in cap. 13. Ap. arnoymæ: in Græca antemos: in Latina titan vocatur. Hic per tres annos & dimidium monarchiam obtinebit: deinde tentorium ſuum ad expugnandos iuſtos in monte Oliueti extendet, in quo inuenietur ſubita morte mor-
B tuus, ſpiritu oris Domini, id eſt, iuſſu Dei in-
Eſa. 25. terfectus: vt dicitur, Præcipitabit Dominus inclytum vniuerſæ terræ in monte ſancto. Diſc.
Matth. 24. Cùm dictum ſit, Dies illi propter electos breuiabuntur: erunt tunc dies breuiores quàm
Pſal. 118. nunc? Mag. Dies ita tunc erunt ſicut nunc: vt dicitur, Ordinatione tua perſeuerat dies. Sed dies dicitur breuiari, quia breue tempus, id eſt tres ſemis annos regnabit. Porrò corpora horum creduntur minora quàm noſtra, ſicut noſtra etiam minora quàm antiquorum. D. Quid poſteà erit? Mag. Relinquentur quadraginta dies, vt pœnitere poſsint qui eius errore vel fallacia lapſi ſunt. poſt hæc qua die iudicium fiet, nullus ſcit. Diſc. Quid eſt nouiſsima tuba? Mag. Cùm Dominus legem daret in monte, audita eſt vox tubæ: ita Angeli ad hoc conſtituti, corporibus & tubis de aere ſumptis, terribile iudicium Dei ſonitu tubæ mundo intonabunt: vt dicitur, Canet enim tuba, & mortui
1. Cor. 15. reſurgent. & iterum, Perijt memoria eorum
Pſal. 9. cum ſonitu. & altiſsima voce mortuis clamabunt, Surgite: vt dicitur, Media nocte clamor
Matth. 15. 1. Cor. 15. factus eſt. Ad quam vocem omnes mortui boni & mali in nictu oculi, in nouiſsima tuba, id eſt, quàm citò poſsis oculum aperire, reſurgent. D. Quæ eſt prima reſurrectio? M. Sicut duæ ſunt mortes, ita ſunt duæ reſurrectiones:
Exod. 19.

vna animarum, altera corporum. Cùm homo C peccat, anima moritur, quia à vita Deo deſeritur, & in corpore quaſi in ſepulchro ſepelitur. Cùm verò per pœnitentiam ad Deum (qui eſt vita) redit, quaſi à morte reſurgit. Alia erit corporum. Diſ. Qua die fiet reſurrectio? Mag. In die paſchæ, ea hora qua Chriſtus reſurrexit. Diſc. Erit aliquis tunc in mundo? Mag. Ita plenus erit mundus tunc hominibus, vt eſt hodie: quia ita erunt operantes vt hodie. quidã arant, quidam nauigant, quidam ædificant, quidam aliud & aliud faciunt. Diſc. Quid de illis fiet? Mag. Iuſti cùm reſurgent, mox ab Angelis in *1. Theſſ. 4.* aere obuiam Chriſto rapientur: & electi viuentes cum eis rapientur, & in ipſo raptu morientur, & reuiuiſcent. hoc præceſsit in Maria & Ioanne. Maria quæ recepto corpore poſt mortem in gloria eſt aſſumpta: Ioanne, qui cum corpore raptus, & in ipſo raptu, actu creditur mortuus. Reprobi verò de ipſo terrore morientur, & confeſtim reuiuiſcent: & hoc eſt iudicare viuos & mortuos. Diſc. Reſurgent qui in matribus ſunt mortui? Mag. Quotquot vitalem ſpiritum acceperunt, reſurgent. Diſc. Qua ætate vel menſura? Mag. Qua erant cùm eſſent triginta annorum, vel futuri erant niſi antè morerentur. Diſc. Aliquando lupus deuorat hominem, & caro hominis vertitur in ſuam carnem: lupũ verò vrſus, vrſum leo deuorant, &c. quomodo reſurgit ex his homo? Mag. Quod D caro fuit hominis, reſurget: quod beſtiarum, remanebit. Scit enim bene ſecernere, qui ſcit ex nihilo cuncta condere. Siue ergo membratim à beſtijs, ſiue à piſcibus, ſeu à volucribus deuorentur, omnes in reſurrectione reformabuntur, intantũ, vt nec capillus de eis pereat. *Luca 21.* Diſ. Si capilli & vngues præciſi in locum ſuum redeunt, nónne deformes erunt? Mag. Non eſt intelligendum quòd ſint reducẽdi in priorem locum: ſed ſicut figulus ſi vas nouiter factum frangat, & de eodem luto aliud faciat, non attendens quid prius anſa vel fundus fuerit: ita formator Deus de eadem materia aliud corpus huic valdè diſsimile reformabit, cui omnis deformitas & informitas abſit, & omnis integritas adſit. D. Quamuis vnumquodq; membrum in locum ſuum Deus decenter reſtaurare poſsit, qui hîc habuerunt bina capita, vel plura membra, vel quibus defuerunt aliqua, aut pingues aut macri fuerunt, reſurgent tales? M. Qui hîc capita habuerunt duo, vel corpora, reſurgent tales, & vna quæque anima habebit ſuum caput: cui nihil indecens & deforme adhæreat, ſed omnia membra ſana & integra, & omni pulchritudine plena habeat. Diſc. Qualia corpora iuſti habebunt? Mag. Immortalia & incorruptibilia, vt ſplendidum vitrum perlucida. Reprobi verò ſimiliter immortalia, quãuis ſine fine iugiter in morte dolentia: & incorru-

A corruptibilia, in hoc quod cum omnibus pœnis afficiantur, non conſumentur: ſed tamen tenebroſa. Diſ. Qua hora fiet iudicium? Mag.
Exod. 11. Media nocte, qua hora angelus Aegyptum deuaſtauit, ea hora electos ſuos de hoc mundo liberabit Dominus. Diſc. Qualiter veniet Dominus ad iudicium? Mag. Sicut imperator ingreſſurus ciuitatem: corona eius, & alia inſignia præferuntur, per quę aduentus eius cognoſcitur. Ita Chriſtus in ea forma qua aſcendit, cum ordinibus omnibus angelorum ad iudicium veniens: angeli crucem eius ferentes præibunt: mortuos tuba & voce in occurſum eius excitabunt, omnia elementa turbabuntur, tempeſtate ignis & frigoris mixtim vndiq; furente: vt dicitur, Ignis ante ipſum præcedet, & in
Pſal. 96. Sapient. 5. circuitu eius tempeſtas valida. pugnabit orbis pro eo contra inſenſatos. Diſc. Erit iudicium in valle Joſaphat? Mag. Vallis Joſaphat dicitur vallis iudicij. Vallis eſt ſemper iuxta montem. Vallis eſt hic mundus, mons eſt cælum. In valle ergo fit iudicium, id eſt in iſto mundo, ſcilicet
Matth. 25. in iſto aere, vbi iuſti ad dexteram Chriſti vtcunque ſtatuentur: impij autem vt hœdi ad ſiniſtram ponentur. Diſc. Quomodo autem ad dextram vel ſiniſtram? Mag. Ad dextram ſcilicet ſurſum in gloria, ad ſiniſtram deorſum in terra. Iuſti autem geminis alis charitatis adulta
Prouer. 23. ſubleuantur: vt dicitur, Sancti ſument pennas
B vt aquilæ. Impij autem peccatis vt plumbum à terra, quibus toto corde inhæſerunt, deorſum deprimuntur. Diſc. Quali forma apparebit in iudicio Dominus? Mag. Electis in ea forma qua in monte apparuit: reprobis verò in ea qua in cruce pependit. Diſc. Erit crux ibi, ſignum ſcilicet in quo Dominus paſſus eſt? Mag. Nequaquam, ſed lux in modum crucis, ſplendidior Sole.

Diſc. Quare faciet filius iudicium? Mag. Quia
Eſa. 14. Gen. 3. filius ſimilitudo Dei eſt: angelus autem & homo vſurpauerunt ſibi ſimilitudinem Dei. Iuſtum eſt ergo, vt cui facta eſt iniuria, iudicium faciat pro vindicta: quamuis pater & ſpiritus ſanctus ei cooperentur.

Diſc. Eſt ſedes ibi (id eſt, in iudicio) in qua ſe-
Matth. 25. Ido. 7. dear, vt dicitur, Sedebit ſuper ſedem maieſtatis? Mag. Chriſtus dicitur nunc ſtare, & pro ſponſa ſua pugnare: tunc diuictis hoſtibus, & ſponſa ad ſe recepta, in maieſtate ſedebit: hoc eſt, humanitas in diuinitate requieſcet. Super ſedem ſuam etiam ſedebit, quia ab omni labore Eccleſia ceſſabit. Tamen quia homo ibi apparebit, ſuper ſedem de aere aſſumptam, vt iudex ſedere creditur.

Diſcip. Habebunt Apoſtoli ſedes, vt dicitur:
Luca 22. Sedebitis ſuper ſedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Iſrael? Magiſt. Conſcientiæ eorum ſunt ſedes eorum, in quibus deuicto mundo & vitijs, quaſi in ſede triumphantes quieſcent. Sed & ipſi ſuper ſedes de aere vide- C buntur ſedere: vt dicitur, Sedebunt ſuper ſe- *Pſalm. 18.* des in iudicio. Diſ. Qualiter fiet iudicium? M. Nunc ſunt boni & mali mixti, & multi videntur boni qui ſunt mali, & multi putantur mali qui ſunt boni. Tunc ab angelis boni à malis vt grana à paleis ſecernentur, & in quatuor ordines diuidentur. Vnus ordo eſt perfectorum cũ Deo iudicantium. Alter iuſtorum, qui per iudicium ſaluantur. Tertius impiorum ſine iudicio pereuntium. Quartus malorum, qui per iudicium damnantur. Diſc. Qui ſunt qui iudicant? Mag. Apoſtoli, martyres, confeſſores, monachi, virgines. Diſ. Quomodo iudicabunt iuſtos? M. Monſtrabunt eos ſuam doctrinam & ſua exempla fuiſſe imitatos, & ideo regno dignos. Diſ. Qui ſunt qui iudicantur? M. Qui opera miſericordiæ in legitimo coniugio exercuerunt vel peccata ſua pœnitentia & eleemoſynis redemerunt, his benedicetur: Venite benedi- *Dan. 4.* cti patris mei. Eſuriui, & dediſtis mihi mandu- *Matth. 25.* care, &c. Diſ. Dicentur hæc ſonis verborum? M. Cùm Chriſtus homo ibi appareat, & ipſi in corporibus adſiſtant, poteſt eſſe quod verba ſonaliter fiant. Tamen cùm ſit ibi omnibus manifeſtum per quod meritum quiſque ſaluetur vel damnetur, magis nobis per hæc verba innuitur, per quæ merita ſaluentur. Diſcipul. Quomodo iudicantur? Magiſt. Cœleſti palatio qui hæc fecerunt, digni cenſentur. Diſcipul. Qui D ſunt qui ſine iudicio pereunt? Magiſt. Qui ſine *Roma. 2.* lege peccauerunt: pagani ſcilicet, & illi Iudæi qui fuerunt poſt paſsionem Chriſti. Nam poſt ſuam paſsionem legis obſeruatio putatur idolatrię ſuperſtitio. Diſc. Videbũt ipſum Chri- *Ioan. 19.* ſtum? Magiſt. Videbunt: ſed ad ſui perniciem, vt dicitur: Videbunt in quem tranſfixerunt omnes namque impij in necem Domini conſenſerunt. Diſcip. Quare dicitur de eis, Non reſur- *Pſalm. 1.* gent impij in iudicio? Magiſt. Non continget illis vt ibi iudicent ſicut hîc fecerunt. de his dicitur: Pones eos vt clibanum ignis in tempore *Pſalm. 20.* vultus tui. Diſcipul. Qui ſunt qui iudicantur & pereunt? Mag. Iudæi qui ante aduentum Chriſti ſub lege peccauerunt, & mali Chriſtiani, qui malis operibus Deum negauerũt, his dicetur: Diſcedite à me maledicti. Eſuriui, & non dediſtis mihi manducare: &c. Quibus verbis innuitur quare damnentur: quia crimina ſua eleemoſynis redimere contempſerunt. Et debes notare quod non dicit, Venite, benedico vos, nec dicit, Diſcedite, maledico vos: ſed, quia eſtis benedicti, venite: & quia eſtis maledicti, diſcedite.

Diſcipul. Quis benedixit iſtos? vel quis maledixit illos? M. Spiritus ſanctus quotidie per ora amicorum & inimicorum electos benedicit, vt dicitur, Benedicti vos à Domino. & iterũ: Benedictio domini ſuper vos. Reprobos verò

A per ora omnium maledicit: vt dicitur, Maledi-
cti qui declinant à mandatis tuis. D. Quomo-
do iudicabunt eos ſancti? Mag. Suis meritis
oſtendent eos nec facta nec dicta ſua ſequu-
Pſal. 2. & 20. tos, ſed omni ſupplicio dignos. hos in ira ſua
conturbabit Deus, & deuorabit eos ignis. Diſ.
Sap. 12. Habet Dominus furorem vel iram? M. In Do-
mino non ſunt tales motus: qui, vt dicitur, om-
nia cum tranquillitate iudicat: ſed cum in reos
ſententia iuſtæ damnationis profertur, iraſci
eis qui hæc patiuntur, videtur. D. Habebunt
iuſti defenſores, aut mali accuſatores? M. Ha-
bebunt conſcientias ſuas. Ita namque omnes à
fulgore crucis illuſtrantur, vt ſicut nunc Sol ab
omnibus videtur, ita omnium hominum con-
ſcientiæ tunc ab omnibus in propatulo videan-
Apoc. 20. tur. Diſc. Quid eſt quod dicitur, Libri aperti
ſunt? & liber vitæ? & iudicati ſunt mortui de his
quæ erant ſcripta in libris? M. Libri ſunt Pro-
phetæ, ſunt Apoſtoli, ſunt Sancti, alijque per-
fecti. Qui libri aperti erunt, quando doctrina
& exempla eorum omnibus patebunt: in qui-
bus omnes quaſi in libris videbunt quid face-
re vel quid vitare debuerunt. Liber vitæ eſt vi-
ta Ieſu, in qua omnes quaſi in libro legunt quid
de præceptis eius vel fecerunt, vel neglexerũt.
Liber vitæ eſt etiam vis diuina, in qua omnes
ſuas conſcientias quaſi ſcriptas videbunt. Diſ.
Quid ſequitur? Mag. Peracto iudicio diabolus
Ibidem. cum toto corpore ſuo, id eſt omnibus impijs,
B in carcerem, id eſt, in ſtagnum ignis ardentis &
ſulphuris præcipitabitur: Chriſtus verò cum
ſponſa ſua, id eſt, omnibus electis, cum trium-
phali gloria in ciuitatem patris ſui cæleſtẽ Hie-
ruſalem reuertetur. D. Quid eſt, Tranſiens mi-
Luc. 12. niſtrabit illis? M. Hoc eſt, remota ſeruili for-
ma, talem qualis eſt, oſtendet ſe illis in patris
Ioan. 14. gloria, vt dicitur: Manifeſtabo illis me ipſum.
1. Cor. 15. D. Quid eſt, Tradet regnum Deo patri, & De-
us erit omnia in omnibus? Mag. Id eſt, Chriſti
humanitas & tota eccleſia in diuinitate regna-
bit, & Deus erit gaudium omnium, & gaudium
ſingulorum. Singuli namque ſingulare gaudi-
um habebunt, & omnes ſimul de viſione Dei
gaudebunt. Diſc. Quid poſteà de mundo erit?
Geneſ. 7. Mag. Conflagrabit. Sicut enim olim aqua di-
luuij mundo præualuit, & ſuper montes om-
nes cubitis quindecim increuit, ita tunc ignis
præualens ſuper omnes montes duodecim cu-
bitis altius ardebit. Diſ. Interibit penitus mun-
dus? M. Rerum mutabilitas, & pœnæ peccati,
ſcilicet frigus, æſtus, grandines, turbines, ful-
gura, tonitrua, & alia incommoda, penitus in-
teribunt: elemẽta verò purgata permanebunt:
Pſal. 101. vt dicitur, Mutabis ea, & mutabuntur. Sicut e-
1. Cor. 7. nim præſens figura noſtrorũ corporum tranſi-
bit, & longè aliam huic incomparabilem habe-
bit: ita præſens mundi figura penitus interi-
bit, & longè alia incomparabilis gloria forma
erit: vt dicitur, Faciet Dominus cælum nouum, C
& terram nouam. Denique cælum, Sol, Luna, Apoc. 21.
Stellæ, aquæ, quæ nunc feſtinant curſu irretar-
dabili, quaſi cupientes in meliorem ſtatum im-
mutari, tunc fixa ſtabiliter manebunt & quie-
ta, & mirabili glorificatione immutata. nam
cælum gloriam Solis induet: Sol ſeptemplici-
ter plus quàm nunc fulgebit: vt dicitur, Sol ha- Eſa. 30.
bebit lumen ſeptem dierum. Luna & ſtellæ ve-
ſtientur ineffabili ſplendore. Aqua quæ Chri-
ſti corpus tangere meruit, & ſanctos in baptiſ-
mate lauit, omnem decorem cryſtalli tranſcen-
det. Terra quæ in gremio ſuo Domini corpus
confouit tota erit vt paradiſus. Et quia ſancto-
rum ſanguine eſt irrigata, odoriferis floribus,
lilijs, roſis, violis immarceſcibiliter erit perpe-
tuò decorata. Et hæc eſt mutatio dexteræ ex-
celſi: quia terra quæ erat maledicta, & ſpinis Pſal. 76.
addicta, tunc in perpetuum à Domino erit be- Gen. 3.
nedicta: & labor vel dolor non erit vltra. Diſc. Apoc. 21.
Repleſti me bonis domus Domini. dic, qualia
corpora habebunt ſancti? M. Septies quàm Sol
ſplendidiora, & præ animo angeliora. Diſc. In
qua ætate vel menſura erunt? M. Vt (dicitur)
Chriſtus quando reſurrexit. Veruntamen cùm
ſit hîc delectabile pueros ſenibus mixtos, viris
mulieres, longis breues iunctos cernere: credi-
bile eſt multo delectabilius eſſe ibi ſingulis æ-
tatibus, ſingulis menſuris vtrunque ſexum vi-
rorum & mulierum conſpicere: ſicut hîc dele- D
ctabile eſt diuerſas voces in organis vel in fidi-
bus audire. Vnde magis credendum eſt omnes
in illa ætate & in illa menſura conſurgere, & ibi
apparere, qua contingit eos hinc migrare. D.
Erunt veſtiti, an nudi? M. Nudi erunt, ſed om-
ni decore fulgebunt, & non plus de illis mem-
bris quàm nunc de gratioſis oculis erubeſcent.
Salus autem & lætitia erunt illorum veſtimen-
ta. nam Dominus induet corpora eorum veſti-
mento ſalutis, & animas eorum indumento læ-
titiæ. Et ſicut hîc eſt diuerſa gratia colorum, ita
creditur fore in corporibus ſanctorum, vt ali-
um colorem martyres, alium habeant virgi-
nes. & hæc pro veſtimentis reputabuntur. Diſ.
Poſſunt licenter facere quod volunt? M. Nihil
niſi bonum volunt, ideo quicquid volunt, li-
berè agunt: & vbicunque eſſe volunt, ſine mo-
ra ibi ſunt. Diſc. Quid operantur? Mag. Va-
cant, & vident Deum, & in ſecula ſeculorum Pſal. 41.
laudabunt eum. Diſc. Quæ eſt laudatio ſan-
ctorum? M. Deum ſanctos ibi laudare, eſt tan-
tùm de viſione Dei gaudere. D. Recordantur
malorum quæ in corpore patiebantur? M. Om-
nium recordantur. D. Non habent inde dolo-
rem? M. Imò maius gaudium habebunt, quòd
hæc omnia deuicerunt: ſicut aliquis qui olim
periculum euaſit, & hoc pòſt amicis narrat.
Diſ. Super altitudinem terræ ſuſcitauit me tua
aurea lingua. Nunc eia, dic mihi illorũ gaudia.
Mag.

A M. Gaudia ſanctorum erunt, quæ oculus non
1. Cor. 2. vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis
aſcenderunt, quæ præparauit Deus his qui di-
ligunt eum. Diſc. Quæ ſunt hæc? Mag. Vita
æterna, beatitudo ſempiterna, omnium bono-
rum ſufficientia ſine omni indigentia. D. Hoc
planius edicito. Mag. Septem ſpeciales glo-
rias corporis habebunt, & ſeptem animæ. In
corpore quidem pulchritudinẽ, velocitatem,
fortitudinem, libertatem, voluptatem, ſanita-
tem, immortalitatem. In anima autem, ſapien-
tiam, amicitiam, concordiam, poteſtatem, ho-
norem, ſecuritatem, gaudium. Diſc. Leuaſti
me ſuper me. Hæc ſunt quæ concupiuit anima
mea audire. Rogo te, hæc aliquibus modis ex-
prime. Mag. Placerét ne tibi ſi eſſes ita pulcher
2. Reg. 14. vt Abſolon, in cuius corpore non erat macula,
& cuius coma multo precio ponderabatur prę-
2. Reg. 2. ciſa? Diſc. O gloria: Mag. Quid ſi cum hoc de-
core eſſes tam velox quàm Aſaël, qui curſu pe-
Iudic. 15. dum præuertebat capreas? Diſ. O gratia: Mag.
Quid ſi cum his duobus ita eſſes fortis vt Sam-
ſon, qui mille viros armatos proſtrauit in vna
mandibula? Diſc. O ingens decus: Mag. Quid
ſi cum his tribus eſſes tam liber quàm Augu-
ſtus, cui totus mundus ſeruiuit? Diſc. O clari-
tudo: Mag. Quid ſi cum his quatuor ita volu-
ptate afflueres vt Salomon, qui nunquam cor-
di ſuo aliquid denegabat quod deſiderabat?
B Diſ. O dulcedo: Mag. Quid ſi cum his quinq;
Deut. 34. ita ſanus eſſes vt Moyſes, cui nunquam dens
motus eſt, nec caligauit oculus? Diſc. O ſuaui-
tas: Mag. Quid ſi cum his omnibus habitis de-
Geneſ. 5. beres ita fieri longęuus vt Mathuſalem, qui pe-
nè ad mille annos vixit? O magnificentia: Mi-
hi videtur, ſi cui optio ex his eligendi daretur,
vnumquodque pro regno iure eligeretur. ſi
quis autem his omnibus polleret, meritò toti
mundo præferendus eſſet. Mag. Oportet vt in-
terim ſileas, dum precioſiora audias. Quid ſi
3. Reg. 4. cum his omnibus ita ſapiens eſſes vt Salomon,
cui omnia abſcondita & occulta erant manife-
ſta? Diſc. O Deus: Mag. Quid ſi ſuper hæc om-
1. Reg. 18. nia omnes homines tibi eſſent ita amici, vt Da-
uid Ionathæ, quem dilexit vt animam ſuam?
D. O beatitudo: Mag. Quid ſi in ſuper om-
nes tibi eſſent ita concordes, vt Lælius Scipio-
ni, de quibus neuter niſi quod alter voluit? D.
O ineffabilitas: Mag. Quid ſi ad hæc omnia
ita potens eſſes, vt Alexander mangnus. qui
Aſiam, Aphricam, Europam ſibi potenter ſub-
Geneſ. 41. iugauit? D. O ſublimitas. Mag. Quid ſi inſu-
per ab omnibus ita honorareris, vt Ioſeph ab
Aegyptijs, quem adorauerunt vt Dominum?
D. O celſitudo: M. Quid ſi cum his omnibus
Geneſ. 5. ita ſecurus eſſes vt Elias & Enoch? Diſc. O
Hebr. 11. magnitudo: Mag. Quid ſi his omnibus habi-
Sapient. 4. tis tale haberes gaudium, quale is habet, qui
cum ad equulum dicitur, repentè in itinere ad
regnum rapitur? Diſcip. O maieſtas: Magiſt.
Quid ſi amicũ haberes quem vt te ipſum dili- C
geres, & hîc ſimiliter vt tu his omnibus abun-
daret, nónne duplex gaudium haberes? Diſc.
O immenſa delectatio: Mag. Quid ſi multos
amicos haberes, & nihilominus his bonis af-
fluerent, nónne tot gaudia haberes? Diſc. O in-
enarrabilitas: Ita ego delector in ſermonibus
tuis, ſicut in omnibus diuitijs. Mihi videtur
quòd ſiquis quædam ex his, non dico omnia
haberet. dignior toto mundo eſſet. Siquis autẽ
his omnibus eſſet plenus, iure videretur eſſe
Deus. M. Rectè ſentis. His omnibus ipſi, id eſt,
ſancti, longè excellentius exuberant. Abſalo-
nis namq; formoſitas ibi eſſet deformitas. Por-
ro illorum ſpecioſitas erit vt Solis claritas: vt
dicitur, Fulgebunt iuſti ſicut Sol. qui tunc ſe- Matth. 13.
ptuplo plus quàm nunc fulgeſcet. Et eis pro-
mittitur: Reformabit corpus humilitatis no- Philip. 3.
ſtræ configuratum corpori claritatis ſuæ. Ne-
mo dubitat quin corpus Chriſti clarius ſit quã
Sol, vtpote corpus creatoris quam creaturæ.
homines verò templa Dei dicuntur. Si ergo
corpora ſanctorum corpori claritatis Chriſti,
qui eſt ſplendidior quàm Sol, configurantur,
& Deus in eis vt in templis habitat, neceſſe eſt
vt templa Dei magis ſint perſpicua quàm Sol.
Ecce qualis ſanctorum pulchritudo. Aſaël agi-
litas eſſet ibi pigra tarditas. Sanè ſancti ipſi ita
veloces ſunt, vt quàm citò oriens Sol in occi-
dentem venire poſſit, & quàm citò oculus ſe D
eleuans viſum ad cælum dirigit, tam citò ad ter
ram de cælo, de terra ad cælum relabi pote-
runt. hoc etenim angeli facere poſſunt, quibus
ipſi coæquales erunt: vt dicitur, Erunt æquales Marc. 12.
angelis Dei. Ecce qualis illorum velocitas.
Samſonis valitudo eſſet ibi inualitudo: nempè
illorum talis erit valentia, vt ſi montes & om-
nem molem terræ pede vertere vellent, valen-
ter poſſent, & tam facilè, quam nunc videre.
hoc enim nemo dubitat angelos poſſe, quibus
ipſi æquales dicuntur eſſe. Ecce qualis iuſto-
rum fortitudo. Auguſti imperatoris libertas
eſſet ibi captiuitas: qui potuit capi, ligari, clau-
di. Illorum verò talis eſt libertas, vt omnia ob-
ſtantia penetrare valeant, & nulla creatura eos
retinere queat, ſicut ſepulchrum corpus Do-
mini non potuit quin reſurgeret, & ianuis clau
ſis intraret. huic ipſi configurabuntur. Ecce
qualis illorum libertas. Salomonis deliciæ eſ-
ſent eis miſeriæ. O qualis eſt iuſtorum volu-
ptas, quibus ipſe Deus fons omnium bonorum
eſt inſatiabilis ſatians ſatietas. Duæ ſunt bea-
titudines: vna minor paradiſi, altera maior cæ-
leſtis regni. Quare quia neutram experti ſu-
mus, de eis comparationem dare neſcimus. Et
duæ ſunt miſeriæ: vna minor huius mundi, al-
tera maior inferni. E quibus quia vnam quoti-
die experimur, comparationẽ de expertis dare
nouimus. Sicut igitur ferrum alicuius capiti ſi
eſſet infixum, & ſic candẽs per omnia membra
tranſiret;

A transfiret: sicut ille dolorem haberet, ita ipsi per contrarium modum in omnibus membris suis interius & exterius voluptatem habent. Hîc, id est, in hoc mundo, est voluptas multitudinem virorum ac mulierum speciosarum videre, vestes speciosas, præclara ædificia cernere, dulcem cantum, sermonem concinnum, organa, lyras, citharas & talia audire: thymiamata, & alias diuersi pigmenti species odorare: varijs epulis deliciari: blanda & mollia tractare: multam pecuniã & variam supellectilem possidere. hæc omnia illis infinitè redundant. O qualem voluptatem visus ipsi habebunt, qui ita clausis sicut apertis oculis videbunt: Quibus
Esa. 33. singula membra vt oculus Solis erunt, qui Regem gloriæ in decore suo cernent, omnes angelos & sanctos interius & exterius conspicient. Gloriam Dei, & gloriam Angelorum, Patriarcharum, Prophetarũ, Apostolorum, martyrum, confessorum, virginum, & gloriam omnium sanctorum vident: suos oculos, suas facies, omnia membra sua interius & exterius cernunt: cogitationes singulorum intuentur: omnia quæ sunt in nouo cælo & in noua terra contemplantur: inimicos suos qui se olim afflixerunt, in inferno videbunt: & de his omnibus ineffabiliter gaudebunt. O qualis voluptas auditus illorum, quibus incessanter sonant harmoniæ cælorum & concentus angelo
B rum, dulcisona organa omnium sanctorum. Olfactio qualis, vbi suauissimum odorem de ipso suaultatis haurient, & odorem de angelis & omnibus sanctis percipient: Eia qualis voluptas gustus, vbi epulantur & exultant in con-
Psal. 67. spectu Dei: & cum apparuerit gloria Dei: satu-
Psal. 16. rabuntur, & ab vbertate domus eius inebria-
Psal. 35. buntur: Voluptas tactus qualis, vbi omnia aspera & dura aberunt, & omnia blanda & suauia arridebunt: O quàm magna multitudo dulcedinis diuitiarum, vbi in gaudio Domini super omnia bona sua constituentur: Ecce tales
Psal. 36. sunt deliciæ sanctorum. Moysis sanitas esset ibi infirmitas. Salus autem iustorum à Domino. Quòd si tentares impetere ferro, non plus posses nocere, quam nunc radium Solis feca-
Apoc. 9. re. talis est sanitas iustorum. Mathusalæ longæuitas, esset illis prolixæ mortis difficultas. quos mors & dolor fugiunt, & qui in perpetuum viuunt. En qualem habebunt vitæ diuturnitatem, qui indeficientis vitæ fœliciter hæreditabunt æternitatem. Et hæc tantum sunt bona corporis. Disc. Sicut dulcis fons sitientem agricolam, ita delectabilis fauus de ore tuo distillans meam refocillat animam. Sed ô incomparabiliter beati, qui ad tam ineffabilia bona prædestinati: Mag. Verè beati sunt qui
Psal. 83. habitant in domo Domini, quia in his omnibus viuent in seculum seculi. His Salomonis sapientia esset magna insipientia. Porrò ipsi omni sapientia affluunt: omnem scientiam de ipso fonte sapientiæ Deo hauriunt. Omnia C quippe præterita, presentia, & siqua futura sunt perfectè sciunt. Omnium omnino hominum siue in cælo siue in inferno, nomina, genera, opera bona vel mala vnquam ab eis gesta norunt: & nihil est quod eos lateat, cum in Sole iustitiæ pariter videant omnia. Disc. Heu quantas lachrymas miseriæ meæ nunc cogit fundere fons tuæ eloquentiæ. Scient omnes sancti quod ego feci? Mag. Vtique, non solum quæ fecisti, sed quæ vnquam vel cogitasti, vel dixisti, aut aliquis homo, siue bonum, siue malum, indelebiliter cognoscent. Disc. Quid tunc valet confessio, & pœnitentia peccatorum, si non delebuntur, & si ipsi debent turpia & fœda flagitia nostra scire, quæ etiam exhorrescimus cogitare? Mag. Quid abhorres? quid times? An vereris quod de tuis factis ibi confundaris? De fœdissimis & turpissimis actibus tuis confessis & pœnitentia lotis non plus verecundaberis, quam si quis nunc narraret tibi quæ olim gessisti in cunis: nec plus erubesces, quam si vulneribus in prælio acceptis perfectè sanatus esses, Nihil est aliud peccata dimittere vel delere, quàm non punire, per pœnitentiam & confessionem remittuntur, sed de Dei & sanctorum scientia nunquam delebuntur. D. Vellem mihi hoc exemplo probari. Mag. Nun- *1. Reg. 11.*
quid scis quod Dauid homicidium & adulte- D
rium perpetrauit? Disc. Scio. Mag. Num nosti *Mar. 14.*
Mariam Magdalenam peccatricem fuisse, Pe- *Matth. 27.*
trum Christum periurio abnegasse, Paulum Ecclesiam crudeliter impugnasse? Disc. Noui. M. Si igitur tu adhuc corruptibilis & fragilis hæc nosti, quanto magis illi norunt, qui ab omni corruptione & fragilitate liberi erunt? Non tamen inde nunc verecundantur, sed magis de sua saluatione in Domino gloriantur. D. Non abhorrent angeli, vel sancti, tales, qui penè nihil peccauerunt? non habebunt eos peius? M. Nequaquam: sed sicut his amici congaudent qui naufragium vel aliquod graue periculum euadunt, ita angeli & sancti de illorum euasione congratulantur, quibus omnia, etiam ipsa peccata, in bonum cooperantur. Et sicut medicus magis de desperato ægro, si eum sanauerit, laudatur: ita Deus vberius de illorum saluatione glorificatur. Disc. O immensa lætitia: Mag. Dauid & Ionathæ amicitia esset illis inimicitia. O quam dulcis amicitia illos copulat, quos Deus vt filios suos amat, & ipsi Deum plus quàm seipsos diligunt: Læli & Scipionis concordia esset illis discordia. Sanè concordia illorum est vt oculorum: quò vnus aspicit, mox se alter illuc flectit. quicquid aliquis illorum volet, hoc Deus, hoc angeli, hoc omnes sancti volent.

Disc. Eia, si DEVS & omnes sancti voluerint quod ego volo: tunc volo similis esse Petro. Magist. Certè si volueris, continuò eris.

Non

A Non dico quòd Petrus sis, sed Petro similis. Nam si cuperes Petrus esse, cuperes non subsistere. Si enim tuam essentiam exueres, nihil esses. quamuis nullus ibi plus cupiat quàm meruerit: sicut nec pes cupit oculus esse, aut manus auris: vel vir esse mulier. Si enim aliquid plus cuperent, plenum gaudium non haberent: sed omnes plenum gaudium habebunt. ergo nihil plus cupient quàm habebunt. & nihil plus potest adijci gaudio eorum. Quod enim quisque in se non habuerit, in altero habebit: vt, verbi gratia, Petrus in Ioanne gloriam habebit virginitatis: Ioannes in Petro gloriam passionis. Et ita gloria vniuscuiusque erit omnium, & gloria omnium vniuscuiusq; erit. Dic igitur quid cupere plus poterit, qui angelis æqualis erit? Et hæc omnia quæ commemoraui, & plura habebunt. Alexandri ampla potentia esset illis angusta custodia. Nempe illorum tam efficax erit potentia, vt si aliud cælum & aliam terram fa-
Rom. 8. cere velint, potenter possint. Sunt enim filij Dei, & cohæredes Christi, & ideo dij: vt dici-
Psal. 81. tur, Ego dixi, dij estis. Et quia dij sunt, omnia quæ volunt possunt. Disc. Et si possunt, quare
Sapient. 11. non aliud cælum faciunt? Mag. Deus nihil imperfectum reliquit: quia omnia in mensura, numero & pondere perfectè absoluit. Et si ipsi aliud cælum vel aliam terram facerent, esset superfluum: sed nihil volunt quod sit indecens
B vel superuacuum. Nos etenim multa possumus, quæ tamen non facimus, saltare, vel currere. Hæc omnia possunt credi de Apostolis & summis sanctis. circa nos bene geritur, si nobis in seruitio eorum viuere conceditur. De
Matt. 22. omnibus omnino iustis dictũ est: Erunt æquales angelis Dei. Sicut igitur si rex præteriens ægrum quem in cœno iacentem videret, leuari, balneari, vestibus suis indui iuberet, nomen suum ei imponeret, in filium suum adoptaret, regnum ei in hæreditatem daret: ita Deus cernens nos in luto peccatorum, nos inde per fidem leuauit, baptismate lauit, nomen suæ diuinitatis nobis imposuit, in regnum suum hæ-
Ioan. 1. redes adsciuit: vt dicitur, Quotquot receperunt eum, &c. Quamuis ergo alius alio præstantius, alius alio eminentius gloriam pro meritis sortiantur, tamen omnes vnam domum pa-
Ioan. 14. Matt. 18. tris, licet diuersis mansionibus, vnum denarium de visione Dei & consortio angelorũ percipient.

Ioseph honor esset eis dedecus. O qualem honorem habebunt ipsi, quos Deus vt filios honorat, angeli vt principes, omnes sancti vt deos venerantur: Debitor est enim Deus: quia hoc quod de eis statuit facere, vt hoc fieret, toto anniſu se præparauere. Debitores sunt eis omnes sancti: quia quod binam stolam imò centuplum perceperunt, ex eis ex magna parte habebunt. Debitores sunt eis cælum & terra, & omnis creatura: quia quòd tam excellenter immutata sunt, vt hoc fieret, suis meritis festi- C nauerunt. Eliæ & Enoch securitas esset eis timoris anxietas: qui ita securi sunt, quòd nec mortem nec aliquod infortunium timebunt: & hæc omnia nunquam amittere pauebunt. Deus enim non auferet ab eis, cùm sint filij eius charissimi: & ipsi nunquam amittere volent: nunquam igitur ea perdent.

De equuleis verò ereptis, & in regnum raptis, ista lætitia esset eis mœstitia. O qualem lætitiam & exultationem ipsi habebunt, qui in gaudium Domini introibunt: O Deus, quale gaudium habebunt, qui patrem in filio, & verbum in patre, & spiritus sancti charitatem in vtroq; sicuti est, facie ad faciem semper videbunt: Gaudium habebunt de consortio angelorum, gaudium de contubernio omnium sanctorum. Gaudebunt itaque de bonis Domini interius & exterius, supra se & intra se, in circuitu & vndique. Ad hæc omnes amicos quorum multa milia sunt, his delicijs affluere & superabundare gaudebunt. Ecce hoc est plenum gaudium: & hæc est omnium bonorum sufficientia sine omni indigentia. Disc. Ita replesti meum cor gaudio, quòd penè vidi faciem Domini in nubilo, raptus in cæli gremio. Idcirco lætor super eloquia tua, sicut qui in- *Psal. 118.*
uenit spolia multa. Magist. Sicut igitur amici Dei nimium fælices in Domino gloriabuntur: ita econtrario, inimici eius nimium mi- D
seri & infælices iugiter cruciabuntur. Ecce sicut isti amici Dei decore maximo illustrantur, ita illi maximo horrore deturpantur. Sicut isti summa agilitate sunt alleuiati, ita illi summa pigritia prægrauati. Sicut isti præcipuo robore solidati, ita illi sunt præcipua infirmitate debilitati. Sicut isti angusta libertate potiuntur, ita illi anxia seruitute deprimuntur. Sicut isti immensa voluptate delectantur, ita illi immensa miseria amaricantur. Sicut isti egregia sanitate vigent, ita illi infinita infirmitate deficient. Sicut isti de beata immortalitate triumphantes lætantur, ita illi de dolenda sua diuturnitate lamentantur. Sicut isti politi sunt splendore sapientiæ, ita illi obscurati sunt horrore insipientiæ. Si quid enim sciunt, ad augmentum doloris sciunt. Sicut istos dulcis amicitia copulat, ita illos amara inimicitia excruciat. Sicut isti concordem concordiam cum omni creatura habentes, ab omni creatura glorificantur: ita illi cum omni creatura discordiam habentes, ab omni creatura execrantur. Sicut isti summa potentia sublimantur, ita illi summa impotentia angustiantur. Sicut isti maximo honore sunt præditi, ita illi maximo dedecori sunt dediti. Sicut isti securitate egregia tripudiant, ita illi maximo pauore trepidant. Sicut isti ineffabili gaudio iubilantes, ita illi mœrore sine fine eiulantes. Odium enim Dei habent: qui-

quantum

A quantum in ipſis erat, ei obſtiterũt, ne vnquam ciuitas nec locus eius ædificaretur. Odium habent angelorum: quia quantum potuerunt, effecerunt ne vnquam numerus eorum impleretur. Odium habent omnium ſanctorum: quia quantum in ipſis erat, nunquam gaudium plenum habuerunt. Odium à nouo cælo, & à noua terra, & ab omni creatura habent: quia quantum in ipſis erat, impedierunt ne vnquam immutarentur. O mirabilis contrarietas: Sicut illorum gaudia ſunt inexcogitata, & inenarrabilia, vel incredibilia: ita iſtorum ſupplicia ſunt incomparabilia & ineffabilia. Ideo vocantur perditi, quia à curru Dei ſunt lapſi. D. Hoc non intelligo. M. Cùm Deus palatium ſibi conſtrueret, paries lapſus eſt, quando angeli corruerunt. Quem Deus volens reſtaurare, miſit filium ſuum viuos lapides ad hoc ædificium
Eze.13. congregare. Qui ſcandens currum, multos cõuexit: lapſos inde reliquit: vt dicitur, Aſcendens ſuper equos tuos: & quadrigæ tuæ ſaluatio. Dei quadrigæ ſunt quatuor euangeliſtæ.
Abacuc. 3. Equi ſunt Apoſtoli, qui prædicatione ſua Chriſtum in hoc curru per mundum traxerunt, & multos ad Dei ædificium collegerunt. Lapſi de curru ſunt hæretici & ſchiſmatici: vt dicitur,
1. Ioan.2. Ex nobis exierunt, ſed non erant ex nobis. Qui autem ſunt adducti, vt lapides quadrati à ſummo opifice in ædificio cæleſti ſunt locati. Hi
B ſunt electi quatuor virtutibus politi, id eſt, prudentia, fortitudine, iuſtitia, temperantia, quibus muri Hieruſalem fient reparati: vt dicitur,
Pſal. 121. Hieruſalem quæ ædificatur vt ciuitas. Quidam verò lapides aſperi impoliti ab opifice ſunt reprobati, in ignem miſſi, & in calcem verſi: murique his firmati quaſi cæmento & ornati. Hi ſunt impij à cæleſti ædificio reiecti, & in fornacem gehennæ proiecti: de quorum exitio iuſti vinculo charitatis quaſi cæmẽto murus firmus compaginantur: & eorum glorioſius collatione decorati, ſine fine in domino Deo noſtro iocundantur. D. Iocunditate & exultatione repleat te Dominus Deus omnipotens, optime magiſter, in glorificatione ſanctorũ, & videas
Pſal.127. regẽ gloriæ in ſuo decore: & videas bona Hieruſalem omnibus diebus vitæ tuæ.

Explicit Dialogus B. Anſelmi.

B. ANSELMI
LIBER EPISTOLARVM INCIPIT.

Beati Anſelmi ad Helinandum auunculum ſuum eundem ad ſtatum perfectioris vitæ exhortantis Epiſtola prima.

SERVVS ſeruorũ Dei in Bec. C cenſi monaſterio commanentium frater Anſelmus: fratri dilecto, filio deſiderato Helinãdo bene incœpta feliciter perficere. Benedictus Deus à quo omne datum optimum, & omne donum perfectum deſcendit: qui auertit o- *Iacob.1.*
culos tuos ne videant vanitatem & erexit animam tuam ad ſequendam veritatem. Reſtat igitur mi deſiderate, vt ſedula ſollicitudine pertractes: quia nemo mittens manum ad aratrum & reſpiciens retrò, aptus eſt regno cælorum. Antiquus enim hoſtis tanto enixius non *Luc.9.*
ceſſabit multimodis te calliditatibus inuadere, quanto te videt ſtudioſius laqueos eius velle euadere. Sæpe namque reducit ante mentis oculos quam delectabilia ſint ea in quibus ſolitus es conuerſari: vt cõtinuo ſubinferat quàm difficile ſit aſſueta voluptate carere: quia ſit impoſsibile in quodam auſtero rigore & rigida aſteritate tota ætate perſeuerare: quatenus ex memoria aſſuetæ delectationis plus horreat animus ſobrietatem vitæ ſublimioris. Aliquando ſub ſpecie diſcretionis finget ſe ſalubrius tibi quam propoſueris cõſulere, vt ſcilicet prauitatem deſerẽs in clericali propoſito religioſe viuẽdo velis perſiſtere, vt per vitæ correctionem animam tuam poſsis ſaluare: nec per indiſcretionẽ ſubeas onus quod non poſsis portare. Quod ſi te ab intentione perfectioris vitæ D
nullatenus auerti poſſe cognouerit: quaſi tecum ire approbando propoſitum ſe ſimilabit, ſed iuxta iter laqueos ponere multimodos nõ ceſſabit. Alij quidem hinc oblata oportunitate peccandi: illinc ſtimulante tentatione, ſuaſionem callidus addet huiuſmodi. Tam bonum eſt quod decreuiſti facere: vt quãlibet immenſitatem peccatorum poſsit deſtruere: interim ergo ſatisfacere voluntati tuæ cur hæſitas, cum cito ſiue multa ſiue pauca peccata ſint pariter delenda non dubites. Aliquando verò taliter conabitur decipere. Bonum quidem eſt quod vis facere, ſed non opportunè fit niſi cum tepeſcente laſciuia iuuenili: quæ pondus illius regularis cenſuræ non tolerat ipſa maturitas ætatis religioſæ grauitati ſe contemperat. Quòd ſi viderit te ita imbecillem vt impediri tua poſſit intentio ſi manifeſtetur: omnino conabitur vt his à quibus retineri aut vi aut amore aut alia perſuaſione poſsis: qualibet occaſione publicetur. Promittet etiam, quia ſi bonũ quod intendis aliquantulum differre volueris: multo fructuoſius atque vtilius facere hoc poteris & plurimorum ſalute quos tecum attrahes, & commodo pecunię monaſterio profuturę quã vndique colliges: quid eſt quod te leuitate & inconſiderata acceleratione tentabit arguere? quia te non ſolum promittendo, ſed & pignus ponendo indiſſolubili voto voluiſti conſtringere,

A gere, cum nihilominus & fortaſsis melius ad ipſum libera poſſes voluntate proficere. Ad hęc omnia chariſsime quid reſpondendum ſit, vellem aliquanto diffuſius ſcribere, niſi lex epiſtolæ cogeret me breuitatẽ non excedere. Breue igitur & verum amici tui ſuſcipe contra iſta conſilium. Qui putat voluptate ſeculi carere, & in exercitio perſeuerare virtutum nimis auſterum & impoſsibile, nunquam guſtabit quantum ſit nõ ſeruire, ſed imperare vitijs per amorem & ſpem cæleſtis regni laudandum & delectabile. Qui putat melius ſibi eſſe in habitu clericali religioſe viuere, quam ſubire monachicæ vitæ pondus importabile, conſideret per totum mundum quanta hilaritate vtriq; ſexui, omni ætati: omni generi hominum ſit pondus illud cantabile. Sciat etiam quia valde difficilius eſt intra ſeculares per liberam voluntatem quam intra clauſtrum monachorum ſub diſciplina cuſtodire vitæ ſanctitatẽ. Non dico nunc quod propoſitum monachicæ vitæ inter omnes vitas altiorem gradum contingat humilitatis quem altior ſequitur exaltatio: niſi quia nullus vt melius viuat monachi propoſitum deſerit, & omne genus hominum ad monachicam vitam vt magis Deo propinquet cõcurrit. Qui peccatis addit peccata, quia peccatorum omnium expectat remiſsionem, amando peccatum probat ſe non amare, & ideo non mereri
B peccatorum abſolutionem. Qui differt in futuram, & forſitan non futuram ætatem, ſuam vitam corrigere, certum bonum dimittit: proculdubio & contemnendo quod perdit: probat ſe nõ amare quod expectat & meretur non accipere. Qui certus non eſt ſe tantæ eſſe conſtantię: vt nullo modo poſsit flecti à bono propoſito: omnino celet bonam voluntatem, vt nõ niſi cum in opus exit, appareat in publico. Qui bonum quod vult facere vt melius fiat differt: bonum eſt ſi melius certum eſt. Quòd ſi melius bonum dubium eſt, & perdere minus bonum: minus eſt damnoſum & irrecuperabile, conſilium eſt vt acceleret facere bonum minus, ne nimis expectãdo malus: non faciat maius nec minus. Qui iudicat leuitatem voto velle ſe ligare ad faciendum quod bonum eſt: vt
Pſal.25. iam non ſit liber ad nõ faciendum: iudicet doctorem leuitatis illum qui dicit: Vouete & reddite. Nullatenus enim reprehendendus eſt: qui quod bonũ eſt vouit, ſed qui non reddit quod vouit. Certum quippe eſt, quia qui bene vouet: ipſo voto Deo placet. qui ergò aliquid boni vouit non pœniteat: quia fecit vnde Deo placeat: ſed feſtinet reddere quod vouit: vt plus placeat. Hæc fili chariſsime conſilia, has conſolationes in præſenti maxime tibi neceſſarias iudicaui, hæc paterna ſollicitudine ego quem patrem & conſiliarium non mea voluntate, ſed tua voluntate elegiſti, dictaui. Hæc interim reminiſci non deſinas, donec quod Deo inſpirante vouiſti, ipſo adiuuante perficias. *Vale* C
deſiderate cordi meo & feſtina ſatisfacere de te deſiderio meo, quod vtinam facere placeat omnipotenti Deo.

Beati Anſelmi ad Hugonem incluſum poſtulationi eius, vnde ſecularium hominum mentes ad contemptum ſeculi & æterni regni deſiderium incitare poſsit, ſatisfacientis.
Epiſtola II.

DOmino & amico chariſsimo Hugoni incluſo, Frater Anſelmus dictus abbas Beci, à malis excludi, in bonis includi. Duo viri laici nuper ad me venerunt dicentes ſe à veſtra dilectione miſſos: quatenus ex noſtra exhortatione aliquid aſſumerent: vnde ſe ad patriæ cæleſtis amorem accenderent. Per quos etiam vt referebant poſtulaſtis vt aliquid à me breuiter ſcriptum acciperetis: vnde ſecularium hominum mentes vos adeuntium: ad huius ſeculi contemptum & æterni regni deſiderium incitaretis. Quod tanto melius per vos efficere poteſtis: quanto liberius hauritis vitæ dulcedinem cæleſtis. Nam quod ego quaſi à longe intueor: vos guſtu ſentitis, & ego quod mente ieiuna ore rumino: vos cordis affectu glutitis. Quod enim ego de ſanctæ vitæ rectitudine vtcumq; intelligo, vos operibus tractatis, & quod ego vtcumque loqui poſſum, vos faciendo guſtatis. Quanto ergo ſatur ſuauis eſt quàm ieiunus eructat: tanto dulcius veſtra commonitio quod perſuadere nititur, inculcat. Sed quoniam veſtræ aliquid negare nequeo voluntati: quamuis hoc quod à me petitis in latitudine ſanctæ ſcripturæ multo melius inueniatis: tamen dicam aliquid ſecundum petitionem veſtram, ne me velut eius contemptorem arguatis. Sic itaque aliquem illiteratum & qui altiora nõ poſsit capere: ad beatitudinis æternæ deſiderium exiſtimo poſſe incitari: Frater chariſsime: regnum cælorum clamat Deus ſe habere venale. Quod quidem regnum cælorum tale eſt, vt eius beatitudinem & gloriam, nec oculus hominis mortalis poſsit videre, nec auris audi- *1. Corin. 2.*
re, nec cor cogitare. Vt tamen aliquo modo illud poſsis cogitare: quiſquis ibi regnàre meruerit: quicquid ipſe volet: hoc erit in cælo & in terra, quicquid verò nolet, non erit in cælo nec in terra. Tanta enim erit dilectio inter Deum & eos qui ibi erunt, & inter ſeipſos inuicem: vt omnes ſe inuicẽ diligant ſicut ſeipſos, ſed plus ament omnes Deum quam ſeipſos. Et propter hoc nullus ibi volet niſi quod Deus, & quod volet vnus hoc volent omnes, & quod vnus vel omnes, hoc ipſum volet Deus. Quapropter quicquid vnuſquiſque volet hoc erit, & de ſeipſo & de omnibus alijs, & de tota creatura & de ipſo Deo. Et ſic ſinguli erunt perfecti reges, quia quid ſinguli volent hoc erit, & omnes ſi-

A mul cum Deo vnus rex & quasi vnus homo, quia omnes vnum volent, & quod volent erit. Hanc mercedem clamat Deus de cęlo se habere venalem. Si quis quærit, quo precio? Respondetur illi, Non indiget terreno precio qui vult dare regnum in cælo, nec aliquis potest Deo dare quod non habeat: cuius est totum quicquid est: nec tamen dat Deus tantam rem sine omni precio, quia non dat illam non amanti. Nemo enim dat quod charũ habet, illi cui charum non est. Quoniam ergo Deus tua re non eget, nec dare debet tantam rem contemnenti amare illam: non quæritnisi amorem sine quo dari non debet. Da ergo amorem & accipe regnum, ama & habe. Denique quoniam regnare in cælo non est aliud quàm sic glutinari cum Deo, & cum omnibus sanctis angelis & hominibus per dilectionem in vnam voluntatem vt omnes vtantur simul vna potestate. Ama Deũ plusquam teipsum, & iam incipis tenere quod ibi perfecte vis habere. Concorda cum Deo & hominibus: si tantum ipsi à Deo non discordent, & iam incipis cum Deo & cum omnibus sanctis eius regnare. Nam secundum quod tu concordabis modò cum Deo & cum hominibus in voluntate illorũ, concordabit tunc Deus & omnes sancti tecum in tua voluntate. Si ergo vis esse rex in cælo, ama Deum & homines sicut debes, & mereberis esse quod optas.

B Hunc amorem non poteris habere perfectum nisi euacuaueris cor tuum ab omni alio amore, Quippe sic est de corde hominis & de hoc amore: quomodo de vase & oleo. Nam sicut vas quanto magis habet aquam aut alium similem liquorem, tanto minus capit oleum, ita cor in quantum occupatur alio amore intantum excludit istum. Est & aliud, quia sicut fœtor est cõtrarius odori, & tenebræ luci: sic omnis alius amor huic amori. Sicut igitur contraria nunquam simul integre conueniunt, sic nec iste amor cum vllo alio amore in vno corde. Hinc est quod qui cor suum implent dilectione Dei & proximi, nihil aliud volunt nisi quod Deus vult, aut quod vult alius homo: tantum si non sit contra Deum: hinc est quod instant orationibus & cælestibus colloquijs & cogitationibus: quia dulce est illis desiderare Deum & loqui & audire & cogitare de illo quem multum amant. Hinc est quod gaudent cum gaudentibus, flent cum flentibus, miserentur miseris, donant indigentibus, quia alios homines tanquam seipsos amant. Hinc est quod contemnunt diuitias, potestates, voluptates & honorari & laudari. Qui enim hæc amant sæpe faciunt aliquid contra Deum & contra proximum. Si enim ex his duobus præceptis vniuersa lex pen-

Matth. 22. det & prophetæ. Qui ergo vult illum amorem habere perfecte quo regnum cęlorum emitur, amet contemptum, paupertatem, laborem, sub-

Luce 14. iectionem, sicut sancti viri faciunt. Sic enim qui se humiliat exaltabitur. Breuiter hæc vobis charissime sicut postulastis dixi, sed in horum expositione prudentia vestra multo plura proferre poterit quam dixi: Si tamen de plenitudine beatitudinis æternæ à me aliquid latius dictum sanctitas vestra legere voluerit in fine libelli mei qui prosologion appellatur vbi de pleno gaudio tractaui, reperire hoc poterit. Valete & orate pro me.

Beati Anselmi, ad Henricum amicum suum, illum vt penset in quantalibet mundi gloria fuerit: quis finis & quis in fine fructus, quódve præmium, & econtra quæ sit expectatio mundi gloriam conculcantium, exhortantis.

Epist. III.

DOmino fratri, amico Henrico, frater Anselmus abbas Becci: bonæ volũtatis perfectionem & effectum. Benedictus De- *Psal. 144.* us in donis suis & sanctus in omnibus operibus suis qui vestræ dilectioni tantum de nostro desiderio, propter quod iuistis, concessit efficere: quem oramus vt quod deest adhuc de voto nostro & de vestra mercede dignetur perficere. De qua re nostrum consilium per fratres nostros mando. De gratia & dilectione ducis de qua scripsistis mihi: multum gaudeo & pro ea Deo & illi & vobis gratias ago. Quod etiam illi per literas facere cogito: cùm nuncij D vestri sicut audiui cõstitutum esse, ad illum redibunt. Et quoniam nescio si hoc necesse erit fieri antequam redeant: cum primum poteritis mandate mihi pronomen eius & nomina vxoris & filiorum eius. Solum enim nomen eius teneo: quia Vitalis vocatur. Sed quàm dulcis mihi vestra dilectio, sic me sibi sua probitate conglutinauit: vt idem de vobis quod de me desiderat cor meum, vnde eam spem magnam ex vestris sermonibus cõcepi: non potest mens mea quiescere donec ipsum desideriũ meum de vobis satietur. Quamuis igitur nullus sermo sufficiat mihi donec Deus quod opto perficiat pauca tamen, quia non nescienti loquor, pro hoc ipso amica familiaritate cõmemoro. Pensa igitur dulcis amice quantalibet mundi gloria potitus fueris, quis sit finis & in fine quis fructus quod præmium, & econtra quæ sit expectatio mundi gloriam coculcantium. Si dicis non soli monachi ad salutem perueniunt, verum est. Sed qui certius: qui altius, illi qui Deũ solum conantur amare: an illi qui amorem Dei & amorem seculi volunt copulare? Sed forsitan dicet aliquis: quia & in ordine monachorum est periculum. O homo qui hoc dixit: quare non considerat quid dicit? O rationalis natura: an est hoc rationabile consilium, vt quia vbiq; est periculum ibi eligas manere vbi maius est periculum? Denique si ille qui solum Deum nititur amare: seruat propositum vsque in finem certa

A certa est salus. Si verò ille qui mundum vult amare: nõ deserit suum propositum ante finem, aut nulla aut dubia aut minor est salus. Et certe satis probat: quia nullatenus aut parum aliquod bonum diligit, quia illud vbi certius & melius cognoscit, non eligit. Sed multi dicunt: Grauius irascitur Deus peccanti monacho quàm alio, quia de proposito altiori cadit. Hoc verum est quamdiu cadit in peccato. Sed certe benignius & familiarius suscipit Deus monachum pœnitentem, si ad suum propositum redit, quam non monachum qui ad idem propositum non venit. Plus namq; placet Deo etiam post graue peccatum, cuius propositum est, & ante & post quo maius habere nõ potest: quam ille qui nec ante, nec post simile peccatum non vult proponere quo melius non potest. Si ergo & innocentibus & pœnitentibus melius est ad vitam monachicam venire & redire quàm abssistere, quid moraris? Si prius de hac vita tolleris: damnum est irrecuperabile. Multa charissime de monachicæ vitæ altitudine & celsitudine, de quiete & iocunditate dicere possem si epistola modum non excederet. Festina ergo ad tantum bonum, quia nullo bono efficatius venies ad summum bonum. Plures vidi promittentes & differentes, quos ita mors tulit, vt nec hoc perficerent quo se impediebant, nec hoc inciperent quod promittebant. Quod val-

B de timeo de te, auertat Deus à te charissime. Vale & noli tardare.

Beati Anselmi ad quandam dominam, eam vt consilijs suis acquiescat obsecrantis & ad habitum & propositum abiectum redeat si saluari velit, admonentis. Epist. IIII.

ANselmus Dei ordinatione archiepiscopus Cantuarien sis: Mundum non Christum contemnere, & Christũ plus quàm mundum diligere. Libentissime si possem tecum loquerer: soror verò mihi in Deo dilecta, quia charitas qua omnem hominem volo saluum fieri, & officium mihi iniunctum exigunt àme vt fraterno & paterno affectu diligam, & per eandem dilectionem sollicitudinem de salute animæ tuæ geram. Sed quoniam in nobis non euenit oportunitas colloquendi: incumbit mihi necessitas scribẽdi, quem animum de te habeam, & quid de te desiderem. Obsecro igitur te vt non contemnas dilectionem, qua te propter Deum & honorẽ Dei, ad salutem tuam diligo, neq; reijcias consilium meum. Si enim mihi acquiescere volueris: certa esto, quia valde tibi in fine placebit, & erit super te gaudium magnum angelis Dei. Si verò nolueris scito: quia nimis tibi displicebit & inexcusabilis eris in districto iudicio Dei. Adiui soror mea, quia diu potasti habitũ sanctæ conuersationis. Quẽ quomodo reliqueris, quídve passa sis, vel quid feceris, nõ latet, sed multum apertum est. Considera igitur iam nunc charissima quantum di- C
stent viriles amplexus & carnalis delectatio ab amplexibus Christi, & à delectatione castitatis & cordis munditia. Amplexus quidem Christi dico non corporales, sed quales per amorem & desiderium eius inter bonam conscientiam facit anima familiaris eius. Considera inquam quę sit differentia inter has duas delectationes, non loquor nunc de legitimo coniugio. Considera inquam, quanta sit in spirituali delectatione mundicia, quanta sit in carnali mundicia, quid spiritalis promittat, & quid carnalis minetur, quanta sit in spirituali spes, & quam delectabilis expectatio Christi: quanta etiam in hac vita securitas & consolatio, quantus sit in carnali timor iudicij Dei: quanta etiam in præsenti vita est confusio. Cogita quale sit Christum sponsum cælestis regni dotem promittentem contemnere, & hominem mortalem non nisi corruptionem & contemptibilia dantẽ & pollicentem, filio Dei regi regum pręponere. Certe ille rex regum concupiuit speciem tuam vt sponsæ legitimę. Qualiter autem ille quem scis carnis tuæ pulchritudinem appetiuerit soror mea: quomodo dicam, fœmina nobilis, quomodo dicam? Sponsa Dei virgo fueras electa, & Deo habitu & cõuersatione assignata. Quid dicam modo te esse filia mea, Deus scit. Non ita loquor vt gaudeam de confusione tua, sed vt gaudeat Deus, & congaudeãt angeli de con- D
uersione & salubri pœnitentia tua. Quid ergo dicam? Si non dico, forsitan non animaduertis: si dico forsitan irascaris. De electa & signata & sponsa Dei: quid facta es. Erubẽscat esse nobilitas tua quod erubescis audire, & ego propter nobilitatem tuam & dilectionem erubesco dicere. Ecce filia charissima si hæc proponis in cõspectu tuo: quantus dolor debet esse in corde tuo de tanto & tam graui casu tuo? Si enim vehementer doles, condolendo tibi valde gaudeo: si verò non doles, non est vnde gaudeam, sed multo magis doleo. Nam si doles adhuc salutem tuam spero, si autem non doles quid nisi damnationem tuam expectare queo? Impossibile namque est te vllo modo posse saluari, nisi ad habitum & propositum abiectum redieris. Quamuis enim ab Episcopo sacrata non fueris, nec coram ipso professionem legeris: hoc solum tamen est manifesta & quæ negari non potest professio, quia publice & secrete habitum sancti propositi portasti, per quod omnibus te videntibus Deo dicatam te esse non minus quàm professionẽ legẽdo affirmasti. Nam antequã fieret ista nunc vsitata monachici propositi professio & sacratio: multa milia vtriusque sexus hominum, solo habitu se ipsius esse propositi professione, celsitudinem & coronam consecuta sunt. Et qui nunc habitum sine hac professione & sacratione assumptum reijciebant: apostatæ iudicabantur. Inexcusabilis er-

Ago es si deseris sanctum propositum: quod diu habitu & conuersatione professa es, quamuis professionem nunc vsitatam non legeris, & ab Episcopo cõsecrata non fueris. Certe filia charissima adhuc te expectat dominus & creator & redemptor tuus, rex ille qui concupiuit speciem tuam, vt esset legitimus sponsus tuus, adhuc te expectat & reuocat vt sis legitima sponsa eius, & si non virgo, saltem casta. Scimus enim plures sanctas mulieres quæ post amissam virginitatem plus placuerunt Deo, & magis illi familiares fuerunt per pœnitentiam in castitate: quàm plures aliæ quamuis sanctæ in virginitate. Redi ergo mulier Christiana: redi ad cor tuum, & considera quem potius debeas diligere: cui potius adhærere: illi qui te ad tantam honestatem elegit: eligendo vocauit, vocando habitu sponsali sibi assignauit, & adhuc quamuis contemptus & reiectus expectat & reuocat, an illi per quem vt mitius dicam in hoc, in quo te vides deiectam de tanta celsitudine cecidisti: præsertim cùm ipse te iam sicut puto contemnat, aut sine dubio contempturus & deserturus sit. Et vtinam sic vos inuicem contemnatis vt vos Deus non contemnat: sic vos inuicem deseratis vt vos Deus non deserat: sic vos inuicem reijciatis vt vos Deus à facie sua non proijciat: sic ab inuicem conuertamini: vt ad Deum conuertamini. Certe melius & valde honora-
B bilius est & illi & tibi vt ab illo sis contempta quam retenta: quia quamdiu eris eius retenta proculdubio vt de illo nunc taceã, tu eris Dei contempta, & si contempta ab illo propter Deum illum contempseris vtiq; non contempta sed susceptа & dilecta Dei eris: velut eius sanguine proprio redempta. intende filia cuius salutem desidero: intẽde benignitatem eius qui contemptus à te: contemnentem reuocat, vt te in regalem suum thalamum non terrenum, sed cæleſtem introducat: intende & concute cor tuum: dole vehementer casum tuum. Reijce & conculca secularem habitum quem assumpsisti & resume habitum sponsæ Christi quem proiecisti. Nullatenus enim te cognoscet Christus aut suscipiet nisi in illo habitu quo te sibi signauit, & quo te eius spõsam esse publice & secretò es testata. In hoc habitu redi tu ad benignitatem eius: ingere te opportune in conspectu eius. Accusa tu ipsa conscientiam tuam: laua lachrymis culpam tuam. Ora eum infatigabiliter, adhære illi inseparabiliter, misericors est non te reijciet, sed potius gaudens de reditu tuo, te benigne suscipiet. Si hoc feceris: gaudium erit de te in cælo & in terra omnibus sanctis angelis & hominibus cognoscentibus. Si verò hoc facere contempseris: omnes tibi aduersi erũt, & ego & ecclesia Dei faciemus quod de tali re faciendum intelligimus, omnipotens Deus visitet cor tuum, & infundat in te amorem suum filla charissima.

Beati Anselmi ad Burgundium & Richeram eius vxorem vt ante oculos suos finem suum ponant hortantis.
Epist. V.

C

ANselmus seruus Ecclesiæ Cantuarien sis suis charissimis: Burgũdio & vxori eius Richeræ, salutem & benedictionẽ Dei. Qualiter me habeam: nuncius vester melius poterit vobis verbis ostendere quàm ego scribere. Nihil autem tantum me delectat mandare vobis quantũ vt curam habeatis de vobis. Exonerauit vos Deus, abstulit vobis omnem occasionem amandi hoc seculum, & dedit vobis omnem opportunitatem amandi salutem vestram. Ponite quotidie ante oculos vestros finem vestrum, cogitate intentissimè cuius erũt, & quid vobis proderunt quæ post vòs remanebunt. Cogitate quò ibitis: quid vobiscum portabitis, quid ibi quod præmissum sit à vobis inuenietis. Certe non portabitis vobiscum, nec inuenietis ibi aliud quàm merita vestra siue bona siue mala: videte quæ merita præmisistis. Si plura bona quàm mala gaudere potestis, quod non puto. Si plura mala quam bona, multum debetis timere, præsertim cum multum necesse sit homini volenti saluari, habere multo plura bona merita quàm mala. Hæc cogitate, hæc inter vos die ac nocte in secreto & in
D publico tractate, hęc sint colloquia vestra inuicem. Domine mi, amica mea quid facimus, quid tardamus, propè est vltima dies nostra. Quomodo expendimus vitam nostram? quomodo satisfacimus Deo pro peccatis nostris? Præparemus nos quasi videamus in proximo diem vocationis nostræ, & ita aptemus nos vt securi eamus ad iudicium, quia recepturi sumus sine dubio prout gerimus in hac vita, siue bonum siue malum. Deus iunxit nos in hac vita: faciamus vt simul nos iungat in æterna vita, & videamus ibi prolem nostrã quam sibi Deus iam assumpsit. Hæc sint studia vestra, hæc solicitudo, hæc suspiria vestra. Quod mando vobis per nuncium istum ne veniatis ad me nisi à me mandatum fuerit per sigillum meum, vobis dico domine & frater charissime Burgundi: suscipite bono animo si me amatis. Omnipotens Deus regat corda vestra & dirigat ad gaudia æterna. Amen.

Beati Anselmi monachis in Cistrensi cœnobio commanentibus, eosdem vt abbati suo obediant, atq; pacem & concordiam in inuicem habeant admonentis.
Epist. VI.

ANselmus archiepiscopus fratribus & filijs suis charissimis monachis in Cistrensi cœnobio sanctæ Vuerburgæ commanentibus, salutem & benedictionem Dei & suam.

Am. Benedictus Deus in donis suis, & sanctus
Psal. 144. in omnibus operibus suis, qui vos facit & numero crescere & augmento religionis proficere: quamuis enim de omnium seruorum Dei profectu gaudeam, in vobis tamen aliquid habeo speciale, cur de vestro lætari profectu debeam: quia per me Deus congregationis vestrę dignatus est instituere principium, & dare vobis primum Abbatem dominum, scilicet Richardum filium nostrum charissimum. Gratias igitur ago Deo pro gratia sua quam ostendit in vobis & oro, vt sicut eadem gratia vos prę uenire dignatus est: ita indesinenter subsequatur: quatenus nunquam vos de hoc ad quod vos prouexit permittat deficere, sed semper ad meliora proficere. Quod prò certò ipse faciet si non negligẽtes fueritis bona ad quæ iam per
Eccles. 9. uenistis seruare. Cùm enim Dei sit sua gratia semper nos præuenire: nostrum est quod accipimus eius auxilio studiosè custodire. Nam quamuis nec habere, nec seruare possimus aliquid nisi per illum, perdere tamen & deficere non est nisi ex nostra negligentia quæ sæpissime incipit à minimis, in quibus nos callidus ho
B stis solet decipere, cum nobis persuadet ea nõ magnipendere. Inde namque sequitur illud damnum execrabile quod legitur: Quia qui modica despicit: paulatim decidit. Certissimũ namq; est quod in multis Ecclesijs experimento didicimus, quia in monasterio vbi minima districtè custodiuntur: ibi rigor monachorum inuiolabilis permanet: ibi pax inter fratres: & in capitulo proclamationes conquiescunt: vbi verò minimi excessus negliguntur: ibi totus ordo paulatim dissipatur & destruitur. Si ergo de virtute in virtutem, & de profectu ad profectum vultis ascendere, semper timete in singulis minimis Deum offendere. Non debetis cõsiderare quàm parua sit res quam contra prohibitionem facitis, sed quantum malum sit inobedientia quam pro parua re incurritis. Sola enim obedientia potuit hominem in paradiso retinere. vnde per in obedientiam eiectus est: neque ad regnum cœlorum aliquis nisi per obedientiam perducitur. Pensate quia si homo per vnam solam inobedientiam in tantam miseriam quam patimur in hoc mundo proiectus est: quantum debeamus eam horrere & obedientiæ bonæ studere. In obedientia totus vigor bene viuendi construitur: in eius negligentia destruitur. Abbati ergo vestro obedientiam non solum opere, sed etiam in voluntate per omnia exhibete, & ad inuicem pacem & concordiam per mutuam dilectionem habete. Quam dilectionem sic nutrire & seruare poteritis si vnusquisque non vt alius suam, sed vt ipse alterius volũtatem faciat, studuerit. Ocio situatem quoq; sicut rem inimicã animarum vestrarum à vobis excludite, & vnusquisque consideret: quia de singulis momentis vitæ nostræ reddituri sumus deo rationem. Cui-
C cunq; ergo deus dat aliquam gratiã: ad quamlibet vtilitatem ea vtatur in quantum habuerit oportunitatem. Qui enim non vtitur potestate bene faciendi quam habet, in die iudicij quasi non habens iudicabitur: & ab illo auferetur hoc ipsum quod habere videtur: quia & præmio quod mereri potuit carebit & deinceps nullam alicuius boni operis potestatem in pœnis habebit. Quasi autem alio dabitur quod ab illo auferetur: quando illi qui bene operatur secundum donum quod accepit præmium augebitur, quia iuxta illum qui negligenter vixit eius exẽplo à bono operenõ defecit. Gratias ago vobis: quia pro me oratis, & oro vt ab hac charitate non desistatis.

Beati Anselmi ad Lauronem monachum nuper conuersum vt in monasterio in quo professus sit, permaneat, & ibi totis viribus custodire mentis quietem studeat, exhortantis. Epist. VII.

DIlecto dilectus, amico amicus, frater fratri: Lauroni Anselmus, temporalis vitæ sanctitatem & æternæ felicitatem. Cùm meum & tuum charissime desiderium quo nos inuicem desideramus considero, vnũ est quod me de nostra consolabitur separatione, quia in
D futura vita æternam nostram coniunctionem per diuinam spero clementiam. Nam certus sum de mea: nec dubito de tua conscientia: quamlibet enim nos regionum diuersitas distineat, de duabus tamen animabus nostris charitas vnam conficiat. Vnde fit vt animæ nostræ & dilectione præsentes sese amplectentur & conuersatione sese desiderent. Sed consummata huius vitæ peregrinatione, illo adiuuante, ad quem tendimus & in quo speramus in patria, ad quam suspiramus quasi diuersis itineribus conueniemus. Vbi tanto vehementius Deo annuente de inuicem congaudebimus, quanto nunc de nobis diuinam dispositionem patientius tolerauimus. Interim tamen quoniam facere quod charitatem renouat & accendit, non est Dei dispositioni reniti, sed obedire: debemus nos vel mutuis salutationibus cùm licet, reuisere. Quod cum hactenus in hac epistola me fecisse possit sufficere: aliquid tamen nostrę admonitionis quam tibi semper dulcem fecit, nõ mea fatuitas, sed tua charitas instante Domino & communi nostro amico Vrsione cogor subijcere. Nam etiam si nihil tibi dicere possim quod ignores: plus tamen hærebit memoriæ quod à dilecto dilectore dictum suscipies. Ingressus es charissime professusque Christi militiam in qua non solum apertè obsistentis hostis violentia est propellenda, sed & quasi consulentis astutia cauenda. Sæpe namque dum tyronem Christi vulnere malæ voluntatis aper-

A tè maleuolus non valet perimere: sitientem eum poculo venenosæ rationis maleuolè callidus tentat extinguere. Nam cùm monachum nequit obruere: vitæ quam professus est odio, nititur eum conuersationis in qua est subruere fastidio. Et licet illi monachatum propositum tenendum quasi cócedat, tamen quia hoc sub talibus aut intra tales: aut in eo loco vbi incœpit illum stultum nimis imprudentemq; nimis, multimodis versutijs arguere non cessat vt dum illi persuadet incœpto Dei beneficio ingratum existere, iusto iudicio nec ad meliora proficiat, nec quod accepit teneat, aut in eo inutiliter persistat. Quippe dum incessanter laboriosis cogitationibus demutando, aut si mutari non valet saltem de improbando initio meditatur, nunquam ad finem perfectionis tendere conatur. Nam quoniam illi fundamẽtum quod posuit displicet, nullatenus illi structuram bonæ vitæ superædificare libet, vnde fit vt quemadmodum arbustula si sæpe transplantetur, aut nuper plantata in eodem loco crebra conuulsione inquietetur, nequaquam radicare valens ariditatem cito attrahit: nec ad aliquã fructus fertilitatem prouehit. Sic infœlix monachus si sæpius de loco ad locum proprio appetitu mutatur aut in vno permanens: frequenter eius odio concutitur, nusquam amoris stabilitus radicibus ad omne vtile exercitium lamB gueſcit, & nulla bonorum operum vbertate diteſcit. Cumq́ se nequaquam ad bonum, sed in malum proficere si fortè hoc recogitat, perpendit: omnem suæ miseriæ causam non suis, sed aliorum moribus iniustus attendit, atque inde se magis ad odium eorum inter quos conuersatur, infœliciter accendit. Quapropter quicunq; cœnobitarum forte propositum aggreditur, expedit ei vt in quocunque monasterio professus fuit, nisi tale fuerit vt ibi malum inuitus facere cogatur, tota mentis intentione amoris nexibus ibi radicare studeat, atq; aliorum mores aut loci consuetudines si contra diuina præcepta non sunt: etiam si inutiles videatur: dijudicare refugiat. Gaudeat se iam tandem inuenisse vbi se non inuitum, sed voluntarium tota vita mansurum omni transmigrandi sollicitudine propulsa deliberet: vt quietus ad sola piæ vitæ exercitia exquirenda sedulo vacet. quod si sibi vester maiora quædam ac vtiliora spirituali feruore appetere, quàm illi præsentis monasterij institutionibus liceat: æstimet aut se falli siue præferendo paria paribus, & minora maioribus siue præsumendo se posse quod non possit: aut certe credat se non meruisse quod desiderat. Quod si fallitur agat gratias diuinę misericordię: quia ab errore suo defenditur, ne sine emolumẽto aut etiam cum iactura locum vel vitæ ordinem mutando inconstantiæ læuitatiq́ue frustra crimen subeat, aut maiora viribus suis experiendo fatigatus, deterius in priora: aut etiam peiora prioribus C deficiat. Si autẽ verè meliora illis quæ in promptu sunt nondum meritus optat, patienter toleret diuinum iudicium: quod vlli aliquid iniuste non denegat: nec per impatientiam iudicem iustum exasperans: mereatur quod non habet non accipere, & quod accepit amittere: aut quia non amat inutiliter tenere. Seu verò misericordiã, seu iudicium erga se in illis quæ non habet & optat persentiat: lætus ex his quæ accepit largitati supernæ gratias dignas persoluat. Et quia ad qualemcunque portum de procellosis mundi turbinibus potuit pertingere: caueat in portus tranquillitatis ventum leuitatis & impatientiæ turbine inducere: quatenus mens: constantia & mansuetudine tutantibus quieta & diuini timoris sollicitudine, & amoris delectatione sit vacua. Nam timor per sollicitudinem custodit: amor verò per delectationem perficit. Scio quia hæc maiorem aut scribendi aut colloquendi exigant amplitudinem vt plenius intelligatur, quibus scilicet dolis antiquus serpens ignarum monachum in hoc getnere tentationis illaqueet, & econtra quibus rationibus prudẽs monachus eius callidas persuasiones dissoluat & annihilet. Sed quoniam iam breuitatem quam exigit epistola excessi: & totum quod hinc dixi aut dicendum fuit, ad custodiendam mentis quietem pertinet: huius breuis exhortatio epistolam nostram termiD net. Nec putes charissime hæc me dicere: idcirco quod suspicer te aliqua mentis inquietudine laborare, sed quoniam prædictus dominus. Vrsio cogit me aliquam admonitionem tibi scribere: nescio quid potius scribam vel moneam quàm cauere hoc quod sub specie rectæ voluntatis: scio nouitijs quibusdam solere surripere. Quapropter amice mi & frater dilectissime, consuluit, monet, precatur te, tuus dilectus dilector totis cordis viscerib⁹, vt totis viribus quieti mentis studeas sine qua nulli licet callidi hostis insidias circumspicere, vel semitas virtutũ angustissimas prospicere. Ad hanc verò monachus qui in monasterio conuersatur pertingere nullatenus valet: sine constantia & mansuetudine: quæ mansuetudo indissolubilis comes est patientiæ, & nisi monasterij sui instituta quæ diuinis non prohibetur mandatis: etiam si rationem eorum non peruiderit vt religiosa studuerit obseruare. Vale, & omnipotens dominus perficiat gressus tuos in semitis suis, vt non moueantur vestigia tua vt in iustitia appareas in conspectu Dei, & satieris cum apparuerit gloria eius. Ora vt ego tecum: quia & ego oro vt tu mecum.

Beati Anselmi, ad abbatem Guilhelmum, eidem ad inquisita de quodam comite excommunicato qui diuina celebrantibus se immiscuerit,

A *& de presbyteris incontinentibus quid agendum sit respondentis.*
Epistolæ VIII.

DOmino & patri reuerendo abbati Guilhelmo, frater Anselmus in hac vita diuturnam prosperitatem, in futura æternam fœlicitatem. Ex quo vestra probitas mihi suam dignata est præbere notitiam, tantam eius concepi dilectionem: vt semper eius mihi dulcis sit memoria. Quod expertus sum non immerito fuisse: quoniam & vitam vestram amore & reuerentia dignam agnoui existere, & paternitatem vestram non sine affectu dulcedinis erga prauitatem meam esse. Sæpe namq; fratres à vobis venientes me non solum sanctitatis vestræ relatione ædificauerunt, sed & dignationis vestræ salutatione honorauerunt. Quare licet: quicquid est in me toto, minime possit tantis meritis respondere, meum tamen est quantum amoris & reuerentiæ possum exhibere. Sed hæc deo in nobis seruanda & agenda committens, ad ea de quibus meam parB uitatem consulere dignata est vestra prudẽtia, non præsumendo sed obediendo, respondebo fortè non quod mihi sufficiat: sed quod mihi videtur. Comes quidem vester qui excommunicatus vobis diuina celebrantibus se miscet: mihi videtur humiliter admonendus: ne contemnendo sententiam eorum quibus deus affirmat se audiri cum audiuntur, & sperni cum spernuntur, se ligare cum ligant, & soluere cum soluunt, aggrauet super se Dei iudicium à quo fugere nusquam homo potest. Quare illi melius esse vt per salubrem humilitatem abstineat ab his à quibus eum apostolica segregat sentẽtia quam per præsumptionis contemptum se ingerat in illa quæ nunquam nisi per humilitatem quæsita prosunt, at semper inordinate præsumpta obsunt. Nec debere cum vllo suo commodo & grauissimo suo malo cogere vos, vt cùm eum offendere nolitis: deum & apostolici auctoritatem grauiter irritetis: ad quos pacandos illum adiutorem habere non possitis. Facilius quoque ac benignius apostolicum eius rationes susceperum si suam illum sententiam cognouerit reueritam Quod si comes idem hanc admonitionem respuerit scitis: quia deus plus est timendus quàm homo. Quapropter aut secundum iam prolatam apostolicam sententiam erga illum agendum: aut ipsum apostolicum siue aliquem vices eius gerentem de hoc ipso denuo consulendum existimo. De presbyteris verò qui se aperte reproba libidinis conuersatione: Deo reprobabiles exhibent, omnino tenendum est quod apostolica prouidentia ecclesiastico iustoq́ue rigore constituit. Nempe nullatenus conuenit vt ibi reuerenter astetur: vbi pertinaciter aperta & impudenti libidine fœtentes: Dei & sanctorũ prohibitionem contemnendo sacris altaribus C deseruiunt: immo non deseruiunt sed quantũ ad ipsos commaculant. Non quò quis ea quæ tractant contemnenda, sed tractantes execrandos existimet: vt qui Dei & angelorum præsentiam non reuerentur, vel hominum detestatione repulsi: sacra contaminare desistant. Nec vllatenus oportet vt illi sint consortes de altari participantium qui per immunditiam se faciunt exortes altari deseruientium. De lapsis autem sacros ordines habẽtibus & spontanea humilitate, secretè quibus debent confitentibus: nequaquam asserendum est quod eisdem ordinibus amplius vti nullatenus possint si per sacrificium spem contribulati cordisq́ue contriti & humiliati Deũ placantes ad virtutum profectum studiose contenderint. Nam nec apud Deum reprobatur officium alicuius propter culpam quam ipse ignoscit, nec apud homines decoloratur sacri ordinis dignitas propter personam cuius ipsi peccatũ non cognoscunt: quibus duabus cautis carnalis lapsus prohibet ad sacros ordines accessum aut reditum. Sed quo *Psal. 31* niam ferme semper occultum est, quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. quorum verò minime, tutius semper est conscium sibi criminis ab his quę placidam personam exposcunt per laudabilem humilitatem abstinere, quàm per culpabilem securitatem præsumere. Illud namque semper potest D Deo non improbante hoc verò non debet nisi Deo approbante. Qui autẽ huic sententiæ quæ *Iuuo.* ad sacri ordinis officium reditum post lapsum concedit: nequaquã aliqua ratione nisi authoritate fulciatur scripturarum, vult cõ sensum attribuere: legat epistolam beati Calixti papæ directam vniuersis episcopis per Galliam constitutis, & B. Gregorij ad Secundinum inclusum, vbi ipsi hanc sententiam sic firmis & penè eisdem rationibus & authoritatibus confirmãt vt nullatenus aliorũ adprobatione indigeat. Sed quoniam idem beatus Gregorius idipsum in alijs suis quibusdam epistolis studiose prohibet, ne sibi ipsi contrarius sit, de apertis quidem prohibuisse, de occultis verò post condignam pœnitentiam concessisse intelligitur. Nam crimen quod à Deo imputatur nec ab hominibus esse putatur, nõ reprobat, nec decolorat, vt iam dixi: cum tamen in tali re cuique tutius sit coram Deo plus timere quàm confidere. Prohiberi autem inuitum debere qui occultum crimen humili confessione spontè & occultè detegit, minimè existimo, ne multis obruatur vita salubris confessionis, quin potius eligens penitus in mortem occultari quàm hac occasione in certitudinẽ vel in suspitionem alicuius criminis adduci. Hoc enim illi cui cõfitentur, statuitur ad peccatum, sed confitentem absque eius consensu cessare à sui ordinis officio non cogit, sed potius magni criminis reus esse

A videtur si cogit: quia sic & confitentem pœnitere confessionis & plures nondum confitentes horrere confessionem compellit. Nam satis patet, quam minus malum sit cuilibet peccatori ad altare cum amore confessionis peracte, & ipe misericordiæ humili mente accedere quàm se cum odio confessionis & desperatione veniæ indurato corde desiderio: aut etiam actu ingerere. Ille itaque cui confessio fit: nequaquam particeps æstimandus est minoris culpæ in qua alium permittit non consentiendo, sed maiorem prudenter præcauendo: maioris verò potestatis auctor esse videtur, ad quos multos impellit, & si non volendo tamen inordinatè plus quod minus quam quod maius erat timendo. Sed manifestum est, quia illi qui humili contritione superbam verecundiã conculcando semetipsos iudicantes huiusmodi cessationi sponte consentiunt: multotiens tutius ministrât permissi seu etiam iussi quàm illi cum verecundia humana inter Deum & se iuste iudicare refugiunt: licet is cui confitentur valde periculosius prohibeat istos inuitos, vt suprà dictum est, quàm illos spontaneos. Et cum vtriq; necessarium sit vel ad tempus abstinere, puto quia illi qui non libenter cessant ad quod non bene properant, sunt tantum relaxandi, hi verò qui sponte abstinent ad quod non præsumunt etiam reuocandi. Nam in illis
B si reuocentur obedientię tigimine præsumptio palliatur, in istis verò humilitas obedientię robore adiuuatur: quę reuocatio non indifferenter, sed magna prælati confessionem suscipientis discretione facienda est. Sæpe namq; contingit vt quis non per immensum criminis horrorem & per vim humilitatis humanam verecundiam superet, sed per stultitiæ tenebras & impudentiæ duritiam fœditatem sceleris & pudorem non sentiat, & per negligentiam officium suum non appetat. Qui autem huiusmodi est: nunquam ad sacrum officium aut vocandus aut reuocandus est, sed cum pro ipso pœnitente supplicat humilitas, suggerit contritio, intercedit vitæ mutatio, tunc nimirum si prælatus non tam de meritis aliquibus quam de magna misericordia, & de multitudine miserationum Dei illum cõfortans ad sui vsum immutet officij: quia non tam temere quàm prudenter egisse videatur. Est enim sæpe in huiusmodi præuenienda pusillanimitas, excludenda contemptus suspicio, ostendenda beneuolentia: exhibenda compassio. Hoc enim modo qui tales sunt quanto benignius tanto efficatius ad perfectionem prouocantur, & tanto strictius in bono proposito ligantur. Potui plura de scriptis patrum his interserere, sed quia epistolarum breuitas quę se iam nimis extendi reclamat non consensit: simpliciter quid de me interrogatis sentirem paternitati vestræ iussus exposui. Omnipotens dominus vos & in his & in omnibus quę vobis agẽnda sunt: sic in rectitudine veritatis dirigat: vt pro eis seipsum vobis retribuat. Si præsens essem coram vobis & corã sancta congregatione vestra, de qua multa bona à multis concorditer audio, supplici mente totum corpus prosternerem, & vt me bonorum quæ Deus operatur in vestro monasterio in perpetuum participem in fraterna charitate cõcederetis, peterem. Sed quoniam ego hoc non possum, præsumo non de meis meritis, sed de vestra sanctitate rogare vt vos hoc pro me non humiliato corpore, sed benigna mente ab eisdem filijs vestris mihi petatis, & cum illis concedatis: Valete. C

Beati Anselmi ad Falconem episcopum Beluacensem, se apud suspicantes eum concupiscentia archiepiscopatus detineri, excusantis.
Epist. IX.

DVlcissimo & dilectissimo dilectori episcopo Beluacensi Falconi, frater Anselmus: æterna Dei protectione & consolatione gaudere. Scio mi dulcis amice quantum dilectio vestra de illius quem super omnes homines diligit inseparata corporali amissione contristaretur nisi se sapienter diuinę dispositionis consolatione consolaretur. Sicut enim in cordibus diligentium sese inuicem spes & opportunitas confruendi se nutrit quandam D
delectabilem dulcedinem: ita eiusdem rei desperatio ingerit molestam amaritudinem. De qua re vestra prudentia meam potest cognoscere conscientiam. Sic enim agnosco vestrę dilectionis erga me sinceritatẽ vt sim certus vos non ignorare meæ dilectionis erga vos, & erga eos quibus illam ostendebam, & maxime erga monachos Beccenses veritatem. Nam nullus sic cognoscit amici veri conscientiam, sicut ille qui verè gerit amicitiam. Considerate ergo quæ possit esse in corde meo integra lætitia: quem tot amicorum me desiderantium, & à me desideratorũ contristat irreparabiliter perdita in hac vita præsentia? Vnusquisque eorum de me solius amissione corporali dolet, & anima mea de omnibus, quia ab eorum præsentia inuita tam inopinatè scinditur, dolet. Nam & si maior multitudo similem exhibentium dilectionem in Anglia me videatur lætificare: nullatenus tamen tam longo tempore radicatam & nutritam priorem dilectionem de corde meo valet eradicare. Vera enim charitas non minus diligit priores amicos interius, etiam si exterius pariter nequeat operari cum ad plures extenditur, sicut nec à prioribus. Si veri amici sunt minus timet diligi cum à pluribus diligitur. Et quidem si qua mihi consolatio est multitudinis amicorum præsentium: ad angorem quem gero ad priorum absentiam ille lud vtique efficere nequit, vt non contrister de

A de illorum, qui quanto magis me diligunt, tanto magis contristantur de absentia dilecti & dilectoris sui tristitia. Delectat me cum dulci amico meo scribo de charitatis sinceritate, & de eius efficacia diu tractare, sed quoniam epistolaris breuitas hoc non patitur: cum & aliud velim dicere, necesse est me iam materiam mutare. Quidam vt audiui suspicantur me archiepiscopatus concupiscentia ad quem dolens & timens trahor, detineri. Quod siue suo errore, siue aliena persuasione faciant, parcat illis Deus, qui videt quia falluntur & peccãt. Non me excuso apud vestram fraternitatem mihi dilectissima, quæ ex quo me cognouit familiarissima & longa conuersatione: meam indubitanter didicit & credidit de secularis honoris ambitione conscientiam. Quam tanto verius cognouistis, quanto vos securius & totam vitam vestram sensui meo iudicioque commisistis. Sed apud eos me excuso quicunq; hanc lecturi sunt epistolam, vt sciant quid mihi dicat conscientia mea coram Deo & alijs ignorantibus: cum opus erit, respondeant pro me: si non propter me vel propter Deum. Multum enim nocet infirmis in Ecclesia Dei opinio alicuius vitij: siue vera vel falsa sit de aliquo homine, & maxime de eo qui sic est in ecclesia catholica cõstitutus, vt & verbo & exemplo vitæ alijs debeat & possit prodesse. Sciant ergo omnes sicut
B mea conscientia mihi dicit coram Deo quem inuocare testem mendacij nefas esse scio: quia non me rapit aut alligat ad archiepiscopatum Anglorum cupiditas alicuius rei: quam seruus Dei contemptor mundi cõtemnere debet: sed timor Dei me cogit pati: vt quamuis dolens & timens ab ecclesia Dei trahar. Et quia mihi liceret seruata obedientia & charitate quas Deo debeo & ecclesiæ eius matri meæ, propter eum potius & libentius eligerem sub abbate & regulari disciplina in monastica paupertate & humilitate esse, & obedire & seruire quàm regnare in hoc mundo seculariter, aut dominari, aut archiepiscopatum siue episcopatum possidere vel abbatiam, aut hominibus quibuslibet præesse ad animarum gubernationem, siue ad corporum sustentationẽ in magna terrarum & rerum terrenarũ possessione & opulentia. Quod ego ipse non imputo mihi tantum ad virtutem: quantũ ad hoc, quia talem me scio tam parum vtilem, parum fortem, parum strenuum, parum prudentem, parum iustum, vt potius mihi congruat & expediat eligere subesse prælato quàm alijs præesse, obedire quam præcipere, seruire quam dominari, ministrare quam ministrari. Cogor hæc de me cõfiteri, sed malo hæc in simplicitate mea, vt puto sine omni duplicitate de me dicere, quam pati vt alij homines peccent in me: aut malum exemplum sumant per ignorantiam & errorem suum de me. Qui mihi hæc de me confitenti credit, certus sit quia hoc credendo non fallitur si mea me conscientia coram Deo non fallit, & qui nõ credit verum est, quia ipse falso & temerariè de me iudicando se fallit. Omnipotens Dominus faciat vos in hac vita & in futura indeficiente sua protectione & consolatione gaudere. C

Beati Anselmi ad Goffridum Parisiensem Episcopum, illum vt clericos monachorum propositum appetentes non impediat admonentis, ipsosq; in tali proposito liberos esse ab episcoporum oneribus astruentis.
Epistola X.

DOmino & patri reuerendo episcopo Parisiensi Goffrido, frater Anselmus Dei disponentis omnia, dispositione electus archiepiscopus Cantuariæ: præsentis vitæ Deo placitam sanctitatem & futuræ æternam fœlicitatem. Quamuis diuina dispositio valde longe à reuerentia vestra meam separat paruitatẽ: nulla tamen longinquitas debet minuere meam quam vestra multis modis meruit benignitas fidelitatem. Quapropter si quid de vestra celsitudine audio vnde mihi sit congaudendũ, semper volo congaudere, & si quid cognosco quòd vestram dignitatem mutare deceat: familiari fiducia eam charitatiuè & humiliter de D
beo commonere. Didici quòd dominus Vualerammus charissimus noster cantor ecclesiæ vestræ, Deo inspirante habitum sanctę conuersationis studiose & intentissime petens in monasterium sancti Martini de Campis eo gaudio quo debuit sit susceptus & inde violenter à vobis, & quemadmodum non necesse fuerat abstractus. De qua re quamuis vestra prudentia meo consilio nõ egeat: cogunt tamen fidelitas & dilectio, quas vobis & illi debeo, mentem meam vt vestræ reuerentiæ aliquid suggeram. Non loquor sapientiori me quasi docendo, sed velut ea quę melius me scit breuiter cõmemorando. Mi pater si omnia facienda sunt cum consilio: cuius magis quam eius qui admirabilis consiliarius, Deus fortis dicitur? Ipse quippe consulit ad perfectionem nitẽtibus, vt omnia relinquant & sequantur. Ipse omnia relinquentibus & sequentibus se promittit, quia sedebunt cum illo in iudicio iudicantes tribus duodecim Israël. Ipse est qui inuitat laborãtes & oneratos amore & curis secularibus, vt ad se veniant & requiescant. Hoc consilium magis in monachico quam in aliæ vitæ proposito impleri sancti patres intellexerunt. Beatus namque Gregorius in libro 14. regĩstri scitis, quid mandet Desiderio episcopo de quodã qui diuina inspiratione cõpunctus gratiam monachicæ conuersationis appetierat: quomodo scilicet hortetur eundem episcopum vt propositum eius nullo modo impediat, sed magis eum quantum valet pastorali admonitione succen-

A succendat, ne feruor conceptus in eo tepescat, nec vllatenus debere eum qui monasterij portum petijt: rursus secularium perturbationibus implicari. In Toletano concilio quarto legistis clericos monachorum propositum appetentes: quia meliorē vitam sequi cupiunt, liberos esse debere ab episcopis ad monasteriorum ingressus. Pauca dixi de multis. Si ergo dicere contra dominum & contra tot sanctos patres dicta domini veraciter intelligentes peccatum est. Facere contra manibus nō dicam quomodo, sed quo modo, scitis quid est? Si quis separat pretiosum à vili, id est, animam à seculo, tanquam
Hiere. 15. os Dei: scriptum est, erit. Ille cuius os & manus retrahunt animam adhærentem post Deum ad seculum, quid erit? Absit mi domine: nolit Deus vt super episcopum cadat quod dominus
Matth. 12. dicit: Qui non colligit mecum, dispergit, & qui non est mecum contra me est. Horrendum est enim etiam auditui, vt quod Christus elegit de mundo: episcopus religet in mundo, vt quod Christus trahit ad portum de procellis & tempestatibus mūdi: hoc episcopus retrahat à portu in naufragosos turbines mundi, vt quod Christus abscondit in ouili à multitudine insidiantium luporum: hoc episcopus rapiat de ouili & exponat multitudini luporum. Mi reuerende pater, ne sit molestum prudentiæ vestræ quia sic loquor. Non enim hoc dico, quia ve-
B lim ostendere quod huiusmodi sitis: sed quia desidero vt huiusmodi non sitis. Consideret & retractet prudentia vestra quod fecit quod mutandum intelligat, nō eam pudeat facere quod magis deceat. Non enim adeò mirandum, si subito motu de tam strenui clerici amissione aliquid non præmeditatè feciſtis, sed hoc est valde laudandum si mutatis quod mutandum intelligitis. Saluto dominos & amicos nostros canonicos vestros: quos etsi singulos non cognoui, hos tamen diligere & omnibus seruire volui. Quos omnes vobiscum supplex precor, vt consecrationem meam quæ in dominica qua cantatur: Populus Sion: ordinata est Deo annuente fieri: suis orationibus nō meis meritis, sed sua charitate præueniant. Omnipotens dominus sic vos vsq; in finem huius vitę dirigat & custodiat, vt post hanc vitā æternam beatitudinem tribuat. Sigillum hæc epistola non habet, quia & abbas iam non sum, & archiepiscopus nondum sum, nec me delectat pingi quod non sum.

Beati Anselmi ad Richardum quondam monachum, eum vt votum promissum teneat: & in proposito voti quod assumpserat immobilis permaneat admonentis.

Epist. XI.

ANselmus Dei gratia archiepiscopus fratri & filio Richardo monacho, salutem & benedictionē. Audiui frater mi, quia antequam monachus fieres: in ægritudine vo- C uisti te iturum ad sanctum Egidium, & idcirco modo timidus & nimis solicitus es de voto illo soluendo: ita vt requiescere cor tuum non possit nisi ad sanctum Egidium iueris. De qua re non tantum debes credere tibi, quantum abbati tuo cuius consilio & ordinationi animam tuam commisisti, & alijs qui melius sciunt te quid magis placeat Deo & magis profit animæ tuæ. Quapropter consulo tibi & præcipio, vt omnimodo dimittens intentionem præfati itineris, & solicitudinem voti illius in proposito quod assumpsisti quietus & immobilis permaneas, & in quiete ad hoc quod proposuisti id ad obedientiam, ad pœnitentiam pro peccatis tuis, & ad alios bonos mores proficere studeas. Certus enim esse debes, quia cū te ipsum Deo totum vouisti & reddidisti per monachicam professionem, soluisti omnia minora vota quarumlibet actionum quę prius sine iureiurando & fidei alligatione promisisti. Esto ergo quietus, & securus, & ego te ea auctoritate, quam per gratiam Dei habeo super te à voto illo absoluo. Vale.

Paschalis papæ ad beatum Anselmum, se de eo quod inuestituras ecclesiarum laicis indulserit, excusantis. Epist. XII.

PAschalis episcopus seruus seruorum Dei D Anselmo Cantuariensi venerabili fratri & coēpiscopo: salutem & apostolicam benedictionem. Suauissimas dilectionis tuæ suscepimus literas charitatis calamo scriptas. Neque enim aliud chartæ calamus indidit quam quod de fonte charitatis intinxit. In his reuerentiam deuotionis tuæ complectimur, & perpendimus fidei tuæ robur & piæ solicitudinis instantiā: Exultamus: quia gratia Dei tibi præstante auxilium te nec minæ concutiunt, nec promissa sustollūt. Dolemus autem, quia cùm fratres nostros episcopos legatos regis Anglorum benigne suscepissemus quæ nec diximus eis nec cogitauimus redeuntes ad propria retulerunt. Audiuimus enim eos dixisse, quia si rex in alijs benè ageret, nos inuestituras nec prohibere nec factas excommunicare, & quod ideo nolebamus chartæ committere: ne sub hac occasione & cæteri principes in nos inclamarent. Vnde Iesum, qui renes & corda scrutatur, in animam nostram testē inducimus: si ex quo huius sanctæ sedis curam cœpimus gerere immane scelus vel descendit in mentem. Et hoc à nobis Deus auertat vt est & non surrependo nos inficiat, & aliud habeamus ore promptum & aliud corde reconditum: cùm contra mendaces propheta imprecetur dicens: Disperdat domi- *Psal. 11.*
nus vniuersa labia dolosa. Si verò nostro silentio pateremur ecclesiam felle amaritudinis & impietatis radice pollui, qua ratione possemus apud

A apud internum iudicem excusari, cùm Dominus sub specie sacerdotum dicat Prophetæ:
Ezech. 3. Speculatorem dedi te domui Israël? Non bene custodit vrbem qui in specula positus: dum non obsistit: eam hostibus diripiendam exponit. Si ergo virgam pastoralitatis signum si anullum signaculum fidei tradit laica manus, quid in Ecclesia pontifices agunt. Ecclesiæ honor atteritur, soluitur disciplinæ vigor & omnis religio Christiana conculcatur: si quod nouimus sacerdotibus solis deberi: laica patiamur temeritate præsumi. Non est laicorum ecclesiam tradere: nec filiorum matrem adulterio maculare. Iure ergo priuandus est patrimonio: qui matrem polluit adulterio. Nec mere-
3. Par. 26. tur Ecclesiasticæ benedictionis consortium,
Leuit. 10. qui eam impia infestatione insequitur. Laicorum enim est Ecclesiam tueri: non tradere. Quas quidem cùm illicitum sibi sacerdotium vendicaret, lepra percussus est. Filij quoque Aaron, quia ignem imposuerunt: igni diuino consumpti sunt. Alienum enim est ab Ecclesia, & à sacris canonibus est inhibitum, ne Principes & seculares viri inuestituras, non solum non dare, sed nec electioni Episcoporum audeant se violenter inferere. In septima quippe Synodo vt nostis, scriptum est. Sancta & vniuersalis Synodus diffiniuit neminem laicorum principum vel potentum se vi ingerere electioni
B vel promotioni Episcoporum. Si ergo filij Aaron, quia ignem alienum intulerunt corporaliter puniti sunt: isti quia laicis à quibus alienum est Ecclesiam susceperint spirituali gladio feriuntur. Episcopos autem qui veritatem in mendacium commutauerunt: ipsa veritate quę Deus est in medium introducta, à Beati Petri gratia & nostra societate excludimus, donec Romanę Ecclesiæ satisfaciant & reatus sui pondus agnoscant. Quicunque verò intra prædictas inducias inuestituras seu consecrationem
3. Reg. 3. acceperunt: à consortio fratrum & ordinatos & ordinatores alienos habemus nec eis ad excusationem deceptio sufficit, quia & Propheta ab alio Propheta deceptus nec ideo mortem euasit. Rogamus interea charitatem tuam nos tuis sanctis precibus commendari, vt quanto propicius ad Deum passibus virtutum accedas, nobis orationum tuarum manus extendas. Omnipotens Deus qui te huius stadij inuitauit ad cursum, fœlici consummatione perducat ad præmium.

Beati Anselmi, ad Cunum amicum suum, illum De tribus superbiæ modis informantis.

Epistola. XIII.

ANselmus seruus Ecclesiæ Cantuariensis C dilecto amico Cuno salutem. Exigit charitas vestra vt de tribus illis modis superbiæ de quibus vobis locutus sum duos qui à memoria vobis exciderūt per epistolam nostram commemorem. Tres quidem illos esse *Romā 3.*
dixi: Vnum in æstimatione, id est, quando ali- *Psal. 130.*
quis altius existimat de se quàm debeat. Contra quem dicitur: Noli altum sapere, sed time. Et quando negat se fuisse, qui dicit. Domine non est exaltatum cor meum, & quæ sequuntur. Alius est in voluntate: quando aliquis al- *Ioan. 5.*
tius se vult tractari aliquo modo quàm debeat. *Hier. 17.*
contra quem dicitur. Quomodo potestis cre- *Luca 14.*
dere qui gloriā quæritis ab inuicem? Et: Diem hominis non desideraui, tu scis. Alius est in opere. Contra quem Dominus dicit. Cum inuitatus fueris ad nuptias non discumbas in primo loco. Iste est quando homo seipsum tractat altius quàm debeat. Contra singulos istos *Ibidem.*
modos plura inueniuntur dicta in sacra scriptura si inquiratur. Contra omnes dicitur. Qui *Iacob. 4.*
se exaltat humiliabitur. Et: Superbis Deus resistit. & multa alia. De his tribus quando singula quæque sola est: illa est leuior quæ in solo opere est: quia non fit nisi per ignorantiam, & tamen vitium est, quia corrigendum est. De alijs duabus illa quæ est in sola voluntate: damnabilior est, quia scienter peccat. Illa verò quæ est in æstimatione sola, insanabilior est, quia D
non se ostendit & iusta sibi videtur. Si ergo istæ tres superbiæ singulæ considerentur, tres simplices possunt dici superbiæ. Si verò binę & binæ intelligantur, tres duplices inueniuntur. Si verò tres simul coniungantur: erit vna triplex & sic erunt septem. Tres simplices, tres duplices vna triplex. Contra istas superbias sunt mēbra humilitatis, id est, vt humiliter quis sentiat de se, & quantum ad tractatum & conuersationem aliorum humiliter velit de se: & ipse humiliter tractet se. Pro singulis modis superbiæ dicitur homo superbus, sed pro singulis membris humilitatis vel pro duobus: nisi omnia membra simul sint non dicitur homo humilis: sicut vno membro languente dicitur homo æger, sanus autem nō dicitur nisi sanis omnibus membris. Hæc breuiter commemoratiui charitati vestræ. Quæ si prudentia vestra sæpius tractauerit: plenius ea intelliget quàm hic dicta sint. Valete & orate pro me: vt sicut Deus dedit mihi superbiam & humilitatem intelligere, sic mihi det illam cauere & istam acquirere. Salutate dominum & amicum nostrum reuerendum episcopū Attrabatensem ex parte nostra.

Beati Anselmi liber epistolarum explicit.

IN LIBRVM QVI IMAGO MVNDI DICITVR, PROLOGVS.

AD instructionem multorum quibus deest copia librorum hic libellus editur: nomenque eius imago mũdi vel mappa dicitur, eò quòd dispositio totius orbis in eo quasi in speculo conspiciatur. In quo etiam nostræ amicitiæ pignus posteris relinquatur. Nihil autem in eo pono nisi quod maiorum commendat auctoritas.

Explicit prologus.

LIBER PRIMVS QVI IMAGO MVNDI DICITVR, QVI A QVIBVSDAM BEATO ANSELMO, AB alijs Honorio incluso ascribitur: incipit.

De forma mundi.
Cap. I.

B VNDVS itaque dicitur quasi vndiq; motus: Est enim in perpetuo motu. Huius figura est in modum pilæ, rotunda: sed ad instar oui, elementis distincta. Quũ quippe exterius testa vndique ambitur, testa albumen: albumine vitellum, vitello gutta pinguedinis includitur. Sic mundus vndique cælo vt testa circundatur: cælo verò purus æther vt albumen, ætheri turbidus aër vt vitellum, aëri terra vt pinguedinis gutta includitur.

De creatione mundi.
Cap. II.

CReatio verò mundi quinque modis scribitur. Primo quo ante secula temporalia vniuersitas mundi in mente diuina concipitur, quę cõceptio archetypus dicitur mundus: vnde scribitur: Quod factum est in ipso vita erat. Secundo: cum ad exemplar archetypi hic sensibilis mũdus in materia vel forma creatur sicut legitur: Qui manet in æternum creauit omnia simul. In materia, vt ex quatuor elementis crearentur omnia corporalia. In forma, vt ad similitudinem angelorum animæ essent rationales. Tertio, cùm per species & formas sex diebus hic mundus formatur, sicut scribitur. Sex diebus fecit Deus opera sua bona valde. Quarto: cum vnum ab alio, vtpote homo ab homine: pecus à pecude: arbor ab arbore: vnũquodque de semine sui generis nascitur, sicut dicitur: Pater meus vsq; modo operatur. Quinto, cum adhuc mundus innouabitur: sicut scribitur. Ecce noua facio omnia.

Ioan. 1. *Eccle. 18.* *Genes. 1.* *Ioan. 5.* *Apoc. 21.*

De quatuor elementis.
Cap. III.

ELementa dicuntur quasi hyles ligamenta hyle autem est materia. Sunt autẽ quatuor elementa ex quibus constant omnia: scilicet, ignis, aër, aqua, & terra, quæ in modum circuli in se reuoluuntur: dum ignis in aërem, aër in aquam, aqua in terram conuertitur. Rursus terra in aquam, aqua in aërem, aër in ignem commutatur. Hęc singula proprijs qualitatibus quasi quibusdam brachijs se inuicem tenent, & discordem sui naturam concordi fœdere vicissim commiscent. Nam terra arida & frigidæ aquæ connectitur. Aqua frigida & humida, humido aëri constringitur. Aër humidus & calidus, calido igni associatur. Ignis calidus & aridus, aridæ terrę copulatur. Ex his terra vt puta grauissima, imum: ignis vt puta leuissimus, supremum obtinet locum. Alia duo medium, quasi quodam soliditatis vinculo: quorum aqua grauior, terræ proximum: aer leuior igni proximum possidet locum. Deputantur verò terræ gradientia, aquæ natantia, aeri volantia: igni irradientia.

De assimilatione quatuor elementorum cum quatuor temporibus, quatuor qualitatibus & quatuor humoribus & quatuor ætatibus.
Cap. IIII.

ASsimilantur autem hęc quatuor elementa quatuor temporibus, quatuor qualitatibus, & quatuor humani corporis humoribus & quatuor ætatibus. Connectitur autem terra quæ est frigida & sicca autumno qui est siccus ex præcedenti æstate, & frigidus ex aduentente hyeme. Aqua frigida & humida hyemi. Hyems enim frigida & humida est. Aer calidus & humidus veri. Ver autem est humidus ex præcedente hyeme, calidus ex aduentente æstate. Ignis calidus & siccus æstati colligatur. Est enim calida & sicca, æstas. Iisdẽ qualitatibus, est humanum corpus temperatum & inde homo microcosmus, id est, minor mundus appellatur. Sanguis namq; qui est calidus & humidus, aeri & veri comparatur, & hic viget in infantia. Cholera rubea quæ est calida & sicca igni & æstati colligatur, & hæc abundat in iuuentute. Melancholia est frigida & sicca terræ & autumno adaptatur, & abundat in prouectioribus. Phlegma quod est frigidum & humidum aquæ & hyemi connectitur, & hoc dominatur in senibus. Sanguinei sunt hilares: misericordes ridentes, loquaces, simplices, modesti, blandi, bonæ mentis, corporis pleni, Cholerici sunt macilenti, voraces, veloces, audaces, cito mobiles ad iram & cito pacificantur, agiles, ingenioſi, acuti, subtiles & leues. Melancholi sunt stabiles, graues, dolosi, tarde commouentur ad iram & tarde pacificantur, auari, inuidi, tristes, somnolenti. Phlegmatici sunt tardi, somnolenti, obliuiosi, corpore compositi vigilantes, intra se cogitantes, minus audaces & cito senescentes. Sanguis dominatur ab hora noctis vsque ad tertiam diei. Cholera rubea ab hora tertia diei vsq; ad nonam eiusdem diei. Melancholia ab hora nona vsq; ad tertiam noctis. Phlegma ab hora tertia noctis vsque ad nonam eiusdem. Sanguis habet respirationem per nares: Cholera rubea per aures: Melancholia per oculos: Phlegma per os: Sanguis dominatur in dextero latere sub hepate. Cholera rubea ibi. Melancholia in sinistro latere sub splene. Phlegmatis autẽ vna pars est in capite & in vesica vel in corde. Phlegma dominatur in pueris cũ sanguine vsq; ad annos quindecim. Inde cholera rubea vsq; ad annos viginti quinq;. Deinde cholera nigra vsq; ad annos quadraginta quinque cum maxima parte sanguinis. Hinc vsque ad summam ætatem dominatur phlegma sicut in pueris. Et nota quod quando horum humorum aliquis excrescit: ea hora diei debet principaliter minui in qua regnat.

De proprietatibus complexionum. *Quibus horis dominentur.* *Quibus locis pergentur humores.* *In quibus ætatibus regnent humores.*

Quibus nominibus terra nominetur.
Cap. V.

POstquam de quatuor elementis dictum est generaliter, & de quatuor hominis humoribus, nunc quoque aliquid de partibus dicamus: Et primo de terra. Denominatur terra septem nominibus. Terra, Tellus, Humus, Arida, Sicca, Solum, Ops. Terra à terendo dicitur, & totum elementum intelligitur. Tellus quasi tollens fructus, quæ est frugibus apta vel vinetis, fructiferisque arboribus consita. Humus ab humore, quæ est paluſtris & inarabilis. Arida inaquosa quæ semper feruore solis aret, Lybia. Sicca quę aliquando compluta cito exiccatur, vt Iudæa. Solum à soliditate, vt sunt montana. Ops, ab opibus, vbi diuitiæ, scilicet aurum & gemmę abundant, vt in India.

Quòd terra est rotunda, centrum mundi, & Oceano clauditur.
Cap. VI.

TErræ forma est rotunda, vnde & orbis est dicta. Si quis enim in aere positus desuper eam inspiceret, tota enormitas montium & concauitas vallium minus in ea appareret quàm digitus alicuius, si pilam prægrandem in manu teneret. Circuitus autem terræ, centũ & octoginta milibus stadiorum mensuratur, quod duodecies mille milaria, & quinquaginta duo computatur. Hoc centrum in medio mundo, vt punctus in medio circuli æqualiter collocatur, & nullis fulcris, sed diuina potentia sustentatur, sicut legitur: Non timetis me, ait Dominus qui suspendi terram in nihilo? Fundata est enim super stabilitatem suam, sicut aliud elementum occupãs suæ qualitatis metam. Hæc in circuitu Oceano, vt limbo cingitur, vt scribitur: Abyssus sicut vestimentum amictus eius. Interius meatibus aquarum, vt corpus venis sanguinis penetratur, quibus ariditas ipsius vbique irrigatur. Vnde vbicunque terra infoditur, aqua reperitur.

Psal. 103.

De quinque circulis, quibus terra distinguitur.
Cap. VII.

QVinque autem zonis, id est, circulis quinque, terra distinguitur. Quorum duo extremi sunt inhabitabiles algore: medius inhabitabilis colore, à quo sol nunquam recedit, ad illos nunquam accedit: Medij duo habitabiles hinc ardore, inde frigore temperati. Verbi gratia, si ignis in hyeme sub diuo accenditur, quinque lineas efficere scitur, vnam in medio feruidam, duas circungelidas, duas intra has temperatas. Qui si vt sol circuiret, quinque nimirum circulos redderet. Ex his circulis primus Septentrionalis, secundus Solstitialis, tertius Aequinoctialis, quartus Brumalis, quintus Australis nominatur: sed solus Solstitialis inhabitari à nobis noscitur.

De diuisione terræ habitabilis.
Cap. VIII.

IGitur habitabilis zona quæ à nobis incolitur, in tres partes mediterraneo mari dirimitur: quarum vna Asia, altera Europa, tertia Aphrica dicitur. Asia est à Septentrione per Orientem vsque ad Meridiem. Europa ab Occidente vsque ad Septentrionem. Aphrica à Meridie vsque ad Occidentem extenditur.

De Asia. Cap. IX.

ASia à Regina eiusdem nominis appellatur. Huius prima regio in Oriente est paradisus, locus videlicet omni amœnitate cõspicuus, inadilis hominibus: quia igneo muro vsque ad cœlum est cinctus. In hoc est lignũ vitæ, scilicet arbor, de cuius fructu qui comederit semper in vno statu immortalis permanebit. In hoc etiam fons oritur, qui in quatuor flumina diuiditur. Quæ quidem flumina infra paradisum terra conduntur, sed in alijs regionibus longe diffunduntur. Nam Phyſon, qui & Ganges

A Ganges in India de monte Orcobares naſcitur, & contra orientem fluens oceano excipitur. Geon, qui & Nilus iuxta montem Athlantem ſurgens, mox à terra abſorbetur, per quam occulto meatu currens in littore rubri maris denuo funditur, Aethiopiam circumiens per Aegyptum labitur in ſeptem oſtia diuiſus, magnum mare iuxta Alexandriam ingreditur. Tigris autem & Euphrates in Armenia de monte Perchoatra funduntur, & contra meridiem vergentes mediterraneo mari immerguntur. Poſt paradiſum ſunt multa loca deſerta & inuia, ob diuerſa ſerpentum & ferarum animalia.

De India. Cap. X.

DEinde eſt India ab Indo flumine dicta, quod ad ſeptentrionem de monte Caucaſo naſcitur, & ad meridiem curſum dirigens, à rubro mari excipitur. Hæc India ab occidente clauditur: & ob hoc indicus oceanus dicitur, in quo eſt ſita Taprobane inſula decem ciuitatibus inclyta. Hæc duas æſtates & duas hyemes vno anno habet, & omni tempore viret. In hac etiam iunt Chryſa & Arguſa inſulæ auro & argento fœcundæ: & ſemper floridæ. Ibi inueniuntur bdellium & lapis onychinus. Bdellium eſt arbor aromatica colore
B nigra magnitudine oliuæ. Onyx eſt appellatus quod habet in ſe permixtum candorem in ſimilitudinem vnguis humani. Græci enim vnguem dicunt onychon. Ibi ſunt & montes aurei, qui propter dracones & gryphes non poſſunt adiri. In India eſt mons caſpius, à quo caſpium mare vocatur. Intra quem & mare, gog & magog ferociſsimæ gentes à magno Alexandro incluſæ feruntur, quæ humanis carnibus & crudis beſtijs veſcuntur. India habet quadraginta quatuor regiones, populos multos, Garamantes, Orculas Coatras, quorum ſyluę tangunt æthera. In montanis pygmeos duorum cubitorum homines, quibus bellum eſt contra grues, qui tertio anno pariunt, octauo ſeneſcunt. Apud hos creſcit piper, colore quidem albo, ſed cùm ipſi ſerpentes qui ibi abundant, flamma fugati, nigrum colorem trahit de incendio. Item habet macrobios, duodecim cubitorum homines, qui bellant contra gryphes, qui corpora leonum, alas & vngulas præferunt aquilarum. Item agroctas & brachmanas, qui ſe in ignem mittunt vltro, amore alterius vitæ. Sunt & alij qui parentes iam ſenio confectos mactant, & eorum carnes ad manducandum parant, iſque impius iudicatur, qui hoc facere abnegat. Sunt & alij qui piſces ita crudos edunt & ſalſum mare bibunt. Sunt ibi & quædam monſtra, quæ quidem hominibus, quidã aſcribunt beſtijs, vt ſunt hi qui aduerſas habent plantas & octonos in pedibus digitos, & alij qui habent canina capita, & vngues aduncos, C quibus eſt veſtis pellis pecudum, & vox latratus canum. Ibi quædam etiam matres quæ ſemel pariunt, & canos partus edunt, qui in ſene ſtute nigreſcunt, & longa noſtræ ætatis tempora excedunt. Sunt alij qui quinquennies pariunt, ſed partus octauum annum non excedunt. Ibi ſunt & monoculi qui & arimaſpi, & cyclopes & ſciopodes, qui vno tantum ſulti pede, aurã curſu vincunt, & in terra poſiti vmbram ſibi planta pedis erecta, faciunt. Sunt & alij abſque capite, quibus oculi ſunt in humeris, pro naſo & ore duo foramina in pectore, ſetas habent vt beſtiæ. Sunt & alij iuxta fontem Gangis fluuij, qui ſolo odore cuiuſdam pomi viuunt, qui ſi longius eunt, pomum ſecum ferũt: moriuntur enim ſi prauum fœtorem trahunt. Sunt ibi ſerpentes tam vaſti, vt ceruos deuorent, & ipſum etiam oceanum tranſnatant. Ibi enim eſt beſtia Leucotrota, cuius corpus aſini, clunes cerui, pectus & crura leonis, pedes equi, ingens cornu biſulcum, vaſtus oris hiatus vſq; ad aures, in loco dentium os ſolidum, vox penè hominis. Item eſt alia beſtia Aële, cuius corpus equi, maxilla apri, cauda elephantis, cubitalia cornua habens: quorum vnum poſt tergũ reflectit, cum alio pugnat, illo obtuſo aliud ad certamen vibrat, nigro colore horret, in aqua & in terra æqualiter valet. Ibi ſunt fuluſ tauri verſis ſetis horridi, grande caput, oris ri- D ctus, ab aure ad aurem patet. Hi etiam cornua viciſsim ad pugnam producunt vel deponunt, omne telum miſsile duro tergo repellunt, qui ſi fuerint capti nulla poſſunt arte domari. Ibi quoque eſt Manticora beſtia facie homo, triplex ordo in dentibus, corpore leo, cauda ſcorpio, oculis glaucis colore ſanguinea, vox ſibilus ſerpentum, ſingens diſcrimina vocum, velocior curſu quam auis volatu, humanas carnes habens in viſu. Ibi ſunt etiam boues tricornes, pedes quinos habentes. Ibi quoque Monoceros, cuius corpus equi, caput cerui, pedes elephantis, cauda ſuis, vnum cornu habens in media fronte armatum, quatuor pedum longum, ſplendens & mire acutum. Hæc beſtia nimis ferox, diros habet mugitus, omne quod obſtat, cornu tranſuerberat, capta poteſt perimi, non poteſt domari. In Gange quoque ſunt anguillæ trecentorum pedum longæ. Ibi etiam ſunt quidam vermes qui inſtar cancri, bina habent brachia, ſex cubitorum longa, quibus elephantes corripiunt, & vndis immergunt. Indicum quoq; mare gignit teſtudines, de quarum teſtis capacia hoſpitia faciunt homines. India quoq; magnetem lapidem gignit, qui ferrum rapit. Adamantem etiam qui non niſi hircino ſanguine frangi poteſt.

De Parthia. Cap. XI.

Ab In-

A AB Indo flumine vſq; ad Tigrim eſt Parthia trigintatribus regionibus diſtenta. Dicitur autem Parthia à Parthis venientibus à Scythia. Eſt in ea regio Arachoſia ab oppido Arachoſa dicta. Eſt in ea etiam Aſſyria ab Aſſur filio Sem nominata, qui eam primus incoluit. Eſt in ea quoque Media à Medo rege dicta, qui ciuitatem conſtruens Mediam nominauit, de qua & regio nomen aſſumpſit. In ea etiam eſt Perſia à Perſeo rege dicta, qui ciuitatem Perſepolim ædificauit, de qua & regio nomen accepit. In hac primum orta eſt ars magica. Perſia lapidem pyriditem mittit, qui manum prementis vrit, & ſelinitem cuius candor cum luna creſcit & deficit.

De Meſopotamia. Cap. XII.

ATigri flumine vſque ad Euphratem eſt Meſopotamia, à duobus fluuijs græcè dicta, quod in medio diuũm fluminum ſit conſtituta. In hac eſt ciuitas Niniue, itinere trium dierum à Nino rege conſtructa & nominata. In hac etiam regio Babylonia, à ciuitate Babylone nominata: hanc Nemroth gigas fundauit, ſed Semiramis regina reparauit. Cuius muri latitudo eſt quinquaginta cubitorum: altitudo ducentorum cubitorum: ambitus ciuitatis quadringentorum octoginta ſtadiorum. Cen- B tum portis æreis eſt firmata, flumine Euphrate per medium eius currente irrigua: huius arx Babel quatuor milium paſſuum alta ſcribitur: in ea quoque eſt Chaldæa in qua primum inuenta eſt Aſtronomia: in ea & Arabia, quæ etiã Sabba dicitur, apo tou ſabein, id eſt, ſacrificare, vel à fluuio Sabba. In hac thus colligitur. Et in hac eſt mons Sinai, qui & Oreb, in quo lex à Moyſe ſcribitur. Iuxta quem vrbs Madiã fuit, in qua ſacerdos Ietro præfuit, in ea ſunt gentes multæ, Moabitæ, Ammonitæ, Idumæi, Sarraceni, Madianitæ, & aliæ multæ.

De Babylone.

De Syria. Cap. XIII.

AB Euphrate vſque ad mare Mediterraneum eſt Syria, à quodam Syro rege dicta, in quo eſt Damaſcus à Damaſco Abraæ liberto conſtructa & dicta. Ibi & Antiochia ab Antiocho rege cognominata, quę olim Reblata vocata. Eſt in ea Comagena prouincia. Eſt & Phœnicia, à phœnice aue, quæ ſola in hac terra inuenitur, ſiue à Phœnice rege filio Agenoris dicta. In hac ſunt ciuitates Tyrus & Sidon ſitæ. In hac etiam mons Libanus ad cuius radices oritur Iordanis fluuius. Eſt in ea etiam Palæſtina à ciuitate Palæſtim dicta, quæ nunc Aſcalon vocatur. Eſt in ea & Iudæa à Iuda filio Iacob: de cuius tribu reges erant nuncupati. Hæc etiam Chananæa à Chanaan filio Cham eſt dicta. In hac eſt Hieruſalem, quam Sem filius Noë conſtruens, Salem nominauit, C ſed eam Hiebus filius Chanaan inhabitauit. Vnde à Hiebus & Salem dedit ei nomen rex Dauid Hieruſalem, quaſi Hiebuſſalem, quam Salomon filius eius auro & argento & gemmis decorauit, & Hieroſolymam quaſi Hieruſalemoniam appellauit. Quam à Babylonijs ſubuerſam, Sorobabel reædificauit. Sed Romanus populus funditus deleuit. Hanc poſtmodum Helius Hadrianus imperator reparauit, & Heliam nominauit.

De Hieruſalem.

De Paleſtina. Cap. XIIII.

EST etiam in Palæſtina regio Samaria à ciuitate Samaria dicta, quæ nunc eſt Sebaſta dicta: in hac eſt quoque Galilæa regio in qua eſt Nazareth ciuitas, iuxta montem Thabor ſita, in hac eſt Pentapolis regio à quinque ciuitatibus dicta, in qua olim fuit Sodoma & Gomorrha. In hac eſt mare mortuum, à quo Iordanis fluenta abſorbetur: in hac quoque Sarraceni à Sara dicti, qui & Agareni ab Agar. Idem Hiſmaëlitę ab Hiſmaël nuncupati: in hac & Nabathæi à Nabaioth filio Hiſmaël dicti, quorum gentes ſunt duodecim.

De Aegypto. Cap. XV.

HAE ſuperius dictæ regiones ab oriente D incipientes, recta linea ad mediterraneum mare extenduntur, quibus verſus auſtrum Aegyptus connectitur, in qua viginti quatuor gentes eſſe feruntur: hæc in oriente à rubro mari ſurgit, terminum ſuum verſus occidentem in Lybia figit. Hæc prius Euxia, id eſt, bona copia dicta, poſtea ab Aegyptio rege fratre Danai Aegyptus eſt vocata. Hæc fluuio Nilo vndique cincta in modum deltæ literæ eſt formata, centum millibus villarum inclyta. Hanc nubes non obſcurant, pluuiæ non irrigant, ſed Nilus inundans eam fœcundat. In hac *De Thebis.* eſt prouincia Thebaida à Thebis ciuitate cognominata, quam Cadmus Agenoris filius in Aegyptum veniens ædificauit, & Thebas ſecundum illam quam in Bœotia conſtruxit nominauit, regioniſque nomen ab illa mutuauit. In hac Mauricius principabatur, & ab hac Thebei dicuntur. Huic maxima adiacet ſolicitudo, in qua olim conuerſabatur monachorum multitudo. Cambyſes rex Aegyptum ſuperans, ciuitatem condidit, cui nomen Babylon indidit, quæ nunc caput regni illius exiſtit, in hac etiam victor Alexander aliam ciuitatem ædificauit, quam ex ſuo nomine Alexandriam nuncupauit.

De Caucaſo monte. Cap. XVI.

A SVpraſcriptis regionibus verſus Aquilonem annectuntur hę regiones. Mons Caucaſus à caſpio mare orientis attollitur, & per aquilonem vergens penè vſque ad Europam porrigitur. Hanc inhabitant Amazones fœminæ, videlicet vt viri præliantes. His cohabitant Maſſagetæ & Colchi & Sarmatæ. Seres eſt oppidum orientis, à quo eſt Serica regio, & gens & vectis dicta. Poſt hanc eſt Bactriana, à Bactrio amne vocata. Hanc ſequitur Albania à Candore populi dicta, eò quòd ibi albo crine naſcantur. huic coniungitur Scythia & Bithynia, aliâs Hunia, quarum gentes ſunt quadraginta quatuor. Ibi ſunt Hyperborei montes. Huic coniungitur Hircanſa ab Hircania ſylua nominata, in qua ſunt aues, quarum pennæ ſplendent per noctem: cui connectitur Armenia, in qua eſt mons Ararath, ſuper quem archa Noë poſt diluuium requieuit, cuius vſque hodie ibi ligna videntur: huic copulatur Hiberia, illi verò Capadocia à ciuitate eiuſdem nominis dicta. In hac equæ à vento concipiunt, ſed fœtus non amplius triennio viuunt.

De Amazonibus.

De Aſia minore. Cap. XVII.

B ASia minor poſt hanc conſtituitur, quæ penè mari vndique cingitur. In hac eſt Epheſus ciuitas, ab Amazonibus conſtructa. In qua requieuit Ioannes euangeliſta. Prima prouincia Aſiæ minoris eſt Bithynia appellata, in qua eſt ciuitas eiuſdem nominis prius Bebricia dicta, poſt Migdonia, poſtea à Bithyno rege & Bithynia appellata. In qua eſt ciuitas Nicæa, in qua magna ſynodus facta fuit. In hac etiam ciuitas Nicomedia à Nicomede rege conſtructa & dicta. Bithynia quoque maior dicitur Phrygia, in qua eſt ciuitas Smirna à Theſeo conſtructa. Hanc ſequitur Phrygia à filia Europe Phrygia appellata. Hæc & Dardania à Dardano Iouis filio dicta. Huic iungitur Galatia à Gallis dicta, quos Bithynus rex in auxilium euocauit, & poſt victoriam eis terram diuiſit. Eſt in ea ciuitas eiuſdem nominis ab eodem conſtructa. In hac eſt etiam ciuitas Troia à Troo rege conſtructa & nominata. Hæc & Ilion ab Ilo rege eſt dicta. Huius Mœnia dicuntur Pergama. Huic adiacent Licoania & Caria, vbi fluit Hermus fluuius, aureis arenis famoſus. Inde eſt Lydia à Lydo rege fratre Tyrrheni appellata. In hac eſt ciuitas Thiathyra: deinde eſt Iſauria ab aura qua vndique perflatur dicta. Poſt hanc eſt Cilicia à ciuitate eiuſdem nominis nuncupata, quam Cilix filius Agenoris contruxit, & ab illa nomen regio accepit. In hac eſt mons Amanus, qui & Taurus, in quo eſt & Tharſis ciuitas à Perſeo conſtructa, Pauli Apoſtoli inhabitatione gloriosa. Deinde eſt Lycia, Perſidia & Pamphilia. Exinde eſt Pontus regio multarum gentium, à quo & Ponticum mare appellatur, in quo Ouidius & poſtea Clemens exilio relegantur. C

De regionibus Aſiæ.

De Troia.

De Europa. Cap. XVIII.

POſt decurſam Aſiam, tranſeamus ad Europam. Europa ab Europe rege, vel ab Europa Agenoris filia eſt nominata. In qua primis verſus ſeptentrionem ſunt ryphei montes: & Tanalas fluuius à Thanai rege dictus, & meotides paludes magno mari iuxta Theodoſiam vrbem ſe iungentes. A Tanai fluuio eſt Scythia inferior, quæ verſus meridiem vſque ad Danubium porrigitur. In hac ſunt iſtæ prouinciæ, Alania, Dathia, Gothia. A Danubio vſque ad Alpes eſt Germania ſuperior quę à Germinando populos dicitur: verſus occaſum Rheno, verſus aquilonem Albia flumine terminatur. In hac eſt Sueuia regio à monte ſuaui dicta: Hæc & Alemania ab Alemanno lacu appellata: hæc & Retia dicta. In hac Danubius naſcitur, & 60. præcipuis fluuijs augetur, & in ſeptem oſtia vt Nilus diuiſus ponticum mare ingreditur. Eſt in ea Noricus quæ & Bauaria, in qua eſt ciuitas Ratiſpona. Eſt & orientalis Francia, cui coniungitur Thuringia: quam ſequitur Saxonia. Ab Albia fluuio eſt Germania inferior, quæ verſus aquilonem oceano excipitur. In hac eſt Dacia & Norvuegia. A Danubio immo & circa Danubium verſus orientem vſque ad mediterraneum mare, eſt Meſia à Meſsium prouentu dicta. deinde Pannonia inferior & Vngaria. Inde Thracia à Thyras filio Iaphet dicta. Hæc habet Hebrum flumen & vrbem Conſtantinopolim à Conſtantino conſtructam & dictam A mediterraneo mari eſt Græcia à rege Græco dicta, Cethim olim vocata, & verſus auſtrum magno mari terminatur, qui ſinus illyricus vocatur. Eſt in ea prouincia Dalmatia à dalam ciuitate vocata. Eſt & Epirus à Pyrrho filio Achillis dicta. In Epiro eſt fons in quo faces accenſæ extinguuntur, & iterum extinctæ accenduntur. Eſt & Chaonia à ciuitate eiuſdem nominis appellata, quam Helenus frater Hectoris ædificauit, & ob amorem fratris ſui Chaonis Chaoniam nominauit. Hæc & Moloſsia à ciuitate Moloſſa dicta, quâ Moloſſus Pyrrhi filius conſtruxit & à nomine ſuo Moloſſam vocauit. Eſt & ibi Helladia ab Hellene rege filio Deucalionis & Pyrrhæ dicta, ipſa eſt & Attica ab Atti filia Græci regis, ſiue ab Attico filio cuiuſdam qui quæſiuit, indigena Græciæ ipſa eſt & vera Græcia. In hac eſt ciuitas Athenæ, à Cecrope rege conſtructa. Ibi eſt Bœotia, à Boue dicta: quia Cadmus filius Agenoris illuc veniens bouis ductu, eum dijs immolans, Thebas conſtruxit, & prouinciam Bœotiam nuncupauit. D

De Scythia.

De Germania ſuperiore.

De

A De hac Thebani dicuntur de alia Thebei. Eadem prouincia dicitur & Aonia, à fonte Aone, muſis conſecrato, ſiue à rege Aone. Ibi eſt Peloponneſus, à Pelope rege, & à ciuitate eiuſdem nominis appellata. Ibi & Teſſalia, à rege Teſſalo dicta, Ibi & Macedonia, à Macedone rege appellata. Hæc & Emathia, ab Ematho rege vocata. In hac eſt mons Olympus, qui excedit nubes. In hac & Teſſalonica, à Teſſalo rege filio Græci conſtructa. Ibi eſt & Achaia ab Acheo rege & ciuitate eius nominis dicta. In hac eſt Corinthus à Corintho filio Oreſtis dicta. Ibi & Arcadia, quæ & Sitionia, à Sitione rege nuncupata. Arcadia Aſbeſton lapidem mittit, qui ſemel accenſus extingui non poterit. Deinde eſt Pannonia ſuperior vſque ad Appenninum montem. Ad aquilonem Hiſtria ab Iſtro fluuio, qui & Danubius nominatur

De Italia. Italia olim magna Græcia eſt dicta, poſtea Saturnia à Saturno poſt Latium (eò quòd Saturnus pulſus à Ioue ibi latuit) eſt dicta. Deinde Auſonia ab Auſone rege, tandem ab Italo rege Siculorum Italia nominata: hæc ab alpibus

De Roma. ſurgit, & in magno mari terminum figit. In hac eſt vrbs Roma, à Romulo rege conſtructa & ſic dicta. Antiqui ciuitates ſuas ſecundum præcipuas feras formabant ob ſignificationem. Vnde Roma formam leonis habet, qui cæteris beſtijs quaſi rex præeſt. Huius caput eſt vrbs à

B Romulo conſtructa. Latericia verò ædificia vtrobique diſpoſita, vnde & Lateranis dicitur Brunduſium autem formam cerui, Carthago bouis, Troia equi figuram habuit. Eſt in Italia Tuſcia prouincia à ſacrificijs & thure vocata. Eſt & Campania à ciuitate Capua dicta à Capi rege conſtructa. Ibi eſt & Apulia, eſt & Vmbria, inde dicta quid imbribus tempore diluuij ſuperfuerit, in iugis Apennini montis ſita. Eſt & Hetruria ab Hetruſco rege dicta. Hæc eſt & Tyrrenia à Tyrrheno fratre Lidi dicta, qui de Meonia venit ad Italiam. Eſt & Langobardia, à longis bardis vocata. Padus qui & Eridanus Italiæ fluuius, ab Apenninis montibus oritur, ac mari immergitur Venetia à Veneto rege prius Henetia dicta, poſtea Venetia.

De Gallia. Gallia à Candore populi dicitur. γάλα enim græcè lac dicitur, Rhenus ab alpibus naſcitur, & contra Aquilonem vergens ſinu Oceani excipitur. A flumine Rheno eſt Gallia Belgica à ciuitate Belgis dicta. Hæc à monte Iouis ſurgit & verſus Aquilonem. Britannicum Oceanum incidit. Hæc & Francia à Franco rege dicta, qui de Troia cum Aenea veniens, Troiam iuxta Rhenum condidit, & terram Franciam cognominauit. Hanc verſus Occidentē excipit Lugdunenſis Gallia, quæ & comata ob longas comas eſt dicta: Quæ verſus auſtrum habet Narbonenſem Galliam à ciuitate Narbona dicta, quæ & togata à longis veſtibus dicta eſt. Verſus occidentem Aquitaneam ab aquis Rhodano & Ligere dicta. Inde eſt Hiſpania ab Hiſpano rege dicta, prius Iberia ab Ibero fluuio, quæ & Heſperia ab Heſpero rege dicta, hæc verſus occaſum oceano terminatur. Sunt in ea ſex prouinciæ Terracona, Carthago, Luſitania, Galitia, Betica, Tingitana. à proprijs ciuitatibus dictæ. Contra Hiſpaniam verſus occaſum ſunt in oceano hæ inſulæ, Britannia, Anglia, Hibernia, Athanatis, cuius terra quouis gentium portata, ſerpentes perimit, & inſulæ in quibus fit ſolſtitium orchades viginti tres. Scotia, tile cuius arbores folia nunquam deponunt, & in qua ſex menſibus videlicet æſtiuis eſt continuus dies, ſex Hibernis menſibus continua nox. Vltra hanc verſus aquilonem eſt mare congelatum & frigus perpetuum. C

De Hiſpania.

De Aphrica. Cap. XIX.

EVropam perambulauimus ad Aphricam tranſmigremus. Aphrica ab Apher vno de poſteris Abraæ eſt dicta. Hæc in oriente Indi fluminis ſurgit, & per meridiem vergens in occidentem tendit. Huius prima prouincia eſt Lybia, à regina eiuſdem nominis dicta. Hæc à Parethonia ciuitate, & à montibus Catabathmon ſumpſit initium, & in aris Philenorum finit. De hac Lybicum mare dicitur. Inde eſt Cyrenaica à Cyrene ciuitate nominata, D ſed à regina eiuſdem nominis conſtructa & dicta. Hæc & Pentapolis à quinque ciuitatibus eſt dicta: ſcilicet Beronice, Arſinoe, Ptolemaide, Apollonia, Cyrene, à proprijs conditoribus ita dictæ. Inde eſt tripolis à tribus ciuitatibus dicta, quæ ſunt Occaſia Berete & Leptis magna. Poſt hanc Biſace à duabus vrbibus dicta, id eſt, à Drumēto & Biſantio. Deinde eſt Ceuſis, in qua eſt magna Carthago à Didone quæ & Eliſſa conſtructa, & Carthada à Caritho oppido nominata, ſed à Romanis deleta & denuo reædificata Carthago eſt appellata. Huius muri latitudo fuit ſeptendecim cubitorū. Poſt hanc Getulia, inde eſt Numidia in qua regnauit Iugurtha. In hac eſt ciuitas Hyppone, in qua fuit Auguſtinus epiſcopus. Inde eſt Mauritania à nigredine dicta: μαῦρον enim græcè eſt nigrum. In hac eſt prouincia Sitiferiſis à Sitiſi oppido: alia Cæſarienſis à ciuitate Cæſaria dicta. Tertia Tingitanea à Tingi ciuitate nuncupata. Verſus meridiem verò eſt Aethiopia ab Aethere dicta. Vna in oriente, in qua eſt vrbs Saba, de qua fuit illa regina quæ in Euangelio commemoratur à domino. Altera in occidente, intra quas Garamantes ſunt à Garamma ciuitate dicti. Apud quos eſt fons tam frigidus diebus vt non bibatur, tam feruidus noctibus vt non tangatur. Quibus verſus orientem cohibitant Troglodytæ qui celeri curſu feras capiunt. Vltra Aethiopiam ſunt maxima loca deſerta

A ſerta ob ſolis ardorem, & diuerſi generis ſerpentia hominibus incognita. Deinde eſt maximus oceanus, qui ſolis calore dicitur feruere vt cacabus. In extremis finibus Aphricæ verſus occidentem, eſt vrbs Gades à Phœnicibus conſtructa, de qua gaditanum mare dicitur. In ipſo verò oceano eſt mons altiſsimus Atlas, vnde atlanticum mare nominatur. Atlas autem rex erat Aphricæ frater Promethei, à quo mons nomen accepit, quia in eo reſidens aſtrologiam deſcripſit, vnde & cælum ſuſtinere dicitur.

De inſulis maris.
Cap. XX.

PEragratis Aphricæ finibus, ad inſulas maris tendamus. Inſulæ ſunt dictæ, quaſi in Salo ſitæ. In mediterraneo mari eſt Cyprus inſula contra Syriam, à Cypro ciuitate dicta. Hæc & Paphus dicitur à ciuitate eiuſdem nominis. Creta à Creto rege dicta. Hæc & Centapolis à centũ vrbibus nuncupatur. Hæc ſita eſt contra Lybicum mare, quod & Hadriaticum, ab Hadria ciuitate dicitur. Abidos eſt inſula in Helleſponto in Europa. Helleſpontus ab Helle virgine dicitur. Cous inſula Aticæ. Cyclades dicuntur, eò quòd in rotundo ſint poſitæ, κύκλος enim græcè dicitur orbis.
B Sunt enim quinquaginta quatuor contra Aſiã poſitæ. Harum prima Rhodos à ciuitate eiuſdem nominis dicta ad orientem eſt poſita. In hac fuit olim æreus colloſſus ſeptuaginta cubitorum altus. Tenedos ad ſeptentrionem poſita, à ciuitate Tene & eius conſtructore eiuſdem nominis eſt dicta Carpathos ad meridiem ipſius contra Aegyptum poſita: vnde carpathium mare & carpathiæ naues. Cytherea ad occaſum eſt ſita, à Cythero monte dicta: hæc & porphiris dicitur. Delos in medio Cycladum ſita, à ciuitate eiuſdẽ nominis dicta. Hæc tempore diluuij ſub Ogygio facti primo comparuit. Vnde & Delos nomen cepit: quia δῆλος manifeſtum ſonat. Hæc & Ortygia dicitur ab ortygometris, id eſt, coturnicibus quę primum ibi viſæ ſunt. Icaria inſula à puero Cretenſi naufrago eſt dicta, à quo Icarium mare dicitur. Naxos inſula Dionyſij, qui & Bacchus. Melos quæ eſt ſtoria rotunda inſula. Paron à ciuitate eiuſdem nominis dicta, à Paro Iaſonis nepote conſtructa. Hæc gignit candidiſsimum marmor quod parium dicitur, & ſardium lapidem. Cydon eſt inſula in qua maſtix naſcitur. Samos inſula à Samo ciuitate dicta in ægeo mari eſt ſita. De hac fuit Sybilla, & Pythagoras, & Iuno. In hac fictilia vaſa ſunt reperta. Sicilia à Siculo rege fratre Itali dicta prius Sicania à Sicano rege cognominata contra Italiam ſita. Hæc & Trinacria à tribus montibus acribus dicitur. In hac eſt mons Aetna: cuius ſulphurea æſtuant incendia. In huius freto eſt Scylla C & Charibdis. In hac olim erant cyclopes, in hac inuenta eſt comœdia. Aeoliæ inſulæ ab Aeolo rege dictæ iuxta Siciliam poſitæ: hæ & vulcaniæ quia incendio ſunt plenæ. Sunt enim nouem ſtechades inſulæ, contra Maſſiliam ſitæ. Sardinia à Sardo rege Herculis filio dicta, *De ſardinia.* contra Numidiam ſita eſt. In hac nec ſerpens, nec lupus gignitur. In ea ſolifuga animal, vt aranea morſu homines perimens. In ea eſt herba ſimilis apiaſtro quæ comedentibus rictus contrahit, & quaſi ridentes interimit. In hac ſunt fontes calidi infirmis medelam, furibus inferentes cæcitatem. Corſica à Corſa mulliere dicta, contra Liguriam ſita quæ primitus taurum ſuum quæſitura illuc venit, & referens loci fertilitatem à Liguribus inhabitari cœpit. Hæc & Cyrne à Cyrno Herculis filio eſt dicta, quia ab eo eſt inhabitata. Ebuſus inſula contra Hiſpaniam, hanc fugiunt ſerpentes. Ibi eſt colubraria plena anguibus. Ibi & Baleares inſulæ, vbi inuentæ ſunt fundæ. Gorgones inſulæ ſunt in oceano iuxta Atlantem, in his olim habitauerunt Gorgones. Iuxta has heſperidum hortus, in his inſulis oues albi velleris abundant, quæ ad purpuram optime valent: vnde fabuloſe dicitur auream lanam habuiſſe. μῆλον enim dicitur ouis. Vltra has fuit illa magna inſula, quæ Platone ſcribente cum populo eſt ſubmerſa, quæ Aphricam & Europam D ſua magnitudine vicit, vbi nunc eſt concretum mare. Meroe inſula eſt in Nilo flumine in capite, Aethiopiæ, in qua abſumitur vmbra in æſtate. In hac eſt lignum hebenum. Iuxta hanc eſt ciuitas Syene, in qua eſt puteus à philoſophis factus ſexaginta cubitorum altus, in cuius fundum ſplendet ſol recto gradu in Iunio menſe. Eſt & quædam oceani inſula dicta perdita, amœnitate & fertilitate omnium rerum præ cæteris longe præſtantiſsima, hominibus incognita, quæ aliquando caſu inuenta, quæſita poſteà non eſt reperta, & ideo dicitur perdita. Ad hanc fertur Brandanus veniſſe.

De inferno vbi ſit.
Cap. XXI.

INſulas circumiuimus, nunc inferna petamus. Infernus ideo dicitur, quia inferius eſt poſitus. Sicut enim terra eſt in medio aëre, ita eſt infernus in medio terræ. Vnde & nouiſſima terra dicitur. Eſt autem locus igne & ſulphure horridus, inferius dilatatus ſuperius coanguſtatus. Hic lacus vel terra mortis dicitur, quia animæ illuc deſcendentes veraciter moriuntur. Hic & ſtagnum ignis dicitur, quia vt lapis mari, ita animæ illuc immerguntur. Hic terra tenebroſa vocatur, & fumo & nebula fœtoris obſcuratur. Hic terra obliuionis nuncupatur, quia ſicut ipſi obliti ſunt Dei, ita eorum obliuiſcitur miſereri Deus. λήθη græcè, latinè obliuio dicitur. Hic dicitur tartarus ab horrore & tremore quia ibi eſt fletus & ſtridor dentium. Hic & gehenna, id eſt, terra ignis nominatur. γῆ enim terra dicitur, cuius ignis comparatione, noſter ignis vmbra eſſe dicitur. Huius profunditas & receſſus dicitur erebus, draconibus & igneis vermibus plenus. Huius os patens dicitur barathrum, quaſi atra vorago, vel ideo quòd graue punit. Hic & orcus dicitur, quia eſt locus prorſus inſatiabilis. Hic & acheronta, quia eſt ſine lætitia. Huius loca fœtorem exalantia, dicuntur acheronta, id eſt, ſpiracula ſubaudi immundos ſpiritus emittentia. Hic etiam dicitur Stix, quod latinè ſonat triſtitia. Phlegeton eſt fluuius infernalis ob vicinitatem ignis & ſulphuris, fœtore & ardore horribilis. Sunt & alia multa loca, ſiue in terris, ſiue in inſulis pœnalia, aut frigore, aut ventis horrentia, aut igne & ſulphure fugiter feruentia.

De aqua. Cap. XXII.

IGnea inferorum loca perſpeximus ad refrigerium aquarum confugiamus. Aqua quæ ſecundum elementum ponitur, ab æqualitate dicitur. Vnde & æquor quod ſit planum
B hoc in mari colligitur, in flumina diffunditur, in fontes diuiditur, per amnes connectitur, per terras diſſipatur, per aëra attenuatur. Totam terram cingit, omnes regiones & prouincias diuidit. Huius immenſa profunditas dicitur abyſſus, quaſi abeſt fundus. Habet tamen fundum quamuis nimis profundum. Oceanus dicitur quaſi zonarum limbus. Quinque enim zonas mundi in modum limbi ambit. Aeſtus oceani, id eſt, acceſſus & receſſus lunam ſequitur: cuius aſpiratione retro trahitur, & eius impulſu refunditur. Quotidie autem bis effluere & remeare dicitur vel videtur. Cùm luna creſcente creſcit, & cum decreſcente decreſcit. Cùm luna eſt in æquinoctio, maiores oceani fluctus ſurgunt ob vicinitatem lunæ, cùm in ſolſticio minores ob longinquitatem eius, per decem & nouem annos à principio motus & paribus incrementis, vt luna reuertuntur. Anti poſtis verò, id eſt, vorago in oceano, in exortu lunæ maiori æſtu fluctus inuoluit & reuomit. Hæc autem vorago quæ totas aquas & naues abſorbet & reuomit, hinc fit abyſſus eſt autem in terra abyſſus profundiſsima, de qua ſcribitur. Rupti ſunt fontes abyſsi magnæ. Iuxta hanc ſunt cauernoſa loca & ſpeluncæ latè patentes. In his venti de ſpiramine aquarum concipiuntur, qui etiam ſpiritus procellarum dicuntur, & hi ſuo ſpiramine aquas maris per patentes terrarum cauernas introrſus in abyſſum attrahunt, & ea exundante iterum magno impetu repellunt. De his ventis fit etiam ter- C
ræ motus. Nam venti concauibus locis inclu- *De terræ motu.*
ſi, dum erumperere geſtiunt, terribili tremore terram concutiunt, eamque tremere facĩunt. Hinc etiam fit terræ hiatus, dum loca caua continuis aquis fragilia ventis concuſſa rumpuntur, & introrſus cadentia in hiatum aperiuntur, de quibus multæ ciuitates deuoratæ leguntur. Hoc eſt autem in terra tremor, quod in nubibus tonitruum. Hoc hiatus quod ibi fulmen. Fiunt autem cum terræmotu inundationes maris, eodem videlicet ſpiritu infuſi, vel reſidentes ſinu recepti. Vnde tellus Siciliæ, quæ cauernoſa eſt & ſulphure ac bitumine ſtrata, ventis penè tota & ignibus patet ſpiritu introrſus cum igne concertante, multis ſæpe locis fumum vel vaporem vel flammas eructat, vel etiam vento acrius incumbente, arenarum lapidumq; moles excitat. Inde mon- *De Aetna monte.*
tis Aetnæ, ad exemplum gehennæ ignium tam diutinum durat incendentium, quòd inſularum incolę dicunt vndis nutriri, dum aquarum concurſus ſpiritum in profundum ſecum rapiens, tamdiu ſuffocat donec venis terræ diffuſis fomenta ignis accẽdat. Hic etiam ſcyllij canes *De Scylla.*
latrare finguntur dum procul nauigantes vnda rum tremore terrentur, quas ſorbente voragine collidit æſtus. Simili de cauſa in alijs etiam terris incendium ſurgit & gehennam præoſtendit. Sicut calor de igne, ita frigus naſcitur de aqua. Vnde extremæ partes Oceani, D
rigido gelu & perpetuo frigore horrent, quia calore ſolis carent. Pars autem Oceani quæ medium orbem diuidit: ideo iugiter calore feruet, quia Solis iter ſuper ſe habet. Oceanus *De aquis*
fluuiorum occurſu non augetur, quia fluenta *dulcibus.*
dulcia, partim ſalſis vadis conſumuntur, vel ventis aut vapore Solis arripiuntur, partim per occultos meatus in ſuos amnes reuertuntur. Oceanus idcirco perdurat ſalſus tot fluminibus ac pluuijs irrigatus: quia exhauſto à Sole *De amaris.*
dulci tenuique liquore, quem facilius ignea vis contrahit, amnis aſperior, craſsiorque relinquitur: ideo ſumma pars maris vnda eſt dulcior, profunda amarior. Lunæ autem alimentum eſt in dulcibus aquis Solis verò in amaris. Mare rubrum de Oceano exit ſed rubeum co- *De mari*
lorem de terra trahit, quæ tota ſanguineo colo *rubro.*
re rubet, ac vicina littora inficit. Mare dicitur quod ſit amarum, hoc per venas terræ occulto meatu diſcurrit, amaritudinem in terra deponit, dulce in fontibus erumpit, in ſeipſum iterum refluit, vt ſcribitur: Ad locum vnde exeũt *Eccle.1.*
flumina reuertuntur, vt iterum fluant. Omnia flumina intrant in mare, & mare nõ redundat. Dicitur tamen quod aqua natura ſit duplex ſcilicet ſalſa & dulcis. Salſa maris & grauior, dulcis fontium & fluminum & leuior. Et cum legatur, quòd Deus fontem in paradiſo produxerit, & in quatuor diuidens, totam terrã in qua-

A tuor mundi partibus rigare præceperit. Dicitur quòd eruptio omnium fontium vel fluuiorum dulcis aquæ de illo fonte, vel fluuijs illis decurrat, & in matricem abyssum eiusdem fontis refluat. Quæ licet vniuersa maria influat, amaris tamen aquis non commiscetur, sed vtputa leuis super graues aquas labitur & in occultum cursum suum reuertitur. Hinc est quòd mare non redundat, cùm omnia flumina intrentillud, sed & suprema maris vnda non est adeo amara, quàm ea quę in imo est posita. Quòd fontes in hyeme sunt calidi, in æstate autem frigidi, hæc causa est: In æstate calor aëris repellit frigus in terram, & inde fit aqua frigida, in hyeme autem frigus aëris pellit calorem in terram, & inde fit aqua calida. Et cùm aqua omnis aut dulcis sit aut salsa, videndum est vnde quædam erumpat calida vel putrida. Sùt quidam specus: subterranei naturaliter sulphure pleni, in his cùm ventus excipitur eius afflatu sulphur accenditur, quod incendium etiam eructuant quædam loca, vt fit in Sicilia. Cùm ergo aqua per hæc ignea loca currit, colorem & fœtorem inde trahit, & si prope hunc locum erumpit flammiuoma ebullit. Si autem longius receſſerit, vix tepescit: deinde penitus frigescit. Sunt alia loca serpentibus plena, quæ vicinam aquam inficiunt veneno, quæ dum de terra exurgit, bibentes interimit, vt fons quem Styx facit. Quòd aqua maris mortui à ventis non mouetur, & in se nihil viuere patitur, fit ex fontibus bituminis: quibus ædificata est turris Babel. Bituminis autem natura resistit aquæ, quæ non diuiditur nisi menstruo sanguine. Pisces & aues ideo in aquis commorantur, quia de his facti leguntur. Quòd autem aues in aere volant, & in terra habitant, ideo fit: quia & aer est humidus vt aqua, & terra est aqua permixta. Quòd verò quædam animalia de terra creata in aquis possunt morari, vt sunt crocodili & hippotami, hoc ideo fit: quia aqua est terræ valde permixta. Cùm in nocturna nauigatione æs, scintillat, & ad remos tempestas seeriget, & cum Delphini vndis sæpe insiliunt, quo illi feruntur inde venti exurgunt, & cùm nubes discussæ cœlum operiunt, de profundis emergimus, modo scriptoriam pennam in aera suspendamus.

De locis sulphureis.

De morte mari.

De piscibus & auibus.

De Aëre. Cap. XXII.

AEr est omne quod inani simile à terra vsque ad Lunam conspicitur, de quo & vitalis spiritus hauritur. Et quia est humidus: ideo in eo volant aues, vt in aqua natant pisces. In hoc commorantur dæmones, cùm tormentis diem iudicij præstolantes, ex quo sibi corpora assumunt, dum hominibus apparent. De hoc procreantur venti. Ventus enim est aer commotus & agitatus, & nihil aliud quàm aeris flatus. Qui in duodecim diuiditur, & quisque proprium vocabulum sortitur. De quibus quatuor sunt cardinales, alij illorum collaterales. Primus cardinalis Septentrio, qui & aparctias, frigora faciens & nubes. Huius dexter circius qui & Trascias, faciens niues & grandines. Eius sinister est Aquilo, qui & Boreas constringens nubes. Secundus cardinalis Subsolanus, qui & Apeliotes, temperatus. Cuius dexter Vulturnus qui & Cecyas, cuncta desiccans. Eius sinister est Eurus nubes generans. Tertius cardinalis est Auster, qui & Notus, humorem, calorem & fulmina gignens. Huius dexter Euro Auster, calidus. Eius sinister Euronotus, temperatus. Australes venti faciũt maiores tempestates in mari, quia ex humido flant. Quartus cardinalis est Zephyrus, qui & Fauonius, hyemem resoluens, floresque producens. Huius dexter Aphricus, qui & Libs, tempestatem & tonitrua generans & fulmina. Eius sinister Chorus, qui & Argestes, in Oriente nubila, in India faciens serena. Extra hos sunt duo venti, Aura & Altanus, Aura in terra, Altanus in pelago. Venti suo spiramine aquas in aera trahunt, quæ conglobatæ in nubes pensantur. Dicuntur autem nubes, quasi nymborum naues. Quibus dum venti inclusi erumpere nituntur, magno murmure concrepant, & nubibus collisis ignem terribilem excutiunt. Crepitus ergo nubium & ventorum est tonitruus. Ignis inde excussus est fulgur, qui ignis ideo quæque penetrat quæ tangit: quia & nostro est subtilior, & magna vi ventorum impellitur. Ab Aquilone fulgur, & ab Euro tonitruus, ab Aphrico tempestas, ab Austro flatus æstum protendit. Arcus in aere quadricolor ex sole & nubibus formatur, dum solis radius cauæ nubi immissus, repulsa acie in solem restringitur, sicut dum sol in vas aqua plenum fulget, splendor in tecto redditur. De cœlo igneum, de aqua purpureum, de aere hiacynthinum, de terra trahit colorem gramineum. Imber ex nubibus descendit. Dum enim guttulæ in maiores guttas coeunt, aeris amplius natura non ferente, nunc vento impellente, nunc sole dissoluente ad terras dilabuntur. Lenta autem & iugis defluxio pluuia, repentina & præceps nymbus vel imber vocatur. Quæ licet de amaris aquis maris sit hausta, de solis igne decocta in aere dulcescit, vt marina aqua humo infusa dulcem saporem sumit. Stillæ pluuiæ ventis & frigore conglaciatæ in aere coagulantur, & in lapillos grandinis mutantur. Nix aquarum vapore, necdum densato in guttas, sed gelu præcipiente formatur, quæ in alto mari non cadit. Ros de aere venit, quando aquis grauatus rigore noctis & Lunæ splendore distillat. Si vehementius est frigus noctis, ros in pruinam versus candidior gelu inalbescit. Nebula fit dum humidæ

De Ventis.

De Nubibus.

De Tonitruis & fulminibus.

De Iride.

De Imbre.

De grandine.

De niue.

De rore.

De pruina.

A midæ exhalationes vaporaliter in aera trahuntur, vel radijs solis ad terram repelluntur. Fumus enim ascendit de aqua. Omne namque corpus constat ex quatuor elementis. Lignum autem est corpus quod igni iectum cùm fuerit, ignis materies quæ ei inest ardet. Terræ verò materies vertitur in cinerem. Aeris & aquæ materies per fumum euanescit in aërem. Ideo autem est amarus, quia natura aquæ est salsa, siue quia terræ permixta. Quòd in noctibus videntur stellæ cadere, non sunt stellæ, sed igniculi à flatu ventorum ab æthere in aërem tracti, & mox in madido aere extincti. Pestilentia nascitur ex aeris siccitate, vel calore, vel tempestate corrupta, qui spirando vel ędendo perceptus, luem mortemque generat. Hoc totum quod diximus infra Lunam in aere fit, superius verò semper serenum existit. Aerem transuolauimus iam in ætheris ignem conscendamus.

De nebula. De fumo.

De stellis quæ videntur cadere.

De pestilentia.

De igne. Cap. XXIII.

IGnis qui quartum elementum conscribitur, quasi non gignens dicitur: à Luna vsque ad firmamentum extenditur. Is tantum est aere subtilior quantum aer aqua tenuior, aqua terra rarior. Hic etiam æther quasi purus aer, dicitur & splendore perpetuo lætatur. De hoc Angeli corpora fumunt, cùm ad homines missi veniunt. In hoc septem stellæ singulis circulis contra mundum feruntur, & ob vagum cursum, planetæ, id est, erraticæ dicuntur. Hæ immensa celerirate firmamenti ab Oriente in Occidentem raptantur, tamen naturali cursu contra mundum ire comprobantur, sicut musca si in rota molendini circumferetur, ip sa tamen proprio motu contra reuolutionem eius ire videtur. Hæ nunc inferius, nunc superius propter obliquitatem Signiferi vagantes, radijs autem solis præpeditæ anomalæ vel retrogradæ vel stationariæ fiunt. Luna sicut est à diuinis omnibus vltima: in omnibus in nostris terrenisque omnibus prima. Luna est primus planetarum & minima stellarum. Sed ideo maior cæteris videtur, quia proxima terræ in primo circulo fertur. Huius corpus est globosum, natura igneum, sed aqua permixtum. Vnde & proprium lumen non habet, sed in modum speculi à sole illuminatur: & ideo luna quasi lucina, id est, à luce nata nominatur. Quòd autem quasi nubecula in ea videtur ex aqua natura creditur. Dicitur enim, si aqua permixta non esset, terram vt sol illustraret, immo ob vicinitatem maximo ardore vastaret. Globus namque eius fundo est amplior. Licet ab altitudine sui circularis videatur vix modio maior. Luna lucet ea parte qua soli est opposita, ea autem parte est obscura, qua à sole est auersa. A sole verò longius remota lucet tota. Non enim crescit vel minuitur, sed obiectu terræ, lumine quod à sole accipit viduatur. Hæc licet quotidie violentia firmamenti ab Oriente in Occidentem feratur, tamen contra mundum nitens, omnia zodiaci signa 27. diebus peruagatur, circulum autem suum, in 19. annis perambulare affirmatur. Luna quarta si rubeat quasi aurum ventos ostendit, si in summo corniculo maculis nigrescat, pluuidum mensis exordium, si in medio, plenilunium serenum. Secundus planeta est Mercurius, qui & Stilbon, forma globosus, natura igneus, lunam magnitudine vincens, lumen à sole accipiens, Signiferum trecentis trigintanouem diebus percurrens. Tertius planeta est Venus, qui & Hesperus, Auroræ & Cæphali filius, Lucifer & Vesper, rotundus & igneus, contra mundum nitens vt Mercurius, Signiferum percurrens trecentis quadragintaocto diebus. Quartus planeta est Sol, inde dictus quòd solus luceat cæteris stellis obscuritatis, vel quòd sit super omnia lucens, forma sphæricus, natura igneus, magnitudine octies terram vincens, omnibus stellis lumen præbẽs: hic ab Oriente in Occidentem impetu firmamenti fertur, sed contra mundum nitens per totum zodiacum trecentis sexaginta quinque diebus graditur: circulum autem suum viginti octo annis perambulare traditur. Huius præsentia diem, absentia verò eius noctem efficit. Sicut enim tota die super terram, sic tota nocte lucet sub terra. Aquilonarem partem cœli peragrans, facit nobis longos dies & æstatem: Australem verò percurrens, inducit nobis breues dies & hyemem. Sol in ortu suo maculosus, vel sub nube latens, pluuialem diem præsagit. Si palliat tempestuosum. Si concauus videtur: ita vt in medio fugiens radios ad Austrum & Aquilonem emittat, tempestatem humidam & ventosam. Si pallidus in nigras nubes occidat, Aquilonarem ventum. Quintus planeta est Mars, qui & Pyrous, globosus, igne feruidus, percurrit Signiferum duobus annis. Sextus planeta est Iupiter qui & Phænon, rotundus, temperatus, zodiacum per agrans duodecim annis. Septimus planeta est Saturnus, qui & Phaeton, sphæricus, gelidus, contra mundum, vt inferiores regiones gradiens, Signiferum triginta annis percurrẽs: In exortu Saturni, post triginta annos, qui imaginem de ære fuderit, loqui vt hominem probat. Omnes autem post quingentos & triginta duos annos circulos suos peragunt, & eosdem vt prius repetunt. A terræ centro absides, id est, circuli planetarum altissimæ sunt. Saturno in Scorpione, Ioui in Vitgine, Marti in Leone, Soli in Geminis, Veneri in Sagittario, Mercurio in Capricorno, Lunæ in Ariete. Medijs omnibus partibus, & ecõtrario à terræ centro humilimæ atq; proxime suus cuique color est. Saturno candidus, Ioui clarus, Marti

De Mercurio.

De Venere.

De Sole.

De Luna.

Nebula Lunæ.

De Marte.

De Ioue.

De Saturno.

De coloribus planetarum.

A Marti igneus, Lucifero pallens, Heſpero refulgens, Mercurio radians, Lunæ blandus, ſoli ardens. Mutant autem colores à propinquis circulis. Nam frigidior in pallorem, ardentior in ruborem, ventoſus in horrorem, acrior in obſcuritatem. Signifer, id eſt, circulus duodecim ſignorum diuiditur in duodecim partes per latum. Sub his feruntur ſeptem planetæ. Sol ſub medijs tantum duabus. Luna per totum latitudinem. Venus excedens cum binis partibus. Mercurius ſub ſeptem partibus, duabus in medio, tribus, duabus infra. Mars ſub quatuor medijs. Iupiter ſub media & ſupra eam duabus. Saturnus ſub duabus medijs, vt ſol. Hi etiam ſeptem orbes cum dulciſona harmonia voluuntur, ac ſuauiſſimi concentus eorum circuitione efficiuntur. Qui ſonus ideo ad noſtras aures non peruenit, quia vltra aërem fit, & eius magnitudo noſtrum anguſtum auditum excedit. Nullus enim ſonus à nobis percipitur, niſi qui in hoc aëre efficitur. A terra autem vſque firmamentum cæleſtis Muſica menſuratur, ad cuius exemplar noſtra Muſica inuenta affirmatur. In terra namque ſi, ſcilicet: In Luna A. In Mercurio B. In Venere C. In Sole D. In Marte E. In Ioue F. In Saturno G. In ſignifero ponitur, profecto menſura Muſicæ inuenitur. Vnde à terra vſque ad firmamentum ſeptem toni numerantur. A terra enim vſque
B ad Lunam eſt tonus. A Luna vſque ad Mercurium eſt ſemitonium. A Mercurio vſque ad Venerem ſemitonium. Inde vſque ad ſolem tria ſemitonia. A ſole vſque ad Martem tonus. Inde vſque ad Iouem ſemitonium. Inde ad Saturnum ſemitonium. Inde ad Signiferum tria ſemitonia, quæ ſimul iuncta ſeptem tonos efficiunt. Tonus autem habet quindecim milia 600.25. miliaria. Semitonium verò 7. milia, d.ccc.12. miliaria & ſemiſſem. Vnde & Philoſophi nouem Muſas finxerunt, quia à terra vſque ad cœlum nouem conſonantias deprehenderunt: quas homini naturaliter inſitas inuenerunt. Sicut enim hic mundus ſeptem tonis, & noſtra Muſica vocibus ſeptem diſtingui tur: ſic compago noſtri corporis ſeptem modis coniungitur, dum corpus quatuor elementis, anima tribus viribus copulatur, quæ Muſica arte naturaliter reconciliantur: vnde & homo microcoſmus, id eſt, minor mundus dicitur, dum ſic conſono numero cœleſti Muſicæ par cognoſcitur. A terra vſque ad Lunam ſunt 126. ſtadia, quæ ſunt quindecim milia. d.25. miliaria. A Luna vſque ad Mercurium, ſeptem milia. d. ccc. 12. miliaria & ſemiſſem. Inde ad Venerem tantum. Inde ad Solem viginti tria milia. cccc. 36. miliaria. A Sole ad Martę, quindecim milia. d.c. 25. miliaria. Inde ad Iouem, ſeptem milia. d. cccc. 12. miliaria. Inde ad Saturnum tantum. Inde ad firmamentum, triginta tria milia. cccc. 36. miliaria, ſunt itaque à terra vſque ad cœlum, centum milia, & nouem milia, & trecenta ſeptuaginta quinque miliaria. C

De zodiaco.

De harmonia.

Diſtantia ſphærarum.

De cœlo. Cap. XXV.

IGnem per globos planetarum tranſcendimus, nunc cœleſtia penetremus, Cœlum dicitur quaſi caſa helios, id eſt, domus ſolis, vel quaſi vas cælatum, quia eſt ſtellis inſignitum. Eſt autem cælum ſubtilis igneæque naturæ rotundum, & à centro terræ æquijs ſpacijs vndique collectum. Vnde & conuexum mediumque vbique cernitur, & inenarrabili celeritate quotidie circumagitur. Cœlum ſi veſpere rubet ſerenum diem, ſi mane tempeſtuoſum ſignificat. Duæ ſunt ianuæ cœli, oriens qua ſol exit, occidens qua ſol reuertitur. Climata, id eſt, plagæ cœli ſunt quatuor. Orientalis ab ortu ſolſtitiali ad brumalem. Auſtralis inde ad occaſum brumalem. Occidentalis exhinc vſque ad ſolſtitialem. Septentrionalis ab occaſu ſolſtitiali vſque ad ortum eiuſdem. Oriens ab ortu ſolis. Occidens ab occaſu eius vocatur. Meridies quaſi media dies dicitur. Septentrio autem à ſeptem ſtellis appellatur. Trion dicitur bos quaſi terion, inde Septentriones quaſi ſeptem teriones, id eſt, boues. Hæ plagæ Græcè dicuntur, anatoles, diſis, arctos, meſembria, de quibus nomen Adam qui eſt mi- D
nor mundus componitur. Superius cœlum firmamentum dicitur, eo quòd ſit inter medias aquas firmamentum. Hoc eſt forma ſphæricum, natura aquarum aqueum, ſtellis vndique verſim ornatum, ex aquis inſtar glaciei, imo cri ſtalli ſolidatum: vnde & firmamentum dicitur. In hoc ſunt duo poli, à poliendo dicti. Vnus Borialis, qui à nobis ſemper videtur. Alter Auſtralis, qui nunquam à nobis cernitur quia in deuexo orbe poſiti, terræ tumore impedimur. In his cœlum, vt rota in axe voluitur. Cœlum eſt vndique ſtellatum, ſed ideo in die non apparent ſtellæ: quia fulgore ſolis victæ latent, ſicut ſol nube tectus nobis non lucet. Stella quaſi ſtans luna dicitur. Stant enim ſtellæ firmamento infixæ & non cadunt, eo mira celeritate currente. Vna autem dicitur ſtella, ſed multæ ſtellæ ſimul aſtrum vel ſydus. Sydera dicuntur à conſidero, eò quòd nauigantes vel itinerantes ea conſiderent. Sunt autem omnes ſtellæ rotundæ & igneæ, quarum diſpoſitio ſoli Deo cognita eſt. Vnde: Qui ſtellas numerat, quarum quoque nomina ſolus. Signa, poteſtates, curſus, loca, tempora nouit. Sapientes verò mundi nomina animalium vel hominum eis impoſuerunt, vt ab hominibus dignoſci poſſint.

De polis.

De ſtellis.

De forma ſtellarum.

De duodecim ſignis zodiaci. Cap. XXVI.

In

AIN medio firmamenti ſunt duodecim ſigna per tranſuerſum diſpoſita, æqualiter per circuitum diſtincta. horum diſpoſitio græce dicitur zodiacus, latinè ſignifer: eò quòd fert ſigna quæ animalium habent nomina. Zodion enim græce, latine dicitur animal. Primum ſignum eſt Aries, conſtans ex pluribus ſtellis. Secundum fabulam is eſt qui aureo vellere phryxum & hellen trans mare ad Colchos vexit, qui intra ſydera tranſlatus eſt. Pro ſigno autem ponitur, quia ſicut Aries tota æſtate in dextero latere, ac tota hyeme in ſiniſtro cubat, ſic ſol ſub illo ſigno gradiens dextram cœli partem perambulat. Secundum eſt Taurus ob id quod Iuppiter in raptu Europæ, in taurum eſt verſus, & intra ſydera translatus. Ob ſignificationem autem quod ſub illo ſigno poſitus radios ſuos, vt cornua fortus erexit, & terram arabilem red
dit. Tertium ſunt Gemini, ſcilicet Caſtor & Pollux, filij Iouis à Troia reuerſi, & intra ſydera translati ſunt. Pro ſigno autem ponitur, quia ſub hoc ſigno duobus diebus amplius quàm ſub alijs moratur. Quartum eſt Cancer, qui maximus Herculem percuſsit, dum Hydram Lernæ occidit, & ideo ſydera promeruit. Signi ficat autem quod ſicut Cancer retrocedit, ſic ſol ad illud ſignum veniens curſum ſuum retro flexit. Quintum eſt Leo, qui maximus ab Hercule occiſus intra ſydera eſt translatus. Deſig-
B nat autem quod ſicut Leo in anteriori parte calidæ naturæ, in poſteriori eſt frigidæ, ita ſol in illo ſigno Auguſtum menſem prius facit calidum, ac poſtremo tepidum. Sextum eſt Virgo, ſcilicet Erigone, filia Icari ſacerdotis intra aſtra rapta. Ob ſignum autem ponitur, quia ſicut virgo non parit, ſic September illius ſignũ menſis nihil gignit. Septimum eſt de Libra, quem tenet Virgo, ſcilicet Area Aſtrei regis filia, ob æquitatem iuſtitia dicta & intra ſydera translata. Merita hominum penſat, & in Libra Ioui repræſentat. Hæc pro ſuperiore Virgine ponitur. Signat autem quòd ſol æquinoctium faciat, cùm ſub illo ſigno ambulat. Octauum eſt Scorpio, qui maximus Orionem percuſsit dum beſtias terræ occideret, & ob terræ gratiam aſtra meruit. Pro ſigno autem grandinum ponitur quæ illo menſe, videlicet Nouembre, in quibuſdam terris: crebrius fiunt. Nonum eſt Sagittarius, qui & arcitenens, ſcilicet Alcon Cretenſis, qui Scorpionem qui filium ſuum rapuit, ſagittauit, nec filium tetigit: & ideo ſydera meruit. Deſignat autem crebros fulminum ictus, qui in Decembre contingunt aliquibus locis. Quod in ferina membra deſinit, ſignificat quod tunc ſol infera petat. Decimum eſt Capricornus, qui Iouem paruulum à patre proiectum capra clam aluit, quam ipſe poſt intra ſydera tranſtulit. Eſt autem ſignificatio quod ſicut capra alta petit, ita ſol tunc ad alta cœli cõſcendit. Extrema eius pars deſinit in piſcem, deſignat finem illius menſis eſſe pluuialem. C
Vndecimum eſt Aquarius, ſcilicet & Ganimedes de Troi regis filius, Iouis amaſius, ab ipſo intra aſtra locatus, & pincerna deorum factus. Significat autem quòd ſolutis niuibus vndoſum eſt illud tempus. Duodecimum eſt Piſcis, cùm dij Typhæum gigantem inſequentem fugerent in Aegyptum. Venus & Cupido filius eius verſi in piſces latuerunt in aquis. Cumque homines diu piſces deuitarent, ne forte deos deuorarent, illi duo translati ſunt inter ſydera. Secundum alios dicitur, quia hoc tempore fit. generatio & confricatio piſcium, quia tunc naturaliter coeunt potius quàm in alio tempore ſuo genere coeundi, deſignat verò illud tempus eſſe pluuiale.

De Ariete.

De Gemini.

De Cancro.

De Leone.

De Virgine.

De Libra.

De Scorpione.

De Sagittario.

De Capricorno.

De Aquario.

De Piſcibus.

De hyadibus. Cap. XXVII.

SVnt aliæ ſtellæ quę dicuntur Hyades, quaſi pluuiales. Hyam enim græcè, latinè pluuia. Vnde latinè dicuntur ſucculæ à ſucco. Sunt autem quinque ſtellæ in fronte Tauri. Pleiades dicuntur quaſi plures. Pleion enim plura. Sunt namque ſeptem ſtellæ in genu tauri. Fuerunt autem filiæ Athlantis regis & Pleionæ. A patre autem Athlantides. A matre Pleiades quaſi pluides, ab inſula Heſperides. Hæ autem Vergiliæ dicuntur, quia verno tempore D
oriuntur. Ex his vna fuit Maia Mercurij mater. A dextris Zodiaci verſus Aquilonem ſunt hęc ſigna iuxta axem arcton ſcilicet plauſtrum, quod ſydus etiam Septentrio, & Elice nomina tur: cuius ſtellæ maiores traduntur. Fuit autem Caliſto Lycaonis regis filia à Ioue oppreſſa, ſed à Iunone in vrſam verſa: à Ioue verò intra aſtra rapta. Sequitur ſydus Boetes, id eſt, cuſtos plauſtri, quod & arctophilax. Erat autem Caliſto filius à Ioue inter ſydera poſitus. Deinde eſt arcturus, ſcilicet minus plauſtrum, quod & cinoſura eſſe dicitur, hæc autem à Ioue oppreſſa, à Iunone in vrſam verſa, à Ioue intra aſtra eſt tranſlata. Intra duo plauſtra eſt ſerpens phyton, quem maximum Apollo poſt diluuium, Latonæ à Iunone immiſſum occidit, & ob inſigne intra ſydera tranſtulit. Iuxta eſt corona à Vulcano facta, à Baccho verò Ariadne Minois & Paſiphaé filia data, & intra aſtra locata. Inde eſt Herculis ſydus. Cùm Gigantes contra deos pugnarent, dijs in vnam cœli partem venientibus, cœlum ruere voluit. Sed Hercules hoc cum Athlante ſuſtinuit, ideo cœlum promeruit. Huic iuxta eſt Lyra à Mercurio inuenta. Propè hanc cygnus. Iuppiter ob amorem Ledæ reginæ in cygnum eſt verſus, & intra ſydera translatus. Huic coniungitur Cephæus rex & Caſsiopeia vxor eius. Cui aſſociatur Perſeus filius Iouis, & Danaes habens iuxta ſe ſydus Andromadæ vxoris eius

De Plaſtro.

De Boete.

De Arcturo.

filiæ

A filiæ Ciphæi regis. Quibus admiſcetur deltotum, quod & triangulum, videlicet & forma Aegypti: quia ſeruauit Deus à facie Typhonis: iuxta quod locatur ſerpentarius, ſcilicet erichtonius, qui & aurigæ, qui primus aurigam iniunxit, eò quòd ſerpentinos pedes habuit. Vnde & græcè ophiulcus dicitur. Ophis enim eſt ſerpens. Huic iuxta ponitur Pegaſus, ſcilicet equus alatus & cornutus, igneum halitum & ferreos habens pedes, à ſanguine Gorgonis creatus. Cui coniungitur Delphin, qui Neptuno Amphitritem in coniugium adduxit: & ideo ſydera promeruit. Deinde eſt aquila. Iupiter in aquilam verſus, Ganimedem rapuit, & intra ſydera tranſtulit. Huic ſubeſt ſagitta ab Hercule Philocteti data, per quem expugnata eſt Troia. A ſiniſtris zodiaci verſus auſtrum ſunt hæc ſigna.

De Hydra. Cap. XXVIII.

HYdra quæ habuit quinquaginta capita, ab Hercule occiſa, & ob inſigne intra ſydera translata. Super hanc crater in quo Taygeſtio, id eſt, ſummus Deus in paſtam commiſcuit, de quo animas fecit, de quo adhuc animæ letheum poculum bibunt cùm corpora introeunt. Super hanc autem coruus ab Apolline
B dilectus, & intra aſtra raptus. Inde eſt Orion, qui ab Vrina natus intra ſydera eſt translatus. Huius ſtellæ ſi fulgent, ſerenum erit: ſi obſcurantur tempeſtas. Iuxta hoc Procyon quod & antiquanis dicitur, qui canis Orionis fertur, & ob inſigne meritum intra ſydera locatur. Huic connectitur canicula quæ ſirius dicitur, & ob hoc dies caniculares dicuntur. Fuit autem canis Erigone filiæ Icari ſacerdotis, quæ dolens patrem necatum, laqueo ſe ſuſpẽdit, dum eum canis ductu inuenit. Ambo autem ſunt intra ſydera rapti. Deinde eſt lupus qui à Ganimede agitatus à Ioue intra aſtra translatus eſt. Sequitur Eridanus fluuius, qui & Padus. Erat autem Phaeton Phœbi filius, qui currum patris regere inſcius mundum incendit, & ideo fulmine Iouis in hoc flumine interijt, qui in Eridanum mutatus intra ſydera translatus. Cui aſſociatur Cetus, quem Perſeus occidit, dum Andromatem deuorare voluit, quem Iuppiter ob inſigne filij intra aſtra locauit. Iuxta hanc centaurus ſcilicet Chiron magiſter Achillis, ob nimiam virtutem in cœlo eſt locatus. Sacrarium autem id eſt, altare in quo dij iurauerunt, cùm Saturnus & Iuppiter contra ſe pugnauerunt. Inde eſt argo videlicet prima nauis, apud Argos ciuitatem Atticæ facta, & in cælum translata. Ad extremum eſt piſtix ſiue chimera, quæ beſtia, capite leo, media capra, draco fuit cauda, à Bellerophonte occiſa, & intra ſydera eſt translata. Eſt & Canopus ſydus Aegypti præclarum quod à nobis minime videtur, ſicut nec à Troglodi-

tis iuxta Aegyptum Septentrio. Ex his ſignis ℭ
ſemper dimidia pars ſuper terram, dimidia eſt ſub terra Et cœli pars quæ ſub terra apparet, hemiſpherium vocatur, id dimidium cœlum. Lactea autem zona, quia omnes ſtellæ funduntur in eam ſua lumina: ideo eſt candida. Cometæ ſunt *De Cometa.*
ſtellæ flammis crinitæ in lactea ſona contra Aquilonem apparentes, regni mutationem, aut peſtilẽtiam, aut bellum æſtúſve portendentes. Cernuntur autem ſeptuaginta diebus, ſi diutius octoginta: Sydera fabulis inuoluta, imo poluta perluſtrauimus, altius ſcandentes, aſtra matutina, ſolemque ſolis inſpiciamus. Supra firmamentum ſunt aquæ inſtar nebulæ ſuſpenſæ, *De cœlo aqueo.*
quę cœlum in circuitu ambire traduntur, vnde & aqueum cœlum dicitur. Supra quod eſt ſpi- *De cœlo empyreo.*
rituale cœlum hominibus incognitum, vbi eſt habitatio angelorum, per nouem ordines diſpoſitorum. In hoc eſt paradiſus paradiſorum, in quo recipiuntur animæ ſanctorum. Hoc eſt *De cœlo viuentium.*
cœlum quod in principio legitur cũ terra creatum. Huic longe ſupereminere dicitur cœlum cœlorum, in quo habitat rex angelorum.

De imagine mundi liber primus explicit.

LIBER SECVNDVS QVI DE IMAGINE MVNDI INSCRIBITVR, INCIPIT

De mundo & eius partibus. Cap. I.

FRiori libello globũ totius mundi oculis corporis repræſentauimus, ſequenti iam tempus in quo voluitur, oculis cordis anteponamus. Aeuum eſt ante mundum, cum mundo, poſt mundum, hoc ad ſolum Deum pertinet, qui non fuit, non erit, ſed ſemper eſt. Tempora æterna ſub æuo ſunt, & hęc ad archetypum mundum & angelos pertinent, qui ante mundum eſſe cœperunt, cum mundo & poſt mundum erunt. Tempus autem mundi eſt vmbra Aeui, hoc cum mundo incœpit & cum mũdo deſinit, veluti ſi funis ab Oriente in Occidentem extenderetur, qui quotidie plicando collectus tandem totus abſumeretur. Per hoc extenduntur ſecula, ſub hoc currunt vniuerſa in hoc mundo poſita, hoc vnuſquiſque vita mẽſuratur, hoc ſeries dierum & annorum terminatur. Tempus enim à temperamento dicitur, & nihil aliud quam viciſſitudo temporum intelligitur.

Aligitur. Hoc quoque in atomos, oſtenta, momenta, partes, minuta, punctos, horas, quadrantes, dies, hebdomadas, menſes, viciſſitudines, *Atomus.*
annos, cyclos, ætates, ſecula diuiditur. Atomus dicitur inſecabile. Eſt enim illud quod in ſole volat. Eſt autem minimum temporis ſpacium, ſicut motio palpebræ oculi, quod & ictus oculi dicitur, & eſt trecenteſima 76. pars vnius oſten- *Oſtentum.*
ti. Oſtentum dicitur quod aliquid oſtendit aſpicientibus. Eſt autem 60. pars vnius horæ, *Momentũ.*
habens in ſe 366. atomos. Momentum eſt motus ſyderum: vnde & dicitur, & eſt 40. pars horæ continens oſtentũ vnum & dimidium. Par- *Partes.*
tes à partitione zodiaci, qui in 300. dies per ſingulos menſes partitur. Eſt autem 15. pars horæ habens in ſe duo momenta, & duas partes mo- *Minutum.*
menti. Minutum eſt minus interuallum in horologio. Eſt autem 10. pars horæ continens *Punctus.*
partem vnam & dimidiam. Punctus eſt paruus tranſcenſus puncti in horologio. Eſt autem quarta pars in ſole, aliquando quinta in luna *Hora.*
horæ, habens duo minuta & dimidium. Hora eſt terminus cuiuſq; rei. Eſt autem hora quandiu aqua ſtans à iactu lapidis mouetur, & eſt 12. pars diei, conſtans ex quatuor punctis & decem minutis, partibus 15. momentis 61. oſtentis 60. atomis 22. d. 40. Hora autem dicitur ſe- *Quadrans.*
ries vel vmbra, & dicitur ab horrologio. Quadrans eſt quarta pars diei, habens tres horas;
Dies. B naturalis autem diei ſex horas. Dies eſt ſeptima pars hebdomadæ vulgaris, continens horas 12. naturalis autem 24. Dies autem dicitur à diſcernendo, eò quòd lucem ac tenebras diſcernat. Eſt autem dies aër ſole illuſtratus. Cùm enim ſol eſt ſuper terram, eſt hîc dies, cùm ſub terra, ibi eſt dies. Cùm aquilonarem partem cæli circuit nobis in deuexo terrę poſitis, citius ſurgit, & tardius occidit: & ideo longiores dies facit. Cùm verò auſtralem perambulat, nobis tardius ſurgere, & citius occidere videtur, quia tumor terræ mediæ quæ rotunda eſt viſui noſtro obijcitur, & tunc quod nobis breuiores, illi autem parti longiſſimos facit.

De zodiaco. Cap. II.

ℨ Odiacus nam q; ex 12. ſignis conſtans ab aquilone in auſtrum porrectus, flexuoſo lapſu cingit cælum. Sub quo ſol currens, mundum in 8. parallelos, id eſt, circulos diuidit, quibus ſingulis diuerſum diem facit. Longitudo autem zodaici, in 360. partes ſecatur. Latitudo eius, in 12. partitur. Partium verò ſectio nihil aliud eſt quàm ſolis vnius diei progreſſio. Vnumquodq; ergo ſignum per duas horas oritur, per duas occidit, & in vnoquoque ſol triginta diebus immoratur. Qui *De primo circulo.*
dum flexuoſo draconis meatu, ſub ſignis zodaici obliqui mundum circuit, in octo circulos diuidit, Primus circulus ab India verſus auſtrũ

per mare Rubrum & Aphricam ad columnas ℭ
Herculis peruenit. Hercules enim orbem pertranſiens, ibi columnas fixit, vbi finem mundi eſſe putauit. In hoc ergo circulo æquinoctij die medio gnomon, id eſt, radius horrologij ſeptem pedum, quatuor pedum longam vmbram reddit. Dies longiſſimus 14. horas æquinoctiales habet. Secundus ab occaſu Indiæ *De ſecundo circulo.*
per medos vadit & Perſas, Arabiam, Syriam, Cyprum, Cretam, Lylibæum montem Siciliæ, & Septemtrionalia Aphricæ pertingit: vmblicus in æquinoctio triginta quinq; pedum, vmbram vigintitrium pedum longam reddit. Dies maxima 13. horarum, & quintum partem vnius horæ. Tertius oritur ab Indis Imaio *De tertio circulo.*
proximus, & percaſpias portas taurum, Pamphilam, Rhodum, Cycladas, Syracuſas, Catanam, & per Gades tendit. Gnomoes cunctæ vmbram 38. vnciarum faciunt. Longiſſimi dies quatuordecim horæ & dimidia, ac triginta vnius horæ. Quartus ab altero latere Imai *De quarto circulo.*
per Epheſum, mare Cycladum, ſeptentrionalia Siciliæ, Narbonenſis Galliæ, exortiua Aphricæ maritima tendit ad occaſum. Gnomon vigintiquinque pedum facit vmbram viginti pedum. Longiſſimus dies habet vigintiquatuor horas, & tertias duas vnius horæ. Quin- *De quinto circulo.*
to articulo ab introitu Caſpij maris, continentur bactria, Armenia, Macedonia, Tarentum, Tuſcũ mare, Baleares, Hiſpania media. Gnomon 7. pedum vmbras 6. reddit. Maximus dies horarum 15. Sextus complectitur Caſpias *De ſexto circulo.*
gentes, Caucaſum, Samotraciam, Illyricos, Campaniam, Hetruriam, Maſſiliam, Hiſpaniam, Terraconenſem, Mediam & inde per Luſitaniam. Gnomonis pedes nouem vmbræ 8. Longiſſimus dies horas quindecim, ad nonam partem horæ. Septimus ab altera Caſpij maris *De ſeptimo circulo.*
ora incipit, & per Thraciæ aduerſa Venitia, Cremoniam, Rauennam, Tranſalpinam Galliam, Pyreneum, Celtiberiam vadit. Gnomonis 35. pedes, vmbræ 36. Ampliſsima dies horarum quindecim, quintarum partium horæ trium. Octauus à Tanai per Meotim lacum *De octauo circulo.*
& Sarmatas, Cacos, partémque Germaniæ, Gallias ingreditur. Longiſſimus dies horarum ſexdecim, Gnomon vt ſupra. Extra hos facit ſol quatuor circulos, duos in auſtro, & *De quatuor circulis ſolis.*
duos in aquilone. Vnum in auſtro per inſulam Merone & Ptolemaidam, Rubri maris vrbem, vbi longiſſimus dies duodecim horarum, dimidia hora amplior. Alterum per Syenem vrbem Aegypti, qui eſt horarum 13. Vnum in aquilone per hyperboreos montes & Britanniam horarum 17. Alter Scythicum à riphæis in Tilem, in quo ſex menſibus eſt dies, ſex alijs nox. Adhuc in alijs terrarum locis variat ſol vmbram. Nam vmblici qui gnomon dicitur vmbram in Aegypto æquinoctali die, meridie paulo plus quàm gnomonis dimidiam menſu-

A ram efficit. In Roma quarta pars gnomonis deest vmbra. In Ancona supereſt 35. In Venetia ijſdem horis vmbra gnomoni par fit: in Syene ſolſtitiali die mediæ nulla fit vmbra: ibique puteus à philoſophis ad hoc ipſum factus totus interius illuminatur: in meridie ſunt populi Fiſcij dicti, qui vmbram ex vtroque latere mittunt. In India ſuper flumen Hipaſi in ſolſtitiali die vmbra abſumitur. Apud Troglodytas 45. diebus ante ſolſtitium, & totidem poſt ea vmbra penitus abſumitur, & his 90. diebus vmbra in meridie iacitur: in Meroe inſula Nili, bis in anno abſumitur vmbra cùm ſol eſt in 12. parte Tauri, & in 14. Leonis. In India ſunt loca aſcia dicta, ibi non ſunt vmbræ, & ſeptentrio ibi non videtur. Orizon eſt quantum aſpectus cuiuſque in circuitu circumſcribit, & cælum vndique terræ imminere putat, quod in lato mari melius dignoſci poteſt, vbi nullum obſtaculum ſe præbet. Extenditur autem orizon in ſpacium longitudinis 360. ſtadiorum. Centum enim & 80. ſtadia non excedit acies cuiuſque videntis, ſed viſus cùm ad hoc ſpacium venerit, deficiens in rotunditatem recuruatur, hic numerus geminatus in ante & retro orizontem efficit.

De diuiſione diei, & nominibus eiuſdem.
Cap. III.

B

DIes vulgaris habet tres diuiſiones, mane, meridiem, ſupremum: mane ab ortu ſolis vſque ad quartam horam, dictum à mano quod eſt bonum. Nihil enim melius luce, vel à manibus, id eſt, dijs infernalibus, qui diem tota nocte incluſam, mane emittunt. Meridies quaſi media dies, & dicitur à mera, id eſt pura dies. Supremum eſt ab hora nona, vſque ad ſolis occaſum, & dicitur inde quod ſupprimat ſolis curſum. Hebræi, Chaldæi, & Perſæ à mane diem inchoantes, in mane finiunt. Aegyptij ab occaſu vſq; ad occaſum. Romani à medio noctis vſque in medium. Vmbri & Athenienſes, à meridie vſque ad meridiem. Chriſtiani, à veſpera vſque ad veſperam. Sic autem Hebræi nominant dies. Vna ſabbati vel ſabbatorum, vel prima ſabbati, ſecunda ſabbati, tertia ſabbati, quarta ſabbati, quinta ſabbati, ſexta ſabbati, ſabbatum. Pagani verò ſic: Dies Solis, dies Lunæ, dies Martis, dies Mercurij, dies Iouis, dies Veneris, dies Saturni. Sed cùm hæc nomina à planetis habeant, videndum cur non eundem ordinem ſeruent. Sed hæc cauſa eſt. Dies naturalis diuiditur in vigintiquatuor horas, ex quibus ſi vnicuique planetæ per circuitum ter vna hora tribuatur, expenſis omnibus, cui planetæ prima iterum obuenerit, huic & nomen diei aſcribitur. Chriſtiani autem ſic nominant. Dies Dominica, 2. feria, 3. feria, 4. feria, 5. feria, 6. feria. Sabbatum.

De nocte & eius ſeptem temporibus.
Cap. IIII.

C

NOx dicitur à nocendo, eò quòd noceat oculis. Eſt autem nox ſolis abſentia vmbra terræ. Fit autem vmbra à corpore & luce. Dum enim lux ſolis eſt ſub terra, corpus terræ vmbram ſuperius parit, quæ vſque ad lunam pertingit: dicitur autem vmbra quaſi obradium ſolis, ſcilicet, Vbi lux par eſt corpori, ibi par eſt vmbra: vbi lux maior eſt corpore, ibi vmbra deficit. Vbi lux eſt corpore exilior, ibi vmbra in infinitum creſcit. Cùm ſol auſtralem cæli partem perluſtrat nobis noctem prolongat, cùm verò Aquilonem, nobis eam breuiat. Cùm luna vmbram noctis incidit, à luce deficit, & hic defectus eclipſis dicitur. Sol verò obiectu lunæ eclipſim patitur, dum videlicet luna ſub ſole in eadem linea graditur. Habet autem *De ſeptem temporibus noctis.* nox ſeptem tempora, videlicet crepuſculum, veſperum, conticinium, intempeſtum, gallicinium, matutinum, diluculum. Crepuſculum eſt dubia lux, creperum enim dicitur dubium, eſt autem inter tenebras & lucem. Veſperum à ſtella quę veſper vocatur. Conticinium eſt cùm omnia conticent & tacent. Intempeſtum, media nox cùm non eſt tempus operandi. Gallicinium, cùm galli cantant: matutinum cùm mane aurora aduentat: diluculum, incipiens diei lux.

D

De hebdomada.
Cap. V.

HEbdomada eſt quarta pars lunaris menſis. Dicitur autem græcè à ſeptenario numero. Hebda autem dicitur ſeptem, latinè autem dicitur ſeptimana, quia ſeptem manes, id eſt, ſeptem dies. Hæc habet ſeptem ſpecies. Prima eſt hebdomada diuina, in qua Deus cuncta ſex diebus condidit, & in ſeptimo requieuit. Secunda eſt in qua hic mundus voluitur, in qua nos exemplo Dei ſex diebus operamur & in ſeptima requieſcimus. Tertia eſt ſeptem hebdomadæ in ſimul, poſt quas pentecoſten celebratur, in quo lex Iudæis, ſcilicet Chriſtianis datur. Quarta eſt ſeptimum menſium, poſt quos feſtiuitas tabernaculorum ſeruabatur. Quinta eſt ſeptem annorũ, poſt quos annus remiſſionis agebatur, in quo populus ab opere ceſſare iubebatur. Sexta eſt ſepties ſeptem annorum, poſt quos annus iubileus feriabatur. Septima eſt ſeptuagies ſeptem annorum, poſt quos Chriſtus naſci à Daniele imò ab angelo promittebatur.

De menſibus & eorum nominibus.
Cap. VI.

MEnſis eſt 12. pars anni, dicitur autem à menſura, vel à mene, quod eſt luna. Lunaris

A naris autem menſis 29. diebus, & 12. horis impletur. Solaris verò 30. diebus, & decem ſemis horis. Lunaris menſis eſt à noua luna, vtque ad nouam lunam. Luna autem peruolat zodiacum 29. diebus & 12. horis. Bis duodecim ſunt 24. quod eſt integer dies, hic quia non poteſt diuidi vni menſi aſcribitur. Inde eſt quòd vnus menſis habet 30. alter 29. ſecundum lunam. Solaris menſis eſt vnius ſigni progreſsio. Sol in vno quoque ſigno moratur 30. diebus & dimidio, qui dimidius in duobus ſignis efficit integrum diem, quia hic nõ poteſt in duo partiri vni menſi aſcribitur, & ideo habet menſis vnus 30. alter 29. Hebræi auctore Moyſe, ſic *De menſibus Hebræorum.* menſes nominant incipientes ab Aprili, in quo Paſcha celebratur. Niſan apud nos Aprilis, Iar Maius, Siuam Iunius, Thamul Iulius, Dabet Auguſtus, Elul September, Teſſeri October, Maceruam Nouẽber, Caſleu December, Thebet Ianuarius, Sabath Februarius, Adar Martius. Aegyptij verò Abraam auctore, menſes à *De menſibus Aegyptiorum.* Septembri computant, ſicq; eos vocant, Thoat apud nos September, Faophi October, Athir Nouember, Coeach December, Tibri Ianuarius, Mechir Februarius, Femenoth Martius, Farmuti Aprilis, Pacho Maius, Paudi Iunius, *De menſibus Græcorum.* Ephiſi Iulius, Meſori Auguſtus. Græci autem Phoroneo auctore, à Decembri menſes incoant. Quos ſic appellant Apuleos apud nos De-
B cember, Edimos Ianuarius, Pitios Februarius, Biſtos Martius, Xanticos Aprilis, Arthemeſios Maius, Deſcos Iunius, Panemos Iulius, Loos Auguſtus, Gorpieos September, Hiperbeteos *De menſibus Romanorum.* October, Dyos Nouember. Romulus Romanis decem menſes ordinauit: quorum primum Martium à Marte qui in menſe hoc in Phrigia natus eſt nominauit, cuius ſe filium falſo prædicauit: Decimum verò decembrem nominauit. Numa verò pompilius duos: Ianuarium, ſcilicet & Februarium adiecit: ſunt autem menſes Romanorum ab idolis, à rebus, à regibus, à numeris dicti. Primus Ianuarius dicitur à Iano Deo principij eò quod hic Menſis eſt principium anni, dicitur etiam à ianua eo quod per eum intret annus, ſecundus eſt Februarius à Februo, id eſt, Plutone Deo infernali: cui hoc menſe ſacrificabant, dum ciuitatem in honore eius luminibus luſtrabant, dicitur etiam à febre, id eſt, à frigore, quia frigidũ eſt illud tempus. Tertius, Martius à marte deo belli, patre Romuli auctoris Romanæ gentis. cui Marti milites hoc menſe ſacrificabant, dicitur etiam à maribus, eo quod cuncta animantia tunc mares deſiderant. Quartus Aprilis ab aphroditi vel à frili, id eſt, venere dea amoris: cui conſecratus hic menſis, dicitur etiam Aprilis quaſi Aperilis eo quod aperiat terrã in flores. Quintus Maius à maio, id eſt, à Ioue: quaſi à maieſtate: ſiue à Maia matre Mercurij: cui mercatores hoc menſe ſacrificabant, dicitur etiam à maioribus, ſcilicet principibus Romanorum, qui C hoc menſe Ioui immolabant. Sextus eſt Iunius à Iunone dea regni dictus: cui erat conſecratus, dicitur etiam à iunioribus qui armis Romam defendebant & regni faſtigium à Iunone affectabant. Septimus eſt Iulius à Iulio Cæſare, qui in hoc menſe imperator creatus, & in hoc in Deum relatus eſt. Hic prius Quintilis dicebatur, eò quòd quintus eſſet à Martio, qui primus erat conſtitutus à Romulo. Octauus, Auguſtus ab Auguſto Cæſare qui in hoc menſe victor extitit, ideoq; deitatem promeruit, hic prius Sextilis eſt dictus, eo quòd ſextus à primo, id eſt, Martio eſſet. Nonus Septembris quaſi ſeptimus imber. Decimus, October quaſi octauus imber. Vndecimus eſt Nouember quaſi nonus imber. Duodecimus menſis eſt December quaſi decimus imber. Sunt enim hi menſes pluuiales, & ideo à numero & imbre nomen habent.

De Kalendis, nonis & idibus.
Cap. VIII.

KAlendæ à καλῶ verbo quod eſt voco dicuntur. Pontifex namque nouam lunam regi nunciare debuit: poſt cuius ſacrificium καλῶ quinquies vel ſexties clamauit. Per hoc quoq; ſignum populum in curiam ob hoc calabre dictam ad ſacrificium conuocauit, & D ab hoc verbo καλῶ primam diem menſis Kalendas vocari placuit. Inde poſt nouem dies vulgus de rure conuocatũ in vrbem Romam conuenit, & ibi feriarum ſeruandarum cita à rege vel pontifice accepit, & inde Nonæ dicuntur, dicuntur etiam à nundinis, id eſt, mercimonijs quæ vel in vrbem deferebant vel ibidem emebant. Idus dicuntur quæ menſes diuidunt: ab iduare quod eſt diuidere. Dicuntur etiam ab idea quod eſt ſpecies: quia Luna plenam ſui ſpeciem in medio menſe monſtrat. Hebræi & Græci & Egyptij: nec Kalendas, nec Nonas, nec Idus obſeruant, ſed tantum dies à noua Luna ad nouam lunam computant.

De quatuor partibus anni.
Cap. IX.

VIciſſitudo in quatuor tempora anni diuiditur & vnumquodque tribus menſibus diſtinguitur. Dicta autem viciſſitudo, quia vices mutat in mundo. Ver eſt quarta *De vere.* pars anni, conſtans tribus menſibus, dicitur autem à vernando: quia tunc prata virent, ſyluæ frondent, hoc eſt humidum & calidum, & in hoc fit æquinoctium. Aeſtas eſt quarta pars *De æſtate.* anni, conſtans tribus menſibus, & dicitur ab æſtu, id eſt calore, hæc eſt calida & ſicca, hæc & meſsis vocatur, & in hac ſolſtitium celebratur. Autumnus eſt quarta pars anni: habens tres *De autũno.*

A menſes,& dicitur ab Autumno, id eſt, colligo, ſcilicet: fructus terræ. Hic eſt frigidus & ſiccus, hic etiam vindemia nominatur & in hoc æquinoctium libra æquatur. Hyems eſt quarta pars anni, & tribus menſibus perficitur & à rigore vel ſterilitate dicitur. Eſt autem frigida & humida, & in hac agitur ſolſtitialis dies. Hæc autem viciſſitudo in noſtris tantum partibus agitur. In India verò vbi ſunt alij ortus ſiderum ſunt binæ in anno æſtates: binæ meſſes, in medio hyems placida. In Aegypto quoque noſtra media hyeme campus herbis & floribus, ſilua frondibus vestitur: quæque arbor pomis onuſtatur.

De hyeme.

De anno & eius acceptionibus ac de quadrante. Cap. X.

ANnus dicitur ab innouando eò quòd cũcta tranſeuntia innouat, dicitur etiam annus quaſi annulus eò quòd in ſe reuoluitur vt circulus, annus autem multimodis accipitur: Primo Lunaris annus quinquefariè dicitur. Primus Lunaris annus, eſt cùm luna omnia ſigna zodiaci peruolat, qui 27. diebus & horis 8. conſtat. Secundus duobus diebus & 4. horis prolixior: poſt quos luna à ſole reaccenditur, qui propriè menſis nominatur. Tertius dicitur communis qui 12. menſibus, id eſt, 364. diebus
B expletur. Quartus qui emboliſmalis dicitur, id eſt, ſuper augmentum qui 13. menſibus, id eſt, diebus 384. diebus conficitur. Qui vterque ab Hæbreis à paſchali menſe incipit ibiq́ue finit. A Ianuario autem à Romanis Luna inchoatur ibique terminatur. Quintus eſt lunaris ſine decemnouenalis, cùm luna poſt 19. annos ad eaſdem recurrit ætates. Sextus eſt ſolaris: cùm ſol omnia zodiaci ſigna perluſtrat: qui 365. diebus & 6. horis conſtat. Septimus Biſſextilis dũ quarto anno biſſextus inſeritur, & vno die longior priore cognoſcitur. Octauus eſt iterum ſolaris: cum ſol poſt 28. annos circulum concurrentium complet. Nonus eſt Mercurij, qui 339. diebus completur. Decimus eſt Veneris qui 348. diebus completur. Vndecimus eſt Martis qui duobus ſolaribus annis conſtat. Duodecimus eſt Iouis: qui 12. conſtat annis. Tertiuſdecimus Saturni qui 30. annis expletur. Quartuſdecimus qui vocatur magnus annus qui d. 32. annis reuoluitur. Extra hos ſunt duo legales anni. Vnus qui dicitur annus remiſſionis habens curricula annorum 7. alter iubileus 50. annorum. Annum ciuilem, id eſt, ſolarẽ Hebræi ab æquinoctio verno, Græci à ſolſticio: Aegypti ab autumno, Romani à bruma incipiunt. Apud Indos vnus menſis. Apud Aegyptios verò olim erat annus quatuor menſium. Apud Acarnanas 6. menſium. Apud Latinos 12. menſium. Apud quoſdam vnumquodque tempus anni, ſcilicet ver. & alia pro anno computabatur. Vnde & Plato ponit 9. annorum, Tullius 15. annorum. C annus ſolaris vt in horoſcopo horologij inueſtigatum eſt. 365. diebus quadrante perficitur. Quadrans autem eſt quarta pars diei, ſcilicet 6. horæ in quatuor autem annis 4. quadrantes 24. horas conficiunt quod eſt integer dies. Hic ergo dies in 4. anno 6. Kalend. Martij intercalatur, & Biſſextus nominatur. Hunc Iulius Cæſar interpoſuit & totius compoti errorem per hunc correxit, hunc Aegyptij & Græci in fine anni ſupponunt. Romani autem in Februario, eò quòd breuior cæteris eſt, interſerunt. Ideo autem non poſt finem menſis, ſed infra menſem, quia olim ibi integer menſis intercalabatur, ideo verò non ante 6. Kalend. Martij, quia 6. Kalend. Martij magno tripudio ciuitatem luſtrabant, & nihil eis incipere ante tranſactam feſtiuitatem licebat.

De quadrante.

De Cyclis. Cap. XI.

CYclus indictionalis ab Octobre incipiens 15. annis. Cyclus Biſſextilis 4. annis impletur. Cyclus decemnouenalis à paſchali luna inchoans 19. annis impletur. Cyclus lunaris à Ianuario incipiens 19. annis impletur. Cyclus ſolaris à Martio incipiens 28. annis. Cyclus magnus d. triginta duobus annis perficitur.

D

De Olympiade. Cap. XII.

OLympias ſunt quatuor anni. Apud Elydem ciuitatem Græciæ eſt inſtitutum poſt 4. annos ad Olympũ montem conuenire, & ibi paleſtriales ludos exercere & inde dicuntur Olympiades.

De luſtris & indictionibus. Cap. XIII.

LVſtrum ſunt quinque anni. Romanis enim ab omnibus gentibus ſoluebatur tributum. Quinque annis æs, 5. argentum, 5. aurum. Et poſt quinquennium ſemper ad Romam veniebant & luſtrabant vrbem, & ideo vnumquoque quinquennium luſtrum dicitur. Omnes autem ſimul indictiones ab indicendo dicuntur, quia ſemper poſt quindecim annos ad primum cenſum, id eſt, æs rediebatur.

De ætate. Cap. XIIII.

AEtas vel generatio eſt vita cuiuſq́ue hominis vel 100. anni. Eſt etiam ætas cùm nullus ſuperfuerit qui nunc viuit. Sunt quoque ſex ætates hominis. Prima infantia ad 7. annos. Secunda pueritia ad 14. annos. Tertia

A Tertia adoleſcentia ad 21. annos. Quarta iuuentus ad 50. annos. Quinta ſenectus ad 70. annos. Sexta decrepidus vſque ad 100. annum, vel vſque ad mortem. Sunt nihilominus ſex ætatis mundi: Prima ab Adam ad Noë. Secunda à Noe vſque ad Abraam. Tertia ab Abraam ad Dauid. Quarta ad Dauid vſque ad tranſmigrationem Babyloniſ. Quinta inde ad Chriſtum. Sexta vſque in finem mundi. Seculum ſunt mille anni. Dicitur autem ſeculum: quia ſe ſequitur. Inde ſeculum ſeculi. Seculum tempus gratiæ. Seculum tempus legis. Inde & ſecula ſeculorum. Secula tempora Chriſtianorum: ſeculorum Iudæorum & paganorum. Eſt etiam ſeculum ſeculi regnum cœlorum quod ſequitur iſtud ſeculum, ſicut ſcribitur: Beati qui habitant in domo tua domine, in ſecula ſeculorum laudabunt te.

De decennouenali Cyclo, & eius diuiſione. Cap. XV.

DEcennouenalis Cyclus dicitur quaſi decem & nouem annorum Cyclus. Per tot enim annos pergit Luna curſum ſuum nitens contra firmamentum. Diuiditur autem in duo, id eſt, in duodecim communes & ſex emboliſmales annos. Communes dicuntur cùm duo æquales 12. menſium à lunarium paſcha vſque ad aliud paſcha concurrunt. Embo-
B liſmus qui ſupercreſcens dicitur: eſt is qui paſcha ad aliud paſcha 13. menſes, id eſt, 13. nouas lunas habet. Hoc totum ideo fit: quia paſcha ante æquinoctium & ante 14. lunam Aprilis qui apud Hebræos primus eſt: agi non licet. Diuiditur adhuc in duo: in ogdoadem & endecadem. Ogdoas ſunt octo anni. Endecas 11. Duo enim communes ſemper præcedunt, tertium emboliſmum. In octauo autem loco præcedit vnus communis emboliſmum. Hic numerus Ogdoas appellatur. Deinde iterum ſemper duo communes præunt tertium emboliſmum. In 14. loco vnus annus tantum præcedit emboliſmum, & hic numerus endecas vocatur.

De Cycloſolari. Cap. XVI.

SOlaris autem Cyclus 28. annis peragitur propter ſeptem Biſſextos. Oportet enim vt Biſſextus ſingulos dies ſeptimanæ tangat, & ſic per eoſdem recurrat. Septies autem 4. fiunt 20. & 8. Biſſextus enim in quarto tantùm anno interponitur. Lunarem curſum ſic in articulis adiunctis vnguibus computabis. A radice pollicis læuæ manus incipe, & per ſingulos articulos & vngues numera, & in fine minimi digiti 19. annos habebis. Solarem autem ſic in articulis vtriuſq; manus abſq; vnguibus computabis. A minimo digito læuæ manus inchoa, & per tranſuerſum in 4. digitis, numera in 4. C ſemper Biſſextum nota, in altera ſimiliter manu, & habebis 24. annos: deinde in vtroq; pollice binos annos, qui prioribus iuncti reddunt 28. annos. Geminus autem eſt ſolaris curſus. Vnus quo quotidie ab oriente in occidentem firmamentum ſequitur. Alter quo contra firmamentum nitens 28. annis graditur. His Cyclis duobus conficitur magnus annus. Nam vicies & octies 19. vel decies & nonies 28. ſunt d. 30. duo anni: poſt quos omnes planetæ & omnes ſtellæ ad primum punctum, vnde digreſſi ſunt: recurrunt, & per eaſdem lineas vt prius redeunt. Luna namque quodlibet Zodiaci ſignum duobus diebus & ſex horis ac biſſe vnius horę luſtrat omnia ſigna 27. diebus, & 8. horis peruolat. Mercurius autem quodq; ſignum 28. diebus, & ſex horis totum zodiacum 327. diebus peruolat. Venus verò quodlibet ſignũ 28. diebus & 5. horis, totum ſigniferum 348. diebus circumit. Sol 30. diebus ac 10. horis & ſemiſſe ſingula ſigna luſtrat omnem zodiacum ambitum 345. diebus & ſex horis tranſuolat. Mars quodque ſignum ſexaginta diebus 21. horis, omnia ſigna duobus annis perlabitur. Iouis ſtella ſingulis ſignis vnum annum immoratur: omnia enim ſigna. 12. annis peruagatur, Saturnus in vnoquoq; ſigno duos annos, & 182. dies & 15. horas 1. dimidium annum immoratur. totum autẽ ſigniferi circulum. 30. annis propter nimiam altitudinem contra cælum: ſicut alij D currens perlabitur. Cyclos Euſebius Cęſarienſis primus inſtituit: poſtea Theophilus Alexandrinus epiſcopus rogatu Leonis papæ lucidius expoſuit: deinde Dionyſius abbas Romę vt hodie habetur, ſcripto protulit.

De æquinoctijs & ſolſtitijs. Cap. XVII.

EQuinoctia & ſolſtitia faciunt. 4. zodiaci ſigna in modum crucis æquali ſpacio locata. Nam ſignũ arietis in quo ſol eſt creatus in Oriente eſt poſitum: quod facit vernale æquinoctium, libra in qua luna eſt condita, eſt in occidente huic oppoſita, & facit autumnale æquinoctium. Cancer autem verſus aquilonem tenet cælum vbi eſt altiſsimũ & facit æſtiuale ſolſtitium. Capricornus verò verſus auſtrum premit cælum vbi eſt humiliſmum, & facit hyemale ſolſtitium. Equinoctium dicitur ab æqua & nocte: Græce verò Iſemeria ab æqua & die: quaſi æqui dies. Vernale æquinoctium non 8. ſed 12. Kalend. Aprilis habendũ, lex & euangelium clamat, vt horologij manifeſte inſpectio probat. Secundum enim legem non licuit paſcha ante æquinoctium celebrari. Qui autem euangelium diligenter legerit: dominum non 8. ſed 10. Kalend. April. paſſum videbit. Si ergo 8. Kalend. Aprilis eſt æquinoctium: tunc dominus contra legem paſcha ante

A æquinoctium celebrauit, qui legem non soluere sed implere venit. Sed & Iudæi contra patrium morem gesserunt: quia pascha in inconuenienti termino egerunt. Verumtamen cum horum neutrum fuerit: transacto. 12. Kalend. April. æquinoctio: dominus solito more pascha cum Iudæis. 11. Kalend. April. celebrauit paschali die quo erat. 10. Kalend. suo sanguine nos redemit. 8. Kalend. resurrexit. Autumnale quoque æquinoctium non. 8. sed 12. Kalend. Octobris habendum demonstrat horologium. Solstitium non ideo dicitur quod sol stet: sed quod altius cælum scandere non valens retrò gradum flectit. Aestiuale solstitium non. 8. sed 12. Kalend. Iulij horoscopus habendum clamat horologij, quod noctem breuissimam, diem facit longissimum cum sol scanderit cancri signum. Hyemale quoque solstitium non. 8. sed 12. Kalend. Ianuarij habendū. Eadem ratione probatur cùm sol in Capricorno positus, breuissimum diem & longissimum habere noctem non ignoratur.

De saltu Lunæ. Cap. XVIII.

LVna à sole recedens post 29. dies, & horas 12. eum iterum consequitur, sed hora. 12. nondum peracta à sole reaccenditur. Restant enim ex hora. 12. per singulos menses
B quatuor momenta & vncia vnius momenti, & vnus atomus. Hæc per singulos mẽses augmenta post. 19. annum integrum diem perficiunt. Qui dies numero lunę subtrahitur: dum prima pro. 30. computatur, itque saltus lunæ nominatur. Ideo autem in. 19. anno, & in Iulio mense fit saltus lunæ: quia & hoc facit mater astronomiæ Aegyptus.

De minutia. Cap. XIX.

NAm hic sæpius minutiæ ponuntur, quæ forsitan à plerisque minus, sciuntur. Sciendum quod vncia est 12. pars cuiusque rei in 12. diuisæ. Semis vel semille dimidia pars cuiusq; rei in duo diuisæ. Bisse duæ partes alicuius rei in tria partitæ, tertia sublata: quælibet autem pars illarum trium dicitur triens. Rei enim cuiuslibet in quatuor diuisæ partes: quarta pars dicitur quadrans: reliquæ tres dodrans.

De regularibus feriarum & concurrentium. Cap. XX.

REgulares feriales & concurrentes: à Martio sumunt initium, à quo olim Romani habuerunt anni principium. A Romanis enim sunt inuenti. Regulares dicuntur inde quod calculatores regant. Concurrentes verò inde quod regularibus concurrent. Regulares tale exordium habent. Solaris annus 365. diebus peragitur: sol autem per singula 12. signa. 30. diebus immoratur. Duodecies ergo 30. vel tricies 12. sunt 360. Quinq; remanentes, hi sunt regulares. Martij in cæteris autem mensibus sic oriuntur. Præcedentis mensis dies cum regularibus in septem æquas partes partire: quod remanet: da sequenti mensi pro regularibus. verbi gratia: Martius habet dies 31. & quinque regulares quod sunt septies quinque, & remanet vnus, hoc erit regularis Aprilis: sic in cæteris. Concurrentes autem habent hoc exordium. Solaris annus habet Hebdomadas 52. & vnum diem. hic vnus dies erit primo anno solaris cycli concurrens: quia concurrit cum regularibus ad inueniendã feriam in Kalend. mensium, singulis annis adde vnum vsq; ad septem. Quarto anno Bissextus pro concurrente accipitur: ideo 5. anno vna concurrens transilitur. Bissextili anno verte in Ianuario & Februario, Bissexto pro concurrente: in reliquis mensibus concurrunt. Primus annus in creatione mundi fuit sine concurrente, quota feria fuerit in. 19. Kalend. Aprilis vel 6. Kalend. Martij: tot erunt concurrentes illo anno. Coniunge concurrentes regularibus: si infra 7. fuerint: talis erit feria in Kalend. cuiusque mensis. Si septem excesserit 7. sublatis quod remanet erit feria. hi enim regulares atque concurrentes septenarium numerum non excedunt. D

De regularibus & epactis. Cap. XXI.

REgulares lunæ epactæ à Septembri initium sumunt quem Aegyptij ponunt anni principium. Ab ipsis enim sunt inuenti. Hi regulares simile habent exordium: vt superiores, & ideo September habet quinque. In reliquis mensibus sic inueniuntur. Præcedentis mensis dies cum regularibus sume: si tricesimam habet lunam 30. tolle. quod remanet tribue mensi sequenti pro regulari. Si verò 29. his sublatis quod remanet erunt regulares. E- *De epactis.*
pactæ verò sic oriuntur: annus solaris 365. dies. Lunaris autem 354. Qui numerus ab 11. diebus superatur, hi. 11. epactæ, id est, adiectiones nominantur, quia singulis annis regularibus mensium ad inueniendam Lunam adijciuntur. Singulis ergo annis adijce vndecim, si infra 30. fuerit numerus ipsæ erunt epactæ præsentis anni: si vltra 30. tolle 30. quod remanet erunt epactæ. verbi gratia: Primo anno 11. secundo iterum 11. erunt 22. tertio iterum 11. erunt 33. sublatis 30. erunt tres epactæ. Sic deinde, regulares adde epactis si infra 30. fuerit numerus, talis erit luna in Kalend. mensium. Si vltra: tolle 30. quot remanent tot erit luna. Primus ergo annus decẽnouenalis habet 30. epactas: sed ideo dicitur quod nullas habeat: quia in singulis mensi-

A mensibus 30. reijciuntur, & luna solaris regularibus inuenitur. Quota luna fuerit in 11. Kalend. Aprilis: tales erunt epactæ anni illius.

Quot horis luna luceat, & in quo signo sit luna. Cap. XXII.

LVna prima lucet 4. punctis. Secunda 8. Tertia 12. & sic vsq; ad plenilunium quotidie, quatuor puncti adijciuntur. In decrescendo similiter quotidie quatuor auferuntur. In plenilunio tota nocte lucet: cum est trigesima nihil: In lunari computo 5. puncti faciunt vnam horam, de vnaquaque ergo die 4. punctis acceptis, & quinque vnicuique horę distributis: quot horis luna in nocte luceat citius videbis. Notandum quod ligna in decrescente luna vel post Iulium & Augustum mẽsem præcisa, à vermibus, termetibus & carie manebunt illæsa. Aetatem quancunque lunæ quater multiplica, huncque numerum ter ducito & quot
In quo signo luna sit in summa repereris: tot partibus zodiaci luna à sole noueris distare, & solem post totidem dies ad eundem locum venturum. Sol cuilibet signo 30. diebus immoratur. Vide ergo in quo signo sit, & quot dies adhuc in eo moraturus erit: tot ex prædicta summa eidem signo tribue: reliquos quæ de eadem summa superfuerint, sequentibus signis per 30. desper
B ties, & cui signo defuerint 30. in eo esse lunam noueris.

Ad inueniendum annum domini: Epactas, annum solarem, concurrentes, Bissextum, Cyclum lunarem, Annum nouennalis Cycli & claues terminorum. Cap. XXIII.

AD inueniendum annum domini, ordines indictionum ab incarnatione eius, qui sunt 80. per quinque multiplica: addens 12. quia tres indictiones annum natiuitatis Christi præcesserant, & fiunt mille. 120. his adde indictionem præsentis anni, & habebis
Indictiones annum domini. Ad inueniẽdam indictionem, transactos annos domini cum indictionibus tribus quæ eius natiuitatem præcesserant: per 15. partire: quot remanserint, tot est indictio, si
Epacta. nihil remanserint, quindecim erit. Ad inueniendas epactas: annos domini per 19. diuide, quod remanserit per vndecim multiplica: si infra triginta fuerint: epacta illius anni erit. Si vltra 30. ablatis quod remanet pro epactis habebis. Quando natus est dominus vndecim e-
Solaris annus. pactæ erant. Ad inueniendum solarem annum: annis domini adde 8. quia tot anni solaris Cycli eius natiuitatem præcesserant. Hanc summam per 20. & 8. diuide, quot remanent tot e-
Concurrentes. rit. Si nihil remanet 28. est. Ad inueniendas concurrentes, annos domini sume, & propter numerum Bissexti quartam partem totius numeri eis adde 4. regulares adde, quia tot concurrentes eius natiuitatem præcesserant. Hunc totum numerum per 7. diuide & quot supersunt illius anni concurrentes erunt. Si nihil, septem existunt. Ad inueniendum Bissextum: *Bissextus.* annos domini per 4. diuide. quot remanserit, tot est annus à Bissexto. Si nihil remanserit, Bissextus erit. Similiter solarem Cyclum sub- *Cyclus solaris.* lato anno per 4. diuide, qui remanet annus à Bissexto est. Ad inueniendum lunæ Cyclum: *Cyclus lunaris.* de annis domini duobus sublatis, qui eo nato de eodem Cyclo restabant. Decem & septem enim præcesserant, cæteros per 19. diuide, qui superfuerint anni lunaris Cycli erunt, si nihil remanserit 19. erunt. hic propriè est Romanorum, sicut decemnouenalis Hebræorum. Et sicut per istum pascha, ita per illum cognoscitur quæ est lunaris ascensio. Ad inueniendum *Cyclus decemnouenalis* decemnouenalis Cycli annum: annis domini *cemnouenalis.* semper vnum adijce: quia secundo eius anno natus est dominus, ac per 19. annis diuide quæ remanserint instans annus erit, si nihil remanserint 19. erit. Annos ab initio mundi muta in 15. Kalend. April. quia ibi est primus dies seculi. Annos domini muta in 8. Kalend. Ianuarij. Cyclum solarem ibidem. Cyclum decemnouenalem in noua luna Aprillis. Concurrentes in Kalend. Martij. Epactas in Kalend. Septembris. Indictiones in 8. Kalend. Octobris. Ad
D claues terminorum inueniendas: sume annos *De clauibus terminorum.* decemnouenalis Cycli & septem dies hebdomadæ, qui simul iuncti fiunt viginti sex, & hæc est prima clauis. Secundo verò anno iunge decem & nouem, cum prima claue fiunt, quadraginta quinque, tolle triginta, remanent quindecim, & hæc est secunda clauis. Sic fac per singulos annos vsq; ad 19. annum. In 19. anno iunge decem & octo propter saltum Lunæ & sic inuenies primam. Hic autem memor esto vt cum numerus supradictus 40. excreuerit, triginta recisis, remanens est clauis.

De termino paschali. Cap. XXIIII.

TErminus paschalis 14. luna est Aprilis & pascha Iudæorum. Ergo post vernale æquinoctium, vbicunque luna 14. occurrerit: ibi absque dubio terminus paschalis erit & in sequenti dominica pascha nostrum constabit. Si terminus in dominica obuenerit: in sequenti dominica pascha celebrandum erit. Hunc terminum per versus Nonæ Aprilis: sed & feriam eius facillime poteris reperire. Termini autem à duodecimo Kalend. April. vsque ad 8. Kalend. Martij sunt requirendi. Quos etiam sic inuenire poteris. Terminum præcedentis anni pone in primo articulo pollicis lævæ manus, & sic per singulos articulos vngues-

A que digitorum eiusdem manus dies terminorum cõputa : qui iterum ad primum articulum occurrit, terminus erit. Vel aliter. A termino cuiusq; anni inchoa,& retro vsq; ad 12. litteram calcula, & habebis terminum sequentis anniſi cõmunis est annus, si autem embolismus est, in ante computa vsq; ad 20. litteram, & habebis terminum: Verbi gratia: A termino primi anni: qui est in Nonis April. retro numera,& in 12. litera quæ est 8. Kalend. April. terminum secundi anni qui est communis, habebis. Ab hinc vsque in 20. litteram in antea, quæ est Idus Aprilis computa,& terminum tertij anni: qui est embolismus habebis. Aliter: à radice pollicis inchoa & per singulos articulos trium digitorum calcula,& in quarto digito habebis terminum. verbi gratia, primo anno dic. Nonæ Aprilis. Secundo nonas. Tertio nonas. Quarto nonas. Kalend. April. Secundo Kalend. Tertio Kalend. Quarto Kalend. Quinto Kalend. Sexto Kalen. Septimo Kalend. & Octauo Kalend. occurrit terminus.

De regularibus eiusdem termini.
Cap. XXV.

REgulares eiusdem termini sic inuenies Kalen. April. pro prima feria pone, & sic vsq; ad terminum eiusdem anni dies numera. quota feria erit terminus, tot erunt regulares: verbi gratia, Kalend. April. da dominicæ,
B & nonis April. obuenient quinq; feriæ: quinq; ergo erunt regulares: sic in cæteris: Vel aliter: Quotus est annus nouenalis Cycli: tot dies terminorum à nonis April. in antea computa, & terminum habebis. verbi gratia, Kalend. April. da dominicæ,& nonis April. obuenient quinq; feriæ: quinq; ergo erunt regulares: sic in cæteris. Porrò, si terminus ante Kalend. retro calcula: si post Kalen. in antea computa. Post 6. Idus Ianuarij vbicunque 10. Luna occurrerit: terminus 80. erit quem sic reperies. Quot diebus paschalis terminus à Kalend. April. siue retro siue in ante abest: tot diebus septuagesimalis terminus à 5. Kalend. Februarij vel in ante, vel retro erit. Post 8. Idus Martij vbi luna secunda obuenerit: terminus quadragesimæ erit, quem à 12. Kalend. Martij ad instar paschalis distare comperies. Bissextili anno septuagesimam, à 4. Kal. Februarij: quadragesimam ab 11. Kal. Martij require 80. omni Bissextili anno 40. tunc tantum modo cùm terminus ante Bissextum aduenerit. Terminus rogationum est 20. luna Maij. Hunc require à nonis Maij: vt supra. Terminus pentecostes est 4. luna Iunij. Hunc verò à 13. Kalend. Iunij: require per omnia vt supra. Ad inueniendas ferias terminorum, concurrentes præsentis anni regularibus iunge : si infra septem fuerit numerus: talis erit feria. Si vltra sublatis 7. quod remanet: feria erit. A 5. Kal. Decembris vsq; ad 3. nonas eiusdem: vbicunq; dominica occurrerit, aduentus Domini erit.

De embolismis. Cap. XXVI. C

PRimus embolismus 4. nonas Decembris: luna prima in secundo anno decemnouenalis Cycli. Secundus embolismus 4. nonas Septẽbris in 5. anno. Tertius embolismus 3. nonas Martij in 7. anno. Eodem anno 3. Kal. Maij erit luna 26. & in Kalen. Iulij 29. epactis mentientibuss. Quartus embolismus 3. nonas Ianuarij in 10. anno. Eodem anno erit luna 28. in Kalend. Martij: epactis mentientibus: nisi sit Bissextus. Quintus embolismus 4. nonas Nouembris in 13. anno. Sextus embolismus 4. nonas Augusti in decimosexto anno. Septimus embolismus 3. nonas Martij in 19. anno. Eodẽ anno luna erit 28. in Kalend. Maij, & in 3. Kal. Augusti contra epactas: lunæ saltu in Iulio. Quòd si tertio nonas Martij embolismi lunatio negligitur: in 19. anno terminus paschalis 15. Kalend. Maij: illo anno non erit.

De diebus Aegyptiacis.
Cap. XXVII.

DIes Aegyptiaci ideo dicuntur: quia ab Aegyptijs sunt inuenti: Et quia Aegyptus dicitur tenebræ: ipsi tenebrosi inde nominãtur eo quod incautos ad tenebras mortis perducere affirmantur. Per descriptum volubile tempus sic voluitur volubilis mundus. Sed nos temporis volubilitatem iam postponamus,& ad stabilitatem æui mente sagaci tenD damus.

Explicit liber secundus, de Imagine mundi.

INVOCATIO MATRIS VIRGINIS MARIAE SIMVL ET FILII EIVS.

SANCTA & inter sanctos post Deum singulariter sancta Maria mater admirabilis virginitatis, virgo amabilis fœcunditatis: quæ filium altissimi genuisti: quæ perdito humano generi saluatorem peperisti. O mater salutis. O templum pietatis & misericordiæ, tibi se conatur præsentare miserabilis anima mea: morbis vitiorum languida, vulneribus facinorum sciſſa: vlceribus flagitiorum putrida, tibi nititur quantum moribunda valet supplicare, vt potentibus tuis meritis & pijs tuis digneris præcibus eam sanare. Sic etenim pia domina alienata est à se immanitate stuporis: vt vix sensum habeat enormis languoris, sic sordibus & fœtore fœdatur: vt timeat ne ab ipsa misericors vultus tuus auertatur: sic tabescit desperando respectus tui conuersionem vt etiam iam obmutescat ad orationem. Heu pudor sordentis

A dentis iniquitatis in præsentia nitentis sanctitatis. Heu confusio immundæ conscientiæ in conspectu fulgentis munditiæ. O tu benedicta super mulieres quæ angelos vincis puritate: sanctos superas pietate. Anhelat moribundus spiritus meus ad tantæ benignitatis respectum, sed erubescit ad tanti nitoris conspectũ. Horreo domina parere tibi de immundicijs & horroribus meis, ne tu horreas me pro eis, & non possum (væ mihi) videri sine eis. Eadem enim peccata mea ô domina cognosci à te cupiunt propter curationem: parere fugiunt propter execrationem: non sanantur sine confessione, nec producuntur sine confusione. Si celantur sunt insanabilia: si videntur sunt detestabilia, vrunt me dolore, terrent me timore. O tu illa piè potens & potenter pia Maria: de qua fons est ortus misericordiæ, ne contineas præcor tam veram misericordiam vbi tam veram agnoscis miseriam. Sana ergo clementissima infirmitatem, & delebis quæ te offendit fœditatem. Auser benignissima languorem, & non senties quem horres fœtorem. Sana animam serui tui peccatoris, per virtutem benedicti fructus ventris tui: qui sedet in dextera omnipotentis patris sui. Nunquid tu domina mea mater spei me? Nunquid tu obliuisceris odio mei quod mundo tam misericorditer est intimatum: tam fœliciter diuulgatum, tam amanter
B amplexatum? Ille bonus filius hominis venit perditum sponte saluare, & mater Dei poterit perditum clamantem non curare? Bonus ille filius hominis venit vocare ad pœnitentiã peccantem, & mater Dei non contemnet precantem in pœnitẽtia? Sed & si pariter ambo offensi estis: nónne & ambo clementes estis? Fugiat ergo reus iusti Dei, ad piam matrem misericordis Dei: refugiatq; reus offensæ matris ad pium filium benignæ matris. Ingerat se reus vtriusq; inter vtrunque, injiciat se inter pium filium & matrem. Pie domine parce seruo matris tuæ, pia domina parce seruo filij tui, qui me injicio inter duas tam immẽsas pietates, non incidam inter duas tam potentes seueritates. Bone fili, bona mater non sit mihi frustra quod cõfiteor de vobis hanc veritatẽ. Non erubescam quod spero in vobis hanc pietatem. Dic mundi iudex cui parcis, dic mundi reconciliatrix quem reconciliabis, si tu domine damnas, & tu domina auerteris homunculum bona vestra cum amore mala sua cum mœrore confitentem.

Exgestis Anselmi colliguntur forma & mores beatæ Mariæ & eius vnici filij Iesu.

MAria Dei genitrix didicit Hebraicas literas adhuc patre eius Ioachim viuente: Erat docilis, amans doctrinam, & circa sacram scripturam perseuerabat. Opus verò C manuum eius erat lanæ, lini & serici. Erat itaq; locus distinctus in domo Domini, scilicet in templo, prope læuam altari, Ibi stabant virgines solę & diuino officio peracto, ibant omnes ad propria. Maria verò perseuerabat & custodiebat altare & templum, sacerdotibus ministrans. Mos suus erat modicæ loquelæ, expeditæ obedientiæ, mundæ proximationis: sine audacia, sine risu, sine turbatione, sine ira, benignè salutans, eloquentiam eius homines mirabantur. Fuscos habebat oculos, rectos aspectu, nigra supercillia, mediocrem nasum, vultus eius longus, longæ manus, longi digiti: mediocris staturæ, perseuerans in orationibus, ferens pannum proprij coloris, lectioni, ieiunijs & labori manuum & omni bonæ virtuosæque operationi se dederat. Quæ cùm assumpta erat in cælum: fuit 82. annorum. Qui sic computati sunt: septem educata cum parẽtibus, & septem annos cum dimidio ministrabat in templo domini: in domo Ioseph sex menses: in quartodecimo anno annunciatur ei iudium totius seculi, & in quindecimo anno peperit Christum, & cum eo 33. annis in præsenti vita: post ascensionem Domini fuit ipsa in domo Ioannis Euangelistæ 24. annos, qui simul computati sunt 82. anni. Sed filius eius vnigenitus erat homo magnæ virtutis nominatus Iesus Christus: qui à gentibus dicebatur propheta veritatis: quem D eius discipuli vocauerunt filium Dei: suscitauit mortuos, & sanauit omnes languores: homo quidem procerus, mediocris & spectabilis, vultum habuit venerabilem: quem intuentes possunt & diligere & formidare. Capillos habuit coloris nucis auellanæ prẽmaturę, & planos fere vsque ad aures, ab auribus verò circinos crispos, aliquantulum ceruliores & fulgentiores ab humeris ventilantes: discrimen habuit in medio iuxta morem Nazareorum, frontem planam & serenissimam cum facie sine ruga & macula aliqua quam rubor moderatus venustat, nasi & oris nulla prorsus reprehensio. Barbam habuit copiosam & impuberem sed in medio bifurcatam. Aspectum habuit simplicem & maturum: oculis glaucis varijs & claris existentibus. In increpatione terribilis, in admonitione blandus & amabilis, hilaris, seruata grauitate. Qui nunquam visus est ridere: flere autem sæpe. In statura corporis propagatus: rectas manus habuit, & brachia visu delectabilia. In colloquio grauis, rectus & modestus, speciosus inter filios hominum.

OPVSCVLORVM BEATI ANSELMI FINIS.

INDEX RERVM ET VERBORVM QVAE HISCE IN TRIBVS DIVI ANSELMI TOMIS OBSERVATIONE CVM PRIMIS DIGNA CENSVIMVS.

Aaron quomodo in sacerdotium sit sublimatus Tomo 2. fol. 516.a

Aaron quo flore rectè sacerdos esse cognoscitur tomo 2. 539.b

Abba quid sit tomo 2. 62.b

Abel exemplum iustitiæ ac fidei nobis factus tomo 2. 558.b

Abraham, Christi figuram portat in multis tomo 1. 3.a.b

Abraham fidei augmentum nominis sui accepit tomo 2. 559.c

Abraham quomodo sit dictus hæres mundi tomo 2. 32.d

Abraham & Loth hospites pio studio suscipientes, quid meruerint tomo 2. 577.d

Abrahæ fides magna tomo 2. 562.a

Abrahæ filij qui tomo 2. 32.b.d

Abrenuntiationis perfectam formam Matthæus nobis dedit tom 1.54.a

Abstinentia duplex tomo 1. 24.a

Abstinentia ciborum quorundam cur à fidelibus seruetur tomo 2.443.c

Accidentia propriè & impropriè quæ dicantur tomo 3. 13.a

Accidentium duplex genus tomo 3. 12.d

Actio omnis aut verum aut falsum significat tomo 3. 83.a.b

Actio nulla per se iniusta dicitur tomo 3. 111.a

Actionis tres gradus tomo 2. 390.a

Aculeus mortis quid tomo 2. 215.d

Adam vnde nomen acceperit tomo 3. 251.a.b

Adam quando peccator sit factus tomo 1. 136.b

Adam quomodo dictus sit forma futuri tomo 2. 40.b

Adam transgressione sua sex crimina lia flagitia commisit to. 3. 252.c

Adam quèadmodum fuit forma morientium, ita & Christus resurgentium tomo 2. 206.d

Adam tripliciter tentatus to 1.24.b

Adam rex tomo 1. 178.b

Adam ex rege regulus tomo 1. 178.b

Adam primi & nouissimi comparatio tomo 2. 212.d

Adam & Christus quomodo dicuntur esse similes tomo 2.40.b.c

Adam & Eua cur post peccatum pelliceas tunicas habuerint. tomo 1. 6.b

Adæ transgressio tomo 2. 38.b.39.a.b

Adami lapsus quæ mala nobis attulerit tomo 2. 618.d

Adæ peccato cur grauentur, qui eius conscij non fuerunt tom.3. 113.c

Adæ saluatio tomo 3. 73.d

Aduentus Christi reprobis damnatio, electis saluatio tomo 2. 438.a

Aduenæ qui sint tomo 2. 338.c

Adulator quis dicatur tomo 2. 118.a

Adulatorum peruersitas tomo 1. 51.a

Adulter non prolem, sed voluptatem quærit tomo 2. 228.d

Adulterium quomodo perpetretur. tomo 2. 578.a

Adulterare verbum Dei quid sit tomo 2. 228.d

Aegyptus quid significet tom.2. 170.a

Aegypti descriptio tom. 3. 291.d

Aemulatio quid sit tom.2. 313.d

Aenigma & allegoria in quo differãt tomo 2. 195.a.b

Aeuum & tempus quid differant tomo 2. 471.b

Aetatum mundi enumeratio tomo 1. 180.b

Aetates in homine sunt sex tomo 2. 172.b

Aetates septem, & earum singularis descriptio tomo 2. 510.b.c

Aes & cymbalum quid significent tomo 2. 193.a

Affectiones quatuor tomo 3. 213.d

Agi plus est quàm regi tomo 2. 62.c

Agimmensum hæresis tomo 2. 443.a

Agnitio & notio quo differant tomo 2. 399.c

Agnus quomodo pascha dicatur tomo 2. 144.b

Agnus paschalis cur sumi præcipiebatur de ouili, vbi oues & capræ essent tomo 1. 7.a

Alabastrum quid tomo 1. 125.b

Alleluia quid significet tomo 2. 621.c.d

Amanti nihil præcipiendũ to. 1.178.a

Amari non potest, quod non creditur tomo 3. 26.b

Amatur omnis res tribus ex causis tomo 3. 185.c

Ambigua in meliorem partem vertenda tomo 2. 104.d

Ambulare secundum carnem & spiritum quid sit tomo 2. 59.a

Ambulare super fluctus, quid tomo 1. 144.a

Amen quid to. 2.198.d.218. d. 324. d.412.d

Amor supremus humilitatis gradus tomo 3. 172.a

Amor Dei perfectus quid requirat tomo 3. 278.b

Amor Mariæ virginis ad filium tomo 3. 239.d

Amor nimius amicorum occultius nocet quàm temporalium tomo 3. 212.d

Amoris Christi incentiuum tomo 3. 233.a

Amore Dei omnes aduersitates facilè tolerantur tomo 2. 247.c

Anathema quid tomo 2.189.c.218.c. 289.b

Anathema quomodo à Paulo sumatur tomo 2. 71.d

Angelus nomen officij tom. 2. 495.b

Angelus malus quomodo se fecit iniustum, & bonus se iustum tomo 3. 104.c.d

Angelus malus non potuit præscire se esse casurum tomo 3. 105.c.d

Angelus malus sic debet gratias Deo pro bonis quæ accepit & deseruit, sicut bonus qui seruauit acceptato mo 3. 105.c.d

Angelus desertor cur non possit redire ad iustitiam tomo 3. 104.b

Angeli testes humanorum actuum tomo 1. 124.a

Angeli agonizanti victo diabolo adsunt tomo 1. 25.b

Angeli propter nos huc mittuntur tomo 2. 497.a

Angeli nostra opera bona offerunt Deo tomo 1. 156.a

Angeli cur nostra opera Deo deferant tomo 1. 161.c.b

Angeli cur de sua iustitia laudandi, cum peccare non possint tomo 3. 70.a.b
Angeli cur filij Dei vocantur tomo 2. 494.b
Angeli cur nobis deputati tomo 2. 179.b
Angeli cur non possint restitui tom. 3. 59.b
Angeli Dei sunt, omnes iustè viuentes tomo 3. 61.d
Angeli boni ante casum malorũ peccare potuerunt tomo 3. 97.d
Angeli boni quomodo confirmati sint in statu, & mali in casu suo tomo 3. 97.d.98.a
Angelorum officium tomo 1. 183.d 184.a. & tomo 2.595.a. & tomo 3. 265 d
Angelorum bonorũ & malorum officium tomo 2. 140.d
Angelorum testimonium contra nos in iudicio tomo 2. 554.c
Angelorum ruina quomodo reparata tomo 2. 330.a
Angelorum ruina quomodo supplenda tomo 2. 347.c
Angelorum lapsus quomodo restituendus to.2.347.c. & to.3. 59.a
Angelorum lapsus cur non reparatus, sed hominum to.2. 502.c
Angelorum religio pro cultura sumitur to. 2. 395.b
Angelorum ordines qualiter distinguuntur tom.2. 277.d
Angelica annunciatio tom.3. 239.a
Angelica apparitio duobus modis fit tomo 1. 13.a
Angustia esse non potest, vbi fuerit charitas to. 2. 36.b.c
Anima tres habet vires tomo 3.267.c
Anima tres habet naturas tomo 3. 183.c
Anima pro homine sumitur tom. 2. 99.b
Anima humana cur facta sit tomo 3. 25.a
Anima & spiritus quomodo diuidantur to.2. 513.a
Anima viuens & spiritus viuificans quomodo differant to.2. 212.d
Anima Christi quando ad paradisum cælestem iuerit, & quando ad infernum descenderit tomo 3. 255.b
Anima Christi nunquam aggrauata contra voluntatem tom.3. 117.b
Anima Christi descẽdens in limbum, patres liberauit tomo 3. 228.d
Animæ varia nomina tom.3. 184.a
Animæ tres potentiæ tom. 3. 251.a
Animæ somnus quid tom. 2. 356.c
Animæ diuitiæ tom.2. 140.b
Animæ infirmitates 175. a. qualitates tom.3. 177.d
Animæ vita & mors tom.2. 11.b
Animæ, duæ sunt vitæ, & duæ mortes tom.2. 588.b
Animæ humanæ immortalitas to. 3. 25.d
Animæ beatorum inæqualis gloria tomo 3. 183.a
Animæ iustorum perfectorum felicitas tom.2. 369.b,388.a
Animæ perfectorum continuò transeunt ad gloriam tom.2. 575.d
Animæ iustorum sciunt quæ hic aguntur tom. 3. 269.b
Animæ iustorum nondum plena felicitate fruuntur tom. 3. 155.b
Animæ paruulorum scientia non carent tom.3. 262.b
Animarum hostes tom.2. 25.c
Animarum sanctarum attributa tomo 2. 596.d
Animalis hominis descriptio tom. 2. 131.b.c
Animalia quædam nobis data ad pœnam tom. 1. 3.a
Animositas quid sit tom.2. 283.b
Antichristus illustratione aduentus Domini destruetur tom.2. 426.b
Antichristus quatuor modis genus humanum sibi subiugabit tomo 3. 269.d
Antichristi natiuitas tom.2. 598.b
Anti.christi crudelitas tom.2. 426.c
Aphricæ descriptio tom. 3. 293.c.d
Apollo vnde originem traxit tom. 2. 315.d
Aperior quid significet tom. 2. 237. b.c
Apostolus, nomen dignitatis & potestatis tom.2. 438.b
Apostoli bis missi ad prædicandum tom. 1. 59.b
Apostoli cur sal dicantur tom.1.34.a
Apostoli cur habuerint sandalia tom. 1. 20.b
Apostolorum electio fit quatuor modis tom. 2. 287.a.b
Apostolorum missio duplex tom. 1. 100.a
Apostolorum vitæ austeritas tom. 1. 68.a
Apostolorum numerus non vacat mysteriotom.1. 58.b
Apostolorum gloria quæ sit tom. 2. 221.d.223.d
Apostolorum dona digniora quæ fuerint tomo 2. 66.a
Apostolatus amplitudo tom.2. 10.c
Apostolatus non est meritum, sed ministerium tom.1. 59.b
Appetitus & voluntatis differentia tom. 3. 175.c
Appetitus vitiosi, & vitiosa voluntas differunt tom. 3. 202.d
Aqua cur misceatur vino in Missa tom. 2. 545.d
Arbores dignæ incendio triplices tomo 1. 20.a
Architectura mos in Palæstbina tomo 1. 25.a
Argumentum quid sit tom. 2. 557.d
Arma spiritualia quæ sint tomo 2. 265.d
Armatura quæ sit induenda tom. 2. 362.a.363.a
Arrius quomodo in spiritu diaboli loquebatur tom. 2. 185.d
Arrij error tom.2. 584.c.
Arrianorum calumnia tom.2. 186.c
Arrogantia quorundam concionatorum tom. 2. 440.d
Artes hominum perditorum tom. 2. 25.c
Asia interpretatur elatio to.2. 584.b
Asiæ descriptio tom. 3. 289.d
Astrologiæ superstitio tom. 2. 391.a
Auaritia quid sit tom.2.15.c. 262.a. 354.b
Auaritia sacerdotibus vitanda to. 2. 440.d
Auaritia idolorum seruitus tom. 2. 354.d. 452 a
Auarus hydropico similis to.1. 178.a
Auari Deus, nummus est to.2. 354.d.

B.

Babylon quid significet tom.2. 436.c
Baptismus triplex tom.2. 518.d
Baptismus est consummatio omnis iustitiatomo 1. 21 b
Baptismus multis figuris præsignatus tom.1. 23. a
Baptismus per mare rubrum præfiguratus tomo 2. 545.d
Baptismus quando Christiano prosit tomo 2. 21.b
Baptismus iterari nequit tom.2.345. d.554.a
Baptismus Christi quid sit tomo 2. 44.a
Baptismus Christi & Ioãnis quid differat tomo 1. 18. b.20.b
Baptismi effectus tom. 1. 73.b.85.b. 91.b.148.a.154.a. & tom.2.31.c. 244.d.393.d.472.c. 482.c.551. d.552.d.592.c.625.d.629.d. & tom.3.111.a.121.b.c.199.c.254.c 264.c.266.b.c
Baptismi trina immersio quid signet tomo 2. 44.b. 393.c. & tomo 3. 256.c
Baptismi signum tantum valuit gentibus, quantum nobis baptismus tomo 2. 169.b.c
Beatus quando quis dicatur esse vniuersaliter tom.2. 31.d
Beatitudo duplex tom.3. 273.d
Beatitudo quæ nobis promittatur per baptismum tom. 3. 200.a
Beatitudo hominis magna tom. 2. 31.b
Beatitudo sanctorum tom.2. 328.d
Beatitudo angelorum maior illa, quæ erat hominis in paradiso tom. 3. 202. d
ad Beatitudinem quomodo peruenire possit homo tom.3. 56 d
Beatitudines corporis & animæ quæ sint tom 3. 153.d. & seq.
Belial quid tom. 2. 249.d
Benedictio vnde to.2. 262.a
Beneficium Dei summum erga homines tom. 2. 264.d
Beneficia à Deo Iudæis collata to. 2. 22.c
Beneficia Christi nobis collata tom.2. 341.a. & tom. 3. 223.a
Beneficia Dei in peccatores tom. 2. 434.a.c
Beneficiorum Christi magnitudo tomo 2. 37.a
Benignitas quid sit tom. 2. 353.c. 400.b
Bilibris quid sit tom. 2. 596.b
Blasphemia quid to.2. 353.b. 399 b
Blasphemare quid sit tom.1. 53.b
Bonus effici volenti tria sunt necessaria tom.3. 180.d
Bonum aliquid duobus modis dicitur tom.3. 2.a
Bonum aliquid esse absolutè, solum, & summum tom.3. 1.c.d
Bonum nihil dici posse, nisi idem voluntarium tom. 2. 488.c
Bonum nostrũ quando dicatur blasphemari tom.2. 108.c
Bonum perfectè nouit, qui illud à malo scit discernere tom.3. 71. d
Bonum imperfectum quod tom. 2. 56.a. 226.c
Bonum omne à gratia sumit originem tom. 2. 336.a
Boni dupliciter prædestinantur to. 2. 328.b
Boni per malos purgantur to.2. 77.a
Bona quomodo prouidenda tom. 2. 97.c
Bona quæ & quanta sint fruentibus Deo tom. 3. 34.a
Bona audire de alijs, pluribus prodest tom.3. 180.c
Bona minora pro maioribus aliquando postponenda to.1. 51.b
Bona minora, qua ratione maiorem mercedem mereantur, quàm bona maiora tom.1. 72. a
Bonitas Dei tom. 3. 210.c
Bonitati Dei considere quæ nos cogant tom.3. 214.d
Brauium quid tom.2. 167.d.

C.

Cæci mente qui dicantur tom.2. 20.a
Calceamenta quid significent tom.2. 363.d
Calix benedictionis quis to.2. 173.d
Calix Moysi quis tom. 2. 183. a
Canum natura tom. 2. 375.d
Capitulum quid sit tom.2. 530.c
Caro aduersus spiritum quomodo dicatur concupiscere tom. 2. 317.c
Caro quanto magis mortificatur, tanto sit robustior spiritus to. 1. 200. b
Caro quamdiu mortalis est, non potest à concupiscentijs esse libera tom. 2. 55.a
Castitas initium bonæ operationis tomo 2. 363.b
Castitas Ioannis euangelistæ tom. 2. 583 a
Castitas coniugalis tom. 1. 13. a
Castitatis & continentiæ differentia tom. 2. 320.a
Catholici mali qui tom. 2. 379.a
Cauernæ & speluncæ quid differant tom.2. 568.c
Celsitudo peruersa quid tom.2. 16.a
Cenchreæ quid tom. 2. 116.a
Centurionis humilitas & prudentia tom. 1. 49.b
Chananeæ mulieris fides, humilitas & patientia tom. 1. 85.a
Charitas, vestis nuptialis tom.1. 110.b
Charitas omnium mater to. 2. 105.c
Charitas meritum auget to.2. 192.c
Charitas fugat angustiam to.2.36.b c.246.b. 249.b
Charitas sola perducit ad vitam tomo 2. 196.a
Charitas est vinculum perfectionis tom.2. 401.a
Charitas, duas vitas amplectitur tomo 1. 3.a
Charitas supereminẽtissimum locum inter omnes virtutes obtinet tom. 2. 192.b. 369.c. 400.d
Charitas tunc ad alta surgit, cum ad se ima proximorum misericorditer attrahit tom. 2. 243.a
Charitas cur lorica dicatur tom. 2. 418 c.d
Charitas perfecta in quo consistat tomo 2. 252 c. 282.a
Charitas Dei erga nos tom.2. 36.d. 343. d
Charitas proximi, patientia conseruatur tom. 2. 452.d
Charitatis officia tom.2.96.b. 243.a b.316.d. 321.c.371.a
Charitatis ordo tom.1. 190. b
Charitatis laus atq; encomium tom. 3. 180. b
Charitati veræ libertas tom.2. 316.c
Charitatis fides et spes deesse non possunt tom. 2. 195 d
Cherubim quid tom 2. 540.a
Chirographum quid sit tom.2. 395. c.d
Chrisma te cur sumus vncti tom. 2. 168. b
Christianus nullus debet disputare quod catholica ecclesia credit & confitetur tom.3. 41.d
Christiani gloriatio debet esse in nomine crucifixi tom.3. 229.d
Christiani sapientia in quo consistat tom.2. 401.b
Christiani in duas partes diuiduntur tom.1. 161.b
Christiani falsi in quibus Iudæis similes tom.1. 131.b
Christiani cur modò tam malè viuãt tom.2. 269.d
Christiani prius Nazaræi vocati sunt tom.1. 18.a
Christiano salubre est, venerari & amplecti infirma saluatoris to. 3. 229. c.d
Christianorum nomen quando cœperit tom 2.455.a
Christianorum vera charitas tom. 2. 431.d
Christianorum falsorum pax tom.3. 176 a
Christianorum falsorum peruersitas tom.2. 141.a
Christus nomen officij est tom. 1. 1.a
Christus nomen est sacramenti tom.2 6. a
Christus cur vocetur verbum tom. 1. 19.a
Christus quare dicatur filius Dauid & Abrahæ tom. 1. 1.b
Christus cur dicatur Dei virtus & sa

pientia tom. 2. 126.c
Christus cur dictus sit homo secundus, & Adam nouissimus to. 2. 213 a
Christus quare dictus fuit petra tom. 2. 169 d
Christus qua ratione dicatur securis tom. 1. 20 a
Christus cur à Paulo homo appellatur tom. 2. 42.c
Christus quando dicatur deesse ecclesiæ tom. 1. 176.a
Christus quomodo dictus sit diuisus tomo 2. 123. b
Christus quomodo est vnigenitus & primogenitus tom. 2. 386.c
Christus quando lapis offensionis & petra scandali fuerit Iudæis to. 2. 80.b
Christus venit septuagesima & septimæ ætate tom. 1. 150. b
Christus cur duas noctes & vnum diem iacuit in sepulchro to 3. 255.a
Christus non miser est, quamuis incommodorum nostrorum particeps sit tom. 3. 71. b.c
Christus quando homini loquatur tomo 2. 350. d
Christus cur non responderit mulieri Chananææ tom. 1. 85. a
Christus quatenus non habeat plenum gaudium to. 3. 256.a
Christus quare orauerit to. 3. 224. b.c
Christus quomodo ascendisse & descendisse dicatur tom. 2. 347.a.b
Christus cur non statim ascenderit post resurrectionem tom. 3. 255 d
Christus sua virtute resurrexit to. 2. 82.b
Christus in triginta annis cur nec docuit nec signa fecit tom. 3. 254.c
Christus qua & cuius necessitate se humiliauerit vt assumeret humanã naturam tom. 3. 221. d
Christus quare factus terrenus tom. 2. 213. b
Christus quomodo natus de Maria & Spiritu sancto tom. 1. 12. b
Christus quare voluerit nasci de desponsata virgine tom. 1. 12.a.b
Christus cur in nocte natus tom. 3. 254.a
Christus quare ad baptismum accesserit tom. 1. 21. b
Christus pro peccatis oblatus est tom. 2. 245. b
Christus cur sit mortuus pro nobis tomo 2. 37. a
Christus quomodo sponte sustinuerit mortem tom. 3. 55. a
Christus quomodo dicatur factus obediens tom. 3. 222. b
Christus quomodo debuit vel non debuit pati tom. 3. 75. c.d
Christus primitiæ dormientium to. 2. 206.d. 207. b
Christus cur mortuus sit & resurrexit tom. 2. 243. c
Christus quomodo nec mori nec resurgere gratis potuit tom. 2. 105. c
Christus secundum quam naturam mortuus sit tom. 3. 70. c
Christus pro angelis non est mortuus tom. 2. 330. a
Christus pro nobis debitum soluit tomo 3. 234. a
Christus quatenus impassibilis & immortalis tom. 3. 254. d
Christus intus dues, foris pauper tom. 2. 257. d
Christus cur pater misericordiarum vocetur tom. 2. 220. b
Christus quomodo similitudo carnis peccati fuit tom 2. 59. c.d
Christus cur laudandus sit de sua iustitia, cum peccare non potuit tomo 3. 70. a.b
Christus cur carnem suam vocauerit panem tom. 3. 124. c.d
Christus omnes virtutes tom. 2. 103. b
Christus cedrus tom. 1. 173. a
Christus per figuram vitulus tom. 2. 543. c
Christus cereo comparatur propter tria tom. 1. 157. b
Christus cur flori comparetur tom. 1. 190. a
Christus cur comparetur hinnulo tomo 1. 191. b.
Christi contemptus tom. 3. 127. d
Christi gesta ab infantia to. 3. 230. d
Christi attributa tom. 2. 593. a
Christi deprecatio ad patrem tom. 3. 233. c
Christi fuga quid nos doceat tom. 1. 16. b
Christi mors & resurrectio quid significent tom. 2 35. b
Christi corpus cur de pane, & sanguis de vino conficiatur tom. 3. 256. b
Christum indui quis dicatur tom. 2. 103. b
Christum offendere per bona opera & negare differunt tom. 1. 108
Christum multi sequuntur multis de causis tom. 1. 48. b
in Christo quomodo nõ dicantur duæ personæ esse, sicut duæ naturæ assumptæ tom. 3. 48. a.b
Cibi communes qui dicebantur tom. 2. 107. d
Circumcisio cur signum dicatur tom. 2. 32. a
Circumcisio vera quæ sit to. 2. 21. b. d
Circumcisio cordis quæ sit to. 2. 22. a
Circumcisio Christi quid significet tomo 2. 393. b
Circumcisionis vtilitas tom. 2. 21. a
Circumcisionem quare Petrus permittebat tom. 2. 294. c
Clauium ecclesiæ potestas tom. 1. 88. b
Clericus habitare cum muliere non debet propter duo tom. 1. 38. b
Clericis interdictum coniugium to. 1. 55. b
Clericis quibus Dei mysteria non proponenda tom. 1. 46. b
Cœna quid sit, & vnde dicatur tom. 2. 176. a
Cœna domini cum discipulis & Iuda proditore tom. 3. 231. b
Cœnæ dominicæ triplex ferculum tomo 1. 159. a
Cæli descriptio tom. 3. 298. c.d
Cogitationes malæ à diabolo non immittuntur tom. 1. 84. b
Cognitio sui, primus humilitatis gradus tom. 3. 170. c. 213. a.b
Cognitio infelicitatis, summus est ad beatitudinem accessus to. 2. 57. b
Cognitio alieni peccati multa mala parit tom. 3. 172. c
Collectæ in ecclesiis pro pauperibus sustentandis sunt faciendæ to. 2. 16. d
Colloquia prauorum hominum noxia tom. 1. 132. a
Comessationes quid sint tom. 2. 103. a. 319. a
Communionis fructus tom. 3. 256. c
Complexionu proprietates to. 3. 289. a
Compunctionis duo sunt genera tomo 1. 31. b
Concionatoris honesta vita to. 1. 29. a
Concionatoris vita vt doctrinæ respondeat q̃ necessarium tom. 2. 246. d
Concionatoris doctrina quando parum fructus adferat tom. 2. 168. c
Concionatoris sermo cum qualitate auditorum formandus to. 2. 288. b
Concionatoris finis tom. 228. a. officium tom. 2. 244. d
Concionatoris boni conditiones tom. 1. 29. a. 59. a.b. 61. a. & to. 2. 243. a. 285. c.d. 408. c
Concionatoris boni officium tom. 2. 267. d. 390. b. 467. d
Concionatoris falsi conditiones to. 2. 228. c. d. 236. c. 272. b. 368. a.b. 408. a
Concionatoris mali proprietas tom. 2. 138. b

Concionatori quod vitium maximè cauendum tomo 2. 464. a
Concionatori sapientia seculi obijciendata tom. 125. a
Concionatores mali comparantur cõcubinæ tom. 1. 201 c
Concionatores qui falsi fratres dicendi tom 1. 47. a.b
Concionatorum legatio & dignitas tom. 2. 244. d
Concionatorum intentio quæ esse debeat tom. 2. 448. b.c
Concupiscentia carnalis omnium delictorum est origo tom. 2. 56. c
Concupiscentia cur dicatur peccatum tom. 2. ibid. c
Concupiscentia an sit peccatum tom. 3. 199. c.d
Concupiscentia aliquando in malam partem sumitur tom. 2. 398. d
Confessio tertius gradus humilitatis tomo 3. 171. b
Confessio duplex est tom. 1. 6. a. 67. a
Confessio peccatorum quàm necessaria tom. 3. 268. c
Confessio pura est, si eam sequitur voluntaria persuasio tom. 3. 171. c
Confessionis effectus tom. 1. 6. a. & tomo 2. 569. d. & tom 3. 264. c.
Confessionis necessitas tom. 3. 171. b
Confessionis sacramentalis efficacia tom. 1. 176. b
Confitendum sacerdotibus to. 1. ibi. b
Coniugatorum continentia, donum Dei tom. 2. 152. d
Coniugium vide Matrimonium.
Conniuentia Heli tom. 3. 258. a
Conscientia propria est sufficiens vnicuiq; ad testimonium tom. 2. 19. c
Conscientia impiorum magna pœna est, piorum verò est gaudium magnum tom. 2. 221. d
Consensus in peccatis nocet tomo 3. 262. d.
Consentire quid sit tom. 2. 16. b
Consilium & præceptum quid differant tom. 2. 156. b
Conspersio quid sit tom. 2. 144. b
Consolamur in passionibus Christi. tom. 2. 110. d
Consolatur nos Deus varijs modis. tom. 2. 220. b
Consolatur nos Deus vt alios consolemur tom. 2. 220. b
Consuetudinũ diuersitates vnde sint natæ tom. 3. 127. b
Contemplatio est merces fidei tom. 2. 241. b
Contentio quid sit to. 2. 15. c. 283. b. 318. d
Continentia donum Dei to. 2. 62. b.c
Continentia & castitas coniugatorum tom. 2. 152. d
Contumelia quid tom. 2. 14. a. 15. d
Cordis oßiu duas valuas habet to. 2. 352 b
Cordis immunditiæ genera sunt tria tom. 3. 174. d
Corde mundi qui sint tom. 1. 32. b
Corinthus caput Achaiæ & Græciæ decus tom. 2. 120. a. 219. c
Corinthij literarũ græcarum studiosi erant, & philosophiæ amatores tom. 2. 161. c
Corpus castigare quid tom. 2. 168. d
Corpus quale dederit discipulis Christus tom. 1. 127. b
Corporis mystici consummatio to. 2. 569. b
Corporis Christi præsentia in sacramento altaris tom. 1. 142. a
Corporis exercitatio in quo consistat tom. 2. 444. a
Correptio quo affectu fieri debeat to. 2. 218. a. 225. b
Correptionis fraternæ modus tom. 2. 429. d. 448. d. 463. a
Corripiendi peruersos modus tom. 2. 251. a. 321. a.b
Corrigendi modus tom. 1. 92. b. 95. a. & tom. 2. 419. a. 445. b
Corrigendi pusillanimes modus to. 2. 424. b.
Corrigi nolentes, deteriores efficiunt tom. 1. 103. a
Correctio quibus commissa to. 1. 46. a
Corona Christi fuit de iuncis marinis tom. 3. 226. c. d.
Creatura noua quæ sit tom. 2. 324. b
Creatura rationalis, cur non possit per se de malo conuerti ad bonum, sicut potest de bono ad malum tom. 3. 98. b.c
Creaturæ non verè sunt tom. 1. 144. b
Credere ex auditu quid sit. to. 2. 83. c
Credere eum, credere ei, & credere in eum quomodo differunt to. 2. 31. a
Credentium propriè est, sequi Christum tom. 1. 98. b
Non credunt perfectè, qui quod credunt, loqui nolunt tom. 2. 238. b
Crimen quid sit tom. 2. 441. d. 472. b
Crux duobus modis tollitur tom. 1. 89. b
Crux duobus modis portatur tom. 1. 63. b
Crux Christi cur in fronte figatur tomo 2. 83. a. 323. d
Crucis etymologia tom. 1. 63. b. & to. 3. 213. a
Crucis Christi mensuratio to. 3. 209. b.c. & seq.
Crucis Christi latitudo, longitudo, altitudo & profunditas quid significent tom. 2. 343. c d
Crucis Christi inimici qui tom. 2. 378 d. 379. a
Cuculla quando prosit monacho tom. 2. 21. b
Cultus idolorum quando apud Romanos fuerit introductus tom. 2. 13. c
Cupiditas honoris mundani tomo 3. 161. c d
Curiositas vestium & ciborum fugienda tom. 2. 429. a
Curiositatis vitium maximè fugiendum tom. 2. 414. c
Curiositatis definitio, diuisio, & genera tom. 3. 148. a.b.c
Cymbalum & as quid significent to. 2. 193. a

D.

Dæmones Christi natiuitatem ignorarunt tom. 1. 14. b
Dæmones an intelligant cogitationes tom. 1. 41. a
Dæmones cur volucres cœli dicantur tom. 1. 75. a
Dæmones quare petierint intrare porcos tom. 1. 52. b
Debitum quod Deo debemus tomo 3. 57. a
Debitum quomodo reddatur Deo to. 1. 183. a
Debitores qui dicantur tom. 1. 42. a
Decretum quid sit tom. 2. 337. c
Defuncti qui possunt aliorum merito iuuari tom. 2. 242. a
Delectatio quinq; sensuum corporis quando bona & mala sit tomo 3. 145. b.
Delectationis malæ genera quot sint tom. 3. 145. b
Delectationes tres sunt tom. 3. 183. d
Delibatio quid tom. 2. 88. a
Delictum quid sit tom. 2. 320. d
Delictum quomodo differat à peccato tom. 2. 321. a. 334. b
Demas, silens interpretatur tomo 2. 468. b
Denarij centum, peccata in hominibus significant tom. 1. 183. b
Descendere de naui quid tomo 1. 144. b
Detractio quid sit tom. 2. 283. b
Detractio quantum noceat tomo 3. 180. c

Detractio, genus homicidij est, tom. 1. 36.a
Detractionis descriptio tom.3. 180.a
Detractionis vitium tom.3. 146.c 179.d
Detractionis vitium quàm graue sit, tom.2. 317.a
Detractores qui, tom.2. 15.d
Detractores quando tolerandi, tom. 2. 267.b
Detractores, hostes animarum, tom. 2. 25.c
Deus quid sit, tom.3. 248.c
Deus maior est, quàm cogitari potest, tom.3. 32.b
Deus cur principium & finis dicatur, tom.2. 585.a
Deus quot modis loqui dicatur, tom. 1. 144.a
Deus tribus modis interrogat, tom.1. 146.a
Deus tribus modis sentitur, tom. 3. 182.d
Deus qualiter cooperatur to. 2. 67.d
Deus quando tangat creaturam suam tom. 1. 168.a
Deus quando dormire dicatur tom. 1. 51.b
Deus quomodo sit sensibilis, cum non sit corpus tom. 3. 30.a
Deus cur inuisibilis dicatur tom. 2. 434.d
Deus quomodo sit omnipotens, cum multa non possit tom. 3. 30.a.b
Deus quomodo sit misericors & impassibilis tom.3. 30.b.c
Deus cui vult miseretur, & quem vult indurat, quomodo intelligatur tomo 2. 75.b.c
Deus quomodo totus iustus & summe iustus parcat malis, tom. 3. 30.c
Deus quomodo omnia bona operatur & mala faciat tom. 3. 194.a. 195.a
Deus in quibus habitet tom. 2. 250.c
Deus quomodo in omnib. to. 2. 346.a
Deus quando omnia in omnibus erit tom. 2. 209.b. 211.d. 572.a
Deus quomodo in omni loco totus est tom. 3. 248.d
Deus non est in loco aut tempore, sed omnia sunt in illo tom. 3. 33.a.b
Deus est ante & vltra omnia etiam aterna tom. 3. 33.b
Deus à creatura non cognoscitur, nisi quantù vult se reuelare to. 1. 167.a
Deus quomodo & cur videtur & non videtur à quarentibus eũ to. 3. 32.a
Deus quare nihil contra naturam faciat tom. 2. 89.a
Deus quid in Iacob diligebat, & in Esau odio habebat tom. 2. 74.a
Deus per malos purgat bonos tom. 2. 77.b
Deus quomodo iuste puniat, & iustè parcat malis tom. 3. 31.b
Deus non horret peccatum to. 3. 186.b
Deus quare neget gratiam libenter suscepturis tom. 1. 66.b
Deus, verus in promissionibus tom. 2. 421.a
Deus vnde & quomodo assumpserit humanam naturam tom. 3. 68.b
Deus de virgine iusta conceptus est, non ex necessitate, sed quia sic decebat tom. 3. 116.c.d
Deus cur sit incarnatus tom. 3. 116.b
Deus qualiter de massa peccatrice assumpsit hominem sine peccato tomo 3. 72.d. 73.a
Deus in qua persona hominem assumpserit tom. 3. 69.a.b
Deus qua ratione dicatur humiliatus tom. 3. 54.b
Dei descriptio tom. 1. 167.b
Dei attributa quomodo exponenda tom. 3. 205.c.d. & seq.
Deitatis nomen creaturis est incommunicabile tom. 2. 14.b
Deũ quis dicatur inuocare to. 2. 121.a
Deum qui negent & confiteantur tomo 2. 476.b
in Deo non est necessitas vel impossibilitas tom. 3. 75.a.b
in Deo nec in aternitate eius nullæ sunt partes tom. 3. 32.d
Dextra quid significet tom. 2. 399.c
Dextra iustorum quid sit to. 2. 7.d
Dextra & sinistra Dei quid sint to. 2. 332.d
Diabolus quid tom. 2. 478.d
Diabolus cur draco dicatur tom. 2. 607.c
Diabolus cur dicatur habuisse iustitiam aduersus hominẽ to. 3. 53.c.d
Diabolus in qua rectitudine dicatur non stetisse tom. 3. 202.c
Diabolus quomodo peccauerit, & voluerit similis esse Deo to. 3. 97.a.b
Diabolus quomodo se voluerit facere similem Deo tom. 3. 47.c.d
Diabolus per septem ducit hominem ad peccatum tom. 2. 617.d
Diabolus nullã iustitiam habuit aduersus hominem tom. 3. 53.c
Diabolus non potentia, sed iustitia à Christo est victus tom. 2. 38.c
Diabolus quib. expellatur to. 2. 168.d
Diaboli conatus tom. 3. 184.d
Diaboli astutia tom 2. 296.c
Diaboli superbia tom. 1. 25.b
Diaboli malitia tom. 1. 92.b. & tom 2. 596.a.b 600.c.d
Diaboli venatio tom. 3. 186.a
Diaboli potestas quanta tom. 2. 363. a. 435.c. 586.d. & tom. 3. 163.c
Diaboli officium quod sit to 2. 608.c
Diaboli qua ratione angeli dicantur tom. 2. 597.d
Diabolum reconciliari esse impossibile tom. 3. 78.c.d
Diaconi officium tom. 2. 347.d
Dialectica hæretici tom. 3. 42.c
Dialectica qui abutantur to. 2. 483.a
Dies dominica q.d significet to. 2. 585.c
Dies salutis quid sit tom. 2. 246.b
Dies purgationis quotidie impletur tom. 1. 154.b
Dies domini qui vocatur to. 2. 134.c
Dies anniuersarius cur agatur to. 3. 267.d
Dies malos duæ res faciunt tom. 2. 357.b.c
Dierum sex, significatio tom. 1. 164.a
Diffidentia leprosi tom. 1. 48.b
Dilectus & diligibilis quomodo differant tom. 2. 485.d
Dilectio duos habet ramos tom. 1. 2. b
Dilectio mutua inter Deum & sanctos quanta sit tom. 3. 277.d
Dilectio sanctorum sola in fide diligit tom. 2. 484.d
Dilectio Dei tribus sit modis tom. 3. 185.c.d
Dilectio Dei erga nos quibus declaretur tom. 3. 52.a
Disciplinam domini negligere quid tom. 2. 570.d
Discipulorum trium qui transfigurationi adfuerunt mystica significatio tom. 1. 164.b
Discretio in admonitionibus seruanda tom. 2. 190.c
Dissensio quid sit tom. 2. 283.b. 318.d
Diuitiæ veræ quæ sint tom. 2. 454.b
Diuitiæ maiores quæ sint to. 2. 257.c
Diuitia bonitatis Dei in quo manifestentur tom. 2. 17.b
Diuitiæ iniquitatis quæ appellentur tom. 1. 163.a.b
Diuitiarum morbus & vermis est superbia tom. 2. 454.a.b
Diuitiarũ tria sunt genera to. 1. 44.a
Doctrina Christi & philosophorum quid differat tom. 1. 186.a
Doctrina cælesti nihil vtilius et necessarium tom. 1. 51.a
Doctrina sanctorum Patrum quatenus recipienda tom. 2. 134.d. 135.a
Dolor secundus gradus humiliationis tomo 3. 171.a
Dolorem magnum quis patiatur tomo 2. 225.c
sine Dolore non pereunt, quæ cũ amore possessa sunt tom. 2. 135.d
Dolus quid tom. 1. 53.a. & to. 2. 15.c
Dominus quando dicatur rationem ponere tom. 1. 182.c
Donum maius quam delictum tom. 2. 41.a
Donum Spiritus sancti cur pignus dicatur tom. 2. 224.b
Donum Spiritus sancti quis habeat tom. 2. 224.b
Dona Spiritus sancti, cur septem dicantur to. 1. 2.a
Donorum spiritualium gradus tom. 2. 187.a.b

E.

Ebrietas quid sit tom. 2. 319.a
Ebriosis mysteria Dei non proponenda tom. 1. 46.b
Ecclesia multis nominibus designatur tom. 1. 29.b
Ecclesia est mons Syon tom. 1. 173.a
Ecclesia cur regnum cælorum vocetur tom. 1. 182.b.c
Ecclesia qualiter dicatur virgo & sponsa tom. 2. 269.b.c
Ecclesia qua ratione dicatur corpus Christi tom. 2. 345.b
Ecclesia turbari, non mergi potest tomo 1. 143.b
Ecclesia qualiter semper habeat inimicos tom. 2. 253.a.b
Ecclesia bonos & malos habet tom. 2. 355.c. 425.d. 462.a. 555.a. & tom. 3. 21.a. 38.b. 110.a. 258.c
Ecclesia quando in statu perfecto erit tom. 2. 348.b.c
Ecclesia Christi corpus quotidie in Missa sumit tom. 2. 359.d
Ecclesia de manifestis culpis iudicat tom. 2. 146.a
Ecclesia Romana primatum tenet inter omnes ecclesias tom. 2. 4.9.b. 425.d
Ecclesia & synagoga quomodo differant tom. 2. 406.b. 588.a
Ecclesiæ descriptio tom. 3. 256.a.b
Ecclesiæ perturbatores tom. 2. 202.d
Ecclesiæ ministrorum potestas tom. 1. 89.a
Ecclesiæ doctorum officium tom. 1. 103.b. 104.a
Ecclesiæ mos in offerendis candelis vnde profluxerit tom. 1. 157.b
Ecclesiam Dei qui destruant tom. 2. 480.d
Ecclesiam quando Christus deserere dicatur tom. 1. 82.b
Ecclesiasticorum ingerentium se in munia ecclesiastica maledictio tomo 2. 515.d
Elati qui dicantur tom. 2. 16.a
Electus omnis, aut confessor aut martyr tom 1. 156.a
Electio Apostolorum fit quatuor modis tom. 2. 287.a.b
Electis quid sit commune to. 2. 186.c
Eleemosyna quo fine facienda tom. 1. 40.b. & tom 2. 95.d
Eleemosynæ ex quibus faciendæ to. 1. 163.a.b. & tom. 2. 352.c. 429.a
Eleemosyna quomodo fiat à murmurantibus tom. 2. 262.c
Eleemosynæ effectus tom. 1. 69.a
Eleemosynæ defunctis prosunt to. 3. 267.b.c
Elementa quæ dicantur tom. 2. 396. b. 397.a
Elementa quasi eleuamẽta dicuntur tom. 2. 304.d
Elementa mundi quid intelligantur esse tom. 2. 304.d
Elementi etymologia to. 3. 288.c
Elementorum quatuor descriptio tomo 3. 295.296. & 297
Eloquentia concionatori necessaria tom. 2. 474.b
Ephesus quid sit to. 2. 325. a.c. 587.a
Ephesus quomodo interpretatur tom. 2. 325.c
Episcopatus nomen est operis, non honoris tom. 2. 440.a
Episcopatu indigni tom. 2. 441.a.b
Epistola quid significet tom. 2. 3
Epistola ad Romanos cæteris profundior tom. 2. 4
Epistolæ ad Romanos scopus tom. 2. 4
Epistolæ ad quid fidelibus missæ tom. 2. 3
Epistolæ Pauli sunt quatuordecim quæ leguntur tom. 2. 3. quare non sint sic scriptæ sicut cõpositæ ibid.
Epistolarum ordo tom. 2. 3. materia & intentio tom. 2. 4
Epistolas quindecim scripsit Paulus tom 2. 3. decem scripsit ad ecclesias ibid. quatuor ad discipulos tomo 2. 3
Error Heluidij tom. 1. 79.d
Error Græcorum to. 3. 124.c.d. 128.c
Errantium multitudo non est patrocinium erroris tom. 1. 60.b
Esau & Iacob quorum figura sint tomo 2. 73.c
Esse ex aliquo tribus modis dicitur tomo 3. 3.c.d
Esse per se, & ex se quomodo intelligatur tom. 3. 4.a.b
Eua saluatio tom. 3. 73.d
Euangelium qualiter dicitur virtus Dei tom. 2. 11.a
Euangelium cur in Missa legatur tomo 2. 347.d
Euangeliũ Christi in Iudæos venit nõ propter merita operis legis to. 2. 4
Euangelium, prophetia & lex vnum sunt, licet tria in superficie visa tomo 1. 170.b
Euangelij definitio tom. 2. 11.a
Euangelij etymologia tom. 2. 6.c
Euangelij veritas quæ dicatur tom. 2. 295.c
Euangelistæ opus tom. 2. 467.d
Euangelistæ cur animalibus comparantur tom. 2. 593.a
Euangelistarum dura conditio tom. 1. 63.b
Euangelizare maius est quàm baptizare tom. 2. 124.b
Euangelizandi finis quis debeat esse tom. 2. 165.b.d
Eucharistiæ sacramentũ duobus modis manducare & bibere debemus tom. 2. 184.a
Eucharistiæ sacramentum ieiunè est sumendum tom. 2. 181.d
Eucharistiæ sacramentum qui indignè sumant tom. 2. 183.d. 184.a
Eucharistiæ sacramentum dignè sumentium fructus tom. 2. 173.d. 174.a. 525.a
Eucharistiam indignè sumentis pœna tom. 1. 127.a
Europæ descriptio tom. 3. 292.c.d
Exaltationis quindecim sunt genera tom. 3. 147.a.b
Excommunicatio cur data tom. 1. 77. a. 191.d
Excommunicatio quomodo fieri debeat tom. 1. 95.a
Excommunicati quatenus vitandi tomo 3. 257.d. 258.a
Exemplum & exemplar quid differant tom. 2. 532.b
Exempla plus docent, quàm verba tomo 2. 478.b
Ex ipso, & de ipso, quomodo differant tom. 2. 93.a
Ex ipso, per ipsum, & in ipso quomodo hoc intelligatur to. 2. 93.a.b
Ex, per, & in, præpositiones quid significent tom. 2. 93.a
Ezechias cur fleuerit tom. 1. 8.b

F.

Facies Dei quid sit tom. 2. 195.b

Factores legis qui tom. 2. 18.d
Felicitas seculi ventus est contrarius tom.1. 145.a
Fermentum phariſæorum quid ſit tomo 1. 87.b
Fides vnde dicatur tom.2. 319.d
Fides quomodo dicatur vna tom. 2. 345. d
Fides, vita animæ tom. 2. 11.b
Fides fundamentum omnium virtutum tom.2. 627.d
Fides cur ſcutum & lorica dicatur tomo 2. 418.c
Fides impetrat quod lex imperat tomo 2. 27.a.29.c
Fides ſola non iuſtificat tom.2.148.a
Fides ſola ſine operibus quando iuſtificet, & quando non tom.2. 11.b.c
Fides quæ operatur requirat tom.2.423. c.432.a
Fides ſine operibus non eſt vera fides tom.2. 319.d
Fides parum aut nihil valet ſine operibus tom.1. 142.a
Fides cum charitate iuſtificat tom.2. 462.c
Fides & ſpes ſine charitate eſſe poſſunt tom.2. 195.d
Fides qualiter ab exordio iuſtificat tom. 2. 30.d
Fides viua quæ ſit, & quæ mortua tomo 3. 26.d
Fides eſt voluntatis, non neceſſitatis tom.2. 224.c
Fides diuinitatis confeſsio, & religionis ſolidum fundamentū to.2. 9.b
Fides Patrum veteris teſtamenti tom. 2. 238.b
Fides parentum liberat pueros à diabolo in baptiſmo tom.1. 85.b
Fides Chananæa magna tom.1. 84.b
Fidei deſcriptio tom.2. 9.b
Fidei perfectæ effectus tom.1. 92.b
Fidei alienæ virtus tom.1. 53.b
Fidei diſſentio quid pariat to.1. 63.b
Fidei firmitatem qui non habeant tomo 3. 42.a
Fidei domeſticus quis dicatur tom. 2. 323. a
Fidei nequit ſubeſſe falſum tom. 2. 269.d.427.b
Fidei ſolius iactatores reprehenduntur tom.1. 177.b.188.d
Fidei quæſtiones altiſſimæ quibus fugiendæ tom.3. 42.d
Fidei bonorum Chriſtianorum ſiacerias tom. 2. 314.d
Fidei malorum Chriſtianorum & dæmonum conuenientia to. 2. 314.d
Fidem fictā quis habeat to.2. 432. a
Fidem nemo poteſt habere ſuis meritis præcedentibus tom.2. 30.c
per Fidem vix aliquis certus de ſua ſalute tom.2. 522.b
Fidelib. duo ſunt neceſſaria to.1.34.a
Fiduciam pro ſpe ſumi to.2. 505.a.b
Figuræ cur ſint venerandæ to. 1. 38.b
Finis omnium bonorum quis ſit to.2. 207.c
Filius aſſumpſit naturam humanitatis in vnitatem perſonæ non naturæ tom. 3. 47.a
Filius cur aſſumpſit humanitatē, non pater aut Spiritus S. tom.3.47.b. 69.b.253.c
Filij Abrahæ qui ſint tom 1. 19.b
Filij promiſionis qui dicuntur to. 2. 72.c.d
Filij ſeculi, & filij lucis, qui to.1. 162. b.163.a
Filij diffidentiæ qui dicantur tom. 2. 334.c.d. 355.c
Filij noctis et tenebrarum qui ſint tomo 2. 418. a
Filij quatenus obedire debent parentibus tom.2. 360.a
Filium Dei quis cōculcet to.2. 554.c
Filiorum officium tom. 2. 63. a
Flere cum quibus iubemur to.2. 97.b
Fornicatio vnde dicatur to.2. 354.b
Fornicatio vnde proueniat to.2.318.c
Fornicatio quomodo perpetretur tomo 2. 578.a
Fornicatio quàm graue crimen ſit tomo 2. 143.b. 150.b.c
Fornicatio quomodo fugienda to.2. 150.a.b
Fornicatio cur primo inter opera carnis ponatur tom. 2. 318.c
Fornicatio duplex tom.2. 150.c
Frigidus quis ſit tom. 2. 591.d
Fructus vnde dicatur tom 2. 319.b.c
Fuga perſeuerantiæ non eſt contraria tom. 1. 61.b

G.

Galatia quæ regio ſit tom.2. 286. b
Galatia interpretatur tranſmigratio tom.2. 287.c
Gaudia ſanctorum tom.3. 273.a
Gaudia contraria quæ ſint to.2.380.a
Gaudere cum quibus iubemur tom.2. 97. a
Generationem Chriſti cur computet Matthæus deſcendendo, Lucas vero aſcendendo tom. 1. 1.b
Gentiles quomodo Deum nouerunt tom. 2. 12. c
Genua cur flecti ſoleant in oratione tom.2. 342.b
Geraſa quid tom.1. 52.a
Geſta Chriſti ab infantia to. 3. 230.d
Gladij duo in eccleſia tom 1. 130.b
Gloria Apoſtolorum quæ ſit tom. 2. 221.d. 223.d
Gloria pſeudoapoſtolorum to.2. 268. b. 272. a
Gloria reſurgentium inæqualis to. 2. 211. c. d
Gloria veteris & noui teſtamenti probatio tom.2. 232. b.c
Gloriæ vanæ cupiditas cauenda to.2. 320.c.d
Glorificatio Chriſti in morte tom. 3. 233. b
Glorificare dominū q.d ſit to.2. 151.b
Gradus actionis tres tom.2. 390.a
Græci qui fuerint dicti tom. 2. 10.c
Græci quare dicuntur ſapientes tom. 2. 10. c
Gratia gratis datur, non redditur tomo 2. 27.c.75.c
Gratia ſimul eſt cum libero arbitrio tom. 3. 195. c.d
Gratia præuenit liberum arbitrium to mo 2. 361.d
Gratia et pax non ſunt ſemper à Deo tom. 2. 8.c
Gratia Dei eſt remiſsio peccatorum tom.2. 245.c
Gratia præueniens & cooperans tom. 2. 204.d. 366.d
Gratiæ maioris eſt auferre quod non debetur, quàm reddere quod exigitur tom. 2. 156.b
Gratiæ agendæ pro beneficijs à Deo exhibitis tom. 3. 223.c.d
Gratiam prius Apoſtoli acceperunt, poſtea apoſtolatum tom.2. 8.a
Gratias agere Deo quid ſit to. 2. 9. a. 13.a. 106. a.b
Gula eſt porta & initium voluptatū tom.1. 23.b

H.

Hæreſis vnde dicatur tom. 2. 483.b
Hæreſis cauſa quæ ſit tom. 2. 349.a
Hæreſis & ſchiſma quomodo differant tom.2. 483.d
Hæreſis Arrij & Ebionis to. 2. 584.c
Hæreſis Origenis extinguitur tom. 1. 71.b
Hæreſis Nouati tom.2. 519.d
Hæreſis Montani tom. 2. 519.d
Hæreſes Iudæorum duæ fuerunt tom. 1. 19. b. 111.b
Hæreticus quis dicendus tom. 2.181.b. 474.d. 483.b.c
Hæreticus volens violare ſcripturas, quid faciendum tom. 1. 39.b
Hæretici, vanus populus tom.2.588.d

Hæretici, falſi paſtores, tom.1. 188.a
Hæretici negantes Chriſti humanitatem, tom.2. 243.d
Hæretici peruersè exponunt ſcripturas, tom.2. 460.c
Hæretici membra ſatanæ, tom. 2. 364.b
Hæretici tecti maximè cauendi, tom. 1. 47.a
Hæretici nō habent fidem, to.2.471.c
Hæretici non Chriſti martyres, tom. 1. 33.b
Hæretici temerarij reprehenduntur, tom.2. 432.b
Hæretici cur vulpi comparentur, tomo 1. 192.b
Hæretici cur ſcorpioni comparentur, tom.2. 601.c
Hæretici zizania ſunt, tom.1. 77.a
Hæretici, ſpinæ & tribuli, tom.1.47.a
Hæretici quidam cur excommunicentur, tom.1. 77.a
Hæretici & malè Catholici quomodo differant, tom.1. 77.a
Hæretici dialecticæ, tom.3. 42.c
Hæreticorum origo, tom.2.181.a.596 a.600.c
Hæreticorum diuerſitas, tom.1. 77.b
Hæreticorum conatus, tom. 2. 465.c
Hæreticorū inquietudo, to.2. 464.d
Hæreticorum malitia, tom.2.432.b. c.596.a
Hæreticorum iactantia, tom. 2. 455. b.474.c
Hæreticorum aſtutia, tom.1. 187.d
Hæreticorum conſuetudo, to.1 .23.a
Hæreticorum certamen, to.2. 452.b
Hæreticorum officium, tom.2. 118.a
Hæreticorum fides qualis, to 2.432.a
Hæreticorum doctrina qualis, tom.2. 476.c
Hæreticorum doctrina ſummè fugienda, tom.2. 349.a
Hæreticorum vana ſcientia, tom.2. 464.c
Hæreticorum ſubtile ingeniū in exercitatione ſcripturarum, to.1.37.b
Hæreticorum numerus quando abundabit, tom.2. 464.b
Hæreticos eſſe cur proſit, to.2. 181.a.b
Hæreticis non proponenda Dei myſteria, tom.1. 46.a.b
Hæreticis tolerantia aduerſitatum non prodeſt, tom.2. 342.d
Heli conniuentia punita, to.3. 258.a
Heri et hodie quid ſignificent. tom.2. 578 d
Hermas ſcriptor fuit libelli qui Paſtoris appellatur, tom.2. 117.c
Herodes primitiæ perſecutorū, tom.1. 17.b
Herodes gerit perſonam perſecutorum, tom.1. 17.a
Herodes gerit perſonam hypocritarum, tom.1. 15.b
Herodes ex alienigenis fuit primus rex Iudæorum, tom.2. 21 d
Herodis præceptio præſumptuoſa, tomo 1. 15.b
Herodis homicidiū propter iuramentum non excuſatur, tom.1. 80.b
Homicidium quid ſit, tom.2. 15.c. & vnde dicatur, tom.2. 15.c. 318.d
Homicidium quandoq; bonum, tom. 3.259.a
Homicidij tria ſunt genera, tom.3. 179.d
Homo vetus quid, to.2. 45.a.244.b
Homo interior & exterior quid ſit, to mo 2. 238.d
Homo primus quare ratione dicatur terrenus, tom.2. 213.b
Homo ex tribus conſtat, tom. 2. 420. d. & ex quatuor conſtat elementis. tom.3. 250.d
Homo quid cōmune habeat cum creaturis, tom.2. 12.b. 388.d
Homo per Chriſtum ſaluatur ex neceſsitate, tom.3.65.d
Homo factus eſt iuſtus vt beatus eſſet, tom.3. 66.c
Homo ſi non peccaſſet, non moreretur, tom.3. 66.d
Homo omnis quando mendax dicatur, tom.2. 23.a
Homo cur, cum non habet rectitudinem, magis dicitur liber, tom. 3. 93.b.c.
Homo vt perfectè reſtituatur, quid requiratur. tom. 3. 222.a
Homo quamdiu non reddit Deo debitum, ſaluari nequit, nec excuſatur impotentia, tom.3 .64.d
Homo quod Deo abſtulit peccando, reddere nequit, tom.3. 64.c
Homo nil iuris in ſe habet propter ſeptem, tom.3. 211.c.d
Homo bonus qua ratione dicatur angelus, & homo malus, diabolus, tomo 3. 62.a
Hominis dignitas, tom.2. 12.c
Hominis veteris vitia, tom.2. 244.b
Homines quatuor modis fecit Deus, tom.3. 253.c
Homines quatuor dominus ad vitam reuocauit, tom.1. 181.a
Homini duo neceſſaria, tom.1. 46.b
Homines malignæ mentis, cui ſint ſimiles, tom.1. 183.d
Homines plures ſunt futuri ſancti, quàm ſunt angeli mali, to. 3.59.c
Hominū duo genera, tom.1. 81.b
Hominū tres ordines, tom.3. 176.c.d
Hominum generatria ſunt, quæ terreno imperatori ſeruiunt, to 3.165.a
Hominum peſsimorū artes. to.2. 25.c
Hominū carnaltū inconſt. to. 2.223.
Honor parentum in quibus conſiſtat, tom.1. 83.b
Honoris mundani cupiditas, tom. 3. 161.c.d
Honorare & inhonorare Deum, quis dicatur, tom.3. 58.c.d
Hoſpes quis dicatur, tom.2. 561.b
Hoſtia quid ſit, tom.2. 354.a
Hoſtia placabilis Deo, tom.1. 68.b
Hoſtia viuens quæ, tom.2. 93.d
Hoſtiæ cauda cur poſita in ſacrificio, tom.1. 61.b
Hoſtiarū veteris legis vſus, to.2. 93.d
Humanus dies q dicatur, to.2. 138.d
Humanæ naturæ ſtatus quot, to.3.176
Humilis vnde dicatur. tom.2. 344 c
Humilitas Chriſti, tom.1. 98.a.b
Humilitas Petri laudatur, t.2.294.d
Humilitas Pauli, tom.2. 5.d. 6.a
Humilitas centurionis, tom.1. 49.b
Humilitas veræ fidei, tom.2. 420.a
Humilitatis cuſtodes, tom.3. 172.d
Humilitatis Chriſti excellentia, tom. 2. 387.b
ad Humilitatis culmen volenti aſcendere, quid faciendū, tom.3. 172.c
Humilitatis gradus, to.3.170.c.et ſeq.
Humores hominis quibus locis purgentur, & in quibus ætatibus regnent, tom.3. 289.a
Hypocriſis pſeudoapoſtol. to.2.222.a
Hypocritarum mos, tom. 2. 289.c.d
Hypocritaru duo genera, tom.1. 41.a

I.

Iacob binōius, to.1.2.b. et cur, t.1.3.a
Iacob Chriſtu præfiguravit, to.1.4.b.
Iacob quare ponatur ante Petrum & Ioannem, tom.2. 293.c
Ictus oculi quid ſit, tom.2. 214.c
Idiota quid ſit, tom. 2. 198.d
Idolium quid. tom.2. 162.b
Idolum quid, tom.2. 160.d
Idolorum ſeruitus quid, tom.2. 318.c
Idoloru cultus fugiendus, to.2. 173.d
Idolothytum vnde dicatur, to 2 161.b
Ieiunium generale, quod. tom.1.93.a
Ieiunium magnum quod, to. 2.489.a
Ieiunium frenum gulæ, tom. 1. 23.b
Ieiunij virtus, tom.2. 168.d
Ieiunij duplex genus, to.1.44.a.55.b
Ieiunijs ſe ſponte macerauit Paulus, tom.2.275 d
Iephthe votu temerariū to.2.565.c.d

Ierusalem supernæ commendatio, tomo 3. 152.d
Ierusalem visio pacis interpretatur, tom.2. 310.a.b. 312.c
Iesus est proprium nomen, tom.2. 6.a
Iesus proprium nomen fuit Meschiæ, tom.1. 1.a
Iesu traditio, illusio, crucifixio, tom. 3. 232.a.b.c.d. glorificatio in morte, tom.3. 233.b
Ignis quatuor officia habet, tom. 2. 577.b
Ignis perpetuus quare in veteri lege positus erat iuxta altare, to.1. 21.a
Ignominia quid sit, & vnde dicatur, tom.2. 14.d
Ignorantia non cadit in Christum, tom.3. 71.c
Ignorantia docta quomodo in nobis existat, tom.2. 67.a
Ignorantia, quodlibet peccatum vocari potest, tom.2. 541.a
Imago Dei quid sit, tom.1. 32.b
Imaginum vsus, tom.2. 297.c
Immortalitas & incorruptio differunt, tom.2. 215.b
Immunditia quid sit, tom.2. 318.c 354.b
Impius quis dicendus, tom.2. 31.a
Impiorum pœna in hoc sæculo, tom. 2. 422.b
Impietas quid significet, tom.2. 11.d
Impœnitentia quid sit, tom.3. 266.c
Impœnitentiæ, peccatum diabolicum tom.1. 40.a
Impudicitia quid sit, tom.2. 318.c
Incarnatio Christi, tom.2. 244.c
Incarnationis Christi mysterium occultum, tom.2. 364.d
Incarnationis mysterium latet sanctos, tom.2. 119.c
Incidere in manus Dei quis dicatur, tom.2. 555.b
Indiæ descriptio, tom.3. 290.a.b
Infantes an ab ipsa conceptione habeant peccatum, tom.3. 112.d
in Infantes cur & quomodo descendat peccatum, tom 3. 118.a.b
Infantes sine baptismo hinc descendentes damnantur, tom. 3. 120.d. 121.a
Infantes percepto baptismo cur ad altare portentur, tom.1. 157.a
Infantibus non personaliter imputatur Adæ præuaricatio, to.3. 117.c
Infernus quid sit, & vbi sit, tom.3. 268.a. 294.d
Infernus obstructus tribus vectibus, tomo 3. 228.d
Inferni pœnæ, tom 3. 268.b
Inferni varia nomina, tom. 3. 294.d 295.a
Inferni pœna inæqualis, tom. 3. 119.a
Infidelis quis sit, tom.2. 250.b
Infidelem esse, & in fide infirmari, sunt diuersa, tom.2. 103.d
Infideles qui ab inferno tracti, tomo 2. 216.b
Infideles an iudicabuntur, tom. 1. 2.a
Infidelitas, mors animæ, tom.2. 11.b
Infidelitas, fornicatio est, tomo 2. 153.d
Inflatio quid sit, tom.2. 283.b
Inimicus quando vincendus, tomo 2. 98.b.c
Inimici quomodo diligendi, to. 40.b & tom.3. 182.c
Inimici crucis Christi, qui, tom.2. 378.d
Inimicorum tria sunt genera, tom.1. 40.a
Inimicitiæ quid sint, tom.2. 318.c.d
Iniquitas quid sit, tom.2. 31.b
Iniuria patienter toleranda, tomo 1. 39.a.b
Iniustitia quid sit, tom.3. 99.a. 104.a 193.d
Iniustitia quid significet, tomo 2. 11.d
Iniustitia est in voluntate, tomo 3. 193.d
Inobedientia quid sit, tom.2. 498.b. 571.d
Inquinamentū carnis & spiritus quid sit, tom.2. 251.d
Inquisitores seculi qui dicantur, tom. 2. 125.c
Insipientia plena quæ sit, tomo 2. 273.a
Insipientis est propria iactare virtutes, tom.2. 280.d
Insipientes qui dicantur, tom.2. 16.a
Inuentores malorum qui, tom.2. 16.a
Inuidia quid sit, tom 2. 15.c. 318 d
Inuidia superare potest, sed difficilè conquiescit, tom. 1. 113.a
Inuidet qui bonis alterius, diabolis consentit, tom.3. 153.b
Ioannes quomodo Helias, tom. 1. 65.b
Ioannes non fuit inferior meritis Apostolis, tom.1. 20.b
Ioannes Baptista non fuit liber à peccato originali, tom.3. 116.a
Ioseph magis propheta quàm Pharao tom.2. 197.b
Ira quid sit, tom.2. 318.d
Ira Dei quid, tom.2. 407.d. 410.b
Ira Dei magna, quæ, tom.1. 160.a
Ira Dei quomodo reuelatur, tom. 2. 11.c
Ira quæ à Christo prohibeatur, tom.1. 36.a
Iræ vasa quæ dicantur, tom. 2. 77.b.c
Iræ locum dare quando quis dicatur, tom.2. 97.d. 98.a
Iram quis sibi thesaurizet, tom.2. 17. c.
Iracundiæ etymologia, tom. 2. 352.a
Isaac Christi personam in multis locis portauit, tom.1. 3.b
Iudas corpus domini non accepit in cœna, tom 3. 257.c
Iudæ similes, qui, tom 3. 257.c.d
Iudæus verus quis dicatur, tom. 2. 21.d 22.a
Iudæus cur gentili in culpa præferatur tom.2. 18.a
Iudæus et gentilis æquiparantur in pœna & gloria, tom.2. 18.a
Iudæi post aduentum Christi ingrauiora peccata præcipitari, tom.1. 74.a
Iudæi cur persecuti sint Christum, tomo 3, 54.d
Iudæi quando plenè conuertendi, tomo 1. 62.a
Iudæi cur gentilibus fuerunt digniores, tom.2. 22.c
Iudæi Romanenses quomodo murmurauerunt contra Paulum, to.2.4.
Iudæorum error, tom.2. 431.c
Iudæorum neutralitas, tom.2. 431.c
Iudæorum iustificatio, tom.2. 22.c
Iudæorum consuetudo, tom.1. 61.b
Iudæorum festa completa, tom.1. 146.a
Iudæorum infidelitas quomodo prosit, tom.2. 86.d
Iudex debet esse æquus in vltione peccatorum, tom.2. 24.a
Iudicium Dei occultum, tom. 2. 228. b.c
Iudicium Dei districtum, tom.2. 19.b
Iudicium Dei districtum de quolibet opere, tom.2. 241.d.242.b.
Iudicium temerarium cauendum, tom.2. 197.a.b
Iudicium extremum cur differatur, tom.2. 551.a
Iudicij extremi modus, tom.1. 124.a
in Iudicio duo ordines erunt, tom.1. 124.a
Iudicia Dei duo, tom.3. 264.c
Iudicare semetipsum quis dicatur, tom.2. 109.d
Iudicare de alterius conscientia quis non potest, tom.2.104.c
Iudicare inter diem & diem, & iudicare omnè diem; quid sit, to.2.105.d
Iudicare non debet quis aliquē de eo, quod & ipse facit, tom.2. 16.d
Iuramentum otiosum generat periurium tom.1. 38.b
Iurare per creaturas, quare Moyses prohibuerit tom.1. 38.b
Iustificatio quæ est ex fide, facit pacem cum Deo tom 2. 35.c
Iustificatio mentis & carnis est duplex tom 2. 26.d. 27.a
Iustificatum sequuntur opera, sed non præcedunt iustificandum to.2. 28.d
Iustificari minimè apud Deum, & nō iustificari, quomodo differant to. 2. 81.d
Iustitia quid sit tom. 2. 31. b. 53.a. & tom.3. 85.d. 86.b
Iustitia duplex tom.2. 81.c
Iustitia, vita animæ tom.2. 334.a
Iustitia Dei quid tom.2. 11.a
Iustitia Dei quæ sit tom.2. 245.d
Iustitia Dei quomodo sumatur tom. 2. 81.a
Iustitia pro omni virtute accipitur to. 2. 81.a
Iustitia in quo teneatur tom.2. 335.d
Iustitia non per legem sed per gratiā habetur tom.2. 27.b
Iustitia qualiter sit obseruatio mandatorum Dei tom.2. 263.d 351.c
Iustitia episcopi & laici in quo differt tom.2. 473.d
Iustitiæ pulchritudo ac delectatio quælis sit tom.2. 48.a
Iustitiam originalem pro peccato originali Christus habuit tom. 3. 117.a
Iustus magis cupit inimicum corrigi quàm puniri tom.2. 98.a
Iustus quomodo dicatur ex fide viuere tom.2 11.b
Iusti qualiter delent suas virtutes præ dicare tom.2. 274. b.c
Iusti cur tribulantur in hoc sæculo, tom.2. 422.b
Iusti in quo inferno fuerint ante aduentum Christi tom.3. 269.a
Iustorum esca tom.1. 161.a
Iustorum patientia tom.2. 364.a
Iustorum dextra quæ sit tom.3.132.d
Iustis an conferat aliquid, quòd in sacrato loco sepeliantur, & an obsit si non tom.3. 266.d
in Iustis requies domini tom 1. 171.a
Iuuenis tribus ad probitatem peruenit tom.3. 178.d

L.

Laus humana fugienda tom.1. 78.a
Leprosi qui, tom.1. 176.a.b
Leprosi nouem uesciuntur à domino, tom.1. 177.a
Lex cur sit data tom.2. 301.a.b
Lex à gratia distinguitur tom. 2. 231.c
Lex cur in lapideis tabulis data Iudæis tom.2. 230.a. 231.c
Lex qualiter sit obseruanda, tom. 2. 26. c.d
Lex quomodo dicatur per fidem statui, & non destrui tom.2. 29.b.c
Lex quomodo subintrasse dicatur, tom. 2. 43.a
Lex vbi nō est, nec præuaricatio tom. 2. 33.b. 43.a
Lex impossibilis obseruatu sine gratia tom.2. 46.d
Lex, prophetia, & euangelium vnum sunt, licet tria in superficie visa, tom.1. 170.b
Lex scripta à Moyse cur sit data, tom. 1. 73.b
Lex vetus tria habet tom.1. 34.b
Lex vetus quare dicatur lex Dei, & lex Moysi tom.3. 111.a
Lex fidei & factorum in quo differāt tom 2. 28.b.c
Legis finis tom.2. 26.c.d. 33.b. 43.a. b. 51.c.d. 58.b.
Legis opus tom.2. 19.a
Legis consuetudo tom.2. 548.a
Legis impossibilitas tom.2. 58.b
Legis imbecillitas tom.1. 156.b
Legis impletio impossibilis to.2. 298.d
Legis veteris & nouæ differentia tom. 2. 58.b
Legis nouæ & veteris discrimen tom. 1. 38.b. & tom.2.58.b
Lege quis legitimè vtatur, tom. 2. 433.a
sub Lege quis sit tom.2. 318.a.b
sub Lege esse & in Lege esse, differt, tom.2. 167.a
Leges quatuor sibi inuicem repugnantes & dimicantes tom.2. 57.a
Liber vitæ quid sit tom.2. 590.c
Liber vitæ est memoria Dei, tom.2. 379.d
Libertas triplex tom.3. 185.d
Libertas Pauli laudatur to. 2. 294.d
Libertas quare sit culpabilis, & seruitus laudabilis tom.2. 48.b
Liberius in quibus sit tom. 3. 57.d
Libertas arguendi quomodo amittatur tom.2. 141.b. 149.a. 165.a 222.b. 271.b. 382.c. 440.b
Liberum arbitrium tom 2. 48.b. 264. d. 227.d. 292.c. 336.a. 361.d
Liberum arbitrium quid tom. 3. 89.c 259.b
Liberum arbitrium qualiter dedit dominus tom.2. 461.c
Liberum arbitrium & præscientia Dei non repugnant tom.3. 189.d
Liberum arbitrium simul est cum gratia tom.3. 195.c.d
Liberum arbitrium habet homo tom. 1. 42.b 58.a
Liberum arbitrium non in omnibus habemus tom.3. 193.a
Liberum arbitrium Adam non amisit tom.1. 178.b
Liberum arbitrium quale fuerit post lapsum tom. 3. 88.d
Liberi arbitrij diuisio tom. 3. 94.b
Liberi arbitrij perfecta definitio quæ sit tom.3. 93.d. 94.a
Liberari de corpore mortis huius, & exire de corpore, quomodo differant tom.2. 57.c
Libidinis mater, superfluitas escarum tom.2. 149.b
Lingua quid significet tom.2. 196.d
Linguæ ad quid fuerint datæ tom. 2. 200.a.b
Linguarum vsus tom.2. 10.c
Linus primus Romanæ sedis episcopus tom.2. 470.b
Loci conditio tom.3. 11.d
Longanimitas quid sit tom.2. 319.c
Luxuria, idolorum seruitus, tom. 2. 318.c

M.

Materia quid sit, tom. 2. 337.a
Macedonionum hæresis tom. 2. 186.d
Macedonium laus tom.2. 258.c
Malum quomodo videatur esse aliquid tom.3. 99.b
Malum pro malo quando reddatur, tom.2. 419.c
Malum pro malo qui reddit, grauius peccat, quàm qui infert tom. 2. 97.b
Malum vnde veniat in angelum qui bonus erat tom.3. 108.c
Malum quod est peccatum siue iniustitia, nihil est tom 3. 111.c.d
Mali quidam cur diu viuant tom.3. 260.a
Mali quomodo in ecclesia, tom. 2. 355.c
Mali in ecclesia tolerandi, non imitandi tom.3. 258.a
Mali quando tolerandi tom. 2. 164.a
Mali qui è medio tollendi, tom. 2. 316.b
Mali quomodo prædestinentur tom. 2. 328.b

Mali cur affluant diuitijs in hac vita tom. 2. 259
Mali qua in forma Christum videbunt tom. 2. 423. a
Mali coinquinant duobus modis tomo 2. 356. a
à Malo liberari quid sit tom. 1. 30. b
Malorũ inuentores qui sint to. 2. 16. a
Malis quatenus non communicandũ tom. 2. 428. c. 429. d
Malignitas quid sit, & vnde differat tom. 2. 15. c
Malitia quid sit tom. 2. 15. b. 353. c
Malitia & miseria dies faciunt malos tom. 2. 357. b. c
Maledictionis sententia qua mente proferatur à sanctis viris tom. 2. 316. a
Maledictum aliud est quod scriptura approbat, & aliud quod damnat tom. 2. 97. a
Mandatorum Dei vna est vtilitas tom. 1. 112. b
Manichæorum hæresis tom. 2. 443. a
Manichæorum error tom. 2. 45. c
Manna panis angelorum vocatum est tom. 2. 169. c
Mansuetus vnde dicatur tom. 2. 319. d. 344. c
Mansuetudo tom. 2. 319. d
Mansuetudo, comes patientiæ tom. 3. 282. d
Manus expansæ quid signant tom. 2. 84. d
Maria omnes creaturas excellit to. 3. 238. a
Maria quantum profuerit omni creaturæ, præter humanam tomo 3. 246. a
Maria quantum profuerit creaturæ humanæ tom. 3. 245. a
Maria cur aliquando mulier nuncupetur tom 1. 65. a
Maria virgo fuit absq; peccatis tom. 2. 243. b
Maria caruit omni peccato tom. 1. 12. b. & tom. 3. 239 a
Mariæ virginis origo tom. 3. 238. c
Mariæ intercessio tom 3. 243. b
Mariæ assumptio tom. 3. 244. a. b
Mariæ encomia tom. 3. 236. c
Mariæ virginis amor ad filium to. 3. 239. d
Mariæ gaudium in filij resurrectione tom. 3. 242. b c. d
Mariæ gaudium in filij ascensione tom. 3. 243 c. d
Mariæ compassio pro filio crucifixo tom. 3. 241. c
Martyrium duplex tom. 1. 90. a
Martyrij sanctorum fructus tom. 2. 456. c
Martyrem verum quid faciat tom. 1. 33. b
Martyres Dei qui habendi tom. 2. 485. b
Martyres innocẽtes ad infernum descenderunt tom. 1. 17. a
Martyres sub antichristo signa non facient, sed tortores tom. 1. 145. a
Martyrum vox tom. 2. 238. b
Martyrum causa tom. 2. 70. a
Martyrum confessio tom. 2. 82. d
Martyrum suorum sanguinem Deus vindicat tom. 1. 17. b
Massa peccatrix quomodo non sit tota peccatrix tom. 3. 115. d
Materia rerum vniuersarum ac sit tom. 3. 4. b. c. d
Matrimonium quando dissolui possit tom. 1. 96. b
Matrimonij impedimenta to. 1. 38. a
Matrimonij solicitudines tom. 158. a
Matrimonij separatio quo ad thorum tom. 1. 38. a. 97. a
Medicamenta famis, sitis & fatigationis quæ sint tom. 2. 66. b
Melota quid sit tom. 2. 568. a. b
Membra quare arma vocantur to. 2. 46 c
Mendacium est aliquid aliter dicere, quàm animo sentitur tom. 1 53. a
Mendacij mala tom. 2. 269. c
Mendacij duæ potestates tom. 3. 64. d. 74. b
Mendax omnis homo, quomodo exponatur tom. 2. 23. a
Mendax non est iudicandus, qui falsum dicit quod putat esse verum tom. 2. 222. d
Mens dura reuocatur terrore tom. 2. 17. b
Mercedis est maioris quod non cogitur, sed offertur tom. 2. 156. b
Mercedem prophetæ accipere quid sit tom. 1. 63. b
Mercenarius quis dicendus tom. 1. 185. b. & tom. 2. 374. c
Mercenarij conditiones tom. 2. 368. a. b. c. 391. c. 419. c
Mercimonia an monachum deceat tom. 2. 458. c
Meritum humanum tom. 2. 22. b
Meritum pastoris prouectum confert gregi tom. 2. 339. c
Meriti inæqualitas tom. 2. 17. d. 300. b
Merita propter bona parentum filijs multa beneficia impenduntur tomo 3. 119. d
Meschiah quid significet tom. 1. 1. a
Mesopotamiæ descriptio tom. 3. 291. a. b
Miles Dei non implicatur negotijs secularibus tom. 2. 458. c
Militare secundum carnẽ qui dicuntur tom. 2. 265. c. d
Minister sacramenti potest esse malus tom. 2. 124. a
Ministerium suum quando quis dicatur reddere honorabile, & quãdo vituperabile tom. 2. 67. c
Miraculum maius est, cum Deus reddit rectitudinem desertam, quàm cum mortuo reddit vitam tom. 3. 93. d
Miracula cur fiant tom. 2. 200. b
Miracula septem, quæ Christo nascente contigerunt tom. 3. 254. a. b
Miraculorum Christi testes, qui tomo 1. 106. a
Miseria hominis tom. 3. 204. a. b
Miseriæ quas Deus accepit pro homine tom. 3. 230. b. c
Misericordia multiplex tom. 2. 96. a
Misericordia Dei quàm magna, & quàm iusta sit tom. 3. 78. c
Misericordia Dei ante perpetrationem culpæ nunquam cogitanda tom. 3. 173. c
Misericordia Dei magna erga genus humanum tom. 3. 230. a
Misericordia Dei quomodo acquiratur tom. 1. 32. a
Misericordia duas habet partes tom. 1. 32. a
Missæ sacrificium pro quibus quotidie fiat tom. 2. 554. a
Missæ sacrificium defunctis prodest tom. 3. 367 c
Missæ ordo quibus verbis ostendatur tom. 2. 436. a
in Missæ sacrificio qua ratione Christus offeratur tom. 2. 550. d
in Missa quotidie ecclesia sumit corpus Christi tom. 2. 359. d
Mitis quis sit tom. 1. 31. a
Modestia quid, & vnde dicatur tom. 2. 319. d. 380 b. 400. c
Monachus perfectus tria debet habere tom. 3. 168. b
Monachus sæpe locum mutans, nullis bonis operibus assuescit tom. 3. 282. a. b
Monachi officium tom. 3. 169 c
Monachi professio quam magna sit spes tom. 3. 166. a. b
Monachi corona, tonsura, & vestes quid denotent tom. 3. 169. a. b
Monachatus verus, tom. 3. 186. a
Montani hæresis tom. 2. 519. d
Mors triplex, tom. 3 266. b
Mors per vnum regnauit, quomodo intelligitur, tom 2. 41. d
Mors Christi omnium acerbissima, tom. 2. 372 b
Mors Christi quibus prosit, tom. 2. 2 5. a
Mors Christi non fuit in anima, sed in carne sola, tom. 1. 72. b
Mors Christi quomodo præualeat numero et magnitudini peccatorum omnium, tom. 3. 72. a. b
Mors Christi quomodo deleat peccata eorũ qui eum occiderunt, tom. 3. 72. c
Mortis etymologia, tom. 3. 266 b
Mortis Christi effectus, tom. 1. 72. b
Mortis Christi vis, tom. 3. 73. c
Mortis Christi fructus, tom. 2. 388. a
Mortis regnum quod sit, tom. 2. . 0. a
Mortem filij quomodo voluerit pater tom. 3. 55. c. d. 56. a. b
Mortuus Christus ex sua potestate, tom. 3. 70. c
Mortui tres à domino resuscitati, tomo 1. 57. a
Mortui in anima quomodo dicantur resurgere, tom. 2. 7. d
Mortui viuorum precibus adiuuantur, tom. 3. 266. d. 267. b. c
Mortui quomodo ad nouissimam tubam sunt resurrecturi, tom. 2. 214. d
Mortuum se esse peccato existimans apud semetipsum an possit quandoq; peccare, tom. 2. 46. a
Mortuorum nomine quid intelligatur, tom. 214. d
Mortale cur in definitione hominis philosophi posuerint, tom. 3. 70. c
Mortalitas non pertinet ad puram hominis naturam, tom. 3. 70 c
Moyses cur faciem velabat, cum loqueretur filijs Israel, to. 2. 233 c
Mulier ad imaginem Dei facta, tom. 179. c
Mulier viro subijcitur duabus de causis, tom. 2. 202. b
Mulieris pulchritudo & gloria est, comam nutrire, tom. 2. 180. b
Mulier qua ratione saluetur per filiorum generationem, tom. 2. 438. b
Mulieris insolentia viro est opprobrium, tom. 2. 202. c
Mundus quinq; modis creatus, tom. 3. 288. b
Mundi etymologia, tom. 3. 288. b
Mundi figura quando perfectè præteriit, tom. 2. 157. c
Mysterium quid sit, tom. 2. 214. a
Mysterium incarnationis latet sanctos, tom. 2. 119. c
Mysterium incarnationis & passionis latuit mundi sapientes, tom. 2. 12. a
Mysteria Dei quibus proponenda, tomo 1. 46. a. b. 171. a

N.

Nabuchodonosor omnes persecutores ecclesiæ designat, tom. 1. 17. b
Nardus quid, tom. 1. 125 b
Natio quid sit, tom. 2. 594. d
Natura in quo est communis, ab eo nullus est immunis, tom 2. 41. c
Natura summa quomodo dicatur iusta, tom. 3. 8. b
Natura summa quomodo sit in omni & in nullo loco, tom. 3. 10. d
Natura summa qualiter sit tota in omnibus, & singulis locis, vel temporibus, tom. 3. 10. b. c
Natura summa nullis mutabilis est accidentibus, tom. 3. 12. c
Natura originalis & personalis quæ sit, tom. 3. 109. a. b. c
Natura humana qualiter sit corrupta, tom. 3. 109. d
Natura humana nunquam in Christo fuit sine diuina, tom. 3. 117. b
Necessitas duplex, tom. 3. 67. b 75. c 76 a. 261. a
Nequam dicitur hoc sæculum, tom. 2. 288. a
Nequitia vnde dicatur, tom. 2. 15. c 362. c
ex Nihilo facta esse omnia quomodo intelligatur, tom. 3. 5. a
Nomen Christianorum quando primum cœperit, tom. 2. 455. a
Nominum veterum patrum interpretatio, tom. 1. 151. a. b. 152. a. b. & sequ.
Nouati hæresis, tom. 2. 519. d
Nouitas vitæ, tom. 2. 44. b
Nox quid significet, tom. 1. 143. b
Numerus septenarius vniuersitatem exprimit, tom. 2. 70. a
Numerus quinquagenarius multa cõtinet sacramenta, tom. 2. 217. b
Numeri quinquagenarij significatio tom. 1. 162. a
Numeri quadragenarij significatio, tom. 1. 154. b
Numeri septuagenarij significatio, tom. 1. 150. a
Nuptiarum bonum est tripartitum, tom. 2. 152. b

O.

Obedientia vera quando sit, tom. 3. 56. b
Obedientia sola virtus est, quæ hominem Deo conciliat, tom. 2. 571. d
Obedientia perfecta humanæ naturæ quæ sit, tom. 3. 222. c
Obedientiæ virtus, tom. 2. 443. c
Obedientiæ præmium, tom. 2. 149. b. c
non Obedientes parentibus feris indomabiliores, tom. 2. 16. a
Obediendi quatuor modi, tom. 3. 183. d.
Obedire Deo quis dicatur, tom. 3. 58. c
Oblationis etymologia, tom. 2. 354. a
Otio vacans, res alienas concupiscit, tom. 2. 414. d
Odibiles Deo qui dicantur, tom. 2. 15. d
Odor Christi bonus est veritatis prædicatio, tom. 2. 228. a
Olei descriptio, tom. 1. 173. b
Omne, non semper plenariam vniuersitatem significat, tom. 2. 430. a
Onesimus pontifex & martyr, tom. 2. 489. b
Onesimus quomodo fuerit baptizatus, tom. 2. 487. d
Operarius subdolus quis dicatur, tomo 2, 272. b
Operationis bonæ quàm sit necessarius vsus, tom. 3. 182. b
Opera misericordiæ & charitatis, tomo 1. 124. a. b
Opera misericordiæ cur fiunt, tom. 2. 96. a
Opera misericordiæ spiritualia, præstantiora corporalibus, tom. 1. 51. a
Opera misericordiæ quibus non prosint, tom. 2. 439.
Opera trinitatis sunt inseparabilia, tom 2 431. a
Opera bona quo fine facienda, tom. 1. 40. b
Opera bona Deo curæ sunt, tom. 2. 23. b
Opera bona quot facimus, tot gressibus ad Deum properamus, tom. 1. 189. c
Opera bona sunt meritoria, tom. 2. 142. d. 206. c. 259. a. 418. d. 422. c. 439. c
Opera sine fide non sunt meritoria, tom. 2. 25. a. 29. d. 81.
Opera vitæ præsentis, semen sunt futuræ messis, tom. 2. 322. b
Opera tenebrarum quæ sint, tom. 2. 162. c. d
Operum legis sine gratia imbecillitas, tom. 2. 24. d

Operum bonorum præmium tomo 2. 204.d.361.b.264.a.373.c. & to. 3.153.d.264.d
Operum bonorum laus non est quærenda tom.2. 289.c.373.a
Operum bonorum necessitas tomo 2. 515.a
Operibus sanctis Deus delectatur tom. 2. 23.d
Operibus bonis semper insistendum tomo 2. 89.b.252.a.482.d
Operibus bonis detrahere, diabolicum est tom.1. 71.a
Opus omne à Deo inchoandum tom. 2. 356.a
Opus nullum bonum, quod non ex radice charitatis proficiscatur tom. 2 62.d
Opus quod secundum Deum sit, caret peccato tom.1. 175.b
Orans cur semper non exaudiatur tom.1. 92.b
Oranda quæ sint tom.1. 41.a.b
Orandi modus quis tom. 2. 198.b
Orandum vbi, & quomodo sit tom. 1. 41.a
Orandum pro quibus sit tom. 1. 40.a. & tom.2. 436.a.b
Orare qualiter debeat, qui voluerit exaudiri tom. 3. 214.b
Orare in carne quid sit tom. 2. 364.c
Oratio quandoque mala potest esse tom.1. 82.a
Oratio generalis in quibus consistat tomo 1. 93.a
Oratio sine intermissione quomodo intelligatur tom.2. 420.a
Oratio & obsecratio quomodo differunt tom.2. 364.c.380.c
Oratio Anselmi ad virginem Mariam tom.3. 247.b
Orationis vis tomo 2. 436.b. 491.a
Orationis sanctorum virtus & efficacia tom.3. 265.c.266.d 267.c
Orationis bonæ conditio tom. 2.364. c.
Orationis dominicæ septem petitionũ ratio tom. 1. 30.b
Orationi vacare semper, qualiter nequit humana fragilitas tomo. 2. 9.d
Orationes longas quà intentione fieri prohibeantur tom.1. 41.a
Orationibus in secretis quare verba pronuntur tom. 1. ibi.a
Orauit quod Dominus ter, cuius nos admoneat tom.1. 129.b
Ordinis genera duo sunt viro religioso conuenientia tom 3. 168.d
Ad ordines sacros qui non admittendi tom.3. 258.b 283.c
Originale peccatum tom.2. 39.a.c
Originale peccatum quid tom.3.110.c 120.d
Originale vnde denominetur tom. 3. 109.b.c
Originale peccatum omnibus æquale tom.3. 120.c
Originalis peccati quantitas tom. 3. 117.b.c
Osculum est signum pacis tom. 2.218 c.293.c
Osculandi mos in Ecclesia vnde sumptus tom.2. 117.c
Ostium quid sit tom.2. 217.b.227.b
Ozias cur lepra percussus tom.1. 8.b

P.

Palæsthinæ descriptio tom. 3. 291.c
Palæsthinorum consuetudo tomo 1. 62.a
Palæsthinorum mos in festiuis diebus tom 1. 43.b
Panis fidelium quis sit tom.1. 32.a
Papæ & prælatorum dignitas tomo 1. 34.
Parabola quid tom.1.77.b. & tom.2. 541.b
Parentum honor in quibus consistat tom.2. 445.d
Parentum nomine qui comprehendãtur tom.2. ibi.d
Paries quid sit tom.2. 337.a
Parthiæ descriptio tom.3. 291.a
Pascha cur transitus vocetur tomo. 1. 125.a
Pascha quomodo vocatur agnus tomo 2. 144.b
Pascio desiderij quid tom. 2. 413.c
Passionis Christi fructus tom.2.296.c d.394.c
Passionis Christi effectus tomo 1. 50.b
Passiones peccatorum quæ dicantur tom.2. ibid.d
Pastor qualis eligi debet tomo 2. 440.b
Pastores mali qui sint tolerandi tom. 1. 34.b
Pastores nequissimi quibus similes tomo 1. 6.b
Pastorum officium tom.2. 381.d
Patiens nemo potest esse nisi in aduersis tom.2. 36.a
Patientia quid sit tom.2. 319.c
Patientia simulata tom. 2. 193.c
Patientia sustentaculũ omnium virtutum tom.2. 583.b
Patientia sextus humilitatis gradus tom.3. 171.d
Patientia iustorum tom. 2. 374.a
Patientiæ summa iudicium tomo 2. 10.c
Patientiam seruare quid tom.2. 193. c.
Patmos interpretatur fretum tom. 3. 585.b
Patres veteris testamenti quomodo fuerint saluati tom. 1. 18.b
Patribus in singulis veteris testamentis notari debent tom.1. 12.a
Paulus dicitur mirabilis tom. 2.5.b.d 120 c.287.a
Paulus summus Angelus tom.1. 4.b
Paulus qualiter minimus Apostolorũ est dictus tom.2. 204.b
Paulus quare primo sit vocatus Saulus tom. 2. 5.a
Paulus quomodo omnibus debitor tomo 2. 10.c
Paulus cur crimina contra naturam tam euidenter expressit tomo 2. 14.d
Paulus maiorem gratiam accepit, quàm cæteri Apostoli tomo 2. 279.c
Paulus cur non dixerit, si complantati sumus morti eius, sed similitudini mortis eius tom.3. 44.c
Paulus an coniugem habuerit tom.2. 152.d
Paulus quomodo abundantius cæteris Apostolis dicitur laborasse tomo 2. 204.d
Paulus quomodo non iudicandus mẽdax tom.2. 222.d
Paulus cum percussus liberam voluntatem habuit tom.1. 42.b
Paulus sua peccata planxit tomo 2. 204.c
Paulus oratione Stephani fuit conuersus tom.2. 436.b
Paulus Titum Græci eloquij interpretem habuit tom.2. 227.b.
Paulus & Iacobus conciliantur tom. 2. 30.b
Pauli authoritas tom. 2.307. d. 383. c.
Pauli potestas tom.2. 143.d
Pauli magnanimitas tom.2. 488.
Pauli humilitas tom.2. 340.d
Pauli libertas laudatur to.2. 294.d
Pauli inopia tom.2. 271.c
Pauli exemplo possunt viuere labore manuum suarum prædicatores & sacerdotes tom.2. 204.d
Pauli nomen cur familiarius quàm Sauli tom.2. 5.c

Pauli epistolæ, vide Epistolæ.
Pauperes qui dicantur tom.2. 263.b
Pauperes quomodo æquabunt diuites in regno Dei tom. 2. 259.b.c
Paupertas euangelica quid requirat tom. 1. 30.b
Paupertas Christi tom.3. 127.d
Paupertas Christi quid nobis attulerit tom. 2. 454.b
Pax quatuor modis agitur tom. 3. 175.d
Pax temporalis, bonis & malis communis tom 2. 436.c
Peccans quomodo fiat seruus peccati tom.3. 92.d
Peccans in Deum, omnẽ creaturam contra se excitat tom.3. 170.d
Peccantes quantum flere debeant tomo 1. 137.a
Peccandi potestas non pertinet ad libertatem arbitrij tom. 3. 87.d
Peccantium voluntariæ pœnæ tom.2. 554.b
Peccare quid sit tom.3. 57.a. 222.a.
Peccare in Spiritum sanctum quid sit tom.1. 71.a.b
Peccare in Christum, & in Christo, distinguuntur tom. 2. 162.c
non Peccare & bene facere quomodo differant tom.2. 156.d. 158.d
Peccatori quando communicetur tomo 2. 356.a.b
Peccatorem vendi quid tom.1. 182.d
Peccatores qui difficile corrigantur tom.2. 520.b
Peccatores fouere in peccatis, adulatorum tom 1. 51.a
Peccatorum purgationum duo genera tom 1. 21.a
Peccatum qui sit tom.3. 259.a
Peccatum duplex tom 3. 118.d
Peccatum ad mortem quod sit tom.1. 40.a
Peccatum est voluntarium tom. 2. 55.d
Peccatum est stimulus mortis tom.2. 52.d
Peccatum omne, mendacium tom.3. 177.b
Peccatum nullum impunitum tom. 2. 184.d
Peccatum vt appareat, quid significet tom.2. 54.a
Peccatum cur & quomodo descendat in infantes tom.3. 118.a.b
Peccatum superat nos à Deo tom. 2. 245.a.394.a
Peccatum, mors animæ to.2. 334.a
Peccatum regnare in mortem quid sit tom.2. 43.c
Peccatum adueniente mandato quo modo reuixerit tom. 2. 52.c
Peccatum qualiter per legem cognoscitur tom.2. 51.c.d
Peccatum qui dissimulant tom. 2. 144.a
Peccatum initium habuit à fœmina tom. 3. 52.b
Peccatum quo damnatur genus humanum, cur magis Adæ quàm Euæ imputetur tom.3. 113.b
Peccatum Adæ & infantium, multum differt tom. 3. 118.a
Peccatum patris quomodo nullus portet, sed suum tom. 3. 120
Peccatum quod pœnitentiæ lamento non diluitur, peccatum est, simul & causa peccati tom.2. 13.c
Peccatum non est, nisi in voluntate rationali tom.3. 110.a.b
Peccatũ quanti sit põderis to.3. 63.d
Peccatum mortale quomodo fiat venialetom. 3. 72.c
Peccatum quomodo differat à delicto tom.2. 334.b
Peccatum causa nostræ damnationis tom.3. 52.b
Peccatum quodlibet ignorantia vocari potest tom.2. 541.a
Peccatum originale, vide Originale.
Peccati nomine quid intelligatur tomo 2. 52.a
Peccati incommodum tom.2. 590.b
Peccati grauitas tom.3. 259.a
Peccati consensus fugiendus tom. 2. 251.d
Peccati odium & amor tom.3. 178.b
Peccati malitia & foeditas tom. 3. 187.c
Peccati ad mortem grauitas tom. 1. 133.a
Peccati seruitus non aufert libertatem arbitrij tom.3. 93.a
Peccati initium quemadmodũ à muliere fuit, ita initium generationis à viro est tom. 2. 39.b
Peccata septem modis remittuntur tom. 3. 264.c
Peccata leuia non contemnenda tomo 2. 136.a
Peccata quando dicantur venire vsq; ad cælum tom.2. 620.a
Peccata, sacrificia vocantur tom. 2. 245.b
Peccata sunt causa hæresis tom. 2. 349.a
Peccata dimittere, solius Dei tom. 1. 53.b
Peccata post baptismum grauiora quàm ante tom.1. 73.b
Peccata leuia non contemnenda, tomo 1. 132.c
Peccata parentum quomodo noceant animabus filiorum, tom. 3. 120.a
Peccata in lege quomodo dimittebantur, tom.2. 27.d
Peccata quãdo ante oculos Dei sunt tecta, tom.2. 31.c
Peccata parentum post Adami non computantur in originali peccato filiorum, tom. 3. 119.b.c
Peccata semel dimissa an redeant, tomo 1. 184.a.tom. 353.c.d
Peccato viuere quid tom.2. 43.d
Peccato Adæ cur grauentur qui eius conscij non fuerunt, tom. 3. 113.c
Peccatorum præteritorum recordatio quam habeat vtilitatem, tom.2. 598.b
Peccatis alienis non communicandum, tom. 1. 48.b
in Peccatis principaliter tria sunt damna, tom.3. 109.b
Peccant homo dupliciter, tom.3. 65. a.
Penula quid sit, tom.2. 468.c
Peregrinatio ad loca sacra an prosit, tom.3. 265.a.b
Perfectus quis dicatur, tom. 2. 36.a. 348.b
Perfecti qualiter indigent misericordia tom 2. 378.a
Perfectio vitæ in tribus virtutibus cõsistit, tom.1. 3.a
Perficere bonum quid sit, tom. 2.56.a
Periphema quid sit, tom. 2. 141.c
Periurare per creaturas non licet propter tria, tom.1. 38.b
Persecutio bonorum nunquam cessat, tom. 2. 465.c.d
Persecutionis tres sunt partes, tom.1. 33.b.
Perseueranduin in fide ecclesiæ, tom. 2. 378.b
Persona prima in diuinis quare pater dicatur, secunda, filius, & tertia, spiritus sanctus, tom. 3. 248.c.d
Persuasio quartus humilitatis gradus tom.3 171.c
Petra scandali & offensionis quis dicatur, tom.2. 80.b
Petrus quid significet, tom.1. 144.b
Petrus vicarius Christi, tom.1. 89.a
Petrus quare sit princeps apostolorum tom. 1. 89.a
Petrus quare circumcisionem permutebat, tom. 2. 295.c
Petrus in quo admirandus, tom. 1. 132.a
Petrus Marcum Græci eloquij interpretem

pretem habuit, tom. 2. 227.b
Petri authoritas, tom. 1. 88.a.b
Petri humilitas laudatur, to. 2. 294.d
Petri pœnitentia, tom. 1. 132.b
Petitiones quomodo distinctæ, tom. 1. 41.b
Petitionum materia, tom. 1. 41.a.b
Pharisæorum duplex error, tom. 1. 54.b
Pharisæis molesta fuit doctrina Christi, tom. 2. 86.a
Philippis Hebraicè quid significet, tom. 2. 366.a
Philosophi qualem habuerint sanctitatem, tom. 2. 325.d
Planetarum colores, tom. 3. 297.d. 298.a
Poderis quid sit, tom. 2. 586.a
Pœna peccati qualis & quatenus maneat post baptismum, tom. 3. 199.c
Pœna peccati nõ dimittitur in baptismo, tom. 3. 266.c
Pœna inferni, tom. 3. 268.b
Pœna infernalis inæqualitas, tom. 1. 16.b
Pœnitere & pœnitentiam agere differunt, tom. 1. 19.a
Pœnitentia duplex, tom. 3. 179.c
Pœnitentia vera quæ, tom. 2. 225.d
Pœnitentia falsa, tom. 1. 132.b
Pœnitentia ante baptismum, tom. 1. 20.b
Pœnitentia non differenda, tom. 2. 574.b.578.a
Pœnitentia quomodo agenda, tom. 2. 283.c
Pœnitentia in extremis prodest, tom. 3. 266.b
Pœnitentia pro qualitate criminis iniungenda, tom. 1. 57.b
Pœnitentiæ necessitas, tom. 2. 555.b
Pœnitentiæ effectus, tom. 1. 73.b.& tom. 2. 283.d 5551.d
Pœnitentiæ contemptus peior, quàm error ignorantiæ, tom. 1. 139.b
Pœnitentiæ tempus post mortem Antichristi electis concessum, tom. 2. 417.d.426.a
Pœnitentiæ tempus datur Iudæis pòst passionem domini, tom. 2. 410.a.b
Pœnitentiæ habitum Ioannes gessit, tom 1. 19.a
Pœnitentiam volens agere, quò debeat fugere, tom 1. 18.b
Pontificis authoritas, tom. 3. 41.a
Pontificis officium, tom. 2. 531.c
Pontificis Christi ministerium, to. 1. 172.b
Potestas prædicandi & absoluendi cur data sacerdotibus, to. 2. 266.d
Potestati diuinæ primò est obediendum, tom. 2. 99.b
Potestates quid sint, tom. 2. 361.b
Præceptorum noui & veteris testamenti differentia, tom. 2. 533.a
Præcipiendi quatuor modi, tom. 3. 183.b
Prædestinatio quid sit, tom. 2. 68.a. 327.c.& tom. 3. 194.c. 261.b
Prædestinatio sanctorum, tom. 2. 68.b
Prædestinatio nihil necessitatis infert libero arbitrio, tom. 3. 194.c.d
Prædestinatus filius Dei quomodo intelligitur, tom. 2. 7.a
Prædestinare & eligere quomodo differant, tom. 2. 328.b
Prædicationis dignitas, tom. 1. 60.b
Prædicatione euangelij qui saluentur & pereant, tom. 2. 228.a
Prædicator nomen est authoritatis, tom. 2. 438.b
Prædicator typus fidelium esse debet, tom. 2. 404.b
Prædicatoris officium, tom. 2. 132.b
Prædicatoris boni consuetudines, tom. 2. 10.b
Prædicatores aliquando domini vocantur, tom. 2. 161.a
Prædicatores sancti cur comparentur columbæ, tom. 1. 189.b.c
Prædicatorum duæ differentiæ, tom. 1. 120.a
Prædicatoribus vitæ necessaria ministranda, tom. 2. 218.b
Prælati sine testimonio duorum vel trium non possunt condemnare, tom. 2. 284.a
Prælatorum officium, tom. 2. 356.b 419.a
Præmiorum discretio, tom. 2. 17.d 300.b
Præputium aliquando pro peccato carnis ponitur, tom. 2. 393.c
Præscientia Dei & liberum arbitrium non repugnant, tom. 3. 89.d 192.d
Præsumptio cauenda, tom. 2. 172.d
Præsumptionis vitium fugiendum, tom. 3. 41.d
Prænaricatio quid sit, tom. 2. 498.b
Preces sanctorum necessariæ ad aliquid impetrandum, tom. 1. 85.a
Presbyterorum honos ac reuerentia, tom. 2. 419.b
de Presbyteris incontinentibus quid sentiendum, tom. 3. 283.a.b
Primogenitus quis dicatur, to. 2. 68.b
Principes qui dicantur, tom. 2. 361.b
Probatio ante sumptionem eucharistiæ necessaria, tom. 2. 184.a
Prodigium, virtus & signum, quomodo differunt, tom. 2. 113.c.d
Promissionum noui & veteris testamenti differentia, tom. 2. 533.a
Prophetæ quo sensu mala inimicis sint imprecati, tom. 1. 40.a
Prophetia, lex & euangelium. vnum sunt, licet tria in superficie visa, tom. 1. 170.b
Prophetiæ triplex genus, tom. 1. 13.b
Prophetiæ vtilitas, tom. 2. 196.a. 200.b
Proprietates trium personarum in diuinis, tom. 2. 144.c.d
Proscripti qui dicantur, tom. 2. 297.c
Proximus dicitur omnis homo, tom. 2. 351.d
Proximus dupliciter est diligendus, tom. 1. 2.b
Prudentia sibi ipsi non arrogandæ, tomo 2. 97.b
Prudentia carnis & prudentia spiritus quid sit, tom. 2. 59.c
Prudentiæ propriæ non fidendum, tomo 3. 42.
Psalmi literis prænotati, per Ethicam nos ducunt ad Theologiam, tom. 2. 397.a
Psalmorum liber lex vocatur, tom. 2. 26.a.b
Pusillanimitas vnde nascatur, tom. 3 209.c.210.a
Publicani qui dicantur, tom. 1. 40.b 54.b
Pueri innocentes primitiæ martyrum tom. 1. 17.b
Pueri iudicantur secundum propria gesta corporis, tom. 2. 242.a
Pugnatores non damnantur, sed victi, tom. 2. 58.a
Purgatorius ignis, tom. 1. 71.b
Purgatorius ignis quid sit, & eius magnitudo, tom. 3. 267.d
Purgatorij ignis grauitas, tom. 2. 136.b

Q.

Quæstiones summæ atq; altissimæ de fide quibus tanquam inutiles fugiendæ, tom. 3. 42.d
Quæstiones stultæ ac vanæ quæ sint, 483.a
Qualitatum animæ & corporis similitudo, tom 3. 176.c.d

Rapinæ

R.

Rapina quid sit, tom. 2. 371.c
Reconciliatio mutua quomodo fieri debeat, tom. 1. 36.b
Reconciliatio sit ex inimicitijs, tom. 2. 38.a. 245.a
Rectitudo meriti boni mater est, tom. 3. 202.c
Rectores mundi qui sint, to. 2. 362.c
Redargutionis vtilitas, tom. 2. 356.c
Redemptio hominis solæ per Dei personam fieri potuit, tom. 3. 52.c
Redemptio humani generis cur sit occultata. et tam diu dilata. tom. 3. 221.b.c
Redemptio & remissio quomodo differant, tom. 2. 328.d
Redemptionis humanæ inuentio, tom. 2. 27.c
Redemptionis humanæ quæsit virtus & vbi, tom. 3. 221.a
Regis officium quod sit, tom 3. 169.b
Regnum mortis quid sit, tom. 2. 40.a
Regnum cœlorum cur terrenis rebus simile dicatur, tom. 1. 78.b
Regni duplex acceptio, tom. 2. 207.c
Regnare in cœlo quid sit, tom. 3. 278.a
Religionis formam in quo Christus nobis reliquerit, tom. 1. 105.a
Religiosorum cœtus, populus honorificatus, tom. 1. 172.b
Reliquorum visitationis consuetudo tom. 1. 80.a
Remedium contra delectationes peccati tom. 2. 364.b
Rem vnam tripliciter loqui possumus tom. 3. 6.a
Reprobus quis dicatur tom. 2. 284.d
Requies triplex tom. 2. 509.d
Restaurare & instaurare quomodo differunt tom. 2. 330.a
Res vniuersæ quomodo sint per summam substantiam tom. 3. 4.b.c
Resurgere propriè quid sit tom. 2. 214.a
Resurget homo cum corpore, in quo viuit in hac vita tom. 3. 66.d
Resurrectio duplex tom. 3. 270.b.c
Resurrectio vocatur generatio tom. 2. 7.c
Resurrectio nostra vocatur generatio tom. 2. 494.c
Resurrectionis dies tom. 3. 270.c
Resurrectionis Christi fructus tom. 2. 377.a
Resurgentium conditio tom. 2. 348.a.b
Resurgentium ordo quis sit tom. 2. 207. a.b
Rixa quid sit tomo 2. 318.d

S.

Sabbatismus quid tom. 2. 511.c
Sabbatum quid tom. 2. 394.d
Sabbatum perpetuum obseruare qui dicantur tom. 2. 394.d
Sacerdos vicarius Christi est tom. 2. 179.b
Sacerdos qua de causa debet celebrare Missam tom 3. 256.d
Sacerdos indignus conficit corpus Domini tom 3. 257.a
Sacerdotis officium in lege quod fuerit tom. 3. 169.b
Sacerdotis & Doctoris officium qua ætate assumendum tom. 1. 148.a
Sacerdotes dij appellantur tom. 2. 161.a
Sacerdotes quales eligendi tom. 2. 524.c
Sacerdotes qui excommunicentur in Synodis tom. 3. 256.d
Sacerdotes volentes habere vxores Iudaicæ institutionis sunt, non Christianæ tom. 2. 524.d
Sacerdotum dignitas tom. 2. 366.a. 472.d.525.c
Sacerdotum dignitas & officium tomo 1. 49.a
Sacerdotum potestas tom. 1. 95.a.157 a. 283.d
Sacerdotum filij non sunt ordinandi tom. 3. 258.b
Sacerdotibus confitendum tom. 1. 176.b
Sacramentum quid tom. 2. 586.d
Sacramentum qualiter sit res occulta tom. 2. 442.b
Sacramentum, & virtus sacramenti differunt tom. 2. 169.c
Sacramentum remissionis quare in aqua Christus voluerit fieri tom. 1. 22.a
Sacramenti baptismi figuræ tom. 1. 23.a
Sacramenta fluxerunt à vulnere lateris Christi tom. 2. 169.d
Sacramenta nequeunt conferri ab eo qui est extra Ecclesiam tomo 3. 257.d
Sacramenta mali sacerdotes possunt administrare tom. 1. 59.a
Sacramentorum dignitas tomo 1. 60.b
Sacramentorum veteris & noui testamenti differentia tomo 2 533.a
Sacrificium est Deo offerendum per manus sacerdotis tom 2. 9.a
Sacrificium altaris cur in lino terreno celebretur tom 1. 138 b
in Sacrificio omni quatuor considerãtur tom. 2. 130.a
Sacrificia legalia cur Iudæis concessa tom. 3. 264.d
Sacrilegium quid sit tom. 2. 20.c
Saluator ad reliquias Israel reuertitur tom. 1. 146.b. 147.a
Salus propria cum alterius interitu nõ est quærenda tom. 2. 155.d
Salus propria sic quærenda, vt communis non deseratur tom. 2. 445.b
Salutem proximi negligens, crudelis existit tom. 2. 97.c
Sancti honorandi tom. 2. 228.b
Sancti orant pro nobis tom. 2. 569.a
Sancti quomodo Deum videbunt tomo 3. 183.a
Sancti & non alij cum Christo surrexerunt tom. 2. 7.c
Sancti laboriosius dormiunt, quàm vigilant tom. 1. 169.b
Sancti cur comparentur columbæ to. 1. 200 a
Sancti cur comparentur capreæ & cerui tom. 1. 190. d.191.a
Sanctorum prædestinatio tom. 2. 68.b
Sanctorum alæ tom. 1. 168.a
Sanctorum somnus tom. 1. 169.b
Sanctorum gaudia tom. 3. 273.a
Sanctorum intercessio quantum valeat apud Deum tom. 2. 71.d
Sanctorum consolationes sunt, bona opera aliorum tom. 1. 190.b
Sanctorum conuersatio cauta esse debet tom. 2. 381.a
in Sanctis duplex status tom. 1. 66.a
Sanctitas quid tom. 2. 351.c
Sapere plus quàm oportet est superbire tom. 2. 94.c.d
Sapientes qui se dicere volunt, insipientes appellari debent tom. 2. 13.a
Sapientia carnis quæ sit tom. 2. 222.a
Sapientia seculi abijcienda concionatori, tom. 2. 125.a
Sapientia & scientia quomodo differant, tom. 1. 43.a. & tom. 2. 92.a 187.b.c. 329.a. 391.a
Sapientiæ supernæ opera publica ac secreta quæ sint, tom. 2. 92.b

Sapientiam elucidare quid, tomo 1. 175.b
Satanas quid, tomo 2. 118.c 272.c
Satisfacere pro peccato quid sit, tom. 3. 57.b
Satisfacere non potest homo pro contumelia, quam Deo fecit, transgrediendo legem, tomo 3. 64.b
Satisfactio quando Deo sit grata, tomo 3. 172.a
Satisfactio debet esse secundum mensuram peccati, tomo 3. 63.a
Satisfactionis necessitas, tom. 3. 117.d
Satisfactionem homo per se non potest facere, tomo 3. 63.c
Satisfactionem, per quam saluatur homo, non potest facere nisi solus Deus, tomo 3. 67.d
sine Satisfactione peccati homo saluari non potest tomo 3. 62.d
Satum quid sit tomo 1. 77.b. 78.a
Saulus, petitus interpretatur tomo 2. 5.b
Saulus rex superbus & infrenis tomo 2. 5.a
Saul quare ad idololatriam redierit tomo 2. 173.c
Scandalum vnde dicatur tomo 2. 80.b
Scandalum nobis dantes cauendi tomo 1. 94.a
Schisma cur cauendum tomo 2. 345. c
Schisma & hæresis quomodo differant tomo 2. 483.d
Schismata non esse Paulus admonet tomo 2. 122.d
Scientia quorum sit tomo 1. 31.b
Scientiæ tres partes tomo 3. 181.d
Scribæ qui sint tomo 2. 125.c
Scribis et sacerdotibus qui similes sint tomo 1. 141.b
Scriptura sancta vnii comparatur tomo 1. 169.a
Scripturæ diuinæ mos tomo 2 120.a authoritas tomo 2. 159.c.
Scripturæ sanctæ quæ sint tomo 2. 6.d
Scripturæ quæ authoritatem habeant tomo 2. 466.b
Scripturæ familiaris modus loquendi tomo 2. 453.d & tomo 3. 112.c
Scripturarum lectio quam vtilitatem habeat tomo 2. 94.a
Scripturarum intelligentia in quibus consistat tomo 2. 121.d
Scripturas à Iudæis recepimus tomo 2. 22.d
Scurrilitas quid tomo 2. 354.a
Seculum vnde dicatur tomo 2. 493. b
Seculum præsens quare dicatur nequam tomo 2. 288.a
Seculum seculorum quid sit tomo 2. 344.b
Sedere ad dextram cur Christus dicatur tomo 2. 399.c
Seditio quid sit tomo 2. 283.b
Seductores qui tomo 2. 466.a
Seductores, hostes animarum tomo 2. 25.c
Seniores, presbyteri dicuntur tomo 2. 445.a
Seniores & iuuenes morum qui sint tomo 2. 445.b.c
Sensuum corporis obiecta tomo 3. 15.a.b
Seruile opus quis dicatur facere tomo 1. 68.a
Seruire liberaliter quando quis dicatur tomo 2. 48.c
Seruus est nomen humilitatis tomo 2. 5.d
Seruus nequam quos representet tomo 1. 122.b
Serui hominum qui dicantur tomo 2. 155.b
Seruitus tribus modis fieri debet tomo 1. 39.b
Seruitus cur laudabilis tomo 2. 48.b
Seruitus Dei apud Græcos et Hebræos tomo 1. 25.b
Seruitutis duo sunt genera tomo 2. 5.d
Seruiunt homines Deo tribus de causis tomo 3. 183.c
Signum quid sit tomo 2. 32.a
Signum, prodigium & virtus quomodo differunt tomo 2. 113.c.d. 281. b.c
Signa & prodigia quid differant tomo 1. 179.b
Signaculum quid dicatur tomo 2. 32.a.b
Simeon cur homo dictus tomo 1. 156. a.b
Simeonis vlna quid significent tomo 1. 157.a
Simplicitas excludit hypocrisim tomo 2. 95.d
Simplicitas, quasi sine plicatione tomo 2. 118.c
Simplicitas & hilaritas quomodo differant tomo 2. 96.b
Sina quid tomo 2. 312.c
Sinapi virtus tomo 1. 91.b
Sion speculatio dicitur tomo 2. 90.b
Smyrna interpretatur canticum tomo 2. 587.c
Sodomam cur Paulus tam euidenter expressit tomo 2. 14.d
Solicitudo Pauli pro ecclesiis tomo 2. 276.a
Solicitudo qualis requiratur qui præsunt ecclesiæ tomo 2. 95.d
Solicitudines sunt duæ tomo 1. 45.a
Somnia vnde veniant tomo 3. 269. c.d
Somnus animæ quid tomo 2. 356.c
Sors vocatur hæreditas tomo 2. 385. c
Spes quæ ratione dicatur vna tomo 2 345.c
Spes cur dicatur galea tomo 2. 364. a. 418.d
Spes credentium in quo consistat tomo 2 203.c
Spes et Spiritus sanctus quomodo nos dicantur adiuuare tomo 2. 66. c.d
Spei descriptio tomo 2 36.b
Sperat frustra qui non credit tomo 1. 2.b
Sperare contra aliquod insperatum, maius est quàm simpliciter sperare tomo 2. 34.b
Sperandares quæ sint tomo 2. 557 c
Sphærarum distantia tomo 3. 298. b
Spiritus sanctus dominus vocatur tomo 2. 234.a
Spiritus sanctus quatenus detur sanctis tomo 1. 154.a
Spiritus sanctus cur detur hominibus tomo 1. 21.a
Spiritus sanctus cur post decem dies missus tomo 3. 255.d
Spiritus sanctus qualiter dicitur contristari tomo 2. 352.d. 353.a
Spiritus sanctus qua ratione conferatur in baptismo & confirmatione tomo 1. 21.a
Spiritus sanctus cur columbæ comparetur tomo 1. 191.d
Spiritus sanctus cur in columbæ specie super Christum descendit tomo 1. 147.b
Spiritus sancti dona tomo 1. 22.b
Spiritus sancti appellatione charitas designatur tomo 2. 67.c. 426.c
Spiritus Christi vbi inhabitat tomo 2. 60.d
à Spiritu sancto quare non dixit Paulus tomo 2. 8.d
Spuant in faciem Christi, qui tom. 1. 135.a
Stadium quid tomo 2. 613.c,d

Stadium quot passibus constet, & vnde dicatur tom. 2. 167.d
Stater quid sit tom. 1. 93.b
Stellæ mystice quid significent tom. 2. 34.c
Stigmata quid sint tom. 2. 324.d
Stipendium vnde dicatur tom. 2. 49.a
Stipendia quare non exegerit Paulus tom. 2. 271.b
Stultitia Pharisæorum & Scribarum tom. 1. 83.b
Stultiloquium quid tom. 2. 354.c
Subdolus operarius quis dicatur tom. 2. 272.b
Suggestio duplex in homine tom. 1. 56.a
Superbi qui dicantur tom. 2. 15.d
Superbia vermis diuitiarum tom. 1. 25.b
Superbia est mater contentionis & æmulationis tom. 2. 103.a
Superbia est vallis maxima, bestijs vitiorum plena tom. 3. 169.b
Superbia ex bene gestis plerunq; nascitur tom. 2. 422.a
Superbia in diuitijs est timenda tom. 2. 454.a
Superbiæ etymologia tom. 3. 144.c
Superbiæ triplex modus tom. 3. 287.c
Superbiæ proprium quod sit tom. 3. 180.b
Superbiendum non est de donis Dei tom. 2. 279.c
Supergredi & circumuenire differunt tom. 2. 413.d
Superiores in honore habendi tom. 2. 171.c
Superiorum officium tom. 2. 224.c
Superiorum mala vita qui offendantur tom. 2. 246.d
Superstitio vestium & ciborum non quærenda tom. 2. 429.a
Suffarratio quid sit tom. 2. 283.b
Suffarrones qui sint tom. 2. 15.d
Substantia summa non est per nihil aut ex nihilo tom. 3. 3.c.d
Substantia summa nulla inuante causa ducta est ad esse tom. 3. 3. c.d
Substantia summa nulla loci vel temporis continentia cingitur tom. 3. 11.d
Substantia summa quomodo melius possit intelligi esse semper, quàm in omni tempore tom. 3. 11.b. & quomodo melius possit intelligi esse vbiq;, quam in omni loco tom. 3. 12.b
Substantia omnis mutationis accidentium susceptibilis tom. 3. 12.b
Substantiæ creatæ multò aliter sunt in seipsis, quàm in nostra scientia tomo 3. 16.d
Synagogæ & ecclesiæ discrimen tom. 2. 588.a
Synodorum celebratio, finis tom. 3. 256.d
Syriæ descriptio tom. 3. 291.b.

T.

Tabernaculum Euangelij vnum, in quo lex et prophetæ morantur tomo 1. 170.a
Templum quanto in honore habendum tomo 1. 105.a
Templi Dei longitudo, latitudo, sublimitas & profunditas tomo 2. 343.c
in Templo qui hodie columbas vendant tomo 1. 105.b
Tempus redimere quid tomo 2. 357.b 403.b
Tempus & æuum quid differant tomo 2. 471.b
Temporis conditio tomo 3. 11.d
Tenebræ exteriores & interiores quid tomo 1. 123.b
Tentari & intentationem induci differunt tomo 1. 31.a
Tentatio duplex tomo 2. 411.c
Tentatio nulla cogit inuitum peccare tomo 3. 90.a.b
Tentatio cui non assentitur, non est peccatum tomo 2. 279.d
Tentatio humana & dæmoniaca quo modo differant tomo 2. 172.d 173.a
Tentatio humana est aliud sapere, quam res se habet tomo 2. 172.d
Tentationum tria genera tom. 1. 23.b
Tepidi qui sint tomo 2. 591.c
Terra quibus nominibus appelletur tomo 3. 289.b
Terra quinq; circulis distinguitur tomo 3. 289.c
Terræ habitabilis diuisio tomo 3. 289. d
Terræ ambitus magnitudo tomo 3. 289.b.c
Testamentum nouum sine veteri non prodest tomo 2. 1
Testamentum nouum quare dicatur æternum tomo 2. 582.a
Testamentum vetus fuit calix Moysi tomo 2. 183.a
Testamenti veteris & noui congruitas tomo 1. 1.a
Testamenti veteris & noui differentia tomo 2. 232.b. 528.d. 533.b d. 535.b. 536.a
Testamenti vtriusq; falsi expositores qui tomo 1. 44.a
Testis falsus quis dicendus tomo 1. 131.a
Testes quomodo considerandi tomo 2. 448.c
Testes duobus modis delinquere possunt tomo 2. 448.d
Testium duo sunt genera to. 2. 448. c.d
Thesaurum quis in terra ponat tomo 1. 44.a
Thessalonica, vrbs Macedoniæ tomo 2. 405.d
Throni qui dicantur tomo 2. 386.d
Timor quadruplex tomo 1. 30.b. 31.a
Timor quomodo fuerit in Christo tomo 1. 31.a
Timoris vtilitas tomo 1. 172.b
Timor virtutum custos tomo 2. 89. a
Timor iudicij extremi tomo 2. 554. a
Timoris seruilis & filialis descriptio tomo 2. 88.d
Timotheus interpretatur beneficus tomo 2. 435.a
Timotheus cur Ephesi relictus tomo 2. 431.c
Timothei authoritas tomo 2. 217.c
Traditio Christi tomo 3. 232.a
Translatores septuaginta veraces tomo 1. 149.b
Translationis 70. interpretum authoritas tomo 2. 98.b
Transsubstantiatio panis & vini tomo 2. 525.a. 527.c. 552.c
Tria sunt genera eorum qui superno regi deseruiunt tomo 3. 165.b
Tribunal, solium & cathedra, quomodo differant tomo 1. 134.a
Tribulatio sine patientia inutilis tomo 2. 585.b
Tribulationes fidelium tomo 2. 36. a.b
Tribulationum vtilitas tomo 2. 66.d 220.c.d. 239.b.c. 422.a. 522.c
Tributum quid sit, & vnde dicatur tomo 2. 100.d
Trinitas quomodo vnus Deus dicatur tomo 3. 248.c
Trinitatis diuinarum personarum ostentio tomo 2. 12.d
Tristitia pia quæ sit tomo 2. 465.d

Tristitia huius seculi quæ sit tom. 2. 254. a
Tristitia quæ secundum Deum est, qualiter operatur pœnitentiam in salutem tom. 2. 254. a. c
Triumphus Dei quid sit tom. 2. 227. c
Tubæ nomine quid intelligatur tom. 2. 214. d
Turbo quid tom. 2. 574. c.
Turpitudo quid sit tom. 2. 354. c

V.

Vanitates dici possunt, quæ mutantur & transeunt tom. 2. 64. d
Vasa fictilia & lignea quid significent tom. 2. 237. b
Vasa æræ quæ dicantur tom. 2. 77. b. c
Vectigal quid, & vnde dicatur tom. 2. 100. d
Velatempli celicina ad peccatum pertinent tom. 1. 150. a
Venialia in quibus puniantur tom. 1. 61. a
Verbum Dei adulterantes to. 2. 228. c. d. 235. c
Verbum otiosum quid tom. 1. 72. a
Verecundia duplex tom. 3. 172. d
Verecundiæ tria genera tom. 3. 178. c
Verecundæ mentes quomodo sint arguendæ tom. 2. 122. c
Veritas quid sit tom. 3. 84. c
Veritas in quo teneatur tom. 2. 355. d
Veritas Dei quid sit tom. 2. 12. a
Veritas vna est in omnibus veris tom. 3. 86. c
Veritas non habet principium vel finem tom. 3. 79. c
Veritas in quibus sit tom. 3. 79. d. 80. d 81. a. d
Veritatem Dei in iniustitia qui detinent tom. 2. 12. a
Veritatem relinquere deterius, quam permittere nasci scandalum tom. 2. 294. b
Vestigia creatoris quæ sint to. 2. 12. b
Vestimenta Christi tom. 1. 169. a
Viæ ad creatorem quæ sint to 2. 12. c
Viam vitæ tria impediunt tom. 1. 47. a. b
Victoria contra diabolum qualis esse debeat tom. 3. 64. b
Viscera pro dilectione ponuntur in scripturis tom 2. 367. b. 488. b
Visio triplex est tom. 2. 583. a
Vir principaliter est ad imaginē Dei creatus tom. 2. 179. c
Vir perfectus quis sit tom. 2. 348. b
Vir mulieris est origo tom. 2. 179. b
Vir nulli subijcitur nisi Christo to. 2. 177. c
Vires humanæ quanti valoris tom. 2. 221. a. b. 272 c. 285. b
Virgo post consecrationem si nupserit, adultera est & iniusta tom. 2. 156. d
Virgines cur Christus plus amet tom. 2. 156. b
Virginitas melior coniugio tom. 3. 77. b
Virginitas mentis quæ sit tom. 2. 269. b
Virginitas amissa quomodo recuperetur à coniugatis tom. 2. 434. b. c
Virginitas cur maiori præmio coronabitur tom. 2. 490. d
Virginitatis status quàm nobilis tom. 2. 156. c
Virtus qualibet sine exercitio, quasi plumbea lancea est tom. 3. 186. b
Virtutes arma sunt iustitiæ tom. 2. 247. c
Virtutes & vitia quando proprie habeantur tom. 3. 178. a
Virtutis duo sunt genera to. 3. 169. d
Virtutum theologicarum connectio tom. 2. 195. d
Virtutum Christi dignus præco difficile inueniturtom. 2. 218. c
Virtutum seminarium facturus, quid præuidere debeat tom. 3. 170. a
Vita præsens quinq; ob causas molestijs corporalibus exposita tom. 1. 53. b
Vita præpositorum non mordenda tomo 1. 158. a
Vita Christi quomodo soluatur Deo pro peccatis hominum tom. 3. 75. c. d
Vita alia theorica, alia practica tom. 2. 583. b
Vita doctrinæ respondere debet to. 2. 228. a
Vita sine minoribus peccatis non potest duci tom. 2. 47. a. 172. d
Vita mala fide caret tom. 2. 448. c
Vitæ nouitas tom. 2. 44. b
Vitam aliorum curiosè inquirere malum tom. 2. 414. c. 428. c. d
Vitium vnumquodq; tribus consummitur tom. 3. 150. d
Vitij consuetudo quæ sit tom. 3. 170. c
Vnctionis extremæ effectus tom. 3. 266. b
Vocatio Dei tom. 1. 161. b
Vocatio diuina conditionem non mutat, sed mores tom. 2. 155. c
Vocatio, iustificatio, & magnificatio quomodo in nobis fiunt to. 2. 68. d
Vocis & verbi differentia tom. 1. 19. a
Voluntas dicitur æquiuocè tripliciter tom. 3. 201. a
Voluntas tripliciter intelligitur tom. 3. 143. d
Voluntas in quantum est, bonum est, & nulla res mala est tom. 3. 104. d
Voluntas quomodo fortior sit quàm tentatio, etiam cum ab illa vincitur tom. 3. 91. c
Voluntas deponendi corpus vocatur audacia tom. 2. 241. a
Voluntas nostra quomodo sit potens contra tentationes, licet videatur impotens tom. 3. 91. a. b
Voluntas propria soli Deo conuenit tom. 3. 144. d
Voluntas propria, superbia dicitur tom. 3. 144. c. d
Voluntas propria hominis quæ dicatur tom. 3. 47. d. 144. c
Voluntas Dei quæ dicatur to. 3. 188. b
Voluntas Dei multipliciter dicitur tomo 3. 188. b
Voluntas hominis quando bona sit tomo 3. 189. a
Voluntatis tria sunt genera in subditis tom. 3. 167. d
Voluntatis beatorum & Dei conformitas tom. 3. 159. b. c
Voluntatis rectitudinem Deus nequit auferre tom. 3. 92. b
Voluntatis propriæ tria sunt genera tom. 3. 145. a
Voluntati propriæ omnia vitia deseruiunt tom. 3. 150. c
Voluntate recta nihil liberius tom. 3. 92. c
Voluntates duæ in Deo tom. 1. 42. b
Voluntates & actiones malas quomodo faciat Deus tom. 3. 105. a. b
Votum Iephte quale fuerit tom. 2. 565. d
Votum sine peccato non omittitur tomo 2. 446. d. 447. b. c
Vti & frui quid differant tom. 2. 454. c
Vtilitas anteponenda est voluntati tomo 2. 223. a
Vxor viro viuente qualiter sit ligata tom. 2. 50. b
Vxorem habentes non habere, quomodo intelligatur tom. 2. 157. b
Vxores antiquorum Patrum plures quid nobis significarint tom. 2. 472. d.

FINIS.

ERRORES PRAECIPVI, QVI INTER EXCVDENDVM IN OPERIBVS D. Anselmi commissi sunt. Meminisse debes, beneuole Lector, anteriori numero indicari paginam, insertis characteribus a, seu b, columellam priorem aut posteriorem: vlteriori autem numero, columellæ per literas indicatæ lineam, indè sequi veram lectionem. His sedulo obseruatis, & restitutis in tertio Tomo numeris foliorum, à latere 116, vsq; ad finem illius Tomi, erit inuentu quod quæras facilimum.

ERRORES PRIMI TOMI.

Pagina 19. a. lin. 1. Aliud est. 67. a. 16. tibi. 92. a 26. eis. 96. a. 55. societate. 96. b. 46. adhuc. 100. a. 37. Nos. 100. b. 18. soluere. 105. a. 54. damnantur. 107. a. 8. dixissent. 29. contemptores. 124. b. 57. quarto. 166. a. 7. mansionem. 175. b. 59. viam. 183. b. 29. deteriora. 185. a. 5. legitimè. 185. a. 46. fecit, tria. 188. b. 1. continuet.

ERRORES SECVNDI TOMI.

Pagina 10. a. lin. 47. aliquem. 14. b. 34. naturalem [illegible] 2. a. post lineam 45. interpone, Cap. 3. 24. a. 29. iniquitatis 24. b. 23. simul. 26. b. 8. legis non iustifi[illegible]ati gratia. 27. b. 58. abundat, sed. 32. a. 1. in circuncisione. 33. b. 54. Firma. ibid. 33. interpretatione. 35. a. 54. [illegible] b. 14. vestris. 36. a. 39. Spes au. ibid. 60. enim charitas est, an. 40. b. 14. est. ab. 48. a. 40 iustitia. 55. a. 7. quod. S[illegible]nisentit. 64. b. 15. est, expungatur. 66. b. 32. similiter. 68. b. 8. enim & 69. b. 58. desiderium. 71. b. 29. est en 76. a. 5. [illegible]om 9. 76. b. 27. quis es. 80. a. 3. obseruationum. 82. a. 1. infirmitatem 84. b. 31. palam. 85. a. 53. increpationem. 86. a. [illegible]dientes doctrinam. 100. a. 26. & 27. mentem. 105. a. 6. id est. 108. a. 28. idolis. 117. b. 23. ecclesia. 118. b. 14. nescientes. 119. b. 44. omnes. 122. a. vlti. Chloes. 124. b. 5. gloriam. 127. a. 57. sapientes. 134. b. 1. Christi. ibid. 10. permanebit. 143. b. 16. nomine. 151. a. 43. Glorificate. 151. b. 58. nuptiæ. ibid. fornicationem. 153. b. 34. abhorret. 158. b. 42. est. 160. b. 11. prodesse. 161. a. 33. non. 165. b. 27. amputare. 167. a. 58. tantum. 167. b. 22. remunerationis. 167. b. 55. & ego. 172. b. 36. sustinere. 177. a. 7. audientium. 178. b. 43. vel. 180. b. 25. comati. 199. b. 45. perfecti. 204. b. 16. persecutorem. ibid. 18. plangebat. ibid. 19. commiserat. ibid. commissimus. 224. a. 48. effectam. 250. a. 16. non. 251. b. 24. tetigeritis. 255. b. 24 bono. 257. b. 35. factus fuisset. 281. a. 29. illi non. 294. a. 29. edebat. 295. a. 20. Ioanne. 316. a. 32. qua. 322. a. 55. imitando. 371. b. 53. eximanisse. 373. b. 8. laborare. 378. a. 42. futuro. 381. a. 28. cauda. 392. b. 47. abundat, in 394. b. 50. & 51. noua. 396. a. 27. elementis. 408. a. 3. Et. ibid. 9. ab. ibid. 14. exhortemur. 408. a. 16. veritas. 420. b. 22. integer. 440. a. 27. negligitis. 442. a. 53 & 54. mysterium siue mysticum aliquid. 456. d. 22. redundat vltimum, Sic. 462. b. 32. venire. 466. a. 45. quoniam sit eruditus. 469. a. 40. saluum, redundat. 525. b. 55. promissiones. 526. a. 11. sic. 530. a. 30. laudabiliter. 532. a 18. Et. 536. a. 53. velum. 539. b. 48. & vna 542. a. 37. & 38. consueuerat. 775. a. 5. Deum. 591. b. 41. qui fidem. 594. b. lin. 48. expungantur hæc verba: Dicitur natio, quando aliquid de populo nationes. 595. a. lin. 1. succus. 615. a. lin. 13. Antichristi, & si quid. 631. a. 19. ponit &.

ERRATA TERTII TOMI.

Pag. 4. lin. 2. informis. 5. b. 22. dies ex. 22. a. 35. memoria. 28. a. 11. titulis. 43. a. 20. Quod. 75. b. 3. necesse. 79. b. 43. audiendo iuuabo. 82. b. 53. & 54. sensatus. 91. a. 28. perseueranter. 95. b. 5. ideo non. 113. a. 40. humanum genus. 114. a. 52. creata natura. 116. a. 44. propagatione 120. b. 17. in infantibus. 127. b. 47. Nam Christ. 146. a. 41. hominem. 147. b. 51. quæ. 152. a. 42. meritum. 165. b. 7. putredinem. 168. b. 5. congregare. 172. a. 8. feruet. 172. b. 34. sibijpsi. 184. a. 37. carnali. 185. a. 52. honorem. 194. b. 20. sit. 195. a. 8. & quod. 197. b. 8. vt hoc. 218. b. 51. iuuenis. 241. a. 50. sublimatam. 246. b. 4. incorporauit. 276. b. 22. austeritatem. 279. a. 56. Audiui ibid. 57. portasti. 299. a. 18. forsitan.